ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e). (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
[illegible]	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 1 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

JEUDI 1 Septembre 1938

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3823

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԷԿ ԱՆԵԼԷՆ ՄԻՒՍԸ

Նորէն պղտորած են միտքերը այս երկրին մէջ, իբրեւ հետեւանք աշխատանքի ժամերու յաւելման, որու մասին հրամանագիր-օրէնք մը հրատարակուեցաւ առջի օր։

Խնդիրը ծանօթ է բոլորին։ Պ. Տալատիէ, վարչապետ եւ նախագահ ազգ. պաշտպանութեան, օգոստոս 21ին ճառ մը խօսելով, կը բացատրէր թէ անհրաժեշտ է աւելցնել աշխատանքի ժամերը, թէ՛ արտադրութիւնը բազմապատկելու եւ թէ երկրին պաշտպանութիւնը, մինչեւ անգամ խաղաղութիւնը ապահովելու համար։

Այս ճառը փոթորիկ յարոյց ժողովրդական ճակատի հոսանքներուն մէջ, եւ բացառիկ ժողովներ գումարուեցան, հրապարակային ցոյցեր կատարուեցան, յուսաբանութիւններ պահանջուեցան ամէն կողմէ։ Վարչապետը նախ ներկայանալով իր կուսակցութեան — արմատական — անոր կատարեալ հաւանութիւնն ստացաւ իր տեսակէտներու մասին։ Ներկայացաւ նաեւ Խորհրդարանի ձախակողմեան կուսակցութեանց պատուիրակութեան, որուն բանաձեւի մասին կարգ մը վերապահումներ յայտնեցին արմատական ներկայացուցիչները։

Կը թուէր թէ փոթորիկը մեղմացած է. մանաւանդ որ պ. Տալատիէ միշտ կը շեշտէր թէ ոչ ժողովրդական ճակատը խախտելու միտք ունի, ոչ ալ 40 ժամուան օրէնքը ջնջել համարելու։

Եւ ահա նորէն փոթորիկ։ Նախարարական Խորհուրդը նիստ գումարելով Հանրապետութեան նախագահին վերադարձէն անմիջապէս վերջը, քննեց ներքին եւ արտաքին կացութիւնը, եւ ստորագրել տուաւ հրամանագիր-օրէնք մը, աշխատանքի ժամերու յաւելման մասին։

Սոսկալի Թեան միջոցը չցամքած, «հրդե՜հ, հրդե՜հ» կ'արձակեն ծայրայեղ ձախերը, ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութիւններն ու Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը։

«Իւմանիթէ» չէզոքի կ'ամբաստանէ պ. Տալատիէն, «ապօրէն» հռչակելով նոր հրամանագիրը.

— «Ապօրէն է այդ հրամանագիրը։ Ան հրատարակուած է բռնաբարելով օրէնքը... Կ'ուզեն ապօրինաբար փոփոխել աշխատանքի շաբաթական տեւողութիւնը։ Օրէնքով հաստատուած 40 ժամուան տեղ, կ'ուզեն հաստատել շաբաթը 44 ժամ եւ աւելի հրամանագրով, մինչդեռ կառավարութեան պաշտօնն է գործադրել օրէնքը, բայց ոչ թէ փոփոխել, աւելի պակաս՝ բռնաբարել զայն։ Դեռ ամէնը այս չէ։ Նախարարական խորհուրդին տուած որոշումներուն համաձայն, պիտի խափանուի նաեւ հաւաքական պայմանագրութեանց օրէնքը, նախ՝ նուազեցնելու համար յաւելուածական ժամերու վճարը, յետոյ ջնջելու աշխատաւորներուն տրուած բոլոր երաշխիքները»։

Ընկերվարական օրկանին եզրակացութիւնն այն է թէ պ. Տալատիէ կ'ուզէ «մէկ հարուածով ջնջել ժողովրդական ճակատին երկու հիմնական օրէնքները»։ Հետեւաբար, «բանուոր դասակարգը իրաւունք ունի իր աջակցութիւնը մերժելու օրէնքի բռնաբարում մը»։

Եւ ժողովնե՛ր, կոչե՛ր, յայտարարութիւններ, արթուն մնալու եւ միաձայնութեամբ գործի անցնելու, համաձայն տրուելիք պատուէրներուն...

Առաջին կոչը հրատարակեց փարիզեան շրջանի Սէնտիքաներու Միութիւնը, ազդարարելով թէ նոր հրամանագիրը բացէ ի բաց կը բռնաբարէ 40 ժամուան օրէնքին սկզբունքն իսկ։ «Այս հրամանագիրը զոր նախարարական Խորհուրդը որոշած է գործադրել անմիջապէս, ճշմարիտ ապօրինութիւն մը կը կազմէ, բացարձակապէս անհանդուրժելի»։

Քիչ մը աւելի մեղմ, բայց նոյնքան վճռական լեզու մը կը գործածէ ընկերվարական օրկանը, «Լը Փօփիւլէռ», առաջնորդութեամբ Լէօն Պլումի, ազդարարելով.— «Արթուն մնանք»։ Օրէնսդիրական նուրբ վերլուծումներ կատարելով, նախկին վարչապետը նորէն կը հարցնէ թէ կառավարութիւնը «ո՞ր մեծամասնութեան կ'ապաւինի, քուէարկել տալու համար իր ծրագրած օրէնքը»։ Կը հարցնէ նոյնիսկ թէ Երեսփ. Ժողովին մեծամասնութիւնը խախտելո՞վ քալէ պիտի չահի։

Չափաւոր հոսանքները անշուշտ գոհ են. իսկ ծայրայեղ աջերը եղած «պատշաճեցում»ն ալ անբաւական կը նկատեն,— տեսակ մը կիսամիջոց։ «Հաւաքական պայմանագրութիւնները բարեփոխելու համար օրէնք մը պէտք է. եւ որովհետեւ օրէնքներ չինող գործարանը վճարովի արձակուրդ ստացած է, կառավարութիւնը հարկադրուած է Գիլյատոսի դիրքը բռնել, մեղի ժամադրութիւն տալով Խորհրդարանի վերաբացման առեն»։ (Լ'Էփօք)։

Այսպէս, ուրեմն, նոր եւ աւելի սուր տագնապ մըն է որ կը բացուի, ճիշդ այն պահուն երբ աւելի քան մռայլ պատկեր մը կը ներկայացնէ միջազգային հորիզոնը, չեխական, սպանիական, իտալական, չինեւճափոնական թնճուկներով։ Ճիշդ այն պահուն երբ սահմանէն անդին, հիթլերական Գերմանիան ազդանշանի մը կը սպասէ ակնդէտ, նոր անակնկալ մը սարքելու համար։

[illegible] լուծել այս տագնապը.— Ամէն բանէ առաջ՝ փութացնելու Խորհրդարանին վերաբացումը, որու մասին կառավարութիւնը մերժեց թուական որոշել, հակառակ բոլոր ճնշումներուն։

Այս անգամ, եթէ պայքարը սաստկանայ եւ խափանարար ցոյցեր կատարուին, հաւանական է որ կառավարութիւնը ինք նախընտրէ ժամանակէն առաջ բանալ Խորհրդարանը, ճշտելու համար պատասխանատուութիւնները։

Այսպէս կամ այնպէս, բուն երկիրն է որ կը վնասուի յարատեւ ցնցումներէն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱՆ ՉՈՒԻՑԵՐԻԱ՞ ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՅ

Անգլիական դեսպանը Պերլին կու դառնայ նոր հրահանգներով

Անգլիական կառավարութիւնը երկու կարեւոր որոշումներ տուաւ առջի օր, իբրեւ արդիւնք բացառիկ խորհրդակցութեանց.—

1. Մեծն Բրիտանիա մեքենաբար օգնութեան պիտի չհասնի Չեխոսլովաքիոյ, եթէ այդ երկիրը յարձակուի։

2. Մեծն Բրիտանիա պիտի պնդէ որ Գերմանիա եւ Չեխոսլովաքիա հաւանին այդ պետութիւնը վերակազմել Զուիցերիոյ տիպարին վրայ, իբրեւ լուծում փոքրամասնութեանց հարցին։

Եթէ Գերմանիա չընդունի այս լուծումը, անգլիական կառավարութիւնը աւելի ազդու ձեռնարկներ պիտի կատարէ Պերլինի մէջ, հաւանաբար պ. Չէմպըրլէնի կողմէ Հիթլէրի ուղղուած նամակով մը։

Այս որոշումներուն վրայ քաղաքական շրջանակներու մէջ այժմ աւելի լաւատեսութեամբ կը դիտեն կացութիւնը։

Լոնտոնի մէջ կատարուած խորհրդակցութեանց կը մասնակցէր Պերլինի բրիտանական դեսպանը։ Վարչապետը ունկնդրութեան ընդունեց նաեւ ամերիկեան դեսպանը, որ լոյնորէն ծանօթացաւ կացութեան։ Խորհրդակցութիւններէն վերջը, Պերլինի բրիտանական դեսպանը օդանաւ նստաւ եւ իր պաշտօնատեղին վերադարձաւ նոր հրահանգներով։ Իսկ վարչապետը Սկովտիա գնաց հանգստանալու համար, Լոնտոն ձգելով ամէնէն կարեւոր նախարարները։

Նախարարական բացառիկ ժողովին կ մասնակցէին նաեւ բանակին, նաւատորմին եւ օդատորմիղին գլխաւոր վարիչները։ Ժողովէն վերջը պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կ'ըսէ թէ արտաքին նախարարը լոյն տեղեկութիւններ հաղորդեց միջազգային կացութեան մասին եւ նախարարները իրենց կատարեալ համաձայնութիւնը յայտնեցին ձեռք առնուած միջոցներու եւ հետապնդուած քաղաքականութեան մասին։

Ինչպէս կը տեսնէք, պաշտօնական զեկոյցը աւելի բան մը չըսեր։ Բայց լրագրողներ կը հաւատեն թէ նախարարները որոշած են որեւէ նոր յանձնառութեան չստանձնել, բացի այն ազդարարութենէն զոր կրկնեց Սըր Ճօն Սայմըն, հետեւողութեամբ Չէմպըրլէնի մարտ 24ի ճառին։ Ուրեմն, Մեծն Բրիտանիա կը մերժէ օգնութեան հասնիլ զինու զօրութեամբ, եթէ Չեխոսլովաքիա յարձակուի կրէ։ Թէեւ ճառը կը յիշեցնէր որ եթէ պատերազմ ծագի, չի կրնար սահմանափակուիլ միայն այն պետութիւններով որոնք օրինական յանձնառութիւններ ստանձնած են։

Պերլինի բրիտանական դեսպանը նոր եւ աւելի լուրջ փորձ մը պիտի կատարի, միջնորդ հաստատելու համար Գերմանիոյ հետ, դիւրացնելով անգլիաչեխ բարեխօսին գործը։ Դեսպանին հեղինակութիւնը աւելի բարձրացած է այժմ, քանի որ մասնակցեցաւ նախարարական գաղտնի խորհրդակցութեանց։ Դեսպանը մասնաւորապէս Հիթլէրի պիտի հաղորդէ Չէմպըրլէնի անձնական տեսակէտները, հասկցնելով թէ պատերազմի կամ խաղաղութեան խնդիրը կախում ունի Հիթլէրի դիրքէն։ Այս առթիւ փափկութեամբ պիտի յիշեցնեն Հիթլէրի թէ պատասխանատու պիտի ըլլայ ընդհանուր քաոսի մը, եթէ ելք մը չգտնէ։

Զրոյց կը շրջի թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա կը պատրաստուին հաւաքական ձեռնարկ մը կատարել Պերլինի մէջ։ Այս լուրը չի հաստատուիր առ այժմ, բայց եթէ կացութիւնը աւելի ծանրանայ, Պերլինի անգլիական դեսպանը արտօնուած է աւելի ազդու լեզու մը գործածելու։

Ի՞նչ նոր զիջումներ կատարած են Չեխերը

Լոնտոնի Ֆրանսական եւ ամերիկեան դեսպանները այսօր-վաղը նոր տեսակցութիւններ պիտի ունենան Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ։ Յառաջիկայ շաբթու, Նիւրընպէրկի համագումարին ներկայ պիտի ըլլան Պերլինի անգլիական, ֆրանսական եւ ամերիկեան դեսպանները։

Անգլիոյ նախարարական Խորհուրդը հաւանութիւն յայտնեց լորտ Րընսիմէնի միջին բանաձեւին, որուն վրայ բանակցելու պատրաստ են Չեխերը, եթէ Գերմանները տրամադրութիւն յայտնեն։ Ինչպէս ըսինք, այս վերջին ծրագիրը կը տրամադրէ Չեխոսլովաքիան վերակազմել Զուիցերիոյ նահանգային դրութեամբ։ Երկիրը պիտի բաժնուի 15 - 20 շրջաններու, ինքնավարութեամբ, վարչական անկախութեամբ։ Փրակայի կեդրոնական կառավարութիւնը իրեն պիտի վերապահէ ազգային պաշտպանութեան վերին հսկողութիւնը, ինչպէս եւ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ որպէսզի Հրեաները չհալածուին գերմանական շրջաններուն մէջ։ Չեխական կառավարութեան հաւանութիւնը՝ այսպիսի ծրագրի մը՝ կը կազմէ շօշափելի զիջում մը, բայց նորէն չի գոհացներ Գերմանները, որոնց նուազագոյն պահանջն է կատարեալ հողային ինքնավարութիւն Զոհեմիոյ համար։ Այս ծրագիրը չի համապատասխաներ նաեւ Հէնլայնի այն պահանջին որ կը տրամադրէ խզել Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան հետ կնքուած դինակցութիւնները։ Անգլիոյ մէջ կը կարծեն թէ Չեխերու նոր զիջումը եւս չափազանց կարեւոր է, եւ եթէ Գերմանները հաշտարար տրամադրութիւն ցուցնեն, կարելի է խաղաղութեամբ լուծել վէճը։

Ի՞նչ կը խորհին Փարիզի եւ Փրակայի մէջ

Ֆրանսայի նախարարական Խորհուրդն ալ առջի օր բացառիկ նիստ գումարելով, ամբողջ երեք ժամ զբաղեցաւ ներքին եւ արտաքին խնդիրներով։ Կը նախագահէր Հանրապետութեան Նախագահը։ Արտաքին նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց ոչ միայն չեխական տագնապին, այլ եւ սպանիական պատերազմի, ոչ-միջամտութեան եւ Մօտ. Արեւելքի դէպքերու մասին։ Բայց գլխաւոր խնդիրը չեխականն էր։ Ժողովը հաւանութիւն յայտնեց հետապնդուած քաղաքականութեան, զոր անգլիական կառավարութեան պիտի հաղորդէ Լոնտոնի Ֆրանսական դեսպանը։ Փարիզի մէջ ալ այն կարծիքն ունին թէ անգ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴՈՒՆԵՐ ԲԱՑՆԵԼԷ ԱՌԱՋ...

Ձեզ զիտե՞ր՝ ձեր ուշադրութիւնը եւս գրաւե՞ց,— մեր երկու թերթօններ կը վերաբերին այսպէս կոչուած «Հայկական դէպքերուն»։

Եւ, այս անգամ, մեր թերթօնները ուրիշ առաւելութիւն մը ունին,— կը շօշափեն մեր անցեալը, եղերական կոտորած, թէ հերոսական դիմադրութիւն։

Այս առաւելութեան հետ, սակայն, ես նկատեցի պարագայ մը որ զիս մղեց դառն խորհրդածութիւններու։

Այսպէս, մեր երկու թերթօններու հեղինակները օտարներ են։

Չէյթուն եւ Քէմախ։ Մէկուն հայկական դիմադրութիւնը, հարիւրամեակի մը տեւողութեան, Տաւրոսի լեռնաշղթայի կողերուն վրայ, միւսին մթին խորութեանց մէջ՝ քարձրացո՞ղ կոյտը զանկերու։ Հայկական քաջուկ եւ հայկական պարտութիւն։ Բայց, նկարագրուած օտարներէ։

Հոս ոչինչ կայ անպատեհ, անշուշտ։ Երբ հեղինակները ուզած ու կրցած են օտար բնութեան առջեւ դնել մեր յեղութիւններուն հետ նաեւ մեր առաւելութիւնները,— վրդովուելու պատճառ չունինք։ Ընդհակառակն։ Քանի որ դեռ մեր մէջ տիրական է այն միտումը թէ՝ «պէտք է քարոզչութիւն կատարենք ի նպաստ Հայկ. Դատին», կամ «մենք մեզ ծանուցանենք օտարներուն», ապա ուրեմն երախտապա՞րտ ըլլանք նաեւ այս վէպերու հեղինակներուն...'

Բայց, ես կ'ուզէի մտածանել ուրիշ կէտ մը,—ինչո՞ւ միայն օտարները գրած ըլլան մեր ցաւումը կամ վէպը։ «Միայն» ըսի, որովհետեւ մենք դեռ չունեցանք այդպիսի վէպեր որոնք մեր գրականութեան մէջ որոշ տեղ մը կաթենային գրաւել, թէ՛ որակով եւ թէ քանակով։ Օշականի սկսաւ «Արգանդի Ժամբուղ»ը։ Բայց, քանի իր ըմբռնումով ու տարողութեամբ։ Չըրացուց, նոյնիսկ։ Համաստեղի «Սպիտակ Ձիաւորը» ուրիշ յայտնութիւն մըն էր, անշուշտ, բայց, այդ երկու գեղեցիկ գործերն ալ անթերի չեղան։

Ցետո՞յ։ Ինչո՞ւ չունենայինք, մեր կողմէ գրի առնուած վէպ մը, Տարօն մը, Շապին Գարահիսար մը, Եդեսիա մը կամ Սուէտիա մը։ Ցուցեր շա՛տ։

Ու ա՛յդ քան։ Այդ յուշերը թերեւս ծաւալուն վարը, իբրեւ առաջ վէպերու։

Երկու շաբաթ առաջ, մեր թերթօններէն մէկուն փորձերը կը սրբագրէինք Շ.ին հետ։

— Որքա՞ն մանրամասն ու ճիշդ նկարագրած է, ըսաւ յանկարծ Շ., բողլով գրիչը։

— Այո՛, պատասխանեցի, որքա՞ն լաւ պէտք է ուսումնասիրած ըլլայ։

Այս պարագան երկրորդ ուշագրաւ առաւելութիւնն է օտարներու եւ երկրորդ թերութիւնը՝ մեր կեանքին նուիրուած մեր գործերուն....

Ինչո՞ւ։ Իմ տպաւորութիւնս այն է, թէ մենք դադրած ենք ամբողջովին ու խորապէս ապրելէ մեր անցեալը,—ատիկա վիշտ ըլլայ թէ ցասում։

Ու չվրդովուինք, երբ վաղը հարկադրուած ըլլանք բազմիցնաբար հրատարակելու նաեւ մեր այսօրուան հոգեվիճակը նույնքան մանրազնին կերպով նկարագրող թերթօն մը՝ միշտ օտարի մը կողմէ գրի առնուած...

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ ՅԱՒԵԼՈՒԱԾԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

Տարեկան 100 ժամ աւելի

Կառավարութիւնը հրամանագիր օրէնք մը հրատարակեց, աշխատանքի ժամերու յաւելման մասին, համաձայն պ. Տալատիէի թելադրութեանց։ Աշխատանքի նախարարը պիտի սահմանէ կատարուելիք ջնջումները։ 1938 մայիս 24ի հրամանագրով նախատեսուած յաւելուածական ժամերէն զատ, աշխատանքի նախարարը կրնայ, խորհրդակցելով գործատիրական եւ բանուորական կազմակերպութեանց հետ, աւելցնել աշխատանքի ժամերը։ Այդ առթիւ վճարելի յաւելուածական աշխատավարձը պիտի ճշդուի նոր օրէնքով մը, Խորհրդարանին կողմէ։ Նոր հրամանագիրը կը նախատեսէ տարեկան առաւելագոյն 100 ժամուան յաւելուածական աշխատանք։ Ազգային պաշտպանութեան վերաբերեալ հաստատութեանց մասին որոշում տրուած էր արդէն եւ անգամ մը եւս կը հաստատուի։

Աշխատանքի նախարար պ. Փոմառէ այս առթիւ յայտարարութիւն մը ուղղելով մամուլին, բացատրեց թէ նոր հրամանագրին նպատակն է.— 1. Երկարաձգել աշխատանքի տեւողութիւնը, երբ անհրաժեշտ կը համարուի.— 2. Աւելի ձգել աշխատանքի տեւողութիւնը, երբ անհրաժեշտ կը համարուի.— 2. Աւելի դիւրաւ կը նուազեցնել յաւելուածական աշխատանքի վճարը։ «Ուէ գործատէր որ կ'ուզէ յաւելուածական ժամերու իրաւունք ստանալ, պարտաւորաբար իր մտադրութիւնը պիտի յայտնէ աշխատանքի քննիչին, յանձնարարեալ նամակով։ Քննիչը պարտաւոր է երեք օրէն պատասխանել, եթէ հակառակ է։ Իսկ եթէ համաձայն է, ջնջումը պիտի արտօնուի մեքենաբար»։ Նախարարը աւելցուց նաեւ թէ բացառիկ պարագաներու մէջ կարելի է հետաձայնով ալ արտօնութիւն ստանալ, ստիպողական ապսպրանքներ հասցնելու համար։

Ընկերվարական եւ մանաւանդ համայնավար թերթերը ուժգնօրէն կը քննադատեն կառավարութեան հրամանագիրը։ «Իւմանիթէ» կը գրէ առաջին էջին վրայ, խոշոր գլխագիրներով.— «Պ. Տալատիէ ապօրէն հրամանագիր մը կը հանէ 40 ժամուան օրէնքին դէմ, անհարկւոր նախընթաց մը ստեղծելով»։ — «Երկու հարիւր բնտանիքները (ջոջեր) կը սաստկացնեն իրենց յարձակողականը» եւն։ Լէօն Պլում ալ, որ քանի մը օրէ ի վեր չէր երեւար, կ'արտայայտէ իր հերթական խմբագրականին մէջ,— «Արթուն մնանք»։

Բանուորական խլրտումներն ու բողոքի ժողովները կը շարունակուին ամէն կողմ։ Աշխատանքի Դաշնակցութեան վարիչ մարմինը բացառիկ նիստի հրաւիրուած էր երէկ իրիկուն։

Մարսէյլի նաւահանգստի բանուորներու տագնապն ալ ծանրակշիռ համեմատութիւն ստացաւ վերջին պահուն։ Բանուորները մերժեցին համակերպիլ նոր կարգադրութեան՝ աշխատանքի ժամերու մասին։ Ասոր վրայ գործատէրերն ալ մերժեցին գործադրել յաւելուածական վճարման մասին գոյացած համաձայնութիւնը։ Հանրօգուտ շինութեանց նախարարը վերջին ազդարարութիւն մը ուղղեց բանուորներուն, որպէսզի համաձայնին, այլապէս նաւահանգիստը պիտի յանձնուի զինուորական իշխանութեան։

ՀՌՈՄԻ անգլիական դեսպանատան գործակատարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ, սպանիական եւ չեխական հարցերու մասին։

ԴԱՐՁ ԴԷՊԻ ՄՇԱԿՈՅԹ

Ատենէ մը ի վեր հանրութեան մտքին մէջ յայտնի, բարեպատեհ խրոզութիւն մը կայ. դարձ դէպի մշակոյթ, դէպի գիրքը մասնաւորապէս: Հրատարակչութիւնը նոր զարկ մըն է առած: Բացայայտ է որ եթէ հրատարակիչները հանրութեան բացարձակ անտարբերութեան առջեւ գտնուէին, պիտի չշարունակէին նոր գործեր տալ: Վերջին տարիներու ընթացքին յաջորդաբար շատ մը գիրքեր հրատարակուեցան: Այստեղ անոնց անուանական թուումը չէ որ պիտի ընեմ: Ցանկն անոնց, օրը օրին, օրաթերթերու եւ հանդէսներու «Ստացանք»ի բաժինին մէջ երեւցաւ, ու գումարը, այսօր, նկատելի թիւ մը պէտք է կազմէ:

Անոնցմէ զատ վերհրատարակութիւններ եղան հիներու գործերէն: «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ» ընկերակցութիւնը ինը տարուան գործունէութեամբ հրատարակած է տասը հատորներ, որոնք իրենց նոր տարազին տակ— քանի որ հին հրատարակութիւնները մեծ մասամբ փճացած, ուրիշներ ցրուած են դէս ու դէն— կրկին ու միշտ կը գտնեն սիրողներ որոնք կը գնեն ու կը կարդան:

Թերեւս գտնուին դժուարահաճ միտքեր որոնք ըսեն, թէ Զարդարեան մը, Զօհրապ մը կամ Արփիարեան մը պէտք չունէին Ն. Գ. Բ.ին, ըլլալու համար ինչ որ են: Կարելի է: Բայց խրոզութիւն մը կայ. անոնց գործերը ոչ միայն նոր ընթերցողներ ունեցան, այլեւ հին դրասէր հասարակութիւնը, որ այլեւս կապ չունէր անոնց գործին մասին, կրկին կարդաց ու նորէն մտավայելքներ ունեցաւ:

Նախանշանները կը տեսնուին, հանրութեան մտքին մէջ, տեսակ մը նորարծարծ վառ զգացումի մը դէպի գիրքը, ու այս երեւոյթը բարենշան է: Ժամանակ է թերեւս հաշուեկշիռ մը փորձելու, հետեւութիւն մը հանելու: Այս հետեւութիւնը կարեւոր է, որովհետեւ գրականութենէն անդին կ'անցնի: Դէպի գիրքը, դէպի երաժշտութիւնը, վաղը թերեւս, ինչո՞ւ չէ, դէպի թատրոնը, մէկ խօսքով դէպի հայկական մշակոյթը, դէպի մեր յատկանշական գեղեցիկը, աւանդական ճշմարտութիւնը, այս դարձը՝ ժամանակի առիպողական պահանջն է: Կ'արժէ անդրադառնալ այս կէտին, ու կը զգամ թէ ընթերցողը պատրաստուած է ասոր:

Շարունակ գանգատներ կը բարձրանան, ոչ միշտ հրատարակիչներուն կողմէ, թէ մեր մէջ հասարակութիւն չկայ գիրքին համար: Այս դիտողութիւնը որքա՞ն ճիշդ է: Ամէն բանէ դժգոհիլը, գանգատիլը Արեւելքցի վաճառորդին յատկանիշներն են, որմէ անմասն չենք մնացած նաեւ մենք:

Եթէ նկատի ունենանք մեր երէկը, պիտի տեսնենք որ մեր մշակոյթը լայն համեմատութեամբ գրքին էր կապուած: Պոլսոյ հայ գրավաճառները իրենց թաղը ունէին, ինչպէս այսօր Փարիզի հայ նպարավաճառները: Մեր հայրերը մեզմէ աւելի գրասէր էին: 1905—1920 շրջանի հասարակութիւնը միտքով, զարգացումով ու ճաշակով աւելի բարձր էր այսօրուան միջակ հասարակութենէն: Եղաւ ատեն մը, ճիշդ է, երբ գիրն ու գրականութիւնը հոգեւորականներուն, դպիրներուն կամ բարձր դասուն մենաշնորհն էին. բայց անիկա հեռաւոր անցեալն է: Մեր ազգային շրջանին արդէն դպրոցի նստարաններէն, ուրտեղ քովէ քով էին քաղքենի բարձր դասուն եւ գաւառացիին զաւակները, մտքերու կրթութիւնն ու ազնուացումը հաւասարապէս կը բաշխուէին: Այդ օրերէն ծնած հայ մտաւորականութիւն մը, հայ մշակոյթով հետաքրքրուելու ատակ, մտացի ու եռանդուն հասարակութիւն մը կայ դեռ այսօր ցանուցիր ու համասփիւռ: Հակառակ սակայն այդ հատուածումին, հակառակ մեծ քաղաքներու ակնապարար հմայքներուն, հակառակ շարժանկարին ու ձայնասփիւռին, ես կը հաւատամ թէ կարելի է բիւրեղացնել այդ հասարակութիւնը, եթէ ոչ կորիզի մը շուրջ, գէթ գրական արտադրութիւններուն շուրջ, կը բաւէ որ հայ գիրքը գնելու, հայերէն ընթերցումի վարժութիւնը հաստատուի իրեն, իր մտքին յարմար սնունդի մատուցումով:

Ընթերցողին անձնասիրութիւնը փայփայելու համար չէ որ կ'ըսեմ թէ այդ հասարակութիւնը գոյութիւն ունի: Ստուարաթիւ ալ է ու արժանի իրեն համար մեր ընելիքին: Գրքի տագնապ մը, եթէ ունեցանք ու եթէ գոյութիւն ունի դեռ, ես կը վարանիմ զայն վերագրել հայ ստեղծագործ մտքի անգործութեան, կամ թէ հրատարակչական ձեռնարկներու չգոյութեան:

Արդարեւ, մեր մշակութային մակարդակը այսօր կէս դար ետ է մնացած իր շրջապատէն: Այս խրոզութիւնը կարօտի հակազդեցութեան մը կը կարօտի: Կ'անդրադառնանք, կը գիտակցինք ասոր. բայց տակաւին չտեսանք ոեւէ գործնական քայլ: Այս թէ ուրիշ գետիններու վրայ յամեցումը ապիտաբեր պիտի ըլլայ մեզի: Բայց ահա ես ալ կուգամ դանդաղ, դժգոհութեան ամուլ վիրապին բերանը: Մեր շրջանին պզտիկ ձեւն է այդ. ժխտ ու յարաթախանձ վերադարձ, պարզ կրկնութիւն ընդհանուր զգացումներու, թերահոգ ապաւորութիւններ՝ յեցած դժգոհութեան լծակին: Հազիւ քանի մը համադրական փորձեր՝ որոնք նոր ճամբաներու համար նոր մղումներ պիտի բերէին:

Ճիշդ է որ մեր նոր հրատարակութիւնները հասարակութիւն չունին այլեւս — եթէ հասարակութիւն ըսելով պէտք է ըմբռնենք անշահախնդիր մարդիկ որոնք կը կարդան միմիայն իրենց հաճոյքին համար, մտքի ու արուեստի վայելքը կը փնտռեն գիրքին մէջ — բայց ունին դեռ ընթերցողներ:

Գիտակից՝ այս խրոզութեան, Ն.Գ.Բ.ը նոր գործունէութեան շրջան մը բանալու անհրաժեշտութիւնն է տեսած: Եւ ահա կը ծանուցանէ որ այսուհետեւ ոչ միայն հին անդամներուն իր յարգանքի հարկը պիտի շարունակէ հատուցանել, այլ եւ պիտի տայ հասարակութեան — որուն ուղեծն ալ այդ է, որուն անգիտութիւնն ու անտարբերութիւնը նորերու ցանուցիր հրատարակութիւններու մասին ըմբռնելի է — պիտի տայ, կ'ըսէ, կենդանի հեղինակներու գործերը եւս, ու կը ստանայ, այսուհետեւ « Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ » յորջորջումը:

Աս ալ բարեբեր ուրիշ երեւոյթ մը: Որովհետեւ եթէ դրասէր հասարակութիւն մը ունինք դեռ, անոր միտքը գրեթէ միմիայն հիներով, մեծերով, մեռածներով է որ կը դրաղի. նորերուն շատ ուշ, երբեմն յետ մահու միայն կը ծանօթանայ: Երբեմն Հ.Գ.Բ. մատենաշարը, որուն 11րդ հատորը լոյս կը տեսնէ քիչ օրէն, առիթը կ'ուզէ ընծայել ընթերցասէր հասարակութեան, համոզուելու անծանօթ նորերու արժէքին, տալ անոր՝ նոր սերունդներու ըմբռնումը, գիւտը ընելու հաւատքն ու ճաշակը որոնք գրասէր ընթերցողը կազմող յատկանիշներ են:

Ուրախառիթ ուրիշ երեւոյթ մը եւս: Գրասէր ու գրագէտ բարեկամներու խմբակ մը կազմուած է վերջերս, որ, շաբաթը անգամ մը, կը հաւաքուի գրական-մտաւորական մթնոլորտ ստեղծելով: Այս հանդիպումներու ընթացքին զանազան նիւթերու շուրջ կարծիքներ կը փոխանակուին, քննադատական տեղեկութիւններ կը հաղորդուին, իւրաքանչիւրը իր գաղափարը կը յայտնէ գրութեան մը ոգին, ոճին կամ արժէքին մասին: Տուն դարձիդ, կրկին ձեռք կ'առնես գիրքը կամ թերթը. ու այս բոլորը շահ է մտքին համար:

Դարձ մը կայ, ինչպէս կը տեսնէք, դարձ մը ոչ միայն դէպի հիները, այլ առհասարակ դէպի գիրքը:

Բայց երբ հիներուն կ'ակնարկենք, դարձը պէտք չէ սխալ մեկնուի. դարձ մը կայ քիչերուն համար միայն, որոնք ճանչցած էին, յետոյ մոռցած կամ մոռնալու մօտ են, կամ անարդարօրէն արհամարհեցին զանոնք: Ընթերցասէրներու մեծ մասին համար իր մը, նորութիւն մը եղան անոնք:

Հիմա, քանի տարիէ ի վեր, նոր կեանք մը սկսած ենք ապրիլ օտարութեան մէջ: Մեծ ժողովուրդներու կեանքին հաղորդակից՝ նոր միջավայրերու ազդեցութեան տակ՝ բնական է որ ընկերային, հոգեբանական հակազդեցութիւններ կ'ունենանք. ի՜նչ առատ աղբիւր վաղուան գրականութեան համար:

Դեռ պիտի խօսինք այս մասին:

ԱՐԱՄ ԱՋՆԱՒՈՐ

ՔՐՏԱԿԱՆ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԻՄԱՍՏԸ

Բ.

Միւս կողմէ, կառավարութիւնը ձեռնարկեց «հիմնական բարենորոգումներու», որպէսզի «անգամ մըն ալ չկրկնուի այդ խլրտումը», ինչպէս ժամանակին յայտարարեց Իսմէթ փաշա: «Բարենորոգում» ըսելով՝ ի հարկէ «փճացում» կը հասկնար: Այնպէս մը տարաղնել ու ճզմել Քիւրտերը, որ այլեւս չհամարձակին գլուխ բարձրացնել:

Արդի՞ւնքը: Պատասխանը տուաւ անողոք ժամանակը: Հազիւ հինգ տարի անցած, նոր բռնկում մը Արարատի շրջանին մէջ, եւ շատ աւելի բուռն ու տարածուն:

Տարօրինակ զուգադիպութեամբ, այդ միջոցին ալ (1930) Ֆէթհի պէյ հրապարակ իջած էր իբրեւ վարչապետական թեկնածու, կազմելով ընդդիմադիր կուսակցութիւն մը: Իսմէթ փաշային ալ աթոռը կ'երերար լրջօրէն:

Նոյն պատմութիւնը: Ամբողջ բանակներ գրաւեցան ամփիններով, իրենց հետ ունենալով նաեւ նոր զէնք մը՝ սաւառնակը: Օգնեց նաեւ Իրանը եւ ընկճուեցան Քիւրտերը:

Զսպումին կատարուելէն յետոյ, կը մնար հիմնական դարմանը, այն՝ ինչ որ չյաջողեցաւ 1925էն յետոյ: Անոր համար, Իսմէթ փաշա ձեռնարկեց խիստ պէս արմատական միջոցներու, վստահ՝ որ զէնքով անկարելի է մարել քրդական հրաբուխը:

Նախ փորձեց սիրաշահելու քաղաքականութիւնը, իրենց տեղերը վերադարձնելով հարիւրաւոր քիւրդ պէյերը զորս աքսորած էր արեւմտեան նահանգները: Բայց երբ շուտով տեսաւ որ անօգուտ է նաեւ այդ ընթացքը, փորձեց թրքական միջոցները՝ որ իրեն մասնաւոր բաժնած էր—

Ա. Ցրուել քրդական մեծ զանգուածները, որպէսզի մեծամասնութիւն չունենան ոեւէ տեղ, նոյնիսկ պարզ բաղի մը մէջ:

Բ. Շէնցնել Արեւելեան Նահանգները, անհրաժեշտ բոլոր շինարարութիւնները կատարելով:

Գ. Արտասահմանէն թուրք գաղթականներ բերել եւ զետեղել այդ շէնցած վայրերը:

Ծրագիրը մեծ էր եւ բազմածախս. բայց Իսմէթ փաշա որ նոր Թուրքիոյ ամէնէն կորովի եւ միաժամանակ ամէնէն յամառ պետական դէմքն է, ոչ մէկ արգելքի առջեւ կանգ առաւ: Սկզբունքով ուխտեալ հակառակորդ ըլլալով փոխառութեան, միւս կողմէ առձեռն դրամ չունենալով, դէպ մը նոր տուրքեր դրաւ ժողովուրդին վրայ եւ գործի անցաւ: Այսպէս է որ ձեռնարկեց երկաթուղիի լայն ցանցի մը շինութեան, իրականացնելու համար Չէս-Թըրի նշանաւոր ծրագիրը: Այս նպատակով բազմաթիւ անգամներ գնաց Արեւելեան Նահանգները, անձամբ ուսումնասիրեց կացութիւնը, ի մէջ այլոց կանգ առաւ Վան եւ մեծ ճառ մը արտասանեց «Հանրապետութեան բերկրալից բարիքներու» մասին, որոնց մէջ էր ոչ միայն երկաթուղին, այլեւ համալսարան մը...

Անգարա վերադարձին, կազմեց նախագիծը եւ գործի անցաւ եռանդով:

Առաջին կէտին համար հրատարակեց տեղաւորման օրէնքը, որ բացէ ի բաց կը տրամադրէ թէ ոչ-թուրք լեզուով տարրերը չեն կրնար մեծամասնութիւն կազմել ոեւէ տեղ, եւ թէ կառավարութիւնը իրաւասու է ի հարկին տեղափոխութիւններ կատարելու, ուզած անձերը ուզած տեղը դրկելով:

Օրէնքը, ի հարկէ, ընդհանուր էր, բայց գլխաւորը Քիւրտերը նկատի ունէր, քանի որ Անատոլուի մէջ հոտի համար իսկ Յոյն չկայ այլեւս, իսկ Հայերը վերածուած են 15—20.000նոց աննշան զանգուածի մը, այն ալ հազար կտոր եղած, հոս հոն ցրուած: Հակառակ ասոր, Պոլսահայերը լուրջ դողի մատնուեցան, վախնալով որ իրենց մէկ մասը Անատոլու կը տարագրուի: Չէ՞ որ 1915ի տեղահանութիւնն ալ նման «օրէնքով» մը կատարուեցաւ...

Միաժամանակ օրէնքը կը տրամադրէ թրքացման այլ միջոցներ.— արգիլել ոչ-թրքական մշակոյթը, կազմակերպութիւնները եւ նոյնիսկ մայրական միութիւնները: Ասոր փոխարէն, լայնօրէն տարածել թրքական մշակոյթը, շարք մը ձեռնարկներ կատարել:

Այս ձեռնարկներուն կատարումը կը վերաբերի ծրագրի երկրորդ մասին: Անոր համար կազմուեցաւ ընդհանուր քննչութիւն մը (ումումի միւֆէթթիշլիք), լայն իրաւասութիւններով եւ մանաւանդ լայն միջոցներով:

Մեծ պետութեանց գաղթավայրերու քաղաքականութիւնը յայտնի է: Որպէսզի պաշտօնեաները հրապուրուին եւ այդ տեղերը երթան, անոնց կուտան յաճախ կրկնապատիկ թոշակ, ինչպէս եւ շարք մը առաւելութիւններ եւ մանաւանդ աստիճանի բարձրացման դիւրութիւն:

Իսմէթ փաշան նախ այս բոլորը ըրաւ աւելիով, բայց երբ տեսաւ որ թօշակի եւ աստիճանի խայծերը բաւական չեն մանաւանդ հրապուրելու, դիմեց սիրական միջոցին— բռնի ղրկել: Ով որ յանձն չառնէր գոնէ երկու-երեք տարի երթալ Արեւելեան Նահանգները, անմիջապէս պաշտօնանկ կ'ըլլայ: Միաժամանակ կը զրկուի հանգստեան թոշակի իրաւունքէն,

Բնականաբար շատեր վախցան ու գացին, որովհետեւ հանգստեան թոշակը ուղղակի ապագան է թուրք պաշտօնեային, եւ անկէ զրկուիլ՝ կը նշանակէ անօթի մնալ վաղը: Եւ սակայն, բազմաթիւ անձեր ալ նախամեծար համարեցին հովին տալ երկար տարիներու իրենց պաշտօնավարութիւնը քան երթալ հանրապետական սա «Սիպիր»ը, ինչպէս հիմա կը կոչեն Արեւելեան Նահանգները: Որովհետեւ, կատարեալ տանջարան մըն է ամէն տեսակէտով: Չկայ ոչ միայն կեանքի տարրական հանգստութիւն, այլ եւ անձնական ապահովութիւն, ինչպէս ինծի կը յայտնէր հոն գացած դատաւոր մը, պատմելով իր գլխուն եկած պատահար մը.

— Գիշեր մը, կ'ըսէր, յանկարծ դուռս զարկին երկու անծանօթներ եւ դաշոյնի ու ատրճանակի սպառնալիքին տակ ազդարարեցին արձակել իրենց մէկ բանտարկեալ ընկերը: Հակառակ պարագային՝ ես գիտէի գլխուս գալիքը... Եւ որովհետեւ չէի կրնար ինքնագլուխ ազատ արձակել բանտարկեալը, նախամեծար սեպեցի մեկնիլ յաջորդ օրն իսկ...

Միւս կողմէ, Անգարա դիմեց մարդոց հայրենասիրական ջիղին, բազմաթիւ հրատարակութեանց եւ բանախօսութեանց միջոցաւ շեշտելով թէ ամէն երիտասարդ պէտք է որպէս պարտք նկատէ երթալ Արեւելեան Նահանգները եւ ծառայել յեղափոխութեան տարածման:

Ըսել կ'ուզեմ թէ կատարեալ շարժում մը (մօպիլիզասիոն) յայտարարուեցաւ, ի խնդիր քրդական հարցի հաշուեյարդարին: Եւ յայտարարուեցաւ բացարձակ կարեւորութեամբ, իբրեւ օրուան ամէնէն հրատապ խնդիրը, զոր լուծելու է շուտով, «հարուածային կարգով», ինչպէս կ'ըսեն բոլշեւիկները:

ԴԷՏ

Ո՞Վ Է ՍԱԼԱՇԻ

(ՀԱՅԱԶԳԻ ՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆԸ)

Հունգարիոյ Վերաքննիչ Ատեանը վերջնապէս հաստատեց հիթլէրական ներու առաջնորդին, հայազգի Սալաշի (Սալաշեան) պատիժը— երեք ամ բանտարկութիւն:

Անցեալ տարի Ապրիլին էր որ գրութիւն գրուեց այս մարդը:

Սկիզբները իր շարժումը ո՛չ ըն րային եւ ո՛չ ալ վարչական խնդիր եղաւ, այլ միայն ուղղագրական

Պէտք է գիտնալ թէ հունգարական նուններու եւեւ «ՏՅ»ը (Սալաշի գրուի Szallasy ձեւով) ազնուական թեան նշան է: Երկու «Լ» եւ կամ կու «ՏՏ» հնութեան յատկանիշ մը ե ւեցնեն: Անունը իր կատարելու կը հասնի, երբ կարելի ըլլայ տեղ մը անձայն «Ի» մը զետեղել:

Առաջին առթիւ թերթերը կարդա ժողովուրդ ըմբռնեց այն մեծ համ յութիւնը, որ հրամանատարը կը ընէր զանազան կուսակցութեան Ծայրայեղ աջակողմեան օրկանն Սալաշին գրեցին երկու «ՏՏ» ով եւ ջաւորութեան «Y»ով մը:

Կառավարական օրկանները խոհեմ վարուեցան, երկու «ՏՏ»ը վերջաւորութեան «Y»ը տալով, կայն երկու «Լ»երը զլանալով: Ա տականները միայն մէկ «Տ» եւ րիկ «Y» մը շնորհեցին: Ընկերվա կան օրկանը գրեց Սալաշին ազն կանութեան վերջին նշանէն ալ համար միայն պարզ Szalasi մը գ թիւն ունի:

Գերմանացիները հասկցած էին Սալաշի իրենց փնտռած մարդն Դրամարկղները բացուեցան եւ փականքի աշխատանքը սկսաւ լաշի ներկայացուեցաւ իբր (առաջնորդ) Մաճառներուն, յի փրկիչը, նախախնամական որ Հունգար ցեղը պիտի ազատէ րէական տարրէն: Որովհետեւ թէ իշխանութեան գլուխ գալու կեանքին իսկ Հրեաներուն հալ ափ մաքրէր:

Գիւղերը, վայելուչ, մարդը գիտէր ամբոխները գաղտնիքը եւ իր այս յատկ լայնօրէն կ'օգտագործէր:

Սալաշի իր ասպարէզին այս վրայ կը գտնուէր, երբ դէպք մը պատահեցաւ: Երեսփո մը սեղանին վրայ փաստաթուղ դրաւ, որոնցմով կը հաստատէ Սալաշի Հունգար չէ, եւ թէ անունով կը կոչուի Սալաշեան ազնուականութենէ զուրկ կան անուն մըն է: Հարուածը «Երպապաշտ»ի մը համար:

Վայրկեանի մը համար ընդհ վարանում մը տիրեց ազգ. ընկեր րական շարքերուն մէջ: Բայց Սալ վարպետօրէն անմիջապէս փաստաթուղթեր ներկայացուց մը վերջ ամէն մարդ հասկցաւ թէ կու հակառակորդներն ալ իրենց տերը մինչեւ այսօր աղբիւրէն գտած այսինքն... Գուսափէշթի թենէն:

Անցեալ Յուլիս 6ին էր որ ատեանը «Հունգար Հիթլէր»ը պարտեց երեք տարուան աշխատանքի, վնասակար կանութեան բռած ըլլալուն եւ ապահովութեան ու ընկերային

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՋԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Բայց անգամ մը որ Գերմանիան յաջողի Մերձաւոր Արեւելքի վրայ իշխել, այն ատեն իր արգելքները պիտի պարտադրէ, գիտել տուի:

Հիւպատոսը յօնքերը պտտելով՝

— Հայերը որոնք կը հարստանան հակառակ Թուրքերու...

— Գերմանիա կտրուկ կերպով պիտի առարկէ, եթէ մենք կամ Միացեալ Նահանգները ծովային զինուորներ ցամաք հանենք, արգիլելու համար Թուրքերը գործադրելէ իրենց սիրական դարմանը — վուփուաբ, որ կը նշանակէ դէպք. դուք գիտէք անոնց չրմեղանքը յաջորդական ջարդերու ընթացքին: Գերմանիա կը նախընտրէ որպէսզի Թուրքերը ամբողջութեամբ ի գլուխ հանեն այդ աղտոտ գործը, քան թէ յետագային ինք գործադրէ զայն:

— Ըսել կ'ուզէք, որ գերման կառավարութիւնը ջարդելո՞ւ կը մղէ, ըսի ես:

— Ո՛չ, այդ ըսել չեմ ուզեր: Այս երկրին մէջ գերման միսիոնարներ կան որոնք լաւ գործ կը կատարեն. անոնք առհասարակ ազդու կը յարուցանեն Գերմանիոյ մէջ, եթէ կասկածին որ իրենց կառավարութիւնը կը խաղայ այդ խաղը: Ոչ, Գերմանիա մտադրած է դադրեցնել միւս կառավարութիւնները, երբ Թուրքերը յարձակին Հայերուն վրայ. եւ այդ բանը գիտեն Թուրքերը:

— Բայց ի՞նչն է ջարդի անմիջական շարժառիթը, հարցուց Ֆրէտ:

Հիւպատոսը խնդաց:

— Կայծ մը միայն կը բաւէ: Հայերը անբարք եղան: Անոնք չեն վարանիր գրգռել Թուրքերը, բան մը որուն համար զիրենք չես կրնար դատապարտել՝ բայց խելացութիւն չէ: Դրամական փոխատուութիւն ընդմէջէն մեծ մասը Հայեր են. Թուրքերը այդ գործով չեն զբաղիր կրօնական նկատումներով, բայց պատրաստ փոխատուներ են, ու հայ փոխատուները՝ որոնք ընչին փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն անշուշտ, աչքի կը զարնեն եւ ամբողջ ազգութեան անունը կ'արատաւորեն: Ու յետոյ Հայերը հրապարակով յոխորտացեր են, ըսելով թէ մօտ ատենի մէջ հայկական հին թագաւորութիւնը պիտի վերահաստատեն: Թուրքերը յաղթականներ են, գիտէք, եւ այդպիսի խօսակցութիւններէ չեն ախորժիր: Եթէ Հայերը կարենան դադրեցնել իրենց մինչեւ տեղի ունեցող վէճերը, ակնթարթի մը մէջ իրենց անկախութիւնը կրնան վերստանալ. սակայն Թուրքերը շատ լաւ գիտեն հին առացուածքը՝ «բաժանէ որ տիրեսցես», եւ կը ձգեն որ Հայերը միշտ վիճին, եւ ոչ ոք կը համարձակի միջամտել, որովհետեւ ուշ կամ կանուխ,— հաւանաբար շուտով — իրարու հետ պիտի պատակռին, առանց ձգելով իրենց բարեկամները: Չէք կրնար զիրենք պաշտպանել ատոր համար: Թուրքերը անոնց կրօնական նախապաշարումները կ'օգտագործեն եւ մէկ աղանդը միւս աղանդին դէմ կը լարեն:

Ջարդերը սկսած ատեն Հայ մը անգամ չպիտի հասկնայ թէ ո՞վ է բարեկամը եւ ո՛վ թշնամին:

— Ըսել կ'ուզէք որ պիտի սպաննուին, ինչպէս շիշերը որ ջարդուփշուր կ'ըլլան պատի՞ն զարնուելով, եւ առանց պատճառի, հարցուց Ֆրէտ:

— Այդպէս եղած է նախապէս եւ այդպէս ալ պիտի ըլլայ, ոչինչ կայ կասեցնող, պատասխանեց հիւպատոսը: Աշխարհը Հայերու մասին սխալ գաղափար ունի: Անոնք տաքարիւն ժողովուրդ մըն են՝ ազգային հպարտանքի խոր գիտակցութեամբ եւ կ'ատեն թրքական հարստահարութիւնները որ կը կատղեցնէ զիրենք: Առաւօտ մը Թուրքին մէկը պիտի ընտրէ Հայ մը եւ զգուշութիւնով պիտի մեռցնէ մարդուն կինը կամ աղջիկը, ու այս անարգանքին որպէս ամբողջացում թերեւս տղայ մըն ալ պիտի նետէ անոր երեսին: Հայը զայն պիտի սպաննէ, կամ պիտի փորձէ սպաննել: Հետեւա՞նքը. Իսլամի արիւն, թափուած կենաւոր շունի մը կողմէ. ահա պատրուակը:

— Հայերը իրենց գլխուն գալիք փորձանքը չե՞ն գիտեր, հարցուցի ես:

— Ոմանք գիտեն, ոմանք կը գուշակեն, ոմանք ալ Վեզուվ լերան գիւղացիներուն նման, — ինչպէս մենք Անգլիացիներս 57 թուին Հնդկաստանի մէջ,—կը քնանան, խաղաղութիւն կ'ընեն եւ լաւայի մը վրայ նստած հարստութիւն կը դիզեն: Տարբերութիւնը այն է որ Հայերը փախուստ պիտի չունենան:

— Զէյթունի Աղջ անունով մէկու մը մասին որեւէ բան իմացա՞ծ էք, հարցուց Ուիլ:

— Ոչ, պատասխանեց հիւպատոսը, անոր նայելով:

Ուիլ պատմեց մարդուն հետ մեր խօսակցութիւնը երէկ գիշեր՝ խանին մէջ, անոր ինքնութեան մասին մանրամասնութիւններ հաղորդեց, չմոռնալով նաեւ վրանին մէջի Գնչուները, մանաւորապէս արշալոյսի նմանող աղջիկը, որ գորշ մատակախանձի մը վրայ հեծած՝ կը մարզէր զայն բակին մէջ:

Հիւպատոսը գլուխը թոթվեց:

— Անոնց ոեւէ մէկուն մասին ոչ բան մը իմացայ, ոչ ալ տեսայ:

Նստած կը դիտէինք այն ճամբան ուր Անտոնիոսի եւ Կլէոպատրայի նաւերը հարիւրաւոր անգամներ ճախճախուտին մէջ մնացած էին: Հիւպ ուին պարտէզը մեր դիմացն էր, րուն ծաղիկներէն շատերը՝ զորս րոպան գրեթէ չի ճանչնար՝ բողբ լու վրայ էին:

— Եթէ այդ մարդը կրկին տես լու ըլլաս՝ պիտի կարենա՞ս զի ճանչնալ, Ուիլ, հարցուցի:

— Անշուշտ կը ճանչնամ:

— Այն ատեն նայէ:

Մատովս ցոյց տուի, որուն մարդ մը որ ծառերու շուքին պահուըտած էր, զգալով որ տեսն ցաւ այլեւս, պահուըտած դուրս ելաւ: Պահուըտելու համար տրած վայրերուն մէջ թեղադր բան մը կար, որովհետեւ այդ բոլ րը մահացու կերպով թունաւոր ին. անոնց մէջ պահուըտող մը գինքը մահուան ճիրաններուն պահելու պէս եղած կ'ըլլար:

— Վստահօրէն անիկա է, բ իլ:

Մարդը յառաջացաւ առանց հ րի սպասելու:

— Ի՞նչպէս մտար այստեղ, ցուց հիւպատոսը: Մարդը ձեռքը անփութօրէն դրաւ բազրիքին վրայ:

(Շար.)

Կսկծալի մահ մը

Վ...ՒՆ, 26 օգոստոս. — Տղաքիկ մըն ալ խամրեցաւ...: Խամրեցաւ հրէից ալ ... թուչ մը հացի համար...: Մեր լաւագոյն ու վառվռուն պատանիներէն էր, Խորէն Լուսարեւեան, 20 գարուններ բոլորած: Հ.Մ.Ը.Մ.ի լաւագոյն մարզիկներէն էր, ... հաւանական էր փոքր տարիքին: Ու սիրուած էր զաղութիս բոլոր խաւերէն, ... բացառութեան:

Հօր մեծցած ու հասակ նետած էր: ... նախակրթարանի յաջողագոյն վկայականն մը ետք, քանի մը տարի ալ յաճախած էր գոլէճի գործնական բաժինը: Սակայն, այս վերջին քանի մը տարիներս, մեր քաղաքի գործերուն բացակայութեան պատճառաւ իրեն յարմար գործ մը չկրցաւ ճարել, ու ժամանակ մը վտանգաւոր գործին — պայթուցիկի ու հրթիռի գործարանը:

Բազմանդամ ընտանիք, ու գրեթէ բոլորն ալ անգործութեան մատնուած էին: Մեծերուն հայրն ու եղբայրներէն միայն հանած էին արդէն խախտողականներն գործարանէն, առաջինը անցեալ տարի, երկրորդն ալ այս տարուան ... Եղբայրներէն մին ալ օրական միայն չորս ժամ կ'աշխատէր: Մերոնք հայր, մայր, եղբայրներ, հինգ հոգինոց ընտանիք մը: Հաց պէտք էր: Ինչպէս ընէին: Ու խեղճ պատանին կը մտնէ այդ վտանգաւոր գործին, 22 ֆրանք օրականով: Ամէն անգամ կը պատասխանէ եղբր ծնողներուն վախցումներուն.

— Գիտեմ, որ շատ վտանգաւոր է, բայց ի՞նչ ընեմ, հայրիկ: Ձեզի համար պիտի աշխատիմ: Չէ՞ որ դուք ծեր էք ու այլեւս չէք կրնար աշխատիլ: Մանաւանդ եղբայրներս ալ անգործ են գրեթէ:

22 օգոստոս, երկուշաբթի կէս օրէն վերջ ժամը 5ի ատեններն կը պատահի արտառոցիկ արկածը:

Մինակ կ'աշխատէր փոքրիկ տաղաւարի մը մէջ: Պայթուցիկի փոշին յանկարծ կրակ կ'առնէ: (Ծծումբի որոշ չափ մը ունի, որմէ եթէ պզտիկ տարիքամ մը աւելի ըլլայ, անմիջապէս կրակ կ'առնէ): Խորէն չուզեր փախչիլ: Կ'աշխատի մարելու: Չի յաջողիր դժբախտաբար, ու բոցը չառնալով թեւերուն կը փաթթուի: Ինքզինքը դուրս կը նետէ խելագար, ու պոռալով: Կրակը բռնած է կէս մէջքէն վեր: Դժբախտ պատանին թեւերովը երեսը գոցած, «մայրի՛կ... մայրի՛կ...» կանչելով բոցավառ կը գլտորի մարզադաշտին վրայ, խնայող-խյելով: Բանուորուհիները կը լըսեն սրտակեղեք ձայնը ու դուրս կը վազեն իրենց գործատեղերէն: Շուտով կը հասնին, կը մարեն, տակաւին բոցերը կէս մէջքէն վար չհասած: Բայց ո՞ւշ էր արդէն: Անբախտ պատանին ածխացած էր կէս մէջքէն վեր:

Շուտով հիւանդանոց կը փոխադրեն: Բժշկապետի քննութիւնը յոյս չի տար, որովհետեւ, այրելէն զատ թունաւորուած ու սաստիկ վախցած է եղեր...: Եթէ այս վերջին երկու պատճառները չըլլային — ըսած է բժշկապետը — այրուածքները այնքան ալ մահացու չէին, եւ թերեւս կ'ազատէր: 24 ժամ չէր կրցած մեզի: Ու անկէ ետք արիւն էր միզած:

Ու մեռաւ մեր շատ սիրելի Խորէնը, չորեքշաբթի առտու ժամը 9.30ին, ...ուզի մատնելով մեր ամբողջ գաղութը, ու խորունկ վէրք բանալով իր ծերունի ծնողքին ու եղբայրներուն սրտերուն մէջ:

Լալէն արցունքները չորցած, ծերունի մայրը կը պատմէր.

— Մայրիկ, ես պիտի մեռնի՞մ... Արդեօք կ'ազատի՞մ... Չէ մայրիկ, չեմ ազատեր, կը մեռնիմ...: Եկուր քեզ համբուրեմ, դուն ալ զիս համբուրէ...»: — «Շատ յորդորեցի, սիրտ տուի, թէ՝ չուտով կ'աղեկնաս, անուշի՛կ մանչս: Օգուտ չըրաւ: Նախազգացած էր մահը: Համբուրեցի... Համբուրեց ինքն ալ: Ա՜խ, անուշի՛կ ձագուկս...»:

Թաղումը կատարեցինք այսօր, առաւօտեան ժամը 9.30ին: Թէեւ գործի օր էր, բայց դարձեալ մօտ 250 հոգինոց բազմութիւն մը կը հետեւէր դաղաղին: Ու յանձնեցինք զինքը սեւ հողին, մէկ-մէկ ափ հողով վերջին մընաս բարեաւ արտասանելով մեր սիրելի Խորէնին:

Հանգիստ մաղթենք ոսկորներուն, սիրելի՛ պատանի, ու այս քանի մը տողը, իբրեւ փունջ մը թարմ ծաղիկ:

Ն. ԳԱԼԷ

վին բերած վտանգներուն պատճառաւ:

Դատավարութեան ընթացքին, ընդհ. դատախազը ամբաստանեց զայն իբր վիճակ ըմբոստութիւն պատրաստող եւ հեղինեց Հունգարներու Ֆիւրէրին քառասուն գաղափարները: Սալաշի համեստօրէն պատասխանեց.

— «Իմ գաղափարներս քառասուն կը թուին ձեզի: Լաւ ուրեմն: Գիտցէ՛ք որ Աստուած ալ աշխարհը քառսուն ստեղծեց»:

Թ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

ՏԷՍԻՆ, 28 օգոստ. (Յառաջ). — Օգոստոս 27ին, շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Հ.Յ.Դ. Տան սրահին մէջ տեղի ունեցան ընթերցում եւ դասախօսութիւն մը, նորընտիր Ազգ. Մարմնի կողմէ:

Օրուան նախագահ պ. Գասպարեան ամփոփ ընթերցում մը տուաւ իրենց 48 օրուան գործունէութեան մասին: Ցայտնեց թէ՝ Միութեան առաջին գործն է եղած, համաձայն Ազգ. Սահմանադրութեան, յուլիս 17ին գաղութի եւ ազատ քուէարկութեամբ ընտրուած 7 հոգինոց Ազգ. Մարմնի վրայ աւելցնել 4 հոգի եւս, համագումար 11 հոգի, նկատի ունենալով ընտրուած մարմնի ծանր աշխատանքները եւ գաղութիս համերաշխութիւնը: (Ընտրութեան մասին տես «Յառաջ» թիւ 3789): Երկրորդ կարեւոր գործն է եղած դպրոցին բացումը եւ կիսաւարտ եկեղեցիի շինութիւնը: Երրորդը եղած է արժանացնել մեր անգործներն ու կարօտ ընտանիքները, որպէսզի Նանսէնեան տուրքէն մեղ բաժին ինկած գումարը բաշխուի իրենց: Դպրոցի բացումը պիտի կատարուի սեպտ. 1ին՝ Հ.Յ.Դ. Տունը որդեգրելի ըլլալով մեզի: Վարձուած են ուսուցիչ եւ ուսուցչուհի մը — օրիորդ Տ. եւ Օն. Խարալէեաններ: Գալով եկեղեցւոյ շինութեան, յայտնեց թէ՝ անցեալ կիրակի օր տեղի ունեցած պատարագի առթին, որուն պատարագիչն էր Մարսէյլէն Լիոն հրաւիրուած Եղիշէ քահանայ Մխիթարեանը. անոր առաջարկին վրայ, տեղի ունեցաւ հանգանակութիւն մը եւ գոյացաւ 2425 ֆրանք: Նոյն օրը Ազգ. Մարմնի կողմէն՝ ի պատիւ քահանային սարքուած հացկերոյթին մէջ, մասնակցութեամբ 30 հոգիի եւ ներկայութեամբ Լիոնի Կեդր. Ազգ. Մարմնի քարտուղար Գ. Մ..Շահրազեանի, հանգանակութիւնը շարունակուելով գումարը բարձրացաւ 2925 ֆրանքի: Զեկուցաբերը յայտարարեց թէ հանգանակութիւնը պիտի շարունակուի ամբողջ Տէսինի մէջ եւ վստահ ենք որ շօշափելի արդիւնք մը պիտի ձեռք բերուի, եկեղեցիի շինութիւնը վերսկսելու համար: Նոյնպէս յայտնեց թէ՝ Բարեգործականի միջոցաւ դրկուած է բարերար մը, որ յանձն առած է 20,000 ֆրանք տրամադրել Տէսինի եկեղեցիի շինութեան եւ յոյս ունինք որ շուտով պիտի ստանանք այն գումարը: Ի գիտութիւն բոլորին յայտնեց թէ՝ անկէ տարիներ առաջ կազմուած «Եկեղեցաշէն» մարմինը իր քով եղած գումարը եւ պէտք եղած թուղթերը յանձնած է Ազգ. Մարմնին:

Զեկուցումը լրացած ըլլալով, բեմ հրաւիրուեցաւ Եղիշէ քահանան, որ խրախուսիչ դասախօսութեամբ մը յորդորեց համերաշխաբար բոլորել իրենց ընտրած Ազգ. Մարմնին շուրջը, որպէսզի վերջինս կարենայ իր վրայ դրուած յոյսերն եւ յանձն առած դժուարին պարտականութիւնը կատարել: Ըստոյ դարձեալ կոչ ըրաւ նորեկներուն, որպէսզի անոնք որ չեն մասնակցած հանգանակութեան, բարի ըլլան հոս մասնակցելու: Այսպէս գոյացած գումարը բարձրացաւ 3450 ֆրանքի: Կը մաղթենք նորընտիր Ազգ. Մարմնին եռանդ եւ կորով, անվհատ շարունակելու իր շինարար աշխատանքը:

Այս առթիւ զարմանալի է որ զեկուցման մէջ մոռցեր էին յիշել Տարօն-Տուրուբերանի Հայր. Միութեան Տէսինի մասնաճիւղին անունը: Այս մասնաճիւղն էր իսկական պատճառը Տէսինի մէջ Ազգ. Մարմնի մը կազմութեան: Առանց անոր հրաւիրած խորհրդակցական ժողովին (Ա. Շահմուրատեանին օգնութեան հասնելու առթիւ), թերեւս դեռ շատ քնանար այս գաղութը, իր 16 - 18 զանազան միութիւններով:

Կ'ուզէի քանի մը խօսք ալ գրել սա արհեստով խառնակիչներու եւ անոնց զէկավար «շէֆիկ»ներու մասին: Ազգ. Մարմին մը կազմելու համար նախնական քանի մը խորհրդակցական ժողովներուն մասնակցելէ եւ իրենց հաւանութիւնը տալէ վերջ, դաւադիր ձեռքերէ դրդուած, վերջին պահուն կը հեռանան հնչակեանները եւ քանի մը «Վերաշինաց»ներ եւ կը կազմեն թիւ 2 «Ազգ. Մարմին» մը, որ իրականին մէջ պարզապէս «Ֆրանքօ-արմէնիէն» միութեան մասնաճիւղն է (յաջորդը հանդուցեալ «Հօկ»ին): Ազգ. Մարմինները ամէն տեղ ալ կ'ընտրուին ժողովուրդի ազատ եւ գաղտնի քուէարկութեամբ ու ոչ թէ նշանակուիր: Ինչ կը վերաբերի պաշտօնական վաւերացման, մենք շատ լաւ գիտենք այդ վաւերացման արժէքն ու իրաւասութիւններու սահմանը: Զակերտաւոր այդ «Ազգ. Մարմնի» նախագահն է մի ոմն Մինաս Սէֆէրեան, որ չէր ուզեր իր անունը քուէարկութենէն առաջ հայութեան տետրակներու մէջ գրել, ըսելով թէ՝ ես Հայ չեմ: Իսկ քարտուղարն է պատանի ոմն՝ կարմրուկ Յ. Շահինեան:

Իբրեւ մօտէն իրազեկ եւ ժամանակից բոլոր խորհրդակցական ժողովներուն ու ծանօթ բոլոր գաղտնիքներուն, հանրութեան ներկայացնելով այս աղկալի խաղերը, կը զգուշացնեմ գաղութը չխաբուիլ այդ կարգի ապազգայնացած անձերէն եւ կազմակերպութիւններէն, որոնց ներկայացուցիչները չքաշուեցան խորհրդակցական ժողովներուն մէջ բացէ ի բաց յայտարարել թէ՝ «մենք ոչ Ազգ. Մարմին կ'ուզենք եւ ոչ եկեղեցի», իսկ այժմ գաղութը պառակտելու համար ելեր եւ նշանակովի Ազգ. Մարմին կազմած են:

Վ. Հիւսեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՄԻԱՅՆ ԽՈՐԸ ՀՈԳԻ...

ՔԼԱՄԱՌ, 29 օգոստոս.— Կիրակի օր տարեդարձն էր ազգ. հերոս Անդրանիկի, ինչպէս ծանուցին թերթերը: Այս առթիւ այցելեցի հերոսին գերեզմանը, եւ ի՛նչ տեսնեմ,— ընդամէնը խօրը հոգի հաւաքուած էին,— 4 տիկին եւ 3 այր, եւ մէկ քահանայ: Մինչեւ ժամը 4 սպասելէ վերջ, պըզտիկ հոգեհանգստեան աղօթքով մը ցրուեցանք: Բարեբախտաբար, եւ ի պատիւ այս երկրի ազնիւ ժողովուրդին, երբ մեր քահանան սկսաւ աղօթել, հարիւրի չափ Ֆրանսացիներ հաւաքուեցան եւ կրօնական երկիւղածութեամբ մինչեւ վերջ յոտնկայս եւ գլխաբաց մնին ըրին: Երբ արարողութիւնը վերջացաւ, մտիկ ըրի իրարու մէջ փոխանակուած խօսակցութիւնները: Մէկը կը կարծէր թէ մեր քահանան բարունի մըն է, որ Հիթլէրի կողմէ աքսորուած Հրեայի մը անշուք տապանը օրհնելու եկած էր: Բայց միւսը ուղղեց այս կարծիքը, գիտել տալով թէ՝ օրթոտոքս քահանայ մը ըլլալու է, որովհետեւ ձեռքը խաչ մը կայ եւ խաչի նշան կ'ընէ արարողութեան ժամանակ:

Որեւէ արձանագրութեան պակասը այսպիսի սխալ եւ այլանդակ մեկնութիւններու պատճառ կը դառնայ: Կարելի չէ՞, մինչեւ որ իր շիրիմը շինուի, արձանագրութեամբ մը ծանօթացնել հերոսը օտարներուն եւ մեզ Հայերուս ալ:

Ուրիշ դիտողութիւն մը, — Ինչո՞ւ այդչափ ծանր ծախքերով (40 - 50 հազար ֆրանք) շիրիմ շինել, չէ՞ որ ուշ կանուխ մեր հերոսին մարմինը իր վերջնական հանգիստը պիտի գտնէ մեր հայրենի հողին վրայ: Արդէն Անյանտանը անցաւ նուիրական հողին մօտենալով, օր մը Վոսփորն ալ պիտի չանցնի՞ Արարատի ստորոտը հանգստանալու համար:

Ես ճանչցած եմ հայ բարձրաստիճան զինուորական մը, որ ըլլալով հակառակորդը Անդրանիկի զինուորական մեթոտին, չէր վարանիր ըսել թէ՝ եթէ Անդրանիկը գոյութիւն չունենար, մենք զայն պիտի ստեղծէինք առասպելական պատմութեամբ մը:

Յ. Իյնէճեան

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱԶՄԱԴԷՄ ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐԸ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (18 Օգոստ.):

— «Կար ատեն մը, երբ միջազգային դաւադիրներու Մոսկուա նստած խըմբակը, որուն անունն է Կոմինտերն կամ Երրորդ Միջազգային, վստահ էր, թէ մէկ դրոհով պիտի կարողանայ տապալել դրամատիրական կարգերը Եւրոպայի մէջ:

Համաշխարհային աշխատաւորութիւնը դրամատիրական շահագործումէն ազատագրելու իրենց վրայ առած առաքելութեամբ հպարտ բոլշեւիկները պէտք չէին զգար ուրիշներու փէշերուն տակ պահուելու, իրենց քանդիչ աշխատանքը կատարելու համար: Անոնք բացարձակ մարտահրաւէր կը կարդային դրամատիրական աշխարհին, զոր ներսէն պայթեցնելու համար ունէին Կոմունիստական Կուսակցութեան ճիւղաւորումները գրեթէ բոլոր երկիրներու մէջ, իսկ դուրսէն հարուածելու համար, ի պահանջել հարկին, նաեւ կարմիր բանակին բռունցքը:

1920ին Ռուսերու պարտութիւնը ռուս-լեհական պատերազմին մէջ խորտակեց համաշխարհային յեղափոխութեան համար կարմիր բանակին վրայ դրուած յոյսերը: Իսկ Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի իշխանութեան գլուխ անցնիլը քանդեց բոլշեւիզմի զօրաւոր բոյները Իտալիոյ եւ մանաւանդ Գերմանիոյ մէջ:

Ստեղծուած նոր կացութիւնը ստիպեց բոլշեւիկները մշակել նոր գործելակերպ:

Բաց կռուի մէջ հակառակորդը իր հակառակ հարուածելու այլեւս անզօր կոմունիզմը սկսաւ դիմել թիկունքային ասպատակութեան՝ թիկունքէն գըրաւելու հակառակորդին դիրքերը:

Բոլշեւիկը ամէն զգեստ հագաւ, ամէն դիմակի տակ մտաւ հասնելու համար իր նպատակին: «Նպատակը կ'արդարացնէ միջոցը» բոլշեւիկեան սրբազնական սկզբունքը գործադրութեան դրուեցաւ աւելի սանձարձակ կերպով, քան երբ եւ իցէ:

Եւ ահա ստեղծուեցան «միացեալ ճակատները» կոմունիստներու եւ մինչեւ երէկ անոնց կողմէ «դաւաճան», «հակայեղափոխական», «դրամատէրներուն վաճառուած լաքէյ» յայտարարուած ընկերվարականներու միջեւ:

Բոլշեւիկներու այս խաղն ալ բացուեցաւ եւ «միացեալ ճակատները» ճարճատիլ սկսան հոս եւ հոն:

«Միացեալ ճակատի» ձախողանքէն ետք, բոլշեւիկներն այժմ իրենց նորագոյն խաղն է որ կը խաղան: Անոնք մէկ կողմէ կը մտնեն անկուսակցական աշխատաւորական կազմակերպութիւններու մէջ եւ կը ջանան իրենց ձեռքն առնել այդ կազմակերպութիւններու ղեկավարութիւնը: Իսկ միւս կողմէն կը ստեղծեն անմեղունակ անուններու տակ այնպիսի կազմակերպութիւններ, որոնք չեն կրնար կասկած հրաւիրել իրենց վրայ: Եւ որովհետեւ Կոմունիստական Կուսակցութիւնը չի կրնար չքանալ հրապարակէն, առանց վտանգաւոր կասկածներու տեղի տալու, ուստի, վերաքննութեան կ'ենթարկուի Կոմունիստական ծրագիր - կանոնագիրն իսկ եւ կը յարմարցուի տեղական պայմաններուն:

Այսպէս, օրինակ, Ամերիկայի Կոմունիստական Կուսակցութեան վերամշակուած ծրագիրը կը յայտարարէ թէ Կոմունիստական Կուսակցութիւնը կը ձգտի պաշտպանել Միացեալ Նահանգներու դեմոկրատիկ հաստատութիւնները ընդդէմ հակադեմոկրատիկ տարրերու: Կատարեալ գայլ մը գառին մորթին տակ:

Հաստատակութեան միամիտ մասի զգաստութիւնն այս ձեւով թմրեցնելէ ետք, բոլշեւիկները կը շարունակեն իրենց դաւադրական, քայքայիչ գործունէութիւնը:

Կոմունիստներու գործունէութեան մասին մեծ օժանդակութիւն ցոյց կուտան Հոլիվուտի շարժանկարի ճարտարարուեստի ներկայացուցիչները եւ կարգ մը հռչակաւոր դերասաններ: Հոլիվուտէն ստացուած մեծ գումարները կը ծախսուին մանաւանդ Քալիֆորնիոյ երկրագործական շրջաններու մէջ կոմունիստական պրոպագանդ մղելու եւ Սպանիոյ կառավարութեան օգնելու համար:

Աւելցնենք, որ մեծերու օրինակը կապկելով, նոյնը կը փորձեն ընել եւ հայ կոմունիստները, որոնք հոս, Ամերիկայի մէջ Ամերիկահայ Յառաջդիմականներու Միութեան անուան տակ ծածկուած են, մինչ Ֆրանսայի մէջ «Ֆրանսահայ Բարեկամութեան Կոմիտէ» դարձած են:

Ինչ մորթի տակ ալ մտնէ, գայլը միշտ նոյն գայլն է եւ անոր ժանիքները փշրելու համար պէտք է մորթազերծ ընել զինքը:

Դաւադիրներու դէմ պայքարելու համար պէտք է նախ զանոնք դիմակազերծ ընել»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԿՌՓԱՄԱՐՏ ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ ՄԷՋ

Երկուշաբթի, 15 օգոստոս Կուսէնվիլի մէջ տեղի ունեցաւ կռփամարտ մը, որուն կը մասնակցէին Հայերնակից պ. Հրանդ Մովսէսեան եւ իր փոքր եղբայրը՝ Ս. Մովսէսեան. երկուքն ալ նորահաս սերունդ, 22 եւ 17 տարեկան պատանիներ: Թէեւ փոքրիկը պարտուեցաւ, բայց իր հակառակորդը արդէն 14 անգամ խաղարկութիւն ունեցած է եւ փորձառութիւն ձեռք ձգած, իսկ մերինին առաջին խաղըն էր: Ներկաները գնահատեցին իր լաւ եւ ճարպիկ խաղարկութիւնը: Իսկ երբ Հրանդ ելաւ խաղի վայրը, ամէն կողմէ, մեծ մասով Ֆրանսացիներ, կը յայտարարէին,— ահաւասիկ Թարզանը (այսպէս կը կոչեն զինք՝ Ֆրանսացիները՝ իր առողջ կազմուածքին եւ հաղթականութեան համար): Ինչպէս իր վրայ դրուած յոյսը արժեցուց: Խաղի առաջին շրջանին պաշտպանողական էր, երկրորդ շրջանին սկսաւ շատ ուժով յարձակողականի եւ այնպիսի չեզտակի հարուած մը տուաւ հակառակորդին որ գետին ինկաւ: Երրորդ շրջանին Ֆրանսացին այլ եւս ի վիճակի չէր ինքզինքը պահելու: Երբ խաղը վերջացաւ, դատաւորը յայտարարեց թէ Թարզան յաղթական էր: Բոլորս ուրախ զուարթ մեկնեցանք, մաղթելով յառաջդիմութիւն եւ կորով:

Յ. Ճիհանեան

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Չ. ՔԷՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմաներէն աղբիւրէ պատմուած)

— Բանի մը պէտք է ձեռնարկենք անյուշտ», կրկնեց Սիրանոյշ մեքենաբար:

«Ես չեմ գիտեր նոյնիսկ թէ ո՞ւր ենք», շարունակեց Ռուսուհին: «Ես հոս օտարական եմ: Բայց դուն պէտք է ճանչնաս այս կողմերը: Ի՞նչ ընենք որ ըլլայ»:

Սիրանոյշ մտայոյզ նայեցաւ բարեկամուհիին: Քիչ մը վերջը ըսաւ.

— Ամէնէն լաւը ա՛ն է որ դուն Ըըվագ երթաս Սալահէտտինի գիւղը, եւ խնդրես իշխանութիւններէն որ քեզի պաշտպանութիւն տրուի ծովեզերք երթալու: Անկէց ալ Կ. Պոլիս կ'երթաս: Դուն Վրացուհի ես, գիտես արդէն, եւ քեզի դէմ ի՞նչ կրնան ընել:

— Իսկ դո՞ւն, հարցուց Լուսաւմեա Կրապովիչ:

— Այո՛, ես — ես ալ չեմ գիտեր:

— Եթէ կը խորհիս որ ես միամինակ կը ճամբորդեմ այս խաւարակուռ մասերուն մէջ, կը սխալիս: Առանց քեզի, սիրելի Սիրանոյշ, առկէց հոն քայլ մը չեմ առներ:

— Բայց, միտքդ բեր Գարա Սուի կիրճը: Անանկ բան մը նորէն կրնայ պատահիլ: Դուն պէտք է խուսափիս անկէց:

— Ծիշտ ատոր համար ալ պէտք է ես քովդ գտնուիմ, պատասխանեց Ռուսուհին: Ուստի ուրիշ բան մտածէ: Ի՞նչ կ'ուզես ընել:

— Ես ալ չեմ գիտեր դեռ: Պէտք է նորէն տեղ մը Հայերու հանդիպիմ, չեմ ուզեր անոնցմէ բաժնուիլ:

— Այո՛, ես ալ գոնէ նպատակ մըն է: Ուստի պէտք է առաջ երթանք մինչեւ որ հասնինք քաղաք մը, ուր Հայ գտնուի: Ամէն տեղ անոնք սա՛ խըռված խայտառակին պէս չեն անչուշտ, որուն այցելեցինք երէկ գիշեր: Չէ՞ս ճանչնար մէկը, որ այս սահմանէն անդին բնակի, ուր ժողովուրդը տարագրուած չըլլայ եւ ուր Քիւրտ չըլլանուի:

Սիրանոյշ կը մտածէր:

— Այո՛: Ազգական ունիմ Այնթապ: Հօրաքոյր մը: Բայց Այնթապ շատ հեռի է, երեք, թերեւս չորս հարիւր քիլոմէթր, ճիշդը չեմ գիտեր: Եւ յետոյ բարձր են լեռները եւ երկիրն ալ սարսափելի ամայի է:

— Ինչո՞ւ չէ: Արդէն հիմա սպառնվարար երկու հարիւր քիլոմէթր թափառեցանք: Եւ եթէ երկիրը ամայի է, աւելի աղէկ: Արդէն մենք Քիւրտի կիներու կամ այդ տեսակ բանի մը կը նմանինք: Պէտք է ամէն դժուարութիւններու մէջէն ելլենք: Դրամ ալ ունինք: Սէ՛րդ իմ Սիրանոյշ: Այնթապ կը չուենք: Եղնաւայլ մը կը գնենք եւ հանգիստ կ'երթանք:

— Եղնաւա՞յլ մը կը գնենք ըսիր: Մի՛ թէ մեր ձեռքը կը թողուն: Ամէն կողմ կ'առնեն մեր ձեռքէն:

— Սիրանոյշ, անխելք բաներ կ'ըսես: Նախ մէկ անգամ միայն կ'առնեն մեր ձեռքէն եւ ոչ թէ ամէն կողմ... Բանի՞ տայլ է որ: Եւ, յետոյ, դուն ես ըսողը թէ այս կողմերը ամայի են:

— Ո՛չ, Լուսա Լուսաւմեա, եղները խիստ գանդաղ կ'երթան: Պէտք է ձի հեծնենք:

— Ձի՞: Անկից առաջուան ձի հեծնելուն յիշատակը միտքը ինկաւ: Ուրիշ բան մը չկա՞յ: Ուղտ ըլլայ, ի՞նչպէս կ'ըլլայ: Թերեւս աւելի լաւ կ'ըլլայ:

— Ո՛չ, ուղտով ալ գոհ պիտի չըլլաս, Լուսա՛: Պէտք է ձի ըլլայ, ձի: Աւելի շուտ կ'երթանք: Բայց ո՞ւր կրնանք ձի գտնել:

— Անգամ մը սա կալին մէջ կամնող Թուրքերուն հետ խօսէ: Թերեւս դրամով ու անոյշ խօսքերով աւելի դիւրահաւան ըլլան քան սա՛ երէկ գիշերուան լիրբը,— սիրտ տուաւ Լուսաւմեա Կրապովիչ իր բարեկամուհիին:

— Իրաւունք ունիս: Երէկ գիշերուան եղածին չափ գէշ բան չի կրնար մեր գլխուն գալ:

Սիրանոյշ ոտքի ելաւ եւ գնաց մինչեւ եզերքը կալին, որուն միւս կողմը հաղթական քանի մը խրճիթներ կային:

Երէկ երեկոյեան յարդ մաքրող էրիկ մարդուն տեղ, հիմա այդ աշխատութիւնը ընողը կին մըն էր: Սիրանոյշ պահ մը դիտեց զայն:

— Լա՛ւ,— ըսաւ ապա:— Անգամ մը պիտի փորձեմ: Բայց դուն հոս կեցիր: Մարդիկը պէտք չէ գիտնան թէ մենք երկու հոգի ենք:

Մարմինին փաթթած շրջազգեստին մէջէն քանի մը ոսկի առաւ, եւ կապեց ծայրը թաշկինակի մը, զոր գլխուն փաթթած էր եւ որուն մէկ ծայրը երեսը կը ծածկէր:

— Լա՛ւ, գնա՛: Ես հոսկէ շարունակ կը նայիմ քեզի, եւ եթէ գէշ բան մը պատահի, կը հասնիմ ես:

Սիրանոյշ թողուց թաքստոցը խըրճիթներու նայող կողմէն, շրջան մը ըրաւ, մինչեւ որ ձիերուն ախոռներէն ու կառքի անիւներէն իբրեւ ճամբայ երկարուած նեղ զիծին վրայ ելաւ, արուն հետեւեցաւ կալին ուղղութեամբ:

Լուսաւմեա Կրապովիչ կը տեսնէր, թէ ինչպէ՛ս Կինը նախ եւ առաջ անվստահօրէն դիտեց Սիրանոյշը, աշխատանքը շարունակելով հանդերձ:

Հոն հասնելով, կծկեցաւ աշխատութեան վայրէն ոչ շատ հեռու: Ըստոյ կեցաւ եւ քանի մը բառեր պոռաց, որոնց պատասխանեց Սիրանոյշ ձեռքի շարժումով մը: Ի վերջոյ Թըրքուհին գնաց Հայուհիին կողմը եւ երկուքը կը խօսէին իրարու հետ: Թըրքուհին ալ վերջապէս կոկող ըրաւ Հայուհիին քով, որ իրեն քաշ ծառայող թաշկինակին ծայրը ձեռքին մէջ առաւ:

Ուրեմն գործը լաւ կ'երթայ: Փառք Աստուծոյ: Թերեւս ուտելիք մըն ալ ձեռք բերենք, խորհեցաւ Լուսաւմեա Կրապովիչ, որ լարուած կը հետեւէր իր բարեկամուհիին մէն մի շարժումին: Կը տեսնէր թէ ինչպէս երկուքն ալ ոտքի ելան եւ դէպի խրճիթներէն մէկուն դուռը կ'երթային: Քիչ վերջը Սիրանոյշ կուզար ծրարով մը, զոր ուղղացիներուն սովորութեան համեմատ գլխուն վրայ կը կրէր, գացած ասէնուան ուղղութեան վրայ դէպի իր:

Մէկ քառորդ ժամէն հասած էր արդէն թաքստոց: Նստաւ եւ ըսաւ.

— Գործը լաւ գնաց: Այս իրիկուն երկու ձի պիտի ունենանք: Նաեւ հարկ եղած պաշարը ճամբորդութեան համար: Հոս արդէն բաւական բան կայ, — եւ մատովը ցոյց տուաւ քովը դրած ծրարը:— Կինը Քրտուհիի տեղ դրաւ զիս, որ կ'ուզեմ Ալիխոտան երթալ, որ մեր ճամբուն վրայ կը գտնուի: Ըսի թէ զինուորական իշխանութիւնը գրաւած է մեր եղնաւայլը: Դուն ալ տալս կ'ըլլաս եւ քիւրտերէն միայն գիտես, ինչ որ կինը, որ թրքուհի է, բնաւ չի հասկնար:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

լիական կառավարութեան կորովի դիրքը եւ չեխական կառավարութեան նոր զիջումները մեծապէս մեղմացուցած են կացութիւնը։ Այս տպաւորութիւնը արտայայտուեցաւ նաեւ Սակարանին մէջ, երբ պետական արժեթուղթերը բարձրացան եւ ֆրանքը ամուր մնաց։

Բայց եւ այնպէս, Ֆրանսայի զինուորական իշխանութիւնները իրենց աչքերը յառած են դէպի Հռենոս։ Առջի օր «Թանը» ուշագրաւ տեղեկութիւններ հրատարակած էր գերմանական ռազմափորձերու մասին, Գերմանիա-Լիւքսէնպուրկ սահմանագլուխին վրայ։

Ֆրանսական կառավարութիւնը կը զգուշանայ որեւէ արարք որ կրնայ գրգռիչ համարուիլ Պերլինի մէջ։ Այս մտահոգութեամբ, անմիջապէս հերքուեցաւ այն զրոյցը թէ Ֆրանսա հաւաքական ձեռնարկ մը պիտի կատարէ Անգլիոյ հետ։ Բայց եւ այնպէս, Ֆրանսական կառավարութիւնը հաւատարիմ կը մնայ իր վինակցութեան յանձնառութեանց եւ պիտի գործադրէ զանոնք, եթէ առիթը ներկայանայ։ Կ'ըսուի թէ այս մասին բացորոշ յայտարարութիւններ ըրած է զօր. Վիւիլմէն, օդանաւային սպարապետը, Պերլին այցելած ատեն, որպէսզի Գերմանիա կասկածներ չունենայ։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, երբ մարաջախտ Կէօրինկ հարցուցած է թէ Ֆրանսա ի՞նչ պիտի ընէ, եթէ ընդհարում պատահի, զօր. Վիւիլմէն պատասխաներ է,— «Ֆրանսա յառաջ պիտի խաղայ»։

⁂ Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը, պ. Պենէշ, օգոստոս 30ին երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ գերմանական պատուիրակութեան երկու կարեւոր անդամներուն հետ։ Կառավարական շրջանակները կը յուսային թէ այս խօսակցութիւնը ճամբան հարթած է հաշտարար բանակցութեանց համար, բայց Գերմանները անմիջապէս յայտարարեցին թէ կացութիւնը չէ փոխուած։

Կը թուի թէ կացութիւնը այսպէս ալ պիտի մնայ, մինչեւ որ վերջնական արդիւնքի մը յանգին անգլիացի միջնորդին ձեռնարկները, նոր ծրագրի հիման վրայ։ Հէնլայնի կուսակցութիւնը միշտ կը պնդէ նախապէս առաջարկուած ութ կէտերուն վրայ։ Անգլիացի բարեխօսը ի զուր փորձած է համոզել որ քիչ մը բարեփոխեն իրենց ընթացքը։ Բարեխնամ կը համարուի որ Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը իր ձեռքն առած է խնդիրը եւ այսուհետեւ աւելի գործօն դեր պիտի կատարէ։

Գերմանական կառավարութիւն երկու նոր բողոքագիրներ ուղղեց, առաջինը՝ Հիթլէրի մէկ ծաղրանկարին առթիւ, որ պատերը փակցուած էր, միւսը՝ գերմանական զինուորներուն դէմ եղած վիրաւորական հրատարակութեան մը մասին։

Չեխական կառավարութիւնը ամէն միջոց կը փորձէ, ընդհարումները կանխելու համար։ Ներքին նախարարը հրամայեց բնակիչին ոչ՛ մեկ ըմպելիները արգիլել շաբաթ եւ կիրակի օրերը, ոպէսզի գլուխները չտաքնան եւ դէպքեր չպատահին։ Թերթերն ալ իրենց լեզուն փոխած են Գերմանիոյ հանդէպ։

Խ. Միութեան դիրքը պատերազմի պարագային

Լաւատեղեակ աղբիւրներէ կը հաղորդեն թէ օգոստոս 22ին տեսակցութիւն մը տեղի ունեցած է Մոսկուայի գերմանական դեսպանին եւ պ. Լիթվինովի միջեւ։ Դեսպանը անհատապէս հարցուցած է թէ ի՛նչ դիրք պիտի բռնէ Խ. Միութիւնը, եթէ ըլլայ ընդհարում մը պատահի Գերմանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ։ Պ. Լիթվինով պատասխաներ է թէ այդ պարագային Խ. Միութիւն հաւանաբար օգնութեան պիտի հասնի, հետեւելով Ֆրանսայի, համաձայն իր յանձնառութեանց։ Ետոյ դեսպանը բացատրած է թէ Չեխոսլովաքիոյ կարգ մը զինուորական շրջանակներուն վտանգաւոր դիրքը կրնայ միջամտելու ստիպել Գերմանիան։

⁂ Գերմանական մամուլը հետզհետէ աւելի կծու լեզու մը կը գործածէ Մեծն Բրիտանիոյ դէմ, դայն մեղադրելով թէ չուզեր վերջնապէս լուծել չեխական խնդիրը, այլ կը փորձէ անուշի կապել զայն, ինչ որ աւելի վտանգաւոր է։ «Նոր խաղաղութիւն մը ուրիշ բանի պիտի չծառայէ եթէ ոչ նոր սխալ մը աւելցնելու քսան տարի առաջ գործուած սխալին վրայ։»

ՔԱՆԱՑԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԻԶՈՒՎ ՀՐԱԲՈՒԽԻՆ փոքր կոնը փլաւ, իբրեւ հետեւանք նոր բորբոքումի մը։ Ահագին քանակութեամբ լաւա կը հոսի, ժամը 200 մեթր արագութեամբ, սպառնալով շրջակայ գիւղերուն։ Ահաւոր բորբոքումը կատարելապէս կը տեսնուի Նափոլիէն։

ՉԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ մը եւս ջախջախեցաւ գիշերանց, Թէնսի մէջ։ Օդաչուներէն մէկը ածխացաւ, միւսն ալ մեռաւ ստացած վէրքերէն։

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ քանի մը քաղաքներ գրաւեցին Հանքէուի ճամբուն վրայ։ Ցիսուն օդանաւեր կրակ տեղացին, սպաննելով 1000 հոգի։ — Մանչուրիոյ մէջ 7600 խորհրդային հպատակներ փոխեցին իրենց հպատակութիւնը դառնալով մանչու քաղաքացի։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ այն զինուորները որոնց երկամեայ ծառայութիւնը կը վերջանայ Սեպտեմբերին, պիտի արձակուին մէկ ամիս վերջը, հոկտեմբեր 30ին։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ կառավարութիւնը 20 օր պայմանաժամ շնորհեց սահմանամերձ շրջանի Ֆրանսացիներուն (Իզօլա), որպէսզի կարենան փոխադրել իրենց գոյքերը։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Դ. ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Ֆր. Կարմիր Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը խնդրէ մօրմէ ծանուցանել թէ Դ. խումբին համար ընտրուած եւ պատրաստուած տղաքը պէտք է ներկայ ըլլան յառաջիկայ շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 3ին, ժամը 11ին gare Montparnasse: Ընկերութեան կողմէ արտօնուած է հաւաքուիլ Ancienne gare Hall d'entrée (մեծ սանդուղներէն բարձրանալով աջ կողմը)։

Տղաքը իրենց հետ պէտք է ունենան ՄԷԿ ԱՆԳԱՄ ճաշելու չափ ուտելիք։

ԵՐԳԻ ԵՐԵԿՈՅԹ ՏԻԿ. ԱՍՏՂԻԿ ԲՈՒԲԼԱՆԵԱՆԻ

Պերլինի Schubert Saal*ի մէջ*, 104 Bulowstr., *այս Ուրբաթ երեկոյ, (2 Սեպտեմբեր) ժամը 9ին։* *Մուտք՝ 1—3 մարք։*

ՑՈՒՌԱՅ կը ծախուի

42, Rue des Petits Carreaux. *Փարիզ* Mr. Pierre Marchal*ի խանութը։*

ԱՐԱՐԱՅԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հայ Լէգէոնական Միութեան Մարսիլիոյ մասնաճիւղի վարչութիւնը 25 Սեպտեմբերին մեծ հանդիսաւորութեամբ պիտի կատարէ Արարայի ճակատամարտին սփատօնին 20րդ տարեդարձը փրատոյի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցիին մէջ։ Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական զինուորական եւ քաղաքային պաշտօնական անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաեւ հրամանատար Պէնուա Ց'ցի (փարգին)։

Հանդէսէն վերջ պիտի կատարուի ընդհ. ճաշ ... dp.

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ այս Հինգշաբթի 1 Սեպտեմբեր երեկոյեան ժամը 7.30ին սովորական ճաւաքատեղին կը դասախօսէ Ընկ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 23ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

4 Սեպտեմբեր, Կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու կրան փէն Պ. Լ. Խօթնեղբայրի տնի օդասուն պարտէզին մէջ։

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. ՀԱՅԿ ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

Երգ., նուագ, պար եւ հաճելի անակնկալներ

Սէն Լուի Կ. Խաչի Մասնաճիւղը եւ Պատ. Միութիւնը իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն հայկական երգերով, պարերով եւ կենդանի պատկերներով։ «Ալգազար» բարձրախօսով եւ միքրոյով պիտի երգուին հայկական եւ եւրոպական կտորներ։

Զովացուցիչ ըմպելիներ։ Կարելի է ճաշը միասին բերել։

Մուտք 3 Ֆրանք։ Մուտքի տոմսը կը ծառայէ նաեւ տեղի ունենալիք վիճակահանութեան։

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ.— Առնել 15 եւ 18 Թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Սէն Լու։

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

4 Սեպտեմբեր Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Մէօտոնի անտառը (Թափի Վէր)

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Տ. ՕՆՈՍԵԱՆԻ։ Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով։

Անձրեւի պարագային տեղի կ'ունենայ իմիօյք «Երեւան» սրահին մէջ։ Մուտքը ազատ է։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ—ԽՆՋՈՅՔ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ Ի ՊԱՏԻՒ ԸՆԿ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆԻ

3 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Պիտի խօսին օրուան հիւր, Հայ Կամ. եւ Մարզիկներու Ներկայացուցիչը եւ Պ. ՑԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱԼՃԵԱՆ։

ԿԸ ՎԱՃԱՌՈՒԻՆ

Հ. Յ. Դ. Մատենադարանէն, նպաստաւոր պայմաններով, կը վաճառուին հետեւեալ գիրքերը.—

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ՝ Հ. Յ. Դ. Պատմութիւն I հատ.	30 Ֆրանք
» Հայկական շարժման նախապատմութիւն I և II հատ. միասին	20 »
» Բողոքը նորագոյն պատմութեան մէջ I հատ.	10 »
» Համաժողովրդական բանակ	3 »
» Ազատ Բեթել	3 »
ՋՈՄԲԱՐՏ՝ Սոցիալիզմը եւ Սոց. շարժումը 19րդ դարում	5 »
Ե. ՖՐԱՆԿԵԱՆ՝ Մեր փիլիսոփայական Աշխարհայեացքը	12 »
Ն. ՀԱՆԳՈՅՑ՝ Մտածումներ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մասին	4 »
ԼԷՎԻՆՍԿԻ (Թարգ. Կ. Ս.) Ընկ. Միջազգ. եւ Ճնշ. Ժողովուրդները	4 »
ԴՈՒՄԱՆ՝ Նախագիծ ժողովրդ. ինքնապաշտպանութեան	2 »
Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ Հայ քաղաք. մտքի զարգ. եւ Հ. Յ. Դ.ը	5 »
ՋԷՑԹՈՒՆՑԻ՝ Զէյթունի անցեալէն եւ ներկայէն	4 »
ՊՐԱԿ. ՌՈՒՍ. ՄԻՈՒԹ. Փետրուարի 18	4 »
Լ. ՊԼՈՒՄ (Թարգ. Լ. Զ.) Սոցիալիզմը եւ ընկերվարութիւնը	2 »
ՍԻԱՄԱՆԹՕ՝ Հայորդիները	2 »
ՔՐ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ՝ Յեղափոխականի մտքերը	4 »
Դ. ԲՐԱՆԴԷՍ՝ Հայաստանը եւ Եւրոպան	1 »
Հ. Յ. Դ. (հրատ.) Յեղափոխականներ (Վ. Գոլոշեան եւ Յ. Ադբիպասեան)	2 »
Հ. Յ. Դ. (հրատ.) Եւրոպացիների կարծիքը Հայկ. Դատի մասին	3 »
ՄԱՐ՝ Թիւրքական բանակը	2 »
Վ. ԱՐԱՐԱՏՍԿԻ՝ Քաղաքական կուսակց. Թուրքաստանում	2 »
ՖՐԻՏ. ԷՆԳԵԼՍ՝ Գիտական Սոցիալիզմ	2 »
Ա. Զ.՝ Մեծ առաւօտը	1 »
ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԻ ՑԱՂԵՐԸ	1 Ֆր.
ՀԵՐՈՍԸ	1 »
ՅԳՍՏԱՄԻ ՍԱՍՈՒՆԸ	1 »
ԱՅՈՒՀԻՆԵՐԻՆ	1 »
ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ	1 »
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ	2 »
ՈՒՂԵՑՈՅՑ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻՆ	1 »
ԹԱԼԷԱԹԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ	7 »

Ապսպրանքները կանխիկ, փոստի ծախք չկայ։

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ Հայ կիներ գործ. նորոգելու համար։ Դիմել Պ. Աշճեանի, ժամը 9—11, 23 Rue Jean Mermoz Paris (8e.), *մեթրօ* St. Philippe du Roule. Tél. Balzac 28—96։

ԳՈՄՈՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Գոմոնի եւ շրջանի Թաղական խորհուրդը մտահոգ՝ ֆրանսական վարժարան յաճախող հայ մանուկներու մայրենի լեզուի ուսուցման հարցով, ձեռնարկած է հիմնել հայերէն լեզուի եւ Հայոց պատմութեան դասընթացք մը, Հինգշաբթի եւ Կիրակի օրերը, շաբաթական երկու պահ։

Դասաւանդութիւնը պիտի կատարէ ծանօթ ուսուցիչ Պ. ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ։

Կը հրաւիրենք ծնողները առանց դաւանական խտրութեան, փութան արձանագրել տալ իրենց 7 տարեկանէն վեր պզտիկները այդ դասընթացքին։

Արձանագրութեան համար կարելի է դիմել Կիրակի կէսօրէ առաջ եկեղեցւոյ բակը, իսկ սովորական օրեր 70 Bd. Vauquoise La Rosière, պ. Ճգնաւորեանի բնակարանը։

ԳԱՅԼԻ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameme — PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Մ Ա Գ Ա Ղ Ա Թ Ն Ե Ր

(Բերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառատիպ հատոր մը, 300 էջ, ցկուած սակաւաթիւ օրինակներ։ Գլուխները այս հոյակապ գիրքին.—

ՑԱՑԳԱԲԱՂԱՔ
ՍԻՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ԲԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԳԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԿԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Dameme, PARIS

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը տպուած՝ վարդագոյն աղիւս թուղթի վրայ։

Գին 5 ֆրանք (արտասահման 7.50 կամ 10 Ֆր. ըստ երկրի)։ Դիմել միմիայն Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին՝

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, *Մարսէյլ*

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ"

Ժ.ՐԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ օգոստոս 30ին լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ ճոխ տպագրութեամբ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի չիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, առացուածքներ եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խ. կէնտէրեանի) եղերուած հայկական գոյն նաղշերով։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Այգուբեանի, Մարօի, Կրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Ցուցարձանով։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միքայէլեանի Սերէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պոլայեանի եւ նկարները։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 Ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր. արտասահման՝ 6 Ֆրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine Tél. Observatoire 13-6

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ։

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ։ Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները։

"ՇԻՐԱԿ"

Արեւելքի միակ իսկական օղին է։ Անզուգական, Անմրցելի, Անխառն։ Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչի ... Թով։ Հայ աւանդական ... վարպ...

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառն պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը։ Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրեն։ Գիշերները ջուր կը խմցնեն եւ կը վնասեն ձեր առողջութեան։ Խմեցէք ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անուշ բոյրը, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր հատկութիւնները ծանօթ են։

Dalakupeian 8 Rue Suffren Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 2 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ VENDREDI 2 Septembre 1938

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3824

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

Ամենք մը ի վեր, բայց մանաւանդ այս շաբթու բովանդակ աշխարհի աչքերն ուղղուած են Փրակա-Պերլին-Լոնտոն, սպասելով լուր մը, որմէ կախում ունի խաղաղութիւնը։

Շաբթուան սկիզբը ընդհանուր էր յոռետեսութիւնը, բայց վերջին մէկ-երկու օրուան ընթացքին որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէ, շնորհիւ հետեւանք Մեծն Բրիտանիոյ գործօն եւ ազդու միջամտութեան։

Ինչպէս կը հաստատեն օրուան լուրերը, չեխական կառավարութիւնը նոր եւ շատ աւելի ծանր զիջումներ կատարած է, ընդունելով դաշնակցային պետութեան վերածել երկիրը, հետեւողութեամբ Զուիցերիոյ։

Անշուշտ այս ծրագիրը թելադրած է Մեծն Բրիտանիա, իր «հաշտարար»ին միջոցաւ, համոզելով Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը եւ ճնշելով Գերմանիոյ վրայ։ Բացատրութեան չի կարօտիր թէ ինչո՛ւ Պերլինի անգլիական դեսպանը Լոնտոն հրաւիրուեցաւ, մասնակցելով նախարարական դաղանի ժողովին, եւ յետոյ թռաւ Պերլին, ներկայանալու համար Գերմանիոյ արտաքին նախարարին։

Այս առթիւ, ուշագրաւ է որ Հիթլէր նախընտրած է քաշուիլ իր ամառանոցը, Պէրխթէսկատէն, ուր պիտի երթայ նախարարն ալ, գեսպանին զեկուցումը լսելէ վերջ։

Այժմ բոլորն ալ անհամբեր կը սպասեն հիթլէրական կուսակցութեան պատասխանին։ Եթէ Հէնլայն ծրագրին սկզբունքն իսկ ընդունի, կացութիւնը մեծապէս մեղմացած պիտի ըլլայ։ Այլապէս դժուար է նախատեսել հետեւանքները։

Իրազեկներ կը կարծեն թէ Հիթլէր կրնայ ի վերջոյ չափաւորութիւն յանձնարարել իր կուսակիցներուն, իրեն դէմ չհանելու համար Անգլիան։ Ամէն պարագայի մէջ, դաշնակցային պետութեան ծրագիրը կրնայ նախաբան մը համարուիլ հողային ինքնավարութեան, ինչպէս կը պահանջեն Գերմանները։

Ուրիշներ աւելի յոռետես են, աչքի առջեւ բերելով այս երկրին յարաճուն տագնապները, որոնք ջուր կը լցնեն գերմանական ջրաղացին մէջ։ Ինչպէս վարչապետն ալ կը շեշտէր, իբրեւ ազգ. պաշտպանութեան նախարար, Ֆրանսան պէտք է զօրաւոր ըլլայ, որպէսզի կարենայ կատարել իր յանձնառութիւնները։

Արդ, ճիշդ այս պահուն Տալատիէի դաշինքին դէմ պատերազմ հրապարակած է Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը, քաղօրէն եւ չեղեալ հռչակելով անոր վերջին հրամանագիրը, յանուն հինգ միլիոն բանուորներու... Իրողութիւն է որ Հիթլէր Աւստրիա մըտաւ, երբ Ֆրանսա դահլիճի տագնապ մը կ'անցընէր։

Ամէն պարագայի մէջ, վճռական կը համարուի այս շաբաթ, ճգնաժամին լուծման կամ երկարաձգման տեսակէտով։ Եւ նորէն ամէնէն գործօն դերը կ'իյնայ Անգլիոյ, որ պիտի անուշցնել ամէնէն ծանրակշիռ խնդիրները, ի վնաս տկարներու։

Ծանր միջադէպ մը վարչապետին եւ բոլշեւիկներու միջեւ

Վարչապետ պ. Տալատիէ առջի օր Երեսփ. Ժողովի զինուորական յանձնախումբին ներկայացաւ, բացատրութիւններ տալու համար 40 ժամուան օրէնքին կատարուած շեղումներու մասին։ Այս առթիւ վճռապէս յայտարարեց թէ Ֆրանսայի զինագործարանները պէտք է աւելի ժամեր աշխատին, որպէսզի կարենան կատարել իրենց յանձնառութիւնները Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ։ «Ֆրանսա հարկադրուած է կա՛մ իրեն իմնյած դերը կատարել իբրեւ մեծ պետութիւն, եւ կամ պատռել իր բոլոր յանձնառութիւնները եւ դառնալ երրորդ կարգի չէզոք մը։ Ես Ֆրանսայի համար ընտրեցի մեծ պետութեան մը արտաքին քաղաքականութիւնը եւ վճռած եմ շարունակել զայն։ Այս կը նշանակէ թէ Ֆրանսա պէտք է ի վիճակի ըլլայ կատարելու իր պարտաւորութիւնները եւ իր բանակը զօրաւոր ըլլալու է։ Հետեւաբար, բացարձակ անհրաժեշտութիւն է աշխատանքի ժամերու յաւելումը ազգային պաշտպանութեան ճարտարարուեստներու մէջ»։

Վարչապետը իր ճառին մէջ կծու խօսքեր ուղղեց բոլշեւիկներուն որոնք կ'ուզեն որ Ֆրանսա զօրաւոր քաղաքականութիւն մը վարէ, եւ սակայն կը մերժեն անհրաժեշտ միջոցները։

— «Տարօրինակ է եւ անեղծուածային՝ տեսնել թէ այն մարդիկը որ կ'ուզեն Տոն Քիշոթի դերին մէջ ձգել զիս, ճիշդ անոնք են որ կը մերժեն յաւելուածական ժամերը՝ զինագործարաններու մէջ։ Եւ սակայն, այս յաւելուածական ժամերը զոր կը մերժէք ամէն անգամ երբ կը պահանջեմ, անկասկած շատ աւելի օգտակար եւ ազդու պիտի ըլլան խաղաղութեան համար, քան շարք մը դիւանագիտական ծանուցագիրներու առաքումը։ Կացութիւնը ծանր է, ես ոչ կ'ուզեմ վրդովել հանրային կարծիքը, ոչ ալ քնացնել»։

Ցանձնաժողովին համայնավար անդամներէն պ. Քոռնավէն անգամ մը եւս քննադատելով կառավարութեան ընկերային քաղաքականութիւնը, գիտել տուած էր թէ ապստամբներ կը ստուեն արտասահման, երբ Ֆրանսայի մէջ գործարաններ կը փակուին եւ բազմաթիւ գործաւորներ կան։ Այս ակնարկին վրայ էր որ վարչապետը բարկացաւ։ Բոլշեւիկ երեսփոխանը ուզեց շարունակել, բայց պ. Տալատիէ վճռապէս մերժեց վիճաբանութեան բանալ, իբրեւ ազգ. պաշտպանութեան նախարար, եւ քաշուեցաւ։ Մեկնելէ առաջ, պատասխանելով զանազան հարցումներու, ըսաւ թէ արձակելի զինուորները դրօշի տակ պիտի պահէ, եթէ այդպէս պահանջէ միջազգային կացութիւնը։

Ցանձնաժողովը որոշեց նոր հարցարան մը ուղղել վարչապետին, արտաքին եւ զինուորական քաղաքականութեան գործակցութեան մասին։

⁂ Պ. Տալատիէ իր զեկուցման մէջ բաղդատական պատկեր մը ներկայացուց զլխաւոր պետութեանց պատերազմական կարողութեանց մասին, համեմատելով Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, ինչպէս եւ Անգլիոյ եւ Խ. Միութեան, Չեխոսլովաքիոյ եւ Հունգարիոյ զինուորական ուժը եւ ռազմական պաշարը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՉԵՂԵԱԼ ԿԸ ՀՌՉԱԿԷ ՆՈՐ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐԸ

Բողոքի ցոյց այսօր, ուրբաթ Նասիոնի հրապարակին վրայ

ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐ ԱՄԲՈՂՋ ԵՐԿՐԻՆ ՄԷՋ

Նախարարական Խորհուրդին երեքշաբթի օրուան հրամանագիր-օրէնքը՝ որ կ'արտօնէ աւելցնել աշխատանքի ժամերը՝ ազգային պաշտպանութեան շինութեանց եւ անհատական ճարտարարուեստներու մէջ (տարեկան 100 ժամ), արդէն իսկ ըմբոստացուցած է բանուորական կազմակերպութիւնները։

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան վարչական ժողովը եւ փարիզեան շրջանի Սէնտիքաներու Միութիւնը բացառիկ նիստեր գումարեցին, ճշդելու համար իրենց դիրքը։ Այս առթիւ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, որուն համաձայն հրապարակային վիթխարի ցոյց մը պիտի կատարուի այսօր, ուրբաթ, ժամը 18ին, Նասիոնի հրապարակին վրայ։ Բանաձեւը կը արամադրէ որ ցոյցը տարածուի ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, հետեւեալ նշանաբանով,— «Ազգային օր 40 ժամուան եւ ընկերային օրէնքներու պաշտպանութեան համար»։

Միւս կողմէ, «յուսադրական պայքար մը» պիտի բացուի ամբողջ երկրին մէջ, մասնաւորապէս գիւղացիներու եւ միջին դասերու մօտ, յայտարարութիւններով, տետրակներով, գրքոյկներով եւ բանախօսութիւններով։ Ցետոյ շրջանային խորհրդաժողով մը պիտի հրաւիրուի Փարիզի բոլոր գործադուլները։

Աշխատանքի Դաշնակցութեան վարչական ժողովը որոշեց պատուիրակութիւն մը ղրկել վարչապետին, իմանալու համար անոր բուն դիտաւորութիւնը։ Կազմակերպութեան կարծիքով, կառավարութեան նոր հրամանագիրը կը վտանգէ ընկերային օրէնքները։ Այս առթիւ հրապարակած զեկոյցին մէջ, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը կը յայտարարէ թէ կառավարութեան հրամանագիրը կը խախտէ 40 ժամուան օրէնքին տառն ու ոգին։ «Հետեւաբար Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը չեղեալ կը նկատէ այդ որոշումը եւ կը յայտարարէ թէ ուժ պիտի տայ այն բանուորներուն որ կը մերժեն գործադրել յաւելուածական ժամերը»։ Ուստի կը հրաւիրէ բոլոր նահանգային կազմակերպութիւնները որ սոխալողարար հրապարակային ցոյցեր կազմակերպեն, բացատրելու համար Աշխատանքի Դաշնակցութեան դիրքը։

Փարիզեան շրջանի Սէնտիքաներու Միութիւնն ալ իր հրապարակած յայտարարութեան մէջ այօրէն կոչելով կառավարութեան որոշումը, կը հրաւիրէ բանուորները «չընդունիլ այդ ապօրինութիւնը, իրենց բոլոր ուժով պաշտպանել 40 ժամուան շաբաթը զոր կ'ուզեն բռնաբարել»։ Ցայտարարութիւնը գիտել կու տայ թէ «այն պահուն երբ հիթլէրական Գերմանիան ամենածանր կերպով կը սպառնայ աշխարհի խաղաղութեան եւ կը պատրաստուի բանի ուժ գործածել Չեխոսլովաքիոյ անկախութեան դէմ, Սէնտիքաներու Միութիւնը ուրիշ բան կը պահանջէ քան ընկերային եւ զէնքի գրամատիրական ուժերուն առջեւ, բանի կը սպառնան երկրին անդորրութեան եւ միութեան եւ ծանրապէս կը վտանգեն Ազգային Պաշտպանութիւնը»։

⁂ Համայնավար կուսակցութիւնը տեղեկատու ժողովի մը հրաւիրեց Փարիզի հինգ շրջաններու ընկերները, այս հարցերու առթիւ։ Օրուան բանախօսները պաշտպանելով 40 ժամուան օրէնքը, կրկին եւ կրկին յայտարարեցին թէ կառավարութեան որոշումը ապօրէն է։

Ընկերվարական կուսակցութեան վարչական ժողովն ալ բացառիկ նիստ գումարելով որոշեց հրաւիրել բոլոր մասնաճիւղերը որ նպաստաւոր պատասխան տան հրապարակային ցոյցերու համար եղած կոչերուն։

⁂ Աշխատանքի Նախարարը պաշտօնական զեկոյց մը հրապարակելով, կը բացատրէ թէ օրէնքէն շեղում չէ կատարուած եւ թէ կառավարութիւնը պարզապէս օգտուած է անոր զանազան տրամադրութիւններէն։

Բուռն յարձակումներ վարչապետին դէմ

»»»» • ««««

Մարսէյլի բանուորները ժողով գումարեցին Աշխատանքի Սակարանին մէջ, եւ այս առթիւ բուռն յարձակումներ կատարեցին պ. Տալատիէի դէմ։ Օրուան գլխաւոր ատենախօսը յայտարարեց.

— «Մենք չենք կրնար շեղումներ ընդունիլ 40 ժամուան օրէնքին մէջ։ Պ. Տալատիէ ոչինչ հերքեց իր ճառին մէջ բառերէն։ Եւ սակայն հարկ է որ կատարէ այդ հերքումը, այլապէս բռնի կատարել պիտի տանք»։

Ուրիշ մը աղաղակեց, հեգնութեամբ.

— «Մենք ալ կ'ուզենք որ աւելնայ աշխատանքի արդիւնքը։ Այո՛, ընկերներ, Ֆրանսան աշխատանքի պէտք է լծուի։ Բայց, ներկայիս ոչ յաւելուածական, ոչ ալ գիշերային աշխատանք»։

Երրորդ ատենախօս մը աւելի յառաջ գնաց.

— «Ապօրէն է պ. Տալատիէի հրամանագիրը։ Մենք ալ պատասխանենք ապօրինութեամբ, մերժելով գործադրել զայն։

Ի վերջոյ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, համաձայն օրուան ազդանշանին։

⁂ Մարսէյլի նաւահանգստի բանուորները կը շարունակեն ընդդիմանալ հանրօգուտ շինութեանց նախարարին կարգադրութեան։ Բանակցութիւնները կը շարունակուին եւ եթէ վերջնապէս ձախողին, նաւահանգիստը զինուորական հրաման պիտի ենթարկուի։

— • —

ԱՓՐԻԿԷԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ նոր պաշտօնատան հիմնարկէքը կատարուեցաւ Հռոմի մէջ, նախագահութեամբ Մուսոլինիի, որ ճառ չխօսեցաւ։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ այս լռութիւնը կը վերագրեն միջազգային կացութեան ծանրութեան, որ խոհեմութիւն կը հարկադրէ։

⁂ ՇՈՐԴՈՒՄԸ ծանր համեմատութիւններ առացած ըլլալով դահլիճը բացառիկ նիստ գումարեց։ Շատ մը գիւղեր հաղորդակցութենէ զըրկուած եւ հունձքերը փճացած են։

«ՀԱՅԵՐՈՒ ԱՊԱԳԱՆ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՁԵՌՔՆ Է»

Ֆրանսացիները խառնուելու իրաւունք չունին...

Պոլսոյ «Սօն Փօստա» թերթը հետեւեալ խմբագրականը կը հրատարակէ (25 օգոստոս).

Հաթայի գործերուն վերջին փուլը, այսինքն արձանագրութեան գործողութեանց հետեւանքները եւ անոնց վերաբերեալ բոլ-բռուներ վերջին օրերս Փարիզի թերթերուն մէջ կարգ մը արձագանգներ յառաջ բերին։ Անպարագային Փարիզի թերթերուն մէջ կարգ մը արձագանգներ յառաջ բերին ... համաձայնութեան Ֆրանսայի տեսակէտէն քաղաքական կարեւորութիւնը եւ թրքական բարեկամութեան արժէքը գնահատող ֆրանսական շրջանակին ընդհանուր վերաբերումը ուղղամիտ եւ նոյնիսկ բարեկամական է։ Այսու հանդերձ «Փարիզօ» ձայներ հանողներ ալ պակաս չեն։ Այսպէս «Լ'օմ Լիպրը» խօսելով Հաթայի խնդրոյն վերջին հետեւանքներուն մասին, կանգ կ'առնէ Հայոց վրայ եւ Հայոց Ֆրանսացիներուն ընծայած օժանդակութիւնները յիշելով, անոնց պաշտպանութիւնը կը պահանջէ։ Ասիկա ուղած պահուն կը գրէ սա տողերը.—

«Անկասկած այսօրուան քեմալական Թուրքիան հին Թուրքիան չէ։ Թուրքիա քանիցս յայտնեց թէ Հայոց մասին լաւ գաղափարներ կը սնուցանէ եւ իր ձեռնհաս թերթերով անոնց նոյն իսկ ցեղով Թուրք եղած ըլլալը ըսաւ։ Այս հանդերձ, ազատային կեցուելիք դաշնագիրներուն մէջ Հայոց պաշտպանութիւնը ապահովելիք յօդուած մը գրուիլը դժուար գործ մը չէ»։

Շնորհակալութիւն յայտնելով հանդերձ այսօրուան Թուրքիան հին Թուրքիան չէ խոսելով մեզի հանդէպ համակրութիւն ցոյց տալուն, դժբախտաբար պարտաւորուած ենք ըսել թէ՝ այդ յօդուածը գրող եւ մանաւանդ գրել տուող մտայնութիւնը, կատարելապէս Ֆրանսայի այդ ծթուած մտայնութիւնն է։

Հաթայի մէջ 30.000. Հալէպի մէջ ալ 60.000 Հայ գտնուիլը հաշուելով, ասոնց պաշտպանութիւնը Ֆրանսան ստանձնէ, ուրիշ բան չէ բայց եթէ գել ալ անոնց պաշտպանութիւնը Ֆրանսան ստանձնէ, ... կարծել որ Թուրքերը Հայ ուտելէ հաճոյք զգացող գեւ մըն են, եւ Ֆրանսան ալ աշխարհի բոլոր հարստահարեալները պաշտպանող հրեշտակ մը։

Ասիկա այն ծթուած մտայնութիւնն է որմէ կը կարծէինք որ Ֆրանսացիները փրկուած են, բայց կը տեսնենք որ, դեռ մաս մը Ֆրանսացի գըրողներուն մէջ այս մտայնութիւնը դեռ կ'ապրի։

Եթէ կարելի ըլլար տեսակցիլ այդ յօդուածը գրող խմբագրին հետ պիտի ըսէի.

— Դուք, Ֆրանսայի գրողներդ, ոչ աշխարհի փոփոխութիւնէն տեղեակ էք եւ ոչ ալ կրնաք ըմբռնել թէ Ֆրանսա աշխարհի մէջ պաշտպանութեան հրեշտակ մը չէ։ Թուրքիոյ հետ ազատային ինչ տեսակ դաշնագիրներ կնքուելիք ըլլալը այժմ յայտնի չէ, բայց եթէ Հաթայի խնդրին մասին կը խօսիք եւ այն դաշնագիրները Հաթայի մասին կը խորհիք, սա գիտցէք որ գիրերն չէ Թուրքիոյ հետ դաշնագիր մը ստորագրել Հայոց Ֆրանսայի կողմէ պաշտպանութեան հիման վրայ։ Թուրքիա ոչ իսկ վայրկեան մը կ'արտօնէ այդպիսի գաղափարի մը յառաջ գալուն մինչեւ անգամ ակնարկութեամբ։ Աշխարհի փոփոխութիւնէն այս ատրիճան անտեղեակ գտնուիլը լաւ բան մը չէ։ Դուք դեռ կը կարծէք որ նոր Թուրքիոյ դէմ կրնաք նոյն ծթուած քաղաքականութեամբ։ Ձեր գլուխը այնքան փտած է որ չորս կողմը անցած դարձածները ոչ կը տեսնէք եւ ոչ կ'ըմբռնէք։ Նոյն իսկ այս գլուխին Թուրքիա սա 15 տարուան մէջ «Հանկ Կանկ» քանիցս դարկած ըլլալով հանդերձ, ան տակաւին չի չարժիր, չզգար եւ չըմբռներ։ Ձեր այս փտած գլուխները փոխեցէք, պարոն խմբագիր»։

Այս խօսքերը այդ խմբագրին բաւել լաւ կ'ըլլար։ Բայց արդեօք իրական արդիւնք մը կու տա՞ր։ Ասիկա վճռել դժուար է։

Բայց այս ծթուած մտայնութեան դէմ միայն բաւարար չէ Թուրքիոյ հակազդեցութիւնը։ Հայերը տեսան որ, Հաթայի մէջ առանց Թուրքերու նստած ելած առնէն մէկէն ի մէկ դարձեալ Թուրքերուն հետ գլուխ գլխի մնացին։ Ալեքսանդրեթ յայտնի չէ թէ աշխարհ դեռ քանի՞ կաղապարի պիտի մտնէ եւ դէպքերը մինչեւ ո՞ւր պիտի յանգին։ Այս ծթուած եւ ծաւալապաշտ մտայնութեան Ֆրանսայի մէջ դեռ ապրող ներկայացուցիչներուն դէմ ոչ միայն մեզ Թուրքերու այլ նոյնինքն Հայերուն փոխադարձելը շատ բարերարութիւն կ'ըլլայ։ Եւ ոչ միայն բարերարութիւն կ'ըլլայ, այլեւ խիստ պէտք կայ նման բանի մը։ Թրքութեան շահերուն տեսակէտին չափ եւ գուցէ անկէ շատ աւելի յանուն Հայոց անդորրութեան եւ փրկութեան, նման ընթացք մը շատ բաղձալի է։

Թուրքիա բոլոր ծթուած բաները եւ մտայնութիւնները նետեց մէկդի։ Ֆրանսացիներուն մէջ տակաւին հին գլխով ապրիլ ուզողներ եթէ կան, ասիկա իրենց գիտնալիք բանն է։

Միայն թէ Հայոց միջեւ պէտք չէ շարունակուի այդ ծթուած մտայնութիւնը։ Հայերը պէտք է նա կենան Թուրքը իրենց թշնամի ճանչնալէ եւ Թուրքիան կարծելէ ուժ մը որուն հետ կրնան չափուիլ։

Այս առթիւ սա ալ ըսեմ որ Հաթայի մէջ Թուրքերը վերջին դէմ առ դէմ եկած առեն Ֆրանսական գաղթային պաշտօնեաներուն օժանդակող Հայոց հետ, ամէն բանի հակառակ, անոնց հանդէպ բարեկամութիւն ցոյց տուին եւ պիտի շարունակեն ցոյց տալ։ Ասիկա Հայերուն համար առիթ մըն է։ Այս առիթէն օգտուելով Ֆրանսական այդ ծթուած մտայնութեան դէմ որքան ուժով որ հակադրեն եւ հետեւաբար որքան Թուրքիոյ մօտենան, իրենց համար այնքան լաւ չափած կ'ըլլան, որովհետեւ Հայոց ապագան Թուրքերուն ձեռքն է եւ ոչ թէ այն պաշտպանութեան տակ զոր Ֆրանսացիները կ'երեւակայեն դնել դաշնագիրներու մէջ»։

⁂ Ալէքսանտրէթէն կը հաւաքեն թէ ընդհարում մը պատահեցաւ Թուրքերու եւ Արաբներու մէջ։ Քանի մը հոգի սպաննուեցան, շատեր վիրաւորուեցան։

Ո՞ւր են Սանճաքին հայ երեսփոխանները

Ընտրուած են արդեօ՞ք թէ նշանակուած

Պէյրութի ռամկավար օրկանը, «Զարթօնք», հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Սանճաքի հինգ հայ երեսփոխաններու մասին, որոնք ոչ թէ ընտրուած, այլ նշանակուած են Հալէպ էվիի կողմէ (24 օգոստ.).

Ալէքսանտրէթ.— Միհրան Քէչիշեան (Նուպարեանի ուսուցիչներէն, բնիկ եւ Յ. Դաւիթեան (երկրաչափ, Մելգոնեանի ուսուցիչներէն, բնիկ Քէսապցի)։

Ալէքսանտրէթ.— Միհրան Քէչիշեան (Նուպարեանի ուսուցիչներէն, բնիկ Հասան Պէյլիցի) եւ Մարսէլ Գալիթ (կաթոլիկ)։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՔՐՏԱԿԱՆ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԻՄԱՍՏԸ

Գ.

Արեւելեան նահանգներու ընդհանուր քննչութիւնը, որուն կոչուեցան ամէնէն փորձառու վարիչները, կատարեալ [illegible] մըն է, օժտուած ամէն տեսակ մասնագէտներով, սկսեալ զինուորականէն մինչեւ կրթականը, մարզականէն մինչեւ ճարտարապետականը:

Կառավարութիւնը վճռած է շէնցնել այդ աւերակ ու ամայի վայրերը եւ ատոր համար միլիոններ ծախսեց ու կը շարունակէ ծախսել: Պատահաբար քանի մը թիւեր յիշեմ (առնելով պաշտօնական հրատարակութիւններէ), գաղափար մը տալու համար եղած ծախքերու կարեւորութեան մասին:

Պաշգալէի (Վան) մէջ պիտի շինուի կառավարչատուն մը՝ 41,246 ոսկի արժէքով: Մէկ մասը (11,748 ոսկի) պիտի շինուի 1938ի ընթացքին, միւսը՝ 1939ին: Առաջին մասին շինութիւնը նուազուրդի դրուած է արդէն:

Գարրզալէի (Վան) մէջ ալ նման շինութիւն մը՝ 40,248 ոսկիով: Իսկ Վան քաղաքին մէջ ձեռնարկուած է շինելու նախակրթարանի շէնք մը՝ 49,719 ոսկիի: Շինութիւնը պիտի սկսի քանի մը ամիսէն եւ պիտի աւարտի 1939ի ընթացքին:

Նման շինարարութիւններ ամէն կողմ: Այսպէս, Աշգալէի մէջ (Էրզրում) կառավարչատուն մը պիտի շինուի 21,299 ոսկիով, ծայրանոց մը՝ 12,397 ոսկիով (Էրզրում քաղաքին մէջ), ջուրի զետեղում՝ 22,000 ոսկիով (նոյն քաղաքին մէջ), նախակրթարան մը՝ 38,000 ոսկիով (Էլ Ազիզ, նախկին Էլ Ազիզը, Խարբերդ), խճուղի մը 26,107 ոսկիով (Տիարպագըր Տիարպէքիր), եւն. եւն.:

Ինչպէս ըսի, միայն քանի մը թիւեր կը յիշեմ տասնեակներու մէջէն. բայց անոնք ալ կը բաւեն հաստատելու համար թէ Անգարա միլիոններ կը թափէ Արեւելեան նահանգները, զարկ տալու համար անոնց տնտեսական կեանքին: Կը շինէ ոչ միայն կառավարչատուն, դպրոց, ճամբայ եւն., այլ եւ բազմածախս երկաթուղիներ եւ այլ զետեղումներ: Օրինակ՝ միայն Վանի լիճին ամրացումները արժած են մօտ մէկ միլիոն ոսկի: Եւ ծախքի դուռը դեռ բաց է կոնակի վրայ, քանի որ անդադար նոր շոգենաւեր կը շինուին եւ ծրագիրներ կը մշակուին:

Վանի մէջ համալսարան մը հաստատելու ծրագիրն ալ՝ տարբեր:

×

Գանք ծրագրի երրորդ մասին՝ նոր բնակիչ զետեղելու խնդրին:

Տեսնելով որ քիւրտ ժողովուրդը անձուլելի է, Անգարա որոշեց արտասահմանէն Թուրք գաղթականներ բերել եւ զետեղել Արեւելեան Նահանգները: Ատոր համար միլիոններ ծախսեց մինչեւ հիմա, բայց յաջողութիւնը շատ քիչ եղաւ: Եկողները մեծ մասով չկրցան հաշտուիլ տեղական պայմաններուն հետ, որովհետեւ որոշ չափով զարգացած են, իբրեւ քաղաքացիները Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ նման աւելի քաղաքակիրթ երկիրներու: Անոնք կը նախընտրեն Սեւ Ծովի եւ Միջերկրականի նահանգները, ուր աւելի տանելի են կեանքի պայմանները: Այնպէս որ արեւելք դրկուածներուն մեծ մասը հեռացաւ, իսկ նոր բերուածները կը մերժեն երթալ, պայման դնելով տեղաւորուիլ Թրակիա եւ Իզմիրի շրջանը: Երբ Թուրք պաշտօնեան, բացարձակ իշխանութեան տակ գտնուելով հանդերձ, կը դժկամակի երթալ, ի՞նչպէս կ'ուզէք որ պալքանցի առաջադէմ Թուրք գաղթականը համեստ մշտատեւ բնակութիւն հաստատելու շրջաններու մէջ, ուր ոչինչ կայ բացի աւերակներէ եւ մանաւանդ անապահովութենէ:

Ասոր վրայ է որ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ տեղի տալ եւ եկուորները տեղաւորել Թրակիա: Ատոր համար կազմեց մասնաւոր ընդհանուր քննչութիւն մըն ալ, ճիշդ արեւելեանին նման, այսինքն լայն իրաւասութիւններով եւ առատ դրամով:

Եւ սակայն, հակառակ ակներեւ ձախողանքին, դեռ չէ լքուած Արեւելեան Նահանգներու զետեղման ծրագիրը, ինչպէս կ'երեւի կատարուած շինութիւններէն: Այսպէս, միայն մէկ օրինակ յիշելով — միայն Տիարպէքիրի գիւղերուն մէջ 298 տուն կը շինուի գաղթականներու համար (կէօչմէն էվի), մօտ 150,000 ոսկի ծախքով:

Աւելին միայն մէկ նահանգի մէկ մասին մէջ: Կարելի է երեւակայել բոլոր նահանգներուն մէջ կատարուած շինութեանց ընդհանուր պատկերը եւ մանաւանդ ծախքը: Օրինակ՝ Սարը-Գըլլա գաւառակին մէջ նուազուրդի դրուած է (11 Յուլիս 1938ի համար) 452 գաղթականական տուներու կառուցում:

Դիտելի է, սակայն, որ լաւ թեկնածու չկայ շինութեանց համար եւ կառավարութիւնը յաճախ կը ստիպուի յաւելուածական զոհողութիւններ կատարել: Օրինակ՝ ինք կը հայթայթէ ատաղձը եւ կուտայ ազատ եղած գինովը, առանց ոեւէ շահի:— Դիմեցէք այսինչ նահանգի իշխանութեան եւ ատաղձը պիտի տանաք ազատ եղած գինովը: Այսպէս կը յայտարարեն միշտ, յանձնառու գտնելու համար:

×

Ի՞նչ եղաւ արդիւնքը այս հսկայ ու բազմածախս ձեռնարկին, որուն հիմը դրուեցաւ 1930ի քրտական ըմբոստութենէն յետոյ:

Ոչ միայն չապահովուեցաւ ակնկալուած խաղաղութիւնը, այլ եւ հինգ տարի յետոյ բռնկեցաւ Տէրսիմը: Նորէն բանակներ ղրկուեցան ամիսներով, դարձեալ ջարդ ու կախաղան, բանտարկութիւն եւ աքսոր: Աւելի ըլլալով, կառավարութիւնը ձեռնարկեց արմատական լուծումի մը: Նախ փոխեց Տէրսիմ անունը՝ «Թունճ Էլի»ի վերածելով: Յետոյ այդ նահանգին տուաւ բոլորովին բացառիկ վարչաձեւ մը, մասնաւոր օրէնք մը մշակելով: Փոխուեցաւ ամէն ինչ, սկսեալ քաղաքային վարչութենէն մինչեւ դատավարութեան եղանակը: Նահանգապետ կարգուեցաւ զօրավար մը՝ զինուորական ամէն իրաւասութեամբ: Տեղական դատարանները դարձան ինքնավար, անոնց վճիռներն ալ անվերաքննելի: Այլ խօսքով՝ կատարեալ պաշարման վիճակ: Միաժամանակ, ռազմագիտական կէտերուն վրայ հաստատուեցան մեծ զօրանոցներ, ի հարկէ լեցուած ամէն ճիւղի զինուորներով:

Տիրող կարծիքը այն էր որ, այս անգամ վերջնական է խաղաղեցումը: Ըմբոստ պետերը բռնուելով կախաղան հանուեցան, մնացեալները ջարդուեցան կամ բանտարկուեցան, ժողովուրդն ալ դրուեցաւ շարժելու անկարող վիճակի մը մէջ: Եւ ահա Իսմէթ փաշա պարծանքով կը յայտարարէր Խորհրդարանի բեմէն.

— «Հանրապետութիւնը չի կրնար հանդուրժել որ կառավարութեան մէջ կառավարութիւն գոյութիւն ունենայ: Օսմանեան կայսրութենէն ժառանգ մնացած այս վէրքն ալ պիտի բուժենք արմատապէս, հնարաւորութիւն տալով Թունճ Էլիի ժողովուրդին որ ազատի աղաներու եւ աւատապետներու շահագործումէն, աւազակներու անվերջ ասպատակութիւններէն, եւ կարենայ վայելել հանրապետական վարչաձեւին բարիքները:

Իրականացա՞ւ այս յոյսը, բուժուեցա՞ւ Օսմանեան վարչաձեւէն փոխանցուած «վէրք»ը: Պատասխանը թող տայ Իսմէթ փաշայի յաջորդը՝ Ճէլալ Պայար, նոյն Խորհրդարանի բեմէն, 29 Յունիս 1938ի նիստին.

—«Այս տարուան ներքին գործերուն մէջ կայ ուրիշ խնդիր մըն ալ, որուն մասին կ'արժէ կարեւորութեամբ խօսիլ ձեզի: Տէրսիմի խնդիրն է այդ:

Անցեալ տարուայ զինուորական գործողութիւններ (ասքէրի հարէքեաթ) կատարուեցան: Այս տարուան ծրագրին համաձայն, ԱՒԵԼԻ ՇԱՏ ՈՒԺԵՐ ՀԱՒԱՔԱԾ ԵՆՔ ՀՈՆ: Մանր-մունր ընդհարումներ տեղի ունեցած են քանի մը տեղ:

Անցեալ տարուան շարժումները ծանօթ են ձեզի: Մեր գործադրած ծրագրով ՎԵՐՋՆԱԿԱՆԱՊԷՍ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾՈՒԻ ՏԷՐՍԻՄԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ: Այս մասին ուրիշ միջոցներ ալ ձեռք պիտի առնենք: Այս տարի Տէրսիմի մէջ մեծ ռազմափորձեր պիտի կատարէ մեր բանակը: Այս ձեւով, բանակը պատրաստութիւն պիտի առնէ Տէրսիմի համար, եւ ընդհանուր մաքրագործումով մը (թարամա) աւարտելով զայն ուժերով, ԱՐՄԱՏԱՊԷՍ ՊԻՏԻ ՓՐԹՆԷ ՆԵՏԷ ԱՅԴ ԽՆԴԻՐԸ:

Մեր բանակը պիտի գործէ հոն, մինչեւ որ Տէրսիմցիները հասկնան այս ճշմարտութիւնը: Եթէ նետեն իրենց ձեռքի զէնքերը եւ ապաւինին մեզի, մեր գիրկը կը բանանք եւ սիրով կ'ողջագուրենք զիրենք: Տէրսիմցիները պէտք է լսեն այս բեմէն բարձրացած ձայնը: Մեր ձայնին մէջ կան գթութիւն, ուժ եւ մեծութիւն: Մեր զայրոյթն ալ շատ է, մեր գութն ալ: Նախընտրութիւնը կը մնայ Տէրսիմցիներուն» (Ճումհուրիյէթ՝ 30 Յունիս, Սօն Փօսթա, 7 Յուլիս 1938):

ԴԻՏ

«ՏԱՆԻՔԱՀԱՆԴԷՍ»...

Սիրելի Տարազ, «Յառաջ»ի էջերուն վրայ բացած դատարանիդ անձանձիր ունկնդիրներէն եմ:

Հայկական գեղեցկութիւններու վրայ գուրգուրացող հաւատաւոր մը ըլլալուդ խորապէս կը գիտակցիմ:

Այս պատճառով, խորհեցայ գիր մը ղրկել քեզի, ուրախառիթ պարագայէ մը ներշնչուած:

Անցեալ լոյս, մենք ալ ունեցանք մեր... տանիքահանդէսը: Յանպատրաստից հաւաքոյթ մը, որուն շարժառիթը փնտռել՝ դժուար է քիչ մը

Չըսի թէ, Աննիբալի հայրենիքին մէջ կը գտնուիմ: Պատմական Կարքեդոնի փլատակներու շուքին տակ՝ ուր ջերմութեան աստիճանը հեշտօրէն 45ի կը հասնի ամրան եղանակին...: Ատոր համար կամ ջուրին մէջ կը բնակինք եւ կամ տանիքներուն վրայ: Միջին եզր գոյութիւն չունի:

Թունուզ է անունը այժմ, երբեմնի այդ խրոխտ Կարքեդոնին, որ հայրենասիրութեան ամենաբիւրեղացած մէկ օրինակը տուաւ Քրիստոսէ դարեր առաջ: Անոր կիները չէի՞ն որ, իրենց մազերը կտրելով աղեղի լար շինեցին, հռոմէական ամեհի դրոհներուն կարենալ դիմադրաւելու համար: Արդի կիներուն իրաւունքը չունինք տակայն: Անոնք ալ կը կտրեն իրենց մազերը... որպէսզի մարդոց դիմադրելու կարողութիւնը խորտակեն անարգել...:

Նիւթէս շեղեցայ կարծեմ: Մաղթելի է որ, քու համբերութիւնդ ալ իմ օրինակիս չհետեւի:

Առանց հանդէսի մասին նախապէս խորհած ըլլալու, մեր տանիքը հոծ բազմութիւն մըն էր հաւաքուած: Ասեղ ձգելիք տեղ չկար...: Ես ըսեմ 600 հոգի, դուն ըսէ 60 հոգի, թող սա դիմացի նախանձոտն ալ՝ ... վեց հոգի: Թունուզի հայութեան հարիւրին տասը: Շատեր ոտքի մնացին... աթոռ չգտնելուն համար: Ուրիշներ մեկնեցան տեղի չգոյութեան պատճառով: Կարգապահութեան հսկելու պէտքը չզգացինք երբեք: Ջերմութեան աստիճանը կարգադրած էր ամէն բան:

Հանդիսականներուն մէջ աչքի զարնող անձերէն ամենադժուարը... Թրքուհի մըն էր, իր երկու աղջիկներով: Իբրեւ հայրենակից շաբաթը երեք անգամ այցի կուգայ մեզի: Վերջին ծայր բարեկիրթ, անկեղծ եւ չիֆթէ-թէլլիի մասնագէտ մը վաւերական...: Ինչո՞ւ չէ, վարպե՛տ, ինչո՞ւ չէ...: Պոլսոյ Ելմաղներէն, Ճէպէլլիներէն, Փաշաճիներէն, Քէչէճիներէն եօթը հարիւր ինսունը երեք հազար անգամ աւելի խեղկատակ մը, վստահ եղիր:

Եթէ մարդ ստիպուի, ցեղով, արիւնով եւ առհաւականութեամբ զազան ծնած արարածի մը հետ տուն տեղ ըլլալու՝ գիտէ թէ որո՛ւ հետ է գործը: Ինչքան ալ կենակցութիւնը մեղմածորան ըլլայ, դարձեալ խոհեմութիւնը ձեռքէ չի ձգեր, վստահ ըլլալով որ, դիմացինին սրտին մէջ բնազդական անկեղծութիւն մը կը քնանայ: Արիւնի հոտը իր քթին կը բուրէ, [illegible] չի ճանչնար, [illegible] կը քաշէ բարեկամութեան վրայ եւ կը փարատէ դիմացինը: Բայց, ի՞նչ ըսել սա մեր աւանակներուն, որ զազանութիւն կը փորձեն, փոխելով իրենց անունը, ազգութիւնը, կրօնը եւ ցեղային բոլոր յատկութիւնները: Ձեզմէ ո՞վ չէ լսած պատերազմի ատեն առնուազն տասն անգամ, Տաճիկին սա այպանական հեգնանքը.— «Լաւ մարդ ըլլայիր՝ կրօնքդ չէիր փոխեր»...: Ինչպէ՞ս կոչել ուրեմն մեր սա աւանակ զազանները, որ պէտք եղածին պէս ոչ պիտի կրնան բղխել, ոչ ալ ոքացի զարնել...: Բառ մը, ա՛խ բառ մը, վարպետ, եթէ կը հաճիս, որակելու համար այդ «նէ ժամու նէ ալ նամէզի» ապետները:

Կարծեմ նորէն շեղեցայ նիւթէս:

Թող քու համբերութիւնդ անսասան մնայ:

Բերայէն, Ոսկեղջիւրէն, Զամլըճայէն, Գատըգէօյէն, Սկիւտարէն, Մեծ Կղզիէն խօսելէ վերջ, կարգը եկաւ երգեցողութեան: Լաւ ըլլալով որ Թըրքուհին աղջիկները Պոլսոյ նորահնար բոլոր երգերն ալ կը գեղգեղեն անխտիր՝ առաջարկեցի քանի մը հատ երգել՝ «հայրենապաշտութիւն», «հի՜ն յիշատակ», «անուշ անցեալ» կոչուած անոսր բառեր օգնութեան կանչելով: Ջօրավար Կիւնտուզին Սանճաքի հայերուն աչքերը համբուրելու պարագան ալ, կ'երեւի թէ մեծ դեր խաղցած էր քովս նստող կնամեծար բարեկամիս երեւակայութեան վրայ որ, կամաց մը ականջիս փսփսաց թէ տրամադրութիւն ունի նոյնանման գործողութիւն մը փորձել մանկամարդ Թըրքուհիներու աչքերուն վրայ...: Սնոտիութիւն մը չստեղծելու համար, կամաց մը բարեկամիս թեւէն քաշեցի:

Անկէ վերջը երգերը սկսան: Եւ ահա՝ Ըստամպոլ գըզը, Եալօվա Զափգըլը, Պէքլէտիմ սէ կէլմէտին, Էլինճէն զօնբազ իշտիմ սկզբնաւորութեամբ երգերու շարան մը...:

Տրամադրութիւնս այնքան լաւ էր այդ օրը որ, աւելի շատ պիտի փափաքէի ազգ. վիճակահանութեան մէջ 5 միլիոն Ֆրանք կորսնցնել, քան թէ արդիականացած Թուրքիոյ երգերը լսելով՝ մաղձի չափ դառնօրէն յուսախաբ ըլլալ:

Եթէ Փէսի տեղ գլխարկ գործածելը, արաբական գիրերուն տեղ լատինական տառ որդեգրելը, լէպլէպիի փոխարէն նուշ ուտելը ճաշակի խնդիր է՝ հապա արեւելեան եղանակները արտաքսելով տեղը Հաղազային Պիր-վալսի մը ստեղծե՞լը ինչի խնդիր է...:

Ամբողջ երգեցողութեան ընթացքին ջանացի բանի մը նմանցնել զանոնք, չյաջողեցայ: Կաթոլիկներուն մեռելաթաղի շարականներէն մինչե՛ւ բողոքականներու Յովնան Մարգարէին երգը յիշեցնող խազերու հանդիպեցայ անոնց մէջ: Իմաստէ բոլորովին զուրկ եւ կամ անճոռնի իմաստով բառեր հնծուցեր են իրարմէ չորս ձայն տարբերութիւն ունեցող նօթերու վրայ ու կը վազցնեն [illegible]... մերթ պաղած ապուրի, մերթ ձիւնախառն անձրեւի տպաւորութիւնը ձգելով ունկնդիրին վրայ: Ժամանակ մը, ատիկ ատիկ, յուշիկ յուշիկ, ճոռ-ճոռալէն պարպարելէն, գերմարդուպէս հեւալով առաջ ընթանալէ վերջ, յանկարծ, կարծես թէ պոչին տակը ձիու ճանճ մտած քուռակի պէս կը սկսին խենթ բառերը այնպէս մը վազել, այնպէս մը իրար հրմշտկել որ, կը ստիպուիս «ի խորոց սրտի» մը արտասանել՝ շղթայազերծ տարերքը հանդարտեցնելու համար...:

Ծնօտս ափիս մէջ խորհեցայ,— Ասոնք ամէն բան կրնան ընել, բայց ոչ երգել: Թուրքը ամէն ինչով հարստացեր է, բայց հոգիով մնացեր է... աւեր հացի կարօտ: Մուրացկանի է վերածեր իր երգերը: Անօթի եւ մերկ չմնալու սիրոյն հագցուցեր է ինչ որ երեսին են նետեր:

Անարատ, ազնիւ եւ մարդկութեան քաղաքակրթութիւն ջամբող ցեղի մը վայե՞լ է հանդուրժել այս տեսակ խառնափնթոր Արշակաւանի մը եւ անուիրէ հպարտութեամբ դեռ յամառի «Թուրք երգեցողութիւն» կոչվայն...: Դժուա՞ր է արդեօք, Սանասարեան խանն ու ազգային բոլոր կալուածները գրաւելէն վերջ, Զուլում փրոֆէսէօր մը հրաւիրել եւ ապացուցանել տալ թէ, Զուհաճեանները, Կոմիտաս վարդապետները զուտ Թուրքեր են եւ անոնց յղացած եղանակներն ալ կուգան Թուրք նախապատմական ցեղին դուրալ ակօսներէն...: Մանաւանդ որ, արտասահմանի հայկական տաղավարզներն ալ պատրաստ են ոտքով ձեռքով ծափահարելու այս կարգի ոեւէ ձեռնարկ...:

Հանդէսը փակուած հռչակելու պէտքը չզգացինք: [illegible] մեկնեցաւ: Մնացողները, համով հոտով եւ վարական Թուրքերէն եղանակ մը յիշելու համար «Գօնեալըզ»ն ուզեցին երգել, բայց աղմուկ չհանելու ժամը հասած ըլլալով, իրենց ախորժակը Մարտիկին յանձնեցին:

Վ. ԾՈՎԱՍԱՐ

Յ. Գ.— Թունուզի հայութիւնը կը բաղկանայ 59 անդամներէ... նորածիններով միասին: Անոնց մէջ զինուորի, սպայի, զօրավարի, նախարարի, վարչապետի, դեսպանի յարմար քաղաքացի անկարելի է գտնել...: Բոլորն ալ թագաւորացու են...:

ՆՈՅՆ

ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 23ԱՄԵԱԿԸ

Ամէն տարի երբ սեպտեմբեր ամիսը կը մտնենք, յիշողութիւնս կ'արթննայ եւ աչքիս առջեւ կը պատկերանայ 1915ի Ուրֆայի հերոսամարտը:

Հազիւ 9—10 տարեկան էի, երբ դպրոցի արձակուրդ պիտի ըլլար, եւ հանդէս մը կը կազմակերպուէր: Մեր դպրոցի տնօրէնն էր Անդրանիկ [illegible] Գօզաճեան: Կը յիշեմ դեռ ուսուցիչներէս Գրիգոր Վարժապետը որ կը կոչէինք Կոթով Թառ, Աւէքեան վարժապետը (Եէթմիշ Թել), պեխերը ցրուած ըլլալով: Մկրտիչ վարժապետը երաժշտութեան դաս կուտար:

Դեռ արձակուրդ չեղած մեզի ըսուեցաւ թէ անպայման դպրոցի ամէն աշակերտ պէտք է սեւ հագուստ կարտայ, տարատ հագնի, որպէսզի պատշաճ հանդէսին մասնակցինք: Գրեթէ բոլորը, ունեւոր կամ ոչ, ամէն ընտանիքի հայր կամ մայր յանձն առած էին իրենց զաւակները տեսնել այդ վիճակին մէջ եւ բան չէին խնայած. Անդրանիկ միշտ մեզի մարզանք կուտար: Նախ քան այդ հանդէսը, տեղի ունեցաւ Թլֆուտուրի բլուրին վրայ թըրքական բարձր կարգի եւ մեր դպրոցի բարձր կարգի տղաներու մրցումը: Չուան քաշել եւն.: Մեր տղաները յաղթեցին այդ օրը: Քանի մը շաբաթ վերջ արդէն դպրոցի հանդէսը պատրաստ էր եւ տեղի ունեցաւ Հայոց Եկեղեցիին բակին մէջ, ընդարձակ արածութեամբ: [illegible] ծառի մը տակ վրան մը կանգնած էր որուն շուրջ [illegible] նստած էին Ուրֆայի կառավարիչը եւ ուրիշ Թուրք երեւելիներ, իսկ բակին չորս կողմը լեցուած էր հայ ժողովուրդը: Դպրոցականներս զոյգ զոյգ կարգի շարուած, կը սպասէինք ազդանշանին: Գ. Անդրանիկ [illegible] Գօզաճեան մեզի հրամաններ կուտար աջ-ձախ, ետ-առաջ ըսելով: Մեզ կը դիտէին Թուրք երեւելիներն ալ...

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Անգլիերէ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Իմ բէզիէրէս Թուրքերուն տուածէն աւելի լաւ է, պատասխանեց ան անգլիերէն լեզուով: (Թէզքէրէն մասնաւոր եւ պաշտօնական արտօնագիր մըն է երկրին ներսերը ճամբորդելու համար):

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Արեւուն ճառագայթը պարտէզին ներս ի՞նչպէս մտաւ: Որո՞ւն կամքովը եկաւ հոս:

Ինքզինքին բնաւ պաշտօնական ձեւ չէր տար: Մեզմէ մէկը միջամտելէ առաջ (որովհետեւ ան կրնար մարդասպանութիւն գործել), ցատկեց ճեմելիքէն ներս եւ մեր դէմը կեցաւ: Անոր ներս ցատկած ատեն լսեցի փամփուշտներուն շառաչիւնը եւ փայտէ պատեանին մէջ պահուած ատրճանակին բթակը: Տեսայ նաեւ դաշոյնի մը երախակալը որ պահուած տեղէն դուրս ցցուած էր շալակին վրայէն: Բայց շատ խոնարհաբար կեցաւ մեր առջեւ, սպասելով որ խօսինք:

Անամօթին մէկն ես դուն, ըսաւ հիւպատոսը:

— Իրա՞ւ. ի՞նչ բանէ պիտի ամչնամ:

— Քեզ ո՞վ բերաւ հոս:

— Երկու ոտք եւ զօրաւոր կամք մը: Դուք կը ճանչնաք զիս:

Հիւպատոսը գլուխը թօթուեց:

— Ձին Պիթլիսի Գերմանացիին ո՞վ ծախեց:

— Դուն այն մա՞րդն ես:

—Ո՞վ կարեց ցինի (Թաշուն) մը թեւերը եւ յիմարի մը տասը ոսկիի ծախեց իբրեւ Արարատի արծիւ մը:

Հիւպատոսը խնդաց:

— Այդ բանը ընող համած վարածը դո՞ւն էիր:

— Օլիմ փաշան ո՞վ գետ նետեց եւ մէկ ժամէն աւելի ջուրին մէջ խրեց ուսորդութեան ձողով մը, յետոյ մէջը նետեց ոստիկանները որոնք զինքը ձերբակալելու համար կը վազէին, որոնք վազեցին միայն Անգլիացի հիւպատոսին հասնելէն վերջը:

— Կը յիշեմ, ըսաւ հիւպատոսը:

— Ձեզի ըսի որ զիս կը ճանչնաք:

— Սակայն շատ չես նմանիր այդ մարդուն:

— Ոչ ալ այս օրուան հովը երէկուան փչող հովին կը նմանի:

— Անունդ ի՞նչ է:

— Այն ժամանակ Ալի էր:

— Հիմա՞ կ ինչ է:

— Աստուծոյ տուած անունը:

— Այո:

— Աստուած գիտէ:

— Հոս ի՞նչ կ'ուզես:

Բազուկները տարածեց մեր չորսին վրայ եւ ժպտեցաւ:

— Նայեցէ՛ք, չորս Անգլիացի մարդիկներ, մարդ ասկէ աւելի բան կըրնա՞յ ուզել:

— Դէմքդ շատ ծանօթ կը թուի, ըսաւ հիւպատոսը, հին յիշատակներ [illegible]:

— Անտարակոյս: Պատերազմի ատեն Ձեր Վսեմութեան նամակը ո՞վ [illegible] տարաւ եւ գնդակ մըն ալ ստացաւ, բայց պատասխանը բերաւ:

— Ի՞նչ, դուն այն մա՞րդն ես, Գագիկ:

Մարդը փոխանակ պատասխանելու, բացաւ շապիկը եւ ներքնաշապիկը մէկ կողմ քաշելով, ցոյց տուաւ մազոտ կուրծքին վրայ ձախ ծիծին քով լերկ մաս մը. ի՛նչպէս եղած էր որ գնդակը ծիծը ծակելով սրտին մէջ չէր մխուած. հրաշք պարզապէս:

— Գագիկ, Գագիկ, որքան ուրախ եմ. մօրուքով Գագիկ: Եթէ այդ սպին չըլլար, ոչ ոք քեզ պիտի չկրնար ճանչնալ:

— Բայց հիմա վստահաբար զիս կը ճանչնաք այլեւս, ուրեմն, ըսէք այս Անգլիացի մարդիկներուն, որ ես լաւ մարդ եմ եւ լաւ առաջնորդ: Ըսէք որ հետս Զէյթուն գան:

Հիւպատոսին դէմքը թեթեւ մը մթագնեցաւ:

— Ծառայութիւններուդ փոխարէն ո՞րքան պիտի ուզես, հարցուց:

— Ինչ որ էֆէնտին կը հաճի:

— Ձի մը ունի՞ս:

Գլխով հաստատական նշան ըրաւ:

— Ուրեմն քեզի եւ ձիուդ համար օրական երկու դրուշ, ձիուն եւ քու ուտելիքդ քու վրայ:

Մարդը համաձայնեցաւ ու նայեցաւ պայծառացած աչքերով:

— Ժամէ մը վերադարձիր, ըսաւ հիւպատոսը:

Առանց բառ մը պատասխանելու ցանկապատէն դուրս ցատկեց եւ տունին պարծուածքին մօտ անհետացաւ հանդարտ քայլերով, առանց ետեւը նայելու:

— Գագիկ, Գագիկ, Աղրիանապոլսի այդ նամակին պատմութեան մասին խօսիլը հիմա շատ ժամանակ պիտի առնէ: Թէեւ մասնաւոր տուեալներ չունիմ, բայց ինծի այնպէս կուգայ թէ Գագիկ հայկական հին թագաւորներէն կը սերի: Հիմա, լորտ Մօնթինք, եթէ կը փափաքիք ձեր խաչակիր նախահայրերուն դղեակը փնտռել՝ բախտաւորուած էք:

— Գիտէք որ ատոր համար եկած եմ հոս, ըսաւ Մընթի: Իմ այս բարեկամներս հնաաքրքիր են եւ ես [illegible] եմ: Հիմա որ Ֆրէտին կամքը...

— Բայց ինծի համար առեղծուած է թէ ինչո՞ւ համար Գագիկ հիմա կ'ընտրէ ժամանակը, որսորդական արշաւ մը առաջնորդելու, ըսաւ հիւպատոսը, ետեւ կռթնելով եւ մեզ դիտելով կիսախուփ աչքերով: Եթէ կայ մէկը որ գիտէ թէ փոթորիկը պիտի պայթի, ան ալ Գագիկն է: Ներսերը կըրնան մը պատահիլ: Կը յիշեմ, օրինակի համար, որ վերջերս զոյգ մը Գերմանացիներ գացին առաջնորդի մը հետ եւ պարզապէս կորսուեցան: Ամէն կողմ անիշխանութիւն կը տիրէ:

— Ի՞նչ ուրախութիւն պիտի զգար եթէ մեր հինաւուրց դղեակը գտնէր, բուերու բոյնի մը վերածուած, ըսաւ Մընթի խնդալով:

Ես հիւպատոսին աչքերը կը դիտէի: Յուզուած էր ան, բայց ջարդի հաւանականութիւնը չէր միայն ատոր պատճառը:

— Կը մտածեմ թէ, ըսաւ ան եւ նոր սիկար մը վառեց. մինչ մենք կը սպասէինք որպէսզի խօսքը շարունակէ:

— Բարեկամներուս համար ես երաշխաւոր կ'ըլլամ, ըսաւ Մընթի:

— Ատ չէ: Առաջարկ ընելու իրաւունք չունիմ, պաշտօնական տեսակէտով. կը խօսիմ բացարձակապէս անպաշտօն հանգամանքով. իրականին մէջ առաջարկ մը չէ, պարզապէս գաղափար մը:

Կեցաւ, ինքզինքին վերջին պատեհութիւն մը տալու համար:

(Շար.)

[illegible]

...իր հարազատ եղբօրը որ վերջ տայ կեանքին։ Տեսած եմ ինչպէս մէկը իր զաւակները՝ չորս հոգի մէկիկ մէկիկ ջուրը ձգելով, իր կինն ալ նոյն ջու-րին մէջ խեղդամահ ըրաւ։ Ուրիշներ անձնակին մէջ անօթի վառելով դուռները եւ պատուհանները գոցեցին եւ մուխին մէջ խեղդամահ եղան...

Կը բաւէ որքան աղօթեցինք։ Մենք պէտք ունինք ուժի։ Պէտք է միացնել բոլոր ուժերը, կուսակցական կամ ոչ-կուսակցական։ Թշնամին մեզ կը շահագործէ, մինչեւ իսկ մեզ իրեն ցեղակից կը դարձնէ, մեր քթին խնդալով։

Զմոռնա՛նք անոնք որ վերջին անգամ պատիւով մեռնիլ գիտցան, զէնքի ձեռին։ Ցարգանք բոլորին, նահատակ ժողովուրդին հերոսներուն եւ հերոսուհիներուն։

Յ. Կ. ԼԱՀԼԻՃԵԱՆ

Ինչ՛ր, ինչ՛ր կը պատէ Հօկը Հօկի մասին

ԽՄԲ. — Մեր ձեռքն անցած է ընդարձակ թռուցիկ մը, տպուած՝ Մարսէյլի մէջ, 1938 Օգոստոս 23ին, հետեւեալ ստորագրութեամբ — «Խումբ մը Նախկին Հօկեաններ»։ Խորագիրը՝ ՀՕԿԻ ՆԱԽԿԻՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ — ԲԻ՛ ԽԱԲՈՒԻՔ»։ Կ'արտատպենք նոյնութեամբ, ի պէտս զարգացելոց.—

Ա.

Ընկերներ,

Խորհրդային Հայաստանի վերելքին ուխտուած մեր բոլորին սիրելի ՀՕԿը ոչ եւս է։ Շինարարական այդ հսկայ կազմակերպութիւնը, որու զօրացման ու զարգացման համար արիւն քրտինք էինք թափեր եւ որ դեռ ընթերցներ ունէր, քանդեցին բարեկամի դիմակին տակ թաքնուած դաս մը դաւադիրներ։

Հակայեղափոխական, ժողովուրդի թշնամիներու խումբ մը՝ Շահվերտեան, Վարդանեան, Եսայեան եւայլն Երեւանէն, եւ անոնց հովանաւորութեամբ գործող հացկատակներու ուրիշ խմբակ մը՝ Թահմազեան, Գալճեան, Դաւիթեան եւն. Փարիզի մէջ ոգեցան երիտասարդ կազմակերպութեան վզին, եւ տղրուկի պէս ծծեցին անոր հիւղ ու ծուծը, դատարկեցին անոր Փինանսի ամբողջ գանձը, ժամուն բոլոր ֆոնտերը։ Ձեւով Հայաստանեան, բանտուորական եւ սակայն խորքով, համոզումով ու ապրումներով հակահայաստանեան, հակաբանուորական, Երեւանի գլխաւոր վարչութեան չինովնիկներն ու անոնց Փարիզի գործակատար ցեցերը, Հայաստանը, ՀՕԿը միջոց եւ իրենց դիրքն ու պաշտօնը նպատակ էին ըրեր ու այդ ուղղութեամբ ոչ մէկ անազնիւ միջոցի առջեւ կանգ չէին առներ վտարելու ՀՕԿի շարքերէն բոլոր այն տարրերը, որոնք որքան ալ ՀՕԿի կենսունակ ուժերը նկատուէին, այսուհանդերձ վըտանգաւոր էին, քանի որ համարձակութիւն ունէին տրտնջալու դեկավարներու ծուռ գործին եւ բողոքելու կեղծ. Վարչութեան բարոյական ու նիւթական այլանդակ զեղծարարութեանց դէմ։

Կեղծիքն ու անարդարութիւնները ընդվզեցուցիչ էին։ Անկարելի էր շնչել եւ կազմակերպութիւնը խեղդուելու վտանգի տակ էր։ Ու յանուն կազմակերպութեան փրկութեան, դեկավարներու չիք գործին դէմ բողոքելու պայքարի կրակը դեռ 1934ին Մարսէյլը վառեց, որուն հետեւեցաւ հերոսական Լիոնը, գործին անդեակ Փարիզը ու գրեթէ Ֆրանսայի շրջանի գիտակից Հօկեաններու մեծ մասը։ Կեդրոնի քըլիքը եւ Երեւանի գլխաւոր վարչութիւնը փոխանակ լրջօրէն քննելու բողոքողներու դիտողութիւնները եւ ընթացք տալու անոնց, ընդհակառակն անւցուցին եւ վտարեցին զանոնք բռնանալով մնացեալ Հօկեաններուս թէ ով որ կը բողոքէ կամ բողոքողներուն կը մօտենայ, Հայաստան չկրնար երթալ. ահա չանթաժի զէնքը կեդրոնի քլիքին, որ ահուսարսափի մատնեց Հօկեաններս ու մենք լռեցինք, լռելեայն փարելով մեր կազմակերպութեան գերեզմանը եւ հիմա է միայն որ կը զգանք թէ ինչ սխալներ ենք գործեր - բայց... աւա՜ղ, ուշ է։ Բողոքող Հօկեան ընկերները չյուսահատեցան սակայն։

ՀՕԿի 5րդ համագումարին, 1935, Մարսէյլի, Լիոնի, Փարիզի եւ այլ շրջաններու բողոքող Հօկեանները անհատապէս թէ հաւաքաբար հաստատեցին որ Ֆրանսայի ՀՕԿի Կեդրոնական վարչութիւնը լաւ ձեռքերու մէջ չէ։ Վարիչ-քարտուղարները ընդունակ են կեղծելու, ընկեր ընկերոջ դէմ կը լարեն, պայքար կը սադրեն եւ անմեղ ընկերները չանթաժի կ'ենթարկեն։ Կազմակերպութեան գաղափարական դիծը մոռնալով չէրչիլական հաշիւներով կը քալեն։ Հաշիւները մաքուր չեն։ Ներդաղթողներէն գոմիսիոն է գանձուեր, բայց մէջտեղ չկայ։ Հօկ Օրացոյցի տպագրութեան ծախք ցոյց տրուած հաշիւը, 16.000 Փրանք անմարսելի է, որ Հօկին եւ Խ. Հայաստանի պատկանելու հարիւր հազարներ — 400.000 Փրանք — իւրացուցեր, ծծեր են Տրապիզոնցի երկու հայրենակիցներ՝ շատ ծանօթ Հօկեան երկու դեկավարները եւ որ վերջապէս բարեկամի դիմակով թէեւ թառեր են կազմակերպութեան գլխին, եւ սակայն հակառակորդներ են ու պիտի քանդեն կազմակերպութիւնը։

Ով որ ներկայ էր Համագումարին, նա գիտէ մանրամասնութիւնը։ Ով որ հաշիւները մաքուր են, կը համարձակի ըսել, նա մաս կը կազմէ զեղծարարութեան։ Խիղճ եւ զգացումէ զուրկ կեդրոնական վարչութիւնը բոլորովին տարբեր գոյներով ներկայացուց Համագումարի մէջ անցած դարձածները, որու դէմ բողոքի բանաձեւ առաջարկեցին 26 պատգամաւորներ, պահանջելով արտակարգ Համագումար։ Սպառնացէք, պատասխանեց գլխաւոր վարչութիւնը ու դրկեց իր լիազօրը Շահվերտեան, որ ըրաւ այն ինչ որ կը թելադրէր իր չահագործող խիղճը։ Ան վտարեց բողոքողները, իբր թէ լըռեցուց, ու Ներդաղթի գործը Թահմազեան, Գալճեանի հետ համախորհուրդ յանձնեց ծանօթ սրմսարներու, Թէքէյրճեան եւ ընկերց որպէսզի գանձումը յաջողի եւ Հայաստան մեկնիլ փափաքող Հօկեաններէն ալ պահանջէ մեղայագիր։ Եւ ի՜նչ չարաչահութիւն Ներդաղթի անունով եւ ի՜նչ բռնութեանց մեղայագիր։ Բարեբաղդաբար Երեւանը Փարիզ չէր։ Հոն անմոռ աչքեր եւ կորով ձեռքեր կային, տեսան ու կարեցին։ Շահվերտեան վերադարձաւ։ Դէպքերը զարգացան, քննուեցան մարդոց գործերը։ Հայաստանի կառավարութիւնը բացաւ տօսիէները ու ձերբակալեց Շահվերտեանն ու ՀՕԿի գլխաւոր վարչութեան բոլոր անդամները՝ ամբաստանելով զանոնք որպէս «Հակայեղափոխականներ, ժողովուրդի թշնամիներ եւ գեղծարարներ»։ Խ. Հայաստանի կառավարութիւնը ՀՕԿի գլուխը մաքրելէ յետոյ հեռագրեց Ֆրանսայի ՀՕԿի 1937ի պատգամաւորական ժողովին թէ՝ «Հարցերի լայն քննութիւն, արդար որոշումներ եւ համերաշխ գործակցութիւն ենք ցանկանում»։ Համագումարը սակայն փոխանակ զգաստանալու, գլխաւոր վարչութեան անդամներու ձերբակալման եւ հեռագրի իմաստէն դաս մը հանելու, առնելու, ընդհակառակն Շահվերտեան - Վարդանեանի մեղսակից բարեկամ, ՀՕԿի դահիճ Գալճեանը լսեց եւ զայն Սառախանովեան հռչակեց։

Ասիկա սխալ մը, աններելի սխալ մը եղաւ, որ ըրին մեր ընկերները անգիտակցաբար, դաս եթերալով Գալճեան - Դաւիթեան քնթրիկներու եւ ՀՕԿի լուծարքը այդ օրէն պատրաստեցին։ Այս մասին յարմար է հոս դնել Երեւանէն վերջերս առացուած նամակի մը մէկ հատուածը, որ շատ բան կ'ըսէ։ Թող կարդան մեր ընկերները, կարդան ու խոկան, հասկնան դաւը ծանօթ քլիքին։

(Շարունակելի)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՆՈՐ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՎԱԼԱՆՍ, 29 օգոստոս.— Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Նոր մասնաճիւղ մը հիմնուելուն առթիւ, Կեդր. Վարչութեան Նախագահ Տ. Բաղդասարեան օգոստոս 26ին Վալանս եկաւ, ընկերակցութեամբ զինակից Ազգին Մարտիրոսեանի, պետը Մարսէյլի շրջ. մասնաճիւղին առաջին հարիւրեակին։

Վալանսի մասնաճիւղի մարտիկները թիւով 11, զինուորական արժանի կոչումով, դիմաւորեցին իրենց պետը։ Որքա՜ն յուզիչ էր տեսարանը, երբ հին մարտիկները, մէկիկ մէկիկ կը մօտենային բարեւելու։ Ողջոյնի արարողութիւնէն ետք, գնդապետը խօսք առնելով մարտիկներուն, ծանօթացաւ անոնց անուններուն, ծննդավայրին, ո՛ր ճակատներու կռիւներուն մասնակցած ըլլալուն։ Ինչպէս միւս շրջաններու, Վալանսի մարտիկներն ալ գտնուած են Կովկաս, Կիլիկիա, Փոքր Ասիա, մասնակցած են յարձակողական թէ ինքնապաշտպանութեան կռիւներու։ Երկրորդ ժողովին, որ տեղի ունեցաւ դարձեալ Դաշնակցութեան ակումբը, պ. Բաղդասարեան քանի մը Նորեկներուն անդամակցութեան ձեւակերպութիւնները լրացնելէ վերջ, համառօտ զեկուցում մը տուաւ Փարիզէն մինչեւ Մարսէյլ հաստատուած մասնաճիւղերուն մասին, որոնց անդամներուն թիւը այժմ կը հասնի 500ի, թէեւ շատ նեղ ձգուած են ընդունելութեան դռները։

Շաբաթ գիշեր տեղի ունեցաւ հրապարակային հաւաքոյթ մը, պետական թատրոնի վերնայարկը, ուր ներկայ էին միայն 60-70 հայրենակիցներ, իբրեւ հետեւանք հապճեպ կարգադրութեան։ Բանախօսը գեղեցիկ ճառով մը բացատրեց թէ ապրելու համար անհրաժեշտ է ակռայի դէմ ակռայ։ Այս է, դժբախտաբար, բնութեան օրէնքը։ Ուստի գալիք անակընկալներու համար պէտք է պատրաստ գտնուիլ, օժտուած զինուորական եւ ռազմական գիտելիքներով։ Այս անհրաժեշտութիւնն էր որ մեզ մղեց ամուր հիմերու վրայ դնելու այս Միութիւնը։ Տասը հազարէ աւելի նախկին ռազմիկներ կան այժմ արտասահմանի մէջ։ Այս առթիւ թուեց Ֆրանսական նախկին ռազմիկներու Միութեան ընծայած աջակցութիւնը՝ անկանոն թուղթերու, գործադրկութեան, աքսորի խնդիրներու կարգադրման համար։ Հաւաքոյթը փակուեցաւ գիշերուան ժամը 10.30ին։ Պ. Բաղդասարեան կիրակի առտուն մեկնեցաւ Վիէն

Սուրհանդակ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՑԵՑ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

«Արեւ»ի մէջ կը կարդանք (22 օգ.)

Կիպրոսէն մեզի գրուած նամակէ մը կը տեղեկանանք այսօր՝ թէ անցեալ երկուշաբթի երեկոյ ցաւալի դէպք մը պատահած է Մելքոնեան Հաստատութեան արհեստանոցի բաժնին մէջ, որուն տղաքը սնունդի խնդրով ըմբոստացած եւ նոյն իսկ յարձակում գործած են մատակարարական բաժնի տեսուչ պ. Ալէմշահի վրայ։ Այդ պահուն կաղաքէն հեռու գտնուած են արհեստանոցի եւ կրթական տնօրէնները ինչպէս նաեւ ընդհ. տնօրէն Տօքթ. Թոփճեան՝ որուն ներկայութիւնը պահանջած են աշակերտները, մերժելով ուրիշ ամէն միջամտութիւն։

«Յուսաբեր»ի թղթակիցն ալ հաստատելով այս լուրը, կը գրէ.—

Օգոստոս 15ի երեկոյեան ժամը 8ին Մելքոնեան կրթական հաստատութիւնը ի պատիւ իր վարիչներուն եւ Բարեգործականին տխուր էջ մը եւս բացաւ յանձին Միքայէլ Ալէմշահին։

Աշակերտներ ճնշուած բանակային ռեժիմէն եւ ընդվզած քաղցի անողոք զգացումէնէն, կ'ըմբոստանան երմտական «տնօրէն» Միքայէլ Ալէմշահի դէմ, որուն արհամարհական ու վիրաւորիչ կեցուածքն ու արտայայտութիւնը հայ որբերու հանդէպ՝ կը վիրաւորէ աշակերտութեան արժանապատուութիւնը։ Ալէմշահ երբ իր գրասենեակին մէջ ծանր ակնարկներով կը ջանար ոտնակոխել հայ որբին արժանապատուութիւնը, որբերը չդիմանալով այսքան անտեղութեան ու աներդարութեան իրենց հանդէպ՝ կը յարձակին ու կը ծեծեն Ալէմշահը։

Անշուշտ լուրը կը տարածուի քաղաքին մէջ. Հանրային կարծիքը կը յուզուի։ Այսպէս է Բարեգործականը։ Նիկոսիոյ Մելքոնեան կրթական հաստատութեան մէջ անիկա կը պահէ մեծափարթամ ընդհանուր, ներքին, երմտական, կրթական տնօրէններ՝ որոնք իշխանավայել իրենց գոյութիւնը պահելու համար հայ որբին հացը կը խնայեն... անօթի պահելու եւ հլու հպատակ դարձնելու առորին բնազդով։ Ու հայ որբը կ'ըմբոստանայ։ Բայց ո՞վ պիտի լսէ, Փարիզի Հ.Բ.Ը.Մ.ի չինական պարիսպնե՞րը...

ԱՏԻՍ ԱՊԱՊԱՅԻ ԴՊՐՈՑԸ

Ատիս Ապապայէն կը գրեն.—

«Յուսաբեր» լուր մը արտատպած էր, որուն համաձայն, իբրեւ թէ Ատիս Ապապայի հայ վարժարանի շէնքը գրաւուած է իտալական իշխանութենէն։ Իրականութեան չի համապատասխաներ այդ լուրը։ Իրականութիւնը հետեւեալն է։ Մեր դպրոցի շէնքը կառավարութեան կողմէ վարձուած է եւ մեր տղաները ձրիաբար կ'ուսանին միեւնոյն շէնքին մէջ, ոչ միայն իտալերէն, այլեւ հայերէն, որուն համար մասնաւոր ուսուցիչ մը բերուած է Վենետիկի Մխիթարեան հայրերէն, Հայր Վահան Ցովհաննէսեան։

ԼՈՒՐԵՐ ՄՈՒՍԱ - ՏԱՂԷՆ

Պիթիասէն Պէյրութ հասած արժանահաւատ ազգայինի մը տուած լուրերուն նայելով, կը գրէ «Զարթօնք», Մուսա Տաղի շրջանը այժմ խաղաղ է եւ ցարդ 80 հայ ընտանիքներ ամառանոցի համար գացած են հոն։

Միեւնոյն լրատուին համաձայն, Անտիոքի շրջանին մէջ հասած են Ֆրանսական նոր զինուորներ, 2000 հոգի, որոնք կը տեղաւորուին Սանճաքի մէջ եւ նոր դիրքեր կը շինեն։

Ցարդ Անտիոքի շրջանին մէջ ոչ մէկ դէպք պատահած է եւ Հայերու հանդէպ Թուրքերուն վերաբերումը կը շարունակէ լաւ ըլլալ։

ԵՐԵՔ ԴՊՐՈՑՆԵՐ ՓԱԿՈՒԱԾ

Սան Փաուլօէն (Պրազիլիա) կը գրեն.—

Արուարձաններու մէջ երեք հայ դպրոցներ փակուեցան։ Այս տխուր երեւոյթին պատճառներն են. ա) Հայերէն դաս առնելու իրաւունք ունեցող աշակերտներու խիստ փոքր թիւը, այնպէս որ հարկ չէ տեսնուած անոնց համար դպրոց պահել, բ) Նիւթական միջոցներու զգալի նուազումը եւ գ) Ուսուցչական հարցը — որ միշտ կրաւախնդիր եղած է։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ

Երուսաղէմի Հայ Երաժշտական Միութիւնը օգտուելով պ. Օ. Պէրպէրեանի ներկայութենէն, կազմակերպած է անոր գործերէն ունկնդրութիւն մը որ տեղի պիտի ունենայ Սեպտեմբեր 11ին, իրիկուան ժամը 9.45 (Պաղեստինեան ժամ) հետեւեալ յայտագրով (ռատիօ).— 1. Ժամերու խմբակը՝ լարաւոր նուագախումբ եւ դաշնակ, 2. Ալագեազի երգեր ա) Գարուն, բ) Սէր, գ) Ես օր ձեր տուն, մեներգ Տիկին Սոֆի Գարագաշեան։ 3. Վարդանանք՝ լարաւոր նուագախումբ եւ դաշնակ։

ՀԱՅ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԱԶԷԶԻ ՄԷՋ

Հալէպի «Էլ Թէքատիւմ»ի համաձայն, Ազէզի ոստիկան զինուորներու քարտուղար պ. Հիքմէթ Շատարեւեան գիշերուան ժամը 10ին յարձակման կ'ենթարկուի երեք Հայերու կողմէ։

Նախ վիճաբանութիւն կ'ունենան։ Ցետոյ յարձակողներէն մէկը ատրճանակը կը հանէ եւ կը կրակէ։ Գնդակը կը հանդիպի պ. Շատարեւեանի փորին եւ աղիքները դուրս կը թափին։

Ծանր վիրաւոր վիճակի մէջ Շատարեւեան կը փոխադրուի հիւանդանոց, ուր կը մեռնի։

Հալէպի «Էյլէս տիւ Նոռ» թերթն ալ այսպէս կը պատմէ դէպքը. իսկ ռամկավար թերթերը ըստ իրենց բարի սովորութեան սպանութիւնը կը վերագրեն Դաշնակցութեան։ Շատարեւեանը կաթոլիկ էր եւ միշտ հեռու կը մնար հայկական կեանքէն։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 2. ՔԷՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

—Կը յուսամ որ այս անգամ պիտի կրնամ կառավարել ձին։ Բայց ուտելիք տուր ինծի։ Անշուշտ բան մը ձեռք բերիր։

Սիրանոյշ բացաւ ծրարը, որուն մէջ կար հաց եւ քանի մը լոլիկ, երկու սոխ եւ սափոր մը ջուր։

— Փառաւոր բան է։ Այսքան փայլուն ապրած չենք երկար ատենէ ի վեր, գոչեց Լուսաբեր Կրապօվիչ դիտելով այս փռուած գանձը։ Եթէ այսպէս երթայ, դիմանալը բան մը չէ։

Իրիկունը երկու աղջիկները ճամբայ ելան այդ փոքր գաղթակայանը երթալու համար։ Երկու յոգնած ձիերը պատրաստ կեցած էին, սովորական փայտէ համետներով։ Աջ ու ձախ պատաններով տեսակ մը օղակ հաստատուած էին որ ասպանդակ կը ծառայէր հեծնելու համար։ Ուտելիքով ծրարներ կապեցին տակը, իսկ Սիրանոյշ իր հեծած ձիուն առջեւօքը տեղ մը դըրաւ ջուրի սափորը, զոր կրնար բռնել ինքը։

— Միշտ Խարբերդի ուղղութեամբ բռնեցէք ճամբան եւ լաւ ուշադրութիւն ըրէք։ Հոն ամէն բան պիտի գտնէք, որովհետեւ հիմա հոն ամէն կողմէ Հայեր դաղթած են, ըսաւ Թըրքուհին, երբ ամէն ինչ պատրաստ էր մեկնելու համար։ Իր ամուսինը հոն էր գետին նստած, բայց բանի մը չէր խառնուեր։

— Երբ Ուլաշ հասնիք, նայեցէք որ գետին վրայօք առնէք ճամբան, բառնի անկա յանկարծ։ Ցետոյ Կիւրին կ'երթաք եւ այնուհետեւ լերան ճամբան կը բռնէք։

— Գիտեմ, պատասխանեց Սիրանոյշ։ Արդէն Կեսարիա գացած ենք բուրդ բերելու։ Բայց ամուսինս երկու անգամ Կիւրինի վրայով գացած է։

Տրտում տխուր հեծան ձիերը։

— Այսօր նախ ո՞ւր կ'ուզէք երթալ, հարցուց Թուրքը։

— Միայն մինչեւ քաղաք։ Վաղ առաւօտ կանուխ ճամբայ կ'ելլենք։

Սիրանոյշ պարկաւ իր ձիուն որ յոգնած ու դժկամակ կը շարժէր բիրտ սրունքները։

— Էվալլա՛հ, գոչեց Թուրքին նայելով։ — Էվալլա՛հ, եղաւ Թուրքին փոխադարձ ողջոյնը։

Գիշերը դարձեալ իր հովանաւորութեան տակ առաւ երկու աղջիկները։ Ձիերուն դանդաղ քայլերով լուռ կը յառաջանային։ Քաղաքը ալ թողլով, գետը հասան եւ բռնեցին դէպի հարաւ լեռը, դէպի Խարբերդ եւ Տիարպէքիր տանող ճամբան։ Ոչ ոք կեցուց զիրենք, ոչ մէկուն հանդիպեցան, եւ քանի մը քիլոմէթր արդէն քաղաքը իրենց ետեւը ձգած էին։ Նոր լոյսով ողողուած կը ձգտէին դէպի հեռաւոր նպատակը, Այնթապ քաղաքը, այդ առեննուան սպանդները նկատի առնելով՝ գրեթէ անյոյս ձեռնարկ մը։

Սիրանոյշ կը յուսար Այնթապի մէջ մինչեւ եւ ճամբայ դնել իր ակամայ եղած զարհուրելի կացութիւնը պարզելու կառավարութեան մօտ եւ այսպէս օգնելու հայրենակիցներուն։ Այնպէս կը խորհէր թէ ճամբորդութեան համար կորսուած իւրաքանչիւր օրը կ'երկարաձգէր անհամար հայրենակիցներու տառապանքը։ Սիրտը կը հատնէր որ առաջ երթայ եւ հասնի հայրենիան մը առաջ իր հեռաւոր նպատակին, հակառակ ամէն դժուարութիւններու։ Իրենց ողորմելի կենդանիներուն վրայ աւելի կոկոզած քան նստած, իրենց պատառոտած հագուստներուն մէջ երկու աղջիկները կը նմանէին Թուրք չինական կնոջ մը որ իր գիւղը կը վերադառնայ։ Պարտաւոր էին միայն զգուշանալ որ ժանտարմա մը կամ ոստիկան մը թուղթ չհարցնէ իրենց։ Բայց Սիրանոյշ կը յուսար որ այդ պարագային իսկ իբրեւ մահմեդականուհի գործին մէջէն պիտի ելլէ անվնաս։

Իրենց ետեւն էր Գըզըլ Ըրմաքը։ Ճամբան ոլորապտոյտ, դարձդարձիկ։ Լուսինը կը բարձրանար եւ իր ճերմակ լոյսով կը լուսաւորէր դէպի հարաւ աշտարակներու պէս ելլող լեռնադանգուածները։ Լուռ էր ամէն ինչ։ Հովը միայն կը հծծէր չորցած խոտերուն մէջ։ Ձիերը կ'երթային իրենց ցնցող [illegible]։

Սիրանոյշ բռնած էր ջուրին սափորը։ Լուսաբեր Կրապօվիչ ծունկերը շատ վեր քաշած նստած էր իր թամբին վրայ։ Քիլոմէթր քիլոմէթրի վրայ ետեւ կը մնար, նոյն ձեւով, քնաթաթախ, թմրած։ Այսպէս, մենաւոր ու լքուած, կը ձիավարէին մթին, ամայի երկրին մէջ դէպի հեռաւոր նպատակ մը, վտանգներէ պաշարուած, որոնց մեծութեան ու սարսափին գիտակից չէին իրենք։

3. ԱՅՆԹԱՊ

Ճերմակ, փոշոտ ճամբան, որ Մալաթիայէն դէպի հարաւ Այնթապ կը տանի, ցանցառ անօսր փիճիներով անտառուտ լերան վրայէն, յամրիջօրէն արեւուն կիզիչ լոյսին մէջ կը փաղփէր, հնձուած դեղին արտերը եւ լերկ ապառաժները այդ լոյսին տակ իրենց անմխիթար մենութեան մէջ ամենուն աչքին կը զարնէին։ Հոս ու հոն ամբարձուղէշ նաճի մը կամ կիպարիս մը, սեւ ու անշարժ, կ'աշտանակէր պայծառերանգ, տաք օդին մէջ, եւ կաղամախիներու անջատ ջոկեր հովիտը զգուող հովին շունչին տակ իրենց նուրբ եւ փոշիի խաւով դրուագուած սաղարթները կը շարժէին, կարծես պողի բռնուած։

Հեռուն կը շողշողային Այնթապ քաղաքին ճերմակ տուները երկայնաձեւ պարտէզներու շարքէն դուրս, որոնք կը շրջապատէին զայն։ Կարմիր սանիքներ, քանի մը աշտարակներ եւ ոչ սակաւ նրբաւարտ մինարէներ, անկենդան ու քարացած, կը բարձրանային կապոյտ անամպ երկինքն ի վեր։

Սիրանոյշ եւ Լուսաբեր Կրապօվիչ ճամբու եզրը նստած ժայռի մը շուքին մէջ։ Արմաւէն ձիով ճամբայ ելլելէն ի վեր գրեթէ ամիս մը անցած էր։ Հիմա արդէն աւելի քան տասը օրէ ի վեր դարձեալ հետիոտն կ'երթային։ Ցամաք ու չոր կերպարանքով, կարծես վիմատաշ անդորրութիւն մը կար իրենց երեսին վրայ, սարսափներու արձագանգ մը, զոր ուրիշ ոչ մէկ բանով այլ եւս կարելի չէր փոխել։ Իրենց երկարատեւ ճամբաներուն վրայ ամէն օր գրեթէ դժոխային անդունդի մը բացուիլը տեսած էին, այնպէս որ արդահատելու ընդունակութիւնը անգամ բթացած էր անոնց մէջ։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(14)

Գրիգ խան.— Թարգմանեց Գարապաճաղեան (առեւտրական, բնիկ Պէյլանցի, ատենապետ Հ.Բ.Ը.Մ. տեղական մասնաճիւղին։

** Արաբերէն «Էլ Ինշա» թերթին համաձայն, Սանճաքի վարչութիւնը հանրապետութեան պիտի վերածուի, ունենալով երեք նախագահ եւ 40 անդամէ բաղկացեալ խորհրդարան մը։ Լաւատեղեակ շրջանակներու մէջ կ'ըսեն թէ այս փոխանցման մասին համաձայնութիւն գոյացած է առնէ մը ի վեր եւ հիմա պիտի ճշդուին նախապատուական թեկնածուները։

Հանրապետութեան նախագահ պիտի նշանակուի Հալէպ Էվլէի պետ Աբտիւլկանի Թիւրքմէն, իբրեւ վարձատրութիւն այն ջանքերուն զոր թափեց Սանճաքին թրքացման համար։ Խորհրդարանի նախագահ պիտի ընտրուի Մէհմէտ Ալպալը, որ ժամանակին անդամ էր Սուրիոյ խորհրդարանին եւ անոր բեմէն կը պոռար թէ Սանճաքցիները անքակտելիօրէն կապուած են Սուրիոյ, եւ թէ ի հարկին փողոց պիտի իջնէ իր հայրենակիցներուն հետ՝ կռուելու համար Սանճաքի թրքացումին դէմ։ Վարչապետութեան պիտի կոչուի ներկայ կուսակալ Տօքթ. Ապտիւրրահման Մէլէք։ Ցայտնի չէ նախարարներուն թիւը։

Դամասկոսի Քրօնիկ թերթը այս առթիւ դիտել կու տայ թէ Սանճաքի խորհրդարանին մէջ պիտի բազմին Սուրիոյ նախկին նախագահ Սուպհի Պէրէքէթ եւ սուրիական խորհրդարանէն ուրիշ անդամներ, որոնք մինչեւ հիմա չեն հրաժարած եւ կը շարունակեն ամսական առնել Սուրիոյ պետական գանձէն։

** Անտիոքի մէկ ճաշարանին մէջ հայ սպասեակ մը (կառսոն) արաբերէն ճաշացուցակ ներկայացուցած ըլլալով, թուրք սպաներ չարաչար կը ծեծեն զայն եւ յետոյ բանտարկել կու տան։

Չեխական կառավարութիւնը կ'ընդունի դաշնակցային պետութեան սկզբունքը

Եւրոպայի գլխաւոր մայրաքաղաքները լաւատեսութեամբ կը սպասեն չեխական տագնապին լուծման, Փրակա ընդունած ըլլալով վերածել երկիրը, համաձայն Անգլիոյ թելադրութեան, դաշնակցային պետութեան մը։

Այս ծրագրով, Չեխոսլովաքիա պիտի վերածուի քսան շրջաններու (քանթոն), հետեւողութեամբ Զուիցերիոյ։ Իւրաքանչիւր շրջան պիտի ունենայ 400.000էն 800.0000 բնակիչ։ Ծրագիրը մշակած է անգլիացի միջնորդին պատուիրակութիւնը, համախորհուրդ Չեխոսլովաքիոյ Հանրապետութեան նախագահին եւ վարչապետին։ Մանրամասնութիւնները անշուշտ գաղտնի կը պահուին։ Պերլինի անգլիական դեսպանը գերմանական կառավարութեան հաղորդած է այս ծրագիրը։ Երէկ կը սպասուէր Գերմաններու առաջնորդին՝ Հէնլայնի պատասխանին։ Բարենշան երեւոյթ մը կը համարուի որ գերմանական մամուլը այժմ աւելի մեղմ լեզու կը գործածէ։ Ամէն բան կախում ունի Գերմաններու ընթացքէն։ Լաւատեսներ կը յուսան թէ կարելի պիտի ըլլայ տագնապը լուծել դէթ առժամաբար, այլապէս կարելի չէ նախատեսել ելքը։ Կը կարծուի թէ Հէնլայն գոնէ սկզբունքով հաւանութիւն պիտի յայտնէ նոր ծրագրին, եթէ Պերլին չընդդիմանայ։ Անգլիացի միջնորդին գլխաւոր պատուիրակը, որ Լոնտոն գացած էր վերջերս, նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հէնլայնի հետ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՈՔՐ ԱՍԻՈՅ ԹՐՔԱԿԱՆ ՑԱՂԹԱՆԱԿԻ 16րդ տարեդարձին առթիւ, արտակարգ ցուցահանդէս մը կատարուեցաւ Էնկիւրիի մէջ, խոշոր թնդանօթներու, հրասայլերու եւ օդանաւերու ցուցադրութեամբ։ Ամբողջ երկիրը զարդարուած էր միլիոնաւոր դրօշներով եւ լոյսերով, երեքշաբթի օր (30 օգոստոս)։

ԱՆԳԼԻԱ 400,000 ԹՈՆ ՑՈՐԵՆ պիտի գնէ Ռումանիոյ։ (Երկու միլիոն ոսկի)։ Մէկ մասը ապրանքով պիտի վճարուի։

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ կը շարունակուին Պաղեստինի մէջ։ Զօրքը կրակի տուաւ շատ մը տուներ, որոնք իբրեւ թաքստոց ծառայած էին ըմբոստներուն։ Ականի մը պայթեցաւ Հայֆայի ճամբուն վրայ, գծէն դուրս հանելով կառախումբը։ Ուրիշ քաղաքի մը կայարանը ամբողջովին քանդուեցաւ։

ՀԱՑԻՆ ԳԻՆԸ քան սանթիմ պիտի աւելնայ, ցորենի գինը բարձրացած ըլլալով։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Դ. ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Ֆր. Կարմիր Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ Դ. խումբին համար ընտրուած եւ պատրաստուած տղաքը պէտք է ներկայ ըլլան այս շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 3ին, ժամը 11ին Gare Montparnasse։ Ընկերութեան կողմէ արտօնուած է հաւաքուիլ Ancienne gare Hall d'entrée (մեծ սանդուղներէն բարձրանալով աջ կողմը)։

Տղաքը իրենց հետ պէտք է ունենան ՄԷԿ ԱՆԳԱՄ ճաշելու չափ ուտելիք։

ԿՐԿԻՆ ԿԸ ՅԻՇԵՑՆԵՆՔ...

Կրկին կը խնդրենք մեր գործակալներէն եւ բաժանորդներէն.—

1.— ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՏԱՐԵԼ «ՇԷՔ ՓՈՍԹԱԼ»ՈՎ, ԹԻՒ 1678-63 (Տես թերթին ճակատը)։ Այս ձեւը աւելի գործնական է եւ ԱԺԱՆ։

2.— Անոնք որ մեքենաբար սովորական «մանտա - փոստ» կը ղրկեն, ՊԷՏՔ ՉԷ ԱՆՈՐ ՎՐԱՅ ՆՇԱՆԱԿԵՆ «ՇԷՔ - ՓՈՍԹԱԼ»ԻՆ ԹԻՒԸ։ Աւելորդ է եւ յամառական չէ եղած։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառաւոր հատոր մը, 300 էջ, զարդուած սակաւաթիւ օրինակներով Գ ուժոները այս հոյակապ քերթողագիրքին.—

ՑԱՑԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ԻՆՀՆԱԿԱՆՔ
ԳԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԿԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՑ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԿԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՕՁ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Dameame, PARIS

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ծ.Պ. կոմիտէն ժողով կը հրաւիրէ վալպարելի «Վարուժան» խումբը 3 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. ընկեր Պետիկեանի բնակարանին մէջ, ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Գ. Ճանիկեան։

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ «Րաֆֆի» խումբի (Մարսէյլ քաղաքի) բոլոր պատանիները 7 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ «Շահրիկեան» սրահին մէջ, կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 23ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

4 Սեպտեմբեր, Կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու Կրան Փէն Գ. Լ. Խօթնեցբայր՝ անի օգտաւէտ պարտէզին մէջ։

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. ՀԱՅԿ ՄԷՐՀԸՆԿԻՒԼԵԱՆ

Երգ., նուագ, պար եւ հաճելի անակնկալներ

Սէն Լուի Կ. Խաչի Մանուկները եւ Պատ. Միութիւնը իրենց մրցումներով մասնակցութիւնը կը բերեն հայկական երգերով, պարերով եւ կենդանի պատկերներով։ «Ալգարի» բարձրախօսով եւ միջոցով պիտի երգուին հայկական եւ եւրոպական կտորներ։

Զովացուցիչ ըմպելիներ։ Կարելի է ճաշը միասին բերել։

Մուտք 3 ֆրանք։ Մուտքի տոմսը կը ծառայէ նաեւ տեղի ունենալիք վիճակահանութեան։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Ամ.եւ 15 եւ 18 Թիւ ինքնաշարժերը եւ իջնել Սէն Լու։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

4 Սեպտեմբեր Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Մէօտոնի անտառը (Թափի Վէր)

Կը խօսի գրնակից Պ. ԵՓՐԵՄ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Տ. ՕՆՈՍԵԱՆի։ Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով։

Անձրեւի պարագային տեղի կ'ունենայ Իսի լէ Մուլինոյ «Արմէնուհի» սրահին մէջ։ Մուտքը ազատ է։

ԹԷՅ ՍԵՂԱՆ—ԽՆՋՈՅՔ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ Ի ՊԱՏԻՒ Դ-ՆԴ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆԻ

3 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Պիտի խօսին՝ օրուան հիւր, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Ներկայացուցիչը եւ Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱԼՃԵԱՆ։

1939 "ԻՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ"

Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ օգոստոս 30ին լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ չքեղ տպագրութեամբ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մասնաւոր չիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խոյեցեանի) եղբրուած հայկական զոյգ եռագոյնով։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արզումեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Ցուցարձանով։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլայեանի եւն. նկարները։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaizak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Ալֆենօն) Համազգային Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը՝ 4 Սեպտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Պ. Վ. Մինասեանի բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։

ԵՐԵՍՏԱԿ - ՄԱՏՈՒՌ

Այրի Տիկին Մառի Թէքէրեան, որ շատ դժբախտ մայր մը եղած է, կորսնցնելով իր երկու ութտասուն զաւակները, ծաղիկ հասակի մէջ, անոնց անմոռանալի յիշատակին համար ամբողջ ընտանիքին կողմէ կառուցանել տուած է մատուռ մը՝ Պանէէօի փոքրիկ գերեզմանատան մէջ։ Հ. Արխուսկէս Մատուռին օրհնութիւնը պիտի կատարէ այս Կիրակի, 4 Սեպտ. ժամը 3ին գերեզմանատան մէջ։

ՊՈՄՈՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Պոմոնի եւ շրջանի Թաղական խորհուրդը մտահոգ՝ ֆրանսական վարժարան յաճախող հայ մանուկներու մայրենի լեզուի ուսուցման հարցով, ձեռնարկած է հիմնել հայերէն լեզուի եւ Հայոց պատմութեան դասընթացք մը, Հինգշաբթի եւ Կիրակի օրերը, չորաքական երկու պահ։

Դասաւանդութիւնը պիտի կատարէ ծանօթ ուսուցիչ Պ. ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ։

Կը հրաւիրենք ծնողները առանց դասական խտրութեան, փութան արձանագրել տալ իրենց 7 տարեկանէն վեր պզտիկները այդ դասընթացքին։

Արձանագրութեան համար կարելի է դիմել Կիրակի կէսօրէ առաջ եկեղեցւոյ բակը, իսկ սովորական օրերը 70 Rd. Vauquoise La Rosière, պ. Ճգնաւորեանի բնակարանը։

La Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	235 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 3 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

SAMEDI 3 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3825

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀՈԳ ՄԸ ԵՒ ԱՌԱՋԱՐԿ ՄԸ

Նոր սերունդին փրկութեան — բաւ՝ հայացման — խնդիրը մշտօրէն կը զբաղեցնէ Մ. Նահանգներու հայկական շրջանակները։

Արդէն իսկ զանազան միջոցներ ձեռք առնուած են այնտեղ, այս առաջադրութեամբ եւ խրախուսիչ արդիւնքներով։

Մասնաւորապէս Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը բաւական հարթած է ճամբան, շնորհիւ «Ցեղակրօն Ուխտ»երու կազմակերպութեան, «Հայրենիք» շաբաթաթերթի (անգլիերէն) եւ ուրիշ ձեռնարկներու։ Միւս հոսանքներն ու Բարեգործականը կամ Հայրենակցականներ ալ աշխատանքներ կը կատարեն, իւրաքանչիւրը իր հասկացողութեամբ։

Եւ սակայն, եղածը բաւական չի համարուիր։

Աւելի քան յիսուն տարուան գաղթականութիւն մը կը համրէ հազարաւոր զաւակներ եւ թոռներ, որոնք հայկական միջավայրէն կտրուած, քշուեր են ամերիկեան համայնակուլ յորձանքին մէջ։

Որքան ալ ծանր թուին դժուարութիւնները, անհրաժեշտ է կարելին փորձել, չարիքը սահմանափակելու համար։

Այս ժողովուրդը իր ցիրուցան բեկորները կը փնտռէր Թուրքիոյ խաւարակուռ աւերակներուն մէջ, երբ զինադադար կնքուեցաւ։ Մինչեւ այսօր ալ կը փնտռէ։

Արդ, ինչո՞ւ անճրկիլ, երբ նոյնքան թանկագին բազմութիւն մը կը յածի աչքիդ առջեւ, լուսաւոր բայց լպրծուն պողոտաներու վրայ, ենթակայ՝ այլապէս վտանգաւոր ջարդի մը, — այլասերում եւ ձուլում։

Ի՞նչ նոր ծրագիրներ կ՚որոճան Ամերիկայի մէջ։

Շատ մը թելադրութեանց կարգին, մէջտեղ դրուած է միջնակարգ վարժարանի մը ծրագիրը, — նման Պոլսոյ Կեդրոնականին, Թիֆլիսի Ներսէսեան վարժարանին, Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանին, Մխիթարեանց վարժարաններուն կամ Հայ Ճեմարանին (Պէյրութ)։

«Հայրենիք» խմբագրականի մը մէջ քննելով այս ծրագիրը, գործադրելի չի գտներ զայն, եւ կ՚առաջարկէ ուրիշ միջոց մը.

— «Հայ երկսեռ պատանիներն ու երիտասարդները հայկականէն զատ բոլոր նիւթերուն լաւագոյն ձեւով կրնան հետեւիլ ամերիկեան հաստատութիւններու մէջ։

Մեր ջանքը պիտի ըլլայ լրացնել անոնց կրթութեան հայկական պակասը։

Ու ասիկա կրնանք ընել միմիայն հայկական նիւթերու համար հաստատելով դասընթացք, դպրոց կամ դպրոցներ։

Զուտ հայկական նիւթեր (մայրենի լեզու, հայ պատմութիւն, գրականութիւն եւ Հայաստանի աշխարհագրութիւն) աւանդող այս դպրոցը կամ դպրոցները կը մտնեն միայն անոնք, որոնք աւարտած են իրենց միջնակարգ կամ բարձրագոյն ուսումը եւ փափաք ունին ստանալու նաեւ համապատասխան հայկական կրթութիւն»։

Այս առթիւ, ուշագրաւ տեղեկութիւն մըն ալ կը հաղորդէ մեր պաշտօնակիցը.

Դատեմի (Տարբերդ) Ուսումնասիրաց ընկերութիւնը հետեւեալ բանաձեւը քուէարկած է իր վերջին պատգ. ժողովին մէջ.

— «Այս մեծ գաղութի նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան գործը կը դրուի խոստմնալի հիմերու վրայ, եթէ Ամերիկայի մէջ հիմնուի միջնակարգ վարժարան մը հայ լեզուի, գրականութեան, պատմութեան եւ Հայաստանի աշխարհագրութեան համար»։

Ընկերութիւնը որոշած է դիմել բոլոր Հայր. Միութեանց, որպէսզի նախաձեռնութիւնն ստանձնելով, գլուխ հանեն այս գործը, հեղր. Մարմնի մը միջոցաւ։

Մեր հասկացողութեամբ, մասնաւոր դասընթացքներ են որ պիտի հաստատուին։

Այստեղ, Փարիզի մէջ, կարգ մը ձեռնարկներ կատարուեցան այս ուղղութեամբ (Երիտ. Ակումբ, Երիտ. Միութիւն եւն.)։ Արդիւնքն ալ գնահատելի է, թէեւ շատ սահմանափակ, հաստատուած ըլլալով տրամադրելի դասախօսներու բարեհաճութեան վրայ։

Արդ, կարելի չէ՞ աւելի գործնական, խնայողական, ներքին հիման մը վրայ դնել այս գործը, հաստատելով տեւական դասընթացքներ, նախատեսուած ճիւղերուն համար, — մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, գրականութիւն եւ Հայաստանի աշխարհագրութիւն։

Ձեռնարկին յաջողութիւնն իսկ ամէն բանէ առաջ կը պահանջէ ընդունիլ վճարման սկզբունքը, թէ՛ դասախօսներուն եւ թէ աշակերտներուն համար։

Որ եւ է եւրոպական հաստատութիւն ալ նոյն միջոցին պիտի դիմէր։ Հերիք է որքան կրցանք սպառեցինք պատահական կամ տոնավարի փորձերով։

Ժամանակ չկորսնցնելու համար, նախնական գրամագլուխը կրնան ճարել Հայր. Միութիւնները, իւրաքանչիւրը իր կարողութեան համաձայն։

Եթէ Ամերիկայի Հայրենակցականները ունեւոր են, այստեղ ալ միջոցներ չեն պակսիր, կը բաւէ որ հաստատ ձեռնարկին կարեւորութեան եւ խօսքէն գործի անցնին։

— Բայց ո՞վ պիտի ստանձնէ նախաձեռնութիւնը։

Մեր կարծիքով, նորէն Երիտ. Միութեանց կ՚իյնայ այդ պարտականութիւնը։

Ձեռք ձեռքի տալով եւ իրենք իրենց մէջ կազմելով միացեալ ճակատ մը, անոնք ամէնէն աւելի ընդունակ են հարթելու դժուարութիւնը եւ կազմակերպելու գործը։

Կը բաւէ որ՝ նախ իրենք հաւատան սերունդի փրկութեան — իրենց իսկ փրկութեան — մարտակոչին։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՉԵԽԱԿԱՆ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐԸ

Բացառիկ ժողով իր առանձնացին մէջ մասնակցութեամբ Հէնլայնի, Կէօրինկի, Կէօպէլսի եւ Հեսի

Գրած էինք թէ չեխական կառավարութիւնը ընդունած է անգլիացի միջնորդին ծրագիրը, որ կը տրամադրէ դաշնակցային պետութեան վերածել Չեխոսլովաքիան, հետեւողութեամբ Զուիցերիոյ։ Եւ անհամբեր կը սպասուէր Հէնլայնի կուսակցութեան (հիթլէրական) պատասխանին։

Այս մասին խորհրդակցելու համար, հինգշաբթի օր Հիթլէրի ամառանոցը գացին Գերմաններու առաջնորդը, Հէնլայն, մարաջախտ Կէօրինկ, Տոքթ. Կէօպէլս (նախարար քարոզութեանց) եւ Հիթլէրի մտերիմ խորհրդականը, Հես։ Անշուշտ գաղտնի կը պահուին խորհրդակցութեանց մանրամասնութիւնները, բայց լրագիրներ կը հաստատեն թէ Հիթլէր մերժած է լորտ Ըրնսիմէնի ծրագիրն ալ, իբրեւ անբաւական՝ գերմանեւչեխական հարցին վերջնական լուծման համար։ Գերմանիոյ առաջնորդը իր մերժումը յայտնելով հանդերձ, դուռը բաց կը թողու, նոր բանակցութեանց համար, որ կրնան սկսիլ, երբ Հէնլայն չեխական կառավարութեան ներկայացնէ իր հակառաջարկները։ Ինչպէս գիտէք, չեխական կառավարութիւնը կը հաւանի 20 — 23 շրջաններու բաժնել երկիրը, տեղական ինքնավարութեամբ, բայց Գերմանները կը պահանջեն հողային կատարեալ ինքնօրինութիւն։

Մինչ այս մինչ այն, խորհրդակցութիւններն ու ժողովները կը շարունակուին Փրակայի, Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ։ Լորտ Ըրնսիմէն առջի օր այցելեց Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահին, որ յետոյ ունկնդրութեան ընդունեց Ֆրանսական դեսպանը։ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունեց Փարիզի գերմանական դեսպանը։ Չեխ ազգային խորհուրդը կոչ մը ուղղեց սահմանամերձ շրջաններու կազմակերպութեանց, թելադրելով պահել իրենց պաղարիւնը, բոլոր պարագաներուն մէջ։

Պերլինի հիթլէրական գլխաւոր օրկանը առաջին էջին վրայ բաց նամակ մը ուղղելով լորտ Ըրնսիմէնի, կը թելադրէ այցելել չեխական բանտերը, անձնելու համար Գերմաններու կրած տառապանքը։ Եւ կ՚աւելցնէ.

— «Ի՞նչ կ՚արժեն ձեր հոգերը, բաղդատելով գնտակի մը խաւարին մէջ լուսարգող մէկ մարդու չարչարանքներուն հետ։ Աստուած փրկէ մեր հայրենիքը եւ մեր ժողովուրդը»։

*** Լորտ Ըրնսիմէնի պատուիրակութիւնը Լոնտոնէն ստացաւ մէկ արձակ կայարդել դիմակ, վերջին գրութեամբ …

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ իտալական կառավարութիւնը հաւաստիքներ տուած է իր բացարձակ չէզոքութեան մասին։ Այս առթիւ Հռոմի անգլիական դեսպանատան գործակատարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ, որուն պատասխանը գոհացուցիչ կը համարուի։

Անգլիոյ պաշտօնական շրջանակները լաւատեսութեամբ կը հետեւին կացութեան եւելեւէջներուն, հակառակ բոլոր աննպաստ լուրերուն։

*** Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ պառակտում ծագած է Չեխոսլովաքիոյ Գերմաններուն միջեւ։ Զափաւոր տարրերը կ՚ուզեն համաձայնիլ, բայց Հէնլայն անհաշտ կ՚երեւայ, կռնակը տուած Հիթլէրի։ «Տէյլի Հէրըլտ» կ՚իմանայ թէ Հիթլէր հանրաքուէ պիտի առաջարկէ գերմանական շրջանին մէջ, միեւնոյն ատեն թելադրելով Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ երաշխաւորութեան տակ դնել Չեխոսլովաքիան։

*** «Թան դը Թըթակիցը ուսումնասիրելով կացութիւնը, կը գրէ թէ՝ ինչ որ ալ ըլլայ մեծ պետութեանց վերջնական դիրքը, «Չեխերը պիտի կռուին եւ ջարդուին մինչեւ վերջին մարդը, փոխանակ ստրկութեան ենթարկուելու»։

ԻՏԱԼԻԱ Կ՚ԱՐՏԱՔՍԷ ՕՏԱՐ ՀՐԵԱՆԵՐԸ

Վեց ամիս պայմանաժամ տրուած է

Իտալական կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց սեպտեմբեր 1ին, որով Իտալիայէն, Լիբիայէն եւ Եգէեան կղզիներէն կը վտարուին այն բոլոր օտար Հրեաները որ հաստատուած են 1919 յունուար 1էն վերջը։

Ահաւասիկ հրամանագրին գլխաւոր տրամադրութիւնները —

ՅՕԴ. 1.— Ներկայ հրամանագիր օրէնքին հրատարակութեան թուականէն սկսեալ, օտար Հրեաներուն արգիլուած է բնակութիւն հաստատել իտալական թագաւորութեան, Լիբիոյ (Ափրիկէ) եւ Եգէական ծովու իտալական ստացուածքներուն մէջ։

ՅՕԴ. 2.— Ներկայ հրամանագրով, Հրեայ պիտի համարուի ան որ ծնած է հրէածին ծնողներէ, եթէ նոյնիսկ իր կրօնական դաւանանքը հրէական չըլլայ։

ՅՕԴ. 3.— 1919 յունուար 1էն ի վեր օտար Հրեաներու տրուած հպատակութիւնները պէտք է ջնջուած համարուին։

ՅՕԴ. 4.— Այն օտար Հրեաները որ ներկայ հրամանագրին հրատարակութեան թուականին Իտալիա, Լիբիա եւ Եգէականի իտալական ստացուածքներուն մէջ կը գտնուին եւ իրենց բնակութիւնը սկսած են 1919 յունուար 1էն վերջը, պէտք է հեռանան վեց ամսուան ընթացքին, սկսելով հրամանագրին հրատարակութեան թուականէն։

Ուշագրաւ է որ հրամանագիրը չի յիշեր «Հայրութիւն» բառը կամ Եթովպիան։

Իրագեկներ 44.000 — 60.000 կը հաշուեն Իտալիոյ Հրեաներուն թիւը։ Յայտնի չէ թէ ո՛րքանը պիտի ազդուին այս հրամանագրէն։

*** Նոյն օրը հրատարակուեցաւ ուրիշ հրամանագիր մը, որ պարտաւորիչ կը դարձնէ պետական պաշտօնեաներու ամուսնութիւնը, եթէ կ՚ուզեն աստիճանի բարձրացում ստանալ։ Այն ամուրիները որ 30էն վեր տարիք ունին եւ չեն ամուսնանար, չեն կրնար պաշտօնի բարձրացում ստանալ։ Ստորադաս պաշտօնեաներու (պետական) համար տարիք սահմանուած է 26, որմէ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԱՐԿ ԿԸ ԲԱՆԱՆ ՑՈՒՇԻԿ - ՑՈՒՇԻԿ

Բարեկամ մը ունինք Լոնտոնի մէջ։ Մինչեւ անգամ ընկե՞ր։ (Տասը տարի առաջ կանոնաւորապէս կը վճարէր իր անդամավճարը՝ Հ. Յ. Դ. Փարիզի կոմիտէին)։

Անունը՝ Օլիվըր Պոլտուին, որդին Անգլիոյ երբեմնի վարչապետին։

Հայրը լորտութեան բարձրացաւ լինելով պահպանողական — քիչ մըն ալ կառմիր — պայքարի մէջ էին շարունակ, երբ ան վարչապետ էր, ինք՝ երեսփոխան։

Հայրը լորտութեան բարձրացաւ անցեալ տարի, հանգստեան կոչուելով։ (Ան էր որ բրիտանական գահը փրկեց աւր տագնապէ մը, երբ կը հրաժարէր նախորդ արքան, էտուըրտ Ը.)։ Համաձայն աւանդական սովորութեան, տղան ալ դարձաւ ազնուական, եւ այժմ կը կոչուի դերկոմս Քորտէյլ։

Արդ, երբեմնի Օլիվըր Պոլտուինը, որ գիրք մըն ալ գրած է 1921ի փետրուարի պատերազմութեան մասին, վերջերս կարճ, շատ կարճ յօդուած մը տպեց «Տէյլի Սքէչ»ի մէջ (17 օգոստոս)։

Լա՞ւ ըլլալով որ Անգլիա մեծ գումար մը տրամադրած է Թուրքիոյ, Օլիվըր Պոլտուին կը յիշէ իր բանտարկութիւնը երզրումի մէջ, 17 տարի առաջ։ Ցեղոյ Մ. Քէմալի յաղթանակը՝ Յոյներուն դէմ, փոքր Ասիոյ մէջ եւ Հայերուն դէմ՝ կարսի մէջ, շարք մը գնահատական տողեր կը շարէ Աթաթիւրքի կատարած բարենորոգումներուն մասին, եւ կ՚աւելցնէ.

— «Իր մէկ սեւ նիշն եղաւ Հայերու անընդհատ հալածանքը, որով զրկեց ամբողջովին զանոնք հեռացուց Թուրքիայէն։ Այս գործին մէջ ան աւելի անգութ չէր քան Թուրքիոյ նախորդ փաշիճները. բայց այս պարագան կը ցուցնէ թէ ինքն ալ այնքան ազատագրուած չէր որքան կ՚ուզէր որ ըլլար իր սեփական ժողովուրդը»։

Ցեղոյ նորէն մէկ նիւթէն միւսը ցատկելով, «ընտիր զինուոր եւ քաղաքակրթութեան թշնամի» կ՚անուանէ Թուրքը, բայց, «արեւելեան ձեւով, — կ՚աւելցնէ՝ գիրի սպաներուն հանդէպ, տանգառու՝ հասարակ զինուորներու քաջութեան համար»։

Այս առթիւ, Թուրքերու անցեալ վայրագութեանց մեծ մասը կը վերագրէ անոնց կրօնաւորներուն մոլեռանդութեան։ «Բայց նոյնիսկ այն ատեն Թուրքը միշտ պատրաստ էր զըլանի մը հրամցնելու ձեռքի, ասպնջականէ առաջ»։

Եւ նորէն անձնական յիշատակ մը, — բանտէն արձակուելէ վերջ, թուրք շինական մը սուրճ հրամցուցեր է իրեն, ճամբուն վրայ։ Երբ ինք հարցուցեր է պատճառը, թուրք ծերունին պատմեր է թէ իր սղան գերի ինկած ըլլալով Պաղեստինի մէջ, Անգլիացիները ազնուօրէն վարուած են անոր հետ։

Եզրակացութիւն.

— «Այսպիսի ժողովուրդով մը, յուսանք՝ ընդ միշտ ազատ՝ կազմակերպուած կրօնի մը անհեթեթութիւններէն եւ վայրագութիւններէն, ժողովուրդ մը որ սկսեր է կրթուիլ եւ բան մը սորվիլ միւս երկիրներէն եւ ցեղերէն, որ ատեն կ՚արտադրէ զարմանք անմոռաց մնացած արանց, Աթաթիւրք հրաշքներ կրնայ գործել»։

Եւ ով փորձեց հասնիլ, գէթ մէկ վայրկեան, երբ թղթաբերը Իրենց զարկաւ Ալեքսանտրէթի նոր դէպքը, — պատմել Լեւոնի խոշտանգումը։

Ու դէպքին հեղինակները բան խօ Աթաթիւրքի սաներն են, «ընդմիշտ ազատ՝ կազմակերպուած կրօնի մը անհեթեթութիւններէն եւ վայրագութիւններէն»։ Իսկ դէպքը հազարէն մէկը, բոլոր ամէնէն աննշանը …

ՎԱՀԷ

Սանճաքին ալ Աթաթիւրք կը դառնայ…

Գրած էինք թէ հայ պատանի մը խոշտանգուած է Ալեքսանտրէթի մէջ, արաբերէն ճաշացուցակ մը ներկայացուցած ըլլալով։ «Աւետիք» հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ այս մասին (27 օգոստոս).

— «Դէպքը տեղի կ՚ունենայ Ալեքսանտրէթի մէջ, Սարգիս Գասպարեանի ճաշարանը, հրապարակ տեղ մը։ Հալքի պետերէն մէկը ճաշի կ՚երթայ եւ ցուցակ կ՚ուզէ։ Սպասեակը, Լեւոն անունով անփորձ երիտասարդ մը, արաբերէն ճաշացուցակ մը կը ներկայացնէ։

Հալքի ցուցակը ձեռք առած, Հալքի պետը կրակ կը կտրի եւ պոռչտալով կը պոռայ.

— Այս ի՞նչ խայտառակութիւն է (ֆէզիհաթլըք), մինչեւ ե՞րբ այս արաբերէնը. դեռ չկրցա՞ք հասկնալ թէ այս հողամասը թրքական է եւ հետեւաբար միայն Թուրքերէնը տիրելու է հոս։

Այսքանով ալ չգոհանալով, ոտքի կ՚ելլէ եւ բռունցքի հարուած մը կուտայ սպասեակին, բայց սպասեակը բնազդաբար առաջ կ՚երկարէ ձեռքի զաւաթը, որ կը զարնուի յարձակողին ճակատին եւ կ՚արիւնոտէ։

Պաշտպանութեան այս բնազդական շարժումը բաւական կ՚ըլլայ կատաղեցնող ողբերգութիւն մը պարզելու։ Հալքի պետը եւ ուրիշ Թուրքեր կը յարձակին տղուն վրայ, գետին կը պառկեցնեն եւ այնքան գէշ կը ծեծեն, որ խեղճը արիւններու մէջ կը մնայ։ Եւ ինչ որ ամէնէն եղերականն է, տղուն ողբալի ճիչերուն վրայ հետաքրքիրներու խուռն բազմութիւն մը կը լեցուի հրապարակը, վայրկեաններով ականատես կ՚ըլլայ այս վայրագութեան, բայց ոչ ոք կը համարձակի միջամտել։ Կ՚ըսուի թէ բազմութեան մէջ կը գտնուէր նաեւ օտար ծանօթ անձնաւորութիւն մը։

Վերջապէս կուգան ոստիկաններ եւ ձերբակալելով պահակատուն կ՚առաջնորդեն Լեւոնը, առանց ծուռ անգամ նայելու Հալքի ամենազօր պետին։ Հարցաքննութենէ վերջ, բժշկական քննութեան կ՚ենթարկեն պատանի Լեւոնը։ Բժիշկը տեղեկագիր կուտայ թէ վէրքերը բուժելի են 5 օրէն։ Միւս կողմէ սրպէս թէ կը քննէ Հալքի պետի դէմքին սպիտակը եւ տեղեկագիր կուտայ թէ բուժելի է … 15 օրէն։

Այս դայթակղութեան վրայ, Լեւոնին ազգականը երեք խնդրագիր կուտայ, — առաջինը մարդպանութեան, երկրորդը՝ գնդ. Քոլէի, երրորդը՝ կուսակալ Տոքթ. Մէլէքի։ Միւս կողմէ, անձամբ կը ներկայանայ կուսակալին եւ դուրս կը թափէ ամբողջ դառնութիւնը.

— Պէյ էֆէնտի, կ՚ըսէ, ժեղի կ՚աւետէիք թէ արդար (ատիլ) իշխանութիւն մը պիտի հաստատուի։ Ա՞յս է արդար իշխանութիւնը, թէ պիտի գայ ստիպուին։ Կարասն մը որ գրել-կարդալ իսկ չի գիտեր, ի՞նչպէս այսքան կը խոշտանգուի մեքենական արարքի մը համար …

Այս եւ Ֆրանսական իշխանութեանց մօտ կատարուած բողոքներուն վրայ, ոստիկանութիւնը կը կանչէ ազգականը եւ կը յանձնարարէ Լեւոնը հեռացնել Սանճաքէն։

— Ոչ, կը պատասխանէ ազգականը, պիտի չմեկնի, թող մեռնի, թող զուրպան ըլլայ…»

ՔՐՏԱԿԱՆ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԻՄԱՍՏԸ

(Դ. եւ վերջին մաս)

Պերճախօս չէ՞ պատկերը:

1925ին Խամէթ փաշա գրեթէ նոյն բառերով յայտարարեց քրտական շարժումին հաշուեյարդարը: Հինգ տարի չանցած, Արարատէն ձայն տուին թէ սուտ էր այդ յայտարարութիւնը, թէ այդ շարժումը կայ ու կը մնայ:

1930ին, նոյն վարչապետը նոյն բեմէն յայտարարեց թէ Արարատի խըռովութիւնը վերջինն է եւ թէ տերեւ չպիտի շարժի Արեւելեան Նահանգներուն մէջ: Եւ խօսքէն գործի անցնելով՝ զինուորական հսկայ ծրագիր մը գործադրել սկսաւ, միաժամանակ ցան ու ցրիւ ընելով քիւրտ տարրը: Զանցած 5—6 տարի, այս անգամ ձայնը հնչեց Տէրսիմի լեռներէն, հերքելու համար հաշուեյարդարի երկրորդ ծանուցումը:

1936—37ին, նոյն վարչապետը նոյն բեմէն յայտարարեց թէ Տէրսիմը այլեւս պատմութեան անցած է, ոչ միայն իր յախուռնական գլխացաւանքով, այլեւ անունով: Անկէ վերջ կայ միայն Թունճէլի (պղնձի երկիր) անունը, իբրեւ խորհրդանիշ բռնաճօթին, այսինքն թրքական ուժին...: Հազիւ տարի մը անցած, ահա նոյն լեռները կուգան բարձրաղաղակ պոռալու թէ ոչինչ փոխուած է:

Այնպէս որ, երբ 1938ին Ճէլալ Պայար նոյն բեմէն կը յայտարարէ թէ «վերջնականապէս պիտի լուծենք Տէրսիմի կացութիւնը», իրաւունք ունինք թերահաւատ գտնուելու եւ սպասելու որ փոքր մէկ կամ քանի մը տարի յետոյ, ուրիշ շրջան մը գայ գործնապէս հերքելու այդ «վճռականութիւնը»:

Արդարեւ, քիչ մը խոր նայեցէք Ճէլալ Պայարի ճառին եւ հոն պիտի տեսնէք մէկէ աւելի խօսուն փաստեր:

1. Չորս-հինգ տեղ կը կրկնէ «Տէրսիմ» բառը, մինչդեռ օրէնքով «Թունճէլի» է այդ նահանգին անունը: Կը նշանակէ անուն անգամ փոխուած չէ, ո՛ւր մնաց կացութիւնը...:

2. Իրականութիւնը կը ծածկէր Խամէթ փաշա, երբ անցեալ տարի կը ծանուցանէր թէ կատարեալ է զսպումը եւ միայն կը մնայ բարենորոգումը: Ճէլալ Պայարի ճառէն յայտնապէս կ'երեւի թէ գալիք ուժերը Տէրսիմ մնացած են ամբողջ տարին եւ շարունակած հետապնդումը:

3. Շարժումը ոչ միայն չէ զսպուած, այլեւ այնքան ծաւալած էր այդ գալիք ուժերը որոնք անշուշտ քանի մը հարիւր կամ հազար հոգի չեն— չեն կրցած դիմադրաւել կացութեան եւ հարկ եղած է անոր օժանդակ տալ ԱՄԲՈՂՋ ԲԱՆԱԿ մը— 50.000 հոգի: Տարբեր իմաստ չունի ճառին այն հատուածը, ուր կ'ըսուի. «ԱՋԱԿՑԵԼՈՎ ԶՕՐՔԻՆ ՈՒԺԵՐՈՒՆ, բանակը ընդհանուր մաքրագործումով արմատէն պիտի փրցնէ անտէ այս խնդիրը»:

Ուրեմն, եթէ անցեալ տարի 10,000 զինուորի պէտք կար, այս տարի արդէն իսկ ՎԵՑԱՊԱՏԻԿ զինուորի պէտք կայ՝ խնդիրը «արմատէն փրցնելու» համար:

4. Կառավարութիւնը տկար կը զգայ ինքզինքը կամ մեծ կը նկատէ վտանգը, քանի որ միաժամանակ «դիրկ»ը կը բանայ ըմբոստներուն առջեւ, գթալու եւ ներելու խօսքեր կ'ընէ: Անկէ առաջ երբեք եղած չէր նման ազդարարութիւն մը: Ընդհակառակն, Խամէթ փաշա շարունակ բռունցք կը ցուցնէր, յայտնելով որ հանրապետական օրէնքին թեւերը շուտով պիտի ճզմեն ամէն ինչ: Վերջ ի վերջոյ, որո՞նք են զիջումները — ափ մը աւազակներ: Արդ, ահաւասիկ կառավարութեան մը համար ամօթ չէ՞ «դիրկ» բանալ աւանդ, «ողջագուրութեան» խօսքեր ընել: Կը քաշէ թնդանօթը կամ հրացանը եւ կը [illegible] տեղն ու տեղը...:

Կը թուի թէ փոխուած է կացութիւնը, որ Ճէլալ Պայար կը ստիպուի դէմ երթալ այս աւանդական կանոնին եւ իջեցնել [illegible]: Արդեօք անո՞ր համար որ Խամէթ զինուորական է, իսկ ինքը՝ քաղաքային անձ (սիվիլ): Ժամանակին Օսմանեան դրամատան Պրուսայի մասնաճիւղին պարզ տնօրէնը:

×

Այս առթիւ փակագիծ մը:

Տէրսիմի անցեալ տարուան ըմբոստութեան ժամանակ, պարագլուխ չէյխ մը անձնատուր եղաւ քանի մը հետեւորդներով: Երբ դատուելու համար ճամբայ կը հանուի Անգարա, ինչպէս ժամանակին գրեց «Ճումհուրիէթ»ի ականջալուր թղթակիցը, կը սկսի պոռալ - կանչել.

— Հապա զիս Աթաթիւրքին պիտի տանէիք, որպէսզի ներում տայ: Ա՞յս է ձեր խօսքը, ձեր խոստումը...:

Եւ չէյխը կախաղան տարուեցաւ, փոխանակ Աթաթիւրքի մօտ առաջնորդուելու: Ազդեցութեամբ ձեռք ձըգած էին զայն, եւ ամենայն անհոգութեամբ կը ծիծաղէին, երբ կը յիշեցնէր տրուած խոստումը...:

×

Ի՞նչ կը հետեւի այս բոլորէն:

Այն որ՝ մէկ կողմ դնելով հանդերձ օտար աղբիւրներու լուրերը, որոնք կրնան չափազանցուած ըլլալ, բուն իսկ Թուրք պաշտօնական խոստովանութեանց լոյսին տակ կը տեսնենք թէ քրտական շարժումը ոչ միայն չէ մարած, այլ ընդհակառակն կ'արծարծուի տարուէ տարի, հետզհետէ աւելի մեծ ու բազմածաւալ [illegible] պատճառելով Թուրք կառավարութեան:

Եւ հոս է արդէն վտանգին ահաւոր հանգամանքը: Կը նշանակէ թէ՝ մինչեւ հիմա թափուած ճիգերը եւ ծախսուած միլիոնները մազաչափ չեն կրցած բարելաւել կացութիւնը: Արդ, ինչ որ չյաջողեցաւ ամբողջ 15 տարի եւ Խամէթի նման կոպիտ ու ռազմագէտ զօրավարի մը ձեռքով, պիտի կրնա՞յ յաջողիլ անկէ վերջ, երբ ղեկավարն է Ճէլալ Պայարի նման թուլամորթ քաղաքացի մը:

Ահա եղերական հարցականը որ ցցուած է նոր Թուրքիոյ առջեւ, այն ալ հանդիսաւոր վայրկեանի մը, ճիշդ այն միջոցին երբ կը պատրաստուի տօնելու Հանրապետութեան 15ամեակը, օտարներուն ցուցնելու թէ աշխարհի ամենամեծ յեղափոխութիւնը կատարուած է յաջողութեամբ, բոլորովին արդիական ու խաղաղ պետութիւն մը դարձած:

Անտարակոյս, զօրաշարժի ենթարկուած 50—60,000 զինուորները, այս կամ այն ձեւով, պիտի զգետնեն Տէրսիմի Քիւրտերը, բայց առիկա չպիտի կազմէ «վերջնական լուծում» մը, արմատախիլ պիտի չընէ ցաւը: Սունկի նման, վաղը նորէն պիտի բուսնի ըմբոստութիւնը, հոն կամ ուրիշ տեղ մը: Որովհետեւ, 15 տարուան փորձը ցոյց տուաւ թէ Թուրքը կրնայ պատել վէրք մը, բայց ոչ ներքնապէս փարատել ցաւը: Անոր համար անհրաժեշտ են այլ յատկութիւններ, որոնցմէ զուրկ է Թուրքը: Գոնէ առայժմ:

Այս է պատճառը որ, հակառակ այնքան ջանքերու եւ ծախքերու, Արեւելեան Նահանգները դեռ կը մնան անբնակ եւ անապահով: Թուրք պաշտօնեան չերթար հոն, կամ կ'երթայ բայց շուտով կը փախչի: Թուրք գաղթականը չերթար հոն, նախընտրելով հանգստաւէտ եւ մօտիկ վայրերը: Իսկ տեղացի Քիւրտ ոչ կը զօդուի, ոչ ալ կը հալուի:

Ահա թէ ո՛ւր է ցաւը: Եւ անապահովութիւնը այնքան մեծ է որ, Կրթական նախարար Սաֆֆէթ Արըգան երկրումէն վերադարձաւ, երբ յանկարծ ճամբայ ելած էր Վան երթալու եւ տեղւոյն մէջ համալսարան մը բանալու մասին քննութիւն կատարելու համար:

Կ'ըսուի թէ Վանի կողմերը տիրող անապահովութիւնն է պատճառը այս անակնկալ վերադարձին: Ճի՞շդ է: Չեմ գիտեր. բայց զրոյցին տարածումն իսկ յատկանշական է: Կը նշանակէ թէ իրենք Թուրքերն ալ համոզուած են թէ Արեւելեան Նահանգները միշտ կը մնան բռնկած, եթէ ոչ երեւութապէս, գոնէ ներքնապէս: Եթէ ոչ պաշտօնապէս, գոնէ գործնապէս:

Այս հրաբխային տեւական վիճակն է որ կը կազմէ մտահոգութեան բուն աղբիւրը:

ԴԷՏ

ՅՈՒՇԵՐ ՎԱՐԴԳԷՍԷՆ

(ՕՍՄ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱԹԹԻՒ)

1908ին բախտը Վասպուրականէն Տիգրանակերտ նետեց զիս: Դեռ անվարժ դիմանալու պանդխտութեան դառնութիւններուն, անձկութեամբ հայրենակից մը կը փնտռէի, սփոփուելու համար:

Քանի մը օր վերջ Ս. Կիրակոս եկեղեցւոյ բակին մէջ հանդիպեցայ Գալուստ Տանձօեանի. մէկը Վանի համեստ բայց յեղափոխական բոյնի մէջ թրծուած երիտասարդներէն, արհեստով [illegible], որ կինն ու զաւակները Վան թողած՝ Տիգրանակերտ եկած էր անոնց ապրուստը ճարելու համար:

Շատ չանցած՝ Գալուստ իմացած էր որ տարաբախտ Վարդգէս Տիգրանակերտի բանտն է, եւ ամէն վտանգ արհամարհելով յաջողած էր անոր հետ յարաբերութեան մէջ մտնել ու իր ժամանակի մեծագոյն մասը նուիրած էր անոր պէտքերը հոգալու (սնունդ, ճերմակեղէն, ծխախոտ եւն.): Յաջողած էր մինչեւ անգամ երկտողներ հասցնել անոր, ճերմակեղէնները [illegible] պահապանի միջոցով:

Թէեւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը անմիջապէս դրած էր միջոցը հարկ եղած նիւթերը կանոնաւորապէս հասցնելու իր այս մեծ գործիչին, սակայն պանդուխտ եւ համեստ երիտասարդի մը այս անակնկալ եւ ինքնաբուխ ծառայութիւնը խորապէս յուզած էր Վարդգէսը եւ իրական մխիթարանք մը եղած:

Ինչպէս յայտնի է, Վարդգէս 101 տարի բանտարկութեան դատապարտուած՝ Վանէն երեք ընկերներով Գազըր-Մատէն աքսորուած էր, զինքը Վանի բանտէն փախցնելու փորձին ձախողումէն վերջ: Այս դատապարտութիւնը կարծես բաւական չըլլար, կ'ուզէին նոր դատապարտութեան մը եւս ենթարկել զայն, Վանի բանտը այրելու փորձին կազմակերպումը անոր վերագրելով: Այս դատը տեսնելու համար էր որ բաժնելով իր ընկերներէն, Գազըր - Մատէնէն Տիգրանակերտի բանտը փոխադրած էին զայն առժամապէս:

Վարդգէս, որ սկսած էր վերագտնել իր քաջառողջութիւնը, այս բանտի համեմատաբար նուազ սաստնէլի պայմաններուն շնորհիւ՝ կը ջանար որքան կարելի էր երկար մնալ Տիգրանակերտ: Ուստի դատավարութիւնը ձգձգելու համար պահանջած էր որ վկաները Տիգրանակերտ գային Վանէն: Միաժամանակ միջոցներ ձեռք առած էր, իր ընկերներն ալ իր քով փոխադրել տալու համար:

Արդարեւ, Վարդգէսին յատկացուած էր առանձին լուսաւոր սենեակ մը, երկրորդ յարկը, որուն պատուհանը կը նայէր կառավարչատան ընդարձակ բակին վրայ, ուրկէ ժողովուրդի երթեւեկութիւնը ազատ էր ցերեկ ատեն: Հսկողութիւնը շատ թոյլ էր բակին մէջ: Այնպէս որ պատուհանին տակն էր որ կ'երթար Գալուստ, որոշեալ ժամուն (երբեմն ընկերանալու բախտը ես ալ ունէի), տեսակցելու Վարդգէսի հետ:

Վարդգէս արտօնուած էր պտտելու բանտի շրջափակէն ներս, որ առիթ տուած էր իրեն շփման մէջ մտնելու բանտարկեալներու հետ (մեծ մասը Թուրքեր, Արաբներ, Քիւրտեր ու Զազաներ) եւ մտական ազդեցութիւն գործել անոնց վրայ: Այն աստիճան որ, իրենց մէջ պատահած վէճերու եւ անհամաձայնութեանց պարագային իրեն կը դիմէին, իբրեւ իրաւարարի եւ իր վճռին կ'ենթարկուէին սիրով:

Զարմանալի էր տեսնել թէ ինչպէ՛ս բոլորը՝ գող, աւազակ, մարդասպան՝ ոտքի կը ցատկէին, երբ ան երեւար ու խոր յարգանքով կը բարեւէին եւ թէ ինչպէ՛ս իւրաքանչիւրին ուղղելիք, բարոյացուցիչ ու մխիթարական խօսք մը ունէր ըսելու:

Վարդգէսի հմայքը շուտով տարածուած էր նաեւ քաղաքի հայութեան բոլոր դասակարգերու՝ մանաւանդ երիտասարդութեան վրայ: Անոր քաջասրտութեան, անմահ ժողովրդասիրութեան եւ յեղափոխական անձնուէր գործունէութեան մասին կը պատմէին առասպելական զրոյցներ: Ան դարձած էր դիւցազնական էակ մը զոր տեսնելու համար հոգի կուտային: Շնորհիւ անոր ներկայութեան, երիտասարդութիւնը կ'արթննար իր խոր քունէն անակնկալ խանդավառութեամբ, յեղափոխական գրականութիւնը կը տարածուէր փոթորկելով հոգիները: Տասնեակ խումբեր կազմուած էին արդէն ու կը զինուէին, հակառակ խիստ աննպաստ պայմաններուն: Մեծ հրճուանքով էր որ կը լսէր Վարդգէս այս զարթօնքի մասին:

Պէտք է յիշել որ այս բոլորին մէջ Գալուստ ունէր իր պատկառելի դերը: Ան էր տարածողը պատմուած զրոյցներուն, ան էր իր ականատեսի պատմութիւններով եւ իր անպաճոյճ բայց կրակոտ ճառերով ոգեւորութիւն ստեղծողը:

Վարդգէսի ազդեցութիւնը նկատելի էր ազգային հաստատութիւններէն ներսն ալ:

Ուսուցչական ժողովի մը մէջ, Ս. Կիրակոս եկեղեցւոյ դպրոցի տեսուչը առաջարկեց որ չափահաս աշակերտներու ընթերցանութեան համար յեղափոխական շունչ պարունակող գիրքեր ճարուին: Քանի մը ուսուցիչներ սկսան խստիւ հակառակիլ այս առաջարկին, բայց երբ տեսուչը յայտարարեց թէ այս յանձնարարութիւնը կուգայ Վարդգէսէն, ստիպուեցան համակերպիլ անձայն եւ դպրոցական գրադարանը շուտով լեցուեցաւ Րաֆֆիի, Ահարոնեանի, Ծերենցի եւ այլն երկերով:

Ի՞նչ խօսք որ Վարդգէս իր աչքն ունէր Առաջնորդարանի եւ Թաղականութեանց մէջ ալ:

Վերջին շաբաթները Վարդգէս կորսնցուցած էր իր սովորական զուարթութիւնը: Այդ օրերուն Վասպուրականի մէջ տեղի ունեցած զանգուածային ձերբակալութեանց եւ խուզարկութեանց մասին լուրեր ստացած էր եւ շատ մտահոգ էր: «Կացութիւնը ահռելի է այնտեղ», կ'ըսէր, բայց կը նախազգամ որ երկար չի տեւեր եւ լաւ բան մը պիտի պատահի»: Իր նախազգացումը չէր խաբած զինք: Քանի մը շաբաթ վերջ մունետիկը Տիգրանակերտի շուկային մէջ կ'աւետէր Սահմանադրութեան հռչակումը եւ քաղաքական յանցաւորներու ազատ արձակումը:

Գալուստի հետ բանտը վազեցինք Վարդգէսի արձակումը տեսնելու: Հետզհետէ մեծ բազմութիւն մը հաւաքուեցաւ բակին մէջ, Վարդգէսը ընդունելու համար:

Ո՛րքան յուսախաբ եղանք, երբ ան պատուհանը գալով շատ զուարթ տրամադրութեամբ յայտնեց որ թէեւ իբրեւ քաղաքական դատապարտեալ իր 101 տարուան վճիռը ջնջուած համարուած է, բայց Վանի բանտը այրել տալու փորձը քրէական յանցանք կը համարեն, որու համար կը ջանան բանտը պահել զինքը, մինչեւ նոր դատավարութիւն: Յայտնեց նաեւ խիստ գաղտնի թէ բանտապետը փութացած էր իր քով առաջարկելու որ եթէ իրեն 15 ոսկի նուէր տայ, այս դատն ալ պիտի փակուի եւ անմիջապէս ազատ պիտի արձակուի: Եւ թէ ինք մերժած էր զայն, «Աղտոտ բերանդ ոսկորի կտոր մը իսկ պիտի չձգեմ, եւ այսօր իսկ դուրս պիտի գամ», պատասխանելով:

Ու պահարան մը նետեց պատուհանէն, Գալուստին յանձնարարելով որ անմիջապէս կուսակալին տանի եւ պատասխանի սպասէ: Կարդացինք գրութիւնը: Քանի մը տողով կը փաստէր թէ՛ բանտը այրել տալու իր նպատակը քաղաքական էր, որովհետեւ այս կերպով կ'ուզէր ազատիլ ու շարունակել իր պայքարը բռնակալութեան դէմ, որ այժմ տապալած է: Ու կը պահանջէր որ անմիջապէս ազատ արձակեն զինք եւ իր հետ Գազըր - Մատէն աքսորուած իր ընկերները: Կուսակալին քարտուղարը «[illegible]» պատասխանած եւ ճամբած էր Գալուստը:

Ժամերը կը սահէին եւ դեռ ոչ մէկ նպաստաւոր կարգադրութիւն:

Յանկարծ տեսանք որ երկու [illegible] կառքեր բակը մտան, իւրաքանչիւր [illegible] կառապանի կողքին նստած էր [illegible] մը: Կառքերը նախ գացին եւ կեցան կուսակալին պաշտօնատան առջեւ, [illegible] կէս ժամ վերջ եկան կեցան բանտի [illegible] առջեւ: Թուրք սպայ մը [illegible] իջնելով բանտը մտաւ, ձեռքը թուղթ մը: Կառքերուն մէջ կը սպասէին [illegible] եւ անգլիական հիւպատոսները՝ որ կուսակալին գացած եւ [illegible] էին ստորագրել Վարդգէսի [illegible] ընկերներուն ազատ արձակման հրամանագիրը:

Չէինք կրնար երեւակայել որ [illegible] դէսի համար եկած են:

Քանի մը վայրկեան ետք եւ ահա [illegible] տանք որ բանտի դռնէն քայլերը [illegible] կը նետէր մեծ յեղափոխականը, [illegible] ձեռքը. թեթեւօրէն կախ[illegible] կարմիր ֆէսը գլխուն եւ ամբողջ[illegible] ճերմակ հագած: Ներսէն բանտարկեալներու բազմութիւնը «երթաս բարով»ի ցոյցեր կը կատարէր պոռալով որ զիրենք չմոռնայ: Շատեր[ու] այտերէն արցունքի կաթիլները կը [illegible]էին: Շատեր կը պոռային— «Վարդգէս էֆէնտի, դուն կ'երթաս, մեր [illegible] ի՞նչ պիտի ըլլայ»: Իսկ [illegible] յաղթութիւնը «կեցցէ Սահմանադրութիւնը, կեցցէ պ. Վարդգէս» խանդավառ բացագանչութիւններով կը թնդացնէր օդը:

Հիւպատոսները կառքերէն վար իջնելով՝ բարեւեցին Վարդգէսը, թեւերը մտնելով կառքը դրին եւ հակառակ անմիջապէս ժողովուրդի մէջ ըլլալու իր ջերմ փափաքին՝ միասին քաղաքէն դուրս իրենց բնակարանները տարին իբրեւ հիւր:

Հայութիւնը անհուն անձկութեամբ կը սպասէր թէ ե՞րբ քաղաք պիտի մտնէ Վարդգէս: Եւ ահա յայտարարուեցաւ թէ յաջորդ օրը Ս. Կիրակոս եկեղեցւոյ մէջ նահատակներու յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի մատուցուի՝ որուն ներկայ պիտի ըլլայ Վարդգէս: Դժուար է նկարագրել այն եռ ու զեռը որ տիրեց քաղքի հայութեան մէջ եւ այն խանդավառ ընդունելութիւնը որ ընծայուեցաւ Վարդգէսին: Քաղաքին [illegible] մինչեւ եկեղեցին տանող փողոցները լեցուեցան ծաղիկներով եւ կանաչ[illegible]ներով, պատուհանները զարդարուեցան գորգերով ու ծաղկեայ պսակներով: Ամբողջ հայութիւնը թափեր[էր] փողոց, պատուհաններն ու տանիքներու վրայ: Ծաղիկներու տեղատարափ մըն էր որ կը թափէր վերէն ու վարէն Վարդգէսի կառքին վրայ, որ յամրօրէն կը յառաջանար դէպի եկեղեցի՝ եւ իրենց բացագանչութիւններ քաղաքը կը թնդացնէին, ապշութեան մատնելով մահմետական ժողովուրդը՝ [illegible] ուրախութենէն կ'արտասուէին բարձրաձայն, եւ կիներն ու ծերունիները բազկատարած կ'աղօթէին:

Այս բազմութեան մէկ մասը Վարդգէսին ետեւէն եկեղեցին խուժեց, միւսները ստիպուեցան մնալ բակին մէջ եւ յարակից փողոցները:

Պատարագի վերջաւորութեան [illegible] քաղաքի զինուորական հրամանատարը, խումբ մը սպաներով եւ նուագախումբով:

Նախ խօսեցաւ Վարդգէս, [illegible] խորանը բարձրացաւ ծերունի հրամանատարը, համբուրեց Վարդգէսը [illegible] հետ եւ փառաբանեց այն գործակցութիւնը որ բերաւ Հայութիւնը [illegible] հաւատին՝ բռնակալութիւնը [illegible]

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԸԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Կը խորհիմ թէ դուք չորսդ մինչեւ ո՛ր աստիճան յառաջ պիտի երթաք քսան, երեսուն հազար կեանքեր փրկելու համար:

— Այդ մասին մտահոգուելու պատճառ չունինք դուք, ըսաւ Ուէլ:

— Ըսէ՛ք ինչ որ ունիք ձեր մտքին մէջ, աղաչեց Մընթին, իր երկար սրունքները աթոռի մը վրայ դնելով եւ սիկարէթ մը հրամցնելով:

— Միջամտելու օրինական իրաւասութիւն չունիմ. բացարձակապէս ոչ մէկ իրաւասութիւն: Հայերը ջարդուելու պարագային,—մարդիկ, կիներ եւ փոքր երախաներ — բան մը պիտի չկարենամ ընել: Աղմուկ պիտի հանեմ անշուշտ. հիւպատոսարանը գաղթականներու առջեւ բաց պիտի ձգեմ: Շատ մը սպառնալիքներ պիտի ընեմ, բայց շատ լաւ գիտեմ որ մեր կառավարութիւնը չպիտի ուզէ կատարել: Թուրքերը երեւս քաղաքավար պիտի ըլլան եւ ետեւէս պիտի խնդան, գիտնալով որ անզօր եմ ես: Բայց եթէ դուք չորսդ...

— Այո, շարունակէ, ի՞նչ:

— Դուրս թափէ՛, սաստեց Ուէլ:

— ... երկրին ներսերը գտնուիք՝ որուն վստահ եմ, ու ձեր գտնուած ճիշդ տեղը չկրնամ գտնել՝ Հայերին համար մասնաւորաբար պատասխանատուութեան պիտի մատնուիմ: Կը հասկնա՞ք թէ ինչ ըսել կ'ուզեմ:

— Անշուշտ, ըսաւ Ուէլ: Մընթին կոմս մըն է. մինչ երկուքս մարդկային ընկերութեան պատահական անդամներ ենք: Կը հասկնամ:

— Հաւանական է որ Միացեալ Նահանգներու Խորհրդարանը ձեզի ի նըպաստ քայլեր առնէ, Պրն. [illegible]:

— Մի հաւատաք այդ տեսակ բանի, ըսաւ Ուէլ խնդալով: Խորհրդարանի [illegible] րութեան մատնուած խեղճ Ծանքիի մը համար:

— Բայց ամերիկեան մամո՞ւլը:

— Անոնք պիտի կարծեն որ առիկա անգլիական ծրագիր մըն է Միացեալ Նահանգներն ալ գործին մէջ խառնելու եւ Իրլանտացիներէն վախնալով շարժումին չպիտի մասնակցին: Ոչ. միայն Անգլիոյ մասին պէտք է յուսալ:

— Լաւ, ըսաւ հիւպատոսը, ես իմ կարծիքս ամբողջութեամբ յայտնեցի: Եթէ ձեր մեկնելէն վերջը ջարդերը սկսին եւ եթէ գիտնամ չորսիդ երկրին որ կողմերը գտնուիլը, մեր դեսպանին կրնամ լաւ առիթ մը հայթայթել որպէսզի գործի ձեռնարկէ: Թուրք կառավարութիւնը կրնայ ջարդը կասեցնել հոն՝ ուր դուք կը գտնուիք: Այսպէսով կրնան կեանքեր փրկուիլ:

— Բայց անգամ մը որ սկսին, պիտի կրնան կեցնե՞լ, հարցուցի ես:

— Կրնան փորձել:

— Ըսել կ'ուզէք որ վարձենք Գազիկը եւ ճամբորդութիւնը կատարենք, եւ մենք հո՞ն մնանք վուզուարին (դէպք) ժամանակ, մինչեւ որ կարենանք փըրկուիլ, ըսաւ Մընթին:

— Չեմ կրնար ըսել թէ այդ տեսակ կ'ուզեմ, բայց այս ըսել կ'ուզեմ: Փրկութեան դալով՝ որքան երկարի այնքան լաւ կ'ըլլայ, կը կարծեմ:

— Գահուինք, որպէսզի մեզ որսան, հէ՞:

— Առտուան պահէ. ի՞նչ պիտի պատահի եթէ անօրէնները մեզ գերի վարեն որպէս փրկագին:

— Այդ բանն ալ կրնայ պատահիլ, ըսաւ հիւպատոսը չոր կերպով: Բլուրներու վրայ պիտի ելլեմ եւ պատանդներ լուրեր պիտի ղրկեմ որպէսզի օգնութեան հասնին, միայն իմ բոլոր պարտականութիւնս հոս, միախինին մէջն է: Բայց առանք պարզապէս յիմարութիւն են, լաւ կամ գէշ: Հիմա, կը յիշէ՞ք թէ ինչ պատահեցաւ դըժբախտ Վայնըրին, այն որ յոյն աւազակներուն կողմէ պատանդ տարուած էր: Փոխանակ դրամի ազատարարներու խումբ մը ղրկեցին եւ...

— Չարլըզ Վայնըր իմ բարեկամս էր, ըսաւ Մընթին անմիջապէս: Ֆրէյա շատ զուարթ երեւոյթ մը ստացաւ եւ Ուէլ ինծի նայելով գլխով ըրաւ:

— Յիշեցէք որ, ըսաւ հիւպատոսը, եւրոպական դիւանագիտութեան ներկայ վիճակին մէջ չենք գիտեր թէ ինչ կրնանք ընել կամ ինչ չընել. բայց եթէ չորսդ բլուրներուն վրայ չգտնուիք, հաւատացէք որ Թուրք կառավարութեան այնքան մտածել կուտամ՝ որ այդ նահանգին մէջ ջարդ տեղի չունենայ:

— Գազիկը կանչեցէք, ըսաւ Մընթին եւ այդպէսով «այո»ի եւ «ոչ»ի վիճաբանութիւնը վերջ գտաւ: Վտանգի հաւանականութիւնը խումբին ամենավերջին մտածումը կը կազմէր ապահովաբար:

— Ճամբորդութեան թուղթերը ինչպէ՞ս պիտի ընենք, հարցուց Ուէլ: Ամերիկեան հիւպատոսը ինծի ըսաւ որ առայժմ բան մը չառնեմ:

Հիւպատոսը մատները շփելով.

— Քիչ մը աւելի պիտի արժէ, այս է ամէնը: Առանց թուղթի ալ կրնաք երթալ, բայց աւելի լաւ է քննութեան ենթարկուիք:

Կանչեց Քաւասը, հիւպատոսարանի համազգեստաւոր սպասաւորը, եւ զայն Գազիկին ետեւէն ղրկեց: Երկու վայրկեան վերջ Ձէյթունի աչքը, ճեմելիքին մէկ ծայրը պատին մէջի փոքր քառակուսի պատուհանի մը մէջէն մեզ կը դիտէր. յետոյ մօտենալով [illegible] գամ մըն ալ ճեմելիքին բազկին վրայ լայն ցատկեց. այս մարդը կարծես սովորական կերպով տեղ մը մտնել կ'արհամարհէր: Իր աչքերը կը [illegible] նէին առաջնորդողի պաշտօն մը փնտռելու փափաքը, բայց մինչեւ իրեն խօսք ուղղելնիս՝ յարգալից կերպով կեցաւ:

— Այս պարոնները որոշեցին [illegible] պաշտօնի կոչել, յայտարարեց հիւպատոսը:

— Մաշալլա՜հ: (Փառք Աստուծոյ) Քրիստոնեային համար անսովոր բացատրութիւն մըն էր այս:

— Անոնք կը փափաքին լեռներուն մէջ թաղուած դղեակ մը գտնել, [illegible] եւ վարագ որսալ եւ Ձէյթունը [illegible]նել:

— Ես զիրենք պիտի առաջնորդեմ տասը դղեակներ, որոնք Անգլիացիներու կողմէ բնաւ տեսնուած չեն մինչեւ այժմ: Անոնք պիտի տեսնեն բոլոր արջերն ու խոզերը: Իրենց կեանքերուն մէջ չտեսած մարզանքը պիտի տեսնեն հոն:

(Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ

Սիրելի Արամ.— «Հիմնագրքերը ընթերցողը կը թուի մոռցած ըլլալ, թէ ... արդէն այս էջերու մէջ ... բառին սխալ գործածութեան: Այդ բառին բուն ձեւն է ..., ինքնին ածանց, եւ կրկնակը — բեղնաւոր — ձեւին մէջ, ... ուր աւելորդ է յանկարծ օ...ին մը, մ գիրը, ինչպէս ... մը կամ կոպիճ մը նեղ կօշիկի մէջ: Ուրեմն, հարկ է գրել բեղուն ... բեղնաւոր եւ վտարել այդ օտար ..., մ գիրը, որ կրնայ հաւա... ըլլալ գաղափարող... (կաղապարող, ընդօրինակող) ... համաչափութեան հետեւանքով: Բայց ...ութի՞ւն, պ. ընթերցողը իր հե...երութեան նոպային մէջ թոյլ ... որ «պատաղանը չափէ կռնա... վրայ»: Կը խորհիմ թէ ծոյլ եւ ...իր աշակերտին կռնակին վը... պատաղանը չի չափեր, այլ կը ... ինչ որ կը չափէ խարազանն ... կամ մտրակը, ըստ ուղիղ բանի, ... որ գիտնագիտութեան ... է, ամէն կողմ կը դառնայ, ... մէջ նեան խարող օձին ...ին նման:

Ինչ նոր վճիռ ալ տրուի, եւ ո՛ր ... ալ բղխի այդ վճիռը, ամէն ... պէտք է միշտ գրուի, ըստ ա...ութեան, է գիրով, ոչ թէ ե: Ճիշտ է թէ ամենայն եով է, եւ ածանցական ... բառին ծայրը ինկող ե, ... պէտք է չնչուել, կը դառնայ իր ... համազօրին, է, քանի որ, մանաւանդ «ամէն» բուն գրականին մէջ չէ ... բնաւ, այլ ժառանգու... է դարձած մեր նոր գրականին, ... կ՚ըլլայ ամենայն ա՛յն ատեն միայն, ... գրենք գրաբար կամ գործածենք, ... այս ՚ դայն: Եթէ «ամէն» ձեւը ... կամ բարդութեան ենթար... ատեն՝ է գիրը փոխուէր ե գի...ին ... ձով գրելու առաջարկը ... այժ կը ստանար, իբրեւ անխոխ, բայց այս պատճառաբանութիւնը հոս ի զօրու չէ, քանի որ ամէն բառին է գիրը այդ փոփոխութեան չենթարկուիր: Տարօրինակ է նաեւ պնդել՝ թէ ամենայն եւ համայն միեւնոյն աղբիւրէն կամ արմատէն չեն: Ընդհակառակն: Նոյն արմատական են երկուքն ալ: Մանաւանդ այն մասնիկը, այս մասին, անհերքելի ապացոյցն է, եւ համ միեւնոյնն է ինչպէս ամենայնին «ամէնը, կամ խտացած ամ ձեւը, հ գիրով չնչուած յօրացած, ինչպէս՝ զօր — հզօր, ոգի — հոգի. Չէ՞ որ այդ գիրը (հ) շունչ է, ոյժ է, — հեծել, հծծել, հեծեծել, ... չել, հրաման (էմր), եւ ուրիշ հասարակ կամ յատուկ անուններ, որոնք կրնան փոփոխակի գրուիլ եով կամ առանց եի:

Համայն եւ ամենայն, հետեւաբար նո՛յն արմատը եւ նոյն աղբիւրը ունին: Հ գիրին ներկայութիւնը կը բացատրուի, ինչպէս ըսինք, փոփոխակներու դրութեամբ.— Նոր օրինակներ՝ ի պէտս յապաղկոտներու—արդ. յարդ, հարթ, զարդ: Հով, զով, ծով: Այլովքն հանդերձ:

Կրկնենք.— «Ամէնը պէտք է գրել էով. եր կուգայ երբ կ՚ըսենք ամենայն: Բայց ծայրը (այն) յապաւելով, ձայնաւորը սուր կուգայ ինքնին: Չէ՞ որ «մեկին» (պարզ) եղած է «մէկ» (իբր ածանցականը ինկած եւ նախորդ ձայնաւորն ալ սուր (է) ձեւով եկած: Կամ, ուրիշ ձեւով, «մէկ» եղած է մեկին, այսինքն ծայրի չնչառած է գիրը ե գիրին փոխուած է, ծայրէն հեռանալով: Այս տեսութեամբ, դժուար չէ ընդունիլ որ «ամենայն» նախնականն ձեւ չէ, այլ գրական, հետեւաբար յետագայ (եօթէն եկած), բուն ձեւը, նախնականը, ժողովրդականը՝ «ամէն» է, է գիրով, եւ այն ժամանիկին յաւելումով, եղած ե: Կ՚ըսենք արդէն, ի հաստատութիւն մեր դրութեան, «մէկ», «մէկ միակ», «մէկ մի»: Այս «մէկ» ձեւը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ՝ մեր «ամէնը.

Կրնանք դեռ երկարել, յիշեցնելով մանաւանդ, թէ բոլոր այն բառերը (մանաւանդ միավանկ) որոնք է կամ ե հնչումին միջեւ կը տարուբերուին, եով կը գրուին — մէտ, վէժ, դէգ, հէք, սէգ, դէտ, պէտ, տէգ, եւ փաղանգը նոյնօրինակներուն, ընդունելով հանդերձ թէ այս միավանկ բառերը արմատներ են եով բառերու — մետել, դիտել, սիգալ (հպարտանալ), պիտոյ, տեղաւոր, հեքութիւն, եւն.:

Սիրելի Արամ, կը տեսնե՞ս արդեօք անպատեհութիւնները... բանասիրականին, որ մինչեւ իսկ կը մղէ մեզ դանց ընելու մեր բուն պարտականութիւնը մեր դասարանին հանդէպ, մանաւանդ դպրոցական նոր տարիին կրիթէ առաջին դասին:

ՏԱՐԱԶ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԱՆՔԵՐԸ

«Իզվեստիա» իր օգոստոս 29ի թիւով կարգ մը տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Հայաստանի հնութիւններու մասին: Կարգ մը վանքեր, ինչպէս Սեւանի, Աչտայի եւ Սանահինի շրջաններու մէջ, պիտի վերանորոգուին իրենց նախկին ձեւով, մասնաւոր ուշադրութիւն դարձնելով եղդ դարու կառուցումներու վրայ: Այս առթիւ թերթը կ՚ըսէ թէ Հայաստանի վարիչները «վանդալական» վերաբերմունք ցոյց տուած են կարգ մը հին կիսաւեր վանքերու, զանոնք վերածելով մթերանոցներու: Որոշուած է ամէն գնով պահպանել այս հնութիւնները:

...համար Դրուատեց հայ եւ Թուրք եղբայրակցութիւնը եւ մաղթանքներ ըրաւ Ազատութեան, Արդարութեան եւ Հաւասարութեան իրագործման համար:

Յաջորդ քանի մը օրերուն Համրապետութիւններ Վարդգէսին ներկայացան ժողովուրդի ներկայացուցիչներ, խնդրելու որ ազգային հաստատութիւններու մէջ երկար ատենէ ի վեր տիրող անկանոնութիւններուն դարման մը գտնէ եւ ան տիրաբար, տրամաբանօրէն եւ արդարօրէն լուծեց բոլոր խնդիրները, «համաձայն ժողովուրդի ցանկութեան:

Նուաստ Հասան Պաղըր Մասէնի իր բնիկները եւ խնդրեցին որ իրենց հետ իր սիրելի Վասպուրականը միւրաժառնայ:

— Վասպուրականը պէտք չունի ինծի, հոն շատ ընկերներ կան. Կարին պէտք է երթամ եւ անկէ Պոլիս. գործի ատեն է, ըսի՛րք, եւ ժամանակը կուգայ Ոսխոյնները տարէք Վասպուրականին:

Ու գնաց Կարին եւ անկէ ալ Պոլիս՝ ուր, Երեսփոխանի թիմը, ... պայքարելու քաջ ու անվեհեր իր պաշտած ժողովուրդի համար՝ մինչեւ որ այս անգամ նենգ Իթթիհատի ձեռքով ջախջախուեցաւ ... Տիգրանակերտ, այլեւս անդարձ կորսուելու համար:

Փա՜ռք իր անմահ յիշատակին:

Գ. ՆԵՐԿԱՐԱՐԵԱՆ

Ինչե՛ր, ինչե՛ր կը պատմէ Հօկը Հօկի մասին

Բ.

Ահա Երեւանէն հասած նամակը. — « ... Հետաքրքրւում էք իմանալ Հօկի լուծարքի պատճառները: Մանրամասնութիւններ չգիտեմ, բայց ծանօթ եմ մեր երկրում — Ս. Հայաստան — կատարուած անցքերին: Ինձ թւում է թէ գաղթահայը, ի մասնաւորի նրա Ս. Հայաստանի բարեկամ աշխատաւորութիւնը չի հետեւում խորհրդային մամուլին: Սրանով բացատրւում է հասարակական եւ պետական հասկացողութիւնների բացակայութիւնը, ինչ որ ներելի չէ: Հօս, Ս. Միութեան բազմամիլիոն աշխատաւորութիւնը լարի նման թրթռում եւ լուրջ հետեւում է մամուլին: Կուսակցական, հասարակական ոեւէ երեւոյթ, սա կամ նա պատասխանատու ընկերոջ վերաբերմամբ թերթի մէջ տպւած քննադատական երկու տող իր արժէքն ունի: Հօս՝ մարդկանց դատում են գործից, այն ինչ ձեր աշխարհում գործը մոռացւել է ու անհատն է պաշտւում: Սա մի ցաւոտ երեւոյթ է: Այն օրերին — Եանգեանի ամենապատութեան — երբ տրոցկիստական շարժման պարագլուխներն էին դատւում, երբ մամուլը պայքար էր բաց արել ընդդէմ խափանարարների եւ պաշտօնական օրգան «Պրաւդան» դիմակազերծ էր անում միջազգային ... լարել, Փարիզում ապրող մի Զօպանեան՝ յայտարարելով նրան խաղնակից եւ Ս. Միութեան հակառակորդ, նոյն պահին Փարիզի Հօկի կեդրոնական վարչութեան քարտուղար Գալճեան սիրալիր յարաբերութիւններ է պահել հակախորհրդային Զօպանեանի հետ, նարոտ սեղանում: Սա աններելի եւ անթոյլատրելի երեւոյթ է:

Մի այլ հանգամանք: Երբ Հօկի գըլխաւոր վարչութեան համարեայ բոլոր անդամներին՝ Շահվերտեան, Վարդանեան ընկերք ամբաստանւել են «հակայեղափոխական, ժողովուրդի թշնամիներ», Ֆրանսայի Հօկերը պէտք էր հաւանային ԲԱՆԸ ԻՆՉՈՒԹԻՒՆ Է ԼԻՆԻԼԸ ու անմիջապէս փոխելին ղեկավարութիւնը տեղ տալով նորերին, մաքուրներին: Սա չի եղել, ոչ միայն չեն արել այդ, դրա հակառակը Ֆրանսայի Հօկի կեդրոնական վարչութեան նոյն պատասխանատու քարտուղարը հրապարակային ելոյթներում պաշտպանել է ամբաստանւած մարդկանց, որոնք արժանագրել են Փարիզ հրատարակւող «Ակօս» թերթում, որի գրածները համարւում են լուրջ: Կրիտիկական նման մօմէնտում երբ մի բարեկամ կարծւած կազմակերպութեան վարիչը սիրալիր յարաբերութիւններ է պահում հակախորհրդային մարդկանց հետ, երբ Ս. Հայաստանի պաշտօնական, հաստատւած ամբաստանութիւնների դէմ հերքումի, ամբաստանւած մարդկանց պաշտպանելու հրապարակային ելոյթներ է ունենում ու մասամբ, կազմակերպւած զանգւածը չի բողոքում եւ դէն չի շպրտում իր վարիչին, հասկանալի է որ նրա բարեկամութիւնը, ներկայ հանգամանքներում դառնում է կասկածելի, ուստի եւ լուծարքի որոշումը բնական եւ անհրաժեշտ:

Մի այլ սխալ: Լուծարքից յետոյ Ֆրանսայի Հօկը պարտաւոր էր ենթարկւելու Ժողկոմխորհի պետական որոշման: Սա եւս չի եղել, այլ դրա հակառակը, նոյն Հօկի կենտրոնը մասնաւոր հրահանգներ է ուղարկել իր մասնաճիւղերին թէ «լուծարքի որոշումը Ֆրանսայի Հօկերին չի վերաբերում եւ թէ Հայաստանի կառավարութիւնը իրաւունք չունի մեզ լուծելու»: Բա՛ց, միթէ՞ սա ներելի է, որ մի կազմակերպութիւն երբ գործում է Հայաստանի անունից եւ չի ուզում ենթարկւել նրա կառավարութեան որոշման: Եւ դեռ հարցնում էք թէ ինչի՞ լուծեց Հօկը: Կարճ. Ինքնաքննադատութիւնների բացակայութիւնը, քաղաքական զգաստութեան պակասը եւ սա վերջին անկարգապահութեան ակտը, գալիս են միանգամայն հաստատելու թէ՝ հակախորհրդային Զօպանեանների մտերմութիւնը Հօկի վարիչների հետ, ի՞նչ աւերներ են գործում եւ Հօկեան գրասենեակներում: Աւելին չեմ ասի, քէֆդ չառ հասկացէք »:

Նամակագիրը իր քանի մը տողով բաւած եւ հասկցուած է արդէն շատ բան: Ամէն Հօկեան, Ս. Հայաստանի անկեղծ բարեկամ կը կարդայ իրականութիւնը եւ կը ճանչնայ այլ եւս Հայաստանի թագնուած թշնամիները, Ֆրանսայի Հօկի կեդրոնական վարչութեան հացկատակ գաղթիկ քէֆը, որ իր կողմնապահութեամբ, շահագիտական յետին նպատակներէն տարւած արհամարհեց ամէն ազնիւ առաջարկ եւ իր հակահայաստանեան ելոյթներով ստիպեց Ս. Հայաստանի մեր կառավարութիւնը, որ լուծէ ՀՕԿը: Հօկերու լուծարքին մէջ պատասխանատուութեան մեծ բաժինը Ֆրանսայի կեդրոնի վիզն է փաթթուած, տրուած ըլլալով որ ան կեդրոնն էր նաեւ Բելճիքայի, Պուլկարիոյ, Սուրիոյ, Հարաւային Ամերիկայի Հօկերու, պարտաւոր էր լրջահայեաց եւ լուրջ գործել: Բայց այս մարդիկը հետաքրքրողը գործը չէր, այլ իրենց աթոռը, հացը եւ եսը: « Եթէ 50 մասնաճիւղէն 5 հատ ալ մնայ, մեր խօսքը պիտի ըլլայ», յայտարարած էր Գալճեան եւ շրջաբերականի մը մէջ ալ կ՚ըսէր. « Եթէ գիտցանք պաշտպանել ու կտրել ..., գիտենք նաեւ խնամել մարմնի առողջ մասերը»: Անկարելի իր հակահօկեան եւ հակահայաստանեան դիմակը պատռող «վտարուած Հօկեաններու մասին էր: Բայց հիւանդին վատառողջ վիճակը մտահոգիչ էր եւ ահա տարիներու քննութիւնը, գիտակից վիրաբոյժներու — Ս. Հայաստանի կառավարութեան — խոր ուսումնասիրութիւնները եկան փաստերով հաստատելու թէ ներքապաշտ բժիշկը չէ կրցեր ազատարել եւ վատարար կարեր է մարմնի առողջ մասերը, մինչդեռ բուն թարախոտ վէրքը բաղաներ է Ֆրանսայի Հօկի կեդրոնական վարչութեան վարիչ չար տուղարներու նիւանդոտ գանկին մէջ: Գանկը, մտահոգիչ է ու կը սպառնայ վարակել մարմնի միւս մասերը ու թունաւորել ամբողջ օրկանիզմը — Ս. Հայաստանի բարեկամական շրջանակը — Ուստի գործողութիւնը անհրաժեշտ էր եւ Հայաստանի վիրաբոյժները նշտարեցին մէկ հարուածով կտրեցին գանկը, լուծեցին ՀՕԿը: Լուծարքէն յետոյ ի՞նչ կը մնար ընել մեզի, ենթարկուիլ: Բայց Գալճեան հակառակեցաւ, մասնաւոր շրջաբերականներով, իրեն յատուկ ատոմով նորէն քնացուց մեզ թէ՝ լուծարքը մեզի չի վերաբերիր, թէ բողոքողներու խօսքին մի հաւատաք, թէ մխիթարական նոր լուրեր ունինք, օրաթերթ պիտի հրատարակենք, եւն. ու տարի մը եւս շահագործեց մեզ, ամսական, մամուլի ֆոնտ, «Պէյլօ» ֆիլմ ու իր մահածը ներկելէ վերջ՝ արտակարգ համագումարի հրաւիրեց մասնաճիւղերը: Հօկի փրկութեան սիրոյն առաջարկուած արտակարգ համագումարներուն ... բայց հիմա յօժարեցաւ որպէսզի հիմնէ « Ֆրանքօ-Հայկական Ընկերակցութիւն »ը:

Ընկերներ, համագումարի կազմութիւնը, ... լուծուած Հօկի ծրագրի փոփոխման անհամ խնդիրները, Հօկի տարիներու բարոյական ու նիւթական լրիւ հաշուետուութեան խուսափումի մանրամասնութիւնները ցանց կ՚ընենք առայժմ. Մեզ հետաքրքրողը Գալճեանի կազմել ուզած նոր «Ընկերակցութիւն»ն է, որուն կ՚ուզէ անդամագրել նախկին Հօկեաններս, Ս. Հայաստանի բարեկամները:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԹՈՒՐՔԻԱ

Տերսիմի ապստամբութեան տարին

«ՔԱՆԴԵԼՈՎ ՉԻ ՎԵՐՋԱՆԱՐ»

Նախկին իթթիհատական մը, Մուհիտտին Պիրկէն, խմբագրապետ «Սօն փոստա» թերթին, կը գրէ օգոստոս 18 թուականով.

« Այս տարի, բանակը Տերսիմի մէջ կը կատարէ ռազմափորձերը: Անիկա մէկ նոր փուլն է այն գործողութեան, որով պետութիւնը կ՚ուզէ Տերսիմը դարձնել մէկ մասը այսօրուան արդիական Թուրքիոյ: Բարեկամ Սուրիոյ թերթերուն համաձայն, Տերսիմի մէջ ամբողջ Քրտութիւնը ըմբոստացած է եւ Թուրքեան տեղէն շարժած: Մինչդեռ ամենօրեայ կեանքէն եւ ամենօրեայ դէպքերէն զատ ուրիշ բան չկայ Տերսիմի մէջ: Այս կեանքը եւ դէպքերն ալ ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ դարերու ընթացքին փտած կրօնական աւատականութեան մը խեղդուկ մնացորդը, որ կ՚աշխատի տակաւին ապրիլ ներկայ Թուրքիոյ շրջանակին մէջ: Այս տարի ռազմափորձ մը, գալ տարի՝ աւելի խիստ միջոցներ, միւս տարին՝ աճցած քիչ մը աւելի սեղմուած բերաններ, եւ վերջը կը փակուի կ՚երթայ:

Խնդիրը հոս չէ: Տերսիմի մէջ աւատականութեան մը ջնջումը՝ միայն քանի մը տարուան ծրագրեալ աշխատանք մըն է ներկայ պետական դրութեանց միջոցներուն եւ այսօրուան Թուրքիոյ ազգային կազմին համար: Թուրքիա պիտի ընէ ասիկա եւ այս գործը մխտական ձեւով պիտի լուծէ:

Բայց մխտական վիճակ մը կատարեալ լուծում մը չէ. կատարեալ լուծում մը միայն դրական ձեւով կրնայ ըլլայ: Տերսիմի մէջ փտած աւատականութիւնը քանդելով չի վերջանար գործը: Հարկ է տեղը հաստատել նաեւ շէն շրջան մը, նման արեւմտեան Անատոլուի, հիւսիսային Անատոլուի եւ հարաւ-արեւելեան Անատոլուի:

Հինէն ի վեր, մեր մտաւորականները ունին խօսք մը զոր կը կրկնեն անդադար.— Էֆէնտիմ, այպալէս չըլլար, մարդ դրկենք Արեւելք: Եւ կը կարծեն թէ մեծ իմաստութիւն մը կը յայտնեն: Ասիկա հին եւ իր հնութեան չափ սխալ տեսակէտ մըն է, որ աշխարհը կը տեսնէ ոչ թէ «գործ», այլ «մարդու» վիճակով: Հարկ չկայ համբերել սխալ ըլլալուն փաստերը: Եթէ կառավարութիւնը փորձէ «մարդ» այսինքն «կատարեալ մարդ» դրկել արեւելք եւ այս իմաստութիւնը ածողներն ալ ամէնէն «կատարեալ մարդիկն» եղած ըլլան, երբ նման առաջարկ մը ուղղուի իրենց, պատասխանը սա է.

— Ես չեմ կրնար երթալ...

Մէկուն փորը կը ցաւի, միւսին՝ գլուխը... մէկուն տղաքը պէտք ունին դպրոցի, միւսին ընտանիքը Պոլիս կը գտնուի, եւն.:

Ենթադրենք թէ այս բոլոր կատարեալ մարդիկ ամէնէն հայրենասէր եւ անձնուէր անձերն են, բոլորն ալ պատրաստ են երթալու Տերսիմի լեռները կամ անդին, աւելի հեռուն, վայրեր, ուր մարդկային ոտքը չէ կոխած: Եւ բոլորն ալ գացին: Անոնք ի՞նչ պիտի ընեն հոն: Իրենց ընելիքը՝ վերը ի վերոյ խօսքն է (լաֆ): Թերեւս գեղեցիկ խօսքեր ընեն, հիանալի տեսութիւններ պարզեն, բայց այս բոլոր խօսքերը պիտի արձագանգեն լեռնէ լեռ եւ պիտի կորսուին:

Արեւելքի մէջ երբեք պակաս չեն եղած լաւ խօսքը, խոր իմաստութիւնը եւ անձնուէր մարդը: Ամէնէն գեղեցիկ իմաստութիւնները այդ կողմէն աշխարհ եկած են: Հակառակ ասոր, մէջտեղն է Արեւելքի վիճակը:

Ո՞վ մարդ պիտի դրկէ արեւելք: Պետութիւնը, չէ՞: Բայց պետութիւնը ուրկէ՞ հասկնայ որ մարդը կատարեալ է: Մարդիկը սեխ չեն որ ծանրութիւնէն եւ հոտէն դատելով դատավար կազմենք նորա մասին: Յետոյ, եթէ համալսարան աւարտած բոլոր գիտուն երիտասարդները արեւելք դրկենք ամէն տարի, պիտի տեսնենք որ վերադարձին նորէն ալէտ դարձած են:

Ո՛չ, սխալ է այս տեսակէտը: Մարդու փոխարէն գործ եւ դրամագլուխ դրկելու ենք ոչ միայն Տերսիմ, այլ եւ ամբողջ արեւելեան եւ կեդրոնական Անատոլուի շատ մը տեղերը: Գործը ինքնին կը ստեղծէ իրեն եւ շրջապատին հարկ եղած օգտակար մարդը. ստեղծագործ, շինարար տարրը: Դրամագլուխը պետութեան նման չէ. ան շատ լաւ գիտէ փնտռելով գտնել իրեն պէտք եղած օգտակար տարրը եւ արեւելք դրկել: Պետութիւնը չի կրնար ընտրել. դրամագլուխը կ՚ընտրէ: Արդէն պետութիւնը չի կրնար մարդ ստեղծել, մինչդեռ դրամագլուխը անպայման կը ստեղծէ: Ոչ թէ նախ գիտութիւն յետոյ գործ, այլ նախ գործ յետոյ գիտութիւն:

Քաղաքակրթութեան պատմութիւն՝ կը նշանակէ դրամագլուխի պատմութիւն: Մինչեւ որ դրամագլուխ չհաւաքուի տեղ մը, քաղաքակրթութիւնը չի կրնար պարզանալ: Ինչպէս որ չէ պարզացած: Քաղաքակրթութիւնը կը բարձրանայ՝ շնորհիւ գործարաններու երկնաքերձ ծխնելոյզներուն:

Հետեւաբար, արեւելեան Անատոլուն շէն եւ քաղաքակիրթ շրջան մը դարձնելու համար, պէտք է մէկ կողմէ երկաթուղի տանինք հոն, միւս կողմէն ալ՝ գործ եւ դրամագլուխ: Ճիշդ է թէ երբ երկաթուղին տեղ մը կ՚երթայ, գործը եւ դրամագլուխն ալ հոն կ՚երթան. բայց ասիկա բաւական չէ: Այդ կողմերը դեռ խիստ շատ գործի, խիստ շատ դրամագլխի պէտք կայ:

Ոչ թէ հին իմաստութեամբ, այլ նոր գլուխով, կեանքի եւ քաղաքակրթութեան նոր ոգիով կրնանք հիմնել նոր Թուրքիան »:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏՈՒՓԻՆԵԱՆ
եւ
ՕՐ. ՍԻՐՎԱՐԴ ԻՇԽԱՆԵԱՆ
ամուսնացած
նիւքամայրութեամբ Տիկին Սէքեանի
Տէկին 21 օգոստոս

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Նոյն իսկ Լուսպոնա Կրապովէն, որ թիակոնէն հակամէտ էր հեշտօրէն համակերպելու կեանքի արտաքին պարագաներուն, իրենց ամէն մէկ քայլափոխին հանդիպած բարբարոսութեան առջեւ, ա՜յնքան սարսափահար եւ ընկճուած էր որ հազիւ թէ տակաւին կը խօսէր:

Իրենց երկար ճամբորդութեան ընթացքին՝ ... քաղաքը տեսնելով, երկու աղջիկները նստած վհատ ու թախծոտ, եւ ապշահար իրենց առջեւ կը նայէին անթարթ: Թէ իրենց թախծական վիճակին ծայրը եկած էր եւ քիչ ատենէն իրենց ծանօթ մարդոց մէջ պիտի գտնուէին, ամէն օր ամէն ժամ, ա՜յնքան երկար ատեն, իրենք զիրենք վտանգներէ պաշարուած զգացած վերջ, այլ եւս ոեւէ մխիթարական զգացում չէր գործեր անոնց ա՜յնքան նսեմացած տրամադրութիւններուն վրայ:

Գահ մը վերջ ոտքի վրայ էին: Իրարու հետ ա՜յնքան նոյնացած, սերտիւ կապուած էին, որ երկուքն ալ, առանց բառ մը արտասանելու, նոյն իսկ առանց իրարու նայուածք փոխանակելու, միեւնոյն բանը կ՚ընէին:

Սրվազէն ճամբայ ելած ատենուան իրենց ցնցոտիներուն տեղ ուրիշ նոյն ձեւով ցնցոտիներ հագած, զոր ճամբան հաւաքած էին: Այլեւս իրենց մերկ ոտքերը անզգայացած, բրտացած էին ճամբուն քարերուն դէմ, գետիններուն կիզիչ տաքին դէմ եւ փոշին խաւ կապած էր անոնց վրայ: Անոնց մարմինները զոզյես անզգայ դարձած էին ցաւին դէմ, եւ շատ լալէն աչքերնին չորցած ու բորբոքած էր: Գիսառոխ գլուխնին աղտոտ թաշկինակով մը ծածկած, եւ անով երեսնին ալ մասամբ ծածկուած, թել թել եղած ճերմակեղէններով մորթերնին պատած, իւրաքանչիւրը ծրար մը կռնակին վրայ, կ՚երթային անտարբեր դէպի քաղաքը, առանց ոեւէ ուշադրութիւն ընելու իրենց հանդիպած սոսկալի թիւ մարդոց, առանց գրեթէ զանոնք տեսնելու:

Բուն քաղաքին մէջ ըլլալէ վերջ միայն Սիրանոյշ գիտակցեցաւ, թէ ինք պիտի հարցնէր հասկնար իր ազգականին, հօրը քենակալին, Յովհաննէս Արամ անունով մէկու մը բնակարանը:

Բայց Այնթապ քաղաքին մէջ ալ կեանքը մեռած կը թուէր: Փողոցները կ՚երեւէին միայն Մահմէտականներ, Թուրքեր եւ քանի մը Արաբներ, զինուորներու եւ Քիւրտերու հետ խառնուած: Սիրանոյշ Լուսպոնա Կրապովէնին հետ իջաւ խան մը, որուն բակը խճողուած էր կառքերով եւ ախոռները լեցուած էին ձիերով ու ջորիներով: Բակին շուրջ տարածուած առաջին յարկին վրայ անկիւն մը մութ սենեակ մը գտան, նեղուկ ձեւով, որ պատուհանի նմանող պզտիկ ծակէ մը լոյս կ՚առնէր: Ցորեկին ճեմելիքը տասանող դուռը կարկատ էր եւ տակէ ծղոտներ վրայ կախուած՝ չէր գոցուեր: Աղջիկները արբեցին աղտ ու փոշին, եղածին չափ, եւ նստան գետինը իրենց ծրարներուն վրայ: Միշտ լռակեաց զրամ ունէին, որովհետեւ իրենց հագուստ կապուստով Քրդուհիի կամ Թրքուհիի կը նմանէին, եւ որովհետեւ Սիրանոյշ իրենց ո՛ւրկէց եկած ըլլալուն վրայ հարցումներուն զանազան պատասխաններ կուտար, պարագաներուն յարմար, երբեմն ըսելով թէ պարսկական սահմանագլուխէն կուգային, կամ Զէյթունէն քշուած էին, կամ մահմէտական մուհաճիրներու կարաւանի մը կը պատկանէին երբեմն եւրոպական Թուրքիայէն Անատոլու գաղթած,— բոլոր այս ձեւերով ա՛ծան կ՚ելլէին ամէն ծախքերու տակէն: Իրենց լեզուն ալ չէր մատներ զիրենք, որովհետեւ Սիրանոյշ գիւղութեամբ կը խօսէր արեւելեան Անատոլուի գիւղացիներու գաւառաբարբառը եւ քիչ մը նոյնիսկ Քիւրտերէն:

Թանին մէջ ոչ ոք կարեւորութիւն կուտար կամ կը զբաղէր այս երկու ցնցոտազգեաց կիներով: Երբ իրիկուն ըլլար, Սիրանոյշ փողոց կ՚ելլէր, յուսալով թէ Հայու մը կը հանդիպի: Երկար ատեն կը թափառէր աղքին անդին: Քաղաքին 35,000 հայ բնակիչներէն ոչ ոք կը տեսնուէր փողոցները: Վերջ ի վերջոյ միտքը դրաւ Ցոյնի մը հարցնել, բայց այդ վերջինը ոեւէ պատասխան չտուաւ իրեն, այլ գլուխը դարձնելով առաւ քալեց, նոյն իսկ առանց թշնամական ակնարկ մը նետելու անոր վրայ: Երբ Սիրանոյշ այլ եւս դէպի խան դառնալու վրայ էր, տղայ մը քովէն անցաւ, գրեթէ տասը տարեկան պատանի մը, որ Սիրանոյշի մօտէն, քանի մը քայլ գնաց, գաղտագողի զանիկա դիտելով: Սիրանոյշ անտարբեր էր: Կէս ճամբան, Մարաշի մէջ իմացած էր որ Այնթապէն շատ Հայեր արդէն տեղահան եղած էին: Բայց միեւնոյն ատեն գիտէր որ Հայոց մէկ մասը տակաւին իր ճակատագրին կը սպասէր, եւ հետեւաբար անկարելի չէր որ անոնց մէջ գտնուէր նաեւ իր ազգականը՝ Յովհաննէս Արամ:

Յանկարծ պատանին անոր քովիկը կամաց մը ըսաւ հայերէն.

—Գիտեմ ես Յովհաննէս Արամի բնակած տեղը: Եթէ կ՚ուզես, եկուր ետեւս, ես պիտի տանիմ քեզ:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

[illegible] Կ․ [illegible] ժամանման, եթէ կ'ուզեն ասորիման բարեբացում ստանալ։ Ա[illegible] բնակիչներն եղած են ծնունդները բազմապատկելու համար։ Հրամանագիրը [illegible] 10 առ հարիւր կը սահմանէ կիներու համեմատութիւնը՝ պ[illegible] չամուսնացածներու համար։

[illegible] հրամանագիր մը կ'արտօնէ զօրաշարժի պարագային զինուորական [illegible]ութեան յանձնել այն բոլոր հաստատութիւնները որ կրնան օգտագործուիլ [illegible] համար։ Միեւնոյն ատեն ենթասպաներու թիւը պիտի աւելնայ

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱ ԿԸ ՎՏԱՐՈՒԻ ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Ֆաքիր Թահրա պէյ (Գրիգոր Գալֆաեան - [illegible]եան) ուր օր պայմանաժամ տրուած է, Ֆրանսայէն հեռանալու համար։ (Պայմանաժամը լրացած է արդէն)։ Ծնած Պոլիս, 1900ին, Գրիգոր Գալֆայեան Փարիզ եկաւ 10 — 12 տարի առաջ եւ մեծ համբաւ հանեց [illegible] փորձերով,— գամերու վրայ պառկիլ, գոց դագաղի մը մէջ [illegible] մարմինը այրել, կարել եւն.։ Շատ մը գիտնականներ չհաւատացին [illegible], իսկ Պ. Փօլ Հէօզէ հրապարակաւ խարեբայ կոչեց Ֆաքիրը, [illegible] գրելով,— «Ֆաքիրներ, խաբեբաներ եւ ընկ.»։

[illegible] իր արեւը խաւարիլ սկսաւ, Ֆաքիր Թահրա գնաց Նիս, ուր հաստատուեցաւ [illegible] ապարանքի մը մէջ, «Վիլլա Թահրա», գլխաւոր պողոտային վրայ։ Տարիներ առաջ կինոյ կամ գիւրահաւան տիպարներ կը շարունակէին [illegible] գինը։

Անցեալ տարի, Ֆաքիրը չնդալից աղդեր հրատարակելով, կը ծանուցանէր թէ ազգ. վիճակահանութեան տոմսակներ կը ծախէ (1/10), անպատճառ ապահովելով շահիլը, շնորհիւ իր գերբնական կարողութեանց։ Իր ձեռքով [illegible] այս տոմսակները կ'արժէին 15 ֆրանք, 10ը' տոմսակ, [illegible]

Դատական իշխանութիւնը չէր կրնար միջամտել, նկատելով որ Ֆաքիրը լրացուցած է օրինական ձեւակերպութիւնները։ Բայց շարք մը տեղեկագիրներ հասած ըլլալով ներքին նախարարութեան, որոշուեցաւ Գրիգոր Գալֆայեանը արտաքսել Ֆրանսայէն։

[illegible], Ֆաքիր Թահրա անհետացաւ Նիսէն։ Կ'ըսուի թէ Փա[illegible]

[illegible] հրամանագիրը արձակուած է փետրուար 4ին, իսկ իբրեւ [illegible] Ֆաքիրին հաղորդուած՝ օգոստոս 22ին։

40 ժամուան բնճուկը

[illegible] խլրտումները կը շարունակուին, այնպանիքի ժամերու [illegible] հրամանագրին հետեւանքով Երէկ, ուրբաթ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ծրագրած բողոքի ժողովը տեղի ունեցաւ Ձմեռնային մարզարանին մէջ, նախապէս հրապարակը ոստիկանական յատկացուած ըլլալով։ Այս առթիւ [illegible] խօսեցան համայնավար, ընկերվարական եւ արմատական կուսակցութեանց եւ ուրիշ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները։

*** Աշխատանքի նախարարը իր քով կանչելով 12 շրջանային քննիչներ, անոնցմէ հրահանգներ տուաւ նոր հրամանագրին գործադրութեան մասին։ Այս առթիւ բացատրեց թէ 1938 յուլիսի ընթացքին 1630 յաւելուածական ժամերու խնդրանքներէն մերժուած են միայն 14ը, ուրիշ խօսքով, 1.177.654 ժամեր [illegible] 16.944 ժամեր մերժուած են։

* Փարիզեան շրջանի շինութեանց բանուորները ժողով գումարելով, [illegible] պայմանագիրներու մասին։ Տասնհինգ օր պայմանա[illegible] խանելու համար։ Ի հարկին գործադուլ պիտի հռչա[illegible] բանուորներն ալ սպառնալից դիրք բռնած են։— Փա[illegible] հաստատութեանց պաշտօնեաները բողոքագիր մը ուղ[illegible], անքաւարար գտնելով թոշակի յաւելումները։ [illegible] հաստատութեանց բանուորները անբաւական գտնելով [illegible] որ 3 առ հարիւր յաւելում կը տրամադրէ փոխան 12ի, [illegible] հարիւր, պայմանաժամ տալով մինչեւ սեպտեմբեր 8։ — [illegible] գործատէրերն ու բանուորները համաձայնութիւն մը կնքեցին, [illegible] իբրեւ միլիոն թօն պիտի աւելնայ արտադրութիւնը, կէս միլիոն [illegible]

ԳԻ ՍՓՈՒՌ. [illegible] ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

[illegible], նախարարը ժողովի հրաւիրեց մասնագէտները, միջոցներ [illegible] արկածներու դէմ որոնք յաճախադէպ են դարձած վերջերս։ [illegible] օդանաւ մը եւս խորտակուեցաւ Տաքսի մէջ։ Օդաչուն, գնդ. Թուա, [illegible] եւ ծանօթ իր քաջագործութիւններով, մեռաւ անմիջապէս [illegible] ստացած վէրքերուն հետեւանքով։

[illegible] շինթէթիկ կիթէլրական լիազօրը հրամայեց փակել բոլոր անհատական [illegible], պետութեան յանձնելով կրթական գործը։ Վիէն[illegible] դպրոցներ սահմանուեցան Հրեաներուն, մէկ ալ բարձ[illegible] աշտանէ գրկուած են բոլոր երէցները, փաթէրները եւ [illegible]

[illegible] ամպափորձերը վերջացան մեծ յաջողութեամբ։ Կը [illegible] 000 զինուորներ. Գերմ[illegible] մէջ ալ ռազմափորձեր կը կատարուին

ՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆՆԵՐ պիտի համախմբուին Նիւրէնպէրկի մէջ, [illegible] : 350.000 հոգի պիտի բնակին վրաններու տակ։ [illegible] տախտակներ չարժման մէջ դրուած են.

[illegible] արշաւախումբ արտաքին գործերու պաշտօնատունը հրաւիրուե[illegible] համար դաշնագրի մասին։ Հրաւիրուած էր նա[illegible] յառաջին նախորդ հրամանատարը, զօր. Հէօզին[illegible] մը պիտի գումարուի երեքշաբթի օր։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՁԽԱՁԱՁՆԵԼ

[illegible] ՄԷՋ «Մշակոյթի Օրը» կը տօնուի Հոկտ. 8ին. [illegible], քաղաքին լաւագոյն սրահներէն մէկուն մէջ։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Թղթ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ վազպարեկի «Վարուժան» խումբը 3 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկեր Գեւորգեանի բնակարանին մէջ։ Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Գ. Ճանիկեան։

ԳԱՅԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ «Րաֆֆի» խումբի (Մարսէյլ քաղաքի) բոլոր պատանիները 7 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ «Ճաֆրիկեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 23ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

4 Սեպտեմբեր, Կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու Կրան Ֆէն Պ. Լ. Խօթնեգեանի սեփական պարտէզին մէջ։

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. ՀԱՅԿ ՍԵՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

Երգ, նուագ, պար եւ հաճելի անակնկալներ

Սէն Լուի Կ. Խաչի Մասնաճիւղը եւ Պատ. Միութիւնը իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն հայկական երգերով, պարերով եւ կենդանի պատկերներով։ «Ալգազար» բարձրախօսով եւ միջոցով պիտի երգուին հայկական եւ եւրոպական կտորներ։

Զովացուցիչ ըմպելիներ։ Կարելի է ճաշը միասին բերել։

Մուտք 3 ֆրանք։ Մուտքի տոմսը կը ծառայէ նաեւ տեղի ունենալիք վիճակահանութեան։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Առնել 15 եւ 18 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Սէն Լու։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

4 Սեպտեմբեր Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ
Մէտոնի անտառը (Թափի Վէր)

Կը խօսի գինակից Պ. ԵՓՐԵՄ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Տ. ՕՆՈՍԵԱՆԻ։ Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով։

Անձրեւի պարագային տեղի կ'ունենայ Իսիյ ի «Երիվեան» սրահին մէջ։ Մուտքը ազատ է։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Ի ՊԱՏԻՒ ՏԻԿՆ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆԻ

3 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ
Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Պիտի խօսին' օրուան հիւր, Հայ Կամ. եւ Մարզիկներու ներկայացուցիչը եւ Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱԼՃԵԱՆ։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Դ. ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Ֆր. Կարմիր Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ Դ. խումբին համար ընտրուած եւ պատրաստուած տղաքը պէտք է ներկայ ըլլան այս շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 3ին, ժամը 11ին gare Montparnasse: Ընկերութեան կողմէ արտօնուած է հաւաքուիլ Ancienne gare Hall d'entrée (մեծ սանդուղներէն բարձրանալով աջ կողմը)։

Տղաքը իրենց հետ պէտք է ունենան ՄԷԿ ԱՆԳԱՄ ճաշելու չափ ուտելիք։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Ավինեօն) Համազգային Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը՝ 4 Սեպտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Պ. Վ. Մինասեանի բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։

Յ. Ս. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղին Ընդհ. Ժողովը՝ 5 Սեպտեմբեր, երկուշաբթի երեկոյեան ժամը 8 Յ0ին սովորական հաւաքատեղին. Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս Կիրակի, 4 Սեպտ.ին առաւօտեան հոգեհանգիստ պիտի կատարուի Պուլվար Օտտոյի Հայոց Մատրան մէջ ի յիշատակ Մուշի խոնդալու գիւղացի Մեսրոպ Տէր Մկրտիչեանի, որ օգոստոս 19ին կնքեց իր մահկանացուն 40 տարեկան հասակին մէջ։

Հանգուցեալը ծառայած է Թրքական եւ Ֆրանսական բանակներուն մէջ։

Կը խնդրուի իր ծայրենակիցներէն եւ զինակիցներէն ներկայ գտնուիլ հոգեհանգստեան արարողութեան։

Վարդանաւ Տէր Մկրտիչեան

ԳՈՄՍՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Գոմսնի եւ շրջանի Թաղական խորհուրդը մտահոգ՝ Ֆրանսական վարժարան յաճախող հայ մանուկներու մայրենի լեզուի ուսուցման հարցով, ձեռնարկած է հիմնել հայերէն լեզուի եւ Հայոց պատմութեան դասընթացք մը, Հինգշաբթի եւ Կիրակի օրերը, ձրիաբար։

Դասաւանդութիւնը պիտի կատարէ ծանօթ ուսուցիչ Պ. ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ։

Կը հրաւիրենք ծնողները առանց դասակարգի խտրութեան, փութան արձանագրել տալ իրենց 7 տարեկանէն վեր զաւակները այդ դասընթացքին։

Արձանագրութեան համար կարելի է դիմել Կիրակի կէսօրէ առաջ եկեղեցւոյ բակը, իսկ սովորական օրերը 70 Bd. Vauquoise La Rosière, Պ. Ծզնաւորեանի բնակարանը։

[redacted]
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Domenme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 4 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 4 Septembre 1938

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3826

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՒԱՔԵԼ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵԼ

Վերջերս առիթ ունեցանք գրելու «Յուսաբեր»ի մէկ խմբագրականով, որ կը Թելադրէր հաւաքել եւ կորուստէ փրկել մեր «ոգեւոր տարագիրները».— ժողովրդական երգեր, զրոյցներ, աւանդութիւններ, հէքեաթներ, առակներ, առածներ, ասացուածքներ, նոյնիսկ բառեր։ Ինչպէս եւ Թարգմանել՝ ինչ որ օտարները հրատարակած են հայ ժողովուրդին, անոր պատմութեան, լեզուին, գրականութեան եւ արուեստի մասին։ Ու վերջապէս աշխարհաբարի վերածել հայ պատմիչները։

Այս առթիւ, առանց մերժելու սկզբունքը, յայտնեցինք մեր առարկումները՝ ծրագրին գործնականացման մասին։

Մեր տեսակէտով, աւելի գործնական է ոչ թէ նոր կազմակերպութիւն մը հիմնել, այլ օգտագործել եղածները,— Մխիթարեանց վանքերը, Երուսաղէմի վանքը, Համազգայինը, Հ. Յ. Դ. Թանգարանը, Նուպարեան Մատենադարանը, Թումանեան Հայ Մշակութային Հիմնարկութիւնը, Մ. Նահանգներու Կրթական Հիմնարկութիւնը եւն.։

Մինչեւ այսօր ուրիշ Թելադրութիւն չլսեցինք այս մասին, բայց կը կարծենք թէ լաւագոյն եղանակն է այս, եթէ սկզբունքով համաձայնութիւն յայտնեն յիշուած հաստատութիւնները։

Մեր պաշտօնակիցը նոր խմբագրականով մը կը հնչեցնէ ուրիշ ազդանշան մը,— «Տարածե՛նք» (27 օգոստոս)։

— «Չի բաւեր ունենալ, չի բաւեր հաւաքել, պէտք է նաեւ տարածել»։

Այս հարցն ալ շօշափեց «Յառաջ», յիշեցնելով ողբալի վիճակը՝ հայկական հրատարակութեանց սպառման,— դեղնած դէզերը որ կը մնան փոշիներու տակ, Փարիզէն, Վիէննայէն, Վենետիկէն մինչեւ Եգիպտոս եւ Ամերիկա։

«Յուսաբեր» իր կարգին կը մատնանշէ այդ պարագան, մեր այս եզրակացութեամբ.

— «Չի բաւեր միայն կարդալ, պէտք է մանաւանդ տարածել։ Այլապէս պիտի գայ ժամանակ մը, ուր հայ գիրքը պիտի ունենայ մագաղաթի դերն ու դիրքը.— պիտի տպուի քանի մը տասնեակ միայն, ունեւորներուն համար, եւ կամ բնաւ պիտի չտպուի։ Մեզ կը թուի, թէ դէպի հոն չէ որ կ'երթանք։ Մենք մեզի տուած ենք առաքելութիւնը առաջատար տարր ըլլալու։ Կա՛մ պէտք է հրաժարինք այդ առաքելութենէն եւ կամ պէտք է արժեցնենք զայն»։

Եւ շարք մը խորհրդածութիւններէ վերջ, կը ներկայացնէ առաջարկ մը, ուրիշներէ Թելադրուած.

— «Կազմել Համաձայնակցութիւն մը, մասնակցութեամբ հայ հրատարակիչներու, գրավաճառներու եւ մամուլի ներկայացուցիչներու։ Համաձայնակցութեան համար սահմանել երեք գլխաւոր կեդրոններ,— զոյգ Ամերիկաներուն համար՝ Պոսթընը, Եւրոպայի համար՝ Փարիզ, Մերձաւոր Արեւելքի համար՝ Գահիրէն։ Հայերէն բոլոր հին ու նոր հրատարակութիւնները կեդրոնացնել այս երեք «կեդրոն»ներուն մէջ, ու ձեռնարկել տարածման գործին, բարոյական օժանդակութեամբը մեր մամուլին»։

Թելադրուած «Համաձայնակցութիւն»ը պիտի դառնայ պատրաստ հրատարակիչ հեղինակներու համար։ Պիտի վերատպէ այն գործերը որ սպառած են եւ կը փնտռուին։ Պիտի հրատարակէ գրական ժողովածուներ, բառարաններ, դասագիրքեր, հանրագիտարաններ, Թարգմանութիւններ՝ օտարներէ եւ հայ պատմիչներէ, նոյնիսկ Թերթեր եւ հանդէսներ, «անոնց ղեկավարութիւնը յանձնելով ձեռնհաս անձերու, այնպիսի ձեւով մը որ աշխատանքները կատարուին եւ առաջ տարուին, ընդհանուր ղեկավարութեանը տակ՝ այս կամ այն մասնագէտին»։

Ինչպէս միշտ, այս պարագային ալ աջակցութեան պիտի հրաւիրուին բոլոր հանրային օրկանները,— մամուլ, դպրոց, Հայրենակցականներ, ընկերակցութիւններ, «նոյնիսկ ազգային իշխանութիւններ»։

Մեր պաշտօնակիցը ինքն ալ տաք չերեւար այս առաջարկին հանդէպ, հետեւեալ հարցումը սահեցնելով, իբրեւ եզրակացութիւն.

— «Ո՞վ պիտի գլխաւորէ սակայն Համաձայնակցութեան այս ձեռնարկը»։

Մեր կարծիքով, չափէն աւելի շողշողուն ծրագիր մըն է այս, բոլորովին անիրագործելի՝ ներկայ պայմաններուն մէջ։

Այդպիսի կազմակերպութիւն մը կրնան պարտադրել պետութիւնները, այն ալ միահեծան երկիրներու մէջ, ինչպէս օրինակներ ալ կան։

Մենք, ամբողջ 15 տարի վիճելէ, իմաստութեան գոհարներ ցանելէ վերջը, տակաւին իրար չենք հասկնար, աւելի հիմնական եւ ստիպողական հարցի մը շուրջը,— միացեալ ճակատ՝ յանուն գաղութներու ինքնապաշտպանութեան եւ Հայկական Դատի։

Երբ այս է անողոք իրականութիւնը, ի՞նչպէս հաւատալ թէ կարելի պիտի ըլլայ քով քովի բերել հրատարակիչն ու գրավաճառը, մամուլի ներկայացուցիչն ու հեղինակը, կազմելու համար առաջարկուած «Համաձայնակցութիւնը»։

Փորձառութիւնը կ'ապացուցանէ թէ մեծ ժողովուրդներու, պետութեանց մէջ անգամ, յաճախ համեստ ծրագիրներն են որ կը յաջողին, քան փայլուն եւ շռնդալից առաջադրութիւնները։

Ուրեմն ի՞նչ ընել, ծայրայատուկ նայիլ եւ բազկատարած սպասե՞լ, որպէսզի հայերէն գիրքը հրատարակիչ եւ մանաւանդ գնորդ գտնէ, ծաղկեցնելով գրական անդաստանը, կորուստէ փրկելով հին գանձերը եւ նոր ստեղծումները։

Փորձենք մենք ալ տեսակէտ մը յայտնել։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ԿԸ ՀԱՒԱՆԻ ԲԱՆԱԿՑԻԼ ՀԻՄ ԲՌՆԵԼՈՎ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Անգլիացի միջնորդին վերջին փորձերը

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Հիթլէրի ամառանոցին մէջ կատարուած խորհրդակցութենէն վերջ, Գերմանիոյ առաջնորդը մերժած էր չեխական կառավարութեան վերջին ծրագիրը, առանց սակայն փակելու բոլոր դուռները։ Գերմանիա, Հունգարիա եւ Չեխոսլովաքիոյ հիթլէրական կուսակցութիւնը պատրաստակամութիւն յայտնած են իբրեւ հիմք ընդունելու անգլիական միջին ծրագիրը, նոր բանակցութեանց համար։ Ուրեմն ամէն յոյս կորսուած չէ տակաւին։

Անգլիացի միջնորդը ուրբաթ օր մէկուկէս ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ Չեխոսլովաքիոյ Հանրապետութեան Նախագահին՝ Պ. Պենէշի հետ եւ անմիջապէս վերջը զեկոյց մը հրատարակեց, որ կը բովանդակէ 53 բառ եւ կ'ըսէ.— «Առաջին բանակցութիւններ տեղի ունեցան Նախագահին եւ Գերմաններու ներկայացուցիչներուն միջեւ եւ պիտի շարունակուին երկուշաբթի օր»։ Ուրիշ աղբիւրի մը համաձայն, Հէնլայնի կուսակցութեան երկու ներկայացուցիչները յայտնած են Հանրապետութեան Նախագահին թէ անգլիական ծրագիրը թէեւ ամբողջովին ընդունելի չէ, բայց կրնայ հիմ ծառայել յառաջիկայ բանակցութեանց։ Միւս մանրամասնութիւնները առ այժմ գաղտնի կը պահուին։

Հէնլայն Գերմաններու առաջնորդը, Չեխոսլովաքիա վերադարձին, անհրաժեշտ հրահանգներն առնելով Հիթլէրէն, անոր ամառանոցին մէջ։ Կ'ըսուի թէ Հիթլէր հետեւեալ հրամանը տուած է.

— «Շարունակեցէք եւ բանակցութիւններ վարեցէք. բայց եթէ խզում պատահի, հանրաքուէ պահանջեցէք»։

Կը հաւատան թէ լորտ Րընսիմէն գիտէր այս պարագան, երբ հրատարակեց իր զեկոյցը։

*** Գերմանական մամուլը կը շարունակէ ազդարարել թէ խաղաղութիւնը կախում ունի չեխական կառավարութեան ընթացքէն։ Այս առթիւ կը յիշեն թէ Ֆրանսա եւ Մ. Նահանգները պէտք է հասկնան որ անհրաժեշտ է խզել Չեխոսլովաքիոյ զինակցութիւնը Խ. Միութեան հետ։ Համպուրկի գլխաւոր Թերթը, «Ֆրէմտէնպլաթ» կ'ազդարարէ, խօսքերն ուղղելով մանաւանդ Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի.

— «Գերմանիոյ համար անհանդուրժելի է իր սահմանագլուխին վրայ տեսնել փոքր պետութիւն մը որ ունի 3.500.000 Գերմաններ եւ որ հակագերմանական զինակցութիւններ կնքած է։ Մոնրոյի վարդապետութեամբ, Մ. Նահանգները անշուշտ պիտի մերժէին, եթէ իրենց դրացիներէն մէկը այդպիսի զինակցութիւն մը կնքէր ոչ-ամերիկեան պետութեան մը հետ։ Հետեւաբար, Մ. Նահանգները պէտք է ըմբռնեն Մոնրոյի վարդապետութեան գերմանական տեսակը, որ առիթ տուած է Գերմանիոյ շահերուն համար սպառնալիք մը նկատել իր հարաւային-արեւելեան անմիջական դրացիներուն հակագերման զինակցութեանց քաղաքականութիւնը»։

Իսկ Պերլինի «Անկրիֆ»ը, որ քարոզութեանց նախարարին՝ Տոքթ. Կէօպէլսի օրկանն է, հետեւեալ ազդարարութիւնը կ'ուղղէ Ֆրանսայի.

— «Ֆրանսա Չեխոսլովաքիոյ ամէնէն սերտ զինակիցն է, թէ քաղաքական եւ թէ զինուորական տեսակէտով։ Ան կրնայ քաջալերել չեխական յամառութիւնը։ Կրնայ նաեւ ստիպել որ Փրակայի կառավարութիւնը ճշմարիտ հաշտեցողութեան տրամադրութիւն մը յայտնէ գերմանական պահանջներուն հանդէպ, կարելի դարձնելով բանակցութիւնները»։

Միւս Թերթերն ալ նոյնիմաստ ազդարարութիւններ կ'ուղղեն։

*** Չեխական տագնապին առթիւ յիշուեցաւ Զուիցերիոյ դաշնակցային դրութիւնը, որ կ'առաջարկուէր նաեւ Չեխոսլովաքիոյ համար։

Ինչպէս կազմակերպուած է Զուիցերիան.

Երկիրը բաժնուած է 25 գերիշխան նահանգներու (քանթոն) եւ կէս նահանգներու, իւրաքանչիւրը իր կառավարութեամբ, խորհրդարանով եւ օրէնքներով։ Այս նահանգներուն պաշտօնական լեզուն է ֆրանսերէնը, գերմաներէնը, իտալերէնը կամ ռոմանը (լատիներէնէ ածանցուած լեզու մը)։ Իւրաքանչիւր շրջան իրեն յատուկ բարքեր եւ սովորութիւններ ունի, ազդուած ըլլալով այն երկիրներէն որոնց լեզուն կը խօսի (Ֆրանսա, Գերմանիա կամ Իտալիա) եւ սակայն, ոչ մէկ երկիր այնքան ազգային է եւ միացեալ որքան Զուիցերիան։ Նահանգներուն միջեւ կապակցութիւնը կ'ապահովեն երկու ժողովներ,— Ազգային Խորհուրդ եւ Դաշնակցային Խորհուրդ։

«Տուր աշխարհին խաղաղութիւն»

Քէնթըրպըրիի արքեպիսկոպոսը հովուական Թուղթ մը ուղղելով կղերին եւ հաւատացեալներուն, յանձնարարեց աղօթել աշխարհի խաղաղութեան համար։ Արքեպիսկոպոսը կ'ըսէ.

— «Կարգ մը պետութեանց գլուխներուն վարած քաղաքականութիւնը կը սպառնայ անդունդին ափը առաջնորդել զանոնք։ Հաւանական է որ սեպտեմբերը տագնապալի ամիս մը դառնայ Եւրոպայի խաղաղութեան համար։ Անշուշտ Չեխոսլովաքիան վտանգի պատճառ մըն է։ Բայց, ինչպէս ըսած եմ ուրիշ առթիւ, յիմարութիւն եւ կեղծիք է խորհիլ կամ խօսիլ այնպէս իբրեւ թէ պատերազմը անխուսափելի ըլլար։ Բայց եւ այնպէս, երբ մարդ մը կը նախընտրէ դահավէժի մը ծայրագոյն ափը նստիլ, կրնայ վար իյնալու վտանգին ենթարկուիլ, եթէ նոյնիսկ ամենափոքր արկած մը պատահի,— քարի մը անկումը, քամի մը, գլխու պտոյտ մը»։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ առեւտրական շոգենաւային վարչութիւնը որոշեց ութ շոգենաւ ապսպրել Անգլիա, իւրաքանչիւրը 5000 թոն տարողութեամբ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԷԿ ԺԱՄ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ ՄԷՋ

Ծրր - ծրր ...
— Նախագահը հո՞ն է :
— Ոչ, արձակուրդի գացած է :
— Ե՞րբ գնաց :
— Երեք շաբաթ առաջ :
— Ե՞րբ կուգայ :
— Չեմ գիտեր :
— Ո՞ւր գացած է :
— Էվիան - Լէ - Պէն - Լոզան :
— Դաշնագի՞ր ստորագրելու :
— Ստորագրուած դաշնագիրները յիշեցնելու Ազգերու Դաշնակցութեան :
— Իսկ «լըքրի՞ն»:
— Հիմա աւելի շատ կ'այրի կը մրկի, անոր համար, տեսնելով որ մէկ զուիցերիական ֆրանքը 12 ֆրանսական կ'արժէ ...
— Առջի օր ազդ մը եւ յօդուած մը ղրկեցինք իր անունով. խնդրեմ կարդացէք :
— Բայց չէ՞ որ նամակը անոր ուղղուած է :
— Հոգ չէ բացէք. ո՞վ կը մնայ :

×

Ծրր - ծրր.
— Գեւոնեանը ինչո՞ւ չի պատասխաներ մեր նամակներուն :
— Հոս չէ, օդափոխութեան գացած է :
— Ե՞րբ կուգայ :
— Երբ որ լաւ մը կազդուրուի :
— Հիւանդութիւնը անցա՞ւ :
— Հեռագիրով կը դարմանուի :
— Ե՞րբ կը վերադառնայ :
— Չեմ գիտեր : Հաւանաբար այս ամսու :
— Երբ որ գայ, ըսէք թող մեր հաշիւը դրկէ :
— Շատ լաւ :
— Այս շաբթու ժողով ունի՞ք :
— Չեմ գիտեր :
— Հանդէս մը սարքած ենք, բանախօս մը ճարեցէք :
Օ՜լ րայթ

*

Ծրր - ծրր.
— Ընկեր Իշխանեանը կրնա՞ք հեռաձայնի կանչել
— Հոս չէ.
— Ո՞ւր գնաց :
— Արձակուրդի :
— Ի՞նչ կ'ըսէք, ո՞ւր :
— Չեմ գիտեր :
— Ե՞րբ կը վերադառնայ :
— Չեմ գիտեր :
— Նամակ մը գրած էի, ղրկեցի՞ք :
— Ղրկեցինք ինչ որ կար, իր տուած հասցէով :

×

Ծրր - ծրր.
— Ձեր հասցէով կարեւոր նամակ մը գրած էի ընկեր Վահան Համբարձումեանի, պատասխան չստացայ :
— Չորս - հինգ նամակներ կը սպասեն Համբարձումեանի ... այցելութեան :
— Ինչո՞ւ իրեն չէք ղրկեր :
— Փարիզ չի գտնուիր. նոր հասցէն ալ չեմ գիտեր :
— Բայց ստիպողական էր նամակս :
— Կը ցաւիմ :

×

Նամակ մը գաւառէն :
— Ձեր միջոցաւ գիրք մը ապսպրեր էի Հրանդ - Սամուէլին, չեմ ստացած մինչեւ հիմա :
— Գրատունը գոց է, Հրանտն ալ օդափոխութեան գացած, Էքս - լէ - Պէն :

×

Տիկին մը՝ խմբագրին գրասեղանին առջեւ.
— Մեր տղան ալ օդափոխութեան պիտի երթա՞յ Կ. Խաչի այս խումբին հետ :
— Չեմ գիտեր :
— Ի՞նչպէս չէք գիտեր, ձեր տիկինը Կ. Խաչին անդամ չէ՞, նամակը անոր գրած էի :
— Ան Կ. Խաչ, ես «Յառաջ», ի՞նչ գիտնամ :
— Գիտնալու էք :
— Կը ջանամ գիտնալ աւելի վերջը :

×

— Ես աւելի պատկերազարդ թերթ գիտեմ : Հէշուն շարժանկար :
— Ան ալ դուն պատմէ :

ՎԱՀԷ

ԻՏԱԼԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ՎՏԱՐՈՒՄԸ

Ընդհանուր զարմանք պատճառեց իտալական կառավարութեան այն հրամանագիր - օրէնքը որ վեց ամիս պայմանաժամ կուտայ 1919 յունուար 1էն վերջը հաստատուած օտար Հրեաներուն՝ երկրէն եւ գաղթավայրերէն հեռանալու համար։ Տակաւին քանի մը շաբաթ առաջ, իտալական կառավարութիւնը կը հաւատացնէր թէ իր ցեղային վարդապետութիւնը հալածանք չի նշանակեր։

Իրազեկներ 44.000 կը հաշուեն Իտալիոյ Հրեաներուն թիւը, իսկ նոր օրէնքին ենթակայ (օտար) 9 — 10.000 հոգի, որոնց շատերը հպատակ դարձած են եւ Իտալիա կ'ապրին քանի տարիէ ի վեր։ Բայց հեռանալու դատապարտուած Հրեաներուն ամենամեծ մասը կը կազմեն անոնք որ Իտալիա մտան 1931 — 1935ին, Գերմանիայէն եւ Աւստրիայէն։ Կան նաեւ քանի մը հարիւր լեհ Հրեաներ, որոնք Իտալիա գացած էին ուսանելու համար եւ հոն հաստատուեցան։

Հրամանագիր - օրէնքին հրատարակութենէն անմիջապէս վերջը բազմաթիւ Հրեաներ դիմեցին անգլիական, ֆրանսական, պելժիական եւ հարաւ. ամերիկեան հիւպատոսարանները, հասկնալու համար թէ կրնա՞ն այդ երկիրները երթալ։

Օրէնքին ենթակայ Հրեաներու մեծ մասը բարեկեցիկ են եւ կը բաղկանան հանրածանօթ բժիշկներէ, ատամնաբոյժներէ, փաստաբաններէ, որոնք կը գործեն Հռոմի, Միլանի եւ ուրիշ կեդրոն քաղաքներու մէջ։ Կան նաեւ հրեայ դասախօսներ իտալական համալսարաններու մէջ։ Մաս մըն ալ կ'ապրի իբրեւ հաստատ։ Ասոնք այն բախտաւորներն են որ Գերմանիայէն մեկնեցան, երբ կարելի էր միասին տանիլ իրենց հարստութեանց 75 առ 100ը կամ դրամ շահեցան վաճառականութեամբ եւ ճարտարութեամբ եւ յետոյ գործէ քաշուեցան։ Այս մարդոց համար ամէնէն կարեւոր խնդիրն է դրամի հարցը։ Իտալական օրէնքով, երկրին մէջ բնակող օտարականները մեծ գումարներ կրնան փոխադրել միայն այն հաշուեկցական դրամենեակներուն հետ որ կը կարգադրեն օտար երկիրներու հետ եղած առեւտրական վճարումները։ Միջազգային թնճուկ մըն ալ այս հարցէն պիտի ծագի։ Յետոյ, մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ կալուածներու խնդիրը։

Ուսուցիչները եւ ուսանողներն ալ...

Իտալական կառավարութիւնը նոր հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն յառաջիկայ տարեշրջանէն սկսեալ համալսարաններու եւ ուրիշ վարժարաններու դուռները կը փակուին հրեայ ուսանողներուն, ուսուցիչներուն եւ դասախօսներուն առջեւ։

Թերթերը կը գրեն թէ իր 20.000 հրեայ ուսանողներ եւ աշակերտներ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀՐԱՃԱԳԵՂ ՁԻԱՒՈՐԸ

«Աշխարհում երեք սրբութիւն կայ, որոնց համար մահը դառնում է անմահութիւն — Հայրենիք, ցեղային պատիւ եւ սէր» :

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Երէկ էր կարծես: Այն պայծառ ու յստակ պատկերը զոր կը հրջանակեն անմահութեան մշտադալար դափնի-ներ, լոյսի երիզներ ծիածանագոյն ստուերով :

Ան մնաց դրոշմուած աղջնակի երե-ւակայութեանս անբիծ կապոյտին վը-րայ: Եւ ժամանակի թանձր փոշին չկրցաւ զայն ծածկել մոռացումի ան-յստակ մթութեան մէջ :

Առաջին անգամ երբ հանդիպեցայ անոր, կարծեցի տեսնել հին հեթանոս հովւայ մը, լայնաթիկն ու մարմնեղ : Անհեղ ու հոյակապ ձիաւոր մը արի ա-ղանց սերունդէն սերած Գրա-ւիչ ու ներդաշնակ էին ձին ու ձիաւո-րը: Եւ նման էին այն միաձոյլ արձա-նին որ կը խորհրդանշէ — Վրէժը, պայքարը եւ յաղթանակը :

Օդը ցուրտ էր ու մռայլ, եւ ձմեռ-նային թոյլ ու միօրինակ անձրեւ մը կ'իջնէր, թրջելով սալայատակը, որ կը ողողար անզուսպ երիվարին դոփիւն-ներուն տակ: Գաճ մը ինծի թուեցաւ որ, Ս. Սարգսի հրեղէն ձին էր, իր պաշտելի ձիաւորին հետ, որ վրնջելով փրփրադէզ բաշերով ամպերու անտես հովանիներէն արշաւեր վար իջեր էր, Տիգրանակերտի հայկական թաղամա-սին մէջ :

— Աքանչելին Սեբաստացի Մուրա-տն էր այդ դիւցազնական ձիաւորը, որուն պատկերը, յստակ ու լուսաշող երանգներով, յաւիտենական դափնի-ներով եզերուած կը ցոլցլայ յիշողու-թեանս կանանչ դալարուտքին վրայ: Կարծես, երէկ էր …. :

Այն տարիները, Թուրքիոյ մեծ ոս-տանէն կը շարունակուէին շռայլօրէն հոսիլ ազատութեան, հաւասարու-թեան եւ եղբայրութեան ուխտերն ու կոչերը: Ժողովուրդը քաղցր յոյսեր կ'ապրէր: Գալիք ապահով օրերու հե-ռանկարը կը գինովցնէր Տիգրանա-կերտցի Հայը, որ սրտովին կառչած իր հայրենի հողին եւ աւանդութիւն-ներուն, նոր աւիւնով մը կը դոպնդուն-ցէր ինքզինքը, արդար եւ սեփական իրաւունքներու տիրանալու ցանկու-թեամբ: Անոր ազգային ներուժ կեան-քը որ կը կրէր արմենական հարազատ դրոշմ. գաղափարական ինքնաղիտակ-ցութեան խորունկ ակօսներով բաց-ուած էր արդէն յեղափոխական զար-թօնքէն ի վեր: Մենք մեր մանկունակ հասակէն կը լսէինք միշտ դգուշաւոր ու խորհրդաւոր փսփսուքը մեր ծը-նողքներուն, ձմեռնային երկար գի-շերներուն ներքնասենեակներու տաք անկիւնները մառնմական գաղտնի գրոյցներ բարեկամներու հետ գլուխ գլխի :

— Ալեկոծ մարտնչումներն ու բոսոր յաղթանակներն էին Փէտայի հայ-դուկներուն — անխոցելի Գէորգ Չա-ւուշին, աննման Հրայրին, քաջ Թանին, Անդրանիկին, Մուրատին :

— Հայդուկը — այդ անընկճելի մը-տառնպարը գրաւեր էր ժողովուրդի հոգին: Ան երգերով փառաբանած էր անոր անխորտակելի կամքը, խրա-խուսած էր անոր փոթորկոտ կեանքին խիզախ ապրումները: Անհնարին կըռ-կինով լացեր էր անոր անդարմանելի կորուստը, եւ յաւերժացուցեր էր ա-

նոր պաշտելի անունը իր սուրբերուն հետ …. :

Ահ, անոնք, ազատութեան սիրա-հար՝ ուխտեալ զինուորները, — անձ-նուրացներ, կեանքէն տարամեր-ժուածներ լեռները բարձրացեր էին: Պարերու ու ծերպերու մէջ ապաստան փնտռեր էին: Ձմրան անգութ բուքին՝ անողորմ սառնամանիքին՝ ընտանե-կան ջերմիկ բոյները զուրկ մութ ու խոնաւ քարանձաւներու մէջ գիշերեր էին, քարի մը վրայ հանգչեցնելով ի-րենց յոգնած ու տանջուած գլուխնե-րը: Օրերով, գիշերներով հալածա-կան ու անսուաղ անցեր էին արբանառ կիրճերէ, ժայռեր էին անդունդներէն ապառաժները: Կռուեր ու խուճապի մատներ էին անհամեմատ սպառազին-ուած թշնամի խուժաններ: Եւ օր մը հերոսաբար ինկեր էին զարհուրելի ու անհաւասար ճակատամարտի մը մէջ վէնքը իրենց կուրծքին սեղմած՝ բաց աչքերով ու գունատ … :

Եւ այսպէս՝ ժողովուրդը աստուա-ծացուցեր էր զանոնք իր սրտին մէջ, եւ կը նուիրէր անոնց ինչ որ ունէր սուրբ ու սիրագին :

Այդ օրերուն էր, 1909ի ձմրան: Տիգրանակերտցի Հայը՝ առանց դա-սակարգի խտրութեան, աննկարագ-րելի խանդավառութեամբ ընդունեց Մուրատը, յեղափոխական մեծ հայ-դուկը, որ հրաշքով ճողոպրեր էր մահուան ցանցերէն եւ ահա իր սիրած ժողովուրդի ծոցը՝ ազատօրէն կը վա-յելէր անոր ազնիւ ասպնջականութիւ-նը: Եւ ամէն տեղ, շուկաներու հրա-պարակներու վրայ, տուներէն ներս, ժամբաներուն անկիւնները երբ մար-դիկ, այր, կին, ծեր, երիտասարդ, իշարբու մօտ գային, խօսակցութեան նիւթը Մուրատն էր: Կը պատմէին ա-նոր սխրալի գործերով քաջագործու-թիւնները, որոնց՝ եղբայրօրէն մաս կը կազմէր Մուրատի ձին: Այս հէք-եաթային խելացի անասունը իր տի-րոջ լեզուն կը հասկնայ, վտանգի պահերուն կը պաշտպանէ զայն իր շատ զարմանալի բնազդովը, ան-դունդներէն կը ցատկէ, ոչ-ոքի կը ձգէ որ ոտք դնէ իր տապաստակին վը-րայ: Եւ կը շարունակուէին տակաւին շատ անօրինակ պատմութիւններ :

Իր բանախօսութեան օրը, տեսնելու արժանի էր, այն ծովածաւալ երկսեռ բազմութիւնը՝ ուս ուսի, որ լեցուած էր Ս. Կիրակոսի հսկայ ժամուն ներսն ու դուրսը: Բոլորը կը տենչային տես-նել ու լսել վերապրող հերոսը: Ժողո-վուրդը խելայեղ կը ծափահարէր, եւ … կը հառաչէր: Մեր մամիկները ու-րախութեան արցունքներ կը թափէին: Դասերը խճողած էին զպրոցական խումբերը: Ոգեւորութիւնը աննախըն-թաց էր: Մենք հոն երգեցինք երգեր: Տառապանքի ու բանտի երգեր, կռուի ու յաղթութեան երգեր, ազատութեան երգեր.

Եւ այդ խինդով ու արտասուքով օ-ծուն մթնոլորտին մէջ, կը ռաւառնէին թերթեւս, հոգիները ինկած՝ հաւատա-ւոր ղողհերուն — աքսորավայրի ու կա-խաղանի, կրակի ու սուրինմոռանալի մարտիրոսներուն ..

Կարճ ժամանակամիջոց մը, ան մը-նաց Տիգրանակերտի մէջ: Անհանգիստ եղան Թուրք փաշաներն ու բաշաները: Զրոյց հանեցին թէ «Դաշնակ Մուրատը եկեր է եւ գաղտնի կազմակերպու-թեամբ պիտի կոտորէ քաղաքին խա-լամները: Եւ այս առթիւ գիշեր ըրին կուսակալին: Այս վերջինը ժամանաւոր կերպով իր մօտ կանչեց Մուրատը եւ խնդրեց որ մեկնի քաղաքէն, որպէսզի թրքական յուզումը խաղաղի :

Մեծագոյն Թուրքերը կը սոսկային մէկ հատիկ հայ փէտայիի մը անու-նէն: Անոր գնդակը վրիժառու էր եւ անվրէպ, գիտէին եւ կը խոստովանէին այս բացայայտ ճշմարտութիւնը :

Այսպէս էր. որ, մեր ափ մը քաջարի հայդուկները տարիներով՝ ահ ու սար-սափի մէջ պահեցին Թուրք ու քիւրտ վայրագութիւնները, զսպեցին կամա-յականութիւնը անոնց վաւաշոտ կիր-քերուն եւ մարդակեր բնազդներուն, եւ մղեցին բանակներ իրենց գլխաւոր-ներով միասին: Մեծ եղաւ անոնց զարմանահրաշ տաքքինութեան եւ հը-մայքին մոգական ուժը, եւ ահաւոր :

Մեկնումի օրերն էին: Իրիկուն մը դպրոցէն դարձիս, տրտակարգ պատ-րաստութիւն մը կար մեր տանը մէջ, խումբ մը ջերմեռանդ ու գաղափարա-կան Արմէնուհիներ հաւաքուեր էին մեզի, եւ տեսակցութիւն մը խնդրեր էին Մուրատէն: Չէր մերժած :

Ես այդ վերջին անգամը մօտէն տե-սայ զինքը: Լռեցի իր մեղմ եւ անուշ ձայնը: Ականջ դրի իր քաղցր ու հա-մոզիչ շեշտին: Յուզուած էր: Ընդու-նելութիւնը շատ սրտագին էր: Ցաւ-ցանք, նուիրում ու երկիւղածութիւն կար հոն :

Կծկուած էի սենեակին ամէնէն վա-րի անկիւնը, դրանը մօտ: Հիացիկ աչ-քերով կը դիտէի զինքը: Ան եկեր էր արիւնի եւ հուրի աշխարհէն ուր կ'ապրէին եօթը գլուխով վիշապներ, — Գերմարդը ճակատեր էր անոնց դէմ, եւ յաղթեր էր …

Ան գովեց Տիգրանակերտի յառաջա-պահ Արմէնուհիները, խրախուսեց.

— «Դուք վաղուան մայրերն էք» ըսաւ. դուք պիտի բարձրացնէք ազ-գը …» :

Պաշտելի սերմնացան, քու խօսքերդ — մարգարիտներ թանկագին — ին-կան մաքուր ու արգաւանդ հողի մը վ-րայ, ծիլ արձակեցին, թեւ տուին հո-գիներու, եւ տարիներ վերջ՝ հունձքը առատ եղաւ . .

Ա՜հ, այն օրը յոյսի, փերածնունդի եւ ջանիկ օր — երբ առաջին անգամ տեսայ զինքը, կենդանի արձան մըն էր ցեղին ասպետական ոգիէն ձուլուած, արմենական կուրծքէն ծլած հոտով ծաղիկն էր հրաշագեղ ձիաւորը: Ան կը մնայ աղջնակի յիշատակներուս ծաղկագեղ դալարուտքին վրայ, յա-ւերժակ ու տիրական …. :

Երէկ էր, կարծես …. :

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ

ԸՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

Ամէն ղառիվեր՝ ղառիվար մըն ալ ունի :

** Այսօրուան հաւկիթը վաղուան հաւէն նախամեծար է :

** Առանց դամի տախտակը՝ հովը կը տանի :

** Աքաղաղը մեռաւ, աչքը մնաց աղբանոցը :

** Առանց թերութեան բարեկամ փնտռողը՝ առանց բարեկամի կը մը-նայ :

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐ

Իրապէս մոռցուա՞ծ է 1920 օգոս-տոս 10ը :

Մտածումի քմայքով մը ազգս կ'ե-րեւակայեմ հպարտ, ամբարտաւան, ինքնակամ: Ի՞նչ արժէք ունին անոր համար Սեվրը, ոսկի գրիչը, «փոքր դաշնակից» անուանակոչումը, մեծ քաղաքագէտներու մեղրածոր ժպիտ-ները եւ ձեռքի սեղմումները :

Մեծն - Տիգրանի գահուն մէկ ար-ծաթէ գամն իսկ այդ բոլորին հետ չէնք փոխանակեր:

. Այնպէս չէ՞, Ազգս իմ :

Յարեցի՞ն մեզ: Ցուղայէն աւելի գանհիկ ձեւո՞վ մառնեցին մեզ թշնա-միին: Դատապարտելով իսկ մեր ա-րիւնը ծծող տղրուկները, նոր, աւելի զռուելի տղրուկնե՞ր ներմուծեցին մեր աշխարհէն ներս: Շինարար, ազնուա-կան ազգ մը թափառաշրջիկնե՞րու վե-րածեցին: Ջրատած ուղեղներով դրա-կանութի՞ւն ըրին ի տես մեր անպատ-ւելի թշուառութեան: Լաւ, լաւ. ահա մենք ալ կ'արհամարհենք զիրենք եւ քար լռութիւն մը կը պահենք այն միակ օրուան մասին, երբ պաշտօնա-պէս հանդիպեցանք եւ պաշտօնապէս դաշնակցեցանք …. :

Այսպէս կ'երեւակայեմ քեզ, Ազգս իմ :

Բայց,

Երբ կը կարդամ թէ Ցեխուս իսկ դարձաւ եւ տրտում ու ծանր նայ-ուածքով չափեց հասակը ուրացող Գետրոսին, քու զոռող կեցուածքդ ար-դար չի թուիր ինծի :

Ցիշատակելի օր մը չէ՞, պատմա-կան մեծ արժէք ունեցող թուական մը չէ՞ օգոստոս 10ը: Այդ օրն էր սակայն որ մեր լիազօր պատուիրակները հա-գան իրենց նոր կօշիկները, անցան ի-րենց համար մասնաւորապէս Ամերի-կայէն բերուած «հայկական գորգին» մը վրայէն, ձեռք առին ոսկի գրիչ մը, եւ, համաշխարհային անուններու կողքն ի վար ստորագրեցին, ի դիմաց «փոքր դաշնակից» Հայաստանի: Ստո-րագրեցին Մեծ եւ Միացեալ Հայաս-տանի փաստաթուղթը, մինչ «Փէյլո-զոֆ» Րիզա Թէվֆիքանկիւնմը կեցած էր գլխահակ: Ստորագրեցին թերեւս սրտում (երբեմն յաղթութիւններ կան ծանր արցունքով), որովհետեւ «մեծ դաշնակիցներուն եւ մեր միջեւ մէ-կուէկս միլիոնի դիակներ կային փռու-ուած, եթէ հաշուենք ջարդը, աքսորը եւ կամաւորները: Այդ խենթ տղաքը որոնց բոսորագոյն արիւնը թափեցաւ ամէն ճակատի վրայ, եւ որոնցմէ «անծանօթ զինուորին» իսկ չունեցանք մենք մինչեւ այսօր :

Մոռնալ, մոռնալ — պիտի ըսէք Տէրեանը, բայց ներէ ինծի, անիրաւ-ուած ազգդ իմ, որ փոքրիկ պատմու-թիւն մը յիշեցնեմ քեզի :

X

Դատաւոր մը կար քաղաքի մը մէջ: Այդ մարդը Աստուծմէ չէր վախնար ու մարդէ չէր ամչնար: Եւ նոյն քաղա-քին մէջ որբեւայրի մը կար որ անոր կուգար ու կ'ըսէր — Իրաւունք ըրէ ինծի ու ազատէ զիս իմ ոսոխէն: — Դատաւորը չէր ուզեր մտիկ ընել եր-կար ատեն, բայց օր մը մտքէն ըսաւ. — Թէեւ Աստուծմէ չեմ վախնար ու մարդէ չեմ ամչնար, բայց այս որբե-ւայրին իրաւունք ընեմ որ ամէն ա-

ռեն չգայ թախանձել եւ գլխ այսքան ստանձրացնել :

Ու հիմա ըսէ ինծի, մեծ եւ հպարտ ազգդ իմ, ի՞նչ կ'ըլլայ եթէ այսքան ձառերու, հանդէսներու, հրաւէրնե-րու մէջ փոքր տեղ մըն ալ վերապա-հենք օգոստոս 10ին. Ի՞նչ կ'ըլլայ եթէ ոտքինք պետական մարդիկը որ վեր-յիշեն զոսկէ գրիչը: Գէթ մեր նոր սերունդներու ինքնասիրութիւնը փայ-փայելու համար կրենել տանք այդ մարդոց սրտառուչ դրուագները մեր դիւցազնավէպին, ու զովքը այն խենթ, այն հերոս տղոց որ ճակատէ ճակատ կը վազէին, «սուրբ պատերազմ»ին բո-ցը իրենց աչքերուն :

Ապրիլ 24ին թող զօղանջեն հայ ե-կեղեցիներու ծանր զանգակները: Ստուերներ թող անցնին մեծաշուք մահերգներով: Թող չմոռցուի եր-բեք, երբեք :

Մայիս 28ին թող ծածանին եռա-գոյնները: Թող վարդեր մաղուին եւ սատրակներ արձակուին: Հեթանոս Նաւասարդի վայել տօնական չքեղու-թեամբ թող հանդիսաւորուի Ազատու-թիւնը Հայոց Ազգին :

Բայց՝

Օգոստոս 10ին թող փրփրի եւ ցայ-տէ Ազգանուեան Տոհմի մեր ցեղային ըինախնդրութիւնը: Հսկայ թմբուկ-ներ թող առնեն մեր մանչերը, հսկայ փողեր թող առնեն մեր աղջիկները,

եւ, իբրեւ նոր օրերու «ազատարա-րանակ» թող անոնք երկար, օհ, խիստ երկար թմբկահարեն եւ փողահարեն պատշգամներուն տակը այլազան ազ-գերու պետական մարդոց, մինչեւ որ ճաղատ գլուխներ ստիպուին դուրս ցցուիլ, երդուելու որ պիտի կատարեն իրենց խոստումը.

Արդարութի՞ւն այս խաբուած, ու ծախուած Փոքր Դաշնակիցին.

Ի ձայն փողի եւ թմբուկի այդ օր սիմխայն այդ օրը հրաւիրինք ..... որ խօսի մեզի: Ու մեր երիտասար-դութիւնը՝ իբրեւ հարազատ ժառան-գորդ՝ թող պահանջէ այն որ իրն է եւ իրն է … պատմական անուրանալի կոթողներով, պատմական ժառանգու-թիւնով, պատմական երդումներով ստորագրութիւններով իրեն եղած մեծ ժառանգութիւնը՝

Հայաստանը :

Թշնամին կրնայ մոռնալ, պէտք է ալ մոռնայ օգոստոս 10ը, բայց ... իմ խմաստուն ազգս, ի՞նչպէս կրնաս մոռնալ այդ թուականը: Ի՞նչ փոքր քեզի Լոզանը, այդ պզտիկ անկիւն, պզտիկ երկրի մը, երբ քու անունդ ..... կէ գրիչով մը զօղուած է Սեվրի պատ-մական, անմոռանալի անուէին

Դուն, որ տօներու ցնծահանդէս ..... նես այնքան այլազան, այնքան զա-նազան :

ՍԵՋԱ

Պասկերենը ժարթէն տը լա Ֆրանսէն

ԱՌԱՒՕՏ ՄԸ

(ՇԸՆԱՆՍՕՑԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ)

Առաւօտ մը, հինգ հոգի — երկու այր եւ երեք կին — ճամբայ ելանք հետիոտն, դէպի Շընոնսօ (այցելելու դղեակը) եւ անկէ Մոնթրիշար քաղա-քը (այցելելու աւանդական բերդն ու արքական աւազակը): Մօտաւորա-պէս քսանեւհինգ քիլոմեթր երթ մը:

Հակառակ մեր տեսած ճարտարա-պետական, արձանագործական, նկար-չական, զորգագործական, կահագոր-ծական հրաշալիքներուն՝ մէջս անըն-ջելի տպաւորութեամբ մը դրոշմուե-ցաւ բնութեան գլուխ գործոցը՝ Առա-ւօտը :

Ցամբարար կը բարձրանանք բար-ձունքէ բարձունք ու մեզի հետ, մեր ձախէն, յամրաբար կը բարձրանայ Ա-րեգակը, լուսեղէն թարմութիւնով Օդին մէջ ճառագայթները կը բեկ-բեկին, կը թրթռան անհուն լարերու նման եւ լուսերգութեան մը նուագա-ւոր լսելի է մթնոլորտին մէջ, ամէն կողմէ: Միջոցին մէջ մաքրութիւն մը, պտուղներու եւ ծաղիկներու, հողե-րու եւ ջուրերու բոյրերով ասլի մաք-րութիւն մը տարածուած է ու կը պա-րուրէ մեզ: Լոյսեր, մերկ աղջիկներու նման, նստած են թուփերու մէջ, ծա-ռերու վրայ, իրենց դողը լեցուցած թռչուններ, որոնց ճռուողիւնը կը թա-փի մեր հոգիներուն մէջ: Մերթ ծի-ծեռնակներու ողկոյզ մը կը բարձրա-նայ օդին մէջ: (Ուրիշ ճամբու մը վը-րայ, տեսայ բազմախումբ ծիծեռնակ-ներու թառը՝ բազմաղիծ հեռագրա-թելերու վրայ՝ այնքան նման ձայնա-գրութեան գիծերու վրայ գրուած Ոտ-րերուն):

Կը շնչեմ օդը լիաթոք ու կ'առնեմ համը ընկոյզներուն, խնձորներուն, ստանձերուն, դեղձերուն, խաղողնե-րուն :

Շնչելու ճաշակով ջրաւականնա-լով՝ մերթ կ'երկարենքմեր ձեռքերը ճամբուն եզերքը ինքնամատոյց կա-նած ծառերուն, որոնց ճիւղերը ծա-րութեամբ խոնարհած ու երբեմն կոտրած են::

(Պտղատու մարդը, ինչպէս ծառ ..... կ'ըլլայ խոնարհ ու յաճախ մէկ ..... կը կոտրի այդ խոնարհութեան .....)

Կը շնչեմ մանաւանդ Արեւ ..... չքերս կը փակեմ ու այնպէս կը ..... իմ: Հաւատացէ՛ք, կը զգամ ..... հրակէզ ձեռքը որ կը շօշափէ ..... այտերս, կը շարժէ մատները ..... վրայ, կը խուժէ ..... Աստուծոյ ..... Հոգիս չքթունքներուս վրայ, կը ..... րուրեմ այդ Աջը եւ պատանի մը ..... թեւութեամբ կը յառաջանամ ..... լուսոյս ու բարձրացող ճամբուն ....

Արշալոյսներ ու առաւօտներ ..... է ճաշակել հոգեւին՝ որպէսզի ..... կեանքին Օրը սկսի եւ տեւէ ..... մաքրութեամբ ու կործանչութեամբ

Միջօրէ մը

(ԹՈՒՐՐԻ ՄԱՏՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՇՏԱՐԱԿ)

Բարձրացած ենք երեք հարիւր ..... տրճան: Կը գտնուինք եօթանա..... մէթր բարձրութեան վրայ: Վար ..... Թուր քաղաքն է իր միագոյն սեւ ..... նիքներով որոնց վրայ կ'եկեւէշէ ..... տահեղերը: Երկնասլաց աշտարակ..... գիտելով ստամը, կը կարծուի ..... չարժում եւ ամրուկ չկայ ոչ մէկ ..... ւի մէջ: Շէնքերու ամբախ ծալալ ..... տիկ նստած, յոգնած ու քրտնած, ... խոկայ: Տեղ տեղ եկեղեցիներ, ... Մարթէնը, Սէն Սաթուրնէնը, ... Բ'Էթիէնը, կը յայտնուին, ինչպէս ..... եւ Մեծն Կարոլոսի կիսարոճաց ..... յ ..... , Մանդարանը ու Թաքոր ..... Միւսները դաճաճներու համալիր ..... բազմութիւն մը, առաւել կամ նուազ ..... խմբուած հսկայ Մայր եկեղեցի..... շուրջը: Աստուածաշնչական խաղա.....

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԵԼԵԱՆ

Անիկա խոզ բառն ալ մէջտեղ նետեց. իբր թէ ինքն ալ Օսմանցիներուն նա-խապաշարումն ունենար այդ կենդա-նիին հանդէպ. եւ սակայն իր մէջքի փամփշտակալը խոզի կաշիէ չինուած էր :

— Մեծ քանակութեամբ փամփուշ-տի պէտք պիտի ունենանք, ըսաւ :

— Ճամբուն վրայ գտնուող գիւղերը ուրիշ ի՞նչ բան պիտի ուզէին որ հե-տերնին առնեն անոնք :

— Թուրք պաշտօնէր պէտք չէ որ ունենանք: Թուրքերը Ձէյթունի մէջ կամուրջէ մը վար կը նետեն. եւ ինքս պիտի ճարեմ պաշտօնէներ, որ զի-րենք ապահով տուն պիտի դարձնեն :

Ինծի այնպէս թուեցաւ թէ անիկա ըսած առենը շունչ մը քաշեց :

Այս խօսքերը ըսողը եթէ Թուրք մը ըլլար, պիտի աւելցնէր, «ինշալլահ» (եթէ Տէրը կամենայ):

— Երկու ամսուան ճամբորդութեան մը պատրաստուեցէք: Ե՞րբ եւ ուր-կէ՞ պիտի սկսի ճամբորդութիւնը, ը-սաւ ան:

Հիւպատոսարանէն ճամբայ ելլելը անպատեհ պիտի ըլլար :

— Տարսոն՝ Եէնի Խանէն, ըսաւ Ռեիլ:

— Ատ լաւ է, հրաշալի: Անմիջապէս Ձէյթունցի պաշտօնէներ պիտի զըր-կեմ Եէնի Խան: Լաւ վճարեցէք ա-նոնց: Ձի ունի՞ք: Ուղտերը օգտակար չեն ըլլար, ոչ ալ կառքերը, թէ ին-չո՞ւ՝ վերջը կ'իմանաք: Ջորիները ա-ւելի լաւ են:

— Ես գիտեմ թէ ուրկէց կրնաք վար-ձել ջորիները. եւ իւրաքանչիւր ջորիին մէյմէկ Թուրք ջորեպան, ըսաւ հիւ-պատոսը:

— Լաւ ուրեմն, յարեց Գազիկ, ձեռ-քերը բարձրացնելով: Ի՞նչ է տարբե-րութիւնը: Եթէ քանի մը Թուրքեր Ձէյթունի կամուրջին վրայէն իրենց վախճանին հասնին …

Շատ դժուարութեամբ կրցաւ ըսել այսքանը որպէս մեր ստորագաս պաշ-տօնեան: Թուրք ջորեպանները գետ-նամած պիտի ազաչէին անշուշտ որ-պէսզի իրենք վարձենք:

— Ուրեմն վաղ առտու պատրաստ ե-ղէք, հրամայեց Մընթի:

Սակայն Ձէյթունի Աչքը մեզի ուրիշ անակնկալ մըն ալ ըրաւ:

— Ես ձեզի ճամբուն վրայ պիտի հանդիպիմ, ըսաւ ան, հաւաստէ հա-ւատար խօսողի շեշտով մը: Ծառանե-րը Եէնի Խանին առջեւ ձեզի պիտի ըս-պասեն: Անոնք խօսք մը անգամ պիտի չընեն, բայց լաւ պիտի աշխատին: Մեկնեցէք երբ որ կ'ուզէք, ճամբուն վրայ լաւ տեղ մը ձեզի պիտի սպասեմ. ու թէ շատ այլ առատ փամփուշտ ա-ռէք հետերնիդ: Ցտեսութիւն ուրեմն, պարոններ:

Մեզի գլխով ըրաւ, խոնարհեցաւ հիւպատոսին առջեւ եւ ցանկապատէն ցատկեց: Ցեռոյ պատուհանին մէջ նա-յելով՝ «Ես Ձէյթունի Աչքն եմ» ըսաւ յոխորտանքով, ու գնաց: Ծառան զոր հիւպատոսը ղրկեց հետեւելու համար անոր, տասը տասնըհինգ վայրկեանէն վերադարձաւ, յայտարարելով թէ զայն կորսնցուցեր էր նեղ փողոցի մը բազմութեան մէջ:

Անոր վարուելակերպը կրկին վիճա-բանութեան նիւթ դարձաւ, պէ՞տք էր անիկա առնել թէ ուրիշ մէկը, կար-դապահութեան աւելի վարժ: Բայց հիւպատոսը ամբողջ ժամ մը համոզեց մեզ պատմելով Անրիանապոլիս ղըր-կուած նամակին մասին, որու պա-տասխանին սպասելով շատ հասաւ խաղաղութիւնը.

— Ծանր կերպով վիրաւորուեցաւ. եւ վերադարձած ատենը ճամբան գը-րեթէ մեռած էր: Ձեմ գիտեր թէ ինչ-պէ՞ս բուժուեցաւ: Համաձայնուած գի-նէն տասնց մը անգամ աւելի չպիտի ուզէ առնել:

— Բախտերնիս փորձենք, յարեց Ռեիլ. եւ բոլորս ալ համաձայնեցանք:

— Մէկ բան կայ, ըսաւ հիւպատո-սը: Իմացայ որ օրիորդ Կլորիա Վան-տէյման անունով մէկը, դէպի Մա-րաշի միսիոնը ճամբայ ելած է …

— Հրաշալի է, յարեց Ռեիլ:

— Գեղեցիկ է, եթէ առ ըսել կ'ու-զէք, ըսաւ հիւպատոսը: Շատ անխո-հեմ բան է որ առանձին ճամբորդէ, ի-րեն ընկերացող ունենալով միայն չորս Հայեր: Կարելի է ապահով տեղը հաս-նի, բայց պիտի ուզէի որ … իրեն հոգ տանէիք:

— Վառեակնե՛ր, է՛հ, գոչեց Ռեիլ ո. բախացած:

— Գուզա՛ւ, էլ. խնդաց Ֆրէտ եւ աթոռը ետ քաշեց, զավլաին դարմա-ցական աչքերուն առջեւ:

ԳԼՈՒԽ Գ.

Ուստի փոխանակ մէկի երկու սեն-եակ վարձեցինք Եէնի Խանի մէջ, միտք չունենալով իրարու մօտ պառ-կիլ, ինչպէս առհասարակ սովորու-թիւն է Փոքր Ասիոյ հարուստներուն մօտ: Հոն աճապարեցինք տեսնելու համար գնչու աղջիկը, բայց վրանը մէջի բնակիչներով միասին անյայտա-ցած էր … Երբ Գնչուներուն մասին հարցուփորձեցինք՝ ժողովուրդը թը-քաւ նողկանքով: Լաւ խալամ մը պէտք է արհամարհէ բոլոր կեավուրները, բայց գնչուի նման կեավուր մը որ սեփական կրօնք մը չունի, յարգուե-լու տեսակէտէն խոզէն վար կը դասուի :

Մընթին իր հետ խաղար առած էր մ.յուսկի փոքր բերան. պարապայ մը ու մեր ժողովրդականութիւնը զօրացնե-լու պատճառ դարձաւ, վասնզի ..... սենեակներուն համար երեք օրուան չափ գործածելէ վերջ մնացածը ..... յամար միւսներուն տրամադրեց Ֆրէտ մեր կայանին համար բան մը չըրաւ-մատը մասին չթաթխեց իր ..... ն.ւմը պատրուակելով, եւ սկսաւ ..... հոն ղեկերիլ, մինչեւ որ ծայրայեղ կերպով սիրահարեցաւ խանին հետ զանն ալ իրեն հետ :

Այդ առաջին իրիկունը ան իր երգե-նիկը (concertina) պատշգամ բերելով սկսաւ զանազան կտորներ նուագել ու թէեւ չեմ գիտեր թէ այդ խառնաշփոթ նուագէն սխորժեցաւ թէ ոչ, բոլոր ալ մեր մտերմութենէն գոհ էին.

Ֆրէտ շատ մը լեզուներ կը խօսէր այնքան սահուն՝ որքան կրցայ համրել. Անիկա սկսաւ Հէքեաթներ պատմել ..... պարսկերէն, յետոյ Թուրքերէն ..... ժողովուրդը շունչը բռնած մտիկ կ'ը-նէր եւ երբեմն կ'ընդմիջուէր ..... թեան մէջ «ահ»երով, «ուհ»երով

(Շար)

…ւմին մը, լոյսերու մէջ պարուր -
… կը թրթռայ այս եկեղեցական
…ներէն ու մարդ պահ մը չի կըր-
… երկիրներէ եւ քաղաք-
… օձերէն լոյսերուն՝ սայա -
…ներ, կոթողներ ու մեծ
…ամ

…կեր ալ կանգներ են այս կո -
…րաշալիքը, 1170էն մինչեւ
… համճար ու քրտինք թա-
… այդ մարդիկը ընդունակ
… վայրկեանի մէջ, ջնջելու
… ծոցէն ծնած քարեզէն այս
…րծութիւնն ու ռակերչու -

…րներին մէկ մասը պարպուած է
… ընելու համար մայր եկե -
… մուտքը, ճակատը, երկու աչ-
…ներ, ինչպէս նաեւ ներսն ու
…

…ուծոյ տանին վրայ ըլլալէ աւե-
…ն էնք Աստուածութեան, եր -
… խաչուելով յորդուն։

… պէտք, անդին, ջրապասկի մը
… ընդուղկած լոյսի
…անուններով։ Անդին, Թանգարանի
…ին մէջ, Լիրանանէն բերուած
… մայրի մը, հայրեւրա -
… կ'օրհնէ խաղաղութիւնը։
… ներկայութիւնը Հազարա -
…ներու՝ քարեզէն, Հոգե -
… Զօրախումբ խաղա -
…, անոնց ամկայն քարին մէջ՝
…, հոգիին մէջ՝ հրաշքի
… լոյսին մէջ՝ հրաշալոյսը գի-
… է կամ պակաս, որով-
… Զարութեան օր մը
…թեան մէջ է, կրնայ
… նիրհին բերդե-

… կը բարձրանայ
…ներէն վեր, դէպի Թաւալող
… երկինքին.
… խաղաղութիւն, ի մար-
…թիւն։

… գլուխով, ինչպէս նաեւ
… կ'իջնենք աշտարակին երեք
… աստիճաններէն, կը չիջենք
… մէջ, խորանէ խորան, սիւ-
… պատկերէ պատկեր, արձանէ
… ու երփնանկար պատուհանէ
… եւ դուրս կ'ելլենք։ Կ'եր -
… հրապարակին խորը ու կը դիտեմ
… տաճարը դիմացէն, իր քովերէն
… աշտարակներով։
… վեր, իրմէ վար կ'ելլեն ու կ'իջ-
… արձաններ, քանդակներ,
… խորհրդանիշներ։

Կարծես կանգնած եմ Աստուծոյ
…։

… Միլանի Տուոմոն, ան -
… հսկայ, աւելի հրաշալի,
… ու անհաւատալի արուեստ
… Իտալիոյ մէջ, ամէն տեղ, կը
… Աստուծոյ ներկայութիւնը, իսկ
…, Թուրի մէջ անանկնալ մըն
…

…փոխութի՞ւն թէ «ամէն տեղ
…

… Աստուածը, Խաղաղութեան
… մէջ հրաշապատուած բիւրաւոր ա -
…նիներով, նստած սպիտակ ամպե -
… մէջ։
… տնաատր լոյսերու մէջ
…

… մարդիկ վարը, ամէն տեղ, բո -
… էին ճաշի սեղանին չուրջը,
… խմէին ծիծաղաճայն գինին, կ'ու -
… իրենց հանապազօրեայ հացը եւ
… նուագարաններ։
… բարի լուր մը։

Վերջալոյս մը

(ՊԼԵՐԵԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՑ)

Օթոքարը կ'իջնէ բարձունքէն։ Ու մեր ձախ կողմը, վարը, վերջալոյս...։
Իսկ ես մեծ սիրահար վերջալոյսնե-րու....

(Եթէ նկարիչ ըլլայի, միայն վեր -ջալոյսներ պիտի նկարէի)։
Երկինքը ծով, ովկէանոս... Խա -ղաղական ովկէանոս . .

Ամպերն ու ամպիկները կղզեխում -բեր ... Փոլինէզիա ու Միքրոնէզիա...
Իսկ մենք կարծես օդանաւի մէջ ենք ու կ'անցնինք Ովկէանիոյ ծովերուն եւ կղզիներուն վրայէն։

Կեդրոնական մեծ կղզիի մը մէջէն կը տեսնուի հրեղէն լիճ մը ուրկէ լոյ-սի ճառագայթումներ կը բարձրանան դէպի վերին երկինք. Բարձրերը գո -նաւոր ամպերը ունին նուռի կրակով չինուած աշխարհագրական չրջագիծ, բազմաթիւ խորշերով, ինչպէս հրը -ուանդաններով։

Կը թեւե՜նք, կը թեւե՜նք մենք ծո -վերուն ու կղզիներուն վրայ...։ Վա -րը յարափոփոխ հրաշանկարչութիւն։ Կղզիներուն մէջ կ'երեւին մարմարէ սալայատակներ, յեռոյ սեւ խաղող -ներու կուտակումներ, վարդենիներու հրդեհներ։ Ծովերուն մէջ բռնկած լուսաօներ, բռնկած նաւեր, բռնկած ջուրեր ...

Սրբութիւն մը կ'անցնի երկնակա -մարէն։

Ծառերը կ'աղօթեն։

Ոսկեայ կ'իջնէ վերջալոյսին վրայ Ովկեանիոյ վրայ, ջուրերուն եւ կըղ-զիներուն վրայ։ Հեծանիւ դեռատիր կը հասնինք ու մեր առջեւ կը գտնենք սիւտեղ մը՝ վրան լեցուն վարդի ա-նոյշ։

Եւ իբրեւ միակ ընթրիք՝ ցուցա -մառս կ'երկարեմ ու մատիկ մը կ'առ-նեմ այդ երկնային վարդի անոյշէն։

Ու գիշեր մը կը քնանամ Ովկէա -նիոյ մէջ։ Ահա թէ ինչու այնքան հե-ռու եմ հիմա բոլորէդ եւ ահա թէ ին-չու այնքան հեռուէն կը լսէք ձայնս։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԴԷՊԻ ԱԿԸ ՋՈՒՐԻՆ

Ալ ժամն եկած է դիմել ակը ջուրին,
Ներ միութեան, մեր ցեղային խըմ -
բուրին։
Ով Տէր, Զայն՝ մեզի, գտնէ՛ մ'ըս ան-
գամ։
Նիւթ մը դարձած եմ չդարձակ։
Շոգդ ու շաղ
Կը բնկըրկեն մեր սրտին մէջ, կը
հրրճուին
Սիրայդ բոցով, արբեցութեամբդ ար -
փաւէտ։
Թէ չի բաւեր ներուսին կամքն ինքնա-
գոհ,
Թո՛ղ կըրակն ալ յայսիդ ըլլայ ձեռըն-
տու։
Միութիւնը ո՛չ միայն նյժ, այլ յոյս է։
Դուն, մըշտընջեան ակը ջուրին ու
յոյսին,
Ցամքուն մէջ անգամ կապոյտ մար -
գարիտ
Կուտաս հոսիլ հեղեղին հետ փուզըն -
բաց։
Որպէսզի քու ալիքիդ մէջ կենդանի
Սուզուի հոգին յուսահատին, ու դուրս
գայ
Նըրպատակին ուժով նորոգ բըրծըւած։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ

Ինչպէս գրած էինք, Լոնտոնի «Թայմզը» բացառիկ թիւ մը նուիրած էր Թուրքիոյ, օգոստոս 9ին, 40 էջ եւ պատկերազարդ։

Հարեւանցի ակնարկ մը այս հրա -տարակութեան վրայ ցոյց կուտայ, թէ թրքական պրոպագանտը ինչքան ծրագրուած ու մեթոտիկ ճիգեր գործ կը դնէ Թուրքիան ճանչցնելու արեւ -մտեան աշխարհին, իբրեւ արդիական, յառաջադէմ, արեւմտացած ու խաղաղասէր երկիր մը, ուր ժողո -վուրդը կ'աշխատի երջանկօրէն մեծ ու համեստ առաջնորդի մը — Ա -թաթիւրքի ղեկավարութեան տակ։

Այս թիւին հրատարակման առթիւ ողջոյնի եւ խրախուսանքի խօսքեր կ'ուղղեն Անգլիայի անոյ դեսպան Սըր Փըրսի Լօրէն եւ Լոնտոնի թրքա-կան դեսպան պայ Ֆէթհի Օքեար։

Գաղափար մը տուած ըլլալու հա -մար, թարգմանաբար կը ներկայա-ցնենք Թուրք մամուլի բաժինը.—

Սուլթան Աբտիւլ Համիտի ժամա -նակ Թուրք թերթերը ենթակայ էին խիստ գրաքննութեան, անոնց թոյլա-տրուած էր հրատարակել միայն պաշ-տօնական ղեկոյցները եւ հակիրճ գո-վարանական տեղեկութիւններ պաշ -տօնական անցքերու մասին։ Նոյնիսկ վէպը արգիլուած էր, որովհետեւ ան «իր գրգռէր երեւակայութիւնը»։ Ո եւ է փորձ մշակելու հանրային կարծիքը կը ճնշուէր այն ենթադրութեամբ, թէ օտար հետեւանքը վարչակարգին ան-նպաստ է, իսկ օտար երկիրներու յա-ջողութեանց կամ դժբախտութեանց մասին որ եւ է հրատարակութիւն ար-գիլուած էր այն առարկութեամբ, թէ ինդրոյ առարկայ երկիր կրնայ այդ գրութեանց մէջ քննադատութիւններ նել իր մասին, որու հետեւանքով Սուլթանին յարաբերութիւնները այդ երկրի հետ կրնան վտանգուիլ։ Բացա-ռութիւն կը կազմէին միայն շատ հե-ռաւոր երկիրներ, որոնք Թուրքիոյ հետ ուղղակի գործ չունէին, ինչպէս Ամերիկա ու Ծայր. Արեւելք։

1908ի երիտասարդ Թուրքերու յե -ղափոխութենէն ետք այս սեղմումնե -րը վերցուեցան, եւ մամուլի նորատաց ազատութիւնը չուտով այլասերեցաւ ու վերածուեցաւ քաոսի։ Այս վիճակը շարունակուեցաւ, բացի միջանկեալ ժամանակաշրջանէ մը, մինչեւ Հան-րապետութեան հաստատումը։

Երէկ օրաթերթերը պիտի ապրէին քէ-մալական վարչակարգի տիրապետու -թենէն ետք, պարտաւոր էին կարգ կանոնի մտնել եւ ոչ միայն ընդունիլ նոր վարչակարգը, այլեւ դառնալ ա -նոր պատգամախօսը երկրին մէջ։ Թերթերը ընդ առաջ գացին այս պա -տեհութեան, մեծ մասը համոզումով, մնացեալն ալ խոհեմութենէ մղուած։ Անոնք սատրճանապար տիրացան յա-ռաջուն ազգեցութեան, եւ եթէ նոյն-իսկ իրենց պաշտպանած քաղաքակա-նութիւնը թելադրուած էր իրենց, այսուհանդերձ անոնք իրական ճիգ մը փորձեցին հրապարակ դնելու լաւ ար-պադրուած ու լուրերով ճոխ թերթեր, երբ 1928ին Կազի Մուսթաֆա Քէմալ յանկարծ ընկեց արաբական տառերը եւ հրամայեց գործածել լատինական այբուբենը։

Թերթերու սեփականատէրերը, ո -րոնք ընդհանրապէս միաժամանակ խմբագիրներն էին, իրենց գիրենք գը-տան ծանր հարցի մը առջեւ։ Իրենց խմբագրական կազմի անդամներէն քի-չերը միայն գիտէին թուրքերէն գրել նոր տառերով, հետեւաբար այժմ ի՞նչ-պէս պիտի կարենային թերթ հրատա-րակել, եւ հրատարակելէ ետք ալ, ի՞նչպէս պիտի կրնային ծախել ու ըն-թերցող ունենալ, երբ ժողովուրդը յանկարծ անգրագէտ դարձած էր, լա-տինական տառին անծանօթ ըլլալով։ Այս դժուարութեան յաղթահարեցին հնարամտութեամբ։ Խմբագրական ա-մէն յօդուած եւ ամէն կարեւոր լուր վերածելով քանի մը տողի՝ տպագրե-ցին մեծատառ, անոնց կցելով պարզ նկարներ։ Ժամանակ մը այսպէս շա-րունակեցին եւ հրապարակ եկան գը-րական հանելուկներու ձեւով, եւ ժո-ղովուրդը քիչ քիչ սկսաւ լուծել զա-նոնք։ Սկիզբները ամէն տպագրուած բառ կը գրուէր արաբերէն, ինչպէս մինչեւ այժմ ալ կ'ընեն եւ պիտի շա-րունակեն ընել, մինչեւ որ նոր սե -րունդը գործի անցնի եւ ձեռագիրները սկսի գրել լատինական տառերով՝ ... պարբերին յանձնել առաջ։ Թերթե-րէն ոմանց պատուոյ բէջեւ կէսի, շա-տերուն մէկ չորրորդի, եւ հինգ տա-րի ետք միայն վերատացաւ 1928ի նախ-կին վիճակը։

Այսօր թերթերը պատճառ ունին օրհնելու տեղի ունեցած փոփոխումը։ Ժողովուրդը, ամէն հասակի ու ամէն խաւի — կը կարդայ զանոնք, մինչ«ին օրերու մէջ միայն սակաւաթիւ մար -դիկ էին, որ կը կարդային արաբա -կան գիրերը։ Այսօր միայն Սթամ -պուլի մէջ օրական թերթերը կը սպա-ռեն 100.000 օրինակ, իսկ պատերազ -մէն առաջ կը սպառէին հազիւ 30.000։ «Ճիւմհուրիյէթ» առաջին տեղը կը գրաւէ սպառելով 25000, յետոյ կու գայ «Թան»ը (Միլլիյէթ) (18000) եւ «Աքշամ»ը (15000)։ Էնկիւրիի մէջ կի-սապաշտօնական «Ուլուս» ունի օրա -կան 12000 օրինակ սպառում։ Զորսն ալ ունին արդիական տպագրական մե-քենաներ։ Ամբողջ երկրին մէջ կը հը-րատարակուին 123 Թուրք թերթեր եւ 140 պարբերականներ։ Օրաթերթերու մեծ մասին գինն է հատը 5 ղրուշ, որ 20 անգամ աւելի սուղ է քան նախա -պատերազմեան օրերու թերթերու գինը։

Հրատարակչութիւնը Թուրքիոյ մէջ այժմ դարձած է բարձրօրէն պա -տասխանատու եւ յարգելի կոչում մը։ Նախարարները միշտ ալ մատչելի են կարգ մը թերթերու խմբագիրներուն, իսկ վարչապետը կանոնաւորաբար կ'ընդունի զանոնք։ Կիրարկուած րս-կզբունքը այն է, որ խմբագիրներուն պէտք է տեղեկացնել անցուդարձերը եւ թողուլ, որ անոնք իրենց կարողու-թիւնը գործածեն կարեւոր լուրերը հրատարակելու ժամանակի եւ ձեւի մասին։ Իրենց օրական առաջնորդող -ներու մէջ խմբագիրները կրնան շինա-րար քննադատութիւններ ընել, Հան -րապետութեան կարգուսարքի թոյլա-տրած սահմանին մէջ, ինչպէս նաեւ երեւան հանել վարչական սխալումնե-րը եւ անկարգութիւնները։ Կարեւոր լրերթերը բոլորն ալ ունին, մանաւանդ Պոլսոյ մէջ, խմբագրական կազմերու կողքին մասնաւոր դրադառ մը, որ թեթեւ ու զուարճական ոճով յաճախ սուր քննադատութիւններ ու մեկնու -թիւններ կը տպէ, ինչ որ թոյլատրելի պիտի չըլլար բաղաք հանդիսաւոր գրութիւններու մէջ։

Ձենք ըսեր, թէ թրքական մամուլի ազատութիւնը կը նմանի Անգլիոյ մէջ թերթերու վայելած ազատութեան։ Պէտք է յիշել, սակայն, որ Թուրքիա սակաւին յեղափոխութեան ընթացքի մէջ է, եւ մինչեւ նոր պետութեան չափահասութեան տարիք թեւակոխե-լը այս ազատութիւնը սահմանաւոր կրնայ ամբլ։ Գրաքննութիւն չկայ, բայց որոշ աչքով վերահսկողութիւնը պիտի շարունակուի դեռ տարիներ։ Այս գրութիւնը կարելի է նկատել եր-ջանիկ միջինը այն սանձարձակ ազա-տութեան, զոր կը վայելէ կարգ մը երկիրներու մամուլը եւ այն անողոք գրաքննութեան, որուն ենթակայ են ուրիշ երկիրներու թերթերը։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԿՈՒՊՐԻՆ

Կուպրին, որուն մահը հաղորդած է-ինք անցեալ օր, Նախապատերազմեան Ռուսաստանի ամէնէն նշանաւոր գրա-գէտներէն մէկն էր։ Նախապէս սպայ էր։ Զօրս տարի ծառայելէ վերջ, նուիրուեցաւ գրականութեան եւ օրա-գրութեան։ Եղած է նաեւ գաւառական դերասան, թղթատարական պաշտօն -եայ, երգեցիկ եկեղեցւոյ մէջ, վար -պետ՝ գործարանի մը։ Այս այլազան Իմաստութիւնները բնիկացին առիթ ունեցաւ պատելու երկիրը եւ ուսում-նասիրելու ժողովուրդին բարքերը, ինչ որ օգնեց իրապաշտ կնիք մը դը-նելու իր վէպերուն վրայ։ (Ազգիկեն-րու Փոսը, Մենամարտը, Հեղուկ Ա-րեւը եւն.)։ Բոլորովին տարբեր հան-գամանք մը կը ներկայացնէր իր «Սուլամիթա», (Սողոմոնի կեանքէն), որ ռուսական բնագրէն հայերէնի թարգմանուեցաւ ընկեր Ա. Արեգեանի կողմէ, «Ճակատամարտ»ի մէջ, եւ յե-տոյ լոյս տեսաւ առանձին հատորով։

Բոլշեւիկեան յեղափոխութենէն քիչ վերջը, Կուպրին ալ արտասահման ա-պաստանեցաւ։ Երկու ամիս բանտար-կուած էր բուռն յօդուածի մը հետե-ւանքով, գրաքննութեան ապարի տրուած, տունը քարուքանդ։ Այնպէս որ, եր -կար ատեն բուռն առելութեամբ լեց-ուած էր խորհրդային իշխանութեան դէմ եւ Փարիզի մէջ կ'աշխատակցէր աքսորական թերթերուն։ Բայց, իր-րեւ իսկական Ռուս, չկրցաւ դիմա -նալ հայրենիքի կարօտին եւ Ռու -սաստան վերադարձաւ երկու տարի առաջ, մասնաւոր արտօնութեամբ։ Եւ նոյնը ալ մեռաւ, 68 տարեկան հա-սակին մէջ։

Իր կարեւոր գործերը թարգման -ուած են ֆրանսերէնի։

Հեքեաթ

ԽՄԲ. — Թէհրանի «Ալիք»ին իրա -նագէտ աշխատակիցը կը շարունակէ բնագրէն թարգմանել Սաադիի հէք -եաթները։ Աեւասիկ նմոյշ մը եւս.—

Պատմում են, որ մի նենգ ու չար մարդ քարով խփեց մի բարեպաշտ … գլխին, … այդ միջո-ցին վրէժ լուծելու հնար չունենալով՝ քարը վերցրեց եւ պահեց իր մօտ։

Մի անգամ թագաւորը բարկացած ժամանակ բանել տուեց այդ մարդուն, որ զինուորական էր եւ գցել տուեց հո-րի մէջ, այդ ժամանակ տէրվիշն եկաւ եւ նոյն քարը գցեց նրա գլխին։

— Ո՞վ ես դու, հարցրեց մարդը, եւ այս քարը ինչո՞ւ նետեցիր իմ գըլ-խին։

— Ես այս ինչ մարդն եմ, պատաս-խանեց տէրվիշը եւ սա էլ նոյն քարն է, որ դու իմ գլխին խփեցիր։

Բայց այսքան ժամանակ որտե՞ղ է-իր, հարցրեց նա։

— Պաշտօնիցդ քաշւում էի, իսկ այժմ, երբ քեզ հորի մէջ գտայ, օգ -տուեցի առթից, պատասխանեց տէր -վիշը

Հասած բախտ, երջանկութեան, ու նարժանին եթէ տեսնես,
Արդարադատ մեծ Արարչին խոհե -մութեամբ դու յանձնիր քեզ։
Եթէ չունիս մարդ յօշոտող ու գի -շատիչ ճանկեր սրած,
Ինչքան էլ որ կարողանաս, վատ մարդկանցից միշտ հեռու կաց։
Ախոյեանի հետ կռւողը, որի ձեռ -ներն են պողպատէ,
Իր թոյլ բազուկն ու թեւերը յոկ վէրքերով պիտի պատէ,
Սպասիր, թող ժամանակը ամուր կապէ ձեռները իր,
Ու միասին, ընկերներով, դու էլ նրա հոգին հանիր։

×

Ամրուլէյսի ճորտերից մէկը փախել էր։ Գնացին փնտռելու, գտան եւ յետ բերին։ Վէզիրը, որ ատում էր նրան, ուղեց սպանել տալ, որպէսզի միւս ճորտերը այլեւս նման քայլ չանեն։ … կարծիքը … առաջ գետին դնելով ասաց.

Ինչ պատիժ էլ տալու լինես, որպէս արդար, խելացի,
Ի՞նչ կարող եմ ասել ճորտս, քանզի տէրն ես իմ անձի։

— Բայց քանի որ քո տանն եմ մե-ծացել, չէի ուզել որ աճեղ դատաս -տանի օրը իմ արիւնը քո վրայ ընկ -նէր, իրաւունք տուր, որ ես վէզիրին սպանեմ, այն ժամանակ դու վէզիրի արեան վրէժն առնելու համար ինձ սպանել տուր, որպէսզի իմ մահավճի-ռը օրինական լինի։ Թագաւորը ծիծա-ղեց եւ հարցրեց վէզիրին.

— Ի՞նչ խորհուրդ ես տալիս.

— Ով աշխարհի տէր, բացականչեց վէզիրը, ի սէր քո հօր գերեզմանի, ա-զատիր այս սրիկային, որ իմ գլխին մի փորձանք չբերի։

Թէ պատահի լաւ քար գցող պարսա-տրին ընկեր լինես,
Անհարմ մեղադրով դեմ քարից …
…
Իսկ թէ ուզես թշնամուդ դէմ բա -նեցնել նետ ու աղեղ,
Զգոյշ եղիր չըծառայես նրա բռնած նշանի տեղ։

×

Պատմում են, որ մի չահաղէտ ու չարամիտ մարդ խեղճերից փայտ էր գնում չնչին գներով եւ վաճառում հարուստներին բարձր արժէքներով։ Բարեպաշտներից մէկը նրա վերաբեր-մամբ ասաց.

Միթէ՞ օձ ես, որ ում տեսնում, ում հանդիպում խայթում ես,
Կամ չար մի բու՞, որ ուր նստում, ուր բնակւում – քանդում ես.
Թոյլերին ու տկարներին զուցէ այ-սօր կը յաղթես,
Բայց Աստուծոյ արդարադատ առա-նի մօտ անզօր ես,
Հողից ծնուած մարդ չակին անգթա-բար մի ճնշիր,
Նրանց գանգատ - բողոքները եր -կինք կ'երթան, երկնչիր։

Լսելով այս խօսքերը, չահաղէտը շատ զայրացաւ, բայց որ եւ է ուշա -դրութիւն չդարձրեց նրա առածներին։ Մի գիշեր խոհանոցից կրակն … նրա փայտի պահեստը, ամբողջ ըն -… փառուեց, … որ նրա փափուկ անկողինը՝ տաք մոխրի փոխուեց։

Պատահմամբ, նոյն բարեպաշտ մարդը անցնում էր նրա տան մօտով այն պահին, երբ նա զարմացած ասում էր իր բարեկամներին, թէ չի կարո -ղանում բացատրել, արդեօք ինչի՞ց առաջացաւ իր տան մէջ այդ հրդեհը։

— Ջունեւոր մարդկանց սրտերը վա-ռող կայծերից, ասաց բարեպաշտ մարդը.

Զգուշացիր մարդկանց սրտի հառա-չանքից ու վէրքերից,
Նրանք վերջը կ'անյայտացնեն, կը կործանեն քեզ քո հիմքից.
Քո վարմունքով դու աշխարհի ժո-ղովրդին չպզդալ,
Ապա թէ ոչ նա կարող է ողջ աշ -խարհը ձեւափոխել։

Թարգմ. Ա.

Օր. ՄԱՆՆԻԿ ՍԵՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ
եւ
ԸՆԿԵՐ ՅԱԿՈԲ ՏՕԼՊԱՇԵԱՆ
Նշանուած
Պոմոն (Մօրպէյլ) 28 օգոստ. 938

ԽՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Սիրանոյշ ծռեցաւ անոր նայեցաւ։ Բայց ան արդէն երեսը դարձուցած դացած կեցած էր ծաղարարի մը խա-նութին առջեւ։ Սիրանոյշ ճամբան շարունակեց։ Քանի մը քայլ վերջ նոյն աղան նորէն տեսաւ իր առջեւը, որ մէջ մը աւելի արագօրէն անցնելով կողմնակի փողոց մը ծռեցաւ։ Սիրա-նոյշ անոր հետեւեցաւ մեքենաբար։ Դրեթէ քառորդ ժամ վերջ, որուն մի-ջոցին ինքը հայ տղուն ետեւէն կ'եր-թար առանց աչքի զարնուելու, տղան Ա... կանգ առաւ տանը մը դրան առ -... եւ կասւ ուզել. Երբ Սիրանոյշ մօտ եկաւ, տղան անոր կողմը քայլ առնելով կամաց մը ըսաւ, դարձեալ հայերէն.

Իմ կեցած տեղս Յովհաննէս Ա-րամի տանին դուռն է։

Ու ըսելով առաւ քալեց եւ մտի անկիւնին ետեւը աներեւոյթ եղաւ։ Բարձրացող լուսինին աղօտաղօտ լոյսին մէջ լաւ տեսանելի էր այն տու-նը որուն առջեւ կը գտնուէր Սիրա -նոյշ։ Բայց պատուհաններուն փեղկե-րը գոցուած էին եւ ներսը բոլորովին անձայն կը թուէր։ Պահ մը վերջ պա -տուհաններէն մէկուն առջեւ գնաց, որ երկաթեայ ծանր վանդակով ծած -կուած էր։ Զարկաւ, եւ կարծեց հիմա առուգիւ, թէ աղմուկ մը կայ ներսը։ Դէպի դուռը դառնալով սկսաւ դըռ -չաւորութեամբ տեսանելի ընել ինք -զինք։ Վերջապէս փոքրիկ փեղկ մը բացուեցաւ եւ կանացի ձայն մը հար -ցուց, ո՞վ է այն։

— Յովհաննէս Արամը հոս չի՞ բնա-կիր։ Ես իր կնոջը մօտաւոր ազգակա-նուհին եմ, Սիրանոյշ Զուհաճեան Գա-յանեւոր Շարքէն, ...։

Զուսպ աղաղակ մը լսուեցաւ ներս, յետոյ ինկան քանի մը շղթաներ, դուռ մը կցպանք եւ դարձուեցան, եւ դու-ռը վէհ մը բացուեցաւ։

— Սիրանոյշ։ Դո՞ւն ես իրօք Սիրա-նոյշ, եղբօրս աղջիկը, — հարցուց յու-չեկ ձայն մը։ Ուսկի՞ց կուգաս։

— Հօրաքոյրս Մելինէ՞ն ես դուն, Թո՛ղ ներս գամ։ Սրվազէն կուգամ եւ ոչ աւելի հեռուէն, թո՛ղ ներս գամ։

Դուռը ամբողջովին բացուեցաւ եւ Սիրանոյշ արդէն շեմին վրայ էր, քանի մը քայլ առնելէ վերջ ծանրո-րէն ինկաւ գետինը եւ սկսաւ հեկեկա-լով լալ, անպատռոր հեծեծանք մը, հեծկլտուք մը, որ իր ամբողջ մարմի-նը ...ղեն անգին կը նետէ։

Դուռը գոցեցին, եւ զայն ներս առ -նող կինը անոր կողմը գալով ինք ալ կծկուեցաւ անոր քովը։ Բառ մը չըսաւ, այլ սպասեց նոյան վերջանալուն։ Եւ ահա յանկարծ ոտքի կեցաւ Սիրա -նոյշ։

— Աղուոր չունի, չեմ կրնար լալ։ Կ'այրիմ կարծես,— ըսաւ։ Դրան համ-րէն քալեց դէպի տունին անլոյս բա -կը, ուր հաւեր ու ծաղիկներ կային թաղարներու մէջ, եւ որ սալաքարե -րով յատակուած էր։ Մէջտեղը կեցաւ չփոթած, այլայլած։ Հօրաքոյրը իրեն մօտեցաւ, ձեռքերը դնելով անոր ու -սերուն վրայ, եւ ուշադիր երեսը նայ -ելով, ըսաւ.

— Դուն Սիրանո՞յշն ես։ Շատ պըզ-տիկ էիր, սա չափ փոքր աղջնակ մըն էիր երբ քեզ վերջին անգամ տեսայ։ Բայց պատմէ նայիմ, ո՞ւրկից կու -գաս։ Տարագրուեցա՞ր, դո՞ւրս հանե -ցին քեզ։ Ի՞նչպէս թողուցին որ հոս գաս։ Մենք ամէնքս կը կարծէինք թէ դուն Եւրոպա կը գտնուիս ապահով։ — Եւ իրեն քաշելով անոր անշարժ ե -րեսը համբուրեց զայն։

Սիրանոյշ կարծես քարացած վիճա-կէ մը կ'արթննար։ Ձեռքովը ճակատը բռնեց։

— Ո՞ւր է Լուսաւորեան,— կը մըռ -ջէր եւ անդիմադրելի բոլորտիքը կը նա-յէր։— Պէտք է երթամ բերեմ Լու -սան։ — Լռեց դարձեալ, եւ նայեցաւ խորունկէն իր հօրաքրոջ, արդէն տա-րիքն առած, բարձրահասակ կին մը։

— Եկո՛ւր, եղբօրս զաւակը, եկո՛ւր, հանգստացիր։ Ձայն եւ քնացիր։

— Ո՛չ, անօթի չեմ եւ յոգնած ալ չեմ. Պէտք է երթամ բերեմ Լուսան, թողէք որ երթամ։ Ան ալ պէտք է քու տունդ գայ. Միշտ անբաժան ընկերու-հիս եղաւ եւ ինծմէ տարաւ ինծի։ Մենք մեր միակ էինք. Լուսան եւ ես։

— Այո՛, կրնայ գալ, բայց զգուշու-թի՛ւն, մարդ չտեսնէ։ Հիմա ո՞ւր է ան։

— Պիտի երթամ ես բերեմ զայն։ Սրդէն կը գտնեմ ճամբան։ Հեռու է։ Փողոցը խանի մը մէջ կը սպասէ։ Բայց մեզ ներս պիտի առնե՞ս, երբ նո-րէն գանք։— Եւ իր խորունկ թուխ աչ-քերը, անձկոտ, պատասխան կը փնտռ-էին իր ազգականուհիին դէմքին վը-րայ։

— Անշուշտ։ Ես անձամբ պիտի բա-ցատրեմ ձեզի։ Դուռ զարնելու հարկ չկայ։ Միայն թէ կամաց մը քերէ պա-տուհանին վրայ, զոր ամէնը առաջ կարիքի եւ պիտի բանամ ես։ Մէկ հա-տիկ եղբօրս զաւակն ես դուն, անոր կը նմանիս, լուրջ եւ անկեղծ, նոյն աչքերով։ Փա՛ռք Աստուծոյ որ ան չտեսաւ այս աղէտալի ժամանակը։

— Այո՛, ատոր ալ փառք տալու է։ Բայց Աստուած չկայ, — չէշտեց Սի-րանոյշ։ Թող հիմա որ երթամ Լու -սիան կանչեմ։ Հիմա իմ մասիս հոգ ի՞նչ։

Յովհաննէս Արամի կինը տունէն դուրս հանեց իր եղբօրորդին։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

Կը խնդրուի ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՎ չուղղել խմբագրութեան կամ պարչութեան վերաբերեալ նիւթեր, որպէսզի յապաղումներ չպատահին։

իտալական դպրոցներուն մէջ եւ մօտ 400 փրոֆէսէօրները՝ համալսարանական 1800 դասախօսներուն մէջ, առանց հաշուելու օգնականները եւ դասախօսները։ (Ընդհանուր թիւը 1500 ուսուցիչ)։ Հրամանագիրը բացառութիւն կը հաստատէ այն ուսանողներուն համար որոնք գրեթէ վերջացուցած են իրենց շրջանը ։

Տրուած որոշման համաձայն, իրենց պաշտօններէն պիտի զրկուին նաեւ հրէածին վիճակաւորները, գրագէտները եւ արուեստագէտները ։

Ֆաշական գերագոյն խորհուրդը յառաջիկայ նիստին մէջ պիտի լուծէ հետեւեալ հարցը.— «Հրեաներու դիրքը Իտալիոյ մէջ՝ Ֆաշական տեսակէտով»։

Նոր հրամանագրին 3 յօդուածին համաձայն, արդէն վարձուած հրեայ ուսուցիչները պիտի արձակուին հոկտեմբեր 16էն սկսեալ, իսկ անկախ հրէածին ուսուցիչները այլեւս պիտի չկրնան պաշտօնավարել նոյն թուականէն սկսեալ։ Հրեաներ այլեւս չեն կրնար անգամ ըլլալ գիտական, գրական եւ գեղարուեստական ակադեմիաներու.

*** Իտալիոյ Հրեաներու մասին կատարուած մարդահամարը կը շարունակուի տակաւին։ Մինչեւ հիմա ճշդուած են 84.000 հոգի, իբրեւ հրէածին։ Երբ մարդահամարը վերջանայ, ընդհանուր թիւը 85.000էն շատ վեր պիտի ըլլայ ։

1919ին Հրեաներու թիւը կը հաշուէին 62.000։ Անկէ ի վեր ուրիշ 20.000 Հրեաներ ալ մտած են Իտալիա, 12.000ը՝ 1933էն վերջը։ Մնացեալ 8000ին մեծ մասը հպատակ դարձած է։ Բոլորն ալ ստիպուած են հեռանալ Իտալիայէն, մինչեւ վեց ամիս ։

Աշխատանքի Դաշնակցութեան զօրաշարժը ժամերու յաւելման դէմ

Ուրբաթ գիշեր տեղի ունեցաւ փարիզեան շրջանի սէնտիքաներու միութեան ստուար ժողովը՝ իբրեւ բողոք այն հրամանագիր - օրէնքին դէմ որ կը թոյլատրէ աւելցնել աշխատանքի ժամերը.— տարին հարիւր ժամ։ Տեղական թերթերը եւ քուէարկուած բանաձեւը քանի մը տասնեակ հազար կը հաշուեն ունկնդիրներուն թիւը, իսկ «Իւմանիթէ» 50.000 հաշուելով, կ՚ըսէ թէ տասնեակ հազարաւոր բանուորներ դուրսը մնացած ըլլալով, ցոյցեր կատարեցին փողոցին մէջ, հետեւեալ բացականչութիւններով.

« Անկեցի՛ ապօրինութիւնը. Մի՛ խախտէք մեր քառասուն ժամերը — Բանտարկեցէ՛ք երկրին ապահովութեան դէմ դաւադրողները »։

Զմեռնային մարզարանին սրահը զարդարուած էր մարտական կոչերով.

— « Բոլորս միանանք պաշտպանելու համար Ժողովրդական Ճակատին ընկերային օրէնքները ».

— « Ծլնկարական բանուորները կը պահանջեն ճակատիլ դրամատիրական դիկտատուրային դէմ, յարգել 40 ժամուան օրէնքը եւ հաւատարիմ մնալ 1935 յուլիս 14ի երդումին»։

Մինչ «Ինթէրնասիոնալ»ը կը թնդար, բազմութեան մէջ կը լսուէին նաեւ, հետեւեալ կանչերը.— «Հրաժարեցէք, Տալատիէ», — «Մենք պիտի պաշտպանենք մեր 40 ժամերը »։

Առաջին ճառը խօսեցաւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը, իբրեւ նախագահ։ Բացատրեց թէ բանուորութիւնը վճռած է դիմադրել։ «Կառավարութիւնը ամենաթեթեւ միջադէպ մը իսկ չուզեր տնտեսական մեծ ընկերակցութեանց որոնք հակաֆրանսական պայքարներ կը կազմակերպեն։ Մարդիկ ժամերը երկարաձգելու մասին կը խօսին, երբ գործազուրկներու թիւը կէս միլիոնը կ՚անցնի »։

Փարիզեան շրջանի սէնտիքաներու միութեան ներկայացուցիչը յայտարարեց.

— « Մենք յանձն կ՚առնենք դիմադրել մինչեւ ծայրը, մեր բոլոր միջոցներով։ Կառավարութիւնը անգամ մը եւս տեղի տուաւ դրամի, Թնդանօթի վաճառականներու եւ Ժողովրդական Ճակատի թշնամիներու ճնշումին։ Զարմանալի է որ ճիշդ այն պահուն երբ այնքան ծանր է արտաքին կացութիւնը, այսքան բացորոշ յարձակում մը կը կատարեն աշխատաւոր բազմութեանց դէմ։ Մենք կ՚ընդունինք մեր ամբողջ պարտականութիւնը, բայց, առանց ընկերային օրէնքներուն, չկայ ներքին խաղաղութիւն»։

Շինութեանց բանուորներու ներկայացուցիչը յայտարարեց թէ «պայքարը սկսած է եւ իրենք պատրաստ են ի հարկին գործադուլ հռչակելու»։

— «Ֆրանսան աշխատանքի՞ լծել։ Այո, բայց տեղաւորելով գործազուրկները եւ գործադրելով դատապարտելով շահադէտներն ու ջոջ գործատէրերը։ Շարժէ՛նք մեր բոլոր ուժերը»։

Համայնավար ներկայացուցիչը, Ժաք Տիւքլօ, դեր - նախագահ՝ երեսփոխանական ժողովին, պահանջեց նիստի հրաւիրել խորհրդարանը։ Եւ բացագանչեց.

— « Պ. Տալատիէ գտե՞ր է ժամանակը իրարու դէմ հանելու բանուորական զանգուածները, ճիշդ այն պահուն երբ 1.500.000 զինուորներ դրօշի տակ առնուած են Գերմանիոյ մէջ»։

Ուրիշ մարտական ճառեր վերջը, բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, որ կը բողոքէ կառավարութեան որոշման դէմ, «չեղեալ» համարելով զանոնք եւ կ՚որոշէ շարժել բոլոր բանուորական ուժերը, յարգել տալու համար ընկերային օրէնքները։ Այս առթիւ, կը յանձնարարուի Աշխատանքի Դաշնակցութեան ուշադրութեամբ հետեւիլ դէպքերու ընթացքին եւ ամէն միջոց ձեռք առնել, ապօրինութեան դէմ ճակատելու համար ։

*** Գաւառի մէջ ալ ժողովներ գումարուեցան նոյն բովանդակութեամբ ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԻՉ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Թագաւորը Մուսոլինիի այցելեց հինգշաբթի օր եւ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ իր երկրին եւ պալքանեան պետութեանց կացութեան մասին ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ երեք հոգի մահուան, մէկ հոգի ալ 10 տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան, սպաննած ըլլալով բոլշեւիկ աղջիկ մը, որ մատնած էր զիրենք, Կոմսոմոլսկի մէջ (Ուկրայնա)։ Աղջիկը պղծուած եւ յետոյ հոր մը նետուած էր։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակը ճեղքելով Հանքէուի ճակատը, պաշարեց 100.000 չինական զինուորներ ։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ պտուղներու շուկային մէջ, Հայֆայի եւ Թէլ Աւիւի միջեւ, խաղողի անօթի մը տակ պահուած ռումբ մը պայթեցաւ, վիրաւորելով հինգ Հրեաներ։ Ուրիշ պայթումներ ալ կատարուեցան նոյն օրը ։

ՊԵՐԼԻՆԻ մէջ կացինով գլխատուեցաւ 36 տարեկան երիտասարդ մը, Ֆիւլման, իբրեւ լրտես։ Գաղտնի նամակներ փոխադրած էր Լեհաստան, հաշտակաւոր լրտեսի մը յանձնարարութեամբ ։

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ հռչակեցին Լիլի հանրակառքի պաշտօնեաները, բողոքելով 37 ընկերներու արձակման դէմ.— Լիոնի մէկ արուարձանին հանրակառքի կարմիր պաշտօնեաները պաշարեցին ոստիկանական պահականոցը։ Ծլրտումները կը շարունակուին զանազան շրջաններու մէջ ։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ «Թէլէկրաֆ» թերթը, որ ամենամեծ տպաքանակ ունէր Աւստրիոյ կցումէն առաջ, դադրեցուց հրատարակութիւնը, չկարենալով դիմանալ նոր կարգուսարքին ։

ՅԱՌԱՋ կը ծախուի

42, Rue des Petits Carreaux. Փարիզ Mr. Pierre Marchal խանութը։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԳԱՅԱՆԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄԵԱՆ «Րաֆֆի» խումբի (Մարսէյլ քաղաքի) բոլոր պատանիները 7 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ «Ցամբիկեան» սրահին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 23ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

4 Սեպտեմբեր, Կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու Կրան Փէն Պ. Լ. Խօթնեղբայրի տան օդասուն պարտէզին մէջ։

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. ՀԱՅԿ ՄԵՒՐԸՆԿԻՒԼԵԱՆ

Երգ., նուագ, պար եւ հաճելի անակնկալներ

Սէն Լուի Կ. Խաչի Ծանօթները եւ Պատ. Միութիւնը իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն հայկական երգերով, պարերով եւ կենդանի պատկերներով։ «Այգեստանի» բարձրախօսով եւ միջոցով պիտի երգուին հայկական եւ եւրոպական կտորներ։

Զովացուցիչ ըմպելիներ։ Կարելի է ճաշը միասին բերել։

Մուտք 3 Ֆրանք։ Մուտքի տոմսը կը ծառայէ նաեւ տեղի ունենալիք վիճակահանութեան։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Առնել 15 եւ 18 թիւ ծանրակառքերը եւ իջնել Սէն Լու։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

4 Սեպտեմբեր Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Մէօտոնի անտառը (Թավի Վէր)

Կը խօսի զինակից Պ. ԵՓՐԵՄ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Տ. ՕՆՈՍԵԱՆի։ Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով։

Անձրեւի պարագային տեղի կ՚ունենայ Իսիլէ Մուլինոյի «Երիվեան» սրահին մէջ։ Մուտքը ազատ է։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՁԽԱՁԱԶԵԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ «Մշակոյթի Օրը» կը տօնուի Հոկտ. 9ին, մեծ պատրաստութեամբ, քաղաքին լաւագոյն սրահներէն մէկուն մէջ։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Ավինեօն) Համազգային Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը՝ 4 Սեպտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Պ. Վ. Մինասեանի բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։

Յ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղ՝ն ընդհ. ժողովը՝ 5 Սեպտեմբեր, երկուշաբթի երեկոյեան ժամը 8 30ին սովորական ճաշարանին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՍԷՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան վարժարանին դպրոցական 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի Հոկտեմբեր 1էն։

Արձանագրութիւններու համար պէտք է դիմել վարժարանին դրասենեակը Օգոստոս 15էն սկսեալ Երկուշաբթի եւ Շաբաթ ժամը 15էն 18ը, 26, Rue Troyon-Sèvres (S. et O.)։

Տեսչութիւն

ՅԻՇԱՏԱԿ - ՄԱՏՈՒՌ

Այրի Տիկին Մառի Թէքէրեան, որ շատ դժբախտ մայր մը եղած է, կորսնցնելով իր երկու սիրասուն զաւակները, ծաղիկ հասակի մէջ, անոնց անմոռանալի յիշատակին համար ամբողջ ընտանիքին կողմէ կառուցանել տուած է մատուռ մը՝ Պանեէօի փոքրիկ գերեզմանատան մէջ։ Հ. Արիստակէս Մատուռին օրհնութիւնը պիտի կատարէ այս Կիրակի, 4 Սեպտ. ժամը 3ին գերեզմանատան մէջ։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue [illegible] — PARIS (13)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Գէորգ Թարագճեան, 29—30 տարեկան, Ամասիացի, հօր անունը՝ Յարութիւն, մօր անունը՝ Մարիամ ։ 4—5 տարի առաջ Նիս մեկնած է, ուրկէ Թուլոն անցած ըլլալ կը կարծուի։ Կը խնդրուի յիշեալ երկու վայրերու հայութենէն որ եթէ ճանչցողներ կան, իմացնեն հետեւեալ հասցէին.— Mme. Mariam Tarakdjian, 10 bis— Allée Yvonne, Clamart ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գրիգոր Նահապետեան խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իր սիրեցեալ կընոջ՝ ԱՆՆԻԿ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆԻ (ծնեալ Ցաքրեան) դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Օգոստոս 27ին, Hôpital Brocaի մէջ եւ թաղումը կատարուեցաւ Օգոստոս 30ին, Իսիի գերեզմանատան մէջ։

∴

Վիէն.— Լուսարեւեան ընտանիքը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ բոլոր ընկերներուն, ազգականներուն, բարեկամներուն եւ ծանօթներուն, մեր սիրելի որդւոյն եւ եղբօրը՝ ԽՈՐԷՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ իրենց յայտնած ցաւակցութեան համար։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բազմաչէնի Հայր. Միութեան Վիէնի Մասնաճիւղը բոլոր անդամներու կողմէ իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հայրենակիցներ այրի Տիկին Հեղինէ եւ Պ. Յովհաննէս Կիւլվարդեանի, Պ. Պ. Կարապետ եւ Պետրոս Մուրատեանի եւ իրենց բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն, եղբօր, փեսային, անդամներուն եւ ազգականին՝ Պ. ԿԻՐԱԿՈՍ ԿԻՒԼՎԱՐԴԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Ամերիկայի մէջ, արկածի մը հետեւանքով։

∴

Թաշիկ Երեմեան խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ԽՈՐԷՆ ԼՈՒՍԱՐԵՒԵԱՆի մահուան առթիւ իր պարագաներուն։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro . TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
6
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
6 Septembre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3827

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԻՏԻ ՅԱՋՈՂԻ՞Ն ՄԱՐԵԼ ՀՐԱԲՈՒԽԸ

Չեխական տագնապը հասած է իր ամէնէն վճռական, բուն բառով՝ արկածալից հրջանին:

Այսօր – վաղը կը սպասուի Չեխոյ Գերմաններու Առաջնորդին՝ Հէնլայնի վերջնական պատասխանին, որուն ձգձգումը [illegible] մթագնեց հորիզոնը, շաբաթէն կիրակի:

Նոյն անհամբերութեամբ կը սպասուի, նաեւ, Գերագոյն Առաջնորդին՝ Հիթլէրի բանախօսութեանց, որոնք ալ մասնաւոր յատկացուած են, Նիւրընպէրկի համագումարին առթիւ:

Զարմանազան ենթադրութիւններ կ'ըլլան, այս առթիւ, եւ անզուսպ արտայայտութիւններ կը վերագրուին Մեծն Գերմանիոյ Առաջնորդին:

Ամէն պարագայի մէջ, կասկած չկայ թէ Հիթլէր իր ճառերուն մէջ ուղղակի կամ անուղղակի պիտի շօշափէ նաեւ չեխական խնդիրը: Եւ շատեր ասոր կը վերագրեն Հէնլայնի պատասխանին յապաղումը:

Արդ, օգտուելով հեռագիրներուն, որոնք անընդհատ կը թափին այս միջոցին, փորձենք ներկայացնել տագնապին երեւէները:

Չեխական կառավարութիւնը ամբողջովին խորհրդակցելէ վերջ, մշակեց նոր կանոնագիր մը, ընդլայնելով ազգութեանց իրաւունքները: Գերմանները անընդունելի հռչակեցին զայն, բուռն յայտարարութեամբ մը որ տեղի ունեցաւ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետին առջեւ (17 օգոստոս): Գերման գլխաւոր պատուիրակը, Հէնլայնի փոխանորդը, պարզապէս «ծաղրանկար» կոչեց չեխական ծրագիրը, եւ աղաղակեց.

– «Մենք անբարոյական եւ կեղծաւորական երեւոյթի տեսական իրազրութեան համար վտանգաւոր կը գտնենք խօսիլ այս վիճակի. Անդունդ մը կայ մեր եւ ձեր տեսակէտներուն միջեւ. Մենք ուշադրութեամբ կը հետեւինք դէպքերու ընթացքին եւ գիտենք որ Զուտէթի Գերմաններուն համբերութիւնը այնքան լայն չէ որքան միւսը»:

Այս խօսքերն արտասանուած ատեն, արդէն Փրակա կը գտնուէր անգլիացի բարեխօսը, լորտ Ռընսիմէն, տեսակցութիւններ ունենալով, նիւթեր հաւաքելով, ուսումնասիրութիւններ կատարելով:

Երկու օր վերջը, օգոստոս 19ին, չեխական կառավարութիւնը շարք մը նոր զիջումներ կը կատարէր, բարձր պաշտօններ սահմանելով Գերմաններուն՝ կառավարչական, դատական, թղթատարական, ելմտական եւն. վարչութեանց մէջ:

Գերմանները նորէն դժգոհ մնացին, խաբուսիկ խայծեր համարելով նոր զիջումները:

Այդ միջոցին, անգլիացի բարեխօսը մասնաւոր տեսակցութիւն մը կ'ունենար Հէնլայնի հետ, բոլորովին գաղտնի պահելով մանրամասնութիւնները:

Վերջին շաբաթներու ընթացքին, լորտ Ռընսիմէն աւարտած ըլլալով իր ուսումնասիրութիւնները, աւելի գործօն դեր կատարել սկսաւ:

Նախ օգտուելով Լոնտոն ղրկեց իր գլխաւոր օգնականը: Յետոյ, իր թելադրութեամբ, Լոնտոն հրաւիրուեցաւ Պերլինի բրիտանական դեսպանը, մասնակցելով նախարարական խորհուրդին: Ինք, լորտը, բազմապատկեց իր տեսակցութիւնները Չեխոսլովաքիոյ Հանրապետութեան նախագահին, վարչապետին, Գերմաններու պատուիրակներուն եւ միւս փոքրամասնութեանց ներկայացուցիչներուն հետ:

Իբրեւ հետեւանք, այս անգամ ասպարէզ իջաւ Հանրապետութեան նախագահը ինք, Տոքթ. Պենէշ, իր ձեռքն առնելով ամբողջ գործը:

Այս անցուդարձէն վերջն էր որ ծանուցուեցաւ թէ չեխական կառավարութիւնը հաշտարար քայլ մը եւս առած է, համաձայնելով երկիրը վերածել գաւառակային պետութեան, բաժնուած՝ 20 – 25 շրջաններու:

Բոլոր թերթերը հաղորդեցին այս տեղեկութիւնը, սակայն մէջտեղ չդրուեցաւ նոր ծրագիրը: Ու մինչ անհամբեր կը սպասուէր վերջնական եզրակացութեան մը, տեղի ունեցաւ գաղտնի խորհրդակցութիւն մը, Հիթլէրի ամառանոցին մէջ, մասնակցութեամբ օրուան երեւելիներուն, — Հէնլայն, Կէօպէլս, Կէօրինկ, Հէս եւն. (Սեպտեմբեր 1 եւ 2):

Եւ ահաւասիկ նոր բարդութիւն մը, ճիշդ այն պահուն երբ կը բացուէր Նիւրընպէրկի տարեկան համագումարը, մասնակցութեամբ 600,000 պատգամաւորներու (հիւրերով եւ այցելուներով՝ մէկ միլիոն):

Քիչ անդին պիտի կարդաք երեք ճառեր, որոնք միեւնոյն բովանդակութիւնն ունին,— ոչ մէկ խուսափողութիւն: Մենք հաստատ կը մնանք Հէնլայնի ծրագրին ութ կէտերուն վրայ:

Ի՞նչ են այդ ութ կէտերը, որոնք մշակուեցան 1938 ապրիլ 24-ին, Քարլսպատի մէջ.—

1. Կատարեալ հաւասարութիւն Գերմաններու եւ Չեխերու.— 2. Զուտէթեան Գերման կուսակցութիւնը պատասխանատու է այդ հաւասարութեան ստացման համար.— 3. Գերմանաբնակ շրջանները պէտք է ճանչցուին իբրեւ այդպիսին.— 4. Կատարեալ վարչական ինքնավարութիւն այդ շրջաններուն մէջ.— 5. Պաշտպանութիւն այդ շրջաններէն դուրս գտնուած բոլոր Գերմաններուն.— 6. Հատուցում 1918էն իվեր Գերմաններու դէմ եղած անիրաւութեանց համար.— 7. Միայն եւ միայն գերման պաշտօնեաներ գերմանաբնակ շրջաններուն մէջ.— 8. Կատարեալ ազատութիւն դաւանելու գերմանական սկզբունքները եւ աշխարհահայեացքը:

Հրաբուխը մարելու գերագոյն փորձն է որ կը կատարուի այժմ, անընդհատ բանեցնելով դիւանագիտական մեքենան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՊՆԴԵՆ ԻՐԵՆՑ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Հիթլէրը իրենց առաջնորդ հռչակելով, անջատում կը պահանջեն

Շաբաթ օր անհամբեր կը սպասուէր Չեխոսլովաքիոյ հիթլէրականներու Առաջնորդին՝ Հէնլայնի պատասխանին, բայց 24 ժամ եւս յապաղեցաւ. Յաջորդ օրը, կիրակի, հիթլէրականները իրենց առաջին հրապարակային յայտարարութիւնն ըրին յանդուգն ճառերով որ նորէն կը ծանրացնեն կացութիւնը. Անոնք հրապարակաւ յայտարարեցին թէ իրենց գերագոյն Առաջնորդը կը ճանչնան Ադոլֆ Հիթլէրը, եւ կը մերժեն որ եւ է խուսափողութիւն, պնդելով իրենց հիմնական ծրագրին ութ կէտերուն վրայ:

Ցոյց տեղի ունեցաւ Հէնլայնի վերադարձին առթիւ, հիւսիսային շրջանին մէջ. Հազարաւոր Գերմաններ բարեկամութեան գացած էին այս առթիւ, եւ կիներն ու աղջիկները ծաղիկներ կը սփռէին, Առաջնորդը դիմաւորելով իբրեւ յաղթական: Երեք հրապարակային ժողովներ սարքուեցան, հանդերձ տօնին առթիւ. Աշի մէջ, որ Հէնլայնի կեդրոնն է, Առաջնորդը կանգնեցաւ ամպիոնին վրայ, իսկ իր փոխանորդներէն երեսփոխան մը, Կէօրկ Վոլնէր, հետեւեալ ճառը խօսեցաւ.

«Որ եւ է խուսափողութիւն չենք ընդունիր մեր պայքարին մէջ. Քարլսպատի մէջ (Քարլօ Վարի) մշակուած ինքնավարութեան ութ կէտերը միայն սկզբունքութիւն են եւ կը ներկայացնեն մեր նուազագոյն պահանջները. Զուտէթեան Գերմանները միայնակ չեն այս պայքարին մէջ. Անոնց կռնակը կը գտնուին 75.000.000 Գերմաններ. Գերմանիա պատերազմ չուզեր, այլ կը պահանջէ որ 3.500.000 Զուտէթեան Գերմանները, որոնք կենսական մաս կը կազմեն գերման մեծ ժողովուրդին, վայելեն իրենց լիակատար իրաւունքները. Մենք կ'ուզենք խաղաղութիւն, մեր պայքարը կը վարենք օրինական միջոցներով. Բայց Չեխերը պէտք չէ նորէն գրաւեն մեր գիւղերը գաղտնի զինուորներով. Չենք հասկնար թէ ինչու այսպիսի պատրաստութիւններ կը տեսնուին, մինչ Փրակայի մէջ բանակցութիւններ կը կատարուին եւ լորտ Ռընսիմէն բարի խօսքեր կուտայ իրենց: Հարցին խաղաղ կարգադրութեան նախապայմանը այն է որ 19 նէն վերջ սահմանամերձ շրջաններու մէջ հաստատուած Չեխերը անմի-

Ուրիշ ժողովի մը մէջ, հիթլէրական ծերակուտական մը խօսելով, Հէնլայնը կոչեց «մեր Առաջնորդը» եւ բացագանչեց.

«Մենք կ'ուզենք որ մեր հայրենիքը միանայ մայր Գերմանիոյ»:

Իսկ երրորդ ժողովին մէջ խօսեցաւ հիթլէրական երեսփոխան մը, Սանտնէր եւ յայտարարեց.

— «Ի զուր մեզ կը մեղադրեն թէ կը խանգարենք խաղաղութիւնը: Եւրոպայի պատմութեան մէջ անշուշտ չկայ ժողովուրդ մը որ այնքան գիտակից ըլլայ իր պատասխանատուութեանց որքան մերինը: Մենք երբեք չենք ուզած որ եւ է բան խլել չեխ ժողովուրդէն կամ պետութենէն: Մենք կը պնդենք մեր պահանջներուն վրայ եւ կը մերժենք որեւէ խուսափողութիւն. Պատրաստ ենք համաձայնելու միջի հետ, եթէ երբեք չեխ վարիչներուն թէ դժուարաւ պիտի համաձայնին Փրակայի փողոցներուն մէջ. Բայց սարդ Գերմանները չպիտի շարունակեն հալածուիլ Փրակայի փողոցներուն մէջ. Բայց եւ այնպէս, մենք պիտի շարունակենք բանակցիլ, խաղաղ ելքի մը յանգելու համար. Մենք կ'ողջունենք մեր Առաջնորդը, Ադոլֆ Հիթլէրը»:

Երեք ժողովներուն մէջ ալ խանդավառութեամբ երգուեցաւ հիթլէրական քայլերգը որ արգիլուած էր մինչեւ հիմա չեխական օրէնքով. այս կարգի արարքները ենթակայ են տուգանքի եւ բանտարկութեան, բայց ոստիկանութիւնը չմիջամտեց, որպէսզի խռովութիւններ չծագին:

*** Անգլիացի բարեխօսը անմիջապէս Հէնլայնին դիւրին անցնելով, այս նոր դէպքերը հաղորդեց իր կառավարութեան: Իսկ իր գլխաւոր օգնականը երկու ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հէնլայնի հետ, արդիւնքը հաղորդելով լորտ Ռընսիմէնի եւ բրիտանական դեսպանին. Անգլիական շրջանակներու մէջ տակաւին չեն յուսահատած եւ ամէն միջոց կը փորձեն, համաձայնութեան մը յանգելու համար. Փրակայի մէջ ալ հանդարտութեամբ կը սպասեն բանակցութեանց ելքին. Կ'ըսուի թէ լորտ Ռընսիմէն պիտի փորձէ մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունենալ Հիթլէրի հետ, որ Նիւրընպէրկ մեկնած է արդէն, կուսակցական համագումարին առթիւ եւ իր առաջին ճառը պիտի խօսի այսօր, երեքշաբթի:

ՄԵԾՆ ԳԵՐՄ. ՆԱՑ. 10ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Ի՞նչ անակնկալներ սարքած է Հիթլէր

Երէկ, երկուշաբթի, 5 սեպտեմբեր, բացուեցաւ հիթլէրական կուսակցութեան տարեկան համագումարը, Նիւրընպէրկի մէջ: Տասներորդն է այս համագումարը. 1926էն մինչեւ 1933 տեղի ունեցած են միայն հինգ համագումարներ: 1933ի ընդհ. ժողովը կը կոչուէր «Յաղթանակի համագումար», 1934ինը՝ «Կամքի Յաղթութիւն», 1935ինը՝ «Ազատութեան», 1936ինը՝ «Պատիւի», փառաբանելու համար Հռենոսեան շրջանին վերագրաւումը, իսկ 1937ինը՝ «Աշխատանքի համագումար»: Այս տարուանը հռչակուած է Մեծն Գերմանիոյ համագումար, քանի որ տեղի կ'ունենայ Աւստրիոյ կցումէն վերջը: Այս առթիւ ութ ճառ պիտի խօսի Հիթլէր:

Առաջին անգամ ըլլալով, Առաջնորդին առջեւ թափօր պիտի կազմեն բոլոր նահանգներու Գերմանները, Վիեննայէն մինչեւ Քէօնիկսպէրկ: Վեց հարիւր հազար հոգի պիտի մասնակցին համագումարին: Վերջին ընդհ. ժողովին ատեն, կը մասնակցէին 33 շրջաններ, Տանցիկն ալ հաշուելով: Այս տարի ներկայացուցիչներ պիտի ունենան 40 շրջաններ, Աւստրիան ալ մէջը ըլլալով:

Կուսակցութեան բազմազան կազմակերպութիւնները Նիւրընպէրկ ղրկած են հազարաւոր պատուիրակութիւններ: Գործատէրերը պարտաւոր են վճարովի արձակուրդ շնորհել իրենց այն պաշտօնեաներուն որ պատգամաւոր ընտրուած

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՇԱԿԱՒԱՆ

— Կռնակդ ինչո՞ւ ծուռ է, հարցուցեր են ուղտին

— Ո՞ր կողմս շիտակ է, պատասխաներ է տխմար անասունը

Այս առածը միտքս ինկաւ, երբ կարդացի «խումբ մը ճանչցուած Հոկեաններու» անարգական՝ Հոկի կեդր. վարչութեան դէմ (եւ Փարիզի եւ Երեւանի):

Աչքովս ինծի չիյնար դատել արդարն ու մեղաւորը:

Այս վարկաբեկիչ փոխադարձութիւնները կը շարունակուին քանի մը տարիէ ի վեր. եւ կը կարծեմ թէ դեռ աւելի բան չէ բռնուած:

Ի՞նչ կ'ըսեն Մարսէյլի «բողոքականները» իրենց բողոքագրով, որ կը բռնէ Յառաջի մէկ էջին կէսը, մանր տառերով.—

1. Հակայեղափոխական, ժողովրդի թշնամիներու խումբ մը՝ Շահվէրտեան, Վարդանեան, Եսայեան եւայլն Երեւանէն, եւ անոնց հովանաւորութեամբ գործող Հայկականներու աւելի խմբակ մը՝ Թահմազեան, Գալէեան, Դաւիթեան եւն. Փարիզի մէջ, «Զուարթ» այս ծնունդն անոր խաղ ու ծաղր (ճիշդ այսպէս տպուած է), դատարկեցին անոր փինանսի ամբողջ գանձը, մաւզոլի բոլոր փամերը»:

2. Ֆրանսայի կեդր. վարչութիւնը ձեռքերու մէջ չէ. վարիչ - բարեգործները ընդունակ են կեղծելու, ընկեր ընկերոջ դէմ կը լարեն... Հաշիւները մաքուր չեն: Ներգաղթողներու [illegible] թեան ծախք ցոյց տրուած հաշիւը, 16.000 ֆրանք, անմարսելի է: Հոկին եւ Ֆ. Հայաստանի պատկանեալ հաբիր հազարները — 400.000— իրաւացիք ծծեր են Տրապիզոնցի երկու հայրենակիցները (Կ'ակնարկէ Գրիգոր Վարդանեանի եւ Արսէն Եսայեանի) եւն.

3 Ի՞նչ չարաշահութիւն ներգաղթի անունով եւ ի՞նչ տարբերացուցիչ մեղադրանք յագրեր: Բարեբախտաբար Երեւանը ծախք չէր. Հայաստանի կառավարութիւնը բացաւ տոպիկ եւ ձերբակալեց Շահվէրտեանն ու Հոկի գործավար վարչութեան բոլոր անդամները, ամբաստանելով զանոնք որպէս «հակայեղափոխականներ, ժողովուրդի թշնամիներ եւ գողծապարներ»:

4. Ամբողջ ինը ամիս Հոկի վարիչ - չարագործը կոչեցեալ չկրցաւ պատասխան մը տալ երկրէն: Չկրցաւ, չեն տար, որովհետեւ գիտէք կը ճանչնան հակառակորդ:

5. Գալֆեանի եւ իր քանի մը համախոհներուն նպատակն է ճանչցնել իրենց ընկերակցութիւնը (Ֆրանկօ - Արմէնիէն կոմիթէ) նախ տեղական կառավարութեան եւ յետոյ Նանսէնեան գրասենեակին ու հիմնել Փարիզի մէջ երրորդ Գաղթականաց Օֆիս մը:

6 Ի՞նչ եղան «Պէյօ» ֆիրմէն գոյացած հազարները, ո՞ւր մնաց ապրիլ 10ին հրատարակուելիք թերթը եւ այս առթիւ հաւաքուած գումարները.

7 Հոկի վարիչները քաղաքէ քաղաք, տունէ տուն կ'այցելեն, համոզելու նախկին Հոկեանները որ անդամակցին Ֆրանկօ - Հայ ընկերակցութեան.

8. Հոկը լուծուած է 1937 դեկտեմբեր 8ին, բայց ինը ամիս վերջը, 1938 օգոստոս 27ին Մարսէյլի մէջ թէյասեղան մը սարքելով, հրաւիրագիրներ կը կնքուին լուծուած Հոկի կնիքով:

Ու վերոյիշեալ կոչ մը փարիզի խորհրդային գոյները բուղրերը, կցիքը, ձեռագիրները, «ամբողջ արխիւները»:

«Քիչ գրոյն շատ իմացիր», պիտի ըսէր մեծ հայրս:

Վ.Ա.Հ.

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ

«Սանճաքը «Հաթայ» կը կոչուի միաձայն…

Ալեքսանտրէթի շրջանին երեսփ. ժողովը, որ կազմուած է համաձայն Թուրքիոյ պահանջին, կեղծ մեծամասնութեամբ եւ նշանակովի, բացուեցաւ ուրբաթ օր, Անտիոքի մէջ, նախագահութեամբ երիցագոյն երեսփոխանին՝ Մուհամմէտ Աղայի: Ներկայ էին գնդ. Քոլէ՝ մարզպանին պատուիրակը, Ճէվատ Աճըքալըն՝ Թուրքիոյ ներկայացուցիչը, եւ Տոքթ. Ապտիւլռահման՝ Սանճաքին կուսակալը, ինչպէս եւ օտար հիւպատոսները, զանազան պաշտօնատարներ եւ երեւելիներ: Նախագահ ընտրուեցաւ Ապտիւլկանի Թիւրքման, Անտիոքի թուրք երեսփոխանը, փոխ-նախագահ՝ Վասֆի Միւնիր Գարապէյ, դարձեալ թուրք երեսփոխան մը եւ Մաարուֆ, Անտիոքի ալեւի երեսփոխանը:

Նախագահը ճառ մը խօսելով մեծարանք յայտնեց Թուրք ժողովուրդին եւ նախագահ Աթաթիւրքի, ինչպէս եւ Ֆրանսական կառավարութեան, որոնք համաձայնութեամբ լուծեցին Սանճաքին վիճելի խնդիրը. Յետոյ զանազան համայնքներու երեսփոխանները խօսք առին, բաղձանք յայտնելով որ յաջողի բոլոր տարրերու միացումը. Այս տեղի ունեցաւ հաւատարմութեան երդումը եւ պետութեան վարիչին ընտրութիւնը. Միաձայնութեամբ նախագահ ընտրուեցաւ Թէյֆուր պէյ Սէօքմէն, Ամքի մեծ կալուածատէրը եւ գլխաւոր մղիչը Սանճաքին թրքական շարժման: Թէյֆուր պէյ հինգ տարիէ ի վեր Թուրքիա կը բնակէր, ուր Անթալիոյ երեսփոխան ընտրուեցաւ. Աթաթիւրքի անձնական թեկնածուն է:

Պետութեան նախագահին ընտրութենէն վերջ, երեսփ. ժողովը քուէարկեց, որ երախտագիտութիւն կը յայտնէ Սանճաքին Ֆրանսական եւ Թուրք ներկայացուցիչներուն: Երեսփոխան Սուպհի Պէրէքէթի առաջարկութեամբ, նոր պետութեան անուն ընտրուեցաւ Հաթայ: Նոյն երեսփոխանը առաջարկեց նաեւ մասնաւոր դրօշ մը ընտրել եւ «Հաթայի Նախագահ» բացատրութեան տեղ գործածել «Նախագահ Հանրապետութեան», բայց երկու առաջարկներն ալ մերժուեցան:

Ժողովէն վերջը, երբ գնդ. Քոլէ եւ Թուրքիոյ ներկայացուցիչը դուրս կ'ելլէին, ընդունուեցան ժողովուրդին ծափերով: Այս առթիւ զինուորական պատիւներ ընծայուեցան մէկ կողմէ Մարոքեան արձակազէններու եւ մէկ կողմէ թուրք զինուորներու կողմէ: (Հավաս):

ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵՆԷ զրկուեցան 57 Գերմանացիներ, մեծ մասը հրեայ. մէջն ըլլալով երիտասարդ գրագէտ մը, Էրնէստ Կլաղէր, որ հեղինակն է «[illegible] Դասը» վէպին եւ ուրիշ գործերու: Մինչեւ հիմա հպատակութենէ զրկուած եւ բնակիչներու թիւը կը հաշուէ 2000:— Պերլինի ոստիկանութիւնը հրամայեց փակել քաղաքին ամենամեծ դերձակներէն մէկուն վաճառատունը (Հօֆման եղբարք), ամբաստանելով թէ խախտած են գիներու օրէնքը: Այս առթիւ 50.000 մարք տուգանք սահմանուեցաւ: Այս հրեայ դերձակները այլեւս պիտի չկրնան իրենց արհեստը ի գործ դնել Գերմանիոյ մէջ:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՃԱՌ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհրդի երկրորդ նստաշրջանը տեւեց ընդամէնը 12 օր եւ փակուեցաւ օգոստոսի 22ին:

Երկու տարի առաջ, նոր սահմանադրութեան հրապարակուելու օրերին, երբ դեռ ոչ ոք կը նախատեսէր նրա այնքան հաշմանդամ իրականացումը, շատերի մօտ հաւատք արթնացաւ, թէ թերեւս Մոսկովեան միապետութիւնը թոյլ տայ իր շուքի մէջ մի հաւնաստ ժողովրդական ներկայացուցչութեան գոյութիւնը:

Այդ հաւատքին ոյժ էին տալիս ստալինեան ագռաւները, որոնք առ ժամանակ ընդմիջելով իրենց կռկռոցը Տրոցքիի, Զինովիեւի, Կամենեւի, Գեստապոյի եւ ուրիշների դաւաճանութիւնների մասին, փոխ էին առել ստախօսների լեզուն եւ քաղցր դայլայլներ էին հնչեցնում ապագայ Գերագոյնի «գրանդիօզ, (փառաշուք) պատմա-համաշխարհային» դերի մասին: Խորհրդային լրագրողները գրամատիքական աշխարհի մասին սուտեր թխելու հմուտ մասնագէտներ են: Մէկը նրանցից — սահմանի այս կողմն աշխատաւորութեան բաժին ընկած սովի ու համատարած բռնութեան սուտը հրամցնում է «Իզվեստիայի», «Պրաւդայի» եւ այլոց ընթերցողներին գրեթէ ամէն օր, առատօրեն թէյի հետ իբրեւ լաւ կշտացնող կարկանդակ: Նպատակը հասկանալի է. թէյի հետ յաճախ շաքար չի լինում, սրճարան կնացող քաղաքացին ստիպուած է տնից մի սրուակ կաթ գրպանում ունենալ, որովհետեւ սրճարաններում «ժողովուրդի թշնամիների ջանքերով կաթը բացակայում է» (Վեչերնիյա Մոսկվա 23 օգոստոս): Պատահում է, ամբողջ նահանգներ մնում են առանց լուցկիի կամ մայրաքաղաքում խակ մի հասարակ բան - ծրար ու նամակի թուղթ գտնել չի լինում (Իզվեստիա, 27 օգոստոսի):

«Ամենաերջանիկ» աշխատաւորն իրաւունք չունի նման փոքրիկ անյարմարութիւններից գժգոհելու, երբ Վարշաւայի, Բեռլինի ու Լոնտոնի փողոցները լիքն են քաղցից դեռեն փռուած բանուորների դիակներով»:

չդնացին, երբ նոր սահմանադրութեան առթիւ ծաղրեցին ու խստօրէն քննադատեցին ֆաշական ու կիսաֆաշական երկիրների խորհրդարանները, «որոնք պարզապէս խրտուիլակներ են, հիւլէի չափ իսկ պատասխանատուութիւն չունին պետութեան ղեկավարութեան մէջ եւ կանչւում են հաղուադէպ ու կարճատեւ նիստերի, միայն չէֆերի որոշումներն ու յայտարարութիւնները լսելու համար»:

Ուրեմն, ուզում էին ասել, իրենց լալիք ժողովրդական ներկայացուցչութիւնը իրապէս պիտի ղեկավարէ մեծ Միութիւնը եւ տեւականօրէն դրաւուի նրա բնակիչների կեանքի բարելաւումով:

Ի՞նչ տեսանք, Գերագոյն Խորհուրդը իբրեւ ղեկավար գէրոյի հաւատարիմ երկու նստաշրջանները — յունուարի եւ օգոստոսի, միասին տեւեցին ընդամէնը 16 օր, օրական երկուական ժամ ժողովներով: Իսկ՝ ինչպէս երկրորդն առաջինից յետոյ, երրորդ նստաշրջանը բացուի 7 ամիս վերջ, նշանակում է 16 ամիսների ընթացքում Գերագոյնը աշխատած կը լինի ամսական երկու ժամ: Այսպէսի ծանր աշխատութեան համար ստալինեան «դէպուտատներն» ստանում են ամսական 600 րուբլի թոշակ, ծրի ճանապարհորդութիւն, նստաշրջանների յաւելեալ վարձատրութիւն օրական 100 րուբլի, բացի պաշտօնատներում, գործարաններում ու երկրագործութեան մէջ իրենց շահած դրամից:

Եթէ Գերագոյն Խորհրդի արձանագրութիւններից հանենք Առաջնորդին շռայլած սիրաբանութիւնները, օրակարգում դրուած հարցերի հետ կապ չունեցող ինքնագովութիւններն ու անէծքները «վնասարարների» հասցէին, տակը կը մնայ միայն 40 հոգու մի անուն աւելի քան 1100 ժողովականներից: Սակայն չի կարելի ասել, թէ մէկն ու մէկը նրանցից ոչինչ չարեց: Ոչ ամէնքն էլ մի մարդու պէս հարեւրաւոր անգամներ Ստալինի անունը լսելուն պէս իրենց տեղերէն ցատկեցին ու «խանդավառօրէն ծափահարեցին»: «Դեպուտատները նոյնիսկ յատուկ լսողութեան գործիքներ են կապում ականջներին, որպէսզի Ստալին բառը [illegible] չթողնեն»:

Ո՞ւր է տարբերութիւնը Գերագոյն Խորհրդի եւ Մեծ Սուտի երկրում այնքան այպանուած Րայխստագի, Սէյմի (Լեհաստան) եւ ուրիշների միջեւ: Նա չկայ եւ բնական օրէնքով չի էլ կարող լինել, որովհետեւ ֆաշական վարչաձեւերի տակ, լինեն նրանք սեւ թէ կարմիր, ժողովրդական ներկայացուցչութիւնները նման են խաւարում տնկուած ծաղիկի, դատապարտուած թառամելու ու չորանալու:

X

Պետական նախահաշուի քննութեան առթիւ զեկուցանող ֆինժողկոմ (ելմտ. նախարար) Զվէրեւից յետոյ, առաջարկութիւն դարձած յաջորդական կարգով ամբիոն բարձրացան Ռուսաստանի, Ուկրայինայի, Բելոռուսիայի, Վրաստանի, Ազրբէյջանի, Հայաստանի եւ այլն ներկայացուցիչները: Բոլորի ճառերը, բացի անունների ու թուերի տարբերութիւնից, գրեթէ բառ առ բառ [illegible] գեր-յաջողութիւններին ենք անդրադարձել, ոչնչացրել ենք ժողովրդի ամէն գոյնի թշնամիներին, «Դաշնակներին» էլ յիշում են դրանց մէջ, մենք էլ աւելի պիտի յառաջ երթանք, կեցցէ «Առաջնորդը»: Միեւնոյն դեղատոմսով 10 դեղագործ էլ պատուէր տաս, նոյն դեղը կը ստանաս, խորհրդային «հանրապետութիւնների» ներկայացուցիչները միմեանց կրկնեցին, որովհետեւ բոլորին տրուած էր միեւնոյն դեղագիրը «Մեծ բժշկի»:

Հայկական Խ. Ս. Հ. գործավարների խորհրդի նախագահ Արամ Փիրուզեանն ասում է:

— «Ստալինեան երկու հնգամեակների ընթացքում Հայկական Խ. Ս. Հ. ժողովրդական տնտեսութիւնն ունեցել է հսկայական նուաճումներ: Անցեալում յետամնաց երկրից այժմ նա դարձել է արդիական քաղաքակրթութեան երկիր: Երկու հնգամեակներում Հայաստանի ժողովրդական տնտեսութեան մէջ մուծուած է 1.253 միլիոն րուբլի (իսկ Վրաստանում միայն վերջին հնգամեակում 2.240 միլիոն րուբլի, աւելացնում ենք մենք): Ճարտարարուեստի կառուցումների վրայ այդ գումարից ծախսուած է 590 միլ. րուբլի:

Հայաստանի պետական նախահաշիւը առաջին հնգամեակի սկզբին հաւասար էր 22.6 միլիոն րուբլի, 1937 թւին 338 միլիոն րուբլի էր եւ այս տարի աճել է մինչեւ 388 միլիոն րուբլի, (Վրաստանինը — 1.068 միլիոն րուբլի, Ազրբէյջանինը 915 միլիոն րուբլի): Հայաստանում խորհրդային իշխանութեան օրով ծնունդ են առել արդիւնաբերութեան նոր ճիւղեր, քիմիական, չուգունի, հիւսուածեղէնի, ծխախոտի, կաշեգործութեան, մոմչակութեան, օճառագործութեան, բամպակամաքրութեան, կօշկակարութեան եւ հանքաջրի: Կառուցուած են Երեւանի քիմիական կոմբինատը (ջրածարանախումբը), Դաւալուի շաքարի գործարանը, Լենինականի հիւսուածեղէնի եւ մսի կոմբինատը, Երեւանի պահածոյի, մեքենագործութեան եւ ուրիշ խոշոր արդիւնաբերական հիմնարկութիւնները: Կառուցւում է համամիութենական նշանակութիւն ունեցող արհեստական ձգախէժի գործարանը: Ծանր եւ թեթեւ ճարտարարուեստի իբր զուգընթաց, արտակարգ կերպով զարգացել է Հայաստանում ուտեստեղէնի ճարտարարուեստը: 1913 թուի հետ համեմատած նա կրկնապատկուել է աւելի քան 20 անգամ: Երեւանի պահածոյի գործարանը 1937 թւին բաց է թողել 18 մ. տուփ պահածոյ: Հսկայական չափով աճել է ելեկտրական ոյժի արտադրութիւնը Քանաքեռհէս, Ձորագէս, Լենգէս, Երեւանգէս (Գէս - ռուսերէն երեք բառերի՝ պետական ելեկտրական կայան - առաջին տառերն են) եւ տասնեակ աւելի թոյլ ելեկտրակայաններ ծառայում են Հայաստանի ծաղկող ճարտարարուեստին, տալիս են լոյս եւ նրա հետ քաղաքակրթութիւն քաղաքներին ու գիւղերին»: Այստեղ բաց ենք թողնում տասը տողանոց մի կատարածութիւն Ստալինին:

— «Խորհրդային իշխանութեան օրով արմատապէս փոխուել է Հայաստանի գիւղատնտեսութեան դէմքը, փոքրիկ բաժան բաժան եւ Դաշնակներից աւերուած (մեծ պատերազմի, ռուսական փլուզումի, թուրք և մեծամասնական [illegible] թիւնը նկրենք, նկատի ունենալով Մեծ Սուտի երկրում նրան շրջապատող պայմանները) գիւղական տնտեսութիւնները դարձել են զօրաւոր ընկերվարական տնտեսութիւններ: Հողերի 96 տոկոսը պատկանում է կոլտնտեսութիւններին: Ընկերվարական դաշտերում բանում են հազարաւոր երկրագործական մեքենաներ: 1933 թւի հետ համեմատած 1937 թ. նրանց թիւը եռապատկուել է: Եղջիւրաւոր անասունների թիւը վերջին 4 տարիների ընթացքում աճել է խոշորների՝ 48, մանրերինը՝ 97 տոկոսով, ձիերի թիւը 24, խոզերինը 207 տոկոսով.

Պետական եկամուտների հարիւրին 90ը ստացւում է շրջանառութեան տուրքից (գործառնութեանց տուրք): Ընկերվարական ճարտարարուեստից ստացւում է 54 միլիոն շահ»:

Վնասարարներին նուիրուած դատարկաբանութիւնները բաց ենք թողնում ու անցնում Հայաստանի մշակութային ու պետական խնամատարութեան վերաբերեալ մասին. «Հայաստանի տնտեսական կարողութեան եւ աշխատաւոր զանգուածների կեանքի նիւթական բարօրութեան աճման հետ միասին, բուռն թափով, աճել ու ծաղկել է նաեւ մշակոյթը — ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ընկերվարական: Զարգանում են գեղարուեստը, գրականութիւնն ու գիտութիւնը.

Պետական նախահաշուի մէջ ընկերային եւ մշակութային ձեռնարկների ծախքերը գրաւում են առաջնակարգ տեղ, 1933 թւին նրանք հաւասար էին՝ ամէն մի բնակչին 43 րուբլի, 1938ին արդէն 210 րուբլի: Ներկայումս Հայաստանում կայ 512 տարրական, 190 կիսամիջնակարգ եւ 140 միջնակարգ դպրոց, որոնց մէջ սովորում են 265 հազար երեխաներ, այսինքն ազգաբնակութեան 24 տոկոսը: Բարձրագոյն ընդհանուր եւ տեխնիքական դպրոցները 8 հատ են, 5 հազար ուսանողներով: Այս տարի նրանք բաց թողին 778 բժիշկ, ճարտարագէտ, գիւղատնտես, տնտեսագէտ եւ մանկավարժ»:

Ընդհատենք այստեղ Ա. Փիրուզեանին, բերելու համար մեր հարեւաններին դպրոցական գործին վերաբերեալ թիւերը, քաղելով Բակրաձէի եւ Ալիեւի նոյն ժողովում արտասանած ճառերից: Վրաստանում կան 4437 տարրական, կիսա-միջնակարգ եւ միջնակարգ դպրոց 700 հազար աշակերտութեամբ: 18 բարձրագոյն դպրոցներում սովորում է 20 հազար ուսանողութիւն:

Ազրբէյջանում 3333 ամէն տեսակի դպրոցներ 577.756 աշակերտով, որոնց մէջ բուն Ազրբէյջանցիները 339 557 հոգի են: 10 բարձրագոյն դպրոցներում հաշւում է 9728 ուսանող, այդ թւում 5671 Ազրբէյջանցի: Համեմատութիւններ անել ցանկացողին ասենք, որ հիմնուելով երկու ընդհանուր ձեռնարկութիւնների թւերի վրայ, այժմ Հայաստան ունի 1 միլիոն 113 հազար, Վրաստանը 3 միլիոն 418 հազար, եւ Ազրբէյջանը 2 միլիոն 958 հազար բնակիչ:

— «Խորհրդային իշխանութեան ժամանակաշրջանում աննախընթաց աճում է ունեցել հայ գրականութիւնը, տասնեակներ գնահատելի են մեր յաջողութիւնները Մարքս-լենինեան գրականութիւն թարգմանելու եւ հրատարակելու [illegible] լինի գործերը» եւ միայն այսքանը: Եղների ու խոզերի մասին նա աւելի մանրամասն է խօսել քան գրականութեան:

«Ժողովրդական առողջապահութեան Հայաստանի պետական նախահաշւում յատկացրած ենք 57 միլիոն րուբլի: Նոր հիւանդանոցներ, բուժարաններ, ծննդաբերութեան տների եւ մսուրների կառուցման վրայ ծախսելու ենք 26 միլիոն րուբլի: Կազմակերպուած են — բժշկական ճեմարան, բժշկական արհեստագիտական դպրոց եւ դասընթացներ որոնց մէջ ուսանում են մօտ 3000 հոգի»:

Այնուհետեւ Փիրուզեան փառաբանում է Ստալինեան ազգային քաղաքականութիւնը եւ ամենօրեայ հոգածութիւնը մարդկանց երջանկութեան համար: Եւ վերջացնում է յայտարարելով.

— «Հայ ժողովուրդը ընկերվարական հայրենիքի միւս ժողովուրդների հետ մի մարդու պէս ոտքի կը կանգնի՝ խորհրդային կառավարութեան եւ [illegible] պաշտպանելու մեր երջանիկ հայրենիքը: Թող իմանան Ճափոն, Գերման եւ Իտալացի ֆաշականները, որ խորհրդային ժողովուրդներն այսօր աւելի քան երբ եւ է՛ց համախմբուած են Լենին-Ստալինի կուսակցութեան եւ հարազատ ու սիրելի առաջնորդ Ստալինի շուրջը (բուռն ծափեր)»:

Մինչդեռ Վրաստանի եւ Ազրբէյջանի «վարչապետներն» իրենց ճառերում բաւականին տեղ յատկացրին համամիութենական մի քանի գործավարութեանց քննադատութիւններին եւ պահանջներ ներկայացրին իրենց հանրապետութիւններում կատարուելիք աշխատանքների մասին, Հայաստանի գործավարների խորհրդի նախագահը վարքի բարձր թուանշան ստացող աշակերտի նման ոչ մի չարութիւն չարեց: Բայց Հայաստանը պէտք ունի մի քանի մեծածախս կառուցումների, որոնց մասին յիշեցնելու պարտականութիւնը կատարեց «դեպուտատ» Արուշանեան, Ազգութեանց Խորհրդում:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՓՈՔՐ ԱՍԻՈՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑՆԵՐԸ

ԽՄԲ.— Այս յօդուածը ազ կը թարգմանենք «Թայմզ»ի բացառիկ թիւէն, նուիրուած Թուրքիոյ: Գրողն է՝ Համիտ Զիւպէյր Քէօսէ, տնօրէն հնութեանց թանգարանի.—

Թուրք ժողովուրդներու բազմաթիւ շփումները օտար քաղաքակրթութիւններու հետ, իրենց թափառումներու եւ աշխարհակալութեանց ընթացքին, անոնց յարումը զանազան կրօններու, ինչպէս մանիքէականութիւն, քրիստոնէութեան նեստորական աղանդ, մահմետականութիւն, ինչպէս եւ անոնց դիրքը Արեւելքի եւ Արեւմուտքի ճիշդ մէջտեղը՝ բացառապէս հետաքրքրական կը դարձնեն անոնց փոլքլորը (ժողովրդական զրոյց):

Փոքր Ասիոյ «Փոլքլոր»ը արժանի է մասնաւոր ուսումնասիրութեան: Ունի չափազանց հարուստ երակ ժողովրդական բանաստեղծութեան, որ կազմուած է ներդաշնակ քնարերգութենէ, մեծապէս տարբեր գրական քնարերգութենէ, որ կը հետեւի արաբական ու պարսկական ձեւերուն:

Այս քնարերգութիւնները, եղերերգական կամ կրօնական, սոփիական կամ վարդապետական, կ'երգուին կամ կ'արտասանուին շրջիկ երգիչներու կողմէ, որոնք ծանօթ են աշըգ անունով: Իսլամ կրօնք ունեցող Թուրքերու գըզըլ պաշ աղանդին մէջ, աւելի ճիշդ Ալէվիներու մէջ, աշուղները կը վերցնեն այն մասը, որ Հինաւուրց Թուրքերու մէջ կը ստանձնէր շամանը կրօնական արարողութեանց առթիւ, եւ կը բաղկանար երաժշտութենէ, պարէ ու միաժամանակ աղօթքէ: Երբ երկու աշուղներ կը հանդիպին հաւաքոյթի մը մէջ, իրարու հետ մրցումի կը մտնեն, ունկնդիրները եր զուարճացնեն հանելուկներ առաջարկելով եւ յետոյ զուարճախօսութեանց իսկական ճակատամարտ մը ցուցադրելով:

Կեդրոնական Ասիոյ Թուրքերու մէջ տակաւին գոյութիւն ունին ժողովրդական դիւցազներգութեանց բազմաթիւ մնացորդները: Փոքր Ասիոյ մէջ Քէօրօղլուի աւանդավէպը, որ բաղկացած է յուզիչ արկածներու հիանալի շղթայաւորումէ մը, մինչեւ այսօր ալ ժողովրդականութիւն ունի, իսկ Գաթթալ Կաղիի եւ Սուլթան Տանիշմէնտ Կաղիի հեքիաթները կը պատմեն արաբական ու թրքական աշխարհակալութեանց սկզբնական շրջաններու մասին Փոքր Ասիոյ մէջ: Առակներ ու երեւակայական վէպիկներ մինչեւ այժմ ալ կը պատմուին սճախներու շուրջ հէքիաթ պատմողներու կողմէ, որոնք մէտտահ կը կոչուին «գիւղական» սրճարաններու մէջ եւ: Հէքիաթները լեցուն են հրաշալի կենդանիներով, յաւերժահարսներով հսկաներով եւ չար կամ բարի ոգիներով: Անոնք կը սկսին նախ մեկնութով մը, յետոյ կուգայ հէքիաթը, ապա վերջաբան մը, որու մէջ պատմողը կը զգուշացնէ ունկնդիրները, թէ չհաւատան իր պատմածին, իսկ մէկ բառին:

Պէտք է յիշել նաեւ օրթա օյունը: Ասիկա բացօթեայ ներկայացում մըն է, խաղացուած կեդրոնը գետնէն փոքր բեմի մը վրայ, որուն շուրջ շրջանակի ձեւով հաւաքուած է ունկնդիր հասարակութիւնը: Առոր [illegible] թաց ունին խեղկատակութիւններ եւ հոմիտական խաղեր, զորս կը կատարեն հարսանիքներու առթիւ, որ յաւիտենական կնուրը կը ժպտի կուլայ կամ կը յանդիմանէ, իսկ հայրը, ուրախ է կամ տխուր, խոհուն կամ տխմար, ըստ կացութեան պահանջին:

Ժողովրդական պարերը տեղի կունենան գիւղական աշխատանքներու առթիւ, ինչպէս լուացքի կամ հունձքի քաղելու առթին: Կան նաեւ գիւղական կապիտ ու անմշակ տրամաներ, որ գլխաւոր դերակատարները կը հագուին գայլի ու գառնուկի նման, կամ նմանութիւնը կ'ըլլան ուղտի եւ կամ անձրեւի համար աղօթք մատուցանելու ձեւերը կը ծաղրեն:

Ժողովրդական քնարերգութեանց հէքիաթներու եւ առածներու լեզուն զարմանալի կերպով խորիմաստ ու սահուն է: Թրքական առածները լեցուն են ճաշակով ու համ ու հոտով «Առատոսած բոյն կը շինէ կոյր թռչունին համար» շատ գեղեցիկ է, Ուրիշներ օրինակ՝ «Ճշմարտախօսը իր քաղաքներէ կը վռնտեն» կամ «աղուեսի հարցուցին թէ որն է լաւ, [illegible] վե՞ր թէ սարէն վար, եւ ան պատասխանեց. երբ բեռը կանխս է, [illegible] տանի երկուքն ալ», [illegible] գիւղացիական արամտութեան.

Զատ փոքր ասիական երկու հաստատութիւններ յիշատակութեան արժանի են: Ասոնք են Գարակէօզը եւ Հօճա Նասրէտտինի առակները: Գարակէօզը վայրագ բայց հնարամիտ ստահակ մըն է, որու արկածները նոյնքան հեռու են հաւանականութենէ կամ ընթացիկ բարոյականութենէ որքան Արեւմուտքի մէջ [illegible] արկածները: Հօճային օրինակով Հաճիէ յամառ, որդիրագիր մըն է, այն իմաստով որ կարդալ ու գրել գիտէ — մերթ անոր ընկերն է, մերթ մեղաւորը, եւ երկուքի միջեւ տեղի ունեցող խօսակցութիւնը չափազանց զաւեշտական է, շատ քիչ անգամ միայն անպատշաճ: Ցոյները, Արաբները, Հայերը եւ միւս օտարականները բոլորն ալ կը ներկայացուին Հօճայի կատակներուն մէջ, մասնաւորաբար օտարներու Թուրքերէն խօսիլը եւ կատարած սխալները կը մատնանշուին ծիծաղելի ձեւերով:

Հօճա Նասրէտտին էֆէնտի պատմական դէմք է: Անոր գերեզմանը կը գտնուի Փոքր Ասիոյ [illegible] Աքշէհիրի մօտ: Ան կը պատկերացուի

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼԳՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Քնանալու քիչ մինչ ունեցաւ, ու երբ տաւու եղաւ, չորս Զէյթունցի ապստամբները, որ ըստ իր խոստումին դրկած էր Գարիկ, անոր շուրջը հաւաքուած կ'սպասէին որ արթնանայ:

Գնաց նախաճաշելու Գաւառացի խանի մը հետ, անգլին կարպետներու հակի մը վրայ նստած՝ ըմպեցին տարաշխարհիկ թէյը, սամավարի պէս ամանի մը մէջ պատրաստուած:

Այդ եւ յաջորդ օրը հազիւ կրցանք քիչ մը քնանալ, ու մինչ Մընթին, Ռէյլը եւ ես Զէյթունցի ծառաներուն կ'օգնէինք մեր բեռները կարգի բերելու համար, Ֆրէտ արած իր լեզուներու հրաշապարգեւը շատ մը ազգերու հրապուրուած մարդոց վրայ, անոնց կը հրամցնէր լեհտոնեան տաղեր եւ «Հազարումէկ Գիշերներ»էն զանազան պատմութիւններ, ի փոխարէն իրենց կարաւանի պատմուածքներուն:

Երկրորդ օրը Մընթին գնաց ջորիներուն մասին կարգադրութիւններ ընելու: Թուրքերը կը նախընտրէին մէկ հոգիի հետ առանձին սակարկել, քան բազմութեամբ: Նոյն իրիկունը վերադարձաւ իր հետ բերելով տասներկու ջորիներ եւ չորս ջորեպաններ:

— Իւրաքանչիւրիս մէկ մէկ ջորի, երկերկու ջորի ալ բեռներուն համար, ուրիշ չկրցայ գտնել: Բեռները քաշեցէք եւ աւելի փոքր ըրէք:

Ֆրէտ այդ իրիկունը մեզ հետ նըստաւ, իր եւ Մընթի սենեակին միջեւ գտնուող փայտածուխի վառարանին մօտ եւ ըսաւ.

— Ամէն մարդ կ'ըսէ թէ ճամբուն վրայ աւազակներ կը գտնուին. Հիւսիսակողմը Զէրգէզեան Դուռէն, կամ դէպի արեւելք, ամէն կողմ նոյն բանն է: Միւս կողմէ սենեակին մէջ մարդ մը կայ որ բոլորովին հագուստներէն մերկացուած եւ ծեծուած է, խորհելով թէ հագուստներուն մէջ դրամ պահած է: Երբ հոս հասաւ առանց հագուստի ծուէն մը ունենալու իր վրայ, դեռ իր պրկուած ձեռքին մէջ կը պահէր ամբողջ դրամը: Իսկական մարդիկ մը... Ի՞նչ: Երեւակայեցէք իր կռիւը: Մինչ զինքը կը մարտկէին հանգուցուած չուանները:

— Գարիկի մասին ի՞նչ իմացաք:

— Ոչինչ. բայց վուգուարի (դէպք) մասին շատ բան: Թէեւ տարօրինակ, սակայն բան մը կայ օդին մէջ: Նկատեցէք որ Թուրք ջորեպանները հակառակ անոր որ մեր Զէյթունցիներուն հետ միասին կ'աշխատին, բայց իրարու բան չեն խօսիր: Իսլամները իրարմէ չեն բաժնուիր եւ Հայերն ալ կատարեալ լռութիւն կը պահեն: Փորձեցի զիրենք մտիկ ընել եւ հարցուփորձել, թէեւ վտանգաւոր էր այդ բանը, որ եւ է բացատրութիւն չկրցի ստանալ: Դիտեցի սակայն որ լարուած վիճակը աւելի կը տարածուի: Ինծի հանդէպ քաղաքավար են, բայց քանի մը անգամ իմացայ շափգալը բառը, ինծի մասին գործածուած:

Կը նշանակէ գլխարկ կրող, լուրջ ծաղրանք չի նշանակեր, այլ տեսակ մը արհամարհանք:

Մընթին զինքը մտիկ ըրաւ իր մութ, շնորհալի ժպիտը դէմքին: Իր վճարանիլը տեսած չէր, այս անգամ ալ չվճարանեցաւ, այլ ուղղակի խանին բակը գնաց, մենք ալ պատշգամբ ելանք դիտելու: Նախ աչքէ անցուց մեր ջորիներու բազմութիւնը եւ հրաւիրեց զինուոր հրամանատար մը որ քննէ կենդանիներէն մէկուն ուռած կրունկը: Ի վերջոյ կանչեց Զէյթունցի մը եւ անոր մաքրել տալով բակէն հաւաքուած իր կօշիկներուն տակի աղտեղութիւնը, զանգազ քայլերով վեր բարձրացաւ ու մեր մօտ նստաւ:

— Շատ խրատցի էք Ֆրէտ, ըսաւ հանդարտութեամբ:

Յանկարծ մթութեան մէջ օգնութեան աղաղակ մը բարձրացաւ անգլիերէն լեզուով եւ երեք մէկտեղ ոտքի ցատկեցինք: Ֆրէտ իր անխնամ սխալը վեր ոլորեց [illegible] կերպով ու հանդարտ նստաւ:

— Մէկը սխալմամբ հող եկած եւ ծաղկը ինկած է. տարր կը պատէ. Նստէք, ըսաւ:

Հանդարտեցանք իրեն, բայց օգնութեան աղաղակը տակաւին կը շարունակուէր:

— Կը յիշէ՞ք այն մարդը որուն մասին հիւպատոսարանին մէջ խօսեցայ. — Փիթըր Մինըլ անունը, ան որ իր հաշուոյն միսիոնարութիւն կ'ընէ, որ օրագիր կը բռնէ, որուն մէջ տիկիններ կը պարսաւէ: Լաւ, Բաֆիւլթանայէն թալիւճարի մը (փէնճարի բառ մը՝ հողատէր), եւ Փրուսիացի յանձնառուի մը,— որ Գաղտառ երկաթուղագծին համար աշխատաւոր կ'արձանագրէ — ասոնց երկուքին ետեւէն ինկած է:

Ինծի չարտօնեցին որ զինքը սպաննեմ, հիմակ կը տեսնեմ թէ ինչու... արդարութեան մասը, անոր գործը շուտ մը պիտի լմնցնէ: Նստէք դուք, տխմարներ: Դուք գաղափար չունիք թէ ինչ գրած է Օր. Վամպէրմանի մասին: Զգեցէք ճշմեմ, կ'ուզեմ ճշմել:

— Հոս եկուր, ըսաւ Մընթին, իր կրած պատիժը բաւական է:

Բայց Ռէյլ մեզմէ առաջ դուրս նետուեցաւ, սանդուղներէն վար վազեց կլինկվայր, այնպէս ինչպէս կ'ընեն Գրաւանի մարզադաշտին վրայ: Մինչեւ մեր հասնիլը, տեսանք որ անիկա հեծած էր գետնատարած մէկու մը վրայ, որ սեղմուած կոկորդին մէջէն կռվու մը պէս կը բառաչէր, եւ Բանփութ մը ու Գերմանացի մը, իրարու քովէ վեց ոտք բարձր հասակով միջամտելու թէ ոչ միջամտելու մասին կը մտածէին: Գերմանը քաւ [illegible] մարելու տրամադիր չէր. Բանփուլը ընդհակառակն:

— Ինչո՞ւ զինքը կը ծեծէք. հարցուց Մընթին:

— Կոթ իմ հիմնէ. ո՞վ պիտի չըլլար: Իր օրագրութեան մէջ իմ մասին գրեր է որ աշխատաւորները կը չարչարեմ:

— Կը չարչարէ՞ք թէ ոչ, հարցուց Մընթի մեղմութեամբ:

— Քրէոյթ-պլիթզլի: Զէր ի՜նչ գործն է: Ի՞նչ իրաւունքով կը գրէ որ Փրանսացի ժողովուրդը ինծի համար եկեղեցիին մէջ աղօթէ:

Հնդիկ հողատէրը այս ամբողջ խառնակութեան ընթացքին աչալուրջ կանգնած էր վարագի մը պէս, պատրաստ մեր ամէնուս համար կռուելու եւ կէս զարմացումով զինքը կը դիտէր: Քանի մը անգամ կէս քայլ յառաջացաւ, հաստատելու համար ծիծաղելու իր իրաւունքը, Մընթին նայեցաւ եւ կրկին տեղը կեցաւ:

(Շար.)

[illegible]

«Շատ պէտ կը ստեղծեն ինք»

«Աղդակ»ի մէջ կը կարդանք.—

Մեր խելօք - Դուրիէթ կարգ մը թերթերը այնպէս կ'ուզեն ցոյց տալ, թէ բան մըն չունենար Սանճաքի մէջ, թէ հայ ժողովուրդը հանգիստ է թուրքեւ նոր քաղաքացութեան տակ։ Զենք զարմանար։ Նոյն մարդիկը չէ՞ն որ մօտ 20 տարիէ ի վեր կը շարունակեն «գրաւել տեսնել խորհրդային երկիր մէջ...»։ Ուրեմն, կը մնայ մեզի քանի տարի ալ սպասել, որ տեսնեն ու հասկնան Սանճաքի կացութիւնը։ Մինչ այդ, շարունակենք տալ պատկերը Սանճաքի նոր վարչութեան։ Ահա պատմութիւն մը, առանց մեկնութեան։

Գրքը - Խանի եւ Համամի միջեւ կը գտնուի Ճիրճիմ կոչուած գիւղը։ Այս գիւղը երեք տարի առաջ կը պատկանէր Շէֆիք անուն Թուրքի մը, որ [illegible]

[illegible]

պէտ ըլլալու համար, պէտք է որ օրէն էք նման բան մը դեռ մնացած ըլլար Սանճաքի մէջ։ Իրականութիւնը այն է, որ ժամանակաւորապէս ներկայու թեան խօսք տեղի կ'ունենայ հետեւեալ խօսակցութիւնը Շէֆիք պէյի եւ Հայկ Սէֆէրեանի միջեւ, որ դաշտ մը մըտ մըտ յոյսեր ունենալով վերադարձած էր գիւղը.—

Թուրքը.— Դուն դեռ այստե՞ղ ես։ Քեզի չըսի՞ որ կորսուիս երթաս։

Հայը.— Ես խեղճ աշխատաւոր մըն եմ։ Օրավարձքս զատ, զոր չեմ ստացած ութ ամիսէ ի վեր, 50 ոսկիական ոսկիի չափ ալ ծախք ըրած եմ։ [illegible]

Թուրքը.— Հէքեաթ լսելու ատեն չունիմ։

Հայը.— Հէքեաթ չէ պատմածս։ 8 ամիսներու քրտինքիս արդար պահանջն է։ [illegible]

[illegible]

ՄԱՄՈՒԼ

ՈՉ ՄԷԿԸ ԿԱՅ, ՈՉ ԱԼ ՄԻՒՍԸ

«Ազդակ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (26 Օգոստոս).

— «Ուշագրաւ է խմբագրականը, զոր «Սօն Փոսթա» նուիրած է Տէրսիմի քրտական ըմբոստութեան։ (Յաւելուած.— Արտատպեցինք Շաբաթ օր)։

Ուշագրաւ, նախ, իր ստորագրութեամբ։ Մուհիտտին Պիրկէն նորելուկ գրիչ մը չէ, այլ հասուն օրագրող մը որ ժամանակին վարած է Իթթիհատի օրկանին՝ «Թանին»ի խմբագրապետութիւնը, ինչպէս նաեւ ղեկուած է Ազատեանի, իբրեւ Թուրանականութեան քարոզիչ։ [illegible]

[illegible]

Ջորդը՝ ձեւել Գայար, երբ անցեալ Մայիսին խորհրդարանին բեմէն կը յայտարարէր թէ բանակը այս անգամ «արմատէն պիտի փրցնէ Տէրսիմի խնդիրը»։ Ըստ Մուհիտտինի, որ այս պարագային աւելի արժանահաւատ է, նախ զսպումը, արմատական լուծում մը չպիտի բերէ, յետոյ երեք տարիէն առաջ չի կրնար տեղի ունենալ։

Ուրեմն հարիւրաւոր կախաղաններ ծառայեցին միայն աւելի հրահրելու կրակը։

Ի՞նչ ընելու է «դրական» ու «կատարեալ» լուծում մը ապահովելու համար։

Հիմնուած անցեալի դառն փորձառութեանց վրայ, «Թանին»ի նախկին խմբագրապետը կ'առաջարկէ «գործ եւ դրամագլուխ» դրկել ոչ միայն Տէրսիմ, այլ եւ բոլոր Արեւելեան նահանգները, որոնք նոյնպէս մէկ մէկ հրաբուխ են, ինչպէս ցոյց տուին Սասունի եւ Արարատի քրտական ըմբոստութիւնները, կամ կը ցուցնեն այս անգամ ալ ծայր տուած խռովութիւնները, [illegible]

[illegible]

ՆՈՒՊԱՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ [illegible]

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՆԱԽԿԻՆ ՀՕՀՍԱՆԵՆԵՐ

[illegible] 1937ին [illegible] 27 Օգոստոս 1938ին [illegible]

[illegible]

ՆՈՒՊԱՐ

ԽԶԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

— Զգուշացի՛ր որ մէկը չտեսնէ քեզ. այնպէս՝ խելոյն կուզան եւ մեզ ալ բանտ կը նետեն։

— Անհոգ եղիր։ Ամիսներէ ի վեր դիս ձեռքիս մէջ է։ Եւ ահա կ'երթար Սիրանոյշ, Լուսաւոր Կրակովին բերելու։

Երբ բարեկամուհիին հետ եկաւ, ներս տանը լուսնկային շուքերուն մէջ, մթագին ու սեւաթորմի։ Ոչ ոք կանոնք ճամբան բռնած էր, եւ իրենց ծրարները խանը ձգած էին։ Հաւա- [illegible]

[illegible]

նոր ալ իրենց զաւակներով, ծեր մարդ մը եւ վիրաւոր տղայ մը։

— Ամէն օր կը սպասենք տեղահան ըլլալու,— ըսաւ Մելինէ։— Զենք կըրնար դուրս ելլել, անմիջապէս վրանիս կը յարձակին։ Հօրեղբայրդ եւ քանի հոգիի չափ ուրիշներ բանտն են եւ համբերել երեւան ընտանիքներ արդէն աքսորուած են։

— Մե՞նք ինչ պիտի ըլլանք, մեր հայրե՞ն ինչ հիւն պիտի բերեն,— [illegible]

[illegible]

(Շար.)

են, առանց հաշուելու տարեկան արձակուրդները ։

Համագումարին կը մասնակցին 1500 ուսանողներ, գրագէտներ եւ արուեստագէտներ, 53.000 անդամներ՝ հիթլէրական երիտասարդութենէն (մանչ եւ աղջիկ), 80.000 ներկայացուցիչներ հարուածային (փոթորիկ) խումբերէն, 27.000 անդամներ մարտական խումբերէն, 12.500 հոգի մեքենաշարժ վաշտերէն, 150.000 քաղաքական վարիչներ, 16.000 ներկայացուցիչներ՝ «Ուժ ուրախութեամբ» կոչուած կազմակերպութենէն, 8000 հոգի գործարաններէն, 4000 ներկայացուցիչներ արտասահմանի Գերմաններէն, 13.000 զինուորներ զանազան զօրամասերէ, առանց հաշուելու ժեկուսի կազմակերպութիւնները, դիտանոցները, թղթակիցները, ականատես օտարականները ։

Ժողովին բացումէն առաջ Նիւրընպէրկի մէջ կանգնած էին 2750 վրաններ կամ տաղաւարներ, 360.000 հոգիի համար ։ 180.000 երկաթէ մահճակալներ շարուած են դպրոցներու եւ քաղաքապետական հաստատութեանց մէջ ։ Հրաւիրուած են նաեւ օտար դեսպանները, որոնց տրամադրութեան տակ մասնաւոր կառախումբ մը դրուած է ։ Կ'ըսուի թէ Ֆրանսական դեսպանը միայն մէկ օր պիտի մնայ ։

Ուրիշ արտայայտութիւններ

Արտասահմանի Գերմաններու 6րդ համագումարին փակման առթիւ, բուռն ճառ մը խօսեցաւ Տօքթ. Կէօպէլս, քարոզչութեանց նախարարը ։ Այս առթիւ արտայայտեց ․

— «Մենք կը ճանչնանք մեր թշնամիները, եւ կը յուսանք թէ անոնք ալ շուտով առիթ պիտի ունենան ճանչնալու մեզ ։ Մենք այն մարդը չենք որ կառավարեցին կայսերական կամ մարքսեան Գերմանիան ։ Առանց հրացան մը արձակելու, Աւստրիան այսօր մաս կը կազմէ մեր երկրին ։ Այլեւս չկայ մէկը որ կարենայ անգիտանալ մեզ ։ Ազգային - ընկերվարական Գերմանիան ինքզինքը պարտադրեց իբրեւ մեծ պետութիւն եւ իր դերը կը կատարէ միջազգային գործերու մէջ ։ Աշխարհ կը նախանձի մեր Առաջնորդին ։ Անոր վարած Գերմանիան երբեք անձնատուր պիտի չըլլայ ։ Այդ Գերմանիան վստահ է իր ապագային վրայ, որովհետեւ ունի մարդ մը որուն կը հնազանդինք բոլորս » ։

Ֆրանքօ-ամերիկեան ցոյց մը

Ամերիկեան յիշատակարանի մը բացման առթիւ, կարեւոր ճառեր խօսեցան Ֆրանսայի արտաքին նախարարը եւ Փարիզի ամերիկեան դեսպանը, Փուանթ-տը-Կռաւի մէջ ։ Պ. Պոնէ յայտարարեց ․

— «Երբեք ձեր եւ մեր վարիչները չեն ընդունած այն գաղափարը թէ պատերազմը ճակատագրական է կամ թէ կրնան անտարբեր մնալ, եթէ աշխարհ ռնկի, սպառնալով կործանել քաղաքակրթութիւնը ․․․ Ամէն պարագայի մէջ, Ֆրանսա հաւատարիմ պիտի մնայ իր կնքած դաշնագիրներուն, իր ստանձնած յանձնառութեանց » ։

Իսկ ամերիկեան դեսպանը շեշտեց ․

— « Ամերիկացիները գիտեն որ մարդիկ աւելի երջանիկ կ'ապրին իբրեւ ազատ քաղաքացիներ քան ստրուկներ ։ Մենք գիտենք թէ ի վերջոյ պարկեշտութիւնը լաւագոյն քաղաքականութիւնն է ։ Գիտենք թէ իմաստութիւն է յարգել մեր միջազգային յանձնառութիւնները ։ Մենք գիտենք որ ո եւ է ցեղ գերադասն չէ ուրիշ ցեղէ մը» ։

Տեղական թերթերը մեծ կարեւորութիւն կուտան այս արտայայտութեանց, որ կը զուգադիպին չեխական տագնապին եւ Նիւրընպէրկի համագումարին ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ Պ. Էտուառ Սուլիէ, նախկին գեր - նախագահ երեսփ. Ժողովին, մեռաւ ծանր հիւանդութենէ մը վերջը ։ Ծնած էր 1870ին, Պոտոս ։ Անդամ՝ հանրապետական միութեան, եղած է եռանդուն բարեկամ մը հայ ժողովուրդին, մասնակցելով անոր վիշտերուն եւ ուրախութիւններուն ։ Յաճախ կ'երեւար հայկական հանդէսներու մէջ, իբրեւ բանախօս՝ անկախութեան տօնին, Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակին եւն ։

ՅԱՒՈՎ ԿԻՄԱՆԱՆՔ թէ ինքնաշարժի արկած մը անցուցած է Պ. Աստուածատուր Վաչեանց, 75 տարեկան ։ Պուլվառ Կըրնէլէն անցած ատեն, ինքնաշարժ մը կը զարնուի մեր բարեկամին, գետին տապալելով զայն ։ Պ. Վաչեանց անմիջապէս հիւանդանոց կը փոխադրուի, նախնական դարմաններն ստանալով ։ Բարեբախտաբար վէրքերը ծանր չեն ։

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ ազատած ըլլալով դաշնագրի կապանքներէն, որոշեց պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատել, ինչպէս Պուլկարիան ։

ՌՈՒՄԲԻ հիւսուածեղէնի բանուորները որոշեցին գործադուլ հռչակել Սեպտեմբեր 8ին ։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ երիտասարդ թագաւորը մահափորձի մը ենթարկուեցաւ Աղեքսանդրիոյ մէջ ։ Հանդէսէ մը վերադարձած ատեն, ատրճանակ պարպուեցաւ հարեւան շէնքի մը տանիքէն եւ անցորդ մը վիրաւորուեցաւ թեթեւապէս ։ Դաւադիրը, որ ձերբակալուեցաւ անմիջապէս, իրաւագիտական ուսանող մըն է, Սուրիացի Սաֆրա, 20 տարեկան ։

ԳՆՉՈՒՆՆԵՐՈՒՆ դէմ խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին Եուկոսլաւիոյ մէջ, նկատելով որ անոնք մանուկներ կ'առեւանգեն, աղջնակի կուիներ կը սարքեն, գողութիւններ կ'ընեն եւն ։

ՊԱՐՏԱՒՈՐԻՉ զինուորութիւնը ընդհանուր հանդամանք ստացաւ Իրաքի մէջ, քաղաքներէն մինչեւ ցեղախումբերու շրջանները ։ Կառավարական հրամանագիր մը 120ի վրայ մէկ զինուոր կը սահմանէ քրտական շրջաններու համար, որոնց վարչական կազմակերպութիւնը սկսաւ վերջերս ։

ԳՆԴ. ԼԻՆՏՊԷՐԿ, Ամերիկացի աշխարհահռչակ օդաչուն որ Մոսկուա գացած էր վերջերս, Փրակա թռչելով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ չեխական հանրապետութեան նախագահին հետ ։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ մասնաւոր կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան ։

ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ԻՆԿԱՒ Լոնտոնի մէկ արուարձանին վրայ եւ անմիջապէս բռնկեցաւ ։ Ածխացան օդաչուն եւ վեց ուղեւորներ, իսկ 25 հոգի ալ վիրաւորուեցան ։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ «Րաֆֆի» խումբի (Մարսէյլ քաղաքի) բոլոր պատանիները ժողովի կը հրաւիրուին 7 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ «Ցաֆթիկեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը 8 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արապեաններու բնակարանը։

ՑՈՒՑԱՏԵՍԴ

Հ. Յ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը՝ 5 Սեպտեմբեր, Երկուշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին սովորական ժողովատեղին ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է ։

Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Փարիզի Շրջանի Յանձնախումբը կազմակերպած է 1938—39 եղանակի բացումը, Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ հին ու նոր խաղացողները, 8 Սեպտ. Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, Chope du Nord սրճարանի գետնայարկը, Metro Gare du Nord։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Գէորգ Թարաքճեան, 29—30 տարեկան, Ամասիացի, հօր անուն՝ Յարութիւն, մօր անուն՝ Մարիամ ։ 4—5 տարի առաջ Նիս մեկնած է, ուրկէ թուղթ անցած ըլլալ կը կարծուի ։ Կը խնդրուի յիշեալ երկու վայրերու հայութենէն որ եթէ ճանչցողներ կան, իմացնեն հետեւեալ հասցէին.— Mme. Mariam Tarakdjian, 10 bis— Allée Yvonne, Clamart ։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Dameme, PARIS (13) — A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 7 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 7 Septembre 1938

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԺԴ ՏԱՐԻ - 14e Année No. 3828

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՂԱԿ ՄԸՆ ԱԼ ԿԸ ՔԱԿՈՒԻ

Կը թուի թէ վարագոյրը կամաց կամաց պիտի իջնէ նաեւ չեխական ողբերգութեան վրայ, ծայրայեղ զոհողութիւններու գնով։ Շուտով նորագոյն հանրապետութիւնը պիտի ստանայ դիմակ մը, բոլորովին տարբեր՝ այն կարգուսարքէն որ հաստատուեցաւ յաղթականներուն կամքով։

Եւ նորէն յաղթականները իրենք են որ կատարել կուտան այս արմատական կերպարանափոխութիւնը, յանուն խաղաղութեան։ Ինչպէս որ, քանի տարի առաջ, Չեխոսլովաքիա մը ստեղծեր էին յանուն արդարութեան...

Երկու պարագաներուն մէջ ալ, նոյն կոյրի հոգեբանութիւնն է որ կը ցցուի,— բռունցք ունի՞ս, դիմացիր, այլապէս համբուրէ այն սուրը որ ահա կը շողայ գլխուդ վրայ։

Երբ կայսրութիւններ կործանեցան գլըրդագին փլուզումներով, երբ յաղթականները կը յաւակնէին նոր պետութիւններ ստեղծելու, համաձայն չափազանց նշանախօսքի մը,— ազգերու ինքնորոշման իրաւունք։

Իրականին մէջ, նորէն իրենց աշխարհակալութեան շահերն էին որ կը հետապնդէին, քարտէզներ փոխելով, ժողովուրդներ տեղափոխելով, անբնական սահմաններ ստեղծելով,— ի խնդիր իրենց ապահովութեան։

Այսպէս նաեւ Չեխոսլովաքիան,— երկիր մը՝ բազմաթիւ այլացեղ ժողովուրդներով, որոնք արուեստականօրէն կապուեցան միեւնոյն դրօշին տակ, իբրեւ ցորենի խուրձեր։

Ոչ իսկ տասնամեակ մը ժպտեցաւ նորահաստատ պետութիւն։ Երէկուան հալածականները, նոյն դրօշին տակ ամփոփուած ժողովուրդները սկսան ծունր նայիլ իրարու, գտնելով հետզհետէ աւելի պահանջկոտ։

Եւ, հինգ տարի առաջ, երբ Գերմանիան ոտքի կը կանգնէր անխախտ կարգուսարքով մը, երբ կը վերակազմէր իր բոլոր ուժերը, յարաճուն եւ սպառնացող, աչքերը աւելի բացուեցան։ Բնականաբար ամէնէն առաջ խլրտեցան Գերմանները, 3.500,000 հոգի, արեւոր իրենց ժառանգները, ապաւինած 75 միլիոննոց ազգակից պետութեան մը օժանդակութեան, սահմանին վրայ։

Ինչպէս ալ, սահմանին վրայ կանգնած է ուժ մը, որ երբեք այսքան զօրաւոր եղած չէր, թէ քաղաքական եւ թէ զինուորական տեսակէտով։ Ուժ մը, որ կը ձգտի ոչ միայն մէկ մականի տակ ամփոփել հարեւան երկիրներու Գերմանները, այլեւ զանոնք վարել նորագոյն վարդապետութեամբ,— ազգային-ընկերվարութիւն։ Բուն բառով՝ Հիթլէրականութիւն։

Իսկ միջազգային երաշխաւորութիւննե՞րը։ Հապա դաշնագիրնե՞րը։

Այդպիսի չիւղերու կը կառչին անճարները միայն, պարզապէս քրքիջներ արձակել տալու համար զօրաւորներուն եւ յաղթականներուն ...

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԶԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՖՐԱՆՔՕ-ԳԵՐՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԻՆ ՎՐԱՅ

Երէկ հետեւեալ պաշտօնական զեկոյցը հրատարակուեցաւ.

Նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը եւ իբրեւ հետեւանք Գերմանիոյ կողմէ մեր հիւսիսային - արեւելեան սահմանագլուխին վրայ կատարուած գործի եւ մթերքի յաւելման, կառավարութիւնը հարկ զգաց կարգ մը ապահովութեան միջոցներ ձեռք առնել։

Այսպէս, մասնաւորաբար իրենց լրիւ համրանքին մէջ պահելու համար բերդապահ զօրքը, դրօշի տակ կանչուեցան պահեստիներ։ Արձակուրդ ստացած սպաներն ու զինուորներն ալ հրաման ստացան իրենց պահակազօրքերուն միանալու։

Պարզապէս զգուշութեան անխուսափելի միջոցներ են որ ձեռք կ'առնուին եւ հանրային կարծիքը պէտք չէ մտատանջութեան մատնուի, մանաւանդ որ անոր պաղարիւնը խաղաղութեան պահպանման կենսական տարրերէն մէկն է։

Ամէն պարագայի մէջ, վերջին լուրերու համաձայն, ընդհանուր կացութիւնը զգալի մեղմացում կը ցուցնէ։

**** Այս որոշումը հաղորդուեցաւ Գ. Տալատիէի կողմէ, որ նախապէս տեսակցութիւն մը ունեցած էր արտաքին նախարար Գ. Ժորժ Պոնէի հետ։

Աւելի վերջը հրատարակուած զեկոյց մը կ'ըսէ թէ ամբողջ պահեստի դասեր չեն կանչուած, այլ «միայն կարգ մը մասնագէտներ, առանց նկատի առնելու անոնց պատկանած դասերը։ Մասնագէտներ որոնք յատկապէս մարզուած են վարելու Մաժինոյի գիծը հրաման ստացած են միանալու իրենց զօրամասերուն, բռնելու համար իրենց յատկացեալ դիրքերը»։

*** Տեղական թերթերը կը գրեն թէ այս կարգադրութիւնը զարմանք պատճառած է Պերլինի մէջ։ Գերմանիոյ պաշտօնական գործակալութիւնը հրատարակելով Ֆրանսական զեկոյցը, հետեւեալ տողերը կը գրէ.— «Ֆրանսական կառավարութեան ձեռք առած միջոցները զարմանալի են մանաւանդ անոր համար որ, զեկոյցը կը յիշէ ընդհանուր կացութեան մեղմացումը։ Գերմանիա երբեք չէ ժխտած ու եւ է մէկուն իրաւունքը՝ անհրաժեշտն ի գործ դնելու իր ազգային պաշտպանութեան համար։ Այս դիրքը կը վերաբերի նաեւ Մաժինոյի գծին ամրութեանց շինութեան։ Միւս կողմէ, Գերմանիա կրնար իրեն համար ալ պահանջել նմանօրինակ իրաւունք մը, ի նախատեսութիւն որ եւ է պատահականութեան։ Անոր թէ ինչու, պաշտպանութեան նմանօրինակ միջոցներ ձեռք առած է իր արեւմտեան սահմանագլուխին վրայ։ Ինչպէս որ Գերմանիա անմիջական եւ նպատակաւոր սպառնալիք մը չէ համարած Ֆրանսայի կողմէ ժամանակին ձեռք առնուած միջոցները, նոյնպէս Ֆրանսա չի կրնար իբրեւ որ եւ է սպառնալիք համարել գերմանական տնօրինութիւնները. եւ Ֆրանսա լաւ կ'ընէ որ զգուշանայ կարգէ դուրս տնօրինութիւններէ»։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽԵՐԸ ՏԵՂԻ ԿՈՒՏԱՆ ՉՈՐՍ ԺԱՄՈՒԱՆ ԺՈՂՈՎԷ ՄԸ ՎԵՐՋ

Ի՞նչ պիտի ըլլայ փոքրամասնական դաշինքը

Չեխական կառավարութիւնը արտակարգ ժողով մը գումարեց Երկուշաբթի գիշեր, նախագահութեամբ հանրապետութեան նախագահին եւ որոշեց շատ աւելի լայն զիջումներ կատարել, գրեթէ ամբողջութեամբ ընդունելով Գերմաններու պահանջները։ Ժողովը տեւեց չորս ժամ։ Կառավարութիւնը անելի մատնուած էր, նկատի առնելով գերմանական զօրաշարժը, ինչպէս եւ Անգլիոյ ու Ֆրանսայի ճնշումը։

Շատ բան չի հաղորդուիր այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցէն. բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Չեխերը պարզապէս ընդունած են Քարլսպատի ժողովին հռչակած ութ կէտերը, որոնց ամփոփումը հաղորդած էինք երէկ։ Չեխական կառավարութիւնը այլեւս վերջնական կը նկատէ նոր ծրագիրը, որուն տրամադրութեամբ արտաքին քաղաքականութիւնը ինք պիտի վարէ, արգիլելով Հիթլէրական քարոզչութիւնները, այլ մանաւանդ անխախտ պահելով իր զինակցութիւնը՝ Խ. Միութեան հետ։

Հաւանական է որ ծրագիրը հրատարակուի քանի մը օրէն, չեխ ժողովուրդին ուղղուած յայտարարութեան մը հետ։ Այս յայտարարութիւնը անհրաժեշտ է, փարատելու համար ժողովուրդին մտավախութիւնները։

Արժանահաւատ աղբիւրներու համաձայն, Նոր ծրագիրը կը տրամադրէ ինքնավար շրջաններու բաժնել երկիրը, երեքը յատկացնելով Գերմաններուն։ Այս տրամադրութիւնը արդէն յայտնուած էր անցեալ շաբթու. բայց մանրամասնութիւնները շատ աւելի անդին կ'երթան, իբրեւ հետեւանք Հիթլէրի պատասխանին որ չհրատարակուեցաւ եւ լորտ Րընսիմէնի միջամտութեան։ Ցոտ Ստեններ կը կարծեն թէ Գերմանները այս ծրագիրն ալ պիտի մերժեն, բացարձակապէս պնդելով իրենց բոլոր պահանջներուն ամբողջական ընդունելութեան վրայ։ Այս առթիւ կը հաւաստեն թէ Անգլիա, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը այլեւս պիտի չհանդուրժեն որ Չեխերը նոր զիջումներ կատարեն։

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Չեխերուն կատարած ամէնէն մեծ զիջումը այն է որ գերման ոստիկաններ առանձնեն գերմանական շրջաններուն բարեկարգութեան հոգը։ Ամէն պարագայի մէջ, բոլոր աղբիւրներն ալ կը հաստատեն թէ Չեխերը գերագոյն զոհողութիւններ կատարած են։ Այժմ կը մնայ վերսկսիլ բանակցութիւնները, Գերմաններուն հաղորդելով նոր ծրագիրը։

Մինչ այս մինչ այն, Չեխերն ալ զգուշական միջոցներ ձեռք առած են։ Զինուորական օրէնքը կ'առաջարկէ երեք տարուան բարձրացնել զինուորական ծառայութիւնը, նկատի առնելով Գերմանիոյ պատրաստութիւնները։

*** Լորտ Րընսիմէն նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետին հետ, որ ունկնդրութեան ընդունեց նաեւ Սլովաքները, լսելու համար անոնց պահանջները։ Հէնլայն, Գերմաններուն առաջնորդը, իր կարգին տեսակցութիւններ ունեցաւ իր խորհրդականներուն եւ գործակալներուն հետ, որոնց երկուքը երէկ պիտի ներկայանային չեխ վարչապետին։

*** Արմատական պաշտօնաթերթը կը գրէ թէ Գերմանիոյ ազայակոյտին անդամները չափաւորութեան խորհուրդներ տուած են Հիթլէրի, ժամանակները յարմար չգտնելով զինուորական գործողութեան մը համար։

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ԱՐԱԲԵՐԷՆ ԿԸ ՍՈՐՎԻՆ

Իտալիոյ նախարարական խորհուրդը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն այսուհետեւ արաբերէնը պիտի ուսուցուի բոլոր միջնակարգ վարժարաններուն մէջ։ Կը նշանակէ թէ Իտալիա ամէն կերպով պիտի զօրացնէ իր իսլամասիրական քաղաքականութիւնը։ Մուհամմէտի լեզուն սորվեցնելով հազարաւոր իտալացի պատանիներու, կառավարութիւնը նոր եւ աւելի ուղղակի կապ մը կը հաստատէ իսլամական աշխարհին հետ։ Ուսուցիչները անշուշտ պիտի ըլլան Լիպիացիներ, Եգիպտացիներ, Սուրիացիներ, Պաղեստինցիներ եւ Արաբներ, ինչ որ պիտի ծառայէ նոր կապեր հաստատելու արաբական շարժման հետ։ Ուշագրաւ է որ, ճիշդ այն պահուն երբ Թունուզ հակահրէական պայքար մը կը վարէ, Իտալիա յայտնապէս կը զօրացնէ իր իսլամական քաղաքականութիւնը։

Հրեաներու արտաքսումը Իտալիոյ մէջ

Իտալական թերթերը կը գրեն թէ հակահրէական նոր հրամանագիրները մեծ դոհունակութիւն պատճառեցին Հռոմի, Նափոլիի, Թորինոյի եւ Միլանի մէջ։ Միայն Թորինոյի մէջ 90 հրեայ ուսուցիչներ եւ 1500 ուսանողներ զրկուեցան ուսուցանելէ կամ ուսանելէ, ամառուան արձակուրդէն վերջը։ Տակաւին յայտնի չէ թէ արտօնութիւն պիտի տրուի՞ մասնաւոր դպրոցներ հաստատելու հրեայ մանուկներուն համար։

Նոր հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ, որուն համաձայն բոլոր փրոֆէսէօրները, ուսուցիչները, դասախօսները եւ ուսանողները դպրոցներու վերաբացումէն առաջ պարտաւոր են ապացուցանել թէ զտարիւն Իտալացիներ են։ Մանրակրկիտ հարցումներ պիտի ուղղուին իրենց նախահայրերու, ազգանունութեանց եւ կրօնի մասին։ Փիզայի մէջ պաշտօնէ արձակուեցաւ հրեայ բժիշկ դասախօս մը, որ վերջերս իր արիւնը տրամադրած էր հիւանդ արքա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՅՍՏԱԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Շիրին, չափազանց չիրին թերթ մը ունինք Ամերիկայի մէջ — «Կոչնակ ... իկան՝ պատմութիւնների, բարեպաշտներու, դպիրներու եւ փորփանցներու, «ռուսը մնացած» խոլօքներու եւն.։

Այս շաբաթաթերթը բան-գործ ըրած է միշտ բարի խրատներ տալ հայ հասարակութեան, անոր սորվեցնելով ոչ միայն բարեկրթութիւն, առողջապահութիւն, մարզանք, վազանք, խաղաղասիրութիւն, կրօնասիրութիւն, գիտութիւն, այլեւ... Հայաստանասիրութիւն։

Այդ մտահոգութեամբ ալ, թէեւ բարի-բրիտանեայ, յանախ սխալներ կ'արձակէ բոլոր անոնց դէմ որ յուզմունքի տեղեկութիւններ կը հրատարակեն Հայաստանի կացութեան մասին։

Այսպէս, կաթողիկոսին սպանութեան պատմութիւնն ալ խանգարեց իր քունը։ Եւ «Կոչնակ», ինչպէս միւսները, կեցած տեղը հերքեց զայն։

Բայց ահա նոր եղանակ՝ մը,— (նոր բա՞ն իմացաւ արդեօք).

Այժմ եւս մենք պիտի նախընտրենք սպասողական դիրքը։ Մինչեւ իսկ պահ մը պիտի ենթադրենք թէ չարաչէտ լուրերը հիմնաւոր են։ Անկարելի բան չէ, որ հայ չէկիստներ քանի մը հազար րուբլի գանձելու համար գիշերանց Վեհարանէն ներս խուժելով կաթողիկոսին մահուան պատճառ դարձած ըլլան, այս կամ այն ձեւով։ Մեր ժամանակակից պատմութեան էջերուն վրայ արձանագրուած կան այդ կարգի ուրիշ դէպքեր ալ։ Զօրօ-րինակ՝ Աղթամարի մէջ՝ Խաչատուր կաթողիկոսին, եւ յետոյ՝ տեղական Արսէն վարդապետին սպանումները։ Հայկական հանրապետութեան օրով՝ Էջմիածնի կալուածներուն վ... Աւելի մօտերս՝ Ամերիկայի Առաջնորդին խողխողումը։

Այս, ենթադրենք թէ տարուոյս ապրիլ 6ին խուժդուժ ձեռքեր կենդրոնուորին ազգիս Ընդհանրական Հայրապետը։ Ենթադրենք թէ Խորհրդային Հայաստանի ժողովուրդը ազէկ օր մը չի տեսաւ տասնը եօթը տարուան մէջ, եւ միշտ ենթարկուած է Մոսկուայի կամքին ու քմայքին։

Այս,— ենթադրենք այս բոլորը։

Ուրեմն ի՞նչ ընենք։

Այս հարցումին պատասխանը պէտք է ըլլայ յստակ» (13 օգոստոս)։

Ես կ'առաջարկիմ, իբրեւ առաջին յստակ պատասխան, անմիջապէս քանի մը յեղուներու թարգմանել հետեւեալ Նիգը եւ տարածել, «կխռէյլիմ, կխռէյլիմ, կլոգել տիյարաչի եղանակ...»

Բազմաթա՞ն ողջո՜յն, արեւ Սեւանի,
Քանի կը գարնես դուն մուրճը սալին,
Եւ կը դարձնես խելքիդ բանալին,
Մեր սրտին սաւերն ինքնին կը հալին։
Զա՛րկ, Հանճարափայլ, տոքէ գլան,
Անդին արեւից թող մատաղ ըլլան,
Ներ, երիտասարդ, դրագէտ, վարպետ,

Եւ կամ Ամենայն Հայոց Հայրապետ։
Եւ մի՛, մի՛ նեղուիր, եթէ մեր Դաշնակ

Եղբարք մոլորեալք կ'արձակեն սլաք,
Մենք, Պայծառափայլ, ահա գետնամած,
Մեր աչքերն ուղղած առ Մեծն Աստուած,

Կը գոչենք — Ամէ՜ն։

ՎԱՀԷ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԻ ՍԱՆՃԱՔԸ

Թուրքիոյ ժողովրդական (Հալք) կուսակցութիւնը յայտարարութիւն մը ուղղեց ժողովուրդին, Հաթայի (Սանճաք) երեսփ. ժողովին բացման առթիւ։ Յայտարարութիւնը հետեւեալ տրամադրութիւնները կը պարունակէ, իբրեւ ուղեգիծ գործունէութեան.—

— Հաթայի Թուրք համայնքին վստահող եւ անոր միակ ներկայացուցիչը՝ Հալք կուսակցութիւնը պարտականութիւն կը նկատէ Հաթայի պաւակներուն ներկայացնել գլխաւոր գիծերը ծրագրի մը, որուն հետեւելով Հաթայի համար երջանիկ ապագայ մը պիտի պատրաստէ.

1.— Հաթայի վերաբերեալ միջազգային յանձնառութիւններուն ամբողջական գործադրութիւնը ապահովել։ Հաթայի ժողովուրդը նուիրական տարր մը նկատել, առանց կրօնի ու ցեղի խտրութեան։ Օրէնքին առջեւ հաւասարութիւն։

2.— Ինչ որ ալ ըլլան կրօնքն ու ցեղը, բոլոր Հաթայցիներուն պատիւը, իրաւունքը, հարստութիւնը, հաւատքը, գործը եւ տունը պիտի պաշտպանուին։

3.— Վարչական խնդիրներու մէջ մեր սկզբունքն է ուժ տալ տեղական իշխանութեանց եւ ժողովուրդը ուղղակի կառավարութեան կապել։

4.— Պետական վարչութեան մեր գլխաւոր ուղին պիտի ըլլայ հանրապետական, ժողովրդական, աշխարհիկ, մշակութային, ազգայնական եւ յեղափոխական։

5.— Հաթայի ապահովութիւնն ու ներքին անդորրութիւնը մեր գործունէութեան մեկնակէտն է։ Դրացի երկիրներու հետ լաւագոյն յարաբերութիւններ հաստատել, հաշտ ապրիլ, ահա մեր հիմնական նպատակը։

6.— Հակակշռուած պիւտճէ մը, քիչ ծախք, շատ գործ, մեր նիւթական ուղղութիւնը պիտի կազմէ։ Ուժ պիտի տանք գիւղացիներուն եւ Հաթայի բնական հարստութիւնները պիտի շահագործենք։

7.— Կարճ ատենի մէջ ճամբաներ, կամուրջներ եւ նաւահանգիստներ պիտի շինենք եւ ճահիճները պիտի ցամքեցնենք։

8.— Ուշադրութեամբ պիտի զբաղինք երկրին առողջապահական գործերով։ Հիւանդանոցներ պիտի բանանք եւ պիտի պայքարինք ջերմին դէմ։ Երկրագործութեան վարկ տալու համար երկրագործական դրամատուն մը ձեռք պիտի առնենք։

9.— Միջազգ. յանձնառութեանց սահմանին մէջ փոքրամասնութեանց իրաւունքները յարգելով, երկրին պահանջին համաձայն դպրոցներ պիտի բանանք, նախակրթութիւնը պարտաւորիչ պիտի հռչակենք։

10. Տուրքերուն մէջ հարկատուներուն կարողութիւնը նկատի պիտի առնուի։ Պիտի ջանանք այս կարողութիւնը աւելցնելու համար անոնց հասոյթները աւելցնել։

11.— Հաթայը գրաւիչ պտոյտի երկիրի մը պիտի վերածենք։ Պատմական յիշատակութիւնները երեւան պիտի հանենք եւ քաղաքները պիտի բարեզարդենք.

ՏՈԼԱՐԸ անսովոր բարձրացում մը ունեցաւ առջի օր, հասնելով 37 Ֆրանքի (Նախապէս 36·80 էր)։ Ֆրանքը եւ անգլիականը տկար են (178·29)։ Մեծ քանակութեամբ ոսկի եւ տոլար կը դրկուի Եւրոպայի մէջ։ Չեխական տագնապն ալ կ'ազդէ հրապարակին վրայ։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ արգիլուեցաւ օտարալեզու նշանատախտակներ գործածել։ Արգիլուած է նաեւ օտար անուններ գործածել առեւտրական արտադրութեանց համար։ Միայն գերմաներէն անունները արտօնուած են։

ՏԱՐԱԾԵՆՔ...

Չի բաւեր միայն ունենալ, չի բաւեր միայն հաւաքել, պէտք է նաեւ տարածել: Պէտք է շահարկել մեր դրամագլուխը, պէտք է շրջանառութեան մէջ դնել զայն, օր մը տոկոսով միասին վերադարձնելու համար ցեղային գանձարանին:

Ժողովուրդները հրապարակ կը փնտռեն այսօր (ինչպէս կը փնտռէին երէկ), ո՛չ միայն տնտեսական շահեր ապահովելու, այլ եւ իրենց լեզուն եւ մշակոյթը պարտադրելու համար ուրիշներուն: Չեն գոհանար այլեւս արտածելով իրենց հողերուն բերքը, իրենց գործարաններուն արտադրանքը, կ'ուզեն տարածել նաեւ մտաւորական բերքը, իբրեւ տեսակ մը պատուաստ: Վասնզի ի՞նչ պիտի ըլլայ իմաստը հաւաքութեան մը, զոր կղպանքի տակ եր դնեն, արեւի լոյս չցուցնելով անոր, պահելով զայն շրջաբերութենէ դուրս, այնպիսի ձեւով մը, որ ո՛չ շահ բերէ, ոչ վնաս:

Ոգեկան ու մտաւորական բոլոր արժէքները պէտք ունին տարածուելու, կեանքի բովին մէջ մտնելու, որպէսզի ծառայած ըլլան իրենց կոչումին, գոյութեան իրենց պատճառին: Երկաթէ շրջանակներ չկան այսօր, ինչպէս չկան երկաթէ սահմաններ, երկիրներն ու ժողովուրդները իրարմէ բաժնող, փաղաքակրթութիւններն ու մշակոյթները իրենք իրենց մէջ առանձնացնող: Երկիր, ժողովուրդ, քաղաքակրթութիւն, մշակոյթ, արուեստ եւ գրականութիւն իրարու կապուած են եւ իրարմով զօրացած: Մրցումի մէջ են բոլորն ալ, աւելի շատ եւ աւելի շուտ տարածուելու, աւելի շատ թափանցելու նուաճելու մտահոգութեամբ:

Ցաւով մեզի՝ իրողութիւնն այն է, որ մեր գրականութիւնը չի տարածուիր ո՛չ միայն դուրսը, սահմաններէն անդին, այլեւ ներսը, սահմաններէն ասդին: Չենք ըսեր, թէ չի կարդացուիր, բայց չի տարածուիր ինչպէս որ պէտք է: Հանրային գրադարանները, դրասէր անհատներու բարեացակամութիւնը, փոխ գիրք առնելու եւ տալու սովորութիւնը պատճառներ են, որ մեր գիրքերը, մեր թերթերը քիչ թէ շատ կարդացուին, բայց չտարածուին

«Մեր գրականութիւնը» տեսակ մը Բիւզանդիոն է, ուր իրենց դիւրին մուտքը գործած են օտար անանուն հեղինակներէ թարգմանութիւններ, ցուցմուսային վէպեր, անհամ եւ անշի բանաստեղծութիւններ, ո՛չ անունի, ո՛չ ալ մարդուութեան ծառայող թերթօններ, բախտացոյցներ, գուշակարաններ, երազահաններ, տաղարաններ: Առանց գրականութեան մէջ կը մտնեն քովնտի դուռներէ, դաղտագողի, քիչ մը վախվխելով, քիչ մը ամչնալով, բայց անգամ մը մտնելէ վերջ՝ կը մնան հոն իբրեւ մակաբոյծ, ու կը մնան աւելի երկար, քան աղնուագոյն արտադրանքը հայ որոնող եւ ստեղծագործող մտքին:

Գրականութեան պիտակին տակ յոյն շահատան մը բացուած է հիմա, ուր քիչ մը ամէն մար դկը փութալշահելու իր ունեցածը, բայց մանաւանդ չունեցածը: Ու բնականօրէն ընկրկած, եւ քաշուած են իրական արժէքով գործերը, տեղ բանալու համար առօրեային եւ անցաւորին: Այսպէս է որ մեր գրականութիւնը կը գտնուի դէտ տեսակ մը անդիկի ճնշումին տակ: Բարեխառնութեան առաջնանը հետ պէտք կ'իջնէ, եւ աւելի պիտի իջնէ, եթէ հանդուրժենք որ գրականութեան մէջ ալ չարուծակէ իր աւերը գործել շուկայի հոգեբանութիւնը:

Մեր քննադատները, քննադատական մտածողութեան մեծ ու փոքր ռառաջնալցները, անոնց հետ՝ նաեւ ինքը— Մեծ Համբը հոգածու չեն մաքրելու գրականութեան մեր «արտը» եկամուտ տարրերէ, մակաբոյծներէ, քովնտի դռներէ մտնող այն անանուն ու անծանօթ «լաչակաւորներէն», որոնք իբրեւ ծառայ կուգան հոն, բայց իբրեւ տէր կը մնան:

Մեր ձեռքին տակ գտնուած թիւերը ցոյց կուտան, որ Զօհրապի, Ինտրայի, Սրմաքէշխանլեանի եւ ասոնց նմաններուն գործերը հազիւ միայն քանի մը հարիւր օրինակ ունեցած են, քանի մը տասնեակ տարիներու ընթացքին, մինչ թերթօնային վէպի մը կամ բախտացոյցի մը, երազներ մեկնող գուշակարանի մը, մինչեւ անգամ «խոհանոցի գրքի» մը սպառումը երբեմն հասած է քանի մը հազարի, անալ մէկ կամ երկու տարուան մէջ: Պէտք՞ մըն է որ կը համապատասխանեն այս հրատարակութիւնները. հոգեկան կամ մտաւորական վայելք՞ մըն է որ գոհացում կուտան անոնց ընթերցումն ու գործածութիւնը: Չենք ուզեր այս տխուր հաստատումն ընել, բայց չենք կրնար նաեւ ուրանալ մերկ, սառն իրողութիւնները:

Արդ՝ պէտք է մտածել դարմանի մը մասին, հակազդելու համար իրականութեան մը, որ կրնայ սպառնական դառնալ վաղը, եւ կրնայ ճակատագրական ըլլալ մեր գրականութեան ապագային համար:

Տարի մը առաջ, Ժորժ Ցիւհամէլի գլխաւորութեամբ, մտաւորական դասը ահազանգ հնչեցուց Ֆրանսայի մէջ, ողբալով գրքին անկումը, սպառման նուազումը, ընթերցումի եւ հետաքրքրութեան պակասը, ճաշակի խաթարումը: «Ֆրանսական գիրքը կը մեռնի՛»: Երկրի մը մէջ, ուր գրական լրկի մը սպառումը երբեմն միլիոնի կը հասնի, այս ահազանգը մէկէ աւելի թելադրական կողմեր ունի մեզի համար: Չենք գիտեր, թէ ի վերջոյ ի՞նչ միջոցներ որոշեցին ձեռք առնել գրքի, գրականութեան պաշտպաններ Ֆրանսայի կամ այլ երկիրներու մէջ: Բայց առենն է որ մենք անդրադառնանք վտանգին, կանխենք զայն, մաքրենք հայ գրականութիւնը իր փուշերէն եւ տատասկներէն, եւ, ունենալէ եւ հաւաքելէ նոյ, նաեւ մտածենք մեր ունեցածն ու՛ հաւաքածը տարածելու մասին:

Բարեխառնարար՝ գրականութիւնը քաղաքականութիւն չէ: Կարելի է անոր բովանդակութեան մասին վիճիլ, բայց կարելի չէ դէմ ըլլալ անոր: Արդ՝ վէճէ դուրս այս հարցին մէջ մենք բոլորս կը մտածե՞նք միասնակ: Կը մտածե՞նք, թէ հայ գրականութիւնը պէտք է տարածուի հնարաւոր բոլոր միջոցներով: Թէ՝ պէտք է որ մտնէ անիկա ամէն տունէ ներս, իբրեւ անհրաժեշտ կարասի մը, իբրեւ առօրեայ սնունդ, իբրեւ «դէն հացը» : Թէ՛ ... չմեռնելու համար պէտք է որ ապրի անիկա (քիչ մը լափալիսեան եղաւ այս ճըշմարտութիւնը. բայց մենք անոր կը վերագրենք այն արժէքը, զոր ամէն ճշմարտութիւն ունի իր մէջ, մինչեւ իսկ ամէնէն աւելի լափալիսեան նըկատուածները):

Չի բաւեր միայն կարդալ. պէտք է մանաւանդ տարածել: Այլապէս պիտի գայ ժամանակ մը, ուր հայ գիրքը պիտի ունենայ մագաղաթի դերն ու գերը — պիտի ապրի քանի մը տասնեակ միայն, ունեւորներուն համար, եւ կամ բնաւ պիտի չապրի: Մեզ կը թուի, թէ դէպի հոն չէ որ կ'երթանք: Մենք մեզի տուած ենք առաքելութիւնը առաջնորդ տարր ըլլալու: Կամ պէտք է հրաժարինք այդ առաքելութենէն եւ կամ պէտք է արժեցնենք զայն:

Այս առթիւ կ'ուզենք քանի մը մտածումներ ընել:

Անկախ բովանդակութենէն, խորքի եւ ձեւի արժէքներէն, հայ գիրքը պէտք է ըլլայ աժան, իբրեւ վաճառելի ապրանք: Այս մանրամասնութիւնը, թէեւ անհշան, թերեւս նոյնիսկ անորդար իբրեւ պահանջ, ամենամեծ չափով մը պիտի նպաստէ հայ գրականութեան տարածումին:

Ուրիշ մանրամասնութիւն մը, որ շատ աւելի աննշան է, բայց որ անպայման իր դերն ու նպաստը պիտի ունենայ տարածման գործին մէջ, ծաւալի, չափի միօրինակութիւնն է: Մատենադարան պահողներուն համար ուղղակի տառապանք է տասը գիրք ունենալ, տասը տարբեր չափերով ու ծաւալով (չենք ըսեր՝ հաստ կամ բարակ, կ'ըսենք՝ ծաւալի, չափի նոյնութիւն):

Երրորդ մանրամասնութիւնը՝ տըպագրութեան խնամքի պակասն է: Զըգենք ուղղագրութիւնը, կէտադրութիւնը եւ այլ այս կարգի «մանր-մունըր» բաներ, բայց անկարելի է որ չընդունինք, թէ խնամուած տպագրութեամբ եւ ազնիւ թուղթով գիրքերը սպառման աւելի շատ հաւանականութիւններ կը ներկայացնեն, քան անոնք որ հրապարակ կը նետուին իբրեւ «էժանագին ապրանք», առանց ճաշակի եւ առանց հոգածու ձեռքի մը խնամքին:

Հայ գրքի սպառման նպաստող միւս մանրամասնութիւնը՝ այսպէս կոչուած՝ տարածել գիտնալու «գիտութիւնն» է: Մշակուած չէ մեր մէջ այս «գիտութիւնը»: Օտարներու մօտ արդէն ընդհանրացած, մեր մէջ դեռ մուտք գտած չէ նոր հրատարակութեանց կամ վերատպումներու «ամսօրեայ տեղեկատուի» դրութիւնը: Մեր օրաթերթերը, ի սէր գրականութեան, կրնային կատարել «տեղեկատուի» այդ դերը, յանձն առնելով այսպէս սովորութիւնը հայ գրքի մը ի վերջոյ ... ամէն օր հրապարակել, ինչ ձեւով որ յարմար կը թուի իրենց:

Կը մնայ դեռ վերջին, թերեւս ամէնէն կարեւոր մանրամասնութիւնը ի խնդիր հայ գրքի եւ գրականութեան տարածման: Կան բազմաթիւ առաջարկներ, որոնցմէ մէկն է հետեւեալը. Կազմել համադաշնակցութիւն մը, մասնակցութեամբ հայ հրատարակիչներու, գրավաճառներու եւ մամուլի ներկայացուցիչներու: Համադաշնակցութեան համար սահմանել երեք գլխաւոր կեդրոններ,— զոյգ Ամերիկաներուն համար՝ Պոսթընը, Եւրոպայի համար՝ Փարիզ, Միջինա Արեւելքի համար՝ Գահիրէն: Հայերէն բոլոր հին ու նոր հրատարակութիւնները կեդրոնացնելայս երեք «կեդրոններուն մէջ, ու ձեռնարկել տարածման գործին, բարոյական օժանդակութեամբ մեր մամուլին:

Հեղինակներուն տալ դիւրութիւնը՝ գտնելու պատրաստ հրատարակիչ մը, յանձին այս Համադաշնակցութեան: Ձեռնարկել վերատպելու բոլոր այն գործերը, որոնք սպառած են եւ որոնց պահանջը կը զգացուի մեր հրապարակին վրայ: Տրադրել, կազմել եւ հրատարակել դրական ժողովածուներ, բառարաններ, դասագիրքեր, հանրագիտարաններ, մեր կեանքին հետ կապ ունեցող օտար երկերու թարգմանութիւններ, մեր պատմիչները՝ աշխարհաբարի վերածուած, նոյն իսկ թերթեր եւ հանդէսներ. անոնց ղեկավարութիւնը յանձնելով ձեռնհաս անձերու, այնպիսի ձեւով մը որ աշխատանքները կատարուին եւ առաջ տարուին «ընդհանուր ցեկավարութեան տակ» այս կամ այն մասնագէտին: Ըղել հանրային բոլոր օրկանները,— մամուլ, դպրոց, հայրենակցականներ, ընկերակցութիւններ, նոյնիսկ ազգային իշխանութիւններ,— իրենց օժանդակութիւնը բերելու այս գործին, նիւթապէս եւ բարոյապէս: Համադաշնակցութիւնը կրնայ, առաջին հերթին, ձեռնարկել պատրաստելու հայ կեանքի հանրագիտարան մը:

Դէմ չենք նման առաջարկի մը:

Աւելի լաւ է մաշիլ, քան ժանգոտիլ: Ժամանակ է որ մեր եռանդը մաշի, փոխանակ ժանգոտելու: Մենք հաւատք ունինք մեր ժողովուրդի ձեռներէցութեան վրայ:

Ո՞վ պիտի գլխաւորէ սակայն համադաշնակցութեան այս ձեռնարկը:

«Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

ԶԳԱՍՏԱՑԷ՛Ք. ՊԱՐՈՆՆԵՐ...

Գաղութեալները գործի վրայ են նորէն: Պորտ ընկերութեան կողմէ կանոնէ տոլարներով «վճարովի արժանւորդ» ստացած, կ'ուզեն ծառայել անոր: Եւ ահա խումբ–խումբ քաղաքէ քաղաք:

Գաղութեալներու այս խումբը, Զըւիցերիացի, Ֆրանսացի, Գերման (Խարբերդի ծանօթ Հէյմանը) ինչպէս նաեւ Հայեր, այս օրերուն մեր քաղաքը (Լիոն) կը գտնուին: Ու այս առթիւ չափորդական ժողովներ, պաշտամունքներ, քարոզներ: Եթէ իրենց աշխատանքն ու խօսքը միայն քրիստոնէական քարոզութիւններով սահմանափակուէր՝ ըսելիք չունէինք, բայց, երբ ինդրոյ առարկայ կ'ընեն ցեղի մը անցեալն ու քաշած տառապանքները՝ զայն դատաւորելով իրենց ուզած ձեւով եւ բթամիտ հասկացողութեամբ, չենք կրնար լռել նոյն իսկ «յանուն Քրիստոսի»:

Գաղութեալական ժողովներէն մէկուն ներկայ եղեր են քանի մը հայրենակիցներ հետաքրքրութեան համար: Ֆրանսացի պատուելի մը խօսեր է եւ հայ տիմար մըն ալ... թարգմաներ է... Ի՞նչ... ճիշդ ու ճիշդ տխրահռչակ Յոհէթ. Գարթըրի միտքերը, — Թուրքը յանցաւոր չէ որ Հայեր ջարդեց, այլ, յանցաւորը Հայերն են, վասնզի, ոչ միայն Քրիստոսի պարտադրած առաքելութիւնը չէին կրցեր տանիլ իբր քրիստոնեայ, այլ եւ կատարեալ անհաւատներ են եղեր եւ... «Տէրը իր բարկութեամբ պատժեր է զանոնք »

Արդար չէ՞ք գտներ «Քրիստոսի Թուքով» թքնել այս քարոզիչի երեսին, ըսելով՝ արդար զայրոյթով՝ թէ «անպատկա՛ռ, քթանդ չչորցա՞ւ, լեզուդ ցիմքիդ չփակա՞ւ, երբ արտասանեցիր այս բառերը»: Եւ դուն, հայանուն թարգմանիչ, ինչպէ՞ս չամչցար զայն թարգմանած ատենդ ...

Կրնայինք Քրիստոսի խօսքերով պոռալ այս թշուառականներուն,— «Կեղծաւոր Փարիսեցիներ ու դպիրներ, դուք որ ուղտը պոշով կը կլլէք, եւ այրիին վերջին լուման կը յափշտակէք, դո՛ւք, որ այլուրի, հացի եւ կանանչ տոլարներու համար ծէս փոխած էք եւ Քրիստոսը կը քարոզէք ամենէն հմարիտ քրիստոնեաներուն մէջ, բան մը ըրած ըլլալու համար, ա՛մարիտ հ՛մարի՛տ, ամէնէն առաջ օր մը դուք ձեր կեղծիքի ու սուտի աւազանին մէջ պիտի թաղուիք ու փոշիանաք...»

Չեմ կրնար զանց առնել անուն մը այս քարոզիչ երանելիներու մէջէն, Խարբերդցիներու ծանօթ Մըթըր Էյմանը: Այս այն օրիորդն է, որ գերմանական հաստատութեան մօտ չորս հարիւր (400) չափահաս որբերը Թուրք կառավարութեան յանձնեց, ջարդել տալու համար եւ... անամօթաբար դիտեց անոնց լացն ու չարչարանքը իր պատուհանէն, ճամբու դնելով բոլոր իրեն դիմողները հետեւեալ յայտարարութեամբ.

— «Գացէք զաւակներս, Քրիստոսի քով պիտի երթաք...»:

Այս այն քրիստոնեա՛յ պատուելին է, որ Թուրքին եաթաղանէն ազատելու յոյսով տասնեակ մը չափահասներու Եփրատը մտնեց «սուտ չխօսելու համար...»: Եւ դեռ ինչե՞ր այս պատուելին ձեռքով, անոր գիտութեամբ, լոյսին ու մութին մէջ, Խարբերդի մէջ թէ Խարբերդէն դուրս: Ու հիմա նոյն պատուելին նորէն Խարբերդցիներու մէջ, նորէն բեմի վրայ, քնարեր քարոզներով... Բայց այդ պատուելին, ի միւս պատուելիները, իրենց քարոզներուն մէջ՝ թող յիշեն Եհովայի խօսքը՝ «Իմ անո՞ւնս, Ես եմ վրէժխնդրութիւնը...»:

Խարբերդի նորագոյն պատմութեան մէջ, եղերական գէպքերու այն օրերուն, երկու օտար անուններ կան, որոնք սեւով պէտք է արձանագրուին: Մէկը՝ վստահամբաւ Գարթըրը, միւսը՝ Էյմանը: Ամերիկացի կամ օտար մարդասէր եւ ազնիւ միսիոնարներու մէջ, այս երկուքը կազմեցին սեւ արատը միսիոնարական կազմակերպութեան

Ո՞վ չիգիտեր, ո՞վ չէ լսած այն սրխուր դերը, զոր կատարեց Գարթըրը, մեր տարագրութեան սկզբնական օրերուն: Ամերիկեան միսիոնարութենէն, ինչպէս նաեւ կառավարութենէն շարունակաբար հեռագիրներ կ'ուղղուէին հարցնելով վիճակը Խարբերդի եւ շրջանին հայութեան: Կը խոստանան կարեւոր օգնութիւն, ազդու միջոցներ, եթէ իրապէս սպառնացող վտանգ մը կայ, բայց, (Քրիստոնեայ» Գարթըրը, առանց խղճահարութեան «բարձր թողի» կ'ըներ եւ կը հաւաստէր թէ, «Խարբերդի եւ շրջանին հայութեան ոչ մէկ վտանգ չսպառնար, ոչ մէկ դէպք ծագած է, թէ Հայերը հանդիստ, խաղաղ իրենց առօրեայ գործերով կը զբաղին,» եւն.: Մինչդեռ, ճիշդ նոյն պահուն արխանը գետ նման կը հոսէր եւ բազմաչարչար կարաւանները անապատի ճամբան բռնած էին:

Ու ի՞նչ զուգադիպութիւն...: Տարիներ վերջը, երբ Խարբերդը իր ամբողջութեամբ քանդուած էր ու անոր վերջին մնացորդները գաղթական դարձած էին, նոյն պատուելի Գարթըրները յանդգնեցան հայկական բեմ բարձրանալ եւ... իրենց կարծիքը (ջարդերու մասին) բանաձեւել հրապարակաւ. թէ, «Աստուած այսպէս կամեցաւ որպէսզի, հայ կիներ եւ հայ օրիորդներ Թուրք հարէմները մտան եւ զանոնք «քրիստոնեայ» դարձնեն»:

Մի հարցնէք թէ քանի՞ Թուրք քրիստոնեայ դարձաւ հայ կիներու եւ օրիորդներու Թուրք հարէմներու մտնելով: Հարցուցէք միայն թէ, ինչո՞ւ իր կաթնեղբայր Էյմանը 30—40 տարի Խարբերդ ապրելով եւ հայ կիներ ու օրիորդները հարէմ ղրկելով քանի Թուրք քրիստոնեայ դարձուցին

Օ՜, Ֆէրիսա՜, Ֆէրիսա՜...

Ու... ահա տարիներ վերջ, երբ ...Հաւատացողը— որուն մէջ մեծ բաժին ունին բոլոր տեսակի պատուելիները մեզ ցամաքէ ցամաք ցրուած է, երբ հազար ցաւեր, հազար հոգեր եւ մտահոգութիւններ չըթայեր են մեզ, երբ «դարձի» սրընթաց կը քալէ ու մարդիկ հարկադրուած են քալել, աւելի շուտ վազել անոր ետեւէն, ահա, խումբ մը պատուելիներ, ըլլան անոնք օտար թէ հայ, բեմ կը բարձրանան հայհոյելու մեզի, նախատելու մեզ, ապականելու մեզի «Քրիստոսով»:

Ու կը մտածեմ,—Անո՞նք են յանցաւոր, որ, մեր մասին իրենց ուզած ձեւով բանաձեւ կը հանեն, կը ծիծաղին մեր տառապանքին վրայ, թէ մենք մեր ժողովուրդը, որ յիմարաբար ամէն չանքարող մտիկ ընելու գլուխ ունի . . .

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՃ

Նամակներ Մայր Արեւելքէ

ԳՈՅԺ ՄԸ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԼՈՒՐԵՐ

ԽԱՐՊԻՆ (Մանչուրիա) .— Օգոստ. 13ին Խարպինի մէջ, երկար եւ տանջալի հիւանդութենէ վերջ մեռաւ [illegible] հին ընկերներէն Կարապետ Մ[illegible] ը:

Հանգուցեալը Տիգրանակերտ[illegible] ծնած էր, հին Դաշնակցական մը [illegible] խոնջ աշխատող եւ մինչեւ [illegible] վերջերս Խարպինի հայ գաղութի [illegible] չութեան անդամ ընտրուած էր [illegible] տին կը թողու այրի Տիկին Մարիա[illegible] եւ փոքրիկ Վիրգինեն:

Ընկերը ունէր շատ [illegible] վերյիշումներ թրքական [illegible] րէն:

Ըլլալով զինուոր, 1915ի [illegible] Երզնկա կ'ուղարկեն:

Հայաջինջ սարսափելի աքսորը [illegible] դէն բանակի հայ զինուորներուն [illegible] կանքը կը հասնի. Քանի մը ընկերներ[illegible] լով կ'որոշեն փախչիլ, եւ կը [illegible] յարմար առիթի մը: Բայց [illegible] կանխէ եւ յանկարծ զինաթափ [illegible] տարկելով թէ, բաւ բարձրագոյն [illegible] յամանի Հայերը միայն բանուորական [illegible] վաշտերու մէջ (ամէլէ թապուրի [illegible] պի ծառայեն:

Ընկերը կը բողոքէ.

— Բաւ Օսմ. Սահմանադրութեան մենք ալ հայրենիքի հաւասար զաւակներն ենք, ի՞նչ է մեր յանցանքը, ինչո՞ւ այս խտրութիւնը, մենք ալ պարտականութիւնը հայրենիքի [illegible] գէպ յի ու յի կը կատարենք:

— Օլամ խրճիզը կեավուր, Հայ [illegible]

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ՓԻԼԻՓՓ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԷԼԵԱՆ

— Բաւական է , ըսաւ Մրնթին:

— Դուք ո՞վ էք որ հետս այդպէս կը խօսիք, ընդմիջեց Գերմանացին :

— Ան որ պիտի սպանէ... որպէսզի ... այլեւս չպարծէք ...

Մրնթին ձայնը իր փափկութիւնը կորսնցուցած էր:

— Պա՛հ, դիւրին է ըսել այնպէս չէ՞: Դուք չորսդ մէկի դէմ:

— Մէկի դէմ հինգ հոգի, գոչեց Բանփուքթը նոր յուզումով մը: Ցեռայ ցատկելով իմ քովէս անցաւ ու կեցաւ Մրնթին եւ Գերմանացիին միջեւ: Այս վերջինը պատճառութենէն օգտուելով մէկիկի քաշուեցաւ.

— Լորտ Մոնթարէ, գնդապետ Սահիպ Գահառուր, պուռաւ սարամ:

Անփակ խոնարհութիւն ըրաւ, այլ կեցաւ Մրնթին աչքերուն մէջ նայելով: Այս բառերը արտաբերած ատեն կարծէք հրաման մըն էր որ կ'արձակէր հազարաւոր մարդոց եւ կը լսուէր սուրերու շխաչինը ընդհանուր բարբառի կանչած զօրապահին:

- Աչքերուդ մէջ նայած ժամանակս իսկ ճանչցայ քեզ, Բիւթեֆ խան: Ինչո՞ւ կը ծեծէիք այս մարդը:

— Սահիպ Գահառուր, որովհետեւ իր գիրքին մէջ գրած է որ Ֆրանսացի ժողովուրդը եկեղեցին մէջ ինծի համար աղօթէ, գրած է նմանապէս իմ ազնուական անունս, կ'ըսէ թէ... իր բառը չպիտի կրկնեմ, պատշաճ չէ:

— Ի՞նչ գիտես որ իր օրագրութեան մէջ գրած է, հարցուց Մրնթի:

— Այդ Գերմանացին կարդաց: Ինքն ու ես նստած կը վիճաբանէինք թէ ինչպէս Թուրքերը մտադրած են ջարդել Հայերը, բան մը որու մասին ամբողջ աշխարհը գիտէ: Կ'ըսեն որ այդ յանք չուտով տեղի պիտի ունենայ : Գերմանացին ըսաւ ինծի թէ այդ մարդը իրեն ըսեր է որ «եա մէկը կը ճանչնամ որ այդ ջէպքին առաջին անգամ ան պիտի չարչարուի», առանց ըսելով անոր կարդացեր է օրագրութեան մասը: Գերմանացին զայն յայտարարեր է որպէս Հայերու բարեկամ մը :

— Գիրքը ո՞ւր է, հարցուց Մրնթի :

— Գերմանացիին քովն է :

— Գերմանացին իրաւունք չունի իր մօտ պահելու զայն :

— Երթամ բերեմ :

Բուլթէմ խան մթութեան մէջ կորսուեցաւ եւ Մրնթին վերադարձաւ մեր պատրաստած կայանը: Բակին մէջ առանձին էինք:

— Մէյըլ, եթէ քեզ ապագայ յարձակումներէ պաշտպանելու ըլլանք, պիտի վառե՞ս այդ գիրքը, հարցուց Մրնթին :

Մարդը լալով պատասխանեց որ ամէն բան ընելու պատրաստ է:

Ցեռայ Բուլթէմ խանը վերադարձաւ իր հետ բերելով նախատական այդ խոշոր հատորը :

Ֆրէտ ու ես խիղճ մարդը տարինք մեր «փոխհանոցին» մօտ. Ուրիշ առաւ գիրքը: Բուլթէմ խան ուրիշներուն փայտի դէզէն քիչ մը զողնալով կրակ մը վառեց, որուն մէջ իր գիրքը իր իսկ ձեռքով նետեց դժբախտ Փէթըր Մէյըլը :

— Դուք բաւական տարեց էք, ու գիտնալու էք որ այս տեսակ օրագրութիւն չի պահուիր, ըսաւ Մրնթին, ածխացած թերթերը խառնելով :

— Ամէն պարագայի մէջ ես մարտիրոս մըն եմ, պատասխանեց Մէյըլ :

Մինչ այդ մարդը այլեւս սոցի կըրնար մնալ ու այդ հարուածէն շուտով ինքզինքը գտած էր, Մրնթին գիս դըրկեց սենեակը անոր մօտ, որ Գերմանացիին սենեակին քովիկն էր ու մինչեւ Ուիլին գալը Գերմանացիին հետ խօսակցեցանք :

Աւելի վերջը երբ մեր ձեռքին եկածը ըրած էինք «մարտիրոս Մէյըլ անուանին», ինչպէս զայն կը կոչէր Ֆրէտ, Ուիլն ու ես գտանք Բուլթէմ Խանը, որ նստած էր Ֆրէտին եւ Մրնթին հետ, Մրնթիի սենեակին մէջ՝ փայլատածուխի կրակարանին շուրջ, խորհուրդներու հովերն մէջ թաղուած: Մեր ներս մտնելը խանգարեց վայրկեանին վեհութիւնը, ու ան ըսաւ .

— Գնդապետ Սահիպ Գահառուր, ըսաւ խօսքն ուղղելով Մրնթիին, ապետական լիակէտ. քաղաքավարութեամբ, այդ օրերուն դուք յաճախ կը խօսէիք այս կողմերը ձեր նախահայրերէն մնացած դղեակի մը մասին: Կը յիշէ՞ք, Բանփութանայի մէջ ձեզի ընտանեկան յարկիս աւերակները ցոյց տուած ատենս կեցաք մօտս, Սահիպ, բարձրունքներուն վրայ եւ ուխտեցիք օր մը փնտռելու եկել այդ Խոշակերններուն բոյնը, ինչպէս կը կոչէիք զայն:

— Մեր այս ճամբորդութեան անմիջական պատճառը ճիշդ այդ է:

— Ահ, ըսաւ Բանփութ, ու վայրկեան մը լուռ մնաց :

Ֆրէտ Օզս սկսաւ քթին մէջէն երգել. այն տարօրինակ համզումն ունի որ այսպէս ընելով բուռն հետաքրքրութիւնները կը մեղմանան :

—Գնդապետ Սահիպ, երախայութենէս ի վեր, երբ ես փոքր պուզա մըն էի եւ հասակս հազիւծունկերուս կը հասնէր, անգլիերէն կը խօսէի եւ այն ատենէն սկսայ ծառայել բրիտանացի սպաներուն: Թէեւ մեծ բան մը չէի գիտեր, բայց կ'երգէի Աստուծոյ մարգարէին մօրուքին անունով, որ գիտէի թէ երբ բրիտանացի գնդապետ Սահիպ մը «ամիքական նպատակի» մասին կը խօսի՝ հոն անպայման [illegible] կարեւոր նպատակներ պահուած կը[illegible] յան :

— Կրնայ ըլլալ, Մրնթին ըսաւ [illegible] ջութեամբ: Կը յիշեմ որ դաւն միշտ [illegible] սաստալից մանրամասնութիւններ [illegible] հետեւող մըն էիր, Բիւթեֆ խան:

— Ժամանակին ձեր բարձրութեան վստահութիւնը կը վայելէի:

Մրնթին ժպտեցաւ :

— Ատիկա տարիներ առաջ էր . ինչ կ'ընես հոս, Բիւթեֆ խան :

— Բաւական պարզ խնդիր մը [illegible] պէս գիտէք, Սահիպ, մեր ժողովուրդը սերունդներ առաջ բոլորն ալ [illegible] էին: Մենք խալամութեան վերջին գա[illegible] ստղներս ընդհանրապէս խալամ ծնող[illegible] ներէն աւելի բծախնդիր ենք. [illegible] Գարսկաստանի ճամբով դէպի Մեքք[illegible] ուխտի եկայ առանձին: Երբ այս [illegible] մերը հասայ, կորսնցուցի կարգ [illegible] մարդոց հետ խօսելու պատեհութի[illegible] նը, մարդիկ որոնք կրնային լոյս սփ[illegible] ռել ինծ իմ կրօնքիս վրայ: [illegible] րմելու[illegible] թեանս թուլցաւ ու [illegible]

(Շար.)

քաղաքական չէ՞, եւ դեռ իրատեսն- մարդն կը խօսի, կը պատասխանէ ան եւ ապտակելով քանի մը ժամ պարկել կուտայ։

Այսօր օրը բարձրաստիճան Թուրք մը ալ զինուորները հասնիկ հա- իր զօրաբանակը կը հրաւիրէ, կը ամ թէ հրամանը կեդրոնէն է եւ պարտականութիւն չունի, իրենց ճամ- իրենց ալ իրենց պարտակա- Բիւնը կատարած կ'ըլլան Օսման- յրենիքին հանդէպ

Բայց ինչ կ'արժէ Թուրքին տուած խոստումը

Միեւնոյն օրը կէսօրէն վերջ փոք- խումբերով կը հաւաքեն Հայ զին- որները միասին ոստիկան զինուոր- հսկողութեան տակ եւ քաղաքէն կը հանեն, Երզնկայի հիւսիս ա- կողմը, Ծալուղուղ Գաղեր Թրքական գիւղի մը մօտ 30 հոգի, հաց կը բաժնեն եւ կ'ա- րկեն քիչ մը հանգստանալ։ Ու- հանկարծ մը հեծելազօրք, 100-150է կը սուրայ անոնց մօտ։ Կը հր- — Ոտքի՛, կարգի՛, դէպի յարշ։ Ցետոյ խումբը կը պաշա- եւ կը սկսի համազարկը։ Հայու- արիւն կը հոսի եւ անկենդան արիւնը կը հոսի եւ անկենդան Համալարկներու որոտումէն հա- կը յուսին.— «Վատե՛ր, դաւա- Հայ տղոց բերնէն։ Ո- գործելէ վերջ, հեծելազօրքը կը ... Թողլով միայն ոստիկան- գիակներու վրայ իբրեւ հսկիչ։ մերթ ընդ մերթ կը գնդա- գիակները, մինչեւ որ կը թէ ալ կենդանութիւն չէ Հեռուէն կը լսուի մօտակայ իբրկուան Էզանը։

Դահիճները կը չատացին երթալ ի- րենց իրիկուան Նամազը կատարելու, իրենց զործած ոճիրը քաւելու թէ Ալ- լահէն վարձատրութիւն պահանջելու իրենց քաջագործութեան համար...

Հրաշքի մը շնորհիւ Կարապետ դի- ակներու մէջ անվնաս կը մնայ։ Քանի ժամեր անշարժ կը սպասէ արեան ծո- վու մէջ, ինքզինքը մեռած ձեւացնե- լով։ Ոստիկաններ պատեհութեան անշշուկ կր հեռանալ թէ դահիճները հեռացա՞ն։ ... ըլլալով որ պահապան չկայ, կը փնտռէ թէ ուրիշ ողջ մնացող կա՞յ։ Կը գտնէ միայն մէկ ընկեր, որ միայն թեւէն վիրաւորուած էր։ Անոր վէրքը կը կապէ եւ երկուքը մէկ կը սկսին մագլցելով դէպի սարի կողմը բարձ- րանալ։

Ցերեկները ցորենի արտերուն մէջ ... կանանչ հասկերով կը կերակրուին, իսկ գիշերները կը քա- լեն, առանց գիտնալու թէ ո՞ւր կ'եր- թան. Բախտը զիրենք կը տանի Օր- ... քիւրտ ցեղապետներու աղօտա- վայրերը։ Հոն կը նշմարուին հովիւ- ներու կողմէ որոնք կ'առաջնորդեն ի- րենց պէյերուն մօտ։ Հարց ու փորձէ վերջ Քիւրտերը իրենց զգուանքը կը յայտնեն Թուրք ցեղովի ոճրագործ- ... Ցետոյ դրացի Թուր- քերէն վախնալով, Քիւրտ լաթեր կը հագցնեն եւ կ'ուղարկեն աղօտավայրե- րը, խաչնարածութիւն ընելու։

Ռուս բանակին Երզնկան գրաւելէն վերջ երկու տղայք իրենց ազատա- րարներու օգնութեամբ կուգան Եր- զնկա։

Այստեղ ալ բախտը չի ժպտիր. Հա- յեր ազատ չունին, քաշած, կը պայթի ... ռուսական յեղափոխութիւնը։ Ցարա- կան բանակալութիւնը կը տապալի, բայց անփորձ ռուս ժողովուրդը եւ ա-

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ ՎՐԹԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Եգիպտահայ թերթերէն առնելով, գրած էինք թէ ցաւալի դէպք մը պատահած է Կիպրոսի Մելքոնեան հաստատութեան մէջ։ «Արդարակ»ի թղթակիցն ալ հետեւեալ ձեւով կը պատմէ դէպքը (27 օգոստոս)։

Ընդհանուր տնօրէն Գ. Թօփճեան օդափոխութեան գացած էր։ 80է աւելի որբուհիներ կը մնային Նիկոսիայ մէջ, Գ. Ալեմշահի փոխ-տնօրէնութեան ներքեւ։ Որբերը մէկ ամսուան համար լեռ տարուած էին օդափոխութեան։ Քանի մը արհեստաւոր չափահաս որբեր միայն կը մնային հաստատութեան մէջ, կարգ մը աշխատանքներ կատարելու համար։

Գ. Ալեմշահի տնօրէնութիւնը չափազանց բաղձալի դրութիւն մը ստեղծած էր, որմէ մեծապէս կ'օգտուէին որբուհիները։ Գոհացուցիչ սնունդ, առատ պտուղ, պաղպաղակ, պտոյտներ եւն. որոնք տարիներ շարունակ զլացուած էին որբերուն։ Գ. Ալեմշահի այդքան առատաձեռնութիւնը եւ որբուհիներու հանդէպ ցոյց տուած անսահման բարեացակամութիւնը կը կրկնապատկէին որբերու կասկածները։

Եւ երբ օդափոխութեան ղրկուած որբերը կը վերադառնան Նիկոսիա, անմիջապէս կը փոխուի ճաշացուցակը եւ առատաձեռն Ալեմշահ կը սկսի ճաշել խնայողութեան։ Օրերով պտուղի երես չեն տեսներ որբերը։ Կը դիմեն Ալեմշահին, կը խնդրեն, օգուտ չըներ։ Ընդհակառակն պատիժներու կ'ենթարկուին բողոքող որբերը։

Առոր վրայ, որբերէն 8 հոգի երեկոյեան կ'երթան Ալեմշահի բնակարանը եւ կը խնդրեն լսել իրենց բացատրութիւնները։ Ոչ միայն կը մերժուին, այլեւ կը վռնտուին։

Որբերը կ'ընդդիմանան, եւ ահա կը սկսի կանոնաւոր ծեծկռուք մը։ Ալեմշահ հողաթափը կը վերցնէ եւ կ'իջեցնէ որբերու գլխուն։ Այս վերջինները փայտեր կ'առնեն եւ Ալեմշահը կը պաշտպանեն բազկաթոռի մը վրայ, կը ծեծեն, կը պատռեն հագուստները եւ կտորներն ալ կը տանին իրենց հետ։

Օգնութեան կը փութայ ուսուցիչ մը եւ կ'ազատէ տնօրէնը. որբերն ալ կը հեռանան։

Այն առեն Ալեմշահ ուսուցչին ցոյց տալով պատառուած հագուստները, կ'ըսէ. «Մալէզնամին Ճուէը պիտի տանիմ սիկա»։

Քիչ վերջ որբանոց կը հասնի նաեւ Մահտէսեան, բայց որբերը չեն ընդունիր զայն։

Գրգռուած որբերը ջարդած են նաեւ Ալեմշահի բնակարանը եւ ջարդ ու փշուր ըրած ապակիները։

Ընդհ. տնօրէն Թօփճեան կը հասնի շուտով եւ յարձակող որբերը կանչելով կ'ըսէ. «Ցդաշ ինչո՞ւ այդչափ շատ ծեծեցիք Գ. Ալեմշահը, կրնար յանկարծամահ ըլլալ»։

Ութ որբերը վռնտուած են հաստատութենէն։

ՆՈՐ ԴԱՐ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ԿԵԴՐ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ԴԷՄ

Կոստանդնուպոլսոյ արիկայ մը, Ցովհաննէս Շահին Գույա, որ Ղալաթիոյ եկեղեցին կողոպտելէ վերջ արժեւորեալ էլզաթին կողմէ, իբրեւ գեղծարար, կը շարունակէ մնալ հիմնադիր տնօրէն Կեդր. վարժարանի։ Այդ հանգամանքով հետեւեալ նամակն առաջած է Պոլսոյ կուսակալէն.

— «Մասնաւոր վարժարաններու կանոնագրին եւ անոնց մասին տրուած հրահանգներու համաձայն, Թաղ. Խորհուրդներուն դպրոցի վերաբերեալ գործերուն միջամտելը արգիլուած է. մինչ ուսուցիչներու բողոքներէն հասկցուած է որ Թաղ. Խորհուրդը դրամական խնդիրներու մէջ դպրոցին հանդէպ դժուարութիւններ կը յարուցանէ եւ այս կերպով դպրոցին ներքին գործերուն կը խառնուի։

«Թաղ. Խորհուրդները, Վաղըֆներու տեսչութեան հակակշիռին տակ պատրաստուած իրենց եկեղեցիին պիւտճէներէն դպրոցին յատկացուած գումարը, այդ մասին եղած հրահանգին համեմատ մասնաւոր վարժարաններուն պատկան հաշիւներուն վրայ փոխանցելու պարտաւոր են»։

Իսկ երբ յիշեալ գումարը ամբողջութեամբ չի վճարուիր, դպրոցի տնօրէնը կրնայ օրէնքի վրայ հիմնուելով՝ գանգատիլ...

Հետեւաբար, Թաղ. Խորհուրդները պէտք է ամէն ջանք ընեն որպէսզի դպրոցին պէտք եղած դրամը տրամադրեն եւ այսպէսով կարենան կատարել դպրոցի վերաբերեալ բոլոր պարտաւորութիւնները։ Անոնք որ հակառակ պիտի շարժին, թաղական խորհուրդէն պիտի հեռացուին եւ տեղը նոր ընտրութիւն պիտի կատարուի։

Կատարուած է նաեւ՝ որ պէտք է դպրոցին տնօրէնն ու Թաղ. Խորհուրդին անդամներն ալ ... Թաղ. Խորհուրդը դպրոցին գործերուն մէջ միջամտելու իրաւունք չունի։ Հոգաբարձութիւնները, կանոնագրին համաձայն, պիտի ընտրուին եւ պատասխանատու են տնօրէնին ու կառավարութեան։ Նոյնպէս պէտք է որ նաեւ ըլլայ Թաղ. Խորհուրդին դպրոց գալով դպրոցական գործերուն միջամտութիւն ընելուն. Հակառակ պարագային, կը յայտնէ թէ, օրինական հետապնդում պիտի կատարուի Թաղ. Խորհուրդին դէմ»։

ՀԱԼԷՊԻ ԱԶԳ. ՄՍՅՐԱՆՈՑԸ

Հալէպի ազգային հիւլպէնկեան մայրանոցի խնամակալութիւնը հրատարակած է իր 1938ի առաջին վեց ամսուան հաշուեկշիռը (1 յունուար 1938 — 31 յուլիս 1938) որմէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Ազգային հիւլպէնկեան մայրանոցին մէջ ցարդ տեղի ունեցած ծնունդներու թիւն է 628, մանչ՝ 316, աղջիկ՝ 312։ Ցարդ դարմանուող գիմողներու թիւը եղած է 1918։ Մայրանոցը ունի մասնաւոր բժիշկ մը, 3 վկայեալ հիւանդապահուհիներ, 2 օգնական հիւանդապահուհիներ եւ 4 աշխատաւորներ։ Անկողիններու թիւն է՝ Ա. կարգ 2, Բ. կարգ 4 եւ Գ. կարգ 10։

Նորոգութեան համար ծախսուած է 223 ս. ոսկի, կահ կարասիներ 278, լոյս, ջուր եւ վառելիք՝ 632, սննդեղէն՝ 646, թոշակներ՝ 835, դեղօրայք՝ 100, գրենական եւ տպագրական՝ 31 ս. ոսկի։

Գոյացած հասոյթներն են՝ նուէրներէ՝ 19 ոսկի, դարմանատունէ՝ 122։ Ծննդաբերութիւններէ՝ 1466, բարերարէն՝ 2056։ Սնտուկի մէջ պատրաստ դրամ ունի 419 ս. ոսկի, սուրիական դրամատան մէջ 1013 ս. ոսկի։

Մայրանոցը մնայուն եկամուտ կամ հասութաբեր կալուածներ չունի։ Անոր հիմնարկութեան թուականէն սկսեալ, չորս տարուան համար միայն, Նիւ Եորքի Կիւլպալի Կիւլպէնկեան հիմնարկութիւնը կ'օժանդակէ տարեկան 250 անգլ. ոսկիով։

ԹՈՒՐՔԻՍ

ՊՈԼԻՍ ԿԸ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԻ

Ֆրանսացի ճարտարապետի մը յանձնուած է Պոլսոյ վերաշինութիւնը։ Այս առթիւ «Թիկարօ» կը գրէ թէ ճարտարապետը, Գ. Լէօն Փրօ քաղաքը պիտի օժտէ մեծ կամուրջներով, զեղուղիներով, առողջապահական բնակարաններով եւն.։ Աթաթիւրք հպարտ՝ էնկիւրիի հիմնական վերաշինութենէն եւ Նեղուցներու միլիտարիզմի շնորհիւ ալ վստահ, կ'ուզէ պատշաճեցնել այդ քաղաքը յարաճուն շրջագայութեան պայմաններուն։

Ցուցակային ... կանոնաւորապէս կը ներկայացուին Աթաթիւրքի, որուն հաւանութիւնը ընդհատած է ճարտարապետին գործունէութիւնը։

Մէկ պայման դրուած է Ֆրանսայի ճարտարապետին ազատ գործունէութեան.— տեղի չտալ կոպիտ տեղահանումներու այդ քաղաքին մէջ, ուր պղտիկ կալուածները բազմաթիւ կերպով արդէն կորսուած են։

Ցետոյ պէտք է նկատի ունենալ քաղաքին դէպի Սեւ Ծով ծաւալումը, նախատեսել կարեւոր նաւահանգիստի հանգամանքը երկաթուղիներով, յետոյ ոչ միայն յարգել հին Ստամպոլի կարգը, այլ նաեւ արժեցնել, աւելի կարկառուն դարձնել մզկիթներուն դիրքը։

Այս վերջին կէտին համար ճարտարապետին գործը դիւրացուցած են արդէն յաջորդական հրդեհները, լափելով Սարայ Պրունիի շուրջ գտնուող բոլոր փայտաշէն տուները, որոնք յատկապէս շինուած էին այդ նիւթով՝ դիմանալու համար երկրաշարժներու։

Դիւրին պիտի ըլլայ, պարզապէս շէնքերու բարձրութիւնը սահմանափակելով, Այա Սոֆիայի եւ Սուլթան Ահմէտի մզկիթները աւելի ցայտուն դարձնել երկաթուղիով կամ շոգենաւով հասնող ճամբորդներուն համար։ Նոր հրամանագիր մը, արդէն իսկ, ... մը տուներու վերին յարկերու քանդումը կը հրամայէ։ Միեւնոյն ատեն պեղումներ պիտի կատարուին։ Հիմակուընէ արգիլուած է պեղումներու յատկացուած շրջանակին մէջ շէնք շինել։ Այս առթիւ կը յուսացուի կաբելաւ հետքեր երեւան հանել Կոստանդիանոսի պալատէն։ Հակառակ շրջած ... ... շրջապատող մեծ պարիսպները կամ Բիւզանդիոնի աշտարակները քանդելու խնդիր չկայ։

Հաղորդակցութիւնները պիտի դիւրացուին քաղաքին երեք կարեւոր թաղամասերուն միջեւ, Ստամպոլ, Բէրա եւ Ոսկեղջիւր։ Գարաքէօյի կամուրջը հարիւր մեթրի չափ դէպի Ոսկեղջիւրի կողմը պիտի տեղափոխուի, ուրկէ մեծ պողոտայ մը պիտի երկարի մինչեւ Բերա։

Ոսկեղջիւրի բերանը շատ նեղ ըլլալով վաճառաշահ նաւահանգստի մը համար, հարկ զգացուած է ուրիշնաւահանգիստ մը հաստատել Սարայ Պրունիի միւս կողմը, ուրկէ պիտի մեկնին ափական եզերքի երկաթուղիին հետ հաղորդակցութիւն հաստատող նաւերը։

Բազմաթիւ գետնուղիներ ու կամուրջներ պիտի շինուին, խճողումէ ազատելու համար մանաւանդ նեղ փողոցները, ուր վանդակապատ պատուհաններու ետին «Հիասթափուածներու» սուսերներ կը յածէին տակաւին հազիւ քան տարի առաջ...

ՏԷՐՍԻՄԻ «ՋՍՊՈՒՄԸ» ԵՒ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ

Թուրքիոյ վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Տէրսիմի ռազմափորձերուն առթիւ, ուր գացած էր ինք ալ.

— «Էլ Ազըզի ռազմափորձերուն վերջին փուլերուն հետեւեցայ։ Ինչպէս գիտէք, այս ռազմափորձերուն մասնակցեցան արդիական բոլոր սպառազինութիւններով օժտուած երեք զօրագունդ եւ երկու հեծելագունդ։

Մեր հրամանատարական բարձր մարմինը կը շարունակէ ամէն օր նոր զէնքերով աւելի կատարելագործուած մեր բանակը հասցնել յաղթանակի դպրոցին բարձր փորձառութեամբ ու զասերով։

Ֆրաթի վրայ (Եփրատ) տեսնուած կարգապահութիւնը, մեր սպաներուն ընդունակութիւնը եւ ճարտար ղեկավարութիւնը, օդին մէջ ու ցամաքին վրայ նոր զէնքերուն յաջող գործածութիւնը զօրաւոր փաստ մըն է, որ ցոյց կուտայ թէ մեր մեծ ազգը իրաւունք ունի իր բանակով պարծենալու եւ իր ազգային ճակատագիրը կապելու անոր։ Մասնաւորաբար աւելցնեմ թէ այդ ուժերը՝ Տէրսիմի ծանօթ սեպ ու դժուարամատոյց լեռներուն եւ ձորերուն մէջ իրենց յանձնուած զապողական պարտականութիւնը կատարած են, ու մեծ մասը երկար հետաւորութիւն մը կտրելէ վերջ, Էլազըզի եւ Բալուի միջեւ գտնուող ռազմափորձերու մարզը հասած են։ Հակառակ ասոր, զինուորները յոգնութեան ո եւ է նշան ցոյց չեն տուած։ Հոս կ'ուզեմ յիշատակել նաեւ թէ բանակին առողջապահական եւ ճակատի ետեւի կողմին սպասարկութիւնները շատ լաւ կատարուած են։ Ինծի պարծանք ազդող հայեացքներս մատուցի Հանրապետութեան նախագահ եւ հերոս բանակին վերին հրամանատար ու պետիս՝ Աթաթիւրքի։

Հոն գտնուած միջոցիս, Տէրսիմի զապողական գործողութեամբ ու վերաշինութեան եւ բարեկարգութեան ծրագրով զբաղեցայ։ Մօտիկ ըրի զինուորական եւ քաղաքային իրաւասու անձերու տեղեկութիւնները եւ խորհրդածութիւնները։ Կատարուած զըսպողական գործողութիւնը վճռական ու դրական արդիւնք մը տալու վրայ է։

Կարճ ատենէն, հանրային կարծիքին առջեւ մանրամասնօրէն պիտի պարզեմ Տէրսիմի ցարդ անցուցած փուլերը եւ անկէ ետքը որոշուած բարենորոգումները։ Հիմակուընէ կրնամ ըսել թէ հին ատեններ եղածին պէս հասարակական յեղուղակութեան առաջքը առնուած է։

Պարտք կը համարիմ մեր բանակին եւ ոստիկան - զինուորներուն այդ դըժուարամատոյց լեռներուն մէջ ցոյց տըւած հերոսական գործունէութիւնը ներկայացնել մեր ազգին գնահատանքին»։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

**Ազատեն հարցուցեր են թէ ո՞վ է ամէնէն գեղեցիկ. «Ճաղերս» պատասխաներ է։

** Ամէն թռչունի միս չուտուիր։

** Աչքն ու կերպարանքը ճերմակ չունի՝ բամպակի վաճառման վնաս ունի։

** Աշխարհը վերջ չունի, ամէն սարդու իր աշխարհը վերջ ունի։

ՆՇԽԱՐ ՀԱՑԱԶԻՆՁ ՍԱՐԱՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 3. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմաներէն աղբիւրէ պատմուած)

Ցուսահատեցայ, որովհետեւ Վանի կոիւը տեսակ մը հայկական ազատամարտութիւն նկատեցի եւ վախցայ հետեւանքներէն։ Եւ երկար ատեն այն կարգ փարքին ծառայեցի, թէ բոլոր եղածները հետեւանք էն այդ ապստամբութեան։

Ցանկարծ ոտքի ելաւ Սիրանոյշ եւ ձեռքերը զալարեց.

«Այո, ապստամբութիւն մըն էր, բայց զանազան պատճառներ ունէր։ Ոուսիոյ կողմէ ղրկուած մարդիկ ամէն ուղղութիւններով ամէն ծակ ու ծուկ կը պրպտէին Հայ Ազգը ապստամբութեան մղելու ոչ միայն Վանի մէջ, այլ նաեւ Ուրմիոյ մէջ եւ ամբողջ Ատրպէյճան գաւառին մէջ, Թուրք զինուորներուն յառաջխաղացումին դէմ դժուարութիւններ յարուցանելու եւ, օժանդակելու ռուս զինուորներուն։ Ռուսական այս մեքենայութիւնները, որոնց դէմ մենք, Մարթիկ ու ես պայքարած էինք ամէն ուժով, իրաւ է որ աչքի զարնող յաջողութիւն մը չունեցան։ Բայց այս չափը բաւական էր, Թուրքերը գրգռելու համար որ յուսահատական միջոցներ ձեռք առնեն, եւ սակայն բոլորովին թերի էին նախապատրաստութիւնները Թուրքերուն սպառնացին արշաւանքին դէմ։ Սաչաթը ըսեմ որ էրզրումի Թղթակցութեան համար անհրաժեշտ առալներն տակաւին Տրապիզոն կը սպասէին հանդարտօրէն... Եթէ մեծ ապստամբութեան վրայ հայկական ապստամբութիւն մը պայթէր, Թուրքերը Թուրքեւռուսական այդ սահմանային մարզերուն մէջ օր մը անգամ չէին կրնար դիմանալ։

Հետեւաբար վտանգը յետաձգուեցաւ անոնց համար։

«Վանի-Վալին Ճէվտէթ պէյ, զաւակը մեր ժողովուրդին պատուական բարեկամին՝ Թահիր Փաշայի, առաջնահար եղած, ոչ մէկ բանի առջեւ չնկրկեցաւ՝ սպառնացող վտանգը փարատելու համար։ Սպաննել տուաւ Վանի երեսփոխան Վռամեանը, իբրեւ ապստամբութեան պարագլուխ նկատելով, Մեր Դաշնակցական կուսակցութեան ... որ զեկավարներ, յանունելով Իշխան, Վահան, Կոստան եւ Մինաս, ... ապարանքով մը, խարդախօրէն ... ... ժամանակաւոր գիւղ մը եւ հոն ... ... բնկերացող ժանտարմաներուն ձեռքով։

— Այս դէպքերը բնականաբար ուսադրողներուն գործին կուգային։ Նախ իբրեւ գրգռումի միջոց հայկական զգացումները հրահրելու համար, եւ յետոյ անոնց ուզած բանն է որ տեղացի հայ ղեկավարները մէջտեղէն վերնան, որպէսզի իրենք դիւրաւ կարենան անոնց տեղը անցնիլ եւ ուզածնուն պէս ղեկավարել շարժումը։ Փոքր արձակաղէն հայ խումբեր կազմուելով սկսան ամէն կողմ ցրուիլ։ Հայ բնակչութենէն մասեր միացան անոնց, ուրիշներ ալ տուաին, եւ երբ Թուրքերը՝ ընդհանուր ապստամբութեան մը վախէն բռնուած պաշտպանողական միջոցներ ձեռք կ'առնէին եւ զարհուրելի միջոցներու կը դիմէին Հայերուն դէմ, ահա բոցավառեցաւ կռիւը։ Շատ Հայեր այն կարծիքէն էին բարեխօսօրէն, թէ իրենց հիմը ինքնապաշտպանութիւն է լոկ։ Ուրիշներ սակայն դէ ... էին, թէ Թուրքերուն դէմ կռիւ ծրագրուած եւ նախապատրաստուած էր եւ իրենց բոլոր ուժովը կը հրահրէին հայկական դիմադրութիւնը։ Այսպէս մեն կ'ազդէր միւսին վրայ։ Ուրաքանչիւր կողմ ինքզինքը կը կարծէր միւսներէն վտանգուած, եւ, բատ այժմ, ծայրայեղ միջոցներու կը դիմէր։ Ճէվտէթ պէյ Վանի հայաբնակ թաղին դէմ թնդանօթ շարժումի մէջ դըրաւ։ Հոն մենք մեզ յաջողութեամբ պաշտպանեցինք Թուրքերուն դէմ, որոնք պարտաւորուեցան եւ քաշուիլ։ Բայց այս յաջողութիւնը սուղի նստաւ մեզի»։

Սիրանոյշ լռեց եւ իր աչքերը կը յառէին, առանց բան մը տեսնելու, իր ունկնդիրներուն փոքրիկ խումբին վրայ։

«Այս յաջողութիւնը սուղի նստաւ մեզի», կրկնեց մեղմօրէն։ «Հայերը Վանի մէջ ոտքի ելած են։ Ամբողջ երկրամասին մէջ կռիւներ։ Թուրքերը պարտաւորուեցան Վանը վրայ առնել։ Ռուսական զօրքերը կ'երեւան։ Թուրքերուն վախը թէ Հայերը ամէն կողմ երկրին ներսերը պիտի ապստամբին, անոնց համար ամենալաւ պատրուակը եղաւ։ Անգլիական վարձկաններէ եւ ռուսական տաղդղեկներէ առաջնորդուած, այս մեքենայութիւններուն դէմ Թուրքերուն անազորոյն ընթացքէն գրգռուած, Հայերը ինքնապաշտպանութեան դիմած էին, այո, ոտքի ելած էին Թուրքերու դէմ, եթէ կ'ուզէք, եւ անտարակոյս օգնութիւն եւ նախապահնորդ տուած էին Ռուսերուն ... Բայց առով Հայերուն թշնամիներուն զէնք տրուած եղաւ, բոլոր Հայերուն դէմ ելլելու եւ սոսկալի կերպով առիթը օգտագործելու։

— Վանի մէջ գիս եւ ուրիշները ձերբակալեցինը, որոնք չատերը սպաննեցին, կարգ մը աւագներ էին Կովկասէն եկած, Ռուսիոյ վարձկան, եւ որոնք ընդհանուր ջարդին առեն ալ փութացին երթալ Ռուսերուն մօտ, ակնկալելով թէ իրենց բրածին համար պատասխան պիտի վարձատրուին։ Այո, անոնք Հայ էին, բայց միմիայն իրենց զիրենք եւ իրենց շահը մտածողներ։ Ահա առոնց ձեռքը ինկած է ինք եւ ես Մարթիկ։ Բայց ինչ որ ընդհանրապէս եւ վերիվերոյ կը պատմուի Վանի ապստամբութեան մասին, սուտ է։ Անշուշտ որ հայկական ապստամբութիւն մը ծրագրուած եւ նախապատրաստուած էր Ռուսիա, ինչպէս նաեւ Անգլիա եւ Ֆրանսա աշխատեցան այդ մասին, բայց ճիշդ այն ժամանակին՝ երբ Թուրքերը իրենց վատթար ու անազորոյն փոխադարձ միջոցները կը գործադրէին, ապստամբութիւնը չէր ծագած տակաւին։ Մեր յանցանքը այն է որ բուն ժամանակին եւ առանց երկդիմութեան Թուրքերուն կողմը չանցանք, որ բուն ժամանակին չըխացանք Պոլսոյ մէջ ձեռք անցընել մեզի յարմար դիրքը, որ կասկածելի հայ տարրերու հնարաւորութիւն տըւինք իբրեւ Թուրքիոյ թշնամի դեր խաղալու, երկրին դէմ ծրագիրներ դարբնելու եւ Թուրքերուն դէմ հայ ժողովուրդին մէջ դրդութիւններ առաջ բերելու։

— Վանէն դացի ծննդավայրս, Գարահիսար։ Գիտէք որ Հայերը Գարահիսարի մէջ մինչև քաջ եւ սրտոտ եղած են։ Կ'ուզէի արգիլել որ մի գուցէ հոն ալ Վանի մէջ եղածին նման ժողովուրդը գրգռեն եւ ապստամբութեան մը համար աշխատուի։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

կաններու։ Եօթը զաւակ ունի եւ ապրուստի միջոցներէն մէկն էր դատախազութիւնը ։

Ծերակուտական Ֆէտէրծոնի, Իտալիոյ աքսորական ակադեմիային նախագահ, յանձնաժողով մը կազմեց, որպէսզի ուսումնասիրէ Հրէական հարցը՝ հին Հռոմէն մինչեւ մեր օրերը։ Տեղեկագիրը պիտի կարդացուի Նոյեմբերին, Ակադեմիայի բացման նիստին մէջ ։

*** «Թան »ի թղթակիցը կը գրէ թէ հակահրէական տնօրինութիւնները ահաւոր անդրադարձումներ պիտի ունենան Իտալիոյ տնտեսական կեանքին վրայ։ Շատ մեծ թիւ մը չեն կազմեր Հրեաները — վերջին մարդահամարով՝ 70.000 բայց անոնց շատերը նշանակելի դեր կը կատարեն սեղանաւորութեան, վաճառականութեան, ճարտարարուեստի, ապահովագրութեան, ...

Նիւրէմպէրկի համագումարին բացումը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, երկուշաբթի օր տեղի ունեցաւ Նիւրընպէրկի հիթլէրական համագումարին բացումը, մասնակցութեամբ 600.000 պատգամաւորներու։ Հիթլէր հասած էր առտու։ Երբ ընդունելութիւնը կը կատարուէր քաղաքապետարանին մէջ, բոլոր եկեղեցիներու զանգակները կը ղօղանջէին։ Քաղաքապետը բարի գալուստ մաղթելով, փառաբանեց Մեծն Գերմանիոյ միութիւնը. Հիթլէր ... գերմանական ուժը։ Քաղաքապետը այս առթիւ հաղորդեց թէ Նիւրընպէրկ փոխադրուած են գերման - հռոմէական սրբազան կայսրութեան թագին գոհարները եւ ուրիշ խորհրդանշաններ, որոնք 1808էն իվեր կը պահուէին Հոֆպուրկի պալատին մէջ, Վիէննա ։

Կ'ըսուի թէ Հիթլէր իր ամէնէն կարեւոր ճառը պիտի խօսի Համագումարին փակումէն վերջը, շօշափելով նաեւ չեխական խնդիրը ։

*** Զօր. Ֆրանքօ եւս պատուիրակութիւն մը ղրկած է Նիւրընպէրկ, համագումարին առթիւ ։

*** Ֆրանսայի զինուորական զգուշութեանց լուրը Հիթլէրի հաղորդուեցաւ Նիւրընպէրկի օփերային մէջ, ուր գացած էր լսելու Վակնէրի երաժշտութիւնը։ Լուրը անմիջապէս տարածուեցաւ, խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը կազմելով։ Թէեւ Գերմանիա արդէն գրօշի տակ առած է բազմաթիւ պահեստիներ, բայց հաւանական է որ քանի մը դասեր եւս կանչէ։ Անցեալ մայիս 21ի տագնապէն իվեր, որ կրնար պատերազմի յանգիլ, Գերմանիա կը փութացնէ իր զինուորական պատրաստութիւնները ։

*** Ռումանիոյ մէջ յարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին չեխական տագնապին ելեւէջներուն, դիտել տալով թէ երկիրը չի կրնար անտարբեր մնալ, եթէ ընդհարում պատահի։ Ռումանիա անդամ ըլլալով Փոքր Համաձայնութեան, առիպուած է պաշտպանել Չեխոսլովաքիան, աջակցութեամբ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԱՏԵՐԱԳԻՐ ԱՆԹՈՒ ՊԻՐՆՇԹԱՅՆ, որ Փրանսայած Հրեայ մըն է, Մուսոլինիի վերադարձուց անոր տուած պատուանշանը, Ս. Ղազարոս, իբրեւ բողոք անոր հակահրէական քաղաքականութեան դէմ։ Այս առթիւ հեռագիր մը ուղղելով, թատերագիրը կ'ըսէ թէ 1923ին փառաւոր պատիւներու արժանացաւ Հռոմի մէջ, քաղաքին բոլոր առաջնակարգ թատրոնները ներկայացուցին իր մէկ թատերախաղը, եւ անկէ ի վեր ալ կը ներկայացուին իր գործերը, բայց, այլեւս պատիւ մը չի սեպեր իրեն տրուած պատուանշանը, «երբ իտալացի անբասիր քաղաքացիներ կը հալածուին յանուն նորահնար ցեղապաշտութեան մը»։

ՍՊԱՆԻՈՑ ապստամբականները գրաւեցին Քորպէրա քաղաքը, որ մեծ արժէք ունի ռազմագիտական տեսակէտով։ Հանրապետականները կ'ըսեն թէ ապստամբները ծանր կորուստներ կրած են։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Թագաւորը եւ Թագուհին Լոնտոն գացին եւ քանի մը օր հիւր պիտի մնան Անգլիոյ արքունիքին ։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ ոճրագործ խումբ մը գրաւեց Թուլքարէմի կայարանը, սպանելով երկու հրեայ պաշտօնեաներ եւ վիրաւորելով ուրիշներ ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 6 Ավենիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը։ Օրակարգ՝ Երջանային ժողովի օրակարգի քննութիւն.

ԳԱՆԵԼԵՕ ՔԱՂԱՔԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր Ակումբին մէջ։

Գաւառ

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողո[վ] 10 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ. Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայ [պիտի] ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը 8 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Հ. Յ. Դ. «Քրիստափոր» ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ.

ՔՐԻԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արապեաններու [...]

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ «Րաֆֆի» խումբի (Մարսէյլ քաղաքի) բոլոր պատանիները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր, 7 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին «Ճանֆրիկեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆ ԼՈՒԻ խումբերու ժողովը՝ այսօր, Չորեքշաբթի, 7 Սեպտեմբերի երեկոյեան ժամը 9ին, սովորական տեղը։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ պատանիներու ժողովը 8 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական տեղը։

Այս ժողովներուն ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ„

ԺԴ. ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ օգոստոս 30ին լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ ճոխ տպագրութեամբ ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի լիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խուկէնտէրեանի) եռգոյն հայկական գոյն հագցնելով ։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արզուբեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Յուշարձանով ։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաճեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Գօլոյեանի եւն. նկարները ։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 Ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր., արտասահման՝ 6 Ֆրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի Ֆութպոլի Յանձնախումբը հաղորդելով 1938—39 շրջանակի բացումը, Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ հին ու նոր խաղացողները, 8 Սեպտ. Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, Chope du Nord սրճարանի գետնայարկը. Metro Gare du Nord։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Գէորգ Թարագճեան, 29—30 տարեկան, Ադաբազցի, հօր անուն՝ Ցաքութիւն, մօր անուն՝ Մարիամ։ 4—5 տարի առաջ Նիս մեկնած է, ուրկէ Թուլոն անցած ըլլալ կը կարծուի։ Կը խնդրուի յիշեալ երկու վայրերու հայութենէն որ եթէ ճանչցողներ կան, իմացնեն հետեւեալ հասցէին.— Mme. Mariam Tarakdjian, 10 bis— Allée Yvonne, Clamart։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON. ԼԻՈՆ M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline, à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 8 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 8 Septembre 1938

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3829

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԱՓԵՏՈՒՐԸ «ՀԱԹԱՅ»Ը

Այսպէս ուրեմն, Ալեքսանտրէթի շրջանին առաջին երեսփ. ժողովը գումարուելով սեպտեմբեր 2ին, «միաձայնութեամբ» որոշեց շրջանը կոչել Թուրքերու նորելուկ բառով, «Հաթայ» (Հիթիթ բառէն).

Այս միաձայնութիւնը ո՛րքան կը յիշեցնէ միւսը, բոլշեւիկեանը, նոյնքան կեղծ եւ չանդալից։

Ցետոյ, ժողովը ինքնավար շրջանին նախագահ հռչակեց ջոջ կալուածատէր մը, Թայֆուր Սէօքմէն, որ բուն կազմակերպիչն է թրքական շարժման եւ մտերիմը՝ Աթաթիւրքի։ Երբ դեռ Սանճաքը Թուրքիոյ չէր յանձնուած, այս մարդը կը բնակէր Թուրքիա, և ահա հինգ տարի վերջը կը վերադառնայ իբրեւ աէր-տիրական ինչպէս Ամըքի իր կալուածներուն, նոյնպէս խորհրդարանին։

Ուշագրաւ է որ փոխ-նախագահներէն մէկն ալ Թուրք է, իսկ միւսը՝ Ալէվի։ Ուրեմն ոչ մէկ Արաբ՝ դիւանին մէջ։

Անշուշտ նոյն «անաչառութեամբ» կազմուած է նաեւ վարչական իշխանութիւնը,— միշտ դգացնելով թրքական գերակշռութիւնը։ Չէ՞ որ 40 երեսփոխաններէն 22ը Թուրքեր են, իսկ միւսներն ալ աջէն-ձախէն հաւաքուած նշանակովի խրտուիլակներ, մէջն ըլլալով հինգ հայ ներկայացուցիչները։

Ուրեմն, ինքնավարութիւնը կը քալէ՛ արդէն, առաջնորդութեամբ «Հալք»ի, որ կը նշանակէ էնկիւրի, եւ ընդ հովանեաւ Թուրք զօրքին, որ դեռ կը մնայ իր դիրքերուն վրայ, բարեկարգութեան հսկելու համար։

Ժողովին բացման առթիւ, Մ. Քէմալի հիմնած կուսակցութիւնը, «Հալք» (Ժողովուրդ) յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որ ինքնին բաւական է բանալու ամէնէն յաւատեսներուն իսկ աչքերը։

Ցայտարարութիւնը կը բխի կուսակցութեան հիմնական ծրագրէն,— հանրապետական, ժողովրդական, աշխարհական, ազգայնական եւ յեղաշրջական։

Անշուշտ Ազգերու Դաշնակցութեան հռչակաւոր բանաձեւն ալ նկատի ունեցած են, այս յայտարարութեան առթիւ, ինչպէս կ'ապացուցանէ առաջին կէտը.—

Ապահովել Հաթայի վերաբերեալ միջազգային յանձնառութեանց գործադրութիւնը։ Հաթայի ժողովուրդը նկատել նուիրական տարր մը, առանց կրօնի եւ ցեղի խտրութեան։ Հաւասարութիւն օրէնքին առջեւ։

Գործունէութեան ծրագրին մնացեալ կէտերը կարելի էր հրատարակել Թրքական որ եւ է նահանգի մէջ։

Արդ, ի՞նչ է, այսօր, «ինքնավար» շրջանին կացութիւնը, այն օրէն ի վեր երբ 2500 Թուրք զինուորներ ներս մտան, նոյնքան Ֆրանսացիներու հետ (5 յուլիս 1938)։

Նախ ընդհանուր խուճապ ոչ-Թուրքերու մէջ,— Արաբ, Ալէվի, Հայ (նաեւ չատ մը Թուրքեր)։ Քսան հազարէն աւելի կը հաշուեն հեռացողներուն թիւը։

Ցետոյ սրտաբեկութիւն մը՝ մնացողներուն մէջ, որոնց մէկ մասը համակերպած է, միւսը ճար մը կը փնտռէ։

Զօրքին տեղաւորման հետ զուգընթաց, Թրքական Թաթը աւելի զօրացաւ, իր կամքը պարտադրելով ոչ միայն վարչական, այլեւ տնտեսական հաստատութեանց մէջ։ Պաշտօնեաներ արձակուեցան, երբեմն խմբովին, երբեմն հատ-հատ։ Անշուշտ աւելի արմատական պաշտօնանկութիւններ պիտի կատարուէին, եթէ այս կամ այն պարագային միջամտած չըլլար մարզպանին պատուիրակը, գնդ. Քօլէ։

Ընդհանուր ապահովութեան տեսակէտով, ճիշդ է որ մեծ դէպքեր չպատահեցան։ Բայց մասնակի պարագաներն ալ արդէն թունաւորած են մթնոլորտը։ Տեղ մը սպանութիւն, ուրիշ տեղ մը ծեծ եւ խոշտանգում, եւ կամ անճոռնի նախատինքներ՝ Հայերու եւ Արաբներու դէմ։ Մէկ խօսքով՝ ճնշում եւ հալածանք, որ ապահովաբար կը ձգտի մէկ նպատակի,— զզուեցնել եւ քշել ոչ-Թուրքերը, անոնց տեղ Թուրքեր տեղաւորելու համար։ Այսինքն՝ բազմապատկել Թրքական համրանքն ու գերակշռութիւնը։

Եթէ հաւատանք վերջին լուրերուն, էնկիւրի ուրիշ ծրագիր մը եւս կը հետապնդէ,— հայկական կամ արաբական հրատարակութիւններու առատելներ յերիւրել, որպէսզի անապահովութիւնը պատրուակ բռնելով, աւելի երկար պահէն Թրքական զօրքը։ (Այս օրերս նորէն հրապարակ դրած են հայ «քոմիթէճի»ներու փոխադրութեան խնդիր մը, որ մէկ տարուան պատմութիւն է, վերէն վար սուտ)։

Փորձեցինք տալ կացութեան աղօտ մէկ պատկերը։

Այս առթիւ, ինքնին կը ծագի հիմնական խնդիրը,— ուրեմն ի՞նչ ընել, մնա՞լ թէ գաղթել։

Բնականաբար դժուար է վճռական կարծիք յայտնել, այսքան հեռուէն։ Մանաւանդ որ չունինք ընդհանուր ղեկավարութիւն մը, հարցը քննելու համար անհրաժեշտ ձեռնհասութեամբ։

Բազմաթիւ նկատումներ կը մղեն աւելի պաղարիւն մնալու, ուրիշ խօսքով՝ ոտքի հողը չկորսնցնելու։ Մանաւանդ որ, հօգատար իշխանութիւնը, որքան ալ կրաւորական դիրք մը բռնած ըլլայ, տակաւին հրաժարած չէ իր պատասխանատուութիւններէն։ Եթէ Թուրք զօրքը պիտի մնայ սահմանուած ժամանակէն անդին, պիտի մնայ Ֆրանսականն ալ։ Եւ դեռ ուրիշ պարագաներ որոնց մասին ժամանակը չէ խօսելու։

Նորութիւն մը յայտնած պիտի չըլլայինք, ըսելով թէ բուն Եւրոպայի կացութեան ծանրութիւնն է որ կապած է հօգատար իշխանութեան ձեռքերը, որոնք իսկապէս թոյլ, չափազանց թոյլ կը շարժին։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽԵՐՈՒՆ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Անհախընթաց զիջումներ Գերմաններուն

Չեխական կառավարութիւնը Գերմաններու պատուիրակութեան յանձնեց իր նոր ծրագիրը, որ վերջնական կը համարուի եւ որուն պատասխանին կը սպասուի ժամէ ժամ։

Նոր ծրագիրը կը բաղկանայ 9 գլխաւոր կէտերէ։ Վաւերական տեղեկութեանց համաձայն, ամէնէն կարեւոր զիջումն այն է որ երկիրը պիտի բաժնուի գանազան շրջաններու, քանթոն կամ ծուպա։ Այս շրջաններէն երեքը գերմանական պիտի ըլլան,— մէկը՝ հիւսիսային Պոհեմիա, 600.000 Գերմաններով, երկրորդը՝ Պոհեմիոյ անտառային շրջանը՝ 700.000 բնակիչներով, իսկ երրորդը՝ Մորավիոյ հիւսիսային կողմը, 500.000 բնակիչներով (գերման)։ Անշուշտ կեդրոնական իշխանութիւնը վերապահուած է Փրակայի, արտաքին քաղաքականութեամբ, ելեւմուտքով, բանակով, ոստիկանութեամբ (որոշ չափով)։ Բայց, առաջին անգամ ըլլալով գերման փոքրամասնութիւնը իրենց պարտականութիւնը պիտի կատարեն գերմանական շրջաններուն մէջ։ Պիտի կազմուին գերմանական զօրամասեր, մինչդեռ հիմա գերման զինուորները կը ցրուէին չեխական բանակին մէջ։ Այս երկրային զօրամասերուն հրամանատարները պիտի ըլլան գերման զօրավարներ, որոնք անշուշտ պիտի մասնակցին ազգ. պաշտպանութեան գերագոյն խորհուրդին։ Գալով պետական պաշտօնեաներուն, բոլորն ալ գերմանացի պիտի ըլլան գերմանական շրջաններուն մէջ։

Ահաւասիկ ծրագրին գլխաւոր կէտերը.—

1.— Պետական պաշտօններու, ելեւմուտքի, տնտեսութեան, հաղորդակցութեանց մէջ ազգութիւնները ներկայացուցիչներ պիտի ունենան համաձայն իրենց թիւին։

2.— Իբրեւ սկզբունք, պետական պաշտօնեաները իրենց պաշտօնը պիտի կատարեն իրենց պատկանած ազգութեան շրջանին մէջ։ Կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ հատուցանել այն վնասները զորս անցեալին կրած են գանազան ազգութիւններ՝ պետական պաշտօններու համեմատութեան տեսակէտով։

3.— Կառավարութիւնը պիտի վերահաստատէ նախկին սկզբունքները՝ ազգային ապահովութեան պաշտօններու համար [illegible] վարչութեանց եւ կեդրոնական վարչութեան միջեւ։

4.— Կառավարութիւնը կանոնագիր մը պիտի մշակէ լեզուական իրաւունքի մասին, բոլոր լեզուներու հաւասարութեան հիման վրայ։

5.— Կառավարութիւնը լայն ձեռնարկ մը պիտի կատարէ, կազմակերպելու համար տնտեսական օգնութեան գործը, գերմանական այն շրջաններուն մէջ որ մասնաւորապէս վնասուած են։ Այս առթիւ 700 միլիոն քուրոնի փոխառութիւն մը պիտի կատարուի, շատ նպաստաւոր պայմաններով։

6.— Բոլոր ազգութեանց իրաւունքներու հաւասարութիւնը պիտի ապահովուի ազգութեանց ինքնավարութեամբ, յետագային հաստատելով շըրջանային դրութիւնը (ծուփա)։ Այսպէս, գերման ազգութիւնը ինք պիտի կառավարէ այն շրջանները ուր մեծամասնութիւն կը կազմէ գերման բնակչութիւնը։ Այն բոլոր գործերը որոնք անպայման պետութեան հետ կապուած չեն, պիտի յանձնուին այդ ինքնօրէն վարչութեանց, պետութեան հողային սահմաններուն ամբողջութիւնը եւ միութիւնը ապահովելու պայմանով։

7.— Մասնաւոր գրասենեակներ պիտի հաստատուին, կարգադրելու համար գանազան ազգութեանց վերաբերեալ գործերը, պետութեան կեդրոնական վարչութեանց մէջ։ Այդ գրասենեակներուն վարիչները պիտի ըլլան պատկան ազգութեան ներկայացուցիչները։

8.— Քաղաքացիներու ազգային իրաւունքները պիտի պաշտպանուին մասնաւոր օրէնքներով։ Զանազան ազգութեանց երեսփոխանները իրաւունք պիտի ունենան բողոքելու իրենց ազգութեանց շահերուն հանդէպ կատարուած անիրաւութեանց դէմ։

9.— Այն կէտերը որոնք օրէնսդրական միջոցներ չեն պահանջեր, պիտի գործադրուին անմիջապէս։ Անհրաժեշտ համարուած նոր օրէնքները պիտի մշակուին կառավարութեան կողմէ, գործակցութեամբ գերմանական կուսակցութեան ներկայացուցիչներուն։ Ցետոյ այս ծրագիրները խորհրդարանին պիտի ներկայացուին, որպէս զի գործադրութեան յանձնուին կարելի եղածին չափ շուտ։

Այս նոր ծրագիրը ղրկուած է Գերմաններու առաջնորդին՝ Հէնլայնի, որ Նիւրընպէրկ կը գտնուի այժմ, կուսակցական համագումարին առթիւ։ Պատճէն մըն ալ յանձնուած է անգլիացի բարեխօսին, լորտ Ըրնսիմէնի, որ անմիջապէս Լոնտոն ղրկեց զայն։

Առջի օր Չեխոսլովաքիոյ Հանրապետութեան նախագահը ունկնդրութեան ընդունեց գերմանական կուսակցութեան ներկայացուցիչները, որոնք յետոյ տեսակցութիւն մը ունեցան լորտ Ըրնսիմէնի հետ։

Իրազեկներ կը հաւատան թէ այս ծրագիրն ալ անբաւական կը համարուի Գերմաններուն կողմէ, մանաւանդ այն կէտը որ գերմանական երեք շրջաններ կը նախատեսէ։ Հէնլայն կը պահանջէ մէկ ինքնավարութեան վերածել ամբողջ գերմանական երկրամասը։

ՌՈՒՄԱՆԻԱ ՃԱՄԲԱՅ ՊԻՏԻ ԲԱՆԱՅ խորհրդային ուժերուն եւ ի հարկին զօրքին, եթէ ընդհարում պատահի,— կը գրէ թերթ մը։ Օգնելու համար Չեխոսլովաքիոյ։ Ասոր փոխարէն, Խ. Միութիւնը յանձն առած է մինչեւ 25 տարի խնդիր չհանել Պեսարապիոյ մասին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստը զինուորական գրաւման ենթարկուեցաւ օգոստոս 30 թուակիր հրամանագրով մը, որ յետաձգուած էր նոր բանակցութեանց առթիւ եւ որ պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուեցաւ երէկ, չորեքշաբթի։ Հրամանագիրը գործադրելի է անմիջապէս, ուրիշ խօսքով՝ զինուորներ եւ նաւաստիներ պիտի բանեցնեն նաւահանգիստը՝ քանի որ բանուորները չեն ընդունիր առաջարկուած պայմանները։

ԻՏԱԼԻԱՑԵՆ արտաքսուած Հրեաներուն բնակավայր մը պիտի յատկացուի Եթովպիոյ մէջ, կը գրեն իտալական թերթերը։ Մասնաւոր ծրագիր մը կը պատրաստուի այս մասին։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՂԹ ԵՐՐՈՐԴ

— Հովուական թուղթերդ վերջացա՞ն։

— Ոչ տակաւին։ Կը սպասեմ որ առաջին երկուքը արդիւնաւորուին։

— Այն առեն ստիպուած ես տարիներով սպասել։ Ցանէ աջ ու ձախ, եթէ շատ մը խրատներ քարի կամ աւազի վրայ թափին, ուրիշներն ալ մշակելի հողի վրայ կ'իյնան։

— Լաւ ուրեմն։ Ահա թուղթ երրորդ։

Տարիներէ ի վեր, սովորութիւն եղած է ծանուցանել խոշոր գիրերով եւ օծերով,.. Կը նախագահէ Ա., կը խօսի Բ.։

Իմ կարծիքով, «նախագահութիւն»ը հովանաւորութիւն մը կ'ենթադրէ,— շուք, տարիք, հանգամանք, դիրք։ Վերջապէս հով մը, ալժանավայել եւ հանդիսաւոր։

Ըստ սովորութեան նախագահը աւելի ծանր կը կշռէ քան բուն բանախօսը։

Արդ, ինչ որ «կը նախագահէ» կը կոչեն մեր մէջ, պարզապէս հանդէսին բացումը կատարողն է։ Երբեմն ալ՝ ինքն իր գլխուն բանախօս։

Այսպէս չէր Օսմ. Սահմանադրութեան կամ փնտռտուքի շրջանին, երբ հրապարակին,,Իս բանախօսութիւններ կը կատարուէին։

Այն առեն եթէ հարկ ըլլար «կը նախագահէ» գրել, նախագահը կ'ըլլար Զօհրապ, Ակնունի, Զարդարեան կամ Տաղաւարեան։ Այլապէս, հանդէսին կազմակերպիչ Միութիւնը իր անդամներէն մէկը կ'ընտրէր, բացումը կատարելու համար, երկու խօսքով։

— Բայց նորէն ի՞նչպէս պիտի վարժուին բեմին, եթէ «նախագահելու» պատեհութիւն ալ կորսնցնեն։

— Թող բեմ ելլեն իբրեւ բանախօս։ Փոխանակ ըսելու՝ «կը նախագահէ», ինչո՞ւ չգրել,— կը խօսին Ա., Բ. եւն.։

Ուրիշ պարագայ մը։

Առնենք մը ի վեր թերթերու մէջ կը հանդիպիմ նմանօրինակ բացատրութեանց,— «Կը նախագահէ Հայրենակից Ա., կը խօսի Հայրենակից Բ., կ'երգէ Հայրենակից Գ.»։

Հանդէսին նկարագրութեան առեն ալ, կը հանդիպինք նոյն բառերուն,— ապտաանեց Հայրենակից Մ., անուշը կատարեց Հայրենակից Տ. եւն.։

Ինչո՞ւ այսպէս ամէն բան կապել Ծննդավայրի, ըլլայ իսկ հայրենական ցանկան հանդէսի մէջ։ Եթէ նախագահը, բանախօսը, երգիչը եւ երգչուհին կամ արտասանողը արժանիք մը ունին, թող պատկանին ամբողջին, եւ ոչ թէ հայրենակցական հանգաման.... ին։

Անիրա՞ւ եմ։

ՎԱՀԷ

ՏԷՐՍԻՄԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ԾԱՒԱԼՈՒՄԸ

Թիւրքերը 85,000 մաւզէր հրացա՞ն ունին

ՀԱՅ ԿԻՆԵՐՆ ՈՒ ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ ԿԸ ՀԱՒԱՔԵՆ ՈՒ ԿԸ ՏԵՂԱՓՈԽԵՆ

«Ազգակ» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Տէրսիմի ապստամբութեան մասին, օգոստոս 25 թուականով.—

Նախապէս Տէրսիմի մէջ կռուող Թրքական զինուորները ամբողջովին պարտուած ըլլալով, Թուրք կառավարութիւնը այս անգամ երեք զօրաբանակ նոր ուժ փութացուց։ Ըստ երեւոյթին, ռազմափորձեր ընելու կուգան, մինչդեռ բուն նպատակը Քիւրտերուն դէմ կռուիլն է, ինչպէս պաշտօնապէս խոստովանեցաւ նաեւ վարչապետ Ճէլալ Պայար։

Նախապէս Տէրսիմի մէջ կը կռուէր 9րդ զօրաբաժինը (Ֆըրքա), բաղկացած մօտ 10.000 հոգիէ։ Այս զօրաբաժինը ամբողջովին կոտորակուեցաւ ու քայքայուեցաւ, եւ հարկ եղաւ տասնապատիկ թիւով նոր զինուոր ղրկել։

Այս ուժերէն զատ, էլ Ազիզ եկաւ ընդհ. ապայակոյտի պետ Մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք եւ պէտք եղած [illegible] Տէրսիմցիներուն ղրկելու մասնաւոր յայտարարութիւն մը։

Ցայտարարութիւնը բնականաբար լեցուն է խարեպատիր խօսքերով.— Թրքական ուժերը պիտի քաշուին առանց գնդակ մը արձակելու, Տէրսիմցիներուն ուզածին պէս վարչութիւն մը պիտի հաստատուի, տուրք պիտի չառնուի, հալածանք պիտի չըլլայ, եւն. եւն.։

Բայց այս խոստումներու իրականացման համար, պայման է որ Տէրսիմցիները յանձնեն 85.000 բարեփոխուած (մուսաաէլ) մաւզէր հրացան, որուն գոյութիւնը կառավարութիւնը հաստատած է պաշտօնապէս։

Միւս կողմէ, Մարաջախտը յայտարարութիւն մը ուղղեց էլ Ազիզի ժողովուրդին եւ պաշարման վիճակ հռչակեց, ազդարարելով թէ մահուամբ պիտի պատժուին բոլոր անոնք որ կապ կը պահեն Տէրսիմցիներուն հետ կամ ռազմանիւթ կը հայթայթեն անոնց։

Պահեստի զօրաբաժին մը տեղաւորուած է էլ Ազիզի նահանգին մէջ։ Կարգ մը կասկածելի անձեր ալ աքսորուած են արեւմտեան նահանգները։ Զօրաբանակներն ալ Եփրատ գետը անցնելով սկսած են յարձակում գործել Տէրսիմի վրայ։

Նկատելով որ Եփրատի վրայ միայն Բերդակի կամուրջը կայ, երկու զօրաբաժիններ թնդանօթի մարտկոցներ գետեզած են միւս շրջաններու անցքերուն վրայ, եւ Եփրատի ամբողջ երկայնքը զինուորական շղթայ մը հաստատուած է, սկսեալ Քիւրտ էմլիքէն (ուր կը միանան Բալու եւ Մանզուր գետակները) մինչեւ Աշուան (ուր կը միանան Եփրատը եւ Երզնկայի գետակը)։

Այս բոլոր նախազգուշութեանց նպատակն է արգիլել Տէրսիմցիներուն յարձակումները՝ էլ Ազիզի եւ Մալաթիոյ ուղղութեամբ։

Բանակի հրամանատարութեան կարգադրութեամբ, էլ Ազիզ, Մալաթիա, Սվազ, Երզնկա եւ Էրզրում նահանգներէն արգիլուած է երթեւեկը դէպի Տէրսիմ։

Ֆէվզի Չաքմաք կը բնակի էլ Ազիզի երկաթուղիի կայարանը, մասնաւոր վակոնի մը մէջ։ Կայարանը եւ վակոնը շրջապատուած են զինուորական ուժերով եւ գնդացիրներով։

Այս օրերս պիտի գայ նաեւ Պատերազմական գործավար Զօր. Քեազըմ Էօզալփ։

Բանակին գործածած հրացանի գնդակները փոխուած են ամբողջովին եւ չեն յարմարիր Տէրսիմցիներու հրացաններուն։ Այս կարգադրութիւնը եղած է, որպէսզի ըմբոստները չկարենան օգտագործել իրենց գտած գնդակները։ Բայց առէ առաջ պարտուած 9րդ զօրաբաժնին գնդակները կը յարմարէին եւ այդ զօրաբաժինին բոլոր զէնքերն ու ռազմանիւթը գրաւուած են Տէրսիմցիներէն։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾԸ

Իրաւունք չունի՞մ արդեօք գերման առեղծուած բառը փոխանակելու գերման հրաշքը բացատրութեամբ:

Ու այս ըսելով կ'ակնարկեմ իր այն «տեւտոնեան» զարթօնքին, այն տիտանեան վերելքին, որուն ականատես կ'ըլլանք ահաւասիկ աւելի քան հինգ տարիէ ի վեր:

Պատմութեան մէջ հազուադէպ է որ պարտութեամբ ուժաքամ ու ընկճուած ազգ մը, այնքան տարօրէն պայմաններու տակ կարենայ յանկարծ ոտքի կանգնիլ, նոր հաւատքով մը բոցավառիլ, նուաճել կորսնցուցած դիրքերը եւ իր կամքը պարտադրել երէկուան յաղթականներուն: Գերման այս «յարութիւնը» թերեւս կարենանք բաղդատել Թուրքիոյ նոյնքան անսպասելի վերածնունդին հետ:

Այս երկու երկիրներն ալ ապացոյցը կու տան այն պատմական իրողութեան թէ պարտութիւնները յաճախ շատ աւելի շինիչ են ու փրկարար, քան շատ մը դիւրին ու անարժան յաղթանակներ. «Իկինոն Օէֆախթ կեւե կէլէն հագգրնտա խայըրը տըր...» «Ինչ որ տղամարդուն արժանապատուութիւնը կը վիրաւորէ, բարերար է իր համար»:

Ըսուած է. — Հիթլէր և Հիթլէրականութիւնը արդիւնք են Վերսայլի դաշնագրին. ճիշդ ինչպէս Քէմալ եւ քէմալականութիւնը իրենց յաջողութիւնը կը պարտին Սէվրի դաշնագրին:

Բնական երեւոյթ պարզապէս. կուզի մը ներդօր թափը, դէպի դուրս իր զինադրական ուժը միշտ համեմատական է իր կրած արտաքին ճնշումներուն: Նոյնը եւ ազգի մը, ժողովուրդի մը պարագային, պայմանաւ որ իր բարոյական դրամագլուխը կորսուած չըլլայ բոլորովին:

Բայց ինչ որ գերման Նացիական շարժումին փառատօնը, առեղծուածային հանգամանք մը կու տայ, անիկա ունի շարք մը պատճառներ:

Նախ Հիթլէրի անձնաւորութիւնը:

Երկրորդ Գերմանիոյ ռամկավարընկերվար – համայնավար միթխարի կազմակերպութիւնները՝ յանկարծ չքացան առանց ոեւէ հակազդեցութեան, առանց նոյնիսկ կրաւորական դիմադրութեան: Քանի մը տասնեակ միլիոն ժողովրդավար քուէներ ծծուեցան, հալեցան գորշ շապիկներու հեղեղին տակ: Տեւտոն դարբինը մուրճն ու մանգաղը մէկ օրէն միւսը կոտրեց ու վերածեց կեռ խաչերու:

Այո, Հիթլէր շփոթեցուցիչ երեւոյթ մըն է: Ոչ միայն օտարական մըն է, ոչ միայն չափազանց համեստ է իր ծագումով, այլեւ իր մտաւոր պատրաստութեամբ: Իր զարգացումը երբեք բաւարար չէ՝ զինքը դնելու այն պետական ճակատագրական, եւ ինչո՞ւ չէ, միջազգային այն բարձր ու փափուկ դիրքին վրայ ուր կը գտնուի:

Բայց կ'երեւի իր յաջողութեան եւ հմայքին գաղտնիքը իր պարզութեան, իր սովորականութեան մէջն իսկ է: «Միաւորականութիւնը» ինչպէս նաեւ «հմտականութիւնը» մարդիկ կը մղէ աւելի շրջահայեաց, զգոյշ, խոհեմ շարժելու, դիւանագիտութեամբ բանակցելու:

Հիթլէր պետական մարդ ըլլալէ առաջ եւ քաղաքական գործիչ ըլլալէ աւելի առաջակալի, ներշնչեալի, զանգուածներ շարժող մոլեռանդի տիպար մըն է: «Ֆիւրըր» այսինքն առաջնորդն է: Մտաւոր տարրէն աւելի իր մէջ գերակշիռ են կիրքը, խանդավառութիւնը որ կը հասնի մոլեռանդութեան: Բոլոր տարբերային անհատականութեանց նման ան չըսեր, յստակ ու կտրուկ նպատակ մը կ'ընտրէ, որուն կը ձգտի իր ուժերուն ամբողջ թափով, առանց թարթափելու:

Իր ծրագիրը նորութիւն մը չէ ինքնին: Ան հին համազգերմանականներուն խաչալն է պարզապէս, Վերսայլի խարանը, դաշնակիցքը սրբագրելու վրէժխնդրականութեամբ մոլեգնած:

Բայց հին համազգերմանականութիւնը եթէ իմացական մարզանք, կամ շատ շատ քաղաքական - տնտեսական խաղ մը եղաւ, Հիթլէրի մէջէն ան վերածուեցաւ հրաբորբ կրօնքի մը, դինամիթ խաչալի մը, որ ակադեմական ամպիոնէն իջաւ ժողովրդական բեմը, ու դիւանատուներէն իջաւ փողոց, դէպի ամբոխը:

Սաոյգ է արդարեւ, որ առանց պարտութեան, առանց յետպատերազմեան տագնապներուն, առանց Համաձայնականներու բռնութեան, Հիթլէրի կոչը արձագանգ պիտի չգտնէր ժողովուրդի մը սրտին մէջ: Ան կը հասնէր հոգեբանական ճշգրիտ պահուն, երբ յուսահատ եւ դառնացած ազգ մը նոր ճամբայ, նոր եւր, նոր բառ կը փնտռէր:

Եւ Հիթլէր բերաւ այդ նոր բառը:

Մանօթ է իր հռետորական տաղանդը. Ան կը գործէ խօսելով: Իր ճառը ինքնին գործ մըն է. հոգն է իր ազդեցութեան, հմայքին ակունքը

Գերմանիոյ մէջ տարածուած է նկար մը, որ կը ներկայացնէ «Առաջնորդը» երբ կը ճառէ ամբոխի մը առջեւ, մինչ իր շուրջը, հիացումով վերացած, կ'ունկնդրեն իր համախոհները: Տակը գրուած է «Ի սկզբանէ էր Բանն...»: Այս նկարը յատկանշական է, պերճախօս, ան կ'ամփոփէ Հիթլէրի պատմութիւնը:

Եւ այդ պատմութիւնը կը պատկերացնէ անգամ մըն ալ այն մարդկային իրողութիւնը, զոր Կիւստավ լը Պօն այնքան յամառօրէն կրկնեց եւ փաստեց — թէ ժողովուրդները շատ աւելի կ'ապրին զգացական - յուզական շարժառիթներով, քան տրամաբանական ու պայծառ շարժառիթներով. թէ գաղափարէն աւելի կիրքն է որ կրնայ հրահրել ու շարժման մէջ դնել զանգուածները. թէ քաղաքական ոեւէ ծրագիր մեռած տառ կը մնայ, երբ չի խօսիր ժողովուրդի մը յոյսերուն, երազներուն եւ տենչերուն:

Արդ, ըսուած է, եւ իրաւամբ, թէ հիթլէրականութիւնը վարակեց Գերմանիան կրօնքի նման:

Իսկապէս այդ շարժումը իւրացուցած է նորայայտ կրօնքի մը մեթոտները, անոր գործելու, քարոզելու եղանակը, եւ մանաւանդ անոր մոլեռանդութիւնը եւ զոհողութեան ոգին:

Նպատակ. — Գերմանիան, գերման ցեղի միութիւնը եւ ամբողջականութիւնը. եւ «Գերմանիա, գերման - արիական ցեղ» բառերը նացիական հոգիին մէջ միսթիք, սրբութեան, գերբնական խորհուրդի իմաստ ունին:

«Հայրենիք», «Ցեղ», «Ազգութիւն» բառերը, որ ուրիշ երկիրներու մէջ կարծէք արժեզրկուած, նորոյթէ ինկած, զօր գաղափարներ կը յիշեցնեն, հոն հրաբորբ, թարմ ու երիտասարդ խորհրդանշաններ են, որոնց առաջադրուած է ուրիշ ամէն մտածում:

Ու այդ գաղափարները իրենց գերագոյն արտայայտութեան հասցնելու համար զանգուածի հոգիին մէջ, Հիթլէր կը դաւանի թէ կոյ պէտք է ողջել ամբոխի մոլեռանդութեան:

— «Պէտք է գործել մոլեռանդօրէն, ով որ — կ'ըսէ Հիթլէր — ով որ կ'ուզէ շահիլ զանգուածը, ճանչնալու է այն բանալին, որ կը բանայ անոր սրտին դուռը: Ու զանգուածը վարակող ոեւէ բարոյական թոյնի դէմ պէտք է հակազդել հակաթոյնով:»

Ու կ'եզրակացնէ.

— «Գերմանիոյ համար ապագայ կայ այն ատեն միայն, երբ զանգուածը շահուած է ազգային գաղափարին: Մեր շարժումին ամենակարեւոր, ամենաբարձր ձգտումն է արդէն նուաճումը այդ զանգուածին մեր շուրջ, մեր շարքերուն մէջ:

Ժողովրդական բազմութիւնները շահելու, իրենց ծրագրով խանդավառելու, զայն գործօն ուժի վերածելու համար հիթլէրականութիւնը չիվարանիր ոչ մէկ միջոցի առջեւ:

Քարոզութիւնը դէպի դուրս եւ դէպի ներս կը տարուի ամէնէն յամառ, բուռն ու հետեւողական թափով: Ոչ մէկ տեղ պրոպականտը այնքան գիտականապէս կազմակերպուած չէ, որքան հոն, բացառութեամբ Խ. Միութեան: Որոշ, կտրուկ նշանաբաններ յանկարծ կ'ողողեն մամուլը, բեմը, շարժանկարը եւ ձայնասփիւռը: Ամբողջ հոգեբանօրէն պաշարուած է գաղափարներու որոշ մթնոլորտի մը մէջ, զոր ստիպուած է շնչել, իւրացնել:

Ու գերման մամուլը տարօրինակ ապաւորութիւն մը կը թողու օտար ընթերցողի մը վրայ: Իր բարեխառնութիւնը միշտ տենդի աստիճանին վրայ կը պահուի: Չէզոք, կրաւորական, պաղարիւն կեցուածքներ ներելի չեն. միաձայնութ ու հրաբորբ համանուագի նման, գերման թերթերը կը հնչեցնեն միշտ մարտակոչ, ահազանգ կամ գրաւոնեան պատգամներ, որոնք բարձրէն կը թելադրուին:

Մոռցուած չեն այն ապշեցուցիչ յաղթական արդիւնքները, զոր նացիզմը ձեռք բերաւ շնորհիւ իր այդ կազմակերպուած պրոպականտին, ընտրական պայքարներու, հանրաքուէի, ու Սարի վերագրաւումի պարագային:

Բայց միայն «Բանը» չէր որ ապահովեց Հիթլէրի յաղթանակը:

ՍԱՐԱՍԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

*** Աւելի լաւ է փորին պարտական մնալ հացով, քան նպարավաճառին՝ արծաթով:

** Բարեկամը գլխուդ, թշնամին՝ ոտքիդ կը նայի:

** Բարեկամին տունն ալ, թշնամիիդ դուռը մի զարներ:

** Գայլէն կոչունքի գացողը՝ շունը մէկտեղ տանելու է:

** Գաղտնիքս իմ ստրուկս է, երբ փախչի ինէ՝ տէրս կը դառնայ:

** Գործ շտկող սուտը՝ գործ աւրող իրաւէն լաւ է:

ԱՅԳԵԿՈՒԹՔԻ ԵՐԳԵՐ

Այգեկո՛ւթք:

Տե՛ս, տղա՛ս, ահա այգիներ, երբոր մօտ թառած՝ լեռնակողերու եւ աննուաճելի բլուրներու վրայ՝ հարուստ եւ արեւահամ ողկոյզներով կը ժպտին լուռ ու մունջ:

Ահա, գեղին առջեւէն վազող յորձանուտ գետէն հեռու, զայտոտ հովտի մը մէջ ջրարբի այգիներ՝ գալարաւէտ թուփերով կը հակեն խաղողները քովոտ: Թուքեան սրտեր՝ իրենց խոր լռութեան հեւքին մէջ կը նային ակնապիշ՝ խորհուրդներու մեհեան բնութեան:

Նայէ տղաս, քիչ մը վեր Միրաքենց պարտէզներուն մօտ՝ դեղնագոյն սարահարթներուն վերեւ տարածուած են նոնաջիկ այգիներ, որ իրենց ցածլիկ ոճաններով հողեղուարթ կեանքի մը գինին կը կաթեցնեն շուրջը:

Ես կը լսեմ նաեւ մեր գեղի բլրակողերէն վազող ջուրերու կարկաչիւնը որ շատ կը նմանի խռոված հոգիները պարուրող մեղեդիներուն:

Հէ՛յ, հէ՛յ, չէ՞ որ գեղացի եմ, եւ, այգեկութքի առթիւ միտքս ինկան շա՜տ շա՜տ բաներ: Այո կը մտաբերեմ այն կանանչագեղ մարգագետիններու եւ անհոգամունչ ծաղիկներու խորերէն հառնող զիլլուն եւ ալեւտոսոմ ձայները բազմալար, որ կաս - կարմիր միջոցին մէջ կ'արձագանգէին հնչականօրէն:

Զուլալ ջուրեր, պաղ աղբիւրակներ ծայրերէն արտահոսող, զով, ջինջ ու թափանցիկ, ունին իրենց հոգեթով ձայներն ու երգերը անմահական:

Ու այս յարաճուն զուարթութեան մէջ կը բացուի այգեկութքի եղանակը մեր գեղերուն մէջ: Այդ օրերուն երկինք ու երկիր իրար կը հասկնան, կայ նիհար ու դալուկ արեւ, կայ նաեւ յիզակարծ թոնթնացող անձրեւ:

Այգիներուն մէջ կայ աշխատանքի եռուզեռ մը, երիտասարդ հարսներ եւ աղջիկներ գունաւոր լաչակներով արզողուած, գոգնոց իրենց առջեւ՝ որթատունկերը կը կթեն խնդութեամբ:

Տղամարդիկ, ալ աւելի չարքաշգործի կը լծուին, թէ կթեն եւ թէ կողով կը լեցնեն էշերուն բառնալու տուն դրկելու համար:

Եւ ինչ ողկոյզներ արեւահամ, սեւ, ճերմակ, մեղրանգոյն: Մեղրամամի գոյն ողկոյզները աւելի ճկմլան ու հիւթեղ կ'երեւին: Անոնք կը նմանին պարման աղջիկներու ծիծերուն որ եր հալին, կը հալին քաղցրաբոյր մեղրի հանգոյն...:

Կէս օր, այգիներուն մէջ դադար կը տրուի. Հնձաններուն մօտ կը հաւաքուին բոլորն ալ ճաշի ժամանակ: Ո՞վ կրնայ երեւակայել այն դիւթական պահը որ կը ստեղծուի հնձաններու քիւին տակ: Երջանկութիւն բազմաբոյր որ կը կախարդէ մեծ ու պզտիկ

Կը ճաշեն ուրախ զուարթ:

Ջովասուն արեւ մը նարօտ կապած կը կորսուի յանկարծ ամպերուն մէջ, կրկին դուրս կը նետէ վէտվէտուն ճառագայթները լուսաբոր, որ կը շոյեն կարմրախայտ երեսներով ամօթխած հարսներուն եւ սիրասուն աղջիկներու սազերուն հիւսքերը անխնամ:

Հնձաններու մօտ են այրերը ուրախ եւ հպարտ, հոգեկան բաւարարութիւն մը կը զգան իրենց մէջ, վասնզի բնութիւնը անչափելի բարիքներով օժտած է իրենց քրտնաթոր աշխատանքը: Այգիները լաւ են ու բեղուն, կեանք ու ծիծաղ պարունակող եդեմական գինին պակաս չէ: Կը խօսին ու կը հասաչէն, կ'երգեն մեղմ ձայնով, յաճախ իրենց յօրինածները: Չէ՞ որ գեղացին ալ բանաստեղծ է, իր ամբողջ կեանքը բնութեան անսպառ մեհեաններուն մէջ պատցնելով բանաստեղծ կը դառնայ: Ան կ'երգէ ամուլի նման, կը սիրերգէ իր սիրականին հետ:

Հնձաններէն հեռու մօրենիներու կողոր ստուերներուն տակ կը նստին հարսներն ու աղջիկները, այրերէն բաժնուելով: Անոնք բնութեան գեղեցկագոյն միջոցին՝ լայն կը բանան սիրավառ կամ կոյս սիրտերը, երազներ կը պատմեն ու սիրային երգեր կը մրմնջեն...:

Նմոյշ մը այգիներու մէջ աշխատող գեղջուկին սիրազեղ երգերէն.

Բո՛ւսէ կուգաս, վե՛րի էգուն
Կոզ մը խաղող փրցուր բոթուն
Պաչիկ մը տուր պապուտ հոգուն:
Ա՛խ ըլէր ըլէր (ըլայի)
Փաչիկ մը տազ ըլէր
Նարխ ֆէնֆուլն ըլէր
Պիտակ ճակտին բուսնէի:
Ա՛խ ըլէր ըլէր
Խաղողի ողկոյզ ըլէր
Ծարիս բերնին հալէի
Սիրտդ սիրտը լուայի:

Ես երանութեան մէջ ընկղմած՝ աղջիկներ կ'երգեն

Ու ի՞նչ սքանչելի տաղեր, սիրոյ շարական, հովուերգութիւն լեռնաբնակ թագաւորէ սիրազեղ հոգիներու մէջ: Հնձաններուն մօտ, մօրենիներու թուփերուն տակ: Մեղմ զեփիւռներ, ոլորցիկ քամիներ կ'արձագանգեն այս կենսուրախ երաժշտութեան ձայնալիքները, ու սրտեր կը բացուին կոյս վարդերու նման, եւ սիրոյ խունկը կը թագաւորէ, սիրազեղ հոգիներու մէջ:

Իրիկունը կը մօտենայ, աշխատանքը կը յառաջանայ զուարթօրէն: Արեգակը իր դալշ շողերը կը հաւաքէ յամրօրէն եւ կ'երթայ լուծուելու լեռներու ամայութեան մէջ: Ահա զով ստուերները որ կը վազեն, տեղ տալով խորախորհուրդ մութին: Գեղի լուսինկան կը բանայ իր լուսարձակ աչագաստները, կը լուսաւորէ նաղանշով, հազար նաղանքով: Այգիներուն մէջ կան տակաւին աշխատողներ: Լուսնի լոյսին տակ կեանքը եւ երեւոյթները փոխակերպուած են, դրացի տուներուն մէջ վխտացող գործերուն կռկռոցը եւ ջաղացքներուն «չախչախը» ներդաշնակութիւն կը բոլորեն, հմայելով ունկնդիրները: Հոնա, երկայն օձ մը իր պապրուն շապիկին մէջ, ցանկապատերուն տակ կը սողայ թոյն սրսկելով: Այս գեղանոյշ տրամադրութեամբ գեղացիները կը շարունակեն կթել այգիները, լուսնի լոյսին տակ, այգեկութքի երջանկալից վայելքը մրմռալով:

Եւ, դուն գիւղ իմ սիրական... այսօր մեծութեանս մէջ, բնապաշտ հոգիս քու աւերակ այգիներուդ փառքն է որ կ'որոնէ այս «քաղաքակիրթ» մայթերուն վրայ, վերյիշումներու այս տաղերը սիրտս կ'աղմկեն ու ես կը լամ անշարժ, կ'երգեմ տխուր սաղմոսն այգեկութքի եւ գիններուն բարկ, քէֆիկ մը դովացնելու համար վտարանդի հոգիս:

Այգեկութքի ժամանակն է այսօր, սակայն ես հեռու, շատ հեռու եմ մեր նոնուշիկ այգիներէն:

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

ՄԵՐ «ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ»Ը

ՄԱՐՍԷՅԼ. Յաճախ գրութիւններ երեւցան «Յառաջ»ի սիւնակներու մէջ, Հայ Մշակութային Միութեան մասին, իր կազմակերպած հանդէսներուն եւ դասախօսութիւններուն առթիւ:

Ներկայ յօդուածին նպատակն է աւելի ընդարձակ գիծերով ներկայացնել «Յառաջ»ի լայն ու դիւրաւ… ջանակին եւ հայ հանրային կարծիքին աւելի մօտէն ծանօթացնել միութիւն մը՝ որ կոչուած է օգտակար եւ արդիւնաւէտ… կան դեր կատարել արտասահմանի հայ երիտասարդութեան մտաւոր կեանքին մէջ. Մեր, երիտասարդներուս հոգիէն բխած, մեր ազգային … տառապանքներուն եւ … րազներուն մէջէն ծնած, գիտակից շարժում մըն է այս, արտայայտութիւն մը՝ պարտականութիւններու որ … հնչած է մեր ականջներուն, մինչեւ դարձած է անդիմադրելի հրաման, պահանջ մը:

Այս Միութիւնը արձագանգն է այն անկեղծ ու յուզիչ կոչին՝ զոր … հնչեցնել տարիներէ ի վեր ղեկավար մտաւորականութիւնը գաղութներու մէջ … երիտասարդական առողջ կազմակերպութեան մը որ կը թմբած հայ ցեղի … վտանգաւոր մշակոյթին՝ խորտակ… պիտի ըլլար նոր մտաւոր աշխարհ… րու եւ Հինին միջեւ, բերելու եւ … սեցնելու, հին անդաստանին մէջ … բերը զով ու կազդուրիչ՝ թարմ … ծումներուն, առողջ տեսակէտներ… եւ մխրճումներուն, զոր ներկայ … կը ծնի:

Միւսին «Յառաջ»ը, քու սրտ… կոչերուդ, քու հոգիէդ տառապող… եւ ամէն օր փրթող կանչերուդ … արձագանգն է այս միութիւնը, եւ … պէտք էինք յայտարարել այս յօդ… ծին ճակտին, ի պատիւ քեզի:

Նոյնպէս, անմիջապէս պէտք է … նենք հոս ուրիշ գաղափար մըն … շատ կարեւոր: Թող հանրա… կարծիք լաւ ըմբռնէ զայն ու միշտ աչքի առջեւ ունենայ:

Այս Միութիւնը, ինչպէս իր անուն ալ կը հաստատէ, զուտ մշակութային է:

Գիտակից եւ պարկեշտ ընթերցողի համար, այսպիսի անշուշտ… թեան չի կարօտիր:

Ամէն պարագայի տակ, այն … երիտասարդները որ կազմած են … եւ հոգեւին նուիրուած անոր զար… ման ու յաջողութեան, պէտք եղած չափ եփած են հայ քաղաքական… շրջնակին կաթսային մէջ: Անոնց … դերը ամուր են եւ վարժուած … դուելու այն ծածկամիտ ու թունա… նետերէն որոնք անպայման պիտի … ծակուին իրեն դէմ, հոն ի վար … ռելով եւ փորձելով տեսնել, որ … հակում կամ նախասիրութիւն:

Աւելին՝ այս ատ ի դիտաւորութիւն … արհեստով խծբծողներուն: Մշակութային միութիւնը ծնունդն է … սահմանի հայ երիտասարդութեան … տաւոր եւ հոգեկան պահանջներուն … կոչուած, առանց յաւակնութեան … շօշա մը դնելու այս մտածումին … անոր վճռական առաջնորդութեան

Այժմ տեսնենք թէ ի՞նչ ձեւով … արդարացուց իր գոյութիւնը եւ … մանաւանդ ի՞նչ յոյս կը ներշնչէ … պագային համար:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (14)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

Անցնող քանի մը շաբթուան մէջ մտածեցի առանց Մէքքէ հանդիպելու Հայրենիք վերադառնալ: Հոս հոն թափառեցայ յուսալով որ նախկին ջերմեռանդութիւնս կը զարթնու իմ մէջ կրկին, սակայն ոչինչ կը զգամ: Ու հիմակ, Սահիպ, ձեզի կը հանդիպիմ. — Ես, Ռիւթէմ խան, ներշնչումի պակասէն մեղք վերջաւորութեան մը մատնուած: Եւ աղօթեցի: Գնդապետ Սահիպ պահապանը, կը հաւատամ որ դուք Աստուծոյ շնորհն էք:

Լամբարով լուսաւորուած մթութեան մէջ Մընթիին աչքերը մերինները փնտռեցին: Մենք նկան չըրինք: Մեր մէջէն միայն ինք կը ճանչնար Ռաճփութը, ուստի բացարձակ իր գործն էր:

— Ինչպէս կ'ուզես այնպէս ըրէ, ըսաւ Ռէյլ: Մնացեալներս ալ գլխով հաւանութիւն տուինք:

— Ռուսթէմ խան, մենք դէպի ներսերը կը ճամբորդենք, այն կատաղեալի յոյսով որ ծովեզերեայ քաղաքէ մը մեր բացակայութիւնը կրնայ կերպով մը օգնել Հայերուն, ըսաւ Մընթին.

Ռաճփութը վայրկենապէս ոտքի ցատկելով բարեւի կեցաւ:

— Այդչափը կը բաւէ: Գնդապետ լորտ Մօնթոկոմէրի Սահիպ, հաւատարմութիւնս կը մատուցանեմ: Արիւնս քեզի կը պատկանի, պատրաստ այդ դատին համար թափուելու: Գետինը գլխուս վրայ... քու պատիւդ իմ կեանքիս վրայ... քու գացած ճամբադ իմ ճամբաս է ու Տէրը իմ վկաս:

— Ցախուռն մի ըլլար, Ռուսթէմ խան: Մենք շատ հաւանաբար գերի բռնուինք քու կրօնակիցներէդ, ու երբ դուն Հայերը պաշտպանես՝ անոնք քեզ հաւատացեալ պիտի կոչեն: Ու յետոյ Հայերը քեզի ի՞նչ կ'ըլլան:

— Ա՛հ, Սահիպ, բայց վէրքին մէջ սուր խթան մը կը մխէք: Տեսեր եմ ես թերահաւատութիւն, անըրադարձութիւն, գողութիւն, տանջանք, կողոպուտ, անգթութիւն, բոլորն ալ կատարուած Աստուծոյ անունով: Հայերուն վերջին օգտանալիքն է: Ուխտագնացութեան ձեռնարկեցի գութ ու շնորհ փնտռելու համար: Որքան որ սուրբ վայրին մօտեցայ այնքան հաձողուեցայ, որ գթութեան տունը երկրիս վրայ է. սակայն հոս աւելի անհաւատութիւն կը տեսնեմ: Երեք գիշեր առաջ գիւ տեղ մը տարին եւ առաջարկեցին զէթ Հայու մը հարստութեան մէկ երրորդը՝ եթէ սուրս դրժանքով անօգնականին կոկորդը խոթէի, յանուն գթառատ ու բարի Աստուծոյ: Սոսկալի ջղայնացայ երբ այդ ամբողջ իր գրքին մէջ գրեց ու պատժուեցաւ ան: Սահիպ Պահապան, ես անպաշտպաններուն կողմն եմ եւ վստահ եմ որ դուն ու քու բարեկամներդ ալ այնպէս էք: Ես քու մարդն եմ:

— Մեր ծրագրին մէջ կռուիլ չկայ, ըսաւ Մընթի:

— Սահիպ, իրական զինուորներուն համար միշտ գործ կայ:

— Ի՞նչ կ'ըսէք տղաք: Թող տա՞նք որ ետեւերնիս գայ:

— Ես իմ հաշուոյս կը ճամբորդեմ, Սահիպ: Լաւ կենդանի մը ունիմ, եւ լաւ զինուած եմ:

— Անշուշտ, թող հետերնիս գայ. կը սիրեմ զինքը, ըսաւ Ռէյլ:

— Ես ալ զինքը կ'արտօնեմ որ յետոյ Անգլիա գայ. պայմանաւ որ վրդովեցնէ զիս հրապարակով «Աստուծոյ պտուղներ» կոչելու, յարեց Ֆրէտ:

Իրենց այս խօսակցութեան մէջ Բողրով «Մարտիրոս» անուամբ Միքըլին մօտ վերադարձաւ, տեսնելու համար թէ ուրիշ օգնութեան մը պէտք ունի՞ք: Կը ձանձրանար ան: Թովի անծանօթին մէջ ձայներ կային: Գերմանացին անգլերէն կը խօսէր բազմութեան մը որ կ'ապրոց պատուհանէն կը տեսնուէր:

Անոնց խրամատներով մէկ մէկ լրտեսէ, ըսաւ ան: Այն մարդը զոր ծեծեցի՝ անոնց խումբէն է: Դուք ինքներդ տեսաք թէ ինչպէս օգնութեան հասան անոր, թէ ինչպէս Հնդիկը ըմպանալիքով մոլորեցուցին: Անգլիացիներուն գործելու եղանակը այսպէս է. («Անիծեալ ըլլան», ձայն մը լսուեցաւ): Գրքի մը մէջ կը նօթագրեն ու երբ յանցանքի վրայ կը բռնուին՝ կ'այրեն զայն, ինչպէս տեսաք: Գիրքը այրուելէն առաջ տեսայ ես: Էջերը ծեծեցի որովհետեւ անոր մէջ գրած էր տեղեկագիրներ, բացատրելով թէ ինչպէս վարուելու է անհաւատներու հետ՝ ա՛յն տեսն որուն մասին գիտէք արդէն: Ձեզի կ'ըսեմ որ անոնք ամէնքն ալ լրտեսներ են, մէկը միւսէն զէշ: Անոնք ի նպաստ Հայերուն կ'աշխատին, արտասահմանէն միջամտութիւն խնդրելու համար:

Այդ մարդուն խօսքերը անմիջապէս վտանգի մթնոլորտ մը ստեղծեցին մեզ համար, որուն որպէս անմիջական արդիւնք հազիւ ազատեցայ սուրնահար ըլլալէ բակէն անցած ատենս եւ պահուըտելով արապայի մը ետեւ, մէկու մը կողմէ զոր չկրցայ տեսնել:

— Բոլոր հրապարակը անօգուտ է, ըսի Ֆրէտին, փայտածուխի կրակարանին մօտ հաւաքուած մեր խումբին քով վազելով: Գրեթէ շնչասպառ լսածներս պատմեցի: Աւտօ չեղած հոս պիտի գան ու սպաննեն մեզ, վերջացուցի:

— Գիտի ըսէ՞ն այդ բանը, ըսաւ Մընթին:

Արեւածագէն երկու ժամ առաջ մեկնեցանք, որուն համար մեր թուրք ջորեպանները շատ ուրախացան, վասնզի արեւածագին ճամբայ ելլելը … ուշ կը նկատեն, ոչ շատ կանուխ … կայն խանին ծառաներուն համար, … րոնք բաւական լաւ գիտեն Եւրոպ… ցիներուն սովորութիւնները. … կանգնած դրան առջեւ՝ նուէր կը … րային: Մենք ալ շատ կանուխ … թշնամիին համար որ բացը կանգ… աղտեղութիւն կը նետէր մեր վր… եւ Գերմանացին զայն կը քաջալ… ռանիքէն: Ֆրէտ յանկարծակի բ… լով զայն աղբի կոյտ մը ճիշդ երե… նետեց: Յետոյ խանին տէրը … տեւէն դուռը գոցեց ու մենք դէպի … ծանօթ ճամբայ ինկանք:

ԳԼՈՒԽ 4

Ձիւնը որ կը սպառնար … վրայ՝ չսեղաց եւ … Մեր մեկնումէն ժամ մը վերջ … ալ պարզուեցաւ. Մեր ետեւէն կը … ւէին ձիերու եւ ջորիներու … զանգակներուն ձայները: Բայց … դարձան դէպի հիւսիս, անցնելու … մար Նշանաւոր Ձէյթգեան … րէն, մինչ մենք բռնեցինք բաց … ճամբան, որ լեռան հետ զուգահեռ… կան կ'ընթանայ:

(Շար.)

ԱՆՑՆՈՂ ՏԱՐԻՆ.— Կարճ վերաքաղ մը ընդհանուր պատկեր մը գծելու համար :

Ինչպէս նոյեմբերէն սկսած, այսինքն 9 ամիսներու ընթացքին կատարուած աշխատանքի պատկեր մըն է հետեւեալը —

Յուսիկ Ցօբեկեանը.— Մշակութային Միութիւնը կազմակերպած է, հըրաւիրելով գաղութիս բոլոր միութիւնները, անմահ վիպասանին հարիւրամեակ յոբելեանը: Տօնած է երախտապարտ հանդէսներու մէջ. բուն յոբելեանին ուրուն հրաւիրած է գրագէտ Գ. Արշակ Չօպանեանը Փարիզէն եւ Բաֆֆի ձօնուած թատերական ներկայացում մը յոբելեարին մէջ երկին Խենթը Զայն յատկապէս Թատրոնի վերին հաստատած էր Գ. արք. Խաչատուրեան, գրագէտ առաջնորդը որ առաջին անգամ իր ամբողջ համակրանքն ու վերաբերմունքը տուաւ այս միութեան:

Կոմիտասեան.— Հազիւ քանի մը ամիս վերջ այս զոյգ հանդէսներէն, Միութիւնը ձեռնարկած է Գ. Անմահ երաժիշտի նուագահանդէսին: Իր միամտօրէն կեանքին փայլուն գործերէն մէկն էր, թէ իր մեծ ազդեցութեամբը եւ ուսուր հասարկութեան վրայ. բէ իր կազմակերպութեամբ: Հայ երաժշտական արուեստը չէր կրնար աւելի գեղեցիկ կերպով ներկայացուիլ: Այդ փառաւոր հանդէսը առիթը տուաւ աւելի հպարտութեամբ լեցնելու մեր սրտերը եւ խոր ու անմոռանալի յիշատակ մը ձգելու մեզ հիւրընկալող երկրին ազգին մտքին մէջ: Հոն էր որ անծ պետութեանց հիւպատոսները, ինչ հրացմունքը յայտնեցին այս երաժշտական խնդծ բայց հոգիով ու ապրելով մեծ ժողովուրդին: Հոն էր որ Թուրք հիւպատոսը իր յոյն պաշտօնակցին ներկայութեան իր մասը խածաւ....:

Ըսենք թէ այս հանդէսը փառաւոր գործ մըն էր նաեւ իր կազմակերպութեամբ. Նկատի առնելով միայն անոր բարոյական եւ գեղարուեստականարժէքը՝ Միութիւնը ամէն բան չգեղ եւ անթերի ուզած էր ընել. Մարսիլիոյ ամենափառաւոր սրահը՝ ուր հազարաւորներ կը սեղմուէին, ծայրէ ի ծայր լեցուն էր, կարգապահութիւնը, ինչպէս նուագածութիւնը անթերի: Ով որ առաւել ունի գաղութներու մէջ կազմակերպուած հանդէսներու նիւթական վիճակին վրայ, կրնայ երեւակայել կազմակերպութեան մը ոյժը, երբ ըսենք թէ նախատեսուած 15.000 ֆրանքի պիւտճէն գոցուեցաւ եւ բան մըն ալ աւելցաւ.....:

Առուլիամբ եւ դասախօսութիւններ.

— Այս մեծ ձեռնարկներուն կողքին Միութիւնը իր օժանդակութիւնը ընծայած է առ հասարակ բոլոր ազգային մշակութային հանդէսներուն, անխտիր, — Երաժշտ. միութեան, Գ. Ա. Գարթեւեանի ղեկավարութեամբ տուած երգահանդէսին, եւ վերջերս մեծ գրագէտ Գ. Արշակ Չօպանեանի Ցօբելեանին:

Նոյնպէս գլուխ հանած է Ասուլիաններու եւ դասախօսութիւններու շինիչ եւ փայլուն շարք մը: Ամէն շաբաթ կանոնաւորաբար իր անդամները մղած է ուսումնասիրելու նիւթեր եւ ներկայացնելու հանրութեան: Օգտուած է տեղական բոլոր պիտանի ոյժերէն, հրաւիրելով դասախօսելու Միութեան տան մէջ, հրաւիրած է քաղաքէս անցնող ու դարձող բոլոր մտաւորականները: Իր հիւրերն ու դասախօսները եղած են Գ. Գ. Նշան Պէշիկթաշլեան, Գ. արք. Խաչատուրեան, Ց. Օշական, Շ. Նարդունի, Վ. Իշխանեան, Ա. Չօպանեան, եւայլն:

Ճշմարիտ մշակոյթի վառարան մը, հիւրանոց մը որ բաց եղած է բոլորին:

Եւ ահա գլուխ կը հանէ իր սիրտին ամէնէն շատ խօսող իր առաջնորդութեան հիմնական մասը կազմող ուրիշ գործ մը:

Հրատարակութիւն՝ տաղանդաւոր գրագէտ Գ. Շ. Նարդունիի ԵՐՈՒՍԱՂԷ՞Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՞Մ գրքին:

Իր սեփական միջոցներով հրատարակելով մեր ներկայ գրական սերունդին ամէնէն կարկառուն մէկ դէմքին գործը, Մշակութային Միութիւնը ապացոյցը կուտայ, ոչ միայն իր առողջ եւ զօրաւոր կազմակերպութեան, այլ մանաւանդ հաւատքը կը ներշնչէ գեղեցիկ ձգտումներու եւ կը պարզէ այն ուղին որուն կ՚ուզէ հետեւիլ այս տղաքը:

Արդարեւ, հրատարակչական այդ գործին մէջ կ՚ուզէ տեսնել այս Միութիւնը իր ճիգերուն պսակումը: Որովհետեւ Մշակութայինի գործն է այդ, ինքնին մեծ նպատակ մը:

Այս հատորին պիտի յաջորդեն ուրիշներ, թէ ծանօթ գրագէտներու անտիպ երկեր եւ թէ անծանօթ սկսնակներու արժէք ներկայացնող փորձեր: Մենք պիտի երթանք ու գտնենք զանոնք ու հրատարակենք մեր ծախքերով: Պիտի քաջալերենք արդէն ծնած արժէքները ու մութէն դուրս հանենք նորեր: Պիտի ստեղծենք շարժում մը, խանդավառ ու վերանորոգող՝ արտասահմանեան այս միօրինակութեան ու ամքածութեան մէջ:

Որո՛ւն որ սիրտին մօտ է այս գործը, թող գայ մեզի: Բոլոր հայրենակիցներու տրամադրութեան տակ ունինք տոմսեր, դիրենք անգամ արձանագրելու, ըլլան անոնք հեռակայ վայրերու մէջ թէ Մարսէյլ: Կրնան դիմել նաեւ ստանալու համար վերի յիշուած գիրքը, նոյն հասցէին,—

Union Culturelle Arménienne, 2 rue Philipe de Girard, Marseille :

ՆՈՒՐՀԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ ՀԵՌԱՑՈՂ ՀՐԵԱՆԵՐԸ ԾԱՆՐ ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ՞Ն Կ՚ԵՆԹԱՐԿՈՒԻՆ

« Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Պերլինի թղթակցին հաղորդած տեղեկութիւններուն համաձայն՝ գերման կառավարութիւնը ծանր տուրքերու կ՚ենթարկէ արտագաղթող հրեաները:

Միայն յուլիս ամսուան ընթացքին եկամուտները արտագաղթի տուրքերէն եղած են աւելի քան երկու միլիոն մարկ. մինչ անցեալ տարուան նոյն ամսուան հասոյթը հազիւ կը հասնէր 500 հազար ոսկիի:

Այս եռամսեան տարեշրջանի մէջ այն չորս ամսուան —ապրիլ - յուլիս— հասոյթը անցած է հինգ միլիոն ռայխսմարքէն, մինչ ամբողջ եկամուտը անցեալ եռամսեան տարուան հասած էր միայն 6.750.000 ոսկիի:

Գերմանական երկրէն արտագաղթող մը պարտաւորուած է իր հարստութեան 25 առ հարիւրը իբրեւ տուրք վճարել կառավարութեան, իսկ մնացեալ 75 տոկոսին համար իրեն կը տըրուի արտահանելու իրաւունք, բայց այս իրաւունքը նպատակին չի ծառայեր, որովհետեւ այդ գումարը մեծ մասամբ կը մնայ մօտաւոր գերմանական դրամատան մը մէջ, որմէ իրական արժէքով մը դուրս հանել անհնարին է արտագաղթողին համար:

Գերմանիայէն փախչող հրեաները բոլոր դպրոցներէ հեռացուելով՝ տուրքի եւ այլ ձեւերով կը կորսնցնեն իրենց ունեցածը գրեթէ ամբողջութեամբ: Իրենց կը մնայ միայն իրենց հարստութեան 8 առ հարիւրը, երկրէն դուրս ելլելէ ետք:

ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԻ ՄԸ ՍԼԱՔՆԵՐԸ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԴԷՄ

Պէյրութի «Երկրոց» թրքական թերթը, որ վերջերս քննադատեց Ալեքսանդրէթի Սանճագի մասին բրած հըրատարակութեանց համար եւ այս առթիւ գնահատեց «Զարթօնք»ի «Սրտի խօսք» ընթացքը, այս անգամ ալ (26 օգոստոս) իր սլաքները կ՚ուղղէ «Յառաջ»ին:

Յիշեցնելէ յետոյ թէ «Յառաջ» խմբագրականով մը կը պարզէ Սանճագի հայերուն «որպէս թէ» կրած ճնշումները Թուրքերուն կողմէ, «Երկրոց» գիտել կուտայ.

— «Յառաջ» թարգմանչը կը գոչէ կարգ մը թրքական թերթերու հրատարակութիւնները: Մինչդեռ բուն յարգանքը ինք ըրած է: Հաթայի թրքական հանգամանքը կասկած չի վերցներ: Թիւրք օղլու թիւրք այդ հողերը, դաժան դարձուածքի մը հետեւանքով, ճակատագիր փոխելու փուտ. ցին ենթարկուեցան թէեւ, բայց կարելի եղաւ չաւսով փարատել այս փտանգը: Այլեւս նորոյթէ գաղթած են ջարդի ու տարագրութեան յանկերգները, զոր այնքան յաջողութեամբ կրգործածէին՝ աշխարհի հանրային կարծիքը պղտորելու համար: Ասոնք այլեւս քաղաքական անարժէք ապրանքներ են: Եթէ կան մարդիկ որ կը մտածեն չուին այն հաւանականութենէն թէ Հաթայ պիտի վերադարձուի բուն տէրոջը, կրնանք յայտնել թէ անտեղի են այս մտահոգութիւնները»:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԵՍՆՔԸ ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ

ԱՎԻՆԵՈՆ, (Ցառաց).— Այս տարի ալ հանդիպումներ ունեցանք Դաշնակցական ընկերներու հետ: Եկած էին ընկերներ Վալանսէն, Լիոնէն, Մարսէյլէն եւ ուրիշ տեղերէ: Ունեցանք մտերմական եւ կուսակցական խօսակցութիւններ:

Անցեալ տարի 5 մայիսին զինուորական քննութեան կանչած էին 21էն 33 տարեկան երիտասարդները եւ ընդունուեցան 45 հոգի: Քննութենէն վերջը հապարապետը իր քով կանչելով մեզ, բացատրեց զինուորութեան պայմանները: Այս բացատրութենէն 5—6 ամիս վերջը զինուորցուները առացան իրենց տետրակները:

*** Հօկի լուծումէն ի վեր մեր գաղութը խաղաղ վիճակ մը ունի: Գաղութը ունի երկու կազմակերպութիւններ, Հ. Յ. Դ. Մուրատ խումբ եւ Թաղային խորհուրդ, որ կ՚աշխատին համերաշխօրէն:

*** Երկու տարի առաջ ունէինք միայն երկու - երեք սեփական գործ ունեցողներ: Այժմ ունինք տասը սափրիչ, դերձակ, կօշկակար եւն.: Ամէնքն ալ գոհ են իրենց վիճակէն: Ունինք նաեւ բաւական թիւով բանուորներ: Անգործներ չունինք:

Մէն Սաթուրէն որ Ավինեոնէն 10 քիլոմեթր հեռու է, կան 12 ընտանիքներ, հաստատուած 1920էն ի վեր: Կաշխատին թուղթի գործարանը. Գործատէրը տրամադրած է ձրի տուն եւ աւելի մը հող, բանջարեղէն մշակելու համար: Ունի Համազգայինի մասնաճիւղ մը 20 անդամներով, որ կը պահէ ծաղկոց մը 15 պզտիկներով, ղեկավարութեամբ տիկին Ծիրայր Կարապետեանի: Դաս կ՚առնեն շաբաթը երկու պաշ, հինգշաբթի եւ կիրակի օրերը:

Ավինեոնը կամ Փօնթէն ինչո՞ւ խոր քունի մատնուած են:

Լեւոն Օվիկեան

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԱԶԳ. ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Քոնսթանցայի (Ռումանիա) ազգ. վարժարանը չորս դասարանէ բաղկացած տարրական նախակրթարան մըն է: Ունի 136 աշակերտներ եւ 6 ուսուցիչ, որոնցմէ 3ը հայ եւ 3ը ռումէն:

Կալացի վարժարանը ունի ընդամէնը 40 աշակերտ, երկու ռումէն եւ երկու հայ կրթական մշակներով, որոնցմէ մին՝ տնօրէն՝ Ս. Սրենց:

Դպրոցին տարեկան պիւտճէն է 240 հազար լէյ, որ կը ճարուի բացառապէս բուռ մը ազգայիններուն նուէրներով:

Այս գումարէն 50.000 լէյը կը հոգայ Բայթեր Հայ Տիկնանց Միութիւնը:

Դպրոցը ո եւ է հաստատուն հասոյթի աղբիւր չունի:

Պուքրէշէն, Քոնսթանցայէն, Կալաչէն զատ՝ հայ վարժարաններ կան նաեւ Պազարճըգի եւ Սիլիսթրէի մէջ:

Առաջինը ունի շուրջ 100 աշակերտ, բաժնուած մանկապարտէզի մը եւ չորս տարրական դասարաններու մէջ: Ունի 4 ուսուցիչ՝ հայ եւ ռումէն: Տընօրէնին պաշտօնը կը կատարէ քահանան, նոյն վարժարանին երբեմնի աշխարհական տնօրէնը (Հմ. Զարգարեան):

Սիլիսթրէ աւելի փոքր գաղութ մըն է, ունի դպրոց մը, ուր կ՚ուսանին

Աչքի զարնող երեւոյթն այն է, որ շուրջ 40 աշակերտներ:

ռումանահայ վարժարաններու աշակերտութեան թիւը համեմատական չէ գաղութի հոյութեան թիւին հետ:

Գոյութիւն ունեցող դպրոցներուն մէջ կ՚ուսանին շուրջ 700 աշակերտ:

Ուրեմն 20—25.000 հաշուող ռումանահայութիւնըմայրենի լեզուակրթութիւն կուտայ միայն 700 աշակերտի, մինչ Պուլկարիոյ Փլովտիւ քաղաքին 8—10.000 հայութիւնը միայն իր սեփական վարժարանին եւ Մխիթարեաններու մօտ ունի աւելի քան հազար աշակերտ:

Այս համեմատութեամբ, ռումանահայ վարժարանները պէտք է ունենային առնուազն 2000—2500 աշակերտ, փոխան 700ի:

ՊԱԼՖԱՅԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻ ՄԱՏՈՒՌԸ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.—

« Կրթական տեսչութեան տեղեկութիւն տրուած ըլլալով թէ չէնքին մէջ աղօթատեղի կայ եւ պաշտամունք տեղի կ՚ունենայ, յանձնարարուած էր փակել զայն, նկատելով որ կրթական յարկերը պէտք չէ որ կապ եւ յարաբերութիւն ունենան եկեղեցիներու եւ կրօնական հաստատութեան հետ:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱԳԱՆ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայրենիք» եռամսեայ խմբագրութիւնները կ՚ըսէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (28 օգոստ.).

— «Մեր ժողովուրդի ապագան ապահովելու միակ հիմնական միջոցը մեր նոր սերունդն է:

Կրցա՞ծ ենք հայ նոր սերունդը շահագրգռել մեր ժողովուրդի ապագայով այն աստիճան, որ ան եւս մտահոգուի ու ազգապահպանման միջոցներու մասին խորհի.

Ահա հարցում մը, որուն պիտի տայ ամէն մէկ հայ եւ մանաւանդ ամէն մէկ ազգային կազմակերպութիւն:

Հարցումը տալէ յետոյ ալ՝ ամէն անհատ ու հաւաքականութիւն պիտի ջանայ գտնել անոր ճիշդ պատասխանել:

Այս որոնումին արդիւնքը չենք կարծեր որ ամբողջովին դրական ըլլայ: Ոչ ոք կրնայ ձեռքը խղճին վրայ դնել ու յայտարարել թէ՝ մեր նոր սերունդը պատրաստ է իր ուսերուն վրայ կրելու ազգապահպանման հոգը գէթ այն համեստ չափով, որ կը կրէ ներկայ չափահաս սերունդը.

Այս է անխուսափելի եզրակացութիւնը ամէն մէկ լուրջ խորհրդածութեան:

Ու այս է ամէնէն աւելի մտահոգիչը՝ մեր ժողովուրդի ապագայ ապահովութեան տեսակէտէն:

Ժողովուրդի մը չափահաս սերունդը լաւատեսութեամբ կրնայ նայիլ այն ապագային միայն, երբ իրեն յաջորդող սերունդը պատրաստ կը գտնէ՝ բռնելու իր տեղը:

Այս ըմբռնումով մենք լաւատես ըլլալու հիմք չունինք դեռ:

Ու այս դրութեան պատասխանատուները միայն եւ միայն մենք՝ չափահասներս ենք, որովհետեւ չենք կրցած լրիւ կերպով կատարել մեր պարտականութիւնը՝ հանդէպ մեր նոր սերունդին հայեցի դաստիարակութեան, որուն շնորհիւ միայն հայութեան ապագայի խաւրքը կը մտնէ նորերու միտքէն ու սիրտէն ներս:

×

Ի՞նչ ըրած ենք մենք՝ կապելու համար մեր զաւակները մեզի ու մեր միջոցով հայութեան:

Այս հարցումին պատասխանելու համար՝ մենք կ՚առնենք ամերիկահայ գաղութը իբր օրինակ, ընդունելով որ աւելի կամ նուազ չափով պատկերը նոյնն է այն բոլոր վայրերուն մէջ, ուր մեր ժողովուրդը կ՚ապրի իբր եկւոր:

Պէտք է ընդունինք որ Ամերիկահայութիւնը վերջին հինգ տարիներու ընթացքին բացաւ իր աչքերը եւ տեսաւ իր զաւակներուն սպառնացող ահաւոր վտանգը.

Իբր հետեւանք այս սթափումին, մենք ունեցանք կազմակերպութիւններ եւ հրատարակութիւններ, որոնք կեանքի կոչուեցան ամերիկահայ նոր սերունդին համար:

Մայրենի լեզու սորվելու համար բացուած դպրոցները համեմատաբար աւելի շատցան վերջին տարիներուն ու աւելի ալ կանոնաւորուեցան:

Նոր սերունդին համար հրատարակուող պարբերականներն ու գրքոյկները, մեծագոյն մասով անգլերէն, կատարեցին իրենց բարերար դերը՝ հետաքրքրութիւն ստեղծելով դէպի մեր ժողովուրդի անցեալ ու ներկայ կեանքը:

Անիկա խիստ անհրաժեշտ էր, բայց չարաչար սխալած պիտի ըլլայինք, եթէ գոհանայինք այսքանով:

Հետաքրքրութիւն ստեղծելը նախապայմանն է բուն աշխատանքին,— մեր նոր սերունդին հայ ոգի ներշնչելուն, հայ պատմութեան, գրականութեան, մշակոյթին, հայ երկրին ծանօթացնելուն: Այս աշխատանքին շնորհիւ է որ մեր նոր սերունդը պիտի սկսի զգալ, սորվիլ ու գործել իբր Հայ:

Եթէ չկատարուի այս աւելի հիմնաւոր աշխատանքը, զուր պիտի անցնին մինչայժմեան թափուած ջանքերը. պիտի մարի նաեւ ստեղծուած քիչ մը հետաքրքրութիւնը.

Հնարաւո՞ր է նման հիմնական աշխատանք, որմէ սպասուելիք արդիւնքը կասկածէ վեր ըլլայ:

Այո՛:

Այո՛, միայն մէկ պայմանով,— որ այդ աշխատանքը տարուի միահամուռ ջանքերով, նիւթական ու բարոյական ուժերու միացումով, ընտանիքի եւ ազգային բոլոր կազմակերպութիւններու գործակցութեամբ:

Մեր նոր սերունդը հայ մեծցնելու նախաձեռնողի բոլոր տարրերը պիտի գիտնան գործակցիլ՝ անխտիր բոլորին համար կենսական ու անյետաձգելի նպատակ մը իրականացնելու համար:

Կրօնական քաղաքական եւ ընկերային համոզումներու տարբերութիւնները պէտք չէ խանգարեն համաձայնութիւնը՝ այս կենսական գետնին վրայ:

Ամէն զոհողութիւն պիտի ընենք, որպէսզի ունենանք հայութեան ապագայով մտահոգուող, ազգապահպանման համար ամէն ճիգ թափելու պատրաստ ու առաւ նոր սերունդ մը:

Նոր սերունդ մը, որ հիմնովին ծանօթ ըլլայ մեր ժողովուրդի անցեալին, ապրի իբր Հայ ներկայիս եւ մտածէ հայութեան ապագայի մասին:

Այս ամէնը կարելի է միայն միայն մէկ միջոցով, որ է ՀԱՅ ԼԵԶՈՒՆ:

Հայ լեզուի հիմնական խրացումն է որ հնարաւոր կը դարձնէ հայ պատմութեան, գրականութեան, մշակոյթի, Հայաստանի աշխարհագրութեան, հայ աւանդութիւններու, սովորութիւններու, բարքերու ծանօթացումը: Ու այս իրեն հետ կը բերէ հայ ոգին:

Այս գլխաւոր միջոցը՝ հայ լեզուն յառ զանդուածներուն մատչելի դարձնելու համար, անհրաժեշտ է որ նոր սերունդին միջնակարգ եւ բարձր կըրթութիւն ստացած մասը պատեհութիւն ունենայ ընդհանուր կրթութեան համապատասխան չափով տիրանալու նաեւ հայկական ճիւղերուն»:

Բացատրուած է թէ չէնքին մէջ աղօթատեղի չկայ, այլ անկէ բոլորովին անջատ եւ բաւական հեռու, որբանոցի յարակից պարտէզին մէջ կը գտնուի մատուռ մը, որ բաց է ամէնուն առջեւ եւ հոն կատարուած արարողութեանց ներկայ կ՚ըլլան ոչ միայն որբուհիները, այլեւ ժողովուրդը: Անկէ զատ, որբանոցը կուսանաց վանք կամ մայրապետանոց չէ, այլ հոն կը խընամուին ու կը դաստիարակուին անոք ու անպաշտպան որբուհիներ որոնք կը պատրաստուին ընտանիքներ կազմելու:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Բայց հոն ալ արդէն գործը շատ առաջ գացած էր: Ահագին բաներ պատահեր են, որոնց մասին դեռ որոշ լուր առած չէին: Թէ Գարահիսարի մէջ, Վանի մէջ եղածին նման, տեղի ունեցեր են, այն հաւատքով թէ զուտ իրենց կեանքը կը պաշտպանեն: Ու խօսեցայ: Ու փորձեցի որ կառավարութիւնը մեզի թողլ տայ նոր կեդրոններ սեղմափոխութիւնը անձամբ մենք կարգադրենք եւ գործադրենք....

— Մեր նոր բնակավայրերը երկինքն են, եւ հոն երթալ կը մնայ մեզի,— ըսաւ Մելինէ Արամ իր վճիտ ձայնովը, երբ Սիրանոյշ շունչ մը կ՚առնէր:

— Բայց այս ամէնը կարելիութիւն չունի, աս տարբերութեամբ Թուրքերը առիկա հիմ բռնեցին արդարացնելու համար իրենց ոճրագործ արարքը:

— Երզնկայի եւ Ակնայ միջեւ, Թէքմալի կիրճին մէջ մորթուեցան, ըսպաննուեցան վեց հազար հոգի, թերեւս ալ աւելի, գրեթէ միմիայն կիներ ու տղաքներ: Մենք ալ հոն էինք, եւ անպատմելի նեղութիւններով միայն կրցանք ազատուիլ: Նախճիրը Քիւրտերուն կողմէ գործուեցաւ, բայց պայն ի գլուխ հանեցին Թուրք կանոնաւոր զինուորներ, հեծելազօրքի մէջ թէ կիսաբաժնին պատկանող Թուրք կանոնաւոր զինուորներ: Ես իմ աչքովս տեսայ զանոնք, եւ տեսայ թէ ինչպէս անոնց սպաներն ալ իրենց մէջ էին:

— Մենք յաջողեցանք լերան վրայով Սվազ պրծիլ: Անկէց Ուլաշի եւ Կիւրինի վրայով ձիով գացինք Ալպիսթան եւ լերան մէջէնՄարաշի վրայով հասանք: Այս ճամբուն վրայ ինչե՞ր տեսանք, ինչե՞ր, չի նկարագրուիր:

Սիրանոյշ կեցաւ իր մանրապատմութեան մէջ եւ երեսը ծածկեց ձեռքերովը: Ամբողջ մարմինը կը դողար ջերմ բռնածի պէս: Ներկաները լուռ ու մունջ, եւ կիսամթին սենեակին մէջ որ ճեղքէ մը միայն լոյս կ՚առնէր իբրեւ զուռ ծառայող վարագոյրի մը վրայէն, ուրիշ բան չէր լսուեր այլ ծանրակիր շունչը մարդոց եւ ջղաձգական հեծկլտուքը աղջկան:

Լուպովնա կրապովիչ նստած էր լուռ, Սիրանոյշի քով: Չէր կրնար հայերէն բառերուն հետեւիլ, բայց կը գուշակէր թէ ինչի վրայ կը խօսուի, եւ իր մտածումը կ՚անդրադառնար այն բաներուն, որ իր քօղութիւնն ալ խարտակած եւ տրամադրութիւնները փըճացուցած էին:

Վերջապէս նորէն սկսաւ Սիրանոյշ.

— Շատ դժուար է ինծի համար, որ աղջիկ մըն եմ՝ այրերուդ խօսիլ այն բաներուն վրայ, որոնց ականատես եղանք ամէն կողմ շարաթներէ ի վեր: Բայց պէտք է խօսիմ: Պէտք է ամէն բան ըսեմ կամ ոչինչ:

Ձայնը խռպոտեցաւ եւ գրեթէ կը փսփսար բառերը, որոնք չորցած աղբիւներու պէս մութ ու տաք սենեակին մէջ կը թափէին, մահուան երկիւղով պաշարուած ու նստող մարդոց միջեւ:

— Խօսէ՛, Սիրանոյշ Զաւէնեան, ինչ որ կ՚ըսես՝ քեզի չի պատկանիր, այլ գործողին, ըսաւ Մելինէ Արամ եւ շունչ աղջկան գլխիկոր երեսը:

Սիրանոյշ կամաց կամաց ինքզինքը ժողվեց եւ շուարողի, վրդովողի ակնարկ մը նետեց շուրջը: Ցետոյ սկսաւ դարձեալ մեղկ, ընդհատ, ընդհատ:

— Թուզլա Ծանի մէջ տեսանք հարիւրաւոր մարդիկ, որոնք սպաննուած զանկերով ճամբուն վրայ փռուած էին: Ուրիշ դէզ մը, իրարու կապուած մարդիկ, սպաննուած էին դաշյններով եւ Թուրերով: Ամենուրեք մեռած կիներ եւ տղաքներ, ոմանց յագնութենէ, ոմանք զարնուած:

— Հանդիպեցանք շարք շարք կիներու եւ աղջիկներու, որոնց կուսաստար ճամբէ ճամբայ կը քշուէին: Հրէշ ժանտարմաները անոնց գլուխին կ՚իջնէին, ու երբ խեղճերը քիչ մը նստէր նորէն ոտքի ելլէին եւ քանի մը քայլ առնէին, մտրակով տեսարանը կը կրկնուէր: Այն որ այլեւս չէր կրնար քալել, պարզապէս տեղն ի տեղը կը սպաննուէր: Անգամ մը միայն տեսանք թէ ի՛նչպէս ժանտարմա մը հիւանդ կնոջ մը եզնասայլ մը ճարեց եւ օգնեց անոր որ ելլէ նստի:

Նորէն կեցաւ Սիրանոյշ, եւ վերջապէս, այս անգամ արագ եւ միօրինակ, ճիշդ տնեղահարի պէս.

— Ամէն սպառումի վայրերուն մէջ, Թուրք գիւղացիներ անխտիր կը բռնաբարէին դիւրեր կիներն ու աղջիկները: Անոնց աղաղակները դեռ ականջիս մէջ կը լսեմ, եւ բան մը չէինք կրնար ընել: Քանի՛ քանի՛ անգամներ կը հանդիպէինք կարաւան փոխադրող զինուորներու, որոնց նոր ժանտարմաներու կը յանձնէին իրենց բերածները եւ այդ ժանտարմաներն ալ միւսներուն աչքին առջեւ կը բռնաբարէին զանոնք:

— Ճամբուն վրայ տեղ մը, ուր ցից զառիվայր մը դէպի ձորը կը խոնարհի, աչքովնիս տեսանք որ քանի աղջիկներ ինքզինքնին վար նետեցին՝ խալըսելու համար զարհուրելի աղէտէն:

Սիրանոյշ դողդղաց, մարմինը փուշ փուշ եղաւ եւ ընդհատեց յանկարծ: Ունկնդիրներուն խուժէն խորունկ հեծկլտուքներ: Պահ մը վերջ շարունակեց.

— Եզկելները գրեթէ ոչինչ կը ըստանային իբրեւ ուտելիք: Նեղեած կըմախքներու պէս հոս ու հոն կը տապալէին: Տեղ մը չորս ժանտարմաներ իրենց առջեւէն կը քշէին գրեթէ յիսուն կիներ, առանց բոլորովին մերկ պարտաւորուած էին քալել: Իրենց անզօր մարմինները հարուածներէն ծածկուած ծակծկուած, ոտքերնին արիւնամած զուղծ մը եւ կիզիչ արեւուն տա՞կ այդ մերկանդամ հայուհիները: Ամէնքն ալ տարիքոտ կիներ էին, որոնց հետ ամէն տեսակ կատակներ ալ կ՚ընէին ժանտարմաները, մինչեւ որ ճամբուն եզերքը տարին խողխողեցին զանոնք:

— Օր մը կ՚անցնէինք խումբ մը Հայերու առջեւէն, որոնց մօտէն ահա կ՚անցնէրթափոր մը երեսունի չափ ճամբորդի կառքերու, որոնց մէջ կային Թուրք սպաներու կիներ: Կառքերը մէկէն ի մէկ կեցան, եւ նմանապէս հայերն ալ կեցան: Ճիշդ այդ պահուն կ՚երթայինք մեր ճամբուն եզերքէն Փրատեհիի հաղուստով: Ճամբորդի կառքերէն մէկուն մէջ դանուող կինը երէն մին յանկարծ վեհհարուածեան մը հանելով եւ վեր բարձրացնելով՝ զարկաւ գեղին տապալեց մօտը կեցած Հայերէն մին, բարձրաձայն խնդալով հանդերձ:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

Մինչեւ որ Թիւրքերը նեղուելէն պիտի չկրեն, ինչպէս կը յուսայ կառավարութիւնը։ Ցեսոյ, գնդակներու հետ կը գրաւեն նաեւ հրացանները։

Արեւելեան Տէրսիմի աշիրէթները իրենց ընտանիքները տեղաւորած են Գուզու Տէրէսի կոչուած 60 քիլոմեթր երկարութեամբ վայր մը որ կը գտնուի Մազկերտի նահանգին հիւսիսէն անցնող Սուլթան Գաղա, Տիւզկիւն Գաղա լեռներուն եւ Իքսուր լեռնաշղթային միջեւ։ Այս վայրը ոչ միայն անառիկ է, այլ եւ շատ լաւ պաշտպանուած է օդային յարձակումներու դէմ։

Ընտանիքները այսպէս տեղաւորելէ յետոյ, Թիւրքերը 7000 հոգիով անցած են Թուրք բանակին կռնակը՝ Տէրսիմի հարաւ-արեւելեան ուղղութեամբ։

Արեւմտեան Տէրսիմի աշիրէթներն ալ իրենց ընտանիքները տեղաւորած են Ալի Գօզաղի մէջ, որ միացման կէտն է Զմչկածագի Գըրգըլար լերան եւ Մանզուր լերան։ Այս վայրն ալ բացարձակապէս անառիկ ու ապահով է։

Այս շրջանի աշիրէթներն ալ յարձակումներ կը կատարեն Թրքական ուժերուն վրայ՝ Տէրսիմի հարաւ-արեւմտեան ուղղութեամբ։ Այս ճակատին վրայ, Գօչ Ուշաղը աշիրէթին պետերը՝ Իպրահիմ Զատէ Սէյիտ Խան եւ Գօփօ Հիւսէյին աղա յարձակում գործած են Մալաթիոյ եւ Էլ Ազիզի նահանգներուն վրայ։

Օվաճըք նահանգի Մազգուրտան, Արսլանտոն, Գիթան եւ Փեզգուրան աշիրէթներն ալ քաշուած են Մանզուր լեռները եւ կը յարձակին Երզնկայէն եկած ուժերուն վրայ։

*** Կառավարութիւնը բոլոր գիւղերու ծերոց ժողովներուն հրահանգ տըւած է արձանագրել եւ նահանգներուն կեդրոնները ղրկել Էլ Ազիզի եւ Երզնկայի նահանգներուն մէջ գտնուող բոլոր հայ կիները։

Քաղաքներու եւ գիւղաքաղաքներու մէջ գտնուող հայ կիները եւ աղջիկներն ալ կ'արձանագրեն։

Ուրիշ մանրամասնութիւններ՝ վաղուան թիւով։

Հիթլէրի առաջին յայտարարութիւնը կուսակցական համագումարին մէջ

«ՁԵԶԻ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՆԱՄ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՆԱՀԱՆԳՈՎ, ԻՄ ՀԱՅՐԵՆԻՔՈՎ» — «ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՉԻ ՎԱԽՆԱՐ ՊԱՇԱՐՈՒՄԷ, ՇՆՈՐՀԻՒ ՔԱՌԱՄԵԱՅ ԾՐԱԳՐԻՆ» — «ՊՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ՎՏԱՆԳԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ԵՐԲԵՔ» — ՈՉ ՄԷԿ ԽՕՍՔ ՉԵԽԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ։

Նիւրընպէրկի կուսակցական համագումարին բացման առթիւ, Հիթլէրի առաջին յայտարարութիւնը կարդացուեցաւ երեքշաբթի օր, մեծ հանդիսաւորութեամբ։ Անհատական յայտարարութեան գլխաւոր կէտերը.

— «Ընկերներ, քանի մը շաբաթ առաջ անգլիերէն թերթ մը կը գրէր թէ կ'ուզեմ դաշինք մը կնքել զանազան պետութեանց հետ, այլապէս պիտի չկրնամ ներկայանալ կուսակցութեան համագումարին։ Ես այդպիսի միտք ունեցած չեմ։ Ես ձեզի կը ներկայանամ ոչ թէ դաշինքով մը, այլ գերմանական եօթներորդ նահանգով, իմ սեփական հայրենիքով (Աւստրիա)։ Մեծագոյն Գերմանիան է որ կ'երեւայ, առաջին անգամ, Նիւրընպէրկի մէջ։ Եթէ նախկին պետութեան խորհրդանշանները գերմանական այս վաղեմի քաղաքը փոխադրուած են, անոնց հետ միասին եկած են վեցուկէս միլիոն Գերմաններ, հոգեպէս միանալով մեր ժողովուրդի միւս բոլոր կիներուն եւ այրերուն հետ։ Շնորհիւ ընկեր Կէօրինկի ձեռք առած կորովի միջոցներուն, հակառակ վերջին տարիներու պակասաւոր հունձքին, մենք յաջողեցանք ապահովել մեծաքանակ պահեստ մը։ Այդ պահեստը եւ նոր հունձքը կը փարատեն Գերմանիոյ պարէնաւորման բոլոր հոգերը։ Բայց եւ այնպէս, պէտք է տնտեսել։ Մենք կ'ուզենք հաստատել հացահատիկի պահեստ մը որ Գերմանիան ապահովէ որ եւ է նեղութեան դէմ։ Գերմանիա այժմ կը տառապի միայն երկու տնտեսական հոգերէ, — բնահանքային բանուորներու եւ մասնագէտ բանուորներու պակասը՝ մասնաւորապէս ճարտարարուեստութեան մէջ եւ աշխատաւորներու պակասը հողագործութեան մէջ։ Ժողովրդավարական կոչուած երկիրները փոխանակ Գերմանիոյ տկարութիւնը տեսնելու այս բանին մէջ, լաւ կ'ընեն որ մտածեն իրենց գործազուրկներուն վրայ։ Գերմանիա ոսկեդրամ չունի։ Մեր կուսակցութեան տնտեսական վարդապետութիւնը կը յայտարարէ թէ արտադրութեան յաւելումն է որ կը կազմէ միակ եւ ճշմարիտ յաւելումը աշխատավարձքի։ Շնորհիւ իր ներքին յարաճուն արտադրութեան, Գերմանիան դարձած է գնորդ մը օտար ինչպէս եւ գերմանական արտադրութեանց։ Ընդհանուր առումով, գերմանական տնտեսութիւնը այնպէս մը կառուցուած է որ կրնայ ամէն վայրկեան դիմանալ, անկախ՝ ուրիշ երկիրներէ։ Այժմէն պէտք է թաղել Գերմանիոյ պաշարման գաղափարը, զէնք մը որ անզօր է բացարձակապէս։ Ազգային - ընկերվարական պետութիւնը գիտցաւ օգտուիլ մեծ պատերազմին փորձառութիւններէն»։

Յայտարարութիւնը չլռեց վերջ թէ Գերմանիա «զօրաւոր բարեկամներ» ունի, Հիթլէր ակնարկեց Իտալիոյ հակահրէական քաղաքականութեան. «Կարծեմ կրնանք ըսել թէ որքան երջանիկ ենք որ ուրիշ եւրոպական պետութիւն մըն ալ մեր տեսակէտներն ընդունեց այնքան սքանչելի վճռականութեամբ, իբրեւ հետեւանք իր սեփական փորձառութեանց եւ իր սեփական միջոցներով։ Ժողովուրդներու կործանման պոլշեւիկեան վտանգը կը ցցուի աւելի քան երբեք սպառնալից՝ աշխարհի մէջ։ Հազարաւոր պարագաներու մէջ կը տեսնենք այս համաշխարհային ժանտախտին հրէական մանրէին հետեւանքները»։

Կրկին եւ կրկին փառաբանելէ վերջը ազգային - ընկերվարական կուսակցութեան կատարած նուաճումները՝ ներքին թէ արտաքին ճակատի վրայ, յայտարարութիւնը գոհարանութիւն կը յայտնէ «Ամենակարողին, որ օգնեց մեծ յաջողութիւն մը շահելու, առանց կորսնցնելու մեր հայրենակիցներուն արիւնը եւ կեանքը» (ակնարկէլ Աւստրիոյ կցման)։ Յայտարարութեան ընթերցումը վերջացաւ մոլեգին ծափերով, մանաւանդ երբ Հիթլէր յայտարարեց թէ Գերմաններու կայսրութիւնը այսուհետեւ կը դառնայ Մեծն Գերմանիա։ Ցետոյ երգչախումբը երգեց Պէթհովէնի օրհներգը, — «Երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ»։

Կը թուի թէ Հիթլէր չեխական խնդիրը պիտի շօշափէ աւելի վերջը, թերեւս փակման ճառին մէջ։

Ազգային վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղի 9րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ երեքշաբթի գիշեր, Գօնի մէջ (Տիժոն)։ Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 634.438 թիւը։

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1.000.000 ֆրանք — 780 465, 1.208.741, 993.022, 372.920.

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.000 ֆրանք. — 729.910, 896.255, 487.176, 1.073.889, 714.070, 006.045։

58.047 վերջացող բոլոր տոմսակները շահեցան 100.000 ֆրանք։
03.770, 61.307 վերջացող թիւերը շահեցան 80.000 ֆրանք։
31.413, 59.611 վերջացող թիւերը շահեցան 50 000 ֆրանք։
4.237, 8.276, 9.890, 7.816 վերջացող թիւերը շահեցան 20.000 ֆրանք։
121 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 ֆրանք։
939 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք։
79 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք։
05 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք։
89 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք։
4 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմ.ին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը։ Օրակարգ՝ Երջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն.

ԳԱՆՆԷՑ ԲԱՆԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, իր Ակումբին մէջ։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Թագվիկ» խումբի ժողովը՝ 9 Սեպտ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։

Գաւառ

ՍԷՆ ԺԷՌՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Ներկայ կ'ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԳԱՄՌԱՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ ըլլալ ճիշդ ժամանակին։

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Եկնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ վաղը, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայ կ'ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 11 Սեպտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2 30ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը 8 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Հ. Յ. Դ. «Ռիամանթօ» ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արապեաններու բնակարանը։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ պատանիներու ժողովը 8 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական տեղը։

Նոյն ժողովին ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ Ցառաջդիմասիրաց Միութեան ցպրոցի հայերէնի դասախօսութիւնները կը սկսին Հինգշաբթի, 8 Սեպտեմբերին։

Կը խնդրուի ծնողներէն որ ղրկեն իրենց զաւակները որոշուած թուականին եւ սովորական ժամուն։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի Ֆութպոլի Ցանձնախումբը հագործելով 1938—39 եղանակի բացումը, Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ հին ու նոր խաղացողները, 8 Սեպտ. Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, Chope du Nord սրճարանի գետնայարկը, Metro Gare du Nord։

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան Վարչութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի Մասնաճիւղի անդամներն ու ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները Ընդհ. ժողովի, այս Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, հայրենակից Լեւոն Տօնիկեանի բնակարանը, 52, Rue Gustave Courbet, Bagneux. Փորթ տ'Օրլէանէն առնել օթոպիւս եւ իջնել Grange-Ory կայարանը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՊԱՏԱՐԱԳ

Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ յառաջիկայ Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, Ս. Խաչի տօնին առթիւ, Գեր. Տ. Տիրան վարդապետ Ներսոյեան, Նորընտիր օգնական Հոգեւոր Հովիւի, հանդիսաւոր Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ եւ պիտի քարոզէ Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցւոյն մէջ։

Նորին Գերապատուութիւնը պիտի նախագահէ նաեւ իրիկուան Խաչվերացի արարողութեան։

Սկզբնաւորութիւն Ս. Պատարագի՝ ժամը 10ին.

Սկզբնաւորութիւն Խաչվերացի արարողութեան՝ ժամը 16.30ին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սեպտ. 11ին, Կիրակի առաւօտ, Ս. Խաչի օրուան առթիւ, Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ հանգուցեալ ԽԱՉԻԿ ՍԻՐԱԿԱՆԻ մահուան ... ամեակին առթիւ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ մարզպանը, կոմս տը Մարթէլ, որ Ֆրանսա կը գտնուէր, Պէյրութ վերադարձաւ օդանաւով։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ զինագործարանները կը բանին գիշեր ցերեկ։ Պահեստիները դրօշի տակ պիտի մնան 12 —16 շաբաթ։ 45 տարեկանէն վար այն պահեստիները որոնք նախապէս ութ շաբաթ մարզանք պիտի կատարէին, այժմ պիտի ծառայեն երեք ամիս։

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ կողմէ պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ վարչապետին, աշխատանքի ժամերու յաւելման հրամանագրին առթիւ։ Պ. Տալատիէ նորէն շեշտեց թէ անհրաժեշտ է զարկ տալ արտադրութեան, երկարաձգելով աշխատանքի ժամերը։ Կը կարծուի թէ կարելի պիտի ըլլայ միջին բանաձեւ մը գտնել, վէճը հարթելու համար։

ԿԱՐԵՒՈՐ ԿՈՉ

1929 սեպտեմբերին հիմ դրուեցաւ ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ հրատարակչականին, որուն նպատակն էր «հաւաքել եւ հրատարակութեան տալ արեւմտահայ նահատակ կամ մեռած գրողներու երկերը»։

Ուրախ ենք յայտնելու, որ անցած տասը տարիներու ընթացքին, հակառակ տնտեսական անօրինակ տագնապին, կրցանք լոյս ընծայել տասը լաւագոյն հատորներ ծանօթ գրողներու։

Արդ, կը գտնուինք գործունէութեան նոր շրջանի մը սկիզբը։ Նահատակ կամ մեռած գրագէտներուն հրատարակութիւնը վերջացած չէ անշուշտ։ Եւ սակայն մեր նոր կեանքը ունի նաեւ իր նոր պարտաւորութիւնները։ Անցեալի անսպառ նիւթերու կողքին, արդէն կազմուած է Արտասահմանի նոր գրականութիւն մը, գրական բոլոր սեռերով։ Հրատարակչական ուրիշ որ եւ է մարմին գոյութիւն չունի այդ նոր հոգը ստանձնելու համար։ Նկատի ունենալով ուրեմն այս պահանջները, Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ հրատարակչական մարմինը նպատակայարմար գտնէ իր ծրագիրը կոչել այսուհետեւ ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ իր գոյութեան տալով աւելի ընդարձակ եւ ընդհանուր իմաստ մը։

Առանց երբեք չեղելու իր հիմնական նպատակէն, կ'ընդարձակէ իր գործունէութեան դաշտը, եւ կ'առաջարկէ հրատարակել նաեւ երիտասարդ կամ տարէց, կենդանի հեղինակներու գործերն ալ, պահանջին եւ կարելիութեան սահմանին մէջ։

Ցաջորդ հատորը, իր ժամանակագրութեամբ 11րդը, առաջին փորձն է այս ուղղութեամբ, որուն պիտի հետեւին ուրիշներ ալ, շնորհիւ ընթերցողներու բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեան, ինչպէս մինչեւ հիմա։

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13)
A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 9 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 9 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3830

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

«ՕԴԸ ԼԱՒ ՉԷ»...

Չեզոք թերթի մը թղթակիցը կը գրէ թէ Հիթլէր ունկնդրութեան ընդունելով օտար դեսպանները, Նիւրընպէրկի մէջ, ըսեր է անոնց,— «Օդը լաւ չէ...»։

Այս խօսքն արտասանուած ըլլայ թէ ոչ, բան մը չի փոխուիր մտայլ իրականութենէն։

Արդարեւ, եթէ անձրեւ կուգայ Նիւրընպէրկի մէջ, խանգարելով համագումարին առթիւ սարքուած բազմաղան թափօրները, անձրեւաբեր կամ ձիւնաբեր «հովմունք» նոյնպէս կուտակուած են քաղաքական հորիզոնին վրայ։

Ահաւասիկ երկու նոր դէպքեր,— «Թայմզ»ի խմբագրականը եւ գերմանաչեխական սահմանին վրայ պատահած դէպքը։

Շատ աւելի ծանրակշիռ է առաջինը, «Թայմզ»ի սեպտեմբեր 7 թուակիր խմբագրականը, իբրեւ մէկ արտայայտութիւնը Մեծն Բրիտանիոյ եթէ ոչ պաշտօնական, գոնէ քաղաքական շրջանակներուն։

Ճիշդ է որ Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը փութաց դեկոյց մը հրատարակել, մերժելով խմբագրականին պատասխանատուութիւնը։ Բայց մտայլութիւնը չէ փարատած։

Միշտ լայնախոհ եւ ծանրախոհ, Լոնտոնի «Թայմզ»ը անշուշտ բան մը գիտէր որ հրապարակ նետեց Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանը Հիթլէրի յանձնելու գաղափարը, ճիշդ այն պահուն երբ չեխական կառավարութիւնը կը պատրաստէր իր չորրորդ ծրագիրը, իբրեւ վերջնական։

Այն օրէն ի վեր որ Լոնտոն հաւանեցաւ «բարեխօս» մը ղրկել Փրակա, պատկառելի պատուիրակութեան մը հետ, չեխական թնճուկը լուծելու համար, բրիտանական կառավարութիւնը տիրաբար ձեռք առած է այս խնդիրը։

Անգլիա ղաշինք չունի Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ, եւ մինչեւ վերջն ալ մերժեց յանձնառութեան տակ մտնել։ Միեւնոյն ատեն, առաջին օրէն իսկ յայտնեց թէ լորտ Րընսիմէն պիտի գործէ իր անհատական պատասխանատուութեամբ.

Եւ սակայն, այս բոլորը դիւանագիտական խաղեր են, բուն իրականութիւնը ծածկելու համար։ Ոչ մէկ տարակոյս՝ որ բարեխօսը կը գործէ կնիքը առած իր կառավարութեան։ Ան միջտ հեռաձայնին կամ հեռագրին գլուխն է, եւ ի հարկին պատուիրակներ կը ղրկէ Լոնտոն, խորհրդակցելու համար։ Եւ ան է որ գիջումէ գիջում առաջնորդեց չեխական կառավարութիւնը, յանգելով չորրորդ ծրագրին։

Մինչ այս մինչ այն, քաղաքական շրջանակներու մէջ անհամբերութեամբ կը սպասեն Հիթլէրի պատասխանին, որ կ՚ուշանայ։ Թէեւ, արտայայտութիւններ կան որ շատ բան կը խօսին իր մտադրութեանց մասին։

Այսպէս, իր երկրորդ ճառին մէջ, աշխատանքի թափօրին առթիւ, Հիթլէր ազդարարեց։

— «Արիւնը աւելի հզօր է քան թշնամի ուժերը եւ ինչ որ գերմանական կ՚ուզէ ըլլալ, պէտք է պատկանի Գերմանիոյ»։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ԹԱՅՄԶ» ԿԸ ԹԵԼԱԴՐԷ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՅԱՆՁՆԵԼ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԸ

Մեծ յուզում Լոնտոնի, Փրակայի եւ Փարիզի մէջ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՋԵԿՈՅՑԸ

Օր նոր, անակնկալ նոր։ Մինչ անհամբերութեամբ կը սպասուէր Գերմանացիներու պատասխանին, չեխական կառավարութեան վերջին (չորրորդ) ծրագրին առթիւ, Լոնտոնի «Թայմզ»ի մէկ խմբագրականը ռումբի պէս պայթեցաւ, տակնուվրայ ընելով Անգլիոյ քաղաքական շրջանակները։

«Թայմզ» ընդհանրապէս արտայայտիչը կը համարուի բրիտանական կառավարութեան տեսակէտներուն։ Արդ, սեպտեմբեր 7ի խմբագրականով, այս թերթը պաշտպանողական օրգանը կը թելադրէր որ Չեխոսլովաքիա Գերմանիոյ յանձնէ գերմանական շրջանը, միանգամ ընդ միշտ լուծելու համար տագնապը։ Լուրը մեծ իրարանցում պատճառեց Անգլիոյ քաղաքական շրջանակներուն մէջ, անոր համար որ «Թայմզ»ի խմբագրապետը բարեկամն է վարչապետ Չէմպըրլէնի եւ շատ մը նախարարներու, ինչպէս եւ սերտ յարաբերութիւններ ունի Լոնտոնի գերմանասէր հոսանքին ազդեցիկ անդամներուն հետ։

Խմբագրականին ընթերցումէն անմիջապէս վերջը, Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը դեկոյց մը հրատարակեց, որ կը յայտարարէ թէ «Թայմզ»ի թելադրութիւնը «բնաւ չի ներկայացներ Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան տեսակէտները»։

Անգլիոյ մէջ հազուադէպ է որ թերթի մը անունը յիշուի պաշտօնական դեկոյցի մը մէջ։ Նոյնպէս հազուադէպ է որ հերքում հրատարակուի, իբրեւ դեկոյց արտաքին նախարարութեան։ Եթէ այս անգամ բացառութիւն եղաւ, կը նշանակէ թէ կառավարութիւնը շատ մեծ կարեւորութիւն կ՚ընծայէ այս ճշդումին։

Պաշտօնական դեկոյցէն շատ առաջ, «Թայմզ»ի խմբագրականը կայծակի արագութեամբ տարածուած էր ի սփիւռս աշխարհի։ Գերմանական թերթերը անմիջապէս արտատպեցին զայն եւ ձայնասփիւռը հաղորդեց ամէն կողմ։ Լոնտոնի ֆրանսական դեսպանը լուրը հեռագրեց արտաքին նախարարութեան եւ իրիկուան դէմ մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ, բացատրութիւն խնդրելու համար։ Արտաքին նախարարն ալ իր կարգին տեսակցութիւն մը ունեցաւ «Թայմզ»ի խմբագրապետին հետ։

Աւելորդ է ըսել թէ խմբագրականը մեծ զայրոյթ պատճառեց Չեխերուն, թէ Լոնտոնի եւ թէ իրենց երկրին մէջ։ Չեխերը կը կարծեն թէ՝ հակառակ պաշտօնական հերքումին, խմբագրականը կրնայ աւելի պահանջկոտ դարձնել Հիթլէրը։ Եւ եթէ հաստատուի որ խմբագրականը Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան քաղաքականութիւնը կ՚արտայայտէ, Չեխերուն կը մնայ կռուիլ իրենց անկախութեան համար։ Լոնտոնի չեխական դեսպանը Անգլիոյ արտաքին նախարարին ներկայացաւ երէկ, լուսաբանութիւններ պահանջելու համար։

Այս փոթորիկէն անմիջապէս վերջը, Անգլիոյ վարչապետը Լոնտոն վերադարձաւ Սկովտիայէն, կարճ կապելով իր արձակուրդը։

Փրակայի բանակցութիւնները ընդհատուեցան բուռն միջադէպի մը պատճառաւ

Ուրիշ ծանրակշիռ դէպք մըն ալ պատահեցաւ նոյն օրը։

Գերման պատուիրակները որոշեր էին իբրեւ բանակցութեանց հիմ ընդունիլ չեխական նոր ծրագիրը, երբ դէպքեր պատահեցան սահմանագլուխին վրայ, ընդհատելով բանակցութիւնները.

Գերմանական կուսակցութեան դեկոյցին համաձայն, երբ խորհրդակցութիւններ կը կատարուէին չեխական ծրագրի մասին, Մորաւսգա Օսթրավայէն հեռագիր մը հաղորդեց թէ չեխական ոստիկանութիւնը ձանկոսւր յարձակումներ կատարած է եւ գերման երեսփոխաններ խոշտանգուած են ոստիկաններու կողմէ։ Պատուիրակութիւնը ընդհատեց իր խորհրդակցութիւնները եւ որոշեց տեղեկացնել վարչապետին թէ հարկադրուած է ընդհատել բանակցութիւնները, իբրեւ հետեւանք այս դէպքերուն։ Դեկոյցը կ՚եզրակացնէ թէ կառավարութիւնը պէտք եղածին պէս տէր չէ կացութեան։

Ուրիշ աղբիւրներու համաձայն, չորեքշաբթի առտու բազմութիւն մը հաւաքուած էր Մորաւսգա Օսթրավայի դատարանին առջեւ, ուր 82 Նացիներ կը դատուէին զէնքի մաքսանենգութեան համար։ Բազմութեան մէջ կը գտնուէին չորս գերման երեսփոխաններ։ Հեծեալ ոստիկանութիւնը փորձեց պարպել հրապարակը, եւ բազմութիւնը սկսաւ ինքնութեան թուղթեր ցուցնել։ Չեխերը կ՚ըսեն թէ մէկը բռնած ըլլալով ձիու մը սանձերը, կենդանին խրտչեցաւ եւ ձիաւորը հարկադրուեցաւ իր խարազանը շարժել, պատահմամբ զարնելով մարդու մը։ Իսկ Նացիները կ՚ըսեն թէ ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ բազմութեան վրայ, թէ երեսփոխան մը խոշտանգուեցաւ խարազանով, իսկ ուրիշ մը պաշտին զարնուեցաւ։

Դէպքէն անմիջապէս վերջը, վարչապետը քննութեան ձեռնարկեց եւ խոստացաւ պատժել յանցաւորը, ամէն հաւաստիք տալով Գերմաններուն։ Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը յուսան թէ բանակցութիւնները պիտի վերսկսին, երբ հանդարտի միջադէպը։

*** Հէնլայն, Գերմաններուն առաջնորդը, որ Նիւրընպէրկի համագումարին գացած էր, Հիթլէրի հետ խորհրդակցելու համար, Չեխոսլովաքիա վերադարձաւ։ Գերմանական շրջանակներուն մէջ անընդունելի կը համարին նոր ծրագիրն ալ, իսկ չեխական կուսակցութիւնները կը սպառնան թէ կառավարութիւնը շատ յառաջ գնաց, գիջումէ գիջում ընելով։ Հիթլէր երկար տեսակցութիւններ ունեցաւ Պերլինի անգլիական եւ ֆրանսական դեսպաններուն հետ։

ՀԱՑԸ 3 ՖՐԱՆՔԻ պիտի ծախուի այսօրուընէ սկսեալ (ուրբաթ), փոխան 2.85ի, կառավարութիւնը 308 ֆրանք որոշած ըլլալով ցորենին գինը (մէկ կենդինարը)։

ՈՒՐԻՇ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԷՐՍԻՄԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Երկու Քրտուհիներ ալ կը մասնակցին

ԽՄԲ.— Երէկ շարք մը լուրեր հրատարակեր էինք Տէրսիմի ապստամբութեան մասին։ Նոյն աղբիւրէն կը հաղորդենք նաեւ հետեւեալ տեղեկութիւնները.

— Քիւրտերը դիւրութեամբ կ՚ապահովեն իրենց ուտելիքը, առատօրէն ունենալով իւղ, պանիր, «չէօքէլէկ», չորթան եւ «քօլէկ» կոչուած շատ սննդարար տեսակ մը ճակնդեղ։ Արդէն Տէրսիմցիները շատ սակաւապետ մարդիկ են։

Սաւառնակները եւ հրասայլերը (թանք) բնաւ բանի չեն ծառայեր. անոնց ռմբակոծումէն թէեւ կը կոտորուին շատ մը կենդանիներ, բայց մարդկային կորուստ չկայ։ Քրտական մասնաւոր խումբեր շարունակ կ՚անցնին թրքական զօրամասերու թիկունքը եւ կը գրաւեն անոնց պաշարը եւ ռազմամթերքը։ Ի մէջ այլոց ամբողջովին զինաթափած են չէլիկ ոստիկան-զինուորներու գունդը որ մինչեւ Տէյիրմէն Տէրէ յառաջացած էր։

25րդ զօրաբաժինն ալ որ մինչեւ Մանզուր (Մնձուր) գետի Լէրթիկ ձորը հասած էր, պարտուելով ետ փախաւ։ Գունդին հրամանատարը՝ Իսմայիլ Հաքքը եւ հետեւորդները գերի բռնուեցան Սէնձիքի մէջ եւ տարուեցան Սէյիտ Րըզայի գիւղը՝ Ազատ։ Սէյիտ Րըզայի եղբօրը՝ Սէյիտ Քըկոյի որոշումով, գերիները գնդակահարուեցան անցեալ տարի նահատակուած Շէյխ Հասանի գերեզմանին վրայ։ Շէյխ Հասան մեծ եղբայրն էր Սէյիտ Րըզայի։

Հետեւեալ գաւառակներու կեդրոնները ամբողջովին գրաւուած են Քիւրտերուն կողմէ.— Փլումէր, Մազկերտ, Թուրջմէք Մէմէքի, Գոյան եւ Բոլոր։ Այդ կեդրոններու ոստիկան-զինուորներու բոլոր զէնքերը եւ ռազմամթերքը անցած են Քիւրտերու ձեռքը։

Սէյիտ Րըզայի կինը՝ Էլիֆ խաթուն, որ աղջիկն է Տիապ աղայի, իր փոքր տղան ձեռքէն Ազատը միասին առած, սուրի հարուածով կը պտտի գիւղերը եւ կը խրախուսէ ռազմիկները։

Ի վերջոյ եղող բոլոր Քրտուհիներ կ՚օգնեն այրերուն, թիկունքէն ճակատ փութացնելով ուտելիք եւ ռազմանիւթ։

Նշանաւոր Անի խաթուն, որ Տիապ աղայի քոյրն է եւ Ֆէրհատան աշիրէթին պետը, Տէրսիմի կռիւներէն քանի մը օր առաջ կ՚երթայ Էլ Ազիզ եւ կը տեսակցի Տէրսիմի զինուորական կառավարիչ եւ ընդհ. քննիչ զօր. Ապտուլլահ Ալփի հետ։ Քրտուհի ղեկավարը կը յայտնէ թէ զինուորական առաջումը ո եւ է չահ պիտի չապահովէ, եւ թէ այս առթիւ ծախսուելիք դրամով կարելի է արդարօրէն լուծել Տէրսիմցիներուն փափաքները։ Կ՚աւելցնէ թէ անմեղ տղոց եւ կիներու կոտորածը շատ գէշ ազդած է Քիւրտերուն վրայ։ Յետոյ կը խնդրէ որ միջնորդէ Մարաշախտ Ֆէվզի Չաքմաքի մօտ։

Իր կարգին, Զօր. Ապտուլլահ Տէրսիմ կը ղրկէ Անի խաթունը՝ կարգ մը հրամաններ հաղորդելու համար Քիւրտերուն։ Հասնելով հետամնացած ծրագիրը, Քրտուհին այլեւս չի վերադառնար եւ Տէրսիմցիներուն կ՚ըսէ թէ Թուրք կառավարութիւնը կ՚աշխատի բնաջնջել քրտութիւնը։ Ինքն ալ կը զինուի, իր աշիրէթին հետ կը քաշուի Խոզան գաւառակը եւ 300 հոգինոց ուժով մը գիշերանց կը յարձակի ոստիկան-զինուորներու գունդի մը վրայ՝ որ կը գտնուէր Սարը Սալթըք լերան ստորոտը։

Նոյն շրջանի Լաչինան աշիրէթն ալ կը միանայ իրեն եւ երկու ուժերը կը յաջողին ամբողջովին գերի բռնել ոստիկան-զինուորներու գունդը։

60ը անցած այս յաղթանդամ քրտուհիին քաջութիւնը մեծ կորով կը ներշնչէ Տէրսիմցիներուն։

Կացութիւնը Մարսէյլի նաւահանգիստին մէջ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, կառավարութիւնը զինուորական վարչութիւն հռչակեց Մարսէյլի նաւահանգիստին մէջ, բանուորները մերժած ըլլալով ընդունիլ հանրօգուտ չէզոքութեանց նախարարին կարգադրութիւնը։

Նոր հրամանագրին գործադրութիւնը սկսաւ երէկ, հինգշաբթի։ Ի՞նչպէս պիտի կատարուի զինուորական գրաւումը։ Նախ կը կարծուէր թէ կառավարութիւնը գրօշի տակ պիտի առնէ նաւահանգստին բանուորները։ Բայց յետոյ ճշդուեցաւ բուն կացութիւնը։ Այս առթիւ, շատ կարեւոր խնդիր մը կը յուզուի,— ի՞նչ պիտի ըլլան օտար բանուորները, որոնք ամբողջին առնուազն 60 առ. հարիւրը կը ներկայացնեն։ Յետոյ, ի՞նչ դիրք պիտի բռնէ բանուորներու արհեստակցական միութիւնը։ Եթէ ան յամառի անհաշտ ընթացք մը բռնել եւ որեւէ կարգադրութիւն չընդունիլ, եւ եթէ ծովային զինուորներն ալ չարժուին միանան, կացութիւնը չափազանց պիտի ծանրանայ։

Ոստիկանական հսկողութիւնը զօրացած է նաւահանգստին մէջ, ոչ միայն բարեկարգութիւնը պահպանելու, այլ եւ աշխատող բանուորները պաշտպանելու համար։

*** Բանուորները առջի օր ժողով գումարելով որոշեցին մերժել կառավարութեան պայմանները։ Նաւահանգստին վարչութիւնը յանձնուեցաւ մասնաւոր յանձնաժողովի մը, որուն նախագահը ծովակալ մըն է, իսկ անդամները՝ զօրավար մը եւ նահանգային ոստիկանութեան ընդհ. քարտուղարը։ Բացի զօրաշարժի ընդհանուր հրամանէն, 900 ֆրանսացի բանուորներ անհատական զօրակոչ ստացած են։ Այժմ բանուորներու մարդահամարը կը կատարուի։ Եթէ զօրակոչի ենթարկուած բանուորները մերժեն հնազանդիլ յանձնաժողովի հրամաններուն, կրնան բանտարկուիլ 3էն մինչեւ հինգ տարի։ Գալով օտար բանուորներուն, որոնք մեծամասնութիւն կը կազմեն 7000էն վրայ (1500ը բոլորովին օտար), զօրաշարժի ենթակայ չեն, բայց եթէ չներկայանան. պիտի զրկուին աշխատանքի պայմանագրէն, ինչ որ կրնայ յանգիլ վտարման։ Կարգ մը որոշումներ ստարհանաբար պիտի գործադրուին։

Նաւահանգիստներու բանուորական միութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակելով, դարմանք յայտնեց կառավարական որոշման առթիւ, անզօրածաղրելի հաշակելով զայն, բայց չի կարծուիր որ շարժում ծաւալի։

Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութիւնները Հռենոսի մէջ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէ Սթրազպուրկէն, երեքշաբթի օրուան թուով.—

Կը թուի թէ Գերմանացիները չեն փորձեր գաղտնի պահել իրենց զինուորական անդադրին գործունէութիւնը սահմանագլուխին վրայ, Սարէն մինչեւ Պազէլ։ Երեք օրուան պտոյտի մը ընթացքին, որ վերջացաւ երէկ, ինքնաշար-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի ԲԱՐՁՈՒՆՍ ԼԵՐԱՆՑ

Լեռնային ափերէն մեկնելով, մեր աչքը անմիջապէս կը մտնէ կիրճերու դրախտ խորխորատներուն մէջ, երբ կատարին պատուհաններով շրջանակուած՝ լեռները կը փոխակերպուին գեղանկար կտաւներու։

Եւ ես պահ մը ինքզինքս կ՚երազեմ Երկրագնդի մը մէջ, արքայական սպասքի մը ներս, ուր աջին ու ձախին՝ ցցնտեքը զարդարուած են կանանչաւոր ոստաններով։

Կախուած վար, յանկարծ, սառուցաշղթայական տեսարան մը երկինքի մէջ,— կը հասկնաս որ բացուած է երկինքը. մինչ չլացուցիչ ապակեայ լոյս մը կը շողայ արեւին մէջ։ Եւ երկնքին ղնութիւն մը։ Հրաշալապատում եւ հէքիաթային հանդիսութիւն մը տեղի կ՚ունենայ կարծես լեռներէն վեր, կապոյտին խորութեանը մէջ։ Արեւը կը թրթռայ, շուշաններ կը բացուին, աղաւնեակ կը կտրէ, անմառնելի գեղեցկութիւն մը կը ստեղծէ։ Պահ մը կը խաբուիս տեսնել հայելի մը պիտակ գլուխը, ու լսել երգեցողութիւն մը երկնքին մէջէն։ — Մոն-Պլա՞նն է, կը գոչեն ուղեկիցներս։

Արշալոյսին հետ քով քովի, գրեթէ հոլովուած, հիացի՞կ կը դիտենք այս երազային տեսարանը, մինչ կառքը կը սուրայ լեռներուն տակէն, կարծես անդունդի մը մէջէն, երբ ալ տակի կը բարձրանայ, մեր գլխուն վրայ կը կախուի սպիտակափառ Մոն-Պլանի գագաթը։ Շատեր եկեղեցիի գմբէթի մը նմանցնեն զայն, Երկինքի կապոյտին մէջ կախուած գանգակատուն մը, որ հիմա կ՚ըսես պիտի ղօղանջէ, համաշխարհային հրաւէր մը սրբագործելով սպիտակ միջոցը։

×

Քիչ վերջ լերան վրայ եղած ենք արդէն։ 2500 մեթր բարձրութեան վրայ Լեռնոյակ մը, յարուղիէն տակէ սրագօրէն կը բարձրացնէ մեզ հովիտներուն ու սառնարաններուն մէջ։ Աչքաւորութեամբ կը դիտեմ շուրջս ու մտովի կը խօսիմ լերան հետ. — Ի՞նչ ապստամբութիւն է այս, ցամաքային ի՞նչ ալեկոծութիւն, Սպիտա՛կ-Լեռ, դո՞ւն ալ զզուեցար քաղաքակրթութեան ցածութենէն եւ մեր Տէր-Անգիղին պէս ցցնելով ուսերդ՝ վեր նետեցիր գլուխդ, վե՛ր, դէպի երկինք։ Թէ ուզեցիր, ջրհեղեղէն վախցած եւ մարդկութեան մը ճման, ազատել զգլուխդ տիղմի ծովին մէջ խեղդուելու վտանգէն։ Տե՛ս, եղեւիննե՛րը, մոմի պէս ուղիղ, ուրիշներ՝ արծիւի պէս թեւ բացած, կ՚աշխատին վեր բարձրանալ կողերէդ։ Հովա՛. գալու եղեւին մը, իր ընկերներէն հեռու ինկած, ծայրի մը եզերքը. ուր կը կորանցնէ կարծես, պիտի սահի վար, պիտի գլտորի անդունդ։ Ուրիշ եղեւին մը, յոգնած ու զօսացած, սրագիլի պէս լերկ գլուխը անկած, վերջին ճիգ մը կ՚ընէ բարձրանալու։ Հոգդ անգամ չէ, խրո՛խտ լեռ, զանկդ կը մխրճես ամպերուն մէջ եւ կը մտմտա՞ս,— Եհովային զա՞րը պիտի յափշտակես, ծա՞ծ պիտի հանես՝ ցած մարդկութի՞ւնը պիտի կործանես, թէ կը թելադրես որ գանաճները փորձ մը ընեն դէպի երկինք նայելու, որ ինկածները ճիգ մը ընեն ոտքի կանգնելու, որ նոր հորիզոններու ցանկութեամբ՝ մարդիկ լքեն իրենց աղտոտ անկողինները եւ բարձրանա՞ն, բարձրանա՞ն։

Ես, Սպիտա՛կ-Լեռ, զաւակն եմ Արարատի, այն միւս հսկային, որ մեր ճախճախայրերուն ու հայրերուն սարսռեցուց բարձրանալ, վեր բարձրանալ ստորնաքարշ վատութիւններէն եւ ստորնութիւններէն, դժբախտութիւններէն ու յուսահատութիւններէն,— ահա թէ ինչո՛ւ համար չի մեռնիր իմ ժողովուրդս։ Ես, լեռնցի՛, կը հասկնամ լերան իմաստութիւնը ու կ՚ողջունեմ քե՛զ, Մոն-Պլան, բոլոր դժբախտութիւններուն ու տառապանքներուն յաղթահարելու հայկազնեան տանջանքներով ու կամքով,— լե՛ռ, լե՛ռ, լե՛ռ, մենք ես քեզի նման լեռ մը ունինք մեր հոգիներուն մէջ, առաւօտէն բարձր եւ յաւիտենապէս սպիտակ։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾԸ

Բ.

Հիթլէրական քարոզութեան մաս կը կազմեն այն միթիքարի ցոյցերը, ու-մաժողովրդական հանդէսները, որոնց մէջ նացիականութիւնը կը մրցի բոլշեւիկեան վարպետութեան հետ ։

Եւ այս ամէնուն զուգընթաց նոր վարչաձեւը չի մոռնար ընկերային բարենորոգումները, նպատակ ընտրելով բարելաւել ցեղին որակը եւ քանակը ու միանգամայն բարձրացնել մանաւանդ աշխատաւոր զանգուածներու կենցաղի մակարդակը

Արդարեւ, անտեսելու չէ որ Հիթլէրական շարժումը իրապէս կը կռթնի ժողովրդական աշխատաւորական խաւերուն վրայ ։ Կայսերական շրջանին, պետութեան ողնայարը կը կազմէին բրուսիական մեծ հողատիրութիւնը, բարձր ճարտարարուեստը եւ զինուորական ազնուականութիւնը ։ Այդ Հիթլէրական պետութեան մէջ ասոնք կորսնցուցած են իրենց կարեւորութիւնը ։ Պետութիւնը ինքզինքը կը դաւանի աշխատակարգային, բայց իրականին մէջ վերջացի - բանուոր, մանր քաղքենի խաւերէն կ՚առնէ իր ուժը, իր տարրերը ։

Միջնադարեան բրուսիական մտայնութիւնը, որ տիրող չէր Հոհէնցոլլերեան Գերմանիոյ, մեղմացած է, աւելի ճիշդ հակադրուած է Հարաւային Գերմանիոյ աւելի ճկուն, աւելի մարդկային ոգիով ։ Նացիականութեան օրրանն է Հարաւը ։ Մոնիխոնը կը կոչուի այսօր «Շարժումին մայրաքաղաքը» . Շթութկարտը ընտրուած է իբրեւ հաւաքատեղի «Արտասահմանեան Գերմաններու համաժողովներուն» որուն միջնորդի նստաշրջանը դեռ նոր փակուեցաւ համապետական հանդիսաւորութեամբ ։

Վստահ կարելի է ըսել որ Աւստրիոյ կցումէն վերջ,— այսօր Աւստրիան կը կոչուի Օսթմարք՝ Արեւելեան մարզ,— Հարաւի ազդեցութիւնը աւելի պիտի զօրանայ ի հեճուկս բրուսիական տիրակալութեան ։

Հետեւաբար հասկնալի է թէ ինչո՞ւ նոր Գերմանիոյ ներքին քաղաքականութիւնը առաւելապէս ընկերային — աշխատաւորական բարենորոգումներ էր հետապնդէ ։

Հիթլէր ինքզինքը կը դաւանի ընկերվարական, բայց ո՛չ մարքսեան իմաստով, այլ աշխատող ժողովուրդին առաջնորդը ըլլալու հանգամանքով ։ Կ՚օրինէ զինքը անուանեց «Գերմանիոյ առաջին գործաւորը» ։

Նոր Գերմանիան գործազրկութեան հարցը լուծեց, ինչպէս ծանօթ է, — պարտադիր աշխատանքի օրէնսդրութեամբ եւ համապետական ձեռնարկներու կազմակերպութեամբ ։ Ասիկա կատարեալ աշխատանքի հանրային զօրակարգ մըն է, զինուորական կարգապահութեամբ եւ մեթոտներով ։ Աշխատանքի բանակը կ՚ամբողջացնէ զինուոր բանակը ։

Ի նպաստ աշխատաւոր դասակարգին կը գործէ նաեւ պետական այն միթիքարի կազմակերպութիւնը որ սահմանուած է վարելու ժողովուրդի ազատ ժամանցը, հանգիստը եւ օդափոխական ճամբորդութիւնները, (Ֆրանսական «Միթոս է Լուսաւորութեան» օրկանին համազօր) ։ Գերմանական կազմակերպութիւնը կը գործէ «Քրաֆթ Տուրխ Ֆրոյտէ,— Ուժ՝ ուրախութեան միջոցաւ» նշանաբանին տակ ։ Ղեկավարն է նախկին գործաւոր մը Ռոպէրթ Լէյ ։

Իր մէկ ճառէն կ՚առնեմ հետեւեալ հատուածը ․

— «Ի՞նչ մարզի մէջ է որ ժողովուրդները իրար լաւագոյնս կը ճանչնան,— Ուրախութեան մէջ երբ անոնք կը խնդան ։ Երբ մարդ կը խնդայ, այդ պահուն է որ անոր սիրտը կը բացուի, դուք կրնաք այն ատեն իրեն խօսիլ տարբեր նիւթերու մասին, կրնաք բանակցիլ իրեն հետ ։ Բայց նախ եւ առաջ անհրաժեշտ է որ մարդուն սիրտը բանաք եւ իրեն ուրախութիւն շնորհէք ։ Խնդալը հասարակաց լեզու մըն է, ամէն ոք զայն կը հասկնայ, ամէն ոք կը գործածէ այդ լեզուն ։ Այս ուրեմն, հարց կուտամ ես ինծի.— Կարելի չէ՞, արդեօք, ուրախութեան գաղափարի վրայ, ամէն ազգի ինքնուրոյն նկարագիրը յարգելու պայմանաւ, ստեղծել միջազգային գործակցութիւն մը ։ Թէ մէկուն համոզումը աջ է, միւսինը՝ ձախ, թէ մին իր ընկերային կարգը այսպէս կը տնօրինէ, միւսը՝ այնպէս, ատ մեզ չի շահագրգռեր ։ Մենք չենք ուզեր մեր իրաւակարգը պարտադրել իրենց ։ Զբօսանքը թէ ատիկա լաւ կ՚ըլլա՞յ, իրենց առաջնորդներուն կ՚իյնայ դատել ատիկա ։ Մեր ազգային - ընկերվարութիւնը արտածումի նիւթ չէ ։ Մենք կ՚ուզենք միայն, որ բոլոր ժողովուրդներն ալ հասնին իրենց հոգիի ճանաչողութեան, որ կարենան ազատօրէն ուրախանալ իրենց տան մէջ, ու ասով վայելեն «ապրելու ուրախութիւնը» »։

Գաղափարներու այն կարգին մէջ յիշենք պաշտօնական ուրիշ օրկան մը, որ «Շէօնհայթ տէր Արպայթ — Աշխատանքի գեղեցկութիւն» նշանաբանին տակ, պաշտօն ունի հսկելու հանրային կամ մասնաւոր աշխատանոցներու ոչ միայն առողջապահական պայմաններուն վրայ ։

«Պարզ զարդարանքի հարց մը չէ ասիկա, այլ միջոց մը աշխատանքին տալու իր բարձրագոյն արժանաւորութիւնը,— ըսած է Հօրսթ Տրեսլըր, ղեկավարը այդ կազմին ։ Մենք պիտի կանգ չառնենք, մինչեւ որ իր ամենագեղեցիկ բարգաւաճումին չհասցնենք գերման ժողովուրդի կեանքը »։

Այս տեղեկութիւնները կարծեմ բաւական կը լուսաբանեն այն հարցը թէ ինչպէս Եւրոպայի ամէնէն ուժեղ ընկերվարական կամ համայնավարական կազմակերպութիւնները այնքան հեշտութեամբ կրցան դրօշ ու գոյն փոխել ։

Եթէ ասիկա կը բացատրուի մասամբ քաղաքական պահով, կամ գերման ժողովուրդի հոգեբանութեամբ, բայց Հիթլէրականութեան ցեղապաշտ իտէալը ու ընկերային քաղաքականութիւնն ալ իրենց մեծ դերը ունեցան ։

ՍԱՐԱՍԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ
« ՑԱՌԱՋ »Ը

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ ԾՈՎԸ

« Տէյլի Թէլէկրաֆ »ի զինուորական խմբագիրը, զօրավար Թէմփըրլի, քննելով Միջերկրական Ծովու առաջնակարգ կարեւորութիւնը բրիտանական կայսերական շահերու տեսակէտէ, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ

Միջերկրական Ծովը եղած է բրիտանական կայսրութեան կենսական երակներէն մին նոյն օրէն ի վեր, երբ մենք գրաւած ենք Հնդկաստանը, Մայր Արեւելքի մեր հողամասերը եւ Հարաւային Խաղաղականի մէջ մեր երկու մեծ գաղթավայրերը (Աւստրալիա ու Նոր Զելանտա) ։ Այս ծովու կարեւորութիւնը աւելի եւս շեշտուած է այն օրէն ասդին, երբ կառուցուած է Սուէզի ջրանցքը ։

Թէեւ ռազմագիտական պատճառներ մինչեւ ալ մղած են մեզ զօրաւոր եւ ուժեղ ըլլալ Միջերկրականի մէջ, բայց արտաքին խնդիրներու յարափոփոխ վիճակը մինչեւ ալ շրջած է ծանրութեան կեդրոնը եւ նոր կացութիւններ ու խնդիրներ առաջացուած ։

Այժմ, անգամ մը եւս մենք ստիպուած ենք հաշուի նստելու մեր մեզի հետ եւ նկատի առնելու մեր կացութիւնը, որովհետեւ հաւասարակշռութիւնը զարմնալ խանգարուած է Եթովպիոյ պատերազմին եւ Իտալիոյ հետ մեր յարաբերութեանց լարման հետեւանքով, որու հետ ցարդ մենք կապուած էինք ամենաջերմ բարեկամութեան կապերով ։

Յայտնի է, որ Իտալիա որքան շատ միրճնի Եթովպիոյ մէջ, այնքան շատ կախում կ՚ունենայ Սուէզի Ջրանցքէն ։ Այս պայմաններու մէջ եթէ պատերազմ մը ծագի երկու երկիրներու միջեւ, մենք կրնայինք խոչընդոտ ընել Իտալիոյ արեւելեան ափրիկեան կայսրութիւնը պարզապէս ու միմիայն Սուէզի Ջրանցքը փակելով անոր առջեւ ։ Նմանապէս կրնայինք, որքան ատեն մենք Միջերկրական ծովու մէջ տիրական դիրք ունինք, խափանել անոր յարաբերութիւնը Լիբիոյ հետ ։ Հետեւաբար, Եգիպտոսը եւ Ջրանցքը կը կազմէին արեւելեան Միջերկրականի մէջ կացութեան բանալիները ։

Իտալիոյ ռազմագիտական դիրքը չափազանց դժուարին է Միջերկրականի մէջ ։ Ան գրեթէ ամբողջապէս կախում ունի իր ծովային առեւտուրէն, թէ ուտեստ եւ թէ հում նիւթերու տեսակէտէ ։ Իտալիոյ քաղաքական յարաբերութիւնները այնպէս են Ֆրանսայի եւ Եուկոսլավիոյ հետ, որ չի կրնար այս երկիրներէն ցամաքի ճամբով պաշար առանել, իսկ ցամաքէն սահմանակից միւս երկիրներն են միայն Զուիցերիան եւ Գերմանիան (Աւստրիա)

Կարելի է որ Գերմանիա այս սահմաններէն զրկէ Իտալիոյ պաշար պատերազմի պարագային, բայց Գերմանիա ինքն ալ ինքնաբաւ երկիր մը չէ եւ շատ քիչ բան կրնայ տրամադրել իր բարեկամին ։ Իտալիոյ բնական ճանապարհը վաճառականութեան համար ծովն է, եւ եթէ խափանուի այս ճամբան կամ ծովային ճամբան ցամաքայինով փոխարինել փորձուի, իր ունեցած երկաթուղիները անբաւական պիտի ըլլան հողալու անոր փոխադրական կարիքները, որոնք մինչեւ ալ կատարուած են երկու միջոցով ։

Իսկ ռազմամթերքի համար անհրաժեշտ նիւթեր ճարելու հարցին մէջ Իտալիա շատ յուսահատական դիրքի մը մէջ գտնուած է ։ Ան ամբողջովին կախում ունի արտաքին աշխարհէն եւ դրսէն պէտք է ներածէ քաուչուք, բլաթին, թիթեղ, նիքէլ, անագ, ինչպէս նաեւ հանքածուխ, պղինձ, բամպակ, երկաթ, մանկանէզ, քարիւղ, բուրդ եւ զինկ ։

Իր ծովային առեւտուրի մեծագոյն մասը անցքի կ՚ունենայ Ճիպրալթարի եւ Սուէզի Ջրանցքի վրայով ։ Երկուքն ալ կատարելապէս մեր տրամադրութեան տակ են ։ Երրորդ խողովակը Սեւ ծովն է եւ Տարտանէլը ։ Այսանդ՝ Ռուսիոյ, Ռումանիոյ եւ Թուրքիոյ վերաբերմունքը Իտալիոյ հանդէպ նկատառութեան կարեւոր կէտ մըն է ։ Ռումանիան է որ այսօր կը հայթայթէ գլխաւորաբար Իտալիոյ քարիւղը, որով շարժման մէջ կը դրուին անոր նաւերը, օդանաւերը եւ նոյնիսկ բանակները ։ Ռուսիա կրնայ հայթայթել քարիւղ եւ եգիպտացորեն ։ Բայց Թուրքիա կրնայ փակել դուռը կատարելապէս Տարտանէլի մէջ ։

Այս դժուարութիւնները բոլորն ալ յայտնի են իտալական պայմանակարգին ։ Այս պատճառով ալ ան ուրիշ ելք չունի, եթէ ոչ դժուարութիւններ յարուցանել մեր առջեւ Եգիպտոսի ու Պաղեստինի մէջ, որոնք, ինչպէս ըսի, կը կազմեն կացութեան բանալիները ։

Կը թուի թէ Իտալացիներն ալ որդեգրած են այս տեսակէտը, քանի որ Եգիպտոսի մէջ կայ 100.000նոց իտալական գաղութ մը, որ կրնայ Իտալիոյ վարքին բարձրացման մէջ ազդու դեր խաղալ, ինչպէս նաեւ Իտալիա կը պահէ մեծ բանակ մը Լիբիոյ մէջ ։ Պաղեստինի եւ Արաբական երկիրներու մէջ կը մղեն ուժգին հակաբրիտանական պրոպականտ մը, եւ զուր չէ որ Մուսոլինի Լիբիոյ ռազմական ճամբայի բացումը կատարելու ատեն յայտարարեց, թէ ինք Իսլամի Պաշտպանն է ։

Լիբիոյ մէջ իտալական ռազմական ուժերը անցեալ տարի մէկ զօրաբանակէն բարձրացուցին երկուքի, այժմ ընդամէնը 40—50.000 հոգի ։ Այս բանակը ունի հզօր օդանաւային հատուած մը ։ Այս բանակի ներկայութիւնը Լիբիոյ մէջ երեք նպատակի կը ծառայէ, առաջին՝ սպառնալ Եգիպտոսի, երկրորդ՝ տպաւորութիւն ձգել միջին Արեւելքի վրայ, երրորդ՝ ծովէն Լիբիան մեկուսացման ենթարկելու պարագային այնտեղ ունենալ շօշափելի պահեստի զինուորական ուժ մը ։

Այս պահակազօրքի ներկայութիւնը անտարակոյս սպառնալիք մըն է նաեւ Թունուզի հանդէպ, ինչ որ Ֆրանսայի ուշադրութենէն վրիպած չէ ։ Թունուզի մէջ իտալական բնակչութեան թիւն է 100.000, որ աւելի է քան այնտեղի Ֆրանսացիներու թիւը ։ Անշուշտ Ֆրանսական պահակազօրքի թիւը պատկառելի է Հիւսիսային Ափրիկէի մէջ եւ անկէ յաճախ զօրք կը բերուի մայր երկիր բանակը զօրեղացնելու, կարեւոր պարագային, բայց մինչ խառնակութիւն եւ անհանդստութիւն կը տիրեն Հիւսիսային Ափրիկէի մէջ, եւ Լիբիոյ մէջ իտալական մեծ բանակի մը ներկայութիւնը պատճառ պիտի դառնայ, որ Ֆրանսա չկարենայ ուզած մայրէկեանին այնքան դիւրութեամբ զօրք տեղափոխել այլ նահանգներ ։

Առնցմէ զատ, Իտալացիները կը չինեն այժմ Նաւային կայան մը Լերոսի մէջ (Տոտեկանէզ կղզիներէն մին), միայն 20 մղոն հեռու Փոքր Ասիոյ ծովեզերքէն, ինչ որ մտահոգիչ է չափով մը Թուրքիոյ համար ։ Լերոսը 550 մղոն հեռու է Հայֆայէն, այնքան Երուսաղէմէն, իսկ 370 մղոն՝ Կիպրոսէն ։ Թէեւ ճիշդ է որ այս կարեւոր նաւահանգիստները օդային ամբարձման տակ իյնալու չափ մօտ են իտալական կայանին, բայց նոյնքան ճշմարիտ է, որ Լերոսը եւս փոխադարձաբար հաւասարապէս վտանգուած է օդային յարձակման մը պարագային ։

Մեր դիրքը Միջերկրականի մէջ հզօրութեան բազմաթիւ տարրեր ունի ։ Ճիշդ է, Մալթան միայն 70 մղոն հեռու է Սիկիլեան ափէն եւ ենթակայ է օդանաւային յարձակման, բայց պատերազմի մը պարագային մենք կրնանք ամբողջապէս լքել Մալթան եւ զայն չգործածել իբր նաւային կայան ։ Եգիպտոսի եւ Պաղեստինի մէջ մեր ունեցած զինուորական ուժերը եւ մեր կայանները կրնան լիուլի գոցել այս անպատեհութեան առաջցած բացը

Պէտք է յաւելել նաեւ որ Լիբիայէն դէպի Եգիպտոս իտալական արշաւանք մը կորստաբեր ու գրեթէ անիմաստ քանի որ երկու սահմանագլուխներու միջեւ տարածուած է 200 մղոն լայնութեամբ անապատ մը, որ խիստ դժուար է, եթէ ոչ անհնարին, անցնիլ եւ յետոյ ազդուօրէն յարձակիլ Եգիպտոսի վրայ ։ Նախ՝ անհնարին է անապատի մէջ առանց ․․․ բերել, ջուր, մեքենայ, կազմած եւ երկրորդ՝ անապատէն անցնիլ փորձող զօրամասերը ենթակայ են օդային յարձակման մեր կողմէ ։ Հողագրական այս պատնէշը մեծ խոչընդոտ մըն է իտալական մեծամտութեանց առջեւ Եգիպտոսի հանդէպ ։

Այս բոլորը հաշուի առնելէ ետք կարելի է ըսել այսուհանդերձ որ Միջերկրականը այժմ այն կիզակէտն է ուր խառնուած են բազմաթիւ ռազմական եւ այլ հարցեր, որոնք կենսական պէտս կը շահագրգռեն բրիտանական կայսրութիւնը ։

Նորէ՞ն սպառնալիք

Թուրքերէն «Կէնչլիք» կիսամսեայ թերթը, որ թուրք համալսարանի ուսանողութեան կողմէ կը հրատարակուի, «Հայ երիտասարդները չեն սիրեր մեզ» խորագրին տակ կը գրէ ․

— Վերջերս բոլոր երիտասարդներուն վիճաբանութեան նիւթը կը կազմէ այն օտարութեան հոսքը, որ հիւանդութեան մը նման տարածուած է հանրային վայրերու, զբօսատեղիներու եւ մինչեւ իսկ սրճարաններու մէջ ։ «Կէնչլիք» թերթին թուրքերէն չխօսողներու մասին ըրած հրատարակութիւններն ալ նոր թափ մը տուած են երիտասարդներու մտածումներուն ։

Անցեալ կիրակի օր, զանազան փաքիւլթէներէ, հասուն եւ խելքը գլուխը ինը ուսանողներ նոյն նիւթին շուրջ բուռն վիճաբանութիւն մը կը կատարէին ։

Մէկ մասը անհրաժեշտ կը նկատէր կրկնութիւնը երիտասարդութեան կրակոտ այն շարժումին որ ցոյց տրուեցաւ Թաղքըսար եւ Վակոն-Լիի դէպքերուն, իսկ մեծ մասը այս ձեւը իբր վերջին միջոց ճիշդ կը գտնէր ։ Մէկ մասն ալ կը խորհէր պաշտօնական դիմումներ կատարել, շահագրգռուողներ շարժման մղել բայց գործնական դիրք մեր վրայ առնել ։ Ուրիշ մէկ մասն ալ արմատական եւ հիմնական կը գտնէր հրատարակութիւններ կատարել, մասնաւոր կոմիտէններ կազմելով յարատեւօրէն աշխատիլ, փոքրամասնութեանց սիրցնել մեզ ։

Այս վերջին կարծիքը մեծամասնութեան կողմէ քննադատուեցաւ եւ ըսուեցաւ թէ մինչեւ հիմա հետապնդուած այս խաղաղ թափանցումը արդիւնք մնացած է եւ ասկէ յետոյ այսպիսի անկենդան շարժում մը տխմարութիւն պիտի ըլլար ․․․

Այս ինը երիտասարդները բանաւոր գաղափարներ կը յայտնէին եւ առողջ որոշումներ կուտային ․․․

Երբ վիճաբանութիւնը փոխադրուեցաւ թուրքերէն չխօսող փոքրամասնութեանց վրայ, գաղափարները աւելի յուզումնալից եւ ոգեւորող վիճակ մը առացին ․․․ Հրեաները՝ շատ մը երկիրներէ վտարուած եւ իրենց գործած երկիրներուն բարօրութեան խանգարող այս մարդիկը, երբ թուրք հայրենիքին մէջ միլիոններու տէր դառնան, մայր երկրին լեզուն չեն խօսիր եւ ուրիշ ազգի մը լեզուն՝ Ֆրանսերէն կամ սպաներէն կը խօսին, … կը նշանակէ ասիկա ։ Այս ապերախտութեան կարելի չէ հանդուրժել … տարօրինութիւն է ․․․

Յոյները՝ Թուրքիոյ մէջ ծնած մեծցած, թուրք օրէնքին եւ ազատութիւններէն օգտուող այս հայրենակիցներուն յանկարծ խօսիլը … նապէս ոչ մէկ կապ ունեցած … հաստատանով շահագրգռութիւններ … իմաստ ունի ։ Եթէ Հելլէն են, … իրենց ճամբան, … այս հայրենիքը մնալ կ՚ուզեն, … կտոր մը պիտի դառնան Թուրքի … Թուրք գոյութեանը համար … Թուրքերէնը … բարեկամութեան … ազգային գոյութեանն ու … թեանը մէջ սահման մը կայ … փոքրամասնութեանց հանդէպ … չպէտք ըլլալու ենք ։

Իսկ կարգ մը Թուրքերու յունարէն խօսիլը՝ յիմարութիւն մը, դաւաճանութիւն մըն է կ՚ըսէին ։

Երբ վիճաբանութիւնը մեր հայրենակիցներուն անցաւ, խնդիրը փոխուեցաւ ։ Ըսուեցաւ թէ մեր … մտերմութիւն ցոյց տուած են, … վարչաձեւին խիստ կապուած են, նոյնիսկ իրենց տուներուն մէջ թուրքերէն կը խօսին ։

Միւս կողմէն երիտասարդները … զարմացած էին, իրենց … անհետացած էր ։ Իր համալսարանականներէն մէկը կը թուէր մտաւորականներէն թուրք մշակոյթի ծառայողները, ուրիշ ընկեր մը հայերուն թուրք ըլլալը կը յայտնէր եւ մաս մը կ՚ըսէր թէ Հայերը աշխատասէր եւ եռանդուն մարդիկ են

Երիտասարդները ամբողջութեամբ Հայերու բարեհամբոյրութիւնը գովելով իբրեւ քաղաքացի ատեն, … թուրք մը, որ բնական … կ՚ընէր երիտասարդները, … երիտասարդներուն զարմանք եւ … յեղուել մը ներողութիւն խնդրելով … երիտասարդներ, բայց, … մէջ ինծի ամենամեծ երջանկութիւն … տուաւ լսելը երիտասարդներ, որոնք …

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՋԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՊԷԼԵԱՆ

Մեր ջորիներուն ոտքերը կը թաղուէին ութ ինչզ տիղմի մէջ ։

— Երանի թէ միակ ձախորդութիւնը ատ ըլլար, ըսաւ Մընթին ։ Ջիւնն ու անձրեւը կարող են ջարդը յետաձգել ։ Ցամաքումը կրնայ ջնջում նշանակել ։

Բայց անձրեւի ոեւէ հաւանականութիւն չկար ։ Փոքր Ասիոյ գարունը, անոյշ ու քաղցր բուրմունքով՝ մեր շուրջը կը տարածուէր ։ Սեւ ճակատագիրը ինչ որ ալ թխսելու ըլլար ժողովուրդի մը գլխուն, ծաղիկներն անկարելի էր սակայն տրտում դրդել բնութեան հրաշալիքներուն առջեւ ։

Մեր Զէյթունցի Հայերը— լեռնականներ՝ դէմքերնին ուղղած դէպի իրենց բլուրները— մեր խումբէն կուգային քալելով ցխին մէջէն ։ Թուրքերը, կենդանիներուն տէրերը՝ որ ուրիշ մէկը մեզի համար վարձած էր, թառած բեռներուն վրայ՝ առոյգեան լուռթեամբ, ուշադրութիւն կ՚ընէին որ պէտք ջորիները շատ չծանրաբեռնուէին ու չմռին ։ Արդարեւ անոնք առաջին անգամն ըլլալով փորձեցին մեր խօսակցութիւնն ընդմիջել այն ատեն միայն երբ կեցանք հիացած Տաւրոսեան լեռնաշղթային տեսարանին վրայ ։ Այն ատեն մէկը մեզ մօտենալով ըսաւ թէ ջորիները հոգնած կը սպառին ։ Զէյթունցիներուն հանդէպ իրենց արհամարհանքը կատարելապէս կը բացատրուէր դրութեան տարբերութիւնով ։

Անոնք հեծած կը ճամբորդէին, Հայերը կը քալէին ։ Հոկատակ առաջ Հայերը նուաղ կը վախնային, ու յորդած գետէ մը անցած ատեններն երբ ջորիի մը աղջիկ ոտքը ժայռերուն մէջէնտեղ մնալով խեղդուելու վտանգին մատնուած էր, Հայերն էին, ոչ թէ Թուրքերը, որ ուզուելով սառած ջուրին մէջ ազատեցին կենդանին ։

Թուրքերը շարունակ աւազակներու վախով մտալլկուած էին, այդ էր միակ պատճառը որ անոնք կը հանդուրժէին Բուսթէմ Խանի մեծխօսիկութեան, որ ինքզինքը փոխադրութեան ոսկայ հանգամանքը տուած էր՝ հեծած իր հոյակապ զամբիկին վրայ ։

Ամէն բրած խստումը կատարեց, լաւ ձի նստող մըն էր եւ լաւ զինուած ․ իր ատրճանակին տեսքը, կաշիէ պատեանին մէջ զետեղուած զէնքը ու երկար բանճուղ թուրը, շատ հաւանաբար գործածուած Թուրքերուն պատկառանք ազդելու համար միայն, պատճառ եղան որ Թուրքերը չըլլէին ու չփախչէին ։

Իր բեռները բեռցուած էին երկու ջորիներու վրայ ու յանձնուած էր հայ տղու մը խնամքին ․ այս տղան այնքան կը վախնար մեր Թուրքերէն որքան Թուրքերը աւազակներէն ։ Սակայն մեր հարցումին թէ ի՞նչ տեսակ մարդիկ են եւ ի՞նչ ազգէ այդ աւազակները, անոնք ցուցուցին Բուսթէմ Խանի նիհար ծառան ։ Իրիկուն մը առաջ Թուրքերէն մին Մընթիին մատնանշած էր երկու Չէրքէզներ եւ Քիւրտ մը, այնպէս համբաւաւոր որ բոլոր այս ճամբաներուն աւազակութիւնները իրենց մենաշնորհն են դարձուցած ։ Ու հիմակ նոր ամբաստանութիւն մը ։

— Աւազակները բոլորն ալ Հայեր են— բոլոր Հայերը աւազակ են, վստահեցուցին մեզ լրջութեամբ ։

Երբ ճաշելու համար քիչ մը կանգ առինք, անոնք մերժեցին մեր Զէյթունցիներուն հետ ճաշել, թէեւ ասոնցմէ ազնուօրէն անոնց հաւաքուիլ կրակին շուրջ եւ փաստըրմայէն (արեւին մէջ չորցուած միս) առին մէկ մէկ կտոր ։ Հազիւ ճաշը վերջացուցած՝ մինչ մենք կը ճաշէինք տակաւին, Իպրահիմ՝ իրենց տարէց գլխաւորը, նոր խնդրանքի մը համար մեզ մօտ եկաւ ։ Իր դէմքին վրայ ընդվզեցուցիչ բան չկար, քանի որ մեր կերակուրները մենք մեր ձեռքով կը պատրաստէինք ։

— Ճամբեցէք այս Հայերը ․ մենք Թուրքերս անոնց կրկինը կ՚արժենք, ըսաւ ան, տեսակ մը առեղծումով ։

— Աստուծոյ մարգարէին մօրուքը վկայ, ո՞վ իրաւունք տուաւ որ ճամբորդութեան հետեւող ծառաները խորհուրդ պարտադրեն, գոռաց Բուսթէմ Խան ։

— Անոնք միւս գռեհ մարդոց հետ համաձայնած են մեզ ծուղակը ձգելու համար, պատասխանեց Իպրահիմ ։

Բուսթէմ Խան թուրը այնպէս մը շառաչեց որ իր առջեւը ժայռին վրայ ինկաւ ։

— Վախը կը փնտռեմ ես ։ Բոլոր կեանքիս ընթացքին վախին ետեւէն եմ ինկած ու չեմ գտած ։

— Փէքի (շատ լաւ) ըսաւ Իպրահիմ չոր կերպով, ըսել ուզելով որ երբ բան մը պատահի պէտք չէ իր վրայ յոյս դնել, որովհետեւ ինք մեզի ազդարարած էր ։

Կիսաւարտ Պաղտատ երկաթուղիին զուգահեռ ուղղութեամբ կը ձիավարենք ։ Յաճախ կը տեսնուէին հսկիչներ եւ մեքենագէտներ ։ Անգամ մը խօսելու համար բաւական մօտեցանք Գերմանացիի մը որ խումբին պետն էր եւ իր ճոխ կայանը իր գործին մօտ հաստատած էր եւ բազմաթիւ զինուած թուրք պահակներ ունէր ։

— Աւ ի նախազգուշութիւն աւազակներու՞, հարցուց Մընթին ։ Բայց չիմացայ թէ Գերմանացին ինչ պատասխանեց ։

Բուսթէմ Խան խնդալով գլուխ մէկ կողմ տարաւ ։

— Սահիպ, այստեղերը իւրաքանչիւր Գերմանացի պահակ մը ունի պաշտպանուելու համար իր իսկ մարդուցմէն ։ Ճամբորդութեանս ընթացքին ատեն մը արձանագրուած գործաւորներու պահակախումբին պետն էր, … տար համար գիտեմ ։

Գերմանացին ծայրայեղ կերպով մը … տահոգուած էր գիտնալու համար թէ ո՞վ ենք եւ ի՞նչ էր մեր նպատակը … Յայտնեց մեզ իր անունը՝ Հանս Ֆոն … յայտնապէս մեզ … համար ։

— Եթէ ձեր երթալիք ուղղութիւնը ինծի յայտնէք, ձեզ կրնամ … դել գեղեցիկ կայան մը, … իւրաքանչիւր օթեւանի մէջ ամէն հանգստութիւն կրնաք գտնել, ըսաւ …

Բայց մեր մտադրութիւնը իրեն չյայտնեցինք ։ Աւելի վերջը, մեր … չած ատենը եկաւ եւ մեր Թուրքերէն շատ մօտէն հարց ու փորձեց, բայց անոնցմէ ալ չկրցա՞ւ բան մը իմանալ, քանի որ անոնք մեր նպատակէն անտեղեակ էին ։

— Ինչո՞ւ համար Հայ ծառաներու հետ կը ճամբորդէք, հարցուց … անգամ, մեր հեռանալէն առաջ ։

— Կը սիրենք զանոնք, ըսաւ Մընթին ։

(Շար.)

...ազգային հարցերու մասին այնքան ... եւ բանաւոր կը մատնեն : ... երկրին ապագան պղտորատես ... մը նման կը տեսնեմ : Բայց ... ձեր ուշադրութիւնը հրաւիր-... կատարել անկեղծութեամբ հա-... ձեր կարծիքներուն վերջին ... վրայ»:

... երիտասարդները եւ բոլորս, ... մտիկ կ'ընէինք այս տարբեր ... որուն դէմքին կը հանդիպէր ... հայրենիքին համար յոգնած ... Թափած էր:

Շարունակեց.

— «Մեր ժամանակներուն Հայերը ... էին: Տարբերութիւնը մեր ա-... էին. Մեր հայ հայրենակից-... մեր ազգային գոյութեան մինչեւ ... էինք: Հայերուն կրնային ... ամէնէն փափուկ ... յանձնել: Դպրոցի սեղաններ-... վրայ անոնց հետ կ'ընկերակցէինք ... գոյգն տարբերութիւն մը ըղ-... իսլամանցիւրը Թուրք ընկերոջ ... հայ ընկերներ ունէք... Ձեզի կը ... ձեզմէ ո՞վ հայ բարեկամ ... ընկեր մը, հայ դրացի մը չու-...

Իմ ընկերներս զարմացումի մէջ ... Մեզմէ ո՛չ մէկը ինչպէս ... հայ ընկեր մը չունէր, մեր դպրոց-... մէջ ալ հայ ուսանող մը չէինք ...

Տարիքոտ մարդը գարժեալ չարու-...

«Մի զարմանաք: Նորահաս հայ ... երիտասարդները երբեք իրենց հայ-... եւ մեծ եղբայրներուն ոգին ... Իրր դուք անոնց կը գնահա-... երիտասարդ Հայերը ձեզ չեն ... Համալսարանի երիտասարդ-... ունայիր եղէք...»

Տարիքոտ մարդը որուն երկրին մեծ ... մատուցած ըլլալը ... էինք, գլխարկը գնելով հե-...

Բիչ առաջ Հայերը գնահատող երիտասարդները վարանումի մէջ էին : Բայց տարիքոտ մարդը ճիշդ ըսած էր : ... երիտասարդները մեզմէ հեռու կը ... մեզ չէին սիրեր : Ի՞նչ էր ա-... պատճառը :

Իմ երիտասարդներէն մէկը, որ ... էր, խիստ լեզուով մը խօ-...

«Ընկերներ, պատմութիւնը չար-... ազգ մը, որ իր վրէժը ... ազգին նման ժամանակին եւ ա-... ըլլայ: Մեր ժամանա-... պատմութեան մէջ, ատար ազ-... քաջութիւնքութեամբ եւ քանի մը ... Հայերու ազգեցութեամբ ... Թուրք ազգին դո-... դէմ կատարուած յարձա-... ու դաւադրութիւնները ... ազգը կոխոտեց ու չքացուց : ... այսօրուան հայ երիտասարդները ... գլխուն մէջ կը պահեն այդ ... պատմական դէպքերը, վա՛յ այդ դէ-... պքերուն...

Այսօրուան Թուրքիան նոր պատմութիւն մը եւ հաւատք մը առաջ բերաւ : Թուրք երիտասարդը Հայ չի ճանչնար, Թուրք հայրենակից գիտէ : Մեր մէջ ... դրութիւնը, Թուրք ոգին, Թուրք ... եւ Թուրքի սրտէն օգ-... բարօր եւ երջանիկ կեանք ... պիտի ապրին Թուրք երկրին մէջ : Հայ երիտասարդներուն համար մեր ... իր ամբողջ ջերմութեամբ բաց ... պէտք է մեր սիրոյն եւ հաւատքին ... Ասա պէտք է գիտնալ որ «Թուրք ազգին գութուրանքին չափ ... ալ մեծ է...»:

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ԽՆՋՈՅՔԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ — Շաբաթ երեկոյ (սեպտեմբեր 3) Շահրիկեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Վասպուրականի հայրենակցութեան խնջոյքը, ի պատիւ ընդ. Տիգրան Բաղտասարեանի:

Ընտրեալ բազմութիւն մը լեցուցած էր սրահը :

Միութեան վարչութեան կողմէ Պ. Յար. Շալճեան ներկայացուց օրուան հիւրը, հակիրճ բանախօսութեամբ մը բանալով խնջոյքը հանդէսը :

Սեղանակիցներու մէջ կային թիւ մը կազմէին երիտասարդներ, որոնք կը յայտնաբերէին աւելի մեծ հետաքրքրութիւն եւ խանդավառութիւն :

Քանի մը երգերէ եւ արտասանութիւններէ վերջ, խօսք տրուեցաւ ընկ. Ա. Մարտիրոսեանի, որ թուեց այն մեծ դերը զոր կատարած է ընդ. Տ. Բաղտասարեանը Շատախի հերոսամարտի օրերուն, շեշտելով միաժամանակ անոր արժանիքները իբրեւ սպայ եւ կազմակերպիչ: Զինակիցներու ջանքերուն արդիւնքն է Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը, աւելի քան 500 անդամներով: Եւ իր խօսքը վերջացուց նոր յաջողութիւններ ու եռանդ մաղթելով :

Սեղանակիցները երգեցին «Մենք անկեղծ զինուոր ենք» եւ ուրիշ երգեր: Պ. Վ. Տէր Վարդանեան երգեց «Անուշ»էն, Տիկին Զաթիկեան «Սայաթ Նովայ»էն, իսկ Տիկին Ն. Քիպրիթճեան «Օմար Խայեամ»էն :

Հետզհետէ խօսք տրուեցաւ նաեւ ուրիշ սեղանակիցներու : Պ. Յ. Գաբիկեան գեղեցիկ ճառով մը յիշեց գնդապետին արժանիքները, խօսքը վերջացուց մաղթելով յարատեւութիւն :

Զօրաւճեան եղբայրներ եւ Պ. Յովհաննէս իրենց թառով եւ երգերով աւելցուցին խանդավառութիւնը : Միսաք Աւոսեան երգեց «Վարդն է բացուեր» երգը, ուրիշներ երգեցին «Գէտօ»էն, սեղանակիցներ՝ ազգային, հայրենասիրական եւ այլ երգեր :

Պ. Յովհ. Հացաղարծեան յուզուած ճառով մը խօսեցաւ Բաղտասարեանի գործունէութեան մասին, վերյիշելով Շատախի, ինչպէս նաեւ Սուրմալուի շրջանի կռիւները, եւ առաջարկեց խմել օրուան հիւրերու՝ Տէր եւ Տիկին Բաղտասարեաններու կենացը :

Սեղանակիցները երգեցին «Կռունկ, ցէք տղերք», «Ձայն մը հնչեց» եւ ուրիշ երգեր, յետոյ խօսք տրուեցաւ Պ. Կարօ Ուշագլեանի, որ կարճ եւ իմաստալից ճառով մը գնահատեց Պ. գնդապետին «Քրատարական թերթը («Թռուցիկ») եւ գիրքը :

Ընկ. Ցարութիւն Խանոյեանը թուեց նորահաս երիտասարդութեան դժբախտ պարագաները եւ յայտարարեց թէ՝ ան պէտք ունի մարտական ղեկավարներու, որ յոյս ներշնչեն տարագիր երիտասարդութեան եւ առաջնորդեն դէպի շինարար աշխատանք, ապահովելու համար ժողովուրդին ազատութիւնն ու անկախութիւնը :

Ընկեր Ս. Կարապետեան երգեց Անդրանիկին նուիրուած երգ մը, որմէ ետք, վերջին խօսքը տրուեցաւ օրուան հիւրին: Պ. Բաղտասարեան շնորհակալութիւն յայտնելով համակրական արտայայտութեանց առթիւ, յայտարարեց.— «Ես համեստ զինուոր մը եղած եմ եւ ջանացեր եմ կատարել իմ մարդկային պարտականութիւնը միայն, իբրեւ փոքրիկ սպասաւոր ժողովուրդի մը դատին :

Ես դուն ալ, ձեր մէջ կը գտնեմ այն սրբազան հաւատքը, զոր հայրենիքի դատանք կ'ուզեմ անուանել : Առանց այդ դաւանանքի հայ ժողովուրդը չէր կրնար տոկալ եւ պիտի չկրնայ ապրիլ :

Ու քանի կայ այդ դաւանանքը, վստահ եղէք, որ կան նաեւ հաւանականութիւններ ու փաստեր թէ օր-ուի իրականանայ մեր մեծ իտէալը»:

Ապա իր խօսքը ուղղելով Վասպուրականցիներուն, թելադրեց միշտ վերյիշել Վանի եւ Շատախի հերոսամարտերը եւ զանոնք սորվեցնել նաեւ նոր սերունդին :

Կոչ ըրաւ նաեւ երիտասարդներուն կազմակերպուելու եւ պատրաստ գտնուելու, ի հարկին նոր նուաճումներ ապահովելու համար :

Ճառէն անմիջապէս վերջը Պ. Բաղտասարեան մեկնեցաւ Վիշէն :

Թղթակից

ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 6 սեպտեմբեր, (Յառաջ).— Անցեալ կիրակի Մէզոնոնի անտառին մէջ, Թափի Վէրի գեղեցիկ դաշտին վրայ տեղի ունեցաւ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան դաշտահանդէսը: Հակառակ անհաստ օդին, կոկիկ բազմութիւն մը հաւաքուած էր: Երկու ծառերու վրայ կը ծածանէին դոյդ եռագոյններ, որոնց մէջտեղ երկաթ թելով մը կախուած էր ազգային հերոս Անդրանիկի նկարը եւ իր կոտակը խոշոր տառերով,— «Գործս կէս մնաց»:

Կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Եփրատ» նուագախումբը հանելով, հանդէսը բացած «Մեր հայրենիք»ով: Յետոյ սադմիկներէն Եփրեմ Նազարեան գրաւոր ուղերձ մը կարդաց, որ շեշտելով կամաւորներու միութեան նպատակը, կ'ըսէր — «Մենք 1915ին անանք հայկական կոտորածը, տեսանք հայ մանուկին յափշտակումը մօր գրկէն եւ ամբողջ յուսախաբութիւններ : Մենք վերապրողներս պէտք է կազմակերպուինք, մէկդի դնելով կուսակցական մանրանդութիւնները: Մենք պէտք ունինք կազմելու ազգային միացեալ ճակատ, որպէսզի կարենանք գործել, երբ առիթը ներկայանայ»: Այս ճառեն պարերը, տեւելով մինչեւ իրիկուն: Եղան նաեւ մենաբանք: Ուղի աքաղաղ մը եւ շիշ մը չանպանիա վիճակահանութեան դրուելով, շահեցաւ ցինակից Վաւիլ Եէլոյեան :

Թղթակից

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 5 սեպտ.— Կիրակի կէսօրէն վերջ հազարի մօտ բազմութեան մը ներկայութեան Հ. Մ. Ը. Մ. ի Ա. խումբը նախորդ եղանակին մնացած ախոյենական մրցումով մը բացումը կատարեց նոր եղանակին :

Նախորդ եղանակին ընթացքին Հ. Մ. Ը. Մ.-ը շնորհիւ իր բազմաթիւ յաջողութիւններուն, Ֆութպոլի Ֆրանսական Դաշնակցութեան օրէնքին տրամադրութեան համաձայն, պէտք էր պատուոյ դասակարգ բարձրանար : Սակայն վերջին պահուն քաղաքիս համանուն Դաշնակցութեան մասնաճիւղը, չինք գիտեր ինչ նկատումներով չեղեալ հռչակեց Հ. Մ. Ը. Մ.-ին կարգին բարձրացումը, առարկելով թէ դեռ մէկ մրցում եւս կայ կատարելիք, պատուոյ դասակարգի (Հ. Մ. Ը. Մ.-էն մէկ կարգ բարձր) C. S. Municipalին դէմ, ու անոր յաղթելու պարագային միայն հնարաւոր պիտի ըլլայ անոր կարգը բարձրանալ :

Հակառակ այս անարդարութեան, մեր տղաքը երկու շաբթուան ընթացքին, կրկնակի եւ լուրջ փորձերէ վերջ, այդ օրը կազմ եւ պատրաստ ճակատեցան իրենց հակառակորդին դէմ ու յաղթեցին 2—1ով : Մրցումը սպասուածին չափ լաւ չեղաւ, պատճառ օրուան սաստկաշունչ քամին էր որ թէթեւ գնդակը կը տանէր ամէն ուղղութեամբ, տալով ժամանակ ձգելու ներդաշնակ խաղարկութեան մը համար: Առաջին կիսախաղին Ֆրանսական խումբը շահեցաւ 1—0, երկրորդ կիսախաղին էր որ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի խումբը իր բացարձակ տիրապետութեամբ նշանակեց 2 կէտ եւ յաղթեց 2—1: Հոս տեղն է յիշել հակառակորդ խումբէն կը խաղար, Թէժօն Տիւռանը, որ Օ. Մարսէյլէն եօթը տարի խաղացած է եւ չորս անգամ ալ Ֆրանսայի ազգային խումբին մէջ, ան հակառակ իր խումբին կրած պարտութեան, ջերմապէս շնորհաւորեց մեր խումբը, իր խաղարկութեան եւ կարգապահութեան համար :

Ա. մրցումին Հ. Մ. Ը. Մ.ին անթերի խաղացող եւ շնորհաւորութեան արժանի են բերդապահ պատանի Մրնացականեան, հերթապահներէն Մրճոյեան (խմբապետ), միջնապահ Թէլլեան եւ յառաջապահներէն Թովմասեան եւ նոր կեդրոնական յառաջապահ Վարդան: Այս յաղթութեամբ, ուրեմն Հ. Մ. Ը. Մ.-ը պէտք է պատուոյ դասակարգ բարձրացած ըլլայ: Կը յուսանք թէ մարզական Դաշնակցութիւնը այլեւս նոր դժուարութիւններ չի պատճառեր Հ. Մ. Ը. Մ.-ի եւ անոր համակիրներուն :

Վարդան Քիւփէլեան

«ԱՐԱԲՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ԵՐԵՍ ԴԱՐՁՈՒՑԱԾ ԵՆ ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ»

«Ճիւմհուրիյէթ»ի Պէյրութի թղթակիցը երկար յօդուած մը յատկացուցած է Սուրիոյ ներքին առդնապին, այդ թերթի օգոստոս 25ի թիւին մէջ: Աւելորդ է ըսել թէ թղթակիցը «շատ դժուար գիրքի մը մէջ կը տեսնէ Դամասկոսի կառավարութիւնը եւ կը շեշտէ թէ «Ֆօքթ. Շահպանտարն է Սուրիոյ իրական պետը»:

Անցնելով Թուրք եւ սուրիական յարաբերութեանց, թղթակիցը կ'ըսէ թէ սուրիական կառավարութիւնը թերթերուն հաղորդած է գեկոյց մը, որ խօսելով Լիբանանի եւ Սուրիոյ թերթերուն միջեւ կատարուած վիճաբանութեանց մասին, կը շեշտէ թէ «զգուշանալու է այնպիսի հրատարակութիւններէ որոնք կրնան յարաբերութիւնները խանգարել բարեկամ եւ հարեւան պետութեանց հետ»:

Արաբներու եւ Հայերու միջեւ կը շարունակուին բարեկամութեան փոխադարձները եւ նոյնիսկ ցոյցերը: Միայն թէ ինքնին հերքուած եղաւ այն աղմկալից հրատարակութիւնը թէ Արաբները եւ Հայերը չեն մասնակցիր Հաթայի ընտրութեանց, քանի որ Արաբներն ալ, Հայերն ալ ճշդեցին իրենց երեսփոխանները: Կը նշանակէ թէ՝ հակառակ անոր որ Վաթանի զանգուածը ամէն միջոցի դիմեց արգիլելու համար Հաթայի առաջացումը դէպի բնականոն կացութիւնը, ո եւ է արդիւնք ձեռք չբերուեցաւ, եւ ոչ միայն Հայերը, այլեւ իսկ Արաբները եւս կը դարձնեն Սուրիայէն»:

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԱՅՍ ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆԸ

«Ազդակ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (31 Օգոստոս).

Սանճաքի եւ Թուրքիոյ թերթերը քանի մը օրէ ի վեր կը պոռան թէ արաբական հրոսախումբեր Սուրիայէն Սանճաք մտած եւ ասպատակութեան ձեռնարկած են: Այսպէս, հրոսախումբ մը յարձակած է Այրանճը Շարմը եւ Եէնի Քէօյ գիւղերուն վրայ, առեւանգած է կալերը, կրակի տուած թրքական քանի մը տուներ եւ Թուրք մըն ալ սպաննած:

Միւս կողմէ, Սանճաքի պաշտպան միութիւնը զէնք կը բաժնէ եղեր Բէյհանիէի շրջանի Գէտէվլիներուն, իսկ Հալէպի նահանգին մէջ՝ կարգ մը Արաբներ զէնք կ'արձակեն Թուրքերուն դէմ :

Աւելի ըլլալով, Պէյրութի թրքական օրկանը՝ «Եըլտըզ», «սոսյդ» ազբիւրէ քաղելով կը գրէ թէ 40 հայ բոմբեճիներ, որոնք ընդհանուր պատերազմին հրոսակ եղած են հայկական գունդերու մէջ, երկու քամիոնով Դամասկոսէն Հալէպ փոխադրուած են, անկէ ալ երթալու համար Սանճաքի սահմանամերձ շրջան մը՝ Համամ:

Հարկ կա՞յ ըսելու թէ բոլոր ասոնք թխածոյ լուրեր են: Այսպէս, երկու արաբ թերթեր ճշդեցին թէ իրողութիւնը գլխովին հակառակն է, քանի որ յարձակողը թրքական հրոսախումբ է, իսկ սպաննուածը՝ արաբ, ինչպէս կը ցուցնէ անունը,— Նայիֆ Թափարին:

Արդէն, տրամաբանական ալ չէ թրքական պատմութիւնը: Այն միջոցին երբ ամէն բան եղած վերջացած է եւ 2500 զինուորներ կը սպասեն կազմ եւ պատրաստ, ի՞նչ իմաստ ունի հրոսախումբեր ղրկել Սանճաքի մէջ, եւ մէկ-երկու Թուրք սպաննել: Չէ՞ որ տակաւ կրնայ շատ սուղի նստիլ, պատրուակ հայթայթելով Թուրքերուն եւ թէ ոչ տասնապատիկ թիւով Արաբներ մեռցնելու, գոնէ աւելի խստացնելու ճնշումը:

Ո՛չ, Արաբները ներկայիս ամէնէն աւելի քարոզութեան եւ քաղաքական ձեռնարկներու նուիրած են իրենց ջանքերը, այն նկատումով թէ ամէնէն առաջ կարգադրուելու է սուրիական դաշնագրի խնդիրը, որ հիմնաքարն է իրենց անկախութեան:

Ինչ կը վերաբերի Հայերուն, ... որդէն իսկ կը դառնուինք դրացող հէքեաթի մը առջեւ: Արդարեւ, ինչպէս եւէկ կը շեշտէինք, «Դաշնակ» 40 բոմբէճիներու առասպելն լուրը մօտ ՈՒԹ ԱՄՍՈՒԱՆ պատմութիւն է, հրատարակուած ըլլալով «Ճումհուրիյէթ»ի 7 Յունուար 1938ի թիւին մէջ, Արեւելեան Նահանգներու ընդհ. քննիչ Թահսին Իւզէրի ստորագրութեամբ:

Անդրադառնալով այդ սուտին, գիտել կուտայինք աւսենին.

«Թուրքերը դիտմամբ կը սուտեն, որպէսզի գրգռեն Թուրք հանրային կարծիքը, պոռալ տան Թուրք ուսանողներուն, եւ այս արուեստական պոռչտուքին կողմնակի մը ծնունդ տան:

Միւս կողմէ՝ Սանճաքի ... քէն կուռուած՝ ... կոխսն ծոցին մէջ: Անոնց նպատակն է նոր զիջումներ ապահովել: Որո՞ւ հոգը թէ այս ապահովումը կը կատարուի ի գին ... զարնուած գաղութի մը մրտոումին: Դիւանագիտական ռազմավարութիւնը կանդ չառներ ոեւէ միջոցի առջեւ: Բաւ է որ հասնի նպատակին.

«Միամիտները կամ կամաւոր կոյրերը կրնան հաւատալ թէ ամէն ինչ պայմանաւորուած է մեր ընթացքով, եւ եթէ զուտուի հարեւոց նման մունջ նստինք կամ քանի մը բերան շողոքորթութիւն ընենք, հայ եւ թուրք բարեկամութիւնը ինքնին կը գոյանայ եւ մեր վիճակը կը դառնայ դրախտային («Ազդակ», 27 Յունուար 1938):

Հիմա երբ նոյն գարշելի հէքեաթը նոյն բառերով կը կրկնուի իբրեւ ... աւելի իրաւունք ունինք կասկածելու թէ կը գտնուինք թրքական նոր խաղի մը առջեւ, եւ թէ արաբական ու հայկական հրոսախումբերու մասին եղած հրատարակութիւնները նպատակ ունին գետին պատրաստելու, իբրեւ կուռան ծառայելու բանաձեւումելիք նոր պահանջներուն: Սակայն թէ ոչ, մարդ պէտք է ամչնայ կրկին Հալէպէն ճամբայ հանելու 40 հոգինոց բոմբէճիներու խումբ մը, որ ութ ամիս առաջ ճամբայ ելած էր, այն ալ շատ արագ միջոցով մը՝ քամիոնով...:

Ո՛չ, ինչպէս այն ատեն, հիմա ալ Թուրքերը գիտակցաբար կը սուտեն, ի խնդիր քաղաքական ռազմավարութեան :

Ինչի՞ կը ձգտի այս սպառնալիքառազմավարութիւնը: Բոլոր տեղեկութիւններ կը պակսին: Միայն կայ գեկոյց մը, որ եթէ ճիշդ չէ, գոնէ ուշագրաւ է:

Ըստ Փրանքըւթուրք համաձայնութեան, անմիջապէս որ կազմուի Սանճաքի կառավարութիւնը եւ գործի ձեռնարկէ, երկու կողմի զինուորական ուժերը պիտի հեռանան սահմանատարը: Արդ, որքան ալ հանդիսաւոր պէս ընդունուած այս պայմանը, Անգարա կ'աշխատի յաւերժացնել իր ուժերուն ներկայութիւնը եւ ատոր համար պատրուակ կը փնտռէ: Իսկ ի՞նչ աւելի լաւ պատրուակ, քան սա հայկական բոմբէճիներու մաշած յանկերգը: Օրուան պահանջին յարմարցնելու համար, արաբական հրոսախումբի պատմութիւն մըն ալ կը փակցնեն պոչին եւ հրապարակ կը հանեն, յետոյ ալ Թուրքերէն թերթերուն եւ Թուրք ուսանողներուն պոռալ տալու համար.

— Հայերը եւ Արաբները կը թալլեն թրքական հողերը, կ'այրեն տուները, կը ջարդեն մազլում Թուրքերը: Մեր բանակը պէտք է մնայ հոն, մինչեւ որ ... մեր ազգակիցներուն կեանքն ու ինչքը...:

Եւ կամ— ո՞վ գիտէ— նպատակն է աւելի առաջ երթալ եւ ուղղակի Սանճաքին կցումը պահանջել:

Եւ վերջապէս, Թերեւս կ'ուզեն ազդել Փարիզի Ֆրանքօ-սուրիական բանակցութեանց վրայ, որոնց սահման չէ Սանճաքի խնդիրը»:

ԽՏԱՑԱՆՔ

ՍՐՏԵՐՈՒ ԵՐԳԸ (բանաստեղծութիւններ), գրեց՝ Արմէն Անոյշ: Տպ. Պէյրութ, 1938: Գին՝ 50 սէնթ: Հասցէ — B. P. 321, Damas (Syrie):

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Յետոյ Թրքուհիներէն շատերը կայքերէն, իջնելով դետափի ազջիկներէն ուղածնին փնտռեցին, տանին իրենց հետ տանելու համար: Կը տեսնէինք, թէ ինչպէս մայր մը դամի պէս դամուած էր իր երկու աղջիկ զաւակներուն, որոնցմէ մին կ'ուզէին իրենց հետ տանիլ Թրքուհիները :

Ժանտարմաները երեքը իրարմէ զատեցին բրտօրէն, եւ մայրն ու մէկ աղջիկը պարզապէս անդին նետեցին ճամբուն միւս կողմը, դարիթափին դէմ, կիրճէն վար, ուր երկու աղբերները ջախջախուեցան լմնցան : Երկրորդ աղջիկը յանկարծ անոնց ետեւէն ցատկեց, եւ ո՛հ, աւա՛ղ, Թուրք ժանտարմաները Թրքուհիներուն հետ մէկտեղ կեցած կը դիտէին զահ քահ խնդալով, թէ ինչպէս ջախջախուած մարմինները կիրճէն խորը գետ իրենց իրենց վրայ կը գառնային, այդ եղկեւինները մահուան ցնցումներուն վրայ հեղուութիւններ կ'ընէին ...

— Ճամբուն երկայնքէն, ժանտարմաներէն քշուած անօթի ծարաւ խումբերը միշտ ունէր տեսակ մահուան մը մատնուած էին, առանց ունէ օգնութեան այս կիսավայրենի զաղաններուն՝ Թուրք ժանտարմաներուն լըրբութեան եւ կոշտութեան դէմ, եւ անոնց մէջ կը տիրէր այնպիսի յուսահատութիւն մը, որուն նմանը ոչ մէկ տեղ կրնայ տեսնուած ըլլալ: Տեսանք կիներ, որոնք իրենց զաւակներուն տաքերէն պերկ բռնած, անոնց գլուխը ժայռի մը կը զարնէին որ ջախջախուի... Ուրիշներու հանդիպեցանք, որոնք մեզ տեսնելով ծունկի կ'իյնային եւ կ'աղաչէին կը պաղատէին որ մենք զարնենք զիրենք :

— Ճամբան մէկ ուրիշ տեղ մը պատառոտ զգեստներով կին մը փռուած էր արեւին լիճի մը մէջ: Փորը ճեղքած էին եւ այդ զարհուրելի վէրքին մէջ, փորոտիքներուն միջեւ անոր նորածին զաւակը ծածկած էին, որ տակաւին կը շարժէր՝ երբ մենք ձիով կ'անցնէինք քովէն: Այս զազրազործութիւնը ընող ժանտարմաները մեր կողմը դարձած կը պոռային խնդալով, թէ «իրենք Ամերիկուհիներէն լաւ գայլակ չէ՞ն...» Սիրանոյշի ձայնը դադրեցաւ կերկերեցաւ, դէշութիւն կուգար վրան: Շատ բաներ պատմելով կ'արտասուէր յուսահատութեներէն: Յետոյ նորէն կը փախար, որպէս թէ կը մենախօսէր:

— Ամբողջ ջրհորներ տեսանք մինչեւ բերանը դիակներով լեցուած : Փլուածներուն կարաւանին մէջ այլեւս երիկմարդ մնացած չէր գրեթէ : Լիճներուն մէջ յաճախ արդէն կը տեսնէինք դէղերով մորթուած եւ ծայրատուած անմական դիակներ: Շատերուն աչքերը դուրս փորուած էին եւ լեզուները փրցուած: Յաճախ ալ մարմինները տարօրինակ այլուցքներ ցոյց կուտային:

Սիրանոյշ յանկարծ լռեց եւ այրած աչքերով կը սեւեռէր առջեւը, բազուկները իրարու մէջ փաթթած կ'երերար եւ ու առաջ, կարծես անհանգստութեան ցնցերէ բռնուած: Իր ունկնդիրներէն չարերն ալ կուլային: Ուրիշներ հազուագիւտ ծայրերը բերաններ դրած էին չփրծկելու համար:

Վերջապէս ըսաւ Սիրանոյշ մեղմօրէն.

— Մենաւոր վայրերու մէջ յաջողեցանք խօսիլ այս դժբախտ տարագիրներուն հետ: Ամէնքն ալ կը պատմէին մեզի, թէ տագնապելով սախպելով քաղաքներէն եւ գիւղերէն դուրս վըռնտեցին զիրենք, աչք բանալ չտուին որ չորս կողմերնին նային, եւ երկար ճամբորդութեան համար քիչ շատ պատրաստութիւն մը տեսնէին. Զթօրուցին որ հետերնին բան մը առնեն : Կառավարութիւնը պիտի պահէ ամէն ինչ, ըսուած էր իրենց, ... ամէն բան պիտի գողցուէր: Քանի տեղեր թոյլատրուեցաւ գրաստ ունենալ կամ եղնասայլեր տրամադրուեցան, սակայն անխուսափ. Կառավարական պաշտօնատարներ թոյլ տուին դրամի փոխարէն ճամբորդի յատուկ կառք բռնել: Բայց սկիզբները միայն այդպէս եղաւ: Քանի մը օրէն ժանտարմաները պարզապէս առին տարին կենդանիներն ու կառքերը, այնպէսորբանմը չմնաց տարագիրներուն: Կիները պիտի շալկէին իրենց զաւակները չզիմանալու աստիճան: Ուրիշներ զանոնք կը յանձնէին մահմետական կիներու եւ այրերու, եւ շատերը առին անոնցմէ իսլամութեան մէջ դաստիարակելու համար:

— Ով որ ուզէր իսլամ ըլլալ, յաճախ կը մերժուէր, բայց ոչ միշտ: Ինչ ինչ տեղեր կրօնափոխութիւնը չէր թայլատրուէր, բայց նուազագոյն հարիւր հաւատուրացներ տեղ մը մէկ անգամէն ընդունուեցան: Իսլամ կրօնաւորները բոլոր այս եղածներուն գրեթէ չէին մասնակցեր, ընդհակառակը կ'ըլլար պաշտօնական իշխանութիւններուն կողմէ:

— Այսպէս, ճամբաներուն վրայ կը յարդարէին կիներն ու աղջիկները, թէ պէտք է իսլամանան, եւ իրենց քաշածները անմիջապէս պիտի դադրին : Կը բաւէ միայն որ «Այո»ն մը ըսեն, եւ անմիջապէս ապահով բնակութիւն պիտի տրուի իրենց եւ պիտի հոգացուին ամէն կերպով: Բայց շատ քիչեր միայն այս տեսակ առաջարկի մը համակերպեցան: Ամենամեծ մասը նախամեծար համարեցաւ իրրեւ քրիստոնեայ մեռնիլ ամէնէն սարսափելի չարչարանքներու տակ, քան թէ ընդունիլ զիրենք չարչարողներուն կրօնքը :

— Ամէն մէ փոխադրութեան ատեն, յաճախ նոյնիսկ ճամբայ ելլել առաջ, կիներէն ու աղջիկներէն ամէնքէն աղուորները կը զատէին, եւ կը բաշխուէին սիրողներու, իսլամ բնակիչներու մէջ ... Ներուն թիւը երթալով աճային կ'ըլլար, քաղաքներուն տուները, դաղարի կեդրոնները, այսինքն կարաւանին ամէն կենդանի՝ գերեվաճառութեան շուկայ կը բացուէր: Ժանտարմաները դրամը կը դրպանէին եւ կը-տափէին իգական սեռի պատկանողները՝ առանց սաարկութեան դնողին խնամքին երթալ:

— Երբ քշուածներէն առին յափշտակեցին անոնց դրամները, դրամը, զարդեղէնները, ուրիշ բան չէր մնար՝ եթէ ոչ անոնց մարմնին վրայի լաթերն ալ գողնալ: Լեռան մը մէջ գիշերը սաստիկ ցուրտին դէմ եղաւ ալջիկ մը, երկար կարաւանին մէջ, միակ եւ վերջին կտոր մը զգեստով, այդ ...ն մէկ կ'ապրէր: Մարմինը բոլորովին կապուտցած էր ցուրտէն, բայց որո՞ւն հոգը:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

ժով անցայ Հռենոսի հռչակաւոր խճուղիէն, ինչպէս եւ արեւելեան գլխաւոր եւ երկրորդական ճամբաներէն։ Ամբողջ պտոյտի ընթացքին, այն վայրկեանէն որ մաքսային սովորական գործողութիւնները կատարեցի Քէհլի մէջ (Ստրազպուրկի կամուրջին գերմանական կողմը) մինչեւ նորէն Ֆրանսա մտնելս, որ եւ է փորձ չկատարուեցաւ կառքս կեցնելու կամ թուղթերս քննելու։

Արտասովոր գործունէութիւն կը տիրէ կայարաններուն մէջ, ուր գրեթէ բոլոր կանոնաւոր երթեւեկները ընդհատուած են, բացի հեռագնաց կառախումբերէն։ Անցեալ ուրբաթ օրէն ի վեր անընդհատ կառախումբեր կը հասնին, զօրք եւ հանդերձանք փոխադրելով։ Շթութկարտի կայարանին մէկ պաշտօնեան, որ այդ գծին վրայ կ'աշխատի 1902էն ի վեր, ինծի ըսաւ թէ այսպիսի գործունէութիւն տեսած չէր 1914էն ի վեր.

Հռենոս հասած զօրքը մեծ մասով կը բաղկանայ թնդանօթաձիգներէ եւ օդաչուներէ, որոնք ազատօրէն կը տեսակցին քաղաքացիներու հետ։ Գլխաւոր կայարանները խճողուած են ռազմական նիւթերով,— գլխաւորաբար ծանր թնդանօթներ. Զօրքի կեդրոնացումը աւելի աչքի կը զարնէ լեռնային շրջաններուն եւ Սեւ Անտառին ետեւը։ Ամբողջ գիւղեր զինուորական իշխանութեան «յանձնուած» են, եւ սպաները անգամ չեն գիտեր թէ որքան ժամանակ պիտի մնան։ Երկու ընդարձակ եւ արդիական օդակայաններ շինուած են անտառին մէջ, ստորերկրեայ անցքերով։

Աշխատանքի թափօրը եւ Հիթլէրի ճառը

Նիւրընպէրկի համագումարին Բ. օրը, չորեքշաբթի, նուիրուած էր աշխատանքի ճակատին։ Այս առթիւ թափօր մը կազմուեցաւ, առաջնորդութեամբ 1200 երաժիշտներու որոնք անընդհատ կը հնչեցնէին աշխատանքի քայլերգը.— «Մենք մեր սիրտերուն մէջ կը կրենք հայրենիքը»։ Թափօրին կը մասնակցէին 40.000 երիտասարդներ եւ 20000 աղջիկներ, գորշ համազգեստներով եւ դիմացած գլխանոցներով, բահեր բռնած իրենց ուսերուն վրայ։ Առաջին անգամ ըլլալով թափօրին կը մասնակցէին Աւստրիոյ չորս նահանգներուն աշխատանքի ճակատին ներկայացուցիչները, 1000 հոգի։ Թափօրը անցած ատեն եկեղեցիներու բոլոր զանգակները կը հնչէին։ Այս առթիւ տեղի ունեցաւ աւանդական երդումը.

— «Կ'երդնունք, մեր Առաջնորդին առջեւ, թէ երբեք պիտի չմոռնանք մեր ձեռքերուն ցաւը եւ այն խանդը որ կը բոցավառէ մեր սրտերը, երբ կ'աշխատինք գերմանական հողին վրայ, կէս տարի։ Մեր ամբողջ կեանքը պիտի դառնայ գերագոյն ծառայութիւն մը Գերմանիոյ համար»։

Երդումը կը կրկնէին հազարաւոր բերաններ։ Զօրավարի մը ճառէն վերջը, Հիթլէր խօսք առնելով յայտարարեց.

— «Բահը, զոր կը կրէք ձեր ուսերուն վրայ, խորհրդանշանն է մեր համերաշխութեան, ապահովելու համար մեր անկախութիւնը։ Այս բահը նոր հողեր կը ստեղծէ եւ կ'երաշխաւորէ մեր վաղուան երկիրը ամէն տեղ,— հիւսիսի, արեւելքի, հարաւի մէջ։ (Պահ մը կանգ առնելէ եւ ձայնը բարձրացնելէ վերջ)։ Նոյնիսկ արեւմուտքի մէջ դուք սահմանուած էք երաշխաւորելու պետութեան ապահովութիւնը եւ գոյութիւնը։ Դուք կը ներկայացնէք ամէնէն ազնիւ նշանաբանը.— «Մա՛րդ, օգնէ դուն քեզի եւ Աստուած պիտի օգնէ քեզի»։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԻՉ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԴԷՄ անարգական խօսքեր արտասանուեցան Նանսիի մէջ, երբ 1500 բանուորներ թափօր մը կազմեր էին քաղաքին կեդրոնին մէջ, բողոքելու համար աշխատանքի ժամերու յաւելման դէմ։

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ եւ վարչապետին տեսակցութենէն վերջ, համաձայնութիւն գոյացաւ որ կառավարութիւնը նախապէս տեղեկութիւն հաղորդէ բանուորական կազմակերպութեանց, երբ անհրաժեշտ համարուի երկարաձգել աշխատանքի ժամերը։ Բանուորական կազմակերպութիւններն ալ յանձն առին մինչեւ հինգ օր հաղորդել իրենց պատասխանը եւ թելադրութիւնները, երբ ժամերու յաւելման խնդիր ծագի։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ ընդհարում մը պատահեցաւ Ակրայի շրջակաները, անգլիական զօրքին եւ ապստամբներուն միջեւ։ Բազմաթիւ ըմբոստներ սպաննուեցան։ Ական մը պայթեցաւ Սուրիոյ սահմանին վրայ, սպաննելով երեք անգլիացի զինուորներ։ Եաֆայի մէջ հրոսախումբ մը գրաւեց քաղաքապետարանը, 20.000 ֆրանք յափշտակելով։ Ուրիշ խումբ մը աւարի տուաւ ոստիկանական պահականոցը, գրաւելով 14 հրացան եւ ռազմանիւթ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ պաշտօնանկ եղաւ արտաքին գործավարին օգնականը, Սզոմոնիազով, որ Պուլկար մըն է եւ նախապէս եղած է առեւտրական ներկայացուցիչ Գերմանիոյ մէջ։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ գերեզմանին ուխտագնացութիւնը յետաձգուած է 18 Սեպտեմբերին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմ.ական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավենիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը։ Օրակարգ՝ Շրջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ԳԱՆՆԷՅԹ ՔԱՂԱՔԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, իր Ակումբին մէջ։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Թագմիկ» խումբի ժողովը՝ 9 Սեպտ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Յարգպետ» խումբի ժողովը, 9 Սեպտ., Ուրբաթ գիշեր ժամը 9ին, ընկեր Թորոս Թորոսեանի ճաշարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսով։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատոմսով։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՊՈՄՈՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ ըլլալ ճիշդ ժամանակին։

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակնունի» ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովը՝ այսօր, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 11 Սեպտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին «Դաշնակ» Ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՊՕՒԱԼԻՆՋԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արապեաններու բնակարանը։

Լեւոն Տօնապետեան (Առաքելեան) Խարբերդի Մօրէնիկ գիւղէն, Տէր եւ Տիկին Տ. Տօնապետեան, Տէր եւ Տիկ. Գ. Գաբրիէլեան (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Գ. Ստեփանեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Ճանիկեան, Տէր եւ Տիկին Լ. Ահարոնեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Առաքելեան (Հալէպ), Տէր եւ Տիկ. Յովհ. Առաքելեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. Ա. Թորոսեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Ղ. Տօնապետեան (Ամերիկա), Այրի Տիկին Մ. Տօնապետեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Կ. Տիրատուրեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Խաչ. Գաբրիէլեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Խ. Ալէքեան (Ամերիկա), Mme. et Mr. Mayousse, Mlle. B. Nourry, Mme. et Mr. André, կը ծանուցանեն դառնաղէտ մահը իրենց կնոջ, մօրաքրոջ, հարսին, ազգականին եւ սանամօր

ՏԻԿԻՆ ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆԻ
(Առաքելեան)

ծնեալ Կիրակոսեան 1907, Խարբերդ, մեռած 6 սեպտ. 1938 Վալանս, Hôpital Généralի մէջ։

Թաղումը տեղի ունեցաւ սեպտեմբեր 7ին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Աղաւնի Ղեւոնդեան, զաւակը Լեւոն եւ եղբայրք Մասիս, Արայ Ղեւոնդեան կը ծանուցանեն թէ՝ իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր եւ հօրեղբօր, հանգուցեալ՝ ԳԱՍՊԱՐ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆԻ (ԹԱՇՃԵԱՆ) մահուան երրորդ տարելիցին առթիւ, ձայնաւոր Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ Հ. Յովհաննէս վարդապետ Զաւէնեան, Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, առաւօտեան ժամը 10ին, Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիին մէջ, (92, Rue d'Aubagne), յետ Պատարագի պիտի կատարուի Հոգեհանգստեան արարողութիւն, իսկ կէսօրէ յետոյ ժամը 3ին, Սէն Փիէռ գերեզմանատան մէջ պիտի օրհնուի իր դամբարանը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան Կ. Վարչութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի Մասնաճիւղի անդամներն ու ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները Ընդհ. ժողովի, այս Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, հայրենակից Լեւոն Տօնիկեանի բնակարանը, 52, Rue Gustave Courbet, Bagneux, Փորթ տ'Օրլէանէն առնել օթօպիւս եւ իջնել Grange-Ory կայարանը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

Նշան[illegible]

ՄԱՐՍԷՅԼ. Լ. Ղեւոնդեան.— Տպագրութեան յանձնուած են ձեր գրութիւնը եւ այլը։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Վալանսի Մասնաճիւղը իր խորին վշտակցութիւնը կը յայտնէ զինակից Լեւոն Տօնապետեանի, իր տիկնոջ՝ ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆԻ մահուան առթիւ։

ՎԱԼԱՆՍ.— Զ. Ռ. Մ. Մարզականի Վալանսի Վարչութիւնը եւ Համազգայինի Մասնախումբը իրենց խոր վշտակցութիւնը կը յայտնեն ընկեր Լեւոն Տօնապետեանի եւ պարագաներուն, իր տիկնոջ՝ Տիկին ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆԻ մահուան առթիւ։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER AGOPIAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՇԱԲԱԹ 10 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 10 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3831

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՃԱՂԿԵՆԵՐ ԱՓԻՆ ՄԷՋ, ՄՈՒՐՃԸ ԳԼԽՈՒՆ

Ինչքա՜ն խօսուն է Թուրք համալսարանական ուսանողութեան օրկանին՝ «Կէնչլիք»ի վերջին յօդուածը, որ արտատպուեցաւ երէկ «Յառաջ»ի մէջ. (Հայ երիտասարդները մեզ չեն սիրեր) :

Ցաւակալեւ ներշնչուած եւ խմբագրուած, այդ յօդուածն ալ կուգայ յաստատել էնվերի հիմնական քաղաքականութիւնը՝ Թուրք հասարակութեանց հանդէպ, — կազմալուծում եւ ձուլում՝ բոլոր «օրինական» միջոցներով : Ծաղիկներ եւ ծաղիկներ ցանելով անոնց գլխուն, բայց միշտ մուրճը, ի հարկին դանակը պատրաստ՝ իրենց ափին մէջ :

Կը չափազանցե՞նք : Բարեհաճեցէք դատել ձեր աչքերով ու խելքով :

Ուսանողական օրկանը կը պատմէ թէ վերջերս վիճարանութիւն մը տեղի ունեցած է, քննելու համար «այն օտարութեան հոգին որ հիւանդութեան մը պէս տարածուած է հանրային վայրերու, դասախօսներու, մինչեւ իսկ սրճարաններու մէջ» :

Թափանցիկ է ակնարկը. — ինչո՞ւ Թուրքերէն չեն խօսիր ոչ-թուրք հայրենակիցները :

Վիճարանութեանց ընթացքին, որոնց կը մասնակցին եղեր իր հօրը, կարծիքներ կը յայտնուին Հրեաներու, Յոյներու եւ Հայերու մասին : Եւ մասնաւորապէս կը գնահատուին Հայերը, որոնք «նուրբօրէն կապուած են մեր մշակոյթին ու վարչաձեւին, եւ նոյնիսկ իրենց տուներուն մէջ Թուրքերէն կը խօսին» :

Երբ այսքան սիրալի՜ր արտայայտութիւններ կ'ըլլային Հայերու մասին, տարեց Թուրք մը, «որ այս հայրենիքին համար յոգնած եւ ջանքեր թափած է», խօսք առնելով կ'ազդարարէ.

...« Մեր ժամանակներուն Հայերը Թուրք էին : Տարբերութիւնը մեր անուններն էին : Մեր հայ հայրենակիցները մեր ազգային գոյութեան մինչեւ խորը ճշած էին : Հայերուն կրնայինք մեր պետութեան ամէնէն փափուկ դիրքերը յանձնել : Դպրոցի սեղաններու վրայ անոնց հետ կ'ընկերակցէինք առանց դոյզն տարբերութիւն մը զգալու :

... Նորահաս հայ երիտասարդները երբեք իրենց հայրերուն եւ մեծ եղբայրներուն ոգին չեն կրեր : Երբ դուք զանոնք կը գնահատէք, երիտասարդ Հայերը մեզ չեն սիրեր : Համալսարանի երիտասարդներ, ուշադիր եղէք ...» :

Ուսանողները կը փրփրին եւ ամէնէն տաքարիւնը ճառ մը կը խօսի, փաստարկելով իրենց վրէժխնդրութիւնը.

...« Թուրք ազգը կոխոտեց եւ չճանչցաւ օտար ազգերու ճակատներ եւ քանի մը «միքրոպ» Հայերու ազդեցութեամբն ու թելադրանքովը թուրք ազգին գոյութեան դէմ կատարուած յարձակումներն ու դաւադրութիւնները : Եթէ այսօրուան հայ երիտասարդները իրենց գլխուն մէջ կը պահեն այդ պատմական դէպքերը, վա՜յ այդ գլուխներուն ...» :

Ուսանողը շարունակելով իր ճառը, կը յայտարարէ թէ «Թուրք երիտասարդը Հայ չի ճանչնար, միայն Թուրք հայրենակից գիտէ» : Ու վերջապէս կը սպառնայ, իրենց «գերկը ամբողջ տաքութեամբ բանալով հայ երիտասարդներուն համար» :

— « Սա պէտք է գիտնալ որ թուրք ազգին զուրգուրանքին չափ հայրուածն ալ մեծ է » :

Անդիէն ուրիշ ձայն մը, այս անգամ աւելի հասուն մարդու մը կողմէ որ կը կոչուի Փէյամի Սաֆա, գրագէտ - հրապարակագիր, աշխատակից հռչակաւոր «Ճիւմհուրիյէթ»ի.

... « Կարգ մը քրիստոնեայ - թուրք հայրենակիցներ ինչո՞ւ կը յամառին, ինչո՞ւ չեն ուզեր թուրքերէն խօսիլ ... Կը վախցուի որ օր մը գէշ դէպք մը ծագի ...» :

Ահա թէ ինչպէս կը թանձրանայ մթնոլորտը, հետզհետէ անտանելի դառնալով : Եւ այս՝ ճիշդ այն պահուն երբ Թուրք վարիչներն ու գրիչները նոր Գուրան մը կը քարոզեն Պոլսէն մինչեւ Ալեքսանտրէթ, «ցեղակից եւ եղբայր» հռչակելով Հայերն ու Թուրքերը, «որոնք դրախտի պէտք վերածեն նախնիքներէն իրենց ժառանգ մնացած հայրենիքը» : («Էէնի Կիւն», 15 օգոստոս) :

«Յառաջ»ի ընթերցողները օրը օրին եւ մանրամասնօրէն ծանօթացած են ձուլման, Թրքացման մեր «օրինական» միջոցներուն, բռնագրաւում կալուածներու եւ ազգ. եկամուտներու, անոնց մատակարարութիւնը էվգաֆի կողմէ, ջնջում ազգ. մարմնութեան բոլոր իրաւասութեանց, նոյնիսկ դպրոցներէն ներս չընդունելով Թաղականներ կամ հոգաբարձուներ, այլ ճանչնալով միայն անհատ հիմնադիրներ : Եւ վերջապէս ամէնէն արմատականն ու հրէշայինը, — թէք միւթէվէլլի, — անհատ մատակարար, իբրաքանչիւր Թաղի համար : Բուն բառով՝ բոլոր ազգ. հաստատութեանց, դպրոցներու, եկեղեցիներու, կալուածներու եւն. յանձնումը հատընտիր սրիկաներու, որոնք պանոնք պէտք վարեն ռեժիմը, պատասխանատու ըլլալով միայն էվգաֆին, իբրեւ նշանակովի եւ ամսականաւոր պաշտօնեաներ :

Այս բոլոր տնօրինութիւնները սահմանուած են փութացնելու, ժամանակէն առաջ իրականացնելու ոչ միայն համայնական դրութեան կազմալուծումը, այլեւ ոչ-Թուրք հասարակութեանց Թրքացումը :

Կը թուի թէ եղածն ալ բաւական չի համարուիր, եւ այժմ կ'ուզեն գրգռել, բացայայտել Թուրք ուսանողութեան եւ երիտասարդութեան արիւնածարաւ ախորժակները, ահաւասարսափ տարածելով անոնց միջոցաւ :

Զէ՞ որ համալսարանական օրկանն ալ կը պատմէ թէ՝ վիճաբանութեանց ընթացքին առաջարկուեցաւ վերսկսիլ նախկին «կրակոտ պայքարը» : Ըսել կ'ուզէ՝ փողոցային ցոյցեր սարքել, կոտրել - թափել, սպառնալ եւ զարնել, ինչպէս երբեմն :

Ուրեմն միշտ մուրճը գլխուն, ծաղիկներով ծածկուած ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՉՈՐՍ ԱԶԳԵՐԸ ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

4,000,000 հոգիէ միացեալ ճակատ մը

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐՍԿՍԻ՞Ն

Նոր փորձանք մը եւս չեխական կառավարութեան գլխուն : Գերմաններէն զատ, ուրիշ երեք ազգութիւններ ալ, Հունգարները, Լեհերը եւ Սլովաքները ձայն կը բարձրացնեն, որոշեցին պետութեան վերակազմութիւնը պահանջել դաշնակցային հիման վրայ : Այս չորս ազգութեանց ամէնէն գործօն տարրերը այժմ կը ներկայացնեն միացեալ ճակատ մը առ նուազն 4.000.000 անդամներով, կանգնած գերմանական ծրագրին ութ կէտերուն վրայ (Քարլսպատի ծրագիր) : Հունգարական, լեհական եւ սլովաքեան կուսակցութիւնները միշտ ընդդիմադիր էին կառավարութեան, բայց մինչեւ հիմա առանձին ձգած էին գերմանական կուսակցութիւնը : Միացեալ ճակատը կազմուեցաւ սեպտեմբեր 8ին, երբ Չեխոսլովաքիոյ Հանրապետութեան նախագահն ու վարչապետը կրակի ենթարկուած էին չորս կողմէն, թէ «Թայմզ»ի խմբագրականով եւ թէ սահմանագլուխին վրայ ծագած միջադէպով : Միեւնոյն օրը, Երկրին բոլոր կողմերէն բողոքներ կը հասնէին կառավարութեան, զանգատելով Գերմաններուն եղած գիշերային պէտք, որոնք պարտադրուած են Անգլիոյ կողմէ : Ժողովուրդը հանդարտեցնելու համար, մամուլին յանձնարարուեցաւ բացատրել թէ նոր ծրագիրը վերջնական է : Հանրապետութեան նախագահն ալ ձայնասփիւռ ճառ մը պիտի խօսի այսօր, շաբաթ, իրիկուան ժամը 6ին, նոյն բովանդակութեամբ : Ճառը պիտի խօսի նախ չեխերէն, յետոյ գերմաներէն :

Ամէն պարագայի մէջ, շատ զօրաւոր է ընդդիմութիւնը եւ ելքը կործանարար կը համարուի, եթէ նոր զիջումներ կատարուին : Չեխական կառավարութիւնը բացատրած է անգլիական եւ ֆրանսական դեսպաններուն թէ այլեւս նոր զիջում չի կրնար կատարել : Այդ պարագային մէջ, անելը կատարեալ պիտի ըլլայ, եթէ փորձառութիւնները տեղի չտան

Չեխերուն յուզումը եւ բողոքները

Առջի օր աւելի քան մէկ միլիոն ստորագրութեամբ հանրագրութիւն մը յանձնուեցաւ կառավարութեան, որպէսզի ամուր մնայ : Կառավարութեան աջակից կուսակցութիւնները հրապարակային ժողովներ գումարեցին ամբողջ երկրին մէջ : Հիւսիսային շրջաններուն մէջ գործարանները փակուեցան եւ բանուորներ քաղաքներ հասան ու յղուեցան հանրապետութեան նախագահին եւ վարչապետին : Ուրիշ կարեւոր շրջանէ մը պատուիրակութիւն մը ղրկուեցաւ Հանրապետութեան նախագահին : «Փրավօ Լիդու», ընկերվարական օրկանը, կը գրէ.

— « Գաղտնիք չէ թէ նոր առաջարկները եղած են Անգլիոյ ճնշումով. բայց վերջնական են եւ աւելի հեռուն պիտի չերթանք » :

Փրակայի սրճարաններուն մէջ սովորական դարձած է հետեւեալ կատակախօսութիւնը.

— Գիտե՞ս ինչու կը վերադիմուի Չէմպըրլէնի կառավարութիւնը :

— Այո, որովհետեւ գիտէ որ Հիթլէր մինակը չի կրնար խօսք հասկցնել Պէնէշի (Հանրապետութեան նախագահը) :

Մինչ այս մինչ այն, փորձեր կը կատարուին բանակցութիւնները վերսկսելու համար, քանի որ չեխական կառավարութիւնը արդէն միջոցներ ձեռք առած է, Մորավսքա Օսթրավայի միջադէպը կարգադրելու համար : Սեպտ. 7ին պաշտօնական եղան երկու ոստիկաններ, այդ միջադէպին հետեւանքով. թէեւ քննութիւնը կը ցուցնէ թէ գերման երեսփոխան մը կամ ուրիշ մը վիրաւորուած չէ : Գերմանական կուսակցութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց կառավարութեան, զանգատելով թէ 82 նացիներ, որոնք բանտարկուած են իբրեւ մաքսանենգ, խոշտանգուած են բանտին մէջ : Կառավարութիւնը հիւանդանոց ղրկեց ամբաստանեալներէն հինգը, այս մեղադրանքը հերքելու համար : Գերմանները կը շարունակեն չահագործել դէպքը և կը ջանան ժամանակ շահիլ մինչև երկուշաբթի օր, 12 սեպտեմբեր, երբ Հիթլէր պիտի խօսի իր վերջին ճառը : Անգլիացի միջնորդն ալ քննիչ մը ղրկեց դէպքին վայրը, ստուգումներ կատարելու համար : Գերմանները նոր խնդիր մը եւս կ'արծարծեն, բսելով թէ իրենց կուսակիցներէն մէկը սպաննուած է նոյն քաղաքին մօտերը : Իսկ Չեխերը կը պատասխանեն թէ սպաննեալը լրտեսութեամբ եւ զէնքի մաքսանենգութեամբ ամբաստանուած ըլլալով, անձնասպան եղած է : Բայց եւ այնպէս, գերման կուսակցութիւնը սուգի օր հռչակեց շաբաթ օրը (այսօր) : Սեւ դրօշներ պիտի պարզուին այս առթիւ եւ սպաննեալը պիտի թաղուի իբրեւ նահատակ : Բոլոր համակիրները սեւ փողկապ եւ երիզ պիտի կապեն, որպէսզի կուսակցութիւնը կարենայ ստուգել թէ ո՛ր Գերմանները հակառակ են իրեն :

Հակառակ այս յուզումնալից երեւոյթներուն, Հիթլէրական մամուլը բաւական մեղմացուցած է իր լեզուն :

Անգլիոյ խորհրդակցութիւնները եւ Իտալիա

Անգլիոյ դահլիճը բացառիկ նիստ պիտի գումարէ երկուշաբթի օր, որ ճակատագրական կը համարուի : Այդ օրն է որ Հիթլէր պիտի խօսի իր վերջին ճառը, Նիւրընպէրկի համագումարին մէջ, անշուշտ յօշոտելով չեխական խնդիրը : Միեւնոյն օրը ճառ մըն ալ Մուսոլինին պիտի խօսի, Թրիէսթէի մէջ : Թէեւ բրիտանական դահլիճը պիտի գումարուի ժամը 11ին, բայց կը հաւատեն թէ «հսկում պիտի կատարէ» ամբողջ օրը, կազմ եւ պատրաստ՝ ի հարկին անմիջական միջոցներ ձեռք առնելու : Միեւնոյն առեն, Անգլիոյ ներքին տորմիղէն մարտանաւեր պիտի յածին Հիւսիսային ծովուն մէջ : Իսկ Միջերկրականի նաւատորմը նոր ուժեր ստացաւ քանի մը օր առաջ, ի նախատեսութիւն անակնկալներու :

Ամիսներ առաջ, ծրագիրներ որոշուած են, բրիտանական օդատորմիղին մեծ մասը ֆրանսական կայաններ ղրկելու համար : Կ'ըսուի թէ այս ծրագիրը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« Է՞Ր ՉԵՂԱՆՔ ...»

Լափոէյ, լճին ափը, ճաշարանը նստեր՝ կը ճաշէինք : Ներս մտան հինգ անգլիացի արիներ : Աւելի ճիշդ կ'ըլլար բսել ... արշաւեցին, — այնքան աղմկալի էր իրենց մուտքը : Հազիւ ներս մտած՝ ճաշարանը վերածուեցաւ խաղավայրի : Սկսան անճոռնի կատակներ ընել սպասարկող օրիորդին հետ : Հեգնանքով կրկնեցին ֆրանսերէն բառեր : Մէկը սուլերգեց : Միւսները «ծայնակցեցան» ... ոտքի հարուածներով :

Դիտելով այս բոլորը՝ խորհեցայ թէ ի՞նչ բան զիրենք այսքան կոպիտ ու անհամբերատ կ'ընէր՝ դէպի օտար շրջապատը :

— Այն պզտիկ դիրքը անգլիական, զոր կը կրեն իրենց կուրծքերուն վրայ, — եզրակացուցի :

Ըլլալ հզօր ժողովուրդի մը զաւակը, — այս գիտակցութիւնը ի՜նչպէս արհամարհել կուտայ օտարը կամ շուրջինը.

Անոնց մեկնումէն վերջ, խոկացի մեր մասին :

Օրինակ, բսի մտովին, այս ճաշարանին եկած ըլլային հինգ հայ արիներ :

Ներս պիտի մտնէին՝ իրենց մատներուն վրայ կոխելով : Կռնկուած : Ու՞ր երթ : Պիտի ըլլային չափազանց համեստ : Եւ, եթէ առիթ տրուէր, ցոյց պիտի տային իրենց բոլոր արժանիքները. — երգ, պար, ժպիտ :

Այս պզտիկ ու պատահական համեմատումը պիտի վերածուէր ... «մեզի խաղաղ համակրանք առնելու» աշխատանքի մը : Եւ, երկու օր վերջ, նոյն այդ պզտիկ պատահարը պիտի դառնար ... մեծատա՜ռ թղթակցութեան նիւթ : Պիտի արտատպէին նաեւ մեր միւս թերթերը ...

Ի՞նչ բան, շարունակեցի մտածել, մեր արիները — ու նաեւ մեզ՝ ամէնքս, — պիտի մղէր ու կը մղէ այսպէս շարժելու :

— Դրօշի պակասը մեր կուրծքերուն տակ :

Ես այնքան չեմ ցաւիր որ թշնամին խլած է մեզմէ մեր հայրենիքը. բայց, խորապէս կ'ափսոսա՜մ որ մեր կուրծքերուն տակէն խլած է այն զոր «դրօշ» որակեցի փոխաբերաբար : Դրօ՜շ, — ինքնատիրութիւնն է ան : Ինքնավստահութիւնը : Սեփական կամքը :

Առոր համար ալ, դեռ կը ժպտի՛նք : Դեռ կը ջանանք համակրա՜նք շահիլ ...

Մինչդեռ, կ'ուզէի որ քաղաքակիրթ մարդկութիւն կոչուած այս ընտանիքին ու պոռնիկ բազմութեան մէջ, մե՛նք եւս, վերջապէ՛ս, սկսէինք քալել կոպիտ ու անտարբեր՝ մենք մեզ պարտադրելու ձգտումով, քան թէ համակրանքներ բառատելու միամտութեամբ ...

Անհրաժեշտ կը գտնեմ նաեւ շրջել մէկ այդ միամտութիւնը բնորոշող որ... շարադրանքը : Եւ, փոխանակ մենք մեզ ճանչցնելու, սկսինք

— Ծանչնալ Եւրոպան :

Այդ «Եւրոպա»ն կը գտնէք, իր շահերով էութեամբ, ոչ միայն վաճառականներուն մէջ : Մտէք խանութ մը ներս, — ժպիտ, ծռմռում : Կը դառնան ձեր շուրջ ու լեզու կը թափեն : Կը մտածէք, — ի՜նչ յարգանք ունին դէպի մարդը : Դէպի մա՞րդը, թէ անոր ... քսակը : «Հայասիրութեան » ժպիտը ուրիշ նպատակ չունի :

Ոչ ինչ պողոտայի վրայ, կառու մը կամ շնիկ մը կը տեսնէք : Ու յանկարծ շէնքի դրան դիմաց դուրս մը բերանը ձեր վրան. հոգին լեցուին ծայրէ ծայր բիւրով :

— Qu'il est gentil...

Նոյն այդ բացատրութիւնը, սակայն, կը գործածեն նաեւ ... մարդուն համար :

Եզրակացութիւնը հանեցէք դուք :

Ո՛ւր էր որ, ... 1938ի՛ն ալ, անգամ մը եւս բարձրանար Քամառ Քաթիպային հզօր աղաղակը.

— Է՞ր չեղանք Հայերս ազգ, մարդասպան,
Որ մարդու կարգ դասէր մեզ անարգ Եւրոպան :

ՍՕՍԵԱՆ ՏՂԱՆ

ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ	200
Նախորդ գումար (փակուած)	771
Ընդհ. գումար	971

*** Շավիլէն Մ. Ս. 50 փրանք կը նուիրէ Կ. Խաչի օգնախմբութեան կայանին, 50 փրանք Պէյրութի Մամուլբէյնի բուժարանին (այժմ Ազունիէ) :

ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԽՕՍԵՑԷՔ, ԵԹԷ ՈՉ...

Թուրք հրապարակագիր մը, Փէյամի Սաֆա, կը գրէ Ճիւմհուրիյէթի մէջ (4 սեպտեմբեր).

— « Կարգ մը քրիստոնեայ մեր Թուրք հայրենակիցները ինչո՞ւ տակաւին կը յամառին, ի՞նչու դեռ չեն ուզեր Թուրքերէն խօսիլ : «Կէնչլիք» թերթէն կ'իմանանք թէ երիտասարդութիւնը, խրատցի ըլլալով, շատ կը ջղայնանայ ասոր համար : («Կէնչլիք»ի վերջին թիւին մէջ այս մասին երեւցած գրութիւնը հրատարակած էինք երէկ) :

Կը վախցուի որ օր մը գէշ դէպք մը յառաջ գայ : Հրեաները, Հայերը, Յոյները վաճառականութեամբ կը զբաղին այս երկրին մէջ : Իրենց յաճախորդներուն հարիւրին 90ը խալամ Թուրքեր են : Եթէ կողմերուն միջեւ այս պատճառաւ ձգտում մը յառաջ գայ, իրենք վնասով դուրս կուգան : Որովհետեւ, կ'ըսուի թէ, այլեւս զօրաւոր եւ անհամբոյր հոսանք մը առաջ եկած է ասոնց հետ առեւտուրը դադրեցնելու համար : Գործին մինչեւ հոս հասնիլը ոչ - խալամ մեր հայրենակիցներուն համար երբեք լաւ բան մը չէ : Պէտք է որ իրար Թուրքերէն խօսելու հրաւիրեն : Եթէ չեմ սխալիր : Աստուածաշունչն ալ, Աւետարանն ալ դժուար չեն տանիր Թուրքերէն խօսողները» :

ՀԱՅ ԲԺԻՇԿ ՄԸ ԵՒ ԴԵՂԱԳՈՐԾ ՄԸ ձերբակալուած են Պէյրութի մէջ, իբրեւ մեղսակից թմրեցուցիչներու մաքսանենգութեան : Մեծ քանակութեամբ քոքային եւ մորֆին գտնուած է հայ բժիշկին դարմանատան մէջ («Ազդակ» կը յիշէ միայն սկզբնատառերը, Մ. Ս. Տ.) : Հալէպի մէջ ալ 70 տարեկան հայ վաճառականի մը (Ն. Կ.) գործատեղին խուզարկուելով, 50 կրամ քոքային գտնուած է : Քննութիւնները կը շարունակուին :

12 ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՆԱՒԵՐ Եգէականի բացերը ելան առաջնորդութեամբ «Եավուզ»ի, ռազմափորձեր կատարելու համար :

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ իր 102րդ նստաշրջանը բացաւ երէկ, ուրբաթ : Ֆրանսայի եւ Լեհաստանի արտաքին նախարարները յետաձգեցին իրենց մեկնումը, չեխական տագնապին առթիւ : Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը պաշտօնապէս հաղորդեց թէ պատուիրակ մը պիտի մասնակցի ընդհ. ժողովի նիստերուն : Առաջին անգամ է որ Ամերիկա պաշտօնապէս կը հետաքրքրուի Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովներով :

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՀՐԵԱՆԵՐ հրաժարեցան լրագրական ասպարէզէն, Իտալիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք նոր օրէնքին :

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

« ՀԻՒԱՆԴ ՄԱՐԴԸ »

Կանխենք հաւանական շփոթութիւն մը, խորագիրս չի վերաբերիր Օսմանեան Կայսրութեան, զոր վարժուեր էինք կոչել այս անունով։

Կակնարկեմ նոր Թուրքիոյ ղեկավարին։

Տարիներու յեղյեղումէ մը վերջ, այժմ ստոյգ է որ Աթաթիւրք լուրջ հիւանդութենէ կը տառապի։ Եւ անհաւանական չէ որ օր մը յանկարծ փակէ իր աչքերը։

Մինչեւ Իսմէթի անկումը, կրնար նուազ վտանգաւոր ըլլալ այս մահը՝ նոր Թուրքիոյ համար։ Իսմէթի «հրաժարում»էն ասդին, սակայն, Թուրքիոյ մէջ այնքան մեծ փոփոխութիւն յառաջ է եկած, որ Աթաթիւրքի մահը կրնայ երկիրը ենթարկել ներքին մեծ ցնցումներու։

Անշուշտ, դժուար է ճշդիւ նախատեսել այդ բոլորը։

Բայց, հիմք ծառայեցնելով կարգ մը, բացայայտ եւ կարեւոր իրողութիւններ, կարելի է, կը խորհիմ, որոշ չափով նախատեսել հաւանականութիւններ։

Երկու շաբաթ առաջ, այս սիւնակներուն մէջ լոյս տեսան մանրամասնութիւններ այն պայքարին, զոր տարիներէ ի վեր կը տանին՝ իրարու դէմ՝ Թուրքիոյ երկու տիրական դէմքերը.— Աթաթիւրք եւ Իսմէթ։

Այսօր, Իսմէթ «չկայ»։ Չկայ՝ այն իմաստով, որ «ինկած» է այլեւս, եւ դարձած՝ «սովորական քաղաքացի մը»։

Եւ, հետեւաբար, ալ ու տիրական է Աթաթիւրք [illegible], իշխանութեան բերած է Ճէլալ Պայարը, որ, գրեթէ մինչեւ պատերազմ, Պրուսայի մէջ, դրամատան մը երկրորդ պաշտօնեան էր։ Դիրքերու ու համբաւի հասաւ իր բացարձակ ենթակայականութեան շնորհիւ։ Ու հիմա Աթաթիւրքն է որ տուն կուտայ ամէն բան։ Հիմա Քէմալի բացարձակ գերակայութիւնը կայ, նաեւ, դատելով երեւոյթներէն, անշուշտ, արտաքին քաղաքականութեան մէջ։ Այնքան, որ Բիւզանդ Արաս ստուեր մըն է դարձած, մինչ առաջ, ուղղակի կապուած վարչապետ Իսմէթի, ամբողջական կը գործէր՝ ալ մայրաքաղաքէն միւսը նետուելով։

Աւելի լաւ ըմբռնելու համար, սակայն, այս պայքարին ամբողջ տարողութիւնն ու այսօրուան ներքին վիճակը, հարկ է մատնանշել պարագայ մը։

Իսմէթ ինկաւ, բայց իր դահլիճը յնուրեխմբ մնաց։ Այսինքն՝ իշխանութեան վրայ մնացին այն բոլոր գործավարները, որոնք տարիներէ ի վեր վստահութիւնն էին վայելած Իսմէթի։ Շարժած էին անոր հետ համախորհուրդ։ Ուրեմն եւ՝ լռելեայն քաշած էին անոր կողքին ու, հետեւաբար, գոնէ երբեմն, Աթաթիւրքի հակառակ։

Զանց առնենք Բիւզանդ Արասը, որ խեղճ մըն է պարզապէս, եւ, Իսմէթի անկման յաջորդ օրը, Սոֆիայի կայարանին մէջ, թղթակից լրագրողներուն դողահար կը յայտարարէր թէ «իր մեծ պետը միայն գիտէ թէ ինք պաշտօնին վրայ պիտի մնա՞յ կրկին»։

Դահլիճին մէջ կը մնան, սակայն, երկու դէմքեր, որոնք ոչ միայն ենթարկուողներ չեն, այլեւ Իսմէթեան թեւի ամենէն խիզախ եւ ամենէն տիպական վարիչներն են եղած։ Առաջինը մին Ալին է։ Իսկ միւսը՝ ներքին գործավար Շիւքրիւ Քայան։

Ալին սարսափը դարձաւ, տարիներ շարունակ, բոլոր անոնց որ նոր վարչաձեւին ու մանաւանդ Իսմէթի ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան դէմ էին։ Անխնայ հարուածեց ու մաքրեց։ Սպառնաց նոյնիսկ Քէմալի, ու երբեք չվարանեցաւ զէնքի դիմել Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ անգամ։ Երբեք Ալիներու առանը ամէնէն աւելի անով ստացաւ իր ուժն ու իր «համբաւը»։ Ատեն մը, ազգային պաշտպանութեան գործավար էր։ Յետոյ եղաւ հանրօգուտ շինութեանց գործավար։ Ու ցարդ կը մնայ այդ պաշտօնին վրայ։ Նոր Թուրքիոյ մէջ, հանրօգուտ շինութեանց գործավարութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ բացառապէս պատերազմական նպատակներու ծառայող շինութեանց ղեկավարութիւն մը,— երկաթուղի, գործարան, կամուրջ, ճամբայ եւայլն։ Արդ, աւելի քան տասը տարի է, որ Իսմէթի այս քաղաքականութեան դէմ չեղուած դժգոհութիւն մը կայ։

— Այս սերունդը, կ'ըսեն զանգատողները, առանձին չի կրնար այսքան ծանր բեռ տանիլ։ Թուրքիոյ նման յետամնաց ու ընդարձակ երկիր մը փոխադրութեան արդիական միջոցներով օժտելու նիւթական ծանր բեռը ի՞նչպէս կարելի է միայն մէկ սերունդի ուսերուն վրայ բեռցնել....։ Ալի Չէթին Քայա, առանձինն հանրօգուտ շինութեանց գործավարութիւնը, իր անձով ստեղծուած սարսափը հակառակ այդ դժգոհանքին, ու իր անյողդողդ վճռականութեամբը ուզեց իրականացնել Իսմէթին փայփայած այդ ծրագիրը։

Այս անձը, կ'ըսէի, այսօր եւս կը մնայ դահլիճին մէջ։

Աթաթիւրք ի՞ր կամքովը զայն «պահեց», թէ չկրցաւ Իսմէթին հետ անոր ալ նաեւ զայն,— հարցում մըն է, որուն պատասխանը չափազանց հետաքրքրական է՝ Քէմալ — Իսմէթ պայքարի ներկայ վիճակի քննութեան տեսակէտէն։

Չմոռնանք, որ Իսմէթի «ժամանակաւոր հանգիստ»էն մինչեւ «վերջնական հրաժարումը» շաբաթներ սահեցան, ու դահլիճի վերակազմութեան շուրջ հակասական լուրեր հաղորդուեցան Էնկիւրիէն։ Կը նշանակէ թէ, այդ շաբաթներու ընթացքին, նոր դահլիճի կազմութեան շուրջ երկարատեւ ու լուռ պայքար մը մղուեցաւ։ Քէմալ Աթաթիւրք, որ, խառնուածքով ինքնիշխան է, ինչպէս նաեւ՝ փորձառութեամբ դժգոհ՝ ինքնակամ դահլիճէ կամ գործավարներէ, բնականաբար ուզած է առիթը օգտագործել՝ բոլորովին ազատելու համար ոչ միայն անձնապէս Իսմէթէն, այլեւ՝ անոր թեւ ու թիկունք հանդիսացող Չէթին Քայայէն։ Բայց, չէ յաջողած։

Երկրորդ դէմքը. Շիւքրիւ Քայա, որ պատրաստութեամբ բոլորէն վեր կը մնայ, կը վայելէ Իսմէթի անվերապահ վստահութիւնը։ Այսպէս էր գոնէ մինչեւ Իսմէթի անկումէն քիչ առաջ։

Ատոր ամէնէն բացորոշ ապացոյցը այն է, որ Իսմէթ զայն ըրաւ ու պահեց ներքին գործավար։

Թուրքիոյ մէջ, ուր իշխանութիւնը միշտ ստիպուած է անխնայօրէն հսկել ներքին կեանքին, տրամադրութիւններուն եւ խմորումներուն վրայ, ներքին գործերու ղեկավարութիւնը կը յանձնուի այն անձին, որ կը վայելէ նոյն իշխանութեան ղեկավարին բացարձակ վստահութիւնը։

Յիշեմ եւ ուրիշ կարեւոր փաստ մը։ Հալքի յայտնի անդամներէն մին է Րէճէպ Փէքէր։ Պատրաստուած եւ ուժեղ դէմք մը։ Ատեն մը ազգային պաշտպանութեան գործավար եղաւ։ Յետոյ՝ Հալքի ընդհանուր քարտուղար։ Այս անձն էր որ սկսաւ, համալսարանին մէջ, «Յեղափոխութեան դասընթացքը»։ Անգամ մը, նոյնիսկ, Պոլսոյ մէջ, խօսելով քէմալականութեան մասին, շատ կծու խօսքեր արտասանեց համայնավարութեան հասցէին, երբ Իսմէթ տակաւին կը սիրաբանէր Մոսկուայի հետ....։

Օր մըն ալ, յանկարծ, Աթաթիւրք ստորագրեց հրամանագիր մը՝ իբրեւ Հալքի նախագահ։ Պաշտօնանկ կ'ըլլար Հալքի ընդհանուր քարտուղար Րէճէպ Փէքէր, ու այդ պաշտօնը «առժամաբար» կը վարէր վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւն», ըստ Էնկիւրիէն հաղորդուած կարճ ղեկոյցին։

Միանգամայն, անմիջական հիմնական փոփոխութիւն մը կը մտցուէր պաշտօնապէս, եւ Հալք կուսակցութիւնը, դադրելով առանձին ու ինքնավար կուսակցութիւն մը ըլլալէ, կը մտնէր ներքին գործավարութեան իրաւասութեան մէջ։ Եւ, իբրեւ գործադրութիւն՝ արագօրէն օրինականացուած այս որոշման, ներքին գործավար Շիւքրիւ Քայա կը դառնար, միեւնոյն ատեն, Հալքի ընդհանուր քարտուղար։

Պատճա՞ռ։

Որովհետեւ, Հալքը, որ իշխանութեան պատուանդանն է, Րէճէպ Փէքէրի ղեկավարութեան եւ իր ինքնավար վիճակով սկսած էր մտատանջել Իսմէթ - Չէթին Քայա — Շիւքրիւ Քայա հասնոյն։ Միանգամընդմիշտ ազատուելու համար Րէճէպ Փէքէրով խմորուող եւ Քէմալէն հովանաւորուած այդ ներքին ընդդիմութենէն, վերոյիշեալ երրորդութիւնը, յեցած ի հարկէ, իրեն ենթակայ ուրիշ բազմաթիւ տարրերու, պարտադրեց Քէմալը որ Րէճէպ Փէքէրի պաշտօնանկութիւնը ստորագրէ եւ իր նախագահութեան տակ եղած Հալքը օրինապէս յանձնէ Իսմէթի աջ բազուկին, — Շիւքրիւ Քայայի։

Ներկայիս, ուրեմն, Քէմալ Աթաթիւրք, թէեւ հեռացուցած Իսմէթը, ունի դահլիճ մը, որ ամբողջովին կը պահէ իր Իսմէթեան կազմը եւ որուն կը շարունակեն մաս կազմել Ալի Չէթին Քայան եւ Շիւքրիւ Քայան։

Եւ, իրականին մէջ, նաեւ ասոնք են որ տուն կուտան վարչապետ Ճէլալ Պայարին, որ, յայտնապէս մնացած է մուրճին ու սալին միջեւ, ջանալով, կ'երեւի, «հաւասարակշռութիւնը» պահել։

Արդ, ինչքա՞ն կը տեւէ այս «հաւասարակշռութիւնը» եւ մանաւանդ ի՞նչ կրնան պատահիլ, եթէ հիւանդ մարդը յանկարծ մահանայ...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՃԱՌ ՄԸ ԵՒՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ազգութիւնների Խորհրդում Օգոստոս 11ին Ծ. Առուչեանեանի արտասանած ճառից բաց ենք թողնում առաջին երեք քառորդը, որի մէջ յիշատակուած են Գործավարների Խորհրդի նախագահ Ա. Փիրուզեանի աւելի մանրամասն ճառից բերուած ապացոյցները Հայաստանի «յաջողութիւնների» մասին,— գիտակ. նախահաշուի աճում, մշակութային յառաջադիմութիւն, ձգախէժի, շաքարի, քիմիական եւ ուրիշ գործարանների կառուցում, կովերի ու խոզերի բազմացում եւայլն։ Վերջին քառորդում միայն Հայ «դեպուտատը», Ստալինի բազմաբառ գովքն անելուց առաջ, մի քանի խօսքով կանգ է առնում Հայաստանի չբաւարարուած կարիքների վրայ։

«Հայաստանի ժողովուրդը Ստալինի հանճարեղ ղեկավարութեամբ եւ Անաստաս Իւանովիչ Միկոյեանի անմիջական օգնութեամբ ոչնչացրեց դաշնակների եւ ֆաշիզմի տրոցկիստ-բուխարինեան գործակալների մնացորդները։ Մենք ինքնավստահ շինում եւ ամրացնում ենք ընկերվարական Հայաստանը։

Ընկերներ, ես անհրաժեշտ եմ համարում ձեր ուշադրութիւնը դարձնել մի քանի հարցերի վրայ, որոնք չեն արտացոլուած 1938 թուի պետական նախահաշուի մէջ։ Կարծում եմ, որ ծանր ճարտարարուեստի ժողովրդական գործավարութիւնը պիտի լուծէ Սեւան լճի ջրային պաշարի օգտագործման խնդիրը։ Հաշուի պիտի առնէ Գիւմուշի ջրաելեկտրական կայանի կառուցման կարեւորութիւնը։ Օգտագործելով կայքերի զարգացած արդիւնաբերութիւնը, պէտք է կազմակերպել Հայաստանում ինքնաշարժերի եւ արհեստական մետաքսի արդիւնաբերութիւնը։ Փիրզուլանում չեն շահագործւում պղնձի, մոլիբդենի հարուստ հանքերը։

1938 թւին անհրաժեշտ դրամական միջոցներ չտրամադրուեցին Լենինականի գուլպայագործարանի եւ Երեւանի կարի գործարանի վերակառուցման եւ ընդարձակման համար։ Թեթեւ ճարտարարուեստի Միութենական գործավարութիւնը պէտք է նկատի առնէ այս։ Տարիներ է ինչ Հոկտեմբերեանի պահածոյի գործարանի շինութեան առաջադրութիւնը մնում է անհետեւանք, մինչդեռ նրա համար անցեալում անապատ հողերի վրայ ստեղծուած են ծաղկեալ այգիներ։

Մեր զօրացած անդեղէնի ճարտարարուեստը հսկայական պահանջ ունի ապակեղէնի։ Միայն Երեւանի պահածոյի գործարանին 1937թուին պէտք է եղել 18 միլիոն ապակետուփ։ Որպէսզի մեր հանրապետութեան բոլոր պահածոյի գործարանները բաւարարուեն ապակեղէնով, անհրաժեշտ է նախատեսել Հայաստանում մեծ ապակեգործարանի հիմնումը։ Պէտք է ուշադրութիւն դարձնել նաեւ տեղական վառելանիւթի արտադրութեան վրայ. ըն[illegible] կարիքները պահանջում են սկսել տեղական տորֆի (կիզահող) մշակութիւնը։

Միութենական հողային ժող. գործավարութիւնը պարտաւոր է աւելի արագ թափով տանել ոռոգման եւ ջրաբաշխման աշխատանքները, որոնք հսկայական նշանակութիւն ունեն Հայաստանի պետական եւ համայնական տնտեսութիւնների բերքատուութեան համար։ Քանաքեռի ջրաելեկտրակայանը ամբողջ ուժով գործի մէջ դնելուց առաջ պէտք է վերջացնել Հրազդանի ափերին ամրացումը։

Հայկական Ս. Խ. Հ. ամենայետ ընկած մարզը բնակարանների եւ համայնական շէնքերի շինարարութիւնն է։ Երեւանի, Լենինականի եւ Հայաստանի 11 նոր շրջանների (նոր սահմանադրութեամբ Հայաստանը բաղկացած է 11 գաւառներից) քաղաքային շինարարութեան հարցերը պիտի նկատի առնուին ամբողջութեամբ եւ բաւարարուին անհրաժեշտ դրամական միջոցներով»։

Համեստ են Առուչեանեանի «պահանջները» թէ ձեւով եւ թէ բովանդակութեամբ։ Բայց յայտնաբերում են մի ցաւոտ երեւոյթ, այն, որ մէկը, ո՛վ չգիտէ, տարիներից ի վեր արդէն է յիշում Հայաստանի շինարարութեան անհրաժեշտ նիւթական միջոցներ տրամադրելուն։ Թւում է թէ Մոսկուան «ինքնապաշտպանութեան» եւ հայ մեծամասնականների հալածանքների մէջ Հայաստանի համամիութենական դրամական միջոցներից «զրկուել» նոյնպէս դեր է խաղացել։ Ստալինեան աշխարհում սովորութիւն է, ..ժող հակառակորդը արդարութեան պահանջող թոյլին ոչնչացնում է, նրան հակայեղափոխական, տրոցկիստ, ազգայնական կոչումը փակցնելով ու «ինքնապաշտպանելով»։ Ընդգծենք, որ դաշնակցային հանրապետութիւններին ներկայացուցիչները եթէ քննադատեցին Միութեան այս կամ այն ժողովրդական գործավարութիւնը, քննադատեցին նրա ընդհանուր պակասութիւնները երեւան բերելով։ Ուկրայինայի, Բէլոռուսիայի, Վրաստանի, Ատրպէյճանի եւ Անդրկասպեան «դեպուտատները» չյիշատակեցին մէկ փաստ՝ Մոսկուայի իշխանաւորների հանդէպ իրենց հանրապետութեանց ցոյց տրուած թերացումի կամ անուշադրութեան։ Հայաստանը թեթեւօրէն տարբերուեց Կրեմլում իր հարեւաններից, անշուշտ վերին հաւանութեամբ, [illegible]։ Հակառակ այսօրուան Հայ վարիչների «յաջողութիւններով» կուրծք ծեծելուն, իրապէս, նկատի ունենալով բնութեան մեր Հայրենիքին տուած հնարաւորութիւնները, շատ քիչ բան է եղած այնտեղ։ Միայն սպիտակ ածուխի առատութիւնն ու օգտագործելու դիւրութիւնը թոյլ են տալիս Հայաստանին դառնալ բարձր ճարտարարուեստի մի երկիր, եթէ մի այն կեդրոնի կառավարութիւնը նրան տրամադրէ այնքան նիւթական միջոցներ, որքան նա տրամադրում է օրինակ, Հայաստանի չափ բնակչութիւն ունեցող անապատային Տաճիկիստանին։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Երբ ծովը գէշ հասնի մարդուն, միեւնոյնն է մէկ կամ հազար կանգուն։

** Երբ գեղեցիկ կին մը տեսնես, զարպաս ըրէ անոր։ Եթէ աղքատը ունեւորէն ողորմութիւն ուզէ, ամօթ չկայ ատոր մէջ։

** Թոյնէն բժշկութիւն ակնկալէ, ստախօսէն անկեղծութիւն մի ակնկալեր։

[illegible] ՊԷՏՔ ՉԱՐԳՍԵԼՈՑ

Սիրելի Արագ.— Բանասիրականին խուժն ու խռուար ձգելով, դառնանք մեր պարզուկ դասերուն։ — Նշմարեցի՞ր արդեօք վերջին նորայի մը զօրասիւն... Մեզ։ Ո՞ւրկէց հանեցին այս արտառոց բացատրութիւնը։ Հայ բարբառը զինուորական, մարտական, կազմակերպական բառերով այնքան հարուստ է, որ պէտք չունի բնաւ Ֆրանսերէնին Colonneը... «զօրասիւն» խեղճ բառով թարգմանելու։ Եթէ Colonnelը գնդապետ կը թարգմանեն, ո՞րչափ դժուար բան էր անոր պարզ ձեւը «գունդ»ի վերածելու։ Ի՞նչ ըսել է.... զօրասիւն, զօրքի սիւն։ Մհագին պաշար մը ունինք զինուորական կամ բանակի վերաբերեալ բառերու։ Զօրաբանակ, զօրաբաժին (division), զօրագունդ (régiment), վաշտ (bataillon), գունդ (Colonne), ջոկատ (détachement), գումարտակ (գունդ արմատէն, որմէ կուգայ գումարտակ — գնդապետ — եւ գումարել, գումարիլ)։ Եւ տակաւին ուրիշ մանրամասնութիւններ, զոր զանց կ'ընենք, ըստ մեր սովորութեան, չխճողելու համար դասին պարզութիւնը։ Բառը շատ խեղճ է անմխիթար եւ միամիտ հետեւողին համար։

Անկեղծօրէն ըսէք, խնդրեմ.— Կարգադրման ձեւը մեր Թղթամի, [illegible] Մեծաւորանչին յարմար կուգա՞յ միթէ։ Չենք ըսեր կարգադրում, այլ կարգադրութիւն, հետեւաբար՝ կարգադրութեան (ոչ թէ ... «կարգադրման» դժուարին ձեւը)։ Կը գործածենք «լրացում» (լրացումի կամ լրացման), որովհետեւ նախ՝ որ «լրացութիւն» չունինք, եւ յետոյ՝ բազմաձայնի խճողում չկայ, դիւրահնչիւն է։ Հայ հաստատապաշտութեան մէջ ամէն բան կանոնի վրայ հիմնուած է. սովորութեան եւ բացառութեան պարագան կը ներուի, բաւական է որ լեզուին ներդաշնակութեան դէմ չմեղանչէ, կարգադրման, մեղանչման, մեղադրման եւ «ի նմին սակի» եղող ձեւերուն պէս։

Ընկճել բային արմատականն է ընկճ — յեղոց տառերու փոփոխութեան օրէնքով ընկճ արմատականին Գ տառը եղեր է համազօր Կ, ինչպէս որդին Թուաահայերը կ'ըսեն — կուչ կը դալիս (ծունկի եկած էր), ճ տառն ալ համազօր Զ եղած։

Քանի որ սովորութիւն եւ բացառութիւն ըսինք, ահա օրինակ կը բերենք — մարդ մարդասանք, գովք գովասանք ձեւերը, զոր կարելի է եւ պէտք [illegible] գործածել համարձակօրէն եւ անխիղճ։ Այո, սակայն բային արմատ է «սաց» — փոխասաց, ժամասաց, քարոզասաց, եւն. բայց ժողովուրդը [illegible] արմատ մըն ալ գտեր ու անկէց բառ շիներ է։ Տես վերը։

Ներկ, մերկ, լերկ, հերկ, հերթ, շերտ, բերք, եւ այս կարգի բառերը Ե ով կը գրուին փոխանակ Է ով գրուելու, քանի որ ծայրը կը գտնուի իրենց ձայնաւորը եւ չչեշտելու համար կարծես այդ ձայնաւորը Ե ի տեղ պէտք էր Է ըլլար։ Սակայն պէտք է խորհիլ, չէ՞։ Որպէսզի պատրանքի չենթարկուինք։ Բոլոր այս բառերուն Ե գիրը բնաւ չի փոխուիր, ոչ հոլովումի, ոչ բարդութեան մէջ եւ իրենց բայերն ալ անփոփոխ կը պահեն նոյն (Ե) ձայնաւորը, Ներկել, հերկել եւն.։ Թող որ այդ բառերը բոլորովին միավանկ չեն, այլ կէս — միավանկ։ Ա-

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

Զէյթունցիներուն պիտի մատնեն մեզ։ Մենք բոլոր երկաթուղագծին վրայ աշխատող հայ գործաւորները տարհեցինք։ Վստահելի չեն, գիտէ՞ք։ Մեր գործակալները դուրս ելած են Թուրք գործաւոր արձանագրելու։

— Հայերը ի՞նչ ըրած են։

— Ո՛հ, չէ՞ք գիտեր։

— Կը հարցնեմ ահա։

Գերմանացին ուսերը թօթուեց.

Մէկ բան պիտի ըսեմ ձեզ եւ պիտի լուսաբանուիք։ Հայ դրագիր մը ունէի որ ամբողջ օրը վրանին մէջ կ'աշխատէր. շաբաթ մը առաջ տեսայ որ անձնական թուղթերս կը կարդար։ Այս բանը կը հաստատէ թէ Հայու մը չի կրնար վստահիլ։

Ի՜նչ մեծ ապացոյց, ըսաւ Մընթին անժպիտ. բայց Ֆրէտ խնդաց մեր հեռացած ատեն. եւ Գերմանացին մեր ետեւէն յառած մնաց եւ նոր յուզումներ ուրուագծուեցան իր լուրջ դէմքին վրայ։

Կէսօրէն վերջ անցանք գիւղէ մը ուր երկու հարիւր մօտ Հայեր— այր ու կիներ— հաւաքուած էին եկեղեցիի մը մէջ, այնքան ընդարձակ որ այդ թիւին երեք անգամը կրնար պարունակել։ Անոնցմէ մէկը մեր գալը տեսաւ, ու ահա բոլորն ալ դուրս թափուելով մեր քով եկան, խորհելով որ պաշտօնական անձնաւորութիւններ ենք։

— Էֆէնտի՛, ըսաւ եկեղեցիին երէցը, դողդղացող ձեռքը Մընթիին թամբին վրայ դնելով, այս գիւղին Թուրքերը իրենց սպիտակ հագուստները կը լուա՛ն։

Թարսուսի մէջ իմացած էինք թէ այս արարողութիւնը ինչ կը նշանակէր։

— Կը նշանակէ, էֆէնտի, թէ անոնք կը հաւատան որ իրենց նպատակը սուրբ է։ Ի՞նչ պիտի ընենք, ի՞նչ պիտի ընենք։

— Ինչո՞ւ Թարսուս երթալով բրիտանական հիւպատոսին պաշտպանութիւնը չէք խնդրեր, թելադրեց Ֆրէտ։

— Բայց Թարսուսի մեր բարեկամները կ'ըսեն որ քաղաքներուն մէջ կոտորածը աւելի գէշ պիտի ըլլայ։

— Ան ատեն լեռները ելէք, խորհուրդ տուաւ Մընթին։

— Ինչպէ՞ս կրնանք, պարոն, ինչպէ՞ս կրնանք։ Տուն, տեղ, երախաներ, ստացուածք ունինք։ Մեզ կը լրտեսեն։ Եթէ մեզմէ քանի մը հոգի լեռը բարձրանալ փորձեն, այդ քայլը վարը մնացողներուն փճացումին պատճառ պիտի դառնայ։

— Այն ատեն երկուքով, երեքով փախէք լեռները։ Եթէ իմ խորհուրդս կ'ուզէք՝ ահա այս է։

Շատ խելացի խորհուրդ մը կը թըւէր ասիկա։ Բլուրներուն զառիվայրերը կարծես ծածկուած ըլլային մութ կանաչ Թուփերու գորգով մը, որուն մէջ ամբողջ բանակներ կրնային զարանակալ պահուած մնալ անոր վրայ։ Թաւրոսի սպառնալի ժայռերը կը բարձրանան՝ ժայռուտ ու ահաւոր, հանգիստի համար թէեւ ոչ շատ յարմար, բայց պահուելու համար ձեռնտու վայրեր։

— Բնաւ զիս պիտի չկրնաք հաւատացնել թէ դուք՝ Հայերդ պահուած մթերքներ չունիք, ըսաւ Մընթին։ Լեռները ելէք, մինչեւ կատաղութիւնը վերջանայ։

Սակայն ծերունին գլուխը ցնցեց ու ժողովուրդը անմիջապէս անոր համակերպեցաւ։ Անոնք մեր Զէյթունցիներուն չէին նմաներ եւ սխուր յուսահատութեան մը մատնուած էին եւ հրաժարած իրենց անձերէն, ինչպէս կրօնական մոլեռանդութիւնը [illegible]։

Դարերու յառաջացուցած այդ անշարժութիւնը մէկ անգամէն յաղթել այդքան ուշ ժամու մը, անկարելի էր եւ բան մըն ալ չէինք կրնար ընել, ուստի շարունակեցինք մեր ճամբան արդէն թշուառութեան եզրին հասած։ Մեր Զէյթունցիները օդափոխութեան գացողներու նման ուրախ էին եւ կ'ուզէին մեզ ալ ուրախացնել երգելով իրենց տարօրինակ եղանակները։

Այդ օրը իմացանք որ վանականը, ինչպէս զայն կը կոչէր Ուիլ, այդ կողմերը կը գտնուի, ուստի այդ գիշերը գաւիթի մը մէջ անցուցինք. տեղ մը որ խանին բոլոր անպատեհութիւնները ունի։ Հոն օրիորդին մասին լուր առած չունէին։ Ճանձախորդները, որոնք մեզմէ զատ երեսուն հոգի կ'ըլլային՝ մեծ սենեակին տախտակամածին վրայ տեղաւորուած, միայն գողերու մասին կը խօսէին, որոնք կը գործէին ամէն ուղղութեամբ։ Իւրաքանչիւրը սկսաւ մեզ առանձին հարցափորձել իմանալու համար թէ ճամբան ինչպէս աւարառութեան չենք ենթարկուած եւ տէրն ենք մեր բոլոր գոյքերուն. ու երբ յայտնեցինք որ բնաւ աւազակներու չհանդիպեցանք, անոնք մեր վրայ թշնամի անվստահութեամբ նայեցան։ Օրիորդ Կլարիս Վանտէրմանի մասին մեր հարցումներուն անոնք ուսերնին շարժեցին։

Իպրահիմին ու իր ընկերներուն գիշերուան մէջ փախչելու վախը չունէինք բնաւ, որովհետեւ Զէյթունցիները աչալուրջ կը հսկէին անոնց վրայ, վասնզի անոնք մեր հաշւոյն կ'աշխատէին, կը ժպտէին ու բառ կը փոխանակէին Թուրքերուն հետ, հասկնալու համար թէ գիւղացիները ինչ կ'ընէին։

Մեր այս Զէյթունցիները տարբեր տրամադրութեամբ մարդիկ էին քան այն հեզահամբոյր Հայերը, որոնց հագերուն վրայէն թրքական կրունկներն են կոխկրտեր։ Եթէ զինուած չըլլայինք մենք ու եթէ Անգլօ-Սաքսոններու հանդէպ ցոյց տրուած յարգանքը չըլլար, այդ գիշեր անոնց վրայ [illegible] անդամներ բոլոր խաղաղասէր բանակը յարձակում գործած կ'ըլլար։

— Կը մտածեմ թէ արդեօք ուրիշ վայրերու Հայերը լեռնականներու մեղքերուն համար պիտի չտառապի՞ն, ըսաւ Ֆրէտ, երբ սենեակին մէկ անկիւնը փառաւոր կրակի մը առջեւ կը տաքնայինք։

— Սխալ կարծիք, պատասխանեց Ուիլ։ Ուշ կամ կանուխ մարդիկ կը յանդգնին ապահովել ազատութեան հանդէպ իրենց սէրը, եւ ատոր ձախաւեր կերպով արտայայտուելուն համար չես կրնար զանոնք դատապարտել։ Այս Զէյթունցիները սրտոտ մարդիկ են. հակառակ պարագային եւ դրւ[illegible] կը ծախէ։

— Բայց եթէ մենք ալ սրտոտ մարդիկ չըլլայինք, գէթ ինքզինքնիս պաշտպանելու համար, մեր Զէյթունցիները իրենց զէնքերը այդ գիշեր կոպիտ արշաւի մը մէջ պիտի գործածէին։

(Շար.)

հաւաքելով նաեւ ձեռագիրներու յի֊շատակարաններն ու յիշատակագրու֊թիւնները, ամբողջութեամբ կամ քաղ֊ուածաբար, Ե. դարէն մինչեւ ԺԹ դար։ Որքան գիտեմ, ներհուն բանասէրը տեսած է աւելի քան 7000 ձեռագիր, միջնորդաբար կամ ուղղակի։

Արդ, աչքի առաջ ունենալով արդէն մասամբ տարուած աշխատութիւն մը, կը կարծեմ թէ աւելի գործնական քայլ մը պիտի առնուէր այս ուղղու֊թեամբ, եթէ հնարաւորութիւն ստեղ֊ծուէր Հ. Ակինեանի լրացնելու իր աշ֊խատանքը, այսինքն աջակցութիւն ընծայուէր անձամբ ուսումնասիրելու այն ձեռագրական մեծ եւ փոքր հաւա֊քածոներն ալ, որոնք կը գտնուին Եւ֊րոպայի եւ Ասիոյ զանազան քաղաքնե֊րու մէջ, գրադարաններու մէջ եւ մաս֊նաւորներու քով։

Ասոր համար անհրաժեշտ է, սա֊կայն որ հիմնարկութիւններն ու մաս֊նաւորները բարեհաճին նախ բանալ ի֊րենց հաւաքածոները՝ ուսումնասիրո֊ղին առջեւ։ Եւ ապա ունեւորներ կամ հաստատութիւնը տրամադրէին նիւ֊թական միջոցներ, կատարելու ուղե֊ւորութիւններ եւ պրպտումներ գրա֊դարաններուն մէջ, կարճ կամ երկար անեւորութեամբ։

Այսպէս անգամ մը պատրաստելէ նաքր ցուցակը, դիւրին պիտի ըլլայ այնուհետեւ համադրելու ցանկաց֊ուած նիւթերը ընդօրինակելով կամ լուսանկարելով, եւ կատարելու ու֊սումնասիրութիւններ։

Կ՚իմանամ թէ Հ. Ակինեան պատ֊րաստած է նաեւ Հայոց Գրականու֊թեան պատմութիւն մը, սկիզբէն մին֊չեւ ԺԹ դար։ Կը մնայ նոր նիւթերով լրացնել զայն եւ լոյս ընծայել։

Այս առաջարկին իրագործումը մեծ գումարի չի կարօտիր, ոչ ալ տարի֊ներով թափառումի։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐՏԱՍԱՐԴ ՕԴ. ՆԱՒՈՐԴՆԵՐ

«Խորհ. Հայաստան» (18 օգոս֊տոս) կը գրէ թէ մօտ օրէն Երեւանի օդանաւային կայանը կուտայ իր նոր շրջանաւարտները։

Երեւանի օդանաւային կայանը ա֊ռաջին անգամ շրջանաւարտ տուաւ 1936ին։ Երիտասարդ այդ օդաչուները այժմ կը կատարելագործուին Մոս֊կուայի եւ այլ կեդրոնական քաղաք֊ներու մէջ, մինչ Երեւանի օդանաւա֊յին կայանը կը հասցնէ տարուէ տարի նոր եւ թարմ ուժեր։

Կայանին պետն է Ա. Խուրշուդեան։ Թռիչքներու վարիչը՝ Նակովլեւ, մար֊զիչ՝ Սոկոլով, Մեշչերիակով եւ Ա֊բայանց, մեքենագէտ՝ Կոտով, մեքե֊նավար՝ Վարդանեան, Բարսեղեան, Բոզմաչեան, Կարրիկեան, ճամբարի պետ՝ Ս. Բալայեան։

Այս տարուան խոստմնալից ուսա֊նողներէն յիշատակենք Օր. Ռոզա Սարգսեան, Վ. Աբրահամեան, Թ. Մի֊նասեան։

Անկարգելով երկնէջքի մարզանքնե֊րուն մէջ, որոնց կը մասնակցին բան֊ուորները, իրենց ազատ ժամերուն, ա֊ռանց կտրուելու իրենց աշխատանքէն, աչքի կը զարնեն Ս. Աւետիքեան, Ա. Վարդանեան, Ն. Սինեաւսկի, Ն. Մի֊րաշլեան, Ս. Կարապետեան։

ԿՐԹԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

«Խորհ. Հայաստան» (21 օգոստ.) խմբագրականով մը դառնօրէն կ՚ող֊բայ. — «Արձակուրդները վերջանա֊լու վրայ են։ Տասը օր վերջ կը հնչեն մեր դպրոցներուն զանգերը։ Բայց Հայաստանի կրթական գործավարու֊թիւնը այս տարի անպատրաստ կը դի֊մաւորէ ուսումնական տարին։ Հայաս֊տանի մէջ ոչ մէկ դպրոց ստացած է ուսումնական ծրագիրները։ Անմխի֊թար վիճակի մէջ կը գտնուի դասա֊գիրքերու հրատարակութեան գործը։ Միայն օգոստոս ամսուն պէտք է լոյս տեսնէր 18 գիրք, մինչդեռ հրատա֊րակուած է միայն 5 գիրք։ Կրթական գործավարութիւնը, դասագիրքերը լրիւ չհրատարակուած, կը դրկէ տպա֊րան, իսկ տպարանը «տոփուած է» ընդունիլ, «օրպէնդի գործը կանգ առնէ»։ Հայ գրականութեան 10րդ դասարանի ծաղկաքաղը տակաւին յանձնուած չէ տպարան, միւս կողմէ

կրթական գործավարութիւնը դեռ չկրցաւ վճռել թէ Խորենի Մայրը վէ֊պէն պէ՞տք է հատուածներ առնել, «Եղոր Բուլիչեւէն նմոյշներ տալ։

Նոյն անմխիթար վիճակը դպրոց֊ներու վերանորոգութեան գործին մէջ։ Ալլահվերդի շրջանի Ուզունլար գիւղի միջնակարգ վարժարանը չէ նորոգ֊ուած, որովհետեւ կը պակսի փայտը եւ, կրթական գործավարութեան շի֊նարարական բաժնի պետ Ալվազեան հետաքրքրութիւն անգամ ցոյց չի տար։ Վեդիի դպրոցները վերանորո֊գութեան կը կարօտին, անհրաժեշտ է շինել 44 նոր դասարաններ, պէտք կայ գրասեղաններու եւ գրատախտակնե֊րու։ Տեղական կառավարութեան ներ֊կայացուցիչը, Մամեդով, մասամբ անգամ չունի այդ մասին։

Մանիսի միջնակարգ վարժարանին կահաւորումը ձգուած է իր բախտին, — գրասեղաններուն կէսը քանդուած է, պատուհաններուն ապակիները ջարդուած, բայց կահաւորման բաժ֊նի վարիչին հոգն անգամ չէ»։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Սերգօ Համբարձումեան, որ ծանրու֊թիւն վերցնելու համաշխարհային ա֊խոյեան հռչակուած է, օգոստոս 15ին Մոսկուայի մէջ, ի ներկայութեան Կրեմլի պալատին երեսփոխաններուն եւ Հայաստանի վարչապետ Փիրուզեանի, նոր փորձեր կատարեց եւ երկու ձեռ֊քով բարձրացուց 130 քիլօ 300 կրամ։

•• Օգոստոս 16ին, կէս գիշերին, հրդեհ ծագեցաւ Երեւանի հացի գոր֊ծարանին մէջ, — վնասուեցաւ չմե֊քենականացուած մասը։ Այսուհան֊դերձ հացի պատրաստութիւնը կանգ չառաւ։

•• Օգոստոսին բազմամբոխ արշաւ մը կատարուեցաւ դէպի Արագածի գագաթը (4096 մեթր)։ Կը մասնակ֊ցէին 1083 երիտասարդներ։

Հօրս յիշատակին

6 Սեպտեմբեր 1935… լման չորս տարի է որ, կը բացակայիս մեզմէ, հայր։

Այս դառն մահուանդ տարելիցին առթիւ է որ կուգամ յարգել յիշա֊տակդ, քանի մը խօսք ըսելու ոչ մի֊այն իմ անունով, այլեւ բոլոր անոնց որոնք չմոռցան իրենց համեստ բարե֊րարին յիշատակը։

Կը յիշեմ, հայր, գործի վերջին օրդ էր, այն կառքը որ գործատուն կ՚ա֊ռաջնորդէր քեզ, իմ ճամբուս վրայէն կ՚անցնէր, դպրոց դացած պահուս։ Վերադարձիդ օրիքը վեր, մինչեւ կղա֊կըդ առնուած էր, երբ նշմարեցի զիս. — «Կանուխ չէ՞, Լեւոն», դող֊դոջեց ձայնդ ականջիս… աւա՜ղ, դոր֊ծի վերջին օրդ եղաւ այդ օր։ Նոյն օրը ժամը 11ին, ութ ամիսներ մահիճ դամուելու դատապարտութիւնը ու֊նէիր վրադ…

Մեծ փափաք ունէիր որ չարունա֊կեմ ուսումս։ Բարեբախտաբար ունիմ մայր մը, որ կը հսկէ քայլերուս։ Որ֊քան բծախնդիր՝ հայրենի աւանդու֊թեանց, նոյն կերպով ալ մայրս կ՚աշխատի որ քու համեստ բարերարի կոչումէն մազաչափ շեղում մը չկա֊տարուի մեր մէջ։

Այս բոլորէն վերջ, մօր եւ դուքի գգայուն սիրտը պիտի մնայ վառարան֊դի գերեզմանիդ մշտնջենական պաշտպանը, մինչեւ որ օր մը ամփոփ֊ուի հայրերուն պանթէոնը փոխա֊

դրուին մեր հայրենիքին մէջ, եւ հոն ամէն տարի մայր եւ որդի դանք ար֊ցունքով լեցուն մեր սափորը պարպե֊լու գերեզմանիդ վրայ։

Լ. Ղեւոնդեան

ԽՄԲ. — Ստորագրող պատանին, որ մէկ տարիէ ի վեր հայրենասիրական գրութիւններ կը դրկէ Յառաջի (փրան֊սերէնէ հայերէնի թարգմանուած), ուզած է յարգել իր վաստակաւոր հօր յիշատակը, անոր մահուան տարեդար֊ձին առթիւ։ Հանգուցեալը, Գասպար Տէր Ղեւոնդեան, ուսուցչական պաշ֊տօններ վարած է Խարբերդի մէջ եւ Մարսէյլի մէջ հաստատուելէ վերջն ալ, միշտ կը ներաժշտուէր հանրա֊յին գործերով։ Մահէն առաջ տեսրակ մըն ալ հրատարակեց, — «Խօսք կ՚ու֊զեմ», գաղութներու կազմակերպու֊թեան մասին, 10.000 փրանքի գումար մը տրամադրելով։

ՁԱՅՆԵՐ ԳՍԻՍՈՒԷՆ

ՀԱՅ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՎԻԷՆ. — Ժամանակին գրուեցաւ թէ Վիէնի մէջ քանի մը հայ խանութներ (սափրիչ, կօշկակար, դերձակ), փակ֊ման հրահանգ ստացած են տեղական ոստիկանութենէն։ Մեր հայրենակից֊ները ամէն կողմ դիմեցին, մինչեւ իսկ ուզեցին փաստաբաններ վարձել։ Բայց փաստաբանները յանձնարարեցին դիմել հայկական վերին մարմինին։

Մինչեւ այսօր կերպով մը կ՚աշխա֊տէին, բայց այսօր ոստիկանութեան քարտուղարը ներկայացած է եւ ազդա֊րարած է վերջին անգամ որ անմիջա֊պէս փակեն խանութները։

Ինձ ըսին թէ ժամանակին դիմում֊ներ եղած են զոյգ օֆիսներուն, բայց մինչեւ այսօր ոչ եւ է լուր եկած չէ։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ 7—8 ընտանիքներու վիճակը։ Անոնք իրենց վերջին լուման տրամադրած են եւ այսօր մէ֊կէն կը փակուին իրենց խանութնե֊րը։

Ինչո՞ւ ազգու դիմումներ չեն կա֊տարեր զոյգ օֆիսները։

Թ.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնն֊րը գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԻԱՄԻՏՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՂՆԵՐԸ

«Հայրենիք» ներուեալ խարհրդա֊ծութիւններ կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (6 Օգոստոս)։

— «Հայաստանի Խորհրդային իշխա֊նութիւնը եւ Կոմունիստական Կուսակ֊ցութիւնը արտասահմանի մէջ ստմ֊կավարներու եւ հայ բոլշեւիկներու ե֊ռանդուն աջակցութեամբ տարիներ շարունակ շահագործեցին հայ գա֊ղութներու, եւ մասնաւորապէս ամե֊րիկահայ գաղութի հայրենաբաղձ ըղ֊ձացումները։ Ռամկավարներու եւ բոլշեւիկներու հովանիին տակ գըտ֊նուող Հայրենակցական Միութիւննե֊րու եւ տխրահռչակ Հօկի միջոցով Հայաստանի օգնելու պատրուակով այս գաղութէն հանուեցան հսկայա֊կան գումարներ, որոնց ամենաչնչին մէկ մասը հազիւ թէ ծախսուած է խղճուկ նոր աւաններու շինութեան համար։

Հարիւր հազարաւոր տոլարներու հասնող գումարներու մեծագոյն մասը վատնուեցաւ այս երկրին մէջ կամ բա֊ժին եղաւ Հայաստանի Խորհրդային իշխանութեան եւ Կոմունիստ Կուսակ֊ցութեան ամենակուլ երախին։

Հայրենաբաղձ բազմութիւններ կուտային իրենց ճակտի քրտինքի արդար վաստակը՝ ոմանք այն միա֊միտ հաւատքով, թէ իրենց տուածին վերջին սէնթն իսկ կը ծառայէ հայրե֊նաշէն գործին, իսկ ուրիշներ, պակաս միամիտներ, թէեւ համոզուած որ ի֊րենց տուածին միայն չնչին մասը կը ծառայէ նպատակին, դարձեալ դոհ էին դէթ նուազագոյն չափով հայրե֊նիքին օգտակար լինելու գիտակցու֊թեամբ։

Այսօր, սակայն, կացութիւնը հիմ֊նովին փոխուած է։ Խորհրդային Մի֊ութիւնը ալ աւելի ամուր պատնէշ քա֊շած է իր եւ դուրսի աշխարհի միջեւ։ Խորհրդային պետական մարմիններէն դատ ուրիշ ոեւէ մարմին այլեւս կապ չունի արտասահմանի հետ։ Խորհրդա֊յին սահմաններէն հսկայական գանձ֊ուածներով դուրս կը վտարուին բոլոր օտարականները, որոնք տասնեակ տա֊րիներէ ի վեր բնակութիւն հաստա֊տած էին Ռուսիոյ մէջ։

Կտրեց իր բոլոր կապերը արտա֊սահմանի հետ նաեւ Խորհրդային Հա֊յաստանը։ Հայաստանի Խորհրդային կառավարութեան կողմէ լուծարքի են֊թարկուեցաւ տխրահռչակ Հօկը եւ յայտարարուեցաւ, թէ Հայաստան այլեւս դուրսի օժանդակութեան պէտք չունի։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳԱՂՏՆԻ ՃԱՄԲԱՆ (բանաստեղծու֊թիւններ), գրեց Ժակ Ս. Ցակոբեան։ 1938, Գահիրէ։ Գին 15 փրանք։ Հասցէ. — C/o Pharmacie S. Hagopian, 85. rue Choubrah, Le Caire (Egypte)։

ԱՐԵՒԱԳԱԼ, պարբերաթերթ գրա֊կանութեան եւ արուեստի։ Հրատ. Հայ Մտքի Տան։ Ա. տարի, Թիւ Է, Յունիս - Յուլիս։ Տարեկան բաժնեգին 40 փրանք։ Հասցէ. — Գ. Կամսարեան, 17. Rue Hadji Stamou, Dourghouti, Athènes (Grèce)։

Օր. ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ

Եւ

Գ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Նշանուած

Մարսէյլ, 4 սեպտ. 1938

Այս ամէնը բաւ էր համոզելու հա֊մար պարկեշտ հայրենասէրները, թէ այլեւս ի զուր են, ներկայ պայմաննե֊րու տակ, Հայաստանի վերաշինու֊թեան օգնելու համար ըլլալիք ճիգերն ու զոհողութիւնները։

Բայց այդ բաւ չէր ծուռ հաշիւնե֊րով ուրիշներու հայրենասիրութիւնը շահագործող անձերու եւ կազմակեր֊պութիւններու համար։ Այդ կարգի կազմակերպութիւններու շարքին մէջ առաջնութիւնը կը պատկանի Համա-Խարբերդցիական Միութեան։ «Հայրենիք»ի մէջ մեր ընթերցողները կը գտնեն Համա-Խարբերդցիականի գալիք Պատգամաւորական Ժողովի առթիւ այդ Միութեան հրատարակած կոչին մէկ մասը, զոր արտատպած ենք Ռամկավար մամուլէն։

«Ստոյգ է թէ՝ Խ. Հայաստանի վեր֊ջին դէպքերուն պատճառով՝ Նոր Խար֊բերդէն տակաւին լուրեր չկրցինք ըս֊տանալ», ըսուած է այդ կոչին մէջ։ «Մենք ի հարկէ պատշաճ քայլեր ա֊ռած ենք սակէ առաջ մեր յարաբերու֊թիւնը կանոնաւորելու համար Նոր Խարբերդի հետ»։

Թէ ի՛նչ են եղած Համա-Խարբերդ֊ցիականի կողմէ առնուած այդ քայլե֊րը, կոչը չըսեր։ Բայց որ այդ քայլե֊րը ոչ մէկ արդիւնք տուած են, այդ ակներեւ է, վասնզի, քիչ մը վարը կո֊չը հրատարակողները կ՚ըսեն թէ «Յու֊նիս 17էն մասնաւոր հեռագիր մը գար֊կինք, որու պատասխանը քաղաքական պատճառներու հետեւանքով՝ տակա֊ւին ստացած չենք»։

Կրնանք վստահեցնել այդ կոչը կար֊դացողները, թէ Համա - Խարբերդ֊ցիականը իր հեռագրի պատասխանը կրնայ ստանալ՝ եթէ երբեք ստանայ՝ Հայաստանի ոեւէ մէկ ուրիշ վայրէն, բայց ոչ Նոր Խարբերդէն, որովհետեւ Նոր Խարբերդը այլեւս Օրժոնիկիձէ կը կոչուի։

Այս պարագան որքան մեղ, նոյնքան Համա - Խարբերդցիականի կոչը հրա֊տարակողներուն ծանօթ է։ Բայց, ի֊րենց միամիտ հետեւորդները խաբելու համար, Համա - Խարբերդցիականի վարիչները ոչ միայն այս մասին չեն խօսիր իրենց կոչին մէջ, այլեւ յանդգ֊նութիւնն ունին ըսելու, թէ «արդէն միջոցներ ձեռք առած ենք մասնաւոր ներկայացուցիչ մը ղրկելու Նոր Խար֊բերդ, որպէսզի իր ականատեսի հան֊գամանքով՝ եւ Խ. Հայաստանի կառա֊վարութեան ցուցմունքով մեր յառա֊ջիկայ գործունէութեան ուղեցիծը ..գծենք»։

Մենք վստահ ենք, որ Համա - Խար֊բերդցիականի ամէնէն կոյր հետե֊ւորդն իսկ պիտի խնդայ այս վրանդաց կեղծիքին վրայ։ Յունիս 17էն մինչեւ Օգոստոս 20ը պարզ հեռագրի մը պա֊տասխան ստանալ չկրցող պարոնները կը վստահեցնեն, թէ իրենք մասնաւոր ներկայացուցիչ պիտի ղրկեն Հայաս֊տան։ Եւ կ՚ակնկալեն որ գտնուին մարդիկ, որոնք հաւատան իրենց այս կեղծ ու պատիր խօսքին»։

ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ. — Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական ազբիւրէ պատմուած)

…սարեկանէն վեր ալ… մնալով, մասամբ կիներն… ծախելով, գրկուած… բոլորովին անխնամ մը… հետեւանք պզտիկ տղոց… եւ սպաննուելով, տակաւ… կը նօսրանար կը փոքրա… մի կարաւանի թիւը, այնպէս… տարագրուածներուն հա… երրորդը կրնայ հասած ըլլալ… սահմանները կամ հոս…

…ան ի՜նչ զարհուրելի սե… դառնալի վայր մը դեռինը… տարագիրներու խումբի մը… Անոթի ծարաւ, վրանին բնաւ… հիւանդ, մասնաւորապէս… եւ փորհարութենէ բռնուած, … սարսափելի վիճակի մը… նոյն վրայ, հազիւ մէկ֊եր… տալը մեռնելու համար։ … պէս էին իրենց

մայրերուն թեւերուն մէջ, մայրերն ալ որդէն մարդկեղէն ուրուականներու վերածուած։ Եւ այս ողորմելի չարքը յանկարծ պարտաւորուեցաւ ճամբայ ելլել հարուածներու տակ։ Շատեր ի֊րենց եղած տեղը մնացին, ամէն հար֊ուածի դէմ անզգայ, աւելի մահուան մօտ կամ արդէն անոր գիրկը։

Եւ այս բոլոր եղածները մէկ կամ երկու անգամ չեղան․ հոս կամ հոն, այլ շարունակ, հարիւր եւ աւելի ան֊գամներ, ամենուրեք, Սըվազէն մին֊չեւ հոս մեր ճամբուն չորս հարիւր քիլոմէթր տարածութեան վրայ։ Կըր֊նանք այս ամէնուն համար վկայու֊թիւն տալ եւ կրնանք ցոյց տալ այն վայրերը, որ այս բաները գործուե֊ցան, կրնանք գտնել եւ մէջտեղ հանել անթիւ անհամար փաստեր, որոնց մէջ կը հանդչին չարչարուողներու, ան֊պաշտպան ու անօգնական աղան֊նուածներու ոսկորները։

— Եւ այս ընդդէմները ամէնքը թուրք ժողովուրդը չեն։ Տեսայ թէ ինչպէս մինչեւ իսկ Քիւրտեր իրենց ականա֊տես եղած աղէտքին վրայ արցունք թափելով, երեսնին միւս կողմը կը դարձնէին։ Մեր Հայերէն իսկ լսեցի որ տեղ տեղ թուրք բնակչութիւնը ար֊գահատանք ցոյց տուած է տարա֊գրութեան դատապարտուածներուն, թէ թուրք հոգեւորականութիւնը այս բարբարոսութիւններուն չէ մասնակ֊ցած։ Ո՞վ է ուրեմն որ այս ամէնը կա֊տարեց։ — Կառավարութի՞ւնը, կա֊ռավարութի՞ւնը միայն։ Երիտասարդ Թուրքերը, «Միութիւն եւ Յառաջդի֊մութիւն» կուսակցութիւնը, այն՝ որ մեր օժանդակութեամբը միայն գործի գլուխ անցած է։ Եւ այս կուսակցու֊թիւնը զաւաճանեց մեզի, հիմակ ալ կը փճացնէ։ Եւ մեղք որ մեր մէջ ալ միաբանութիւն չի տիրեր, չտիրեց։

Արդեօք այսկերպով մե՞նք ալ պատաս֊խանատու ենք այս զարհուրելի դէպքե֊րուն։ Բայց հիմա այլեւս ամէնքս պէտք է Հայ Ազգին հետ ըլլանք, մեր ժողովուրդին հետ ըլլանք, անոր հետ փրկուինք կամ փճանանք։

Սիրանոյշ արագ, մեղմ, շատալով այսպէս խօսեցաւ երբեւ վերջապէս։

Եփրատը չորցած պէս էր եւ ամբողջ մարմինը նորէն սկսաւ դողալ։ Ի վեր֊ջոյ ոտքի ելլելով քայլ առաւ, վրդո֊ված ու գլխիկոր, իր առջեւ լացող ունկնդիրներուն մէջէն վեր վար, ճեռ֊քերը կուրծքին վրայ պնդած։

— Փճանա՜լ, ըսաւ մէկէն ի մէկ, կոչած տեղը։ — Պիտի փճանանք, մին֊չեւ որ այս ամէնը ուրիշները իմանան ու մեզի օգնութեան հասնին…

Այսչափ։ Ձեռքի յուսահատ շարժու֊մով մը պոռաց բարձրաձայն։ — Ա՛խ, այլեւս չեմ կրնար։ Կ՚աղաչեմ կը պա֊ղատիմ ձեզի, զիս մինակ թողէք։

ՀԱԼԷՊ

Հալէպ քաղաքին վրան կը թեւէր ոսկեփական ամրան կէսօրէ արեւը։ Ա֊րաբական ոճով նեղցին բակերը չոր֊ցապատող ճերմակ գաւիթները, որոնք դէպի դուրսը, դէպի փողոցը քանի մը վոքր պատուհաններ միայն ունէին, մեռելատիպ կը մնան անկենդան, մի֊ջօրէի տաքին մէջ։ Անապատէն եկող հովը փողոցներէն կը քշէր կրաքոշի դ ․ փոշի ու ճերմակ ամպեր։ Նահր֊էլ֊Քոր վտակի աղտոտ ջուրը, դանդաղօրէն եւ դժկամակ, կը սողոսկէր օձի պէս քա֊ղաքին մէջէն, ցամքելու համար ոչ

շատ հեռու հարաւի կողմը։ Քաղաքին տանիքներէն բուռ եւ գոլ խաղաղու֊թեան վերեւ մութ շուքի մը պէս կը բարձրանար միջնաբերդը դարաւոր կողմերով փլած հոգով բարձրա֊բերձ աս կարկնածեւ բլուրին վրայ, իբրեւ ծիծաղելի պաշտպանիչ մը, իբ֊րեւ հսկող յետին ամբարտաւանութեան մը անկարող դարձած թէբ կառա֊վարութեան։ Բայց տակաւին կ՚ապրէր այդ միջնաբերդէն օժանդակութեան պատասող ուժը — Երիտասարդ Թուրքե֊րու կառավարութիւնը, «Միութեան եւ Յառաջդիմութեան» համար կոմիտէն։ Ո՜չ թէ ոեւէ բարոյական մը չուքին կապուած, այլ ինք առանձինն իրեն հա֊մար ընչաքաղց, բոլորովին անպիտակ ու անծանօթ այն հիմերուն, սկզբունք֊ներուն, որոնց վրայ այսօր կրնան ապ֊րիլ ու զարգանալ ժողովուրդներ եւ ազգեր։ Այդ կոմիտէին, այդ ուժին նախատիպարն էր ամայի անապատը, որ բիրտ ուժին եւ բռնակալութեան օ֊րէնքը միայն արժէք ունէր, եւ իր մի֊ակ հետապնդումն էր համաթիւր֊քեան մը օգապատկերը, որ չեղած վի֊ժեցաւ։

Վերջին հայ բնտանիքներն ալ Այն֊թապէն անդրահեռ եղած էին, եւ յոգ֊

նաբեկ կարաւանը կը չուէր լեռնային քարուտ երկրամասին մէջէն դէպի հիւ֊սիսը Հալէպ։ Անոնք կրնային հա֊րուստ կոչուիլ բաղդատմամբ անոնց՝ որոնք իրենցմէ առաջ չուած էին այդ ճամբէն շատ աւելի հեռուները։ Իրենց մօտ տակաւին դրամ ունէին, եւ մեծ մասը իրենց գոյքերուն անաչան մնա֊ցորդները միայն, զոյգ մը վերմակ, խոհանոցի քանի մը անհրաժեշտ ա֊ռարկաներ, քիչ մը ճերմակեղէն եւ հա֊գուստեղէն, ձիթ մը, ջորի մը կամ ի֊շու մը վրայ բեռցնելով ճամբայ ելան։ Շատ պզտիկ տղաքը եւ խեղանդամ մարդիկն ալ տեղ գտած էին յաճախ նոյն գրաստներուն վրայ։ Հազարի չափ հոգի, ինչպէս հազարաւորներ ի֊րենց հայրենակիցներէն իրենցմէ ա֊ռաջ, հիւսիսային Սուրիոյ հրաբորբոք տաքին մէջէն լուռ ու մունջ, լերկ ու բացարձակապէս անտառեր բլուրնե֊րու վրայէն կը գաղթէին դէպի Հա֊լէպ, որ Դամասկոսէն վերջ այդ ապա֊կի երկրին ամէնէն հարուստ քաղաքն էր, որչափ որ սակայն կարելի է հա֊րուստ կոչուիլ, այնքան վրդովումնե֊րէն վերջը։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

հանդարտօրէն փարձուեցաւ մայիս 21ի չորեքշաբթի օրը, երբ անխուսափելի կը համարուէր պատերազմը ։

Բրիտանական դաշնիքին երկուշաբթի օրուան գումարումը առաջին լրիւ եւ պաշտօնական նիստն է յուլիսէն ի վեր, երբ խորհրդարանը փակուեցաւ ։ Վարչապետը հինգշաբթի օր վերադառնալով Սկովտիայէն, երկուքուկէս ժամուան խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ նախարարներուն հետ։ Նոյն օրը արտաքին նախարարին ներկայացան խորհրդային գեսպանը եւ լեհական գեսպանատան գործակատարը։

*** Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Գերմանիա Ճափոնի բարոյական աջակցութիւնը խնդրած է, չինական տագնապին առթիւ։ Գալով Իտալիոյ, արտաքին նախարարութեան կիսապաշտօնական օրկանը զեկուցում մը հրատարակեց, որ հետեւեալ ուշագրաւ կէտերը կը պարունակէ ։—

1.— Իտալիա առանց վերապահութեան կը վաւերացնէ Չեխոսլովաքիոյ գերման կուսակցութեան ուղեգիծը, այնպէս ինչպէս սահմանուեցաւ անցեալ յունուարին, Գարլսպատի ծրագրին ութ կէտերով ։

2.— Իտալիա համաձայն չէ չեղելու այդ ութ կէտերէն եւ բացորոշապէս հակառակ է գերմանաբնակ շրջանին Գերմանիոյ կցման ։

3.— Իտալիա կը կարծէ թէ տակաւին կարելի է խաղաղ լուծում մը, եթէ Փրակայի կառավարութիւնը տեղի տայ Հաւասարապէս ժողովրդապետութեանց ճնշումին ։

4.— Իտալիոյ կարծիքով, ամենամեծ վտանգը այժմ կը բխի ժողովրդապետական հոսանքներէն, որոնք իրենց հրամանները կը ստանան Փարիզէն եւ Փրակայէն ։

Հռոմի ֆրանսական դեսպանատան գործակատարը Իտալիոյ արտաքին նախարարին ներկայացաւ հինգշաբթի օր, լուսաբանութիւններ խնդրելու համար, չեխական տագնապին առթիւ ։

Ամէն պարագայի մէջ, Իտալիա հաւատարիմ կը մնայ Հռոմ - Պերլին առանցքին, սպասելով դէպքերու ընթացքին ։

ՍԱՆՃԱՔԻ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ ՃԱՌԸ

Ինչպէս գրած էինք, սեպտեմբեր 2ին տեղի ունեցաւ Հաթայի (Սանճաք) երեսփ. ժողովին բացումը։ Այս առթիւ հետեւեալ ճառը խօսեցաւ Ապտիւլ Կանի Թիւրքմէն, երեսփ. ժողովին նախագահը.

— « Այս հողամասը, որ Հաթայ անունը կը կրէ, Թրքական մայր հայրենիքին անբաժանելի եւ նուիրական մէկ մասն է։ Իր պատմութիւնը անքակտելի կերպով միացած է Թուրք ազգին պատմութեան ։ Թուրք ժողովուրդը մեծ ջանքեր թափեց մեր անկախութիւնը ապահովելու համար։ Այս երջանկաւէտ արդիւնքին գլխաւոր հեղինակը Թուրք ազգին Մեծ Ղեկավարը եղաւ, որուն անսահման յարգանք կը յայտնեմ այս բեմէն եւ ամբողջ աշխարհի առջեւ։

Ֆրանսական կառավարութիւնը հասկցաւ թէ Թուրքիոյ բարեկամութիւնը կարելի է շահիլ միայն Հաթայի ազատութիւնն ու անկախութիւնը ապահովելով։ Այս անկախութիւնը միեւնոյն ատեն համաշխարհային խաղաղութեան ազդակ մըն է։ Մեր ազատագրութեան իրականացումը պիտի պահպանէ համաշխարհային խաղաղութիւնը եւ երկու մեծ ազգերուն միջեւ բարեկամական կապերուն ամրապնդման պիտի ծառայէ ։ Ընկերներ, երջանիկ եմ համաշխարհային կարծիքին առջեւ յայտարարելով թէ Անկախ Հաթայի ազգ. երեսփ. ժողովին բացումը նոր անգամ մը կ'ապացուցանէ քաղաքակիրթ ազգերու ընտանիքին։ Մեզի համար պարտականութիւն մըն է այս հանդիսաւոր վայրկեանին մէջ մեր երախտագիտութիւնն ու անսահման սէրը յայտնել Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին, Հանրապետական կառավարութեան եւ մեծ զինւորը Աթաթիւրքի, որ ազատագրեց եւ հիմնեց մեր երկիրը ։ Նմանապէս մեր անկեղծ զգացումներուն հաւաստիքը կը ներկայացնեմ Ֆրանսական խորհրդարանին, կառավարութեան եւ Ֆրանսայի յարգելի նախագահին։ Դարաւոր կապեր կը կապեն մեզ՝ Իրաքի, Սուրիոյ եւ Լիբանանի ժողովուրդներուն երջանկութեան։ Անկեղծ մաղթանքներ կ'ընեմ այդ երկիրներուն, տոգորուած բարեկամական եւ լաւ դրացնութեան զգացումներով ։ Ընկերներ, մեր երկրին, իտէալներուն եւ աշխատանքին միակ նպատակն է Հաթայի ժողովուրդին բարօրութիւնը եւ երջանկութիւնը ։ Հաթայցիներուն կը շնորհաւորեմ հազարումէկ դժուարութիւններով ձեռք ձգուած անկախութիւնը, ու սրտանց յաջողութիւն կը մաղթեմ Հաթայի երեսփոխանական Ժողովին»։

*** Ուրիշ ճառախօսութիւններէ վերջ, խօսք առին փոքրամասնութեանց ներկայացուցիչները։ Հինգ հայ երեսփոխաններէն Իսա Գազանճեան բսաւ (Համաձայն Անատոլուի գործակալութեան հեռագրին).

— « Երեսփ. ժողովին բացումը լաւագոյն առիթ մը կը նկատեմ հայ համայնքին նոր կացութեան հանդէպ ունեցած հաւատարմութիւնը եւ երկրին յառաջդիմութեան համար աշխատելու կամքը յայտնելու։ Մենք, Սանճաքցիներս կը հպարտանանք որ Թուրքիոյ ու Ֆրանսայի նման երկու մեծ պետութեանց միջեւ բարեկամութեան հող մը կը կազմենք։ Մեզի հանդէպ մեծ վստահութիւն ցոյց կը տրուի անկախութեան հռչակումով։ Հայ համայնքը, զոր ներկայացնելու պատիւը ունիմ, այս հայրենիքին համար հարկ եղած ոչ մէկ զոհողութեան առջեւ պիտի ընկրկի։ Բոլոր Հայերը իրենց եղբայրներուն՝ Թուրքերուն հետ ձեռք ձեռքի տուած անկեղծօրէն պիտի գործակցին ։

Մենք ալ զաւակներն ենք աշխարհի վրայ քաղաքակրթութիւն տարածող մեծ ընտանիքին։ Աթաթիւրք, արդի ժամանակներու ամենամեծ դէմքը, չէ՞ որ բսաւ թէ թուրք եւ հայ ցեղերը մէկ ընտանիքի կը պատկանին եւ եղբայր են։ Այն որ Մեծ Ղեկավարին այս սկզբունքէն կը շեղի, դաւաճանած պիտի ըլլայ անոր։ Հետեւաբար, մեր մեծագոյն նպատակն է աւելի զարգացնել Թուրք եւ հայ ցեղերուն միջեւ գոյութիւն ունեցող եղբայրութիւնը »։

*** Թուրք թերթերը կը գրեն թէ նոր պետութեան նախագահը, Թայֆուր Սէօքմէն զաւակն է Ռէյհանիյէի Թուրք աշիրէթին պետ Մուսթաֆա փաշայի։ Մեծ հայրն էր Հայտար պէյ, որ 1876ին այդ շրջանակը Եգիպտոսի Իպրահիմ փաշային դէմ պաշտպանելով Սրվազ գաղած էր։ Հայրը Մուսթաֆա փաշա Ղրիմի պատերազմին մասնակցած եւ մեծ ծառայութիւններ մատուցած է հայրենիքին։ Թայֆուր Սէօքմէն իր ուսումը ստացած է ծննդավայրին Գրբք Խանի մէջ եւ աղարակին մէջ երկրագործութեամբ զբաղած է։ Անկախութեան պայքարին սկիզբէն ի վեր ազգ. դատին համար գործնապէս աշխատած է զանազան ճակատներու եւ մարզերու մէջ։

ՁԵՌՆԱՐԿ ԼՈՒՐԵՐ ՔԻՉ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՏԱՂԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ ՄԸ կը մղուի Սպանիոյ մէջ, տեղատարափ անձրեւի մը տակ, Եբրայի ճակատին վրայ։ Հինգշաբթի օր 100 թնդանօթներ մահ սփռեցին ռազմադաշտին վրայ, բլուրի մը գրաւման համար։ Միեւնոյն ատեն ապստամբական օդանաւերը կրակ կը տեղային երկինքէն։ Ազգայնականները երկու անգամ եւս մղուեցան մեծ կորուստներով, բայց երրորդին յաջողեցան։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստին աշխատաւորներէն 500 հոգի սկսան աշխատիլ համաձայն նոր հրամանագրին, որ զինուորական վարչութեան կը հաստատէ։ 200 քաղաքային պահակներ, 50 հեծելանաւորդ ոստիկաններ եւ ուրիշ բազմաթիւ պաշտօնեաներ կը հսկեն բարեկարգութեան։ Միեւնոյն ատեն կը շարունակուին բանակցութիւնները .

ՀԱՆՔԱԳՈՐԾՆԵՐՈՒ Միութեան ազգ. խորհուրդը 7ի դէմ 21 ձայնով հաստատեց սեպտեմբեր 1ի համաձայնութիւնը։ Այս առթիւ, բողոքներ եղան բոլշեւիկներու միջամտութեան դէմ եւ որոշուեցաւ պահել միութեան արհեստակցական անկախութիւնը ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆՁԵՑ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը 10 սեպտեմբեր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, իր ակումբին մէջ։

Գաւառ

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական ճաշարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ. Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատետրով. Ներկայ կ'ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՓՈՍԹԸՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 սեպտ., շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ. Ներկայ ըլլալ ճիշդ ժամանակին։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 11 սեպտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին «Թոմաճակ» ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ. Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԳՈՒԱԼԻՒՋԻՒ (Մարսէյլ) «Վաղարշեան» խումբի ընդհ. ժողովը 10 սեպտեմբեր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արապեաններու թաղականը։

ՀԱՅՎԵՐԱՑ

Մարսէյլ - Փրատոյի Մայր Եկեղեցիի Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ 11 Սեպտ., կիրակի օր, Խաչվերացի տօնը պիտի կատարուի մեծ հանդիսութեամբ։ Երեկոյեան ժամերգութեան Անդաստանի մասը եկեղեցիի պարտէզին մէջ, ծաղիկներու արարողութեամբ, ժամը 4ին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Աղաւնի Ղեւոնդեան, զաւակը Լեւոն եւ եղբայրը Մասիս, Արայ Ղեւոնդեան կը ծանուցանեն թէ՝ իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր եւ հօրեղբօր, հանգուցեալ՝ ԳԱՍՊԱՐ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆԻ (ԹԱՇՃԵԱՆ) մահուան երրորդ տարելիցին առթիւ ժամեւոր Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ Հ. Յովհաննէս վարդապետ Ջանիաճեան, կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, առաւօտեան ժամը 10ին, Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիին մէջ, (92, Rue d'Aubagne), յետ Պատարագի պիտի կատարուի Հոգեհանգստեան արարողութիւն, իսկ կէսօրէ յետոյ ժամը 3ին, Սէն Փիէռ գերեզմանատան մէջ պիտի օրհնուի իր դամբարանը։

×

Սեպտ. 11ին, կիրակի առաւօտ, Ս. Խաչի օրուան առթիւ, Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ հանգուցեալ ԽԱՉԻԿ ԳՈՐԻԿԵԱՆԻ մահուան տարեդարձին առթիւ ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Վալանսի Կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Յ. Տօնապետեանի եւ պարագաներուն, իր տիկնոջ մահուան առթիւ։

ՀԱՆԳԱՆԱԿ

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան Կ. Վարչութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի Մանանճիւղի անդամներն ու ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները Ընդհ. ժողովի, այս կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, հայրենակից Լեւոն Տօնիկեանի բնակարանը, 52, Rue Gustave Courbet, Bagneux. Փորթ տ'Օրլէանէն առնել օթոպիւս եւ իջնել Grange-Ory կայարանը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

- Շնորհիկ Հազտանեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Սրբուհի Հազտանեանը, Հաճի Մարիամին թոռը, Շապին Գարահիսարի շրջանէն։ 1917ին աքսորուած է Եզկմաի կողմերը, 13 տարեկանին եւ յետոյ առեւանգուած կարնեցի թուրք զապթականի մը կողմէ Գուրզան անունով։ Իմացնել հետեւեալ հասցէին. Chenorhik Hazdanian, Rue de la Paix, Viviez (Aveyron), կամ «Յառաջ»ի միջոցով։

Le Gérant . H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)

A DER AGOPIAN

1er PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ.

HARATCH

(Fondé en 1925) .: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Gobelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	275 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 11 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 11 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3832

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ

Անցեալ կիրակի ամփոփեր էինք «Յուսաբեր»ի մէկ թելադրութիւնը,

—«Կազմել Համադաշնակցութիւն մը, մասնակցութեամբ հայ հրատարակիչներու, գրավաճառներու եւ մամուլի ներկայացուցիչներու: Համադաշնակցութեան համար սահմանել երեք գլխաւոր կեդրոններ,— զոյգ Ամերիկաներուն համար՝ Պոսթըն, Եւրոպայի համար՝ Փարիզ, Մերձաւոր Արեւելքի համար՝ Գահիրէն: Հայերէն բոլոր հին ու նոր հրատարակութիւնները կեդրոնացնել այս երեք «կեդրոն»ներուն մէջ, ու ձեռնարկել *տարածման* գործին, բարոյական օժանդակութեամբը մեր մամուլին»:

Այս առաջադրութեամբ ծրագրուած Համադաշնակցութիւնը պիտի դառնայ պատրաստ հրատարակիչ — հեղինակներու համար, ստանձնելով ամէն տեսակ հրատարակութիւններ, բառարանէն մինչեւ դասագիրք, թերթէն մինչեւ թարգմանութիւն եւն.:

Ըսինք, անմիջապէս, թէ իրագործելի չէ այս շողշողուն ծրագիրը, ներկայ պայմաններուն մէջ:

Անշուշտ բաւական չէ մերժել առաջարկ մը: Եթէ չես հաւնիր, գոնէ ծրագիր մը առաջարկէ:

Խոստովանինք թէ՝ մենք ալ ելք չենք տեսներ, ինչպէս մեր ընդհանուր հոգերուն, նոյնպէս այս մտահոգութեան առջեւ, ու աճել եւ տարածել հայկական մշակոյթին գանձերը:

Որեւէ, ինչ որ պիտի փորձենք բանաձեւել, խորհրդածութեանց, թելադրութեանց սահմանէն անդին չի կրնար անցնիլ:

Ինչ որ թելադրեր էինք հայկական ստեղծագործութեանց գանձերը հաւաքելու *պարագային, կը պատշաճի նաեւ գանձեր* տարածելու *հարցին: Ուրիշ խօսքով՝ օգտագործել, զօրացնել եղած միջոցներն ու կազմակերպութիւնները, փոխանակ նոր ծրագիրներ որոճալու, որոնք ոչ միայն իրագործելի չեն, այլեւ կրնան դուռ բանալ նոր վիճաբանութեանց:*

Երկու շաբաթ առաջ մատնանշեցինք այն կազմակերպութիւններն ու հաստատութիւնները, որ կրնան աջակցիլ հաւաքելու աշխատանքին, համախմբուելով նոր ծրագրի մը շուրջը:

Այս առթիւ, կ'ուզէինք անգամ մը եւս շեշտել թէ՝ շատեր թիւրիմացութեան մէջ են, կարծելով որ կանգ առած է մշակոյթի աշխատանքը,— արտադրութիւն կամ հրատարակութիւն:

Ընդհակառակն, կարելի է ըսել թէ թերեւս երբեք այսքան բանուկ եղած չէր տպագրական մեքենան, Հայկական Արտասահմանի մէջ:

Ծնգիրը այն էր, մինչեւ անգամ գրասէրներ հազիւ կը հետաքրքրուին հին կամ նոր հրատարակութիւններով:

Հայկական գիրքը եթէ «լքեալ գոյք» է դարձեր, ժողովուրդէն առաջ, պատասխանատու են անոր «ուսումնական» կոչուած դասերը, որոնք ընդհանրապէս շատ վերէն կը նային հայկական արտադրութեանց վրայ: Եւ կամ ունին հիւանդագին նախապաշարումներ: Երբեմն ալ ժխտական, վարկաբեկիչ ընթացք:

Այստեղ ալ «շերտաւորումներ» կազմուած են, եւ մէկը միւսին հրատարակութեան չի մօտենար: Մթնոլորտ կը ստեղծէ, նախապաշարումներ կը սարքէ:

Ցաւօք, խիստ ողորմելի համբանք մը կը կազմեն անոնք որ համ կ'առնեն ուսումնասիրութիւններէ, հին ու նոր գանձերէ, ազգային մշակոյթի հիմնական տարրերէն:

Ամէնէն աւելի թեթեւ, դիւրին գրականութիւնն է որ յաճախորդ կը ճարէ: Այն ալ շողշողուն ռէքլամներու գնով, կամ [illegible]:

Մինչեւ այսօր ալ, կը փնտռուին Պոլսոյ մէջ կատարուած թարգմանութիւնները, եւ մասնաւոր թիւրթօն-վէպերէն մինչեւ «Ղարիպ»ները »:

Այնքան գեղեցիկ ձեռնարկ մը, «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներու» հրատարակութիւնները ունեցա՞ն ակնկալուած սպառումը: Ուրիշ որ եւ է ժողովուրդի մէջ, քանի մը տպագրութիւնը անբաւական պիտի գար, այդպիսի հրատարակութեանց համար:

Չոր ու ցամաք համարուած ճիւղ մը, ազգագրութիւն, մատենագրութիւն կամ պատմութիւն, տարիներէ ի վեր կը մշակուի Մխիթարեանց վանքերուն մէջ եւ այլուր: Բազմաթիւ հատորներ կը մնան փոշիներու տակ,— մեծ մասով՝ ճիւղ այն շարքէն որուն հրատարակութիւնը անհրաժեշտ կը գտնէ «Յուսաբեր»: Եթէ օր մը կարելի ըլլար տեղեկութիւններ հրատարակել անոնց սպառման մասին, ապահովաբար պիտի կարմրէինք:

Դեռ ունինք անհատական հրատարակութիւններ,— մանաւանդ տաղանդաւոր երիտասարդներու արտադրութիւնները, որոնց տպագրական ծախքն անգամ չէ ճարուած, տարիներու ընթացքին:

Երբ այսքան մռայլ է կացութիւնը, կը նշանակէ թէ մենք պարտաւոր ենք նախ «ուսումնականները» ցնցել, որպէսզի արժանապատուութեան խնդիր դարձնեն Հայերէն գրքին սպառումը, տարածումը:

Ոչ եւ է նոր կազմակերպութիւն պիտի չկրնար բարելաւել կացութիւնը, առանց այս հոգեփոխութեան, ինչպէս եւ ճաշակի ազնուացման:

Ազգանշան մը, ամէն բանէ առաջ,— տարագիր ուսումնական, ի՞նչպէս կրնաս պարծենալ ազգային մշակոյթով, երբ կաթիլ մը իւղը շատ կը տեսնես անոր հաւաքման, տարածման, զարգացման համար:

Անշուշտ շատ աւելի արդիւնաւոր կը դառնայ աջակցութիւնդ, երբ ոչ միայն դուն ինքդ գիրք մը գնես, այլեւ աջակցիս հաստատութեան մը, գնորդներ եւ բարեկամներ ճարելով, այստեղ եւ ամէն տեղ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՎԵՐՍԿՍԱՆ

«Գերմանիա պատրաստ է որեւէ բանի համար»

Գերմանական կուսակցութեան եւ չեխական կառավարութեան բանակցութիւնները վերսկսան երէկ, շաբաթ, վերջին ծրագրի հիման վրայ: Ծամբան հարթելու համար, չեխական կառավարութիւնը կարգ մը պատժական անօրինութիւններ կատարած էր Մորավսքա Օսթրավայի դէպքին առթիւ, արձակելով կարգ մը վարչական եւ ոստիկանական պաշտօնեաներ: Բանակցութեանց վերսկսումը հաղորդուեցաւ գերման ներկայացուցիչներուն եւ չեխ վարչապետին տեսակցութենէն վերջը, ուրբաթ օր: Հէնլայնի փոխանորդը տեսակցած էր անգլիացի միջնորդին հետ ալ, որ թելադրած էր վերսկսիլ բանակցութիւնները: Անգլիացի միջնորդը յուսալից կ'երեւայ, մանաւանդ որ Պերլինի անգլիական դեսպանն ալ իր կարգին տեսակցութիւն մը ունեցած էր Հիթլէրի հետ, Նիւրընպէրկի մէջ:

Չեխական կառավարութիւնը նոր մանրամասնութիւններ հրատարակեց իր վերջին ծրագրի մասին, որուն գլխաւոր կէտը հաղորդած ենք արդէն: Ծրագիրը կը տրամադրէ կատարեալ ինքնավարութիւն ազգային [illegible] *մէջ, անշուշտ ապահովելով պետութեան գերիշխանութիւնը, հողային ամբողջութիւնը եւ անկախութիւնը:*

Պետութեան վարչական պաշտօնէութիւնը եւ ոստիկանութիւնը պիտի տեղափոխուին. այնպէս որ մինչեւ տասը տարի ազգային շրջաններու բոլոր պետական պաշտօնեաները պիտի բաղկանան մեծամասնութիւն կազմող ազգութիւններէն: Այն շրջաններուն մէջ ուր տարբեր ազգութիւններ իրար խառնուած են, պետական եւ հանրային պաշտօնները պիտի բաշխուին համեմատութեան սկզբունքով:

Գերմանները վճռապէս կը մերժեն մասնաւորաբար ոստիկանութեան վերաբերեալ կէտը, շատ երկար գտնելով տասը տարուան պայմանաժամը: Անոնք ստիպողաբար կը պահանջեն անյապաղ հեռացնել չեխ ոստիկանները գերմանական շրջաններէն: Հէնլայնի օրկանը կը գրէ այս առթիւ.

— «Մենք շատ լաւ գիտենք թէ վերջերս մեծ թիւով չեխ ոստիկաններ ղրկուած են գերմանական քաղաքները եւ գիւղերը: Գիտենք նաեւ որ այս ոստիկանութեան պետերը կը վայելեն իրաւասութիւն մը եւ գործելու ազատութիւն մը որ եղական է ժողովրդավար պետութեանց պատմութեան մէջ: Գետական ոստիկանութեան խնդիրը պէտք է լուծուի արմատապէս եւ արագօրէն, եթէ չեն ուզեր որ դառնայ վտանգի դիւրավառ հնոց մը նիրքին անդորրութեան եւ Եւրոպայի խաղաղութեան համար»:

Ինչպէս գրած էինք, Հէնլայնի կուսակիցները որոշած են ազգային յուզարկաւորութեամբ թաղել իրենց մէկ ընկերը, որ անձնասպան եղած էր, իբրեւ յետոյ ամբաստանուած ըլլալով: Ասոր դէմ Չեխերն ալ կը պատրաստուէին ցոյցեր կատարելու, բայց կառավարութիւնը արգիլեց:

**** Հիթլէր ուրբաթ օր ճառ մը խօսելով 180.000 քաղաքական գործիչներու առջեւ, յայտարարեց.*

— «Մանաւորապէս հանդիսաւոր է ժամը: Տասնըհինգ տարի առաջ, տեղի կ'ունենար կուսակցութեան առաջին համագումարը: Նիւրընպէրկի մէջ քանի մը հազար էինք այն ատեն: Այսօր կարելի չէ բաղդատել մեր ուժին աճումը: Ի՜նչ բաներ փոխուեցան Գերմանիոյ մէջ: Հաւատքն էր որ գործեց այս հրաշքը: Մենք հաւատք ունէինք այն ատեն եւ պիտի ունենանք ցորչափ կ'ապրինք: Գիտէք թէ ո՛րքան տաժանելի եղաւ պայքարը: Դուք երբեք տարակոյս չունեցաք Գերմանիոյ ապագայի մասին, եւ մանաւանդ պահեցիք ձեր հաւատարմութիւնը ինծի հանդէպ: Այն պահուն երբ ամպեր կը կուտակուին երկինքի վրայ, կրկնակի երջանկութիւն կը զգամ շուրջս տեսնելով ազգային - ընկերվարական միլիոնաւոր պահակները, անսասան եւ մոլեռանդ: Անոնք որ իրենց յոյսը դրած են Գերմանիոյ տկարութեան վրայ, չարաչար պիտի սխալին: Գերմանիան զօրաւոր է եւ պատրաստ ամէն բանի: Գերմանիան վճռած է անձնատուր չըլլալ ու եւ է մէկուն առջեւ»:

**** Նորագոյն վիճակագրութեան մը համաձայն, Չեխոսլովաքիոյ մէջ բուն Չեխերը կը կազմեն 7.480.000 հոգի, Գերմանները՝ 3.300.000 —3.500.000, Սլովաքները՝ 2.345.000, Հունգարները՝ 720.000, Ռութէնները՝ 568.000, Լեհերը՝ 100.000:*

«Երջանիկ եւ ազատ երիտասարդութեան» ցոյցը Մոսկուայի մէջ

— —

Կարմիր «Երիտասարդութեան Միջազգային Օրը» տօնուեցաւ Մոսկուայի մէջ, սեպտեմբեր 7ին, մեծ հանդիսաւորութեամբ: Աւելի քան կէս միլիոն երիտասարդներ ու երիտասարդուհիներ թափօր կազմեցին եւ անցան Կարմիր Հրապարակէն եւ Լենինի դամբանին առջեւէն: Թափօրը ունէր բազմաթիւ նշանատախտակներ, որոնց վրայ կային երիտասարդական շարժման պէսպէս նշանաբաններ: Բոլոր նշանաբաններու իմաստը այն էր, թէ «Ցաղթական ընկերվարութիւնը Ռուսիոյ մէջ յառաջ կ'ընթանայ անբեկիւղ, ամենուրեք համայնավարական ճամբով»:

«Փրավտա» գրած է առաջնորդող մը այս հանդիսութեանց առթիւ, ուր, շեշտելէ ետք միջազգային լարուած մթնոլորտի եւ մռայլ կացութեան վրայ, կ'ըսէ թէ ֆաշականները վայրի գազաններու նման բզկտեցին հանրապետական Սպանիոյ խաղաղ բնակչութիւնը, կը ջանան խեղդամահ ընել Չինաստանը, կցեցին բռնի ուժով Աւստրիան եւ այժմ ալ կը սպառնան Չեխիոյ, որպէսզի շուտով միահամուռ յարձակում գործեն Խորհրդային Միութեան վրայ:

«Փրավտա», գովաբանելէ ետք խորհրդային երկիրներու «ազատ ու երջանիկ երիտասարդութեան» վայելած բարիքները, կ'ըսէ թէ աշխարհի մնացեալ մասերուն մէջ նոր սերունդին ուրիշ բան մնացած չէ, եթէ ոչ անօթութիւն, անխիղճ շահագործում, բանտերու եւ կեդրոնացման կայաններու մէջ մեկուսացում, հակաֆաշականներու սպանութիւն եւ ուրիշ բռնութիւններ:

Թափօրը զարդարող ցուցատախտակներու մէջ աչքի կը զարնէր հետեւեալ վերտառութիւնը.— «Քեզի կը խոստանանք, ընկեր Ստալին, ըլլալ կատարեալ ու անթերի աշակերտներ»:

Թափօրը տեւեց աւելի քան երկու ժամ: Լենինի դամբարանէն թափօրը ողջունեցին խորհրդային բարձր պաշտօնատարներ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՓՐԻԿԵՑԻՆ, ՉԵՐՔԷԶԸ
ԲԱՅՑ ՈՉ ՀԱՅԸ

———

Նոր գիրք մը լոյս տեսաւ այս օրերս, — «Արեւելքի ժողովուրդներու Ռակիմանեանը»:

Գիրքը չեմ տեսած տակաւին: Բայց, Թանի ներէկուան գրախօսականը որոշ գաղափար կուտայ անոր բովանդակութեան մասին, որ մեծապէս կը շահագրգռէ նաեւ մեզ:

Ինչպէս կ'երեւայ գրախօսականէն, ամբողջ արեւելեան ճակատի կռիւներն են որ կը նկարագրուին, սկսելով 1915 փետրուարէն, երբ թրքական զօրաբաժին մը կը յաջողէր Սուէզի ջրանցքը հասնիլ: Այնուհետեւ իրարու կը յաջորդեն Պաղեստինի, Սուրիոյ, Լիբանանի եւ Կիլիկիոյ գրաւումը, Քէմալական շարժումը, Ֆէյսալի անկումը, Տիւրզիներու մեծ ապստամբութիւնը (1915) եւն.:

*«Թան»*ի գրադատ պարծանքով կը յիշէ ֆրանսական զօրքին քաջագործութիւնները:

Կը յիշէ հրամանատարները ու սպաները, զօրավարներ Կուռօն ու Կամյէն, Տիւֆիէօն, Հէօզինկէրն ու Վէկանը, խումբ - խումբ սպաներ, հարիւրապետ Անտրէայէն մինչեւ հաչկաւոր Քոլէն, որոնք փայլեցան արեւելեան ճակատին վրայ:

Կը յիշէ դրուագներ՝ գաղթային զինուորներու անհատական կամ խմբովին քաջութեան, նախաձեռնութեան եւ հերոսութեան:

Կը յիշէ, վերջապէս, Չէրքէզ հեծելազօրքը, շեշտելով թէ մօտ քանի էջ յատկացուած է անոնց:

Ու կը վերջացնէ.

— *«268 սպաներ եւ 9000 զինուոր ներ մեռած են Պաղեստին - Սուրիոյ եւ Արեւելքի ռազմադաշտին վրայ: Ի գին տաժանելի զոհողութեանց, մեր բանակը յաջողեցաւ Ֆրանսական խաղաղութիւնը հաստատել, եւ, ընդհանուր ապահովութեան արթուն պահակը մնալով հանդերձ, աջակցիլ երկրին օգտագործման, կազմել եւ մարզել բնիկ զօրամասեր որոնք աւելի վերջը պիտի ստանձնեն առանձին պետութեանց պաշտպանութիւնը»:*

— «Պինդ աղէկ խօսեցար», *պիտի ըսէր մեր գիւղացին:*

Բայց, սիրելի գրադատ, երբ կը թուարկէիր այդ ռեկիմանները, իրենք աչքիդ չզարկա՞ւ ուրիշ բան մը, ուրիշ բառ մը,— *Հայ*:

Անշուշտ գիրքը չէ անտեսած հայ ռազմիկներու այնքան արի եւ անձնուէր գործակցութիւնը Արեւելքի բանակներուն, Պաղեստինի ճակատէն մինչեւ Կիլիկիա, Արարայէն մինչեւ Մուսա լեռ:

Չի կրնար անտեսած ըլլալ, նաեւ, Մարաշն ու Եդեսիան, Հաճըն եւ միւսները, որոնք մատա՞ղ գացին, ուխտուն հաւատքով մը, յետոյ դաւանուածօրէն կոտորուելու կամ գերի ու ցան փոշիանալու համար:

Պարոն գրադատ միայն մէկ տող բարեհաճեր է յիշել «լեգէոնական վաշտերը»,— տժգոյն խօսք մը ու ոչինչ կը բացատրէ:

Է՞հ, շատ չտեսնենք «Թան»ի այս կոյրութ զանցառութիւնը: Թերեւս գրադատը ինքն ալ յանցանք չունի:

Զար բերաններ կ'ըսեն թէ այս գիրքը 1920 — 21ին, 20.000 ֆրանք պահանջած էր, Հ. Հ. պատուիրակութեան մէկ գիկայցը հրատարակելու համար,— ընդդամէնը 20 — 30 տող:

Աշխարհ փոխուեցաւ, մենք մնացինք մանուկ:

ՎԱՀԷ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎՃՌԱԿԱՆ ԴԻՐՔԸ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԶԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

———

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը մանաւանդ պնդած է որ անգլիական կառավարութիւնը վերջին պահուն ազդու ծանուցագիր մը ուղղէ Հիթլէրի, անոր երկուշաբթի օրուան ճառէն առաջ, որպէսզի աւելի չծանրանայ կացութիւնը: Ֆրանսա կ'ուզէ նաեւ որ Անգլիա հասկցնէ թէ ի հարկին վճռական միջոցներու պիտի դիմէ, շարժման մէջ դնելով իր բանակը, նաւատորմը եւ օդատորմիղը: Այս առթիւ Փարիզի մէջ դիտել կուտան թէ 1914ին Անգլիոյ վարանոտ ընթացքն էր որ քաջալերեց Գերմանիան, պատերազմի մղելու համար աշխարհը: Ֆրանսացիները կ'ուզեն որ Անգլիա չկրկնէ միեւնոյն սխալը, անորոշ դիրք մը բռնելով Գերմանիոյ հանդէպ:

Ուրբաթ օր Լոնտոնի Ֆրանսական դեսպանը երկու անգամ այցելեց Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան, անոր ուշադրութիւնը հրաւիրելու համար այս կէտերուն վրայ: Ֆրանսական կառավարութիւնը այն համոզումն ունի թէ միայն Անգլիոյ վճռական դիրքը կրնայ կասեցնել Հիթլէրը: Նոյնիսկ Լոնտոնի մէջ կը խոստովանին թէ Անգլիոյ նախարարներուն փափկանկատ ճառերը եւ բրիտանական դեսպանին ազդարարութիւնները չեն ազդած Հիթլէրի եւ անոր արտաքին նախարարին վրայ: Անգլիոյ արտաքին պաշտօնատունը հասած բոլոր տեղեկութիւնները այն տպաւորութիւնը կը ձգեն թէ Հիթլէր եւ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ չեն հաւատար որ Անգլիա գործօն միջամտութիւն կատարէ:

Իրականներու կարծիքով, անգլիական կառավարութիւնը սկզբունքով հաւանութիւն յայտնած է Ֆրանսայի, թէ անգամ մը եւս պէտք է ազդարարութիւն ուղղել Հիթլէրի, քանի կացութիւնը աւելի ծանրացած չէ: Հաւանական է որ նախարարական խորհուրդի երկուշաբթի օրուան բացառիկ նիստին մէջ, յայտարարութիւն մը խմբագրուի, ուղղուելու համար Հիթլէրի: Կ'ըսուի թէ յայտարարութիւնը պատրաստ է արդէն, վարպետ ձեռքով մը խմբագրուած, եւ վերջնական քննութեան պիտի ենթարկուի վաղը: Մինչ այս մինչ այն, Պերլինի անգլիական դեսպանը, որ միշտ Նիւրընպէրկ կը մնայ, պիտի փորձէ նոր ունկնդրութիւն մը ստանալ Հիթլէրէն: Լուրի մը համաձայն, անգլիական կառավարութիւնը պիտի յայտարարէ թէ վերջնական կը նկատէ չեխական չորրորդ ծրագիրը: Անգլիական կառավարութիւնը ոյժերն ձնշեց չեխական կառավարութեան վրայ որ, ինքզինքը բարոյապէս պատասխանատու կը նկատէ այս ծրագրին համար:

**** Քանի մը օրէ ի վեր վրդովիչ զրոյցներ կը շրջին հրապարակին վրայ, զգուշական միջոցներու: «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը Մէցէն ուղղած հեռագիր մը ֆրանսական նոր զօրակոչի մը մասին: Կառավարութիւնը արդէն հաղորդեց իր տեղեկագիր մը մէջ կը գրէ թէ ընդհանուր լռութիւն կը տիրէ զինուորական շրջաններու մէջ, Մաժինոյի ամբողջ գծին վրայ, Լիւքսէնպուրկէն մինչեւ Զուիցերիոյ սահմանագլուխը: Այս լռութիւնը հիմնուած է ձեռք առնուած ինչպէս եւ ծրագրուած զգուշական միջոցներու վրայ: «Ֆրանսական բանակը գիտակից է իր ուժին: Լռութիւնը եւ պաղարիւնը միայն բարձր հրամանատարութեան եւ սպայակոյտին յատուկ չէ, այլեւ հասարակ զինուորին: Անշուշտ կարելի չէ խօսիլ զգուշական միջոցներու մանրամասնութեանց մասին: Բայց կարելի է յայտարարել այստեղէն, սահմանագլուխէն քանի մը մղոն հեռու եւ Մաժինոյի գծին ճիշդ կռնակէն, թէ Ֆրանսայի զուռը*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՖՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

2.— Փարիզ - Մարսէյլ - Միջերկրական

Ի՞նչ հարստութիւն, — մենք մեզի հետ ենք կառախուցին մէջ, միայն չորս ընկերներ: Ուրեմն, կը բաժնենք հարստութիւնը, — անկիւն մը Տիկին Գալիկեանին, անկիւն մը ընկեր Յ. Գալիկեանին, անկիւն մը Տոքթ. Սիմրիհիսարեանին, անկիւն մը ալ պստըտիկ Խաչիկին, որ անպայման վանք կը մնէր, որ կորնէ կուտ մը կ'ուտէր, ինք կը գրէր, ինք կը կարդար, կ'իմ իրիկուն աղօթք կ'անէր»: Եւ որպէսզի վկայուի թէ մեր տունին մէջ կ'ապրինք, Տոքթ. Սիմրիհիսարեան համագիտուր եղանակով մը կը հագնի... Հուպաթափները եւ պատուհաններուն վարագոյրները կը քաշէ վար, մինչ Տիկին Գալիկեան կը պարպէ... մառանը, — հրամմեցէ՛ք, վանքի հաւ եւ ոչխարի խաշող, նոյնիսկ տաք սուրճ՝ ջերմոցի մէջ: Հիմա եկուր տէ մի պոռար.

— Կեցցէ՛ Հայոց Թագաւորութիւնը:

Կարծես սեղան են չոկեր պալատի մէջ ի՞նչ բազմութիւն, ի՞նչ բազմութիւն: Կուժերու մէջ կը գլգլայ Տարօնի գինին, որ սուրբի աչքերու պէս կը բոցավառի՝ երբ տանուտէրը փարչ փարչ կը պարպէ: Այնքան զուարթ են կոչնականները, որ Տոքթ. Սիմրիհիսարեան ոտքի կ'ելլէ եւ կ'երգէ.

Հանոնց տունը բոլորպար ,
Խումար մէջը կը խաղար :
Հէրօն ուտէր, գիրանար ,
Մրկօն խմէր, բախանար :

Եթէ պատահի, որ Տոքթ. Սիմրիհիսարեան հերքում ղրկէ՝ ըսելու համար թէ ինք բնաւ բնաւ չերգեց Փարիզ-Մարսէյլ ճեպընթացին մէջ, այն ատեն երգողը Գալիկեանն էր: Թերեւս ալ ես էի, լաւ չեմ յիշեր, այնքան գինովցած էինք մեր ուրախութենէն, — ո՞վ չի գինովնար, երբ շրջապատուած է այսպիսի ընկերներով, որոնց հետ իմ եղբայրական կապս չեմ փոխեր բեռներով ոսկիի հետ, — որ կրնանք երգած ըլլալ կամ չըլլալ: Իրողութիւն է որ չիմացանք թէ ինչպէս ճեպընթացը, ամբողջ գիշեր մը Հարսնեւորի պէս զար-զրնդը զարզրնգր պարելէ վերջ P L M-ի գիծերուն վրայ, մեզի պարգեւեց, բազմադղանջ Աւինիոնի առջեւ, սքանչելի արշալոյս մը:

Քիչ վերջ՝ վէճ մը:

Տոքթ. Սիմրիհիսարեան ինծի կ'արգիլէ Ալճերիա մեկնիլ: Գալիկեան կ'առարկէ թէ պատասխանատուութեան դէմ է Ալճերիա մեկնելու խօսքն իսկ ընելը:

— Արձակո՞ւրդ կ'ուզես ընել, Թագաւորութեան մը չափ լա՞ն է մեր Մարսէյլը: Կը մնաս Մարսէյլ:

Յամառ մանուկի մը պէս կը կրկնեմ. — Պիտի երթա՛մ, Ալճերիա պիտի երթամ:

Գալիկեան, այս անգամ բոլորովին լուրջ, կը յայտարարէ.

— Մարսիլիոյ քաղաքապետն ալ մենք ենք, ոստիկանապետն ալ մենք ենք, այստեղ այլեւս մեր իշխանութեան տակ կը գտնուիս:

— Մանաւանդ որ, կ'ըսէ Տոքթ. Սիմրիհիսարեան, չողենաւ ալ չկայ, ամիսը մէկ անգամ կը մեկնի: Ցետոյ անցագիր չունիս:

— Ընկեր Նշան Կակոսեանը անցագիր ալ կը չինէ, չողենաւ ալ կը չինէ, եթէ հարկ ըլլայ՝ օդանաւ ալ կը չինէ ինծի համար:

Երբ ճեպընթացը կանգ կ'առնէ Մարսիլիոյ կայարանը, դուրս կը նետուիմ՝ կայարանը ձգելով Մարսիլիոյ «քաղաքապետին ու ոստիկանապետին»: Կը վազեմ Կակոսեանին մօտ:

— Ընկեր Կակոսեա՛ն, Գալիկեան ու Տոքթէօրը ըսին թէ դուն անճարակ մարդ մըն ես, չողենաւի տոմսակ մը անգամ չես կրնար ճարել՝ Ալճերիա ղրկելու համար զիս:

— Աստուա՜ծ բարի: Սպասէ՛, կէս ժամ վերջ Պառ Նօայլ կը բերեմ տոմսակդ: Այսօր կէսօրին իսկ քեզ չողենաւ պիտի դնեմ:

Ու մեկնեցաւ: Տիկին Կակոսեան Հայկական կարկանդակ ու պատուական թէյ բերաւ: Ահա հասաւ տոքթէօրը: Ոտքս ոտքիս վրայ նետեցի եւ սկսայ Փրոթ ընել:

— Տոմսակը առաջուընէ առեր պատրաստեր էր ընկեր Կակոսեանը, ըսի յաղթական:

Չհաւատաց:

— Եկուր երթանք ու կը տեսնես:

Պառ Նօայլի առջեւ ընկեր Կակոսեան յայտարարեց.

— Տոմսակը պատրաստ է:

Այսքա՛ն: Աւելի կարճ ըսելու ուրիշ խօսք չգտաւ ապահովաբար, բայց այնքան ցաւոտ շեշտով ըսաւ, որ կարծես նշանակէր.

— Ի՞նչ գործ կայ, որ ես պիտի չկարենայի յաջողցնել՝ համարձակութիւն տալու համար ձեզի որ ըսէք թէ Կակոսեանը տոմսակ չի կրնար ճարել:

Մատ ունէի այս յաղթանակին մէջ, ուստի ըսի.

— Տեսա՞ք, դուք Մարսէյլցի, մենք Փարիզցի:

Եւ էյֆէլեան կեցուածք մը առի:

Քիչ վերջ ինքնաշարժ մը Նաւահանգիստ կը տանէր զիս, Գալիկը եւ Կակոսեանը: Այս վերջինը ճամբան վար իջաւ, խոստացաւ որ մեզի կը հասնի շուտով:

«Վիլ տ'Օրան», հսկայ չողենաւ մը, կանգնած է քարափին կպած: Հրճուանքս չեմ գիտեր ինչ ընելս եւ անհամբերութիւն ցոյց կուտամ: Ծխոտներ չողենաւ կը մտնեն չարունակ, — հայրենիք կը վերադառնան: Տխրութիւն մը կ'իջնէ վրաս յանկարծ: Մարդկային այս բեկորներն իսկ հայրենիք ունին, ուր կը վերադառնան ե՛րբ որ ուզեն: Հողամաս մը որ իրենցն է, ուր կ'ապրին ու կ'աճին, ոչ ոք կ'արգիլէ որ չխօսին իրենց լեզուն.... Կ'աշխատիմ վանել այս տխուր խորհրդածութիւնները: Եւ սակայն կ'ուշանայ ընկեր Կակոսեան, որ պիտի տար «պատրաստ» տոմսակս: Շոգենաւը սկսաւ մեկնումի պատրաստութիւն տեսնել: Չկայ Կակոսեանը: Գալիկեան խաժող նայուածք մը կը պտտցնէ չողենաւին վրայ, լուռ է եւ հանդարտ: Սկսայ կասկածիլ, — արդեօք խա՞ղ մը խաղացին գլխուս: Ես՞ղճ Փարիզցի, որ կը յոխորտայիր:

Այլեւս համոզուած եմ, խաբեցի՛ն զիս: Գալիկեան կը խնդայ անմեղութեամբ, բայց բան մը չեմ հասկնար իր տուած ապահովութենէն: Բուն ապահովութիւնը կը փնտռեմ իր իմաստուն աչքերուն խորը: Կը տեսնեմ այլեւս որ ինք եւս անհանգստութիւն ցոյց կուտայ Կակոսեանի ուշացումին պատճառով: Շոգենաւը սկսաւ վերցնել կամուրջները: Հիմա պիտի հնչէ մեկնումի վերջին սուլիչը: Յանկարծ Ֆրանսացի պաշտօնեայ մը կը մօտենայ ինծի եւ կը հարցնէ թէ ի՞մս է իր ձեռքի անձնագիրը: Զարմա՛նք, այո՛, իմս է անձնագիրը: Կը յանձնէ չողենաւի տոմսակը՝ ներողութիւն խնդրելով որ չէ կրցած ճանչնալ աւելի կանուխ: Կը համբուրուինք Գալիկեանի հետ ու կը ցատկեմ վերջին կամուրջին վրայ:

— Հեռագրե՞մ Պօղոսին, հոսէս կը պոռայ Գալիկեան:

— Ո՛չ, մի՛ հեռագրեր, անակնկալ կ'ուզեմ ընել:

Սուլեց չողենաւը: Մեքենաներն բռնան ճռնչել, մինչ դարձող պտուտակին, բարձրացող խարիսխին եւ ճամբորդներու աղմուկին մէջ միամտաբար կը լսուէր ճաշի զանգակին ձայնը:

Ճիշդ կէսօր էր:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴՆԵՐ

Զանազան ազգութեանց պատկանող քանի մը հոգի՝ զատատական քաղաքի մը հիւրանոցին մէջ նստած էինք: Խօսակցութիւնը կը դառնար արձակուրդներու մասին: Մէկը ըսաւ.

— Հետաքրքիր է գիտնալ թէ իւրաքանչիւր ազգ, ընդհանուր կերպով, ի՞նչպէս կ'անցընէ իր տարեկան արձակուրդը:

Ներկաներէն մին պատասխանեց.

— Ֆրանսացի իւրաքանչիւր ընտանիք, մեծամասնաբար, իրեն համար օդափոխութեան վայր որոշած է դաշտային, լեռնային կամ ծովեզերեայ գիւղ մը, քաղաք մը: Ամէն տարի կ'երթայ նոյն քաղաքը, կը բնակի նոյն սենեակը, առաւօտուր կ'ընէ նոյն նպարավաճառէն, կը յաճախէ նոյն սրճարանը, կը նստի նոյն տեղը, կ'ընէ նոյն խօսքերը, կը խմէ նոյն գինին, կը դիտէ նոյն տեսարանները, կը կարդայ նոյն լրագիրը, կը քալէ նոյն ճամբաներէն, կը շնչէ նոյն օդը: Մեծ անհանգստութիւն կը զգայ եթէ այդ նոյն բաներէն հարկադրուի փոքրիկ բան մը փոխել: Իսկ եթէ լսէ որ կայ ուրիշ քաղաք մը ուր կեանքը աւելի խնայողական է, կայ ուրիշ սենեակ մը որ տասը ֆրանք աւելի աժան է, ուրիշ նպարավաճառ մը որ աւելի ազնիւ է (այսինքն իր գիները աւելի վար), ուրիշ սրճարան մը ուր բաժակ մը գինին հինգ սանթիմ աժան է, ուրիշ խօսքեր կան որոնք աւելի շահեկան են, ուրիշ տեսարաններ ուր ջերմութիւնը նուազ է, ուրիշ լրագիրներ որոնք իր գործին դատը աւելի լաւ կը պաշտպանեն, ուրիշ ճամբաներ կան որոնք աւելի կարճ են, ուրիշ օդեր կան որոնք աւելի շնչելի են՝ անմիջապէս կը փոխէ շատ բան կամ ամէն բան եւ ամբողջ տարի մը կը խօսի այդ քաղաքափոխութեան, գիւղափոխութեան, գինեփոխութեան, գունափոխութեան, դատանափոխութեան, օդափոխութեան եւ մե՜ծ յեղափոխութեան մասին:

Երկրորդ ներկայ մը ըսաւ.

— Ամերիկացիները իրենց տարեկան արձակուրդի ընթացքին յաճախ կ'այցելեն օտար երկիրներ: Խմբովին կը նստին ուղեկառքերը (օթոքար) եւ երեք օրուան մէջ կը տեսնեն ամբողջ Փարիզը, չորս օրուան մէջ ամբողջ նահանգ մը, ութը օրուան մէջ ամբողջ երկիր մը, մէկ ամսուան մէջ ամբողջ Եւրոպան եւ երկու ամսուան մէջ բովանդակ աշխարհը, նոյնիսկ լուսինէն մաս մը: Կը նետեն աչք մը, ամէն բանի վրայ ու կ'անցնին, կը նետեն բառ մը՝ ու կ'անցնին (կառքով), լռութիւն մը՝ ու կ'անցնին: Կը գնեն իրենց տեսած քաղաքներէն բացիկներ, որոնք կը ներկայացնեն իրենց տեսած դղեակները, կամուրջները, արձանները, նկարները, հրապարակները, եկեղեցիները, զանազան տեսարանները, որպէսզի իրենց տեղը դառնալէ վերջ դիտեն մանրամասնօրէն: Ամերիկացիներ կան, որոնք իրենց քանի մը ամսուան արձակուրդի ընթացքին չեն կոխած իրենց այցելած երկրին հողին վրայ: Շոգենաւի մէջ են, շոգեկառքի մէջ, վերելակի մէջ, պանդոկի մէջ, թանգարանի մէջ, դղեակի մէջ, նաւակի մէջ, անկողնոյ մէջ: Միշտ մէջ: Ցածախ տապրակի եւ դարակի մէջ: Ու երբ մէջն են, չեն տեսներ դուրսը, իսկ երբ դուրսն են չեն տեսներ մէջը: Ամէն բան կը տեսնեն ու բան մը չտեսած կը վերադառնան:

Մեր մէջ գտնուող միակ Ֆրանսացին ըսաւ.

— Գործիս բերումով յարաբերութիւն ունիմ բազմաթիւ Հայերու հետ: Մօտէն կը ճանչնամ զիրենք՝ պարկեշտ, պատուաւոր եւ ընդունակ մարդիկ են: Ունին անշուշտ տարօրինակութիւններ ալ, որոնց մէկը իրենց արձակուրդ անցընելու ձեւն է: Իրենց օդափոխութեան գացած վայրին մէջ իրենց առաջին գործը կ'ըլլայ սորվիլ թէ սմբուկ կա՞յ թէ ոչ: Եթէ չկայ՝ բերել կուտան, եթէ կայ՝ կը սորվեն ու մեծաքանակ առնելու պարագային գինը՞ կ'իջնայ: Եւ անգամ մը որ ճարեցին սմբուկը, անկէ կը շինեն տասնուերկու հարիւր տեսակ կերակուր: Իրենց արձակուրդը կ'անցընեն սմբուկ ուտելով: Հետաքրքրուած ու գրած եմ անունները: Քանի մը հատը յիշեմ. — սմբուկի տապակ, սմբուկի թօթլմա, սմբուկ՝ փորը պատռած, սմբուկ՝ փորը լեցուած (յղի սմբուկ), սմբուկ՝ որուն համար նուաղեցաւ կրօնաւորը, սմբուկ՝ որուն հաւնեցաւ թագաւորը, սմբուկով պանիր, սմբուկով միս, սմբուկով անոյշ, սմբուկով թթու, սմբուկով լոլիկ, սմբուկով դդում, սմբուկով խմոր եւայլն: Անգամ մը հայ բարեկամի մը հետ, Էքս-ան-Փրովանսի մէջ ճամբայ ելանք քաղաքին պատմական վայրերը այցելելու համար. Ճամբան բարեկամս սմբուկ տեսնելով առեւտրականի մը մօտ՝ սկսաւ երկար բարակ խօսակցութեան, ընտրեց, սակարկեց, սակառներ լեցուց, կոցեց, վճարեց ու ամէնէն վերջը հրաժարեցաւ պատմական վայրերէն եւ սմբուկները բեռցուցած, մեծ ուրախութեամբ վերադարձաւ տուն: Հայերը իրենց արձակուրդի ընթացքին շատ կը հետաքրքրուին նաեւ որթատունկի տերեւներով. կը գնեն, կը կապեն, պահածոյի կը վերածեն, բրինձով կը փաթթեն, մերթ ալ միսով, կը պատրաստեն կերակուր մը, որուն կ'ըսեն տոլմա: Հայ մը երբ բացօթեայ վայրի մը մէջ տեսնէ աղբիւր մը, կամ եթէ գեղեցիկ տեսարանի մը հանդիպի կ'ըսէ — մե՜ղք, տոլմա մը ըլլար ուտէինք: Ի՞նչ հրաշալի կերպով տոլմա կ'ուտուի այստեղ: Ու հետեւեալ օրն իսկ ակին կամ այդ սիրուն դաշտագետնին մօտն է Հայը՝ բազմաթիւ ընտանիքներով՝ սրբազան գործողութեան մը մէջ... տոլմա ուտել: Հայերը արձակուրդ ըսելով կը հասկնան բացօթեայ տեղ մը ուտել սմբուկ, չիյ քէօֆթէ կամ աստուածաշունչ տոլմա:

Ուրիշ մը հարցուց.

— Թուրքե՞րը ինչպէս կ'անցընեն արդեօք իրենց տարեկան արձակուրդը:

— Բայց Թուրքերը ամբողջ տարին արձակուրդի մէջ են:

— Ո՞վ կը ծախսէ եւ ո՞վ կ'աշխատի իրենց համար:

— Իրենց համար կ'աշխատին եւրոպական դիւանագիտութիւնները, ճնշուած ժողովուրդները, ինչպէս նաեւ դիպուածին ու բախտին անիւները: Անոնց համար կը ծախսեն Անգլիացիները, մերթ Ֆրանսացիները, երբեմն համայնավարները կամ Գերմանները: Այս գետնին վրայ անպակաս է մրցում մը: Եւրոպական ազգերը կը դժկամակին իրենց աշխատաւորներուն տասներհինգ օր վճարովի արձակուրդ կամ աշխատավարձի յաւելում ընել, սակայն, սիրով կ'ապահովեն Թուրքիոյ երկարատեւ արձակուրդը եւ ծախսերը:

Եւրոպացի մը ըսաւ.

— Օր մըն ալ, վստահաբար, անդին աշխարհը պիտի ղրկենք յաւիտենական արձակուրդով.

— Կը վախնամ որ ձեր արձակուրդներէն վերջը կատարուի անոնց այդ արձակուրդը, որ ինծի ալ անխուսափելի կ'երեւայ վերջ ի վերջոյ:

Դառնալով մեր բուն նիւթին՝ ներկաներէն մին պատմութիւնը ըրաւ երեք Անգլիացի բարեկամներու մէկ արձակուրդին: Ահաւասիկ.

— Երեք Անգլիացի ընկերներ՝ Մըստըր Ճօն, Մըստըր Պուլ եւ Մըստըր Ճէյմս, արձակուրդի առթիւ կուգան Ֆրանսա եւ կը բնակին կեդրոնէն հեռու, բոլորովին հանդարտ գիւղի մը մէջ որ կը կոչուի Լիւշար, նպատակ ունենալով նստիլ միայն, հանգչիլ, բացարձակ անտարբերութեամբ անցնել իրենց ամիսը: Երեք ընկերները, հաւատարիմ իրենց ոսխին, ամէն օր, կ'ածիլուին, կուտեն, կը բազմին թիկնաթոռներու մէջ ու առանց բառ մը փոխանակելու կը հանգչին մինչեւ յաջորդ ճաշը, մերթ ծխելով միայն: Ուիսքին կատարելագործուած մէկ ձեւ: Անցան կ'անցնին օրեր ու շաբաթներ: Անգամ մը, կէսօրէ մը վերջ, երբ հաւատարիմ իրենց սովորութեան՝ սենեակին մէջ բոլորուած, ընկղմած աթոռներու մէջ, բացարձակ քար լռութեան մը մէջ կը շարունակէին իրենց հանգիստը՝ յանկարծ դուրսէն կը լսուի ինքնաշարժի մը թաւալման աղմուկը եւ սուլոցը: Քիչ վերջ, ինքնաշարժը հեռացած ըլլալով՝ կրկին լռութիւն կը տիրէ դուրսը: Այս անկարեւոր դէպքէն քառորդ ժամ մը վերջ Մըստըր Ճօն յամրաբար, ծուլօրէն կը բանայ բերանը ու կ'ըսէ աթոռին խորէն.

— Ֆորտ...

Ըսել կ'ուզէ որ քիչ առաջ անցնող ինքնաշարժը «Ֆորտ» գործարանին արտադրութիւնն է, հանած ձայնէն ու աղմուկէն հետեւցնելով անշուշտ:

Բառը բռնող չըլլար: Կը ցնդի օդին մէջ: Լռութիւն լռութեանց: Ժամ մը վերջ, սակայն, Մըստըր Պուլ, պլանիկը բերնէն հանելով կ'ըսէ.

— Ռօ՛լս-Ռօ՛յս :

Կ'ուզէ ըսել ինքն ալ որ ինքնաշարժը «Ֆորտ» մը չէր, այլ «Ռօլս» մը:

Լռութիւն, լռութիւն:

Ժամուկէս վերջ, Մըստըր Ճօն, [illegible] բերանը եւ կ'ըսէ.

— Նօ՛, Ֆօ՛րտ:

Ըսել կ'ուզէ թէ ձեր կարծիքը սխալ է ու ես կը պնդեմ բառիս վրայ.

Երեք քառորդ ժամ վերջ, Մըստըր Պուլ, ինք ալ իր կարծիքին կը պնդէ [illegible] կերպով ըսելով.

— Նօ՛, նօ՛... Ռօ՛լս, Ռօ՛լս:

Ու դարձեալ լռութիւն:

Այս անգամ, երրորդ Անգլիացին Մըստըր Ճէյմսն է որ ոտքի կ'ելլէ ու կը խօսի.

— Ես չեմ սիրեր վիճաբանութիւն:

Այսքան մը կ'ըսէ ու կ'ելլէ սենեակէն, կը կապէ պայուսակը եւ բաժնուելով իր ընկերներէն, կը մեկնի ուրիշ գիւղ մը կատարեալ խաղաղութեան մէջ ըլլալու համար:

Ժպիտը երեսին վրայ՝ [illegible] մը՝ ըսաւ վերջապէս.

— Այս բոլորը զանազան ազգութեանց պատկանող անհատներու արձակուրդի ձեւերն են, [illegible] ծիծաղելի, սակայն, ամէնքն ալ անմեղ ու յանկանչական: Կան սակայն, հրէշային արձակուրդներ ալ, անոնք պետութեանց արձակուրդներն են: Պետութեան մը համար խաղաղութիւնը արձակուրդի շրջան է ու պատերազմը աշխատանքի շրջան: Պետութիւնները իրենց աշխատած ժամանակ՝ կը գործեն ոճիրներ, իսկ արձակուրդի ժամանակ՝ կը պատրաստեն ոճրագործութեանց՝ իրենց բազմատեսակ ու [illegible] պատրաստութիւններով: Փոխարէն արձակուրդ տալու՝ բոլոր ժողովուրդները պէտք է գիտակցութիւն եւ պետութիւններուն վերջնական արձակուրդ մը տան: Սպասելով այդ երանելի օրուան՝ մէյ մէկ բաժակ գինի խմենք վիճաբանութեան չսիրող Մըստըր Ճէյմսի յիշատակին, մաղթելով որ պետութիւնները օրինակ առնեն անոր ծայրայեղ, անդրմանիա կայուն խաղաղասիրութենէն:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԸ ՑԱՆԿԱՅԻ՞...

Դարձնէի՞ զէթ մէկ անգամ
Ժամանակին անիւր ետ.
Թախանձագին կը ցանկայի
Երջանկութիւն մը լուռ ու խոր :

Կը ցանկայի՞ որ վայելեմ
Արեւ, գարուն, հաւատք, յարատեւ,
Կը ցանկայի՞ որ ըմպէի
Յղացք սերմին, բերքին հեշտանք:

Կը ցանկայի՞ որ հաւաքեմ
Ուրախ, մանուկ սրտի գանձեր,
Աշխարհային բուրաւէտ հող ,
Նետուիմ, ցատկեմ դէպի երկինք :

Կը ցանկայի՞ գօտեմարտիլ
Յակոբին պէս հրեշտակին հետ ,
Բռնադատել Բարձրեալը, որ
Անէծքի տեղ օրհնանք տայ ինծ :

Բայց ընդունա՞յն է ամէն լոյծ
Ժամն որ անցնի, յաւէտ հանգչի :
Ան որ կեանքին վրէժողն է մեծ
Շուտ կը գոցէ դուռն երեսիդ :

Թարգմ. գերմ.-է ***

ՕՂԱԱՋ ու ԹԻՐԹՈՆԸ (17)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼԲՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

Կերանք եօղուրտ (Թրքական մարսողական՝ կաթով շինուած) միակ կերակուրը երկրին, որով Անկլօ-Սաքսոն մը կը կերակրուի, ուրիշ ինչ ուտելու յարմար բան որ կայ, Թուրքերը կը փճացնեն զանոնք իրենց եփելու եղանակովը: Արշալոյսէն առաջ ճամբայ ելած առանց քահվէին սփոփանքը [illegible] աղաղակարեր.

— Բոլոր ճամբու երկայնքին վտանգաւոր աւազակներ կան: Այս ըսելով գլուխը այնպէս մը ցնցեց որ Ֆէսը քիչ մնաց վար իյնար:

Ֆրէտ մեր հաշիւը մաքրեց: Կրկին սկսաւ մարդը — Հայերը խիղճ չունին, չար ժողովուրդ են: Այո, դուք զէնք ունիք, բայց անոնք ալ ունին, եւ անոնք ձեզ յանկարծակիի բերելու առաւելութիւնն ունին: Ամէնազօրն Ալլահը թող վկայ ըլլայ որ ձեզ կ'ազդարարեմ:

— Ազդարարութենէն աւելի ուրիշ հիւպատոսութիւններ պիտի ըլլան, տրտնջաց Բուսթէմ Խան ճամբայ ելլելով: Այդ միւսները, որ ամբողջ գիշերը զէնքերը սրեցին եւ աւազակներու մասին խօսեցան, երեք օրէ ի վեր այդ քահվէին մէջ կը սպասեն, որպէսզի ջարդիչը սկսին:

Այդ առտուն Բուսթէմ Խանի խորհուրդին վրայ մեր Թուրք ջորեպանները մեր առջեւը ձգեցինք. անոնց ետեւէն հետեւող կ'երթային Զէյթունցի մարդիկը, հրաշալի քալուածքով. անոնք ամէնէն վերջը՝ հեծեալ, հետեւելով մեր ձախ կողմի լեռնաշղթային վրայ, բայց զգոյշ՝ սեւ պատահարի մասին:

— Վերջին անգամ Թուրքին մէկը ինծմէ յափշտակեց Կլառաթինեան մախաղ: Ու. Հայերը միայն անպարկեշտ են: Թուրքերուն ըրածը տեսակ մը հնազանդութիւն է իրենց մարդարէին որ կը հրամայէ կեավուրներէն օգտուիլ: Առիկա գողութիւն չէ, բոլորովին ուրիշ բան է: Իպրահիմ տապակին վրան է նստած եւ ուշադրութիւն կ'ընեմ: Դուք ալ զգոյշ եղէք, ըսաւ Ֆրէտ:

Այդ առտուն շատ մը մարդոց մօտէն անցանք, որոնք ամէնքն ալ մեր կողմը կուգային, բայց անոնց մէջ Հայեր չկային: Անոնց ոչ մէկուն հետ խօսքի չբռնուեցանք. որովհետեւ մեր Զէյթունցիները իրենց զիրենք գերադաս գիրքի մը վրայ դրած՝ կը պոռային բոլոր անցորդներուն:

Առիկա շատ լաւ նախազգուշութիւն մըն է այնպիսի երկրի մը մէջ ուր ամէն մարդ զինուած կը քալէ ու ո եւ է մէկը կրնայ աւազակ մը ըլլալ: Անցորդները մեզմէ խուսափելու համար կէս մղոն վրայ շրջանակներ կազմեցին. ու երբ մեր ջորիները մօտեցնելով իրենց մօտեցանք խօսելու համար, մեր այս քայլը, ուրիշ բանի վերագրելով յանդուգն վերաբերում մը ցոյց տուին: Կատակի համար քանի վայրկեան չափ զանոնք հետապնդեցինք, առանց հրաժարեցանք այն ատեն միայն երբ անոնցմէ մէկը մացառի մը ետեւ պահուըտելով սկսաւ կրակել մեր վրայ տարօրինակով մը, աչքերը գոց:

— Թողէ՛ այն սուտերու մասին զորս պիտի պատմէ անիկա այս երկրին ճահիլէն մարդոց, — մենակ երկվեցեակ մը աւազակ սպաննեցի: Եկէք միւս խումբն ալ հետապնդենք, ճահիլէն մարդոց աւելի մեծ հաճոյք պատճառելու համար, խնդաց Ուիլ:

— Աւելի լաւ կ'ըլլայ որ առանց բան չըսենք, ըսաւ Ուիլ: Վերջը պիտի ըսեն որ մենք հայ ոճրագործներ ենք: Կայծը մենք չըլլանք:

Իրաւունք ունէր, ուստի ինքզինքնիս զսպեցինք: Ժամ մը վերջը ուրիշ կերպ դժուարութեան մը ժամանեցանք: Հանդիպեցանք Նիւ-Ֆաունտլէնտի շուներուն չափ մեծցի շուներու, որոնք յարձակելով մեր հետեւող Զէյթունցիներուն վրայ, չէին ուզեր քարերով ու փայտերով մէկզի քաշուիլ. քիչ մը հեռացան միայն այն ատեն երբ կենդանիները իրենց վրայ քշեցինք:

— Սպաննենք անպիտանները, պոռաց Ուիլ հրճուալից: Ու երբ այդ գործողութեան կը պատրաստուէի, Մընթին պոռաց.

— Աստուծոյ սիրոյն, չըլլայ որ առանց բան ընէք:

Ու իր կենդանին քշեց հսկայ սեւ խառնածին շան մը վրայ, որ մեր մարդոց մէկուն չալիկը սկսած էր պատռել: Շունին տէրը տեսնելով որ անոր զոհը Հայ մըն է, փոխանակ կանչելու սկսաւ աւելի քաջալերել կենդանին՝ երկայն ձողի մը կոթնած:

— Հիւպատոսը ըսաւ որ այս կողմերը մարդիկ շուներն աւելի հոգ կը տանին քան թէ մարդոց: Կէս ժամուան մէջ մեր ճամբուն վրայ բազմութիւնը կը խռնուէր: Զէյթունցիները կենդանիներուն վրայ առէք, մեր ետեւ:

Բուսթէմ Խանը մեր այս — իր բառով — փափկասրտութեանը համար շատ դժգոհ էր: Սակայն իւրաքանչիւրը իր կենդանիին ետեւը մէյմէկ մարդ նստեցուց. այն ատեն շուները որոշեցին որ կատակը չէր արժեր այլեւս: Բայց շուները հետապնդելը եւ Հայերուն կենդանիներուն վրայ բարձումը ժամանակ խլեց. այնպէս որ ջորեպանները մեզմէ կէս մղոն առաջ անցած էին հոն ուր ճամբան երկու բլրակներու միջեւ կը մխրճուէր: Ցետոյ տարտամաբար եւ աղաղակելով սկսան դէպի ետ վազել, կարծես հազարաւոր ոգիներ զիրենք կը հետապնդէին: Զիրենք բռնի կեցուցինք, եւ անգամ մը մեզ մօտ, իրենց սարսափը նուազեցաւ: Կ'առաջարկէին [illegible] անդին չերթալ այլեւս, գրուած չէ աւելի առաջ երթալ, կ'առարկէին: [illegible]

— Երմէնի, ըսաւ Իպրահիմ: Ու երբ խնդացինք ատոր վրայ, [illegible] փեց, եղրայր ընելով որ կէս մղոն անդին հարիւրաւոր Հայեր ճամբուն եզերքը պահուըտած են: Ուրիշներ հաւաքուողներու մասին կը խօսէին.

Ի վերջոյ կենդանիները քշեցինք Մընթին ու ես, հետազօտելու համար բլրակներուն մէջէն անցնելով [illegible] հարիւր եարտ ալ յառաջացանք՝ [illegible] ճախճախուտ տեղ մը, երբ մեր ջորիները իրենց [illegible] բուն ներկայութիւնը զգացին: Մենք մէկը չէինք տեսներ, բայց կենդանիները իրենց ականջները տնկեցին եւ սկսան [illegible] իրենց [illegible] տեսնելու. — [illegible]

Յանկարծ Մընթին ճամբային [illegible] հեռու գտնուող մացառներուն մէջ շարժումներ նշմարեց [illegible] Այս ձայնին պատասխանեց անմիջապէս [illegible] համանուագ մը [illegible] նստարանի մը մէջէն, ուրկէ [illegible] կենդանիներուն [illegible] մարդ բոլորն ալ ժպտացան կարծիքով՝ անդէն, նոյն վեց [illegible] որ իրենց վրանը լարած էին Տար[illegible] խանին բակին մէջերը: (Տար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿԸ

ՁԵՆՔ ՄՈՒՐԱՑԱԾ ՈՉ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ, ԵՒ ՈՉ ՀԱՑ

Կ'ըսեն թէ դուն պիտ' չկրնաս դիմանալ
Երբ երբեք երկրորդ խարշակ մը ժեռուտ՝
Գահավիժի քու դարաւոր թիկունքին.
Թէ առ յաւէտ պիտ' ջնջուին այս երկրէն
Քու ցիցառակն եւ քու անունն ազուական.
Կ'ըսեն նոյնպէս թէ դուն երբեք չես սերտած
Պատմութեան էջն, եւ չե՛ս շարժած ի հարկին՝
Ձեռք զէնքի դէմ. թէ ազօթած ես միայն,
Եւ հայցած գութ՝ երկնի պէսպէս սուրբերէն,

Կամ, այգին մէջ, երբ լոյսն սիւզով է ծիծղուն
Հիւսած քերթուած եւ սրբնգած հօրովէլ:
Մինչ ես կ'ըսեմ թէ դուն շահա'ծ ես վէրքերդ
Քու բազուկիդ եւ քու արտիդ պատւով,
Թէ, դուն երբեք չե՛ս խոնարհած քու հոգիդ
Ոչ դաշոյնի եւ ոչ յախտի լուծին տակ.
Թէ դուն երբեք չես ապրած օգնութիւն,
Երբ բերդերուդ ամայութեան վրայ մութ՝
Կը բարձրանար եւ կը հսկէր փէտային.
Թէ դուն, մայր իմ, դաւաճանած չե՛ս երբեք
Ոսոխ հարաշտին մէջ ինկած քու զաւակին,
Թէ սեղմած ես քու սիրալիր ծոցին դէմ
Մեր պարտութիւնն՝ մեր յաղթութեան հետ մէկտեղ:

Մենք ողջունած եւ համբուրած ենք վէրքերդ,
Ինչպէս մարտէն դարձող զինուորն իր երկիրն,
Մենք ծնրադիր խոնարհած ենք մեր լայնշի
Սուրբ ու ճակատ քու վեհապանծ վշտին դէմ.
Երբեմն՝ դուն բլլաս ուռի՝ եւ ապառ
Մենք մնկած ենք դէպի զուպար զոհուելու,
Ամենչած ենք մահն՝ ուր կը ճախրեն արծիւներն,
Եւ ուր կ'ոռնայ ցրվէժին ժայթքն ու մռմռքն.
Եւ սարէ սար մենք պարզած ենք մեր հովատ
Նաւազոյններն եւ քուրերուն փայլը բորբ.
Անցոր ինչպէս իր պիլիկ բեւեռն այգին դէմ:

Համրուրժած չե՛նք որ հերլունեն քու հոգին,
Ու զինուած ենք պատշաճ պահուն, ո՛վ մայր իմ,
Ջնջել մեր խոսքն եւ ամրոցել մեր բռունցքն,
Ոտրկացած եւ փոքրացած չե՛նք երբեք,
Մեր թշնամին նախ սեղմած ենք մեզմ լեզուով,
Ու ապա մեր բուխ մատներուն կոշտ կողմով.
Նայէ՛ դուն մեզ. լայն ճակատներ եւ մուր աչք,
Միշտ ապըստամբ, միշտ անհանդարտ, երբե՛ք վատ,
Պատռած ենք քեզ մեր պատւով եւ ունումբ,
Եւ ի հարկին՝ մեր վեհապանծ զրկումով,
Ձենք մուրացած ո՛չ օգնութիւն եւ ոչ հաց:

Կուզանք մենք քեզ, մայր հայրենիք, քա՛ջ բեւեռդ,
Մենք կը դառնանք անապատէն եւ ծովէն,
Աստղերու պէս շողարձակ է մեր հայեացքն,
Եւ մեր քալուածքն առյետակա՛ն եւ անենոք.
Կուգանք մենք քեզ, վրտարանդի եւ անհայր,
Կեանքէն ծեծուած եւ Աստուծմէն նախատուած՝
Սրտե՛ր որբի, որոնց խորքին կը տէզուին
Ապրելու տենչն եւ վրէժի քա՛րն ու ժայթքն,
Որոնց եզրէն կը ցըցուին սեղմ շարքերով
Ատելութեան եւ բարկութեան ակռաները,
Սուրբ գրքին պէս ծանր ու հաստափոր քէնն ու ոխն:

Կուգանք մենք քեզ, մայր հայրենի՛ք. խնդիր չէ՛
Եթէ շէնքերդ խորտակուած են եւ այրած,
Եթէ կ'իշխեն սահմաններուդ եւ կեանքիդ
Օտարականն եւ բռնութիւնն ապօրէն.
Պիտ' հասնի օրն, երբ ռումբի պէս քու փոքրիկ
Մարմինն պայթի՛ բռնակալին ափին մէջ,
Եւ սարէ սար, հորիզոնէ հորիզոն
Կանգնին լայնշի մարմիններով հայդուկներն,
Եւ լսուին կուռ դրօշներն ու վրէժխուն
Նրժոյգներուն, որոնց թամբին յայտնուի՝
Ազատութիւն հազգոյնով պարուրուած:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱԳԵԱՆ

Եղիշէն վերադարձի համար

Պատմական մեծագոյն թուականի մըն էր, ինչպէս է գրող զիւտին հազարհինգհարիւրամեակը, որ Տարօնի Սախակին համբաւը իր շողարձակումը կը գտնէր ծաղկահիւս յաղթակամարի մը համատեղութեան մէջ,— բարձրացուած Սահակի եւ Մեսրոպի յիշատակի պանծացման համար — մինչ ան Կոմիտաս վարդապետի հետ կը զըրդացնէր Մայր եկեղեցւոյ հոյակէն տաճարը, մեր երանելի հայրապետներու հոգեւունչ եւ մեծասքանչ տաղերով:

Հայուն Աստուածը,— որ կը բնակի, կ՚ըսեն, Տարօնի մէջ— կուտայ իր երկրպագուներուն՝ իմաստութիւն, նաւաստրդեան մարզիկներուն՝ յաղթանակի դափնիներ խլելու կամք ու կորով, յարախաղացներուն՝ ճկունութիւն եւ չարխափան կորովութիւն, հայրենիքի պաշտպան բազուկին՝ Հերակլեան ուժ: Իսկ մեր Շահմուրատեանին տուած էր քաղցրանուագ ձայն: Դեռ ութ տարեկանին, արդէն ճանչցուած երգիչ մը, ան կը թնդացնէր Սղարապետի տաճարին կամարները:

Մեր երգիչը ոչ իսկ ազգային դասախարակութիւնը լրացուցած, գծրախտութիւնը կ'ունենար մորթին վրայ կրելու ցեղին տառապանքը: Անշուշտ, եթէ բախտը իրեն դէմ չհանէր Յուստայի պէս զարգացած եւ դեղարուեստասէր անձ մը— Կարսի կուսակալը— «յասր Շահմուրատեան գոյութիւն մը չունենար: Այն ժամանակ Կարմիր Սուլթանն էր Թուրքիոյ ցամաքներուն եւ ծովերուն տէրը: Թուրքերը այնքա՛ն վարժուած էին ցարական չինովնիկներէն փոխանցուած կալանաւորներուն կեանքը տնօրինելու իրենց սիրական «փատիշահ»ին նախասիրած ձեւով..

Եւ սակայն, Տարօնցի պատանին յանդուգն, նոյնիսկ բախտախնդրական փախուստ մը կը ձեռնարկէր, ու յամառ եւ դժնդակ ճիգերու շնորհիւ, վերջապէս կը հասնէր իր երազներուն: Ան կը ճանչնար փառքը իր բովանդակ լրումին մէջ:

Այդ երէկ էր, սակայն, աւա՜ղ:

Շահմուրատեան իր կարգին ասող պիտի վճարէր հայ երգը ծաղկեցուցած ըլլալու մեղքը: Այժմ ան եւս կը ճանչնայ քառասուն միտքերուն ամբարիշտ գառագեղը..

Տարօրինակ աղերս մը, համադրութիւն մը կայ մարդկային հոգիներուն միջեւ: Օ՜հ, կ'ուզէք նախախնամութեան վերագրել այդ հոգեհիւսուածքը, կ'ուզէք համատեղութեանց առեղծուածային մէկ բաղակցութեան: Մեծ զաղափարախօսը՝ Միք. Վարդանեան, հազիւ քանի մը օրուան կեանք ունեցաւ այն գծրախտութենէն ասդին, որ անողոք յաւեթեան մը կը դատապարտէր խօսքի եւ գրիչի վարպետը: Շահմուրատեանի աստղը, որ իր լոյսը կը առնէր Կոմիտասի աչքէն, վարպետին մահէն ետք խաւարեցաւ բոլորովին:

Կոմիտասի յուղարկաւորութեան նախօրդ առտուն միասին էինք եկեղեցին: Ձէր ուզեր բաժնուիլ իր մեծ դրծակիցին քովէն, որուն հետ այնքան թանկագին պահեր ապրած էր նախապատերազմեան երանելի օրերուն: Լուռ, մտամփոփ, աչքերը կիսափակ եւ ձեռքերը կուրծքին վրայ խաչաձեւ, կը խոկար ծանրօրէն: Հարցուցի թէ վարդապետը յաճախ երգա՞ծ է եկեղեցին: Հաստատական պատասխան տուաւ: Ցեռայ ձայնին հանդիսաւոր շեշտ մը տալով, յարեց.

— Տեսնո՞ւմ էք վարդապետին, նրա ֆիզիքական գոյութիւնը մեռած է, բայց ինչ որ կը մնայ նրա կից, դա իր կատարած գործն է:

Գո՞րծ.. մի՞թէ ինքն ալ մաս չէ ունեցած ատոր մէջ, մի՞թէ քաղաքէ քաղաք, գաղութէ գաղութ չէ տարածած հայ շունչը, հայ հոգին, իր դիւթական ձայնով բազմութիւնները խանդավառելով:

Շահմուրատեա՜ն, անուն մը հոյակապ, որ իր ճառագայթները սփռած էր ամէն ուր որ հայութիւն կար: Այժմ, ան ալ փուլ եկած է «Անտունի»ի այդ սառն նման, դադրած երգելէ հայրենի ռսկեծիր հորիզոնը, որպէս թէ Լեթէի ցնորաբեր ակէն ըմպած ըլլար... : Դադրած է եւ իր հոգին անպարտելի բարձունքները չափելէ, դարձած Կոմիտասի կենդանի ուրուականը...: Տժգոյն, անժպիտ, մազերը ալեւոր, շարժումները եւ քայլերը մոլորուն, դէմքը պարուրուած այն առեղծուածային ծամածռութեամբ, զոր մահն ու սուտը միայն կը ճանչնան...: Իրաց վախճան, ուրուն վրայ որքան ալ իրատես կամ փիլիսոփայական աչքով նայելու ըլլանք, չենք կրնար զսպել մեր սրտի ճմլումը: Ah! quantum mutatus ab illo..

Հիմա, մինչ ժանտ յիմարանոցի մը չորս պատերուն մէջ, Շահմուրատեանի միտքը կը թափթափի անյատակ Տարտարոսի մը մէջ, իր երգը, սաւառնող, դեռ կը խօսի ձայնագրի մէջէն հայրենակարօտ՝ բաղձանքներու սրտին. ինչպէս նաւթայի երկրին արգիլուած կարկաչը, դեռ կը գգուէ ականջները մեղմօրօր սփիւռքին սուրերով, կը վառէ ռունգերը բազմերանգ հողեխմարզներու բոյրերով:

Երգիչներ շատ ենք ունեցեր, եւ ունինք ալ տակաւին, թերեւս աւելի հռչակաւոր միջազգային հրապարակի վրայ, ինչպէս սա մէկը, «Մեթրոփոլիթըն Օփերայի» աստղը, բայց շատ քիչեր կրցած են թափել Տողովուրդին հոգին: Շահմուրատեանի երգը կը թրթռայ բոլոր շրթներուն վրայ, կը յափշտակէ արեւելեան երաժշտութեան սիրահարներն անգամ, անոնց իր ձեւով երգելու փորձութիւնը կը ներշնչէ: Այս հայրենազուրկ, ատանդական կեանքին մէջ, ե՞րբ կ'ունենանք նոր Շահմուրատեան մը:

Անտարակոյս աւելի ջերմ եւ սիրալիր գուրգուրանքի մը արժանի է այն, որ ժպիտն ու արցունքն այնքան ներդաշնակ բաղակցութեամբ, երգի աւանդի մը վերածած է հայկական հոգին, իր իսկ կեանքին գնով...

Գ. ԱՐԱՄ

ՄԻՏՔ ԵՒ ՍՐՏԻՍՏ

ՋԻՒԱՆՇԻՐԻ «ՎՐԱՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»Ը

ԺԲ. եւ ԺԸ. դարերուն, երբ Վրաստան կ'ապրէր իր աւատապետական քաղաքակրթութեան ոսկեդարը, վրացերէնէ հայերէնի կը թարգմանուէին պատմական, փիլիսոփայական եւ աստուածաբանական բովանդակութեամբ շարք մը մատենագիրներ, Ջիւանշիր, Եւագր, Յովհաննէս Դամասկացի, Յովհաննէս Կլիմաքս եւ ուրիշներ: Թարգմանչական այս աշխատութիւնները կ'ապացուցանեն հայ եւ վրաց ժողովուրդներու մշակութային կապը անցեալին մէջ:

Վրացերէնէ հայերէն այս թարգմանութեանց շարքին մէջ պատկառելի տեղ կը գրաւէ մասնաւորապէս Ջիւանշիրի «Վրաց Պատմութիւնը», որ ըստ ակադեմական Բրոսէի՝ գրուած է վրաց Արչիլ Բ. թագաւորին օրով (688 — 718), իսկ ըստ Փրոֆ. Ի. Ջաւախաշվիլիի՝ գրուած է աւելի ուշ:

Ջիւանշիրի այս պատմութիւնը մեզի կուտայ պատմական ինքնատիպ եւ արժէքաւոր տեղեկութիւններ Վրաստանի, ինչպէս եւ Անդրկովկասի, Հիւս. Կովկասի ժողովուրդներու յարաբերութեանց մասին: Ճիշդ է, այդ տեղեկութեանց մեծ մասը խառն է ժողովրդական զրոյցներով եւ աւանդութիւններով, սակայն հայ եւ վրացի հին պատմիչներու հաղորդած ծանօթութեանց հիման վրայ՝ դժուար չէ զատել աւանդական մասը պատմական իրական փաստերէն եւ լուսաբանել Անդրկովկասի պատմութեան որոշ մութ անկիւններ: Ի մէջ այլոց, Ջիւանշիրի այս պատմութեան մէջ կը յիշատակուի Անդրկովկասեան ժողովուրդներու այնքան ծանօթ աւանդութիւնը թէ Հայերը, Վրացիները, Աղուանները եւ Հիւս. Կովկասի կարգ մը ժողովուրդներ մէկ հօր զաւակ են. «Թիշատակ արասցուք այժմ զի Հայոց եւ Վրաց եւ Ռանաց (այսինքն Աղուանից), Մովկանաց եւ Եգերաց՝ հայր մի էր սոցա, Թորգոմ կոչեցեալ, որդի Թիրասայ...»(*):

Ջիւանշիրի այս պատմութեան ամբողջական բնագիրը մեզի չէ հասած դժբախտաբար: Մեզի հասած է անոր հայերէն թարգմանութիւնը, կատարուած՝ ԺԲ. դարուն, խմբագրական մեծ փոփոխութիւններով եւ ժամանակագրական յաւելումներով:

Պատմագիտութեան մէջ, մինչեւ վերջերս, յայտնի էր Ջիւանշիրի պատմութեան հայերէն թարգմանութեան միայն երկու օրինակ,— մէկը Էջմիածնի Մատենադարանի թիւ 1722 հնչակաւոր ձեռագիրը, գրուած ԺԳ. դարուն Սարգիս գրիչի կողմէ, (այս ձեռագիրը այժմ կը գտնուի Հայաստանի Պետական Կեդր. Մատենադարանին մէջ եւ կը կրէ 1302 թուահամարը), իսկ միւսը գրուած՝ 1830ին, «Ճառընտիր»էն արտագրուած, որ գտնուեցաւ Կարապետ Միաբանի մօտ: Այս օրինակները հրատարակուած են հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով, հայերէնը՝ Հ. Ա. Թիրոյեանի կողմէ, 1884ին, Վենետիկ:

Այս տարի, երբ Հայաստանի Պետ. Կեդր. Մատենադարանի ձեռագիրներուն մէջ գտնուած պատմական էջերու գրացուցակը կը կազմուէր, տեսնուեցաւ որ Ջիւանշիրի Պատմութեան մեզի ծանօթ այս օրինակներէն զատ, մատենադարանին մէջ ունինք ուրիշ երեք օրինակ,— մէկը ընդօրինակուած՝ Վանի մէջ 1868ին, Գրիգոր գրիչի կողմէ (տես Պետ. Կեդր. Մատ. Թիւ 3970), երկրորդը՝ 1840ին, Հաղբատցի Արիստակէս Երզնկեանի կողմէ (տես Պետ. Կեդր. Մատ. Թիւ 7084), եւ երրորդը՝ Փրոֆ. Քերովբէ Պատկանեանի կողմէ (տես Պետ. Կեդր. Մատ. Թիւ 3052): Այս օրինակներէն զատ, Պետ. Կեդր. Մատենադարանին դիւանաթուղթերու բաժնին մէջ ունինք Ջիւանշիրի անարժէք ուրիշ օրինակ մըն ալ: Կատարուած ուսումնասիրութիւնները ցոյց տուին որ այս նոր գտնուած երեք օրինակները արտագրուած են թիւ 1302 ձեռագրէն եւ նոր բան մը չեն աւելցներ ծանօթ օրինակներուն վրայ:

Այս բոլոր ձեռագիրները ունին ընդհանուր յատկանիշ մը, անոնց վերնագիրներուն եւ յիշատակարաններուն մէջ չէ յարձանագրուած թէ աշխատութիւնը կը պատկանի Ջիւանշիրին, (միայն բնագրին մէջ մէկ տեղ յիշուած է Ջիւանշիրի անունը), եւ յետոյ բոլոր ձեռագիրները կը մնային թերի,— պատմութեան բնագիրը կը վերջանար թերի նախադասութեամբ:

Արդ, վերջերս, Պետ. Կեդր. Մատենադարանին նոր ժողովածուին մէջ գտանք Ջիւանշիրի գործին արժէքաւոր մէկ ուրիշ եւ արժէքաւոր օրինակը, գրուած՝ Բաղէշի մէջ, 1634ին, Միքայէլ գրիչի կողմէ: Պէտք է արձանագրել որ, միջին դարերուն, հայ մշակոյթի կարեւոր կեդրոններէն մէկն էր Բաղէշը, մեզի հասած են մեծ թիւով ձեռագիրներ, մատենագրական վաւերաթուղթեր, որոնք գրուած են Բաղէշի մէջ, յատկապէս այդ նպատակով հիմնուած դպրոցներու մէջ:

Ջիւանշիրի ձեռագրին այս նոր օրինակը հետաքրքրական է քանի մը տեսակէտով: Նախ կը հերքէ այն սխալ կարծիքը, որ տարածուած է պատմագիտական աշխարհի մէջ, թէ մեծ չափով պակասաւոր է Ջիւանշիրի պատմութիւնը. Այժմ կը հաստատուի որ Ջիւանշիրի մեզի ծանօթ բնագիրէն կը պակսի միայն մէկ տող: Երկրորդ, նոր ձեռագրին փաստով՝ կարելի է համոզուած ըսել թէ այդ պատմութիւնը կը պատկանի Ջիւանշիրին: Ձեռագրին յիշատակարանին մէջ պարզօրէն արձանագրուած է թէ «... Ջիւանշիրի Վրացիոց հնաճառ պատմագրողին աշխատութիւնն է»: Եւ վերջապէս այս նոր ձեռագիրը, մեզի ծանօթ միւս օրինակներուն հետ համեմատելով, ցոյց կուտայ դրչական որոշ տարբերութիւններ, որոնց շնորհիւ կարելի է ուղղել հրատարակուած օրինակներուն սխալները:

Ջիւանշիրի այս նոր ձեռագիրը, ինչպէս կը տեսնուի ձեռագրին յիշատակարութենէն, բերուած է Աղթամարէն: Գտնուած է Այգեստան գիւղի բնակիչ Մուրադ Նշանի մօտ: Աղթամարէն Երեւան բերուած եւ Էջմիածնի մատենադարանին յանձնուած է 1916ին: Ձեռագիրը զետեղուած է նոր ժողովածուին մէջ եւ այդպէս մնացեր է մինչեւ այժմ առանց ուսումնասիրութեան ենթարկուելու:

Այս նոյն ձեռագրին մէջ, Ջիւանշիրի Պատմութենէն զատ, կան հետեւեալ պատմական արժէքաւոր նիւթերը.

1.— Գեղարքունեաց Մելիքներու պայմանագիրը, կնքուած, 1513ին, Տաթեւի վանքին հետ, անոր կալուածներուն տիրապետութեան իրաւունքը վերահաստատելու մասին (թերթ 4ա — 5ա):

2.— ԺԳ. դարու երկրորդ կէսի պատմագիր Ստեփաննոս Օրբելեանի «Պատմութիւն Նահանգին Սիսական» (թերթ 5ա— 243 ա):

3.— Ը. դարու երկրորդ կէսի պատմագիր Ղեւոնդի Պատմութիւնը (243ա — 319 ա):

Թէեւ Պետական Մատենադարանը ունի աւելի հին օրինակներ քան այս ձեռագիրները յիշեալ Պատմութիւններէն, սակայն նոր ձեռագիրը արժէքաւոր է անոր համար որ դրչական որոշ տարբերութիւններ ունի, եւ այդ տեսակէտով՝ ի՛նչ խօսք որ մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ մեր պատմագրութեան համար (Քաղուած՝ Աչ. Աբրահամեանի ուսումնասիրութենէն, «Խորհ. Հայաստան», 24 օգոստ.):

(*) Համառօտ Պատմութիւն Վրաց, տպ. Վենետիկ, 1884, էջ 8:

ԻՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 3. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Գրեթէ միմիայն հարուստ կամ բարեկեցիկ ընտանիքներէ բաղկացեալ այս խումբը, որոնց գրեթէ ամէնքըստալ կամ նուազ բարձր կրթութիւն ստացած էին, մէկ մասը մանաւանդ բարձրագոյն զաստիարակութենէ անցած, որոնք իրենց ամբողջ կեանքին մէջ վարժուած էին ազատաւորներ ու ունենալու, որոնցմէ շատերը ոչ միայն հայերէն, թուրքերէն եւ արաբերէն կը խօսէին, այլ նաեւ ֆրանսերէն եւ գերմաներէն կամ անգլերէն, ոմանք այս եւրոպական լեզուներէն մէկէ աւելին իսկ հմուտ, ահա այս մարդիկն են որ հիմա կը թափառին լաեւեայն, կարծես Աստուծմէ եւ ամբողջ աշխարհէն մոռցուած ու լքուած, դէպի անապատ մը:

Իրենց ետեւը թողուցին Հանգստաւէտ յաճախ փարթամ տուներ, որոնց բակերուն մէջ հոսուն ջուրը կը պըղպջէր մարմարեայ աւազաններու մէջէն, եւ հազարմերթեան ծաղիկներ ման կուգային, իրենց խիզախ ու պատաղինոր'ոլորէն պատերուն շուրջ, որոնց դով ու տաքուկ սենեակները բոյս եղանակի ծածկուած էին ճոխ գորգերով, եւ ուր ճաշերը կը դրուէին ընդհանրապէս արծաթեահիւս ծածկոց. ներով սեղաններու վրայ ֆրանսական յախճապակեայ ամաններու մէջ: Ծերմակ, փայլուն սանդուխներուն վրայ, այդ հարուստ տուները շրջապատող սիւնազարդ սրահներուն, գեղաքանդակ լայն պատուհաններուն մէջ հիմա մենաւոր կը խաղար քամին, սուսերները անձայն կը սողոսկէին ողորկ գետիններուն վրայ, ընտանի կենդանիներ կը մոլորէին, կամ տեղացի ու գուրսէն եկող բռնաբարիչներ այդ տուներուն մէջ գտած հանգիստ կ'ընէին....:

Եւ բուն սեփականատէրը, որ ամենափոքր յանցանք մը անգամ չունէր, որուն զաւակները թուրք օսմանեան բանակին մէջ թուրք կայսրութեան թշնամիներուն դէմ կը կռուէին, եթէ սակայն մինչեւ հիմա արդէն սպաննուած չէին իրենց հայ զինուորներ իրենց թուրք «ընկերներէն» թուրք բարձրաստիճան հրամանով,— ո՜հ, ահա, այդ սեփականատէրը, այդ տուներուն, օճախներուն տէրը կը թափառէր անհայրենիք, նոյնիսկ անհրաժեշտ պիտոյքներէն զուրկ, մինակ կամ, բախտաւոր զիպուածով, իր ընտանիքին մնացորդին հետ, անապատէ անապատ, յապաղելով այլ անպէտ մահուան դէմ առ դէմ: Սակայն արդէն քանի քանի այդպիսի սեփականատէրներ «պաշտօնապէս» ժամանակէ մեռած կ'ըլլային բանտին մէջ, մինչ իրականութիւնը այն էր թէ այդ եղկելիները չարաչար տանջանքներու կ'ենթարկուէին, մինչեւ որ տասապահեւ մարմինը այլեւս ի վիճակի չըլլար իր դերը կատարելու, եւ այդ միջոցին ալ անոնց կիներն ու մանչերը, աղջիկներն ու քոյրերը կը մատնուէին ամենացած խայտառակութիւններու, անբանական արարքներու, ախտերու, սովի ու ծարաւի, մարմնաւոր եւ հոգեկան ամէն տեսակ չարչարանքներու եւ վիշտերու,— եւ այս ամէնը՝ առանց փրկութեան սեւէ յոյսի:

Այսպիսի յիշատակներով եւ անյուսութեան մէջ Այնթապի վերջին հայ ընտանիքները դէպի Հալպ կը չուէին:

Հակառակ կարճ հեռաւորութեան,— հազիւ աւելի քան հարիւր քիլոմեթր,— երեք շաբաթէ ի վեր ճամբան էին: Սկիզբները իրենց ունեցած քիչ մը, պաշարը ապրելու վրայ էր արդէն, բայց սովը չէր որ տառապանք էր իրենց համար, ոչ ալ ծարաւը՝ չարչարանք: Ձիրենք քշողները անոնց մը բրած էին որ օգնութեան ու եւ միջոցէ զուրկ գտնուին: Ճամբուն զանազան տեղերը օրերով պարապաւորուած էին արեւուն կիզիչ ճառագայթներուն տակ առանց շուքի գետիններուն վրայ պառկիլ: Ցաճախ մինչեւ իսկ հորերէն ջուր քաշելը արգիլուած էր իրենց: Նոյնիսկ թուրք ժանտարմաները տակաւին վստահ չէին, թէ Այնթապի կարաւանը Հալէպի վրայո՞վ պէտք է ճամբայ քալէր, ուր Վալի Պէքիր Սամի պէյ յաճախ սիրով մտիկ կ'ընէր Հայերուն տրտունջները եւ ուժին ներած չափովը կ'օգնէր թշուառներուն, մինչեւ որ վերջերը ինքն ալ Իթթիհատի մեքենայութիւններուն զոհ ըլլալով, աքսորուեցաւ Թոքաթ իր կալուածին մէջ:

Հալէպի տուներուն առջեւ կեցաւ ճամբորը, որպէսզի քաղաք առաջնորդուի այն առեն միայն երբ մութը իջնէ:

Մելինէ Արամ, Սիրանոյշին եւ Լուսյովնա Կրապովիչի ընկերակցութեամբ, ջուրին քաշելով բերաւ Հայերուն շրջանակին մէջտեղը: Մեղմ կինը բռնազատուած երկար ատեն ճամբայ քալելու, անսովոր սնունդի ենթարկուելու, շարունակ զինուորներէն կամ ժանտարմաներէն յարձակում կրելու վախէն ալ չլմորած, հօթանասուն տարեկան հասակին մէջ իսկ ա՛յնքան կայտառ այս կինը հիմա իր հին կազմութեան շուքը անգամ չէր: Սիրանոյշ եւ Լուսյովնա Կրապովիչ օգնեցին անոր որ ջուրէն իջնէ: Մելինէ նստաւ ջուրին պախուրձէն բռնած:

Մահուան նուիրուածներուն այս խումբին մէջ տարօրինակ հանդարտութիւն մը կը տիրէր: Ոչ կատակ ոչ ծիծաղ, ինչպէս երբեմն ուրիշ տեղեր կ'ըլլար, որովհետեւ խեղճերը տակաւին տեսակ մը անդիտակցութեան մէջ էին թէ ի՛նչ պատահեր է իրենց: Անոնց առջեւ կը բարձրանար քաղաքը իր մզկիթներով եւ մթասատւեր մէջնարերով: Այս վերջինը կարծես ուռկաց մըն էր փոքր զետակի մը շրջանը բռնող պարտէզներու նեղ ժապաւէնի մը վրայ:

— Լո՛ւսյա, Լուսյա՛ Լուսյովնա, հոս Հալէպ դուն մեզմէ պէտք է բաժնուիս: Ինչ իմաստ կայ որ մեզի հետ փճանաս: Ասկից մեզմէ ի՞նչ օգուտ: Կը մնայ միայն քեզի գիմել Վալիին, որ բնիկ Կովկասցի է ան ալ:

Թուսուհին, ձեռքերը ծունկին տակ ծալլած, անշարժ անզգայ պառկած կը նայէր ճերմակ շոգիի քօղով մը ծածկուած կապոյտ երկինքին մէջ: Արեւը շիկատակ շառայլներ կ'ուղարկէր զորս ճերմակ քաղաքին սանիքներուն վրայ եւ դաշտագետինէն շուրուակնի պէս ցցուող բերդին պատերն ու կըղմինտրները կապոյտ կարմիր կը ներկէր: Պատասխան չտուաւ Սիրանոյշին իրեն ուղղած խօսքերուն: Դէմքը երբ փռուած, աչքերը խորը փոսերուն մէջ ինկած, այնպէս որ այտոսկրները երկու կողմերէն կը տնկուէին: Իր մարմինը միշտ նրբաւոր եղած էր, բայց հիմա կարծես արդէն չինուած ոսկոր ու նեարդ էր միայն:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(22)

յաւ կղպուած եւ փակուած է։ Գիծը այժմ ամբողջովին բռնուած է եւ գլխաւոր ամրացեալ դիրքերուն բոլոր «բացերը» լեցուած են։ Ապահովութեան տակ առնուած է նաեւ երկրորդական գիծը, Մեցի եւ Մաժինոյի գծին միջեւ։ Ամէն կերպով ապահովուած են Մեցի շրջանին ահարկու ամրութիւնները եւ ոչ մէկ քան բախտին ձգուած է։ Արագօրէն յառաջ կը տարուի արձակուած երկու դասերու վերակոչը. Այսօր մինչեւ իրիկուն վերադարձած արձակուրդ առած զինուորներ, բոլորն ալ չէնքոտ եւ ինքնավստահ։ Ֆրանսական պաշտօնական համար գաղտնիք չէ որ Գերմանացիները մեծ ուժերով գրաւած են Սիկֆրիտի գիծը եւ տենդագին թափով յառաջ կը տանին աշխատանքները, լրացնելու համար Հիթլերի վերագրաւումէն ի վեր սկսած ամրութիւնները։ Այդ դիրքերուն վրայ դրուած զինուորներուն թիւն ալ ծանօթ է եւ կ'արդարացնէ Ֆրանսայի ձեռք առած զգուշական միջոցները »։

*** « Մաթէն »ի մէջ երեսփոխան մը յիշեցնելով թէ երկամեայ զինուորութեան օրէնքը ի զօրու է միայն մինչեւ 1939ի վերջը, կ'առաջարկէ այժմէն միջոցներ ձեռք առնել, օրէնքը երկարաձգելու համար, ճիշդ այն պահուն երբ 1.350 000 զինուորներ ռազմափորձ կը կատարեն Գերմանիոյ մէջ, սահմանին վրայ։ Իտալիոյ մէջ զինուորութիւնը մէկ տարի է Ֆրանսայի մէջ, եւ բացառիկ օրէնքով մըն էր որ երկարաձգուեցաւ ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵՆԷՆ պատուիրակութիւն մը գացած է Գերմանիա, Նիւրընպէրկի համագումարին առթիւ, ժամանակ հրաւէրով։ Պատուիրակութիւնը պաշտօնապէս ընդունուեցաւ Գերմանիոյ երիտասարդական ճակատի առաջնորդին՝ Պալտուր Ֆոն Շիրախի կողմէ, որ մինչեւ Իրաք եւ Իրան այցելած էր վերջերս, հանդիպելով նաեւ Էնկիւրի։ Պատուիրակութեան նախագահը, Մահմուտ Ֆատըլ, պատասխանելով բարի գալուստի ճառին, յոյս յայտնեց թէ աւելի սերտ յարաբերութիւններ պիտի հաստատուին երկու երկիրներու երիտասարդութեանց միջեւ։ Օտար թղթակիցներ այս առթիւ դիտել կուտան թէ Նիւրընպէրկի ցուցահանդէսին մէջ, շարք մը պատկերներ Միջին Դարու արաբ ժողովուրդները կը ներկայացնեն իբրեւ թշնամիները Եւրոպայի, սեմական ժողովուրդներու տիրապետութեան տակ։

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ԻՈՒԼԷՄԱՆԵՐՈՒ ժողովը, որ գումարուած էր գլխաւորապար կրօնական դաստիարակութեան վերաքննութեան համար, զբաղեցաւ նաեւ քաղաքական խնդիրներով։ Այս առթիւ բուռն բողոքներ եղան Պաղեստինի կացութեան մասին։ Համագումարը պահանջեց որ վաղըֆներու վարչութիւնը յանձնուի իւլէմաներուն ։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ Միութեանց համագումարը հաստատեց Օսլոյի միջազգային խորհրդաժողովին որոշումը, որ կը մերժէ ընդունիլ խորհրդային արհեստակցական կազմակերպութիւնը։ Տեղեկաբերը կ'առաջարկէր վերաքննել այս որոշումը, բայց համագումարը մերժեց 1,260,000ի դէմ 2,619,000 ձայնով։

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ համայնավար խմբակցութիւնը առաջարկեց բացառիկ ժողովի հրաւիրել ձախակողմեան պատուիրակութիւնը, նկատի առնելով միջազգային կացութեան ծանրութիւնը, մանաւանդ որ խորհրդարանը փակուած կը մնայ ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ 700 հոգի ձերբակալուեցան Լէնինկրատի մէջ, ամբաստանուած ըլլալով թէ չարաշահութիւններ կը կատարէին անհրաժեշտ նիւթերու արժէքին վրայ ։

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱՑԻ ԴԷՄ նոր թղթածրար մը հասաւ Ալփ - Մարիթիմի (Նիս) Նահանգապետութենէն, որ կը պահանջէ առանց այլեւ այլի երկրէն արտաքսել ամբաստանեալը ։

« ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՆՐԱԿԻՆ Զի որ ուղղը պղծէ, երբ այնպէս կամենայ»— այս յայտարարութիւնն ըրաւ հանքագործներու ազգ. միութեան անդամներէն մէկը, բողոքելով բոլշեւիկներու միջամտութեան դէմ։ Ինչպէս գրած էինք, Միութեան համագումարը դատապարտելով համայնավար կուսակցութեան ոտնձգութիւնները, կ'ուզէ անխախտ պահել արհեստակցական անկախութիւնը։

ԳՆԴ. ԼԻՆՏՊԷՐԿ Փարիզ հասաւ Փրակայէն, իր կնոջը հետ, Լոնտոն երթալու համար։

ՄՆԱՆԿԱՑԱԾ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ պէտք չէ որ առեւտուր ընեն Ֆրանսայի մէջ, յայտարարեց Ռուանի կօշիկի վաճառականներու ազգ. դաշնակցութեան նախագահը ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԱԽԱՀԱՆԳԻՍՏԻ բանուորները կը շարունակեն աշխատիլ զինուորական վարչութեան տակ։ Երկու հազարը անցած է աշխատողներուն թիւը։ Միեւնոյն ատեն յառաջ կը տարուին բանակցութիւնները, համաձայնութեան մը յանգելու համար ։

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ յառաջխաղացութիւնը կասեցաւ, իբրեւ հետեւանք տեղատարափ անձրեւներու։ Ռմբակոծութիւնները կը շարունակուին մոլեգնօրէն։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ վիճակը երթալով կը ծանրանայ։ Բոլոր յարկաբաժիններէն դուրս կը քշեն Հրեաները, որպէսզի երթան հաստատուին հրէանոցը։ Վիէննայէն հեռացած են 60.000 Հրեաներ, բայց դեռ կը մնան 200 հազար հոգի, բոլորովին անելի մատնուած ։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԵԱԼ ՔԱՂԱՔ

(Նշխարներ Աստաֆազարէն)

ՎԱՐԴԻՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆԻ

Թարգմանեց՝ Շ. Նարդունի

Պատմուածներ Աստաֆազարի կեանքէն եւ գաւառական խմբերհ դատակարգին ապրումներէն։ Գրուած երգիծական շունչով եւ հայրենասիրութեամբ։

Իր գիւղը կամ քաղաքը կորսնցուցած ամէն տարագիր իր հոգիին խորը կէտ մը պիտի գտնէ անպայման։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

«ՆԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ»

Երգիծական նոր հատոր (208 էջ)

Ծանօթ դէմքեր եւ ժողովրդական տիպեր։ Վարդատոտ մը ժպիտի, խինդի, ծիծաղի եւ հեգնութեան յատակին նուէրը ինքզինքին ու բարեկամին.
«Ընդամ դիտցիր որ առողջութիւնն ու բախտն ալ քեզի խնդան» — Մէտրքիւս
«Իւրաքանչիւր ժպիտ հոգիին մէջ լոյս մը կը վառէ» — Սնկլէպիոս
«Ծիծաղը սրտին արեւն է» — Հանու - Հիրտ

Հատորին գինն է Ֆրանսա եւ գաղութներ 20 Ֆր., արտասահման 25 Ֆր.։ Դիմել հեղինակին — 21, Rue Ampère, Cachan, Seine, France:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն իր շրջանի բոլոր ընկերները ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ 13 Սեպտեմբեր, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Ներկայ պիտի ըլլայ Ըն. ԻՇԽԱՆ-ԵԱՆ ։

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 11 Սեպտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՄԱՐՍԷԼԻԱՀԱՅ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ԶԽԱՓԱՓԵԼ

Մարսէյլի մէջ «ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»ը կը տօնուի ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9ԻՆ, կիրակի երեկոյ, մեծ պատրաստութեամբ, ՔՈԼԻԶԷի շքեղ սրահին մէջ։ Պիտի հրաւիրուին բոլոր հայ պաշտօնական մարմինները եւ կազմակերպութիւնները։

Յայտագիր եւ մանրամասնութիւններ յառաջիկային։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան։ Գեղատիպ հատոր մը. 200 օրինակը տպուած՝ վարդագոյն աղնիւ թուղթի վրայ։

Գին 5 ֆրանք (արտասահման 7.50 կամ 10 Ֆր. ըստ երկրի)։ Դիմել Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ։

1939 "ԿՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

ԺԺԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ Օգոստոս 30էն լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ շքեղ տպագրութեամբ ։

Բովանդակութիւն — Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մասնումի շիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, առասպելներ եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (Նկար՝ Վ. Իսկէնտէրեանի) եռգոյն հայկական զոյգ եռագոյնով ։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արզումեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Ցուցարձանով ։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վահրեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլայեանի եւն. նկարները ։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 Ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր., արտասահման՝ 6 Ֆրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ պատուէրները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Մարսէյլ – Փրատոյի Մայր Եկեղեցիի Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ 11 Սեպտ., Կիրակի օր, Խաչվերացի տօնը պիտի կատարուի մեծ հանդիսութեամբ։ Երեկոյեան ժամերգութեան Անդաստանի մասը եկեղեցիի պարտէզին մէջ, ծաղիկներու արարողութեամբ, ժամը 4ին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ — Այրի Տիկին Աղաւնի Ղեւոնդեան, զաւակը Լեւոն եւ եղբայրը Մասիս, Արաս Ղեւոնդեան կը ծանուցանեն թէ՝ իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր եւ հօրեղբօր, հանգուցեալ՝ ԳԱՍՊԱՐ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆի (ԹԱՇՃԵԱՆ) մահուան երրորդ տարելիցին առթիւ ձայնաւոր Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ Հ. Յովհաննէս վարդապետ Զուլհաճեան, Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, առաւօտեան ժամը 10ին, Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիին մէջ, (92, Rue d'Aubagne), յետ Պատարագի պիտի կատարուի Հոգեհանգստեան արարողութիւն, իսկ կէսօրէ յետոյ ժամը 3ին, Սէն Փիէռ գերեզմանատան մէջ պիտի օրհնուի իր դամբարանը։

×

Սեպտ. 11ին, Կիրակի առաւօտ, Ս. Խաչի օրուան առթիւ, Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ հանգուցեալ ԽԱՉԻԿ ԳՈՐԻԿԵԱՆի մահուան տարեդարձին առթիւ ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՍԷՆ ԺԻՒԼԻԷՆ-ՏԷՆԻ Ցլպանի Հ. Յ. Դ. «Վրէժ» խումբի ընկերները իրենց խորին վշտակցութիւնը կը յայտնեն ընկեր Լեւոն Ցօնապետեանին իր տիկնոջ՝ Տիկին ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՑՕՆԱՓԵՏԵԱՆի մահուան առթիւ։

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՍԵՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան վարժարանին դպրոցական 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի Հոկտեմբեր 1էն։

Արձանագրութիւններու համար պէտք է դիմել վարժարանին գրասենեակը Օգոստոս 15էն սկսեալ Երկուշաբթի եւ Շաբաթ ժամը 15էն 18ը, 26, Rue Troyon-Sèvres (S. et O.):

Տեսչութիւն

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան Կ. Վարչութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի Մասնաճիւղի անդամներն ու ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները Ընդհ. Ժողովի, այս Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, հայրենակից Լեւոն Տօնիկեանի բնակարանը, 52, Rue Gustave Courbet, Bagneux, Փորթ տ'Օրլէանէն առնել օթոպիւս եւ իջնել Grange-Ory կայարանը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Շնորհիկ Եազտանեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Սրբուհի Եազտանեանը, Հաճի Մարիամին թոռը, Շապին Գարահիսարի շրջանէն։ 1917ին աքսորուած է Եոզկատի կողմերը, 13 տարեկանին եւ յետոյ առեւանգուած կարենալ Թուրք գաղթականի մը կողմէ Գուրբան անունով։ Իմացնել հետեւեալ հասցէին. Chenorhik Hazdanian, Rue de la Paix, Viviez (Aveyron), կամ «Յառաջ»ի միջոցով։

ԴԻՏԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼՈՒՍԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) — A. DER (AGOPIAN)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
13
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI
13 Septembre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3833

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԱՆԴՈՒՆԴԻՆ ԱՌՋԵՒ...

Այս տողերը գրած ատեն, որ եւ է տեղեկութիւն չունէինք Հիթլէրի ճառէն, որ պիտի խօսէր երէկ, երկուշաբթի իրիկուն, Նիւրընպէրկի համագումարին փակման առթիւ.

Առանց այդ ճառին ալ, չափազանց թանձրացած էր մթնոլորտը, շաբաթ օրէն ասդին, երբ ոչ միայն Առաջնորդը ինք, այլեւ իր փոխանորդները սկսան կրակ տեղալ ամէն ուղղութեամբ.

— Մենք պատրաստ ենք: Մենք վախ չունինք ո եւ է մէկէն: Ցենք վախնար պայքարումէն... Ապահոված ենք երկրին պարենաւորումը... Կարօտ չենք որ եւ է մէկուն...

Հիթլէր ինք երկու անգամ բացորոշ ակնարկներ սահեցուց իր կոս հերթական ճառերու մէջ, աղաղակելով.

— «Գերմանիան միացեալ պիտի մնայ, ինչ որ ալ պատահի»: «Կան ուրիշ Գերմանացիներ որոնց տակաւին արգիլուած է մեր մէջ ըլլալու երանութիւնը: Մեր սիրտերը կը տրոփեն անոնց համար, ինչպէս անոնց սիրտերը մեզի համար: Մենք անոնց հանդէպ ունինք պարտականութեան զգացում մը որ կ'արտայայտուի մէկ բառով. — Գերմանիա»:

Անշուշտ շատ աւելի բաց խօսած պիտի ըլլար երէկ, երկուշաբթի, արձակելով ազդանշան մը որմէ կախում ունի խաղաղութեան ճակատագիրը:

Կը թուի թէ Լոնտոնի մէջ բաւական բան գիտեն Հիթլէրի բուն մտադրութեանց մասին, քանի որ Նիւրընպէրկի համագումարէն ի վեր այդ քաղաքէն չէ հեռացած Պերլինի բրիտանական դեսպանը: Ապացոյց՝ Լոնտոնի արտաքին նախարարութեան յայտարարութիւնը, որ հրատարակուեցաւ Հիթլէրի ճառէն ճիշդ 24 ժամ առաջ:

Թերեւս առաջին անգամ է որ Մեծն Բրիտանիա կը շեղի աւանդական քաղաքականութենէն, իր անսասան խորհրդապահութենէն, այնքան բացորոշ ազդարարութիւններ ուղղելով, հոգ չէ թէ առանց պաշտօնական հանգամանք տալու անոնց:

Լոնտոն ոչ միայն աւանդամոլ, այլեւ չափազանց բծախնդիր է այսպիսի պարագաներու մէջ:

Շաբաթ օր, երբ թերթերը կը գրէին թէ Անգլիա պաշտօնական յայտարարութիւն մը պիտի ուղղէ Հիթլէրի, Ֆրանսայի ճնշումով, արտաքին նախարարութիւնը փութաց վճռապէս հերքել: Ցետոյ, կիրակի օր, ունկնդրութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, անոնց պարզեց կառավարութեան տեսակէտները, որոնք ամփոփուած են քիչ անդին:

Ի՞նչ կ'ըսէ այդ անպաշտօն յայտարարութիւնը.—

1. Անգլիա չի կրնար մեկուսի մնալ, եթէ պատերազմ ծագի եւ վտանգուի Ֆրանսայի ամբողջութիւնը:

2. Գերմանիա պէտք չէ պատրանքներ սնուցանէ, կարծելով թէ կրնայ զինուորական արագ եւ յաջող գործողութիւն մը կատարել, առանց Անգլիոյ միջամտութեան:

3. Անգլիացի բարեխօսը Փրակա կը գտնուի տակաւին, եւ կրնայ նոր յաջողութիւններ շահիլ, եղած զիջումներէն ալ անդին անցնելով:

Իբրեւ կազդուրիչ պարագայ, յայտարարութիւնը միեւնոյն ատեն կը յիշեցնէ թէ այս քաղաքականութեան մասին համերաշխ են ինչպէս Ֆրանսայի, նոյնպէս բրիտանական գաղթավայրերու թեանց եւ Մ. Նահանգներուն հետ:

Ուրեմն, Անգլիա ճշդած է իր դիրքը, եւ անձկութեամբ կը սպասէ Գերմանիոյ պատասխանին: «Վերջը չըսէք թէ չյիշեցինք», ըսել կ'ուզէ Լոնտոն, իբրեւ մունետիկ ընտրելով թերթերը:

Այս ազդարարութիւնը պիտի կրնա՞յ կանխել փոթորիկը, որ անխուսափելի կը համարուի, եթէ Հիթլէր մարտական խօսք մը արտասանէ կամ որ եւ է անակնկալ դէպք պատահի:

Ձենք ուզեր վճռական գուշակութիւն մը կատարել:

Հակառակ բոլոր պայթուցիկ ճառերուն եւ ուրիշ վրդովիչ իրողութեանց, կը թուի թէ կարելի պիտի ըլլայ ելք մը գտնել, գոնէ ժամանակ շահիլ, այս անգամ ալ:

Արդարեւ, Չեխոսլովաքիոյ Գերմանները գրեթէ ամբողջութեամբ ապահոված են իրենց պահանջները, քանի որ Փրակայի վերջին ծրագիրը կ'ընդունի Գարլսպատի ութ հաշակէտը կէտերը: Դեռ աւելին ալ կրնան ստանալ,— ինչպէս կը հաւաստէ բրիտանական յայտարարութիւնը — լորտ Րընսիմէնի ճնշումով եւ նոր սպառնալիքներով: Ուրիշ խնդիր, եթէ ամբողջ իրարանցումը պարզապէս պատրուակ է, գերմանաբնակ երկրամասը մայր երկրին կցելու համար, ինչպէս եղաւ անճար Աւստրիան:

Այդ պահանջը կը շրջի բերնէ բերան, բայց պաշտօնապէս թուղթի վրայ արձանագրուած չէ, իբրեւ հիմնական պայման: Հէնլայնի կուսակիցները կը պահանջեն կատարեալ ինքնավարութիւն, եւ Անգլիա, բռնած ըլլալով հոն կը տանի արդէն, քանի որ բանակցութիւնները չեն ընդհատուած:

Արդ, շատ ալ հեռու չէ ճամբան, ամբողջական ինքնավարութենէն մինչեւ անջատում, որ կրնայ յետաձգուիլ, նոյն ինքն Հիթլէրի կամքով:

Միւս կողմէ, տրամադրելի միջոց մը եւս կը մնայ,— հանրաքուէ, ինչպէս կը թելադրուէր Աւստրիոյ պարագային:

Ուրեմն, տակաւին յոյս կայ որ փրկուի խաղաղութիւնը, գերագոյն ճիգով մը, միշտ ճնշելով չեխական կառավարութեան վրայ, որ ստիպուած է համակերպիլ, գոնէ եղածը պահելու համար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԵԾ ԻՐԱՐԱՆՑՈՒՄ ԼՈՆՏՈՆԻ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

«Անգլիա չի կրնար մեկուսի մնալ» եթէ ընդհանուր պատերազմ ծագի

ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հիթլէրի ճառէն 24 ժամ առաջ, անգլիական կառավարութիւնը կիրակի օրն ի բուն խորհրդակցութիւններ կատարեց, կանխելու համար որ եւ է ծանրակշիռ անակնկալ: Խորհրդակցութիւններէն անմիջապէս վերջը յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ, ոչ թէ իբրեւ պաշտօնական զեկոյց, այլ իբրեւ լուսաբանութիւն մամուլի ներկայացուցիչներուն: Այս առթիւ մասնաւորապէս կը շեշտուի թէ այդ յայտարարութիւնները կը ներկայացնեն Մեծն Բրիտանիոյ արտաքին նախարարութեան ամէնէն վաւերական տեսակէտները:

Ահաւասիկ այդ յայտարարութիւնը, որ կը սահմանէ Անգլիոյ դիրքը՝ չեխական տագնապին եւ ընդհանրապէս միջազգային կացութեան հանդէպ.

— «Այս երկրին մէջ այն յարաճուն տպաւորութիւնը կը տիրէ թէ կը մօտենանք տագնապալի կացութեան մը որմէ պատերազմ կրնայ ծագիլ: *Առաջին օրէն իսկ, բրիտանական կառավարութիւնը ըմբռնեց Չեխոսլովաքիոյ կացութեան ծանրակշիռ հետեւանքները: Սակայն եւ այնպէս, կառավարութիւնը համոզուած է թէ կարելի է կարգադրել Չեխոսլովաքիոյ Գերմաններու խնդիրը, խաղաղ բանակցութիւններ կատարելով: Ասոր համար էր որ Փրակա ղրկուեցաւ լորտ Րընսիմէն: Լորտը որոշ յաջողութիւններ գտած է մինչեւ այսօր: Ան յաջողեցաւ շահիլ երկու կողմերուն ալ վստահութիւնը եւ օգնեց անլինելու եւ բանակցութեանց վերսկսումը ապահովելու: Չեխական կառավարութեան նոր առաջարկները շատ հեռուն կ'երթան, գոհացնելու համար Գերմաններու պահանջները, շատ աւելի յառաջ քան կարելի էր յուսալ: Դեռ անհրաժեշտ են շարք մը բանակցութիւններ, լուսաբանելու եւ բարեփոխելու համար այդ առաջարկները:* Նոյնիսկ անկարելի չէ նոր անել մը: *Բայց որ եւ է պատճառ չկայ մէկդի դնելու ներկայ բանակցութիւնները եւ աւելի բուռն լուծումներ փնտռելու: Որ եւ է բռնի փորձ պիտի դատապարտուի ամբողջ աշխարհի մէջ: Կրնան ձախողանքներ պատահիլ, բայց լորտ Րընսիմէն հոն է տակաւին, եւ կրնայ օգնել: Հետեւաբար, ի՛նչ դժուարութիւններ ալ ծագին, պատճառ չկայ որ միջնորդութիւնը մէկդի դրուի:*

Կը հարցնեն թէ Գերմանիոյ մէջ լիովին կ'ըմբռնե՞ն բրիտանական կառավարութեան դիրքը: Երկու կարեւոր յայտարարութիւններ եղան յանուն բրիտանական կառավարութեան,— մէկը՝ վարչապետին բերնով, երեսփ. ժողովին մէջ, մարտ 24ին, միւսը՝ Սըր Ճօն Սայմընի կողմէ, օգոստոս 27ին: Բրիտանական կառավարութեան կարծիքով, անկարելի է ծուռ մեկնել այդ յայտարարութեանց իմաստը: Մարտ 24ին առաջին յայտարարութենէն բացորոշ կ'երեւար թէ կառավարութիւնը կը նախատեսէ ոչ միայն ուրիշ երկիրներու, այլեւ այս երկրին մասնակցութիւնը, եթէ պատերազմ ծագի, եւ թէ մենք չենք կրնար մեկուսի մնալ, ընդհանուր պատերազմի մը պարագային որ կրնայ վտանգել Ֆրանսայի ամբողջութիւնը: *Գալով Սըր Ճօն Սայմընի ճառին, ան ամբողջովին տարածուեցաւ Գերմանիոյ մէջ եւ տպաւորութիւն գործեց, բայց յիշողութիւնները կը տկարանան, ուստի անհրաժեշտ է չկարծել որ* գերմանական կառավարութիւնը պատրանքներ չսնուցանէ բրիտանական կառավարութեան դիրքի մասին. եւ մասնաւորապէս չկարծէ թէ Չեխոսլովաքիոյ դէմ կարճ եւ յաջող պայքար մը կրնայ գլուխ հանուիլ առանց Ֆրանսայի եւ նոյնիսկ Անգլիոյ միջամտութեան:

Բրիտանական կառավարութեան տեսակէտները հաղորդուած են Գերմանիոյ իրաւասու շրջանակներուն: Բրիտանական գաղթապետութիւններն ալ կատարելապէս տեղեակ պահուած են ամբողջ տագնապի ընթացքին: Ցետոյ, այս տագնապի շրջանին, բրիտանական կառավարութիւնը պահած է իր պատմական եւ աւանդական յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ,— իր ամենամօտ հարեւանը — ինչպէս եւ Եւրոպայի միւս մեծ ժողովրդապետութեանց հետ, որոնց ապահովութիւնը եւ ամբողջութիւնը սերտօրէն կապուած են Մեծն Բրիտանիոյ ապահովութեան հետ: Մ. Նահանգներու կառավարութեան եւս լրիւ տեղեկութիւններ հաղորդուած են: Ամերիկեան դեսպանը այսօրուան տեսակցութիւններ ունեցաւ թէ լորտ Հալիֆաքսի եւ թէ վարչապետին հետ: Ինչ կը վերաբերի Հէռ Հիւլէրի վաղուան ճառին (երէկ), բոլորս ալ անոր կը սպասենք ոչ անձկութեամբ, *բայց Հէռ Հիթլէր քանիցս յայտնած է իր խաղաղասիրութիւնը եւ սխալ պիտի ըլլար ենթադրել թէ անկեղծ չէ»:*

Դիւանագիտական գործունէութիւնը եւ զինուորական զգուշութիւններ

Հակառակ այս հաւաստիքներուն, երէկ մինչեւ ուշ ատեն մեծ մտահոգութիւն տիրէր բոլոր գլխաւոր մայրաքաղաքներուն մէջ: Միեւնոյն ատեն զինուորական զգուշութիւններ ձեռք առնուած են, նոյնիսկ Մ. Նահանգներու կառավարութեան կողմէ: Ամերիկեան կառավարութիւնը 10.000 *թոննոց յածանաւ մը ղրկեց անգլիական ջուրերը, ուր կազմ եւ պատրաստ պիտի սպասէ առնուազն մէկ շաբաթ: Ուրիշ մարտանաւ մըն ալ կը սպասուի սեպտ.* 20*ին: Երկու մարտանաւերը պիտի ծառայեն ամերիկեան հպատակները տեղափոխելու բրիտանական կամ ֆրանս. այն շրջաններէն որ կրնան վտանգուած համարուիլ:*

Ինչպէս ըսինք, Անգլիոյ նախարարները կիրակի օրն ի բուն զբաղեցան չեխական տագնապով, հակառակ աւանդական սովորութեան: Արտաքին նախարարը չհեռացաւ իր պաշտօնատունէն, եւ բազմաթիւ տեսակցութիւններ ունեցաւ հին ու նոր պաշտօնակիցներու, ինչպէս եւ ամերիկեան դեսպանին հետ: Իսկ երէկ, երկուշաբթի, դահլիճը բացառիկ ժողով գումարեց, մինչեւ իրիկուն հսկելով, խմանալու համար Հիթլէրի տրամադրութիւնները:

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, որ Ժընեւ գացած էր, մասնաւոր տեսակցութիւններ ունեցաւ Խ. Միութեան եւ Ռումանիոյ արտաքին նախարարներուն հետ, եւ անմիջապէս Փարիզ վերադարձաւ, մասնակցելու համար նախարարական խորհուրդին: Հակառակ Նիւրընպէրկի մէջ խօսուած բուռն ճառ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ ՀԱԹԱՅԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ»

«Սոն Փօսթա»*ի մէջ, այս խորագրին տակ, Թանինի նախկին խմբագրապետ Պ. Մուհիտտին Պիրկէն կը գրէ.*

— «Ես, խելքս հասած օրէն ի վեր, այսինքն քաղաքական կեանքին ներսէն թէ դուրսէն ուշադիր հետեւիլ սկսելէս ի վեր, Թուրքիոյ մէջ եւ Թուրքիայէն դուրս Հայերը մասնաւորաբար մէկ հարցի մը եռուէն վազող գտայ.— Ինքնակավարութեան հարցը: Ապտիւլ Համիտի «զօռպա» նետող Հայերուն ուզածը այս էր: Օր մը, օտար միջամտութիւն առաջ բերելու նպատակով Ղալաթիոյ մէջ ըմբոստութեան շարժում մը (Ծ. Խ. Օսմ. դրամատան դէպքին կ'ակնարկէ) կատարող Հայերն ալ նոյն բանը կ'ուզէին: 908ի յեղաշրջումէն վերջ, երբ գործնապէս քաղաքական կեանք մտայ, մինչեւ ընդհ. պատերազմը ո՛ր Հայուն հետ որ խօսակցեցայ, անկէ միշտ նոյն խօսքը լսեցի.

— «Ինքնավարութիւն (ժողովրդապետութիւն) կ'ուզենք, «փաշաններուն», «պէյերուն», «աղաներուն» բռնապետութենէն զզուեցանք: Անոնք ձեզ կը կեղեքեն» կ'ըսէին: Մասնաւորաբար Քիւրտերու հետ խառն ապրող Հայեր, քիւրտ աւատապետութեան դէմ բուռն կերպով կը յարձակէին եւ միաժամանակ թէ Ապտիւլ Համիտի եւ Իթթիհատի վարչութիւնները կ'ամբաստանէին, իբրեւ այս «փաշաներուն», «աղաներուն» եւ «պէյերուն» օժանդակողներ: Սուրիոյ, Իրանի եւ Թուրքիոյ մէջ որ հայ կազմակերպութեան ծրագրին նայինք, անոր մէջ կամ ընկերվարութիւնը կամ ինքնավարութիւնը կը գտնէք: Դաշնակները, Հնչակները, ատրճան ատրճան, կամ Հայերու յատուկ տեսակ մը ազգ. ընկերվարութենէ կը խօսին, եւ կամ ինքնավարութեան գաղափարականը իբր դրօշ կը կրեն:

Նշանաւոր «Քոմիթէճի» Փասդրմաճեան, որ միջոց մը ծայրայեղ իթթիհատական մըն էր, 913ի վերջերը, օր մը հետեւեալը ըսաւ ինծի.

— Մեզ ձեզմէ բաժնող միակ հարցը ինքնավարութիւնն է: Մենք Իթթիհատէն ինքնավարութիւն սպասեցինք, չգտնելով այսօր այլեւս ատոր դէմ ենք

Եթէ ինծի հարցնէք, Իրականին մէջ Հայերը իրենց ուզածը քիչ մը գիտէին, իսկ իրենց այս փափաքները ձեռք բերելու համար հետեւելիք ճամբան երբեք չէին գիտեր, բայց եւ այնպէս անիրաւ չէին երբ կը բողոքէին Անատոլուի «Էշրաֆ փաշաներուն» դէմ: *Միայն թէ, Իթթիհատի վարչութիւնը, երկիրը կառավարելու համար, մէջտեղը առնելիք տարրեր ունէր չկրցաւ տեսնել. Աւատապետութեան զօրաւոր եղած վայրերու մէջ, Հայերը Իթթիհատին զանգուածօրէն, վստահելի օժանդակութիւն մը ցոյց տուին: Իթթիհատը անոնց չկրցաւ վստահիլ:*

Եղածը եղաւ: Ընդհ. պատերազմը, ինչպէս ամբողջ աշխարհի մէջ, Թուրքիոյ մէջ ալ ինքնավարական շարժումը զօրացուց: Իսկ անկախութեան պայքարը տիրող ուժի մը հանգամանք տուաւ այս շարժումին: Այսօր Թուրքիան ոչ թէ «էշրաֆ»ն ու «միւթէկալլիպ»ն, այլ Հալք կուսակցութիւնը եւ ինքնավար Թուրք պետութիւնն է որ կը վարեն:

Այն եզրակացութիւնը որուն կ'ուզեմ յանգիլ, կ'ենթադրեմ թէ Հայերը այլեւս հասկցած պիտի ըլլան.— Ինքնավար Հաթայը Թուրքիոյ ձագուկն է: Այնտեղի Հալք կուսակցութիւնն ալ, այստեղի Հալք կուսակցութեան մէկ ճիւղէն տարբեր բան մը չէ: Նոյն իտէալները ունի: Հաթայի մէջ Սուրիոյ, Արեւելեան Անատոլուի եւ մանաւանդ Տէրսիմի նման բռնապետներ գոյութիւն չունին, որով Հաթայի նոր պետութիւնը եւ այդ պետութեան պատասխանատուութիւնը ստանձնելու պատրաստուող Հալք կուսակցութիւնը, «ասիկա էշրաֆ է, ասիկա չէ» ըսելով չպիտի գործէ, այլ Հաթայի կեանքը պիտի վարէ այնպիսի օրէնքներով, որոնք բոլորին համար միեւնոյն իրաւունքը կը ճանչնան:

Հետեւաբար, եթէ Հայերը ինքնավարութիւնը կը սիրեն, եթէ իրենց իտէալը իսկապէս ինքնավարութեան իտէալն է, այդ պարագային իրենց ամէնէն բնական տեղն է Հալքին կողքին գտնուիլ, այն կուսակցութեան որ արեւելքի մէջ ինքնավարութեան յեղաշրջումին դրօշակիրն է եւ դայն, կարելիութեան սահմանին մէջ, բարձրերը ծածանած է:

Թուրքիոյ մէջ աւատապետութեան դէմ բողոքող Հայերը, Սուրիոյ իրական աւատապետութեան մէջ — մէջտեղը օտար խառնուելուն — իրենք զիրենք միջոց մը հանգիստ զգացին: Բայց աւատապետ Սուրիոյ ծայրայեղ ազգայնականները երբ սկսած են զօրանալ, Հայերը նոր սխալի մէջ իյնալը ...... չպիտի ուզանան: Հաթայի մէջ կացութիւնը այսօր բոլորովին տարբեր է:

Սուրիայէն բաժնուած այս երկիրը, բարձրացող Թուրք ինքնավարութեան տիրապետութեանը տակ անցած է:

Եթէ Հայերը ժողովրդապետական են, իրենց համար պատմական վայրկեանը հնչած է.— Հաթայի մէջ ժողովրդապետութեան հետ ձեռք ձեռքի տալ:

Ցուսանք որ, հայ մտաւորականները գոնէ այս անգամ, չեն սխալիր: Հայ փոլիթիքաճիները, գոնէ այս անգամ, ուղիղ ճամբան տեսնելով, յարատեւութեամբ եւ եռանդով այս ճամբէն պիտի ընթանան:

*** Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.— Կիլիկիոյ Սահակ կաթողիկոսին տեղեկութիւն տրուած էր ատէն առաջ թէ, թուրք զինուորներու Հաթայ մտնելէն վերջ, թուրք եւ հայ ժողովրդային բարւոք յարաբերութիւնները չեն խանգարուած, այլ անկեղծօրէն կը շարունակուին: Հայերը, սովորականին պէս, կրցած են ապահովութեամբ ամառանոցները օդափոխութեան երթալ եւ հոն հանգիստ ժամանակ անցընել:*

Կաթողիկոսը գոհունակութեամբ տեղեկանալով այս իրողութեան, յանձնարարած է Անտիոքի առաջնորդ Խադ. արքեպ.ի որ յորդորէ իր թեմին ենթակայ հայ ժողովուրդը ,որպէսզի բարեացակամութեամբ վարուի իր թուրք հայրենակիցներուն հանդէպ, առանց խօսքով կամ գործքով ո եւ է կասկածի տեղի տալու, եւ ամէն առթիւ ընծայէ իր հայրենակցութեան եւ անկեղծ բարեկամութեան ապացոյցները:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ արգիլեց օդանաւային թռիչքները Հոլանտական շրջանին վրայ: Այս հրամանը ի զօրու է սեպտեմբեր 20էն սկսեալ:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ հաղորդակցութեանց նախարարը հրամայեց կիներն ալ վարժեցնել կառախումբեր վարելու, պաշտօնի կոչելով ընդունակ տարրեր:

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԱՆՑԵՐՆ ՈՒ ՎԱՐՉԱՁԵՒԸ

Գիտակցաբար զանց առի, նախորդ յօդուածիս մէջ, այն արտաքին ազդեցութիւնը, որ անպայման իր դերը ունեցաւ Իսմէթի «պաշտօնանկ» հաշուեկշռին մէջ:

Իսմէթ թէ՛ անհատական չեշտուած կարով, թէ՛ հզօր հեղինակութեան ու կենալ, եւ թէ՛ խաճան շրջապատ ունենի,— մէկ օրէն միւսը Աթաթիւրքին մէկ հրամանովը աթոռ չտալու համար:

Արեւելքին արեւմուտք անկիւնադարձը, զոր ըրաւ Թուրքիան՝ խորհրդային գնդակին փոխարէն անգլիական դեսպանին ցուցմատը նախընտրելով, անշուշտ դեր ունեցաւ անկումին մէջ այն վարչապետին, որ Թուրքիա-խորհրդային զինակցութեան կամ կարծակցութեան մարմնացումն էր եղած Թուրքիոյ մէջ: Անոր հրաժարման օրերուն էր, որ թերթերը կը չեշտէին ձէյլալ Պայարի... «անգլիասէր» ըլլալու արժանիքը:

Դատնայով բուն նիւթին, աւելցնեմ, որ նոյն այդ Ճէլալ Պայարը բոլորովին զուրկ է անհատական անհրաժեշտ արժանիքէ ու հեղինակութենէ՝ պահելու համար այն հաւասարակշռութիւնը, որուն կ'ակնարկէի նախորդ յօդուածիս վերջաւորութեան:

Եւ այդ հաւասարակշռութիւնը պիտի պահեն, աւելի շատ, բուն իսկ ուսյքայող կողմերը, մինչեւ այն ատեն, երբ փախադարձաբար իրար հարուածելու յարմար առիթները ներկայանան:

Արդ, պարզ է, ուրեմն, որ այդ պայքարը վերջացած չէ Իսմէթի անկումովը: Այլ՝ փսխած է ձեւը, ու առայժմ Աթաթիւրք յաջողած է Իսմէթը միայն ունենալու հեռու պահել իշխանութենէ:

Նկատի ունենալով, սակայն, Իսմէթի խառնուածքը, արժանիքները, կապերը, հեղինակութիւնն ու Թուրքիոյ ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան մասին նախասիրութիւնները, շատ արամաբանական պիտի ըլլար հետեւցնել թէ աթոռէն հրաժարելով իսկ նա, ան երբեք հրաժարած չէ ո՛չ այդ պայքարէն, ո՛չ ալ ճոփէն աթոռին կրկին ցատկելու:

Անշուշտ, միւս կողմէ, Աթաթիւրք պիտի ուղէ սահղծուած պատեհութիւնը օգտագործել՝ աւելի ուժեղցնելու համար, կուսակցական թէ պետական կեանքին մէջ, Իսմէթի յենարանները, եւ աւելի զօրացնելու համար իր դիրքը՝ հետզհետէ հեռացնելով միւս ճամբարին պատկանողները եւ հետզհետէ աւելցնելով իրեն նեթականներուն թիւը՝ զանազան պաշտօններու մէջ:

Արիկա, սակայն, ինքնին երկուութիւն է հայելի ներս: Երկուութիւն մը, որ օրէ օր պիտի խորանայ: Ճիշդ է որ նոր Թուրքիոյ մէջ ալ՝ հին Թուրքիոյ նման՝ բոլոր տիրողաւորները, անխտիր, նոյն տարկային ուղին կը կրեն,— նեթարկուիլ զօրաւորին: Բայց, նոյն այդ հայերանութիւնը կը մղէ զիրենք իրենց քիթը լաւ [illegible]՝ զալիքը հոտոտելու եւ բաւ ոյժի զիրք բռնելու համար:

Այդ ճշդումին մէջ անպայման դեր կրնայ խաղալ նաեւ Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը, քանի որ դիրքերու վրայ զանուողները կրնան խորհիլ թէ «Գիւղը» այսօր կայ, բայց վաղը յանկարծ կրնայ չըլլալ...

Այս բոլորին հետ՝ կրկին յիշենք նաեւ այն իրողութիւնը որ՝ թէ՛ ներքին գործակալութիւնը եւ թէ՛ Հալէպի զինուորութիւնը կը զանուին Շիւքրիւ Քայայի ձեռքը: Կը նշանակէ՝ Իսմէթ դեռ ուժեղ յենարաններ ունի, եւ, եթէ նոյնիսկ Շիւքրիւ Քայա, փորձէ Քէմալի ջուրի երթալ այժմ, այսուհանդերձ Իսմէթի անձին հանդէպ եղած նախասիրութիւնը անհնար է որ պիտի բոլոր այնքան դիւրաւ ոչնչանայ:

Աթաթիւրքի հաւանական մահուան պարագային, իբրեւ նախագահ յաջորդելու կոչուած անձերու յիշատակումին մէջ—զոր ըրին իրազեկ օտարները — Իսմէթի անունին գոյութիւնը եւս ցոյց կուտայ թէ վարչապետութենէ «ինկած» այդ անձը վաղը կըրկին գերագոյն դիրքի վրայ իսկ տեսնելու հաւանականութիւնը կայ:

Այս խորացող պայքարը իր լրումին պիտի գայ, անշուշտ, այն օրը, երբ Աթաթիւրք մեռնի:

Լաւ է, անշուշտ, որ այդ մահը պատահի քիչ մը աւելի ուշ: Վասնզի, որքան երկար տեւէ, այնքան պիտի չեշտուի կողմերու հակամարտութիւնը, մինչ ցարդ անձերու միջեւ էր պայքարը:

Այդ պարագային է, որ Աթաթիւրքի մահէն վերջ երկու կողմերը պիտի իջնեն հրապարակ, եւ՝ հակախմէթեաններ պիտի ջանան իրենց դիրքը պահել, մինչ Իսմէթ պիտի ձգտի վերադառնալու իշխանութիւնը:

Ըսել չեմ ուզեր թէ այդ ճակատումը կրնայ անպայման ըլլալ կամ շատ մեծ ըլլալ ու փոթորիկ առեղծել: Թէեւ, անհաւանական չէ որ ճեղքը փատդառնայ եւ յառաջ գայ յուրջ տագնապ մը, բանալով բոլոր վարագոյրները:

Զմոռնանք Թէֆթիի չարժումը՝ երբ ան առանձին կուսակցութիւն կ'ուղէր կազմել, Բէճէլ Փէքէրներու լուռ եւ ուժեղ ընդդիմութիւնը, «Թան»-«Ճիւմհուրիյէթ» հակադիր հոսանքները, եւ, մանաւանդ, ժողովրդային կանդուածներու մէջ բուռն դժգոհանքը նոր վարչաձեւին կարգ մը բարեփոխումներուն դէմ, ինչպէս նաեւ արտաքին հակադիր ազդեցութիւնները:

Թուրքիոյ աշխարհագրական դիրքին բերումով՝ այդ ազդեցութիւնները մինչեւ ալ դեր են կատարած ու միայն քաղաքականութեան ճշդումին, այլեւ դահլիճներու կազմութեանց մէջ: Քեամիլ ու Սայիտ փաշաներու անկումներն ու բարձրացումները տեւապէս հետեւանքն են եղած այդ ազդեցութեանց:

Յարդ, նոր Թուրքիան զդալի չափով դերծ էր այդ միջամտութենէն: Թեեւ քիչ եղաւ դերը՝ նոյն այդ ազդեցութեան՝ նաեւ Իսմէթի անկումին մէջ: Բայց, քանի տանդքներու պայքարը կը չեշտուի, այնքան կը չեշտուին, նաեւ, օտար թափանցումները:

Եթէ Անգլիա փոխառութիւն կ'ընէ կամ նաւահանգիստ կը շինէ, ապահովելու համար, իրեն ի նպաստ, Թուրքիան եւս՝ ընդդէմ գերմանական ներածումին զէպի Ասիա, իր կարգին ներքին կարիքներ ու քաղաքական «խարխափներ առեղծելու չի՞ ձգտիր Գերմանիան, իր ճամբան դիւրացնելու համար: Քաղաքական կեանքին մէջ իրողութիւններ կան, բայց տեւականութիւններ չկան: Մանաւանդ, երբ հզօր ուժեր պայքարի մէջ են, ու փոքրերը — որոնց կարգին նաեւ Թուրքիան — ենթակայ են անոնց այդ պայքարին:

Պերլին — Հռոմ առանցքը միանաբար, ու Պերլին եւ Հռոմ՝ առանձին, առանձին, տարիներէ ի վեր ամէն ճիգ կը թափեն՝ Թուրքիոյ քաղաքական տարրերուն մէջ հող պատրաստելու համար իրենց: Իսմէթի անկման օրերուն չէ՞ր որ Պոլսոյ սակարանը անսպասելի փոթորիկ մը ունեցաւ (թրքական ոսկիի անկման դրոյքը) եւ Թուրք ոստիկանութեան պրպտումներուն երեւցութիւնը այն եղաւ, թէ «Փաշական-գերմանական մատ կայ գործին մէջ»:

Սալիհա Ջէքէրիա, դեռ երկու տարի առաջ, Իզմիրի շրջանէն իր կրած տպաւորութիւններուն մէջ կը յիշէր շատ յատկանշական պարագայ մը, — «Այս շրջանի գիւղերում մէջ այն խումբում է գոյացած թէ փաշականութիւնը կոմիք կը բերէ»...

Ներքին պայքարին ու խմորումներուն հետ, կը շարունակուին նաեւ այս աշխատանքները: Դրամ: Ինչե՛ր կարող է գործել մանաւանդ Թուրքիոյ մէջ, որուն ամէնէն յատկանշական ներկայացուցիչներն իսկ — Իսմէթ ըլլան, Եռնուս Նատի թէ Իւթիճնաղ — իրենց դիրքերն ու ազդեցութիւնները կ'օգտագործեն՝ հարստութիւններ եւ կալուածներ դիզելու համար:

Օտարը շատ լաւ կը ճանչնայ Թուրքին նաեւ այս «արժանիքը»:

Անկէ զատ, զուրսի մեծ ուժերու այդ պայքարը՝ նաեւ Թուրքիոյ վրայ, սկսած է արդէն: Սանճաքը առոր զոհն է: Անգլիական փոխառութիւնը անոր արդիւնքը: Իսկ մենք փորձով գիտենք թէ Հռոմ - Պերլին առանցքը կը նախընտրէ վարչաձեւեր ու դահլիճներ տապալել (Ֆրանքօ, Նահաս փաշա, Վենիզէլոս):

Իր կարգին, հետաքրքրական է, անշուշտ, պատասխանը այն հարցումին թէ Աթաթիւրքի մահուան պարագային ո՞ր դէմքերը կրնան երեւան գալ իրարու դէմ, եւ նոր վարչաձեւը ի՞նչ ճակատագիր կրնայ ունենալ:

Առաջին հարցումը մեր առջեւ կը դնէ երկու դէմքեր,— Իսմէթ եւ Ճէլալ: Առաջինը որքան ուժեղ, երկրորդը նոյնքան անկամ:

Ֆէվզի Չաքմաք կրնայ միայն մէկ պայմանով դրաւել Քէմալի աթոռը,— կացութիւնը փրկելու եւ ներքին խռովքը տագնապ մը կանխելու համար:

Չեմ յիշեր Քեազըմ Խօզ Ալփը, որ Ազգ. Մեծ Ժողովին նախագահն էր ու հիմա պատերազմական գործակար, բայց անուն մըն է միայն եւ ոչ թէ անհատականութիւն մը:

Անտեղի չէ նաեւ երկրորդ հարցումը:

Բայց, յանդուգն բան կ'ըլլար փորձել պատասխանել նաեւ անոր, որովհետեւ ատիկա պիտի նշանակէր գուշակութիւններ ընել:

Ինչ որ անժխտելի է՝ հետեւեալն է. — Թուրքիան միշտ ալ անձերէ կառավարուած է: Համիտ, Էնվէր - Թալէաթ եւ Քէմալ - Իսմէթ: Ու երբ ջնջուած են առաջինները, իրենց հետ ջնջուած են նաեւ խիստ միապետութիւնն ու իթթիհատական հզօր կարծուած իշխանութիւնը: Համիտէն վերջ, Բէչատի եւ Վահտէթթինի օրով

«ՅԱՂԱԳՍ ԹՐՔԱԳԻՏ ՃԻՒԱՂՈՒԹԵԱՆ»

Տէր խմբագիր. — Յարգելի ձեր թղթակցին հաղորդած տեղեկութիւններուն համաձայն, հանգուցեալ Կարապետ Մըլդիկեան մէկը եղած է այն հէք Հայորդիներէն, որոնք յաղթական — պարտեալ անիծակուռ պատերազմի ընթացքին՝ մաս կազմեցին քաղաքակիրթ աշխարհին կողմէ սարքուած մարդաղահին: Երզնկայի եւ Ուրֆայի միջանցքը, իբրեւ բանուորական վաշտ ծառայող հայ զինուորներուն մէկ կարեւոր մասը, Էնվէրի կարգադրութեամբ, կը դառնէն Թուրքերը եւ կը տանին մեկուսացած վայր մը, ուր համազարկի կ'ենթարկուին, եւ որոնցմէ, եղերական պարագաներու տակ, պրծելով խոյս կուտայ նոյն Կարապետ Մըլդիկեան, քանի եւ աւելի տարիներէ վերջ Յարպինի մէջ նոյնքան հեքաթար վախճանելու համար:

Ո՜հ, յաւիտենական ողբերգութիւնը հայկական եղեռնին իր անհամառօտ տրձագանգներով, որոնք դժուար թէ կրնան աշխարհի այս հանգամանքներուն մէջ...

Ձեր թղթակցին համառօտակի նկարագրած այդ թրքագիտ ճիւաղութեան աւելի զօնեուր պատկերը կայ Ֆրանց Վերֆէլի Մուսա Լերան հերոսապատումին մէջ իբրեւ միջանկեալ դրուագ մը, որ դէպքին հարազատութեան կամ վաւերականութեան անհերքելի փաստն է: Պատուական Վերֆէլ այդ փախստականը կ'անուանէ Սարգիս Կիլիկեան, վիպային նկարագիր տալով ճշմարիտ պատմութեան, բայց կը թուի թէ թղթակցին պատմական եւ ոչ - վիպային նկարագրութեամբ, հրէշային մարդագահէն հրաշքով ճողոպրող անձը նոյն ինքն դժբախտ Կարապետ Մըլդիկեանը պէտք է ըլլայ:

Տէր Խմբագիր, թոյլ տուէք ինծի, որ ամփոփ մէջբերեմ Վերֆէլի եղերերգած այդ թրքագիտ ճիւաղութեան նկարագրական արտայայտ, քաղելով զայն հայերէն թարգմանութեան Ա. հատորէն.—

ԵՏԱՆ

Պատերազմէն քիչ առաջ էր: Մարդո՞ւր կրնար փախչիլ ռուսական կովկասէն [illegible]

Մէկ ամիս վերջ Սարգիս արդէն հասկցած էր որ շատ անհաշիւ գործ ըրած էր եւ դրախտը դժոխքին հետ փոխանակած: Երբ Երզրումի մէջ կ'ուզէր աշխատանք մը փնտռել, բռնեցին ոստիկանատուն տարին զինքը: Որով-հետեւ ճիշդ առնէին զօրահաւաքութեան չէր ենթարկուած, ոչ ալ օրինական պէտքը վճարած, իբրեւ գինուորական փախստական դատապարտուեցաւ մէկ նիստի մէջ երեք տարի չղթայակապ աշխատանքի: Ուրեմն, հագիւ թէ ռուսական զնտանէն փախած էր, ահա թրքականը զրկաբաց կ'ընդունէր զինքը: Էրզրումի բանտին մէջ արարածներուն անքննելի արձանագրութե, Եհովան, վերջին ձեռքը դըրաւ Սարգիս Կիլիկեանի վրայ: Մեծ պատերազմը կանխող ամիսները վերջ տուին բերդարգելութեան: Թէեւ քրոնիք բժիշկը զայն անկարող յայտարարած էր, Կիլիկեան Էրզրումի հետեւակ զօրագունդի մը մէջ արձանագրեցին անմիջապէս: Իր զօրագունդը պատերազմին առաջին ժմբան մասնակցեցաւ Էնվէր փաշայի կովկասեան յիշատակելի արշաւանքին, որուն ընթացքին Թուրքիոյ պատերազմական քրոնքուշ ու փափկամարմին առաւօտը ոչ միայն ամբողջ զօրաբանակ մը կորսնցուց, այլ ինքն ալ քիչ մնաց դերի բռնուէր իր ապայակոյտին հետ: Այս յակոյտին փախուստը ապահովող, եւ այսպէս Էնվէրի ազատութիւնն ու [illegible] փրկող զօրախումբը զրեթէ ամբողջովին կը բաղկանար Հայերէ, եւ Հայ մըն էր որ այդ ապարապետր չակելով տարաւ զինքն զուրս: Կիլիկեան այդ քաջերուն մէջ էր արդեօք թէ ոչ — խնդիրը այն է թէ այդ պատասխանեան անմիջապէս յաջորդեց Էնվէրի երախտագիտութիւնը հանդէպ հաւատարիմ Հայ ազգին: Բայց [illegible] յանդած, [illegible] այդ պատերազմական նախարարին հրամանը, որ բոլոր Հայերը անարգոյէն դուրս կը շպրտէր զօրագունդերուն մէջէն, կ'առնէր անոնց զէնքերը եւ Ինչաաթ Թապուրներուն մէջ մնալու նուաստութեան կ'ենթարկէր զանոնք: Սկսան հալածել անոնք բոլոր անկիւններէն, հրացանը կ'առնէին անոնց ձեռքէն, եւ կը քշէին զիրենք, սպրծուիլ եւ ցնցոտապատ, դէպի հարաւ - արեւելք, Ուրֆայի ընդարձակ մարզին մէջ: Հոն կը պարտաւորուէին, անօթի եւ ամէն ժամ ոտնահարութեան սպառնալիքին տակ, քար կոտրել եւ քաշել անհիւ ճամբու մը շինութեան դէպի Հալէպ: Մաանաւոր հրամանի մը մինչեւ իսկ կ'արգիլէր անոնց՝ մինչեւ իսկ կանաչի վրայ [illegible] ոտք բեռնել զէմ բարձ մը դնելը, երբ անոնց ուսերը եւ միգերը արդէն ա[illegible] աշխատութեան առաջին ժամերուն իսկ: Մինչ միւսները կը հեծեծէին ու կ'ողբային, Սարգիս Կիլիկեան անձայն անշշուկ կը զափէր զետինը, քարատաշէն մինչեւ ճամբուն մաղ, եւ ճամբուն մասէն մինչեւ քարահանքը, իբրեւ թէ մարմինը երկար ատենէ ի վեր մեռած ըլլար ցաւին ինչ ըլլալը:

Օր մը, Հարիւրապետը Ինչաաթ Թապուրներուն բոլոր մարդիկը իր ներկայութեան բերել տուաւ: Անոնց մէջ կը զանուէին զինուածներ կամ իբրեւ պատժապարտ նաեւ քանի մը ժանտախտականներ: Շարքերէն զատեցին զանոնք: Անգլէ Հայերուն չորրորդ սակայն քալեց երկու սպաներու առաջնորդութեամբ զրեթէ ամբողջ ժամ մը իրենց կեդրոններէն հեռի, եւ հասան մերուն հովիտ մը, որ կը բոլորուէր երկու բլուրներու միջեւ: «Ճերմակեղի բլուրներն են», երդեց բարեկամ Հայուն մէկը, որ այդ երկրամասին բնիկ էր, եւ հաճոյք մը զգաց անենալով զանոնք այդ իրանաշխատ բարքէն: Բայց այս հովիտին զերդ մարմանդին վրայ զիրենք ընդունողը չէր միայն թիւմբ. ծովերինիսիկութեն,

ցերդն ու պատրիկը, այլ նշանակելով նաեւ կոխի կազմ ու պատնէշ պասա ջոկատ մը մեկուսի Հայերը, ինչ չէին զուշակեր երբ բլուրին նախին դէմ երկար կարգով կեցուցին զիրենք, Նորէն բան մը չէր անցներ անոնց միտքէն: Բայց, յանկարծ անոնց այլեւայլի եւ պատրաստութեան՝ կրակը չաչեց ալ թէեւ ին վրայ ձիչեր կը կորսուէին օդը, ոչ այն մահուան տագնապի ճիչեր, այլ այն չուեթեան ճիչեր, անչափելի իրարանցումի մը ողոքմուած: Սարգիս Կիլիկեան արթնամտութեամբ մը ինքն զ[illegible] Գնդակները վրան ա[illegible]: Երկրորդ անգամ մըն ալ [illegible] [illegible] թրքական մահէն [illegible] բու եւ անօգնական սպանութենէ [illegible] տակ մնաց զարած, սպասելով [illegible] խաւարին: Իրիկուն չեղած՝ կովկասեան ազգային քաղաքականութեան այս ծաղկաքաղ մեծարանքը [illegible] այցելութիւն մը ընդունեց: Այն մերուն զինակալուներները չէին [illegible] ժամանակէն առաջ թաղուլ որ [illegible] մեռնողներուն վրայ զանուած [illegible] որոնք այլեւս հատարակաց [illegible] էին: Մանաւանդ անոնց զինուորական կօշիկներուն աչք տնկած էին իրենց դժուարին աշխատութեան ատեն, կողմէն ալ կ'երգէին մէկը այն [illegible] քէն, որոնք ծնունդ էին տեղական [illegible] Զեան: Կը սկսէր սա նմանաձայն [illegible] զով — «Քէօչ քէօչ, սիրիկ [illegible] [illegible]» — «Սպաննելով սպաննելով [illegible] քենն զանոնք»:

Կարգը եկաւ Կիլիկեանին կօշիկներուն. Լարեց պրկեց մասնները՝ երբ [illegible] կը քաշէին, զինկնոցամ կեցել, համար: Մեռելի զաց Տաճիկները [illegible] յանկարծ ինկած կը քաշէին [illegible] քիչ մնաց կացինով պիտի փրցնէին [illegible] կարէին, անպատճառ ձեռք անցնելու համար կօշիկը: Վերջապէս [illegible] «հիւրասէր» յաղթողները հրաժարեցան, նոր երդ մը իրենց շրթունքի վրայ — «Հէփ կիթտի, հէփ գիթտի»:

Սարգիս Կիլիկեանի անհաղին թափառականութիւնը սկսաւ այս գիշերէն: Ցերեկները կ'անցընէր անմարդ թաքստոցներու մէջ, գիշերները անծանօթ հետքերու վրայէն կ'ուղէր [illegible] արտերու մէջ: Ոչինչով կը կերակրուէր, այսինքն ինչով որ կ'աճէր հողին վրայ: Շատ քիչ անգամ կը համարձակէր մօտենալ գիւղ մը, խոր մութին մէջ Հայկական դուռ մը զարնելու համար: Իրաւ որ եւ հիմա կը հասկցուէր, Սարգիս անդէր զիւխ մարմին ղերմարդկային միջոցով: Կաշի ոսկոր կմախք մը, ինք եւ ինքը, չէր մնացած ճամբան, ու Սղերտի առաջին օրերուն կը հասնէր Տէօրթ Եօլ, հին Հայերներ Ս[illegible] վանքը նկատի առնելու, Կիլիկեան իր հայրենի տունը դնաց, ուրկէ [illegible] տասն տարի առաջ հեռացած էր: Ծնողքն իր հօր արհեստին հաւատարիմ մնացած էր, ժամագործ ոսկերիչ մը [illegible] ընակէր հոն: Յարատոյի եւ կոմիկի [illegible] տանը ձայները խառնուելուն զուրս [illegible] խուժէին: Սարգիս ներս մտաւ: Այդ սափահար ժամագործը ուզեց զինքը դուրս վանել անմիջապէս, երբ ան զիտ իր անունը տուաւ: Անոր վրան ուսէնին նոր հայրը խորհրդածելով [illegible] իր բնասորին հետ: Փախստականին բնակելու տեղ մը ցոյց տրուեցաւ [illegible] սենեակին մէջ, ուր իր հօր եւ [illegible] բնակարանին մարմնաւորուած [illegible] դէպքը պատահած էր: Քսան [illegible] հողը ատելութիւն պատին վրայ գնայ[illegible]

«սուլթանութիւնը որակուած մըն էր միայն

Նոր վարչաձեւը ունի յենարան մը կամ երկու սիւներ, որոնք իրար կը հարուածեն, թէեւ զիրար կը լրացնեն:

Կարելի չէ վճռապէս ըսել թէ անոնցմէ մէկուն «անկումին» ու միւսին մահացումին հետ կանդուն կը մնա՞յ նաեւ այդ երկուքին ուսերուն վրայ կանգնած նոր իրաւակարգը:

«Հիւանդ մարդը»,— թերեւս եւ արտայայտութիւնն ըլլայ «հիւանդ վարչաձեւին»: Թերե՛ւս...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

[illegible] ԹԵՐԹՕՆԸ (18)

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԷԼԵԱՆ

Քիչ հեռուն տեսանք կիներ որոնք վար կ'առնէին երկար, ցած եւ սեւ վրան մը, ու անոնց միջեւ կային բաւական թիւով ձիեր՝ մեծ մասը առանց պախուրցի եւ չլխաւորուած գնչու մանուկներու խումբով մը: Մէկը գորշ մատակի մը վրայ ուղիղ նստած, սըրարշաւ եւ կախկռնելով թամբը դէպի մեզ կուգար:

— Ես այդ ձին նախապէս տեսած եմ, բսի:

— Ու անոր վրայ հեծած աղջիկը կը փնտռէ մէկը, որուն իր սիրտը կը պատկանի, ըսաւ Մընթին ժպտելով: Բախտաւոր մարդը դո՞ւն ես:

Աղջիկը ձին սանձելով մեր վրայ երկար հայեացք մը ձգեց, ձեռքով աչքերը փակեց, բայց ցոյց տալով իր շլացուցիչ սպիտակ ակռաները կարմիր շրթներուն ընդմէջէն: Ցանկարծ իր ժպիտը չքացաւ եւ տխուր յուսալքում մը ուրուագծուեցաւ իր դէմքին վրայ եւ հեռացաւ սրարշաւ:Ըստ երեւոյթին երկու մարդոց ներկայութիւնը դեռատի աղջկան վրայ նուազ ազդեցութիւն գործեց: Վեց գնչուները կանգնած յիմարօրէն մեզ կը դիտէին, մինչեւ որ անոնցմէ մէկը վերջապէս ձեռքերը վեր վերցուց, ափերը դէպի մեր կողմը: Այս ձեւը նկատեցինք որպէս խաղաղութեան նշան մը:

— Մեզի՞ կը սպասէիք հոս, հարցուց Մընթի անգլերէն լեզուով: Անոնց ամենատարէցը — փոքր մարդ մը ծամ սրունքներով— խորհելով որ իր անունը հարցուցին՝ պատասխանեց.

- Կրիկոր Ժաքը:

Անորոշ ձայնով մը Մընթին փորձեց անոր հետ խօսիլ արաբերէն, յետոյ հնդկերէն, սակայն ապարդիւն: Ի վերջոյ փորձեց կրցածին չափ Թուրքերէն հարցնել, որուն գնչուն անմիջապէս պատասխանեց գերմաներէն լեզուով:

Մընթին անգլիական բանակին մէջ եղած ժամանակ օրական երկու կամ երեք փէնի աւելի կը ստանար այդ լեզուն քիչ մը գիտնալուն համար, ու երկմն ճամբան հարթուած էր:

— Գաղիկ մեզի պատուիրեց հոս սպասել ու ձեզ իր մօտ տանիլ, ըսաւ Կրիկոր Ժաքը

Ո՞ւր է Գաղիկը, հարցուց Մընթի. ու մարդը անորոշ կերպով ժպտեցաւ, աւելի յատկանշական քան եթէ ուսերը թօթուէր:

— Գաղիկին խօսքին կը հնազանդինք իր ատենին, ըսաւ. ու կարծես թէ [illegible] յղքանով ամէն բան բսած եղաւ:

Ցետոյ միջադէպ մը տեղի ունեցաւ: Բուսթէմ Խանը ձիարշաւ մեր մօտ եկաւ դէնքին պահպանակը բաց վիճակի մէջ եւ իր թուրը շաչեցնելով: Ու տեսայ Ուեքլը որ տօքր կենդանիին աւ-պանդակներուն վրայ դրած բլուրներուն մէջէն մեզ կը դիտէր հետաքրքիր բայց սարսափահար, թէ մի գուցէ ջորեպանները խռովութիւն մը յարուցանեն: Ջինքը ուրիշ մէկն ալ տեսաւ:

Կիներու հաւաքուած տեղէն սուր աղաղակ մը փրթաւ ու ամէն ոք եռեւ դարձաւ, նմանապէս Կրիկոր Ժաքը: Հրեշտակի աղջիկը, շողշողուն ակռաներով ու բոցավառ աչքերով, ձիին վրայ դէպի Ուեքլը կը սուրար:

— Մակա՛, պոռաց Կրիկոր, եւ կարգ մը անհասկնալի բառեր: Բայց աղջիկը կարեւորութիւն անգամ չտուաւ: Վայրկեան մը վերջ ան Ուեքլին մօտ կեցած կը խօսէր անոր, ու մենք բարձունքէն կ'իմանայինք Ֆրէտին պատասխանը հեգնական զիւարթութեամբ:

— Զար է ան աղջիկը, ըսաւ Կրիկոր անգլերէն լեզուով: Կարծեմ իր բոլոր գիտցած անգլերէնը այդ էր:

— Դուն անոր հա՞յրն ես, հարցուց Մընթին, որուն Կրիկոր պատասխանեց աղճատ գերմաներէնով մը.

— Սատանային աղջիկն է ան, որ օդ օդ պիտի չարչարուի

Ցանկարծ Ֆրէտ օգնութեան աղաղակ բարձրացուց. կենդանիները խոժոռեցին, մեզի կը հետեւէին Գնչուները. իսկ Բուսթէմ Խանը պահակ մնաց անոնց եւ կայքին միջեւ, անխնամ սեւ մօրուքը ցցած: Մեր Թուրք ջորեպանները որոշեր են վերջապէս խռովութիւն առեղծել եւ իրենց մտրակները կ'իջնէին Ջէյթունցիներուն վրայ որոնք հարցիկ խաղով մը անոնց երեսամսունքներուն կը փակցնէին: Ջէյթունցիները յետոյ իւրաքանչիւր Թուրքի մէկ ոտքէն բռնած ցեխին մէջ թաթխեցին: Իսլամոյիժ ակռաները ցուցնելով պառկած տեղէն կրցաւ հասնիլ մինչեւ հոն ուր պահած էր զէնքը, բայց կ'երեւի մտածեց անիկա առնելէ առաջ:

Այնպէս կը թուէր որ այդ չորս Ջէյթունցիները զիտէին նախապէս թէ համբերութեան ընթացքին միջադէպ մը ինչ կը նշանակէր:

Ուեքլ այս իրարանցումին մէջ բոլորովին անձամն կը մնար. անիկա աղջիկէն զատ ուրիշ ոչ ոքի եւ ոչինչի աչք ունէր. ոչ ալ աղջիկը Ուեքլէն զատ ուրիշի, եւ ոչ ոք իրաւունք պիտի ունենար զանոնք զատապարտելու: Ուեքլ նստած էր իր ջորիին վրայ արեւմտեան կովարածներուն յար եւ նման, գլխին՝ կովարածի գլխարկ մը որ զինքը զեղեցիկ երիտասարդի մը վերածած էր: Աղջիկը տրամադիր կը թուէր սիրաբանելու աշխարհային տերոջը, պատասխանելով անոր հարցումներուն այնպիսի եղանակով մը որ սեւէ մէկը պիտի փափաքէր որպէսզի աւելի երկարէին հարցումները: Բայց տարօրինակը այն էր որ Կրիկոր Ժաքը, այլեւս ենթադրեալ հայրը, կարծես առնոր բռածներուն վրայ ունեցած բոլոր կարծեցած կրթութիւնը կորսնցուց ու կանուխ գոչեց:

Այդ միջոցին երկվայրկեան մը ընկերոջ սիրտս ճամբայ ելլել. Բուսթէմ Խանի ուշադիր պաշտպանութեամբ որ համոզուած էր թէ ոեւէ տեղի ունենար: Գնչուները իրենց հետ կը բերէին լաւ ձիեր: Անոնք մէկդի Կրիկոր Ժաքի ներկայութեան ձիաները վար առնել եւ բաշխել ժամուն բերած կենդանիներուն, [illegible] մէջ բան չձգելու համար շատ ուշադիր զարձուցով: Եւ Կրիկորի խօսքին վրայ երկու կախարդ ծերեր մեզ մեր բերած վրայէն վեր բարձրացնել մեզ օդին մէջ բռնեցին եւ թամբերուն լաւ կենդանիներուն վրայ տեղաւորեցին: Բայց այդ մարդու մը կողմէ փախադրուիլը՝ ցեխէն պաշտպանուելու համար, արժանապատուութեան դէմ է, մանաւանդ այնպիսի են մարդու որոնք կատարի թշնամի են, սիրական մարդոց, աւելի արտագայի, մինչեւ որ գիտ կրկին թամբի վրայ զրին:

Մընթին խնդիրը լուծեց, ձիավարելով մաքուր տեղ մը ճամբուն մօտ խառներուն վրայ կրնայինք կենալ

(Շար.)

ԵՈՐԱՀԱՍՆԵՐՈՒՆ ՁԱՅՆԸ

Մեր լեզուն

Ցեղասպանով մը թուեցի այն կարգ ...ուսուցութիւնները, զորս կը ներ... կայքեն մեր մտաւորական դասը եւ ... մեծ գրողները։ Այսօր կ՚ուզեմ ... մեր անմահ լեզուի մասին, զոր ... պանծացուցած են իրենց տա... ... եւ բանաստեղծութիւններուն ...

...

...երէնը ամենագեղեցիկ լեզուն է ... կէն է, հարուստ եւ ազնուական։ ... կը պարունակէ ամէն ինչ որ հին ... կ՚ազնուացնէ, հաս... ... մը ... մշակոյթի մը գե... ... ...նուրբ ... Առոր համար է ... աշխարհին կ՚ընծայէ ... վկայութիւնը մեծ եւ ամ... ... քաղաքակրթութեան մը ։

...այերէնը, կ՚ըսէ ծայր ալ Մօր... ... իր «Հայ ժողովուրդի պատմու...» ... գրքին մէջ, հնդեւրոպական է, ... կը պատկանի արիական ըն... ... արեւմտեան ճիւղին, կապ... ... յունարէնէ եւ ... որոնց շատերը ան... ...ած են այսօր եւ որոնք կը գոր... ... միջերկրական – արեւել... ... աշխարհներուն մէջ, մեր թուա... ... քանի մը հազար տարիներ ա...

Մեր լեզուն ունի շնորհ եւ ուժ, ... եւ քաղցրութիւն ։ Ան ... միացնել երբ պէտք է պարզու... ... պնակնութիւնը նոյնիսկ մե... ... Ան կը պատշաճի գեղեցկու... ամենալուրջ եւ ամենանուրբ բա... ...թիւններուն ու գաղափարներ... ... ամենապարզ զգացումներուն եւ ...թիւններուն ։

Ան թշնամի է մթութեան եւ չափ... ...թեան. Ան ունի տիրապետութիւն ... պարզութիւն մը գե... ... պայծառութիւն մը կատար...

Հայերէնը իր նպատակին կ՚երթայ ... ճամբով մը, որ ամէնէն ուղիղն է։ Ան կը հետեւի գաղափարի տրա... ...ական օրէնքներուն։ Բառերը ... կարգաւորուին նախադասութիւն... ...ուն մէջ, ինչպէս կարծիքները կը ... մտքին մէջ, հետեւելով ... մէկը միւսին ։

Վոլթէր ըսած է. «Ամենագեղեցիկը լեզուներէն այն է, որ ունի ամենադեր... հեւուածքը»

Լեզուն, պատիւը, փրկութիւնն է ժողովուրդի մը, փառքը ... եւ ... ... սերունդնե... ... ապահովութիւնը ապագային ։ Հայրենիքը կը բաղկանայ նիւթա... ... եւ բարոյական ժառանգութիւննե... ... մեզի փոխանցած են մեր նախ...

...նիքը։ Մենք պատասխանատու ենք այս կրկնակի ժառանգութեանց պահ... պանումին, եւ մեր առաջին պարտա... կանութիւնն է անձեռնմխելի պահել զանոնք։ Ամօ՛թ մեզի, եթէ յաջորդ սերունդը նուազում մը կրէ իր նիւ... թական եւ մտային հարստութեան ։

Լեզու մը պատիւն է ժողովուրդի մը։ Պատիւը՝ որ կը միացնէ հայրե... նակիցները իրարու, առանց դասա... կարգի եւ դաւանանքի խտրութեան ։ Պատիւը որ կ՚ապրեցնէ սիրալիր զգա... ցումները։

Ինչպէս ընտանիքի մը մէջ, բոլոր անդամները կը ճգնին պահել աւան... դութիւնը, ժողովուրդի մը հաւատա... րիմներն ալ պարտաւոր են պաշտպա... նել այս պատիւը։ Ընտանեկան պա... տիւր կը վերաբերի բոլոր անդամնե... րու ։ Ո եւ է մէկը որ զայն կ՚արատա... ւորէ, վնաս կը բերէ իր եղբայրնե... րուն ու քոյրերուն պատիւին իսկ։ Մշա... կոյթը եւ կատարելագործման բաղ... ձանքը կ՚աւելցնեն ժողովուրդի մը փառքը ։

Ճշմարիտ հայրենասէրները կը սի... րեն եւ կը պաշտեն իրենց լեզուն, ինչ... պէս կը սիրեն իրենց ազգ. դրօշը։ Անոնք կը հպարտանան իրենց ցեղով, ինչպէս իրենց լեզուով։ Անոնք կը հը... պարտանան դարերու ընթացքին կա... տարուած մշակոյթի նուաճումներով ։

Սիրեցէք եւ ուսումնասիրեցէք ըն... շաւելի հայ լեզուն, զօրաւոր եւ չաք... քաչ, ինչպէս վինք սահեցող ցեղը ։ Ցիշեցէք որ մենք զայն ստացանք մեր հայրերէն եւ պարտաւոր ենք զայն փոխանցելու մեր որդիներուն ։

Լ. ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ

...աքիրը կը տեսնուէին։ Կիլիկեան երեւ օր այդ փախստեայ անցուց ...ա... ...գործը, միջանկեալ, հրաշէն մը եւ ...ամանակ հարեց անոր համար ։ Անեղի մը միայն ուղեց եւ մուծը կո... ...եալն պէս անհրաւեյթ եղաւ։ Երկ... ...րդ գիշերը արդէն Գոմէյրան գիւղին մէջ եկու դասալիքի հանդիպեցաւ, ...րոնք լուրջ եւ վստահելի ծանօթներու կերպարանքով Մուսա լեռը յանձնա... րարեցին իրեն իբրեւ փորձուած ա... պաստանարան մը ։

ՖՐ ՎԵՐՖԷԼ, Մուսա լերան քառասուն օրերը, Ա. հատոր, էջ 277—280)։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԼԱՒԱՏԵՍ ՎԱՐՉԱՊԵՏ

ԽՄԲ.— Նախկին իթթիհատական Մուհիտտին Պիրկէն կը գրէ Սօն Փօսթա թերթին մէջ.—

Ճէլալ Պայար լաւատես անձ մըն է։ Բոլոր անոնք պէս՝ որ խոր մթութեան մէջ, ասկէ 20 տարի առաջ, ելած էին ի խնդիր ազատագրման ճամբու մը, սոցին համար։ Ան ալ այդ կարաւանին յառաջապահներէն էր։ Նման ժամա... նակի մը մէջ, յոյսի համար երեւակա... յելի բոլոր հորիզոններուն փակ մէկ շրջանին՝ նման ճամբայ մը փնտռելու համար, մարդ որչա՜փ լաւատես նկա... րագիր մը պէտք է ունենայ։ Ճէլալ Պայար ալ նոյնքան լաւատես եղողնե... րէն էր։ Արդէն կեանքի մէջ յաջողելու համար առաջին պայմանն ալ աս չէ՞։ Այս լաւատեսութիւնը չէ՞ որ մեզի կ՚արգիլէ վախնալէ դժուարութիւննե... րէ եւ փախուստէ։ Ո՛վ որ լաւատես չէ, ախուր կ՚ապրի եւ կը վախնայ նոյնիսկ առաջին դժուարութիւններէ։ Թէեւ կեանքի մէջ ամէն ոք պէտք է լաւա... տես ըլլայ, բայց մանաւանդ պէտք է որ լաւատես ըլլան պետական անձե... րը, այն ազգերուն մանաւանդ՝ որոնց ցաւը մերիններէն նման շատ է եւ դատե... րը՝ մերիններէն նման մեծ։

Ճէլալ Պայար Եգէականի ուղեւորու... թենէն շատ գոհ դարձաւ։ Այս անգամ ալ Տէրսիմէն դարձին՝ օրագրողներուն նոյն ոգիով գոհ եւ լաւատես յայտա... րարութիւններ ըրաւ։ Եգէականի այ... ցելներուն ողկոյզները իր ափին մէջ առնելով լուսանկարչական գործիքին առջեւ ժպտաչուրթն վարչապետին դէ... ղեցիկ լուսանկարը բոլոր յառաջեւանե... րուն կը յանձնարարեմ տեսնել։ Ճէլալ Պայար, Իչ Պանքասըի մէջ, տնտեսա... կան գործավարութեան մէջ եւ վար... չապետութեան մէջ ամբողջ այս լա... ւատես ոգիով եւ ժպտուն դէմքով յա... ջողեցաւ։ Կեանքի մէջ եթէ յաջողիլ կ՚ուզէք, անոր նման կեանքին խնդա... լով նայեցէք, եւ ուժին, տոկունու... թեան եւ առողջութեան խորհրդանի... շը ողկոյզ մը ձեր ափին մէջ առած ա... ռէննիդ, գոհ եղէք եւ խնդացէք, աշ... խարհը ձերը անցուցածի պէս։

Նոյն վարչապետը այս անգամ նշա... նաւոր Տէրսիմէն դարձաւ։ Հոն երեք զօրաբանակներ գործողութեան մէջ տեսաւ ու տեսաւ անոնց լեռները բարձ... րանալը, անդունդները գիծ անցնիլը, մէկ բառով, քաղաքակիրթ Թուրքիոյ՝ բնութեան եւ նախնականութեան դէմ մղած պայքարը։ Իսթամպուլ դարձին՝ վարչապետը գոհ է եւ հպարտ։

Ան չի՞ գիտեր միթէ որ կատարած տասը գործին քով դեռ հարիւր եւ նոյ... նիսկ հազար գործ կայ։ Ճէլալ Պայար անշուշտ գիտէ թէ դեռ շատ տարիներ պէտք է հոսին Եփրատ եւ Տիգրիս գե... տերը՝ որպէսզի քաղաքակիրթ երկիր մը դառնայ Տէրսիմ։ Ան շատ լաւ գի... տէ թէ Եգէականի մէջ առատութեան եւ լաւ առեւտուրի պայմաններուն փո... խարէն կարգ մը շրջաններու մէջ կարգ մը բերքերու մէջ կարգ մը թե... րիներ կան։

Բայց բոլոր ասոնց հակառակ Ճէլալ Պայար լաւատես է։ Որովհետեւ մէկ կողմէ աւելցա խառնուածքի խնդիր է եւ միւս կողմէ մաքի վարչութեան տակ գտնուած յաջողութեան ապահո... վագրութիւն մը։ Ի բնէ երկչոտ եղող անձին բերնէն ելած բանի լաւատեսու... թեան քաւերը յայտնի կ՚ըլլան։ Ճէլալ Պայար առանկ չէ։ Լաւատես ըլլալուն համար լաւատես է։ Վախնալ չգիտնա... լուն համար, յանդուգն ըլլալու պէս, այո՛, լաւատես պէտք է ըլլալ։ Այս տողերն ալ լոկ այս պէտքը շեշտելու համար կը գրեմ եւ այս տողերը ինծի ներշնչողն ալ Ճէլալ Պայարի վերը յի... շուած լուսանկարն է ։

Մեզ մտաւորականներուս եւ գանգ... ւածներուս գաղափար եւ զգացում տա... լու պաշտօնը ունեցողներուս համար սարսափ մըն է աւելցա կրկնել ։ Եր... բոր ձեր շուրջը դիտէք, ամէն ինչ ա... ղէկ տեսէք եւ դուք ձեզ ուժով զգա... ցէք։ Այն ատեն ամէն դժուարութեան կը յաղթէք։ Այն օրը որ դժուարութիւ... նը մեր օձիքին կառչած է, այն օրը պարտուած ենք։ Անպայման պէտք է լաւատես ըլլանք նաեւ, որպէսզի ան իր օձիքը, ընդհակառակը, մեր ձեռ... քէն շիրկէ։ Աւելցա մեզի համար կեանքի էն մեծ զէնքն է, քնաւ չեմ չափազանցեր։ Այս երկրին պէտք ե... ղած ուժը այս է։ Զանգուածը յառա... ջեւ չէ, բայց մտաւորականներուն մէջ յառաջեւութիւնը շատ զօրաւոր կեր... պով կը տիրէ։

Լաւատես Աթաթիւրքին առաջին Անգարան ամէն բանէ զրկուած էր ։ Միայն մէկ բան առատ էր։ Լաւատե... սութիւն։ Ճէլալ Պայար այս առատու... թեան իր ոգիով օգնողներէն մէկը ե... ղաւ։ Անոր կեանքին նայինք։ Իբր տն... տես իր կեանքին մէջ, իբր գործի մարդ շատ կարեւոր պետիններու մէջ յաջողած է։ Ինչո՞ւ։ Ի մէջ այլոց աս բանին համար։— Ցոռետես չէ, լաւա... տես է ։

Ո՛ւր էր թէ մանաւորաբար երիտա... սարդութիւնը իրեն օրինակ առնէր լա... ւատես վարչապետը։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՂԱԶՈՒԻՆԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Թեհրանի Ալիքի թղթակիցը հետե... եալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Ղազուինի հայ գաղութի մասին.—

«Ղազուինի մէջ կան 54 հայ ընտա... նիքներ, ընդամէնը 214 հոգի, որոնց 110ը այր, 104ը կին։

Այրերու մեծ մասը արհեստաւորներ են,— ատաղձագործ 8, մատնագէտ երկա... թագործ 9, ներկարար 4, մեքենավար (շոֆէր) 2, նուագող 1, դեղագործ 2, մատնագէտ բամպակամշակութեան 1, օճառագործ 1, հիւսն 5, պանիրի մաս... նագէտ 1, կօշկակար 4, խոհարար 1, հաշուապահ 2, ատամնաբոյժ 1, զա... նազան տեսակի արհեստաւորներ 8 եւ բանուոր 11 հոգի։

Վերոյիշեալ գաղթականներուն մէջ կան նաեւ կիսաւարտ ուսանողներ ։ Գաղթականներու ժամանումը կը շա... րունակուի, ամէն օր նորանոր խում... բեր կը հասնին Թաշտի դարվազէն։ Ե... կողներու վիճակը անմխիթար է։ Կա... ռավարութեան եւ հայ համայնքի բա... րոյական եւ նիւթական աջակցութիւնը անհրաժեշտ է։ Այս ուղղութեամբ կոչեր ուղղուած են հասարակութեան։

ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ ԳՈԼԷՃԸ ՓԱԿՈՒԱԾ

Սօն Փոսթա (Օգոստոս 27) կը գրէ թէ գոցուած է Մարզուանի նշանաւոր ամերիկեան գոլէճը որ կէս դարէ ի վեր կը գործէր այդ քաղաքին մէջ, ունե... նալով նաեւ բազմաթիւ հայ աշա... կերտներ։

Թուրք թերթը փակման իբրեւ պատ... ճառ կը ցուցնէ այն պարագան որ գո... լէճը միայն 40 աշակերտ ունէր, մինչ նախապէս հարիւրաւոր աշակերտներ կը դիմէին հոն։ Միւս կողմէ կը շեշտէ թէ «դպրոցին վարիչները խստ... ւատութեան ծրագրին դէմ ընթացք... ներ ունեցան, ինչ որ սոյնից հանրա... յին համակրանքը ։»

Գոլէճի վարչութիւնը Հալէպ էվիին նուիրած է իր ճոխ գրադարանը։ Գա... լով ընդարձակ շէնքերուն, կառավա... րութիւնը կը խորհի գնել եւ կրթական նպատակներու յատկացնել։ Մար... զուանցիները խնդրած են 25.000 ոս... կի տրամադրել, եթէ դիշերօթիկ միջ... նակարգ վարժարան մը բացուի գոլէ... ճին տեղ։

Այս ձեւով կը փակուի ամերիկեան պատմական հաստատութիւն մը, ինչ... պէս փակուեցան այնքան ուրիշներ, ամերիկեան, անգլիական թէ ֆրան... սական։

ԴՈՒԻՆԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

«Խորհ. Հայաստան» (26 օգ.) կը գրէ թէ հնագիտական պեղումներ կա... տարելու համար Դուինի մէջ, Սմբատ Տէր Աւետիսեանի ղեկավարութեան տակ գիտական արշաւախումբ մը, 50 հոգիէ բաղկացեալ, օգոստոս 15էն սկսեալ կը գործէ Հայաստանի հին մայրաքաղաքին աւերակներուն մէջ։ Լէնինկրատէն յատկապէս Դուին մեկ... նած է հնութեանց ճարտարապետ Տօ... կարսկի ։

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՎԱԶՐԻԿ

Նուէր Դուխմանին

Անհեղ եւ անհաւասար կռիւ էր Վա... նում։ Մենք տեղափոխուած եղանք քամ... նուէլ իրարից։ Վազգէնը իր ընկերնե... րով մնաց Արարուց թաղում, իսկ ես մի քանի հոգով Այգեստան անցայ։

Հարկաւոր էր մի առժամանակ մեր հետքը կորցնել։ Երեք-չորս օրից ի վեր տեղաւորուել էինք ընդարձակ պարտէզի խորքում կծկուած մի փոք... րիկ տան մէջ։ Ուշ աշուն էր ու ցուրտ, լայն փայտով ծածկուած քուրսին, վժոնիրի վրայ, տան կեդրոնում հանճ... լի տեսք ունէր, ջերմութիւնը խիստ ա... խորժելի էր։ Քուրսու առաջ կուճու... ռած՝ նստած էր մօտ ութսունամեայ մի ծերունի, ալիտակ երկար մօրու... քով, որ ոլոր մոլոր կախուած էր կրծ... քին, նրա թաւ ու երկար յօնքերի տակ խոր ընկած անփայլ էին, համարեա հանգած։ Գլուխը կրծքին քարշ՝ նա անդադար քաշում էր «ռէքողորմեան» լի ռես հատիկները համաչափ չըրխկո... ցով։ Ծերունու կողքին տեղ էր բռնել մի վեց - եօթ տարեկան երեխայ, հի... ւանդոտ ու գունատ, որ հանդարտ խաղում էր փոքրիկ, բրդոտ կատուի հետ, շոյելով նրա գլուխը, պոչը, թի... կունքը։ Տաք ու փափուկ քուրսու վը... րայ կատուն մրմռում էր երջանիկ խաղաղութեամբ։

Տանտիկինը մի ջահիլ այրի էր, որի ամուսինը վաղուց մեզ հետ էր եւ մի քանի օր առաջ սպանուեց մի ընդհար... ման ժամանակ։ Գաղտնիքը ծածկել էին ծերունուց, բայց ջահիլ կինը գի... տէր։

Զարդուած ու տխուր, նա այնուա... մենայնիւ աշուտից երեկոյ ոտքի վը... րայ էր՝ մեր պէտքերը հոգալու եւ իր փոքրիկ տնտեսութիւնը վարելու հա... մար

Դրսում ցուրտ էր։

Քարքիայ գիշերից յետոյ պարտէզի ծառերի տերեւները թափուել էին եւ դեղին սփռոցով պատել գետինը։

Մերկ ճիւղերի վրայ դեռ երեւում էին հատ-հատ տերեւներ, որոնք ցուրտ հովի առաջ/թրթռում էին մեղ... միկ հեծեծանքով, ապա պոկւում, ֆրֆռալով վար ընկնում՝ այլեւս եր... բեք չբարձրանալու համար։

Վհատեցուցիչ եւ անյոյս մի բան կար այդ մերկ ու լալկան ծառերի, այդ գունատ տերեւների, նրանց օր... հասական, խղճուկ խշշոցի մէջ, ամէն... քը կարծես հողիւ լսելի մրմունջով լուռ յայտ էին իրենց մահուան ցաւը պարզ հովի դրկում։

Նոյն մահը ֆշշացող օձերի պէս սո... ղում էր նաեւ փողոցներում եւ անխը... տիր խայթում էր, ում կարող էր։

Մոլորուած գնդակները շաշում էին այս ու այն անկիւնից, ծառերի տա... կից, պատերի յետեւից, շաչում էին եւ կեանքեր քաղում։

Կռիւ էր, փողոցից փողոց, տնից՝ տուն ։

Եւ անգամ, երբ լսւում էր դրսից մի հրացանի պայթիւն, ծերունին թող... նում էր «ռէքողորմեան», բարձրա... ցնում էր իր ալեզարդ գլուխը, մարած ու միշտ խոնաւ աչքերը երկինք էր ուղղում եւ մրմնջում.

— Քեո կամքնի տէ՛ր... մեղա՜յ, մեղա՜յ... ի քեզ տէր յուսացայ, մի ամաչեցից յաւիտեան, մեղա՜յ, մե... ղա՜յ...

Միեւնոյն ժամանակ լսւում էր հատ... հատ շների անկանոն ու այլանդակ ոռնոցը, եւ մայրն ու փոքրիկը նայում էին իրար լռութեամբ։

Փողոցներում անցուդարձը խափա... նուած էր, ոգամարդի երեւալը հա... ւասար էր պետական յանցանքի։ Հա... զիւ հազ ռեւէ սրտոտ կին համարձակ... ւում էր գլուխը դուրս հանել, տնից տուն անցնել։ Մեզ էլ ընկերներից լուր բերողը միշտ մի կին էր, բայց նա էլ դժբախտաբար չկար մի երկու օրից ի վեր, ես չգիտէի թէ ո՞ւր է Վազգէնը, ի՞նչ է անում, ողջ թէ մեռած, թէ խոյս է տուել, անկարող էի նաեւ իմ անելիքը որոշել։

Անհանդստութիւնը թունաւոր օձ... ի պէս կրծում էր հոգիս եւ ես աչքս չէի կարողանում դռնից հեռա... ցնել։ Էլի մի օր անցաւ, երեկոն մօտ էր արդէն եւ ոչ ոք չեկաւ։

Մտածում էինք գիշերով դուրս ընկ... նել ինչ եւ պատահելու լինէր։

Այս կացութիւնը անտանելի էր։

Իմ մտքերն ընդհատեց դրան ճռճռո... ցը, շէմքի վրայ յառնուեց ութ-ինը տարեկան մի երեխայ։

— Վազրի՛կը, Վազրի՛կը... կոչեց քուրսու առաջ նստած փոքրիկը, բաց թողեց կատուն ու մնաց բերանաբաց։ Ծերունին գլուխը չբարձրացրեց։

— Դո՞ւն ես Վազրիկ, ասաց ջահիլ կի... նը, անտարբերութեամբ, արի տաքա... ցի՛ր, տղա՛ս։

Ես դժգոհ էի, սպասում էի մեր բաներին, եւ յայտնուեց այս երեխան, ակամայ դժկամակութեան մի հայ... եացք նետեցի վրան։ Նրա մանողի փոքր չէր, նա մի վայրկեան կանգ ա... ռաւ դրան առաջ, ու շարունակութեամբ մեզ նայեց, ապա համարձակ քայլե... րով առաջ անցաւ, տեղ բռնեց քուրսու առաջ։ Մտքերս դարձան Վազրի... կի շուրջը, այս երեխայի եւ մեր մէջ նմանութիւն կար, նոյն անհանգիստ արկածալից կեանքը, նոյն կռիւները միայն երեխայական չափով։

Ո՞վ չէր ճանաչում Վազրիկին, նա յայտնի էր ամբողջ Այգեստանում։

Գունատ այտեր ունէր ու հաստ շըր... թունքներ, որ նա սղմած էր պահում իրար վրայ, երբ սաստիկ զայրացած էր կամ երբ մի չարաճճի միտք ունէր գլխում։ Սեւ աչքերի վրայ խիստ վար քաշ ընկած յօնքերը նրա հայեացքը դարձնում էին խորամանկ ու քինոտ։ Թւում էր թէ Վազրիկը միշտ մի չար բան է մտածում, կամ միշտ ոխ ունի մէկի դէմ։

Նրա վերի շրթունքը միշտ թաց էր եւ Վազրիկը ստիպուած էր միշտ թե... ւովը սրբել, կամ փնչացնելով վեր քա... շել քիթը։

Ես նրան շատ էի տեսել Այգեստանի փողոցներում եւ սովորաբար միշտ հեւ ի հեւ, քրտնաթոր վազելիս, եր... բեմն ճանկռտուած երեսով, պատառո... տած զգեստներով, մերթ գլխաբաց, յաճախ ոտաբոբիկ։ Երբ Վազրիկը այդպէս վազում էր, հաստատ կարե... լի էր ասել, որ կամ հասակաւոր մէկը հալածում է նրան, կամ ինքն է ընկել մի ուրիշի յետեւից։

Նա մշտական պայքարի, անվերջ կռիւների մէջ էր։

Եւ բոլոր այդ կռիւների, բոլոր հա... լածանքների պատճառը միշտ ինքն էր, Վազրիկը։

Ոչ ոք քարերով նրա պէս չէր ջարդում կատուներին, շներին, հաւերին, փողոցների պատերից կախ ընկած խնձորենիների պտուղներին։

(1) Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԽԶԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Սիրանոյշ իրաւունք ունի,— պարոն Մելինէ-իր ալ մուտքը, են... չո՛, գուն ալ մեր հունէն դաս ... ... մահը ... Առնից մեզի ի՛նչ օգուտ, սիրելի աղջիկս։ Տէր Աստուած քու իրաւ չարժեր է Սիրանոյշիս քով մը... նալ եւ զայն ապահով իմ քովս բերել։ Նաեւ այդ պարտականութիւնը կատա... րեցիր եւ իմ վերջին աղօթքս քեզի հա... մար պիտի ըլլայ։ Երանի թէ աղօթքս օր մը քեզի օգտակար ըլլայ։ Բայց հի... մա օգտուէ առիթէն եւ անմպարէ օ... վերդ ազատել։

Լուտովնա Կրասովիչ միշտ լուռ կը մնար Կարծես իր նայուածքները յա... մառօրէն բան մը կը փնտռէին տառ... ռակներուն, պապղուն երկինքին մէջ։

— Քանանէ Պէգիր Սամի պէյի հետ խօսիլ Սալահէտտինի նամակը առ եւ գնա։ Դարձիր Պոլիս։ Հոն բաւական դրամ ունիմ, որ ամբողջ քեզի պիտի ըլլայ, քալէ՛՛կ։— Եւ Սիրանոյշ փաթ... թուեցաւ կարծես փայտացած ... աղջկան։

Լուսովնա Կրասովիչ գլուխը կը շարժէր երկու կողմին վրայ, առանց իր դիրքը փոխելու։ Ցաւակցի մը կ՚որոնար, որուն մասին չէր համար... ձակեր իսկ խօսք մը ըսել Սիրանոյշին։ Կարելի չէ՞ արդեօք Սալահէտտինը Կ. Պոլսոյ մէջ գտնել եւ անոր իմացնել Սիրանոյշին բնակավայրը։ Այսպէս կը փրկուէր աղջիկը եւ այս գործուեկ... ղի ինքնազոհութիւնը վերջ մը կը դը... նէր։ Բայց ինչպէ՞ս կրնար իր բարե... կամուհիին հետքը չկորսնցնել։ Առա... ջավարար ան - Սիրանոյշ անապատ պիտի երթար։ Ո՛րչափ ատեն դեռ հոն պիտի կրնար ապրիլ։ Եւ ո՞ւր կարելի պիտի ըլլար գտնել զայն։ Հայերուն նամակները չեն ընդունուիր, չեն ղըր... կուիր թղթատարութեան կողմէ։ Բայց թերեւս կարելի կ՚ըլլար լուր առնել ուղ դրամի համար հոգի առնող Ա... րաբներուն կամ գերման զօրքե... րուն կամ սպաներուն ռեւէ մէկուն մի... ջոցաւ։ Բառ մը միայն կը բաւէր, թէ ո՛ւր կը գտնուի եւ ո՛ւր կ՚ուզեն տանիլ զինքը։

Բայց Լուտովնա Կրասովիչի աչքին այնքան մեծ կարեւորութիւն չունէին այս դժուարութիւնները։ Հայերը որոշ տեղ մը չէին քշուիր, այլ կանխամտա... ծութեամբ տեղէ տեղ կը զրկուէին, եւ բստ այնմ երթալով պիտի քիչնար ա... նոնց թիւը մինչեւ որ ողջ մէկը չմնար։ Լուտովնա Կրասովիչ այս բանը չէր գիտեր, եւ չէր գիտեր նաեւ թէ ինչ կը նշանակէ բիւրաւորներ բացարձա... կապէս քարուտ անապատի մը մէջէն քալեցնել, ուր հազիւ երբեմն դաշտա... յին մշակութիւն կը տեսնուի, ան ալ քիչ ու ցանցառ, եւ բնակիչներն ալ մշակոյթի ամէնէն ցած աստիճանի վրայ կը գտնուին, գրեթէ Թափչիկնե... րէն վար, որոնք, իրենց մեծադոյն զանգուածին մէջ, աւելի անքան անա... սուններու կը նմանին քան թէ խոր... հող, զգացող մարդոց, որոնք, իրենք իսկ, իրենց կեանքը կը տառեն աւե... լի իբրեւ հալածական կենդանի, միշտ միւսներու հետ կռուի մէջ, եւ այնպի... սի բնութեամբ մը որ իր կեանքին ա... մենապարզ մէկ պէտքը անգամ ան... պատմելի դժուարութիւններով միայն կրնայ ձեռք բերել։

— Սէ՛րդ իմ Սիրանոյշ, սիրելի՛,— ըսաւ յանկարծ Լուտովնա Կրասովիչ, կարծես երազէ մը արթնցած,— ու... շադիր պիտի ըլլամ։ Միշտ քու վրադ պիտի մտածեմ, միշտ։— Եւ անթարթ կը նայէր հայուհիին։— Միայն թէ բան մը պէտք է խոստանաս ինծի։ Լուր կ՚ուզեմ ունենալ քու երթալուդ վրայ, կ՚ուզեմ գիտնալ թէ ինչպէս ես։ Ձեռ կարող բոլորովին քեզմէ բաժնուիլ։ Թերեւս, ո՛վ գիտէ, թերեւս պիտի կրնաս տա... կաւ այս բոլոր բաներուն։ Թերեւս Եփ... րատի վրայ կամ ուր որ քեզ տանին, գտնես տեղ մը ուր կարենաս կեանքդ վարել։ Այլեւս միջնակ չես։ Մելինէն հովիգ է։ Խօսք տուր որ լուր պիտի տաս եւ ես ալ պիտի փորձեմ ազատել զիս ։

— Անշուշտ ես կ՚ուզեմ խոստանալ քեզի։ Ո՛հ, Լուսա Լուտովնա, չեմ գի... տեր դեռ կ՚ընկճուի սիրտս քու իմ սի... րոյս քաշածներուդ համար։ Եթէ գիտ... նամ որ դուն ապահով ես, այս ամէնը աւելի դիւրաւ պիտի քաշեմ։ Փառք Աստուծոյ որ կ՚ուզես ազատել քեզ,— եւ ողջագուրեց բարեկամուհին, գրե... թէ խռովայոյզ։

Այդ միջոցին անցնող թուրք ժան... տարմա մը իր փայտին կոթովը սաս... տիկ հարուած մը տուաւ անոր ուսին։

— Շիտակ կեցիր, անհաւատ քած, չէ՞ս տեսներ որ ամէնքը կը քալեն եւ բրածդ շատ կ՚ըլլայ։ Հոս ճէյֆ ընել կ՚ուզես։— Եւ զաւազանը վերցուց նո... րէն իջեցնելու համար։

Սիրանոյշ դեմին ինկաւ Լուտովնա Կրասովիչի հետ։ Եւ դժուարաւ ոտքի ելաւ։

— Ես քեզի ի՞նչ ըրի։ Չե՞ս տեսներ որ արդէն անմիջապէս պատրաստ ենք քալելու,— ըսաւ մեղմօրէն ։

Մելինէ ժանտարմային եւ Սիրանոյ... շին միջեւ նետուեցաւ ։

— Ես ծեր եմ։ Ինծի զարկ, եթէ պիտի զարնես։

— Աս ալ կ՚ընեմ, բայց այն միւս... ները աւելի պէտք են մեզի... պատաս... խանեց ժանտարմը, խնդալով եւ զա... ւազանը շաչեցուց պառաւին ուսերուն վրայ, խեղճը ինկաւ ծունկին վրայ։

— Առի՞ր հիմա, էշ կնիկ։ Սպասէ՛ որ Մէսքէնէ երթանք։ Մինչեւ հիմա մարդու տեղ չէինք դներ ձեզ, բայց հիմա ուրիշ կերպ պիտի վարուինք։— Եւ ձեռքի սպառնական շարժումով, Իթթիհատի ժանտարմը հեռացաւ։

Խեղճ Մելինէ կամաց կամաց եւ հեծեծալէն ոտքի ելաւ, աղջկան օգնե... լովը որ, ան ալ, հեկեկալով կուլար։

Մելինէ բռնեց նորէն իր ջորիին պա... խուրցը եւ միացաւ ուրիշներուն որոնք արդէն շարժումի մէջ էին։ Սիրանոյշ լալով, կ՚երթար քովէն, անոր ետեւէն ալ Լուտովնա Կրասովիչ։

— Հանդարտէ՛, աղջիկս,— ըսաւ Մելինէ։— Տես.—

Ջախորդ օրեր ամրան նման կուգան ու կ՚երթան...

— Աշուղ Ծիվանին կ՚երգէ այսպէս։ Եւ իրաւունք ունի։ Այս ամէնը կ՚անց... նի կ՚երթայ։ Հոգ մի ըներ ինծի հա... մար եւ, ա՛խ, սիրելի աղջիկս, քեզի համար ալ հոգ մի ըներ։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(23)

ՎՐԻՊԱԿ.— Հինգշաբթի օր տպուած այս թերթօնին մէջ կարդալ «Հեծծելա... կօրէն ծնրադ. կիսաբաժինն», ուղղելով «Հեծծելագօրէն մէջքէ կիսաբաժինը»։

բում, Փարիզի մէջ ալ կը կարծեն թէ ի վերջոյ ողջմտութիւնը պիտի յաղթէ, քանի որ չեխական կառավարութիւնը շատ լայն զիջումներ կատարած է: Ֆրանսական կառավարութիւնը անկարելին կը փորձէ, խաղաղօրէն լուծելու համար տագնապը, Անգլիոյ գործօն աջակցութեամբ: Կը կարծուի թէ լորտ Րընսիմէն պիտի կրնայ նոր յաջողութիւններ շահիլ, վերացնելով տագնապին լուծումը:

*** Կը հաստատուի թէ Խ. Միութիւնը կարեւոր պատրաստութիւններ տեսած է Աւստրիոյ անակնկալ կցումէն ի վեր, արեւմտեան սահմանին վրայ: Այդ կցումէն ի վեր, Գիէվի եւ Սպիտակ Ռուսաստանի զինուորական շրջանները մասնաւոր կարգաւորքի մը ենթարկուած են, առանց աղմուկի: Այդ շրջաններուն զօրքը վերակազմուած է, որպէսզի կարենայ շարժիլ արագօրէն: Աւստրիոյ կցումէն ի վեր ճամբաները փութոյ պնդութեամբ յարդարուած են Մոսկուայի եւ արեւմտեան սահմանագլուխին միջեւ: Նոյնպէս վերակազմուած են երկաթուղիները: Նոր դասերու զօրակոչը յառաջ կը տարուի արագօրէն: Աշնանային ռազմափորձերը վերջացան այդ շրջաններուն եւ Մոսկուայի մէջ, մասնաւորապէս փորձելու համար մեքենաշարժ ուժերը:

*** Բանակցութիւնները կը շարունակուին Փրակայի մէջ: Լորտ Րընսիմէն կիրակի օր ունկնդրութեան ընդունեց 2000 Գերմաններ, չափաւորութեան յորդորներ տալով անոնց: Գերմանները անգլիացի միջնորդին խրատները լսելէ վերջը, բաժնուեցան, թնդացնելով իրենց ազգային քայլերգը, «Գերմանիա ամէն բանէ վեր»:

Կը կարծուի թէ գերմանական պատուիրակութիւնը նոր զիջումներ պահանջելով, մասնաւորապէս պիտի առաջարկէ հանրաքուէ կատարել: Լորտ Րընսիմէնի ներկայացած ատեն, 2000 Գերմանները աղաղակեցին,— «Լո՛րտ, ազատէ՛ մեզ»:

Դժբախտաբար ընդհարումներ ալ պակաս չեն: Կիրակի օր 200 Գերմաններ ցոյց մը կատարեցին Թարլսպատի մէջ, պահականոցի մը առջեւ: Ոստիկանները փորձեցին ցրուել, սակայն ծեծ կերան: Ոստիկանները զէնք պարպելու հրաման չունենալով, հարկադրուեցան պահականոցները քաշուիլ, եւ Գերմանները շարունակեցին ցոյցերը: Այս առթիւ ընդհարումներ պատահեցան նաեւ ընկերվարական Գերմաններու հետ: Ուրիշ ընդհարում մըն ալ պատահեցաւ արեւմտեան սահմանին վրայ, Էկէրի մէջ, երբ 2000 Գերմաններ պաշարեցին Չեխերը եւ արգիլուած երգեր երգեցին: Տանիքէն հոգի վիրաւորուեցան իրենց գլուխներէն: Նոյն օրը բազմաթիւ ժողովներ գումարուեցան, հանրաքուէ պահանջելու համար: Հիւսիսային շրջանին Ռիխէնպէրկի աւանին մէջ, լուր տարածուեցաւ թէ Հիթլէր կուգայ: Ահագին բազմութիւն խռնուած էր փողոցներուն մէջ եւ ընդհարում մը պատահեցաւ Չեխերուն հետ, տեւելով 15 — 20 վայրկեան: Ոստիկան մը գետին փռուեցաւ, թեթեւապէս վիրաւորուելով:

ԿԷՕՐԻՆԿ ԵՒ ԿԷՕՊԷԼՍ ԿՐԱԿ ԿԸ ՏԵՂԱՆ

«Անմշակ ժողովուրդ մը որուն ծագումն իսկ յայտնի չէ...»

Մարաջախտ Կէօրինկ, Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը, որ իր վրայ կը միացնէ ուրիշ աւելի բարձր պաշտօններ, շատ բուռն ճառ մը խօսեցաւ շաբաթ օր, Նիւրընպէրկի համագումարին առթիւ: Փառաբանելով Գերմանիոյ ուժը, մարաջախտը կրկին ազդարարեց.

— «Մենք չենք վախնար պաշարումէն: Քաղաքական ներկայ լարուած կացութեան մէջ, մարդիկ շատ կը խօսին այդ մասին: Երբ ես Առաջնորդին կողմէ հրաւիրուեցայ վարելու քառամեայ ծրագիրը, մէկ բան բացորոշ երեւցաւ ինծի,— պէտք է ապահովել գերման ժողովուրդին անունդը, ինչ որ ալ պատահի, նոյնիսկ եթէ պատերազմի բանուի: Կրնամ աւելցնել ձեզի թէ դժուարութիւնները հարթուած են: Առաջնորդը աւելցուց արդէն, իր առաջին յայտարարութեան մէջ: Քառամեայ ծրագրին նպատակն է ամէն միջոց ձեռք առնել, ապահովելու համար Գերմանիոյ պարենաւորումը, զայն անկախ դարձնելու համար ամբողջ աշխարհէն: Հող. նախարարը ջանաց պաշար ամբարել բոլոր ճակատներուն վրայ: Աւելցուցինք արտադրութիւնը, այլ մանաւանդ պարենաւորումը: Ես ստիպուեցայ կարգ մը զրկանքներ պարտադրել ձեզի: Հացը լաւ չէ, բայց աւատր փոխարէն այս պաշարներն ունինք: Բարին Աստուած օգնութեան հասաւ մեզի: Հունձքը յաջող է»:

Այսպէս շարք մը հաւաստիքներ տալէ վերջ, Կէօրինկ յարձակեցաւ Չեխերուն եւ ուրիշներու վրայ:

— «Մարդիկ խոստումներ տուած են որոնք երբեք չեն կատարուած: Աշխարհ նորէն կը թնդայ պատերազմի աղաղակներով: Նորէն յանցաւոր կը հանեն Գերմանիան եւ Իտալիան, որոնք երկու Առաջնորդներ ունին գերագոյն պատասխանատուութեամբ: Խնդիրը այն չէ թէ ո՛վ աւելի կը շաղակրատէ խաղաղութեան մասին, այլ թէ ո՛վ աւելի բան կ՚ընէ խաղաղութեան համար: Անգլիան, որ այնքան կը շատախօսէ խաղաղութեան մասին, լաւ կ՚ընէ որ բարեկարգութիւն հաստատէ Հրեաներու իր հին երկրին մէջ: Մենք վարժուած ենք Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ մղուած այս ատելավառ պայքարին: Մենք կը ճանչնանք այն բաները որ անխուսափելի են: Գերմանիա եւ Իտալիա Եւրոպայի մէջ, ճափոն Ասիոյ մէջ կը կազմեն միակ պատուարը համայնավարութեան համաշխարհային ժանտախտին դէմ: Զինաթափումին մէջ, մենք առաջինները հասանք. Մենք գիտենք թէ անհանդուրժելի է որ անմշակ ժողովուրդ մը, որուն ուրկէ եկած ըլլալն ալ յայտնի չէ, կարենայ հալածել մեծ ժողովուրդ մը:

*** Նոյնքան բուռն ճառ մը խօսեցաւ նաեւ Տոքթ. Կէօպէլս, ձաղկելով ժողովրդապետական երկիրները եւ համայնավարութիւնը: Այս առթիւ ըսաւ. — «Մենք ո եւ է մէկէն վախ չունինք: Մենք ուրիշ աշխարհէ մը կուգանք: Մենք ամոքեցինք եւ արդիացուցինք աշխարհը: Մենք չենք ուզեր նուաճել աշխարհը, այլ կ՚ուզենք պաշտպանել մեր երկիրը: Մենք վստահելի բարեկամներ գտած ենք եւ պիտի գտնենք: Քանի կ՚աւելնայ տագնապը, այնքան կ՚աճի մեր ապահովութեան զգացումը»:

Իսկ Հիթլէր աչքէ անցընելով կուսակցութեան քաղաքապահ զօրքը, յիշեց թէ «ուրիշ Գերմանացիներ կան որոնց կ՚արգիլեն մեր մէջ ըլլալ: Մենք պարտաւորութիւններ ունինք անոնց հանդէպ: Մեր սիրտերը կը տրոփեն անոնց համար, եւ փոխադարձաբար»:

*** Շաբաթ իրիկուն ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ Պ. Պէնէշ, Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը, խաղաղութեան եւ չափաւորութեան կոչ մը ուղղելով ժողովուրդին: «Ես միշտ լաւատես եմ եղած, ըսաւ, եւ այսօր աւելի զօրաւոր է իմ լաւատեսութիւնս քան որեւէ ատեն: Պզտիկ զոհողութիւն մը չէ որ կը կատարէք, բայց զոհողութիւնը պէտք է կատարուի յօժարութեամբ, ապացուցանելու համար Եւրոպայի եւ Ամերիկայի, եւ մասնաւորապէս Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի թէ մենք կ՚ըմբռնենք մեր պարտականութիւնը: Ես կը հաւատամ գերման ժողովուրդին իրական տենչին, ինչպէս գիտեմ Չեխերուն եւ Սլովաքներուն եւ միւս բոլորին տենչերը՝ գործակցութեան եւ խաղաղութեան համար: Անցեալին մէջ երբեք աւելի մեծ եղած չէ ձեր իւրաքանչիւրին պատասխանատուութիւնը քան հիմա: Համբերատ եղէք, ամուր պահեցէք ձեր ջիղերը: Համբերատօրէն զբաղեցէք ձեր առօրեայ աշխատանքով,— ահա ինչ որ ձեզմէ կը պահանջէ ձեր երկիրը: Զարամտութեամբ կամ դրդռութեամբ պատահած ընդհարում մը կրնայ սպառնալ խաղաղութեան, ոչ միայն այս երկրին մէջ, այլեւ ամբողջ Եւրոպայի: Մենք ջանացինք ազգութեանց խնդիրը լուծել ատենանոր: Եւրոպական եւ համաշխարհային դէպքեր, որոնցմէ չէնքկրնար մեկուսանալ, հարկադրեցին մեզ փութացնել մեր աշխատանքը: Փոխեցինք մեր թափը, բայց ոչ այն ոգին որով մեր պետութիւնը կը ջանայ լուծել այս մեծ խնդիրները»:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ ՊԷՌԶՈՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 16 սեպտեմբեր, ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԱԼՖՕՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն իր շրջանի բոլոր ընկերները ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ 13 սեպտեմբեր, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին. Ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

Գաւառ

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Ակնունի» ենթակոմիտէն, 16 սեպտ., ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, սովորական տեղը: Կարեւոր օրակարգ:

«ՁԱՒԱՐԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

«ԹՐԻԳ ՅԱԿՕԲ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

«ՎՌԱՄԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքավայրը:

«ԻՇԽԱՆ» խումբի ժողովը 15 սեպտ., հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին:

«ԸՆԿԵՐ ԿԱՐՕ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին:

Այս բոլոր ժողովներուն ներկայ կ՚ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԵՆ-ԼՈՒԻ Գառա եկան խումբերու ժողովը՝ 14 սեպտ., չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, սովորական տեղը: Կը խօսի Ը. ֆ. Գ. ՓԻՇԻԿԵԱՆ:

ՍԵՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գամբ. Բիրբէ) Գառնիկեան խումբի ժողովը՝ 16 սեպտեմբեր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական տեղը: Կը խօսի Ընկեր Ն. ՍԱՆՈՒԻԿԵԱՆ. նիւթ «Մարզանքի օգուտները»:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Րաֆֆի» խումբի ժողովը՝ 14 սեպտ., չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Կը խօսի Ընկ. Տ. ԹԱՇՃԵԱՆ:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ Գառա խումբերու ժողովը՝ 15 սեպտ., հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին: Կը խօսի Ընկ. Ա. ՄՈՐՏԻՐՈՍԵԱՆ, նիւթ՝ «Հայաստանի այժմէականութիւնը»:

Վերոյիշեալ ժողովներուն ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տ. Հ. կազմակերպ խաչի անկէսի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր երիտասարդ եւ անձնազոհ անդամին՝ ՕՐ. ԱՐՓԻՆԷ ՊՕՅԱՃԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Շնորհիկ Եազտանեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Սրբուհի Եազտանեանը, Հաճի Մարիամին թոռը, Շապին Գարահիսարի շրջանէն: 1917ին աքսորուած է Եոզկատի կողմերը, 13 տարեկանին եւ յետոյ առեւանգուած Կարնեցի Թուրք զաղթականի մը կողմէ Գուրպան անունով: Իմացնել հետեւեալ հասցէին. Chenorhik Hazdanian, Rue de la Paix, Viviez (Aveyron), կամ «Յառաջ»ի միջոցով:

Ժան ու Ֆիլիբ Աղազարեան խոր կսկիծով կը ծանուցանեն դառնաղէտ մահը իրենց թանկագին մօր

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻ ԱՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

Թաղման արարողութիւնը պիտի կատարուի այսօր (երեքշաբթի) ժամը 11ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին մէջ (15, Rue Jean Goujon).

Թաղումը պիտի կատարուի Փանթէն Փարիզիէնի գերեզմանատունը:

ՅԱՌԱՋ — Մեր խորին ցաւակցութիւնները երիտասարդ սգակիր ընտանիքին այս դառն կորուստին առթիւ:

Le Gérant : H STEPHAN
17 Rue Damesme, PARIS (13) — A. DER HAGOPIAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱՐԹԻ 14 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 14 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No.

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՄԱՏԱՐԱԾ ԱՆՈՐՈՇՈՒԹԻՒՆ

Նիւրընպէրկի համագումարը փակուեցաւ դղրդագին ճառով մը, որ թէեւ կը յուզէ սպառնալիքներով, բայց բոլորովին չի փակեր բոլոր դուռները։

Հակառակ այս խրոխտութեան, քաղաքական շրջանակներու մէջ աւելի սեւ կը տեսնեն կացութիւնը, երբեւ հետեւանք Հիթլէրի կարգ մը վճռական յայտարարութեանց։

Այսպէս, «Առաջնորդ»ը ոչ միայն կ'արգահատէ թէ Գերմանիա անտարբեր չի կրնար մնալ չեխական տագնապին հանդէպ, այլ եւ մէջտեղ կը դնէ ճկուն բանաձեւ մը,— Ազգերու ինքնորոշման իրաւունք։ Եւ կը յայտարարէ.

— «Եթէ Զուտէթեան Գերմանները չեն կրնար առանց իրենց ինքնորոշումը, պիտի տանեն մեր միջոցաւ։ Պէտք է վերջ գտնէ իրենց անտանելի կացութիւնը։ Եթէ Փրակա կը կարծէ թէ այս կարգուսարքը կրնայ մնալ, յոյսովին կոյր է։ Ես չեմ ուզեր որ 3.000.000 Ֆրանսացիներ մեզի անհանգիստ հարստահարուելու համար, ոչ ալ 3.000.000 Անգլիացիներ, այլ կ'ուզեմ որ դադրի Չեխոսլովաքիոյ 3.500.000 Գերմաններուն հարստահարումը։ ... որ այդ հալածանքը տեղի տայ ինքնորոշման իրաւունքին։ Ես ... չեմ ուզեր երկրորդ Պաղեստին մը տեսնել Գերմանիոյ սահմանագլուխին վրայ։ Խեղճ Արաբները անպաշտպան են եւ ... բախտին ձգուած։ Չեխոսլովաքիոյ Գերմանները ոչ անպաշտպան են, ոչ ... բախտին ձգուած»։

Այս յայտարարութիւնը արդէն կը նշանակէ հանդիսաւոր յանձնառութիւն ... եւ ճիշդ այդ է որ աւելի կը մթագնէ հորիզոնը։

Հիթլէր անջատումի խօսք չըներ։ Բայց մասնաւոր արժէք մը չունի այդ զգուշութիւնը, քանի որ իր պահանջած ինքնորոշումը ամէնէն կարճ եւ ազդու ճամբան է, 3.500.000 Գերմանները անջատելու եւ մայր-հայրենիքին միացնելու համար։

Ինչ տպաւորութիւն որ Լոնտոնի մէջ շատ լաւ կ'ըմբռնեն այս պարագան, եւ ... անընդհատ կը ճնշեն Փրակայի վրայ, որպէսզի նոր, շատ աւելի լայն զիջումներ կատարէ։ Նոր բանակցութիւններն ալ այդ հիման վրայ է որ կը կատարուին, ...

Անգլիական թերթ մը այս առթիւ դիտել կուտայ թէ բրիտանական կառավարութեան վերջին տեղեկութիւնները այնքան ալ ապաւորութիւն գործած չեն մասնաւորապէս Հիթլէրի վրայ, որ վճռած է գլուխ հանել 3.500.000 Գերմաններու ազատագրումը, ուրիշ խօսքով՝ չեխական պետութեան անդամահատումը։

Զարմանալի պատահնջան մը եւս կը մատնէ սեպտեմբեր 12ի ճառը։

Հիթլէր ոչ միայն կը շօշափէ Գերմաններու ազատագրման խնդիրը, այլեւ կը յիշեցնէ թէ չեխական պետութիւնը ստեղծուած է յատկապէս Գերմանիոյ դէմ գործելու համար, «քաղաքական եւ զինուորական տապալութեամբ»։ Այս առթիւ, ան վկայութեան կը կանչէ ֆրանսացի նախարար մը։

Այս դիտողութիւնը անշուշտ կապ ունի այլապէս փշոտ հարցի մը հետ, — չեխա-խորհրդային զինակցութիւնը, որուն ջնջումը կենսական պահանջ մըն է Պերլինի համար։

Գերմանիա նոյնքան ծուռ կը նայի Ֆրանքօ-խորհրդային զինակցութեան, որ յաջորդեց չեխականին, իբրեւ լրացուցիչ օղակ։ Բայց, առ այժմ չուզեր խնդիր ունենալ Փարիզի հետ, ինչպէս կ'ապացուցանէ Ալզաս-Լոռէնի մասին եղած նոր յայտարարութիւնը (հրաժարում)։

Այս ամբողջ լաբիւրինթոսին մէջ, միայն ազգութեանց խնդիրը չէ որ կը պղտորէ մթնոլորտը։

Արեւմտեան Եւրոպայի համար բուն հարցը գերակշռութեան պայքարն է։ Ան գոհելով հանդերձ Չեխերը, չուզեր թոյլ տալ որ Պերլին գերմանական չորս կողմ կէտ եւ կազմէ միակտուր, անպարտելի զանգուած մը՝ Հիւսիսային ծովէն մինչեւ Ադրիական եւ Պալքանները, ձեռք ձեռքի՝ Ֆաշական Իտալիոյ հետ։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱԳՐԻՄ – ՄԵՌՆԻՄ

Դէմդ նիլողը միեւնոյն հարցումը կ'ընէ քեզի.

— Ի՞նչ է կարծիքդ, պատերազմ պիտի ըլլա՞յ ...

Ու այս հարցական նշանը, դամոկլեան սուրի մը նման, կախուած կը ... Եւրոպայի վերեւ։ Թերթերը կը խուժեն՝ տպարաններէն հազիւ դուրս ելած։ Փողոցներուն վրայ, փապուղին մէջ — միշտ նոյն մռայլ դէմքերը։

— Ի՞նչ կ'ըսես, կը հարցնէր մէկը մին, այս առտու, խմբագրատան

— Գերմանացիները պիտի քալե՞ն Չեխոսլովաքիոյ վրայ ...

Գիտցածս այն է, որ ամբողջ Եւրոպան այս օրեր «ապրիմ – մեռնիմ» կը խաղայ։ Կ'ուզէ՞ք՝ ամբողջ աշխարհը։

Ֆրանսացիները ուրիշ հարցում մը կ'ուղղեն՝ երբ շափրակները կը փետտեն.

— Il m'aime, il ne m'aime pas? ...

Ճիշդ այդպէս ալ՝ Չեխոսլովաքիան, քաղաքական ծաղիկը բռնած, կ'ըսէ ինքնիրեն՝ Ֆրանսային ակնարկելով.

— Զիս կը սիրէ՞, թէ չես սիրեր ...

Ֆրանսան, իր կարգին, նոյն ծաղիկը ձեռք նոյն հարցումը կ'ընէ, Անգլիոյ ակնարկելով.

— Զիս կը սիրէ՞, թէ չի սիրեր ...

Անգլիան, որ 1914ին կը լռէր, բայց ... կը թոթուէ այս անգամ, մտահոգին տակէն կը նայի Ամերիկայի.

— Զիս կը սիրէ՞ թէ չի սիրեր ...

Անդին, Հիթլէր Մուսոլինիին ու Միքատոյին կը նայի։

Րօզվէլթ, որ տասն եւ հինգ օր առաջ ազդարարութիւններ կ'ընէր Գերմանիոյ, անտարբեր ըլլալ թէ «յանձնառութիւններ չունի նախաիրթլէրական պետութեանց հետ». ըսել ուզեց.— Սիրելի Անգլիա եւ Ֆրանսա, աղուոր էք, սիրուն էք, բայց ձեզ համար ես տրամադիր չեմ ... մեռնելու։

Անգլիան, իր կարգին, ըսաւ իր ենթադրումը,— «մեկուսի չեմ կրնար մնալ, եթէ Ֆրանսայի ամբողջութիւնը վտանգուի»։

Ու Ֆրանսա, բնականաբար, Չեխոսլովաքիոյ յայտնեց թէ.

— Զինքը շատ կը սիրէ, բայց, աւելի պիտի սիրէ եթէ իր «քէյֆ»ը չաւրէ ...

Ըլլալու եւ չըլլալու հարց մը վերջապէս։ Ոչ միայն մեծերուն, այլեւ փոքրերուն համար։ Ու ոչ միայն պետութիւններուն, այլեւ ամէն անձի համար։

Ամէնքս, անխտիր, ծաղիկ կը փետտենք հիմա։

Ու կը խորհիմ թէ, նորէն մեր մեծամասնութիւնը ... կը մնայ, իբրեւ արտայայտութեան ձեւ, միւս լեզուներէն, Եւրոպայի ներկայ կացութիւնը բնորոշելու տեսակէտ.

— Ապրիմ - մեռնիմ ...

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ԳԵՐՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ Ի ՀԱՐԿԻՆ ՊԻՏԻ ՕԳՆԷ

Վերջնականապէս հրաժարած է Ալզաս Լոռէնէն

«ԵԹԷ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ ՉԵՆ ԿՐՆԱՐ ՍՏԱՆԱԼ ԻՐԵՆՑ ԻՆՔՆՈՐՈՇՄԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ, ՊԻՏԻ ՍՏԱՆԱՆ ՄԵԶՄԷ»։— «ԵԹԷ ՓՐԱԿԱ ԿԸ ԿԱՐԾԷ ԹԷ ԱՅՍ ԿԱՐԳՈՒՍԱՐՔԸ ԿՐՆԱՅ ՏԵՒԵԼ, ԿՈՅՐ Է»— «ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՕԹԸ ՄԻԼԻՈՆ ՉԵԽԵՐԸ ՍՏԵՂԾԱԾ ՉԷ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ ԱՌՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՅՈՒԹԸՍ ՄԻԼԻՈՆ ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ»— ՆՈՐԷՆ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԴԷՄ — ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ — «ՆՈՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆ ՄԸ ՉԵՆՔ ՈՒԶԵՐ ՄԵՐ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ»— ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԱՆԱՌԻԿ ԱՄՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՇԻՆԱԾ Է։

Երկուշաբթի գիշեր բովանդակ աշխարհ արտասովոր անձկութեամբ կը սպասէր Հիթլէրի ճառին, որ կրնար ճակատագրական հետեւանքներ ունենալ։ Անթենը եւ հեռագիրը կը բանէին անընդհատ։ Թերթերը բացառիկ թիւեր հրատարակեցին գիշերը ուշ ատեն։ Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ Նախարարները անհամբեր կը սպասէին իրենց գրասենեակներուն մէջ։

Հիթլէր խօսեցաւ մօտ երկու ժամ, Նիւրընպէրկի համագումարի ընդարձակ սրահին մէջ, ուր 20.000 հոգի ոտքի ցատկեցին, երբ ներս կը մտնէր։ «Հայլ»ները (կեցցէ) կը թնդացնէին սրահը։ Առաջնորդը հագած էր նացի պաշտօնատարի համազգեստը, ձերմակ շապիկով ու օձիքով եւ սեւ փողկապով։ ... ... բարձրացաւ չէր։ Բուռն ... ... յաճախ ... կը հանդիպէր ... բայց ընդհանրապէս չափաւոր կը համարուի ոգին, քանի որ բոլոր դուռները չի փակեր։

Գարվելէ վերջ ազգային - ընկերվարական կուսակցութեան ծագումը, ինչպէս եւ անոր հակաբոլշեւիկ եւ հակահրէական պայքարները, Հիթլէր բարձրաձայն յայտարարեց թէ իր կուսակցութեան շնորհիւ էր որ իրականացաւ Գերմանիոյ միութիւնը եւ լուծուեցան այնքան բարդ խնդիրներ։

— «1933ին երբ մենք իշխանութեան գլուխ անցանք, մեր նպատակը չէր մէկ դասակարգ փրկել ի վնաս ուրիշի մը, այլ գերման ժողովուրդը փրկել բոլոր դասակարգերէն։ Հարկ էր միութիւն հաստատել ուսումնական եւ ձեռական աշխատաւորներուն միջեւ, տնտեսական եւ քաղաքական վարիչներուն միջեւ։ Այդ գործը գլուխ հանելու համար, անհրաժեշտ էր ազգին մէջէն վտարել օտարոտի տարր մը, Հրեաները։ Եթէ մեզի հարցնեն թէ ինչո՛ւ այնքան մոլեռանդօրէն կը պայքարինք Հրեաներուն դէմ, մէկ պատասխան ունինք.— մեզ վարելու չի կրնար կոչուիլ օտար ցեղ մը, որ ոչ մէկ հասարակաց կապ ունի մեզի հետ։ Ինչ որ ուզեցինք եւ գլուխ հանեցինք վերջին վեց տարիներու ընթացքին, կատարեցինք ի շահ ամբողջ գերման ժողովուրդին։ Բայց եւ այնպէս, կ'ապրինք աշխարհի մը մէջ որ հակառակ է մեզի։ Այսօր մենք միեւնոյն դաւադրութիւնը կը տեսնենք ժողովրդապետութեանց եւ համայնավարութեան միջեւ։ Մեր նախկին հակառակորդները, Մարքսեան եւ ազատական, միացեալ ճակատ կազմեցին մեզի դէմ։ Կաթոլիկներու կեդրոնի կուսակցութիւնը մեզի դէմ պայքարեցաւ յանուն քրիստոնէութեան եւ դաշնակցեցաւ անաստուած համայնավարութեան հետ։ Բոլշեւիկներն ալ դաշնակցեցան ամէնէն թունդ յետադիմականներուն հետ, մեզի դէմ կռուելու համար։ Գարշելի էր տեսարանը։ Միեւնոյն բանը կը տեսնենք այսօր, երբ այսպէս կոչուած ժողովրդապետութիւնները կը զինակցին Մոսկուայի համայնավարութեան հետ, մեզի դէմ ճակատելու համար։ Աշխարհի պատմութեան արիւնոտ մէկ հեգնութիւնը չէ՞ ժողովրդապետութեանց կողքին տեսնել ամէնէն արիւնռուշտ բռնակալութեան ներկայացուցիչը, Մոսկուան։ Մարդիկ միշտ կը խօսին իրաւունքներու հաւասարութեան մասին եւ ամէնէն տարրական իրաւունքները կը զլանեն 75 միլիոն ժողովուրդի մը։ Ամբողջ տասնըհինգ տարի այդ իրաւունքները մերժեցին գերման ժողովուրդին, թէեւ այդ շրջանին նացիներ չէին Գերմանիոյ վարիչները։ Երբ Գերմանիա հօս կը պահանջէ իր գաղթավայրերը, կը պատասխանեն թէ կարելի չէ այդպիսի ճակատագրի մը յանձնել նոյն գաղթավայրերը։ Բայց երբ ուրիշներ արեան բաղնիքներ կը սարքեն իրենց գաղթավայրերուն մէջ, բնիկները խելքի բերելու համար, կ'ըսեն թէ քաղաքակրթութիւն կը տարածեն։ Գերմանիա եւ Իտալիա խճողուած են բազմամարդ բնակչութեամբ եւ տարիներով հանդուրժեցին Հրեաներու բնակութեան՝ իրենց հողերուն վրայ։ Երբ կը սկսինք Հրեաները արտաքսել այդ հողերէն, մարդիկ ողբ ու կոծ կ'արձակեն։ Բայց նոյն ժողովրդապետութեանց մէջ կը զգուշանան հօգալ Հրեաները։ Կ'ըսեն թէ տեղ չունին։ Կ'ըսեն թէ ժողովրդավար համաշխարհային կայսրութիւններ, որոնք միայն քանի մը բնակիչ ունին իւրաքանչիւր քառակուսի քիլոմեթրի վրայ, չեն կրնար տանիլ այդպիսի բեռ մը... Ինչ երկդիմի բարոյական։ Անհա բացէ ի բաց կը խոստովանիմ,— ես կը նախընտրեմ նախատուիլ մէկու մը կողմէ որ չի կրնար գտնել ինծմէ, քան գողութեան ենթարկուիլ մէկու մը կողմէ որ, իբրեւ փոխարինութիւն, գովեստներ կը շռայլէ ինծի։ Մենք կը նախատուինք այսօր, բայց ի վիճակի ենք արգիլելու որ ուրիշ առնեն Գերմանիան։

Ժողովրդապետական խօսքերը անհանդուրժելի կը դառնան մեզի համար ճիշդ այն պահուն երբ մեր ժողովուրդին մէկ մեծ մասը, որ երեւութապէս անպաշտպան է, անընդհատ յարձակումներու կ'ենթարկուի։ Կ'ակնարկեմ Չեխոսլովաքիոյ։ Այդ երկիրը ստեղծուած է ժողովրդապետական սկզբունքով։

Այս պետութեան բնակիչներուն մեծամասնութեան պարտադրեցին Վերսայլի մէջ չինուած կարգուսարքը եւ սահմանեցին հպատակիլ։ Իբրեւ ճշմարիտ ժողովրդավարներ, սկսան անմիջապէս հարստահարել բնակիչներուն մեծամասնութիւնը, խոշտանգել եւ իրաւունքներէ զրկել։ Ցետոյ փորձեցին ապացուցանել թէ Չեխոսլովաքիան ունի զինուորական եւ քաղաքական մասնաւոր առաքելութիւն մը։ Ֆրանսայի օդանաւային նախկին նախարարը, Պ. Փիէռ Քօ վերջերս կը բացատրէր թէ Չեխոսլովաքիան սահմանուած է պատերազմի պարագային յարձակելու եւ օդանաւերով ոչնչացնելու գերման ճարտարարուեստ...

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱԹԱՅԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԻՄՆՈՒԱԾ Է ՔԷՄԱԼԱԿԱՆ ԿԱՐԳՈՒՍԱՐՔԻՆ ՎՐԱՅ

Անատոլուի գործակալութիւնը կը հաղորդէ Անթիոքէն, (7 սեպտ.).—

Հաթայի երեսփ. ժողովի երէկուան նիստին մէջ վարչապետ Տօքթ. Աբտիւրրահման Մէլէք կարդաց կառավարական յայտարարութիւնը, որուն ամփոփումը հետեւեալն է.

— «Ցարգելի ընկերներ, ուրախ եմ որ Հաթայի առաջին եւ պատմական երեսփ. ժողովին կը ներկայանամ իբրեւ առաջին վարչապետ։

Անշուշտ գիտէք թէ որքան դժուար եւ պատասխանատու պաշտօն մըն է որ կը յանձնուի ինծի, պայքարի երկար շրջանէ մը վերջ երկիրը բարձրացնելու համար։ Բայց մեր սրտերուն մօտիկ Աթաթիւրքի լոյս ու հաւատք բաշխող ներշնչեալ գործքերը եւ Թուրքին հոգիին մէջ արմատացած կամքն ու անձնուիրութիւնը մեզի այս բոլոր դժուարութեանց յաղթելու ուժ կուտան։

Մեր ծրագրին ոգին եւ հիմը քէմալական վարչաձեւն ու իր անհրաժեշտ տարրերն են։ Թոյլ տուէք որ կարգ մը մասերը ներկայացնեմ ձեզ.— Հաթայի վերաբերեալ միջազգային յանձնառութիւնները յարգել եւ անոնց գործադրութիւնը ապահովել։

Երկրին ներքին ապահովութեան համար անհրաժեշտ ազգ. կարգապահութիւն կազմակերպել, ինչ որ մեր գործունէութեան հիմնաքարը պիտի ըլլայ։

Առանց կրօնքի եւ ցեղի խտրութեան բոլոր հայրենակիցները օրէնքին առջեւ հաւասար նկատել։

Դրացի երկիրներուն հետ ալ յարաբերութիւններ մշակել, օտար երկիրներու հետ առեւտրական համաձայնութիւններ կնքել եւ ազգային տնտեսութիւնն ու ճարտարարուեստը պաշտպանել, մեր գլխաւոր սկզբունքները պիտի ըլլան։

Իբրեւ առաջին գործ, պիտի աշխատինք երկրին առողջապահական վիճակը բարելաւել, բնակչութիւնը աւելցնել, գիւղերն ու քաղաքները բարեզարդել, ընկերային կեանքը յեղաշրջական ոգիին պատշաճեցնել եւ միջազգային յանձնառութեանց սահմանին մէջ ուժ տալ ազգ. դաստիարակութեան եւ ուսուցման։ Հաւասարակշռուած պիւտճէով մը պիտի ջանանք երկրագործութիւնը գիտական միջոցներով զարգացնել, հանքային հարստութիւնները շահագործել, բամպակի առեւտուրին զարկ տալ, երկիրը գիւղացիներով գրաւչ ... տեսական այցելավայր մը դարձնել, նոր ճամբաներ կառուցանել, Իսկէնտերունի նաւահանգիստը Միջերկրականեան լաւագոյն նաւահանգիստի մը վերածել, ճահիճները ցամքեցնել եւն.։

Ցարգելի ընկերներ, այսօր երբ կառավարութիւնը դէպի բարօրութիւն իր առաջին քայլը պիտի նետէ, հարկ է որ ըսեմ թէ ամբողջովին մոռացութեան կը յանձնէ մեր ետեւը մնացող անցեալի տխուր եւ խաւար գործունէութիւնը այն տարրերուն, որոնք պահ մը հայրենիքին շահերը մոռնալ ուզեցին»։

*** Երեսփ. ժողովը նոյն նիստին մէջ ընդունեց հիմնական օրէնքը, դրօշի օրէնքը, կառավարական հաստատութեանց կազմակերպութիւնը եւ պաշտօնէութիւնները ճշդող օրէնքը, հիմնական օրէնքը եւ ջնջեց բոլոր Ակկէօյի ցամքեցման վերաբերեալ օրինագիծերը։

*** Ծախսերու օրէնքին յարակից ցանկին համաձայն, Երեսփ. ժողովի նախագահը պիտի ստանայ 400 ոսկիի ամսական, երկու փոխ-նախագահները 300ական ոսկի, միւս երեսփոխանները 100ական, Հաթայի նախագահը 1000 եւ իբր նախագահութեան ծախք 500, նախագահական մասնաւոր դիւանի տնօրէնը 150, վարչապետը 400, գործավարները 300ական, խորհրդականները 200ական ոսկի։

*** Երեսփ. ժողովին մէջ դրօշի օրէնքին ընդունուելէն վերջ, Հաթայի նախագահ Թայֆուր Սէօքմէն ընկերակցութեամբ Ճէվատ Աչըքալընի, Թուրք հիւպատոս Ֆէթհի Տէնյիի, վարչապետին, գործավարներուն եւ հրաւիրեալներուն, Երեսփ. ժողովի շէնքին պատշգամը բարձրանալով, Հաթայի դրօշը բացաւ, Թնդանօթի եւ Նուագախումբին ձայներուն մէջ, մեծ հանդիսութեամբ։

Հաթայի դրօշը կարմիր է եւ վրան կայ սպիտակ մահիկ եւ աստղ։ Թրքական դրօշէն տարբերութիւնը այն է որ աստղն ալ կարմիր է եւ ունի ճերմակ շրջագիծ։

*** Դահլիճը կազմուած է այսպէս.— վարչապետ՝ Տօքթ. Աբտիւրրահման Մէլէք, որ մինչեւ հիմա կը վարէր կուսակալութիւնը։

Վարչապետը ինք պիտի ստանձնէ նաեւ ներքին, արտաքին եւ ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնները։ Դատական նախարար Ճէմիլ Եուրթման, տնտեսական, ելմտական եւ մաքսային նախարար Ճամիլ Գաքի, հաղորդակցութեան եւ երկրագործական՝ Քէմալ Ալբէք, կրթական եւ առեւտրական՝ Աւմէտ Ֆայիզ Թիւրքմէն

Նախարարութեանց խորհրդականներն են.— Պաշտպանութեան համար՝ Ինայէթ Միւրսաօղլու, արտաքին՝ Պէսիմ Թէճէր, դատական՝ Ֆէյզի Աթանան, հանրօգուտ շինութեանց՝ երկրաչափ Քէչիչեան, երկրագործական՝ Մահմուտ Քավկաս, ելմտական՝ Հուրի Րաւա, տնտեսական՝ Ճէլալ Ազգուլ, կրթական՝ Մարտիրոս, առողջապահական՝ Տօքթ. Սրտըը Օսման։

ԽՄԲ.— Ցաջորդով նոր սահմանադրութիւնը։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱՆ ԼՈՆԿԷ, Կարլ Մարքսի թոռը եւ ընկերվարական կուսակցութեան վաղեմի գործիչը, մեռաւ անցեալ օր, զոհ երթալով ինքնաշարժի արկածի մը, Էքս լէ Պէնի մէջ։ Ծնած էր 1876ին, Լոնտոն։ Հայրը անդամ էր Փարիզի Կոմունային։ Ցառաջդիմական վերապահելով ներկայացնել իր կեանքն ու գործը, ըսենք թէ ողբացեալ ընկերվարականը համոզուած պաշտպան մը եղած է Հայկական Դատին, մասնակցելով բոլոր հայանպաստ ձեռնարկներուն եւ «Փրօ-Արմենիա»յի խմբագրութեան։ Բացի անհամար յօդուածներէ, ունի նաեւ գիրք մը՝ «Սուլթանը եւ մեծ պետութիւնները» (1906)։ Մեր եղբայրական վշտակցութիւնը այրի տիկին Լոնկէի, որ միասին էր արկածի պահուն եւ վիրաւորուեցաւ աջ թեւէն։

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 19րդ ընդհ. ժողովը բացուեցաւ երկուշաբթի օր, շատ մռայլ մթնոլորտի մը մէջ։ Նախագահ ընտրուեցաւ Իրլանտայի ներկայացուցիչը, Ի. տէ Վալէրա։ Փոխ-նախագահներուն մէջ կը գտնուի Թուրքիոյ ներկայացուցիչը։

ՄԵՆՔ ԵՒ ՄԵՐ ՀՈԳԵՐԸ

Քաղաքական ծանր մթնոլորտի մը մէջ կը շնչէ հայ ժողովուրդը: Եւ ոչ ոք կրնայ ըսել, թէ մինչեւ ե՞րբ պիտի տեւէ այս կացութիւնը, որ երթալով կը բարդանայ:

Քաղաքական այս անապահովութիւնը կրկնակի կերպով կը ճնշէ հայութեան ճակատագիրը: Հայը կը տուժէ այս խառնակ, սպառնական կացութենէն այնպէս ինչպէս ուրիշ այլ ժողովուրդ: Բայց՝ յաւելեալ կերպով՝ կը տուժէ ու կը տառապի իբրեւ հայ, այսինքն՝ ցիրուցան, անտէր ու անկազմակերպ ազգ.

Ջենք կրնար խուսափիլ, իբրեւ ժողովուրդ, ընդհանուր, հասարակաց ճակատագրէն: Բայց, կրնանք մեղմացումի, ինքնապաշտպանութեան միջոցներու դիմել, մեզի վիճակուած յաւելեալ դառնութիւններուն առկայլու եւ անոնց դէմ պայքարելու համար:

Արդ, կը մտածե՞նք այս ուղղութեամբ: Հաւաքական ձեռնարկներ կ'ընե՞նք, մեր այս նուաստ, փորձանուտ կացութիւնը փոխելու եւ բնականոն պայմաններ ստեղծելու համար:

Գիտենք, թէ կարելի է այս առթիւ յիշել մեր մօտիկ անցեալի պատմութիւնը. հայ քաղաքական ու ազատագրական պայքարը, որուն միակ նպատակը եղած է հայ ժողովուրդին համար բնականոն կեանքի ստեղծումը. որ ձգտած է փոխել մեզի պարտադրուած ճակատագիրը. հայրենիք ստեղծել եւ ազատ կեանք, որպէսզի վերջ դնէ այն յաւելեալ տառապանքը, որ կը ծանրանայ մեր ժողովուրդին գըլխուն, պարզապէս հայ ըլլալուն համար. այսինքն հայրենազուրկ, հալածական, ցիրուցան եւ անպաշտպան:

Մեր ճակատագիրը փոխելու, հայ հայրենիքի ազատութեան եւ հայութեան իրաւունքներու վերահաստատման այս կենսական խնդիրն է, որ «Հայ դատ» կոչած ենք. հետապնդած ենք զայն համազգային ուժերով եւ կուսակցական նախաձեռնութիւններով: Ըրած ենք այս բոլորը, կերպով մը, մասնակի կամ ընդհանուր, աշխատած ենք, երբեմն միացեալ եւ երբեմն անջատ ուժերով: Բայց, երէկ, առնուազն երկու տասնեակ տարիներ առաջ, ու յետոյ, լռած, կամ, անվիճելի ըլլալու համար, ըսենք նուազեցուցած մեր աշխատանքը, կամ ձգած կուսակցութեանց կամ մասնակի կազմակերպութեանց:

Արդ, քաղաքական այս ընդհանուր, չփոթ ու ծանր կացութեան մէջ, ի՞նչ կ'ընենք այս ուղղութեամբ, իբրեւ հաւաքականութիւն: Իբրեւ ազգ մը, որ դատ մը ունի, որուն լուծումէն կախում ունի իր ճակատագիրը, այսօր ու վաղը մանաւանդ, որովհետեւ վաղը ապահովաբար աւելի ծանր օրեր պիտի ապրինք, եթէ չարունակենք մեր անտէր ու անկազմակերպ վիճակը:

Կա՞յ հայ դատ. եւ եթէ կայ, ո՞վ է անոր տէրը եւ ո՞վ պիտի փնտռէ անոր լուծման ճամբաները. զոհողութիւններ սատնձէ եւ համապատասխան միջոցներ ձեռք առնէ, ազգովին ու հաւաքական, միահամ ջանքերով:

Մտածենք այս հարցերու մասին ու տանք պատասխանը, եթէ գտնենք:

Կենանք հոս, սակայն, այս համազգային ու կենսական հարցէն եռք, խորհելու համար մեր առօրեայ հոգերուն վրայ, ոչ նուազ հրատապ ու ոչ նուազ կարօտ՝ անմիջական լուծումներու:

Քանի մը ամիսէ ի վեր ծանր տագնապի մատնուած է մեր ժողովուրդի մէկ բեկորը: Սանճագի հայութիւնը: Հայրենի դարաւոր հող մը, որ մեր աչքերուն առջեւ կը սահի մեր ոտքերուն տակէն դաւով, դիւանագիտական սակարկութիւններու զոհ երթալով:

Ծանր, խուճապային օրեր ապրեցաւ մեր ժողովուրդի այդ թանկագին բեկորը: Ցեղային մեղմացաւ խուճապը, բայց մնաց վտանգը իր բովանդակ ծանրութեամբ ու մղձաւանջով:

Գրեցինք, դիմումներ ըրինք, բողոքեցինք ու լռեցինք: Բայց, տագնապը կը մնայ ու պիտի տեւէ, գուցէ ընդգրկելով վաղը աւելի լայն սահմաններ եւ աւելի խոշոր զանգուածներ:

Կը զգա՞նք մեծութիւնը տագնապին, որ կայ ու պիտի գայ դեռ վաղը: Ջենք մնդեր հակառակը: Թերեւս, կը զգանք չափով մը. կ'ըմբռնենք վտանգը եւ հարուածը՝ որ կը տրուի մեր ժողովուրդի սրտին:

Բայց, ի՞նչ նշանակութիւն ունի ըզգալն ու ըմբռնելը տագնապին, երբ չենք շարժիր ու աշխատանքի չենք լծուիր: Երբ չենք լարեր մեր ամէն կարգի ուժերը, մեղմելու տագնապը եւ դիմագրաւելու գալիք վտանգը: Մէկդի դրինք քէլ վերը հայ դատը, բայց չենք կրնար անոր մէկ պզտիկ բեկորը, Սանճագի դատը՝ մէկդի դընել, որ կը պահանջէ անմիջական հոգածութիւն եւ արագ ու անմիջական լուծում:

Առանձին, անտէ՞ր պիտի մնայ դարձեալ այս դատն ալ, մեր ապիկարութեան, մեր անհասկացողութեան եւ անգործութեան հետեւանքով:

Քաղաքական սառոյց տագնապ, տընտեսական անհուն թշուառութիւն եւ անստոյգ ու վտանգաւոր վաղորդայն մը.— ահա Սանճագի հայութեան կեանքը:

Ու ժողովուրդ մը, որ կը տանէ այս բոլորը, առանց տագնապին համապատասխան ջանքերու:

Պիտի շարունակուի՞ այս կացութիւնը, թէ պիտի գայ սթափումը: Սթափումը եւ ապա աշխատանքը՝ կազմակերպուած՝ մշակուած ծրագրով, առանց խուճապի, բայց առանց դանդաղութեան. հաւաքական, ազգային, ընդհանրական ջանքերով, միակ եւ գերագոյն նպատակ ունենալով Սանճագի հայ բեկորին կեանքի ապահովութիւնը, հնարաւոր բոլոր ձեւերով ու միջոցներով: Վտանգը մեր դուռը կը բախէ եւ մենք կը դիտենք պատուհանէն. պիտի շարունակե՞նք դիտել թէ դառնալ եւ գործի անցնիլ, վայրկեան պահանջներուն համաձայն: Այնպէս ինչպէս վայել է փորձ, տաք ու պաղ տեսած ժողովուրդի մը, որ պատմութիւն ունի եւ պատմութիւն կը ստեղծէ:

Գործենք այնպէս սակայն, որ վաղը պատմութեան դատաւճիռը չզրուի մեր ճակատին, եթէ ուշ մնանք:

Եթէ վտանգը խորտակէ մեր դուռը եւ մենք խաղաղեցնենք մեր խիղճը, տաք արցունքներով:

Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի

ՆԱԽԱՊԱՇԱՐՈՒՄՆԵՐ

Դաստիարակութեան վերագրուած դերը, անոր նպատակին սխալ ըմբռնումը, շատ մը երազներ ոչնչացուցած, շատեր յուսախաբութեան մատնած է յաճախ, մանաւանդ այս վերջին տարիներու տնտեսական անխնայ տագնապի միջոցին:

Մտաւորականներ կը գանգատին, ցաւ կը յայտնեն որ արհեստաւոր մը, պարզ գործաւոր մը իսկ իրենցմէ լաւ կը վարձատրուի, եւ թէ իրենց մէջ անգործութիւնը ալ աւելի է:

Եւ դառնութեամբ կը հետեւցնեն թէ դաստիարակութիւնը զուրկ է օգտակարութենէ եւ իրենց պարապ տեղը այնքան յոգնած, ժամավաճառ են եղած:

Անոնք կը մոռնան սակայն թէ ուսման նպատակը շահախնդրական ըլլալէ վեր է: Նիւթական դիրքերու հասնելու պատուանդան մը չէ ան: Ամէն կողմ աւելորդ է ըսել՝ կեանքի դժուարին պայքարը յաջողապէս մղելու ամէնէն կարեւոր ու օգտակար գործիքն է ան. ուսում սերտ առնչութիւն ունի նիւթական բարօրութեան հետ:

Ջկայ գործունէութեան տեսակ մը ուր արամութիւնը օգտակար չըլլայ: Ամէն օր, ամէն գործի մէջ կը տեսնենք մշակուած ու անմշակ մտքի տարբերութիւնը, մին խելքին ուժովը, հնարամտութեամբ, խոհեմութեամբ կը յաղթէ դժուարութեանց, իսկ միւսը ձախորդութեան կը մատնուի:

Ինչը ամէն մարդ ունի, եւ հաւասար չափով, բնականաբար: Տարբերութիւնը կը կայանայ որակին մէջ: Եւ այդ որակն ալ գործն է դաստիարակութեան, որ չի կրնար չափազանց ըլլալ երբեք, այդ որակին լաւութիւնը երբեք չափազանց չըլլալով: Անհիմն է ուրեմն անօգուտ ժամավաճառութիւն համարել զայն: Եթէ յանցանք մը ունի, ան ալ երբեմն յաւակնոտ ու մեծամիտ ընելն է, մանաւանդ երբ թերի է եւ հարեւանցի:

Ու երբ յաւակնոտութեան հետեւանքն է ընկերային արմատացած այն վնասակար նախապաշարումը, թէ գրիչով աշխատիլը պատուաբեր, իսկ գործիքով աշխատիլը անպատուաբեր է, ինչ որ կը կաշկանդէ [illegible]ութիւնը:

Մարդ որքան ալ ուշիմ, զօրաւոր կամքի տէր ըլլայ, կը ներկայանան պարագաներ որոնց դէմ չի կրնար պայքարիլ, կամ չի կրնար յաղթել: Արդ, անոնց խաղալիկն ու զոհը չըլլալու համար ինքը անոնց կը յարմարի, այսինքն՝ կը գործէ ոչ թէ ըստ իր փափաքին, այլ ըստ անոնց պահանջին:

Աւելորդ է ըսել անշուշտ թէ այդ պարտաւորութիւնը հաճելի բան մը չէ: Արդարեւ, երջանկութեան կարեւոր պայմաններէն մին է սիրած գործովը պարապիլը: Սակայն նիւթական անձկութիւնը միթէ՞ չսիրուած գործով մը պարապիլէն աւելի դժբախտ չըներ մարդը. Անկէ զատ, սիրած գործին համար մարդ կրնայ միշտ ժամանակ գտնել:

Սոյն նախապաշարումով ասպարէզ ընտրութիւնը արժանապատուութեան խնդիր մը կ'ըլլայ: Բայց միթէ ասպարէ՞զն է որ մարդը պատուաւոր կ'ընէ: Եթէ այդպէս ըլլար, պատուաբեր համարուած ասպարէզներու մէջ մարդկային ցեղն անարգողներ այնքան շատ չէին ըլլար:

Նախ անհատական եւ յետոյ ընկերային մեծ բարիք մը պիտի ըլլար այդ նախապաշարումին վերնալը: Ամէն մարդ կրցած ամէն տեսակ աշխատանքը եթէ կատարէր, անգործութիւնը այս համեմատութիւնը չէր ստանար անշուշտ:

Արտասահմանի հայութիւնը սահմանափակ թօթափելով այդ լուծը իր վրայէն, եւ այդպէս կրցաւ պահել իր գոյութիւնը, հակառակ այնքան կաշկանդիչ, արգելիչ միջոցներով շրջապատուած ըլլալուն:

Այսօր դժուար է պատահիլ Հայու մը որ շատ մը գործեր փորձած չըլլայ յաջողելէ առաջ: Որքան մտաւորականներ, նախկին որքան հարուստներ արհեստաւոր են եղած. քանիներ բանուորութիւն կ'ընեն: Եւ այդ ապացոյց մըն է ուշիմութեան, մտքի ճկունութեան եւ կորովի կամքի. յատկութիւններ որոնք մարդը արժանի կ'ընեն իրական յարգանքի:

Ինչպէս ամէն բանի մէջ, մարդիկ նախ իրենց անձնական շահը նկատի կ'ունենան, նոյնպէս ալ երբ կ'ուսանին ոչ թէ ընկերութեան բարիքին, այլ իրենց օգտին, հաճոյքին համար է: Արդ, իբրեւ ուսումնական իրաւունք չունին աւելի պահանջկոտ ըլլալու ընկերութենէն, որ ոչինչ կը պարտի իրենց, ընդհակառակն, շատ անգամ իրենք են որ կը պարտին անոր:

Քիչ շատ քաղաքակիրթ ամէն երկրի մէջ ջանք չեն խնայեր ուսումը կարելի եղածին չափ տարածելու եւ կարելի եղածին չափ մեծ թիւով մարդիկ մասնակից ընելու անոր օգտին ու հաճոյքին: Եւ այդ ջանքին մէջ պէտք է տեսնել մարդասիրական բարձր պարտականութիւն մը:

Հայը՝ այնքան ուսումնատենչ, որ սիրայօժար կատարած է միշտ այդ պարտականութիւնը, եւ ինչ դժուարին, աննպաստ պայմաններու մէջ, ինչ զոհողութիւններով, մանաւանդ Թուրքիոյ մէջ, ուր ամէնէն հեռաւոր, աննշան գիւղերն անգամ օժտած էր դպրոցներով, հիմա, լուսաւորութեան որրաններուն մէջ չէ որ պիտի ընդունի դաստիարակութիւնը անօգուտ ժամավաճառութիւն նկատելու անհեթեթ կարծիքը:

Ն. Մ. Տ.

ՏԷՐՍԻՄԻ ՀԱՐՑԸ Ի՛ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԼՈՒԾԵՆՔ

«Ուլուս»ի խմբագրապետ Գ. Ֆալիհ Րըֆքը, որ վարչապետին վերջին ընկերացած էր Անգարայէն, կը գրէ Էլազըզ (Խարբերդ) ճամբորդութեանը ընկերացած էր Անգարայէն, կը գրէ վերի խորագրին տակ.

«Էլազըզէն Մուրատ գետի վրայ շինուած նոր կամուրջը տեսնելու համար Փէրթէք կ'երթանք: Մեր դիմացը կը գտնուին Տէրսիմի սեւ լերկ լեռնակոյտերը: Ժամերն լաւ մէկ խօսքը կը մտաբերեմ. «Տէրսիմ արշաւանք կ'ըլլայ, յաղթանակ չըլլար»:

Տէրսիմի մէջ պետական հեղինակութիւն կազմելու ջանացող Օսմ. վարչութեան կիրարկած դրութիւններէն մէկն էր՝ զարնել եւ քաշուիլ, միւսը՝ «բէյ»երուն եւ «աղա»ներուն հետ յարմարիլ:

Անգործութիւնը նատելով եւ տեղատուութիւն կարելի է հաստատել: Իսկ յարմարելու ձեւը կը նշանակէ «բէյ»ն եւ «աղա»ները անգամ մըն ալ պետական հեղինակութեամբ զօրացնել եւ ժողովուրդին վրայ անոնց կեղեքումն ու ճնշումը աւելցնել: 1877ին երբ Օսմանցիներուն եւ Ռուսերուն միջեւ ձգտուած վիճակ կար, էրզրումի ռուս հիւպատոսին հետ բանակցելու գացող Տէրսիմի «աղա»ները, միեւնոյն ատեն կառավարութեան գայմագամներ էին:

Տէրսիմի մէջ երկու տեսակ հող կայ: Մշակելի մասը ուր կը ցանուի, կը հնձուի եւ բերքը իր վրայ ապրող բնակչութիւնը կը կերակրէ: Լեռնոտ մասը որ ներկայիս միայն աւազակներու ապաստանարան մըն է: Ժողովուրդն ալ երկու տեսակ է.— Մէկ կողմը «բէյ»եր, «աղա»ներ եւ «սէյիտ»ներ, միւս կողմը իրենց մարմինն ու հոգին անոնց տրամադրած ընկճուած, անգիտակից եւ անմեղ հօտը:

Ընդհ. քննիչ Իպրահիմ Թալի 1929ին Հօզաթ - Օվաճըգ ճամբուն վրայ, երբ մեզ, խեղճ Տէրսիմցիներուն կ'ըսէ թէ հանրապետական կառավարութիւնը իրենց էլազըզի դաշտին մէջ հող, լծկան, հունտ, տուն եւ ամէն բան պիտի տայ, տարեց այրերէն մէկը աշիրէթի պետին գտնուած կողմը նայելով — կարծես թէ պիտի լսէ — ցած ձայնով կ'ըսէ. «Էֆէնտիս, գիտենք, մենք ալ կ'ուզենք գալ, լծկանի եւ դաշտերու տէր ըլլալ, բայց - աչքովը աշիրէթապետին գտնուած կողմը ցոյց տալով— եթէ ատոնք լըսեն, մեզ կը սպաննեն»:

Տէրսիմի աւազակութիւնը, խաղաղութեան շրջանին, դաշտերու մէջ ճակատ քրտինքով ապրող 150 հազար հայրենակցին անդորրութեան ու աշխատանքի արդիւնքին կը սպառնայ: Իսկ զօրաշարժի եւ պատերազմի ժամանակ, ամէնէն կարեւոր ճամբաները կրնայ անապահով վիճակի մը ենթարկել. Տէրսիմի խնդիրը պէտք էր լուծել:

Նախ պէտք էր հաշուեյարդարի ենթարկել աւազակութիւնը, վերջ տալ «աղա»ներու եւ «սէյիտ»ներու շրջաններին, ժողովուրդին հող տալ եւ աղուոր նոր սերունդին գպրոցներու մէջ դաստիարակութեան, մէկ խօսքով Տէրսիմէն ազատելու համար Տէրսիմը փրկել պէտք էր: Ընդհ. քննչութիւնը այս նպատակով կազմուած է:

Հանրապետական վարչութիւնը ըսկսած է թափանցել Տէրսիմի լեռներուն. կամուրջներ, զօրանոցներ, պահականոցներ, դպրոցներ, կառավարական պաշտօնատուներ եւ բնակարաններ շինելով: Այլեւս ասիկա ոչ թէ արշաւանք մը, այլ հիմնաւորուիլ էր: Կազմակերպութեան սկսելէն մինչեւ հիմա 9 զօրանոց, 4 գիւղախումբի պահականոց, 3 գումարտակի պահականոց, 5 կառավարական պաշտօնատուն, 92 պաշտօնեայի եւ սպայի տուն, 10 դպրոց, 420 քիլոմեթր ճամբայ [illegible] յարդարուած, 684 մեթր երկարութեամբ 9 պէթոն կամուրջ շինուած կամ շինութեան մէջ են: 1000 քիլոմեթր հեռաձայնի նոր գիծեր շինուած են:

Հանրապետական կառավարութիւնը ասոնց եւ այլ կարգի երկրագործական եւ վարչական բարենորոգումներու համար մօտ 3ուկէս միլիոն ոսկի ծախսած է: Փէրթէքի պէթոն կամուրջներէն մէկուն գլուխը կանգնած, մեր քաղաքակրթութեան առթած հպարտութեամբ, Մուրատ գետը կը դիտեմ: Հոս, մարդիկ որոնց պետութիւնը պաշտօն եւ պատասխանատուութիւն յանձնած է, գլխաւորութեամբ յարգելի զօրավար Ապտուլլահ Ալփտօղանի, Աթաթիւրքի վարչաձեւին մեծ ծառայութիւններ մատուցած են:

«Աղա»ներն ու «Սէյիտ»ները, երբ այս ձեռնարկները տեսան, այս [...] չկասկածեցան թէ պետութիւնը [...] պէտք պիտի յաջողի եւ այս [...] կարող մը պահականոցներ [...] մեն յուսահատական յարձակումներ գործեցին: Ահա այս սարքէ [...] մերը, այս ըմբոստ շրջանները [...] ծայր մայրին եւ անցեալ [...] գաղութական շարժումը ամբողջացա[ւ] [...]ցին: Մինչեւ հիմա հաւաքուած զէնքերուն գումարը 12 հազարի կը մօտենայ: Միւս կողմէ քննչութիւնը վայրապէս կամուրջները պէթոնի վերածելով, ամսական պահականոցներու տեղ զօրանոցներ շինելով, ճամբայ եւ դպրոց բանալով, կը շարունակէ լուծել Տէրսիմի հարցը:

Տէրսիմի հարցը խառնակ չէր ընդհակառակն պարզ էր եւ պարզութեան համեմատութեամբ դժուարին էր: Որովհետեւ ոչ մէկ ատեն զօրաւոր հարց մը չէ եղած: Առաջին [...]րէն ի վեր կը պահէ իր [...]թեան, մշակոյթի եւ տնտեսութեան հարց մը ըլլալու բնոյթը:

«Տէրսիմ արշաւանք կ'ըլլայ, յաղթանակ չըլլար» խօսքը լսած [...] մեր վարչապետը, Ճէլալ Պայար, [...]ելով պատասխանեց.

— «Բայց հանրապետական վարչութիւնը ամէն արշաւանք յաղթանակի համար կը կատարէ»:

ԹՈՒՐՔԵ՞ՆԵ ԽՕՍԵԼՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

«Ճումհուրիյէթ»ի խմբագ[...] Գ. Եունուս Նատիի եւ[...] ...ւոր Նատի, որ բաւական ատեն[...] կ'աշխատակցի իր հօր թերթի[...] իսկ խմբագրականները գ[...] խորագրին տակ կը գրէ (6 ա[...]):

«Կէնչլիք» թերթի վերջին [...] մէջ «Թուրքերէն խօսելու [...] ...ին գրութիւնը [...] դացի: Ուղղակի Աթաթիւրք [...] ...րջումէն ծնունդ առած նոր [...] ...դին այսպէս ազգ. Հարցերու [...] ցոյց առուած նախաձեռնութեան [...] հպարտութեան արժանի է [...] ...ւոյն թէթեւօրէն եւ [...] այն թիւերը որոնք ժամանակ[...] Պէյօղլուի մէջ հրեայ վաճառ[...] ջիկներու հետ կը ջանային ֆրա[նսերէն] խօսիլ, ծաղարաններու մէջ ծառա[...] ռուս կիներուն ֆրանսերէն [...] ...ինց ցաւերը կը ճչէին հասկցն[...] Անոր փոխարէն, այժմ սկսած ենք [...] ...իլ ուժեղ երիտասարդական [...] ...ւած մը, որուն մօտ ազգային [...] զգացումը կը կատարելագործ[...] միայն իր երակներուն [...] ...անը մէջ կը փնտռէ իր կատարել[...] փաքած նուաճումներուն համար [...] ունեցած ուժն ու զօրութիւնը:

Անոր կուռ ձայնը՝ մեր [...] ...պատասխանութեան [...] [...]ազմէ:

Լեզուի խնդիրը, հինէն ի վեր [...] բոլորս զբաղեցնող ցաւ մըն է [...] բազմութեան [...] 15 [...] մօտենալուն հակառակ, դեռ մեր [...]

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՓՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

Տեսնելով որ կենդանիներէն վար իջած ենք, գնչուները մտային խորամանկ փոփոխութեան մը ձեռնարկեցին, որ բարբարոս ժողովուրդներու յատուկ է: Գնչուին, Քօղաքին եւ բոլոր ժողովուրդներուն համար, որոնց գործը առեւտրապէս ձիու հետ է— ձիուն վրայ հեծնիլը կը նշանակէ գործնողութեան մասնակցիլ. եթէ ձիուն վրայ չես.— մէկ կողմ կեցիր եւ «ձգէ որ ձորը ընէ»:

Կրիկոր Ժաւր ամէնայարոյց եւ բոլորովին տարբեր մարդ մը եղաւ ու իր հրամաններուն վրայ իր մարդիկը առանց պատճառի յարձակեցան մեր դժբախտ ջորեպաններուն վրայ: Մինչեւ մեր միջամտելը անոնք արդէն բոլոր Թուրքերը երեսի վրայ պառկեցուցած էին,— անոնց կ'օգնէին մեր Զէյթունցիները,— եւ բռնի ու ճարտարօրէն կը խուզարկէին զանոնք, յափշտակելու համար դանակ, ատրճանակ ու դրամ:

Թուրքը երբ ուրիշի մը ձախքով ճամբորդութեան կ'ելլէ, իր դրամը վրան չառներ, ուստի դրամ չգտան գնչուները, բայց զէնքի զարմանալի զանազանութիւն մը գրաւեցին. անոնք, այդ գնչուները, զէնքերէց ընելու մասնագէտներ էին: Մակա Ժաւր վայրկեան մը Ուիլի հանդէպ ունեցած հետաքրքրութիւնը կորսնցուց ու իր ձին քըշեց հոն ուր կը կարծէր թէ առատ աւար կրնար առնել: Առանց վարանելու հրամայեց ծեր կիներէն մէկուն որպէսզի իրենց յանձնեն մարդասպա-յեւ ատրճանակ մը, զոր անմիջապէս իր կուրծքին վրայ պահեց: Ինչպէս կ'երեւէր այդ ատրճանակը ծերունի Իպրահիմին աչքին լոյսն էր, որուն համար ան շատ աղաղակեց, բայց ատիկա իր վերջին ամմամեր եղաւ: Մեր միջամտութեան վրայ երբ Իպրահիմ ոտքի ելլելով զայն ետ ուզեց, Մակա թքաւ անոր երեսն ի վար: Խնդիրը վերջացնելու համար Մընթին անոր փոխարժէքը ազնուօրէն եւ վայրկենապէս վճարեց: Որպէս մեր ծառաները, անշուշտ այդ Թուրքերը պաշտպանելու պարտաւորուած էինք ու այդ զէնքէն զատ սեփականացանք վճարել նաեւ հինգ դանակներուն փոխարժէքը, որոնց վերադառնալու յոյսը յաւէտ չգացած էր:

Մընթին Թուրքերուն դրամական հաշիւր կարգադրելով զիրենք մեզ հետ ճամբորդելէ ազատ ձգեց, որովհետեւ եթէ իրենք ուզէին իսկ ճամբորդութիւնը շարունակել մեզ հետ, միւսներուն կողմէ պիտի չթոյլատրուէին:

Ու երբ Իպրահիմ իր ջորիին վրայ հեծած իր դէմ դառնօրէն խումբը, մոռցաւ բոլոր քաղաքավարական կերպերը ինչպէս նաեւ իրենց ազատ կամքով եղած վճարումը:

— Մաշալլա՜հ, (փառք Աստուծոյ), աղաղակեց ան, Ջղայնութենէն լոր-ձունքոտելով շրթունքներն ու մօրուքը. այս բանի համար հիմա երթամ Հայերուն վճարել պիտի տամ. շաքալներն ալ թող ինձմէ զգուշանան: Եա Ալի՛, եա Մոհամմէ՛տ, Ալլահ՛:

— Կարծեմ ատոնք պարկեշտութեան ըսուած բանը չունին, ըսաւ Մընթին զամբանային ձայնով մը, անոնց հեռանալը դիտելով:

Ինչո՞ւ:

— Ցուանք որ անոնք հիւպատոսին ներկայանալով երդուեցան թէ իրենց դրամէն քառասուն փարա անգամ չեն ստացած: Այս կերպով հիւպատոսը պիտի հասկնայ թէ հեռացած գացած ենք:

— Լաւատե՞ս, յարեց Ուիլ: Այդ հիւպատոսը Անգլիացի է. ան անոնց խօսքին տասացիօրէն պիտի հաւատայ ու պիտի հետեւցնէ որ լաւ մարդիկ չենք մենք:

Վայրկեան մը զուրջ մտատախտահին վրայ հեծնող աղջիկը Ուիլին քովէն հեռանալով հրամաններ կ'արձակէր կիներու եւ ճչացող երախաներու բազմութեան, որ կարծէք այդ բանին վարժուած՝ կը հնազանդէին անոր: Կրիկոր Ժաւր ու իր մարդիկը կանգնած մեզ կը նայէին. մինչ Կրիկոր իր գլուխը կը թօթվէր, ըսել ուզելով թէ Թուրքերուն մեզ ազատ ձգելը քաղաքական պէտք հարուած մըն էր:

— Այդքան կիներու բազմութեամբ եւ կենդանիներով ճամբորդելէ չէ՞ք վախնար. իմացանք որ ճամբուն վրայ աւազակներ կան, ըսաւ Մընթին:

— Մե՛նք ենք աւազակները, էֆէնտի, պատասխանեց Կրիկոր, համեստութեամբ, մինչ միւսները ապուշ ապուշ կը ծիծաղէին:

— Կը լսէ՞ք զինքը, բարկացաւ Րուսթէմ Խան, աւազակ մը որ իր գողութիւններուն համար կը պարծենայ սահմաններու ներկայութեան: Այսպէ՞ս է ապականութիւնը, արեւին մէջ կը հոտի՛:

Ուրիշ լեզուով մը ուրիշ բան ալ ըսաւ ան, որ գնչուները հասկցան. որովհետեւ Կրիկոր սկսաւ քաշել կարծես խթանուած ըլլար եւ հայհոյելով անոր. իսկ Մակա Ժաւր Թօղլով կիներու ամբոխը մէկ կողմ քաշեց իր ձին ու անոր վրայ սուր նայուածք մը նետեց: Այդ ժամէն սկսեալ այդ երկուքը իրարու թշնամի դարձան: Րուսթէմ Խան, որ ժամանակին նոյնիսկ՝ հիմա ալ խալամ եղած էր, չօգօղուած կիներու հանդէպ յարգանք ու հիացում չէր տածեր: Եւ քանի որ գնչուները իրենց զիրենք Հնդկաստանէն եկած կը դաւանին, հետեւաբար շատ արդարացիօրէն պէտք է որ հնդկական նախատիպին հետեւին: Րուսթէմ Խան այնպէ[ս] կը հաւատար թէ ինք որպէս խալամ [...] աւելի գերակշիռ է. իսկ Մակա Ժա[ւր] հակառակը կը կարծէր:

Իրարանցումը պիտի շատնար, եթէ Մընթին իր աշխոյժ ու անհանգստ[...] նոր ձիին բաշէրէն բռնած՝ թամբի վրայ չնետուէր:

— Ցա՞ւ, Րուսթէմ Խան, ան[...] ինկեր եւ թող որ այդ սուր աչքե[...] մեզ որոգայթներէն պաշտպանեն. [...] Մընթին հրամայական եղանակով. [...]

Րահփաւյեա հնազանդեցաւ, [...] Ուիլին առջեւէն անցած ատենը [...] կապոյտ աչքերուն մէջ նայելով, [...] զարմանական կերպով մը մասը բար[...] րացնելով ըսաւ.

— Քիւպատա՞ր, սահիպ:

Ցետոյ իր ձին քշեց, իր պատրաստ[...] նութիւնը կատարած մէկու մը նման[...]

— Ատ ի՞նչ կը նշանակէ, [...] հարցո՞ւ Ուիլ:

— Քիւպատա՞ր կը նշանակէ՝ զգուշացիր, ըսաւ Մընթին: Երթանք, ի՞նչ կը սպասենք:

Այդ միջադէպը Ուիլին «Րահփաւէ[...]» հետ դժուարին պատճառ դարձա[ւ]

(Շար[ունակելի])

...րքերէն չգիտցող հայրենակիցնե–
...կան ։
...կային կարգ մը հանրային վայ–
...րու մէջ, երբեմն երբեմն, կը տես–
...որ Թուրքերէնը չուզի մէջ կը մը–
... փոքրամասնութեանց կողմէ
...րամասնութեան մէջ կը թաղուի ։
...ական սխալներով լեցուն
...ներ, ձեռքի ծանուցումներ,
...րերը պակաս չեն ։ Սակայն
... ենք մեր «Կէնչլիք» թերթի ըն–
...րուն հետ ընդունելու թէ այս
...ին թուղ կը զատուին կուսակալու.
... եւ քաղաքապետութիւննե
...ոյց է ուզել ընենք որ այս գոր–
...ամենի մը մէջ գնելով արժառա–
...ենք Աչա ամբողջ հարցը
...է, եւ կը կարծեմ թէ, այս մասին
...ական պաշտօնեայ մը մէջտեղ չէ
...ած

...ս պնենք որ, կարգ մը մեր
...ին ընկերներուն փողոցը, հան –
...ւայրի մէջ, հոս հոն օտար լեզու
...թիւնը պարտաւորութիւննը ըն–
...րով ընթացք մըն է ։ Կը սխալին
...որ կը կարծեն թէ այսպիսի տ–
...ն յորդումներով արդիւնք մը
...կրնան ձեռք բերել ։ Որովհետեւ
...որ չկայ կարգ մը մարդոց օտար
...խօսելուն եւ մեր զատին միջեւ ։
...մեր զատը՝ Թուրքիոյ մէջ Թուրքերէն
...ի սիրապետութեան զատն է ։

...պաշտօնեայ լեզու, պաշտօնական
...ւ է, ընդհանուրին խօսող լե–
...է Թրքահպատակ հայերն–
...երը, իրենց մասնաւոր յարա–
...թեանց մէջ ուզած լեզունին կը–
... խօսիլ ։ Բայց հանրային կեանքի
...Թուրքերէնը հիմնական պայման
...ալի է որ, օտար երկիրներ
...ած Թրքահպատակ Հրեա–
...մէկ մասը, դեսպանատուննե–
... մինչեւ մեր պետութեան ուղղած
...նց խնդրագրերը Ֆրանսերէն, գեր–
...րէն կը գրեն ։ Եւ աւելի տարօրի–
...ը ինչպէս քանի մը տարի առաջ
...էր, այս գրութեանց պաշտօնա–
... ընթացք կը տրուի ։

Պաշտօնական յարաբերութեանց
...մէջ տեսնուած այս անհոգութիւնները
...պէս արժանաւորելէ վերջ, կը կար–
...ծեմ թէ այլեւս մեր փողոցը հանդի–
...պած տեսարաններուն թոյլատու չպի–
...տի ըլլանք ։ Փողոցը, հանրային
...կեանքին գլխաւոր բաժինն է ։ Յանուն
... Թաղէլասն իբր բոլորին խօսող
...յարաբերութիւն մը տեղ կրնայ գրա
... Ծանուցումներն ու ամէն կարգի
...պարտաւորութիւններն ալ այնպէս
...են ։

Այս կարգի գրութեանց քերականա–
...կան սխալները, մեր լեզուին եւ հետե–
...ւաբար մեր ազգային հաչին դէմ անար–
...գանք կը նշանակէ ։ Այս սխալները
...գործողները խստիւ պատժել՝ պէտք է
...որ քաղաքային եւ քաղաքապետական
...մարմիններուն պարտականութիւնը
...ըլլայ ։

Կաճառատուններու ճաշարաններու,
...զբօսավայրերու մէջ աշխատող հայ–
...րենակիցներն ալ, պայման է որ իրենց
...գլխու յաճախորդները մեր լեզուով
...դիմաւորեն ։ Եթէ իրենց դէմը գտնը–
...ող անձը Թուրքերէն չի գիտեր, մի–
...այն այդ պարագային հասկացողու–
...թեան համար ուրիշ լեզուի մը կարելի
...է դիմել ։

Բացի պաշտօնական եւ ընդհ. յա–
...րաբերութեանց պարագաներէն — ո–
...րոնք դժբախտաբար նկատի չեն առ–
...նուիր — հայրենակիցները իրենց մի–
...ջեւ ուզած լեզուներով կրնան խօսիլ ։
Իրենց մէջ փոքրամասնութիւն ու–
նեցող երկիրները միւսներէն զանազա–
նող ընկերային բացորոշ տարբերու–
թիւններ կան ։ Եւ այս վիճակը ոչ մի–
այն մեզի, այլ ամբողջ պալքանեան
ազգերուն յատուկ է ։ Եթէ մեր մօտ
յոյն փոքրամասնութիւն կայ, Յու–
նաստանի, Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ
մէջ ալ նկատելի թուով թուրք փոք–
րամասնութիւններ կ՚ապրին ։ Ինչպէս
հոս Յոյները, հոն ալ Թուրքերը դըպ–
րոցներ, ընկերային կազմակերպու–
թիւններ, թերթեր ունին ։ Պալքանեան
ազգերուն մասնայատուկ այս միասին
ապրելու պարագան նաչա աչքով եւ
նոյնիսկ գոհունակութեամբ պէտք է
դիմաւորենք ։ Որովհետեւ Պալքանեան
համաձայնութիւնը, ապագայի համար
աւելի մեծ յոյսեր խոստացող
կազմակերպութիւն մըն է եւ անիկա
մասնաւորաբար զայն հիմնող ազգե–
րուն իրարու հետ աւելի սերտ կերպով
միացումը պիտի իրականացնէ ։

Գալով այն մարդկային բազմու–
թեան, որ հակառակ Սպանիացի չըլ–
լալուն սպաներէն, հակառակ Ֆրան–
սացի չըլլալուն Ֆրանսերէն կը խօսի,
անոր մինչեւ հիմա եղածին պէս ապ–
րիլ շարունակելը՝ մեզի վնասելէ աւե–
լի օգուտ կ՚ապահովէ ։ Այս ճշմար–
տութեան լաւ պէտք է հաւատանք ։

Թուրքի չափ Թուրքերէն գիտնալով
հանդերձ օտար ոգի մը կրելը միթէ
լեզուն դրօշմուած կերպով օտար մնա–
լէն աւելի վնասակար չէ

Ուրեմն, եզրակացութիւն.— Անհա–
տական կեանքի չխառնուինք ։ Հանրա–
յին կեանքի մէջ մեր ամբողջ եռանդո–
վը ջանանք մեր Թուրքերէնը իր ար–
ժանի յարգանքի դիրքին բարձրացնել ։

ՈՐՈ՛ՆՔ ԿՐՆԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻ ԸԼԼԱԼ Խ. Ս. Հ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Խորհ. Սոց. Հանր. Միութեան Գե–
րագոյն Խորհուրդը սկսած է արդէն
նոր օրէնքներ շինել ։ Այդ օրէնքներէն
կու տանք հպատակութեան օրէնքը ․

ՅՕԴ.— ԽՍՀ Միութեան սահմանա–
դրութեան 21րդ յօդուածին հիման
վրայ ԽՍՀՄ քաղաքացիներու համար
սահմանուած է միասնական միութե–
նական քաղաքացիութիւն ։ Միութե–
նական հանրապետութեան իւրաքան–
չիւր քաղաքացի կը ճանչցուի ԽՍՀՄ
քաղաքացի

ՅՕԴ. 2.— ԽՍՀՄ քաղաքացի կը
ճանչցուին ․

ա) Բոլոր անոնք, որոնք մինչեւ 1917
Նոյեմբեր 7 եղած են նախկին ռուսա–
կան կայսրութեան հպատակ եւ խոր–
հրդային քաղաքացիութիւնը չեն կոր–
սնցուցած ։

բ) Անոնք, որոնք օրինական ձեւով
ստացած են խորհրդային քաղաքացի–
ութիւն ։

ՅՕԴ. 3.— Օտարները, առանց ազ–
գութեան եւ ցեղի խտրութեան, ԽՍՀՄ
քաղաքացի կ՚ընդունուին իրենց խնդ–
րանքով եւ ԽՍՀՄ Գերագոյն Խոր–
հուրդի Նախագահութեան կողմէ, կամ
այն Միութենական Հանրապետու–
թեան Գերագոյն Խորհուրդի Նախա–
գահութեան կողմէ, որու սահմաննե–
րուն մէջ կ՚ապրին ։

ՅՕԴ. 4.— ԽՍՀՄ քաղաքացիութենէ
հրաժարիլը թոյլ կը տրուի ԽՍՀՄ
Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահու–
թեան կողմէ ։

ՅՕԴ. 5.— ԽՍՀՄ քաղաքացիի կամ
քաղաքացուհիի ամուսնութիւնը ԽՍՀՄ
քաղաքացիութիւն չունեցող անձի հետ
քաղաքացիութեան փոփոխութիւն չի
ունեցներ ։

ՅՕԴ. 6.— Ծնողներու քաղաքա–
ցիութեան փոփոխութեան պարագա–
յին, որու հետեւանքով երկուքն ալ կը
դառնան ԽՍՀՄ քաղաքացի կամ եր–
կուքն ալ կը հրաժարին ԽՍՀՄ քաղա–
քացիութենէ, համապատասխան կեր–
պով կը փոփոխուի անոնց 14 տարեկա–
նին չհասած երեխաներու քաղաքացի–
ութիւնը ։ 14 տարեկանէն մինչեւ 18
տարեկան երեխաներու քաղաքացիու–
թեան փոփոխութիւնը կը կատարուի
միայն իրենց կամքով ։ Այլ պարագա–
ներու մէջ, 18 տարին չլրացած երե–
խաներու քաղաքացիութիւնը տեղի
կ՚ունենայ միայն ընդհանուր կարգով ։

ՅՕԴ. 7.— ԽՍՀՄ քաղաքացիութենէ
զրկումը տեղի կունենայ ։

ա Դատարանի վճռով՝ օրէնքով
նախատեսուած պայմաններու մէջ ։

բ) Իւրաքանչիւր մասնաւոր պարա–
գայի մէջ ԽՍՀՄ Գերագոյն Խորհուր–
դի Նախագահութեան հրամանագրով ։

ՅՕԴ. 8.— Անոնք որ կ՚ապրին ԽՍՀՄ
հողամասերուն վրայ, այս օրէնքին ու–
ժով ԽՍՀՄ քաղաքացիներ չեն ճանչ–
ցուիր եւ այլ պետութեանց հպատա–
կութեան ապացոյց չունին, անոնք կը
ճանչցուին անհատներ առանց քաղա–
քացիութեան ։

ԽՄԲԱՆԿԱՐ ՄԸ Հ. Ց. Դ. ՍԷՆ ԼՈՒԻ ԳԱՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ
(Ցաջորդով՝ Կ. Խաչի Սանուհիներու խմբանկարը ։ Այս առթիւ կարդալ ստորեւ հրատարակուած թղթակցութիւնը) ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ ՍԷՆ ԼՈՒԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Նոր սերունդին փըր–
կութեան համար մեր գաղութին մէջ
ալ ջանքեր պակաս չեն ։ Օրինակ Հ. Ց.
Դ. Գատ. եւ սանուհիներու Միութիւն–
ները, որոնց առաջինը երեք տարի ա–
ռաջ դրեթէ դադրած էր չօշափելի
աշխատանքէ ։

Շնորհիւ Հ. Ց. Դ. Ենթակոմիտէի
ջանքերուն, Միութիւնը այսօր նոր
է ափ առած կը թուի, իր կողքին ու–
նենալով Կ. Խաչի սանուհիները ։

1936 — 37 շրջանին 45ը չէր անցներ
անդամներու թիւը, իսկ ներկայիս կը
հաշուէ 81 անդամներ, 10էն 17 տա–
րեկան, որոնց 56 պատանիներ եւ 25
սանուհիներ ։

Բոլորն ալ Ֆրանսական դպրոցները
կը յաճախեն ։ 26ը աւարտած են նա–
խապատրաստական դպրոցները ։ Քի–
չերը միայն կրցած են տեղաւորուիլ
բարձր դպրոցներու մէջ ։ Իսկ ջախջա–
խիչ մեծամասնութիւնը Ֆրանսական
հպատակ ըլլալով, միւս կողմէ ծնող–
ներու անձկութեան պատճառով, կը
հետեւին զանազան արհեստներու ։

Ընդհանրապէս այս է նաեւ միութե–
նէն դուրս գտնուած նոր սերունդի վի–
ճակը ։ Անշուշտ մեզի համար մխիթա–
րական չէ այս պարագան ։ Բայց, կայ
ուրիշ կէտ մը, որ ազգային պահպան–
ման տեսակէտով բարեբախտութիւն
է ։

Թաղիս ազգ. դպրոցին (որ ժամա–
նակ մը մինչեւ 15 տարեկան աշա–
կերտներ ունէր) եւ գիշերային դասա–
ընթացքներու շնորհիւ, միութեան
անդամներու 81էն 62 տղաք, հայերէն
գրել – կարդալ գիտեն ։ Իսկ ներկայիս
ի՛նչ կը սորվին այս հայորդիները ։
Ակնոմբ Ենթակոմիտէն ինչպէս ազգ.
գործերու մէջ, նոյնպէս այս ճակա–
տին վրայ միակն ըլլալով իր կարելին
չի խնայեր այս տղոց զարգացման հա–
մար ։

Շաբաթը երեք օր, (ժողովներէն
զատ) տղաքը հաւաքոյթներ կ՚ունենա–
նան հետեւեալ կարգով ։ Երեքշաբթի
կայծակ խումբին, 14էն 17 տարեկան ։
Չորեքշաբթի Փոքրիկ խումբին, 10–
էն մինչեւ 13 տարեկան, Հինգշաբթի
սանուհիներուն կ՚աւանդուին իրենց
սերիքին համապատասխան նիւթեր,
— Հայոց պատմութիւն, դրուագներ
միջին յետոյ տարուան ազատագրա–
կան պայքարէն, հայերէն ուղղա–
գրութիւն, նամակագրութիւն, ազգ.
եւ յեղափոխական երգեր ։ Երբեմն ալ
վիճաբանական ժողովներ ։

Կ՚ըսեն թէ մէկ ծաղիկով գարուն
չիգար ։ Գիտնալով հանդերձ որ մեր
տարած աշխատանքը, իր չատ մը թե–
րութիւնները ունի, պիտի ուզէինք որ
Մարսիլիոյ միւս շրջաններն ալ օրի–
նակ առնէին Սէն Լուէն, եւ իրենք ալ
բիչ մը աշխատանք թափէին, յանուն
նոր սերունդի փրկութեան ։

ԱՄՍՈՒՆ

ՄՐՑԻՒԺԵԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Թագաւոր մը երբ ժողովուրդին
աչքէն խնձոր մը ծոի ուտէ, մանկլա–
ւիկները ծառն արմատէն կը խլեն ։

** Թշուառութիւնը բարեկամու–
թեան փորձաքարն է ։

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՎԱԶՐԻԿ

Բ.

Եւ ամէն մի ձգուած քարից ծածկուած
էր մի կռիւ, մի ծեծ, մի հալածանք ։
Ասա թէ ինչո՛ւ Վազրիկը միշտ ստիպ–
ւած էր անդադար վազել կամ ազատ–
ւելու, կամ իր կրած ռեւէ վիրաւո–
րանքի համար վրէժխնդիր լինելու հա–
մար ։ Անթիւ անգամ նա ծեծ է կերել
ուրիշներից, եւ նոյնքան էլ ծեծել ։
Երեսի վրայ էլ տեղ չկար, որ ճան–
կռուած չլինէր, չրթունքներն ու յօն–
քերը քարերով պատառոտուել էին ու
սպիացել, եւ Վազրիկը շարունակում
էր իր արկածալից կեանքը եւ գոհ էր ։
Եթէ ռեւէ չարաճճի խաղի համար
նրան վիրաւորում էր մի հասակաւո–
րը, Վազրիկը հատուցանում էր իր ու–
ժեղ թշնամու փոքրահասակ եղբօրը
կամ որդուն ։

Վազրիկը ներել չգիտէր, օրերով ու
շաբաթներով կը սպասէր, մինչեւ որ
հանդիպէր այդ փոքրիկներից մէկն ու
մէկին ։ Բռնում էր առաջինը փողո–
ցում, եւ հատուցանում էր նոյն չա–
փով, ինչ չափով ինքն էր ստացել, մի
ապտակ, կամ մի բռունցք, ո՛չ աւել,
ո՛չ պակաս ։

Վրէժխնդրութեան մէջ սա նրա ան–
խախտ սկզբունքն էր ։

Հարուածում էր, եւ զոհի առաջին
ճիչի հետ՝ նետի պէս առաջ էր ձգւում,
անյայտանալու համար ։

Վազրիկը այժմ պէս վազել գի–
տէր եւ նա վազում էր ։

Եւ ոչ ոք նրա պէս չէր ճանաչում
Այգեստանի բոլոր ծակ ու ծուկը, բո–
լոր անկիւնները, ուր կարելի էր ա–
պաստանել, պատերի այն ցածլիկ մա–
սերը, որտեղից կարելի էր նրա ընկ–
նել պարտէզներ առանց ձեռք ու ոտ–
քը փչելու ։ Նա չատ լաւ ճանաչում էր
մանաւանդ այն խուլ, ոլորապտոյտ ու
մթին չաւիղները, որոնցմով կարելի
էր խոյս տալ առանց նկատուելու ։ Կա–
մուրջներ գիտէր, որոնց տակ կարող
էր ամբողջ օրով թաղնուել, եթէ հարկ
լինէր ․

Եթէ հայ երեխաները նրանից ակ–
նածում էին ու դողում, Թուրք լա–
մուկները նրան ատում էին եւ սոս–
կում նրա ներկայութիւնից, որովհե–
տեւ Վազրիկը տանել չէր կարող, երբ
տեսնէր Թուրքին հայի ծեծելիս ։ Վեր–
ջին դէպքում նա սովորաբար միանում
էր նոյնիսկ իր թշնամի հայի հետ եւ
հարուածում ընդհանուր թշնամուն ։

Այսպէս էր ահա այն երեխան, որ
նեբս ընկաւ մեզ մօտ ։ Ես հաւատացած
էի, որ չնայելով քաղաքի այս դժո–
խային վիճակին, նա դարձեալ հնար է
գտել մէկին ծեծել եւ ապատանել է
այստեղ մինչեւ մութն ընկնի ։

— Վազրիկ, էլի ո՞ւմն ես ծեծել,
հարցրի ես ժպտալէմ, որ խօսակցու–
թեան մէջը մտնեմ եւ մի կերպ ժամա–
նակս սպանեմ ։ Պատասխանի փոխա–
րէն նա նայեց ինձ խոժոռ աչքերով եւ
քիթը վեր քաշեց ուժգին փնչացնելով ։

Վազրիկը պատասխանելու ցանկու–
թիւն չունէր ։

Համակերպուեցի եւ անձնատուր ե–
ղայ իմ ծանր մտքերին ։ Չէի նայում
քուրսու կողմը, ուր չխկում էր ծե–
րունու «աչէր ողորմեան» եւ ուր երկու
փոքրիկները քաշքշում էին իրար ու
լարձրաձայն քրքջում ։ Դրսից դարձ–
եալ մերթ ընդ մերթ լսւում էին հրա–
ցանների ձայները, ծերը ամէն անգամ
կրկնում էր իր սաղմոսը, չները ոռ–
նում էին հրէշաւոր ու մահասարսուռ
ոռնոցներով ։ Երեխաները շարունա–
կում էին խաղալ, ըստ երեւոյթին
մոռցած շրջապատի բոլոր սարսափը ․
Ես նայում էի նրանց եւ մտքիս մէջ
կրկնում «երանի՜ քեզ, մանկութիւն» ։
Խաղի ընթացքին յանկարծ փոքրիկ
Լրեխայի ձեռքը թափով զարկ Վազրի
կի կռծքին ։

— Մ՚անե, մ՚անե... (մի ընէր) ճչաց
Վազրիկը կատաղած ։ Ես մնացի զար–
մացած, նրա ձայնի մէջ կար խորին
զայրոյթի եւ ցաւանալիքի չեշտ ։ Ըն–
կերը վախեցած՝ ձեռքը ետ քաշեց ս–
ծից խայթուածի պէս, կծկուեց ու
խեղճացաւ, մինչդեռ Վազրիկը չըր–
թունքներն իրար վրայ սեղմած, նա–
յում էր նրան չար, անողորմ հայեաց–
քով ։ Թւում էր թէ Վազրիկը կրծքի
վրայ մի վէրք ունէր, մի ցաւոտ
վէրք, որին ընկերը դիպաւ անզգու–
շութեամբ ու կսկծացրեց ։

Նոյն վայրկեանին կատուն վերստին
թռաւ քուրսու վրայ, երկու երեխա–
ները մէկէն ձեռքերին մնկնեցին դէ–
պի կենդանու փափուկ մորթին եւ բռ–
նեցին քաշքշել ։

Կատուն դժգոհեց, ճչաց ու փա–
խաւ, երեխաները ծիծաղեցին բարձ–
րաձայն եւ մոռացան անախորժ միջա–
դէպը ։ Վերստին սկսեց խաղը, մի–
բաւին նրանք քաշքշեցին իրար եւ
յանկարծ էլի մի անգամ լսուեց Վազ–
րիկի ձայնը՝

— Մ՚անե, մ՚անե կասեմ...

Նայեցի, այս անգամ Վազրիկը սար–
սափելի էր, նա ատամները կրճտա–
ցնում էր, բռունցքները սեղմել էր
կատաղաբար, իսկ աչքերից թոյն էր
կաթում ։ Շփոթուած ու երկիւղից ոչն–
չացած ընկերը խոհեմութիւն համա–
րեց քաշուել քուրսու միւս ծայրը,
անգամ մեր ներկայութեամբ վախե–
նում էր Վազրիկից ։

Երեխաների խաղն էլ չվերականգնեց,
գլուխները քարշ ձգած՝ նրանք իրար
էին նայում զաղտագողի կերպով եւ
լուռ էին ։ Կատուն այժմ համարձակ
բարձրացաւ քուրսու վրայ, տեղաւոր–
ուեց իր ուզածի պէս եւ հանդարտ
մամռում էր ։ Ծերունին վաղուց նիր–
հում էր նստած տեղումը եւ նրա «աչէր
ողորմեան»ի ձայնը դադարել էր ։
Տանտիկինը գլուխը քաշ ձգած՝ հան–
դարտ կարկատում էր մի հնոտի,
մերթ ընդ մերթ կրկնելով «խախանտ
կացէք տղեկներ» ։ Ես նկատեցի, որ
Վազրիկը մի քանի անգամ լուսամու–
տին նայեց, ըստ երեւոյթին նա ան–
հանգիստ էր ։ Երկնի վրայ հասաւ,
առաջին աստղերը կախուեցին եւ
տունը կամաց կամաց մթնեց ։

Տանտիկինը կարը ցած թողեց, վեր
կացաւ ճրագը վառելու, լամպը դա–
տարկ էր, վերցրեց, գնաց ներքնա–
տուն նաւթ առնելու ։ Որդին հետեւեց
նրան, Վազրիկից նա խոյս էր տալիս,
թէկուզ մի քանի րոպէով ։

Նոյն վայրկեանին Վազրիկը զող կա–
տուի նման չուրջը նայեց, տեսաւ խը–
ամփացող ծերունուն, թռաւ տեղից
շտապով, վազեց դէպի ինձ, ծունկ չո–
քեց առաջս եւ կուրծքը դէմ տալով
փսփսաց․

— Քակէ՛ր, էսա տեղ բան կայ․

Հասկցայ, սիրտս թունդ եւ հիաց–
մունքով լի դէպի այս փոքրիկ զինուո–
րը, դողդղջուն ձեռներով քանդեցի
նրա կոճակները եւ կրծքի վրայից հա–
նեցի նամակներ, «Դրօշակ» եւ այլ կա–
րեւոր թղթեր ։

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԻՋԵՐ ՀԱՅԱԶՈՒՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

...ր կենը լսեց ։ Սիրտը տեղի կու–
...ր ցաւին ։ Տեսաւ իրեն մօտ գտնուի
...գլիկը, իր եղբօր մէկհատիկ զաւա–
...կը մահուան մէջ, եւ այս տեսակ
...մահուան մէջ ։ Եւ ձեռքէն բնաւ բան մը
...չէր գար՝ անոր կարենալ օգնելու հա–
...մար

Լուսինեա Կրապովիչ այնքան բոցա–
...ռ անզգայութեամբ մը լեցուած էր,
...որ իր սիրտը կը սպառնար ցատկել կե–
...ցած տեղէն ։ Այո՛, կ՚ուզէր Գէքիր Սա–
...մի պէյին երթալ, բռնել Ջէրջէզ, ո–
...րուն հայրը ուսս զօրավար եղած էր,
...եւ կ՚ուզէր ինք իրեն կոմկատուհի
...խօսիլ անոր հետ, եւ թոյլ տար առանց
...Լուսիկ ժամադրմայի մը հետ Մելքընէ
...երթալ Թիֆլիս կարենար ձեռք բերել
...առնելա

Հայոց երկար կարաւանը քաղաքին
...չուրջ բերուեցաւ եւ յետոյ, որովհե–
...տեւ գիշեր եղած էր, քանի մը լայն
...փողոցներէ տարուեցաւ իբրեւ թէ պա–
րապ խան մը, բայց տարագիրներուն
կէսը անգամ չէր կրնար պարունակել ․
Հակառակ ասոր, խեղճերը բռնադատ–
ուեցան խուժել, իրարու վրայ սեղմուած
խուժել, իրարու վրայ սեղմուած
ներքին բակը, սաստիկ տեղատարա–
փի մը տակ էին, այնքան սեղմուած որ
հոսէէն ինկողները չէին կրնար տեղ
գտնել եւ ահռելի աղաղակներ օդը կը
թնդացնէին, մինչեւ որ հրաման եկաւ
զաղրեցնել այդ զաղանաբարոյ ճըն–
շումը եւ խան մտնելէ վերջ յուսահատ
վիճակով արիւն քրտինք մտնող խեղ–
ճերուն մէկ մասը ուրիշ չէնք մը տա–
նիլ ։ Բնականաբար նայող փնտռող
չկար, թէ այդ ճնշումին եւ փախու–
սպրութեան պահուն մայրերը իրենց զա–
ւակներէն եւ միեւնոյն ընտանիքին ան–
դամները իրարմէ կը զատուէին ։

Սիրանոյշ, Մելինէ եւ Լուսինեա
Կրապովիչ Հայերուն առաջին կէսին
հետ խան հասնողներէն էին ։ Այդ գի–
շեր իրարու եւեւէ հրմշտկող ամբո–
խին մէջ կը կենային ։ Տարտամ լոյսին
մէջ կը տեսնէին թէ ինչպէս առաջին
հասնողները նեղ եւ կէս մը փլած սան–
դուխներէն միշտ աւելի վեր չէնքին
տափարակ տանիքին վրայ կ՚ելլէին ։
Բայց անհանդուրժելի զարշահոտու–
թիւն մը զրաւեց անոնց ուշադրութիւ–
նը, եւ նայուածքը բնազդաբար ուղ–
ղուեցաւ անմիջական շրջակայքը ։ Սա–
կայն բարձր յարկերով խանին բակին
տիրող մութին մէջ չէին կրնար բան
մը որոշել տարագիր ընկերներուն կեր–
պարանքներէն զատ, այն ալ տեղ տեղ
գրաստներուն կանակէն ընդմիջուած ։
Յանկարծ կակուղ բան մը զգացին ի–
րենց ոտքերուն տակ եւ ոյրակոծ
դնկվնկոց մը դէպի վար նայիլ տուաւ
անոնց ։

Ըստ երեւոյթին կեցած էին մարդա–
չափ բարձրութեամբ դէզի մը առջեւ,
ամբոխը տարագիրներուն, որ աջ ու
ձախ կը տարուբերէր, հասանէ տաք–
ւածի մը պէս ։ Իսկ իրենք— երկու աղ–
ջիկները— կարծես ամէն վեր կը
մղուէին անդիմադրելի կերպով ։ Ի–
րենց առջեւ կանգնած էր ծերուկ կինը
Մելինէ Արամ ։ Ամէն կողմէ հեղհեղէ
աւելի կը սաստկանար առաջ քշող հո–
սանքը իրենց տառապանքի ընկերնե–
րուն, եւ այս ճնշումը երթալով անդի–
մադրելի կը դառնար, ստիպուած էին
կամաց կամաց տեղ փոխել ։

Առջեւսք գտնուող Սիրանոյշ յան–
կարծ մշտուքի մը վրայ ինկաւ ։ Սար–
սափահար ճչելով նորէն վեր ցատկեց ։
Ինկած էր դէզ մը դիակներու խորը,
որոնց մարմինը պայթեցաւ իր անկու–
մին սաստկութեան տակ, այնպէս որ
ձեռքերը, թեւերը եւ մարմինին վերին
մասերը մածուցիկ եւ զարշահոտ հե–
ղուկով մը ծածկուեցաւ ։

Բակին ամբողջ ներքին մասը մեռած
Հայերու մարմիններով խճողուած էր,
որոնց միջեւ կը տողակէին մեծ ու
պզտիկ տղաքներ, իրենց մայրերու դի–
ակներուն վրայ եւ միւս մեռածներուն
հագուստներուն մէջ, ռեւէ ուտելիք
փնտռելու համար ։

Ամէնէն առջեւ գտնուողները անըն–
կարագրելի, խելակորոյս տագնապի
մը ենթարկուեցան, հասկնալով թէ
ո՛ւր, ի՛նչ բանի առջեւ կը գտնուին,
եւ սարսափով ետ ետ մղուեցան ։ Այն–
քան ուժգին եղաւ այս մղումը որ ե–
տեւէն դէպի առաջ ճնշողները չկրցան
առաջ վարել իրենց շարժումը եւ կե–
ցան ։ Մելինէ խնդիրը իմանալով, յան–
կարծ բուռն ուժով մը ետ քաշեց իր
եղբօր աղջիկը եւ ինք անցաւ անոր տե–
ղը ․

— Մեռելները ինծի աւելի մօտիկ
են քան թէ քեզի, ըսաւ ։ Թո՛ղ, ես
կրնամ անոնց հետ համաձայնիլ ։— Եւ
Սիրանոյշն ու Լուսինեա Կրապովիչը
իր ետեւ անցուց եւ ինք քշեց ջորին
դէպի մեռածներուն դէզը ։ Ինքն ալ
բռնուեցաւ նոյն սարսափէն՝ ինչպէս
քիչ առաջ Սիրանոյշ, երբ զգաց թէ
ինչպէս իր ոտքերը կը խրէին մեռելա–
կոյտերուն մէջ, եւ ջորին խրխնջելով
եւ դժկամակօրէն կը հետեւէր իրեն ։
Մելինէին բոլորտիքը կը ծփար հալա–
ծականներուն ամբոխը, կը վժար կ՚ա–
լեկոծէր աղէտքը, թշուառութիւնը,
ը ո՛ւ աւելի ահաւոր կը դառնար, որ–
քան տառապողները կ՚ըլլային երբեմ–
նի աւելի բարձր, բարեկիրթ եւ զար–
գացած դասակարգէ ։ Երբ կարաւանին
մէջ, որուն պարտաւորուած էին հե–
տեւիլ, օժանդակութեան նոյնիսկ ան–
նշան, կամ յոյժ տկար ատիթ մը ներ–
կայանար, նոյն զարգացած դասակար–
գին պատկանող անձերն էին որ իրենց
ձեռքէն եկածը կ՚ընէին հակառակ
չարչարանքին եւ իրենց համար անտա–
նելի այս թափառական գնացքին ։

Բայց Մելինէ չէր կրնար աւելի յա–
ռաջանալ դժբախտութեան այս ճնշող
ամբոխին մէջ միուած զամուած, մա–
նաւանդ որ իրեն համար անանցանելի
պատի մը պէս կ՚երեւէր դիակներուն
դէզը, որուն վրայէն հարկ էր քալել
մութին մէջ... ։ Ջորին պարտասումէն
քամակարեկ եղած էր, չէր կրնար իր
սրունքները մեռելներուն մարմիննե–
րուն մէջէն ազատել, որքան ալ պատա–
ւը սանձէն քաշէր ։ Ինք ալ հետզհետէ
կը զգար ինքզինքը աւելի խորը խրած
իր մեռած հայրենակիցներուն կա–
կուղ, խմորատիպ, ջերաջերմ զանգ–
ւածին մէջ ։ Ու, այս ամէնուն վրայ,
լսե՛լ մանուկներուն ողբ ու կոծը, ա–
ղաղակը, մանուկներու, որոնք այդ
զարհուրելի շեղջակոյտին մէջ ամէն
նոյն կը սողոսկէին, կը սպրդէի՛ն ։

Յանին այս խճողուած ու խծկուած
բակին զարհուրագին վիճակին մէջ,
անօգնական լքուածմարդկային անթիւ
զուռնի մը հայհուչներուն եւ սրտակե–
ղէք ճիչերուն մէջ, ամէնուն միւրեւ ա–
ձողոք ու անաթափ դարող մահաքուն
ու հեղձուցիչ աղջամուղջին մէջ, կը
զգար Մելինէ Արամ, թէ հասկացողու–
թեան մը ռեւէ փորձ անօգուտ էր ։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

մը։ Անշուշտ խօսքը կը վերաբերի սա ծանօթ պայթուցիկներուն որոնք քաղաքակրթէց հանդամանք ունին (ծիծաղելի)։ Այդ երկրին ժեծամասնութիւնը լուութեան դատապարտուած է։ Եթէ ա եւ է մէկը բողոքէ այս վիճակի դէմ, լռութեան կը դատապարտուի բռնութեամբ։ Եթէ մենք որ եւ է կապ չունենայինք այս հարցին հետ, պարզապէս այս կացութիւնը պիտի համարէինք իբրեւ մէկ պատկերը ժողովրդապետական սկզբունքի գործադրութեան։ Բայց մենք հարկադրուած ենք ժամանակցիլ այս հարցին, որովհետեւ հարստահարուած ժողովուրդներուն մէջ կան 3.500.000 Գերմաններ,— գրեթէ այնքան բնակիչներ որքան ունի Տանըմարքան։ Այս Գերմանները ուժգնօրէն բողոքեցին։ Ամենակարողն Աստուած զանոնք չստեղծեց հպատակելու համար պետութեան մը զոր կ'ատեն։ Աստուած 7.000.000 Չեխերը չստեղծեց ոյժէ ոգի հսկողութիւն կատարեն 3.500.000 Գերմաններու վրայ եւ իրենց խնամակալութեան տակ պահեն զայն։ Անհանդուրժելի են այդ երկրին մէջ տիրող պայմանները։ Քաղաքականօրէն, 3.500.000 բնակիչներ զրկուած են ինքնորոշման իրաւունքէն։ Տնտեսապէս անոնք դէպի կործանում կ'առաջնորդուին ծրագրեալ քաղաքականութեամբ մը։ Իրենց նպատակն է ջախջախել զանոնք։ Ոչ մէկը կրնայ ժխտել այս ճշմարտութիւնը։ Փաստերը մէջտեղն են։ Կ'ուզեն ոչնչացնել Չուտէթեան Գերմանները։ Անոնց հետ կը վարուին վիրաւորիչ եղանակով մը։ Անոնց Թոյլ չեն տար երգել կարգ մը երգեր որովհետեւ հաճելի չեն Չեխերուն։ Անոնք կը խոշտանգուին, որովհետեւ իրենց բարեւելու եղանակը հաճելի չէ Չեխերուն։ Կը յայտարարեմ ժողովրդապետութեանց ներկայացուցիչներուն թէ մենք չենք կրնար անտարբեր մնալ այս բոլորին հանդէպ։ Պէտք է վերջ տալ այս վիճակին։ (Մնացեալը յաջորդով)։

Ճառին տպաւորութիւնը եւ Չեխոսլովաքիոյ դիրքը

Հիթլէրի ճառը խառնակ տպաւորութիւն մը գործեց։ Մ. Նահանգներուն մէջ այն կարծիքն ունին թէ Գերմանիա չուզեր բռնութեան դիմել, այլ կը ձգտի հարցը լուծել նոր բանակցութիւններով։ Անգլիոյ մէջ Հիթլէրը բանակցելու դրամադիր դանելով հանդերձ, կը կարծեն թէ կացութիւնը չէ բարեփոխուած։ Ֆրանսայի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ սփոփանք պատճառեց սա պարագան որ Հիթլէր անմիջական գործողութեան մը ազդանշանը չի տար, թէեւ պարտադիր փաստառ չէ։ Իտալիոյ մէջ ալ կը կարծեն թէ Հիթլէր պատրաստակամ դանելով հանդերձ, պիտի փորձէ իր նպատակին հասնիլ խաղաղ միջոցներով։ Նախարարական խորհուրդը երկուշաբթի օր ամբողջ երկու ժամ պարապեր նիստ գումարեց պատերազմական պաշտօնատան մէջ, նախագահութեամբ Պ. Տալատիէի։ Այս առթիւ արտաքին նախարարը պարզեց միջազգային կացութիւնը։ Ժողովէն վերջը, ներքին նախարարը կարգ մը տեղեկութիւններ հաղորդեց մամուլի ներկայացուցիչներուն։ Այս առթիւ գնահատելով ժողովուրդին պաղարիւնը, յայտնեց թէ հաւատարմութեան ջերմ հաւաստիքներ ստացած է հիւսիսային Ափրիկէէն եւ միւս գաղթավայրերէն։ Պատասխանելով կարգ մը հարցումներու, նախարարը յայտարարեց.

— «Ամէն հաւանականութիւն նկատի առինք ժողովին մէջ»։

Այս յայտարարութեան առնէ Հիթլէր չէր խօսած տակաւին։

*** Հանրաքուէ կատարելու խնդիրը նորէն արծարծուած ըլլալով, չեխական կառավարութիւնը հաղորդեց անգլիական կառավարութեան թէ չի կրնար ընդունիլ այդ ծրագիրը։ Կը կարծուի թէ կացութիւնը աւելի ծանր է այժմ, մանաւանդ որ ամէն օր անախորժ դէպքեր կը պատահին Չեխոսլովաքիոյ մէջ, Չեխերու եւ Գերմաններու միջեւ։

Զինուորական զգուշութիւններ

Նախարարական խորհուրդէն անմիջապէս վերջը, կառավարութիւնը կարգ մը զգուշական միջոցներ ձեռք առաւ։ Ազգ. պաշտպանութեան նախարարը տեսակցութիւններ ունեցաւ զօրավարներ Կամլէնի (սպարապետ), Ժոռժի եւ Պիյեօթի հետ (զինուորական կառավարիչ Փարիզի)։ Կարճ խօսքով, կառավարութիւնը ուշադրութեամբ կը հետեւի դէպքերու ընթացքին եւ ի հարկին պիտի փութացնէ խորհրդարանին վերաբացումը։ Հսկողութիւնը սաստկացած է սահմանագլուխին վրայ։

Սահմանակից երկիրներն ալ խրար անցած են։ Հոլանտական կառավարութիւնը որոշեց զօրացնել ազգային պաշտպանութեան միջոցները, աւելցնելով սահմանապահ զինուորներուն թիւը։ Պելժիական դահլիճը ժողով գումարեց ժամը 4էն 11, եւ որոշեց զինուորական միջոցներ ձեռք առնել։ Կարգ մը տեղափոխութիւններ կատարուեցան գերմանական սահմանին վրայ։ Զուիցերիական կառավարութիւնն ալ արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ սեպտեմբեր 12էն սկսեալ, մասնաւորապէս ամրութեանց շրջանին մէջ։ Ժողովուրդին յանձնարարուեցաւ չմօտենալ այդ շրջաններուն, ուր ականները կամ եւ պատրաստ վիճակի մէջ դրուած են։

ԻՏԱԼԻՈՅ մէջ կը գտնուին 630.000 բնակիչներ, իւրաքանչիւրը առնուազն 7 ողջ զաւակներով, ինչ որ կը նշանակէ համագումար 5.000.000 մանուկ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստի վէճը վերջապէս կարգադրուեցաւ, շնորհիւ Հանրօգուտ շինութեանց նախարար Պ. դը Մոնզիի ջանքերուն։ Բանուորները յաւելում եւ ուրիշ կարգ մը առաւելութիւններ ստացան։

ՆԵՂՈՍԻ ՅՈՐԴՈՒՄԸ կը շարունակուի, մեծ մտահոգութիւն պատճառելով Եգիպտոսի մէջ։ Կը վախցուի որ թումբերը չկարենան երկար դիմանալ թանձր, աղմուտ հեղեղի անհարկու ճնշումին։ Վերջին լուրերու համաձայն հեղեղը իր բարձրագոյն աստիճանին հասած է Գահիրէի եւ Ստորին Եգիպտոսի մէջ։ Ուրիշ չորս գիւղեր եւս պաշարուած են ջուրերէն։

Կ. Խալի վերջին խումբը կը վերադառնայ

Կ. Խալի կողմէ օդափոխութեան ուղարկուած տղոց վերջին կարաւանը Փարիզ կը հասնի այսօր, սեպտեմբեր 14ին, ժամը 4ին (Կ.-Վ.), Մոնփառնասի կայարանը։

Լիոնի եւ միւս քաղաքներու տղաքը Լիոն կը հասնին 16 սեպտեմբեր, Ուրբաթ, գիշերուան ժամը 22.40ին։

Իսկ Մարսէյլի խումբը Մարսէյլ կը հասնի 16 սեպտեմբեր, ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10ին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը։ Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն։

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱՔՕԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 16 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՕԼԻՆՕՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Զաւարեան», «Մուրատ», «Սէրօ», «Պէրէճիքեան» եւ «Արդութեան» խումբերու ընկերները 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Իսլիմեան» սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Երջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Քուռ Լաֆայէթ, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ԱՎԻՆԵՕՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Պար Սանթրալի սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Ակնունի» ենթակոմիտէն, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը։ Կարեւոր օրակարգ։

«ՎԱՐԴԱՆ ՇՂԱ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

«ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ։

«ՎՌԱՄԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքավայրը։

«ԻՇԽԱՆ» խումբի ժողովը 15 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին։

«ԸՆԿԵՐ ԿԱՐՕ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին։

Այս բոլոր ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Երջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ Պատանեկան խումբերու ժողովը՝ 14 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը։ Կը խօսի Ընկ. Պ. ՓԻԼԻԿԵԱՆ

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Կամբ. Բերթիէ) Պատանեկան խմբակի ժողովը՝ 16 Սեպտեմբեր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական տեղը։ Կը խօսի Ընկեր Ն. ՍԱՆՈՒԿԵԱՆ. Նիւթ «Մարզանքի օգուտները»։

ՍԱՐԹԷՅԼԻ «Րաֆֆի» խումբի ժողովը՝ 14 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին. «Շահրիկեան» սրահին մէջ։ Կը խօսի Ընկ. Տ. ԹՈՒՄԱՅԵԱՆ.

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ Պատ. խումբերու ժողովը՝ 15 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին. Կը խօսի Ընկ. Ս. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ. Նիւթ՝ «Հայաստանի աշխարհագրութիւն»։

Վերոյիշեալ ժողովներուն ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ.

1939 "ԴՐՕՇԱԿԻ ՕՐԱՑՈՅՑ„

ԺԹ-ՐԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Դրօշակի» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ շքեղ տպագրութեամբ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մասնումի շէնքեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ գրացի երկիրներու մասին, առածներ եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Գիրքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Տօնակատարը» (նկար՝ Վ. Խաչէնտրեանի) եռագոյն հայկական դրօշ եռագոյնով։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արզումանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Յուշարձանով։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիմանեանի, Սէրէմճեանի, Վաճառեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Գոլոյեանի եւն. նկարները։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապսպրանքները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Շնորհիկ Եազտանեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Սիրուհի Եազտանեանը, բաղձաւարի շրջանէն Բնիկ Շոյլխարցի։ 1917ին աքսորուած է Եոզկատի կողմերը, 13 տարեկանին եւ յետոյ տեսնուած Կարնեցի Թուրք դաղթականի մը կողմէ Պուրսան առնուած։ Իմացնել հետեւեալ հասցէին.

Chenorhik Hazdanian, 11, Rue de la Paix, Viviez (Aveyron), կամ «Յառաջի» միջոցաւ։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՕԼԻՆՕՅԻ Կ. Խաչի Խրիմեան դպրոցի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Կ. Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի, Հայ կամաւորներու միութեան, Երիտասարդաց Միութեան բոլոր անդամները, նաեւ բոլոր ծնողները, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ դպրոցի ընդարձակման կամ հողի մը գնման հարցը։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Garibaldi

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

Le Gérant : H. STEPHAN

17. Rue Damesme. PARIS (13) — A. DER (AGOPIAN)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON. Լիոն — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, Մարսէյլ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères à Marseille.

1er PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 78

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	216 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 15 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

JEUDI 15 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3835

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԴԷՊՔԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԸ

Քսանեւչորս ժամ վերջը, շատ աւելի մռայլ է կացութիւնը, իբրեւ հետեւանք արիւնալի դէպքերու, որոնք յաջորդեցան վերջնագրի մը եւ բանակցութեանց խզման։

Երէկ իրիկուան դէմ ծանօթ էին արիւնալի ընդհարումները, որ պաշարման հրատարակել տուին չեխական կառավարութեան, գերմանական 12 գիւղերու մէջ. Եւ սակայն, դեռ որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէր Փարիզի շրջանակներու մէջ. Այն աստիճան որ, կէս գիշերէն վերջը, երբ թղթակիցները անհամբեր կը սպասէին, պաշարելով Պ. Տալատիէն, վարչապետը պատասխանեց.

— «Իմ տպաւորութիւնս այն է թէ կացութիւնը կը բարւոքի։ Զսփուռ եղած եւ խոհեմութեան յորդորներ տուինք Չեխերուն եւ կը յուսանք թէ պիտի լսեն մեզ։ Հանգիստ գացէք գիս եւ գացէք պառկեցէք»։

Այս տպաւորութեամբ ալ, վարչապետը վերջին պահուն աւելորդ սեպեց խորհել այն ճայնասփիւռ ճառը, որուն համար մեծ պատրաստութիւններ տեսնուած էին Փրակայի մէջ (ճառը պիտի ուղղուէր չեխ ժողովուրդին, ֆրանսերէն).

Քանի մը ժամ վերջը, դէպքերը զահավէժ ընթացք մը առած էին, գերմանական վերջնագրին մերժումով եւ բանակցութեանց խզումով։ Եւ հիմա կը գտնուինք վրդովիչ հարցականի մը առջեւ,— Պատերա՞զմ թէ խաղաղութիւն։

Վերջին լուրերը արդէն կը խօսին չեխական զօրաշարժի մասին.— Տասը օրէ Փարիզ եւ Լոնտոն կը շարունակեն բացառիկ միջոցներ ձեռք առնել, անձկութեամբ սպասելով ճակատագրական նշին, իսկ Պերլին կարծես պատրաստ կեցած է, միջամտելու համար, եթէ նոր անկարգութիւններ պատահին։ Չեխական կառավարութիւնը կը պահէ պաշարման վիճակը, բայց կարելի չէ բացարձակապէս ապահով նկատել այս տնօրինութիւնը, քանի որ գիմացը կը գտնուի յեղափոխական ուժ մը, իսկ սահմանին վրայ՝ մղիչ ազդակ մը։

Հիթլէր ըմբռնողութիւն խոստացաւ Հենդերսոնին, ըսած էր ըսել։ Կարելի պիտի ըլլա՞յ հեռացնել իր միջամտութիւնը, հրաշագործ բանաձեւ մը ճարելով, վերջին պահուն։

Ահա բուն խնդիրը, որ սատկապէս լարած է աշխարհի ուշադրութիւնը։

ՈՂԲԱՑԵԱԼ ԺԱՆ ԼՈՆԿԷԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, մահացու արկածի մը զոհ գնաց Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան վարիչներէն քաղաքագէտ Ժան Լոնկէ, նախկին երեսփոխան։

Հանգուցեալը ծնած էր 1876 մայիս 10ին, Լոնտոնի մէջ։ Հայրը, Շարլ Լոնկէ, որ Փլէժմանսոյի գործակիցը եղած էր «Ժիւսթիս» թերթին հրատարակութեամբ, Լոնտոնի մէջ կը յաճախէր Կարլ Մարքսի տունը, եւ այս առիթով ալ ծանօթացաւ ու ամուսնացաւ անոր աղջկան հետ, որմէ ծնաւ Ժան։

Ժան Լոնկէ իր մանկութեան օրերէն իսկ ինքզինք դրաւ ընկերվարական մթնոլորտի մէջ։ Ամառները իր արձակուրդը կ'անցընէր Անգլիոյ մէջ եւ յաճախ առիթը ունէր գտնուելու Հարտիի, Հէնտըրսընի, Լիպնէխտի շրջանակին մէջ։

1895ին եկաւ Փարիզ եւ մտաւ իրաւաբանական համալսարանը, միշտ գործօն հետաքրքրութիւն ցոյց տալով դէպի ընկերվարական շարժումը։ Գործակցեցաւ Ընկերվարական Շարժում պարբերաթերթի հիմնումին։

Տրէյֆիւսի դատը եւ անոր շուրջ ընթացք առնող եռուն հանրային պայքարը պատճառ դարձան, որ Ժան Լոնկէ յարի ընկերվարականներու Ժոռէսեան թեւին, թշնամելի հեռ հիմնեց ընկերվարական կուսակցութեան ձախ թեւը, միշտ մնալով «հակառակորդ» պարագլուխ։ Ընկերվարականներու մէկ թեւը, որ դէմ էր ընկերվարականի մը գահլիճին անդամակցելուն)։

1901ին իրականացաւ Ֆրանսայի ընկերվարականներու միութիւնը։ Այնուհետեւ Լոնկէ ամբողջ կեանքը նուիրեց այս կուսակցութեան աշխատանքներուն. Եղաւ գործիչ, քարոզիչ, թեկնածու ընտրութեանց առեն։ Մասնակցեցաւ կուսակցական կարեւոր բոլոր խորհրդաժողովներուն։ 1905ին ընտրուեցաւ կուսակցութեան Գործադիր Մարմնի անդամ եւ այնուհետեւ միշտ մնաց այդ պաշտօնին մէջ։

Լոնկէ կոչումով հրապարակագիր էր եւ այդպէս ալ մնաց մինչեւ մահը։ 1901էն աշխատակցեցաւ «Փըթիթ Ռէփիւպլիք»ին, 1904 «Լ'Իւմանիթէ»ին։ Կը գրէր արտաքին քաղաքականութեան հարցերու շուրջ։ Ջերմ միջազգայնական մըն էր։ 1913ին եղաւ Միջազգայինի անդամ։

1914ին ընտրուեցաւ Սէնի շրջանին երեսփոխան։

Պատերազմէն ետք, ընկերվարական կուսակցութեան ծոցին մէջ ծագած պառակտումներու եւ պայքարներու ընթացքին Լոնկէ միշտ ալ մնաց առաջին գիծերու վրայ, եռանդուն, գործօն, անխոնջ։ 1932ին վերընտրուեցաւ խորհրդարանի անդամ, (1919ին կորսնցուցած էր)։ 1936ին դարձեալ կորսնցուց այս աթոռը, համայնավարի մը տեղ տալու համար։

Եղած է նաեւ Շաթընէյի քաղաքապետ եւ անդամ Սէնի նահանգային խորհուրդի

Լոնկէ հրատարակած է մէկէ աւելի գիրքեր։

1900ին լոյս տեսած է իր «Սուլթանը եւ մեծ պետութիւնները» երկը, 1906ին՝ «Ընկերվարական շարժման զարգացումը Ֆրանսայի մէջ», 1908ին՝ «Անարխիստներ եւ ռուսական», 1913ին՝ «Գերման ընկերվարականները պատերազմի եւ զինապաշտութեան դէմ»։

Անսէքլոփէտի Սոցիալիստի մէջ 1913ին լոյս տեսած է Լոնկէի մէկ կարեւոր աշխատութիւնը՝ «Միջազգային ընկերվարական շարժումը»։

1918ին լոյս տեսաւ Լոնկէի «Մարքսի վարդապետութեան միջազգային քաղաքականութիւնը» երկարաշունչ աշխատութիւնը։

*** Հայ ժողովուրդին եւ մասնաւորապէս Դաշնակցութեան հետ իր բարեկամութիւնը կը սկսի համիտեան շրջանէն, երբ ոչ միայն կը մասնակցէր բոլոր հայանպաստ շարժումներուն, այլեւ կ'աշխատակցէր «Փրօ-Արմենիա» թերթին, հանգուցեալ Փիէռ Քիյեարի, Փրէսանսէի եւ ուրիշներու հետ։ Վերջին տասնամեակի ընթացքին ալ, հակառակ իր բազմազբաղ վիճակին, յօժարութեամբ կը պատասխանէր ինչպէս դրաւէրներու, նոյնպէս զանազան դիմումներու. 1930ին պաշտօնապէս մասնակցեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան քառասնամեակի տօնակատարութեան, աւելի վերջը՝ ընկեր Մ. Վարանդեանի ողբահանդէսին եւ ուրիշ հաւաքոյթներու։ Բարեկամ էր նաեւ Կովկասեան ժողովուրդներու, մասնաւորապէս Վրացիներուն։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՒԵԼԻ ԾԱՆՐԱՑԱՒ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՄԷՋ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿ

Գերմանական կուսակցութեան վերջնագիրը

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԽԶՈՒԵՑԱՆ ԵՒ ՀԵՆԼԱՅՆ ՊՐԱՀԱ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻ

Հիթլէրի ճառէն անմիջապէս վերջը, երեքշաբթի օր շարք մը արիւնալի դէպքեր պատահեցան Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջաններուն մէջ։ Առաջին առթիւ սպաննուեցան 12 հոգի, որոնց ութը Չեխեր են, չորսը Գերմանացիներ։ Շատ աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն վիրաւորները։ Այս դէպքերուն հետեւանքով, չեխական կառավարութիւնը պաշարման վիճակ հրատարակեց 12 շրջաններու մէջ։ Գերմանական կուսակցութիւնը անմիջապէս վերջնագիր մը ուղղեց, պաշարման վիճակը ետ առնելու համար, վեց ժամ պայմանաժամ տալով։ Վերջնագիրը կ'ըսէր թէ հետեւանքներուն ամբողջ պատասխանատուութիւնը չեխական կառավարութեան վրայ պիտի իյնայ, եթէ վերջնագրին պայմանները չընդունուին։ Չեխ վարչապետը խորհրդակցեցաւ Փրակայի անգլիական եւ ֆրանսական դեսպաններուն հետ, յետոյ ժողովի հրաւիրեց Նախարարական խորհուրդը, նախագահութեամբ հանրապետութեան նախագահին։ Նիստը տեւեց վեց ժամ։

Գերմանական վերջնագիրը վարչապետին յանձնուեցաւ ժամը 5.30ին, Հէնլայնի պատուիրակներէն Քարլ Ֆրանքի կողմէ։ Կարճ խորհրդակցութենէ մը վերջ պայմանաժամը երկարաձգուեցաւ մինչեւ կէս գիշեր։ Կառավարութիւնը նախ անընդունելի նկատեց վերջնագիրը, բայց յետոյ համաձայնեցաւ ըսել, պայմանաւ որ Գերմանները յանձն առնեն ապահովել բարեկարգութիւնը։ Ժամը 11ին վարչապետը իր մօտ հրաւիրեց Պ. Ֆրանքը, կացութեան մասին խորհրդակցելու համար. բայց գերման պատուիրակը պատասխանեց թէ պիտի ներկայանայ Հէնլայնի փոխանորդը, Պ. Քունդ։ Խորհրդակցութիւնները շարունակուեցան կէս գիշերէն վերջն ալ, եւ ~~առաւօտեան դէմ, ժամը 4ին, հեռաձայնը կը հաղորդէր~~ թէ Հէնլայն խզած է բանակցութիւնները, լուծելով իր պատուիրակութիւնը եւ չեղեալ համարելով իր առաջարկած ութ կէտերը։ Գերմանացիները այժմ կը պահանջեն հանրաքուէ, իբրեւ միակ ելք։ Այդպէս Դաշնակցութեան շրջանակներուն ինչպէս եւ Իտալիոյ մէջ ալ այս տեսակէտը կը տիրէ։ Գերմանացիները պարզապէս գերմանա-չեխ հարց մը կը նկատեն ամբողջ խնդիրը, մերժելով որ եւ է արտաքին միջամտութիւն։

*** Չեխական կառավարութեան յանձնած վերջնագրին մէջ, Հէնլայնի կուսակցութիւնը կը գանգատէր թէ կառավարութիւնը չէ խորհրդակցած իրենց հետ, թէ բազմաթիւ ոստիկաններ եւ ոստիկան-զինուորներ ղրկուած են գերմանական շրջանները, թէ շատ մը Գերմանացիներ սպաննուած կամ վիրաւորուած են պետական ոստիկաններու կամ սահմանապահներու կողմէ եւն.։ Իբրեւ եզրակացութիւն, վերջնագիրը հետեւեալ պայմանները կը դնէր, բանակցութիւնները շարունակելու համար.—

1.— Անմիջապէս վերցնել պաշարման վիճակը։ 2.— Պետական ոստիկանութիւնը անմիջապէս ետ կանչել գերմանական շրջաններէն, բարեկարգութեան հոգը յանձնելով քաղաքապետներուն եւ գիւղապետներուն, որոնք օժանդակ ուժեր պիտի կազմեն։ 3.— Զօրանոց վերադարձնել զինուորները եւն.։

Այս վերջնագիրը շատ ծանր տպաւորութիւն գործեց ամբողջ երկրին մէջ եւ ժողովուրդը անձկութեամբ կը սպասէր կառավարութեան պատասխանին։ Շատեր անխուսափելի կը համարէին զօրաշարժը, իբրեւ միակ պատասխան։

Արդարեւ, պատերազմի վտանգը մօտալուտ կը համարուի Փրակայի մէջ։ Նախարարները ժողով կը գումարեն գիշեր ցերեկ։ Զինուորներ կը պատեն փողոցներուն մէջ։ Կառախումբերն ու ինքնաշարժները անընդհատ զինուոր կը փոխադրեն դէպի գերմանական շրջանները։ Լորտ Րընսիմէնի պատուիրակութիւնը բրիտանական դեսպանատունը փոխադրուեցաւ։

*** Երեքշաբթի օրուան դէպքերը իսկապէս ծանրակշիռ հանգամանք ունէին եւ պաշարման վիճակը, որ նախապէս սահմանափակուած էր հինգ շրջաններու վրայ, տարածուեցաւ 12 շրջաններու մէջ (Պոհեմիա)։ Այս նահանգը ունի 105 շրջաններ։ Պաշարման վիճակի ենթարկուած շրջանները ունին 90.000 չեխ եւ 400 000 գերման բնակիչներ։

Դէպքերէն մէկը պատահեցաւ Չեխակի Կրումլովի մէջ, ուր ամբոխը սուլիչներ փչելով սկսաւ քարկոծել ոստիկան-զօրքը։ Այս առթիւ ձերբակալուեցան 25 հոգի, որոնց վրայ զէնքեր եւ ատրճանակներ գտնուեցան։ Աշի մէջ, որ Հէնլայնի կեդրոնատեղին է, 8000 հոգի ցոյց մը կատարեցին, խորտակելով չեխական արձանագրութիւնները եւ գետնի փռելով ոստիկան մը։ Դպրոցական աշակերտներն ալ մասնակցեցան ցոյցերուն։ Ուրիշ քաղաքի մը մէջ բանուորները գործադուլ հռչակեցին, իսկ աշակերտները դպրոց չգացին։ Փէյրշթայնի մէջ 1500 հոգի թշնամական ցոյցեր կատարեցին, եւ զանգակատունէն ատրճանակ պարպեցին ջոկատի մը վրայ, սպաննելով զինուոր մը։ Նիւէքի մէջ 4000 հիթլէրական Գերմաններ խորտակեցին գործակցական խանութի մը ապակիները, ինչպէս եւ ընկերվարական կուսակցութեան տան դուռները։

Ընդհարումները երէկ ալ շարունակուեցան, հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն։ Բնականաբար երկու կողմերն ալ իրարու վրայ կը ձգեն պատասխանատուութիւնը։

ԱՏՀԱՍՏԱՆԻ խորհրդարանը լուծուեցաւ նախագահական հրամանագրով մը որ դիկտատորական իրաւասութիւններ կուտայ կառավարութեան, նկատի առնելով միջազգային կացութեան ծանրացումը։

ԼԻՈՆԻ շինութեանց բանուորները ընդհ. գործադուլ հռչակեցին։ Փարիզի շինութեանց բանուորներն ալ նոյն տրամադրութիւնը կը ցուցնեն։

ԲԱՑԱՌԻԿ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Կառավարութիւնը արթուն կը հսկէ խաղաղութիւնը պահպանելու համար

ԿԱՐԳ ՄԸ ՆԻՒԹԵՐՈՒ ԱՐՏԱԾՈՒՄԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ.— ԱՒԱԶ ՊԻՏԻ ԱՄԲԱՐՈՒԻ ՏՈՒՆԵՐՈՒ ՄԷՋ.— ՑՈՅՑԵՐԸ ԵՒ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ ԿԱՐԳԻԼՈՒԻՆ.— ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։

Նախարարական խորհուրդը ժողով գումարելով, որոշեց անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել, համաձայն կացութեան պահանջներուն։ Ներքին նախարարը հաղորդեց իր տնօրինութիւնները՝ մայրաքաղաքին եւ արուարձաններու պաշտպանութեան համար. Այս առթիւ հաղորդուեցաւ թէ մեծաքանակ աւազ ամբարուած է, շէնքերու մէջ բաժնուելու համար, իբրեւ զգուշութիւն օդային յարձակումներու դէմ։ Աւազը պիտի տեղաւորուի շէնքերու ամէնէն բարձր յարկերուն կամ ձեղնայարկերուն մէջ, մարելու համար հրդեհները, երբ հրձիգ ռումբեր իյնան։ Աւազի բաշխումը պիտի սկսի մօտերս, ոստիկանական տեղչութեանց միջոցաւ

Ուրիշ հրամանագիր մը կ'արգիլէ բոլոր հրապարակային ժողովներն ու ցոյցերը։ (Համայնավարները ժողով մը սարքած էին երէկ, բայց արգիլուեցաւ. Կուսակցութիւնը բողոքեց)

Կառավարութիւնը որոշեց արգիլել կարգ մը նիւթերու արտածումը, զանոնք անհրաժեշտ համարելով ազգային պաշտպանութեան համար։ Այդ նիւթերուն մէջ մասնաւորապէս կը յիշուին բուրդը, մորթը եւ կաշին, խողակը, բամպակի աւելցուքները, կանեփը, վուշը, երկաթի եւ պողպատի կտորները, հում մետաղը, նիգալը եւն.։ Աւելորդ է ըսել թէ արգելքը ժամանակաւոր է, եւ կախում ունի դէպքերու ընթացքէն։ Իբրեւ առաջին գործողութիւն, Լիլի մաքսային վարչութիւնը արգիլեց բրդեղէնի, երկաթեղէնի եւն. արտածումը, չեղեալ համարելով տրուած բոլոր արտօնագիրները։

Ելմտական նախարարութիւնն ալ իր կարգին անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առած է, որպէսզի դրամական տագնապ չծագի։ Այս մտահոգութեամբ հրահանգներ տրուած են Պանք տը Ֆրանսի։ Ձեռք առնուած միջոցները առայժմ չեն կաշկանդեր ելմտական եւ դրամական ազատութիւնը։ Այս առթիւ կը յանձնարարուի որ քաղաքացիները նոյն վստահութեամբ յանձնեն իրենց աւանդները, փութացնեն տուրքերու վճարումը եւ արձանագրուին ազգ. պաշտպանութեան պարտաթուղթերուն։

*** Անգլիական կառավարութիւնն ալ արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ, ի նախատեսութիւն պատերազմի։ Վարչապետը ոչ միայն ժողովի հրաւիրեց նախարարական խորհուրդը, այլեւ մասնաւոր խորհրդակցութիւններ կատարեց բանակի, նաւատորմի եւ օդատորմիղի վարիչներուն հետ, անհրաժեշտ հրահանգները տալով։ Ամէն օր խումբ բազմութիւն մը կը հաւաքուի արտաքին գործերու պաշտօնատան առջեւ, ժամէ ժամ լուրի սպասելով, հակառակ ոստիկանական արգելքին։ Չեխական վերջնագիրը եւ բանակցութեանց խզումը շատ ծանր տպաւորութիւն գործեցին անգլիական կառավարութեան վրայ։ Նախարարները միշտ ժողովի մէջ են, եւ միայն ճաշի առեն դադար կ'առնեն։ Սպայակոյտին վարիչներն ալ անընդհատ կը խորհրդակցին։ Բացի զինուորական զգուշութիւններէն, Ներքին նաւատորմիղն ալ ռազմափորձեր կը կատարէ Հիւսիսային ծովուն բացերը։ Փ.

ՈՒՐԻՇ ԻՆՉԵ՞Ր ԸՍԱՒ ՀԻԹԼԷՐ

« ՍՆԱՄԷՋ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ ՄԸ ՉԷ ՈՐ Կ'ԸՆԵՄ — ԽԱՉ ՔԱՇԱԾ ԵՆՔ ԱԼԶԱՍ-ԼՈՌԵՆԻ ՎՐԱՅ.— ԲԱՆԱԿԻՆ, ՕԴԱՏՈՐՄԻՂԻՆ ԵՒ ՆԱՒԱՏՈՐՄԻՆ ԶՕՐԱՑՈՒՄԸ.— 278.000 ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ԳՈՐԾԱԾՈՒԱԾ ԵՆ ԱՀԱՐԿՈՒ ԱՄՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՇԻՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ.— ԳՈՂԳՈՏԷ ԳԱՏՈՒԱՐ ՄԸ.— ՉՈՒՏԷԹԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ ՈՉ ԱՆՊԱՇՏՊԱՆ ԵՆ, ՈՉ ԱԼ ԻՐԵՆՑ ԲԱԽՏԻՆ ԶԳՈՒԱԾ։

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակած էինք Հիթլէրի ճառին առաջին մասը։ Ահա՝ ուանիկ մնացեալին ամփոփումը.—

— «Փետրուար 2ի ճառիս մէջ ըսի որ եթէ Փրակա կը կարծէ թէ կրնայ տեւել ներկայ վիճակը, այն սխալուած է։ Ըսած եմ արդէն թէ այդ եւս բայց պիտի չուզեմ որ շարունակուի 3.500.000 Գերմանացիներու հալածանքը եւ կը խնդրեմ որ օտար դիւանագէտները նկատի առնեն թէ սնամէջ սպառնալիք մը չէ այս։

Ազգային ընկերվարական պետութիւնը մեծ զոհողութիւններ կատարեց։ Ան չփայփայեց վրէժխնդրութեան գաղափարը, ընդհակառակն։ Ֆրանսա կորսնցուց Ալզաս եւ Լոռէնը գերմանական հին կայսրութենէն 17րդ դարուն, խաղաղութեան առեն։ 1870ին Գերմանիա ետ առաւ զայն։ Մեծ պատերազմէն վերջ Ֆրանսա նորէն ետ առաւ զայն։ Մեզի՝ Գերմանացիներուս համար մեծ նշանակութիւն ունի Սթրազպուրկի մայր եկեղեցին, բայց մենք խաչ քաշած ենք այդ բոլորին վրայ։ Ոչ մէկը պիտի կրնար բանադատել մեզ որ հրաժարէինք այդպիսի իրաւունքներէ, եթէ մենք այդպէս ըրած չըլլայինք։ Մենք ալ բոլորը վրայ տուինք միանգամընդմիշտ, դադրեցնելու համար Ֆրանսայի հետ եղած յաւիտենական կռիւը։ Մենք միեւնոյն քայլերն առինք ուրիշ սահմանագլուխներու համար։ Մենք գերագոյն զոհողութիւնը կատարեցինք, խաղաղութիւնը պահպանելու եւ հաշտութեան ճամբան բանալու համար։ Շատ կարեւոր պարագայի մը մէջ մենք մերժեցինք զէնքի դիմել ուրիշ պետութեան մը դէմ։ Պատճառը այն չէր որ չէինք կրնար բրիտանական նաւատորմին 35 առ հարիւրէն աւելի մարտանաւ շինել, այլ որովհետեւ կ'ուզէինք մեղմացնել կացութիւնը։ Մենք անմիջապէս համաձայնութիւն մը կնքեցինք Լեհաստանի հետ. համաձայնութիւն մը որ շատ աւելի կ'արժէ քան բոլոր նաւային համաձայնութիւնները

Գերմանիա ամէն կողմ ունի սահմաններ, զորս կը նկատէ անփոփոխելի։ Աւստրիա նկատուեցաւ Գերմանիոյ համար տկարութիւն մը, բայց այսօր ես կ'ուզեմ ուղղել այդ սխալը։ Գերման ժողովուրդը չի կրնար հանդուրժել որ 3.500.000 հոգի տառապին, առանց իր կողմէ անոնց մասին բան մը ըսելու

Մենք կ'ըմբռնենք, որ Բրիտանիա եւ Ֆրանսա պաշտպանեն իրենց սեփական շահերը, եւ ես կրնամ վստահեցնել Փարիզի ու Լոնտոնի պետական դէմքերը, թէ մենք ալ վճռած ենք պաշտպանել մեր սեփական շահերը, բոլոր պարագաներուն մէջ։ Ես կ'ուզեմ յիշեցնել անոնց Ռայխսթակի առջեւ խօսած ճառս 1933ին... «Ես յանձն կ'առնեմ ամէն վտանգ, ամէն նեղութիւն եւ ամէն հալածանք քան կը հրաժարիմ այսպիսի պարտականութեան մը կատարումէն»։ Ոչ մէկ պետութիւն աւելին ըրած է խաղաղութեան համար քան Գերմանիան։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. Էջ)

ՊՈԼՍՈՅ ԿՈՒՍԱԿԱԼԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

(Մտածաւոր թղթակցութիւն «Հայրենիք»ի)

Թուրք մամուլը վերջերս մասնաւոր հպարտանքով արտատպեց անգլիական շաբաթաթերթի մը մէկ յօդուածը՝ Նըւիրուած անգլօ-թուրք յարաբերութեան։ Բանլէ յետոյ թէ Թուրքիա բացառիկ դիրք մը կը գրաւէ արեւելեան Միջերկրականի մէջ, լոնտոնեան պարբերաթերթը կը գովէ նաեւ անոր կատարած յեղաշրջումը:

«Ցնտպատրապմեան յեղափոխութեանց մէջ՝ ամէնէն կատարեալը եւ հիմնականը թրքականն է. Ընկերային տեսակէտներով մեծ գործունէութեան մէջ է Թուրքիա: Ջնջուած են հին նախապաշարումները ու դրութիւնները եւ կազմուած է բոլորովին նոր պետութիւն մը»:

Ուրիշներ ալ կը բաժնեն այս կարծիքը, գիտել տալով թէ Նոր Թուրքիոյ ղարիչները, խիզախ նոր ոգիով կ'աշխատին, ամէն բանէ առաջ նկատի առնելով ո՛չ թէ անձնական դիրքը, այլ հանրային շահը: Այլ խօսքով՝ չըկայ հին կաշառակերութիւնը, պաշտօնը կթան կով դարձնելու մտայնութիւնը: Մարուր յեղափոխականներ են, տրամադիր ամէն զրկանքի ու զոհողութեան:

Հիմ ունի՞ այս պնդումը: Լաւ է խօսքը տալ փաստերուն, այն ալ թրքական փաստերուն, որպէսզի պատասխանն բլլայ առարկայական:

Նիւնակը Թոյլաստ. շլլալով երկար ՝ վերլուծումի մը, նկրկայացնենք միայն մէկ փաստ,— Մուհետտին Իւսթիւնտալի պարագան: Այս մարդը սովորական պաշտօնեայ մը չէ, այլ առաջնակարգ վարիչ մը, ըլլալով թէ՛ կուսակալ եւ թէ քաղաքապետ Պոլսոյ նման քաղաքի մը, որ իրականին մէջ կը շարունակէ մնալ Թուրքիոյ մայրաքաղաքը: Բնակչութեամբ՝ Անգարայի եօթնապատիկն է, առեւտուրով եւ հարստութեամբ՝ թերեւս հարիւրապատիկը: Նախարարներուն եւ երեսփոխաններուն մէկ ոտքը միշտ Պոլիս է. իսկ տօնական օրերուն եւ ամառնանց ամառը՝ գրեթէ բոլորը կը պարտին Անգարան ու հոս կը լեցուին:

Նոյնը նաեւ օտար դեսպաններուն եւ հիւպատոսներուն համար: Միայն գործի համար Անգարա կ'երթան:

Մուհետտին անհ վարիչն է այս կարեւոր կեդրոնին, որուն միայն քաղաքապետական պիւտճէն հինգ միլիոն թրքական ոսկի կը հասնի:

Կուսակալութենէն եւ քաղաքապետութենէն զատ, ան կը վարէ նաեւ Հալք կուսակցութեան Ոճիկայացուցչութիւնը, որ վեր է ամէն բանէ:

Բացառիկ ուրիշ երեւոյթ մը: Զափազանց կամակոռ, Անգարա չարուհնակ կը փոխէ իր մեծ ու փոքր պաշտօնեաները, մէկ տեղէն միւսը զրկելով: Պաշտօնեայ մը ամէնէն շատը երկու տարի կրնայ մնալ տեղ մը: Երբեմն վեց կամ նոյնիսկ մէկ ամիսէն կը փոխուի: Պէտք չէ երկար մնայ,— Անոր վարչաձեւին սկզբունքը:

Արդ, Մուհետտին Իւսթիւնտալ տասը տարիէ ի վեր կը պահէ իր կրկնակ պաշտօնները, որոնց վրայ եկաւ աւելցնելու երրորդ մը՝ երկու տարի առաջ: Կը նշանակէ թէ կեդրոնին աչքի լոյսն է, անոր բացառիկ վստահութիւնը կը վայելէ: Արդէն, քէմալական վարչաձեւին հաստատման սկիզբը, երկու տարի վարած է Ընդհանուր Ապահովութեան Տնօրէնի ամենակարեւոր պաշտօնը:

Ուրեմն, ամենայն իրաւամբ Մուհետտին կրնայ նկատուիլ նոր վարչաձեւին հայելին: Տեսնենք թէ ի՞նչ կը ցոլացնէ այս հայելին:

×

Մնալու համար առարկայական գետնի վրայ, պիտի չներկայացնեմ բոլոր պատմուածները, պիտի չըսեմ թէ կուսակալ-քաղաքապետը ամէն ամիս ոչ գումարներ կը ստանայ Պոլսոյ մեծ ու անթիւ հաստատութիւններէն— ընկերութիւններ, գործարաններ, առեւտրական մինութիւններ, եւն.: կը ստանայ՝ իբրեւ կաշառք կամ «Բլըռութեան բաժին» (սուս փայը), ինչպէս կ'ըսեն Թուրքերը: Պիտի ներկայացնեմ միայն այն դէպքերը, որոնք ստվիճելի են, արձագանգելով ոչ միայն մամուլին, այլեւ դատարաններուն մէջ:

Առաջին դէպքը՝ որ տեղի ունեցաւ 3—4 տարի առաջ, խնամք դրամատան խնդիրն է: Այդ հաստատութեան նպատակն էր վարկ բանալ էսնաֆին (արհեստաւոր դաս), բայց քանի մը տարուան մէջ մէկ դրուշ իսկ չմնաց կէս միլիոն ոսկի դրամագլուխէն: Ամբողջ դրամագլուխը հալեցաւ ազդեցիկ մարդեց գրպաններուն մէջ: Քանի մը բեբողը կը ստանայ 5, 10 կամ 20 հազար ոսկի՝ իբրեւ փոխ, բայց չի վերադարձներ: Ջանացան մեքենաներ կը զրնէին եւ բանի չէն ծառայեր, կը փճանան: Մէկ խօսքով՝ կէս միլիոնը չքացաւ:

Դրամատունը քաղաքապետական ըլլալով, բնականաբար Մուհետտինին ուղղուեցան քննադատութեան բոլոր սլաքները: «Միլլիէթ»ի (Ներկայ Թան թերթին նախորդը) մէջ, քաղաքապետական ժողովի անդամներէն եւ ծանօթ օրագրող Էթէմ Իզզէթ շատ բուռն յօդուածներ հրատարակեց, ի մէջ այլոց ըսելով թէ՝ Մուհետտին իր «անձնական ազարակը դարձուցած է Հալք կուսակցութիւնը»: Գործը մինչեւ դատարան ինկաւ, բայց փակուեցաւ իրաւախոհութեամբ:

Աւելին, փաթարկեցաւ Քաղաքապետական ժողովը, գլխաւորութեամբ Հալքի այդ առենուան Պոլսոյ լիազօր Ճէվտէթ Քէրիմի, որ շատ բուռն ճառ մը արտասանեց, բացէ ի բաց մեղադրելով քաղաքապետը թէ՝ իր մարդուն բաժնած է դրամատան կէս միլիոն ոսկին:

Գայթակղութիւնը անպարտկելի էր, եւ անխուսափելի կը նկատուէր Մուհետտինի թաւալագլոր անկումը: Այդպէս չեղաւ, սակայն: Ներքին գործարութիւնը փակեց խնդիրը, հակառակ իր իսկ քննիչներուն տուած տեղեկագիրներուն թէ՝ ակներեւ է զեղծումը, որուն հետեւանք եղաւ խնամք դրամատան փակումը:

×

Անցեալ տարի՝ Նոր գայթակղութիւն մը, ծանօթ՝ «Օթօպիւսի խնդիր» անունով, եւ մէջտեղ հանուած Թուրքերէն «Թան» թերթին կողմէ:

Համաձայն այդ թերթին, քանի մը հոգի կը յաջողին կաշառքով ձեռք բերել Պոլսոյ որոշ թաղերու միջեւ օթօպիւս բանեցնելու մենաշնորհը: Արտօնութեան միջնորդը կ'ըլլայ Սապուր Սամին, որ նշանաւոր անձ մըն է, իբրեւ «հաճոյքի ընկեր» բազմաթիւ գործարներու եւ մամուլանց Ներքին գործարար եւ Հալք կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար Շիւքրիւ Գայայի: Արտօնութիւնը տուողն ալ, ի հարկէ վասն կաշառքի, քաղաքապետ Մուհետտինն է:

Թուրքերէն թերթը տուաւ նաեւ այլ անուններ եւ աճագին ադմուկ բարձրացաւ, որովհետեւ խնդիրը կը վերաբերի տասնեակ հազարաւոր ոսկիներու:

Սապուր Սամի եւ ընկերները ամբաստանուեցան եւ դատ բացին Թանի խմբագրապետ Ահմէտ Էմին Եալմանի դէմ եւ դատապարտել տուին զայն: Ոլովհետեւ, դատարանը ըստ էութեան չքննեց գործը, այլ միայն նկատի առաւ թէ քննադատութիւնը ճի՞շդ է թէ ոչ: Անոր մէկ փաստը սա է.— ամբաստանեալ վիրաւորանք եղած է, չիրաւի կամ յանիրաւի: Աւելի պարզ խօսելով, եթէ դողին դող ըսես, օրէնքը նորէն կը պատժէ քեզ: Այնպէս որ, Ահմէտ Էմինի դատապարտութիւնը չի նշանակեր Սապուր Սամիի եւ հետեւաբար քաղաքապետին անմեղութիւնը:

Միւս կողմէ, Անգարայէն մասնաւոր քննիչներ եկան եւ մանրամասնօրէն քննեցին օթօպիւսի գործը Հարցաքննելով բազմաթիւ անձեր եւ ամէնէն առաջ քաղաքապետը եւ օգնականները:

Աւելի վերջը կ'անդրադառնամ քննութեան եզրին, միայն անցողակի շեշտեմ թէ՝ «Թան» թերթը այս առթիւ յարոյց նաեւ Բանկալթիի Հայոց գերեզմանատան խնդիրը: Աւելէ զատ, տեղն ու տեղով գրեց թէ կուսակալ-քաղաքապետը բազմաթիւ ննձագիտ. քարեր եւ սիւներ խլացուցած է, մէկ մասը ծախելով, միւս մասն ալ փոխադրելով իր ագարակը:

Այլ առակ յուարույ:

1930ին, քաղաքապետը կ'որոշէ արդիական մեծ գերեզմանատուն մը շինել. Նախ կը ձեռնարկէ պետական հող մը գնելու, բայց յանկարծ կը հրաժարի անկէ եւ Լիֆօ օղլու Էշրէֆ անուն մէկու մը հողը կը գնէ եւ գերեզմանատուն կը վերածէ, ի հարկէ հանրային դրամ ծախսելով:

Հետագային երեւան կուգայ որ, Լիֆօ Օղլուի բրածը պարզապէս փոխանցում մըն է: Սուլթանական իշխանէ մը իբրեւ լքեալ գոյք պետական դանձին մնացած էր ընդարձակ հող մը: Լիֆօ օղլու կը գնէ այդ հողը՝ արտավարը 30 ոսկիէն, եւ Քաղաքապետութեան կը ծախէ՝ արտավարը 73 ոսկիէն: Ուրիշ խօսքով, պետութեան մէկ ճիւղէն հող կ'առնէ եւ կուտայ ուրիշ ճիւղի մը, եւ այս պարզ միջնորդութենէն կը շահի մօտ 25.000 ոսկի..

Երբ գայթակղութիւնը երեւան կ'ելլէ, Անգարայէն քննիչներ եկան եւ հաստատեցին թէ քաղաքապետ Մուհետտին յանցաւոր է, քանի որ Լիֆօ օղլու անոր պաշտպանեալն է, իսկ կաշառքի գործը յաջողցուցած է Անտոնթաս անուն յոյն մը որ տարիներէ ի վեր կ'ընէ նման գործեր, իբրեւ քաղաքապետին կաշառքի խողովակ...

Տարիներով հոս հոն թափառելէ յետոյ՝ քննութեան տեղեկագիրը դնաց Պետական Խորհուրդի Քաղաքային ճիւղին, որ պատկանեալ դատարանն է նման գործերուն: Այդ ճիւղը միաձայնութեամբ անպարտ արձակեց քաղաքապետը, բայց ընդհանուր դատախազը բողոքեց: Ասոր վրայ գումարուեցան Պետական Խորհուրդին բոլոր ճիւղերը եւ վճիռը բեկանուեցաւ

Ընդհանուր ժողովը գտաւ որ յանցաւոր են քաղաքապետը եւ չորս գլխաւոր օգնականները, եւ հետեւաբար պէտք է դատուին:

Պետական Խորհուրդի Պատժական Դ. առեանը անցեալ ամսուան (յուլիս 1ին) սկսաւ դատել մեղադրեալները: Քաղաքապետը յուղիչ պաշտպանողական մը կարդաց, յիշեց իր մեծ պաշտօնեաները, լացաւ, յուզումէն մարեցաւ եւ վերջապէս յաջողեցաւ անպարտութեան որոշում ստանալ, յաղթականօրէն վերադառնալ Պոլիս, ուրկէ մեկնած էր գլխիկոր..

Բայց ուրախութիւնը փոքր մնաց, ինչպէս պիտի տեսնենք:

ՀԵՌԱՏԵՍ ԵՒ ՎԵՐԱՊԱՀ

Ժամանակէ մը ի վեր Թուրք կիսապաշտօնական մամուլը կը զբաղի Հայերով եւ կը ճգնի ապացուցանել թէ Հայեր, Թուրքեր, Տրգառար ծագումով Թուրքեր էին, թէ ցեղակիցներ ենք, եղբայրներ, միայն կրօնքով տարբեր:

Սանճաքի պատմութեան հետ ծնաւ նաեւ ցեղակցութեան պարագան:

Ինչպէս բացատրեց «Յառաջ»ը, այս «ցեղակցութեան» նորոյթը մէջտեղ դրուած է գաղտնի նպատակներով:

Ինչ շարժառիթներով ալ որ մէջտեղ դրուած ըլլայ ցեղակցութեան հարցը, մեզի համար հետաքրքրական է գիտնալ թէ, ի՞նչ նպատակ կը հետապնդեն, ի՞նչ է Թուրք հանրային կարծիքը այս հարցի մասին, եւ Հայերը ինչպէ՞ս պէտք է մեկնեն այս յանկարծական յայտնութիւնը:

Քողանցք ժողված պարի մանելու եւ ծափ զարնելու ժամանակը չէ:

Այս հարցերուն անդրադառնալէ առաջ, կ'ուզեմ կարգ մը պարագաներ յիշեցնել մեր հասարակութեան:

Մեծ պատերազմի ընթացքին ամբողջ հայութիւնը գաղտնային կիրքեւ րով օրէ ու հուրէ անցնելէ վերջ 1916 — 1917ին, երբ Թուրքերը տեսան որ քանի մը հարիւր հազար մազապուրծ ազատած Հայեր Կովկաս ապաստանած իրենց եղբայրներուն հետ կը գործակցին հայկական դատին յաղթանակը ապահովելու համար, անըացատրելի ... վարիչ գործակալներու միջոցով, Թրքահայի եւ Ռուսահայի խնդիր հանեցին մէջտեղ եւ համարձակեցան քարոզել թէ Ռուսահայերուն պատճառով կոտորուեցան Թրքահայերը եւն.: Թրքական օգնականը Սարրզամիշի մէջ Նեռեցին նորինմասն հայերուն քաղցիներ, մեզ երկուքի բաժնելու համար, մեր ճակատը պառակտելու ...

Եւ պէտք է ըսել որ յաջողեցան: Անոնք օգտագործեցին մեր թեթեւամտութիւնը, քաղաքական ...ութիւնը:

Այդ տաղնապի օրերուն գրողեցանք այս հարցով, իրար բզկտեցինք, պառակտուեցանք, մինչեւ որ Թուրքերը մեզ դուրս քշեցին մեր հայրենի հողերէն, Կարինէն, Վանէն մինչեւ Ալեքսանդրապոլ, ստուարեալ Երեւանին:

Ձիլքի եկանք, բայց շատ ուշ էր արդէն:

Դեռ աւելի քստմնելին կայ:

Պատերազմի ընթացքին եւ յետոյ միժամանակեան շարժման նախօրեակին, երբ Հայերը, Վրացիները եւ Թաթարները չկրցան փոխադարձ համակերպութեան մը գալ, պատասխանատուն այն է որ, ամէն օր նոր զաւեր կը լարէր պաշտօնական Թուրքիան.

Անոնց քարոզչութեան համաձայն, Վրացիներուն եւ Թաթարներուն դժբախտութեան պատճառը Հայերն էին: Մեր պատճառովն էր որ Թուրքիան Կովկասը չէր կրնար գրաւել, Վրացիներուն եւ Թաթարներուն անկախութիւն չնորհելու համար: Մենք էինք պատճառը որ Վրացիները եւ Թաթարները երկար ատեն չկրցան առանձին լուծեն ազատիլ, մենք էինք որ միշտ դաւաճանեցինք մեր հարեւաններուն մեր շահերէն առաջնորդուած:

Վրացական եւ Թաթարական թերթերն ալ կրկնեցին այս առասպելները:

Հայերուն համար ստեղծուեցաւ բիկունքի եւ ճակատի միջեւ գոյամարտ մը, մինչ Թուրք բանակը անխնայ աւերելով կը յառաջանար:

Ո՞ւր էր մեր «ցեղակցութեան» դաշտավարը այդ շրջանին

Այս փաստերէն վերջ, քէմալական իշխանութիւնը իր արդիացման բարիքներէն ոչ միայն բաժին չհանեց մեզի, այլեւ տապար իջեցուց ազգային պատմական, ու կրթական հաստատութիւններուն հիմերուն, փլցուց, կործանեց զանոնք: Հայերու ներքին փոքրիկ ինքնավարութեան իրաւունքն անգամ, թաղային, ընտանեկան ու կրօնական, որ նոյնիսկ Սուլթաններու օրով պահուած էր, ջնջեց, նախանձաւից յ... օրէնքներով:

Գործադրեց ճերմակ ջարդ մը որ կ'ին շարունակուի, կրնայ Հայուն վերջին հետքն անգամ անհետացնել Թուրքիոյ մէջէն, ապազգայնացնելով եւ ձուլելով:

Հայ ժողովուրդը ինքնամփոփման ճիգ մը կ'ընէ արտասահմանի մէջ, կորուած հաղորդակցութեան միջոցներէ խորհրդային Հայաստանէն, կտրուած անոր հետ գործակցելու հընարաւորութենէն:

Հայը իրր տէր կ'ուզէ վարել իր ճակատագիրը, ընդհանուր միութիւն մը, իշխանութիւն մը ստեղծելով:

Աշխարհի փոթորիկի վրայ նստած է Պատերազմի վառոդը պատրաստ պայթելու: Անկուշտ ուրիշ հարստահարուած ազգերու հետ, հայ ժողովուրդն ալ արդարութեան կը սպասէ, զգիչ այս անգամ իրական պղպջուրութեան: Թուրքիան գեռ հայերներ ունի չկամ հիւսիւ եւ զէնքի հարաւ ու ..., Թուրքիան ... իր ... ալ ունի, նոյնիսկ, երկրին մէջ: Թուրքիոյ գլխուն ալ կրնան անակնկալներ գալ եւ ըմբռնել է դուշակել թէ որ կողմէն, ինչպէս եւ ինչ հետեւանքներ կրնան ունենալ:

Արտասահմանի հայութիւնը դանէ այժմ դիտակցութեան եկած, մշտական վտանգ մըն է, շատ մը տեսակէտներով:

Եւ ահա Թուրքիան մէջտեղ կը նետէ Սանճաքի խնդրին իբրեւ նպաստաւոր լուծումէն վերջ, ցեղակցութեան խնդիրը մեզ արտասահմանի մէջ ալ չերտարելու, մեր փոքրիկ ճակատները ձեղքելու նպատակով:

Թուրքը մեզ լաւ կը ճանչնայ:

Ցեղակցութեան խնդիրը քաղաքագիտական փորձ մըն է նետուած մեր երեսին, կուրացնելու համար մեր աչքերը:

Թուրքիան դիտակէց է իր խաղ... կութեան:

Եթէ ցեղակիցներ ենք, ինչ ... կայ տասնեակ հազարաւոր ... կիներ, կոյս ու անչափ. ... կան ու ճարտարարուեստական խաժեռնութենէ, ... յարկադրման ... աղիլ Պալքաններու ... պիւղերէն եւ փոխադրել ... վան, Պիթլիս, Կարին, ... մարներ ծախսելով:

Եթէ ցեղակիցներ ենք, ... արեւելեան հայկական ... մեծ մասամբ ամայի, մեզի ... դարձնել իբրեւ մեր ժառանգ... ազատ ու ինքնավար, ... գաւիռք մը տնտեսական ու ... նական:

Եթէ ցեղակիցներ ենք, ... չե՞ն ճանչնար մեր ցեղին ... թիւնները, չե՞ն յմբռներ ... ժողովուրդը իր բաղուկով ու ... ձեռներեցութեամբ, իր ... նի մէջ ձեռք բերած յաջողութ... ներով, իր դրամով, կրնայ ... կեցնել այդ հողամասերը ... բաներ բանալ արդիացած Թուրք... ... ոչ...:

Եթէ ցեղակիցներ ենք, ի՞նչ ... կայ անհամար զործակալներով ... ...եղ հետապնդելու մեզ, ...ձեռնարկները:

Եթէ ցեղակիցներ ենք, չե՞ն ... ... ազգային գեկավար մարմին... հետ կանանչ սեղանի մը շուրջ ... ...իլ եւ լուծել հայկական զաւ...

Այս հարցումներուն պատասխ... մինչեւ այսօր բացասական է.

... իրականութիւնը այն է ... Թուրքը պաշտօնական եւ ... բոլոր միջոցներով կը ձգտի ... հայկական ճակատը, կը ճգնի ... դամբրոնմիշա թաղել մեր դատը ... ձեռքերով, մեր միամտութեամբ:

Ցեղակցութեան խնդիրը նոր ... մըն է, որուն դէմ հայկական ... լին ու հայ ազգային չըջանակներ... ... պէտք է ըլլան ... հետամուտ եւ վերապահ:

Իսկ եթէ անկեղծ են Թուրքերը ... թէ կ'ուզեն վերահաստատել ... ութիւնը, ճամբան բաց է իրենց ... ... չէ:

Զգաստանք հովերէն: Մնանք ... հետամուտ ու վերապահ, ... իր դիտակցօրէն:

ԼԵՒՈՆ ԱՆՆԱ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Ի՞նչ հարկ մեկնութեան ... ... մարդուն:

** Ինչ որ է ոտքիդ տակ ... վիճակ, քուկինդ ալ նոյնն է ... ոտքին տակ:

** Մինչեւ գլխը նիհարնայ, ... րին հոգին կ'ելլէ:

** Անոր ... ներկ... թեան, լաց բարեկամիդ մօտ.

** Հաւկիթ մը բերնի մէջ ... կ'արժէ, քան հաւ մը հաւնոցին ...

** Համբերութիւնը բանալին է ... զատութեան:

** Հրաշէն հնարուեցաւ, ... նըն անհետացաւ:

** Հասոյթը վազուան ջուր է ... ծախքը ջրաղաց:

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՋԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

Ճամբայ ելանք. այս անգամ մեր չորս Զէյթունցիներն ալ հումկու ջորիներու վրայ հեծած կը ճամբորդէին: Մակօ ժաիր իր ձին հեծած՝ Ուիլին քովէն կ'երթար, անիկա իրը նկատելով: Ան թշնամիէն աւելի վտանգի բարեկամ մըն էր, ուստի սեւէ միջամտութիւն չըրինք: Մընթին յառաջ քշեց իր ձին, Ֆրէտ ու ես ալ հետեւեցանք իրեն:

Հայտէ՛, պոռաց Կրիկոր Ժաիր: Եւ բոլոր խայտաբղէտ ամբոխը կիներու եւ երախաներու՝ հեծաւ կենդանիներուն վրայ. ոմանք արդէն բեռնաւորուած գնչուի գոյքերով, ոմանք թամբած, ոմանք առանց թամբի, ոմանք ալ, սանձի տեղ յարդէ սանձեր ունէին: Վայրկեան մը վերջ Ֆրէտն ու ես մեր ձիերը կը քշէինք շրջապատուած անոնց աղմուկ բազմութեամբ: Ֆրէտ ձեռքը արդէն իր սիրական երգէնիկի առեղնաշարին վրայ էր դրած.

Կիներու, երախաներու եւ կենդանիներու այդ այլազան ամբոխին կը հետեւէր խոշոր շուներու վոհմակ մը որ մեր ետեւէն ժամու մը չափ կատաղօրէն հաչեց, մինչեւ որ աւարի յոյս չունենալով այլեւս, կորսուեցաւ գնաց:

Այդ սատանայ աղջիկը որ Ուիլով տարուած է, կարող է շատ աւելի վայրագութիւններ գործել քան Թուրքերը Աթամպուլի եւ այս տեղերուն միջեւ, ըսաւ Ֆրէտ տխուր ժպիտով մը: Անիկա ինծի կը թուի թէ Սաթանիթան է, Կրէսպատրան՝ կեսարի կինը, կամ Սալոմէն եւ բոլոր Պորճիայի տիկինները, մէկ անձի մէջ ամփոփուած: Բայց անիկա ունի աւելի բան մը որ անոնք չունէին:

- Երիտասարդութիւն, ըսի ես: Գեղեցկութիւն, մարզական շնորհ, խենդագոյն հրապոյր.

— Ու. հաւանաբար անոնք ամէնքն ալ ունէին այդ բոլորը:

— Այն ատեն ձիավարութիւն:

— Թերեւս: Կլէօպատրան ձի չէ՞ր կրնար հեծնել:

— Ի՞նչ ուրեմն, հարցուցի ես շուարած:

Անխոհեմութիւն, պատասխանեց, տարտամօրէն իր զործերը

— Զի վախնաք, տիկիններ, ըսաւ ան, խօսքը ուղղելով մեր շուրջի աղտոտ կիներուն. պիտի երգեմ:

ԳԼՈՒԽ 5

Ռուսիա, Ռումանիա, Պուլկարիա, Պոհեմիա, Պարսկաստան, Հայաստան, — առանց ամբողջութիւնը կը կազմէր հալածող երկիր մը այն խումբին համար՝ որուն հետ կը ճամբորդէինք: Երախաներն անգամ շատ քիչ գաղափար ունէին այդ զաւաղիր երկիրներուն մէջ խօսուած լեզուներէն ոմանց մասին: Ուիլն ու իր քովի աղջիկը գերմաներէն կը խօսէին, բայց իմ մօտս գտնուող պառաւ կինը իմ գիտցած լեզուներէս սեւէ մէկուն ծանօթ չէր թըւեր: Քանի մը անգամ փորձեցի զինքը խօսեցնել, բայց ամէն անգամին գլուխը կը շարժէր:

Ֆրէտ լեզուներու մէջ ունեցած իր ձիրքին շնորհիւ, անոնցմէ տաս տասնիրկուքին հետ փորձեց խօսիլ, սակայն ո՛չ լեզուն որ գործածեց անոնք այնպիսի երեւոյթ մը կ'առնէին որ իբր թէ այդ մէկը միայն չեն գիտեր: Ուրիշ պատասխան անոնք միայն կը ժպտէին, քար լռութիւն կը պահէին եւ ուսերը թօթվելով Կրիկորին կողմը կը նայէին, ակնարկելով որ տունին մեծը միայն իրաւասու է օտարականներու հետ խօսելու: Բայց Կրիկոր Մընթիին հետ քիչ մը հեռացաւ մեզմէ:

Մական (այսպէս կը կոչէին աղջիկը), ընդվզեցուցիչ կերպով եւ կատղեցնելու աստիճան կը սիրաբանէր Ուիլին հետ, եթէ սկզբնաւորութեան իսկ ինքզինքը յաղթական հռչակելը եւ ի ... միջամտողներուն սպիտակ ժանիքին ցոյց տալը սիրաբանել կոչենք:

Փոքր երախաներն անգամ զէնք ունէին. բայց Մական ուրիշ սեւէ մէկէն աւելի լաւ զինուած էր եւ իր գրաւած մարդարտազարդ նոր ատրճանակով սպառնաց մարդու մը որ համարձակած էր իր ձին Ուիլին ու իր ձիին միջեւ քշել: Մարդը կարեւորութիւն չընծայեց այդ սպառնալիքին, Մական դայն երեք անգամ ապտակեց եւ զէնը կրկին կուրծքին մէջ պահելով զաշոյն մը հանեց: Այս անգամ վտանգ որ Մակային բրածը կատակ չէր, մարդը ձին խթանեց գնաց:

Ուիլ ոչ մէկ ատեն շարաչար գործածեց եւ օգտագործեց Մակայի երկրպագութիւնն ու վայրենութիւնը. ընդհակառակն անիկա կիներու հանդէպ խոր յարգանք ունէր: Բայց աղջիկը այդպէս չէր: Զէինք գիտեր թէ ան իրապէս Կրիկոր Ժաիրի աղջի՞կն էր թէ ոչ. թէ իրապէս գնչուհի՞ էր, որու երբեք չէր նմաներ. սակայն անիկա վստահաբար Մերձաւոր Արեւելքի աղջիկն էր, որ սեռերու միջեւ հանդարտ վիճակ մը չէր ճանչնար: Իր վարուելակերպը Ուիլին հետ պարզապէս հակօրինական էր:

— Ամերիկան պարտաւոր է սեռերը լուսաւորել, ըսի ես:

— Աղջարարէ, եթէ կը փափաքիս, ինդաց Ֆրէտ: Մեր Ամերիկացին հըզօր է եւ անխոհեմ:

Ֆրէտ բոլոր պատասխանատուութիւնը մէկ կողմ նետեց եւ բարդութիւններ կանխելու դիտումով սկսաւ եղանակներ նուագել: Մեր հեծելախումբը քանի մը անգամ կանգ առաւ, որովհետեւ ձիերը անոր նուագի հընչիւններուն անծանօթ էին, բայց այնպիսի ոգեւորութիւն մը սկսաւ անոնց մէջ որ ջորիներէն մէկը իր ուրախութիւնը արտայայտելու համար ... մէջ կը թաւալէր եւ կամ ... րով կը ջանար երկնքի ամպերը ... ել: Այս կենդանիին բեռ ուրիշ ... րիի մը վրայ բառնալը մեզի համար ... տարեալ տառապանք մը եղաւ

Եւ տարօրինակ կերպով եկաւ ... աւ այն կէտին որ իր նուագին ... նպատակը կը կազմէր, զաղրեցնել. ...ութիւնը Ֆրէտի նուագը ... Կոյլին անսանձ կատաղութիւնը ... ցուց եւ դպաւ անոր բանաստեղծ... ջիղերուն: Ու անիկա երգեց

Միակ լիահագաղ երգը զոր ես ... ցի՝ Մակային երգերն էին անոնք ... Նախարարն Աստուած միայն— ... նոնք ստեղծած է— գիտէ իրապէս ... գնչուները ո՛ւրկից ծագում առած ... բայց չկայ երկիր մը ուր անոնք ... կախած չըլլան, ոչ ալ սեւէ ցաւ, ... վկայ եղած չըլլան: Դարեր առաջ ... ժամանակի արդանդին մէջ ... բացառիկ շնորհը տեսնելու այն՝ ... որ մենք մնացեալներս հազիւ ... կրնանք լսել. Գնչուները իրենց ... էը, լսածն ու զգացածը չեն հասկնար, բայց սովորական խօսակցու... յաւիտենականութեան կը փոխակերպ...

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԱՐՁԵԱԼ ԿՐԹԱԿԱՆ ՃԱԿՍՏԷՆ

«Խորհ. Հայաստան» (28 օգոստոս) ...հրատարակէ կրթական գործավար ... Մարտիրոսեանի հրահանգը, որու ...ձայն բացուած կը յայտարարուի ...ման նոր տարեշրջանը անպ... ...րել են սկսեալ։

...բերթին յաջորդ օրուան թի... ...մէջ կը կարդանք.—

...ձեռնարկները 1էն սկսեալ, կը վե... ...րացուին բարձրագոյն դպրոցներու ...նները.

...ական համալսարանը եւ ուսում... ...ները մեծ մասը աւարտած են ...ներու եւ այլ շէնքերու վերա... ...ման աշխատանքները, սակայն ...փոքրիկ թիւնները բացման եւ ու... ...թեան խուական անձման հե... ...ռնքով՝ հեռու են լրիւ գոհացնելէ ...պահանջները։ Օրինակ, պետ. ...արանը 80 լսարանի փոխարէն ...միայն 40 լսարան, այնպէս որ ...ուած է օգտագործել գիտական ...սենեակներն ալ իբրեւ լսարան։ ...անյարմարութիւն կը ներկայա... ...է այն պարագան, որ համալսարա... ...գործնական եւ տեսական աշխա... ...թեանց սրահները կը գտնուին ...մասնական վարժարանի բաժ... ...ն մէջ։

...որ այս անպատեհութեանց պատ... ...այն է որ դպրոցական շինարա... ...թիւնը յանդուգ կ՚ընթանայ։ Այս ...1936ին համալսարանին կից բա... ...կան շինել մասնաւոր շէնք մը լսա... ...ներով եւ 700 հոգիներ սրահով մը. ...պէտք է այս տարի աւարտէր այդ ...մինչեւ հիմա իսկ աւարտած ...է տակաւին։

1938 — 1939 ուսումնական տարե... ...ջանին համար, պետ. համալսարանն ...մանկավարժական վարժարանը չեն ...ցուցած տակաւին իրենց դասախօ... ...կազմը եւ թափուր կը մնան ...մանկավարժութեան, երկրաբանու... ...թեան, անտեսագիտութեան, պատ... ...մութեան եւ կարգ մը ուրիշ ճիւղերու ...մբիոնները։ Դասախօս ճարելու հա... ...մարդ ղրկուած է Մոսկուա, Լէ... ...նինկրատ, Խարկով եւ այլ կեդրոնա... ...կան քաղաքներ։

Մանկավարժական վարժարանը այս ...արի կը բանայ խնուղիներու եւ կա... ...ուրքներու շինութեան բաժին մը։

Գիւղատնտեսական բարձր. վար... ...արանը համեմատաբար բախտաւոր ...թեամբ մը կը դիմաւորէ ուսումնա... ...կան նոր տարին։

Այգեգործական վարժարանը կը բա... ...նայ բոյսերու պաշտպանութեան եւ ...գուղ-բանջարաբուծական բաժին»։

Նոյն թերթին 28 օգոստոս թիւին ...մէջ կը կարդանք.—

«Երեւանի մէջ այս շաբաթ տեղի ...ունեցաւ կրթական գործավարութեան ...պաշտօնեաներու, տեսուչներու եւ ու... ...սուցիչներու խորհրդակցութիւն մը, ...որուն կը մասնակցէր Հայաստանի կո... ...մունիստ կուսակցութեան կեդր. կո... ...միտէի քարտուղար Թ. Ցակորեան ...(ՄՊՌ — Շատոնց չի լսուիր Գ. Ցա... ...րութիւնեանի ձայնը)։ Անցած տար... ...ուան կրթական շրջանին եւ նոր տար... ...ուան ծրագիրներուն մասին զեկոյց ...տուաւ կրթ. գործավար Բ. Մարտի... ...րոսեան։ Մանաւորաբար կանգ ա... ...ռաւ ուսուցիչներու ընդհ. դաստիա... ...րակութեան, աշակերտներու եւ ու... ...սուցիչներու համայնավարական կր... թութեան վրայ։ Եւ յետոյ խօսեցաւ ուսուցչին դաստիարակութեան եւ այդ մասին գործավարութեան ձեռք առնելիք միջոցներու վրայ։

Ամէնէն վերջ խօսք առաւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի փոխ-նախագահ Սիմակ Սահակեան։

ՆՈՐ ԴԷՄՔԵՐ

Կոմունիստ կուսակցութեան Կիրովականի շրջանի քարտուղար Մ. Արմէնեան, յօդուածի մը մէջ («Խորհ. Հայաստան», 28 օգոստոս) կը պարծենայ թէ Լէնինի կուսակցութիւնը նոր դէմքեր կը զատորոշէ, երիտասարդութիւնը յառաջաւոր դիրքերու վրայ կը բարձրացնէ, այսպէս քանդելով «այն մնացական տեսակէտը թէ մարդիկ չկան եւ մարդկային նիւթը կը պակսի երկրին մէջ»։ Ահա նոր տաղանդներ, նոր ուժեր, երիտասարդ լարիչներ կը հասնին ամէն կողմէ,— Կիրովականի շրջանին մէջ չկայ կառավարական, կրթական եւ ընկերային հաստատութիւն մը, ուր վարիչի աթոռները գրաւուած չըլլան երիտասարդներու կողմէ։ Երիտասարդներ՝ աւելի վերը, կեդրոնին մէջ,— Գիտութեանց Ակադեմիայի Նախագահն է Ս. Կարապետեան, դասախօս Գ. Պետրոսեան նշանակուած է պետ. համալսարանի տեսուչ, Հ. Մկրտչեան՝ անասնաբուժական վարժարանի տնօրէն, Բ. Աստուածատրեան՝ առողջապահական գործավար, Թ. Շահբազ՝ փոխ-գործավար համայնական տնտեսութեան, Գ. Ցովհաննէսեան՝ գործավար թեթեւ արդիւնաբերութեան, Մ. Գէորգեան՝ Բանաքեռի ելեկտրակայանի շինութեան պետ, Ա. Ջարչօղլեան՝ մթերումներու գործավար, աւելցնենք՝ Հայկ Պարոնեան՝ խմբագիր «Խորհ. Հայաստան»ի։

Անգլօիրանեան երկաթուղին

Ինչպէս գրած էինք, միրջերս տեղի ունեցաւ անգլօիրանեան երկաթուղիին բացումը, մեծ հանդիսաւորութեամբ։

«Լա Թրիպիւն տէ Նասիոն» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այս մասին.—

Անգլօիրանեան երկաթուղին կոչուած է արմատապէս բարեփոխելու Իրանի տնտեսական եւ ռազմագիտական կացութիւնը, որովհետեւ անոր կը շնորհէ Արեւելքի հաղորդակցութեանց հսկելու կարելիութիւնը՝ Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ կատարուած փոխադրութեանց համար։

Անցեալին մէջ Իրան ենթակայ եղած է քաղաքական մեծ դժուարութիւններու՝ անգլիական եւ ռուսական միջամտութիւններուն պատճառաւ

Այժմ Իրան ձերբազատուած է այդ միջամտութիւններէն եւ տիրացած կատարեալ անկախութեան։

Այս երկաթուղիին երկարութիւնն է 1390 քիլոմեթր։ Իրանի առաջին երկաթուղին է, եթէ չհաշուենք Թէհրանէն քանի մը քիլոմեթր երկարութեամբ երկաթուղին՝ դէպի արքայական ամառանոցը...։ Ցարդ, ամբողջ Իրանի մէջ հաղորդակցութիւնը կը կատարուէր ուղտերով, էշերով ու կառքերով։ Նոր երկաթուղին կը կտրէ ամբողջ երկիրը՝ Պարսից ծոցէն մինչեւ Կասպից ծովուն ափը։ Արժած է 30 միլիոն

ՍԷՆ Լուի կապոյտ խաչի Սանուհիներու խմբանկարը
(Տես երէկուան թիւը)

անգլիական ոսկիի հոկայ գումար մը, որ հայթայթուած է առանց արտաքին փոխառութեան։

Հիւսիսային մասին մէջ, Շահիի եւ Խարի միջեւ, գիծը կ՚անցնի 85 փապուղիներէ, որոնց երկարութեանց ընդհանուր գումարն է 24 քիլոմեթր։ Մեծագոյն փապուղին 2800 մեթր երկարութիւն ունի։

Հարաւային մասին մէջ, աւելի քան հարիւր սարերկեայ ճամբաներ բացուած են, երեսուն քիլոմեթր ընդհանուր երկարութեամբ։ Այս աշխատանքները կատարած են 40.000 բանւորներ։

Երկաթուղիին շինութեանց աշխատանքները վարած է «Քոնսորսիոմ Քամսաքս»ը որ կազմուած է ... մարքական եւ շուէտական ընկերութիւններէ։ Հրապարակ հանուած էին բանւորներ, որոնց տէրերը կը պատկանին զանազան ազգութիւններու,— ֆրանսացի, անգլիացի, պելճիքացի, զուիցերիացի, գերման, իտալացի, աւստրիացի եւ հոլանտացի։ Արտաքին ոչ մէկ փոխառութեան դիմուած է՝ այս ծրագիրը իրականացնելու համար։ Ծախսերը ամբողջովին պիտի վճարուին ազգային եկամուտներէ։ Այս հսկայ ձեռնարկը յաջողած է նոր Իրանի առաջնորդներուն կորովի ջանքերուն շնորհիւ։ Անգլօիրանեան երկաթուղին առաջին մասն է ճամբաներու մեծ ծրագրի մը։ Այս յաջողութեան մէջ մեծ դեր մը ունեցած է քաղաքը, որ Իրանի դլխաւոր հարստութիւնն է։ Երկաթուղին դէպի Սէմնան երկարելու աշխատանքները արդէն բռնած են։ Ան պիտի կցուի Մէշէտին ու այդ շրջանը եւս պիտի կապուի Թէհրանի։ Այս գիծը երբ շինուի, կրնայ կապուիլ Թուրքիայի ռուսական գիծին, որ կ՚երթայ Թաշքէնտ, Սամարա եւ Սիպերիա։ Նախնական աշխատանքներ սկսած են նաեւ Թաւրիզ Թէհրան գիծին շինութեան եւ Քրիմէը Պելուճիստանի երկաթուղիին միացնելու համար։

Այս կերպով իրականացած պիտի ըլլայ Եւրոպա — Պաղտատ — Հնդկաստան համաշխարհային առեւտրական մեծ ասանցքը Միջագետքին, Իրանին եւ ռուսական նախանձեխնդրութեան համար Հնդկական Ովկիանոսին վրայ նեքեր կը բացուին։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԻԻՂԵՆ

ՍՈՒՆԿԷՆ ԹՈՒՆԱՒՈՐՈՒԱԾ

Վիէն, Լօկէր Սերտէս Քաչիկեանի ... ... տուն կը գնէ, տուն կը բերէն, կ՚եփեն ու կ՚ուտեն։ Անմիջապէս կը հասկնան որ թունաւորուած են։ Բոլորն կը հասնին նախնական դարմաններ կ՚ընեն (հում կաթ, մածուն, ասոր այլ)։

Բժիշկը կը հասնի եւ ներարկումներ կը կատարէ։ Միեւնոյն ատեն քննելով սունկերը կը նկատէ որ մէկ երկուքը թունաւոր են։ Շնորհիւ անմիջական խնամքին, կրցանք երկուքն ալ փրկել ստոյգ մահէն։

Ցուցանք թէ այս գեղերն պիտի խրատուին ուրիշներ։

Թ.

ՕՏԱՐ ԳՆԱՀԱՏԱՔ

«La Culture Physique» ամսագիրը իր սեպտեմբերի թիւը գրեթէ ամբողջովին յատկացուցած է Ցաթօ Արաքսի քա... ...կան ... , ... նաճառելով անոնց արհեստագիտական նրբութիւնները։ Այս առթիւ թերթը կը շնորհաւորէ մեր աշխատակիցը, Պ. Գրիգոր Ճօլօլեան, որ ոչ միայն չեմպիոն մը առաջած է, այլեւ Ֆրանսական հպատակ դարձած, իր արինոջ հետ, 1938 օգոստոս 7 թուակիր պաշտօնագրով

Տ.

ՊԶՏԻԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՎԱԶՐԻԿ

(Գ. եւ վերջին մաս)

— Վազգէնը առեց, կրկին փախաց նա, սուր աչքերը վրաս յառած։

Վազգէնի բառերն էր թափառական, արկածախնդիր Վազրիկը։

Աքանչելի՜ մանուկ։

Աչքերս յուզմունքի արցունքներով լցուեցին, գրկեցի նրա փոքրիկ ան... ...գլուխը, սղմեցի կրծքիս եւ պինդ, պինդ համբուրեցի։ Ահա թէ ինչո՞ւ այս կայտառ, կենդանի երեխան ժամերով ինքն իրան զատաապարտել էր նստել քարսու սառը, սոփրութեան հակառակ յանձն էր առել խաղալ մի հիւանդ, թոյլ երեխայի հետ, ահա թէ ինչո՞ւ էր զայրանում, երբ ընկերը գիպաւ նրա կրծքին ուր նա կրում էր բոլոր ցաւերից ամենասուրբ... բախանը, յեղափոխական փրկարար ու վսեմ գաղտնիքը։ Նրան պատուիրել էին թղթերը յանձնել ինձ, երբ տանը մեզնից դուրս ոչ ոք չէր լինի։ Եւ նա սպասում էր համբերութեամբ։

Տանտիկինը ներս եկաւ։

— Վազրի՞կ գնա՞մ եա։

Հա՛, ի հարկէ, նա գնում էր, նա արդէն դրան առաջն էր, պատասխան անգամ չառեց, բացեց դուռը եւ դուրս ընկաւ, կորաւ խաւարի մէջ։

Ա՜յն զուրբը... ցուրտ էր, մայլ ու... ...սպառ Հրացանների ձայները սաստկացան, մերն աւելի ողբաձայն եւ աւելի բարձր ոռնալ սկսեցին, ծերունին ընդոստ վեր ցատկեց տեղից եւ երեսը խաչակնքեց։

Վազրիկը գնա՞ց... այն արիասիրտ, գիւթական մանուկը, որ ոչնչից էր վախենում։

Վազգէնը գրում էր ինձ, որ չլարժւեմ իմ թղթատարից եւ սպասեմ իր յաջորդ նամակին։ Եւ այնուհետեւ նամակները գալիս էին կանոնաւորապէս Վազրիկի ձեռքով, փոքրիկ բանբերը ամէն օր, նոյն ժամերին, նոյն ձեւով ներս էր մտնում, կուրծքը մինչ խըպառ կոճկած, միշտ զգոյշ ու լուրջ։ Տանեցիներից մենք գաղտնիք չունէինք, բայց Վազրիկը մինչեւ վերջ յամառում էր իր ծածուկ զգուշութեան մէջ եւ նրանց ներկայութեան չէր համաձայնում կուրծքը բանալ։ Նրա այդ սիրուն քմահաճոյքը կատարած լինելու համար իմ խնդրով տանտիկինը փոքրիկի հետ ուէլ պառաւասկով դուրս էր գնում, հէնց որ Վազրիկը յայտնւում էր։ Ծերունին չատ յաւ չէր տեսնում, այդ գիտէր Վազրիկը եւ նրանից չէր քաշւում, իրեն բոլորովին սպահով զգալով նա շատապով մօտենում էր ինձ, շոյում էր առաջն եւ կամացուկ կրկնում էր իր սովորական նախազգուշութիւնը, ցոյց տալով կուրծքը։

— Քակի՛ր, հոս տեղ բան կայ։

Թղթերը հանում էի եւ նա կրկին անյայտանում էր, կրծքի վրայ փոխադարձաբար թոյլով իմ նամակները Վազգէնին ուղղուած։

Եւ մի երեկոյ նա սովորականից շատ ուշացաւ։ Մութն ընկաւ, հրազգ վառւեց, բայց Վազրիկը չէր գալիս։ Ամէնքս էլ լուռ էինք եւ անհանգիստ, մենք այնպէս սովորել էինք նրան տեսնել որոշ ժամերին։

Երեկոյ իր մութ առաւելներով այդ երեկոյ մեզ ճնշում էր։ Լռութեան մէջ անախորժ էր հնչում նոյնիսկ սովորական կատուի սովորական մռռոցը եւ ծերունու ձայնի ողորմելոտ չրխկոցը։ Սիրտս լի էր մութ թախիծով եւ խօսելուց անզգալաբար քաշւել էր ու ա... ...ւաճ։ Դեռ երբեք գիշերն խաւարն այս ասատիճան խեղդող, այս աստիճան ահաւոր չէր թւացել ինձ, կարծես մի մութ ու սեւ բան, դանդաղ, հրէշաւոր գալարումներով օղակ-օղակ պատում էր մեր շուրջը թանձր խաւարի հետ, սպառնալով խեղդել, ոչնչացնել մեզ։

Հոգիս ցաւում էր անորոշ ու սեւ կասկածներից։

Ցանկարծ մի ուժգին պայթիւն լսուեց հէնց մեր փողոցում։ Ամէնքս վեր թռանք, խլեցինք հրացաններս, ահաւոր ձայնին պատ... Եւ նոյն վայրկեանին դուռը ճխկոցով բացւեց եւ ներս ընկաւ Վազրիկը գունատ, աչքերը չռած, դէմքի վրայ անհնարին ցաւի կնիքը, շրթունքները իրար սղմած, ասես չճչալու համար։ Առանց ներկայ եղողներու վրայ ուշք դարձնելու եւ մոռացած իր սովորական զգուշութիւնը, նա ուղիղ դէպի ինձ վազեց, ծնկների վրայ ընկաւ եւ հեւալով ու նուաղած շշնջաց։

— Քակի՛ր, հոս տեղ բան կայ։

Մինչդեռ ես ձեռքս կ՚երկարէի դէպի կուրծքը, նա անկարող եղաւ չոքած մնալ, եւ ընկաւ թիկունքի վրայ, աչքերը կիսափակ, դէմքը գունատ, ինչպէս մեռել։

Շտապեցի բաց անել կուրծքը։

— Մ՛անն՛... մ՛ան՛, մ՛ան... հեծծացին նրա շրթունքները։

Վազրիկի կուրծքը այս անգամ իրօք ցաւում էր, այնտեղ մի չար գնդակ էր նստած։ Կրծքի վրայից պղուշութեամբ հանեցի ծակոտուած ու արիւնոտ թղթերը, եւ նրանց տակ բացեց լայն վէրքը, որից ծորում էր արիւնը։

Էլի երկու փոքրիկ ցնցում, եւ թեթեւ խոխոջ եւ նա խաղաղ լռեց, այն սքանչելի մանուկը։ Վազրիկ իր վերջին շունչը փչեց։

Ծերունին հասկացաւ, ոտքի կանգնեց տեղից, բայց ընկաւ, եւ ծնկների վրայ սողալով մօտեցաւ փոքրիկ նահատակին, մի ձեռքով նրա աչքերը փակեց, ... վէրքը, ապա խուլող ձայնով հեկեկաց ծերի սպանիչ արցունքով, տղաներին սպասախած՝ իր փոքրիկին դրկեց, կարծես մի մութ վտանգից պաշտպանելու համար եւ նոյնպէս հեծկլտաց։

Երկու հրացան բերինք, խաչաձեւ դրինք նահատակի կրծքին եւ պլուխներս բանալով՝ ծանր չարքերինք նրա ... յական դիակի առաջ։ Ճրագի լոյսը պլպլում էր մեղմիւ, մեր ստուերները խաղում էին մեռելի շուրջը սղինների պէս եւ մենք կատարում էինք հսկումներից վեհագոյնը։

Ցանկարծ ծերունին ոտքի կանգնեց իր չորցած հասակի ամբողջ բարձրութեամբ, կարծես երկինքին աւելի մօտ լինելու համար, աբիւնոտ ձեռքերը տարածեց դէպի վեր, ողողոջուն ձայնով բացականչեց.

— Տէ՜ր, տէ՜ր, քո զաւակի արիւնը համարիր... փրկութեան արիւն... ... ... ինչ մաքուր է, ինչ կարմիր...

Մեր միահամուռ եւ ուժգին հեծկլտոցը խլացրեց ծերունու ձայնը, նա ծնկների վրայ ընկաւ նորէն դիակի առաջ։

Նոյն վայրկեանին դրսում նոր հրացաններ որոտացին, մենք շրջապատուած էինք։

Զէնքերնիս խլեցինք եւ դուրս ընկանք խաւարի մէջ

Բոլոր Վազրիկների անբիծ արեան սիրուն՝ կռիւ էր պէտք։

Եւ կռիւն սկսեց...

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԻՋԵՐ ՀԱՑԱԶՈՒՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՑՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Ցանկարծ ճնշումը փոքր ինչ տեղի տուաւ, կրցաւ շուրջը դառնալ, եւ անոնց իր գիտելուն, ինքնաբերաբար միջոց ինկան զանազան դէպքեր, մանաւանդ իր ամուսինին ճակատագիրը, ...իր ամուսինին՝ որ բանտէն չէր վերադարձած, ուր «ժամատանդէն մեռած էր Նոյնքան հէք Մելինէին լեզուին վրայ եկան բանաստեղծ Աւետիք Իսահակեանի բառերը, եւ սկսաւ երգել բարձրաձայն ու յուզուած։

Մերունի կնոջ ստնաձայնը թէ կ՚առնէր կը թափանցէր յուզմունքի ալիքներով բակին մէջ իրարու վրայ խըռնուած ամբոխին վրայ։ Ամէնքն ալ դիտէին հայ բանաստեղծին այս գեղօնը, եւ բառերը զգուշաւոր սիրոյ սերտ հուսանքի մը պէս տառապեալ հոգիներու գանգին վերեւ կը սաւառնէին։ Ամէնքն ալ կեցած մտիկ կ՚ընէին հայ հնօղ այդ հայրենաբաղձ ցանկութեան։ Անդորրած լռութիւն մը կը տարածուէր սրտանմլիկ ... ... — կենդանիներով լեցուն այդ խանին բակին մէջ, որուն մէջտեղը դիակներու լեռ մը կ՚ամբարտակէր...

Երբ Մելինէ վերջացուց, Թուրքերու վայրենաբարոյ ճնշումին թափը մեղմացած էր եւ խաւարարդել հայորդիներուն ամբոխը շունչ մը կ՚առնէր։ Շատ չատերը կը հեծկլտային, աչքերէն կը բղխէր կոզկոզագին նուազկոտ թաստնչք մը, եւ անանուն տառապանք մը կը տողորէր կը տոչորէր խանին այդ մահահոտ անդաստակը։ Ամէն ոք իր տեղը կը փնտռէր, ոտքի վրայ կենալու երկչայլ վայր մը։ Ժամեր անցեց, մինչեւ որ ամէնքը գտան պատուսնան մը, կտոր մը կարծր հող, որուն վրայ կարենային երկարել քիչ մը իրենց յոգնած անդամները։ Սիրանոյշ եւս իր հօրաքրոջ եւ Լուսաբերի կրապովին հետ անկիւն մը գտած էր, ուր կարենային նստիլ։

Շնչարգելիչ զարշահոտութենէն պաշարուած, մարդու եւ անասունի կղկղանքներու միջեւ, չարժելու անկարող, անօթի ծարաւ, իրենց վիճակէն ազատելու համար փորձ մը իսկ ընելու ամէն հնարաւորութենէ զուրկ, մահ եւ ամէն տեսակ տառապանք աչքի առջեւ, եղկելիներուն այս գունդը այսպէս միայն կ՚անցընէր գիշերը հարուստ Հայկազ քաղաքին մէջ։

— Համբերող եղէք։ Եւ Տէրը պիտի կուլաղ մեզի, յաղթանակ եւ մինչեւ վերջը ապաւինինք իրեն, որ թոյլ կուտայ այս ամէնուն գալ մեր վրայ, — կը հծծէր ծերունին Մելինէ, Սիրանոյշի գլուխը իր չորցած ցամքած կուրծքին դէմ բռնած։

— Մի՞թէ Տէրը չէ՞ր որ առաջնորդ եղաւ ինծի։ Օրհնեա՛լ ըլլայ իր անունը, որովհետեւ ան պիտի չլքէ իրեն յուսացողները։

Սիրանոյշ այդ զարհուրելի կացութեան մէջ կը ցնցուէր շարունակ։ — Մեր կարօտութեան միջոցին ան մեզ երեսի վրայ ձգեց,— կարծես աւելա իր հոգիին աղաղակն էր, որ միակ և յուսահատ կը պայքարէր եւ կը զոհեմարտէր ճառաքայթ մը լոյսի համար միայն։

Անոր բոլորտիքը կը թնդար հեկեկանքը հարիւրաւորներու, եւ անընդհատ հառաչանք մը կը լեցնէր շէնքը։ Անկարելի էր քունի վրայ խորհիլ։ Վաստակաբեկ ու խոնջ մարմինները երազային թմբիրով մը միայն վարակւած էին եւ անով էր որ պահիկ մը կը մոռցուէր անոնց զարհուրելի կացութիւնը։

Առաւօտուն իրենց առջեւ պատկերացուած տեսարանը ա՛լ աւելի ահաւոր էր քան ինչ որ կը նկարուէր գիշերը իրենց երեւակայութեան մէջ։ Խանին բակին չափաւոր մեծութիւնը մարդկային համարուած էակներով խճողուած էր, իրարու քով, իրարու վրայ դիզուած, կծկուած։ Փոշոտ ու ցիխաթաթախ գետիններու վրայ պըռկուած սրահը եւս, շատ մը տեղեր փլչելու սպառնալիքին տակ, տեղ տեղ ալ պատերը թափած, խճողուած էր մարդոցմով, եւ վարէն կը տեսնուէր նաեւ որ նոյն բանն էր տանիքին վրայ։

Հետ բերուած կենդանիները խառն կը կենային մարդոց մէջ եւ անոնց հետ, եւ անդին, մէկ կողմը, աչքառակի պէս կը ցցուէին երկու հարիւր դիակներ, փառութեան զանազան աստիճաններու վրայ, կիսամերկ կամ պատառոտուն, աղտեղի ցնցոտիներով հազիւ հազ ծածկուած։ Անոնք մնացած էին նախորդ կարաւաններէն, անօթի կամ ուէլ հիւանդութենէ մեռած եւ տակաւին ողջ մնացողներէն հոս բերուած եւ իրարու վրայ դիզուած։ Ահա այս դիակներուն տակ էր որ կը սողէին ամէն տարիքէ կմախքանման տղաք, լուռ, եւ անզգայ արտաքին ամէն ազդեցութեան, նոյնիսկ կենդանութեան մեռած։

Եւ չարաբաստիկ մարդոց այս գըմուխին մէջտեղը կ՚ուզարկէր իր կըլոյցիկ ճառագայթները։ Ծանծերու անթիւ անհամար զանգուած մը կը սաւառէր կը պարփակէր ամէն կողմ։ Ամէն կողմ կը դտնուէին անսպառ եւ ամենաճոխ ուտելիք, անոնք ալ յոգնած ու թմբրած, կարճ մը միայն կը թռչտէին եւ սեւ ու խիտ շարքերով դարձեալ կ՚իյնային ամէն անշարժ բաներու վրայ։

Իրեն հասնողներէն շատերը արդէն հիւանդացած էին։ Մէկ մասը անեղէ բռնուած, ջո՛ւր, ջո՛ւր կ՚աղաղակէին, ուրիշներ պառկած էին անդամալ ու վատուժած։ Ամէնքն ալ գոգցես անտարբեր կը սպասէին իրենց ճակատագրին։ Շատ քիչերը միայն կրցան այդ ապականուած օդին մէջ իրենց պաշարին մնացորդները ուտել։ Անոնց կերի եւ ջուրի մնացած գրասաները սկսան անհանգստութ ըլլալ եւ իյնալ հոս ու հոն թափառայած գեռինր պառկողներու միջեւ, բան փնտռելու, որով կարենան յագեցնել իրենց քաղցն ու ծարաւը։

— Պէտք է ամէն բան ընել Վալին հասնելու համար, Լուսա՛,— հծծեց Սիրանոյշ, որ արդէն ջերմէ կը տառապէր։— Գնա՛, երբ դեռ ժամանակ կայ։ Մի՛ վարանիր, գացէ՛ք։

Լուսաբեր Կրապովիչ ոտքի ելաւ դժուարաւ։ Երկու կողմին վրայ կ՚երերար։ Շլմորած բոլորտիքը նայելով, սարսափէն կը ցնցուէր։ Նոյնիսկ զըգւանք կը զգար իր մարմինին զարշահոտութենէն։ Կարծես պիտի խեղդուէր, եւ սաստիկ սրտի խառնուք մը կրկին գետինը նետեց զինքը։

Ի վերջոյ կեցաւ գոգցես զգայապէս, ոտքերուն վրայ։

Սիրանոյշ եւ Մելինէ, յենդարմացած, պառկած էին անոր քով։

Թարգմ. ՆՏԱՆ

(Շար.)

Բայց պէտք է հասկնալ զանոնք, որ այս զոհողութիւնները սահման մը ունին։

Այս տարի պատահար մը տեղի ունեցաւ, որ առիթէն մեզ փոխելու մեր դիրքը։ Այս տարի Չեխոսլովաքիոյ մէջ կատարուեցան քաղաքապետական ընտրութիւնները։ Այս ընտրութիւնները մտահոգութեամբ դիտողներ կային, որովհետեւ կը վախնային գերման ազգային շարժման մրութենէն։

Փորձուեցաւ ազդել ընտրութեանց արդիւնքին վրայ։ Փրակայի կառավարութիւնը անհրաժեշտ գտաւ գործ դնել բիրտ անհաբեկչութիւն։ Զուտէթեան Գերմանները բանի ուժի ենթարկուեցան, որպէսզի իրենց ուզածին պէս չկարենան քուէարկել։ Եւ այս ցոյցը արտաքին աշխարհին աւելի զօրեղ ցուցնելու նպատակով Պ. Պէնէշ սուտ մը գլորեց թէ Գերմանիա զօրաշարժ կատարած է։ Այս մասին ես կ'ընեմ հետեւեալ յայտարարութիւնը.— Նորութիւն չկայ այսպիսի սուտերու մէջ։ Մէկ տարի առաջ, ուրիշ պետական մարդ մը յայտարարեց, թէ 20.000 գերման զինուորներ ցամաք հանուած են Մարոք։ Ֆրանսական դեսպանին ուղղուած խօսք մը բաւական եղաւ ցնդեցնելու այս սուտը։

Չեխական յայտարարութիւնը բացարձակապէս սուտ է։ Այս միջոցով ալ ես տեղեկացուցի ուրիշ պետութեան մը, բայց այս լուրը հաղորդուած էր Փրակայի կառավարութեան, որ օգտագործեց զայն ընտրութեանց վրայ ազդելու համար։ Ես կը վստահեցնեմ, թէ չկայ ոչ մէկ զինուոր աւելի, որ զօրաշարժի ենթարկուած ըլլայ, քան սովորական ժամանակ եղածը, եւ թէ ճիշդ հիմա ոչ մէկ զինուոր կայ, որ իր խաղաղութեան ժամանակուան զօրանոցէն դուրս հանուած ըլլայ։ Մենք կ'ուզենք խուսափիլ Չեխոսլովաքիոյ վրայ ճնշում բանեցնելու երեւոյթէն իսկ։

Արդ, Եւրոպա գրեթէ զօրաշարժի ենթարկուած էր ծառայելու համար ծրագիրներուն կառավարութեան մը, որ կ'ուզէր ազդել ընտրութեանց վրայ։ Փրակայի կառավարութիւնը, իրեն յատուկ անխղճութեամբ, չվարանեցաւ կասկածի տակ դնելու մեծ պետութեան մը վրայ, որպէսզի խուճապի ենթարկէ Եւրոպան։

Բայց Գերմանիա պահեց իր հանդարտութիւնը, որովհետեւ որոշ էր, որ քաղաքապետական ընտրութիւնները պիտի գային հաստատել Զուտէթեան Գերմաններու իրաւունքները։ Այն ժամանակ բուեցաւ, թէ Գերմանիա ընկրկեցաւ Չեխոսլովաքիոյ ոյժին եւ Ֆրանսայի ու Անգլիոյ միջամտութեան առջեւ։ Դուք կը հասկնաք, թէ մեծ պետութիւն մը երկրորդ անգամ այսպիսի բան չի կրնար ընդունիլ...

Գերմանական նախկին կայսրութիւնը մեզի համար դաս մը եղաւ. ան իր կարողութեան սահմանէն անդին գնաց խաղաղութեան սիրոյն, բայց դարձեալ պատերազմը չխնայուեցաւ մեզի։ Մայիս 28ին, ես ձեռք առի խիստ միջոցներ.

1.—Ուժեղացում բանակի եւ օդատորմիղի, զոր հրամայեցի ես եւ որ անմիջապէս գործադրուեցաւ։

2.— Հրամայեցի, որ արեւմուտքի մէջ ամրութիւններ կառուցուին։

Կրնամ ապահովցնել ձեզ, թէ մայիս 28էն ասդին ամէն ժամանակներու ամէնէն ահարկու ամրութիւնները կը կառուցուին։ Նշանակեցի Տոքթ. Թոտը, գերման ճամբաներու ընդհանուր քննիչը, այս շինութեանց հսկիչ։ Եւ անոր հանճարեղ մղումին տակ արդէն լրացած է մեծագոյն շինութիւններէն մին։ Իր վարչութեան տակ աշխատած են այս ամրութեանց վրայ 278.000 մարդ, 48.000 աշխատաւորներ եւ Աշխատաւորական ծառայութեան 100.000 անդամներ, հազարաւոր ճարտարագէտներ եւ հետեւակ զօրաբաժիններ։

Երկաթուղիները օրական փոխադրեցին 8000 վակոն նախանիւթ։ Այս ամրութեանց շինութիւնը անթոյլատրելի պիտի լրանայ ձմեռէն առաջ։ Անոնց պաշտպանողական կարողութիւնը ապահովուած է։ Այժմ կան սլէթոնով վերանորոգուած 1000 ամրութիւններ։ Այս պողպատէ եւ պէթոնէ պատնէշի ետին,— երեք գիծ աւելի քան յիսուն քիլոմեթր խորութեամբ — կանգնած է ամբողջ գերման ժողովուրդը, զէնքը ձեռքին։ Ես այս արշաւանքը կատարեցի ապահովելու համար խաղաղութիւնը։ Ես չեմ կրնար մեկուսի կենալ եւ անտարբերութեամբ դիտել Չեխոսլովաքիոյ մէջ գերման ժողովուրդի հարստահարումը։ Պ. Պէնէշ հնարքներու կը դիմէ։ Ան կ'ուզէ բանակցութեանց սկսիլ եւ խնդիրները ձգձգել, բայց ասիկա այլեւս երկար չի կրնար տեւել։ Յօդերու եւ նախադասութիւններու հարց չէ այս, այլ իրաւունքներու։ Գերմաններու ուզածը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ ինքնորոշման իրաւունք, ինչ որ ունին բոլոր ժողովուրդները — եւ ոչ թէ դատարկ խօսքեր։

Պ. Պէնէշին ոչ ոք կը խնդրէ, որ Զուտէթեան Գերմաններուն նուէր մը տայ։ Անոնք իրաւունք ունին պահանջելու, որ ապրին իրենց ուրիշ բոլոր ժողովուրդներու նման։ Կը կարծեմ թէ ես խաղաղութեան կը ծառայեմ, այս մասին ա եւ է կասկած չձգելով։ Ես չեմ ուզեր, որ մեզ յանձնեն երեք միլիոն Ֆրանսացիներ հարստահարելու համար կամ երեք միլիոն Անգլիացիներ։ Բայց ես կը պահանջեմ, որ վերջ դնէ 3.500.000 Գերմաններու հարստահարումը Չեխոսլովաքիոյ մէջ։ Ես կ'ուզեմ, որ այս հարստահարումը տեղի տայ ինքնորոշման իրաւունքին։ Ինչ որ ես կը պահանջեմ, մեր բոլորին պահանջն է, հայրենակիցներ։ Ես կը պնդեմ, թէ օրէնքը պէտք չէ վերածուի անարդարութեան։ Գերմանները է որ կը պաշտպանեմ ես։

Ես չեմ ուզեր երկրորդ Պաղեստին մը տեսնել Գերմանիոյ սահմանագլուխին վրայ։ Խեղճ Արաբները անպաշտպան են եւ լքուած։ Չեխոսլովաքիոյ Գերմանները ոչ անպաշտպան են, ոչ ալ իրենց բախտին ձգուած»։

Ցիչեյէ ետք թէ Նիւրեմպէրկի համագումարին ներկայ են «մեր աւստրիացի հայրենակիցները», Հիթլէր շարունակեց.

— «Երբ ես Հռոմ էի, ըմբռնեցի թէ ինչպէս մարդկային պատմութիւնը խիստ նեղ հասկացուէ մը կը դիտուի։ Ժողովուրդ մը կրնայ դարձեալ յարութիւն առնել հազար տարիներ ետք։ Գերմանիա եւ Իտալիա առոր օրինակներն են։ Անոնք վերածնած ազգեր են։ Այսօրուան այս երիտասարդութիւնը կը ծաղկի պատմական հողէ մը։ Հռոմէական կայսրութիւնը դարձեալ կը սկսի շնչել։ Գերմանիա նոր պետութիւն մը չէ։ Ես Նիւրընպէրկ բերել տուի հին կայսրութեան թագին զոհարները, որպէսզի ցոյց տամ ամբողջ աշխարհին, թէ Նոր Աշխարհի գիւտէն շատ դարեր առաջ գոյութիւն ունէր հզօր գերմանական կայսրութիւն մը»։

Հիթլէր իր ճառը փակեց հետեւեալ խօսքերով.

— «Գացէք ձեր տուները. դուք իրաւունք ունիք բարձր բռնելու ձեր գերման գլուխները։ Մենք երբեք պիտի չխոնարհինք օտար ճնշումի տակ։ Կ'երդնում։ Աստուած օգնէ ինծի»։

Ընդհ. նոր Հայաստանի մէջ

Անտոնիայէն կը հեռագրեն.— Երեսփ. ժողովը օրէնք մը քուէարկեց որով նեքում կը չնորհուի օրինազանցներուն, մէջն ըլլալով այն արաբ եւ ալէվի քաղաքական յանցաւորները որ կռուած են թրքական դերակշռութեան դէմ։

*** Երեսփ. ժողովը քուէարկեց նաեւ հետեւեալ օրէնքները.—

1.— Նամակի դրոշմաթուղթեր տպել։ 2.— Տասանորդի (աշար) տուրքը ջնջել։ 3.— Գլխարկը իբր ազգային գլխանոց ընդունել։ 4.— Թուրքիոյ անկախութեան Քայլերգը իբր ազգ. Քայլերգ ընդունել։ 5.— Բազմաթիւ վայրերու մէջ միջին վարժարաններ բանալ։ 6.— Արձակուրդի ընթացքին նոր պետութեան պատկանող օրէնքներուն հրատարակման ու գործադրութեան համար կառավարութեան լիազօրութիւն տալ։

Ժողովը կառավարութեան յանձնարարեց անհրաժեշտ գիմումները ընել, Հալէպի եւ Լաղքիէի սահմանակից հաթայական գիւղերուն վրայ սուրիացի պաշտօնեաներու կողմէ գործադրուած ճնշումին վերջ մը տալու համար։

Ազգ. ժողովը այս որոշումները առնէ վերջ առժամաբար դադրեցուց իր աշխատանքը, մինչեւ 1938 նոյեմբեր։

Կ. Խասի վերջին խումբին վերադարձը

Կ. Խաչի օգախորհութեան Գ. խումբի վերադարձի մասին երէկ թիւրիմացութիւն մը պատահած ըլլալով, ստորեւ կը հրատարակենք բուն ցերոյցը.—

Գ. խումբը Փարիզ կը հասնի ՍԵՊՏ. 16ԻՆ ԺԱՄԸ 4ին, Լիոնի եւ միւս քաղաքներու խումբը Լիոն կը հասնի ՍԵՊՏ. 16Ի ԳԻՇԵՐԸ ժամը 10.40ին, իսկ Մարսէյլի խումբը՝ ԱՌՏՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 10ԻՆ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը։ Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն։

ԱՆԻԷՌ ՍՈՒԱՓՈԼՈՆԵԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 16 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Զաւարեան», «Մուրատ», «Քէօ», «Սէրէնկեան» եւ «Արգութեան» խումբերու ընկերները 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Քրիմեան» սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 17 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Հայկ Խորենի բնակարանը։ Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն. Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 Սեպտ., Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ։ Օրակարգ Նախորդ ժողովի շարունակութիւնը։ Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։

Գաւառ

ՏԷՍ-ՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., Կիրակի առաւօտ ժամը 9, ն. սովորական վայրը։ Կարեւոր օրակարգ. կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ 16 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ։ Նիւթ՝ «Հ. Յ. Դաշնակցութեան [illegible] [illegible]»։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԼԻՕՆԻ Երջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Քուռ Լաֆայէթ, «Զարթօնք» [illegible] կարեւոր օրակարգ։

ԱՎԻՆ ՕՆԻ «Մուրատ» [illegible] ժողովը՝ 18 Սեպտ., Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, [illegible]։ Ներկայ պիտի ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչ, կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Անանիա» Ենթակոմիտէն, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը. կարեւոր օրակարգ։

«ԶԱՒԱՐԵԱՆ» Ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Վասպուրական» սրահին մէջ, կարեւոր օրակարգ։

«ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» Ենթակոմիտէի ժողովը 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ։

«ՎԼԱՏԻՄԻՐ» Ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքավայրը։

«ԻՇԽԱՆ» խումբի ժողովը 15 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին։

«ԸՆԿԵՐ ԿԱՐՕ» Ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին։

Այս բոլոր ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գամբ. Լըրթիէ) Պատանեկան խմբակի ժողովը՝ 16 Սեպտեմբեր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական տեղը։ Կը խօսի Ընկեր Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, նիւթ «Մարզանքի օգուտները»։

ԳՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ Պատ. խումբերու ժողովը՝ 15 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին։ Կը խօսի Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ, նիւթ՝ «Հայաստանի աշխարհագրութիւն»։

Վերոյիշեալ ժողովներուն ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Շնորհիկ Հազտանեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Սիրուհի Հազտանեանը, Հաճի Մարիամին թոռը, Շապին Գարահիսարի շրջանէն։ Բնիկ Շոյլիսարցի։ 1917ին աքսորուած է Եոզկատի կողմերը, 13 տարեկանին եւ յետոյ առեւանգուած կարծեցի թուրք գաղթականի մը կողմէ Գուրպան անունով։ Իմացնել հետեւեալ հասցէին. Chenorhik Hazdanian, 11, Rue de la Paix, Viviez (Aveyron), կամ «Յառաջ»ի միջոցով։

Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անունը Մարիամ, հօր անունը Յովակիմ։ 1928ին կը գտնուէր Ռումանիա։ Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Կ. Խաչի երրորդեան գալուստի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Կ. Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի, Հայ կամաւորներու Միութեան, Երիտասարդաց Միութեան բոլոր անդամները, նաեւ բոլոր ծնողները, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ գալուստի ընդառաջման կամ հողի մը գնման հարց։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ Շամոնի «Վարուժան» կոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Արէլ Արէլեանի, իր հօր մահուան առթիւ (Պոլիս)։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Le Gérant : H STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

1er PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 16 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 16 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. [illegible]

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՓՈՐՁԸ

Խորունկ սփոփանքի մը տպաւորութիւնը գործեց Անգլիոյ վարչապետին նախաձեռնութիւնը, այնքան անսովոր եւ անակն – կալ։ Իսկապէս պատմական ձեռնարկ մը, որ օրհնութիւն պիտի համարուի, եթէ յաջողի փրկել խաղաղութիւնը ։

Եւ զարմանալի չէ որ աշխարհի բոլոր խաղաղասէրներն ալ, նոյնիսկ ձախակողմեան հոսանքները որոնց կ'ողջունեն Պ. Չէմպըրլէնը,— զասական ներկայացուցիչը բրիտանական պահպանողականութեան եւ աշխարհակալութեան ։

Այսպէս, Փարիզի մէջ, մեծարանքի առաջին խօսքն արտասանեց ոչ միայն Պ. Տալատիէ (արմատական), այլ եւ նախկին վարչապետ, Պ. Լէոն Պլում, որ իր երէկուան խմբագրականը նուիրած էր այս աննախընթաց նախաձեռնութեան ։

— « Պ. Չէյմպըրլէնի որոշումը կը ներկայացնէ ազնիւ յանդըգնութիւն մը խաղաղութեան կամքին մէջ, եւ իսկապէս անհրաժեշտ էր այդ յանդգնութիւնը, ըլլայ իսկ աբկածալի եւ խիզախ։ Պ. Չէյմպըրլէն այս վճռական փորձը կը կատարէ մասնաւորապէս ծանր պահու մը, երբ Եւրոպայի եւ աշխարհի խաղաղութիւնը կախուած է քաղաքացիական պատերազմի սկզբնաւորութեան մը, Զուտէթեան երկրին մէջ ։

... Ինչ տեսակէտով ալ քննեմ Պ. Չէյմպըրլէնի արի վճիռը, խաղաղութեան պատիւութիւն մըն է որ կը տեսնեմ։ Ահա թէ ինչու կը ծափահարեմ զայն... Մենք բոլորս կը ծափահարենք ամէն ինչ որ կը դժուարացնէ պատերազմը »։

Բացառութիւն կը կազմէ ժողովրդական ճակատին ծայրայեղ թեւը, համայնավար կուսակցութիւնը, որուն պաշտօնաթերթը, «Իւմանիթէ», սա հեգնական տողերը կը սահեցնէր երէկ, իր քաղաքական խմբագրին բերնով ։

— « Պ. Չէյմպըրլէն ազդարարութիւն չուղղեր Գերմանիոյ։ Կը զարնէ Պէրխթէսկատէնի զանգակը։ Չըսեր,— «Արգիլուած է առանց յառաջ երթալ արկածախնդրութեանց մէջ»։ Այլ կը թախանձէ,— «Թոյլ կուտա՞ք որ յանձ ձեր պահանջները։ Նեղութիւն մի կրէք ինծի տեղեկացնելու համար։ Հաւանեցէք որ ես ինքս օդանաւով կատարեմ Քանոսայի նուաստութիւնը։ (Պատմական խօսք մը որ կը նշանակէ խոնարհիլ, նուաստանալ)։ Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը պարզապէս Չեխոսլովաքիան զոհելու համար կ'երթայ Պէրխթէսկատէն »։

Նոյն ոգւով նաեւ երեկոյեան «Le Soir» երեկոյեան թերթը, որ Մոսկուան, ուր գաղտնաբար խորհրդակցած ատեն կը գրէր «Ֆրանսայի մէջ իսկ կարգ մը շրջանակներ ամօթ կարծած՝ Անգլիոյ քաղաքին, կը պատրաստուին իր բախտին ձգելու Փրական »։

Բոլորովին անհիմն չէ այս վերջին մտավախութիւնը ։

Արդէն իսկ լայն ճեղք մը բացուած է Փարիզի մէջ, պաշտօնական շրջանակներէն մինչեւ լրագրականը, ընդ առաջ երթալու համար Նոյնիսկ Հանրաքուէի պահանջին։

« Մաթէն »ի խմբագրապետը, Սթէֆան Լոզան, երէկ հետեւեալ խորագիրներով կը սկսէր իր խմբագրականը.— «Զուտէթեան Գերմանները հանրաքուէ կը պահանջեն։ Ֆրանսա չի կրնար ընդդիմանալ ատոր »։

— « Ֆրանսա չի կրնար ընդդիմանալ, եթէ խաղաղութիւն կ'ուզէ։ Չի կրնար ընդդիմանալ, եթէ կ'ուզէ հաւատարիմ մնալ յաւիտենական սկզբունքներու որոնք իր պատիւը կը կազմեն»։

Քաղքենի թերթը աւելի յառաջ կ'երթայ.

— « Պատմութեան մէջ առաջին անգամ չէ որ կը տեսնենք ցեղով, լեզուով, մշակոյթով, ձգտումներով տարբեր երկու ժողովուրդներ որոնք չեն կրնար նոյն տանիքին տակ ապրիլ։ Այդպէս պատահեցաւ Անգլիոյ եւ Իրլանտայի միջեւ, եւ արդիւնքը գիտենք։ Այդպէս պատահեցաւ Մակեդոնիոյ մէջ, տեղի տալով շարք մը պատերազմներու ։ Այդ կը տեսնենք այսօր, Պաղեստինի մէջ»։

Եւ կ'եզրակացնէ թէ Ֆրանսա պարտաւոր չէ պատերազմելու ուրիշ երկրի մը ներքին գործին համար»։ Ոչ իսկ 1924ին կնքուած դաշնագրով ։

Ուրիշ թերթ մը, «Լը Ժուռ», թունդ ազգայնական, հրապարակաւ կ'ամբաստանէ Չեխոսլովաքիոյ նախագահը, Պ. Պէնէշ, թէ 1919ին ճնշեց Քլէմանսոյի Լորտ Ճորճի, Ուիլսընի եւ ուրիշներու վրայ, որպէսզի 15 միլիոննոց պետութիւն մը ստեղծեն, այլազան ժողովուրդներով, իր մասին յանձն առնելով զայն դարձնել «կատարեալ Զուիցերիա մը»։ Եւ կը յայտարարէ թէ այս խոստումը չկատարուեցաւ ։

Ժիւռայի ծերակուտականը, Պ. Շարլ Տիւմօն, բաց նամակ մը ուղղելով արտաքին նախարարութեան, կը հարցնէ թէ ժամանակը եկած չէ՞ դաշնակցային պետութեան վերածելու Չեխոսլովաքիան, ինքնավարութիւն շնորհելով այլացեղ ժողովուրդներուն, նման Զուիցերիոյ ։

Եւ այսպէս բազմաթիւ արտայայտութիւններ։ Նոյն գլխաւոր օրկանին մէջ, Պ. Լէոն Կարիպալտի նոյնպէս կը յիշեցնէ թէ Պ. Պէնէշ հարցուց իր խոստումը եւ յիմարութիւն կը նկատէ «Չեխերուն համար պատերազմի բանալ Գերմանիայի մը դէմ որ կրնայ տասը միլիոն զինուոր հանել »։

Այս մթնոլորտին մէջ, դժուար չէ նախատեսել Անգլիոյ վարչապետին նախաձեռնութեան արդիւնքը,— գլուխ գլխի տալով Գերմանիոյ Առաջնորդին հետ, նոր եւ աւելի ծանր զոհողութիւններ պարտադրել չեխական կառավարութեան, փրկելու համար խաղաղութիւնը։ Ուրիշ խօսքով, հանրաքուէ, յանձնելու համար մինչեւ անջատում ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԹՌԱՒ ԺԱՄԱԴՐՈՒԵԼՈՎ ՀԻԹԼԵՐԻ ՀԵՏ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՓՈՐՁ ՄԸ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ընդհանուր գոհունակութիւն Փարիզի մէջ եւ այլուր

Ճիշդ այն պահուն երբ ամէն յոյս կորսուած կը համարուէր, երբեւ հետեւանք Չեխոսլովաքիոյ մէջ պատահած արիւնալի դէպքերուն եւ բանակցութեանց խզման, Անգլիոյ վարչապետը ձեռնարկեց փորձի մը որ աննախընթաց կը համարուի, ժամանակակից պատմութեան մէջ ։

Չորեքշաբթի օր, Պ. Չէյմպըրլէն հետեւեալ հեռագիրը ուղղեց Հիթլէրի, Պերլինի բրիտանական դեսպանին միջոցաւ

— « Նկատի առնելով տագնապալի կացութիւնը, որ հետզհետէ կը ծանրանայ, կը խորհիմ գալ տեսնել ձեզ անյապաղ, խաղաղ ելք մը փնտռելու համար։ Կ'ուզեմ գալ օդանաւով եւ պատրաստ եմ ճամբայ ելլելու վաղը։ Կը խնդրեմ ինծի տեղեկացնել թէ ամէնէն շուտ երբ կրնաք տեսնել զիս եւ նշանակել հանդիպումի վայրը։ Երախտապարտ պիտի մնայի արագ պատասխան մը ստանալով »։

Հիթլէր պատասխանեց անմիջապէս, յայտնելով թէ պատրաստ է տեսակցելու հինգշաբթի, 15 սեպտեմբեր (երէկ)։

Այս պատասխանին վրայ, Պ. Չէյմպըրլէն օդանաւ նստաւ երէկ առտու, ժամը 8.30ին, եւ թռաւ շիտակ Հիթլէրի ամառանոցը, Պէրխթէսկատէն։ Օդանաւը պահ մը կանգ առաւ Միւնիխի մէջ եւ յետոյ իջաւ ամառանոցը։

Այս լուրը շատ խոր տպաւորութիւն գործեց ամէն կողմ, մասնաւորապէս Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ։ Հակառակ տեղատարափ անձրեւին, ահագին բազմութիւն մը խռնուած էր Անգլիոյ վարչապետութեան եւ արտաքին նախարարութեան շէնքերուն առջեւ։ Երբ հաղորդուեցաւ տեսակցութեան լուրը, բազմութիւնը խելայեղօրէն ծափահարեց, ջերմապէս գնահատելով վարչապետին նախաձեռնութիւնը։ Թղթակիցները կարգ կարգ, հեռաձայնէ հեռաձայն կը խուժէին, լուրը հաղորդելու համար։ Այր եւ կին իրար խառնուած էին, բան մը աւելի իմանալու համար։ Ոստիկանները հազիւ կը յաջողէին պահպանել բարեկարգութիւնը ։

Երբ լուրը Փարիզ հասաւ, Պ. Տալատիէ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— « Երէկ իրիկուան դէմ, տեսնելով դէպքերու ընթացքը Չեխոսլովաքիոյ մէջ, որ մեծապէս կը դժուարացնէր տեղական բանակցութիւնները, նախաձեռնութիւնն առանձնեցի անձնական եւ ուղղակի հաղորդակցութիւն մը հաստատելու Անգլիոյ վարչապետին հետ, դանելու համար քաջաւոր եղանակ մը, որուն շնորհիւ կարելի ըլլար Գերմանիոյ հետ քննել ամէնէն ազդու միջոցները՝ բարեկամաբար լուծելու չեխա-գերմանական վէճը եւ հետեւաբար ապահովելու Եւրոպայի խաղաղութիւնը։ Ուստի մասնաւորապէս ուրախ եմ, տեսնելով երկու բարեկամ կառավարութեանց համաձայնութիւնը»։

Անգլիոյ վարչապետին նախաձեռնութիւնը կը համարուի վերջին յոյսը փրկելու խաղաղութիւնը։ Արդարեւ, դէպքերու ընթացքը ցոյց կուտայ թէ՝ բանակցութիւնները խզուած եւ Չեխոսլովաքիան խռովայոյզ վիճակ մը ստացած ըլլալով, գերմանական կառավարութիւնը տրամադիր է խօսքին գործի անցնելու։ Հիթլէր արդէն խորհրդակցութիւններ ունեցած էր իր զինուորական խորհրդականներուն եւ ապայակոյտի անդամներուն հետ, միջամտութեան մը ծրագիրը քննելու համար։ Ֆրանսայի մէջ ալ, վարչապետը յաջորդաբար ունկնդրութեան կ'ընդունէր կուսակցութեանց վարիչները (բացի համայնավարներէն), Երեսփ. Ժողովին եւ Ծերակոյտին նախագահները եւն.։ Իսկ Փարիզի չեխական դեսպանը ներկայանալով արտաքին նախարարին, ապահովութիւն կը խնդրէր։ Նախարարը պատասխանեց թէ Ֆրանսա պիտի չընկրկի որ եւ է պարտականութեան առջեւ, միեւնոյն ատեն չէշտելով թէ պատրաստ է աշխատելու որ եւ է հաշտարար լուծումի ։

Զօրաշարժի պատրաստութիւն - 2,000,000 զինուոր

Նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը եւ Ֆրանսայի յանձնառութիւնները, իրազեկներ կը հաւաստեն թէ պատերազմական նախարարն ալ միջոցներ ձեռք առած է, զօրակոչի ենթարկելու համար ութ դասեր, 1924էն մինչեւ 1931, ինչ որ կը նշանակէ երկու միլիոն զինուոր։ Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, կառավարութիւնը երկուքի բաժնուած է այս հարցին մէջ։ Արտաքին նախարար Պ. Պոնէ եւ փոխ - վարչապետ Պ. Շօթան պատրաստ են ընդունելու հանրաքուէի առաջարկը, իբրեւ միակ միջոցը հաշտարար լուծումի մը։ Այս տեսակէտին հակառակ են ընդհ. ապայակոյտը, զաղական նախարար Պ. Փօլ Րէյնօ եւ գաղթային նախարար Պ. Ժորժ Մանտէլ, այն պատճառաբանութեամբ որ եթէ Ֆրանսա նորէն տեղի տայ Հիթլէրի սպառնալիքին առջեւ, ինչպէս ըրաւ Հռենոսի վերագրաւման ատեն եւ համաձայնի Չեխոսլովաքիոյ բաժանման, պարզապէս յետաձգած պիտի ըլլայ անխուսափելի ընդհարումը Գերմանիոյ հետ ։

Հակառակ այս լուրերուն, Փարիզ կը պահէ իր պաղարիւնը։ Միակ արտակարգ պարագան զինուորական փոխադրութիւնն է, ինչպէս եւ ... լրագրավաճառներու խրառանցումը ։

Տեսակէտներու տարբերութիւնը հետզհետէ կը չէշտուի երկրին մէջ։ Լէոն Պլում առջի օր կը թելադրէր միջազգային ոստիկանութիւն հաստատել Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջաններուն մէջ, ինչպէս եղաւ Սարի հանրաքուէին ատեն։ Իսկ երէկ ջերմապէս կը շնորհաւորէր Պ. Չէյմպըրլէնի նախաձեռնութիւնը։ «Մաթէն» եւ ուրիշ կարեւոր թերթեր, ինչպէս եւ երեսփոխաններ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԽՕՍՔԸ՝ ԻՆՔՆՈՐՈՇՄԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔ

Նոր դէպքեր եւ զօրաշարժ Չեխոսլովաքիոյ մէջ

Բանակցութեանց խզումէն վերջը, Հէնլայնի կուսակցութիւնը մէջտեղ դրած է նոր նշանախօսք մը,— ազգերու ինքնորոշման իրաւունք, հետեւաբար եւ հանրաքուէ։ Անգլիոյ վարչապետը հակառակ չէ այս ծրագրին, եւ կը յուսացուի թէ այդ հիման վրայ պիտի համաձայնի Հիթլէրի հետ ։

Հակառակ պաշարման վիճակին, նոր դէպքեր պատահեցան գերմանական շրջաններուն մէջ։ Մինչեւ հիմա սպաննուած են 23 հոգի, վիրաւորուած՝ 75 հոգի։ Հինգշաբթի օր ծանր կռիւ մը պատահեցաւ չեխ ոստիկանութեան մը եւ 2000 քաղաքացիներու միջեւ։ Գերմանները ծուղակը ձգեցին 40 ոստիկան - զինուորներ, գերի բռնելով նաեւ վեց մաքսային պաշտօնեաներ։ Չեխական կառավարութիւնը զօրք, թնդանօթ եւ զրահապատ ղրկեց։ Հրամանատարը առաջարկեց որ Գերմանները անձնատուր ըլլան եւ պարպեն պահականոցը եւ ուրիշ հանրային շէնքեր։ Գերմանները պատասխանեցին թէ եթէ զօրքը կրակ բանայ, գնդակները պիտի անցնին սահմանէն անդին, գերմանական քաղաքի մը մէջ։ Վախնալով որ այս պարագան կրնայ Գերմանիոյ միջամտութիւնը հրաւիրել, հրամանատարը քաշուեցաւ առժամապէս եւ հրահանգ խնդրեց ընդհ. սպայակոյտէն։ Կառավարութիւնը նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, յանձնարարեց հրամանատարին վեց քիլոմեթր հեռու քաշել զօրքը եւ սպասել նոր հրահանգներու։ Ուշ ատեն հիթլէրականները տակաւին տէր էին քաղաքին եւ 46 Չեխերն ալ գերի։ Գերմանները զինուած էին հրացաններով եւ ատրճանակներով։ Ուրիշ սահմանամերձ քաղաքի մը, Էկէրի մէջ չորս հոգի սպաննուեցան։ Զանց կ'առնենք միւս դէպքերը, որոնք իրարու կը նմանին ։

*** « Նիւ Եորք Հէրըլտ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ՝ հակառակ պաշտօնական հերքումներուն, չեխական կառավարութիւնը զօրաշարժի ձեռնարկած է, գէթ մասնակի, այնպէս որ, այսօր - վաղը 800.000 — 900.000 հոգի զէնքի տակ առնուած պիտի ըլլան։ Մինչեւ հիմա դրօշի տակ առնուած էին 400.000 հոգի։ Երէկ 200.000 հոգի եւս աւելցած էին, եւ հազարաւորներ կը հասնին ժամէ ժամ։ Կառախումբերը անընդհատ զինուոր կը փոխադրեն առանց ազգի խտրութեան,— Չեխեր, Գերմաններ, Լեհեր, Հունգարներ եւ ուրիշ տարրեր։ Թղթակիցը կ'ըսէ թէ շատերը հրացան չունին։ Բեռնատար կառախումբեր լեցուած են խոշոր թնդանօթներով, որոնք սահմանամերձ շրջանները կը փոխադրուին հրասայլերու եւ զրահապատ ինքնաշարժներու հետ։ Այս նոր զօրաշարժը աւելի մեծ է քան այն որ տեղի ունեցաւ Մայիս 21ին, երբ Չեխերը անխուսափելի կը դանէին Գերմանիոյ միջամտութիւնը։ Զինուորները հաճութեամբ կը պատասխանեն զօրակոչին ։

Օրերէ իվեր ահագին քանակութեամբ կազարդել դիմակներ կը ծախուին Փրակայի մէջ։ Բազմութիւնը պոչ կազմած է խանութներուն առջեւ։ Մէկ դիմակը կ'արժէ 110 չեխական քրոն ։

*** Չէյմպըրլէն - Հիթլէր տեսակցութիւնը անախորժ տպաւորութիւն գործեց Փրակայի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ, որոնք կը վախնան որ հանրապետութեան նախագահը Շուշնիկի վիճակին հասնի, արտաքին ճնշումով, այսինքն համակերպի գերմանական շրջանին անջատման ։

Իտալիա եւ Ճափոն Գերմանիոյ հետ են

Իտալիա բացորոշապէս ճշդեց իր դիրքը՝ չեխական տագնապին հանդէպ։ Արտաքին նախարարութեան, աւելի ճիշդ՝ Մուսոլինիի կիսապաշտօնական օրկանը, «Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա», որ նախապէս առաձգական տեսակէտ մը պարզած էր, այս անգամ աւելի բաց կը խօսի, պարզապէս հանրաքուէ առաջարկելով, իբրեւ միակ ելք։ Այսպէս, նոր գեկոյցը այլեւս չի խօսիր Քարլսպատի ութ կէտերուն կամ ինքնավարութեան վրայ՝ Չեխոսլովաքիոյ սահմաններուն մէջ, ոչ ալ զուիցերիական դաշնակցային կազմը կը պաշտպանէ։ Այլ բացորոշապէս կը թելադրէ անջատում գերմանական հողամասին, ուրիշ խօսքով՝ երկրորդ «անշլուս» մը (կցում, ինչպէս եղաւ Աւստրիոյ պարագային)։

Ցուցուծը դիտել կուտայ թէ Չեխոսլովաքիան վաւերական եւ առեղծուածային ստեղծագործութիւնն է Վերսայլի դիւանագիտութեան։ Այդ պետութիւնը ունի 7 միլիոն Չեխեր, 3ուկէս միլիոն Գերմանացիներ, մէկ միլիոն Հունգարներ, 2ուկէս միլիոն Սլովաքներ, բազմաթիւ Ռութէններ եւ Լեհեր, առանց հաշուելու միւս ազգերը, մանաւանդ Հրեաները։ «Կատարեալ խճանկար մը, ինչպէս կը կոչէին երբեմն Աւստրիա-Հունգարիան։ Ամբողջութիւնը այս ազգութեանց որ վերջերս միացեալ ճակատ կազմեցին, կը գերազանցէ Չեխերուն թիւը։ Փոքրամասնութիւններ չեն որ կը գտնուին մեծ եւ համասեռ մեծամասնութեան մը առջեւ, այլ ժողովուրդներ որոնք կարեւոր ուժ մը կը կազմեն իրենց համբանքով եւ ազգային գիտակցութեամբ։ Այժմ կը մնան լուծման երկու եղանակներ.— Կա՛մ ինքնորոշման իրաւունք տալ Գերմաններուն, եւ կամ ժխտել այդ իրաւունքը։ Փրակայէն անջատուելու իրաւունք տալով Զուտէթեան Գերմաններուն, արդարութեան եւ մանաւանդ խաղաղութեան ճամբան բացած կ'ըլլան։ Միւս լուծումը անկարգութեան եւ պատերազմի ճամբան է»։

*** Ճափոնի արտաքին նախարարութեան ներկայացուցիչը յայտարարեց թէ իրենց երկիրը Գերմանիոյ կողմը պիտի բռնէ, եթէ պատերազմ ծագի։ « Մեր երկիրը պատրաստ է իր ուժերը միացնելու Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, պայքարելու համար կարմիրներու գործողութեանց դէմ, համաձայն հակաբոլշեւիկ ուխտին։ Զուտէթեան Գերմաններու հարցին բարդացումը մեծ մասով հետեւանք է բոլշեւիկեան Միջազգայինի որ չուաններ կը քաշէ չեխական կառավարութեան կռնակէն. Եւրոպան բոլշեւիկացնելու յուսահատական ծրագրին մէջ, Կոմինտէրնը ամէն բան փորձեց, ընդդիմանալու համար հարցին խաղաղ լուծման »։

ԱՒԱԶԻ ԲԱՇԽՈՒՄԸ սկսաւ երէկ, Սէնի շրջանին մէջ, ի նախատեսութիւն օդանաւային յարձակումներու ։

100.000 ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐ Պելկրատի չեխական դեսպանատունը դիմեցին, արձանագրուելու եւ չեխական բանակին մէջ ծառայելու համար ։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ նախարարական խորհուրդը արտակարգ նիստ գումարեց, քննելու համար միջազգային կացութիւնը։ Բոլոր զինագործարանները կը բանին գիշեր ցերեկ ։

ՊՈԼՍՈՅ ԿՈՒՍԱԿԱԼԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Նախորդ թղթակցութեան մէջ ըսինք թէ Պոլսոյ կուսակալ քաղաքապետ Մուհիտտին անպարտ արձակուեցաւ Գեռմական Յարհուրդի պատժական ատեանին կողմէ: Բայց ընդհ. դատախազը բեկման դիմեց անմիջապէս: Եւ որովհետեւ դիմումը քննողը պիտի ըլլայ Ընդհ. Ժողովը որ առկէ առաջ յանցաւոր գտաւ քաղաքապետը, կը սպասուի որ բեկանէ անպարտութեան վճիռը, ի հարկէ եթէ վերէն միջամտութիւն չըլլայ ի նպաստ մեղադրեալին...:

∴

Բայց ահա նոր փորձանք մը, ինչպէս կը հաղորդեն Թուրք թերթերը. Բննելով օթօպիւսի գնումի պաշտօնական տեղեկագիրները, Գեռմական Յարհուրդի Քաղաքային ճիւղը պէտք տեսած է դատի ենթարկելու քաղաքապետ Մուհիտտինը եւ գլխաւոր գործակիցները:

Այս ձեւով, թերթերէն եւ քաղաքային քննիչներէն յետոյ, ահա դատական բարձրագոյն օրկան մըն ալ կուգայ հաստատելու թէ Մուհիտտին գնումի գործած է նաեւ օթօպիւսի խնդրին մէջ:

×

Եւ վերջապէս, արդիական գերեզմանատան փոքր չկրցուած, ահա նոր փոռ մը,— Բանկալթիի հայկական գերեզմանատան խնդիրը: Համաձայն «Ճումհուրիէթ»ի (25 Յուլիս 1938), «Ս. Յակոբի գերեզմանատան գործին վերաբերեալ քննութեանց տեղեկագիրը այս օրերս պիտի յանձնուի Գեռմական Յարհուրդին»:

Ի՞նչ է այս պատմութիւնը: Ազգային նկատումներ կը ստիպեն չյածնալ վարագոյրը: Հետեւաբար միայն ամփոփեմ գործին փուլերը եւ գոհանամ «Թան» թերթին ըրած յայտնութիւններովը, որոնք շատ պակասաւոր են:

Կուսակալ-քաղաքապետ Մուհիտտին, որ կատաղի հայատեաց մըն է, Սանասարեան աշակերտ խանը կլլող մարդն է: Եւ պարզապէս անհասկնալի ջրալի գծուծ շահի մը, աւելի ճիշդ՝ վրէժխնդրութեան համար: Իր կաթնեղբայրը (միւս գայտէշի) տարիներ առաջ վարձակալ էր Սանասարեան խանին մէջ: Երբ Յնամակալութիւնը մասը մը գրամ կ'ուզէ դիմուած աշակերտ վարձքերու հաշուին, կ'աղդարարէ հրաժարիլ այդ առնելիքէն— Վերջը գէշ կ'ըլլայ, չեմ խառնուիր: Եւ բոպատմալիքը գործադրեց Մուհիտտինի միջոցաւ, միայն գրաւել տալով կէս միլիոն ոսկի արժող այդ աշակերտ խանը, այլեւ 40—50,000 ոսկի ծախքի ենթարկելով հայ համայնքը:

Զբքբինք այս խնդիրը, որ ցաւոտ կողմեր ունի նաեւ հայկական տեսակէտով, այսինքն աններելի անհոգութիւններ, եւ անցնինք Բանկալթիի կամ Ս. Յակոբի գերեզմանատան հարցին:

Շլացած Սանասարեանի յաջողութենէն, Մուհիտտին փորձեց գրաւել նաեւ Բանկալթիի այդ ընդարձակ հողը որ 30 տարիէ ի վեր դադրած է գերեզմանատուն ըլլալէ՝ գտնուելով քաղաքին մէջ, եւ որ մօտ երկու միլիոն ոսկի կ'արժէ:

Դատը կորսնցուցինք, մօտ 50,000 ոսկի ալ ծախքի ենթարկուելով: Կը մնար միայն վճռաբեկի որոշումին ըսպասել, գոնէ այդ հողին վրայ չինուած շէնքերը եւ եկեղեցին ազատելու համար:

Ահա այս հոգեբանական պահուն առաջարկուեցաւ իրաւախոհութեան գալ քաղաքապետութեան հետ: Երկար բանակցութիւններէ յետոյ գոյացաւ իրաւախոհութիւն մը, որուն համաձայն Քաղաքապետութիւնը կը տիրանայ գերեզմանատան գրեթէ ամբողջութեանը, իսկ հայ համայնքին կը մնան շէնքերը, եկեղեցին եւ կտոր մը հող:

Արդ, «Թան» թերթը անցեալ տարի ակնարկ թէ հոս ալ տեղի ունեցած է խոշոր գեղծում մը: Իրաւախոհութիւնը յաջողցուցած է նշանաւոր Սապուր Սամին, փոխարէնը ստանալով 150,000 ոսկի արժող հողամաս մը այդ գերեզմանատունէն: Կը գանգատէր թէ այդ հողը առնուած է Քաղաքապետութեան բաժնէն:

Քաղաքապետը անմիջապէս հերքում մը տուաւ ժամուլին, բացատրելով թէ Քաղաքապետութիւնը բնաւ չէ տուած իրաւախոհութենէն, քանի որ ըստ օրէնքի հայ համայնքին կը պատկանին արդէն շէնքերը և տակի հողը: Յետոյ հասկցուց որ, եթէ ուէ հող տուած է ուրիշներու, առիկա եղած է հայ համայնքին յատուկ բաժնէն...

Անուանարկութեան գատավարութեան առթն, Սապուր Սամի խոստովանեցաւ թէ հողամաս մը առած է հայ համայնքին բաժնէն, բայց ձրի չէ առած, այլ ցնծացած է փոխարժէքը.— 70.000 ոսկի...

— Բերայի Հայոց Թաղականութիւնը գատարան թող գայ եւ յայտնէ թէ ի՛նչ ըրած է այդ 70.000 ոսկին, որնտե՞ղ է ներկայիս, թէ ծախսած է:

Այսպէս պահանջեց «Թան» թերթին փաստաբանը, պնդելով թէ Սապուր Սամի մէկ դրուշ իսկ չէ վճարած, այլ այդ հողը առած է իբր կաշառք, չընորհիւ քաղաքապետէն.

Դատարանը ընթացք չտուաւ այդ պահանջին, որովհետեւ— ըսի արդէն— ըստ օրէնքի իրաւասու չէ քննելու գործին էութիւնը:

Բայց ահա— ինչպէս կը հաղորդեն Թուրք թերթերը— այս խնդիրն ալ ինկած է դատարան, եւ Մուհիտտին պիտի հրաւիրուի հաշիւ տալու նաեւ հայկական գերեզմանատան գայթակղութեան մասին:

×

Այս հաշուով, կուսակալ քաղաքապետը դատի տակ է երեք ամբաստանութեամբ.—

1.— Արդիական գերեզմանատան կառուցումը, ուր կը մեղադրուի թէ 25 հազար ոսկի չահեցուցած է իր կաշառք խողովակներուն— Անաստաս եւ Լիքօ Օղլու:

2.— Օթօպիւսի գործը, ուր կ'ամբաստանուի թէ սաանեակ հազարաւոր ոսկի չահեցուցած է Սապուր Սամիին եւ ուրիշներու, կաշառքի փոխարէն առնելով տալով երթեւեկի մենաշնորհը:

3.— Բանկալթիի կամ Ս. Յակոբի հայկական գերեզմանատան իրաւախոհութիւնը, ուր կը մեղադրուի թէ 70 կամ 150 հազար ոսկի չահեցուցած է Սապուր Սամիին:

Գիտի կրնա՞յ օձիքը ազատել: Չենք գիտեր: Առիկա կախուած է իրեն ըլլալիք նախարարական կամ աւելի բարձր հովանաւորութեան աստիճանէն, բայց դատապարտուի թէ ազատի, մէջտեղը կը մնայ անջնջելի իրողութիւն մը — մարդ մը՝

Որ հանրապետական Թուրքիոյ պատիւը կը մրոտեցնէ, իբրեւ երկրին ամէնէն կարեւոր կեդրոնին առաջ տարուան միահեծան վարիչը:

Որ երկու տարի վարած է Ընդհ. Ապահովութեան ամէնէն փափուկ ու հիմնական ճիւղը, այն ալ վարչաձեւին ու ստամաման սկիզբները...

Որ ամսական 2000 ոսկի թոշակ կը ստանայ կուսակալի եւ քաղաքապետի կրկնակ պաշտօններէն.

Որ միաժամանակ Հալքի Պոլսոյ լիադօրն է եւ անտարակոյս կը մըծարուի նաեւ այդ յաւելուածական պաշտօնին համար.

Որ իր ձեռքին տակ ունի նաեւ կարեւոր գաղտնի վարկեր.

Որ, վերջապէս, տունի, ջեռուցման եւ այլ ծախսեր չունի. իրեն տրամադրուած ըլլալով ամէն ինչ, սկսեալ լէհաց գոյք եղող չքեղ ապարանքէ մը մինչեւ լոյս, ածուխ, ինքնաշարժ եւ այլն:

Այս տեսակ մէկը, ահա, դատի կը քաշուի երբեք խոշոր ամբաստանութեամբ, երբեմ ալ կաշառակերութեամբ, գեղծումի ամբաստանութիւն:

Ալ կրնաք երեւակայել թէ ի՞նչ կ'ըլլան հոն փարիչները եւ մանաւանդ անոնք որ իրապէս դրամի պէտք ունին: Որովհետեւ, նախկին շրջանին հետ բաղդատմամբ, կեանքը առնուազն տասն անգամ աղած է, մէկ կողմէ գիներու բարձրացման, միւս կողմէ այլազան հարկերու ստեղծման հետեւանքով: Տուայտութիւն մը, որուն նմանը կարելի չէ գտնել նոյնիսկ սուլթանական պալատին մէջ: Եւ նաեւ յուրջ մտահոգութիւն ապագայի մասին:— Ի՞նչ կ'ըլլայ, ի՞նչ չըլլար, ըսոր կապիմ: Ահա ժամտուքը բոլոր պաշտօնեաներուն, մեծ թէ փոքր:

Եւ ինչ որ ամէնէն աւելի յատկանշական է, կաշառակերութիւնը եւ կողոպուտը տեղի կ'ունենան պաշտօնապէս. բսել կ'ուզենք պաշտօնական վաւերիչներու գիտակցութեամբ:Նաեւ մեղսակցութեամբ: Արդարեւ, սակաւաթիւ բացառութիւններէ զատ, գործավարները եւ երեսփոխանները միաժամանակ «զործ» կ'ընեն, դրամ կը դիզեն: Այն ալ միլիոններով երբեմն: Օրինակ, կուսակալ Մուհիտտին միլիոնատէր է այսօր — կալուածի եւ հնչուն դրամի տեսակէտով: Նոյնը նաեւ «Ճումհուրիէթ»ի խմբագրապետ Եունուս Նատին, որուն «վանառականն» տիտղոսը տուաւ «Ժուռնալ տը Մոսկու», երբ Թուրք խմբագրապետը գրեց թէ սովիէթներն են որ դիտմամբ կ'ընկղմեն իրենց նաւերը, ապահովական կրօնքը ընդհանուր պատերազմի վերածելու համար:

×

Ինչպէս կը տեսնէք ընթերցողը, ո՛չ մէկ խօսք իմ կողմէ: Ներկայացուցի միայն մինչեւ Թուրք մամուլը եւ Թուրք դատարանը արձանագրող դէպքերը, որոնք շատ չնչին մասն են իրականութեան: Որովհետեւ, եթէ խիստ քննութիւն մը բացուի, ինչե՜ր, ինչե՜ր երեւան պիտի չելլեն:

Զարաշահութիւնը այլեւս կաշառակերութիւն չէ առաջուան նման, այսինքն պատահական, այլ դարձած է կատարեալ ճարտարարուեստ մը, որուն արմատները կ'երկարին մինչեւ ամենաբարձր օրկանները, մինչեւ բոլոր չինարարութիւնները: Գործարա՞ն չինուեցաւ, կարեւոր ապարա՞նք մը

ՄԵԾ ԱՐՇԱՒԱՆՔՆԵ՞Ը ԵՒ ԱՆՈՆՑ ՍԿԶԲՆԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՌԻԹՆԵՐԸ

Սկսած պատմութեան ամենահին շրջաններէն տեղի ունեցած են մեծ գաղթեր, մեծ արշաւանքներ:

Հայոց երկիրը գտնուած է այդ արշաւանքներու ճամբուն վրայ: Ան ամէնէն աւելի ոտնակոխ է եղած, ամէնէն աւելի ճնշուած եւ աւերուած է արշաւող հորդաներու կարաւաններուն տակ: «Հայոց երկիրը իր զաւակներուն համար բանտ եւ գերեզման է դարձած՝ ասիրիչ արշաւանքներու կարաւաններուն տակ. կ'ըսէ իրաւամբ պրոֆ. Ադոնց:

Հայոց պատմութիւնը՝ պատմութիւնն է անդադար քանդող, աւերող արշաւանքներու եւ վերաշինութեան: Հայ ժողովուրդը շատ կը նմանի այն մարդուն որ իր տունը շինած է բանուկ քառուղիներուն ճիշդ մէջտեղը: Անցնող զարմօղ կարաւանները դայն ջարդ ու փշուր ըրած են, բայց ան միշտ ոտքի է կանգնած եւ վերաշինած իր աւերուած տունը:

«Սմբակէ երիվարաց մաշեցին զբլուրս եւ զերիմս մեր», կ'ըսէ հայ գրիչը:«Յանտառաքոյժ խոզից եւ յանցաւորաց նամապարհի կոխեցաք իբրեւ զկա զանեաց և գլուխ մեր կուտեցաք քարիւք» կը գրէ Յովհաննէս կաթողիկոս:

Պատմութեան մէջ ոչ մէկ ժողովուրդ աւելի չէ տառապած այդ արշաւանքներէն, որքան հայ ժողովուրդը: Ահա թէ ինչու կարեւոր նկատեցինք քննել արշաւանքներու շարժառիթները, որոնցմէ այնքան ցնցուած է հայ ժողովուրդը:

×

Գիտենք որ մարդկային քաղաքակրթութիւնը երկու հիմնական ձեւերով սկսած է.— Նստակեաց ժողովուրդներու, որոնց անտեղի հիմն է հացը, եւ վաչկատուն ժողովուրդներու, որոնց անտեղի հիմն է կաթը եւ կենդանիներու միսը:

Հայաստանի լեռնալանջերուն վրայ վերջերս երեւան հանուած վայրի ցորենի գիւտը կը հաստատէ թէ հայ ժողովուրդը շատ հին ժամանակներէն կապուած է հողին, հիմնելով նստակեաց ժողովուրդներու բարձր քաղաքակրթութիւն:

Պատմութեան մէջ յաճախ կրկնուած է երեւոյթ մը.— վաչկատուն ցեղերը աւելի տոկուն են եւ յանդուգն, քան նստակեաց ժողովուրդները: Անոնք յաճախ յարձակած են նստակեաց ժողովուրդներու վրայ, քանդած են անոնց ամրութիւնները, գրաւած են անոնց քաղաքները, հուրի եւ սուրի մատնած են անոնց քաղաքակրթութիւնը եւ մնացորդ բեկորներու վրայ հաստատած են իրենց իշխանութիւնը:

Դարեր անցնելէ վերջ, նորեկ իշխանութիւնները, իրենց կարգին հիմնած են նոր քաղաքակրթութիւն մը, սկսած են հետզհետէ խառնուիլ բնիկ, պարտուած ցեղին հետ, մեղկանալ եւ իրենց կարգին ընդունիլ նոր, վաչկատուն ցեղի մը յարձակումը: Այսպէս է որ քաղաքակրթութիւններ կործանած եւ հիմնուած են իրարու ետեւէ, այսպէս է որ սումերեան, ակատեան, ասուրա-բաբելական, հիթիթեան եւ ուրիշ քաղաքակրթութիւնները ծաղկած ու ջնջուած են՝ արշաւող, վաչկատուն ցեղերու կողմէ (Հ. Ուէլս):

Հարց է ուրեմն թէ ուրկէ կուգան այս հեղեղները, որոնք են շարժառիթները ժողովուրդներու այս գաղթին, այս մեծ տեղաշարժերուն:

Երկու գլխաւոր աշխարհներէ եկած են մեծ արշաւանքները.— Հիւսիսէն եւ միջին Ասիայէն:

×

Քրիստոսէ 2500 տարի առաջ է որ սկսած է հնդկական արշաւանքներու շարքը Հիւսիսային Եւրոպական երկիրներու ժողովուրդներն են որ շարունակաբար հեղեղած են աշխարհը նորանոր բարբարոս ցեղերով: Անոնց ամէնէն նշանաւորն են հնդեւրոպական կամ արիական կոչուած ցեղերու արշաւանքները: Անոնք հիւսիսէն սկսած են հոգմահարի ձեւով տարածուիլ, Հնդկաստանէն, Իրանէն մինչեւ Իտալիա, միջերկրականեան երկիրներ ու Հայաստան:

Անոնք էին որ կործանեցին նախարիական ժողովուրդներու քաղաքակրթութիւնները (Տրոյադա, Միկենիա), իրենց լեզուն բերին եւ քաղաքակրթութիւնը հիմնեցին, որ մինչեւ այսօր կը կոչուի արիական լեզուախումբ եւ քաղաքակրթութիւն անունով:

Քրիստոսէ վերջ 4րդ, 5րդ եւ 9րդ դարերուն նորէն հիւսիսի ժողովուրդները (գերման զանազան ցեղեր, Գոթեր, Վանդալներ, Անգլներ, Նորմաններ եւն.) արշաւեցին Եւրոպայի վրայ, կործանեցին հռովմէական քաղաքակրթութիւնը, հիմնելով այսօրուան հելլէնեւգերման նոր քաղաքակրթութիւնը:

Արշաւանքներու կարեւոր վառարաններէն մէկն ալ Միջին Ասիան է, ուրկէ, սկսած քրիստոսէ 2000 տարի առաջ, անընդհատ դուրս եկած են թուրքեւմոնղոլ հեղեղներ: Չինական ժամանակագրութեանց մէջ ... Բրգական արշաւանք մը, որ կ... ուած է Ք.ա.-է 2000 տարի առաջ...

Այս արշաւանքներու ամէնէն ... ւորներն են 4րդ դարուն Հոներու ... շաւանքը եւ 6րդ դարուն Ավարներ, որոնք մէկ կողմէն մինչեւ ... գարիա, միւս կողմէ մինչեւ Մ... տարածուեցան, Մաճառներ, Պուլկարներու արշաւանքը ... ժողովուրդ) մինչեւ Դանուբ գետի ... գերքները: Քրիստ խանի եւ ... չէնկի արշաւանքները 12 14 դարուն:

×

Պատմութեան համար կարեւոր է թէ ինչ պատճառներ դրդած ... ժողովուրդները լքելու իրենց ... նիքը, թափառելու նոր երկիրներ ... րայ, քանդելու եւ փճացնելու ... քաղաքակրթութիւնները.

Մինչեւ հիմա զանազան են... թիւններ հիմք էին բռնած

ա) Կը կարծուէր թէ այս ... ընդհանրապէս խաշնարած ժողով... ներ էին, որոնք իրենց անասուններուն արօտ գտնելու հոգով ... ւէին նոր երկիրներ, կը քանդէին ... կալուածներ, կ'աւարառէին ... կործանէին քաղաքակրթութեան ... արդիւնքները, հուրի եւ սուրի ... լով գտնոնք, կը վերածէին ... վաստաններու, որոնց վրայ խաշ... դորէն կը ճարակէր իրենց արջառ...

բ) Ուրիշ ենթադրութեան մը ... ձայն, այս արշաւող ժողովուրդ... կը լքէին իրենց հայրենիքը, որով... տեւ իրենցսահմանները նեղ կուգայ... աճող ժողովուրդին համար. (... այսօր կարգ մը եւրոպական երկր... ներ), ուստի կը ջանային զաղթ... րենց երկրէն նոր երկիր եւ ... նոր հող գտնելու ու գրաւելու ...

գ) Երրորդ ենթադրութեան մը ... մաձայն, կը կարծէր թէ այս ... ւաղ ցեղերը ազատատենչ ժողովուրդ... ներ էին, որոնք ճնշուելով իրենց... ւելի զօրաւոր ցեղերէ, կը թողուին ... րենց հայրենիքը, կ'արշաւէին ... կարգին օտար հայրենիքներու ... գոյութեան կռիւ մղելով եւ ... համար նոր երկիր մը գրաւելով

×

Աշխարհագրական եւ պատմական ... հետազօտութիւններ յոյս կը ... արշաւանքներու շարժառիթներուն ... րայ եւ ցոյց կուտան թէ այս են... դրութիւնները սխալ են:

Պատմութեան սկիզբը ... ժողովուրդներ չէին հեռանար ... արօտներու աշխարհէն: Մինչեւ ... քոչւորները չեն թողուր իրենց ... նային եւ ձմեռնային արօտավայր... Ուրեմն ուրիշ տեղ պէտք է ... գաղթերու պատճառը: Կազմող ... րէն շատեր խաշնարածներ չէին ... պէս Նորմանները, 9րդ դարուն ... րագործ ժողովուրդներ էին: ... սխալ է ենթադրել թէ գաղթող ... արօտ փնտռելու համար է որ ... կած են իրենց հայրենիքէն:

Երկրորդ ենթադրութիւն ալ ... կան չէ: Երբ երկրի մը ժողովուրդ... շատնայ եւ անոր սահմանները ... գան, ան չի թողուր իր երկիրը ... ռանար, այլ իր սահմաններուն ... կը ճնշէ, կը տարածուի կեդրոն... շրջափակին վրայ, ոչ թէ բոլոր... կը հեռանայ իր երկրէն:

Ֆրանքները բազմանալով ... ունեցան իրենց հայրենիքին ...

« ՑԱՑԱՉ ՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (21)

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՊԷԼԵԱՆ

Եւ Մաքային տրուած էր երգել այդ բոլոր բաներու մասին ձայնով մը՝ ինչպէս անձրեւը կ'իջնէ երկինքէն ծառերուն վրայ եւ հեռաւոր վայրեր, ոչ այնքան բարձր, բայց ծաւալուն որ կը հասնի մինչեւ անհունութիւն:

Ֆրէյա չուտ մը դադրեցուց իր սիրելիալ նուագարան հնչեցնելը, աղջկան երգերը ընկեր սկսելու յարմարութիւն չունէին,— անվերջանալի տաւնիր (երգի) անհատաար երկարութեամբ եւ իւրաքանչիւր տունի վերջաւորութեան յանկերգ մը, որ հազարաւոր յաղումներէն կը բարձրանայ մինչեւ մաքի յափշտակութիւն, մարելու համար երազային վիճակի մը մէջ ու կը վերջանայ անվերջ բարձր նեւէ-ձով մը:

Բոլոր զնչուներն ու մեր չորս Զէյթունցիները, ինչպէս նաեւ Բուսթէմ Ձանի նիհար ծառան յանկերգներուն կը մասնակցէին,այնպէս որ մենք Գարա Տաղի ձիւնածածկ կատարներէն կ'անցնէինք անգիտակ ժամանակի թափալումին, երբ գիւղերու մօտէն անցած ատեննիս փոզոցին անպիտան շուները մեր ետեւէն կը սկսէին կաղկանձելէն հաջել:

— Շուները կը հաջեն բայց կարաւանը կը շարժի, գիտել տուաւ Ֆրէյա:

Մթնելէն մէկ ժամ առաջ մտանք բլուրներու երկար եւ անկանոն անցք մը, որ ճամբուն մէջ լայն կորութիւն մը կը կազմէ, եւ առանձնացած քանի վէի մը առջեւկանդ առինք.— աւերակ մը որուն վրայի յարկին պատը հինցած պարկերով կարկտուած էր. բայց անոր տէրը դուրս գալով այնքան ջերմօրէն ժպտաց մեզի որ մոռցանք իր անծեփ պատերուն անհիւրընկալ վիճակը, յուսալով որ իր ժպիտն ու իր ափյամներուն խորութիւնը մեզի պիտի ապահովէին հանգստութիւն եւ մաքրութիւն: Գարա՛պ յոյս:

Մաքան Ուէլլէն քիչ մը հեռացաւ: Ամէն մարդ մէկ կողմ քաշուեցաւ: Միայն Մընթին առաջ անցաւ եւ խարխուլ տունէն ներս մտաւ. մենք հետեւեցանք իրեն ու մեր ետեւէն գնչուները՝ իրենց կենդանիներով եւ աղմուկով: Վերջը ներս մտան կիները եւ ամենավերջը՝ Մաքան, որովհետեւ ամենազեղեցիկն էր ան եւ գեղեցկութիւնը իր հետ կը բերէ ատտահան:

Ինքզինքնիս գտանք երկար սենեակի մը մէջ, ուր կայծնախոսներ: Մէկ ծայրը տեսակ մը աւազան՝ կենդանիներուն համար, իսկ միւս ծայրքարէ հակայ օճախ մը: Սենեակին երկու կողմերը հիւրերու յատուկ փայտէ սախտակամածներ:

Կրակին ջերմութիւնը հաճելի կազդոյր մը պարգեւեց մեր ընդարմացած անդամներուն: Գագիկի մասին չէինք մտածեր այլեւս, երբ ան օճախին մօտ տրոփերու եւ բուրդէ ծածկոցներու դէզի մը տակէն յուշօրէն ոտքի ելլելով բաւեց Մընթին եւ հրամայեց կրակին մէջ փայտ լեցնել անմիջապէս:

— Եկողը մեծ անձնաւորութիւն մըն է, յայտարարեց ան:

Քաւիլէին սպասաւորները, սեփականատիրոջ եօթը զաւակները, հնազանդեցան եւ հրամանները կը գործադրէին արագօրէն եւ խոնարհաբար: Թուրքեր էին անոնք: Բոլոր Թուրքերը յարգանքի մէջ ցուցամոլ են հանդէպ անոր՝ որ մեծ համբաւ ունի: Մընթի կարեւորութիւն անզամ չընծայեց անոնց. Գագիկ մօտենալով Մընթին ձեռքը առաւ անոր այնպէս՝ ինչպէս կ'ընեն հաւատար դերքի մէջ գտնուող անձեր:

- Լորտ Մօնթիւրէ, ըսաւ զարմանալի կերպով սխալ հնչելով այս բառը— Թագաւորութեանս սահմանը սակից կը սկսի. բարի եկաք:

- Թագաւորութի՞ւնդ, ըսաւ Մընթին, անոր ձեռքը թօթվելով, բայց հաւատարէ հաւատար դերքը շատ ալ չըմբռնելով: Ինքը Գագիկէն աւելի բարձր էր ու գեղադէմ եւ կասկած չկար թէ աւելի արժէքաւոր ո՞ր մէկն էր, նոյնիսկ առաջին բաղդատութեամբ մը:

Գագիկ ջղային կերպով խնդաց.

— Մըրզա, ըսաւ պարսկերէն լեզուով, տիւզդ են կիլիֆթահ փատիշահ ասդ. (իշխան, չմերժակալուող աւատակը թագաւոր մըն է):

Անիկա գլխուն վրայ դրած էր քալփաք մը, եւ թաւամազ այծի կաշիէ վերարկու մը, որ մէկէ աւելի կոխներ էր տեսած: Առանց տարակոյսի կարելի է ըսել որ իր զգեստները գնդակներէ ծակծկուած էին եւ անվարժ մատներով նորոգուած: Իր շուրջը կը տեսնէք թշուառութեան հպարտանքը, որ աւազակ մը ըլլալու իր զօրութեան հետ խառն կը համեմատէր:

— Այս երկրին մէջ մեր հանդիպած առաջին մարդն է ասիկա, որ ինքզինքը չկրցաւ ուրիշ բան մը հռչակել քան այն՝ որուն բնաւ չի նմանիր, փափսաց Ռոլլ:

Կարծեմ յուսահատութիւնն է: Բայց հոգ չէ. մարդը կը սիրեմ, պատասխանեց Ֆրէյա:

Յայտնի է որ Մընթին ալ կը սիրէր անիկա, մէկդի գնելով անոր տղայութիւնները: Գագիկ սեփականատիրոջ տղաներէն մէկուն հրամայեց կրակին մօտ տեղ մը մաքրել եւ Մընթի բրդէ վերմակներուն հոն փռուելուն հսկեց, ճիշդ քովը իր գոյքերուն, հաւասար դատակարգի վրայ գտնուելու համար: Ուրիշ իր տեղը պատրաստեց տախտակամածին հանդիպակաց կողմը, Ֆրէյին ու ես ալ մեր բուրդէ ծածկոցները տեղաւորեցինք անոր մօտ: Բուսթէմ Ձանը նեղ դրութեան մը ... նուեցաւ: Անորոշ վիճակի մէջ ... վայրկեան մը, նախ նայեցաւ գնչու... րուն որոնք իրենց կենդանիները ... մասը տեղաւորած՝ սկսած էին ... տախտակամածը դրաւել. յետոյ ... ւեց իմ եւ Մընթիին միջեւ գտնուող ... ընդարձակ միջոցը: Ննունդով թուրք... գոյն ժողովուրդները շատ աւելի... կը գիտակցին ազգային գիծերին... ուէ սպիտակ մարդ: Կը տեսնէ... կինքը, անկարող իրեն համար բնու... թիւն մը ընելու, աւելի ցեղային ... նայդէ դրդուած: Բուսթէմ Ձան ... հոն ուր իր Հայ սպասաւորը ... մաքրած էր, տղուն քանի մը կար... րամաններ տուաւ, եւ կիսատապատ ... մէջ իր միտքը պատրաստեց ... գտնելով Մընթիին ասջեւ կեցա... Գագիկ անոր կը նայէր նուազ ... յակառակ կերպով: Մընթիին եւ ... միջեւ գտնուած լայն պարապութե... ցոյց տալով ըսաւ Բուսթէմ.

— Սահիպը կը հաճի՞ թոյլտու... իմ իզզաթս (պատիւ) խնդրոյ առար... կայ է:

— Կրօղը տանի իզզաթդ, պատաս... խանեց Մընթին

(Շար.)

...ները մինչեւ Էլազ եւ Դուշա... ...երը Զինացիները բազմանալով ...մարձանեցան իրենց սահմաններուն

...Այն ենթադրութիւնը թէ՝ որոշ ցե... ...ժողովուրդ իրենց աւելի զօրա... ...ցեղերէ, քոզած են իրենց հայրե... ...եկած են նոր հայրենիք փնտռել ...ամբողջ հաւանական է։ Հայկի ...անունը ծանօթ է, Բելի երեւան ...տալով եկած, բնակած է Հայոց ...երը, իրեն ենթարկած բնիկները։ ...պատմիչները Խորենացի, Շահ... ...տալով ծննդեան խանի ...կն, արշաւած է Հայաստանի վը... (1220 — 30) Իրաւ է որ այս ար... ...պաշտօնները ճնշուած է ...ցեղի մը, տկար ցեղի մը վը... ...բայց ասիկա ժամանկի լուծուած ...վերջնականապէս չի բա... ...մեծ գաղթերու բուն պատ...

...հաւանական է որ Ավարները, Գո... ...վանդալները եւ նոյնիսկ Հոնե... ...Թուրքերը (սելճուքեան) այս ...դուրս եկած են իրենց ...ռնիքէն, պատահմամբ դառնալով ...ութեան, որովհետեւ ... ...ծնուած է, գիտէ լաւագոյնս ...հր, կ՚ըսէ Նիչէ։

Վերջին տասնեակ տարիներու ալ... ...հնախուզութիւնները ...նոր լոյս սփռելու պատմութեան ...կէտին վրայ։

Կովկասու երկու ղլխաւոր օճախ... ...վրայ կատարուած ուսումնասի... ...ցոյց կուտան երեւոյթ ... ...որոնց հիմնովին կը չքեն մինչեւ ... ենթադրութիւնները։ ...է որ Հիւսիսային Ծովու եր... ...նաւահանգիստ ծովամոյն կ՚ըլ... ...մինչեւ այսօր Հոլանտայի Հողին ...ծովուն մակերեսէն ցած... ...երեւոյթ է։

Հիւսիսային ծովը, 5000 — 2500 Ք. ...առաջ, կուլ տուած է Հողի ըն... ...տարածութիւններ։ Մինչեւ ...կլիմայական ծովեզերեայ կուսա... ...մինչ միւս կողմէ Ֆինլան... ...Հողամասը հետզհետէ կը ...ծովու մակերեսէն։

Կրաքար Աւոյրի ժամանակ զոր... ...նուաճումները այսօր ...մակերեսէն այնքան բարձրա... ...են որ, անզարմանալի զարմած ...

Ծովի յառաջխաղացութեան հետ ...աւելին նաեւ կլիմայի փոփո... ...թիւնները, որոնք անկարելի դար... ...են ժողովուրդի կեանքը։

...թիւնը եւ ցուրտը աւելցաւ... ...այս ժողովուրդներու ապրուս... ...ժամանակ մը Կրէօնլանտան ...կոչուած է, որ կը նշանակէ ...երկիր», պտուղներու երկիր։ ...այսօր խոնաւութիւնը եւ ցուրտը ...անբնակելի դարձուցած է ...

Եթէ Հիւսիսի բնակիչները մէկ կող... ...մարտնչած են բնութեան դէմ, այս... ...վարժուելով չարքաշ կեանքի, ...կողմէն ծովու յառաջխաղացու... ...խոյս տալով, զանգուածօրէն ...են դէպի Հարաւի բարեբեր երկիրները։ Այսպէս է որ կը բացա... ...ք.ա.է 2500 տարի առաջ կատար... ...Հնդեւրոպական արիական ցեղե... ...մեծ արշաւանքը։

Մինչեւ այսօր գերման Հողին խորը ...տեսակ մը Թաքուն բաղձանք դէ... ...Հարաւ արշաւելու, տեսակ մը ըն... ...մղում (Drang) դայն կը մը... ...դէպի Հարաւի երկիրները։ Ասիկա ...խոնաւ եւ անբեր երկիրներու ...

ԳԱՂԹՕՂ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ՄԱՅՐ. ԱՐԵՒԵ ՔԻ ՄԷՋ

«Միօն» իր վերջին թիւին մէջ կը գրէ (1938 սեպտեմբեր) —

— « Տ. Ասողիկ վրդ. այս տարի, Զաոկական տոներու առթիւ գացած է մինչեւ ռուսական սահմանագլուխը, Մանչուրի եւ Հայլար քաղաքները, ուր ցարդ չէր կրցած երթալ, քաղաքական վիճակին պատճառաւ։ Առաջին քաղաքին մէջ Թուսերը ունին երեք եկեղեցիներ. հոն կան 57 Հայեր, մեծ ու փոքր, անտեսապէս աննախանձելի, բայց սրտի տէր մարդիկ։ Երբ կառաչարէն վար կ՚իջնէ, ամբողջ Հայ գաղութը իրենց ի գը լուխ ունենալով տեղւոյն ռուս քահանաները մին, զինքը կ՚առաջնորդեն դէպի Թուսաց Մայր եկեղեցի, ուր առաջին անգամ ըլլալով կը հաղորդէ Ազգին եւ եկեղեցւոյ ողջոյնն ու օրհնութիւնները եւ պահպանիչով կ՚արձակէ ժողովուրդը։

Այդտեղ կը կատարէ պատարագ եւ մկրտութիւն սոյն եկեղեցիի մէջ, «Նորհնէք», գերեզմանօրհնէք եւ հինգ երախայ կը մկրտէ, որոնց ամէնէն մեծը 16 տարեկան տղեկ մը։ Այդտեղ հիւրասիրուած է Մկրտիչ Սուքէնեան անուն Ախալցխացի ազգայինի մը տունը։

Երկրորդ քաղաքը եկեղեցի չունենալուն, տան մը մէջ կը պատարագէ. այդտեղ եւս կան եղեր 35 Հայեր, կը կատարէ մէկ մկրտութիւն, տնօրհնէք եւ գերեզմանօրհնէք ըստ կարգին, տեղւոյն Հայութիւնը բաղդատմամբ առաջինոյն աւելի բարեկեցիկ է։ Մօտ տասն օր անցնելէ ետք այս երկու քաղաքները, որոնք Խարբինէն 24 ժամ են երկաթուղիով, կը դառնայ Խարբին, կրկին կ՚երթայ Զանչուն եւ Ֆայրէն քաղաքները, չուրջ 20 օրեր, այս անգամ Թէնչին եւ Շանկհայ չէ գացած։ Ի մտոյ մտադիր է երթալ զարձեալ Տայրէն, պատկառութիւն մը կատարելու, անկէ ալ, աչնան, Ճարոն անցնիլ ողորմութեամբն Աստուծոյ, փերադարձին Շանկհայ եւս պիտի հանդիպի։

Շանկհայի Հայութիւնը յունիս 12-ին դիմած է Թուսաց եպիսկոպոսին, եւ խնդրած որ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեն Վեհափառ Հայրապետի մահուան քառասունքին առթիւ. տեղւոյն եպիսկոպոսը սիրով ընդառաջ գացած է անոնց խնդրանքին ու տրամադրած չորս քահանաներ, եւ իրենց Մայր եկեղեցին՝ այդ նպատակին համար, այդ առթիւ քահանաներէն մին բացատրած է դամբանական մը Կաթողիկոսին դերքն ու դերը մեր եկեղեցական կեանքին մէջ։ Տեղւոյն բոլոր հայ գաղութը, ինչպէս նաեւ շատ մը օտարներ ներկայ եղած են սոյն արարողութեան։

Շանկհայի հայ գաղութը այժմ ունեցած է 7 հոգիէ բաղկացած Վարչական մը, որուն արժանաւոր նախագահը եղած է Եգիպտահայ Տիար Հայկ Աստուրեան, որ շատ սիրուած ու յարգուած, երիտասարդ ու կորովի մէկ անդամն է հայ գաղութին. նոյնպէս ալ առաջին կարգի վրայ կը գտնուի ի շարս Հայոց։ Այժմ լծուած են Շանկհայի մէջ ազօթատուն մը ունենալու գործին, այդ նպատակաւ ալ ընտրութենէն անմիջապէս վերջ հանգանակութիւն բացած են, ներկայ եղող 12 կարեւոր անդամներուն միջեւ, գոյացած է 1500 չինական տոլար, որուն 500ը Պ. Հայկ ինքը նուիրած է առաջին առթիւ, ու խոստացած է նաեւ այդ նպատակին ամիսը 100 տոլար չինական իբր անդամավճար։

Սրտառուչ է եղած Ասողիկ վրդ.ի հանդիպումը Պ. Հայկ Աստուրեանին։ Երուսաղէմէն Շանկհայ հասնելուն, երբ վերելակով կը բարձրանայ իր յարկաբաժինը, վարդապետը կը տեսնէ վեղարով, կը շփոթի, ինչ ընելը չգիտնալով, ու երբ դեռ չնստած կը սկսի իր տունը օրհնել՝ չի կրնար արցունքները զսպել, ու անյապ կարօտով կը փարի ձեռքի խաչին, զինքն ալ յուզելով իրեն հետ. Հրաժեշտի պահուն կը հարցնէ. «Հայր Սուրբ, բանի մը պէտք ունի՞ս»։ Հայր Ասողիկ կը պատասխանէ. «Ոչ մի բանի, եկեղեցիի մը պէտք ունիմ այստեղ». ու ան կը խոստանայ այդ մասին իր կարելին ընել։ Ահա այժմ գլուխը անցած արժանաւորապէս հայ գաղութին, կ՚ուզէ գոհացնել իր հոգեկան փափաքը եւ վարդապետին խնդրանքը։ Նպատակադրուած տունը արդէն իսկ գնուած է, 18 հազար եէնի, որուն գրեթէ կէսը վճարուած, իսկ մնացեալը քանի մը ամիսէն վճարելի։ Տունը կը գտնուի քաղաքին ամէնէն բանուկ թաղին, Փրէսթրն կոչուած մասին մէջ՝ որ առեւտրական կեդրոնն է։

Ասողիկ վրդ. Խարբին գտնուած միջոցին, անխափան կը շարունակէ հայերէնի գիշերային դասընթացքը. եւ այժմ կազմած է նաեւ երկրորդ դասարան մը ութ երեսուն աշակերտներէ բաղկացած։ Առաջինները արդէն բաւական վարժուած են գրել, կարդալ եւ խօսիլ։

ՀԻՒՐԻՒՐ ԻՐԵՍՈՒՆ ՏԱՐՈՒԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԸ

Խվէրէկէն կը գրեն Արեւելքի —

Կեսարիոյ Հայոց հոգեւոր հովիւ Ցակոբ քհնյ. օգոստոս 27ի օրը Պ. Ցարութիւն Սմաճեանի հետ Խվէրէկ այցելեց։ Նոյն օրը իրիկուան լոյս Զուարթի արարողութեան նախագահելով, Կիրակի առաւօտ պատարագ մատոյց, ընդհ. հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեց եւ Թուրքերէն լեզուով քարոզեց։

Տաճարը լեցուած էր Խվէրէկ-Ֆէնէսէի 100 տունէ բաղկացեալ երկսեռ ժողովուրդին կողմէ։ Դպիրները շատ ներդաշնակօրէն երգեցին պատարագը։ Երկուշաբթի երեկոյին վերատեսուչ Պ. Արշակ Սէժիրճեանի բընակարանին մէջ 40 հոգինոց ճաշասեղան մը սարքեցաւ որու ներկայ եղաւ նաեւ նախկին «Նուֆուս մէմուրը» Մըսըրլըզատէ Գայ Մէհմէտ։

Հոգեւոր հովիւը այցելեց տեղակալ Պ. Իհսանի, զինուորական ճիւղի նախագահ հազարապետ Պ. Աւնիի եւ ոստիկան զօրքի հրամանատար Պ. Սալիհի, որոնցմէ անկեղծ ընդունելութիւն գտաւ։

Խվէրէկ եւ Ֆէնէսէ Թաղերը լայն պողոտայով մը միացած ըլլալով իրարու, ամբողջ քաղաքը ելեկտրական լոյսով զարդարուած է։ Սակայն, վերջին օրերս տեղացող անձրեւները պարտէզներու կողմը աւելի աւեր գործած եւ ամբողջ ջաղացքներն ու կոշիկի գործարանները քշած տարած են։

Գալով Ֆէնէսէի Ս. Թորոս եկեղեցիին, պարզապէս աւերակ մը դարձած է։ Շրջակայ բակին պատերը ամբողջովին քանդուած են։ Երբեմնի Թուրքինեան չորս բաժանումներով վարժարանը աւերակոյտի վերածուած ըլլալով, գետինը պատկան իշխանութիւններու կողմէ ծախուած է։

Թուականէս 250 տարի առաջ, Զըմըշկածաքէն 7 տուն Հայեր գալով Ֆէնէսէի մէջ հաստատուած են։ Ասոնք հետեւեալներն են — 1. Քէչիչ օղլուլար, 2.— Քիւչիւք Մելքոն օղլուլար (որ Տէր հօր նախնիքներն են), որոնցմէ սերած է Տ. Պետրոս քահանան, 3.— Եուպարա օղլու, 4.— Սուլթան օղլու Համբ Աստուր, 5.— Տըրտըխ օղլու, 6.— Տէլի Կարապետ օղլու, 7.— Խոճի օղլու։ Ասոնք արդի եկեղեցիին տեղը կը գտնեն Ցոյներէ մնացած կիսաւեր մատուռ մը, ուր կը բաւականանան կրօնական պաշտամունք կատարելու։ Այդ միջոցին արդէն Խվէրէկի մէջ բաւական թիւով Հայութիւն մը գոյութիւն ունի եղեր։ Ասոնք Ասանայի կողմերէն գաղթեր են, որով 130 տարի առաջ Սսեցի Ցակոբոս Եպիսկոպոս Խվէրէկ այցելելով Ֆէնէսէի մէջ կը հիմնէ Ս. Թորոս եկեղեցին, որ մինչեւ այսօր յաջորդաբար 12 քահանաներ ունեցած է տեղացիներէն։ Այժմ 130 տարուան հնութիւն մը ունեցող տաճարը ողորմելի վիճակ մը կը ներկայացնէ, որ ընդհ. հայութեան ուշադրութեանը առարկայ պէտք է ըլլայ, գոնէ ժամամբ մը նորոգել տալու համար։ Այս գործը 200 ոսկիի կը կարօտի։

Ֆէնէսէի Ս. Թորոս եկեղեցիին ետեւի կողմը կը գտնուի Խաչ լեռը, որ ընդհ. Խվէրէկ - Ֆէնէսցիներու համար նուիրական ըլլալով, Աստուածածնի տօնին Շաբաթ երեկոյին կրակ կը վառեն, ինչ որ հին հեթանոսական սովորութենէ մնացած է։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՊՐԻՒՍԷԼ, 13 սեպտ.— Պրիւսէլի Հայ Երիտասարդաց եւ Ուսանողական Միութիւններու Գրադարանի Ցանձնախումբը, օգտուելով Պ. Արշակ Սաֆրաստեանի ներկայութենէն, զայն հրաւիրած էր բանախօսելու տեղիս Հայ Ակումբի սրահին մէջ։

Պ. Սաֆրաստեան ներկայիս քաղաքս կը գտնուի, մասնակցելու համար Արեւելագէտներու միջազգային համագումարին։

Բանախօսութեան նիւթն էր՝ Հայաստանի հնագոյն պատմութիւնը սեպագրութեան լոյսին տակ։

Հիմնուելով սեպագրական ամենահին արձանագրութեանց վրայ, բանախօսը մէկ ժամէն աւելի խօսեցաւ հընագոյն Հայաստանի եւ Հայկական թագաւորութեանց մասին, ք.ա.է 2500 — 3000 տարի առաջ։

Իր չահեկան բանախօսութիւնը վերջացուց, Թելադրելով մասնաւորապէս հայ երիտասարդութեան, սորվիլ Հայոց պատմութիւնը, հայ մատենագրութիւնն ու լեզուն, վառ ու կենդանի պահելու համար մեր ազգային գոյութիւնը։

Գրադարանի Ցանձնախումբը կազմակերպած է շարք մը օգտակար ու չինիչ բանախօսութիւններ, եւ հիմնած հայերէն գիրքերու բաւական ճոխ գրադարան մը, որ տրամադրելի է իր անդամներուն եւ անխտիր բոլոր համակիրներուն։ Շաբաթը անգամ մը տեղի կ՚ունենան մանկամական հաւաքոյթներ եւ ներկաները յանձնախումբին կողմէ կը մեծարուին թէյ։

Ահա օգտաշատ ձեռնարկ մը, որ արժանի է ամէն քաջալերանքի։

Հ. Տէրունի

ՀԱԹԱՅԻ (Սանճագ) ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, Հաթայի (Սանճագ) երեսփ. ժողովը «միաձայնութեամբ» վաւերացուց իննսուն չորս յօդուածէ սահմանադրութիւնը, որ ամբողջովին հիմնուած է քէմալական կարգուսարքին վրայ։ Ահաւասիկ թարգմանութիւնը —

ՅՕԴ. 1.— Հաթայ, իր ներքին գործերուն մէջ կատարեալ անկախութեան տէր, Թուրք մեծամասնութեան կըրթնած եւ հանրապետական վարչաձեւով կառավարուող ուրոյն եւ անկախ պետութիւն մըն է։

ՅՕԴ. 2.— Հաթայի պետութեան կեդրոնը Անթաքիան է (Անտիոք)։

ՅՕԴ. 3.— Հաթայի բոլոր հայրենակիցները օրէնքի առջեւ հաւասար եւ առանց ցեղի, լեզուի եւ կրօնի խտրութեան նոյն քաղաքացիական ուքաղաքական իրաւունքներու տէր եւ անոնց բացառութեան օրէնքը յարգելու պարտականութիւնը ունին։

ՄԱՍ Բ.

Օրէնսդրական ուժ

ՅՕԴ. 4.— Օրէնսդրական ուժը, յանուն Հաթայի ժողովուրդին, Հաթայի ազգ. ժողովին կողմէ կը գործածուի։ Հաթայի ազգ. ժողովը, պատրաստուելիք յատուկ օրէնքին համաձայն, չորս տարուան համար կ՚ընտրուի եւ 40 անդամէ կը բաղկանայ։ Միայն թէ, ժողովին արձակուրդէն վերջ, ժողովին հաւանութեան ենթարկելու պայմանաւ, կառավարութիւնը իրաւասու է ասժամեայ օրէնքներ պատրաստելու։

ՅՕԴ. 5.— Օրէնքներ պատրաստելու համար առաջին նախաձեռնութիւնը կը պատկանի Հաթայի ազգ. ժողովին եւ գործադիր իշխանութեան։ Բայց եւ այնպէս, միայն գործադիր իշխանութեան կը պատկանի ծախքերու, տուրքերու, առանց բարեփոխման կամ մընալուն վերաբերեալ օրէնքներու պատրաստութեան նախաձեռնութիւնը։

ՅՕԴ. 6.— Մինչեւ որ օրէնքի մը չենուր, ինչպէս որ ո եւ է տուրք չի կրնար գրուիլ կամ գանձուիլ, նոյնպէս փոխառութիւն մըն ալ չի կրնար կնքուիլ. Գործադիր իշխանութիւնը, ամէն տարի, յաջորդ տարուան համար պիւտճէի օրինագիծ մը պիտի ճշդէ։ Ժողովին կողմէ չընդունուած եւ չվաւերացուած ոչ մէկ ծախք տարուան ընթացքին չի կրնար կատարուիլ։ Ամէն ելմտական տարեշրջանի վերջը, այդ տարուան վերջնական հաշիւները օրէնքով մը կազմուած մարմնի մը կողմէ քննուելէ յետոյ ժողովին կը ներկայացուին։

ՅՕԴ. 7.— Օրէնքներն ու որոշումները պարզ մեծամասնութեամբ կ՚ընդունուին։ Մեծամասնութիւնը կը կազմէ ժողովի անդամներուն կէսը։

ՅՕԴ. 8.— Երեսփոխանները երբ Հաթայի Ազգ. ժողովին կ՚անդամակցին, սա ձեւով երդում կ՚ընեն.— «Պատւոյս վրայ կը խոստանամ թէ, հայրենիքին եւ ազգին երջանկութեանն ու ապահովութեանը եւ ազգին բացարձակ տիրապետութեան հակառակ նպատակ մը պիտի չհետապնդեմ եւ հանրապետութեան սկզբունքներուն հաւատարմութենէ պիտի չհեռանամ»։

Յօդ. 9.— Ոչ մէկ երեսփոխան պատասխանատու չէ ազգ. ժողովին մէջ իր տուած քուէին, յայտնած կարծիքին եւ ըրած յայտարարութեան ժողովէն դուրս յայտնելուն պատճառաւ։ Թէ ընտրութենէն առաջ եւ թէ վերջը, իրեն, ոճիր մը վերագրուած երեսփոխանի մը իբրեւ ամբաստանեալ հարցաքննութիւնը կամ բանտարկութիւնը եւ կամ դատավարութիւնը ընդհանուր ժողովի որոշումին կապուած է. Անհրաժեշտ ոճիր մը բացառութիւն կը կազմէ։ Միայն թէ այս պարագային իրաւասու իշխանութիւնը պարտաւոր է անմիջապէս տեղեակ պահել ժողովը։ Իր ընտրութենէն առաջ կամ վերջը, երեսփոխանի մը դէմ տրուած պատժական վճիռի մը գործադրութիւնը, երեսփոխանութեան պայմանաժամին լրանալուն կը յետաձգուի։ Երեսփոխանութեան պայմանաժամի միջոցին ժամանցում նկատի չառնուիր։

ՅՕԴ. 10.— Արձակուրդի առեն, Հաթայի պետութեան նախագահը կամ ազգ. ժողովի նախագահը, եթէ պէտք տեսնէ, կրնայ ժողովը նիստի հրաւիրել։ Ազգ. ժողովին տարեկան նստաշրջանը 4 ամիսէն պակաս չի կրնար ըլլալ։

ՅՕԴ. 11.— Ժողովին վիճաբանութիւնները հրապարակային են եւ տառացիօրէն կը հրատարակուին։ Բայց, ներքին կանոնագրին մէջ նշանակուած պայմաններու համաձայն, ժողովը գաղտնի նիստեր ալ կրնայ գումարել։ Գաղտնի նիստերուն վիճաբանութեանց հրատարակութիւնը ժողովին որոշումէն կախում ունի։

(Մնացեալը յաջորդով)

ԼՈՅԱՑԱՒ

ԵՐԵՄԻԱ ՉԷԼԷՊԻ ՔԷՕՄԻՒՐՃԵԱՆ, Ստամպոլոյ պատմութիւն։ Հրատարակից եւ ծանօթագրեց Տոքթ. Վահրամ Ց. Թորգոմեան։ Հատոր Գ.։ Ազգ. Մատենադարան ՃՁԴ։ Վիէննա, Մխիթարեան տպարան։ Գին 3 զուիցերիական Փրանք։

ԽԶԵՐ ՀԱՑԱԶՈՒՆՁ ՑԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՑՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Լուտվիկա Կրաուվիչ ուզեց ծափ բարեկամուհիին վրայ հրաժեշտ առնելու համար, բայց Սիրանոյշ հազիւ միայն աչքերը բացաւ — Գնա՛, կը հծծէր։ Գնա՛ եւ աղատուէ։ Գնա՛ Պէտըր Սամի պէտքին եւ խնդրէ որ մեզ շուտով աւելի հեռուն զրկէ, որ մեռնինք ... գնա՛, գնա ...

Ցայտնի ճիգ մը ընելով, վեր հանեց ձեռքը՝ Լուտվիկա Կրաուվիչին հասցնելու համար, բայց յանկարծական սրտի խառնուածք մը բռնուած, ինկաւ գետինը կրկին, դառնալով մէկ կողմին վրայ։

Լուտվիկա Կրաուվիչ անզուսպ սարսափէ մը մղուած, սկսաւ երթալ, դիտելով պատկերներուն միջնադէպերէն դառնալով, առանց կարենալու բառ մը արտասանել, դէպի դուրսը։ Մինչեւ որ հոն հասաւ, տեղ տեղ կեցաւ, որպէսզի գետինը չիյնայ զաննելիք տեսարաններէն եւ գլխու պտոյտէն։

Դրան առջեւ կեցած կամ նստած էին քանի մը ժանտարմաներ, կամ բաց հրապարակին վրայ կը շրջէին դատարկորդ. Մեծ դուռը գոց էր, փոքրիկ դուռնէ մը միայն կը մանէին կ՚ելլէին։

— Ասկից ոչ մէկը կրնայ դուրս ելլել,— պոռաց իրեն պահակը, երբ ելաւ դրան առջեւ։ Փողոցին փոշեցաւ ան դրան առջեւ։ Փողոցին փորբեցաւ ան դրան առջեւ։ Փողոցին փոխեցաւ չեթաթայ եւ տաք ու մեղմ հովերով ծանրաբեռնուած օդը Լուտվիկա Կրաուվիչին համար երեւցաւ լեռնային աղուիչին մնմամաքուր օդը՝ զոր երբեք չնչած ըլլար։ Հոն այդ հրապարակին, այդ փողոցին մուտքին առջեւ իսկ, կեանքին ուժը յամրօրէն կը վերստանար։ Փահակ գինուորին նայելով ուղղակի, եւ ձեռքերովը դրան դերանը բռնած, իր հասուկոտր Թուրքերէնով ըսաւ մեղմօրէն.

— Ես Հայուհի չեմ։ Դուն ընելիք մը չունիս ինծի հետ։

— Ինչպէս եկած ես հոս, քանի որ Հայուհի չես,— հարցուց զինուորը զարմացած։

— Ես ասիկա չեմ գիտեր։ Թո՛ղ որ երթամ։ Ես Կովկասէն եմ եւ հոս ոեւէ գործ չունիմ,— Եւ քայլ մը առաւ դէպի առաջ։ Պահակը վարանոտ անոր կը նայէր։

— Եսա՞ք,— ըսաւ յետոյ։— Արգիլուած է։ Ոչ ոք կրնայ դուրս ելլել։

Ոչ մէկ Հայ կրնայ դուրս ելլել։ Ասիկայ կրնայ ըլլալ, բայց ես Կովկասուհի եմ, եւ երէկ իրիկուն խառնաշփոթութեան միջոցին Թափօրին մէջ մտած եղայ եւ հոս եկայ։ Ըսի բայց մարդ ընող չեղաւ։ Բայց ասիկա ըլլալու ինծի չվերաբերեր։ Ես հոս ի՞նչ գործ ունիմ, թո՛ղ որ երթամ։ Նայէ՛, ինչ վիճակի մէջ եմ։— Եւ ցոյց տուաւ իր աղտոտ լաթերը, վրան դլուխը։

— Ուրեմն, ո՞վ ես դուն։ Պէտք է բացատրես մինչեւ որ Զավուշը— եկթաապան գայ։ Ես չեմ կրնար թողուլ որ դուն դուրս ելլես։

Ժանտարմաներէն մէկ քանին ուշադիր եղած էին եւ աւելի մօտեցան։

— Ո՞ւր է Զավուշը,— հարցուց Լուտվիկա Կրաուվիչ։— Կ՚ուզեմ խօսիլ անոր։ Ես Հայուհի չեմ, պէտք անոնք ալ գիտնան թէ ինծի ամենեւին ձեռք չեն կրնար դպչիլ։

Ինչ ասիկա դուք ամէնքդ։— Եւ վայրկեան մը ցոյց տուաւ իր երեսը, զոր ծածկած էր վարշամակով մը։

— Եթէ ասիկա Հայուհի չէ,— ըսաւ ժանտարմաներէն մին,— հոս ոեւէ գործ չունի։— Պիտի երթաս։— Եւ պահակին դառնալով.— Մենք այլեւս համար պատասխանատու ենք։ Թող որ երթայ։ Հայուհի ալ չէ, լեզուէն չե՞ս հասկնար։

— Ինչպէս պիտի հասկնամ։ Բոլոր ասոնք գէշ Թուրքերէն կը խօսին։ Ասկից բան մը չի հասկցուիր։

Լուտվիկա պահակին եւ ժանտարմային միջեւ խօսքի այս փոխանակութեան ժամանակէն օգտուեցաւ քանի մը քայլ աւելի առաջ երթալու համար։ Հիմա փողոցն էր, եւ բոլոր ուժը հաւաքելով անձայարեց, կրցածին չափ արագ, մարդոց մէջ խառնուեցաւ, այնպէս որ խանին դուռը այլեւս չէր տեսնուեր։ Հիմա կը մնար մաքրել իր հագուստը ոեւէ տեղ մը, ոեւէ ապաստան գտնել, որովհետեւ իր սա վիճակով չէր կրնար հասնիլ Պէքիր Սամի պէյի մօտ։

Օտար այս քաղաքին փողոցին մէջ օտարուհին կեցած էր վարանոտ։ Ցետոյ առաջ գնաց կամաց կամաց։ Պատսպարուած էր ապաստան մը գտնել քրիստոնեաներու մօտ։ Տակաւին բաւական չափով դրամ ունէր իր սակի հագուստին մէջ կարած, ուր կը կրէր նաեւ Սալահէտտին պէյի գիրը։ Խաչաձեւեց քաղաքը եւ եկաւ ժամացոյցի աշտարակին մօտ, որ Թուրքիոյ գրեթէ բոլոր մեծ քաղաքներուն մէջ կը գտնուի հանրային շէնքերուն մօտերը իբրեւ նշան յառաջդիմութեան եւ քաղաքակրթութեան։

«Օթէլ Պարոնեան» քարէ մեծ շէնքին առջեւ հասաւ կամուրջի մը վրայ, որուն ետեւը քիչ մը նստաւ խորհրդածելու համար. Այդ միջոցին կը մօտենային եւրոպական հագուստով բայց գլուխնին Ֆէսով երկու մարդիկ։ Լսեց որ անոնք իրարու հետ Ֆրանսերէն կը խօսէին։ Երբ աւելի մօտեցան, Լուտվիկա ոտքի ելլելով երկուքին խօսք ուղղեց միեւնոյն լեզուով, եւ խնդրեց՝ որ ըսեն իրեն թէ ո՞ւր կրնայ գտնել Հալէպի քրիստոնեայ բնակչութեան թաղը։

— Ուղղակի գացէք ասկէց եւ ձախակողմ, հին գերեզմանատան երկայնքէն, եւ հինգ վայրկեանէն հոն էք,— պատասխանեց մարդոցմէ մին, անտարբեր կերպով մը չափելով զայն։

Լուտվիկա Կրաուվիչ շնորհակալութիւն յայտնեց եւ տրուած ուղղութեան հետեւեցաւ, որ տարաւ զինքը դուռի նմանող նրբանցք մը, ուրկից անդին քրիստոնեաներուն թաղն էր, որոնց քարաշէն տուները քով քովի սեղմուած էին նեղ փողոցներու մէջ, եւ որոնք քաղաքին միւս մասերուն դէմ կը փայլէին յատուկ եւ մեծ մաքրութեամբ։

Քանի մը անօգուտ փորձերէ վերջ՝ ուրեւէկածին Ֆրանսուհիի մը մօտ ապաստան մը գտաւ, եւ մէկ ամսուան վարձքը կանխիկ վճարեց։

Հանուելով՝ իր հագուստները ջուրով լեցուն կոնքի մը մէջ դրաւ գարշահոտութիւնը վանելու, հին մարդը մերկանալու համար։ Մտաւ պատրաստ անկողինը, ընկղմեցաւ խորին մահատիպ քունի մէջ մինչեւ իրիկուն։ Տանտիրուհին ճաշ բերաւ իրեն, եւ յետոյ ինք սկսաւ լուալ իր լաթերը, եւ յաջորդ առաւօտեան կոյր վկայականափարական շէնքը Վալիին այցելու-թեան։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(26)

բացէ ի բաց հանրաքուէ կ'առաջարկեն, պարզապէս նեքքին խնդիր համարելով չեխեւդերման վէճը :

*** Գ. Չէմպըրլէնի հետ համբայ եկան երկու խորհրդականներ ալ, Սըր Հորէյս Ուիլսըն, որ կառավարութեան ընդհանուր խորհրդականն է եւ Ուիլեըմ Սթրէնկ, ներկայացուցիչը արտաքին նախարարութեան, որ պիտի կատարէ նաեւ թարգմանի պաշտօնը: (Չէմպըրլէն գերմաներէն չի գիտեր, Հիթլէր ալ՝ անգլերէն): Սըր Հորէյս Ուիլսըն զօրաւոր դէմք մըն է որ միշտ վարագոյրին ետեւէն կը գործէ եւ մինչեւ հիմա մերժած է երկրէն դուրս ելլել: «Ես այն Անգլիացիներէն չեմ որ արտասահման կը համբորդեն», կ'ըսէ միշտ: Մեծավայելուչ եւ լռակեաց մարդ, այս խորհրդականը յաջող միջնորդութիւններ կատարած է բանուորական վէճերու մէջ եւ միշտ լաւատես է: Ինքն էր որ դիւրացուց Չէմպըրլէնի եւ Մուսոլինիի բանակցութիւնները, յանգելու համար անգլօ-իտալական համաձայնութեան: Իր կարծիքով, միշտ կարելի է եւրոպական թնճուկն ալ կարգադրել բանուորական վէճերու պէս, համոզկեր միջոցներով եւ իրաւարարութեամբ :

*** Անգլիոյ վարչապետին նախաձեռնութիւնը գոհունակութիւն պատճառեց նաեւ Գերմանիոյ մէջ, անակնկալի մը տպաւորութիւնը գործելով Լուրը անմիջապէս տարածուեցաւ ձայնասփիւռով, իսկ թերթերու մէջ՝ չոր գայլից խորագիրներով :

Ի՞նչպէս զարգացաւ չեխական տագնապը

1.— Առաջին խուճապը ծագեցաւ, երբ օգոս. 14ին սկսան գերմ. ռազմափորձերը, որոնց կը մասնակցէին 1,500,000 զինուորներ : Զէնքի տակ կանչուեցան 750,000 պահեստիներ, ծառայութեան ժամանակը լրացուցած զինուորներ ազատ չարձակուեցան, ինչպէս նաեւ պետական մասնակի գրաւման ենթարկուեցան ինքնաշարժեր, ձիեր, ուտեստեղէն եւայլն :

2.— Օգոստոս 31ին չեխական կառավարութիւնը ընդունեց իրաւախոհութեան ծրագիր մը, որ չգոհացուց Զուտէթեան Գերմանները: Այս ծրագիրը եթէ գործադրուէր, Չեխոսլովաքիա պիտի վերածուէր Զուիցերիոյ նման ապակեդրոնացեալ պետութեան մը:

3.— Զուտէթեան Գերմաններու պետ Հէր Հէնլայն սեպտ. 2-ին տեսակցեցաւ Հիթլէրի հետ :

4.— Սեպտեմբեր 4ին Փարիզի կառավարութիւնը զինուորական նախապատրաստական միջոցներ ձեռք առաւ, անակնկալի չգալու մտահոգութեամբ :

5.— Սեպտեմբեր 5ին Փրակայի կառավարութիւնը յայտարարեց, թէ նոր զիջումներ կ'ընէ եւ առաջարկեց իրաւախոհութեան նոր ծրագիր մը Զուտէթեան Գերմաններուն:

6.— Սեպտեմբեր 7ին սկսան Զուտէթեան հողամասերու մէջ քաղաքական խառնակութիւններ, ոստիկանական միջամտութիւն, ցոյցեր եւ ուրիշ բռնութիւններ, որոնք կացութիւնը սաստկացուցին :

7.— Սեպտեմբեր 10ին Կէօրինկ Նիւրեմպէրկի մէջ խօսեցաւ գրգռիչ եւ կծու ճառ մը :

8.— Սեպտեմբեր 11ին ամենուրեք, Փարիզ, Լոնտոն, Փրակա ու Պերլին գիւանագիտական անձկալի եռացեր :

9.— Սեպտեմբեր 12ին Հիթլէր խօսեցաւ Նիւրընպէրկի մէջ իր նշանաւոր ճառը, որ արտաքնապէս յարձակողական, բայց ներքնապէս բանակցութիւններու դուռը բաց պահելու հանդամանք ունէր :

10.— Սեպտեմբեր 13ի գիշերը Զուտէթեան Գերմաններու կողմէ վերջնագիր մը տրուեցաւ Փրակայի կառավարութեան, որ պաշարման վիճակ յայտարարած էր խռովեալ շրջաններու մէջ:

11.— Սեպտեմբեր 14ին տեսակցութիւն, վերջնագրէն ետք, վարչապետ Հոճայի եւ Զուտէթեան Գերմաններու ղեկավարներէն Քունտի միջեւ :

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱՅ մէջ պաշտպանելով գերմանական տեսակէտը, խաղաղութիւնը փրկելու միակ միջոցը կը նկատեն հանրաքուէն, պայմանաւ որ գործադրուի ոչ միայն Չեխոսլովաքիոյ գերմանական, այլեւ միւս շրջաններուն մէջ:

ԵՐԵՔ ՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ ԵՆ Պէյրութի մէջ, կ'ըսէ «Ազդակ», իբրեւ հետեւանք թմրեցուցիչ դեղերու մաքսանենգութեան որ հետզհետէ կը մեծնայ : Մեր պաշտօնակիցը միայն սկզբնատառերով կը յիշէ հայ ամբաստանեալներուն անունները: «Հայ մը, Յ. Մ., երեք հայ բժիշկներու անուններ տուած է, յայտարարելով թէ անոնց միջոցաւ կ'ապահովէր մորֆին եւ քոքային: Ասոր վրայ ձերբակալուած է նաեւ Տոքթ. Ն. Ք.: Հարցաքննուած են տոքթորներ Հ., Ս., Խ., երեքն ալ ծանօթ ու դիրքի տէր բժիշկներ»: Մինչեւ սեպտեմբեր 7 ամբաստանուած կը համարուէին 23 հոգի, մեծ մասով Արաբներ,— 7 բժիշկ, 4 ատամնաբոյժ, 5 դեղագործ եւ ուրիշ 7 կասկածելիներ: Քննութիւնները կը շարունակուին: Վարձուած են 35 փաստաբաններ .

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ օրէ օր աւելի կը ծանրանայ: Ապստամբական շարժումը ծաւալած է Սամարիոյ շրջանին մէջ, լրջօրէն սպառնալով Գալիլիոյ եւ Յուդայի երկրին: Երուսաղէմի մէջ զինուորական իշխանութիւնը հրամայեց հսկողութեան տակ առնել հանրային շէնքերը, մաղելով բազմութիւնը: Եաֆայի մէջ ըմբոստները յաջողեցան գրաւել քաղաքապետարանը եւ ցահակատունը եւ անոր տուրին քանի մը ժամ դիմադրելէ վերջ: Ամէն կողմ հրոսախումբեր կը շրջին, սպառնալով Հրեաներուն: 8000 պաղեստ. ծառեր արմատախիլ եղան հրէական գաղութի մը մէջ: Ըմբոստները գիծէն հանեցին բեռնատար կառախումբ մը, սպաննելով մեքենավարը եւ հնոցպանը :

ԹԻԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան
եւ մասնակցութեամբ բազմաթիւ երիտասարդական, հայրենակցական
եւ հանրային կազմակերպութիւններու

ԿԻՐԱԿԻ, 18 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ԺԱՄԸ 15ԻՆ

Ֆրանսական Նախկին ռազմիկներու առանձին պատուիրակութիւն մը պիտի մասնակցի դաշնակցային դրօշով: Իրենց կողմէ խօսք պիտի առնէ Պ. ՏՐԻԹՕ:

Խօսք պիտի առնեն նաեւ Պ. Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ (մամուլ), Մ. ՔԻՐԱՊԵԱՆ (Ցուշարձանի շինութեան Կեդր. Յանձնախումբ), Հ. ԱԿՈՆԵԱՆ (Զօր), Պ. ՄԹԻՐԱՏԵԱՆ (Հայ Երիտ. Համագործակցային) եւ Յ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ (Մարտիկներու Միութիւն):

Կարգապահութեան կը հսկեն Հայ Արիները:

ՀԱՒԱՔԱՏԵՂԻ.— Փլաս Կամպէթթայի Նոյլող Փէր-Լաշէզի գլխաւոր մուտքին առջեւ

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ — Մէթրօ փլաս կամպէթթա, եւ բազմաթիւ օթօպիւսներ 26, 96, 95 եւն.:

ՄԱՆՕԹ.— Ուխտագնացութենէն վերջ, երեկոյեան ժամը 7.30ին տեղի պիտի ունենայ մարտիկներու աւանդական հացկերոյթը, Փլաս Կամպէթթայի Հանօթ ճաշարանին վերնայարկը:

Կ. Խաչի Գ. խումբին վերադարձը

Կ. Խաչի օգախոխութեան Գ. խումբի վերադարձի մասին երէկ թիւրիմացութիւն մը պատահած ըլլալով, սորբեւ կը հրատարակենք բուն ցանկը:—

Գ. խումբը Փարիզ կը հասնի ՍԵՊՏ. 16ԻՆ ԺԱՄԸ 4ին, Լիոնի եւ միւս քաղաքներու խումբը Լիոն կը հասնի ՍԵՊՏ. 16Ի ԳԻՇԵՐԸ ժամը 10.40ին, իսկ Մարսէյլի խումբը՝ ԱՌՏՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 10ԻՆ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եզնկաշցի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 16 սեպտ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 8 Ավընիւ տ'իթալի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն:

ԱՆԻՒԹ ՊՈՒԱՖՔԼՈՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 16 սեպտեմբեր, ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Զաւարեան», «Մուրատ», «Միքօ», «Սէրէնճեան» եւ «Արզումեան» խումբերու ընկերները 17 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Թիֆլիսեան» սրահին մէջ: Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ՍԱՆՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 17 սեպտեմբեր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Ընկ. Հայկ Խորենի բնակարանը Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն: Ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 սեպտ., երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբին» մէջ: Օրակարգ. Նախորդ ժողովի շարունակութիւնը: Ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

Գաւառ

ԿԼԸՐՄՈՆԻ «Հայ Գեղ-Սաւալեան» կոմիտէի ընդհ. ժողով 17 սեպտ., շաբաթ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Ներ այսպիսի անձեռնահասութեան Լանսէյի եւ Րոնանի խումբերը պէտք է իրենց ներկայացուցիչ մը ղրկեն անպայման:

ՍԵՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 17 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Փ. Թրանս» գինետունը:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 18 սեպտ., կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, սովորական վայրը: Կարեւոր օրակարգ: Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ 16 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբին» մէջ: Նիւթ՝ «Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծագումն ու զարգացումը»: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԼԻՈՆԻ Երջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 16 սեպտ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 141 Քուր Լաֆայէթ, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԱՎԻՆԻՈՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 18 սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Պար Ռոմնթրայի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը, որ կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Ակնունի» ենթակոմիտէն, 16 սեպտ., ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, սովորական տեղը: Կարեւոր օրակարգ:

«ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Վարդանեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

«ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

«ՎՌԱՄԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքավայրը:

«ԸՆԿԵՐ ԿԱՐՕ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին:

Այս բոլոր ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Երջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Հ. Ե. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գամբ. Բորրէ) Պատանեկան խմբակի ժողովը՝ 16 սեպտեմբեր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական տեղը: Կը խօսի Ընկեր Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Նիւթ «Մարզանքի օգուտները»:

Ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ԼԱՎԻՕԶԻ Պատանեկան Միութեան հաւաքում ժողովը՝ 18 սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Ընկ. Ա. Պոյաճեանի բնակարանը. Կը խօսի Ընկ. Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Նիւթ՝ «Մարզանքի օգուտները»:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ...
(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)
ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան Գեղարուեստ հատոր մը, 200 օրինակը տպուած՝ վարդագոյն ազնիւ թուղթի վրայ:

Գին 5 ֆրանք (արտասահման 7.50 կամ 10 ֆր. ըստ երկրի): Դիմել Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին՝

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տրապիզոնի նահանգի Թրիպոլի քաղաքէն Տէր Գարագաշեան քահանայի որդին՝ Յարութիւնը, որ աքսորի շրջանին Ակն քաղաքը կը գտնուէր: Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Hanedaniant, 83, Rue de la Pointe, La Garenne, Colombes (Seine).

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անունը Մարիամ, հօր անունը Յովակիմ: 1928ին կը գտնուէր Յունաստան: Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markariant, 10 Rue de la Salle, Marseille, France:

ԳԱՂԱՓ ՏԵՂԻՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Garibaldi

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Կ. Խաչի Իբրիմեան դպրոցի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Կ. Խաչի, Հ. Ե. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի, Հայ կամաւորներու միութեան, Երիտասարդաց Միութեան բոլոր անդամները, նաեւ բոլոր ծնողքները, 16 սեպտ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր սրահին մէջ: Օրակարգ՝ դպրոցի ընդարձակման կամ հողի մը գնման հարց:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւնը դժբախտ ՍԱՐԳԻՍ ԱԶԻԶԵԱՆԻ եղերական մահուան առթիւ իր խոր ցաւակցութիւնն ու վշտակցութիւնը կը յայտնէ իր մօրեղբօր Ենովք Սահակեանին, իր ազգականներուն Աբրահամ Գամբարեանին, Պետրոս Ալօեանին, Արիստակէս Անդրէասեանին եւ իր դժբախտ ծնողաց (Էջմիածին):

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ է

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER AGOPIAN

1ᵉ PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13ᵉ)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԾՐԹԵՐԵՒ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	235 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 17 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ — SAMEDI 17 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14ᵉ Année No. 3837

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԱՄԷՆ ԳՆՈՎ

Թերեւս երբեք այնքան բարձր հնչած չէր աղաղակ մը,— «Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն» ...

Եկեղեցական կանչ մը, որ մինչեւ հիմա կը լսուէր միայն եկեղեցիներու մէջ, իբրեւ քրիստոնէական աղօթք մը: (Ճիշդ այս օրերուն «Տէր ողորմեա» կ'երգեն բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, ի միջի այլոց աշխարհի, բայց մանաւանդ բրիտանական եւ ամերիկեան ... հայկական աղօթատեղիներու մէջ):

Խաղաղութիւն, ամէն գնով: Մինչեւ անգամ զոհելով աւանդութիւններ եւ ազգային արժանապատուութիւններ :

Եւ այս՝ աշխարհի ամէնէն հզօր եւ խրոխտ կայսրութեան վարչապետին ձեռնարկը,— գլուխ գլխի զրոյց Գերմանիոյ Առաջնորդին հետ:

Օրուան լուրերը կ'ըսեն թէ Հուկէս 3 ժամ տեւեց երկու վարչապետներուն զրոյցը, որուն մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին: Մինչդեռ, բոլորին կարծիքն այն էր թէ Չէյմպըլէն Հիթլէրի հետ պիտի մնար գոնէ մինչեւ շաբաթ օր :

Բայց, խօսակցութեան արագ ընթացքը եւ Անգլիոյ վարչապետին շտապով վերադարձը նոյնքան խօսուն պատկեր մը կը ներկայացնեն: Կը բացատրեն ոչ միայն կացութեան փափկութիւնը, այլեւ խաղաղութիւնը ամէն գնով ապահովելու կամեցողութիւնը: Մանաւանդ որ, վարչապետը անգամ մը եւս պիտի տեսակցի Հիթլէրի հետ, խորհրդակցելով նախ իր պաշտօնակիցներուն, յետոյ Ֆրանսայի վարչապետին եւ արտաքին նախարարին հետ, որոնք Լոնտոն հրաւիրուած են :

Ինչպէս կը հաստատեն օրուան լուրերն ալ, Հիթլէր բացորոշ կացութեան մը առջեւ դրած է Անգլիոյ վարչապետը, յայտնելով իր նուազագոյն պահանջները :

Վաւերական տեղեկութիւններ կը պակսին այդ մասին, բայց տարակոյս չկայ թէ երկու վարչապետները սկզբունքով համաձայնած են հանրաքուէի մասին, եւ մանրամասնութիւնները ճշդելու համար է որ Պ. Չէյմպըլէն կ'ուզէ խորհրդակցիլ իր կառավարութեան եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչներուն հետ :

Ամէն պարագայի մէջ, տեսակցութիւնը եղած է բարեկամական, ինչպէս կը հաստատէ Պ. Չէյմպըլէն ինք ալ, մամուլին ուղղուած յայտարարութեամբ մը: Բրիտանական դահլիճը անմիջապէս ժողով գումարեց, երէկ իսկ, լսելու համար վարչապետին զեկուցումը :

Ուշագրաւ է որ, ճիշդ այն պահուն երբ Անգլիոյ վարչապետը կը պատրաստուէր օդանաւ նստելու, Չեխոսլովաքիոյ հիթլէրական Գերմաններուն առաջնորդն ալ շնդալից յայտարարութիւն մը հրատարակեց, պարզապէս միացում պահանջելով,— վերադարձ դէպի մայր – հայրենիքը, Գերմանիա: Անշուշտ ներշնչուած րուն իսկ Հիթլէրէն :

Ուրեմն, հանրաքուէն է որ պիտի վճռէ Զուտէթեան Գերմաններուն, ուրիշ խօսքով՝ չեխական պետութեան ճակատագիրը : Չէ՞ որ, երբ այդ սկզբունքը գործադրուի, բազմազգ պետութեան միւս ժողովուրդներն ալ ոտքի պիտի կանգնին, միեւնոյն իրաւունքը պահանջելով իրենց համար :

Ճիշդ այս պարագան է որ խորունկ մտահոգութիւն կը պատճառէ չեխական կառավարութեան :

Երբ ազատ ինքնորոշման իրաւունք տրուին նաեւ Սլովաքները (2,345,0009, Հունգարները (720,000), Ռութէնները (568,000), Լեհերը (100,000) եւ միւս փոքրամասնութիւնները, այն ատեն կազմալոյծ վիճակ մը պիտի տիրէ Չեխոսլովաքիոյ: Ուրիշ խօսքով, մինակ պիտի մնան 7,480,000 Չեխեր, կազմելու համար իրենց սեփական պետութիւնը :

Այս տեսակէտը ջերմապէս կը պաշտպանուի ոչ միայն Պերլինի, այլ եւ Հռոմի մէջ, ուր տարօրինապէս գործօն դիրք մը բռնած են այս միջոցին, թէ քաղաքական շրջանակները եւ թէ մամուլը: Մինչդեռ, որոշ վերապահում կը տիրէր Աւստրիոյ կցման ատեն :

Այս տեսակէտէն չափազանց պերճախօս է լորտ Րընսիմէնի ուղղուած բաց նամակը, որ կը վերագրուի նոյն ինքն Մուսոլինիի:

— Քաջութիւն, Լորտ Րընսիմէն: Հանրաքուէ առաջարկեցէք, աւելի ճիշդ՝ հանրաքուէներ: Սքանչելի գործ մըն է այս . Կան խառն շրջաններ ուր հանրաքուէն պիտի նշանակէ պարզապէս կռիւ եղբայր ժողովուրդին հետ: Կան շրջաններ ալ ուր ցեղերը իրարախառնուած են ու ուր կարելի չէ կտրել-ձեւել Այդ պարագային կարելի է գործադրել շրջանային բաժանումի եղանակը, կամ անոր պէս բան մը: Անգամ մը որ ճշդուին հանրաքուէի ենթակայ շրջանները, կը մնայ նշանակել գործադրութեան թուականը, եղանակը եւ հսկողութիւնը, որ կրնայ միջազգային հանգամանք ունենալ, ինչպէս եղաւ անգամ մը, Սարի մէջ, գոհացուցիչ արդիւնք տալով »

Բայց նամակը յատկանշական խօսք մը եւս կը սահեցնէ.— Այն ատեն Իտալիան, որ «գործնապէս չի կրնար բարեկամական քաղաքականութիւն մը վարել ներկայ Չեխոսլովաքիոյ հետ, պիտի կրնայ բարեկամութեամբ կապուիլ չեխական վաղուան պետութեան հետ »:

Ահա թէ ո՛րքան կոպտութեամբ դրուած է խնդիրը, համախորհուրդ Պերլինի հետ, որ գաղտնիք չունի Հռոմէն:

Անշուշտ միայն խաղաղութեան հոգը չէ որ առիթ կուտայ այս թելադրութեանց:

Երբ անդին Հռոմ - Պերլին – Թոքիօ առանցքն է որ գլուխ կը ցցէ, տարածուելու եւ տիրապետելու համար, անդին՝ անգլեւ-ֆրանսական միացեալ ճակատը կը փորձէ գոնէ յետաձգել ընդհարումը եւ ժամանակ շահիլ, որպէսզի կարենայ աւելի ուժգնօրէն ընդդիմանալ գերակշռութեան այդ պայքարին : Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆ-ՀԻԹԼԷՐ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՏԵՒԵՑ ԵՐԿՈՒՔ ՈՒ ԿԷՍ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ ԵՒ ՆՈՐԷՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՅ

Ֆրանսայի վարչապետը եւ արտաքին նախարարը Լոնտոն հրաւիրուեցան

Անգլիոյ վարչապետը հինգշաբթի իրիկուան դէմ Միւնիխ իջաւ օդանաւէն եւ քիչ մը հանգստանալէ վերջ կառախումբ նստելով գնաց Հիթլէրի մենատունը, Պէրխթէսկատէն: Խօսակցութիւնը տեւեց երկուքուկէս ժամ եւ Պ. Չէյմպըլէն Լոնտոն վերադարձաւ երէկ, խորհրդակցելու համար կառավարութեան հետ: Այս խորհրդակցութիւններէն վերջը, վարչապետը նորէն Գերմանիա պիտի երթայ, երեքշաբթի կամ չորեքշաբթի օր, այս անգամ ուրիշ քաղաք մը, Քէօլնի մօտ:

Տեսակցութեան առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը (գերմանական) կ'ըսէ.—

« Առաջնորդ - վարչապետը այսօր Օպէրսալցպէրկի մէջ տեսակցեցաւ Բրիտանիոյ վարչապետին հետ: Այս խօսակցութեան ընթացքին տեսակէտներու լայն եւ սրտաբաց փոխանակութիւն մը տեղի ունեցաւ քաղաքական կացութեան մասին: Բրիտանիոյ վարչապետը վաղը Անգլիա կը վերադառնայ, խորհրդակցելու համար դահլիճին հետ: Քանի մը օրէն նոր տեսակցութիւն մը տեղի պիտի ունենայ »:

Անշուշտ հասարակ մահկանացուն բան չի հասկնար այս չոր ու ցամաք զեկոյցէն: Իրազեկներ կը հաստատեն թէ Չէյմպըլէն պիտի խորհրդակցի ոչ միայն իր նախարարներուն, այլեւ Ֆրանսայի վարչապետին եւ արտաքին նախարարին հետ, որոնք Լոնտոն կը սպասուին այսօր: Այս խորհրդակցութիւններէն վերջը, Անգլիոյ վարչապետը նորէն Գերմանիա երթալով, պիտի յանձնէ անգլեւ-ֆրանսական պատասխանը Հիթլէրի առաջարկներուն: Նոյն աղբիւրին համաձայն, այդ առաջարկներն են.—

1.— Հանրաքուէ կատարել Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանին մէջ, կարելի եղածին չափ շուտ, նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը :

2.— Հանրաքուէն պէտք է կատարուի հեռացնելով չեխ պաշտօնէութիւնը եւ ոստիկանութիւնը: Այս առթիւ կ'ըսուի թէ Չէյմպըլէն թելադրած է որ հանրաքուէն կատարուի միջազգային հսկողութեամբ, ինչպէս կ'առաջարկէ ֆրանսական կառավարութիւնն ալ եւ ինչպէս տեղի ունեցաւ Սարի մէջ, 1935ին, բայց Հիթլէր մերժած է :

3.— Չեխ-գերման վէճը այսպէս լուծելէ վերջ, խորհրդաժողով մը գումարել, մասնակցութեամբ չորս պետութեանց (Անգլիա, Ֆրանսա, Գերմանիա եւ Իտալիա), քննելու համար կեդր. Եւրոպայի ընդհ. կացութիւնը եւ ուրիշ եւրոպական խնդիրներ :

Կը կարծուի թէ բրիտանական կառավարութիւնը պիտի ընդունի Հիթլէրի առաջարկները: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ տրամադիր կ'երեւայ կարճ կապելու: Անգլիոյ խորհրդարանը, որ ըստ օրէնի կը բացուի նոյեմբերին, բացառիկ նիստի հրաւիրուեցաւ յառաջիկայ շաբթուան համար: Տակաւին ճշդուած չէ թէ այս գումարումը Չէյմպըլէնի եւ Հիթլէրի երկրորդ տեսակցութենէն առա՞ջ տեղի պիտի ունենայ թէ վերջը

*** Անգլիոյ վարչապետը ջերմ ընդունելութեան մը արժանացաւ Գերմանիոյ մէջ: Մեծ բազմութիւն մը հաւաքուած էր Միւնիխի կայարանը եւ մինչեւ Հիթլէրի բնակավայրը, Պէրխթէսկատէն, որուն կայարանն ալ շքեղապէս զարդարուած էր: Բազմութիւնը անընդհատ կը ծափահարէր եւ համակրանքի խօսքեր կ'արտասանէր : Չէյմպըլէն, որ 69 տարեկան է, առաջին անգամ օդանաւ նստած ըլլալով, յոգնած երեւոյթ մը ունէր: Խօսակցութեան ներկայ էին անգլիացի եւ գերմանացի թարգմաններ, քանի որ երկու վարչապետները իրարու լեզու չեն հասկնար :

Գերմանական թերթերը ողջունելով հանդերձ Անգլիոյ վարչապետը, կը շարունակեն յանդգնալից մանրամասնութիւններ եւ պատկերներ հրատարակել, ապացուցանելու համար «Չեխերուն վայրագութիւնը » Բոլորը միաբերան կը գանգատին թէ Չեխերը քաղաքացիական պատերազմ կը պատրաստեն, թէ կրակին հետ կը խաղան, թէ զինուորական միջոցներ ձեռք առնելով «իրենց մտային խանգարումը եւ անբարոյ ցածութիւնը կ'ապացուցանեն » Եզրակացութիւնը.— « Գերմանիա այլեւս պիտի չհանդուրժէ չեխական բռնութեանց: Թող իրենց ձեռքերը քաշեն վառօդի տակառէն, քանի ուշ չէ : Գերմանիա չի կրնար բաժնուիլ իր եղբայրներէն որոնք կ'ուզեն մեծագոյն Գերմանիոյ միանալ, համաձայն ազգերու ինքնորոշման իրաւունքին »:

*** Լոնտոնի մէջ ալ անհամբերութեամբ կը սպասեն Չէյմպըլէնի առաքելութեան ելքին, որ գաղտնիք մը չէ այլեւս,— հանրաքուէ եւ անջատում :

Անգլիոյ հանրային կարծիքը սոսկալով պատերազմի հեռանկարներէն, կը նախընտրէ հանրաքուէն: Այս հարցին մէջ վարչապետը իր կողմն ունի ոչ միայն կուսակցութիւնները, այլեւ բոլոր գաղթավայրերը :

Կացութեան ծանրութիւնը ապացուցանելու համար, կը բաւէ ըսել որ բրիտանական դահլիճը շարունակ ժողովներ կը գումարէ, ինչպէս Ֆրանսականը : Թագաւորն ալ մայրաքաղաք վերադարձաւ իր ամառանոցէն: Ապահովագրական ընկերութիւնները դադրեցուցին պատերազմի դէմ եղած ապահովագրութիւնները, որոնց սակագինը վրդովիչ համեմատութիւններ առած էր : Այսպէս, Միջերկրականէն անցնելիք նաւեր, որոնք մինչեւ հիմա 2 — 3 շիլին կը վճարէին, ստիպուեցան 5—10ական վճարել այս քանի մը օրերու ընթացքին:

*** Լորտ Րընսիմէն եւ իր գլխաւոր խորհրդականը Լոնտոն վերադարձան երէկ, խորհրդակցելու համար Պ. Չէյմպըլէնի հետ :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԷՆԼԱՅՆ ԱՆՋԱՏՈՒՄ ՊԱՀԱՆՋԵՑ ԵՒ ՓԱԽԱՒ

Ձերբակալման հրամանագիր իրեն եւ գործակիցներուն դէմ

Հէնլայն, Չեխոսլովաքիոյ հիթլէրական Գերմաններուն Առաջնորդը, շնդալից յայտարարութիւն մը հրատարակեց ճիշդ այն պահուն երբ Անգլիոյ վարչապետը կ'որոշէր տեսակցիլ Հիթլէրի հետ: Այս յայտարարութեան վրայ, չեխական կառավարութիւնը ձերբակալման հրամանագիր հանեց Հէնլայնի եւ միւս վարիչներուն դէմ, բայց անոնք փախած էին արդէն:

Ահաւասիկ Հէնլայնի յայտարարութիւնը, որ անմիջապէս հաղորդուեցաւ ոչ միայն թերթերով, այլեւ Գերմանիոյ ձայնասփիւռներուն միջոցաւ.

— « Հայրենակիցներ, ամուր՝ ձեր վստահութեամբ եւ գիտակից՝ իմ պատասխանատուութեամբ, կը հաստատեմ բովանդակ աշխարհի հանրային կարծիքին առջեւ, թէ իբրեւ հետեւանք գնդացիրներու, զրահապատ կառքերու եւ հրասայլերու յարձակման ընդդէմ Զուտէթեան գերման անպաշտպան ժողովուրդին, չեխական հարստահարութիւնը հասած է իր գագաթնակէտին: Այս ընթացքով, չեխ ժողովուրդը կ'ապացուցանէ ամբողջ աշխարհի առջեւ թէ վերջնապէս անկարելի դարձած է համակեցութիւն մը նոյն պետութեան մէջ : Քսանամեայ բռնի տիրապետութեան մը փորձառութիւնները եւ մանաւանդ այս վերջին օրերու ծանր զոհաբերումները կը հարկադրեն յայտարարել.—

Ա.— 1919ին, մենք հարկադրուեցանք չեխական պետութեան մէջ մտնել հակառակ մեր կամքին եւ առանց օգտուելու ազգերու ազատ ինքնորոշման իրաւունքէն որ մեզի խոստացուած էր հանդիսաւորապէս :

Բ.— Առանց երբեք հրաժարելու ազատ ինքնորոշման իրաւունքէն, մենք ամէն բան փորձեցինք, ամէնէն ծանր զոհողութիւնները կրելով, ապահովելու համար մեր գոյութիւնը չեխական պետութեան մէջ :

Գ.— Ձախողեցան մեր բոլոր փորձերը՝ չեխ ժողովուրդը եւ անոր պատասխանատու վարիչները խաղաղ եւ արդար իրաւախոհութեան մը առաջնորդելու համար, ձախողեցան՝ իբրեւ հետեւանք անոնց կործանումի անհաշտելի կամքին :

Այս անդոհագին ժամուն, ձեզի կը ներկայանամ, Զուտէթեան Գերմաններ, կը ներկայանամ գերման ժողովուրդին եւ բովանդակ աշխարհի առջեւ եւ կը յայտարարեմ,— Մենք կ'ուզենք ապրիլ իբրեւ ազատ Գերմանացիներ: Մենք կ'ուզենք նորէն խաղաղութիւն եւ աշխատանք վայելել մեր հայրենիքին մէջ: Մենք կ'ուզենք վերադառնալ եւ միանալ Գերմանիոյ: Թող Աստուած օրհնէ մեզ եւ մեր արդար պայքարը »:

*** Այս յայտարարութենէն առաջ, կուսակցութիւնն ալ բուռն զեկոյց մը հրատարակած էր, որ ամենածանր ամբաստանութիւններ կ'ընէր չեխական կառավարութեան դէմ: Ահաւասիկ հատուած մը .

— « Չեխական ժողովրդապետութիւնը վերջնապէս ձգեց իր դիմակը: Անպաշտպան կիներ եւ մանուկներ, հարիւրաւոր մեռելներ եւ ծանր վիրաւորներ: Չեխերը կը սպաննեն եւ կը թալանեն: Ինչ որ տեղի կ'ունենայ այսօր Եւրոպայի սրտին վրայ, կրնայ բաղդատուիլ միայն Սպանիոյ պոլշեւիկեան վայրագութեանց հետ ... Մենք մինչեւ վերջին վայրկեանը ջանացինք խաղաղ լուծում մը գտնել, բայց չեխական կառավարութիւնը միշտ մերժեց Քոնրատ Հէնլայնի պահանջները: Այս կացութեան առջեւ, շատ բնական է որ Գերմանները իրենց եւ իրենց ընտանիքներուն կեանքը պաշտպանեն բոլոր միջոցներով »:

*** Ինչպէս ըսինք, չեխական կառավարութիւնը անմիջապէս ժողով գումարելով, որոշեց ձերբակալման հրամանագիր հանել Հէնլայնի եւ ընկերներուն դէմ, որոնք ամբաստանուած են իբրեւ դաւաճան: Ոստիկանութիւնը անմիջապէս սկսաւ հետապնդել ամբաստանեալները, բայց անոնք անհետացած էին: Երկու յայտարարութիւններ բուռն զայրոյթ պատճառեցին Չեխոսլովաքիոյ մէջ: Կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ պաշարման վիճակ հրատարակել ուրիշ հինգ շրջաններու մէջ, ուր ծանր դէպքեր պատահած էին: Թերթերը կը գրեն թէ ահուսարսափը այնքան սաստկացած է որ, բազմաթիւ Չեխեր կը գաղթեն գերմանական շրջաններէն եւ մեծ մասով Փրակա կ'երթան: Կառավարութիւնը կը շարունակէ զինուորական պատրաստութիւնները :

Մուսոլինի անջատում կը թելադրէ

« Փոփոլօ տ'Իթալիա », Մուսոլինիի օրկանը, առջի օր բաց նամակ մը հրատարակեց, որ ուղղուած է լորտ Րընսիմէնի եւ կը վերագրուի նոյն ինքն Մուսոլինիի :

Նամակը պարզելով Չեխոսլովաքիոյ կազմութեան պարագաները, կ'առաջարկէ .

« Դուք, Լորտ Րընսիմէն, պարտաւոր էք պարզապէս հանրաքուէ առաջարկել Պ. Պէնէշի, ոչ միայն Զուտէթեան Գերմաններուն, այլեւ բոլոր ազգութեանց համար որ կը պահանջեն զայն: Պ. Պէնէշ պիտի մերժէ՞: Այն ատեն կրնաք հասկցնել անոր թէ Անգլիա երկու անգամ պիտի մտածէ, պատերազմի ձեռնարկելէ առաջ, պահպանելու համար պետութիւն մը որ հրէշային կեղծիք մըն է, նոյնիսկ իր աշխարհագրական կազմով: Ապացոյց այն որ այդ պետութիւնը քանիցս կոչուեցաւ «կոկորդիլոս» կամ «խճողակ» պետութիւն: Եթէ Լոնտոն հասկցնէ թէ Անգլիա ամուր կը մնայ, ոչ ոք տեղէն պիտի շարժի: Վտանգը չարժեր ճրագը, եթէ նոյն իսկ ան դրուած ըլլայ Մեծ – Արեւելքի մասոնական աշտանակին մէջ: Եթէ Հիթլէր ուզէր կցել երեքուկէս միլիոն Չեխեր, Եւրոպա իրաւունք ունէր յուզուելու եւ շարժելու: Բայց Հիթլէր այդպիսի բան չի մտածեր: Առաջնորդը կը զբաղի միայն երեքուկէս միլիոն Գերմաններով: Ոչ ոք կրնայ մերժել անոր այդ իրաւունքը, ոչ ոք կրնայ ընդդիմանալ անոր պարտականութեանց կատարման, աւելի պակաս մենք, Իտալացիներս որ նախընթացներ ունինք այդ մասին: Քաջութիւն, Րընսիմէն, հանրաքուէ, աւելի ճիշդ՝ հանրաքուէներ առաջարկեցէք, սքանչելի գործ մըն է այս եւ դուք պիտի անմահանաք պատմութեան առջեւ »:

ՎԵՑ ԳՈՒՆԴ զօրք պիտի ղրկուի Պաղեստին, զօրացնելու համար անգլիական բանակը, իբրեւ հետեւանք յարաճուն խռովութեանց որոնք օրէ օր կը ծանրանան :

ՉԵԽԱԿԱՆ ԹՆՃՈՒԿԸ ԵՒ ԻՐ ԾԱԼՔԵՐԸ

Եւրոպայի քաղաքական մթնոլորտը ելեկտրականացած է։ Մեծ պետութիւններու մեծ մայրաքաղաքներուն մէջ, ուր նստած են ազգերու եւ ժողովուրդներու ճակատագրին վարիչները, կը տիրէ ընդհանուր ջղագրգռութիւն մը։ Ամէն շրթունքի վրայ մէկ հարցում.

Պատերա՞զմ արդեօք։

Քաղաքական այսօրուան խուճապին առանցքը կը կազմէ Չեխոսլովաքիան, մօտ 15 միլիոննոց երկիր մը, որ Վերսայլի պտուղն է, եւ ինչպէս Վերսայլի ծառին վրայ հասունցած ամէն պտուղ փտած մաս ունի, այնպէս ալ Չեխոսլովաք պետութեան կառուցուածքին մէջ կան խարխուլ, կազմալուծման աղբիւրներ։

Բովանդակ աշխարհը փոթորկող այսօրուան բուռն, յաճախ անդուսպ պայքարին առանցքը ինչքան ալ Չեխոսլովաքիան է, այսուհանդերձ մարտնչող կողմերը կը հետապնդեն շատ աւելի լայն, ամբողջ Եւրոպան, կամ աւելի ճիշդ, մէկ կողմէ գերմանական ու միւս կողմէ անգլօ-ֆրանսական կայսրութեանց շահերը ու ապագան ընդգրկող հարցեր։

Մէկ կողմը կանգնած է հիթլէրական Գերմանիան, ահարկու, ռազմապաշտ, մեծնալու եւ տարածուելու հակամէտ, մանաւանդ Աւստրիոյ կցումէն ասդին նորանոր յաղթանակներու հեռանկարէն գինովցած։

Միւս կողմը կանգնած են Ֆրանսան եւ բրիտանական կայսրութիւնը, իրենց անսահման շրջապատով, գոհ աշխարհի արդի դրութենէն, լիացած գաղութներով ու հողերով, եւ այս պատճառով ալ գոհ ու խաղաղասէր։

Եւ այս երկու հզօր ախոյեաններու, երկու մեծ ռազմիկներու միջեւ սաղմնաւորուած Չեխոսլովաք փոքր պետութիւնը, որ գերմարդկային ջանքեր կը կատարէ ելք մը գտնելու համար, բայց որ կողմն ալ դառնայ՝ կը հանդիպի անախորժ, վտանգաւոր խոչընդոտներու։ Ցաւալի գերմանական ճակատի՞ն։ Բայց այս կը նշանակէ Չեխոսլովաք պետութեան սիւները քանդել, թող տալ որ աւելի քան 3 միլիոն Գերմաններ անջատուին ու միանան գերման հայրենի, ինչպէս նաեւ նախընթաց սահմանէն, որ դուրս քաշեն իր սահմաններուն մէջ ապրող Հունգարներ, Լեհեր, Ռութէններ եւ կամ ապակեդրոնացեալ կարգեր պահանջեն Սլովաքներ, եւ ուրիշ այլացեղ տարրեր։

Ցարած մնալ ֆրանքօ-ռուսական ճակատի՞ն։ Բայց այս պարագային ալ անընդհատ ճնշում Լոնտոնէն, Փարիզէն ու Թերեւս Մոսկուայէն, — դիմել միշտ, քայլ առ քայլ ընդունիլ Գերմաններու կողմէ առաջադրուած պահանջները, տեղի տալ հանրաքուէի, եթէ նոյնիսկ այս դիմումը պետութեան ամբողջականութեան սպառնալիք դառնալու հանգամանք ստանայ։

Այս երկընտրանքին առջեւ է այսօր փոքր պետութիւն մը, որ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ տնտեսական ու ռազմագիտական կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ իր աշխարհագրական դիրքով, որ հազիւ երկու տասնեակ տարուան կեանք ունի, եւ տակաւին նոր կազմակերպուած ու մեծ պատերազմի աղէտները վերաշինելու աշխատանքին լծուած, ահա կանգներ է «լինել - չլինելու» ճակատագրական հարցին առջեւ։

Չեխոսլովաքիա այլացեղ ազգերու երկիր մըն է, արեւմտեան կողմէն ձուկի գլխու նման խրած Գերմանիոյ կուշտին։ Հարաւէն կ'ընդգրկէ Հունգարիան, նոյնպէս նախկին Աւստրօ-հունգար պետութեան աւերակներէն ծնած, որ հոգւով ու բարեկամ տրամադրութիւններ չի տածեր իր այս երկաբերակ եղբօր հանդէպ։ Հիւսիս-արեւելքէն Լեհաստանը, որ դաշն վերաբերմունք ունի միայն եւ միտք չունի ուրիշի համար կրակէն շագանակ հանելու եւ իր մատները այրելու։

Չեխ պետութեան մէջ կ'ապրին այսօր 14.729.356 հոգի, որոնց մէջ զուտ Չեխերու թիւն է 7.480.000։ Մնացեալ ազգաբնակչութեանց թիւն է,— Գերմաններ՝ 3.318.445, Հունգարներ՝ 719.569, Սլովաքներ՝ 2.345.000 եւ մնացեալները զանազան ազգութեանց պատկանող փոքրամասնութիւններ՝ Լեհ, Ռումէն, Ռութէն, Սերպ, Հրեայ եւայլն։ Հրեաներու թիւը մօտ 200.000 է։

Գերմանները, որոնք կը բնակին Զուտէթեան երկրին մէջ, գրեթէ համախումբ են եւ կ'ապրին գերմանական սահմաններուն վրայ, շուրջանակի, հիւսիս-արեւմուտք-հարաւ։ Խիստ գործօն դիրք բռնած են համայնքին կեանքի ամէն ասպարէզներու մէջ, յառաջադէմ են ու յարձակողական, եւ կը տածեն եթէ ոչ Գերմանիոյ կցուելու, գոնէ անջատուելով գերմանական հունի մէջ թաւալելու ջերմ տրամադրութիւն։ Ապակեդրոնացում կամ Զուիցերիոյ նման դաշնակցային պետութիւն դառնալու ձգտում ունին նոյնպէս Լեհերը, Հունգարները, Ռութէնները եւ նոյնիսկ Սլովաքները, որոնք թիւով խիստ կարեւոր զանգուած կը կազմեն եւ Չեխերու հետ կապուած են շատ ջերմ զգացումներով ու շահերով։

Չեխ ժողովուրդը, որ տիրական դեր ունի չեխօսլովաք պետութեան մէջ, քաջ ու կորովի է, ռազմական տեսակէտէն ալ արժէք, թէ քանակով եւ թէ որակով։ Ան անցած է 1914 — 18ի պատերազմի տաք ու պաղ փոթորիկներէն եւ զէնքի ուժով տիրացած իր անկախութեան։ Ամբողջ երկիրը խաղաղութեան ժամանակ կը պահէ 202 հազար զինուոր, իսկ պատերազմի պարագային կրնայ հանել մինչեւ 2 միլիոն 800.000։ Ունի աւելի քան 700 ռազմական օդանաւ, եւ պատերազմական պաշտպանման տեսակէտէն նկատելի քայլեր առած ու որոշ արդիւնքներու հասած։

Վերսայլի դաշնագրէն ասդին խաղաղասիրական քաղաքականութիւն տանող մեծ պետութիւնները, անվարան կարելի է ըսել, եթէ կ'ընդդիմանան Չեխոսլովաքիոյ վրայ գործադրուած գերմանական ճնշման եւ երկուստեք բանակցութիւններու ճամբով կը փորձեն ելք մը գտնել կնճիռին, պատճառը այն է որ ոչ թէ կը խնայեն չեխ պետութեան կամ նկատի ունին Չեխիոյ բաղկացուցիչ ազգերու շահերը, այլ որովհետեւ կը վախնան մեծցող, աճող, կեդրոնական Եւրոպայի վրայ վերջին վար փռուած Գերմանիայի մը վաղուան խօսքէն ու պահանջներէն։ Անկէ ալ՝ լորտ Րընսիմէնի առաքելութիւն, Լոնտոնի դահլիճի ազդարարութիւն... Պերլինին, Փարիզէն չափաւորութեան ու պաղարիւնութեան խորհուրդներ Փրակայէն եւն.։ Պերլին կրնա՞յ անտարբեր մնալ այս խորհուրդներուն կամ չափաւորութեան աղաչական յորդորներուն։ Օրերու խնդիր է այդ պարագան։ Բայց Հիթլէրի եւ մանաւանդ Կէօրինկի բուռն եւ յանդուգն ճառերը քիչ յոյս կը ներշնչեն, որ նացի յախուռանքը կանգ առնէ այնտեղ, ուր է այժմ։ Աւստրիոյ համեմատաբար դիւրին կլանումը սրած է ախորժակները, որ ինչպէս կ'ըսէ հայկական առածը, միշտ ալ ուտելով կը բացուին։

Ոչ ոք կը ժխտէ անշուշտ, որ Գերմանիա հողային սուր պահանջներ ունի եւ կը տառապի բազմամարդութենէ ու հողի պակասէ, նախանիւթեւայլն։ Ոչ ոք կը ժխտէ նոյնպէս, որ չեխ պետութիւնը վերակազմութեան դատապարտուած է եւ այնտեղ ապրող այլազգի ժողովուրդները որոշ իրաւունքներ պէտք է վայելեն պետութեան ընդհանուր ու ներքին զեկավարութեան մէջ։

Բայց այս երկու հանգամանքներուն տակ ծածկուած է այլապէս վտանգաւոր ծրագիր մը,— քայլ առ քայլ իրականացնել Մեծազօրն Գերմանիոյ յարձակողական եւ նուաճողական ծրագիրները։

Աշխարհ կամ գէթ ժողովրդապետական կոչուած մարդկութիւնը պիտի կրնա՞յ դիմանալ այս նոր եւ արկածալի աշխարհակալութեան։

Կ'ապրինք ու կը տեսնենք։

ՍԱՍՏՈՒՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Պելճիքա

«Թան» կը շարունակէ իբ պրպըտումները միջազգային մամուլի մասին։ Արդէն ամփոփած էինք անգլիական մասը։ Պատասխանելով հարցարանին, ժորժ Ա. Տէքրի այսպէս կը ներկայացնէ պելճիական մամուլը.—

1830ի պելճիական սահմանադրութիւնը մէկն է Եւրոպայի ամէնէն ազատական սահմանադրութիւններէն, ոգիով թէ տառով։ Պելճերը, հակառակ ամէն բանի, պահպանած են իրենց էական ազատութիւնները։ Այսպէս ունին մամուլի ազատութիւն մը, որ բացարձակ է, ամբողջական եւ պայմանաւորուած չէ որ եւ է հարցի հետ։

Յօդ. 18.— Մամուլը ազատ է, երբեք գրաքննութիւն պիտի չհաստատուի, երբեք երաշխաւորութիւն պիտի չպահանջուի գրագէտներէն, հրատարակիչներէն կամ տպագրիչներէն։ Երբ հեղինակը ծանօթ է եւ կը բնակի Պելճիոյ մէջ, հրատարակիչը, տպագրիչը կամ ցրուիչը չի կրնար հետապնդումի ենթարկուիլ։

Յօդ. 98.— Երդուեալ դատաւորներ կը նշանակուին ոճրային, քաղաքական եւ մամուլի դատերու համար։

Սահմանադրութեան այս տրամադրութիւններուն իբրեւ հետեւանք՝ անկարելի է վարչական ճամբով արգիլել հանդիսանալ մտածման ազատ արտայայտութեան։ Պատասխանատուութեան հարցը կը քննուի ոչ թէ դատական իշխանութեան, այլ երդուեալ դատաւորներու կողմէ։

Մամուլի այս քաղաքական ազատութիւնը ամբողջովին պահպանուած է մինչեւ այսօր։ 1914 — 1918, գերմանական տիրապետութեան շրջանին, պելճ լրագրողները աւելի նախանձախնդիր յամառութեամբ մերժեցին միասին անօթի մնալ, քան թէ ենթարկուիլ գերմանական գրաքննութեան։ Անոնք կորսնցուցին իրենց դիրքը Պելճիոյ պատմութեան ամէնէն ողբերգական այդ շրջանին, եւ երբ ազատագրուեցաւ երկիրը, 1919էն սկսեալ, այս անգամ աւելի մեծ մոլեռանդութեամբ կապուեցան իրենց ազատութեան։ Ալպէր Թագաւորը, որ պատերազմէն վերջ կը ճանչցուէր իբրեւ «պելճ մամուլին մեծ պաշտպանը», մահուընէն մէկ տարի առաջ կը յայտարարէր լրագրողներուն. «Սահմանադրական եւ խորհրդարանական վարչաձեւի մը տակ, ինչպէս է Պելճիան, ազատ մամուլը անհրաժեշտութիւն մըն է եւ մէկըվարչաձեւին հիմնական սկզբունքներէն»։ Իսկ Վանտէրվէլտ, երբեմն փոխ-նախագահը պելճ մամուլի ընկերակցութեան, կը յայտարարէր ընկերակցութեան յիսնամեայ յոբելեանին առթիւ. «Հրապարակագիրները պէտք չէ մոռնան, որ այն երկիրներուն մէջ ուր գոյութիւն չունի խորհրդարան, գոյութիւն չունի նաեւ ազատ մամուլ։ Հրապարակագիրներն ու երեսփոխանները պարտաւոր են աշխատիլ միասնաբար, որովհետեւ երկուքն ալ կը պաշտպանեն հայրենի ժառանգ մը»։ Նոյն ընկերակցութեան նախագահը, Հոօթ, որ վերջին նախարար եղաւ, կ'ըսէր թէ «մամուլի հարցին մէջ պելճ օրէնսդրութիւնը աշխարհի ամէնէն վեհանձն եւ ազատախոհ օրէնսդրութիւնն է, որ կը համապատասխանէ ազատութեան եւ արդարութեան ըսկզբունքներով սնած պելճ ժողովուրդին ամէնէն խոր ցանկութեանց»։

Այսուհանդերձ, ժԹ. դարու վերջերը եւ ներկայ դարուն սկիզբը բուռն վիճաբանութիւններ կատարուեցան մամուլի մէջ, յաճախ անարդար ձեւով, մասնաւորաբար այն հրապարակագիրներուն կողմէ, որոնք խստիւ կը քննադատէին Լէոփոլտ Բ.ի գաղթային քաղաքականութիւնը, թէեւ ոչ մէկ խստութիւն ի գործ դրուեցաւ անոնց դէմ։

Պելճ լրագրողները իրենց ասպարէզին հպարտութիւնն ունին եւ ցոյց կուտան, իրենց խմբագրապետներուն եւ թերթի տնօրէններուն հետ խորապէս համերաշխ, կատարեալ կարգապահութիւն մը։ 1935ին, Վան Զէլանտի դահլիճին օրով, երբ դրոյց շրջեցաւ թէ կառավարութիւնը, համաձայն իր տնտեսական ծրագրին, որոշ հսկողութիւն պիտի կատարէ մամուլին վրայ, ընդհանուր դժգոհութիւն մը յայտնուեցաւ անմիջապէս, եւ կառավարութիւնը հրաժարեցաւ իր ծրագրէն։ Աւելցնենք որ կառավարութեան եւ մամուլին յարաբերութիւնները համակարգութեան մէջ դնելու համար՝ նախընթաց փորձ մըն ալ կատարուած է, տեսակ մը ահազանգ, աւելի կանուխ։ 1926ին, հրովարտակ — օրէնք մը պատիժ կը սահմանէր ամէն խաղերու դէմ, որոնք կը կատարուէին դիտակցաբար՝ սխալ տեղեկութիւններով խախտելու համար պետութեան վարկը։ Նման ամբաստանութեանց հեղինակները պիտի յանձնուէին դատարան։ Անիկա կը նշանակէր մեղանչել սահմանադրական աւանդութեանց։ Ահա թէ ինչո՛ւ չգործադրուեցաւ հրովարտակ - օրէնքը։ 1934ին, Թէօնիսի դահլիճին օրով, նոր հրովարտակ - օրէնք մը պատժական տնօրինութիւններ կը բանաձեւէր ամէն անոնց դէմ, որոնք կ'աշխատին խախտել վստահութիւնը ֆրանքին մասին։ Թերթերու տնօրէններն ու լրագրողները կատաղի պայքար մը բացին հրովարտակ - օրէնքին դէմ, որ, անգամ մը եւս, անգործադրելի մնաց։

Այսուհանդերձ, 1937ին, երբ մամուլի դատ մը տեղի ունեցաւ Պրիւսէլի մէջ, ընդհ. դատախազը իր տեսակէտները աշխատեցաւ հիմնաւորել այդ երկու հրովարտակ - օրէնքներուն վրայ, բայց վերաքննիչ ատեանը ինքզինք իրաւասու չհամարեց վճիռ տալու համաձայն անգործադրելի ճանչցուած այդ հրովարտակներուն։

Պէտք է խոստովանիլ որ, երեք տարիէ ի վեր, պելճ մամուլի ընկերակցութեան կողմէ դատապարտուած բարքերը մուտ գործած են արդէն հանրային վիճաբանութեանց մէջ, եւ վարկաբեկում, անուանարկում, զրպարտութիւն տեղի կ'ունենան մամուլի մէջ ազատ համարձակ։ Քաղաքական դէմքեր խիստ յարձակումներու կ'ենթարկուին մամուլի մէջ։ Իրենց պատիւը պաշտպանելու համար, երբ անոնք կը դիմեն օրինական միջոցներու, կը տեսնեն որ դանդաղ կ'ընթանան պատիւը վերականգնելու համար ընդունուած եղանակները։ Մամուլի ընկերակցութիւնն ալ, դժգոհ էր այս կացութենէն։ Պահանջուեցաւ որ պատժուի զրպարտութիւնը կամ անուանարկութիւնը այնքան խստութեամբ, որքան Անգլիոյ մէջ։ Բայց մինչեւ այժմ կարելի չեղաւ գտնել բանաձեւ մը, որ գոհացնէր լրագրողներու ազատ վիճաբանութեան իրաւունքը՝ պատժելով հանդերձ այդ իրաւունքէն չարամտութեամբ օգտուիլ փորձողները։ Կառավարութիւնը բարեփոխել մամուլի յանցանքները դատելու ձեւը՝ քիչ մը արագացնելու համար դատավարութեան ընթացքը, սակայն Խորհրդարանին դատական յանձնախումբը մերժեց վաւերացնել զայն, որովհետեւ պելճ օրէնսդրութիւնը գրեթէ նուիրական կը համարէ ազատութեան յարգանքը։

Այսպէս, Պելճիոյ մէջ մամուլը բացարձակ ազատութիւն վայելելով՝ մեծապէս ազդած է հանրային կեանքի վրայ։ Այսպէս կաթոլիկ պահպանողական կառավարութեան 40 տարիներու գործունէութիւնը չկրցաւ արգիլել հանդիսանալ, ընկերային եւ քաղաքական ասպարէզի մէջ, գաղափարներու յեղաշրջումին, որուն այնքան նպաստեց մամուլը։ 1926ին մամուլին պայքարն էր որ նպաստեց վտարելու Փուլէ - Վանտէրվէլտի դահլիճին անկումը, հակառակ խորհրդարանական մեծամասնութիւն մը ունենալուն իր եւս։ «Դրամատէրներու կառավարութեան դէմ» մամուլին պայքարով էր դարձեալ, որ 1934 — 1935ին անկարելի դարձաւ պաշտպանել ֆրանքը եւ իշխանութեան գլուխ եկաւ նոր կառավարութիւն մը որ նոր սրծեգրկում մը եւս կատարեց։ Մամուլի պայքարին հետեւանքով էր, սկսեալ 1932էն, որ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ ամրացնել արեւել -

Ի ՊԷՏՍ ՃՇՏԻՐԳՏՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Իբրեւ կցում նախորդին, կ'արժէ սովորութեան ... բեւ օրինակ բերել նաեւ «ձայնը» ... տեղ տեղ ժողովրդական լեզուով ... գած է «ձէն» եւ գրուած՝ ի՛ ով ... պէս ամենայն՝ ամէն ։

Այս ծանօթութիւններուն վրայ ... աւելցնել, թէ — ինչպէս ... ճախ կրկնած ենք — մեր նոր գրողներէն բարդութիւնները ... պէտք է ըլլան հին գրականին կանոններուն համաձայն, գլխաւորաբար նկատի ունենալով փոփոխելի ձայնաւորներուն (է, ի, եա — ե ... (բնական կամ գրաւոր), ու — ը ... նական կամ գրաւոր, այսինքն ... ուած կամ ոչ) պարագան։ Այսպէս — շինական, առեան — ... կալ, գիր—գրել կամ գըրել, ... մթին կամ մըթին։ Հետեւաբար որպէս անիրաւ եւ տգէտ կ'ըլլան անոնք կէ յաւակնին պնդել, թէ կանոնը ... այդքան ջերմօրէն կապուիլ ... ... չէ։ Անհրաժեշտ է, բացի ... պարագային՝ երբ սովորութիւնը ... իագուն ներքին լեզուական նկատում մը մերթ չեղած կը պարտադրէ ... պէս՝ կանոնէն գրուած ու գործածուած է՝ վանքապատկան, փոխանակ վանապատկանի (չէ՞ որ Ք տառը իբրեւ յոգնակիի նշան — կը կորսնցնէ բարդութեան կամ ածանցումի ... — անմիտ, անկամ, վանական ... սակաւ, կամաւոր, բարացուցական (բարք), եւն. եւն.)։ Թէ ինչու ... քակատական բռնուած է, — կրնար ... ել, զոր օրինակ, որ «վանապատկան» կրնար շփոթեցնել, վան ... գաքին իբրեւ պատկանող Միւս բ... լոր ոչ - կանոնական շեղումներն ... ռա կամ նա ձեւով կրնա մնալ, կա... նուազագոյն պարագաներու մէջ ի... բեւ բացարձակ անկանոնութիւն մը յայտնի կամ լռելեայն պատճառ ... Ենդիրը այն է որ չես կրնար, ... կամս կամ միտս, խախտել օրէնք ... լեզուական շնորհքը եւ հիմը կը ... հանչեն որ Երուսաղէմապատկան ... սես, ոչ թէ ի՞ ով՝ Երուսաղէմապատկան, քանի որ ի՛ կը փոխուի ե՛ ... եւ։ Թէեւ հիմա ո՞վ կը նայի այս ... րութիւններուն, ի մեծաց ցփոխանց ... Բայց կոչ կ'ուղղեմ նկատի առնել ... գոնէ, մեզի ծանօթ երեք լեզուներ ֆրանսերէն, անգլիերէն, գերմաներէն, եւ իտալերէնը, իր հետ ... թեան համաձայն, թող հաստատեն մեր բառին ճշմարտութիւնը, ... միայն որ հաստատապէս, որոշ կանոններու վրայ կ'ընթանայ եթէ ... անպատճառ խօսուած, այլ գրուած կամ բանաւոր բարբառը։

Սիրելի Արազ, այս կէտերուն վրա ... ծանրանալուս պատճառը այն է, թէ ... այս ամսական արձակուրդի եղա ... նակը տարօրինակ լեզուական ան... եան սահմանը։ Մէջտեղի ալ եկեղեց... վրայ Վերջապէս իբրոնածվիրքին ... նորհեւ էր, որ յանուն ազատութեան ... աւանդական սիրոյն, 11 տարի ... ին Րէքսի շարժումը կը ծախսէ ... Պրիւսէլի մէջ։

Այս քանի մը փաստերը բաւական ... ցոյց տալու համար թէ պելճ մամո... լը ի՛նչ կարեւոր դեր կը խաղայ եր... րին մէջ զանգուածներու ընկերայ... ... մտաւորական ազատագրութեան տեսակէտով։

(1)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ՖԻԼԻՓՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

Բուսթէմ Խան մութ կերպով գունատեցաւ։

— Անգամ մըն ալ բանակումի առեն ձիւղի հետ վրանակից եղայ, սահիպ, անցեալ լաւ օրերուն... այն օրերուն երբ ...

— Երբ դուն եւ ես Բաժի մը ծառայեցինք, հէ՞, կը յիշեմ։ Կը յիշեմ որ անիկա քու վրանդ էր, Բուսթէմ Խան։ Եթէ յիշողութիւնս զիս չի դաւաճաներ, Օրագզէի փաթթանները իմինս այրած էին ու ես ալ ստիպուած եղայ քու վրանիդ մէջ քնանալ, փոխանակ գուրսը անձրեւին տակ պառկելու։

— Ճիշդ է, Խուզուր։

— Ձեմ յիշեր թէ այդ առթիւ պատւոյ մասին խօսք բացի քեզի։ Եթէ այն առեն սեւէ մէկուն պատիւը խնդրոյ առարկայ էր, առ ալ կարծեմ քուկդ պէտք է եղած ըլլար։ Անձրեւին տակ պառկելով քիչ անպատուուած պիտի ըլլայի։ Հիմակ ձեզ ամէնքս անպատուած պիտի ըլլաս եթէ... օ՜հ, նեխած արարած։ Ըսէ տղուդ որ ծածկոցներուդ դանուած միակ տեղին վրայ փոխ եւ դատողութիւն ունեցողի պէս վարուէ։

— Բայց Խուզուր...

Մընթին ձեռքովը խնդրին փակուած ըլլալը հասկցնող շարժում մը ըրաւ եւ դառնալով սկսաւ խօսիլ Գադիկին հետ, որ հրամայեց անմիջապէս Խօղուրտ բերել։ Սեփականատիրոջ տղաքը անհամբերութեամբ գործի սկսան։ Տան տէրը ինքը իրական Թուրք մըն էր, բայց տղաքը իրեն չէին նմաներ, անոնք աւելի գործունեայ էին։

Գնչուները Կրիկոր Ժաքրին հետ, որ կը գտնուէր Ճանվէրին տիրոջը եւ կրակարանին մօտ, գլուխնին միւս կողմի ամբողջ տախտակամածը, իւրաքանչիւրը իր կնոջ քով. բացատութիւն ըլլալով Մակեան, որ բոլոր ժայռերէն խոյս տալով՝ ամէնէն ծայրը դրեթէ Չորիի մը սմբակներուն քով մութ տեղ մը իրեն համար ծածկոցէ բոյն մը պատրաստեց։ Այդ վայրկեանին մտածեցի թէ ան այդ դիրքը ընտրեց՝ Ուէյլին մօտ ըլլալու համար, բայց վերջը գաղափարս փոխեցի։ Քանի մը անգամ Կրիկոր Ժաքրի գինքը կանչեց, բայց ան պատասխան չտուաւ։

Քաիվէին մէջ ուրիշ մարդ չկար։ Կամ այն էր որ այդ գիշերուան ճամբուն վրայի ճամբորդները միայն մենք էինք եւ կամ— ինչ որ աւելի հաւանական կը թուէր— Գադիկ հեղինակութիւն բանեցուցած եւ արձաբանի միւս յաճախորդները դուրս քշած էր։ Վստահաբար մեր դալուն սկզբնակ էին, որովհետեւ լաւ տեսակի առատ Խօղուրտ կար եւ ուրիշ ուտելիքներ,— միս, հաց, պանիր, բանջարեղէն։

Ամէնքս ճաշելէ վերջ երբ քարէ պատին կռթնած կրակին կը նայէինք, ուր զանազան առուներ վեր վար կը ցատքէին, եւ որ կատարեալ վայրի տեսարան մը կը պարզէր, Կրիկոր դարձաւ Մակային ձայնեց։ Անիկա կրկին չպատասխանեց։ Ուստի իր տեղէն ելլելով պահուած մարակին մօտեցաւ։

— Պիտի ծեծեմ ըսի, պոռաց Թուրքերէն լեզուով, եւ մարակը առրճանակի գնդակի պէս երեք անգամ շաչեցուց։ Ուէյլ այս բառերը չիմացաւ եւ չհասկցաւ ալ. բայց քովս գտնուող Բուսթէմ Խանը թէ՛ լսեց եւ թէ հասկցաւ։

— Աղա՛, գոչեց ան. Հիմա կարգը դէպքերու ականատես պիտի ըլլանք։ Այդ աղջիկը գառնուկէն զնչու չէ եւ կամ աչքերս կը խաբեն զիս։ Անիկա կամ գողցուած կամ որդեգրուած է անոնց կողմէ։ Գնչուի բնազդ չունի ան։ Ժիփսիները— ինչպէս կը կոչեն անոնք իրենց աղջիկները— պէտք է որ ճերմակ մարդիկներէ հակակրին։ Անոնք արտօնուած են մինչեւ իսկ փնտռել զանոնք, բայց ոչ մէկ առեն սիրահարիլ։ Անիկա գնչու օրէնքին հակառակ շարժեցաւ։ Արթամէնը (գնչուներուն պետը) պէտք է պատժէ զայն։ Կիներուն նայեցէք։

— Մակա՛, պոռաց Կրիկոր Ժաքրի, խոլոր մարակը դարձնել շաչեցնելով։ Կարծեմ Գադիկ բոլէ մը անհանդիստ ակնարկ մը ուղղեց, բայց ոչ մէկը աւելի հետաքրքրութիւն ցոյց տուաւ, բացառութիւն ըլլալով ծերունի Թուրքը կրակին մօտ՝ որ խորամանկ կատուի մը նման մէկ աչքը բացաւ։

Արթամէնը կրկին պոռաց. այս անգամ Մակա ծաղրեց զայն։ Կրիկոր իր հեղինակութիւնը պարտադրելու համար կատաղօրէն խոյանալով աղջկան վրայ, քաշեց բազուկէն եւ սենեակին մէջտեղը նետեց։ Մակա առանց դ'առնին ինկնալու դարձաւ տաքի կանգնեցաւ եւ ապաւէց հպարտ՝ ինչպէս Սաթանիան, մինչ միւսը ուսումնասիրուած անգթութեամբ կամաց մը մարակը եւ քաշեց։ Մեր Թուրքը այս անգամ երկու աչքերը բացաւ։

Մէկ բան շատ որոշ էր որ մեզմէ ոչ մէկը պիտի թոյլատրէր սոյլչալի աղջիկը գանակոծուէր. կարծեմ նոյն իսկ Բուսթէմ Խանը, որ գնչուներուն կամ քօղամերկ կիներու հիացող մը չէր, այդ բանին պիտի չհանդուրժէր։ Բայց Ուէյլը անոր շատ մօտիկը կը գտնուէր. ու երբ անոր արիւնը տաքնալ, զարմանալի կերպով արագաշարժ կ'ըլլայ։ Եւ ահա Կրիկորի ձեռքէն մարակը խլելով, պահակ կը կենար աղջկան եւ անոր միջեւ. մենք տակաւին շարժելու միջոց անգամ ունեցած չէինք։ Ծերուկ Թուրքը դարձեալ փակեց իր երկու աչքերը՝ հառաչելով։

— Մեր քաջ սաղեպը— քաջ բայց շատ անխոհեմ, մրմնջեց Ֆրէն Թո... սանք որ արիւնիրս գնչու մը ... պարակ դայ աղջկան պաշտպանութեան համար կռուելու։ Ինծի կը ... ւի թէ Ուէյլը կարծես զայն կը ... կանացնէ փաթէրանի (գնչու բառ ... ով կը նշանակէ փորձանք, ըմբռ ... օրէնքով։ Ուէյ մէկը որ իրաւունք ... աղջկան ծեծուելուն կամ ոչ, ... տէրը կ'ըլլայ։ Եթէ անգամ մը այդ ... րաւունքը հաստատուի...

— Վիզդ կը կտրեմ, եթէ անոր դպչիս, ազդարարեց Ուէյլ առանց ... յուզումի, եւ վճռական կերպով։

Գնչուն կեցած էր աչքերը լայն ... ցած եւ կը չափէր զօրաւոր Ամերիկացին ղնդկերները իր ու իրեն օրինական որսին միջեւ։ Ծեծակին մէջ գտնուող բոլոր գնչուներուն աչքերը անոր վրայ էին, եւ հարցը ինչ կերպով ալ լուծուելու ըլլար, ... պարզ էր որ ընկերիկ չկար ... Մենք թիւով քիչ էինք, բայց ... նորու խումբէն աւելի լաւ զինուած, այնպէս որ իրենց մարդուն ... անհամաձայնութեան կողմը բռնելը ... կը թուէր։

(Շար.)

...թիւններու ուշադիր ըրաւ մեզ ։ ...Մինչեւ իսկ կարդացինք «վիճակա-...ութեան քարշուած, քաշուած»։ ար-...ադրութիւն մը։ Tirage de la loterie, ...ին արդէն «վիճակահանութիւն» ...մէն է մեր լեզուին համար, ...գեղեցիկ ձեւով, կամ վիճակա-... ենք, նո՞ր միթէ պիտի ...ենք այսքան պարզ բացատրութիւն-... Մեծասքանչին համար, ուրե-... ինչո՞ւ ... մեծասքանչ։ Ըստ ... — բաղադրականութիւն ... երէ լեզուն ալ ... ու իմաստին խաղերու, ո- ... իրականացնելու ... տարբերութեան պատճառ ... Ու ... հետեւանքը դուք գու-...եցէք

...ալ, խաղալ, լալ, թռչել, մնալ, ... — երթալ, կենալ (կալ), ասպրել ...այ բայերուն արմատը կ'ըլլայ ա-... (խաղացող), խաղաց (անխաղաց), ... (անթաց), թաց (անթաց), մնաց ...մնաց, փնաց (օդափնաց), կայ ...կաց (յառաջիկայ, ընդդիմակաց), ...կաց (նստակեաց)։— Հագնիլ, փախ-...կարուիլ, վախնալ, մտնիլ, ...անիլ հանդչիլ բայերուն արմատն ... — զգեաց, փախուստ, կո- ... երկիւղ, մտոյց, թաքուստ, ... (կրնանք շատ դիւրաւ գոր-...ածել այս արմատները թէ իբրեւ ...ական եւ թէ իբրեւ բարդ կամ ա-...անդ։

Քաջարթուն Մամիկոն կազմ ու ...պատրաստ է պատասխան տալու․ ...ել արմատները ժողել, դնել, նչել, ...անել, չփել, խօսիլ, քծնիլ, մեռնիլ ...բայերուն։ Ոտքի է արդէն, միայն ...ին բերէք— ժիռ, դիր, նիշ, կալ, ...ար բան կամ խօս, քծինք (իբրեւ ...յական, մահ կամ մեռ (այս վեր-...ջին յարի իմաստով — անմեռ որդ, ...ողին անմեռ տանջանքը եւն.)։ ...ել գուն, Մլեհ, ի՞նչ կ'ըլլայ «մա-...ափել» բային արմատը։ Մլեհ, քաշ-...անք, կ'որոտայ — այդ բայը իրեն ...ուրոյն արմատ չունի․ կը գործածուի ...ւր, պայքար, գուպար, մարտ։ Բայց իբրեւ գոյական ունի «մաքա-...ռում» նաեւ ճիշդ։

Գրական բարձր չարադրութիւննե-...րու կամ գրուածներու մէջ բնդունինք, թէ գործ կարելի է գործածել փոխա-...ակ գոր, զորոնք կամ պարզապէս ո-...րոնք։ Բայց սա «չքնաղ» հատուածին մէջ ինչպէս ցոյց տայիք ... զորս ...ւին անհրաժեշտութիւնը — «Աւոնք ...առաջ կուգան ճարպային աղտոտու-...թիւններէ զորս !!! օճառը ու ջուրը կրնան հանել»։ (Նոյնութեամբ ընդօ-...րինակեցի թերթէ մը)։ Համաձայն ... արդեօք թէ այս ձեւ գրուածներ ...կանչեցնէն Մեծասքանչը։ Ինչպէս ... վեհդ Տեմասար։

...ձ մը... բանասիրութիւն, սթա-...ւմի (սթարման!!) համար — հե-...ի կամ հեռու նոյն է անչուշտ «հե-...րու» (անցեալ տարի, մօտաւոր անց-...եալ) բառին հետ, որուն գերմաներէն ...ւմանիչն ալ է her, eher։ Արդեօք չա-...ափազանցութիւնը... Տասաւորութի՞ւն ... քիչ մը ծիծաղ, բայց վերջապէս ...բանասիրական է.

ՏԱՐԱՁ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

"Հաջել չգիտցող շունը՝ գայլ կը ...ուրէ ոչխարին ։
"Հիւանդին անկողին չեն հար-...ցներ ։
"Հին բարեկամը թշնամի չըլլար ։

Հաթայի նախագահին յայտարարութիւնը

Թայֆուր Սէօքմէն, Հաթայի նախագահը, հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է թուրք մամուլի ներկայացուցիչներուն.

— Բոլորին կրնամ յայտարարել թէ այս աղատ երկնքին տակ ապրող Հաթայցիները, առանց ցեղի, կրօնքի, սարքի, կուսակցութեան եւ անձի խտրութեան, իբրեւ մէկ զանգուած պիտի ապրին եւ պէտք է ապրին։ Ոեւէ մէկը ինչպէս չպիտի կրնայ գերակշռութեան յաւակնութիւնը ունենալ ուրիշի մը վրայ, նոյնպէս ալ իր անձնական գործունէութեան համար պատասխանատու չպիտի նկատուի եւ պէտք չէ նկատուի։ Վարագոյրը գոցուեցաւ։ Ամէն անհատ որ պարկեշտօրէն կ'աշխատի նոր բեմին վրայ եւ բարւոք կերպով կը կատարէ իր պարտականութիւնը, պէտք է ապահով ըլլայ իր մարդկային ու քաղաքացիական իրաւունքներու մասին։ Իսկ հակառակն ըլլալով, անոնք որ չեն յարգեր Հաթայի օրէնքները եւ հանրային իրաւունքները կ'ուզեն խաղալիկ դարձնել իրենց, պէտք է վերջնականապէս համոզուին թէ ամենածանր պատիժներու պիտի ենթարկուին։

Ցարդելի է զգացումը զոր ամէն մարդ կը կրէ սիրտին մէջ, ինչպէս նաեւ գաղափարը զոր կը սնուցանէ գլխուն մէջ ։ Բայց երբ հայրենիքը եւ ժողովուրդը քայքայող զգացումներ եւ գաղափարներ բերնէն ելլեն եւ գրչով գրուին ու տարածուին, այն ատեն Հաթայի օրէնքները պատրաստ կը սպասեն ծածրակին վրայ։ Ասիկա գիտնալու են։

Նախագահ չընտրուած, Թայֆուր Սէօքմէն քննական պտոյտի մը ելած էր եւ Գըրք Խանի մէջ Հայ ներկայացուցիչներուն յայտարարած թէ Սանճաքին մեկնող Հայերը պէտք է վերադառնան վստահ՝ որ պիտի յարգուին իրենց իրաւունքները։ Թայֆուր համոզուած է նաեւ Բիհանիէ եւ նոյն հաւատքները տուած արաբ համայնքի ներկայացուցիչներուն, ինչպէս կը գրէ «Հաթայ» թերթը (1 Սեպտ.)։

Հայր Եփրեմ աւագը — կ'ըսէ թուրք թերթը — ժողովուրդը աստիճանաբար կը խոսնար եւ միաբերան կը պոռար․ (կեցցէ՛ Աթաթիւրք, կեցցէ՛ անոր հերոս զաւակը՝ Թայֆուր Սէօքմէն։ Այս ցոյցերուն վրայ, Թայֆուր չէնքին պատշգամը ելաւ եւ շնորհակալութիւն յայտնելէ յետոյ ըսաւ.

— «Հաթայի մէջ՝ Թուրք, Արաբ, Չէրքէզ, Հայ անունով խտրութիւն չկայ. բոլորը Հաթայի հայրենակից են եւ բոլորս եղբայրներ ենք։ Առանց ցեղի ու կրօնի խտրութեան, բոլոր տարրերու իրաւունքները պիտի յարգուին։ Իմշալլահ շատ երջանիկ օրեր պիտի տեսնենք»։

Գալ Սէօքմէն յետոյ ընդունեց ժողովրդական զանգուածներուն այցելութիւնները։ Այս առթիւ ընդունեց նաեւ արաբ ներկայացուցիչները եւ մանաւորապար հետաքրքրուեցաւ Ամըգի շրջանէն գաղթած կարգ մը Արաբներու խնդրով։ Հարցուց թէ Հաթայի հողին վրայ ծնած ու մեծցած երկրացի մը ի՞նչպէս կրնայ թողուլ իր տեղը եւ մեկնիլ։

— «Հայրը տղուն, եղբայրը եղբօր տուն կրնայ մտնել ... կայ, կ'ապրէր, եւ տանց մէջ ս, կարմիր կամ դեղին տոմս ունենալով կրնան գտնուիլ։ (Կ'ակնարկէ ընտրական արձանագրութեանց, որոնց մէջ թուրք արձանագրուողները «կարմիր», արաբ արձանագրուողները «կանաչ» տոմս կը ստանային) ։ Հարկ է մոռնալ տանիք եւ բաղել ունեցածին մէջ։ Այլեւս ամէն բան անցած է եւ մեր ձեռքն ունինք Մեծ Աթաթիւրքին նուէրը՝ սիրելի անկախութիւն մը. մեր աչքին ալ կան մեծին խոստացուած փայլուն եւ երջանիկ օրեր։ Ձեռք ձեռքի տալու եւ եղբօր նման աշխատելու ենք, Աթաթիւրքին այս մեծ ատենը պահելու ենք»։

«Աղայութիւն, էֆէնտիութիւն չըկայ. բոլորը հաւասար են օրէնքին առջեւ։ Ոեւէ մէկը չի կրնար ուրիշի մը իրաւունքները ոտնակոխել, ինչպէս նաեւ ծուռ նայիլ անոր։ Ով որ բողոք ունի՝ թող դիմէ ինծի. պատրաստ ենք ամէն բան ընելու»։

⁂ Գըրք Խանի մէջ կը բնակէր Գեւորգ անունով աղքատ Հայ մը՝ բոլորովին կոյր։ Այս թշուառ մարդը ամէն օր կը նստէր ձին եւ ապաւինելով հաւատարիմ կենդանիին ուշիմութեան, կը շրջէր մօտիկ գիւղերը, կը հաւաքէր իւղ, պանիր, հաւկիթ՝ որոնց շահով կ'ապրեցնէր զաւակները։

Օգոստոս 30ին, սովորականին պէս կ'ոստի ձին եւ կ'երթայ գիւղ։ Ճամբան, երկու Թուրքեր կ'ելլեն դէմը, կը կեցնեն ձին, վար կ'առնեն կոյր Հայը եւ կը սկսին ծեծել ու կողոպտել։ Կ'առնեն հէգ Հայուն վրայ գտնուող 15 սուրիական ոսկին եւ, դաշոյնի հարուածներ ալ կուտան։

Բարի անցորդներ կոյրը կը հասցնեն քաղաք, իսկ ժանտարմաներ, մնտռտուքէ մը ետք, կը յաջողին ձերբակալել հրէշներէն մէկը։ Բայց ի՞նչ օգուտ։ Թուրքեր ներկայանալով Գըրք Խանի հայ երեսփոխանին, կը պարխօսեն, որպէսզի ազատ արձակել տայ չարագործը։ Հայը կրկնել չի տար աղաչանքը եւ հրէշը կ'արձակուի...

Բայց տարօրինակ չէ՞, Ֆրանսայի նման բարձր մանդատով քաղաքակրթուած երկրի մը մէջ, ժողովրդական խաւը այսքան բացայայտ ճշմարտութիւն մը չի կրնար ըմբռնել եւ նեղծ Թահրա պէյ ռամկավարութեան միջոցով սահմանէ դուրս կը հանուի։

⁂ «Ժամհուրիէթ» եւս կ'արձագանգէ այս լուրին, «Հայ Հնդիկ Ֆաքիր Թահրա Ֆրանսայէն վտարուեցաւ» խորագրին տակ։

«ԿԵՂԾ ՀՆԴԻԿ ՖԱՔԻՐ ՄԸ»

Պոլսոյ Գուրուն թերթը կը գրէ այս խորագրին տակ․—

Զինուորութեան վերջ, Իսթանպուլէն Ֆրանսա գացող Հայերէն Գրիգոր Գալֆայեան անուն մէկը, իր անունը փոխելով Թահրա պէյ եղած էր։ Ասկէ յետոյ թատրոններու բեմերուն վրայ Հնդիկ Ֆաքիրի դերը խաղալ սկսաւ։ Փարիզի մէջ շահած դրամներովը Նիսի մէջ դղեակ մը գնեց։ Հոն Հնդիկ Թահրա պէյ իր դերը աւելի ընդլայնեց։ Մէկ կողմէ ծեր կիներուն «փալ» կը բանար, միւս կողմէ Ֆրանսացիներուն ազգ. վիճակահանութեան տոմսակները կը ծախէր։ Ֆրանսացիք 11 ֆրանք արժող տոմսերը այս մարդուն ձեռքէն 15 ֆրանքի կը գնէին։ Որովհետեւ Թահրա պէյ կը ծանուցանէր թէ, իր «սլքի-մի» գիտութեանը շնորհիւ, իր ծախած տոմսակներուն անպատճառ բան մը կ'ելլէ։

«Եթէ քոստը դեղ ունենայ, իր գլխուն կը քսէ» ըսուածին պէս, «Ծախած տոմսակներուս անպատճառ կը զարնէ» ըսելով ծանուցումներ ընող այս կեղծ Հնդիկ Ֆաքիրը, եթէ իր ձեռքը ուժ կայ, Ֆրանսական ազգային վիճակահանութեան բոլոր մեծ պարգեւները իրեն հանել կուտայ ։

ՕՐ. ԶԱՊԷԼ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Օր. Զապէլ Պօյաճեան վերջերս հրատարակած է անգլերէն արժէքաւոր հատոր մը նուիրուած հեյլէն հայրենիքին ու արուեստներուն։

Սոյն պատուական գործը նախ գընահատուեցաւ Լոնտոնի անգլիական մամուլին մէջ ու «Manchester Gardian», «Evening Standard», «Scotsman» եւ ուրիշ կարեւոր թերթեր պատշաճ գրախօսականներ հրատարակեցին Օր. Զ. Պօյաճեանի գրքին վրայ որ կը կրէ «In Greece with Pen and Palette» անունը։

Կիպրոսի յունարէն մեծ օրաթերթին՝ «Էլէֆթէրիա»ի մէջ, Գ. Նուպար Մաքսուտեան գրեց ամփոփ գրախօսական մը, պանծացնելով հայկական ընդունակութիւնները ու բացատրելով Օր. Զապէլ Պօյաճեանին տաղանդն ու կարողութիւնները։

Գրախօսականը կը վերջանայ հետեւեալ բառերով.

— «Օրիորդ Պօյաճեան իբրեւ գծային բանաստեղծուհի ու նեղհուն նըկարչուհի կը ներկայացնէ Արարատեան Հին Մեծ Հայաստանի անհուն ու գեղագիտ զգացումները ու անապարտ ոգին, այսպիսով ցոյց կուտայ թէ ինք ալ իբր երբեմնի Մեծ Հայքի մէկ դուստրը, կը փափաքի իր այս գործով բացատրել թէ Հին Հայաստանն ալ իր բաժինը բերած էր քաղաքակրթական գործերուն մէջ»։ Տ.

Հ. Մ. Ը. Մ.

ՖՈՒԹՊՈԼ

Միութեանս Փարիզի Ֆութպոլիստներու ընդհանուր տարեկան ժողովը տեղի ունեցաւ Հինգշաբթի, 8 Սեպտեմբեր, երեկոյեան ժամը 9ին, ուր կազմուեցաւ յանձնախումբ մը 5 հոգիէ, — Պարոններ Յակոբ Թօքաթլեան ատենապետ, Միսաք Երանեան քարտուղար, Գալի Քիւչիւքեան գանձապահ, Արամ Գալէնտէրեան եւ Յակոբ Թէյեան խորհրդականներ։

Նորակազմ յանձնախումբը իսկոյն գործի ձեռնարկելով երեք խումբերուն ալ մրցումներ ճարեց Սեպտեմբեր 11, Կիրակի օրուան համար։

Ա. խումբը պարտուեցաւ Cheminots de Trappesի Ա. խումբէն 2—1ով ։ Միակ պատճառը եղաւ գատաւորին կողմնակցութիւնը ի նպաստ իրենց խումբին։

Պահեստին, որ Ա. խումբին ընկերացած էր, կռկիկ մրցում մը ըրաւ հաւասար արդիւնք ձգելով նոյն խումբին պահեստին հետ։

Գալով Հ. Մ. Ը. Մ.ի Մ. Թաֆալեան խումբին որ իր ամբողջական կազմով չկրցաւ ներկայանալ (արձակուրդի պատճառաւ) պարտուեցաւ Իտալացիներու պահեստէն 5—2ով։

Կիրակի, 18 Սեպտ. Ա. խումբը իր մեկնի Essonne, մրցելու նշանաւոր Ա. խումբին դէմ, որ կը պատկանի Փարիզի պատուոյ դասակարգին։ Անցեալ տարի մեր Ա. խումբը փառաւոր եւ անյուսալի յաղթանակ մը տարաւ վերոյիշեալ խումբին վրայ։ Մաղթենք որ այս տարի եւս նոյն յաղթանակը կրկնուի։ Ժամադրութիւն՝ ժամը 1.30ին, Կառ տը Լիոն։ Պահեստին կը մեկնի Longjumeau մրցելու տեղական Ա. խումբին դէմ։ Այս գիւղը կը գտնուի Փարիզէն 14 մղոն հեռու։ Ժամադրութիւն՝ ժամը 1.30, Ports Orléansէն առնել մասնաւոր օթօպիւսներ որոնք այս գիւղը կ'առաջնորդեն։

Մ. Թ.ի խումբը պիտի մրցի հաւանաբար Luzarcheի Ա. խումբին դէմ ։

Միսաք Երանեան

ՀԱԹԱՅԻ (Սանճաք) ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Գ. ՄԱՍ

Գործադիր իշխանութիւն

Յօդ. 12.— Գործադիր իշխանութիւնը կը վարեն, յանուն Հաթայի ժողովուրդին, Հաթայի պետութեան նախագահը եւ գործադիր ժողով մը։

Յօդ. 13.— Հաթայի պետութեան նախագահը Ազգ. Ժողովին կողմէ կ'ընտրուի հինգ տարուան համար ։ Պետութեան նախագահը իր ընտրութենէն անմիջապէս յետոյ հետեւեալ երդումը կ'ընէ.— «Պատւոյ խօսք կուտամ թէ, իբր պետութեան նախագահ, պիտի յարգեմ Հաթայի պետութեան օրէնքները եւ հանրապետութեան սկզբունքները, պիտի պաշտպանեմ զանոնք իմ բոլոր ուժովս եւ պիտի ջանամ աշխատիլ Հաթայի հայրենակիցներուն երջանկութեանը, խօսք կուտամ պիտի կանգնիմ այն բոլոր վտանգներուն, որոնք կ'ուղղուին Հաթայի ժողովուրդին ապահովութեան եւ ի հարկին կեանքս արամադրելէ չպիտի խուսափիմ պաշտպանելու համար Հաթայի փառքն ու պատիւը, ձեռք բերելու համար անոր բարձրացումը եւ գլուխ հանելու համար ստանձնած պարտականութիւններս»։

Յօդ. 14.— Պետութեան նախագահը օրէնքին բացորոշ սահմաններուն մէջ ներման իրաւունքը կը գործածէ։ Ընդհ. ներումը միմիայն օրէնքով մը կրնայ շնորհուիլ։

Յօդ. 15.— Հաթայի Ազգ. Ժողովին կողմէ ընդունուած օրէնքներուն բոլորն ալ պետութեան նախագահին կողմէ կը վաւերացուին եւ ոչ մէկ օրէնք վաւերացումէն առաջ չի կրնար գործադրուիլ։ Հաթայի Ազգ. Ժողովին կողմէ ընդունուած օրէնքին վաւերացումը մէկ ամիս միջոցով կրնայ յետաձգուիլ պետութեան նախագահին կողմէ եւ այդ օրէնքը իր օգտակար տեսած խորհրդածութիւններով ժողովին ներկայացնելով անոր կըրկին քննութիւնը կրնայ պահանջել ։ Կրկին քննութիւնը միմիայն վերադարձուելուն թուականէն մէկ ամիս յետոյ կրնայ տեղի ունենալ։ Պետութեան նախագահը օրէնքը երկրորդ վիճարանութեամբ ընդունուած ձեւին մէջ վաւերացնել պարտաւոր է։

Յօդ. 16.— Հաթայի պետութեան նախագահը, գործադիր ժողովին առաջարկին վրայ Ազգ. Ժողովը կրնայ լուծել։ Այսպիսի պարագայի մը, առանց ձգձգումի պարտաւոր է կատարել նոր ընտրութիւնները։

Յօդ. 17.— Ազգ. Ժողովին հանդէպ պատասխանատու գործադիր ժողով մը կը կազմուի։ Այս ժողովը նախագահէ մը եւ անոր ընտրելիք առաւելագոյն չորս անդամէ կը բաղկանայ։ Գործադիր ժողովին նախագահը Պետութեան նախագահին կողմէ կ'ընտրուի։

Յօդ. 18.— Գործադիր իշխանութեանց կազմութեան եղանակը, պարտականութիւններն ու պատասխանատուութիւնները առանձին օրէնքով մը կը ճշդուին։

ՄԱՍ Դ.

Դատական իշխանութիւն

Յօդ. 19.— Դատական իշխանութիւնը յանուն Հաթայի ժողովուրդին կը գործէ օրէնքով կազմուած դատարաններու միջոցաւ, Կը գտնուի Բարձրագոյն ատեան մը որուն անդամները պետութեան նախագահին կողմէ կը նշանակուին։ Այս անդամները, որոշ պարագաներու մէջ, Պետութեան նախագահին կողմէ Բարձրագոյն դատարանին միւս անդամներուն կարծիքը առնելէ յետոյ միայն կարելի է հրաժարեցնել։

Յօդ. 20.— Բարձրագոյն ատեանը, Հաթայի բոլոր դատարաններուն որոշումները դարձեալ քննելու իրաւունքով եւ իրաւասութեամբ, օրէնքին իրեն յանձնած ուրիշ պարտականութիւններն ալ կը կատարէ։ Գործադիր ժողովը պարտաւոր է Բարձրագոյն ատեանին եւ միւս դատարաններուն վճիռները գործադրել։ Դատական իշխանութեան որոշումները ուրիշ ոեւէ իշխանութեան կողմէ չեն կրնար քննուիլ կամ բարեփոխուիլ։

Յօդ. 21.— Բարձրագոյն ատեանն ու միւս դատարանները իրաւասութիւն չունին քննելու թէ դատարանի օրէնքները Սահմանադրութեան հակառա՞կ են թէ ոչ։

ՄԱՍ Ե.

Զանազան տրամադրութիւններ

Յօդ. 22.— Հաթայի հայրենակիցներուն օտար երկիր ճամբորդութեանը համար Հաթայի անցագիր մը պիտի պատրաստուի։

Յօդ. 23.— Հաթայի մէջ կարգն ու կանոնը եւ անդորրութիւնը ապահովելու համար, պիտի կազմուի ոստիկանական եւ ոստիկան զօրքի ուժ մը, որուն թիւը 1500ը չպիտի անցնի։

Յօդ. 24.— Այս օրէնքը ի զօրու է հրատարակութեան թուականէն սկսեալ ․

Յօդ. 25.— Այս օրէնքին տրամադրութիւնները կը գործադրէ Գործադիր ժողովը։

ՑԱՒԱԼԻ ԱՐԿԱԾ ՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սեպտ. 5ի իրիկուան ժամը 9ին Սէն Ժէրոմէն Մարսէյլ իջած ատեն Սարգիս Ակիգեան, բնիկ Վանեցի, առակալի արկած մը կ'ունենայ։

Կաթնավաճառի խոշոր բեռնակառք մը զարնուելով, 5 մեթր հեռուն կը ձգէ դժբախտ տղուն մարմինը։ Ուշեղը վնասուած ըլլալով երկու օր վերջը կը մեռնի հիւանդանոցին մէջ։ 918ի Վանի վերջին նահանջին մնաց Վան, ապա զինուորական ծառայութեան ենթարկուելով քէմալական բանակին մէջ հազիւ 1921ին կ'ազատուի եւ Ֆրանսա կուգայ հաստատուիլ ։ Ծնողքը այժմ կը գտնուին Էջմիածին։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՑԻՆՉ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Կ. ՀԱԼԷՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Նոր պահարանի մը մէջ դրած էր Սալահէտտինի գիրը, եւ պահարանը դնած խանութին մէջ Վալիին հասցէն Թուրքերէն գրել տուաւ։ Սալահէտտինի վրութեան ինք ալ կցեց Ֆրանսերէն նամակ մը, որով անմիջապէս տեսակցութիւն մը կը խնդրէր։

Այս նամակը կառավարական չէնքը տանելով, խնդրեց իսկոյն տալ Վալիին, որովհետեւ շատ կարեւոր լուրեր կը պարունակէր։ Ինք ալ սպասեց գով Նախասենեակին մէջ, ծալլապատիկ գետին նստած, ինչպէս արդէն այդ երկրին մէջ երկար ամիսներ իր բնակութեան միջոցին վարժուած էր։

Ժամը կ'անցնէր ժամուն ետեւէն, բայց Վալին դեռ չէր գար։ Համբերութեամբ կը սպասէր։ Վերջապէս եկաւ ծառան, որուն յանձնած էր նամակը, եւ թեթեւ մը անոր ուսին դպչելով խնդրեց որ իր ետեւէն գայ. Երկայն նրբանցքին մէջէն առաջնորդուեցաւ, մինչեւ որ ուրիշ ծառայ մը բարձր դուռ մը բացաւ եւ նշան ըրաւ իրեն որ ներս մտնէ։

Զով սրահին մէջ Վալին նստած էր գրասեղանի մը ետեւը։ Լուսովնա Կրապովիչ ուղղակի անոր կողմը գընաց։ Վալին ակնոցը հանեց աչքէն եւ անոր նայեցաւ։ Խոշոր հուժկու մարմին մը խելացի գլուխ մը կը կրէր, որմէ դուրս կը յառէին իրեն երկու կապոյտ աչքեր հանդարտօրէն.

Լուսովնա Կրապովիչ անմիջապէս վստահեցաւ այս մարդուն, որ կը սպասէր իր խօսելուն։

— Նորին Վսեմութի՛ւն,— սկսաւ ռուսերէն,— կարդա Սալահէտտին պէյի նամակը եւ իմ ալ գիրս։ Նա վըստահեցաւ ինձ։ Կը խնդրեմ որ զիս Կ. Պոլիս դարձնէք։

— Ինչո՞ւ ճամբայ չէք ելլեր։ Ձեզի համար արգելք մը չկայ,— պատասխանեց Վալին, որ թեթեւ մը կը կակղէր։

— Ոչ մէկ թուղթ ունիմ։ Խումբ մը Հայերու մաս կազմած էի եւ անոնց հետ տարագրուած։

— Ինչո՞ւ այս գիրը ցոյց չտուիք ։ Անմիջապէս կ'արտօնէին ձեզ։ Ո՞ւր է այս միսը՝ որուն մասին կը խօսի Սալահէտտին պէյ։

— Միսը, Սիրանոյշ Զուհաճեան, կը գտնուի երէկ իրիկուան հոս հասնող կարաւանին մէջ, եւ գիւղերով լեցուած խանին մէջ արդէն իսկ մեռնելու վրայ է։

— Ի՞նչ կը նշանակէ գիւղերով լեցուած խանին մէջ։ Ու ի՞նչ տեսակ Հայերու վրայ է ձեր խօսքը։ Բայց նստէք, տեսնեմ։— Եւ Վալին աթոռ մը ցոյց տուաւ։

Լուսովնա Կրապովիչ նստաւ, եւ պատասխանելէ առաջ աչքերը սեւեռեց Պէքիր Սամի պէյին.

— Անթեպցի Հայեր են, եւ սկսաւ պերճախօս բառերով նկարագրել, թէ ի՞նչ պարագաներու տակ խեղճերը վերջապէս ապաստան մը գտան խանին մէջ։

Պէքիր Սամի պէյ բռունցքով զարկաւ սեղանին վրայ, չնչերակները ճակատին վրայ ուռած։ Առաւ հեռաձայնը, եւ սկսաւ խօսիլ Թուրքերէն ։ Երկար խօսակցութենէ մը վերջ, որուն միջոցին երթալով աւելի կը բարկանար, ձայնափողը կրկին կախեց։ Լուսովնա Կրապովիչ ոչինչ կըցած էր հասկնալ խօսուածքէն։

— Հրաման տուի պարպել այդ խանը որուն մասին խօսեցաք, եւ որ երկար ատենէ ի վեր մաքրուած պէտք էր ըլլար, եւ Հայերը պատսպարել «չարաքշի» մը մէջ։ Կ'ըսեմ ինչ որ ձեռքէս կուգայ՝ կառավարութեան հարգադրութիւնները կարելի եղածին չափ մարդասիրական ոգիով գործադրելու համար, բայց ամենակարող չեմ։

— Ժանտարմաներուն մէջ կայ մէկը՝ որ միւսներէն շատ աւելի գէշ է։ Դեռ երէկ ծեծելով գետին տապալեց Սիրանոյշ Զուհաճեանը եւ անոր հօրաքոյրը՝ ծերուկ կին մը։ Կը ներուի՞ միթէ այս բանին։ Կարելի չէ՞ արդեօք խումբէն զատել այս մարդը։

— Անունը ի՞նչ է, — հարցուց Վալին, ձեռքը գրիչ մը առնելով։

— Իպրահիմ Ալի Չավուշ,— պատասխանեց Թուրուհին։

Վալին երկտող մը գրելով, զանգակը հնչեցուց։ Ներս մտնող ծառային յանձնեց գրաւոր հրամանը։— Այդ մարդը քննութեան համար հոս վար պիտի դնեմ։ Վստահ եղէք այդ մասին։ Ձեզ ուզեր որ այդ խայտառակութիւնը չարունակուի։ Ինչո՞ւ համար այդ Սիրանոյշ Զուհաճեանը չէ սիրտագործած բարեկամիս՝ Սալահէտտինի այս նամակը։ Ձինքն ալ ձեզի հետ Պոլիս ղրկե՞մ։

Լուսովնա Կրապովիչ պահ մը վարանեցաւ իր պատասխանին համար ։ Եթէ Վալիին առաջարկութիւնը ինք սիրով ընդունէր, Սիրանոյշ սակայն պիտի ընդունէ՞ր իր կարգին։ Ան պիտի չընդունէր, ապահովաբար պիտի ունենար Պէքիր Սամի պէյի բարի դիտաւորութիւնը, այնքան սարսափելի բաներ ապրելէն եւ տեսնելէն վերջ, որոնցմով իր բոլոր արամադրութիւնները մթագնած, վրդոված էին, եւ կը մերժէր բաժնուիլ իր միւս հայրենակիցներէն։ Բայց մէկը միայն կրնար օգնութեան հասնիլ ցաւով ու հեծութեամբ քայքայուած այս էակին,— նոյն ինքն Սալահէտտին պէյ։

Լուսովնա Կրապովիչ բացատրեց Վալիին, թէ Սիրանոյշի հոգին ի՞նչ տեսակ ճակատագրական կապերով կաշկանդուած էր։

— Թող Ձեր Վսեմութիւնը հրամայէ միայն որ անոր հետքը չկորսնցնենք, որպէսզի Սալահէտտին պէյ եւս գիտնայ թէ ան ո՛ւր կը գտնուի։

— Լուսովնա այսպէս վերջացուց իր բացատրութիւնները։

Պէքիր Սամի պէյ իր տեղը նստաւ աչքերը վար կախած։ Ուղղամիտ մարդ մըն էր, որ պատերազմին այս ծանր նեղութիւններէն կայսրութեան միակ փրկութիւնը բոլոր կառավարական օրգաններուն կեդրոնի դիտակից իշխանութեան մը հպատակութեան մէջ կը տեսնէր, բայց ա՛յնպիսի կեդրոնական իշխանութեան մը՝ որ իր ըրածին ու թողածին գիտակցութիւնը ունենայ, ինչպէս ըսինք ։ Որովհետեւ այս պատերազմը այնպիսի բեռներու տակ ճնշած էր Թուրք ժողովուրդը, որոնց մէջ ոեւէ ուրիշ ժողովուրդ եւս նման պայմաններով երկար ատենէ ի վեր պիտի կործանէր արդէն։ Թուրքիոյ պետական մարմինին կապուող թերութիւններուն եւ յանցանքներուն հանդէպ կոյր չէր բընաւ։ Գիտէր նաեւ, թէ տիրող մարդիկը եւ անոնց ետեւ գտնուող ու ոյժ տուող մարդիկը այնքան անձնազոհ եւ մաքուր չէին, ինչպէս կը ջանային ցոյց տալ ինքզինքնին։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Տար.)

«Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն» կ'աղաղակէ միջազգային մամուլը

Բովանդակ միջազգային մամուլը ջերմ գոհունակութիւն կը յայտնէ Անգլիոյ վարչապետին նախաձեռնութեան առթիւ, յաջողութիւն մաղթելով անոր։ Դժգոհ բացառութիւններ ալ կան, բայց չնչին քանակութիւն մը կը կազմեն անոնք, քանի մը ձայն ամէն երկրի մէջ. բացի խորհրդային մամուլէն որ բացասական դիրք բռնած է իրեն յատուկ հայհոյանքով։

Ինչպէս տեղեկագրած էինք, անգլիական թերթերը ծիծաղելի կը գնահատեն Անգլիոյ վարչապետին նախաձեռնութիւնը։ «Փըթիթ Փարիզիէն» կը գրէ թէ Գ. Չէյմպըրլէն համար լուծում է գտնելը պատրաստ ունենալով ծրագիր մը, որուն հիմը պիտի կազմէ հանրաքուէն, բոլորովին ազատ, անգլիական կամ միջազգային զօրագունդի մը հսկողութեամբ, ինչպէս եղաւ Սարի մէջ։

«Էքսէլսիոր» յաջողութիւն մաղթելով, կ'ըսէ թէ Անգլիոյ վարչապետին չարժուձևը արժանի է բոլոր մայրերու երախտագիտութեան։

«Լը Ժուռ», Թունդ ազգայնական, բոլոր սրտցաւ մարդոց հիացումին արժանի կը գտնէ Գ. Չէյմպըրլէնի քաջութիւնը։

Նախկին նախարար Ֆրոսար, անկախ ընկերվարական, ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհին հիացման արժանի կը գտնէ Անգլիոյ վարչապետին ձեռնարկը, «Լ'Օռ Լիպրը» մէջ. եւ կը հաստատէ թէ պատերազմը անկարելի պիտի դառնայ այսուհետեւ։

«Լ'Օտոր» յաջողութեան կը հաւատայ, եթէ Գ. Չէյմպըրլէն Հիթլէրի չներկայանայ իբրեւ «մուրացիկ վանական մը»։

«Լ'Էօվր», արմատական պաշտօնաթերթը, կազդուրիչ գտնելով պատկերը, կէս-լուրջ, կէս երգիծական շեշտով մը կը մաղթէ որ ուրիշ երեք հրաւէրներ ալ ուղղուին.— մէկը՝ Տալատիէի, երկրորդը՝ Մուսոլինիի, երրորդը՝ Սթալինի։

Համայնավար պաշտօնաթերթը «Իւմանիթէ» — ըսեր էինք արդէն — «խռովիչ» կոչելով Գ. Չէյմպըրլէնի նախաձեռնութիւնը, կը յիշէ Կէօրինկի եւ Հիթլէրի նախատինքները Մեծն Բրիտանիոյ դէմ եւ կը կարծէ թէ տեսակցութիւնը պիտի ծառայէ խրախուսելու Գերմանիոյ Աւստրիոյն մեծամոլութիւնը, ինչպէս եւ գոհելու Չեխոսլովաքիան։ Նոյն կարծիքն ունի ուրիշ ձախակողմեան թերթ մը, «Լ'Օպ», որ կը գրէ թէ Գ. Չէյմպըրլէնի ձեռնարկը բարոյական յաղթանակ մը պիտի համարուի հիթլէրական իշխանութեան կողմէ։ «Կը մտածենք որ այս այցելութիւնը համոզէ մարդ մը որուն բոլոր յանդգնութիւնները յաջողեցան, թէ բովանդակ տիեզերքը իր ոտքին ինկած է, յանձին աշխարհի ամէնէն հզօր կայսրութեան վարչապետին»։

Ընդդիմադիր շաբաթաթերթ մը, «Ճօզ», ժամանակը եկած կը նկատէ ազգային փրկութեան դահլիճ մը կազմելու, նախագահութեամբ մարաջախտ Փէթէնի։

*** Անգլիական մամուլն ալ խորապէս կը գնահատէ վարչապետին ձեռնարկը. «Թայմզ» գիտել կուտայ թէ «պատերազմը յիմարութիւն մը եւ ոճիր մը պիտի ըլլայ, այս պարագային եւ թէ մարդկութիւնը զէպի յիմարանոց պիտի [illegible]. ամէնէն բազմամարդ [illegible] պէս ակսին իրար ոչնչացնել եւ փճացնել, գեղեցիկն Պոհեմիոյ երեքուկէս միլիոննոց բնակիչներուն համար»։ Ընդունելով հանդերձ որ այդ երեքուկէս միլիոնին ճակատագիրը կարեւորութիւն ունի եւ թէ վտանգուած են ազգային սկզբունքներն ու փաստաբրութիւնները, «ցնորամտութիւն եւ աղէտ պիտի ըլլար եթէ անոնց նեղութիւնները պատրուակ դառնային ընդհանուր թշնամութեանց անդունդին մէջ գլորելու մարդկութիւնը»։

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» յաջողութիւն կը մաղթէ Գ. Չէյմպըրլէնի ձեռնարկին, «որ այնքան արիաբար կը չեզէ դիւանագիտական նախընթացներէն»։ «Տէյլի Հէրըլտ», աշխատաւորական օրկանը, իր կարգին յաջողութիւն մաղթելով, կ'աւելցնէ — «Գ. Չէյմպըրլէն խիզախ մեթոտ մը ձեռք առաւ, եւ արժանի է բոլորին գնահատութեան»։ Միայն ազատական օրկանը, «Նիւզ Քրոնիքլ», վարչապետին եւ Հիթլէրի տեսակցութիւնը կը նմանցնէ Տօքթ. Շուշնիկի այցելութեան, որուն անմիջապէս յաջորդեց Աւստրիոյ կցումը եւ գիտել կուտայ.

— «Անշուշտ Գ. Չէյմպըրլէն կը կարէ գործեան հանդոյցը, բայց ո՞ր գանակով»։

Ամերիկեան մամուլն ալ ընդհանրապէս գոհ կ'երեւայ. Իտալական թերթերը սանձարձակ, կ'առաջարկեն Չեխոսլովաքիոյ բոլոր ազգերուն համար, յաջողութիւն մաղթելով Անգլիոյ վարչապետին։ Լեհական, ռումանական, պելժիական եւն. թերթերը խաղաղութեան վերջին պատեհութիւնը կը նկատեն Չէյմպըրլէն - Հիթլէր տեսակցութիւնը։ Գերմանական եւ չեխական թերթերը վերապահ են, հասկնալի պատճառներով։

Զ... ԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐ Մ...ՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արտաքին նախարարը եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը՝ Գ. Փօ Պոնքուր, տեսակցութիւններ ունեցան Ժընեւի մէջ, Նեղուցներու պաշտպանութեան եւ Ալեքսանտրէթի շրջանի մասին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստի վէճը լուծուած ըլլալով, բանուորները աշխատանքը պիտի վերսկսին այսօր, 17 սեպտեմբեր։

ՆՈՐ-ՀԻԴԱՅԻՆ նաւատորմը աշնանային ռազմափորձերու պիտի ձեռնարկէ մօտերս, մասնաւորապէս շարժման մէջ դնելով նոր մարտանաւերը.— Լեհական եւ պուլկարական բանակներն ալ սկսան տարեկան ռազմափորձերը, ընդարձակ ճակատի մը վրայ։

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ գործադուլին առթիւ, խռովութիւններ ծագեցան Լիոնի մէջ եւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան։ Աշխատանքի նախարարը իր մօտ հրաւիրեց գործատիրական եւ բանուորական պատուիրակները, մանաւանդ որ Փարիզի մէջ ալ գործադուլի վախեր կը յայտնուին։

ՀԱՆԴՈՒՑԵԱԼ ԺԱՆ ԼՈՆԿԷԻ յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի այսօր, շաբաթ։ Թափորը դէպի Փէռ Լաշէզ ճամբայ պիտի ելլէ ժամը 2ին։

ԱԶԳ. ՊԱՐԴԵՒԱՆԱՂԻ 10րդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի հոկտեմբեր 4ին, Թէնսի մէջ։

ԲՈՒՌՆ ՓՈԹՈՐԻԿՆԵՐ ծագեցան Լիոնի մէջ, մեծ վնասներ պատճառելով։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէս ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Զաւարեան», «Մուրատ», «Մշօ», «Օհէրէմեան» եւ «Արդութեան» խումբերու ընկերները 17 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Իտիման» սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ Ընդ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 17 Սեպտեմբեր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Հայկ Խորեանի բնակարանը։ Օրակարգ՝ Ընդ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։ Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Թինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 Սեպտ., երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ։ Օրակարգ. Նախորդ ժողովի շարունակութիւնը։ Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։

Գաւառ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ «Խաթնեղբայրեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 17 Սեպտ., շաբաթ, բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է. Նոր Վայենսի անդամատետրով. Լանսէյի եւ Ռէնաժի խումբերը պէտք է իրենց ներկայացուցիչները ղրկեն անպայման։

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆԻ «Նշոյ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 17 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» դպրոցարանը։

ՑԷՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, սովորական վայրը։ Կարեւոր օրակարգ, կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ 16 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Խաժակ» Ակումբին մէջ։ Նիւթ՝ «Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծագումն ու զարգացումը»։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԱՎԻՆԵՕՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Գար Սանթ[illegible] սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը, կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԺԱՐՏԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Անդրանիկ» ենթակոմիտէն, 16 Սեպտ., ուրբաթ երեկոյեան ժամ. 8ին, սովորական տեղը։ Կարեւոր օրակարգ։

«ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Վա-անդեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

«ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Ճամբիկեան» սրահին մէջ։

«ՎԱՐԴԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական [illegible]։

«ԸՆԿԵՐ ԿԱՐՕ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին։

Այս բոլոր ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԱՎԻԹԻ Պատանեկան Միութեան հաւաքոյթը՝ 18 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Ընկ. Ա. Պ[illegible] բնակարանը։ Կը խօսի Ընկ. Ն. ՄՈՆՈՒԿԵԱՆ. Նիւթ՝ «Մարդանքի օգուտները»։

ՅՈՒՇԱՏՕՆԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարտիկնե ու Միութեան եւ մասնակցութեամբ բազմաթիւ երիտասարդական, հայրենակցական եւ հանրային կազմակերպութիւններու

ԿԻՐԱԿԻ, 8 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ԺԱՄԸ 15ԻՆ

Ֆրանսական նախկին ռազմիկներու առանձին պատուիրակութիւն մը պիտի մասնակցի դաշնակցային զօրավարին, իրենց կողմէ խօսք պիտի առնէ Գ. Տրիթօ։

Խօսք պիտի առնեն նաեւ Գ. Գ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ (մամուլ), Մ. ԳԻՐԳՈՐԵԱՆ (Սուշարձանի յանձնախումբ), Հ. ԱԿՈՆՅԵԱՆ (Զօմ), Գ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ (Հայ Երիտ. Համագործակցային) եւ Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ (Մարտիկներու Միութիւն)։

Կարգադրութեան կը հսկեն Հայ Սկաուտները։

ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ.— Փլաս Կամպէթթայի նայող Փէռ-Լաշէզի գլխաւոր մուտքին առջեւ։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Մեթրօ Փլաս Կամպէթթա, եւ բազմաթիւ օթօպիւսներ 26, 96, 95 եւն.։

ԾԱՆՕԹ.— Այցելութենէն վերջ, երեկոյեան ժամը 7.30ին տեղի պիտի ունենայ մարտիկներու ամանորեան հացկերոյթը, Փլաս Կամպէթթայի [illegible] ճաշարանին վերնայարկը։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տրապիզոնի նահանգի Թրիպոլի քաղաքէն Տէր Գարեգալեան քահանայի որդին՝ Ցաթութիւնը, որ պատերի շրջանին Ակն քաղաքը կը գտնուէր։ Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Hanedanian, 83, Rue de la Pointe, La Garenne. Colombes (Seine)։

Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անուն Մարիամ, հօր անուն Ցովակիմ։ 1928ին կը գտնուէր Ցուսաստան։ Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarian, 10 Rue de la Salle, Marseille, France։

Կ Ո Ւ Զ Ո Ւ Ի

Գիվէրի (Կարսան) Կրթասիրաց Միութիւնը կը փնտռէ կարող ուսուցչուհի մը։ Դիմել մինչեւ Սեպտեմբեր 30 կամ Հոկտ. 15, հետեւեալ հասցէին. Léon Kayadjanian, Cartier Colle Vielle, Gardanne (B. D. R.)։

ՄԱՀ [illegible]

ՎԱՆԸ, կիրակի, 18 Սեպտ., Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, պատարագի միջոցին, աղօթքներ պիտի ըլլան աշխարհի խաղաղութեան համար։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երիտ. Ընկերակցութիւնը ողջերթի երեկոյթ-պարահանդէս մը սարքած է Հոկտ. 1ին, ժամը 21էն մինչեւ առաւօտ, Պրէյան Մարսէյէի սրահին մէջ, ի պատիւ հայ զինուորագրեալներու։

ՆՇԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԼԱՆՍ, Թ.— Պանձել եւ տեղեկացնել։ Մանրամասնութիւնները կը ճշդենք։

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ Օրացոյց»ը, գեղեցիկ եւ շքեղ տպագրութեամբ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, [illegible] Մ. Վարանդեանի, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ [illegible] մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի չիթեր, գրական [illegible], գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ գրացի երկիրներու [illegible] եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները [illegible]։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Տօնանը» (նկար՝ Վ. [illegible]) եռգոյն հայկական գոյն [illegible]։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները ցուցադրանով։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիմեանի, Սերէմճեանի, Վռամեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլսեանի [illegible] նկարները։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆ., արտասահման՝ 6 ֆրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ պատուէրները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ կը ծախուի

42, Rue des Petits Carreaux. Փարիզ Mr. Pierre Marchal [illegible]

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: Լիոն — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, Մարսէյլ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères à Marseille

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	120 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 18 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 18 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3838

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ՊԱՏԿԵՐ ՄԸ՝ ՕՐՈՒԱՆ ԺԽՈՐԻՆ ՄԷՋ

Այն խորունկ եւ յարաճուն մտահոգութեան մէջ, որ վարակած է ամբողջ աշխարհը, մէկ շաբաթէ ի վեր, ինչքա՜ն դասեր կարելի էր քաղել մեզի համար ...

Օրինակ՝ ըրլութեան եւ համերաշխութեան պատկերը՝ փոքրիկ ժողովուրդի մը, Չեխերուն, որոնք հազիւ քսան տարի ազատութիւն եւ անկախութիւն վայելած, ահա կը մատնուին զարհուրելի տառապանքներու ...

Բառը չափազանց տժգոյն է, բացատրելու համար բուն ողբերգութիւնը :

Բուն բառով՝ քսանամեայ պետութեան ճակատագիրն է որ կը տատանի նժարին մէջ:

Եթէ յոյսեր կային երէկ, նուազագոյն զոհողութեամբ լուծելու համար այս թնճուկը, այսօր միամիտները միայն կը հաւատան միջին ճամբաներու :

Անդին, վիթխարի ուժ մը կանգնած սահմանին վրայ, ոտքէն՝ ոտքէն մինչեւ ակռաները, կը սպառնայ իր կամքը պարտադրել վճռապէս, խաղաղութեամբ կամ պատերազմով :

Այդին, նոյնքան հզօր ուժեր՝ անելին առջեւ կեցած, անկարելին կը փորձեն, խաղաղութիւնը փրկելու համար:

— « Մեզի յանձնեցէք գերմանական հողերը», կ'որոտայ Հիթլերական Գերմանիան :

— Ոչ թէ կցումը, այլ հանրաքուէն անգամ անընդունելի է մեզի համար, կը պատասխանեն Չեխերը: Կը նախընտրենք մեռնիլ, քան հանդուրժել այդ հարուածին :

Եւ բոլորին աչքերն ուղղուած են դէպի Լոնտոն, ուր կը գտնուի կացութեան բանալին: Չեխոսլովաքիոյ երկու զինակիցները, Փարիզ եւ Մոսկուա, միշտ կը յիշեցնեն թէ հաւատարիմ կը մնան իրենց յանձնառութեանց:

Արդ, եթէ բոլոր փորձերը ձախողին եւ կարգը գայ յանձնառութիւններ յարգելու, ո՞վ կրնայ նախատեսել հետեւանքները: Ոչ միայն Եւրոպայի, այլեւ ամբողջ աշխարհի համար:

Համաշխարհային ուժերուն ամենազօրը, Մեծն Բրիտանիա, ամէն բանէ առաջ այդ յանձնառութեանց գործադրութենէն կը սոսկայ, քանի որ, այդ պարագային, ինքն ալ պիտի հարկադրուի ապարէզ նետուիլ, գոնէ Ֆրանսան պաշտպանելու համար :

Ուրեմն, կը մնայ «չարը խափանել», ի հարկին զոհելով տկարը, անճարը :

Դժուա՞ր է նախատեսել այդ գերագոյն փորձին ելքը: Թէեւ, օրուան հզօրները վճռած են ամէն գնով ապահովել խաղաղութիւնը: Գոնէ ժամանակ շահիլ :

Ծիրդ այս կացութեան մէջ է որ երեւան կուգայ մեծ ու փոքր ժողովուրդներու նկարագիրը: Անոնց քաղաքական գիտակցութեան, պարտաճանաչութեան եւ պատասխանատուութեան խորութիւնը :

Փարիզէն մինչեւ Փրակա, Լոնտոնէն Պերլին եւ այլուր, փորձութեան մը, արկածալի քննութեան մը ենթարկուած են ժողովուրդները :

Անկախ՝ իրենց ռազմական, քաղաքական եւ տնտեսական ուժերէն, այդ ժողովուրդներէն իւրաքանչիւրը իր ջիղերն ալ փորձի ենթարկելու ստիպուած է, նուազագոյն վնասով ազատելու համար :

Ահա տեսէք այս երկիրը.— հակառակ ներքին բոլոր խլրտումներուն եւ բանուորական յարաճուն տագնապներուն, մարդիկ արտասուոյ կարգապահութեան մը կ'ենթարկեն իրենք զիրենք, չխանգարելու համար օրուան վարիչներուն գործը :

Ազա՞տ է մամուլը: Քաղաքացիները ամէն դիւրութիւն կը վայելեն, արտայայտելու համար իրենց տեսակէտները: Շատ մը պարագաներու մէջ, խորապէս լարուած, թունաւորուած են կիրքերը, բռնկելու աստիճան :

Եւ սակայն, ո՞վ պիտի կրնար ժխտել այն լրջութիւնը եւ պաղարիւնը, որ կը տիրապետէ բոլոր քէններուն եւ խաշակրութեանց վերեւ :

Պատկերը շատ աւելի խօսուն է Լոնտոնի մէջ: Եւ խորապէս մարդկային ու արտասուոյ՝ հեռուն, Փրակայի մէջ :

Տեղը չէ քննել թէ ո՛վ է արդար, ո՛վ մեղաւոր:

Չեխ ժողովուրդը մատնուած է ճշմարիտ անելի մը, իբրեւ հետեւանք 1919ի դաշնագիրներուն, որոնք ազգերու ինքնորոշման իրաւունքէն, արդարութեան եւ ազատութեան սկզբունքներէն առելի, ծառայեցին պարտեալները օղակելու, յաղթականներուն տիրապետութիւնը զօրացնելու :

Եթէ այդպէս չըլլար, ինչո՞ւ այսօր «կոկորդիլոս» կամ «թխածոյ» պետութիւն պիտի կոչուէր Չեխոսլովաքիան, ուր 5 — 6 տարաբաղդ ժողովուրդներ թխուած են միեւնոյն տանիքին տակ, իրար հրմշտկելու, հարուածելու համար :

Փոխուեցա՞ն ժամանակները, ցնդեցաւ յաղթանակի շլացուցիչ գոլորշին, եւ այսօր պարտեալներն են որ արդարութիւն կամ հատուցում կը պահանջեն, սպառնալով տկարին:

Փլուզումը անխուսափելի է արդէն, Չեխերուն համար: Ո՞ր մէկ սպառնալիքին դիմանան, գերմանական զէն ու զրահի՞ն, թէ բրիտանական ահեղ ճնշումին :

Չքննենք թէ այսպիսի պարագայի մը մէջ ի՛նչ պատկեր պիտի ներկայացնէր մեզի պէս ժողովուրդ մը: Կը բաւէ դիտել եւ դատել.— Ահա ժողովուրդ մը, որ կրնար յուսահատիլ, ընկրկիլ կամ պառակտիլ, այս գերագոյն պահուն,— բայց կը պահէ իր պաղարիւնը, կը հաւատայ իր ճակատագրին, կը մնայ կարգապահ եւ ինքնավստահ ու համերաշխ ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ՊԱՀԱՆՋԱԾ Է ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԿՑԵԼ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԸ

ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱԼ ՄԻՒՍ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ

Չեխերը անկարելի կը գտնեն համաձայնիլ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Անգլիոյ վարչապետը 2 —3 ժամ գլուխ գլխի խօսակցելով Հիթլէրի հետ, ուրբաթ օր վերադարձաւ Լոնտոն, եւ անմիջապէս տեղեկութիւններ հաղորդեց իր պաշտօնակիցներուն: Դահլիճը բացառիկ նիստ գումարեց երէկ առտու (շաբաթ), վերջնական եզրակացութեան մը յանգելու համար: Այս ժողովէն վերջը Լոնտոն պիտի հրաւիրուին Ֆրանսայի վարչապետը՝ Պ. Տալատիէ եւ արտաքին նախարարը՝ Պ. Ժորժ Պոնէ :

Բնականաբար գաղտնի կը պահուին թէ Չէյմպըրլէն - Հիթլէր տեսակցութեան եւ նախարարական խորհրդակցութեանց մանրամասնութիւնները

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ երբ Չէյմպըրլէն Հիթլէրի մենատանը հասաւ, նախ թէյասեղան մը սարքուեցաւ, մասնակցութեամբ երկու կողմերու խորհրդականներուն եւ թարգմաններուն: Յետոյ երկու վարչապետները առանձնացան Հիթլէրի մասնաւոր սենեակը, միասին առնելով միայն մէկ թարգման, Սըր Հորէյս Ուիլսըն: Խօսակցութենէն վերջը, Պ. Չէյմպըրլէն քաշուեցաւ Կռանտ Օթէլ հիւրանոցը, ուր 60 սենեակներ յատկացուած էին իրեն եւ հետեւորդներուն: Տասը պաշտօնական ոստիկաններ գրաւած էին Անգլիոյ վարչապետին տրամադրութեան տակ, իսկ ուրիշ 80 գաղտնի ոստիկաններ ալ՝ Հիթլէրի անձնապահ վաշտէն, կը հսկէին ապահովութեան: Նոյն հիւրանոցին ուրիշ մէկ բաժնին մէջ տեղաւորուած էր Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, Ֆոն Ռիպպէնթրոփ, 60 խորհրդականներով եւ մասնագէտներով :

Ի՞նչ խօսեցան երկու վարչապետները, որոնց վերջնական գիրքէն կախուած ունի խաղաղութեան ճակատագիրը :

Կարելի չէ բացարձակապէս վաւերական համարել այս մասին հրատարակուած տեղեկութիւնները: Բայց, կարգ մը լուրջ թերթեր յաջողած են քիչ-շատ վստահելի լուրեր քաղել

Այսպէս, Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր հետեւեալ պայմանները առաջարկած է.—

1.— Անմիջապէս Գերմանիոյ կցել Չեխոսլովաքիոյ գերմանական այն շրջանները որոնց բնակչութեան 80 առ հարիւրը կամ աւելին Գերմանացի են :

2.— Շրջանային ինքնավարութեանց բաժնել այն մասերը ուր գերման բնակչութիւնը 80 առ հարիւրէն պակաս է:

3.— Մնացեալ չեխական պետութեան անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը ապահովել Գերմանիոյ, Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջոցաւ :

4.— Չէզոք դիրքի մը մէջ դնել չեխական պետութիւնը, յարձակման Զուիցերիոյ: (Կը նշանակէ խզել Մոսկուայի հետ կնքուած զինակցութիւնը):

Կ'ըսուի թէ Անգլիոյ նախարարներուն մեծ մասը համաձայն է գերմանական երկրամասը Գերմանիոյ ձգելու, պայմանաւ որ գործողութիւնը կատարուի խաղաղութեամբ, եւ երաշխաւորութիւններ տրուին կցել չըլլալու Չեխերուն եւ Հրեաներուն համար :

« ԳԻՏԵ՛Մ, ԳԻՏԵՄ ՁԵՐ ԸՍԵԼԻՔԸ »

Փարիզի արմատական օրկանին քաղաքական աշխատակիցը, Տիկին Թապուի, որ ընդհանրապէս արտաքին նախարարութեան շրջանակներէն կը ներշնչուի, իր կարգին հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ, քաղելով գերմանական աղբիւրէ .—

Հիթլէր ջերմապէս ողջունելով Պ. Չէյմպըրլէնը, գիտել տուած է.

— « Եթէ աւելի կանուխ եկած ըլլայիք, շատ մը բաներ պիտի չպատահէին »:

Թէյէն վերջը, Հիթլէր իր անգլիացի հիւրերը մինակ ձգած է Ֆոն Ռիպպէնթրոփի եւ Հէսի հետ, 40 վայրկեանի չափ: Յետոյ 50 վայրկեանի վճռաբանութիւն մը տեղի ունեցած է, որուն մասնակցած են Հիթլէր, Ռիպպէնթրոփ եւ Շմիտ, Շթրէզէմանի հռչակաւոր թարգմանը: Երբ Չէյմպըրլէն կը յիշեցնէր կացութեան եղերական հանգամանքը, Հիթլէր ընդմիջեց, գիտել տալով թէ կ'ուզէ որ վարչապետը անմիջապէս բուն հարցին անցնի եւ հաղորդէ Անգլիոյ առաջարկները: Ասոր վրայ Չէյմպըրլէն նոյն հաստատուն շեշտով պատասխանեց թէ Մեծն Բրիտանիա սկզբունքով տրամադիր է քննելու հանրաքուէի խնդիրը: Հիթլէր անմիջապէս յայտարարեց թէ հանրաքուէի մասին կարելի է խօսիլ կցումէն վերջը միայն :

Յետոյ Գերմանիոյ Առաջնորդը խորապէս յուզուած եւ բառերը արագ արագ արտասանելով ճառ մը խօսեցաւ, որ տեւեց 35 վայրկեան: Անգլիոյ վարչապետը երբեմն կը փորձէր ընդմիջել, բայց Հիթլէր կը կեցնէր, գիտել տալով.— « Գիտեմ, գիտեմ ձեր ըսելիքը», եւ կը շարունակէր ճառը: Հիթլէրի եզրակացութիւնը այն էր թէ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը չի կրնար վիճաբանութեան ենթարկուիլ եւ միայն մէկ ելք կը ցուցնէր,— գերմանական շրջանը կցել առանց հանրաքուէ կատարելու :

Իրիկուան ժամը 8ին, Հիթլէր խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ իր զօրավարներուն հետ, մինչեւ գիշերուան ժամը 1, մինչ միւս կողմէ հրահանգներ կուտար դատական նախարարին, որպէսզի փութացնէ այն օրէնքները որ անհրաժեշտ են գերմանական շրջանին կցման համար :

*** Չէյմպըրլէն Լոնտոնի օդանաւային կայանին մէջ ողջունուեցաւ 3000 հոգինոց բազմութեամբ մը, որ ցնծութեան կանչեր կ'արձակէր — «Ապրի՛ս, Չէյմպըրլէն»: Դիմաւորելու գացած էր նաեւ գերմանական դեսպանատան գործակատարը, որ յառաջ նետուելով ըսաւ — «Կը յուսամ թէ յաջողեցաք»: Վարչապետը ժպտեցաւ, յիշելով եղած ընդունելութեան ջերմութիւնը: Յետոյ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ ձայնասփիւռին առջեւ .

— « Վերադարձայ նորէն, շատ աւելի շուտ քան կը յուսայի: Երէկ երկար խօսակցութիւն մը ունեցայ Հէռ Հիթլէրի հետ: Սրտաբաց խօսակցութիւն մըն էր, շատ բարեկամական, եւ հիմա գոհ եմ որ մեզմէ իւրաքանչիւրը լիովին

(Կարդալ շարունակութիւնը Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԷՐ ՈՂՈՐՄԵԱ ...

Միայն մեր մեծ մայրիկը չէ որ պատուհանին առջեւ կծկտած, ակնոցը քթին, մաշած Սաղմոս մը ձեռքը, կ'աղօթէ ու կ'աղօթէ .

— Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն..

Երեք օրէ ի վեր անընդհատ բազմութիւն մը կը հոսի Ուէսթմինսթրի Աբբայութենէն, Անծանօթ Զինուորի դամբարանին առջեւ, նոյն աղերսը մատուցանելու համար Ամենակալին:

Այրեր եւ կիներ առտուն կանուխ կամ իրիկունը գործէ վերադարձած ատեն, կը հանդիպին Լոնտոնի փառաշուք տաճարը, ծունկի կուգան դամբարանին առջեւ եւ կ'աղօթեն կատարեալ երկիւղածութեամբ :

Բազմութիւնը երբեմն աւելցաւ ուրբաթէն շաբաթ: Այնպէս որ, շատեր հարկադրուեցան կարգի սպասել :

Ուրբաթ օրուան բազմութեան մէջ կը գտնուէր նաեւ Տիկին Չէյմպըրլէն :

Երբ 70 տարեկան առուսինը մինչեւ Պավարիոյ լեռները կը թռչի, յանուն խաղաղութեան, ծունկ մը աղօթք շա՞տ է տիկնոջ համար :

Թերթ մը կը գրէ թէ հարիւրաւոր հաւատացեալներու մէջ, շատ քիչերը կրցան 15 վայրկեանէն աւելի մնալ, տեղ բանալու համար ուրիշներու :

Այս աղօթքները պիտի շարունակուին այսօր ալ, ինչպէս բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներուն մէջ, ի սփիւռս աշխարհի :

Կը թուի թէ այս ալ բաւական չի համարուիր, խաղաղութիւնը փրկելու համար :

Քէնթըրպըրիի արքեպիսկոպոսը, — կաթողիկոս ամենայն Անգլիկանաց — շրջաբերական մը ուղղելով բոլոր թեմերուն եւ ազգին, կը պատուիրէ այս կիրակին սահմանել աղօթքի, յանուն խաղաղութեան :

Արքեպիսկոպոսը այնքան ծանր կը գտնէ կացութիւնը, որ, ժամավաճառութիւն կը նկատէ ժողով գումարել եւ բանաձեւ մշակել :

Կացութիւնը *կրիտիկական* է (կարգ մը ֆրանսագէտներ պիտի գրէին ... *ընդդիմադիր*!), կ'ըսէ անգլիքան հայրապետը, եւ կը յանձնարարէ անմիջապէս գործի ձեռնարկել: Մանաւանդ որ, թագաւորն ալ իր հաւանութիւնը յայտնած է :

Արքեպիսկոպոսը հանդիսաւոր աղօթքներէն զատ, կը յանձնարարէ պահ մը լռութիւն պահել, որու միջոցին իւրաքանչիւր հաւատացեալ կըրնայ իր նախընտրած աղօթքը մրմնջել :

Այս առթիւ կը յիշեցնէ քանի մը մաղթանք աղօթքներ,— Սաղմոսի այսինչ գլուխ, Եսայի մարգարէի այսինչ գլուխ այսինչ համար, Մատթէոսի Աւետարանին 6րդ գլուխ 5 — 15 տուն, Ղուկասէն՝ 21րդ գլուխ, 25 — 36 տուն եւն.:

Ես ալ թղթատելով Մատթէոս աւետարանիչի նշանակուած գլուխները, հանդիպեցայ հետեւեալ տողերուն .

Երանի որ քաղցեալ եւ ծարաւի իցեն արդարութեան, զի նոքա յագեսցին :

... Երանի խաղաղարարաց, զի նոքա որդիք Աստուծոյ կոչեսցին:

Երանի որ հալածեալ իցեն վասն արդարութեան, զի նոցա է արքայութիւն երկնից :

Իմացայ թէ մեր եկեղեցիներն ալ աղօթք սարքած են այսօր, կիրակի :

Անշուշտ վռամշապուհ արք. պատառ ու պատշաճը տնօրինած է արդէն, քանի որ երիտասարդ փոխանորդ մըն ալ ունի հիմա :

Արդ, մե՞ղքը մտած կ'ըլլամ, եթէ ես ալ թելադրութիւն մը ներկայացնեմ, ի սէր խաղաղութեան :

Կարելի չէ՞ այսօրուան «Տէր ողորմեա»ները քիչ մը «բարեփոխել»:

Տէր ողորմեա, տէր ողորմեա ,
Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն,
Այգին Չեխաց համբերութիւն,
Եւ Գերմանաց խոնհմութիւն :
Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա ,
Տուր աշխարհիս արդարութիւն,
Տոհմին Թրքաց իմաստութիւն,
Սթալինայ՝ ըժշկութիւն,
Ազգիս Հայոց ազատութիւն :

ՎԱՀԷ

Արտակարգ նախարարական ժողով Թուրքիոյ մէջ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.— Արձակուրդով Պոլիս գացած նախարարները ստիպողաբար Էնկիւրի վերադարձան երեքշաբթի օր, ներկայ ըլլալու համար արտակարգ ժողովի մը որ տեւեց վեց ժամ: Ներկայ էր նաեւ ընդհ. սպայակոյտին նախագահը: Կը հաւաստեն թէ դահլիճը ամբողջովին քննեց միջազգային կացութիւնը եւ նկատի առաւ այն վտանգաւոր հետեւանքները որ կրնան ծագիլ: Թուրքիոյ քաղաքական շրջանակները բարձրօրէն կը գնահատեն Պ. Չէյմպըրլէնի արի նախաձեռնութիւնը :

Մեծ խուճապ Փրակայի մէջ

Բոլոր թղթակիցները կը հաստատեն թէ մեծ խուճապ մը կը տիրէ Չեխոսլովաքիոյ մայրաքաղաքին մէջ: Կը խորհուի նոյնիսկ վերակազմել դահլիճը, պատերազմական նախարարութիւնը յանձնելով զօրավարի մը: Անընդհատ կը բանին այն խանութները որ կազարգել դիմակներ կը ծախեն: Բազմաթիւ պատաններ ալ գորշ թուղթ կը ծախեն, պատուհանները մթնցնելու համար, օդանաւային արշաւանքներու ատեն: Կազարգել դիմակներու պահանջը այնքան մեծ է որ, կարգ մը խանութներ ամբողջովին ծախած են մանուկներու յատուկ դիմակները եւ այլեւս ապրանք չունին :

Մասնաւոր պաշտօնեաներ նշանակուած են չարաշահութիւնները արգիլելու համար: Շարունակ չեխ, հրեայ եւ գերման ընկերվարական փախստականներ կը հասնին գերմանական շրջաններէն, իրենց ընտանիքներուն հետ: Հաստատուած է որ շատերը իրենց ընտանիքներն ու զաւակները ներքին գաւառները փոխադրելէ վերջ, կը վերադառնան սահմանամերձ շրջանները: Զինուորները ուրախ են եւ ազգային երգեր կ'երգեն :

Ամէն տեղ ժողովուրդը ուտեստ, օճառ, ճրագ եւ ուրիշ նիւթեր կ'ամբարէ: Լրագրավաճառները գլուխ քերելու ժամանակ չունին: Տպարանէն նյած թերթը անմիջապէս կը սպառի

*** Փրակայի մէջ հանգանակութիւն բացուեցաւ, ի նպաստ ազգային պաշտպանութեան: Բոլոր ձեռնարկութեան հաստատութիւնները, մասնաւոր կառքերը, բեռնակառքերը թռուցիկներ եւ յայտարարութիւններ կը ցրուեն, որպէսզի ժողովուրդը մասնակցի հանգանակութեան: Միայն առաջին օրը 2.300.000 քրոն գոյացաւ 11.000 անձերու նուիրուած գումարներէն :

ՀԱԿԱՀՐԵԱԿԱՆ խառնակութիւնները օրէ օր կ'աւելնան Իտալիոյ մէջ: Այսուհետեւ արգիլուած է գործածել այն դասագիրքերը որոնց հեղինակները Հրեայ են :

ԺԱՆ ԼՈՆԿԷի յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ երէկ, շաբաթ, մեծ հանդիսաւորութեամբ: Հ. Յ. Դ. Եւրոպայի Կեդր. Կոմիտէն ալ ներկայացուցիչներ ղրկած էր: Ցաւակցական հեռագիրներ ուղղած են Կեդր. Կոմիտէն եւ Գաղթ. Դրօշականը, թէ ընկերվարական կուսակցութեան եւ թէ Տիկին Լոնկէի :

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

3.— Երազ մը ծովուն վրայ

Նաւախուց կը մտնեմ, կ'ամփոփուիմ, յետոյ կը բարձրանամ ճաշարան, ակնկալելով որ պիտի չկարենամ դիտել շոգենաւին բաժնուիլը ցամաքէն եւ Մարսիլիոյ խրիլը հորիզոնին մէջ։

Սեղանակիցներս են՝

Լայնեզր գլխարկով ծերունի մը, որ հասկցուց թէ Պելժ է եւ նկարիչ։

Տակառի նմանող մարդ մը, Ալճերիացի վաճառական, ապահովաբար քրիստոնեայ, որ քունին մէջ խնդացող մէկու մը դէմքն ունէր։

Երկարահասակ մարդ մը, արաբական սեւ մօրուքով,—ամէն անգամ որ պատառ մը կը դնէր բերանը, ոտքի կ'ելլէր եւ լուսանցքէն կը նայէր հորիզոնին։

Ֆրանսացի երիտասարդ մը, նիհար, ձէթի գոյն երեսով, պաշտօնեայ Ալժէրի նահանգապետարանին մէջ։

Սեղանին վրայ մեծ դժուարութեամբ զսպեցի խնդուքս, երբ մեր այլացեղ խմբակին այս մարդիկը հաւար կտոր կ'ըլլային պնակ մը տալու կամ աղաման մը երկնցնելու համար իրարու՝ քաղքենիներու յատուկ զաւեշտական կենցաղավարութեամբ մը,—պահ մը միտքէս անցաւ, վրէժ լուծելու համար, պնակ մը կոտրել սեղանին վրայ՝ իբր թէ ձախաւեր շարժումով մը, բայց վախցայ որ, ետքէն, այս մարդիկը իրարու ետեւէ կարգով պիտի արտայայտէին իրենց քաղաքավարական հոգածութիւնը, թէ հագուստներս աղտոտեցա՞ն, մաքուր անձեռոցի պէտք ունի՞մ, եւ ուրիշ անհատնում հարցումներ եւ աժան սպասարկութեան ձեւեր։

Ճաշը հազիւ աւարտած՝ կամուրջին վրայ բարձրացայ, երբ արդէն ծերունի նկարիչը ընկեր մըն էր գտեր իրեն, մեղմէ յուզահատած, պատմելու համար անոր թէ հաքբուխով վարակուեր է՝ երբ ձկնորսութեան է գացեր Միջերկրականի եզերքը, թէ ձկնորսութիւնը նկարչական դպրոց մըն է, որ կ'ուսուցանէ դիտել ջուրերու գունախաղերը, բուսական գոյներու լուծուիլը ծովուն մէջ...

Երբ կամուրջին վրայ բարձրացայ, հեռուէն Մարսէյլ պատրանքը կուտար հսկայ ապառաժի մը, մինչ՝ գլխուս վերեւ՝ որորները կը ձեւացնէին տատասս աղեղով սարփինայ մը։ Ժամ մը ամբողջ՝ կանգներ կը դիտէի ծովային այս թռչուններուն խաղերը,— երբեմն յանկարծ կ'իջնէին վար, կը թառէին ալիքներուն վրայ մեղմօրօր, ինչպէս սպիտակ լուսաստղեր սրբազան լիճերու մէջ. երբեմն ալ կը բարձրանային վեր, կը մօտենային շոգենաւին եզերքներուն երկու - երեք արմկաչափ, դեղին ծիլի մը նմանող իրենց կտուցը եւ սուր աչքերը մեզի ուղղած։ Կը զուարճանայի՞ն թէ իրապէս սնունդի փշրանք մը կուգային հայցել մեզմէ։ Վայելուչ ձեւերը, զորս անոնք կը կատարէին կապոյտ միջոցին մէջ, երկրաչափական խաղերը, զորս անոնք կը գծէին մեր աչքերուն առջեւ, ինծի ենթադրել կուտան թէ որորները անօթութեան բնազդով չէ միայն որ կը մօտենան շոգենաւերուն,— տարբեր իմաստ մը կայ անոնց նազանքին, ճախրանքին ու սաւառնումին մէջ։

Թռչոր թիթեռնիկներու նման մերթ հպանցիկ կ'անցնէին ծաղկափփուր ալիքներու վրայէն, կամ նետի պէս յանկարծ կը սուզին միջոցին մէջ։

— Հինգ - տասը մղոն շոգենաւէն ընկերանալէ վերջ՝ կը վերադառնան ծովեզերք, ըսաւ մէկը ետեւէս։

Ալճերիացի վաճառականն էր, որ խնդացող աչքերը թռչուններուն ուղղած՝ բացատրութիւն կուտար ինծի։

Թէեւ մինչեւ երեկոյ, երբ շոգենաւը հասեր էր արդէն Միջերկրականի սրտը, թռչուններու նոյն երամը, քիչ մը նօսրացած, սարփինայի նման կախուած մնաց մեր գլխուն վերեւ։

Ցանկարծ հորիզոնին վրայ երեւցաւ ու քիչ վերջ մեր շոգենաւին ետեւէն հասաւ անգլիական յածանաւ մը։ Հեզանազ՝ երկար ատեն հետեւեցաւ մեզի։

— Մեզ պաշտպանելու համար է, կ'ըսեն ճամբորդները։

Սպանիոյ արեւելքը, այդ օրերուն, յաճախադէպ դարձած էին շոգենաւերու վրայ կատարուած յարձակումները։ Այս անգամ յածանաւն էր որ ժամերով կը զբաղեցնէր մեզ,— հեռացաւ, մօտեցաւ, զուգահեռ յառաջացաւ, եւ յանկարծ կորսուեցաւ։

Իրիկուն է արդէն։

Ճաշի զանգակը կը զարնէ։ Ծուլօրէն կ'իջնենք վար, կը ճաշենք նոյն արարողութիւններով։ Ֆրանսացի երիտասարդ պաշտօնեան եւ պելժ նկարիչը ըսին թէ ամբողջ օրը քնացան։

Երբ կամուրջ բարձրացանք, արեւը կը մարէր։

Հրաշագեղ վերջալոյս մը ժամ մը մեզ գամուած պահեց կամուրջին վրայ։ Նկարիչը անընդհատ կը խօսէր,— երկնքին ծայրը՝ ապառաժի նման ամպեր, գոյներու անձրեւով մը թրջուած, ծովուն վրայ՝ յաւերժահարսի անկողին մը, ուր կը թափի, ամպերէն ապառաժի մը ճեղքէն, որ վիշապի երախի ձեւ ունի, ամբրոսիա եւ նարդոսեղէն աւազ իւղ, համասպրամ եւ լուսաս։ Ցանկարծ լուսեղէն նիզակ մը կը ճեղքէ վիշապին մարմինը, ու կը տեսնուի խորան մը հրաբոսոր չղարշներու մէջ, բայց շուտով կը մաշի գոյնը, լեղակ կը դառնայ, քիչ վերջ՝ պղինձ։

Բազմութիւնը նօսրացած է կամուրջին վրայ։ Մութ է արդէն։ Երբեմն լուսավառ շոգենաւեր կը մօտենան մեզի, նշան կուտան ու կ'անցնին։ Փայլուն զգեստներ հագած դիւցազնի նման կը յամենան իրենց ճամբուն վրայ ու կը կորսուին։

Վերջալոյսը ալի մը ձգած է երկնքին վրայ։ Անյարիր՝ կը դիտեմ զայն, երբ այլեւս բոլորովին մութ է դուրսը։ Ծուրջս ամայի։ Գիշերը կը յառաջանայ, մինչ ես կը հսկեմ թողլով որ ծովուն հովը յագեցած հով մը զգուէ զիս։ Ալիքներուն շարշափը հաճոյք կը պատճառէ ինծի։ Եւ երբ հեռուներէն եկող զօրաւոր ալիքի մը վրայ կը տատանի շոգենաւը, կը հրճուիմ՝ վանելով քունը զոր հետզհետէ կը կախուի աչքերէս։

Գլուխս ջուրին վրայ կախած, աչքերովս կ'աշխատիմ հետաղօտել հորիզոնը, մութին մէջէն։ Պահ մը երազը կը տանի զիս, յանկարծ կ'արթնամ՝ լռատար կէտի մը կապելով աչքերուս թելը։

Ահաւասիկ ճողփիւն մը թեւճակներու, եւ լուսեղէն ողկոյզ մը ծովուն վրայ, դէմէն։ Կեդրոնական կայմէն կախուած են գունաւոր լապտերներ, եւ երբ մեզի կը մօտենայ, կը տեսնեմ որ գեղաքանդակ նաւ մըն է արծաթիապատ.

— Լեւոն Ե.ի նաւն է, կ'ըսեմ մտովի, այն նաւը զոր Հայոց թագաւորին նուիրեց սպանիացի թագաւորը։

— Թագաւո՛ր, Հայո՛ց թագաւոր, կը գոռամ հեղձամղձուկ ու լացակումած.

Եւ ահա Հայոց թագաւորը, Լեւոն Ե., կ'երեւի կամուրջին վրայ։ Տխուր էր եւ լուռ։ Մանիշակագոյն քղամիդին աջ թեւնոցը հանդրիճելով ձախ ուսին վրայ՝ կռճկեր էր հրափայլ ճարմանդով մը։ Գլխուն՝ ադամանդէ ապարօշ, որ մարգարտեայ արցունքներ ունէր վրան։

— Ո՞ւր այսպէս, Թագաւո՛ր Հայոց.

— Եւրոպա՛, օգնութիւն հայցելու...

— Ուրեմն նո՞յն պատմութիւնը դարեր առաջ, մտածեցի տխրօրէն։

— Գո՛ղն է մեր պատմութիւնը, երիտասարդ Հայորդի, շարունակեց տարագիր թագաւորը։ Կը հասկնամ հեգնական հարցումդ։ Բայց գիտցիր որ ստիպուեր ենք միշտ իյնալ օտարին դուռները։ Գիտե՛մ, դո՛ւն ալ կը դատապարտես զիս, կրկնելով թէ լատինասէր եղայ, բայց ազգայնական կուսակցութեան ա՛չքն ալ դուրսն էր,— ի հեճուկս Լուսինեան տոհմին որ Ֆրանքներու արիւն կը կրէ, ազգայնականները աշխատեցան գերման իշխան մը դնել Հայոց գահին վրայ, եւ յետոյ չվարանեցան օգնութեան կանչել Եգիպտոսի մէմլուքները։ Ուրեմն, ինչո՛ւ չդատապարտել նաեւ Հայոց կաթողիկոսը, որ խալամ ամիրան կը հրաւիրէ գրաւելու Սիսը, երբ ձիւն-ձմեռով տաժանելի կռիւ մը կը մղէի Ապու - Պէքիրի բանակին դէմ։

—Սակայն առաջուընէ չխորհեցա՞ք որ մինչեւ իր հոգին վիրաւորուած ժողովուրդ մը,— անոր համար որ դուք նախապատուութիւն տուիք լատինական ծէսին,— կրնայ կորսնցնել իր խելքը եւ ծայրայեղօրէն վրէժխնդրութեան դիմել։

— Ներելի չէ, երիտասա՛րդ, դատապարտել այն ձեւով որ տեղի ունեցաւ։ Կարծես քիչ ըլլային Ապու - Պէքիրի բանակին կատարած վայրագութիւնները, հրաւիրեցին Ըշըկթիմուրի բանակն ալ։ Սիս, մայրաքաղաքը, անկարելի էր պաշտպանել այլեւս,— պարպեցի քաղաքը, միջնաբերդ փոխադրեցի ժողովուրդը եւ կրակի տուի նահանջի ճամբան մեր ետեւէն։ Այս կռիւներուն մէջ ծնօտէս վիրաւորուած՝ կը հանգչէի միջնաբերդին աշտարակին մէջ, պահ մը յուսահատեցնելով թշնամին թէ անկարելի է գերի վարել Հայոց թագաւորն ու ժողովուրդը, յանկարծ գիշերով կը լսեմ տապարի ձայներ,— իմ զինակիցներս էին, որոնք թշնամիին յանձնելու համար զիս՝ կը կտրէին հանգստարանիս դուռը։ Պարանով մը, Ապրիլի ցուրտ ու թաց գիշերուան մէջ, պատուհանէն կը կախուիմ դուրս եւ աշտարակէն կը փախչիմ, յետոյ կը հաւաքեմ զինուորներու օգնութեամբ՝ զսպելու համար դաւաճանները։ Այլ ի՞նչ օգուտ, թշնամին զօրաւոր էր, ժողովուրդը անօթի։ Եւ անձնատուր եղայ։ Տառապագին գերութենէ մը վերջ, Եւրոպա եկեր եմ՝ օգնութիւն հայցելու։

— Ի՞նչպէս օգնութիւն կը հայցէք Եւրոպայէն, որ միայն շահու վրայ հիմնած է իր կրօնքը, նկարագիրը, պատիւը։ Խաչակրաց արշաւանքը գաղափարական պատերազմ մը չէր, այլ առեւտրական ձեռնարկ մը։ Ճենովացիները, որ երբեմն այնքան համակիր էին Խաչակիրներու, յետոյ թշնամացան բոլորովին, որովհետեւ կ'ուզէին Եգիպտացիներուն հետ բաժնել Միջերկրականի աւազանին առեւտուրը։ Զի Կիլիկեան թագաւորութիւնը, իր մեծապանծ նաւահանգիստներով, կը վնասէր եգիպտական ու ճենովական ձեռնարկներուն։

— Այդ տրամաբանութեամբ ալ, այժմ ինծի կը մնայ դառնալ ուժեր, զանոնք շահագրգռել մեր երկրին հարստութիւններով, որպէսզի կարենանք վերակազմել օճախը։ Համոզուած եմ որ, ինչպէս կարելի չէ կռնակ տալ Արեւելքին, նոյնպէս յիմարութիւն է արհամարհել Արեւմուտքի շահագրգռութիւնը։ Գիտէք թէ ի՞նչ իմաստ ունի Հայոց պատմութիւնը,— հաւասարակշռութիւն պահել արեւելքի եւ արեւմուտքի միջեւ։ Դարեր ու դարեր հայ ժողովուրդը ամուր կառչեցաւ իր լերան, ցամաքային պատմաշրջանի քաղաքակրթութեան ճամբուն եզերքը։ Բայց երբ քաղաքակրթութիւնը անկողին փոխեց եւ սկսաւ Ծովու պատմաշրջանը, հայ ժողովուրդին այն թեւը, որ ներհայեցական ուժով զգացեր էր գալիք դարերու մեծութիւնը, ծովուն մօտ հիմնեց նոր քաղաքակրթութիւն մը, շուքի մէջ ձգելով Միջերկրականեան այլ ժողովուրդներ։

— Թագաւո՛ր, իմաստուն է ձեր վերլուծումը, սակայն ուժա՞ն է յաճախել հին ճամբաները, ահա ձեզի հետեւեցան եւ ձեր ճամբէն քալեց հայոց ժողովուրդն ալ, փոխանակ սպասելու գէթ իր հայրենի սահմաններում եզերքը (հասկնալի է թէ ի՛նչ կ'ըսեմ)։ Եւ վախնամ, այս ճամբով, ապահով ապաստաններ գտնելու յոյսով, երկրէ երկիր թափառական, իւրաքանչիւրս ինանք օտար քարի մը տակ, օտար ծառի մը տակ։ Թերեւս մեզմէ ոմանք յաջողին փառք եւ յաջողութիւն գտնել տարաշխարհի մէջ, ինչպէս հոս Հիւս. Ափրիկէի մէջ ժամանակին ունեցեր ենք հայկական բազմութիւններ ու փառքեր, բայց ի՞նչ կը մնայ այսօր անոնցմէ....

Արթնցայ նաւախուցիս մէջ։

Կը լուսնար։ Շոգենաւը կը մօտենար Հիւսիսային Ափրիկէի հորիզոնին։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՎԱՂՈՒԱՆ ՎԱԽԸ

Հիւանդութիւն մը կայ որ իր աւերները կը գործէ անյիշելի ժամանակներէ ի վեր շարունակ այս ցեղին ստուար մէկ զանգուածին մէջ,— վաղուան վախը։

Բարոյական ու հոգեկան այս ախտին նախանշանները կրնան երեւութապէս հակասական ըլլալ, որովհետեւ քանի մը տեսակ վաղուան վախ կայ, ինչպէս կայ քանի մը տեսակ եսասիրութիւն։

Վաղուան վախին ձեւերէն մէկն ալ ո՛չ պարսաւի, ո՛չ ալ գովեստի արժանի ըլլալն է։ Իր հանգստութեան յարատեւ ու միակ հոգը, փախուստ պատասխանատուութենէ, պայքարներէ, վտանգներէ, ճիգէ եւ յոգնութենէ, ռիսկէ եւ խանդավառութենէ, ողհաքերումէ եւ բոլոր բաներէն որոնք հանգիստը կը վրդովեն։ Տեսակ մը կրաւորական եսասիրութիւն, որ կը նախընտրէ իր ախորժակը պակսեցնել քան թէ իր ճաշը ձեռքովը պատրաստել. որ կը յամենայ անգոյն ու անհամ գոյութեան մը տափակութեան մէջ, բաւ է որ ապահովութիւնն ունենայ այնտեղ ոչ մէկ արգելքի, ոչ մէկ բախումի կամ դժուարութեան հանդիպելու, նման այն ուղեւորին որ պիտի հաւանէր միայն տափարակ դաշտերու եւ ձգախէժի անիւներու վրայ ճամբորդել։

Ասիկա հաւաքականութեան մեծ պակասներէն մէկն է։

Արդի կեանքին մէջ, ամէն հաւաքականութիւն քաղաքականութեան հակահարուածին է ենթարկուած։ Իմացայ թէ անիրաւ, ասիկա իրողութիւն մըն է։

Հեռուէն, պատուհանին ետեւէն, շատ մը քննադատողներ ունինք, որոնք՝ անցեալը աւաղել, ապագային յուսահատիլ միայն գիտեն, նաեւ վհատեցնել՝ բոլոր անոնք որ գործելու, ձեռնարկելու կը միտին։ Սակայն ընկերովի ապրելու, ընկերային կարգուսարքէ օգտուելու իրողութիւնն իսկ ընկերային պարտականութիւններ կը ստեղծէ։

Վաղուան վախը իր կնիքն է դրեր այս հին ցեղին պատկանող շա՛տ շատերու ճակատին։ Անոնք թէեւ իրենց առողջութենէն զատ ուրիշ բանով չեն զբաղիր եւ հանքային ջուրերու եւ գամօմիլի օգնութեամբ կը մարսեն, սակայն պատրաստ են քննադատելու, վարկաբեկելու համար բերան բանալու։ Բան մը չեն օրհներ, բան մը չեն ցանկար անոնք. կարծես ձուկի արիւն կրեն իրենց երակներուն մէջ։

Վաղուան վախը՝ տեսակ մը ախտաւոր վիճակ է ժառանգականօրէն փոխանցուած սերունդէ սերունդ՝ լուծի տակ ապրողներու, քաղաքական ծանր մթնոլորտի տակ շնչող ձակներու մէջ բոյն դրած՝ որոնց ջով խաթարեր է ազգային ոգին, ծնունդ տալով մտածումի, զգացումի եւ կամեցողութեան այնպիսի կերպերու որոնք ժխտական են եւ կամ ամուլ։

Ճիշդ է, մեր ազգը ունեցեր է եւ ունի այնպիսի անհատներ որոնք, կեանքի մէջ, իրենց ուժիմութեամբ, յարատեւութեամբ ու կորովով արժանացեր են յարգանքի։ Մեր ազգը ունի այնպիսի անհատներ, որոնք իրենց աշխատանքով, ճաշակի ու գեղեցիկի կալուածը բարձրացնելու նպաստեր են։ Հայուն զգացումներուն ու բծրութիւնը կը զգացուի անով որ ամէն վեհանձն ու ազնիւ գաղափար մեր մէջ ջերմ յարողներ է գտած։ Մենք ունեցեր ենք եւ ունինք նոյնիսկ միջազգային քաղաքականութեան մեծ հարցերը դիւրաւ ըմբռնելու ընդունակ տարրեր։ Վերջապէս այս ազգը՝— որ ամէն երկրի մէջ, ամէն մարզերու մէջ ներկայացուցիչներ ունի այսօր,— եթէ իրեն արժանի յարգանքը չէ տեսած միշտ, այն կերպով ինչպէս հայ անհատը կը տեսնէ, ատոր պատճառն այն է որ մեր մէջ միութեան կապը խիստ թոյլ է. ազգային ուղղութիւն, հաւաքական ճիգ գոյութիւն չունի։

Ինչ որ ալ ըլլան անարդարութիւնները, երեւութական թէ իրական, մեզմէ իւրաքանչիւրը դեր մը ունի կատարելու, համեստ կամ բարձր, զատ իր նմաններուն, իր ցեղին ու յետոյ ալ յոգնած մարդկութեան.

Միակ գործունակութիւնը որ կեանքը արժանի կ'ընէ ապրելու.

Հարկ է, ուրիշ խօսքով, հայ անհատը դուրս հանել ինքզինքէն ու զանձնել հետզհետէ աւելի չափով մը ընկերութիւնը, հաւաքականութիւնը։

Որքան ատեն որ եսասէր մնանք հիւանդ ենք ազգովին։

Արդի կեանքի արմկահարութիւններէն մէջէն ապահով ընթանալու համար աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է ազգային գիտակցութիւն, միակ բուժանքը՝ վաղուան վախին դէմ։

ԱՐԱՄ ԱԶՆԱՒ[...]

ՀԱՐՑՈՒՄԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Տէր եւ Տիկին Լարեան, իրենց [...] փական բնակարանին ճաշասեղանին մէջ, կիրակի օր, աւարտելէ վերջ իրենց ճաշը, կը խմէին սուրճ ու կը խօսակցէին (Եւրոպայի բոլոր բնակիչներուն նման) Զեխոսլովաքիոյ խնդրին մասին։ Հէնլայնի, Հիթլերի, Պէնէշի, Հոճայի եւ ընդհանուր պատերազմի մասին։

Իրենց միակ զաւակը, Ժանիկը, [...] թերթեր մանկական պատկերազարդ հանդէս մը, որուն բոլոր էջերուն վրայ կար կռիւ ու պատերազմ

Տիկին Լարեան համակուած [...] տագնապով, որովհետեւ շատ կը վախնար որ Գերմանիոյ եւ Զեխոսլովաքիոյ մէջ կրնայ կռիւ մը սկսիլ [...] պատճառ դառնալ մեծ, [...] աննախընթաց բռնկումի մը։

Պարոն Լարեան իր լաւատեսութեան մթերքը դեռ չէր սպառած ու կ'ըսէր

— Ընդհանրապէս բոլոր մարդիկ, բոլոր ազգերը հիմա դէպի միջին ճամբաները կը քալեն։ Միջին ուղիներու մէջ կռիւ չըլլար այլ սէր եւ հաշտութիւն։

Տիկին Լարեան առարկեց.

— Ազգերը միշտ միջինին մէջ [...] կրնար մնալ։ Միջին ճամբան [...]ութեան ճամբան է, սակայն կը պահանջէ մեծ զոհողութիւն, արիութիւն, նախատածութեան վիրաւորանք։ Միջին ճամբան վերջ ի վերջոյ կ'առաջնորդէ անկումի։

Պարոն Լարեան, սրտնեղութեամբ մը, ըսաւ.

— Պատերազմ կամ խաղաղութիւն, ինչ որ ըլլալու է թող ըլլայ, միայն շուտով թող ըլլայ։ Անորոշութիւնը մարդուս հոգին կը կրծէ..

Ու ոտքի ելաւ, մարելով իր գլանիկը։

Փոքրիկ Ժանիկ հօրը ուղղելով խօսքը, հարցուց.

— Հայրիկ, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ [...] գերը պատերազմի կը սկսին, [...] կ'ըլլայ որ կը սկսին պատերազմը

Հայրը կ'ըսէ.

— Վայրկեան մը համբերէ, տղաս, որ բացատրեմ քեզի։ Հիմա [...] պիտի ելլեմ, մատենադարանիս մէջ գիրք մը փնտռելու։

Տիկին Լարեան կը բանայ աչքերը ու մանաւանդ բերանը.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (23)

ՋԵՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

Գապիկ անծանօթ քանակութիւն մըն էր դարձած, միայն թէ իր սեւ աչքերը սովորականէն աւելի կը փայլէին. բայց ո եւ է նշան չըրաւ. մենք համբերատար կը մնայինք, շուրջելով կըլուին նախաձեռնարկները ըլլալ։ Ուիլը առանձին հակառակորդի դէմ ինքզինքը կրնար պաշտպանել եւ հարկը պահանջած ատենը կարող էր մեր օգնութեանը վստահիլ։

Ցանկարծ սակայն Կրիկոր ժաւիր ձեռքը իր ներքնաշապիկին տարաւ։ Մակա ճչաց։ Բուսթէմ Խանը քովէս բաճիւութի հայհոյանք մը թօթուց եւ չորսս մէկանց ոտքի ցատկեցինք։ Մական զէնք չելլեց, թէեւ վստահօրէն ան դաշոյն ալ ունէր, պատրաստ ատրճանակ ալ։ Այլ Գապիկի կողմը նայեցաւ, որ տարօրինակ կերպով կը տատանէր իր ծածկոցներուն վրայ, կարծես թէ ատկէց աւելի ոչ մէկ բան աշխարհի մէջ իրեն համար նուազ հետաքրքրական չըլլար։ Բայց ակնարկը այնքան արագ ազդեցութիւն ունեցաւ որքան ելեկտրական կայծը որ հանքը կը կրակէ։ Եւ յանկարծ խստութեամբ գոռաց.— Եօ'ք։

Այս բառին վրայ մօտալուտ փոթորիկին հետքն անգամ գաղրեցաւ։ Եօք, թուրքերէն կը նշանակէ պարզապէս «ոչ», բայց սարիկս բաւական եղաւ որ Կրիկոր իր նախկին տեղը երթայ իր կիներուն եւ թուրքին միջեւ, անամօթօրէն հնազանդ, Մական ձգելով Ուիլին քով։ Մական Գապիկին չնայեցաւ այլեւս, որովհետեւ ես ժամանակաբար զայն կը դիտէի.

— Աղջկան ուրիշ տէր մը եռ, յարեց Ֆրէտ։ Եթէ Ուիլը բարեկամս եղած չըլլար, Գապիկին ու Ուիլին միջեւ կռիւ մը այդ աղջկան համար, շատ զուարճալի պիտի ըլլար։ Տես, Ամերիկան անոր ասպարէզ կը կարդայ։

Բայց Ուիլ այդ տեսակ բան չըրաւ. մօտեցաւ Մակային, անոր սիկարէթ մը հրամցուց զոր աղջիկը մերժեց, եւ Ֆրէտին ետեւ իր տեղը վերադարձաւ, թողլով Մական առանձին, կանգնած այնքան սիրուն, որքան անցեալ վէպի մը ոգին։

Գապիկ յանկարծ ձայնեց որ վառելանիւթ բերեն, որուն վրայ թուրքին եօթը աղաքներէն երեքը վազեցին կրակին վրայ փայտ դիզելու։ Թռչտող բոցերը վայրկենաբար այդ ընդարձակ, ոչ-հանգստաւէտ եւ հոտանքով լեցուն յարկարանը փառայեղ գոյնով եւ անսահման ստուերներով արահի մը վերածեցին։ Միաժողներու, ծխափողերու եւ կամ լուցկիներու վայրկենական կայծկլտումներէն զատ ուրիշ ոեւէ լուսավառութիւն չկար։

Ֆրէտ՝ տաքցած, հանգստացած եւ բաւականաչափ կերակրուած, հանեց իր գլանիկը ու ձեռք առաւ իր անբաժան նուագարանը։ Ու իր աչքերը յառած մուխէն սեւցած խոշոր գերաններուն, որոնք կրակի լոյսին տակ ոսկի եւ կարմիր գոյներով կը փայլէին, ներշնչուելով սկսաւ քաղցր եղանակներ նուագել. անցնելով Անցի Լօրիէն մինչեւ Սուէնի գետը, որուն տեսողութեան Ուիլ կուլար։

Երկու, երեք, չորս եղանակներու միջոցին Մակա անշարժ կեցած էր մեր միջեւ, ձեռքերը շրթներուն դրած. կրակին լոյսը կը խաղար իր դէմքին վրայ, մինչեւ որ վերջապէս Ֆրէտ փոխեց նուագին բնոյթը եւ փորձեց վերյիշել պատառիկները այն երգին զոր Մակա կէսօրին երգած էր։ Քանի մը անգամ այսպէս փորձելով ճիշդ եղանակը գտաւ։

Նուագը գնչուի սիրտին բանալին է եւ Ֆրէտ բացաւ զայն։ Հանդիպակաց սախտակամածին մարդերն ու կիները եւ փոքրիկ քնաթաթախ երախաները սկսան օրօրուիլ ու շորորալ համաչափ կերպով։ Ֆրէտ զուշակեց պատահելիքը եւ սկսաւ նուագը աւելի բարձրացնել։ Եւ Մական պայծառացէց բան մը ըրաւ։ Նստաւ գետինը եւ իբր թէ առանձին եղած ըլլար՝ կօշիկներն ու գուլպաները հանեց։

Այն ատեն Ֆրէտ սկսաւ եղանակը սկիզբէն նուագել, մատները ստեղներուն վրայ դրած։ Մական առանց բառ արտասանելու, անկիւն մը նետեց իր կօշիկներն ու գուլպաները եւ վրայի բուրդէ զգեստը եւ սկսաւ պարել։

Ժամանակ կայ երբ մեզմէ իւրաքանչիւրը իր լաւագոյնը կ'ընէ։ Դրամ, ամուսնութիւն, պարգեւ, ծափահարութիւն, փառք, աղօթք,— ասոնց ամէնուն համար իւրաքանչիւրիս սրտին մէջ մէյ մէկ բանալի կայ ու կրնայ բանալ յուզումի զեղումներու ճամբան։ Կա՛մ Ուիլը կամ Ֆրէտին նուագը կամ ուրիշ բան մը, կամ այս ամէնը, անոր ձիրքերուն գաղտնիքը բացին այդ գիշեր։ Անիկա պարեց այնպէս՝ ինչպէս միջատը բոցին մէջ— մոլորեալ կին մը անշէջ կրակին մէջ, որ գնչուի սիրտերը կ'այրէ ազգային սովորոյթներու ի խնդիր եւ կը ստիպէ ինքզինքը փաթիլամի ենթարկել,— որովայնը պտտել։

Դիմացը՝ գնչուները իրենց սախտակամածին վրայ լուռ երկնցած պառկած էին եւ դժուարաւ կը շնչէին։ Մենք չորսս պատին յենած տեսակ մը լուռ խրախճանքի ականատես կ'ըլլայինք. միայն Ֆրէտը կը շարժէր, իր սիրեցեալ նուագարանը աւելի դիւթիչ դարձնելով։

Մական ոեւէ մէկէ մը գովասանք լսելու համար չէ որ կը պարէր եւ ոչ ալ գիտակցօրէն։ Ժողովուրդի մը պատմութիւնն էր ան որ որպէս ար[...]րինդ կը նուագէր։ Այդ գիշերուան [...] նոր պարը կօշիկով չէր կրնար կատարուիլ, այլ բոկոտն եւ գետնի վրայ։ Այդ պարը կը պատմէր [...] հովերէն ու ջուրերէն, հեռաւորութիւններէն, աստղերէն, ցերեկէն, գիշերէն, նաեւ անձրեւէն [...] բերը, առաւօտեան ցօղին [...] իջնելը, տեսակ տեսակ թռչուններէն եւ [...] հազարաւոր կենդանիներէն [...] ջաններէն, ինչպէս եւ մարդէն [...] այդ ամէնուն տէրն է, եւ կնոջ [...] որ մարդուն տէրն է,— մարդը [...] բոպիկ նստած պարզ հողին վրայ [...] փառաւորուած հաճոյքովը կեանքին [...] նորաստեղծ, աղուոր եւ հրաշալի։

Թուրքին եօթը աղաներէն մէկ[...] րին վերջաւորութենէն առաջ [...] ելաւ, որուն ձայնը սկսաւ [...] մօրակել զայն, եւ դառնալ աւելի [...]րագ, աւելի կատաղի եւ բոլոր [...]մաններէն աւելի աղուոր, [...] դզաց անոր անվերջանալի հանդ[...]քը, եւ թմբկահարութիւնը դադր[...]ցաւ։

Սա արուեստ էր, կատարեալ [...]ուեստ։ Ոչ մէկ շնչաւոր կին [...] կրնար զայն վերջացնել... (Շար.)

— Ի՞նչ ըսիր ... ի՞նչ ըսիր ... :
— ... նայէ, վեր ելլել չկայ : Ես դեռ ... աւեր, մաքրեր եմ ննջասեն... սաւանները ու բարձի երեսնե... փոխեր եմ : Հոգիս ելեր է : Իսկ ... նորէն ... պիտի մտնես, հին ու ... գբէրդ աղբին անդին դնես, փո... ամէն բան տակն ... վրայ պիտի ընես, դարակ, սեղան, ... հայելի, վարագոյր, գորգ, ... Ոչ, վերի սենեակը պիտի ...

Գարօն Լարեան երկու ձեռքերը մէջ... դրած կը պտըտի.

— Այլ բաւական է : Համբերութիւնն ... ալ չափ մը, սահման ... մը ունի : Որովհետեւ ... աւեր է, մենք իրաւունք ... ալ սենեակէն ներս մտնելու, ... մը փնտռելու, կարդալու : Բո... թեան այս սարսափը չէի ...

... տիկինին է.
— Բնակալային մեծը, չարը, անսիր... է : Օր մը այդ միջբոտի բոյն ... պիտի առնեմ ու փողոց պիտի ... Մաքուր ննջասենեակիս մէջ ... փոշի, փայտոջիլ, ցեցի, ճճի ... չեմ ուզեր : Ննջասենեա... է . սանտրիրուհին եմ : Գի... ըսի :

— Հօրդ ապրա՞նքն է ննջասենեա... Այս տունին, ննջասենեակին աք... աչքն ու տիրականը ես եմ :
— Ննջասենեակը ինծի յանձնուած ...

— Քեզի տրուեցան մառանը, խոհա..., ճաշասենեակը, լուացարանը : ... ուզեմ անոնք ալ կ՚առնեմ : Այս ... իմ պապենական ժառանգութիւն է.
— Հիմա կը պոռամ եւ ազգական... ու բարեկամներս օգնութեան կը կանչեմ :
— Կանչէ : Ես դէպի սենեակը քալեմ ... ալ տես :

Տիկին Լարեան առջի կ՚ելլէ .
— Մանճակալ, անկողին, գորգ, վարագոյր խմս են : Պիտի չմտնես, պիտի չաղտոտես : Հիմա կը պոռամ ամբողջ ձայնովս :
Ու կը բռնէ Գ. Լարեանի օձիքէն :
— Ձգէ օձիքս, հիմա քթիդ բերնիդ ... մը կը դարնեմ ...
— Զարկ, եթէ կը համարձակիս : Ազգականներուս եւ բարեկամներուս ... պիտի տաս :
Գարօն Լարեան ձեռքը կը վերցնէ. ... մէջ մէկը կը բռնէ ձեռքը :
Տիկին Լարեան գնդասեղ մը առած կը վազէ. օդին մէջ մէկը կը բռնէ գնդասեղը եւ կ՚անցնէ իր բաճկոնին վրայ. Գարօն Լարեան կը վերցնէ խոզանակը. օդին մէջ գտնուող մէկը կ՚առնէ խոզանակը ու անով կը մաքրէ օթեւնի փոշոտած ճիւղ մը : Տիկին Լարեան ապտակելու կը պատրաստուի. ժանիկը կը վազէ լալով : Գարօն Լարեան կը պոռայ, տիկին Լարեան անուշահոտութեան շիշ մը կը բռնէ իր քթին :

Կը դարնուի դուռը :
Ժանիկ կ՚ելնէ, կը բանայ :
Բարեկամներ են եկողները, երեք հոգի :
Անոնք տեղեկացած են արդէն ... պարոնին եւ տիկինին ձայները ... խելք վիճակի մը մէջ էին :
Մէկը կ՚ըսէ.
— Ամօթ է, համաձայնեցէք :
Ուրիշ մը կ՚ըսէ.
— Կարգադրեցինք այս խնդիրը :
Երրորդը կ՚ըսէ.
— Ի սէր Աստուծոյ, կռիւ մի հանէք : Խաղաղութեամբ լուծեցէք աս խնդիրը, հինգ վեր, հինգ վար յարմարցուցէք :
Գարօն Լարեան կ՚ըսէ .
— Ես ննջասենեակս կ՚ուզեմ . ոչ մէկ պայման չեմ ընդունիր :
Տիկին Լարեան կ՚ըսէ .
— Ես չեմ ըսեր թէ ամբողջովին իմս է ննջասենեակը, սակայն, չեմ կրնար հանդուրժել որ ուզածին պէս մտնէ, ուզածը ընէ ...
— Համաձայնեցէք, համաձայնեցէք ...
— Անկարելի է : Իր պայմանը անընդունելի է :
— Տիկին Լարեան, զիջողութիւն մը ըրէք :
— Մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ո՞ւր .
— Ոչ մէկ զիջողութիւն չեմ ընդունիր : Ննջասենեակը իմս պէտք է ըլլայ :
Այցելուներէն մին կ՚ըսէ .
— Եթէ բանի գրաւէք ննջասենեակը, ես Տիկին Լարեանին կողմէն պիտի ըլլամ :
Ե՛ս ալ ...
Ե՛ս ալ ...
— Ես ալ իմ մարդիկս ունիմ ...
Հիւրերը կը նստին : Նոյնպէս աէր եւ տիկին Լարեան :
Գարօն Լարեան կ՚ըսէ տղուն .
— Եկուր, տղաս, քեզի բացատրեմ թէ ինչպէս կը սկսի պատերազմը :
Ժանիկ կ՚ըսէ .
— Շնորհակալ եմ, հայրիկ : Հիմա շատ լաւ գիտեմ թէ երկու ազգեր ինչպէս կը սկսին պատերազմը :
Ձայն մը կ՚ըսէ .
— Եթէ ազգերը խելացի ըլլային՝ կը հաւնային իրենց տունը ըլլալը :

ՆՇԱՆ ՓԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«Կորնթեան նամականի»

Գրեց՝ ԳՐ. ՆՇԱՆԵԱՆ

— —

«Յունական հրաշք» բացատրութիւնը դասական դարձած է այլեւս, որակելու համար իմացական - գեղարուեստական այն աննախընթաց կատարելութիւնը, որու հասաւ հին Ելլադան, ամենակարճ ժամանակի մը ընթացքին :

Մտածումի, ճաշակի ու հերոսութեան վերասլաց, գրեթէ գերմարդկային բոցավառում մը՝ «յունական այդ հրաշքը» որ յեղակարծօրէն ժայթքեց հին աշխարհի այլանդակ քաոսին վրայ, մէկ երկու դար լեցուց իր ճաճանչներով ու մարեցաւ ի վերջոյ :

Սխալ է ըսել անշուշտ թէ մարեցաւ. որովհետեւ ինչ որ արտադրած էր Ելլադա գեղարուեստի մարզին մէջ, եղաւ ու մնաց «տիպար» մը յառաջդէմ մարդկութեան, ինչ որ խորհեցաւ ու երազեց անիկա, եղաւ սաղմ ծառայեց դալիք իմաստասիրութեան, գիտութեան :

Գր. Նշանեանի «Կորնթեան նամականին» կը ձգտի լեցնել կարեւոր պակաս մը :

Ու թէ չեմ սխալիր, Գր. Նշանեան ի պաշտօնէ գրող մը չէ : Գրագէտի յաւակնոտութիւնը չէ որ թելադրած է իրեն պատրաստել ներկայ հատորը : Բարեբախտաբար : Կարճ շրջան մը միայն ճանչցած եմ զինքը, Գուդկունճուդ, իր տարագնացութեան սեղանին առջեւ : Ու համեստ անակընկալ մը եղաւ հաստատել որ երբեմնի նրբակերտ կահագործը միացած, ճոխացած է Նշանեանի մօտ Ելլադայի գլուխ գործոցները ըմբռնող, անոր իմացական խորհուրդները թափանցող գեղապաշտ գրասէրով մը :

Նշանեան իր նիւթը մշակած է «սիրողի» մը, amateurի մը խղճմտօրէն նըւիրումով, պիտի ըսէի՝ խանդաղատանքով :

Նշանեան կը խոստովանի իր յառաջաբանին մէջ որ ինք միշտ անձկանքը ունեցաւ հայրենի յիշատակարաններու ճանչնալու չափ ուխտի երթալու նշխարքներուն հին Ելլադայի, որ «երկրորդ հայրենիքն է քաղաքակիրթ բոլոր ժողովուրդներուն» :

Նշանեան, սակայն նման չէ հմտութեամբ տկառ այն աթոռակալ բանաքերներուն, որ իրենց աշխատասենեակի անհորիզոն ձեղունին տակ, գիրքեր կրծելով ու որոճալով, կը բաւականան տեսնելու, կազմելու պատմութիւնը :

Ազատ՝ բանասիրական այդ ծանրաբեռն պաշարէն, այս գրքին հեղինակը լաւագոյն ճամբան ընտրած է . իրենց հարազատ միջավայրին մէջ գացած է այցելելու, գիտելու եւ ըմբոշխնելու հնութեան մը մեծ այն բեկորները, վայելելու աւելի քան թէ հետազօտելու, իր տպաւորութեամբ ամբողջացնելու ինչ որ գիրքերը աւանդած էին իրեն կամ թելադրած :

Դժուարութիւններով, անակնկալ արկածներով համեմատած այդ եռամեայ ուխտագնացութիւններու նիւթը կը կազմէն «Կորնթեան նամականի» հատորին, ուր, գրքերու մէջէն քամուած հատընտիր հմտութիւնը կենդանացած կը գտնենք ուղեւորական վառ տպաւորութիւններով ու հոգեբուխ խորհրդածութիւններով :

390 էջնոց, պատկերազարդ, մաքրատիպ եւ կուռ հատոր մը, որ խնամուած, երկարաշունչ աշխատանքի տպաւորութիւնը կը թողու իրաւամբ :

Ցիսուն գլուխներու տակ, հեղինակը, իր ճամբորդական ապրումներու մէջէն մի առ մի կ՚ոգեկոչէ հին Ելլադայի բոլոր պատմական կեդրոնները, դիցաբանական յիշատակարանները :

Ոստաններէն այսօր կը մնան անշուք աւաններ, տաճարներէն՝ սիւներ կամ կամարներ ... տարբեր տիրապետութիւններ եղծած են կամ կողոպտած հին սրբավայրերը կամ գեղարուեստական կոթողները, յունական կառավարութիւնը, շատ ալ ի վիճակի եղած չէ արգիլելու այդ վանդալականութիւնը եւ արժեցնելու իր երկրին անփոխարինելի հարստութիւնը : Բայց ինչ որ կարելի եղած է փրկել, ինչ որ այսօր հողի տակէն լոյս աշխարհ կը բերուի, բաւական է ապացուցանելու այն բոլոր կատարելութիւնը, այն տիպար ոճը, որուն հասած էր հին յունական արուեստը՝ յղացումի եւ կառուցումի, խորհուրդի եւ քանդակի բոլոր մարզերուն մէջ :

Ցաջորդաբար հեղինակը մեզ կ՚առաջնորդէ Պելոպոնէսի կամ Աատիկէի բոլոր այն վայրերը՝ որոնց անունը հնութեան խորէն դեռ կը հնչէ խորհրդաւոր փանթիոններու, վէհ չաստուածներու նման : Վայրեր՝ ուր աստուածներ ապրեցան, հերոսներ պայքարեցան, փիլիսոփաներ՝ պատգամեցին, ըմբիշներ՝ խիզախեցան, եւ ուր հանճարը երգեց, կառոյց կամ մարմարին հոգի տուաւ : Նշանեան կը տանի մեզ Կորնթոս կամ Դելփիա, Ելեւսիս կամ Աթէնք, Փաթրաս կամ Պիրէոս, Ողիմպիա կամ Նաւփլիոն եւ բոլոր այն վայրերը՝ որոնք բեմը եղած են պատմական դրուագներու, ճակատագրական յայտնութեանց :

Բայց աշխարհագրական չոր նկարագրութիւն մը, եւ կամ տեղագրական թուումն մասանց մը չէ Նշանեանի գիրքը : Շատ աւելի լայն է ու խոր անոր սարքողութիւնը : Կուռ հմտութեամբ հեղինակը — ամէն անգամ որ առիթը կը ներկայանայ — կը շօշափէ հին յունական իմաստասիրութեան մեծ հարցերը եւ լուծումները, հելլէն դիցաբանութեան խորհուրդները եւ պատգամները, Ելլադայի մշակոյթին ոգին ու իմաստը :

Նշանեան, ուրեմն երկրին դիմագիծը կը պայծառացնէ անոր հոգեկան խմորով : Յիշատակարանները կը պարուրէ իրենց խորհուրդով : Այս տեսակէտով չափազանց խորաթափանց են եղեւսեան խորհուրդներու, կամ Ելեփսեան «պաշտամունքներու», կամ յոյն իմաստասիրական դպրոցներու նուիրուած իր մեկնաբանութիւնները : Կորնթեան «Հեթարիդներէն» — սրբակրօն այն պոռնիկներէն մինչեւ Սոկրատի մը, Դիոգինէսի մը կեանքի դրուագները իրենց տեղը ունին գրքին մէջ :

Հեղինակը գիտցած է այլազանութիւնը եւ չահեկանութիւնը վառ պահել : Ծանրաշուք անցեալը թեթեւցած է թուլցիկ ներկայով . հպանցիկ նիշեր կուգան բարեխառնել իմացական վերլուծումները : Գաւառութիւնը կը պայծառացնէ աշխարհագրութիւնը եւ փոխադարձաբար :

Դիքերու եւ դիցուհիներու ողիսականը դուզընթաց կ՚երթայ հեղինակի ուղեւորական եղեւէջներուն . ու յանկարծ մեհենական աւերակներու քով կը հանդիպինք անխուսափելի հայ դաղթականին, — ուրիշ աւերակ մըն ալ ան, — կամ ծաղկոտն սարերու ոտքին՝ դէմ առ դէմ կուգանք հայ յամուռկին, — ուրիշ ծաղիկ մըն ալ ան :

Այս սրբազան ու երկարաշունչ ճամբորդութեան ընթացքին միակ բանը որ երբեմն կրնայ յոգնեցնել ընթերցողը, — ան ալ հեղինակին անձնական խորհրդածութիւններու խճողումն է, բարոյական ազնիւ յառաջդրութեամբ թէեւ, սակայն տեղ տեղ կը ծանրաբեռնէ գրքին արդէն լուրջ բովանդակութիւնը : Երբ յիշատակներով հարուստ քարերը կը խօսին, միգմէ իւրաքանչիւրին կը մնայ լռելեայն միայն ունկնդրել իր սրտին կամ իր մտքին բարբառը : Եւ մանաւանդ երբ կ՚իջնենք Արուեստի եւ իմաստութեան այն մեծ ակունքը, որ եղաւ Ելլադան, անհրաժեշտ է մերկանալ քրիստոնէական քղամիդէն : Նախնական, կոյս ջուրերուն հարկ է մօտենալ հեթանոս, մերկ հոգիով :

«Կորնթեան նամականին» գրուած է վարժ, մշակուած հայերէնով մը, որ գիտէ նիւթին համաձայն սահուն կամ կարկառուն, ժուժկալ կամ փարթամ հանդերձանքի մը վերածուիլ :

Նշանեան գրքին կցած է յատակ, ժուժկալ ու հաւատարիմ քարտէզը պատմական Յունաստանի, ինչ որ կը դիւրացնէ ընթերցողին թափառումը այդ երեւակայական տեղափոխութեանց ընթացքին :

Թերեւս նպատակայարմար պիտի ըլլար եթէ Նշանեան այս քարտէզի, կցէր նաեւ հին յունական պատմութեան համառօտ եւ էական ժամանակագրութիւնը, այդպէսով գրքին նիւթը պիտի դրուէր իր վայրին եւ դարուն իսկական շրջանակին մէջ :

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

———

Օգոստոսի վերջերը, Ամսթէրտամի մէջ գումարուեցաւ աշխարհագրութեան միջազգային համաժողովը : Թերեւս զիտել տան ոմանք որ կ՚արժէ՞ր աշխարհագրութեան համաժողով գումարել այն պահուն, երբ բոլորովին անորոշ դարձած են երկիրներու սահմանները : Անկախ այս հեգնական դիտողութենէն, պէտք է արձանագրել, որ աշխարհագրութեան համաժողով մը չէր կրնար աւելի լաւ ընտրութիւն կատարել Ամսթէրտամէն դուրս, — արդարեւ Հոլանտայի աշխարհագրութիւնը կը յիշեցնէ Ծննդոց գրքին այն գլուխը, ուր Եհովա ջուրերը կը բաժնէ ցամաքէն :

Առաւելապէս այս երկրին մէջ է որ մարդը կը համարուի աշխարհագրական տարր մը :

Համաժողովին անդամները, 1200 հոգի, (10 առհարիւրը՝ Ֆրանսացի, — Թուրքերն ալ կը մասնակցէին), նախ զբօսարշաւներ կազմակերպեցին երկրին մէջ, գիտելու համար Զուիտէրզէն, ծովէն արուեստականօրէն դուրս ժայթքած քաղաք մը, Ռոթէրտամը իր նաւահանգիստով, Վելուվի, Կելտէրլանտի եւ Տրէնթի ստանարաններն ու հանքերը, գերաբերաններու աւազով արուեստականօրէն կազմուած դաշտավայրերը Զելանտի մէջ :

Համաժողովը լսեց զեկոյցներ քարտիսագրութեան, երկրաբանութեան, լուսանկարչական, երկրաչափական, պատմական եւ մարդկային աշխարհագրութեանց եւ ովկիանագրութեան մասին : Մասնաւորաբար հետաքրքրական էին վիճաբանութիւնները բնական աշխարհագրութեան հարցերու շուրջ, (ստորերկրեայ կազմախօսութեան մասին, Իսլանտայի եւ Կրօէնլանտի գիտական արշաւախումբերուն վարիչները կարեւոր լուսաբանութիւններ տուին, 50.000 տարիներէ ի վեր անհետ կորսուած ըլլալով հոլանտական ստորերկրեաները) : Մարդկային աշխարհագրութեան հարցերը շատ աւելի խորացած էին վերջին տարիներուն կատարուած ուսումնասիրութեանց շնորհիւ, — այսպէս արդէն գոյութիւն ունի մարդաբանա - աշխարհագրական փիլիսոփայութեան ճիւղ մը, որու մասին կարդացուեցաւ կոյտ մը վերջ քննութեան առնուեցան գիւղի եւ քաղաքի յարաբերութիւնները : Վիճաբանութիւն կատարուեցաւ նաեւ գաղթերու մասին : Մեթոտաբանութեան յանձնախումբը, քննելով աշխարհագրութեան մանկավարժական խնդիրները, փափաք յայտնեց ուժ տալ այս ճիւղին, որովհետեւ աշխարհագրութեան դասախօսներն են որ կրնան համերաշխութեան եւ հաշտութեան ոգի ստեղծել նորահաս սերունդին մէջ :

Յաջորդ համաժողովը պիտի գումարուի չորս տարի վերջ, ո՞ւր, — յայտնի չէ, եօթը քաղաքներ սակարկութիւն կը կատարեն ստանալու համար այդ պատիւը :

Ահա գիտութիւն մըն ալ, որ այնքան կը խանդավառէ եւ կ՚ոգեւորէ մտաւորականները : Արդարեւ, ինչպէս հոլանտական կիկլոպեան թումբի մը յիշատակարանին վրայ գրուած է, ժողովուրդներուն նման՝ կենդանի գիտութիւնն ալ երբ կը կառուցանէ՝ իր ապագան է որ կը կերտէ :

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

———

Ցաճախ արտայայտուած ենք այս նիւթին մասին : Այս անգամ Խոմոն Ժալուն է որ կ՚արծարծէ : Մեծանուն քննադատը յայտնապէս դիրք բռնած է քաղաքականութեան դէմ, թէեւ իր մտաւորական աշխատանքներուն հետ — տեւող մը անմիջապէս պիտի նշմարէ որ դիրք բռնած է նաեւ քաղաքական սոփիթատրոնին մէջ :

Այսուհանդերձ, կը գրէ .— Քաղաքականութիւնը բարկ ալքոլ մըն է, որ ուժգնօրէն կ՚ազդէ կարգ մը ուղեղներու վրայ : Քաղաքականութիւնը միաժամանակ միջոց մըն է դիրք շինելու : Արդի աշխարհի մէջ քանի՞նե՞ր կան, որոնք նախարար դառնալու վարժութիւններ կ՚ընեն : Երէկ երեւասարդներ ունէինք, որոնք բանաստեղծութիւն ու վէպ կը գրէին, այսօր՝ նուիրուած են քաղաքականութեան : Աւելի լա՛ւ, միջակ գրագէտ մը պակաս կ՚ունենանք : Բայց եւ քաղաքականութիւն խաղցող մը աւելի :

Ցետոյ Խոմոն Ժալու կ՚արձանագրէ արհամարհանքը, զոր ցոյց կուտան գրագէտները քաղաքագէտներուն, քաղաքագէտները գրագէտներուն հանդէպ :

Ահա թէ ի՛նչ կը գրէ Ժիւլիէն Կրէն. — «Կ՚ատեմ քաղաքականութիւնը : Ան կը սպառնայ անհատական ազատութեան : Ան կը խանգարէ իմ աշխատանքս : Ամբողջ սրտովս ես նուիրուած եմ արուեստին եւ գրականութեան : Ամբողջ աշխարհը քաղաքականութեան մէջ նետուած է, ես ոչ՝ որովհետեւ ոչ մէկ հաճոյք կը զգամ քաղաքականութենէն : Ես կ՚ապրիմ ականջներս խցած, այլապէս պիտի չկարենայի գրել եւ ստեղծագործել : Ես այն կարծիքն ունիմ թէ ստեղծագործական աշխատանքը նպատակ մըն է ինքն իր մէջ» :

Անտրէ Ժիտ իր կարգին կը խոստովանի այս նոյն գրագէտին թէ այլեւս ուրիշ մտածում չունի, բայց եթէ Ռուսիան եւ համայնավարութիւնը : Ի՞նչ իմաստ ունի դիրք գրելը, երբ կը գտնուինք աննախընթաց դէպքերու նախօրեակին :

Խոմոն Ժալու ծիծաղելով դիտել կուտայ որ եթէ մարդիկ հետեւէին Անտրէ Ժիտի, դիրք պիտի չգրէին քրիստոնէութեան, Վերածնունդին եւ Ֆրանսական մեծ յեղափոխութեան նախօրեակին : Ընդհակառակն այդ դէպքերէն ի՞նչ կը մնայ այժմ, եթէ ոչ դիրքեր :

Կը թուի թէ մենք այս հարցերուն մասին առիթ պիտի ունենանք քանիցս անդրադառնալու :

———

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ
եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնն -
ըը գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ
ընթեռնլի եւ մելանով :

———

ԽՕՍՐ ՀԱՅԱԶԻՆՉ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 4. ՀԱԼԷՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Այսուհանդերձ համոզուած էր, որ ամէն բանէ առաջ հիմա խնդիրը կայսրութիւնը պատերազմին ահաւոր դժուարութիւններուն մէջէն դուրս բերելուն վրայ էր : Մնացածը պիտի ըլլայ արդէն այնուհետեւ եւ ինք որ կը պատկանէր ազատութիւնը եւ անկախութիւնը Չէրքէզական լեռներուն մէջ մինչեւ վերջը պաշտպանող սերունդի մը, որ մերժեց յաղթական Ռուսիոյ ընծայած ամէն տեսակ պատիւները, եւ գնաց Թուրքիոյ մէջ փնտռել աւելի համեստ բայց աւելի ազատ ապրելակերպի մը՝ ... իր առաջին գործը կը համարէր իր պարտականութեան անդադար կատարումը իբրեւ կառավարութեան պատկանող օրկան մը : Հայկական Հարցին մէջ ալ այս սկզբունքին համաձայն կը շարժէր : Ծարագրութեան հրամաններն հետեւանքով այս եղկելիներուն ենթարկուած չարչարանքները անտարբեր չէին թողուր զինքը : Միայն թէ գիտէր որ պատերազմի ժամանակ միշտ դժբախտներ կը գտնուին, որոնք անմեղօրէն տառապիլ կը պարտաւորուին, եւ թէ ամենաբարձր օրէնքը ամբողջովին փրկութիւնն է :

Ջանադիր ըլլալով որ իր իշխանութեան շրջանակին մէջ փոխադրուող Հայերը կարելի եղածին չափ հոգայ, լաւ վարուի անոնց հետ, արդէն քանիցս դժուարութիւններ ունեցած էր Կ. Պոլսոյ իշխանաւորներուն հետ, մանաւանդ կառավարութեան տեղական լրտեսներուն հետ :

Սիրանոյշի ճակատագրին եւ անձին նկատմամբ Լուսպովնա Կրապովիչի նկարագրութիւնը յուզեց զինքը : Կը տեսնէր թէ կառավարական հրամանին գործադրութիւնը ինչ ահաւոր քայքայումներ առաջ կը բերէր, եւ ամէն ինչ սիրով պիտի ընէր այդ հրամանը տանելի ընելու համար : Բայց իր իշխանութիւնը, իր ոյժը սահմանափակ էր : Իր պաշտօնին հետ կապ ունեցող հազարաւոր մանրամասնութիւններուն մէջ աս պարագան ալ մէջտեղ ելաւ որ տարագիրներու փոխադրութեան հարցը ընդարձակ ծաւալ մը առաւ, եւ իր աչքերուն վրայ կը ծանրանար նաեւ Սուրիոյ եւ Արաբիոյ բնակչութեան հոգը : Եւ, վերջապէս, գրեթէ անհնարին էր հսկողութիւն կատարել բոլոր տեղական մարմիններուն վրայ, թէ իրօք պէտք եղածին պէս կը կատարէի՞ն իր հրամանները : Ցօժար էր օգնել Սիրանոյշին, յօժար էր փոխադրութիւններ մարդավայել կերպով կատարել, բայց տիրող արտաքին պարագաներուն տակ ի՞նչպէս կրնար այս ամէնը ի գործ դնել : Անխնայ տարագիրներուն դէպքը, որուն մանրամասնութիւնները քիչ առաջ հաղորդած էր Ռուսաւէին, նոր ապացոյց մը եղաւ իրեն, թէ ինք որքան քիչ բան կրնայ ընել, իր բարեացակամութեան հակառակ, եւ տխուր ու գլխիկոր կը խորհրդածէր, այնքան որ կարծես մոռցած էր իր այցելուին ներկայութիւնը :

Մեծ սրահին տիրապետող լռութեան մէջ՝ քաղաքին կեանքին ժխորը խիստ տկար կերպով միայն կը հնչէր : Պահ մը վերջ հարցուց Լուսպովնա Կրապովիչ .

«Կարելի՞ է արդեօք որ բարեկամուհիիս անգամ մըն ալ այցելեմ» :

Գէքիր Սամի պէյ վեր նայեցաւ, կարծես անակնկալի եկած.

«Ներողութիւն, ձեզ բոլորովին մոռցած էի : Ձեր խօսքերը զիս տխուր մտածումներու մէջ խորասուզեցին : Անտարակոյս կրնաք այցելել Հալէպին . Ոստիկանի ապահով երթաք, գրաւոր հրաման մը պիտի տամ ձեզի, ինչպէս նաեւ բացառիկ արտօնագիր մը ձեր Պոլիս ճամբորդութեան համար» :

Զանգակը հնչեցնելով, ներս մտնող քարտուղարի մը յանձնարարեց երկու գիր, զոր ստորագրելով կնքեց :

«Ասով ամէն կողմ կրնաք մտնել», ըսաւ, երկու թուղթերը Ռուսաւէին երկնցնելով : «Առիկա, ագատիկը, Հալէպին մօտ ձեր այցելութեան համար է, միւսը՝ մեծ թուղթը՝ երկաթուղիի կայարանին զինուորական հրամանատարութեան ցոյց պիտի տաք, որով արտօնուած էք ճամբորդել» :

Լուսպովնա Կրապովիչ շնորհակալ եղաւ եւ ուզեց հրաժեշտ առնել, բայց վալին կեցուց զայն .

«Վայրկեան մը : Սալահէտտին պէյը լաւ կը ճանչնա՞մ : Գիտեմ նաեւ որ Թահիր փաշային հետ երկար տարիէ ի վեր աշխատած է սերտ գործակցութիւն մը առաջ բերելու համար Օսմ. Կայսրութեան ժողովուրդներէն Թուրք տարրին եւ Հայերու , միջեւ : Գիտցածիս նայելով, անիկա ատոր պատճառով ընդդիմացած է տարագրութեան հրամաններուն : Ըսէք անիկա ձեր բարեկամուհիին» :

Կեցաւ եւ նայեցաւ պատուհանէն դուրս, կառավարական շէնքին իբրեւ բակ ծառայող փոքր պարտէզին ծառերուն փունջերուն, պինդ աղարթներուն վրայ :

«Անձամբ կը ճանչնա՞ք դուք Սալահէտտին պէյը», հարցուց պահ մը վերջ, Լուսպովնա Կրապովիչի վրան դլուխը վերէն վար չափելով :

«Այո : Կը ճանչնամ զայն իբրեւ ուղղամիտ եւ օգնելու պատրաստ մարդ մը» :

«Այդպէս է : Բայց ի՞նչ կրնար ընել : Անոր ըսած եմ միայն ձեզի եւ ձեր բարեկամուհիին համար : Թերեւս ասով թեթեւնայ ձեր վիճակը : Սալահէտտին չի պատկանիր այն մարդոց դասակարգին, որոնք քաղաքական վաղանցիկ յարաբերութիւններէ եւ դիրքերէ կ՚աշխատին դրամագլուխ շինել իրենց : Անկախ մարդ մըն է, եւ իր ազատ կարծիքը վայրկենական կամ առժամեայ առաւելութիւններու համար զոհող մարդ չէ, այնքան ուղիղ է իր նկարագիրը : Երբ հայկական հարցին մէջ կառավարութեան կարգադրութիւններուն դէմ իր ընդդիմախօսութեամբ ... [illegible] ... չունեցաւ, անձամբ ... [illegible] փաշային և վերապահումներ ըրաւ անոր : Գիտեմ մանաւանդ որ Իթթիհատի հրամանները եա առնուէին : Թալէաթ ինքզինքը արդարացուց, ըսելով, թէ անիկա իր պաշտօնին իրաւասութենէն դուրս է եւ պէտք է դիմէ Էնվէր փաշայի, զոր Սալահէտտին նոյնքան լաւ կը ճանչնայ :

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(28)

կը հասկնայ թէ ի՛նչ կայ միւսին մտքին մէջ։ Անշուշտ չէք սպասեր որ ձեզի յայտնեմ թէ ի՛նչ կրնայ ըլլալ խօսակցութեանս արդիւնքը։ Այժմ պիտի խօսիմ պաշտօնակիցներուս հետ եւ խորհուրդ կուտամ կանխահասօրէն չընդունիլ որ եւ է անվաւեր տեղեկութիւն մեր խօսակցութեան մասին։ Այդ բոլորին վրայ պիտի խօսիմ այս գիշեր իմ պաշտօնակիցներուս եւ ուրիշներու, մասնաւորապէս Լորտ Ըրնսիմէնի հետ, եւ աւելի վերջը, թերեւս քանի մը օրէն, ուրիշ խօսակցութիւն մը պիտի ունենամ Հէռ Հիթլէրի հետ, որ ըսաւ թէ այս անգամ կ՚ուզէ կէս ճամբու վրայ դիմաւորել զիս, ծեր մարդու մը խնայելու համար օդանաւային այսքան երկար ճամբորդութիւն մը»։

*** Վարչապետը իր առաջին տեսակցութիւնը ունեցաւ Լորտ Ըրնսիմէնի հետ, որ Փրակայէն Լոնտոն վերադարձած էր նոյն օրը։ Անգլիացի թղթակիցը միրժեց որ եւ է յայտարարութիւն ընել, «շատ փափուկ» համարելով կացութիւնը։ Անգլիոյ Թագաւորը, որ նոյնքան մտահոգ է, չորս էջնոց անձնական նամակ մը ուղղած էր Պ. Չէյմպըրլէնի, յաջողութիւն մաղթելով։

Ի՞նչ կը խօսին Փարիզի եւ Փրակայի մէջ

Ֆրանսայի հանրային կարծիքը երկուքի բաժնուած է, չեխական տագնապին առթիւ, մանաւանդ հիմա որ ժամերը կը մօտենան, ճակատագրական որոշումներ տալու համար։ Վարչապետը եւ արտաքին նախարարը ժամէ ժամ կը սպասեն անգլիական կառավարութեան հրաւէրին, Լոնտոն երթալու եւ ամբողջ կացութեան տեղեկանալու համար։ Փարիզի դիւանագիտական շրջանակներուն մէջ ալ իմացած են թէ Հիթլէր պարզապէս կուզէ կը պահանջէ չեխոյ ժողովրդական քուէարկութեամբ վաւերացնելու համար զայն։

«Կը նախընտրենք պատերազմը»

Չեխական կառավարութիւնը հակառակ է ոչ միայն կցումին, այլեւ հանրաքուէին։ Փոխ-վարչապետը ուրբաթ գիշեր ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ կը նախընտրեն կռուիլ, քան համակերպիլ հանրաքուէին։

— «Հանրաքուէն ամէնէն կարճ ճամբան է դէպի պատերազմ։ Չեխոսլովաքիոյ մէջ չի կրնար գտնուիլ կառավարութիւն մը որ ընդունի հանրաքուէն։ Եթէ դիպուածով այդպիսի կառավարութիւն մը գտնուի, մէկ ժամէն պիտի ջախջախուի ամբողջ ազգին զայրոյթին տակ։ Չեխ ազգը կը նախընտրէ մեռնիլ քան տեսնել հայրենիքին յօշոտումը։ Ասկէ զատ, հանրաքուէն չի կրնար որ եւ է բան լուծել այս վէճին մէջ։ Առնուազն մէկ միլիոն Գերմանացիներ պիտի պարզեն հանրաքուէի ենթակայ շրջաններէն եւ պիտի կազմեն գերմանական նոր փոքրամասնութիւն մը որ տեղի պիտի տայ գերմանական նոր հարցի մը եւ ճնշումի մը Չեխոսլովաքիոյ վրայ, մինչեւ որ կործանի։ Մեր երկրին մէջ ոչ հանրաքուէ կրնայ ըլլալ, ոչ ալ միջազգային ոստիկանութիւն։ Մենք վերահաստատեցինք բարեկարգութիւնը եւ կրնանք պահել զայն, միեւնոյն ատեն շարունակելով գործադրել մեր ծրագիրը՝ ազգութեանց կատարեալ հաւասարութեան համար։ Կը խնդրեմ որ երկիրը կատարեալ վստահութիւն ունենայ կառավարութեան եւ բանակին վրայ»։

Գերմանական կուսակցութիւնը պառակտուա՞ծ է

Ցեղական թերթերը կը գրեն թէ պառակտում ծագած է Հէնլայնի կուսակցութեան մէջ, չափաւորները յմբռնացած ըլլալով ծայրայեղներուն դէմ։ Բայց հակասական են այս մասին հրատարակուած լուրերը։

Իրողութիւնը այն է որ Հէնլայն փախած է իր անմիջական կուսակիցներուն հետ, ինչպէս հաղորդած էինք երէկ։ Չեխական կառավարութիւնը քրէական ձեռնարկած է, լուծելով Հէնլայնի կուսակցութիւնը եւ մարտական կազմակերպութիւնները։ Գերմանական աղբիւրէ կը պնդեն թէ ձերբակալման հրաման հանուած է Հէնլայնի եւ միւսներուն դէմ, որոնք միեւնոյն ատեն երեսփոխան են։ Չեխական կառավարութիւնը միեւնոյն ատեն ձեռնարկած է գինաթափութեան։ Գերմանական կառավարութիւնը կը սպառնայ ձերբակալել Գերմանիա հաստատուած Չեխերը։

Ուրիշ երկիրներու մէջ

Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի չեխական տագնապին։ Նախագահ Րուզվէլթ կարեւոր խորհրդակցութիւններ կատարեց իր նախարարներուն հետ։ Միեւնոյն ատեն յետաձգեց իր ճամբորդը, որպէսզի չստիպուի հեռանալ մայրաքաղաքէն։

Մոսկուայի թերթերը քանի մը տող միայն նուիրած են Չէյմպըրլէն-Հիթլէր տեսակցութեան, միւնակի մը տակ։ Միւս կողմէ խոշոր գիրերով կը ծանուցանեն թէ բազմաթիւ ժողովներ գումարուած են Անգլիոյ գործարաններուն մէջ, գաղլիճին քաղաքականութեան դէմ բողոքելու եւ յարա Րընսիմէնը ետ կանչել տալու համար... «Իզվեստիա», կառավարական օրկանը, կը գրէ թէ մինչեւ մէջ Չէյմպըրլէնի ընթացքը «ծանր նուաստացում մը կը նկատեն Անգլիոյ համար, նման այն քրիստոնեայ նահատակներուն որոնք որ եւ է բանի առջեւ կանգ չէին առներ, իրենց աւետարանը քարոզելու համար»։

*** Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակներուն մէջ խոր մտահոգութեամբ կը հետեւին կացութեան եւեւէջներուն։ Իտալիոյ մէջ անհամբեր կը սպասեն Անգլիոյ վերջնական որոշման, յետոյ ընդհանուր խորհրդակցութիւն մը կատարելու համար չորս մեծ պետութեանց միջեւ։ Հարեւան երկիրները,— Զուիցերիա, Պելճիա, Հոլանտա, Լեհաստան, Ռումանիա կը շարունակեն պաշտպանողական միջոցներ ձեռք առնել։

ՍՊԱՆԻԱ. ԼԵՌՆԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Թագաւորն ու Թագուհին Փարիզ եկան Լոնտոնէն։

140 ՀՈԳԻ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ կամ վիրաւորուեցան Պաղեստինի մէջ, երբեւ հետեւանք Արաբներու եւ բրիտանական զօրքին միջեւ պատահած ընդհարումի մը։ 13 օդանաւեր կը մասնակցէին գործողութեանց, անընդհատ ռումբ տեղացնելով։

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնական օդանաւերը նորէն ռմբակոծեցին Պարսելոնան։ Երեսուն հոգի մեռան, 114 հոգի վիրաւորուեցան։

ՆԱՆՍԻԻ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ նոր հրամանատարը, զօր. Իւպէռ, որուն հրամանատարութեան ենթակայ է նաեւ Մաժինոյի գիծը, իր պաշտօնին ձեռնարկեց հինգշաբթի օր։ Նոր հրամանատար մըն ալ նշանակուեցաւ Պոռտոյի համար, ուր կը գտնուի 16րդ զօրաբանակը։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ՔԱՂԱՔ
(Դրխարներ Աստիճագիտէն)

ՎԱՐԴԳԷՍ ԵՊ ԻՇԽԵԱՆԻ

Թարգմանեց՝ Շ. Նարդունի

Պատմերներ Աստիճագտի կեանքէն եւ գաւառական խոնարհ պատկերներ իր ապրումներէն։ Գրուած երգիծական շունչով եւ հայրենասիրութեամբ։

Իր գիրքն կ՚ո՞ւ քաղաքը կորսնցուցած ամէն տարագիր իր հոգին խօսող ձայն մը պիտի գտնէ անպայման։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՐ ԳՈՒԱՖՕՌԼՈՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 23 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին կը զեկուցանէ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 Սեպտ., երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ։ Օրակարգ. նախորդ ժողովի շարունակութիւնը։ Ներկայ կ՚ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։

Գաւառ

ՑԷՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, սովորական վայրը։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները։

ԱՎԻՆԵՕՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Գար Սանթրալի սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարզպետ» խումբի ձեթական դասախօսութիւնը՝ 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին։ Կը դասախօսէ Ընկ. Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ։ Նիւթը՝ «Նոր սերունդի կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը»։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԱՎԻԷՅԻ Պատանեկան Միութեան հաւաքում ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Ընկ. Ա. Պոյաճեանի բնակարանը։ Կը խօսի Ընկ. Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ. նիւթ՝ «Մարզանքի օգուտները»։

ՔԻՍՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան եւ մասնակցութեամբ բազմաթիւ երիտասարդական, հայրենակցական եւ հանրային կազմակերպութիւններու։

ԿԻՐԱԿԻ, 18 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ԺԱՄԸ 15ԻՆ

Ֆրանսական նախկին ռազմիկներու առանձին պատուիրակութիւն մը պիտի մասնակցի զաշնակցային գրօշով։ Իրենց կողմէ խօսք պիտի առնէ Պ. ՏԻՒԹՕ։

Խօսք պիտի առնեն նաեւ Պ. Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ (մամուլ), Մ. ՔԻՐՔԱՐԵԱՆ (Թուլշարձանի շինութեան կեդր. Յանձնախումբ), Հ. ԱԿՈՆԱԵԱՆ (Զօմ), Պ. ՄԱԻՐԱՏԵԱՆ (Հայ Երիտ. Համադաշնակցային) եւ Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ (Մարտիկներու Միութիւն)։

Կարգապահութեան կը հսկեն Հայ Արիները։

ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ.— Փլաս Կամպէթթայի նայող Փէռ-Լաշէզի գլխաւոր մուտքին առջեւ։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Մեթրօ Փլաս Կամպէթթա, եւ բազմաթիւ օթօպիւսներ 26, 96, 95 եւն.։

ԾԱՆՕԹ — Արարողութենէն վերջ, երեկոյեան ժամը 7.30ին տեղի պիտի ունենայ Մարտիկներու աւանդական հացկերոյթը, Փլաս Կամպէթթայի «Անքօ» ճաշարանին վերնայարկը։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ, Ե. ՈՒՍԱՂԷ՜Մ...
«ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ»

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան։ Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը տպուած վարդագոյն ալլոյ թուղթի վրայ։

Գին.— սպիտակ թուղթի վրայ տպուածները պիտի ծախուին 5 ֆրանք մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, անկէ վերջ 7.50 ֆրանք։ Վարդագոյն թուղթի վրայ տպուածները՝ այսօրուընէ 7,50 ֆրանք։ Ամէն մէկ հատոր առաքումին համար դրկել փոստի ծախք 0,65 դրոշմաթուղթ։ Արտասահման 10 եւ 15 ֆրանք (ըստ երկրի)։ Դիմել՝ Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին

S. Diradourian 2 Rue Philippede Girard, Մարսէյլ։

ՅԱՌԱՋ կը ծախուի

42, Rue des Petits Carreaux. Փարիզ Mr. Pierre Marchal-ի խանութը։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տրապիզոնի նահանգի Թիրպոլի քաղաքի Տէր Գարապաշեան քահանայի որդին՝ Յարութիւնը, որ աքսորի շրջանին Ակն քաղաքը կը գտնուէր։ Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Hanedan-ianի, 83, Rue de la Pointe, La Garenne, Colombes (Seine)։

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անուն Մարիամ, հօր անուն Յովակիմ։ 1928ին կը գտնուէր Յունաստան։ Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France։

— Մարաշցի Անտոն Պալեան կը փնտռէ իր կինը՝ Շուշան Քէօրօղլեան, Հալէպէն եկած Մարի Ալթունեան անունով, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին։ Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine)։

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՍԵՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սամուէլ Մուրատեան վարժարանին դպրոցական 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի Հոկտեմբեր 1էն։

Արձանագրութիւններու համար պէտք է դիմել վարժարանին գրասենեակը Օգոստոս 15էն սկսեալ Երկուշաբթի եւ Շաբաթ ժամը 15էն 18ը, 26, Rue Troyon-Sèvres (S. et O.)։

Տեսչութիւն

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երիտ. Ընկերակցութիւնը ողջերթի երեկոյթ-պարահանդէս մը սարքած է Հոկտ. 1ին, ժամը 21էն մինչեւ առաւօտ, Գրէզան Մարսէյէի սրահին մէջ, ի պատիւ հայ զինուորցուներու։

Զ. Ա. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը՝ 22 Սեպտեմբեր Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Շատ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հանդերձեղէնի բանուորներու եւ բանուորուհիներու ախնտիքան կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ իր զինուորցու անդամներուն համար հաստատուած է մասնաւոր սրճարան մը, «Զինուորի Տուն», Ֆրանսացի եւ օտար թող փութան դիմել Սէնտիքային կեդրոնը, 2, Bld. Paul Peytral (ռիւ տը Րոմի մօտ), լրացուցիչ տեղեկութիւններ առնելու համար։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ԿՈՒ ԶՈՒԻ

Գիվէրի (Գարտան) Կրթասիրաց Միութիւնը կը փնտռէ կարող ուսուցչուհի մը։ Դիմել մինչեւ Սեպտեմբեր 30 կամ Հոկտ. 15, հետեւեալ հասցէին. Léon Kayadjanian, Cartier Colle Vielle, Gardanne (B. D. R.)։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Duncane — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ, Վ.ԵՑԱՄՍԵԱՅ, ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ — MARDI 20 Septembre 1938

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

14-Դ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3839

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎԵՐՍԱՅԼԻ ՓԼՈՒԶՈՒՄԸ

Ինչ լուծում ալ ստանայ չեխական թնճուկը, ելքը մէկ է, հիմնական փլուզումը Վերսայլի մէջ կնքուած դաշնագիրներուն, որոնք երբեք թէ պիտի ապահովէին խաղաղութիւնը :

Ո՞վ պիտի կրնար համրել այն ճեղքերը, որ բացուեցան մասնաւորապէս 1933էն ասդին, սրընթաց ուժգնութեամբ :

Գերմանիան 100,000էն աւելի զինուոր չունէր: Այսօր միլիոններով կը հաշուէ իր բանակը: Ան իրաւունք չունէր ռազմական նաւատորմիղ ունենալու կամ 5 – 6 մարտանաւէն աւելի պահելու : Այսօր մարդիկ շուարած են անոր օդատորմիղին առաջնութեան եւ նաւատորմին յարաճուն յաւելման առջեւ :

Գերմանիա, ամբողջ երէկ, միայն փոքրիկ, հրամաններ ընդունող զինաթափուած էր: Այսօր ինքն է որ պատգամներ եւ պահանջներ կ'արձակէ, «աս կ'ուզեմ, ան կ'ուզեմ» :

Ան ինքնագլուխ վերահաստատեց պարտաւորիչ զինուորագրութիւնը. Վերագրաւեց եւ վերազինեց Հռենոսի շրջանը. Մէկ հարուածով գերմանական նուաճումի մը վերածեց Աւստրիան : Իրապէս եւեւ է պատռեց պարտութեան դաշնագրին բոլոր կէտերը. Մէկ խօսքով, հասաւ գիրքի մը որ «հաւասարութիւն» կը կոչուէր, եւ որ արդէն կը ձգտի գերակշռութեան, անսեղմելի եւ սպառնալից :

Եւ ահաւասիկ աշխարհ կը գնէ նոր եւ աւելի յանդուգն հարուածի մը առջեւ, — կազմալուծում, անդամատում Չեխոսլովաքիոյ :

Միամտութիւն պիտի ըլլար ենթադրել թէ փոքրիկը պիտի փրկուի, Գերմանիոյ յանձնելով այդ երկրին գերմանական շրջանները, ինչպէս համաձայնած են Լոնտոն եւ Փարիզ, ամէն գնով փրկելու համար խաղաղութիւնը :

Հանրածանօթ է այլապէս թէ աչ, գերմանական երկրամասին անջատումը մեքենաբար պիտի արգելէ, նաեւ, միւս ազգութեանց ալ պահանջները:

Երբ Հիթլերի զինակիցը, Մուսոլինի, «հանրաքուէներ» կը պահանջէ, յատկապէս յիշելով Հունգարներն ու Լեհերը եւ միւսները, կը նշանակէ թէ գերմանական հարցը միայն մէկ օղակն է ամբողջ շղթայի մը:

Մնաց որ, միւս ազգութիւնները եւ անոնց ազգակից պետութիւններն ալ չեն ծածկեր իրենց տրամադրութիւնները

Եթէ 720,000 Հունգարները կամ 100,000 Լեհերը բաւական չեն ստանձին պետութիւն կազմելու, ի՞նչ բան կրնայ արգիլել անոնց կցումը իրենց պատկան պետութեանց, Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի: Իսկ մը, որ յիշուին կը համապատասխանէ Համ - Գերմանիոյ սահմանին բաղաքականութեան: Դեռ կան Սլովակները, 2,345,000 հոգի, որ կրնան անջատուիլ, կամ կազմել դաշնակցային պետութիւն մը՝ Չեխերուն հետ :

Չենք ուզեր աւելի հեռուներն երթալ, քննելով այս «ինքնիշխան» կամ «կոնֆեդերացիա» պետութեան քայքայման արտաքին անդրադարձումները:

Արդէն օրակարգին մաս կը կազմէ այդ անդրադարձումներուն ամէնէն անմիջականը,— խզում չեխեւ-խորհրդային եւ ֆրանքօ-խորհրդային զինակցութեանց, որոնք «կերպէն ի վեր աչքի փուշ» են դարձած հիթլերական Գերմանիոյ համար :

Եթէ այդ խզումն ալ իրականութիւն դառնայ, միակ ապաւէն մը ձեւացնելով Խ. Միութեան եւ արեւմտեան Եւրոպայի միջեւ, մեկուսացնելով, եթէ ոչ պաշարելով անծայրածիր Խորհրդ․ Ռուսաստանը, ո՞վ կրնայ մտատարապատկերել նախատեսել հետեւանքները:

Մանաւանդ որ, Չեխոսլովաքիոյ քայքայումը իր կարգին պիտի կազմալուծէ նաեւ Փոքր Համաձայնութիւնը (Չեխոսլովաքիա, Ռումանիա, Եուկոսլաւիա).

Հաշտութեան հին դաշնագիրներու փլուզման պատկերացում պատմութիւն մըն ալ կը ներկայացնէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը:

Ճիշդ այն միջոցին երբ հրարուխ մը կ'որոտար Կեդր. Եւրոպայի սրտին վրայ, այս միջազգային հաստատութիւնը իր ընդհ. ժողովը կը գումարէր. Գիտնալ օրակարգն ալ՝ Ազգաժողովի ութ-երորդ 16րդ յօդուածը, որուն կարգադրութիւնները ազատիլ կ'ուզեն բազմաթիւ պետութիւններ, չուզելով կրակի նետուիլ, այս կամ այն պետութեան գլխուն փրկանք մը պատռած ատեն :

Ինչպէս կը պատմէ թղթակից մը, Ազգերու Դաշնակցութիւնը այնքան շուարած եւ անծրկած վիճակ մը ունէր, սեպտեմբերին, որ չկրցաւ ընդհ. ժողով գումարել, առ ի չգոյէ... ձայնաւորի: Իսկ ան ալ կլանուած՝ օրուան տագնապով — պատերազմի սպառնալիք — տրամադրութիւն չունէին ժողովի երթալու կամ բերան բանալու :

Անշուշտ ճառախօսներ գտնուեցան յաջորդ օրը։ Բայց ի՞նչ օգուտ: Ընդհանրապէս եկրորդական կամ հեռաւոր երկիրներու ներկայացուցիչներ, բոլորն ալ ջանային ապացուցանել թէ աւելի լաւ է որ իւրաքանչիւր պետութիւն իր գլխուն ճարը նայի, փոխանակ մեքենաբար կրակի նետուելու, յանուն հաւաքական ապահովութեան.

Մնաց որ, Ազգաժողովին երկու հզօր խնամակալները, Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա, իրենք ալ մեռոփսի թելով մը կապուած էին այս ժողովին հետ: Երկու պետութիւններէն ալ մէկ երկու նախարարներ 24 ժամ երեւցան ու վերադարձան, աւելի ծանր պաշտօն հոգեր ունենալով Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ :

Կը մնայ գիտնալ թէ ի վերջոյ ինչպէս պիտի թաղուի Ազգաժողովը, այսքան անանկութիւններէ եւ փլուզումներէ վերջ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ Կ'ՈՐՈՇԵՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅ ՅԱՆՁՆԵԼ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԸ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏՆ ՈՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԿԻՐԱԿԻ ԼՈՆՏՈՆ ԳԱՑԻՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՆ ԵՐԵԿ

Նախարարական բացառիկ ժողով, որոշումը վաւերացնելու համար

Ինչպէս կը նախատեսուէր, Ֆրանսայի վարչապետն ու արտաքին նախարարը Լոնտոն հրաւիրուեցան, խորհրդակցելու համար չեխական տագնապի մասին.

Շաբաթ օր Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը հինգ ժամ անընդհատ ժողով գումարեց, լսելով Պ. Չէմպըրլէնի զեկոյցը՝ Հիթլերի հետ Վարչապետը ժողովին հաղորդեց Հիթլերի պայմանները, որոնք այլեւս կասկած չէին ձգեր Գերմանիոյ մտադրութեանց մասին թէ՛ ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ, ժողովը սկզբունքով հաւանեցաւ որ Գերմանիոյ յանձնուին Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանները. Ետքը որոշուեցաւ անմիջապէս Լոնտոն հրաւիրել Ֆրանսայի վարչապետն ու արտաքին նախարարը, որպէսզի համախորհուրդ գործեն.

Պ. Պ. Տալատիէ եւ Ժորժ Պոնէ կիրակի առտու օդանաւ նստելով, Լոնտոն գացին եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկեցին. Խորհրդակցութիւնները սկսան առտու եւ տեւեցին մինչեւ կէս գիշեր, երեք ընդհատումներով. Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական գիւղույր կ'ըսէ.

«Երկար քննելէ վերջ միջազգային կացութիւնը, բրիտանական եւ ֆրանսական կառավարութեանց ներկայացուցիչները կատարեալ ապէս համաձայնեցան իրենց քաղաքականութեան մասին, խաղաղօրէն լուծելու համար Չեխոսլովաք խնդիրը. Երկու կառավարութիւնները կը յուսան թէ այսուհետեւ կարելի պիտի ըլլայ աւելի ընդհանուր կարգադրութիւն մը նախատեսել, ի նպաստ Եւրոպայի խաղաղութեան »:

Պ. Տալատիէ մերժեց որ եւ է բացատրութիւն տալ այս համառօտ զեկոյցի մասին. Երու յեղուն միայն գիտնալ էտնները կը տաքնան :

Այդ, իրական թղթակիցներ կը հաստատեն թէ երկու կառավարութիւնները երկար եւ տաժանելի վիճաբանութիւններէ վերջ, որոշած են լուծելու Հիթլերի պահանջները, որոնք խօսքով՝ Գերմանիոյ ձգել Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանները. Այս համաձայնութիւնը պիտի վաւերացուէր երէկ, երկուշաբթի. Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդին կողմէ

Նիւ Եորք Հէրըլտ եւ Լոնտոնի թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն գոյացած համաձայնութեան մասին .

Պ. Չէմպըրլէն ժողովը բացաւ կարդալով մանրամասն զեկուցում մը Հիթլերի հետ ունեցած տեսակցութեան մասին. Գերմանիոյ Առաջնորդը առանց այլեւ այլի պահանջած է անջատել եւ Գերմանիոյ յանձնել գերմանական շրջանները, այնպէս, պատերազմը անխուսափելի է, եւ Գերմանիա այդ շրջանները պիտի գրաւէ զինու զօրութեամբ :

Երբեւէ փոխարինութիւն չէր ժողովուրդին, Գերմանիա յանձն կ'առնէ Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Լեհաստանի, Հունգարիոյ եւ Խ. Միութեան հետ երաշխաւորել չեխական պետութեան անկախութիւնը եւ չէզոքութիւնը

Այսպէս ստեղծուած կացութեան մը մատնուեցան Ֆրանսայի ներկայացուցիչները, որովհետեւ չեխական պետութեան չէզոքութիւնը ինքնին յառաջ պիտի բերէ անոր զինակցութեան խզումը Մոսկուայի եւ Փարիզի հետ. Շատեր այն համոզումն ունին թէ Հիթլեր աւելի մեծ կարեւորութիւն կուտայ այս հարցին, քան 3 ու կէս միլիոն Գերմաններու կցումին. Լոնտոնի եւ Փարիզ այս մասին վերջնական որոշումը ... Փրակա եւ Մոսկուա ամփոփօրէն պիտի մերժեն :

Այս խնդիրը նեղացուցիչ պարագայ մը կը պարտաւորէ նաեւ Անգլիոյ համար: Հաւանելով հանդերձ որ գերմանական շրջանները Գերմանիոյ յանձնուին, անգլիական կառավարութիւնը չուզեր նոր յանձնառութիւններ ստանձնել կեդր. Եւրոպայի մէջ, երաշխաւորութեամբ Անգլիացիները տրամադիր չեն հանդուրժել մինչեւ Փրակա երկարելու բրիտանական սահմանը :

Այս խնդիրը այնքան փափուկ հանգամանք ունէր որ, կը պատմեն անգլիաֆրանսական գործակցութեան վիճաբանութիւնը շարունակուեցաւ ժամէ ժամ, խոր անձկութեամբ. Փ․ անտեղեակ ... Անգլիա [illegible] ... Չէմպըրլէն - Հիթլեր բանակցութիւնը ... Ֆրանսա ... պիտի կոչել Չեխերուն համար ... գործ կրեն .

Այս պայմաններուն առջեւ, Անգլիացիները սեղմ առին Արմինեանը, թէ Ֆրանսա պատերազմի բռնուի Գերմանիոյ հետ, ուր կանուխ Անգլիան ալ պիտի խառնուի. Ուրեմն, մինչ մէկ օր առաջ, շաբաթ, Անգլիա վճռապէս հակառակ էր երաշխաւորութեան, կիրակի օր վերջին պահուն ակամայ համաձայնեցաւ, տեղի տալով Ֆրանսայի ճնշումին :

Իսկ նախորդ Ն. թերթերը չեն կրցած ստոյգ տեղեկութիւններ քաղել այդ մասին: Կարծողներ կան թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա այդ մասին ալ համաձայնած են, հանրաքուէն աւելորդ համարելով քանի որ անվիճելի է Գերմաններուն յաղթանակը: Ետքոյ, երկու կառավարութիւնները նկատած են որ ... ճամբայ մը պիտի կազմէ Եւրոպայի միւս պետութեանց համար, ոչ միայն խրախուսելով Չեխոսլովաքիոյ Հունգարներն ու Լեհերը, այլ եւ գրեթէ ամէն երկրի մէջ ցիրուցան փոքրամասնութիւնները: Հաւանելով հանդերձ Չեխոսլովաքիոյ սահմաններուն վերաքննութեան, Անգլիա եւ Ֆրանսա կը խուսափին ամբողջ Եւրոպայի սահմաններուն ընդհանուր վերաքննութենէն :

*** Անգլօ-ֆրանսական խորհրդակցութեանց ատեն հազարաւոր քաղաքացիներ խռնուած էին Անգլիոյ վարչապետարանին առջեւ, ժամէ ժամ լուրի սպասելով Թէեւ ամական ցոյցեր ալ պակաս չէին Շատեր կը պոռային,— «Չէմպըրլէն պէտք է հրաժարի», «կեցցէ Չեխոսլովաքիան»: Երկու հարիւր հոգիէ բաղկացած ... կոմունիստական ... ցուցարարները, բայց անոնց կանչերն ու ժխորը կը լսուէին նախարարական դահլիճին մէջ: Ցուցարարները կը վերադառնային բոլշեւիկեան ցոյցէ մը, որ տեղի ունեցած էր Հայտ Փարքի մէջ: Բոլոր պաշտօնական հաստատութիւնները հսկողութեան տակ առնուած էին, եւ բազմաթիւ գաղտնի ոստիկաններ կը գործէին ամէն կողմ :

Չէմպըրլէն եւ Հիթլեր նորէն պիտի տեսակցին

Երբ Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը վաւերացնէ Լոնտոնի մէջ գոյացած համաձայնութիւնը, Չէմպըրլէն նոր տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Հիթլերի հետ, հաւանաբար այսօր, Երեքշաբթի, Կոտէսպէրկի մէջ (Հռենոսի շրջան), հաղորդելով անգլօ-ֆրանսական պատասխանը. Այնպէս որ խաղաղութեան ճակատագիրը պիտի որոշուի ոչ թէ Լոնտոնի, այլ Կոտէսպէրկի մէջ. Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը այժմէն հաղորդած է թէ պետ. շրջանի որ եւ է որոշում որ կը տրուի առանց իր հաւանութեան

Ուրեմն, ամէնէն ճակատագրական օրը այսօր է

Դիւանագիտական ձեռնարկներուն եւ զինուորական պատրաստութեանց հետ զուգընթաց, կը շարունակուին... հանդիսաւոր աղօթքները, խաղաղութեան համար. Կիրակի օր Անգլիոյ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ աղօթքներ ալ մատուցուեցան, առանց դաւանանքի խտրութեան: Փարիզի եկեղեցիներն ու հրէական տաճարներն ալ, ինչպէս եւ Հայոց եկեղեցին, աղօթքներ կատարեցին. Նոյն արարողութիւնները կատարուեցան աշխարհի բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներուն մէջ. Արտասուք կին Չեխոսլովաքիոյ մէջ կատարուած մաղթանքներուն

*** Հիթլեր ընդունելով «Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը, յայտարարեց թէ չեխական խնդիրը պէտք է լուծուի անմիջապէս եւ միանգամ ընդ միշտ «Փրակայի եւ Մոսկուայի զինակցութիւնն էր որ ասիկա գրեթէ մեծ սպառնալիք մը դարձուց. Ես համոզուած եմ Պ. Չէմպըրլէնի անկեղծութեան ».

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ԱՆԴԱՄԱՏԵԼ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱՆ

Երբ պատերազմ ծագի, Իտալիոյ դիրքը ճշդուած է...

Մուսոլինի կիրակի օր ճառ մը խօսելով Թրիէսթէի մէջ, անգամ մը եւս հաստատեց թէ Իտալիա ոչ միայն Գերմանիոյ համամիտ է չեխական հարցին մէջ, այլեւ անոր կողքին պիտի կռուի, եթէ պատերազմ ծագի

«Թրիէսթէցիներ, ժողովուրդի մը կեանքին մէջ վայրկեաններ կան որ վարիչները պէտք չէ խուսափին իրենց պատասխանատուութիւններէն, այլ պէտք է գտնեն ստանձնեն լիովին. Ինչ որ կ'ուզեմ ըսել ձեզի, չի բխիր միայն Հռոմ-Պերլին առանցքի քաղաքականութենէն, այլ իր պատմական եւ ինքնատիպ արդարացումը կը գտնէ այն բարեկամութեան մէջ որ մեզ կը կապէ Մաճառներուն, Լեհերուն եւ թէ 2 խմանկար պետութեան միւս ժողովուրդներուն. Ինչ որ պիտի ըսեմ ձեզի, կը բխի գիտակցութեան ոգիէ մը զոր կ'ուզեմ կոչել աւելի քան իտալական,— եւրոպական :

Երբ պատմութեան դրած հարցերը կը հասնին անդունդային բարդութեան մը աստիճանին, միակ լուծումը ամէնէն պարզն է, ամէնէն տրամաբանականը, ամէնէն արմատականը, այն ինչ որ մենք Ֆաշականներս կը կոչենք ամբողջական: Այն հարցին մէջ որ այս միջոցին կը խռովէ Եւրոպան, լուծումը մէկ անուն ունի, հանրաքուէ. հանրաքուէներ այն բոլոր ազգերուն համար որ կը պահանջեն զայն, այն ազգութեանց համար որ բռնադատուեցան մտնել այն պետութեան մէջ որ կ'ուզէր ըլլալ Մեծն Չեխոսլովաքիա եւ որ այսօր կ'ապացուցանէ իր կազմական անհաստատութիւնը:

Բայց պէտք է ուրիշ բան մըն ալ ըսել,— որու պահու մը մէջ, դէպքերը կը ստանան ձիւնակոյտի մը խելացնող թաւալման ընթացքը, ՈՒՍՏԻ, ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ Է ՇՈՒՏ ՇԱՐԺԻԼ, ԵԹԷ Կ'ՈՒԶԵՆՔ ԽՈՒՍԱՓԻԼ ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷ ԵՒ ԲԱՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷ. Այս պարագան անշուշտ կ'ըմբռնէ Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը, որ Լոնտոնէն Միւնիխ գնաց իբրեւ խաղաղութեան սրահիկ պատգամաւոր մը. որովհետեւ որ եւ է յապաղում ոչ թէ կը փութացնէ լուծումը, այլ կը դիւրացնէ ճակատագրական բնդհարումը. Հակառակ Մոսկուայի բացած պայքարին, այդ լուծումը սկսած է թափանցել եւրոպական ժողովուրդներու սրտին մէջ: Կը մաղթենք որ սա վերջին ժամուն կարելի ըլլայ յանգիլ խաղաղ լուծումի մը. Կը մաղթենք նաեւ որ եթէ այդ կարելի չըլլայ, պատահելիք ընդհարումը սահմանափակուի. Բայց եթէ այդ ալ չյաջողի, եւ եթէ ափիսերայան ճակատ մը կազմուի Փրակայի քով կամ դէմ, պէտք է գիտնան որ Իտալիոյ տեղը ընտրուած, ճշդուած է արդէն».

ՀԱԿԱՀՐԷԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Առաջնորդը յետոյ խօսեցաւ ներքին խնդիրներու մասին եւ առանց վերապահութեան շեշտեց թէ պիտի շարունակուի հակահրէական քաղաքականութիւնը

— «Օրուան հրատապ հարցը ցեղի խնդիրն է. Այս ասպարէզին մէջ ալ, մենք պիտի կատարենք անհրաժեշտ լուծումները: Անոնք որ կը կարծեն թէ մենք հետեւած ենք կապկութեանց կամ, աւելի դէշը, թելադրութեանց, մարդ ողբալիներ են որոնց չենք գիտեր մեր արհամարհա՞նքը պէտք է յայտնենք թէ գութ. Ցեղային ծրագիրը յանպատրաստից չծագեցաւ, ինչպէս կը կարծեն անոնք որ վարժուած են յանկարծական զարթումներու, վարժուած ըլլալով երկար եւ երկչոտ քունի. Այդ ծրագիրը կապ ունի կայսրութեան նուաճման հետ. որովհետեւ պատմութիւնը կը սորվեցնէ մեզի թէ կայսրութիւնները կը նուաճուին զէնքով, բայց կը պահուին հեղինակութեամբ եւ հեղինակութեան համար: Անհրաժեշտ է ցեղային յստակ եւ խիստ գիտակցութիւն մը որ հաստատէ ոչ միայն տարբերութիւններ, այլեւ խիստ բացորոշ գերակշռութիւն .

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. Էջ)

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.— ԴՐԱՄԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

Վերջերս զուիցերիական կառավարութիւնը, կաթին գինը աւելցուց մէկ սանթիմ մը։ Գիւղացին՝ առկէց վերջ կաթը մէկ սանթիմ աւելի աժան պիտի ծախէ, իսկ սպառողներս սանթիմ մը աւելի սուղ պիտի գնենք։ Տարբերութիւնն է երկու սանթիմ իւրաքանչիւր լիտր կաթի վրայ։ Այս տարբերութիւնը պիտի երթայ պետութեան գանձը։ Երկու սանդիմի ոչինչ գումար մը... որ տարուան վերջը պիտի վերածուի՝ պետութեան գանձին մէջ երեսուն միլիոն զուիցերիական ֆրանքի, այսինքն Ֆրանսական 240 միլիոն ֆրանքի։

Անգամ մը եւս կ'ապացուցուի թէ չկան «փոքրիկ շահեր»։ Ամէնէն փոքրիկ կարծուածներն անգամ ժամանակի ընթացքին աւելնալով կը վերածուին պատկառելի գումարներու։

Մեր մէջ ալ ազգային կազմակերպութիւններու համար միշտ դրամի պէտքը ունինք։ Ազգային միացեալ ճակատի կազմութեան, ազգապահպանման եւ ընկերային ձեռնարկներու համար դրամի պէտք կայ։ Արդեօք կարելի չէ՞ որ մենք ալ հետեւինք զուիցերիական օրինակին։

Այսպէս Ֆրանսա բնակող՝ հայութեան համար ի՞նչ է օրական երկու «սու» յատկացնել իր ազգին համար։ Երկու «սու»ով ոչ իսկ կարելի է ունենալ գաւաթ մը ջուր։ Բայց տարուան վերջը իւրաքանչիւրին տուած երկու «սու»երը աւելնալով պիտի կազմեն հոկիկ գումար մը, որմէ ազգային ձեռնարկները լիուլի կ'օգտուին։ Եթէ նոյնիսկ Ֆրանսահայութեան ընդհանուր թիւը 70.000 հաշուելով միայն կէսը վճարէ, նորէն տարուան վերջը պիտի գոյանայ աւելի քան մէկ միլիոն երկու հարիւր հազար ֆրանքի գումար մը, որ կրնայ մեծ բարիքներ բերել այս գաղութին։

Թող ամէն գաղութ այսպէս շարժի. մէկը իր «սու»երովը, միւսը իր «լէփթա»յովը, անդինը իր «փիաստր»ովը կամ «ցէնթ»ովը եւ ամէնն ալ կ'ունենան տարեկան եկամուտ մը, համաձայն իրենց թիւին եւ պահանջներուն։

Մեր ազգային ձեռնարկները միշտ սպասած են մեծահարուստ բարերարի մը, կարենալ գործելու համար։ Այս ունակութիւնն է որ ժամանակի ընթացքին խաթարած է ժողովուրդին հոգեբանութիւնը, մեռցնելով համագործակցութեան ամէն գաղափար։

Երկու «սու», ի՞նչ է որ. ո՞վ պիտի չուզէ տալ իր ազգին համար։

Բայց նախ անհրաժեշտ է գաղթային մարմին մը, զայն հաւաքելու եւ ծախսելու համար։

Բ.— ԱԶԳԱՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ԽՆԴԻՐ

Նորէն օրուան նիւթ է ազգապահպանման հարցը։ Մանաւանդ դպրոցական տարեշրջանի վերաբացման առթիւ, կարծէք աւելի ուժգնօրէն կը զգանք մեր զաւակներուն օտարացումը։ Իբրեւ դարման հազար տեսակ բաներ կ'առաջարկուին, բայց միշտ գործնական լուծումներու քովէն կ'անցնինք։

Կրկին առնենք Զուիցերիան օրինակ։ Այս ժողովուրդը՝ հակառակ իր շատ մը թերութիւններուն, կրնայ մեզ գործնական օրինակ ծառայել։

Զուիցերիոյ մէջ դպրոցը ամէն բան չի սորվեցներ, պէտք է դպրոցէն դուրս ալ, ծնողները հետեւին կարգ մը դասաւանդութեանց։ Եւ ահա «կիրակնօրեայ դպրոցները», որոնք նոյնքան պարտաւորիչ են որքան միւս դպրոցները շաբթուան մէջ։ Կիրակի առտու, տղաքը փոխանակ եկեղեցի երթալու, կ'երթան դպրոց ուր կ'աւանդուին կրօնական եւ բարոյագիտական դասեր։ Ասկէց զատ Չորեքշաբթի օրերը, կէսօրէն վերջի արձակուրդներն ալ կը փոխարինուին մասնաւոր դասերով,— քաղաքացիական կրթութեամբ։

Մեր մէջ ինչո՞ւ կարելի չըլլայ հետեւիլ նոյն գիծին։ Կիրակի առաւօտ 8—12, ընդամէնը չորս ժամ եւ շաբթուան մէջ օր մը (կարծեմ Հինգշաբթի կէսօրէ վերջ), 2—6։ Այսպէսով կ'ունենանք շաբաթական 8 պահ հայերէնի, եւ հայկական գիտելիքներու ուսուցման համար։ Առիկա բնականաբար դպրոցական ժամուներուն համար։ Չափահասներուն համար ալ կարելի է գիշերային դասընթացքներ հաստատել, շաբաթը 2—3 իրիկուն՝ 8.30—10.30, ընդամէնը 5—6 ժամ։ Այսպէս է որ կը գործեն զուիցերիական «Cours professionnel»ները, որոնց լսումէն վերջ աշակերտը կը ստանայ վկայագիր մը։

Ծնողքներուն կ'իյնայ իրենց զաւակները ղրկել այս դպրոցները։

Գալով դասընթացքներուն պէտք է կազմուած ըլլան համաձայն միջավայրին պահանջներուն, մանկավարժական որոշ ուղղութեամբ մը։ Ասոր համար ալ պէտք է ունենալ մասնաւոր դասախօսներ որոնք իրենց գիտցածը ցուցնելէ աւելի, սորվեցնել գիտնան։ Այս դասախօսները պէտք է ըլլան վճարովի, որպէսզի կարենանք չոշափելի արդիւնք պահանջել։

Բայց այս ամէնը համադրող, կարգի դնող, ծրագիր մշակող եւ վճարումները կատարող մարմին մը պէտք է։ Ազգային դաստիարակութեան նման խնդիր մը հասնող Միութեան կամ անհատին կարելի չէ վստահիլ։ Այդ մարմինը կրնայ ըլլալ եւ պէտք է որ ըլլայ Գաղթային իշխանութիւնը, որուն ակնարկեցի քիչ վերը։

Գ.— ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԴԵՐԸ

Երբ ազգապահպանումի մասին կը խօսինք, չենք կրնար նկատի չունենալ շատ կարեւոր ազդակ մը՝ հայկական մամուլը։ Մեր մշակոյթին, մեր լեզուին լաւագոյն տարածողն է ան։ Բայց որպէսզի ան ըլլայ համայնական, որպէսզի կարդացուի ամէնէն եւ փնտռուի, պէտք է որ ունենայ նիւթերու զանազանութիւն, պէսպիսութիւն, ամէն ճաշակի ընթերցող հրապուրելու համար։ Թերթը չէ որ ընթերցողին պիտի պարտադրէ նիւթը, ընթերցողն է որ կը պարտադրէ իր նախասիրած նիւթը։ Այլապէս կոնակ կը դարձնէ թերթին։ Բնական է թէ այսպիսի թերթ մը 2—3 հոգինոց աշխատակիցներով կարելի չէ գլուխ հանել։

Մեր մէջ թերթերը միշտ ունին բազմաթիւ աշխատակիցներ, սակայն այդ աշխատակիցները չեն հետեւիր լրագրական որոշ ծրագրի մը, այլ կը գրեն նիւթերու շուրջ որոնք թերեւս շատ հետաքրքրական են, բայց ընթերցողին ճաշակին յարմար չեն։ Ջրի աշխատակից ըլլալը պատճառ մը չէ անծրագիր աշխատակցելու։ Ընդունելով որ բոլորին վարիչ խմբագիրը աւելի տեղեակ է իր ընթերցողներու ճաշակին, ան պէտք է պատրաստէ մանրամասն ծրագիր մը եւ ինքը տայ այս կամ այն կամաւոր աշխատակցին նիւթը եւ ուղղութիւնը։ Այն ատեն միայն կարելի կ'ըլլայ թերթը լեցնել զանազան նիւթերով եւ շահեկան դարձնել ամէն դասակարգի ընթերցողի համար։ Հայ թերթերու ձրի աշխատակիցները, կամաւորապէս յանձն են առած գրել։ Արդ, իրենց համար դժուար չէ որոշ կարգապահութեան մը հետեւիլ։ Այն ատեն վստահ եմ որ հարիւրէն հարիւր թերթը կ'ըլլայ աւելի հետաքրքրական եւ վաճառումը ալ աւելի։ Կան թերթեր, օրինակ «Յառաջ»ը, որ կը ջանան գոնէ շաբաթը մէկ օր գրական թիւ մը տալ։ Այս շատ լաւ է, սակայն կը մոռնանք հայ պատանիները, որոնց հասողութեան յարմար նիւթեր չունին մեր թերթերը։ Կարելի չէ՞, օրինակ՝ Կիրակիի թիւերէն վերցնել ծանուցումները եւ այդ էջը յատկացնել պատանի սերունդին։ Երկու երեք ձեռնհաս աշխատակիցներ գիւրաւ կրնան լեցնել զայն հայկական նիւթերով, 18 տարեկանէն վար պատանիներու։ Այս պիտի մղէ զանոնք հայերէն կարդալու։ Սխալ է ֆրանսերէն եւ կամ անգլերէն խօսող Հայերու մասին մտածել եւ քաջալերել, ինչպէս կ'ըլլայ Ամերիկայի մէջ։ Մենք բնաւ չենք տեսներ թերթեր անգլիախօս Գերմաններու եւ կամ ռուսախօս Ֆրանսացիներու համար։ Այս բանը մեզ կը տանի հրէաներուն որ բազմալեզու ժողովուրդ մը դարձած են։

Դ.— ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏ

Բաւական երկար ատենէ ի վեր կը ծեծուի այս խնդիրը։ Ցոյց տրուեցան անյետաձգելի այս պահանջին բոլոր պատճառաբանութիւնները։ Ազգային գործերու կեդրոնական վարիչ մարմնի մը կազմութեան պէտքը գրեթէ ամէն Հայ կը զգայ, նոյն իսկ մէկ մասը առիթը չի փախցներ միւսներուն ականջին պոռալու։

Ուրեմն ի՞նչ է պատճառը որ կարելի չըլլար գլուխ հանել այդ միութիւնը եւ վարչութիւնը։ Անպատճառ այս միութիւնը ցանկացողներու քովն ի վեր կան նաեւ չցանկացողներ, որոնք ամէն խոչընդոտ, կամ կրաւորական արգելքներ կը հանեն, ձեռնարկը վիժեցնելու համար։

Անվիճելի են միացեալ ճակատի մը տալիք օգուտները։ Այսպիսի միութեան մը կազմութեան հակառակ կրնան ըլլալ միայն հայ ժողովուրդին թշնամիները, որոնց շահը կը պահանջէ տեսնել այս բազմութիւնը անկազմակերպ եւ անձեւ, իրենց ուզած պէս խաղերուն կարենալ գործիք դարձնելու համար։

Ուրեմն բոլոր անոնք որ մեր մէջէն, թերեւս զանազան անձնական եւ կամ կուսակցական հաշիւներէ տարուած կ'ուզեն արգելք ըլլալ եւ ընդառաջ չեն երթար ազգային միութեան կազմութեան, պարզապէս օգնած կ'ըլլան մեր թշնամիներուն։ Ապա ուրեմն կը դառնան թշնամի իրենց իսկ ժողովուրդին։ Այսպիսիներուն կարճամտութեան վրայ մարդ չի կրնար չարդահատիլ։ Ոչ միայն կարճամտութիւն, այլեւ հոգեկան անանկութիւն։

Բնական է ասոնց մէջ կան այնպիսիներ, որոնք նոյնիսկ ծախու հանած են իրենց խիղճը ու ազգութիւնը։

Ան որ կը խորհի մեր թշնամիին նման, ան որ գիտնալով եւ կամ չգիտնալով կը կատարէ այնպիսի գործունէութիւն մը, ան որ մեր արիւնը քամողէն կը ստանայ՝ իր այս գիրքին համար՝ դովեստ եւ քաջալերութիւն, ըլլայ անձ թէ կուսակցութիւն, կը կատարէ ազգադաւութիւն, դառնալով գործիք թշնամիներու։

ՓԵՐՃ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Հ.Յ.Դ. ՑԵՂԱԿՐՈՆՆԵՐՈՒ Ե. ՊԱՏԳԱՄ. ԺՈՂՈՎԸ

ՏԻԹՐՈՅԹ.— Հայ կնոջ մեծագոյն կազմակերպութեան՝ Հ. Կ. Խաչի պատգամաւորական ժողովէն (Պոսթըն) վերջ, Տիթրոյթի մէջ գումարուեցաւ Հ. Յ. Դ. Ցեղակրոն Ուխտերու 5րդ պատգամաւորական ժողովը։

Հրապարակային հանդիսաւոր բացումը տեղի ունեցաւ Օգոստոս 15ին, Հ. Յ. Դ. Զաւարեան Տան սրահը։ Հակառակ սաստիկ տաքին սրահը լեցուած էր ծայրէ ծայր։

Խումբ մը ցեղակրոնուհիներ, ներսմտնող հանդիսականներուն կուրծքը կը զարդարէին եռագոյն զարդանիշներով։ Բեմին աջ եւ ձախ կողմերը կը ծածանէին ամերիկեան աստղազարդը եւ հայկական եռագոյնը, իսկ խորը կ'երեւար հետեւեալ վերտառութիւնը. — «Ողջոյն Հ. Յ. Դ. Ցեղակրոններու Ե. Պատգամ. Ժողովին եւ բարի գալուստ պատգամաւորներուն»։

Ժողովը բացուեցաւ «Յառաջ Նահատակ»ով, որմէ վերջ օրուան Նախագահ ուխտակից Յակոբ Մուրատեան, քանի մը խօսքով ողջունեց պատգամաւորներն ու պատգամաւորուհիները։ Յաջորդաբար բանախօսեցին ընկերներ՝ Ա. Գալուստեան (Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէ), Հրաչ Դարբինեան (Հ. Յ. Դ. Միջին Արեւմուտքի Շրջանային Գործադիր Մարմին), Աստուր Կիրակոսեան (ատենապետ Ցեղակրոններու Կեդր. Վարչութեան), Սեդրակ Մինաս (ատենադպիր, անգլերէն)։ Բոլորէն վերջ խօսեցաւ Ամերիկայի ընդհ. գործիչ Ա. Արշակունի, յանուն Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կ. Կոմիտէի։

Բոլոր բանախօսներն ալ, մէկ մէկ թուեցին Ցեղակրոններու հինգ տարուան կատարած աշխատանքները, եւ ապա անոնց ուշադրութեան յանձնեցին, Ամերիկայի հակայ ձուլարանին մէջ հասակ նետող նոր սերունդի փրկութեան գործը։ Կարճ ուղերձներ կատարեցին Մուրատ Սեպուհ (Նիւ Եորք) եւ Վահրամ Արիկեան (Քանսաս եւ Նիւակարաֆոլս)։

Արտասանեցին Օր. Սիրարփի Գրիգորեան (Նիակարաֆոլս), Ա. Իսահակեանի «Էյ ջան հայրենիք»ը եւ Օր. Ս. Տէրտէրեան (Ս. Քէթրինաս) «Հայ գրօշին»։

Մեներգեցին Օր. Գ. Տէրտէրեան «Լորիկ» եւ «Gia nina mia», դաշնակ՝ Օր. Զ. Սահակեան։ Ինչպէս նաեւ Օր. Ե. Սարգիսեան դաշնակի ընկերակցութեամբ իր քրոջ՝ Ասրինէի, երգեց փրոֆ. Գալֆայեանի «Նոր օրօր»ը եւ անգլերէն՝ «A Heart That's Free»ն.

Բոլոր բանախօսները, արտասանողները, երգողներն ու նուագողները արժանացան բուռն ծափերու։

Երիտասարդ ջութակահար, Գ. Սուրէն Փայլիսարեան քանի մը անգամ բեմ գալով նուագեց Ղազարեանի «Ռոմանս» եւ Montiի «Czardas»ը, որուն ներդաշնակօրէն դաշնակով ընկերացաւ Օր. Լ. Մէլքեան։ Օրիորդը առանձին նուագեց նաեւ Kowalskiի «Հունգարական պարը»։

Հանդէսը փակուեցաւ, Բէթհովէնի «Մինէթ»ով, զոր նուագեց Գ. Ս. Փայլիսարեան դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. Լ. Մէլքեանի։

Ի պատիւ պատգամաւորներուն, Տիթրոյթի մասնաճիւղը սարքած էր հացկերոյթ - պարահանդէս մը Օգոստոս 17ին, չորեքշաբթի, իրիկուն ժամը 8ին ընդարձակ սրահի մը մէջ։ Այս առթիւ արտասանուեցան բաժակաճառեր, մաղթելով յաջողութիւններ։ Եղան նաեւ մեներգ, արտասանութիւն եւ նուագ, իսկ պարը տեւեց մինչեւ ուշ ատեն։

*** Ցեղակրոնները սովորութիւն են դարձուցած ամէն տարի մեծ խանդավառութեամբ տօնել «Դրօշի օր»ը։ Այս տարի, իրենց պատգամ. ժողովի փակման առիթով, Տիթրոյթի մասնաճիւղի նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ Հ. Յ. Դ. կոմիտէներու եւ Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղերուն օգոստոս 21ին, կիրակի, ամբողջ օրը Նագարի ագարակին մէջ բացօթեայ պիտի տօնուէր «Դրօշի օր»։ Կիրախոսաբար տեղացող անձրեւին պատճառաւ (որ այս առթ[ill]) խանգարեց բոլոր ձեռնարկները) տե[ill] դէպք տեղի ունեցաւ «Զաւարեան» սրահը, ներկայութեամբ հազարաւոր երկսեռ բազմութեան, որոնք լեցուած էին սրահին ներսը եւ դուրսը պատուհաններուն առջեւ։

Սրահը կը ծփար եռագոյն եւ ամերիկեան դրօշներով, պարգեւելով [ill]կան ուխտի օր մը։ Տեղի ունեցան [ill] բուռ պատշաճի բանախօսութիւններ, նուագ եւ հայկական ու ամերիկեան պար, ստեղծելով խանդավառ մթնոլորտ մը։

Հանդէսը վերջացաւ ուշ ատեն, [ill] շատեր տակաւին կ'երգէին ու կը պարէին չուզելով բաժնուիլ առաջ [ill]նակէն։

ԱՍԳԷ

ԵՒՐՈՊԱՆ ԿՐՆԱ՞Յ ԽՈՒՍԱՓԻԼ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷՆ

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻ ՄԸ ՎԱԽԵՐԸ

Անգլիոյ նախկին նախարարներէն Ուինսթըն Չըրչիլ հետեւեալ ուշագրաւ տեսութիւնը հրատարակած է «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի մէջ (15 սեպտ) —

Այս ճակատագրական օրերուն Եւրոպայի վրայ կը սաւառնի երկիւղը, ոչ թէ վախկոտ ու տմարդի, այլ վրդովիչ երկիւղը։ Մտահոգութիւնը պէտք չէ ըլլայ այնքան սա մասին թէ ինչ ըսաւ Հիթլէր, այլ այն մասին թէ ի՞նչ կրնայ ընել ան։ Իր սպառնալից ճառը պէտք է դատել այն կապակցութեամբ, թէ ինչ տեղի կ'ունենայ իրականութեան մէջ։ Այդ ճառը չարիքին դուռը չի փակեր։ Ան միայն ժամանակ շահիլ կը փորձէ, որպէսզի պատրաստութիւնները լրանան։ Եւ փաստը այն է, որ պատրաստութիւնները ռազմական հանգամանք ունին։

Գերմանիա մեծ չափով զօրաշարժի ենթարկուած է։ Նաւատորմը շարժման մէջ դրուած է. օդային ուժերը պատրաստ են, եւ ցամաքային բանակին երկու երրորդը պատերազմական վիճակի հասցուած է։ Երկրին տնտեսական եւ ճարտարարուեստական կազմակերպումը եւ ընդհանրապէս կեանքը պատերազմի ժամանակուան ձեւ առած են։

Նացի վարչաձեւին պետերը այս հսկայական զինողութիւնները պարտադրած են իրենց երկրին, ինչ որ անկէ առաջ խաղաղութեան ո եւ է ժամանակաշրջանի մէջ չէ եղած։

Անկարելի է որ այս ծայրայեղ ու անբնական կացութիւնը այսպէս լարուած վիճակի մէջ մնայ երկար ժամանակ։ Բանակները կամ պէտք է զօրցրուին եւ կամ պէտք է արձակուին։ Ձմեռը կը մօտենայ եւ Հոկտեմբերի կէսէն վերջ կլիման կրնայ խառնուիլ։ Կը նշանակէ՝ ժամանակը շատ կարճ է կամ այս ահարկու ուժերը տուն ղրկելու, կամ պատերազմի ճակատ նետելու։ Եթէ այս ուժերը ցրուին առանց որոշ յաղթանակի մը, այն ատեն նացի կարգուսարքին շուրջ, որ արդէն խիստ քննադատութեան առարկայ է Գերմանիոյ մէջ, պիտի ծաւալի աւելի մեծ դժգոհութիւն մը, որ կրնայ անդրադառնալ անոր ապագային վրայ։

Արժանահաւատ ականատեսներ կը հաստատեն, թէ որոշ ծրագիր մը գործադրուի քայլ առ քայլ Աւստրիոյ կուսակի է, որ կեդրոնական Գերմանիայէն դէպի Հունգարեան [ill] գինուորական մեծ ուժերու առաջ[ill] մը, ինչպէս նաեւ Չեխոսլովաքիո[ill] Աւստրիոյ սահմաններու վրայ [ill] ուժերու կեդրոնացումը մասն է [ill] ու մշակեալ ծրագրի մը, որ պէտ[ill] ամբողջացուի մինչեւ այս [ill] վերջ։

Պէտք է ենթադրել, որ [ill] պատրաստ է կամ պատրաստ [ill] յառաջիկայ 10 օրերու [ill] յարձակում Չեխոսլովաքիոյ [ill] այնպիսի զինուորական ուժերով, զէնքերով, որոնց ուժի մասին [ill] ները բարձր հաւատք ունին [ill] կը սպասուի, այն է որ ծագի [ill] հեղ ըմբոստութիւն մը կամ [ill] հական բախում մը, Հիթլէրի [ill] նկատած պահուն, որպէսզի միջ[ill] տութեան եւ ներխուժումի պատր[ill] տայ։

Զուանական չէ, որ վերջնական [ill] լու պէտք զգացուի։ «Երբ ես [ill] կ'ըսէր Հիթլէր մէկ տարի [ill] որդէն մոռցուած ճառի մը մէջ [ill] մանի պիտի չկրցնեմ Մուսոլ[ill] նման վիճաբանութիւններով [ill] զարնեմ ինչպէս կայծակը գլխ[ill] մէջ»։

Չեխոսլովաք հանրապետութ[ill] մէջ կայ բացարձակ վճռականութ[ill] կռուելու կեանքի ու ազատութ[ill] համար։ Իր բոլոր սահմանները, նոյն իսկ Աւստրիոյ կից, լաւ ամրացուած են եւ կը պաշտպանուին հզօր ու [ill] նուրայ բանակով մը։ Փրակի [ill] Գերմանները ծրագրած են յարձա[ill] այս փոքր հարեւանին վրայ ա[ill] կողմերէ ներս խուժելով մեծաթի[ill] մերով, խափանելով թայլ անցք [ill] դրահապատ ու մեքենաշարժ զօրա[ill] ժիններով եւ ցնցել Փրակն ու [ill] քանի մը հին քաղաքները օդային [ill]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (24)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՕՐ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Հաղիւ թմբուկին ղօփիւնը դադրած՝ տանիքէն ձայն մը հայերէն լեզուով կանչեց եւ Գաղիկ ոտքի ցատկեց։

— Տանիքը մագլցինք եւ տեսնենք, Լֆէնտիմ, ըսաւ, իր վրայ քաշելով կարկտուած այծի կաշիէ վերարկուն։

— Ի՞նչ տեսնենք, էյմէնի, հարցուց Րուսթէմ Խան։ Րէճփութին աչքերը Մաքան գիտելէն դէռ կը բոցավառէին փակած բոցով մը։

— Տեսնելու թէ այդ մեծխօսիկութեանդ եռեւը էրիկմարդութիւն ա՛նի՛ս, պատասխանեց Գաղիկ եւ ճամբան առաջնորդեց։

Ցեղային հակակրութիւնը դեռ ոչ ոք չէ բացատրած։

— Քէօփէկ.— չո՛ւն քոփի ռանաց Րէճփութ։ Գաղիկ սակայն առանց կարեւորութիւն տալու առաջ անցաւ, որուն հետեւեցաւ Մընթին եւ մնացեալ բոլորը։ Մաքան եւ գնչուները ամենատեսեւէն կուգային, մեր ետեւը խռնուած՝ գերաններու մէջէն դէպի սանդուղը եւ սնտուկներուն վրայէն մագլցելով տանիքին վրայ ելան։ Վերը առաջներուն տակ մարդ մը կեցած էր, մէկ ձեռքը դէպի Տարսոն երկարած։

— Նայեցէք, ըսաւ ան պարզապէս։

Դէպի արեւմուտք կարմիր լոյս մը կը տեսնուէր, որ երկնակամարին վրայ կատաղօրէն կը փայլէր, հրաբուխի ժայթքումի մը նման։

Երեք վայրկեան լուռ այս տեսարանը դիտեցինք, մինչեւ որ գնչուներէն մէկը սկսաւ հեծկլտալ։

— Այդ լոյսը ի՞նչ է կը կարծես, հարցուցի ես։

— Ես գիտեմ թէ ի՛նչ է, ըսաւ Գագիկ կարճ։

— Ըսէ՛ք ուրեմն։

— Էֆէնտի, Հայաստանի սիրտն է որ կ'այրի։ Անոնք իմ հայրենակիցներուս, իմ ազգակիցներուս տուներն են։

— Բայց, Տէր Աստուած, Օրիորդ Վանտէրմէնը ո՞ւր է կը կարծէք, գոչեց Ֆրէտ։

Ուէլ Մաքային մօտ կեցած՝ անոր աչքերուն մէջ կը նայէր, կարծես անոնց մէջ յուսալով կարդալ Հայաստանի առեղծուածը։

ԳԼՈՒԽ 6

Զօրքս մէկանց առաջին մտածումը զոր ունեցանք այն էր թէ, Գագիկ թերեւս սուտ խօսեցաւ եւ կամ իր անձնական կարծիքը ըսաւ։ Միջոցին մէջէն բոցը շատ մեծ կը թուէր եւ այդքան տուներէն յառաջ եկած չէր կրնար ըլլալ։ Նոյնիսկ ենթադրելով որ ամբողջ գիւղը բոցերու մէջ ըլլար եւ սակայն տարբեր բացատրութիւն մը չէինք կրնար տալ։ Սեւ ծուխի հեռաւոր ամպ մը՝ կարմիր յատակով, լեռնային կատաղի փոթորիկի մը նման, թաւալեցաւ մթութեան մէջ։

Լռ՛ու կեցանք, դառնելու համար դէպի վայրին հեռաւորութիւնը։ Գաղիկն ալ կանգնած էր տանձին՝ տանիքին եզրին վրայ, եւ իր այծի կաշիէ վերարկուն կը կախուէր հիւսուքի պատմուճանի մը նման։ Մընթին մեր ետեւը կը ճմլէր։ Գնչուները երբեմն հասարակաց բաներ կը փսփսային։ Քիչ վերջ Մաքա Ուէլլին առանձին բաներ մը ըսաւ եւ երկուքը միասին վար իջան, որոնց անմիջապէս հետեւեցան բոլոր գնչուները. այլապէս մթութեան մէջ Ուէլլին ուր երթալը պիտի չկրնայինք հասկնալ։

— Առիկա կ'ապացուցանէ թէ աղջիկը գնչու չէ, ըսաւ Րուսթէմ Խան, Ֆրէտին եւ իմ միջեւ կանգնելով։ Իրենց ցեղէն մէկէ մը չպիտի կասկածէին անոնք։

— Զայն Մաքա մայր կը կանչեն։ Գնչուներու պետին անունը մայր է։ Զի՞ս կարծեր որ անոր հայրն է, ըսի ես։

— Եթէ Կրիկորը անոր հայրը ըլլար, աղջիկէն չպիտի վախնար, պատասխանեց Րէճփութ։ Բոլոր գնչուները իրարու կը նմանին։ Իրենց կիները պէտք է պարեն եւ անպարկեշտ բաներ խօսին, ասոր շատ արժէք չեն տար. բայց երբ կարգը խոստումը գործադրելուն կուգայ միթա[ill] (գնչու մանկամարդ կինը) հաւատարիմ է իր րօմին (ամուսին)։ Եւ որովհետեւ անիկա գնչու չէ, անոր ետեւէն գացին որպէսզի հսկեն անոր վրայ։ Ասոնց մէջ այն կարծիքը կը տիրէ թէ Ամերիկացիները Մօրմոններ են եւ բազմակին եւ շատ ճարպիկ արհեստի գործածութեան մէջ. ասոր համար է որ ամէնքն ալ անոր ետեւէն գացին, փոխանակ մէկ կամ երկու հոգիի։

— Այն ատեն վար իջիր եւ դիտէ, ըլլայ որ ապաննեն զինքը, հրամայեց Մընթին, որուն վրայ Րուսթէմ Խան դժուարահաճութեամբ հնազանդելով հեռանալու պատրաստուեցաւ։ Այնպիսի ձեւ մը ըրաւ որ ըսել կ'ուզէր թէ Մընթիին համար ամէն ինչ ընելու պատրաստ էր,— մինչեւ անգամ իր չսիրած մարդուն կեանքը փրկելու։ Ձիշդ այդ միջոցին դէպի մեր կողմը եկող ձիերու խումբի մը ղօփիւնը լսուեցաւ։

— Տեսնեմ ո՛վ կուգայ, ըսաւ։

— Եկեղեցւոյ սահիպին արիւնը քու գլուխդ ըլլայ, Րուսթէմ Խան, պատասխանեց Մընթին։ Ու Րուսթէմ Խան վար իջաւ։

Բայց մեզի ալ տրուած չէր երկար մնալ այդտեղ։

Մեր ներքեւը սրճարանին մէջ մեծաղղորդ բացխումներ իմացանք, եւ ահա Րէճփութին գլուխը [ill] բացուածքէն դարձեալ երեւցաւ։

— Ցիմարները դուրսը կ'ամբոխ[ill] կոր, այդ կերպով դուրսէն թշնամի մը մեզ պիտի կարենայ այրել ա[ill] մենք մեզ կարենալ պաշտպանելու պրատ[ill]։

Այս բառերուն վրայ Գագիկ [ill] մօտ գալով ակնարկը Մընթիին [ill] ղեց։ Ֆրէտն ու ես երկուքին մէջ[ill] ղը կեցանք, որովհետեւ առաջին [ill] նի մը բայէններուն այնպէս կարծ[ill] ցինք թէ Հայը ոհիր մը պիտի գ[ill] ծէր։ Անոր աչքերը փայլեցան եւ [ill] ռանները երեւցին։ Կարելի չէր [ill] չակել որ իր ձեռքը, այծի կաշիէ [ill] բարկուին տակ, զէնք մը բռնա՞ծ [ill] թէ ոչ։

— Դուք Անգլիացի մարդիկներ[ill] հիմակ փորձի մը պիտի ենթարկ[ill] ըսաւ։

Ինչպէս որ Տարսոն Եէնի Խանի [ill] առաջին տեսութեամբ իսկ իրեն [ill] մակրած էի, հոս ալ այդ վայրկեան[ill] հակակրութիւն մը զգալով խնդաց[ill] Գագիկ խորհեցաւ որ իր վրայ կը [ill] ծաղիմ։

(Շար.)

...ռմբակոծումներով այնպէս արագ, ան-
...ատարափ ձեւով մը, որ ամէն դի-
...մադրութիւն վերջ գտնէ քանի մը օ-
...րէն :

Եթէ այս է Գերմաններու երազը, ...այն ատեն անախորժ յուսախաբու...թիւն մը անխուսափելի է։ Օդային ...ռմբակոծում մը կրնայ քանդել Փրա...կի յիշատակարանները, մահ սփռել ...ներու եւ զաւակներու մէջ, բայց ...կրնար արգիլել, որ պաշտպանո...ղական բանակը ընդդիմադրէ, ոչ ալ կր...նայ արի զինուորները դուրս վտարել ...անց ամրութիւններէն :

Արդէն կը տեսնենք, թէ ինչպէս ...սպանիոյ հանրապետականները կը ...նդին դիմադրել օդային յարձա...կումներու, թէեւ հակայարձակողա...կան միջոցներէ ալ զուրկ են։ Իսկ ...ին բանակը շատ լաւ պատրաստուած ...ն սքանչելի հրասայլեր (թանք), ...անց դէմ եւ օդանաւերու դէմ գոր...ծող թնդանօթներ։ Ժողովուրդը կորովի է ...ւ դիմադրական վճռականութիւն ու...նի։

Անշուշտ մինչ ալ անխոհեմութիւն է ...ւնամերձ պայքարը գուշակել, բայց ո...րոշ է որ Չեխերու ոգին ընկճուած չէ ...իրենց ասիտ ունեցած ճնշումներէն, ...պատերազմին առաջին 3—4 շա...բաթներու արդիւնքը ուրիշ բան չէ ...պիտի ըլլայ եթէ ոչ յարձակող կող...մին համար 300 — 400,000ի կորուստ...

Այսպիսի տեսարան մը անտարբեր ...կերպով չի կրնար դիտուիլ քաղաքա...կիրթ աշխարհին կողմէ։ Գերմանիա...յէն դուրս շատ քիչ մարդիկ ազդուած ...են նացի քարոզութենէն : Երբ առա...ջին գնդակը արձակուի եւ գերման ...զօրքը փորձէ անցնիլ չեխական սահ...մանը, անմիջապէս համաշխարհային ...աղաղակը պիտի փրթի ազատ ժողո...վուրդներու կոկորդէն, որ պիտի հրա...ւիրէ խաչակրութիւն նախայարձակին ...դէմ.

Ամէն երկրի մէջ ալ աշխատաւորա...կան զանգուածներու ականջին «չեխո...սլովաք» բառը, որ առաջ անծանօթ էր, այժմ կը նշանակէ «ինքնապաշտ...պանութիւն» ։ Այս բոլորը ցոյց կու...տան, որ նացի Գերմանիան ինքզինք կը դնէ ոչ թէ տեղական, այլ հա...մաշխարհային պատերազմի մը առ...ջեւ.

Ուրեմն տակաւին կը կարծեն թէ Հիթլէր ու իր գործակիցները չեն մը...տածեր յարձակիլ Չեխերու վրայ, թէ պիտի ցրուեն զինուորական ուժե...րը։ Եթէ այդպէս է, այն ատեն ամէն ոք կրնայ ուրախանալ։ Բայց եթէ այդպէս չէ, եւ մեծ ոճիրը ան...միջական է, այն ատեն մեր առջեւ հարց կը ծագի, — կրնա՞նք կասեցնել այդ ոճիրը եւ ի՞նչպէս ...

ՀԱՅ ՋԻՆՈՒՈՐԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի մեր երիտասարդ ընկերնե...րէն Արմենակ Կնեազեան, որ իր ծա...ռայութիւնը կը կատարէ Սթրազպուր...կի հեծելազօրքին մէջ, նշանառու...թեան եւ մարզական մրցումներու մէջ առաջնութիւն շահած ըլլալով, ստա...ցած է ոսկի լքանշան մը, գեղեցիկ ժամացոյց մը եւ զանազան նուէր...ներ ։

Ցրաք, ձեզ տեսնենք, միշտ աւելի բարձր ։

Ա.

Հայկական երգահանդէս Պերլինի մէջ

ՊԵՐԼԻՆ.— Ինչպէս ծանուցած էր «Յառաջ», Պերլինի հայ գաղութը սպասհնութիւնը ունեցաւ վայելելու հայ երգը շնորհիւ Տիկին Աստղիկ Բարլանեանի երգահանդէսին, որ տեղի ունեցաւ ուրբաթ, 2 սեպտ. «Շուպերթ» սրահին մէջ ։

Բացառիկ եւ ուրախառիթ երեւոյթ մըն էր այս, մեր գաղութին համար, վերանորոգուելու՝ ազգային ոգիով եւ արժէքով ։ Սրահը լեցուցած էին ըն-տիր բազմութիւն մը, ինչպէս նաեւ գերման եւ օտար բարեկամներ, արուեստասէրներ եւ արուեստագէտներ։ Ներկայ էին շատ մը գերման թերթե-րու երաժշտական բաժնի թղթակից-ներ։ Հիւրերուն մէջ մասնաւորաբար նկատելի էր հայեւգերման միութեան նախագահը՝ Տօքթ. Պ. Ռօրպախ որ մասնաւոր հետաքրքրութիւն էր յայտնած մեր թղթակցին, լսելու կո-միտասի յօրինած երգերը, վասնզի ճանչցած էր վարդապետը դեռ ուսա-նող եղած ատեն, Պերլին եւ Լայբ-ցիկ ։

Շնորհալի երգչուհիին դաշնակով կ'ընկերանար Պ. Զաւէն Խաչատուր-եան (Աղեքսանդրիայէն) 18 տարե-կան, որ կը հետեւի Պերլինի պետական երաժշտանոցին։

Երգահանդէսին առաջին մասը կը բաղկանար հինգ հայերէն երգերէ ։ «Մով» եւ «Սիրուհիս քեզ համար», Սրուանձտեանցէ, «Մի լար» Պոլա-ճեանէ, «Դուլ-դուլ» եւ «Վարդ» Ե. Մելիքեանէ ։

Այս հինգ երգերն իսկ բաւական ե-ղան փոխադրելու մեզ հայ արուեստի տաճարը ։ Տիկին Բարլանեան կ'երգէ երաժշտական բծախնդիր ճշդու-թեամբ։ Անոպառ ձայնի թրթռացում-ներու ելեւէջները կը յայտնաբերեն յաջողութեան ամէն ապահովութիւն ։

Երկարատեւ ծափերով եւ ծաղկե-փունջի նուէրներով, մէկը՝ Հայ Գաղթային Միութեան վարչութենէն — փակուեցաւ — առաջին մասը ։

Կարճ դադարէ մը ետք երկու ռուսերէն երգ — «Հիւսիսային աստղ» Գլինկայէ եւ «Զինամարդ» Րիմսկի Կորսակովէ, նաեւ գերմաներէն երկու երգ — «Aufenthalt» Շուպերթէ եւ «Zueignung» Րիխարթ Շթրաուսէ ։ Օտար երգչուհիի մը համար այսքան յաջող գերմաներէն երգելը գնահատելի էր, ոչ միայն իբրեւ երաժշտու-թիւն այլեւ արտասանական յաջողու-թիւն։ Ինչ խօսք որ «Մայրենիքի» մե-ծապանծ կատարելութիւնը այստեղ կ'օգնէ մեր տարակեաց արուեստա-գէտներուն եւ ամէնուն ։

Այս երկրորդ բաժնին մէջ էր որ ա-ռանձին երկու կտոր ալ նուագեց Պ. Զաւէն Խաչատուրեան։ Պեթհովէնի Sonate op. 78 Fis - dur եւ Շոփէնի «Եր-կու էթիւդները»։ Այնքան յաջող, կատարեալ եւ կախարդական էր այս նուագը, որ ոգեւորեց ներկաները մեծ յուզումով եւ անվերջ ծափեր թնդա-ցուցին սրահը։ Արդէն վիրթուոզ մըն է կրնանք ըսել համեստ եւ ժրաջան այս երիտասարդը, պարծանք՝ իր հօր՝ Խարբերդցի, Փրօֆ. Խաչա-տուրեանի եւ Հայերուս ։

Երրորդ մասը կը պարունակէր դարձեալ հինգ հայերէն երգեր, բայց հինգը ուժի բարձրացաւ կրկնութեան խնդրանքով։ «Կռունկ», «Քէլէ-քէլէ», «Քէլէր - ցոլէր»՝ Կոմիտաս վարդապետէ, «Ծիծեռի ծառի տակին», «Դու նաւել ես աղբիւրին» Մեհրապ-եանէ, «Պճինկօ» Սրուանձտեանցէ ։

Երգահանդէսին տպաւորութիւնը լուսազոյն էր, վայելքին հետ մէկտեղ մեր սիրտը հպարտանքով լեցուեցաւ, վասնզի հայ երգն ու երաժիշտները գնահատանքի արժանացան նաեւ օր-ծախնդիր քննադատներէ՝ դրկուած գերման թերթերու կողմէ ։

Գնահատական նուիրող թերթերէն ինծի ծանօթ են առայժմ «Տէօյչէ Պէօրզէնցայթունկ», «Պերլինէր Թակէպլաթ», «Ախթ ուր Ապէնդպլաթ» եւ «Տոյչէ Ալկէմայնէ Ցայթունկ» որոնք ամէնքն ալ «հայկական երաժշտու-թիւն» եւ աւելի վերտառութիւններով յիշած էին հայ անունը ։

Գ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԻՆՉՈՒ Ի ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ Կ'ԸԼԼԱՆ

Խոհմպուրկի գիտնականներէն նշա-նաւոր հոգեբոյժ եւ ընկերաբան Փրօֆ. Սիտնէյ Սմիթ, որ ծանօթ է գերա-գոյն յուսահատութեան պատճառնե-րու մասին իր կատարած վերլուծում-ներով, հրատարակութեան տուաւ վերջերս վիճակագրական այնպիսի տեղեկութիւններ, որոնք վրդովում կը պատճառեն իրապէս։

Նախ, փրօֆէսօրը գիտած է որ ալխարհի բնակչութիւնը հետզհետէ աւելի հակում ցոյց կուտայ անձնաս-պանութեան։ 1865ին մէկ միլիոնի վը-րայ 105 հոգի անձնասպան կ'ըլլային տարուան մէջ։ 1938ին՝ 196 հոգի։ Ու-րեմն 40 առ հարիւր յաւելում անձնա-սպաններու։ Մասնաւորաբար պատե-րազմէն վերջ շատ նուազած է մարդ-կային կեանքի արժէքը։ Այսպէս կինե-րու մօտ՝ անձնասպանները չատցած են 123 առ հարիւր համեմատու-թեամբ ։

Անձնասպանութեան ձեւի մասին ...ւս քիչ մը տեղեկութիւն տալով, փրօֆէսօրը կ'արձանագրէ որ 5000 անձնասպաններէ 1700ը իրենց կեան-քին վերջ տուած են գործածելով լու-սաւորութեան կազը (ընդհանրապէս քաղաքներու մէջ), 800ը կախուած են (գիւղերու մէջ), 800ը ջրամոյն խեղ-դուած են, 600ը թոյն խմած են, 500ը կտրած են իրենց կոկորդը, եւ միայն 250 հոգի գործածած են հրացան կամ ատրճանակ ։

Անգլիացի փրօֆէսօրը յետոյ քըն-նած է այն տեսակէտը թէ արհեստնե-րը որ եւ է դեր ունի՞ն անձնասպա-նութեանց մէջ,— ըստ վիճակագրու-թեան՝ անձնասպաններուն մեծամաս-նութիւնը կը բաղկանայ հիւանդա-ղէնի եւ հանքերու մէջ աշխատողներէ, ինչպէս նաեւ նաւահանգիստի բան-ուորներէ եւ բժիշկներէ ։ Բղդեղէնի մէջ աշխատողները ամէնէն աւելի ենթակայ են անձնասպանութեան։ Ընդհակառակն, երաժշտութեան հե-տեւողներուն մէջ շատ քիչ անգամ կը պատահի անձնասպանութիւնը ։ Իսկ գիտէք թէ ո՞ր արհեստաւորներն են որ անձնասպանութիւն չեն փորձեր երբեք,— տուն ծախողները։ Ապա-հովաբար անոր համար որ 50 —60 մեթր բարձրութենէ մը պաղ ու կար-ծըր սալայատակը գիտելը քաջութիւն կը պահանջէ, նոյնիսկ եթէ յանձն առնէք մեռնիլ ։

Քանի որ այդպէս է— տանիք բարձրացէք կամ տանիք բարձրացու-ցէք անոնց որ կ'ուզեն մեռնիլ՝ իրենց ...եւ ուզելով մեռցնել ուրիշները

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ՎՏԱՐՈՒՄԸ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ ԵՒ ԱՒՍՏՐԻԱՅԷՆ

10.000 օտար Հրեաներ պիտի ար-տաքսուին Իտալիայէն մինչեւ 1939 մարտ 12, համաձայն սեպտեմբեր 1ի հրամանագրին, որ հրատարակուած ըլլալով պաշտօնաթերթին մէջ, բա-ցարձակ է այլեւս։ Հրամանագիրը կ'ըսէ թէ այսուհետեւ ոչ մէկ օտար Հրեայ պիտի ընդունուի Իտալիոյ, Լիբիոյ կամ Եգէականի գաղթավայ-րերուն մէջ։ 1919էն ի վեր տրուած հպատակութիւններն ալ ջնջուած են։ Անոնք որ չեն հեռանար մինչեւ մարտ 12, պիտի պատժուին եւ յետոյ պիտի արտաքսուին ։

*** Վիէննայի մէջ Հրեաները բնա-կարաններէ դուրս վտարելու գործո-ղութիւնը բուռն թափ առած է։ Հազարաւոր ընտանիքներ դուրս հան-ուած են իրենց տուներէն, որովհետեւ Հրեաները պէտք չէ որ բնակին այն շէնքերուն մէջ, ուր արիականներ կ'ապրին ։

Վիէննայի մէջ միայն մէկ թաղ կայ, Լէօփոլշթատ, ուր արտօնուած են բնակելու Հրեաները։ Այս թաղի բնակարաններն ալ արդէն խճողուած են եւ նորերու տեղ մնացած չէ ։

Երբ Հրեաները ոստիկանութեան հարց կուտան, թէ ուր երթան, տեղ չու-նին, իրենց կը պատասխանեն.— «Գացէք ուր որ կ'ուզէք, մեզի ի՞նչ։ Դանուբը շատ լայն է...»

Ծարդ Վիէննայէն արտասահման գաղթած են 60.000 Հրեաներ։ Տակա-ւին այնտեղ կը մնան 200.000, որոնք շատ կ'ուզեն հեռանալ, եթէ հնարա-ւորութիւն եւ երթալիք վայր գտնէին։

ՏԱՐԱԾԵՆՔ ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

«ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԷՆ

Խանէտանեան եղբայրներ (Փա-րիզ) 10 օրինակ «Երուսաղէմ» կը նը-ւիրեն ազգային վարժարաններու եւ հանրային հաստատութիւններու ։ Ցանկացուեցինք.

1— Պէյրութի Հայ Ճեմարանին։
2— Կիպրոսի Մելգոնեան վարժա-րանին ։
3— Գահիրէի Գալուստեան վարժա-րանին
4— Զմիւռնիոյ Մխիթարեանց վար-ժարանին
5— Ժընեւի «Հայաստան» որբա-նոցին
6— Համմանայի սանաթորիումի հայ հիւանդներուն
7— Ազունիէի (Պէյրութ) սանաթո-րիոմի հայ հիւանդներուն ։
8— Վար Նահանգի սանաթօրիումի հայ հիւանդներուն
9— Հօթ-Սավուայի սանաթօրիո-մի հայ հիւանդներուն
10— Կալացի ազգ. վարժարանին

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Մարսէյլ

Ց. Գ.— Նուիրատուներու ցանկերը հետզհետէ պիտի հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ։

Այցորակներու համար գիմել 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ, Պ. Ս. Տիրատուրեանի։

Գինին վրայ ստիպուած ենք կատա-րել հետեւեալ փոփոխութիւնը ։

Մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, տպխակ թուղթի վրայ տպուածները՝ 5 Ֆր., այդ թուականէն վերջ՝ 7,50 Ֆրանք։ Վարդագոյն թուղթի վրայ տպուած-ները այսօրուընէ սկսեալ պիտի ծախ-ուին 7,50 Ֆրանքի։ Արտասահմանի համար գինն է այժմէն 10 եւ 15 Ֆր. (ըստ երկրի)։ Գործակալ չենք ըն-դուներ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՆՔ ՄԵԶ՝ ՀԱՐՍ ՓԵՍԱՑ...

«Ազդակ» երկու խմբագրականներու մէջ անգամ մը եւս ապացուցանելով տարագիր Հայերու վերադարձի զը-րոյցներուն սնոտիութիւնը, կ'եզրակա-ցնէ (7 Սեպտ.).

— «Ինչպէս Թուրքը ն եւ է ձեւով, ուղղակի թէ անուղղակի, փորձա՞ծ է խօսիլ մեզի հետ։ Կամ գոնէ տրամա-դի՞ր է ականջ տալու, եթէ մենք եր-թանք իրեն։

«Վերածնունդ»ի համաձայն, «հո-գի՞ կուտայ» ինչպէս կ'ըսեն, երէկ-ուընէ՝ պատրաստ է.

«ՀԶՕՐ ԹՈՒՐՔԻԱՆ իր զանազան խաչիններուն համար Հայերու բացե-կամութեան կ'աղաւիթի՝ իրապաշտ քաղաքականութեան մը հետեւելով»։

Իսկ մե՞նք, Նորէն այդ թերթէն լը-սենք պատասխանը.

«Իսկ մենք՝ աշխարհի ամէն կողմ ցրուած եւ ՈՄՈՐՄԵԼԻ ՓԱՐԻԱՆԵ-ՐՈՒ ՎԵՐԱԾՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐՍ, բարձ-րաձայն կը յայտարարենք թէ՝ եոն ուր Թուրքն է, մենք անոր դէմ կեցած ենք»։

Եզրակացութեան ծորակը արդէն իսկ բացուած է— լեզու գտնենք Թուրքին հետ, փոխադարձ շահերու առողջ հասկացողութեան առաջնորդ-ուած». Որովհետեւ՝

«Եթէ Թուրքիա Հայոց վերադարձի մասին մտածելով իրեն համար շահեր կ'ուզէ ապահովել, մենք ալ այդ հար-ցին լուծման փափաքելով՝ մեր շահը պէտք է պաշտպանենք, բայց միշտ բարեկամութեան եւ համերաշխ ոգիի իրապաշտ քաղաքականութեամբ»։

Նիւթին անցնելէ առաջ՝ «ըստ կար-գի» գիտողութիւն մը։ Բարձր քաղա-քականութեան ոլորտներուն մէջ կը ճախրեն, խելք կը ծախեն այս ժողո-վուրդին, բայց տրամաբանութեան «այբն» անգամ չեն գիտեր։ Այսպէս, մէկ կողմէ Թուրքիան կը հռչակեն «ՀԶՕՐ», Հայն ալ՝ «ՈՂՈՐՄԵԼԻ ՓԱ-ՐԻԱՆԵՐ», իսկ միւս կողմէ կ'ուզեն որ բանակցութիւն կատարուի «փո-խադարձ շահերու հիման վրայ։

Ո՞ւր ենք բարեկամներ, հրապարա-կային բեմի՞ն վրայ թէ յիմարանոց։ «Հզօր» մը ի՞նչպէս կրնայ բանակցե-լու զիջանիլ մարդոց հետ որ «ողոր-մելի փարիաներ» են։ Չէ՞ որ քաղա-քական կեանքի մէջ միայն ուժին կա-րեւորութիւն կ'ընծայեն, իսկ փա-րիային՝ շատ շատ կ'ողորմին...

Ինչ կը վերաբերի բուն նիւթին, կտրեցէք «Վերածնունդ»ի խորհրդա-ծութեանց եզրակացութիւնը իբրեւ անկապ, մնացածը նկատեցէք Թրքա-կան մոլորութեան հայկին եւ այն ատեն պարզ կը դառնայ կացութիւ-նը ։

Իրապէս, Թուրքը ինքզինք կը նկա-տէ ազգ մը որ գերիվեր է բոլորէն, զինուորական ուժի թէ քաղաքակըր-թական բարձրութեան տեսակէտով ։ Չէ՞ որ Աթաթիւրք միայն աշխարհի մեծերը չխոնարհեցուց՝ բոլորը մէկ ծովերէն անդին նետելով, անկոխ եւ մութ պատմութիւնն ալ նուաճեց՝ մարդկային միտքին ու աչքին չտե-սած ծալքերը պարզելով ու հրապա-րակին վրայ փռելով, «ի պէտս դար-ուցելոց»...

Մի խնդաք։ Ա՛յն է տիրող մտայ-նութիւնը ոչ միայն տաքարիւն երի-տասարդներու, այլեւ պազարիւն ու տարէց շատ մը Թուրքերու մօտ։ Մա-նաւանդ հիմա, Սանճաքի խնդրին նոր դարձուածքին վրայ, զոր կը նկատեն աշխարհի մեծերուն խոնարհութիւնը՝ իրենց ուժին առջեւ ։

Արդ, աւելի քան միամիտ ըլլալու է, խորհելու համար որ այս պայման-ներուն մէջ Թուրքը կը յօժարի Հա-յուն բարեկամութիւնը փնտռելու ։ Ընդհակառակն, աւելի քան գոռոզ ու աններող դարձած է, խօսքով թէ գործքով։

Գործք՝ Պոլսահայ համայնքին ան-գամահատումը, որ— տարօրինա՛կ զուգադիպութիւն— այնքան արագօ-րէն կը կատարուի առնէ մը ի վեր, այսինքն ճիշդ այն միջոցին երբ մեր երանելիները գիրքի ու տրամադրու-թեան բարեփոխում կը տեսնեն։ Գի-տի ըսէինք՝ կ'երազեն...

Խօսք՝ Թրքական մամուլին պարբե-րական հրատարակութիւնները ։

Ահա ամէնէն վերջինը՝ «Սօն Փոս-թայի ըրածը, «Լ'Օմ Լիպր»ի ծանօթ յօդուածին առթիւ։ Թուրք թերթը ոչ միայն չի յօժարիր դաշնագրային ո-եւէ տրամադրութիւն ի նպաստ Սան-ճաքի Հայերուն, այլ եւ բացէ ի բաց կը հրաւիրէ զանոնք Ֆրանսական իշ-խանութեան դէմ գործել։ Աւելի ճիշդ՝ կը սպառնայ, հասկցնելով թէ աշ-խարհ «ի՛նչ կաղապարներու կրնայ մտնել», եւ հետեւաբար ի՛նչ փոր-ձանքներ բերել Հայերուն գլխուն...

Բարեկամութեան, համաձայնու-թեան առաջա՞րկ է մեզի։ Մտածումն անգամ ներելի չէ. Մարդիկը պարզա-պէս կ'առաջարկեն անձնատուր ըլլալ ամբողջովին, ուրիշներէ երես դար-ձնելով եւ իրենց ոտքը իյնալով... Այդ պարագային՝ կը խոստանան ո-ղորմիլ, այսինքն չնեղել, չլսելու հա-մար այլ բան»։

ԶՈՐՍ ՀՈՎՆԵՐԷՆ

— 1937ին Ֆրանսայի մէջ սպառած է 51,261,119 քիլօ ծխախոտ, 4 միլիար 570, 850,000 Ֆր. արժողութեամբ։

*** Հիթլէր երկու քոյրեր ունի, Անժէլա եւ Փօլա։ Առաջինը ամուսնա-ցած է, իսկ երկրորդը ամուրի է եւ կը բնակի Վիէննա։ Երկուքն ալ ներ-կայ եղան Նիւրըմպէրկի Նացի համա-գումարին։

*** Գերմանիոյ տնտեսութեան նա-խարար Հէր Ֆունք յայտարարեց, թէ սխալ է Միացեալ Նահանգներու ար-տաքին նախարար Հըլլի այն կարծիքը, թէ գերման տնտեսութեան մեթոտնե-րը պատճառ պիտի դառնան միջազ-գային առեւտուրի նուազման։ Ֆունք յարեց, որ Գերմանիա այժմ ի վիճա-կի է ոչ միայն երկկողմանի, այլ բազմակողմանի առեւտրական համա-ձայնութիւններ կնքելու օտար պե-տութեանց հետ։ Ան կրնայ, օրինակ, Նախանիւթ եւ հացահատիկ գնել եւ փոխարէնը ծախել ճարտարարուես-տական ապրանքներ։

ԽԹԻՐ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 4. ՀԱԼԷՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Ինչ իսկ պատմած է ինծի թէ ին-քը ինչ պատասխանած է Հայերուն նեղ կարգադրութիւնները եռ առնե-լու իր պնդումին. «Հայերու անունը խօսիլ մի՛ տալեր, ո՛չ մէկ խօսք ա-նոնց մասին։ Ո՛վ որ անոնց մասին խօսի ինծի, նոյնիսկ եթէ ամէնէն յառ-բարեկամս ըլլայ, թշնամի կը դառ-նայ»։ Այսպէս Սալահէտտին ամէն կողմ մտաւ եկաւ Հայերուն համար, բայց պարզ միակ անհատ մը ի՞նչ կրնայ ընել Կոմիտէին ուժին դէմ ։ Ինքն ալ հետեւանքները չափելով ա-մէն գործէ քաշուեցաւ ։

Վալին վերջին բառերը տեսակ մը վարանումով ըսաւ։ Քիչ մը դադարէ վերջ շարունակեց.

— Եթէ ես միշտ այն համոզումը չունենայի, թէ պաշտօնիս վրայ ունիմ է յարատեւեմ հանրութեան օգ-տակար ըլլալու համար, մինչեւ հի-մա յատուկ անոր օրինակին կը հե-տեւէի,— եւ խոշոր մարդը հառաչ մը արձակեց, կարծես ակամայ։

Լուպովնա Կրապովիչ ոտքի ելած էր։

— Շատ բան չեմ հասկնար այդ քա-ղաքական խնդիրներէն, Ձերդ Վսե-մութիւն, պատասխանեց։— Ես իրո-ղութիւններ միայն կը տեսնեմ, զար-հուրելի իրողութիւններ։ Անոնց պա-տասխանատուն ո՛վ է, չեմ գիտեր ։ Բայց գոնէ կը փափաքիմ բարեկամու-հիիս օգնել։

Վալին ձեռքը անոր երկնցնելով.

— Վստահ եղէք թէ ամէն բան պի-տի ընեմ, ձեռքէս եկածը, ձեզի օգ-նելու համար,— ըսաւ եւ առաջնոր-դեց զայն մինչեւ դուռը։

Երբ Լուպովնա Կրապովիչ Հայերու զանուած նոյն խանը վերադարձաւ, Վալիին հրամանը արդէն իր ազդե-ցութիւնը գործած էր։ Հայերու կա-րաւանը այդ զարհուրելի բնակավայ-րը ձգելու վրայ էր եւ լայն շարքերով այդ դժբախտները դրան առջեւ էին արդէն։ Շատերը այնքան տկար էին-կած էին որ չէին կրցած միւսներուն հետեւիլ, ամբողջ թիւ մըն ալ մեռած էին եւ անոնց մարմինները ստուերա-ցուցած էին նեղքին բակին մէկ ան-կիւնը բարձրացած դիակոյտը։ Դը-րան առջեւ եղողներն ալ երերալ սա-տանեալ, անձայն անշշուկ եւ առանց ոեւէ արտայայտութեան վիճակ մը ունէին։

Ժանտարմայի թուրք ենթասպային զառնալով, Լուպովնա Կրապովիչ իր թուղթը ցոյց տուաւ եւ փափաք յայտնեց Սիրանոյշը տեսնել

Զաւուշը կորդայ ուշադրութեամբ եւ գոզունի ժպիտ մը թռաւ իր երե-սին վրայ։

— Նորին Վսեմութիւն Վալին կը փափաքի՞ արդեօք որ ես զատեմ այդ կիները եւ ղրկեմ իրեն տանիս,— հար-ցուց թուղթը ետ տալով։

— Ո՛չ, ես կը փափաքիմ միայն եր-կու կիները տեսնել եւ անմիջապէս ։

Զաւուշը անոր նայեցաւ աչքերը անկած անսովոր ծիծաղով մը։

— Այո՛, այդպէս աւելի աղէկ է, դուն կը փնտռես զանոնք անձամբ ։ Ես չեմ կրնար ամէնքը ճանչնալ։ Քե-զի հետ ժանտարմա մը կուտամ,— եւ ժանտարմաներէն մէկուն նշան ը-րաւ։

Ենթասպան պէտք եղածը անոր ը-սելէն վերջ, ժանտարման ճամբայ մը բացաւ այդ մարդոց հեղեղին մէջ եւ Լուպովնա Կրապովիչ անոր հետեւե-ցաւ խանին ներսը։ Սիրանոյշ եւ Մե-լինէ Արամը գտաւ միւսներէն տեղը ։ Ձարիին քով կեցած կը սպասէին համ-բերութեամբ, որպէսզի հնար ըլլայ ձգել զարհուրելի այդ վայրը։ Անոնց շուրջ կը հնչէր հիւանդներուն հեծծ-ծիւնը եւ մահամերձներուն հռնդիւ-նը, ինչպէս նաեւ ժխորը դուրս շուող-ներուն, որոնք սակայն դէպի խանին դուռը դժուարաւ քայլ կ'առնէին ։ Հէգ մանուկներ, իրենց մայրիկնե-րուն կառչած, կամ չափահասներուն կցուած, անձկագին աչքերով անոնց կը հետեւէին։ Ուրիշներ՝ որոնց վեր-ջին ազգականները կամ ծնողքը գիշե-րը մեռած կամ այդ բակին հողե-վարք էին, հանդարտօրէն եւ զուռաս նստած էին գետինը։ Ու այդպէս պի-տի մնային մինչեւ որ ուժասպառ կա-րենային իրենցմէ առաջ գացողներուն հետեւին երթալ՝ էգի մշտնջենական լռութիւնը, միա՛կ յո՛յսը որ իրենց կը մնար եւ զոր ոչ ոք կրնար յափշ-տակել իրենց ձեռքէն...։ Աղտեղի վարշամակին տակէն խորասոյզ ու տենդաբորբ աչքերով Սիրանոյշին մե-ռելատիպ ու քաշուած դէմքին վերեւ կը ծփար ծիծաղի մը ստուերը, երբ տեսաւ Լուպովնա Կրապովիչը որ ի-րեն կողմը կուգար։

— Հոս եմ, ա՛ղբ իմ Սիրանոյշ,— աղաղակեց Ռուսուհին, գրկելով իր յարեկամուհին։— Վալին ապահովեց իմ Պոլիս ճամբորդութիւնս եւ հոգ պիտի տանի որ մենք քեզ նորէն գը-տնենք ։

— Ինչո՞ւ համար։ Ո՛չ ոք պէտք ու-նի զիս նորէն գտնելու, Լուպա Լու-պովնա։ Ես ուրախ եմ միայն որ այլ-եւս քու կեանքդ խղճիս վրայ բեռ չեմ ունենար։ Ապահով Պոլիս գնա։ Ահա թուղթ պանքայի վրայ, որ քեզի պի-տի փոխանցէ բոլոր հոն ամանդ ունե-ցածս։

Լուպովնա Կրապովիչ մեքենաբար առաւ Սիրանոյշին իրեն երկարած թուղթը զոր յամրօրէն դարձուց մատներուն միջեւ։ Զէր գիտեր, թէ ինչպէս անդրադառնայ Սալահէտտին պէյի մասին Վալիին խօսքերուն, այս չարի պէս կարծր յուսահատութեան պահուն՝ որուն մատնուած էր Սիրա-նոյշ։ Վերջ ի վերջոյ ըսաւ.

— Պէքիր Սամի պէյ Սալահէտտինի մասին խօսեցաւ ինծի։ Պաշտօնէն հը-րաժարեր է, երբ մեզի դէմ կարգա-դրութիւնները (ինքզինքն ալ անզի-տակցաբար Հայերուն հետ կը հաշ-ւէր) չէ կրցեր ետ առնել տալ կամ փոխել։ Պէտք է ըսեմ քեզի որ այս բաներուն պատասխանատու են Թա-լէաթ եւ Էնվէր։

Սիրանոյշ յուսեթեամբ մտիկ կ'ընէր։

— Սալահէտտի՞ն,— հարցուց յե-տոյ, կարծես ուշաբերած մէկու մը պէս։— Այո՛, բնականաբար ան ոեւէ յանցանք չունի։ Ապահովաբար, ա-սիկա գիտեմ ես։ Ու միւսները...

Դադար մը առաւ։ Ցետոյ տարբեր շեշտով մը, երբ թէ քիչ առաջ լածը մոռցած էր արդէն, ըսաւ.

— Գնա՛, Լուպա՛, գնա՛։ Լաւ է որ քեզ ապահովութեան մէջ գիտնամ։

Թարգմ. ՆՏԱՆ

(Շար.)

ներ : Եբրայական խնդիրը պարզապէս մէկ երեւոյթն է այս հարցին : Մեր դիրքը ճշդուած է փաստական անվիճելի տուեալներով : Համաշխարհային յեղափոխականութիւնը ամբողջ 16 տարի անհաշտ թշնամի մը եղաւ ֆաշականութեան, հակառակ մեր վարած քաղաքականութեան : Իտալիոյ մէջ մեր քաղաքականութիւնը սահմանուած է սեմական այն տարրերուն որոնք նաւուն մտնելու կը փորձեն յարձակելու համար : Բայց եւ այնպէս, այն իտալահպատակ Հրեաները որոնք անվիճելի արժանիքներ ունին, զինուորական թէ քաղաքային, Իտալիոյ եւ անոր կարգուսարքին հանդէպ, պիտի վայելեն որոշ հակացողութիւն եւ արդարութիւն : Գալով միւսներուն, անոնց հանդէպ պիտի վարենք անջատման քաղաքականութիւն մը » :

Այս ճառը որ 26 վայրկեան տեւեց, մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Գերմանիոյ մէջ, ուր այլեւս որ եւ է կասկած չունին Իտալիոյ աջակցութեան մասին :

Թրիէսթէի 3000 Հրեաները բացակայ էին այս բանախօսութենէն : Մուսոլինի ակնարկեց նաեւ Աւստրիոյ կցումին.— « 1938 մարտին տեղի ունեցաւ դէպք մը որ կը ձեւակերպուէր 1878էն ի վեր : Միլիոնաւոր քաղաքացիներ կը ցանկային ատոր եւ ոչ մէկը հակառակ էր : Թրիէսթէ կը գտնուի նոր կացութեան մը առջեւ, բայց պատրաստ էդիմադրաւելու զայն» :

«Հանրաքուէն անընդունելի է, Չեխերը պիտի կռուին»

25էն 50 տարեկաններ զինուոր

Մինչ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի նախարարները արիւն - քրտինք մտած էին Լոնտոնի մէջ, խաղաղօրէն լուծելու համար վէճը, առանց չեխական կառավարութեան կարծիքն առնելու, այս վերջինը կը ճշդէր իր դիրքը, վճռապէս մերժելով հանրաքուէն : Արդէն հաղորդած էինք փոխ - վարչապետին ճառը : Վարչապետը ինք, Միլան Հոճա, կիրակի օր ճառ մը խօսելով, հանդիսաւորապէս խոստացաւ թէ հանրաքուէ պիտի չկատարուի եւ թէ պիտի կռուին մինչեւ մահ : Այս ճառէն առաջ, նախարարական խորհուրդը որոշած էր ամբողջական զօրաշարժ կատարել, առաւելաբար բայց յարատեւօրէն : Զօրաշարժի գործողութիւնները կը շարունակուին գիշեր ցերեկ : Քսանէն մինչեւ յիսուն տարեկան բոլոր տղամարդիկ զինուորութեան ենթակայ ըլլալով, իրաւունք չունին երկրէն հեռանալու : Արտասահմանէն հասած բոլոր նամակները եւ հեռագիրները գրաքննութեան կ'ենթարկուին : Կառավարութիւնը ժամէ ժամ կը սպառէ գերմանական արշաւանքին : Փոքր արշաւ մը տեղի ունեցած է արդէն, Աշի մէջ, ուր Գերմանացիներ կոխեցին մաքսատունը եւ պաշարեցին զայն, ձեռնառումբերով, գնդացիրներով եւ մեքենաչարժ հրացաններով : Ներսը մնացած երեք պաշտօնեաներ դուռները փակելով հրթիռներ արձակեցին, օգնութիւն խնդրելու համար : Երբ ոստիկաններն ու զինուորները եկան, 200 արշաւողները Գերմանիա փախան, վիրաւորելով երեք պաշտօնեաները : Կառավարութիւնը կը կարծէ թէ այս կարգի արշաւները պիտի շարունակուին, քանի որ առաւելաբար հրոսախումբեր կազմուած են սահմանագլուխին վրայ, փախստական Գերմանացիներու կողմէ : Անշուշտ այս դէպքերուն պիտի յաջորդէ բուն զինուորական միջամտութիւնը, եթէ կարելի չըլլայ խաղաղութեամբ կարգադրել վէճը :

Վարչապետը իր ճառին մէջ բացատրեց թէ կառավարութիւնը կարելին փորձեց, խաղաղութեամբ լուծելու համար վէճը, բայց ըմբոստութիւն ծագեցաւ ճիշդ այն պահուն երբ կը կարծուէր թէ բանակցութիւնները պիտի յաջողին : Այն ատեն կառավարութիւնը վճռապէս գործի ձեռնարկեց : Պաշարման վիճակը պիտի չվերջանայ ըմբոստ շրջաններուն մէջ, ցորչափ անհրաժեշտ է բարեկարգութեան համար : Վարչապետը աղդարարեց .

— « Ինչ որ հանրաքուէ կը կոչեն, չի կրնար մշտապէս լուծել հարցը : Այս մասին համաձայն են ոչ միայն երկրին վարիչները, այլեւ բոլոր այն բանիմաց մարդիկ որ կը ճանչնան Չեխոսլովաքիոյ եւ Կեդր. Եւրոպայի պայմանները, որոնք այնքան բարդ են, թէ ազգութիւններով եւ թէ հողերով : Հանրաքուէն անընդունելի է, որովհետեւ նմանօրինակ խնդիրներու ամբողջ շարք մը պիտի բանայ : Բայց եւ այնպէս կառավարութիւնը վճռած է աշխատիլ խաղաղութեան համար : Ցանուցիր պետութեան սահմանադրական իշխանութեանց կը յայտարարեմ — Հակառակ Հէնլայնի մերժումին եւ հակառակ փորձուած ապստամբութեան, կառավարութիւնը հակելով երկրին հողային ամբողջութեան վրայ, պիտի շարունակէ խաղաղ համաձայնութեան մը յանգիլ ազգութեանց եւ մասնաւորապէս Գերմաններուն հետ : Այդ համաձայնութեան համար կառավարութիւնը այլեւս պէտք չունի Հէնլայնի, ոչ ալ իր գործակիցներուն որոնք փախած են, որովհետեւ պատահած դէպքերը կ'ապացուցանեն թէ կառավարութիւնը այսուհետեւ ուղղակի գործ ունի Զուտէթեան գերման ժողովուրդին պանդուխտներուն հետ, որոնց մեծամասնութիւնը համաձայնութիւն կ'ուզէ» :

Ճառը վերջացաւ հանդարտութեան եւ համերաշխութեան յորդորներով :

Հէնլայն 40,000 կամաւոր հաւաքած է

Հէնլայն, Զուտէթեան Գերմաններուն Առաջնորդը, որ այժմ Գերմանիա կը գտնուի, նոր եւ աւելի կրակոտ յայտարարութիւն մը ուղղելով իր կուսակիցներուն, հաղորդեց թէ 40.000ի հասած է իր հաւաքած կամաւորներուն թիւը . Անոնք հրաման ստացած են դրաւելու «հայրենիքին սահմանները եւ պատելու իրենց հարստահարեալ եղբայրները » : Յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ չեխական կառավարութիւնը «այլեւս տէր չէ կացութեան, բոլշեւիկեան տարրերուն հանդէպ : Պ. Պէնէշ սուտ կը խօսի եւ մինչեւ վերջին վայրկեանը կը խաբէ իր ժողովուրդը բուն կացութեան մասին : Ան այնքան կոյր չէր բանուորին եւ գիւղացիին չի խոստովանիր իր քաղաքականութեան կործանումը : Ան իր վերջին յոյսը դրած է եւրոպական աղէտի մը վրայ : Հասած է ծայրագոյն անձկութեան ժամը : Հետեւաբար մենք կը պահանջենք ինքնապաշտպանութեան իրաւունքը, կազմելով Զուտէթեան Գերմաններու արձակազէն բանակը» :

Հէնլայնի ծրագրին համաձայն, արձանագրուած 40.000 կամաւորները պիտի բաժնուին չորս մասի, իւրաքանչիւրը 10.000 հոգի : Տակաւին հարիւրաւորներ կ'արձանագրուին նոյն դրօշին տակ :

*** Գերմանական թերթերը կը շարունակեն կծու մեղադրանքներ ուղղել չեխական կառավարութեան դէմ : Կառավարութիւնն ալ սկսած է ձերբակալել կասկածելի Չեխերը, իբրեւ պատասխան Հէնլայնի կուսակցութեան լուծման :

ՔԱՍԶԱՆ ՄԱՐԴ ՔՈՒՍԻ ՍԸ ՏԱՐԻ

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ընդհ. գործադուլ հռչակեցին Սէնի եւ Սէն - է Մառնի նահանգներուն մէջ, հետեւողութեամբ Լիոնի բանուորներուն որոնք ուժգնօրէն կը շարունակեն պայքարը :

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՅ Թագաւորը, որ Փարիզ կը գտնուէր, իր երկիրը վերադարձաւ, Զուիցերիա եւս հանդիպելով :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵՐԻ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 21 Սեպտեմբեր, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, իր ակումբին մէջ, կը խօսի ընկեր ԻՇԽԱՆԵԱՆ :

ԱՆԻԵՐ ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԲԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 23 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական ճաշարանին մէջ, կը զեկուցանէ Ընկ. Վ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ :

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Դարզպետ» խումբի ճեղթական դասախօսութիւնը 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին : կը դասախօսէ Ընկ. Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ . Նիւթը՝ «Նոր սերունդի կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը» :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մոնբէլիէի «Իշխան» խումբի ընկերները՝ 21 Սեպտ. երեկոյ, կարեւոր օրակարգ : Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Յ. ՊԱՊԻԿԵԱՆ :

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Աթապեկեաններու բնակարանը, կարեւոր օրակարգ : Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը :

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆ ԼՈՒԻԻ պատանիներու խմբական ժողովները՝ 21 Սեպտ., Չորեքշաբթի, սովորական տեղը :

ԳԱՐԼՎԱՐ ՕՀԱՆԵՍԻ «Ռոստոմ եւ «Քրիստափոր» խումբերու ժողովները, 22 Սեպտ., սովորական տեղը :

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ խումբի ժողովը՝ 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ, սովորական տեղը :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Րաֆֆի» խումբի ժողովը՝ 21 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԽՐՈՒՍԱՂԵ՛Մ, Ե. ՈՒՍԱՂԵ՛Մ...
ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան

Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը տպուած՝ վարդագոյն ազնիւ թուղթի վրայ :

Գին.— սովորական թուղթի վրայ ստացուածներ պիտի ծախուին 5 ֆրանք մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, անկէ վերջ 7.50 ֆրանք : Վարդագոյն թուղթի վրայ տպուածները՝ (այսօրուընէ 7,50) ֆրանք : Ամեն մէկ հատորի ապսպրանքին համար դրկել փոստի ծախք 0,65 դրամանիշ : Արտասահման 10 եւ 15 ֆրանք (ըստ երկրի) : Դիմել՝ Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին

S. Diradourian 2 Rue Philippede Girard, Մարսէյլ :

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔ
(Նշխարներ Աստուածապարէն)

ՎԱՐԴԻՆԷ ԵՂԻՇԷԵԱՆԻ

Յառաջաբան՝ Շ. Նարդունի

Պատկերներ Աստուածապարի կեանքէն եւ գաւառական խոհարհ գաղթականներուն ապրումներէն : Գրուած երգիծական շունչով եւ հայրենասիրութեամբ :

Իր գիւղը կամ քաղաքը կորսնցուցած ամէն տարագիր իր հոգիին խօսող կէտ մը պիտի գտնէ անպայման :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տրապիզոնի նահանգի Թրեպոլի գաղաքէ Տէր Գարապաշեան ընտանիքէն որդին՝ Յարութիւնը, որ պատերազմէն առաջ գաղաքը կը գտնուէր : Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Hanedaniani, 83, Rue de la Pointe, La Garenne, Colombes (Seine) :

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անունը Մարիամ, հօր անունը Յովակիմ : 1928ին կը գտնուէր Յունաստան : Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France :

— Մարաշցի Անտոն Պալճեան կը փնտռէ իր կինը՝ Շուշան Քէօրօղլեան, Հալէպէն եկած Մարի Ալթունեան անունով, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին : Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine) :

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երիտ. Ընկերակցութիւնը ողջերթի երեկոյթ-պարահանդէս մը սարքած է Հոկտ. 1ին, ժամը 21էն մինչեւ առաւօտ, Պրէպան Մարսէյլի սրահին մէջ, ի պատիւ հայ զինուորցուներու :

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը՝ 22 Սեպտեմբեր Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին : Խիստ կարեւոր օրակարգ : Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է :

ԿՈՒԶՈՒԻ

Պիվէրի (Կարսեան) Կրթասիրաց Միութիւնը կը փնտռէ կարող ուսուցչուհի մը : Դիմել մինչեւ Սեպտեմբեր 30 կամ Հոկտ. 15, հետեւեալ հասցէին . Léon Kayadjanian, Cartier Colle Vielle, Gardanne (B. D. R.) :

La Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	285 ֆրանք	150 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 21 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 21 Septembre 1938

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3840

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՉԵԽԱԿԱՆԸ...

Գաղտնիք չմնաց այլեւս։ Վարագոյրը յայտօրէն բացուած է դիւանագիտական թատերաբեմին վրայ, պարզելով ահաւոր ողբերգութիւն մը,— Անճար պետութիւն մը իր բախտին ձգուած, լքուած բոլոր հանդիսաւոր յանձնառութեանց, նոյնիսկ զինակցութեանց։

Բոլորովին տարբեր հարց է թէ այդ պետութիւնը,— Չեխոսլովաքիան, ընդունա՞կ էր աւելի երկար ապրելու, հաստատուած ըլլալով արուեստական հիմերու վրայ, իբրեւ թխածոյ խճանկար մը զանազան ազգութեանց։

Մենք այսօր կ'ուզենք խնդիրը քննել տարբեր տեսակէտէ մը, յայտնակեր նորագոյն սնանկութիւնը, այնքան չնախատեսելի ու անպարտելի։

Այս պատկերը ո՞րքան կը յիշեցնէ մեր ժամանակակից պատմութիւնը, 1878ին, 1895 – 96ին, 1908 – 1914ին եւ վերջապէս 1920 – 22ին..

Ինչպէս այն ատեն, այսօր ալ օրուան վարիչները մէկ օրէն միւս վարպետ բանաձեւեր կը գտնեն, արդարացնելու համար որեւէ նահանջ կամ խուսափում։

Երէկ՝ վեց պետութեանց «Ներդաշնակութեան» կամ հաւասարակշռութեան բանաձեւն է որ մեր մուխը կը մարէր, ճակատագրական պահուն։ Ծիշդ այն վայրկեանին երբ կը կարծէիր թէ քանիերորդ ժամ է մնացած, փշուր մը արդարութիւն, հատուցում ստանալու համար։

Այսօր գտած են աւելի ճկուն եւ մարդկային — մարդասիրական — բանաձեւ մը, խաղաղութի՛ւն։

Այո՛, խաղաղութիւն ամէն գնով, խնայելու համար միլիոնաւոր զոհեր եւ նիւթական փլուզումներ։ Խաղաղութիւն, քանի որ վիթխարի եւ անողոք ուժ մը, հիթլերական Գերմանիան, եւ անոր հետ ալ նոյնքան ամեհի ուժ մը, Ֆաշական Իտալիան կը սպառնան բոցավառել Եւրոպան։

Եւ ինչո՞ւ այդքան իրար անցնիլ, քանի որ զոհողութիւնը պիտի կատարուի ուրիշի գլխուն վրայ,— միշտ ի հաշիւ տկարին եւ անճարին։

Իսկ հանրային կարծի՞քը... Օ՛, միշտ արթուն է այն, ինչպէս հայկական ողբերգութեան զանազան շրջաններուն, երբ արիւնը կը հոսէր գետերու պէս, երբ ամբողջ գիւղեր եւ քաղաքներ մոխիրի վրայ կը նստէին, երբ հարիւր հազարաւոր այրեր, կիներ եւ մանուկներ սպանդանոց կ'առաջնորդուէին անարգել։ Աւելի զիւրաւ թան ոչխարի հօտերը...

Այն ատեն «հայասէրներ» կային։ Կամ աւելի ազնիւ բառով մը՝ մարդասէրներ։

Այսօր ալ կան զանազան «սէր»երով տոգորուած դէմքեր եւ հոսանքներ, որոնք ճառեր կը խօսին եւ կրակոտ բաներ կը գրեն, յանուն ժողովրդապետութեան, քաղաքակրթութեան, մարդկութեան։

Եւ կոչե՛ր, հրապարակային ժողովներ, բացագանչութիւններ ու բանաձեւեր, որոնք սահմանուած են սիրտ պաղչելու։

Երէկ Ժոռէսներն եւ Փրէսանսէներն էին որ արդարութիւն կը պահանջէին, այնքան հզօր դէմքերու հետ,— փոթորկելով անհամար բազմութեանց հոգիները։ Եւ հալածականները, միշտ խանդավառ ու դիւրահաւան, կը կարծէին թէ Եւրոպան է որ բռունցքը սեղմած՝ պիտի գործադրէ արդարութիւնը։

Այսօր Լէոն Պլումներն ու Մարսէլ Քաշէններն են որ կ'ափսոսան, երբեմն ալ շանթեր կ'արձակեն, տեսնելով տկարին լքումը եւ զօրաւորին յաղթանակը։

Ֆրանսայի նախկին վարչապետը, որ այժմ զբաղած է խմբագրականներ հասցնելով, որ դեռ քանի մը օր առաջ կը ծափահարէր Պ. Չէյմպրլէնը եւ կը թելադրէր նաեւ օգնութեան կանչել Մ. Նահանգներու նախագահը, ափսոսանքի անզօ՛ր աղաղակ մը կ'արձակէր երէկ,— նոր կացութեան առջեւ։ Կը զարմանար որ Չէյմպրլէն Պէրխթէսկատէն գնաց, «բայց ոչ ոք Լոնտոն հրաւիրեց Պ. Պենէշը կամ Հօճան»։ Եւ կ'ողբա՛ր,— առանց անոնց մասնակցութեան կազմուած է ծրագիր մը, «որ կը յօշոտէ Չեխոսլովաք պետութեան երկիրը, կ'անդամատէ անոր գերիշխանութիւնը եւ կը լուծէ զինակցութիւնները»։ Եւ ամօթապարտ կը զգար ինքզինք։

Իսկ համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն, որ այնքան վառ յոյսեր ներշնչած էր Չեխերուն, կռնակը տուած՝ Մոսկուայի, տակաւին «կեցցէ՛ Չեխոսլովաքիոյ ամբողջութիւնը» եւ «կեցցէ՛ խաղաղութիւնը» կ'աղաղակէր երէկ, մասնաւոր յայտարարութեամբ մը.

— « Այս յաղթանակէն վերջ, Հիթլեր վաղը կրնայ պահանջել Ֆրանսական գաղթավայրերը եւ Ալզաս - Լոռէնը, իսկ Մուսոլինի կրնայ պահանջել Թունուզը, Քորսիքան, Նիսը եւ Սավուան։ Ֆրանսայի ապահովութիւնը եւ խաղաղութիւնը վտանգուած են այսպէս նպաստակելով գերման ժողովուրդի դահիճին կամքին»։

Այսպէ՛ս կը գրէին Համիտի կամ Իթթիհատի օրով ալ, երբ աւելի հաստատուն վիճակ ունէր Եւրոպան, երբ երկու մարտանոց թաւական էին խափանելու ջարդերը...

Ի՞նչ բան փոխուած է հայկականէն մինչեւ հայաէշական կամ չեխականը, իբրեւ քաղաքականութիւն կամ յառաջդիմութիւն։

Այո՛, փոխուա՛ծ է բան մը, բայց դէպի աւելի գէշը.. աւելի վատը։

Երանի՜ թէ կարենայինք ըմբռնել, հիմա որ աշխարհը կը տեսնէ ու թէ պզպզուն սպակիներով, այլ աչօք բացօք։ Եւ ամէն օր ու... մերկ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՄԻԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ ԼՈՆՏՈՆԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՈՐՈՇՈՒՄԸ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՀԱՂՈՐԴՈՒԵՑԱՒ ՉԵԽԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Ընդհանուր յուզում Չեխոսլովաքիոյ մէջ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ գումարեց երկուշաբթի օր, նախագահութեամբ հանրապետութեան նախագահին, քննելու համար Լոնտոնի մէջ գոյացած համաձայնութիւնը։

Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ.

— « Վարչապետ Պ. Տալատիէ եւ արտաքին նախարար Պ. Ժորժ Պոնէ զեկուցում տուին Լոնտոնի մէջ կատարուած բանակցութեանց եւ այն պայմաններու մասին որոնց հիման վրայ համաձայնութիւն գոյացած է բրիտանական կառավարութեան հետ։ Նախարարական խորհուրդը իր հաւանութիւնը յայտնեց վարչապետին յայտարարութեանց եւ դիրքին, ինչպէս եւ բրիտանական կառավարութեան հետ համախորհուրդ առաջարկուած լուծումներուն »։

Ընթերցողներուն համար գաղտնիք չէ այս դիւանագիտական բացառութեան իմաստը։ Ինչպէս մանրամասնօրէն յայտարարած էինք երէկ, Անգլիա եւ Ֆրանսա համաձայնած են անդամատելու եւ չէզոքացնելու Չեխոսլովաքիան, միեւնոյն ատեն չեղեալ համարելով այդ երկրին զինակցութիւնը Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան հետ։ Հիթլերի վերջնագրին համաձայն, անյապաղ Գերմանիոյ պիտի յանձնուին այն շրջանները որոնց բնակչութեան 75 առ հարիւրը Գերմանացի են։ Այն շրջանները ուր գերմանաբնակ տարրը 50 առ հարիւրը կ'անցնին, բայց 75 առ հարիւրէն վար կը մնան, պիտի վայելեն տեղական ինքնավարութիւն, ինչպէս նախատեսուած էր չեխական կառավարութեան 4րդ ծրագրով։ Միեւնոյն սկզբունքը պիտի գործադրուի Չեխոսլովաքիոյ հարաւային եւ արեւելեան շրջաններուն մէջ, ուր Լեհերը եւ Հունգարները կարեւոր թիւ մը կը կազմեն։ Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմանները պիտի երաշխաւորուին պետութեանց կողմէ։

ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՄԵՆԱՄԵԾ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Բոլոր թերթերը կը գրեն թէ նախարարական խորհուրդը հաւանութիւն յայտնեց միաձայնութեամբ։ Այս առթիւ լրագիրները կը հաւաստեն թէ բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան, այդ որոշման յանգելէ առաջ։ Մասնաւորապէս ժխտական դիրք բռնած էր գաղութային նախարարը, Պ. Փոլ Ռէյնօ, որ կ'առաջարկէր տեղի չտալ Հիթլերի սպառնալիքներուն առջեւ։ Չէյմպրլէն - Հիթլեր ծրագրին դէմ պայքարեցան նաեւ գաղթային նախարարը՝ Պ. Մանտէլ, որ գործակիցն եղած է Քլէմանսոյի, հողագործական նախարարը՝ Պ. Քէօյլ, եւ ծովային նախարարը, Պ. Քամփէնքի։

Ֆրանսական կարգ մը շրջանակներ նուաստացման տպաւորութիւն մը կրեցին, երբ իմացան թէ կառավարութիւնը ընդունած է Հիթլերի պայմանները։ Անոնց կարծիքով, Ֆրանսա դիւանագիտական ամենամեծ պարտութիւնն է որ կը կրէ 1906էն ի վեր, երբ Վիլհէլմ Բ. ստիպեց հրաժարեցնել արտաքին նախարարը, Պ. Տէլքասէ։ Թերթ մը կ'ըսէ այս առթիւ.— «Հիթլեր այլեւս պատճառ չունի Եւրոպան պատերազմի անդունդը գլորելու, քանի որ իր բոլոր ուզածն առաւ »։

ՉԵԽԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԸ ԿՈՒԼԱՅ

Նախարարական խորհուրդէն վերջը, արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունեց չեխական դեսպանը, Պ. Օզուսկի եւ անոր հաղորդեց Ֆրանսայի որոշումը։ Դեսպանը հազիւ կրցաւ զսպել իր յուզումը, երբ դուրս կ'ելլէր արտաքին գործերու պաշտօնատունէն։ Արցունքներ կը հոսէին իր աչքերէն, երբ իր դիմացը տեսաւ թերթերու թղթակիցները որոնք անհամբեր լուրի կը սպասէին։ Դեսպանը հազիւ կրցաւ արտասանել հետեւեալ բառերը.

« Իմ երկիրս դատապարտեր են առանց լսելու զայն... »։

Փարիզի չեխական շրջանակներուն մէջ կ'ըսեն թէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ կատարուած բանակցութեանց ատեն, Հիթլեր բացարձակապէս պնդած է իր պայմաններուն վրայ եւ անտեսած՝ չեխական կառավարութիւնը։ Այս կացութեան առջեւ, երկու պետութիւնները հարկադրուած են տեղի տալ, խնայելու համար նոր պատերազմ մը որ կրնար սուղի մասնել միլիոնաւոր բնտանիքներ։

Ֆրանսայի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը հաւաստեն թէ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը «կորովի եւ յամառ» պայքար մը մղած են, որպէսզի Անգլիա հաւանի երաշխաւորութիւն առանձնել Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմաններուն համար։ Անգլիոյ նախարարները այս կէտին մէջ տեղի տուած են երեք ժամուան զաղտնի խորհրդակցութենէ մը վերջ։ Երկու կառավարութիւնները ջանացած են «կարելի եղածին չափ ցաւ չպատճառել, վիրաբուժական գործողութիւնը կատարած ատեն »։

Սասունցի Դաւիթի հազարամեակը

Հայաստանի կեդր. Գործկոմի Սեպտ. 7ի նիստին մէջ որոշեց 1939 Մայիսին տօնել «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեայ յոբելեանը, «որ բացառիկ պայծառութեամբ արտայայտուած է ժողովրդի ազատասիրական ոգին ու հերոսութիւնը, նրա պայքարն օտարերկրեայ նուաճողների դէմ»։ (Խ. Հայաստան, 8 սեպտ.)։

Հռչակաւոր Բերիան Մոսկուա կը փոխադրուի

Վրաստանի կեդր. Կոմիտէն նիստ գումարելով օգոստոս 31-ին, պաշտօնէ արձակեց Ա. քարտուղարը՝ հռչակաւոր Բերիան, որ ուրիշ աշխատանքի մը կոչուած է Մոսկուայի մէջ։ Իրեն յաջորդած է Նեստորովիչ Չարկվիանի։ Երկրորդ քարտուղարն ալ փոխուած է (Շերոզիանի, փոխան Կոճլամազաշվիլիի)։

Բերիա Կովկասի ամենազօր փոխարքան էր, որ այնքան գլուխներ վառեց, սկսելով Աղասի Խանջեանէն։

Հիթլեր եւ Չէյմպրլէն կը տեսակցին այսօր

Հիթլեր Կոտէսպէրկ (Հռէնոս) գնաց երէկ, սպասելով Անգլիոյ վարչապետին որ հոն պիտի երթայ այսօր, չորեքշաբթի, յայտնելու համար անգլօ-ֆրանսական պատասխանը։

*** Փրակայէն կը հեռագրեն թէ չեխական կառավարութիւնը սկզբունքով ընդունած է անգլօ-ֆրանսական ծրագիրը, խուսափելու համար պատերազմէն. բայց կարգ մը լուսաբանութիւններ պիտի պահանջէ։ Երէկ նոր ժողով մը գումարուեցաւ, խմբագրելու համար վերջնական պատասխանը։

ՉԵԽԵՐԸ Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԸՆԴՈՒՆԻՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄԱՏՈՒՄԸ

Հունգարիա եւ Լեհաստան ալ բաժին կ'ուզեն առնել

Աւելորդ է ըսել թէ անգլօ-ֆրանսական որոշումը ընդհանուր զարմացում պատճառեց Չեխոսլովաքիոյ մէջ։ Դահլիճը գիշերանց նիստ գումարեց, նախագահութեամբ Պ. Պենէշի, քննելու համար ծրագիրը։ Պարզ է որ գերագոյն զոհողութիւնը կը պահանջուի Փրակայէն, իբրեւ փրկագին խաղաղութեան։ Կատարեալ անելի մը մատնուած է երկիրը։ Առաջարկուած պայմանները ընդունիլ՝ կը նշանակէ բաժան-բաժան ընել երկիրը, իսկ մերժելը անխուսափելի պիտի դարձնէ պատերազմը։

Հանրապետութեան նախագահը բանալով ժողովը, բացատրեց կացութեան ծանրութիւնը եւ իւրաքանչիւրին պատասխանատուութիւնը, մանաւանդ որ գինակիցները իրենք դասալիք եղած են, յանուն խաղաղութեան։ Լոնտոնի ծրագիրը ռումբի մը ազդեցութիւնը գործեց եւ առաջին անգամ ըլլալով չեխական կառավարութիւնը համոզուեցաւ թէ մինակ մնացած է հիթլերական Գերմանիոյ դէմ, փոխանակ պաշտպանուելու իր գինակիցներուն՝ Ֆրանսայի, Խ. Միութեան եւ հաւանաբար Անգլիոյ կողմէ։ Կառավարութեան առջեւ կը մնային երեք ելքեր.—

1. Ընտանցել վերջնական որոշումը։ Համոզել Անգլիան եւ Ֆրանսան որ նորէն քննեն խնդիրը, այն յոյսով թէ այդ երկիրներու հանրային կարծիքը կրնայ մէկդի դնել տալ ծրագիրը։

2. Սկզբունքով ընդունիլ ծրագիրը եւ պայքարիլ խորհրդաժողովի մը մէջ, օգնութիւն խնդրելով։

3. Մերժել ծրագիրը իբրեւ անընդունելի եւ կռուիլ, ի հարկին բոլորովին առանձին։ Այս առթիւ ըսենք թէ երկուշաբթի իրիկուն ժամը 7.30ին Փրակայի բոլոր լոյսերը մարած էին եւ օդանաւային մարզանքներ կատարուեցան, ինչ որ առաջին անգամ տեղի կ'ունենար ամիսներէ ի վեր։

Երէկ ժամէ ժամ կը սպասուէր վերջնական որոշման, որ պէտք է Լոնտոն հաղորդուի Չէյմպրլէնի եւ Հիթլերի երկրորդ տեսակցութենէն առաջ։

Աննկարագրելի է բուն ժողովուրդին զայրոյթը, որ խորապէս կ'ազդէ կառավարութեան վրայ։ Օտար դեսպանները, եւ մասնաւորապէս անգլիականն ու Ֆրանսականը անընդհատ կ'այցելեն արտաքին գործերու պաշտօնատունը, իմանալու համար կառավարութեան որոշումը։ Նախարարները գլուխ քերելու ժամանակ չունին, գիշեր թէ ցերեկ։ Վարչապետը պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ.

— « Անգլիական եւ Ֆրանսական կառավարութեանց խորհրդակցութեան արդիւնքը այժմ կը քննուի դիւանագիտական բանակցութիւններով։ Ինչպէս ըսի երէկ, կառավարութեան բոլոր տարրերը եւ բոլոր սահմանադրական իշխանութիւնները միացեալ ճակատ մը կազմած են եւ այդպէս ալ պիտի մնան։ Կառավարութիւնը իր կարելին պիտի ընէ, ժողովուրդին կենսական շահերը պաշտպանելու եւ պետութիւնը վնասէ փրկելու համար »։

Աներդհատ ժողովներուն հետ միաժամանակ յառաջ կը տարուի զօրաշարժը։ Թերթերը եւ երեսփոխանները բացէ ի բաց կը յայտարարեն թէ Լոնտոնի ծրագիրը անձնասպանութեան կ'առաջնորդէ, քանի որ երկիրը պիտի կորսնցնէ իր ածխահանքերը, ապակիի եւ յախճապակիի գործարանները, քիմիական հաստատութիւնները։ Ցեառյ, հազարաւոր Չեխեր, Հրեաներ եւ ոչ-հիթլերական Գերմաններ պիտի խուժեն դէպի չեխական շրջանները, բազմապատկելով գործազուրկներուն թիւը։ Հակահիթլերական Գերման մը կ'ըսէ.

— Եթէ ես Չեխոսլովաքիոյ վարչապետ ըլլայի, զինուորական դաշինք մը կը խնդրէի Պերլինէն, Գերմանիոյ կը յանձնէի վիճելի

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. Էջ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԱՈՒԼԻՍ

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻԱ ԵՒ ՑԵՏՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպայի այսօրուան փոթորկայոյզ վիճակին մէջ, քաղաքական աշխարհի անցուդարձերը դիտելու եւ մանաւանդ անոնց իմաստը կարենալ յստակ տեսնելու եւ ըմբռնելու համար անհրաժեշտ է, որ մարդ իր աչքերը սեւեռեալ պահէ Լոնտոնի վրայ եւ իր ուշադրութիւնը չհեռացնէ Տոնինկ փողոցէն (արտաքին գործերու պաշտօնատուն)։ Որովհետեւ այնտեղ է, որ կը խմորուին, կը ծծուին եւ լուծումի կը յանգին քաղաքակիրթ մարդկութեան ճակատագրին կապուած կենսական հարցերը, որովհետեւ, առանց Բրիտանիայի հաւանութեան կամ կամքին, այս երկրագունդի վրայ քիչ անգամ տերեւ կը շարժի։

Անհասարակ դժուար է ճիշդ ըմբռնել ու ճիշդ գնահատել անգլիացի անհատը իբրեւ հանրային մարդ, զինուոր, մտածող կամ քաղաքական առաջնորդ։ Անհասարակ դժուար է ճիշդ հասկնալ եւ ուղիղ թափանցել Անգլիացիի թէեւ յաճախ դանդաղ, բայց խորայատուկ մտածողութեան։

Այսպէս եղած է դարերու ընթացքին։ Եւրոպայի եւ Ասիոյ միւս ժողովուրդները կամ անոնց վարիչները միշտ ալ խրտչած են Լոնտոնէն, վարանոտ ու կասկածոտ աչքերով նայած են «Նենգամիտ Ալպիոնին» վրայ։ Եւ որովհետեւ երկրագունդի վրայ չկայ ժողովուրդ մը կամ անկիւն մը, որ ուղղակի կամ անուղղակի գործ ունեցած չըլլայ Լոնտոնի հետ, Անգլիա իր պետական արտաքին քաղաքականութեան մէջ ամենուրեք ալ դիտուած է իբրեւ անվստահելի, նենգ, իր շահերուն համար ուրիշները վագրի կլափը նետող եւայլն։

Բայց, մարդկութիւնը յուզող այսօրուան հիմնական հարցերուն թափանցել կարենալու համար, կամայ ակամայ, ինչպէս ըսինք, աշխարհ պարտաւորուած է նայիլ դէպի Լոնտոն եւ ճիգ ընել հասկնալու, այսօր մանաւանդ, երբ մեծ պատերազմէն հազիւ քսան տարի անցած, դարձեալ ազգերու եւ պետութիւններու երկու հզօր ու վիթխարի խմբաւորումներ կանգնած են իրարու դէմ սպառնալից, եւ մնացեալ բոլոր երկրորդական ու փոքր ազգերն ու պետութիւններն ալ կը թաւալին այդ երկու մեծերուն շուրջ, կամայ ակամայ։

Բովանդակ աշխարհի, բայց առանձնապէս Եւրոպայի վրայ ճնշող, ծանրօրէն նստած հարցը խաղաղութեան խնդիրն է, որ 1919էն ասդին աստիճանաբար զարգանալով, ձեւափոխուելով, զանազան կերպարանքներէ ու փուլերէ անցնելով այսօր խիստ վտանգաւոր վիճակի մը հասած է։

1919ի հաշտութեան վեհաժողովները եւ անոնցմէ ծնած դաշնագիրները բոլորն ալ անխտիր իրենց մէջ կը պարունակէին խորունկ դժգոհութեան եւ նոր պատերազմի սաղմերը։ Հակառակ նախագահ Ուիլսընի — այդ մեծ մարդասէրին — բուռն ու հոգեխռով ջանքին, հակառակ անոր անյաղթահարելի դժուարութեանց դէմ մաքառելու կորովին ու հեռատեսութեան — մէկը որ քիչ գնահատուեցաւ իր ժամանակակիցներէն եւ երբ երագատեւ «ի խաչ հան զդա» ի զզուելին միայն արժանացաւ — Եւրոպայի այնօրուան յաղթականները իրենց նեղ եսերն ու շահերը յաջողեցան առաջ քշել, եւ Վերսայլէն ելան ոչ միայն խաղաղութեան դաշինքներ, այլ նաեւ ապագայ պատերազմներու սերմեր։

Սխալը — եւ ճակատագրական — թերեւս կատարուեցաւ առաջին իսկ օրէն, երբ գերման բանակը, — ամէն կողմէ ճարահատ, բայց տակաւին իբրեւ ոյժ եւ է ռազմագօտի վրայ չպարտուած, հետեւապէս հոգեբանօրէն անփոփոխ մնացած — զինեց զինադադարի.

Եւ թշնամին անմիջապէս ընդունեց, առանց խորը մտածելու թերեւս եւ առանց հեռատեսութեան։ Այն ատեն դաշնակից բանակներու ընդհանուր հրամանատարը, Ֆոշ, որ զինուորի աչքով կը նայէր իրողութեանց վրայ, շատ եռանդ սպառեց տեղի չտալու, առաջարկեց ու պնդեց զինադադարը կնքել Պերլինի մէջ, որպէսզի տեւտոնական ահարկու վտանգը, որու մասին այնքան խօսուած ու գրըուած էր, գլուխէն ճզմուի խաչատ, որպէսզի ապագայ գերմանական ըսպառնալիքի ամէն սաղմ ոչնչանայ, որպէսզի գերման մեծ ժողովուրդը, որ անշուշտ հողի ու տարածումի բանաւոր պահանջներ ունի, իր ապագայ բարգաւաճումը եւ զօրացումը այսուհետեւ փնտռէ ոչ թէ զէնքի ուժին, այլ խաղաղ թափանցումի ձեւերուն մէջ։ Աւելի պարզ՝ որպէսզի Գերմանիա կամ ուրիշ որ եւ է մեծ պետութիւն այսուհետեւ չհամարձակին մըտածել թէ բիրտ ուժն է աշխարհակալութեան եւ քաղաքական տիրակալութեան միակ ազդու զէնքը։ Որպէսզի, աշխարհի բոլոր ազգերուն, բայց մանաւանդ մեծ պետութիւններուն պարզ ըլլայ, թէ միջազգային հարցերը կարգադրելու եւ ընդհանրապէս միջպետական յարաբերութեանց ու քաղաքականութեանց միակ քաղաքակիրթ միջոցը այսուհետեւ փոխադարձ բանակցութեանց մէթոտն է, ոչ թէ պատերազմը։ Որպէսզի, ամէն ոք ըմբռնէ թէ հարցեր լուծելու կարճ ու ապահով, անվտանգ ճամբան իրարհասկացողութիւնն է, ոչ թէ զէնքը։

Այս հիմնական սխալէն ետք, — Ֆոշի տեսակէտի պարտութեան սխալը մեծ զինադադարին — գործուեցան նաեւ յաջորդական ուրիշ վրիպումներ։ Աշխարհը վերածուեցաւ, խաղաղութեան անիրաւ դաշնագիրներու շարքով մը, երկու կարգի ժողովուրդներու եւ պետութեանց — 1) յաղթականներ, որոնք յետագային դարձան յղփացած, յագեցած, հողերով ու գաղթավայրերով հարուստ, հետեւաբար գոհ ու խաղաղասէրներ, եւ 2) պարտուածներ, որոնք կորսնցնելով հող ու գաղթավայր, մեծ պատերազմէն դուրս գալով կորուսեալ ու կազմալոյծ, դարձան դժգոհներ եւ հետեւաբար ռազմասէրներ կամ վրէժխնդիրներ։ Անոնց միացաւ, յետագային, մեծ պատերազմէն յաղթական դուրս ցատկող, բայց դժգոհ մնացած Իտալիան, որ նոր մարզու մը կորովի ղեկավարութեան տակ եւ նոր վարչաձեւի մը տիեզերական հարկադրանքով միացաւ պարտուողներու խումբին եւ աստիճանաբար հեռացաւ իր երէկի զէնքի ընկերներու փարախէն։

Եւ աշխարհը, բայց մանաւանդ Եւրոպան դարձեալ վերածուեցաւ երկու կրկէսի — մէկ կողմը՝ գերման-իտալական խմբակցութիւնը կամ Պերլին-Հռոմ առանցքը եւ միւս կողմը՝ ֆրանքօ-բրիտանական — ռուսական ճակատը կամ Լոնտոն — Փարիզ — Մոսկուա առանցքը։

Եւ 1919էն, Վերսայլի եւ յաջորդական հաշտութեան խորհրդաժողովներէն ետք, ստեղծուեցաւ դրութիւն մը, որ գրեթէ ոչ ոք չէր գոհացներ, ու թէ մարդկութեան յառաջդիմական մըտածողութեան խորթ ու անախորժ կը թուէր։ Դժգոհ մնացին ոչ միայն Գերմանիան եւ Իտալիան, այլ եւ Հունգարիա, Պուլկարիա, Թուրքիա, նոյնիսկ Ճափոն։ Երեւութապէս գոհ էին միայն, կամ գէթ գոհացողի, կուշտի, յագեցածի քաղաքականութիւն վարեցին Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա։ Եւ ասիկա՝ տարիներով, յարատեւօրէն, այնպիսի ժամանակաշրջանի մը, երբ Մ. Նահանգներու նման մեծ ժողովուրդ մը ոտքերու փոշին թօթված կը հեռանար հին աշխարհէն, այլեւս անգամ մըն ալ չխառնուելու վճռականութեամբ, եւ ռուսական համայնավարութիւնը կ'ապրէր Լենինէն մինչեւ Սթալին, 1917էն մինչեւ այսօր, սկիզբները բռնատիրական, դաժան, յարձակողական, յետագային լքուած, ինքզինք կծող, կծկուած ու խաղաղսիրութեան նըշանաբանի շուքին ապաստանած՝ նորանոր աճող ներքին ու արտաքին վըտանգներու առջեւ։

Այս էր իրերու կացութիւնը մինչեւ 1937, երբ տեղի ունեցան Անգլիոյ Նախկին Թագաւորին գահէ հրաժարման պատմական դէպքը եւ Չէյմպըրլէնի վարչապետական աթոռ բարձրացումը, երբ արդէն Իտալիա կլլած էր Եթովպիան, Ճափոն՝ Մանչուքօն եւ Չինաստանին մեծ մաս մը, իսկ Հիթլէր պատռած էր Վերսայլի դաշնագրին կապանքները, մտած էր Ռուր, հետագային մէկ ոստումով Աւստրիոյ «Անշլուսը» գլուխ հանելու անզգոյշ ու անյողդողդ վճռականութեամբ։

Այսպիսի բախտորոշ պարագաներու մէջ էր, որ Լոնտոնի մէջ պետական ղեկավարութեան գլուխ կ'անցնէր Չէյմպըրլէն։

ՍԱՍՏՈՒՐ

ԵՐԿՈՒ ԵՐԿԻՐՆԵՐԻ ՁԱՒԱԿՆԵՐԻ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

«Ցառաջ»ի սեպտեմբեր 9ի թուի մէջ «Տէյլի Թէլէկրաֆ» թերթի զինուորական թղթակից Զօր. Թէմպըլէի յօդուածի թարգմանութիւնը կարդալով, մտքով սլացայ դէպի Հայաստան։

Կարծեմ այս անգլիացի զօրավարը, նա է որ 1919ի գարնանը Հայաստան էր եկել գնդապետի աստիճանով, անգլիական կառավարութեան կողմից յատուկ առաքելութեամբ ուղարկուած։ Առիթ ունեցայ 1919 թ. ապրիլին Նոր-Բայազիտում ծանօթանալու հետեւեալ պարագաների տակ. —

Նոր-Բայազիտի գաւառի Բասարգեչարի շրջանին մէջ որ սահմանակից է Գանձակի գաւառին (Ադրբէջանին) 1919 սկիզբներին մնացել էին մի քանի թաթար գիւղեր, որոնք չէին ուզում ենթարկուել հայկական իշխանութեանը։ Եւ մի գիշեր էլ դաւադրութեամբ Զող գիւղում սպանում են մի քանի հայ սպաների, որոնց կարգին Զօր. Սիլիկեանի ազգական երկու եղբայր Սիլիկեաններ։ Մեր կառավարութիւնը Բասարգեչարի շրջանի անցուդարձին ծանօթանալով, անմիջապէս պաշտօնէ արձակեց Նոր-Բայազէտի գաւառապետը, սրա օգնականը եւ գաւառային ոստիկանապետը։ Միեւնոյն ժամանակ Երեւանից Բասարգեչարի շրջան ուղարկեց Զօր. Դանիէլ-Բէկ Փիրումեանին եւ գնդ. Թէմպըլէյին։ Վերջինիս մասնակցութիւնը նրա համար էր, որ ապստամբ թաթարների հետ կարելի լինի գործը խաղաղ միջոցներով վերջացնել։

Զօր. Փիրումեանը եւ Գնդ. Թէյմպըլէ, Բասարգեչար հասնելով, վերցնում են 100ի չափ զինուորներ, մէկ սպայի ղեկավարութեամբ։ Դաւուլ-զուռնայով յառաջանում են դէպի Զող գիւղը, ուր տեղի էր ունեցել հայ սպաների ամարդի սպանութիւնը։ Իսկ մինչեւ իրենց գնալը լուր էին ուղարկել Զողի թաթարներին, անգլիացի զօրավարի միջնորդութեամբ, գործը քննելու եւ միմիայն յանցաւորներին պատժելու առաքելութեան մասին։ Հարեւան թաթարներն էլ Զող հաւաքելով, փոխանակ ըստ ընդունուած սովորութեան՝ աղ ու հացով ընդունելու, սկսում են իրենց դիրքերից կրակ տեղալ նաւադով իրենց մօտեցող զինուորական քննիչների վըրայ։ Տեսնելով որ ոչ մի յորդոր եւ նուազ չի կարողանում համոզել թաթարներին, մերոնց խաղաղսիրական առաքելութեան մասին, Զօր. Փիրումեանի հրամանով մեր զինուորները շղթայ կապած, հրացանները պատրաստ բռնած, յառաջանում են դէպի գիւղը, եւ հազիւ 150 քայլ մնացած սկսում են կանոնաւոր համազարկերով յառաջանալ եւ թաթար ապստամբներին դէպի Ադրբէջան փախցնել։ Գնդ. Թէմպըլէ եւս համոզւում է որ մերոնք ծայրայեղ վայրկեանին միայն ստիպուած են եղել զէնքի դիմել։

Իրենց պարտականութիւնը կատարելուց յետոյ Զօր. Փիրումեանց եւ Զօր. Թէմպըլէ դէպի Երեւան վերադարձին, մի երկու օր մնացին Նոր-Բայազիտում։ Հիւրընկալ Վ. Արեւշատեանը ճոխ սեղան էր պատրաստել, ինչ խօսք որ նաեւ իշխան-ձուկը (խաշուկ, խորովուկ եւ տապկուկ) եւ հրաւիրել էր նաեւ գաւառական վերին նոր նշանակուած պաշտօնեաներին եւ քաղաքի մի քանի յայտնի անձնաւորութիւնների, որոնց թւում եւ Նոր-Բայազէտի քաղաքագլուխ ընկեր Վ. Սֆրիկեանին, որին կատակով «Լորտ Մէյըր» էինք կոչում, անգլիացի հիւրին առջեւ ...

Թէ առաջին եւ թէ երկրորդ օրը բաժակաճառեր շատ եղան, մաղթանքներով լի, որոնք անգլիերէնի էր թարգմանում գնդ. Թէմպըլի անձնական թարգման Աճէմեանը։ Երբ որ հրաժեշտի ժամը մօտեցաւ, գնդ. Թէմպըլէ ելաւ տեղից իր շնորհակալական խօսքը ասելու։ Ու ոչ մեզանից անգլիերէն չիմանալու պատճառով բնականաբար, ու ի քաղաքավարութիւն լուռ ու մունջ, անշարժ նըստած սպասում էինք որ անգլիացի հիւրը իր անգլիերէն ճառը վերջացնի եւ ապա լսենք Թորգոմ Աճէմեանին։ Սակայն մեծ եղաւ մեր զարմանքը, երբ Անգլիացու բերնից հայերէն կցկտուր բառեր լսեցինք եւ անմիջապէս բոլորս ալ լարեցինք մեր լսողութիւնը, լսելու համար գնդապետին հայերէն ճառը, որ տեւեց մի քանի վայրկեան։

Իսկոյն ամէն կողմից յարձակուեցինք Աճէմեանի վրայ, բոլորս էլ մէկ արցունքով թէ «գնդապետը ո՞րտեղից է սովորել հայերէն»։

Աճէմեան բացատրեց որ երէկ իրիկուան ընթրիքից յետոյ, գնդապետ Թէմպըլէ իր ճառը գրել էր անգլիերէն եւ ինքն էլ թարգմանել է հայերէնի, մէկ-երկու անգամ իրեն հետ հայերէն ճառը կրկնելով, գոց սովորել է։ Նախորդ առաւօտ մեր հիւրերը ինքնաշարժով մեկնեցան Երեւան, որոնց ի պատիւ 25 ձիաւոր ոստիկաններով մի քանի մղոն տեղ ուղեկցեցինք։

Անցան տարիներ, մեր սեւ ճակատագրի բերումով մեր երկիրը տակն ու վրայ եղաւ, երդումի եւ Սարդարապատի հերոս զօր. Փիրումեանը Կարսի կռիւներին գերի ինկաւ Թուրքերի ձեռքը, աքսորներում տառապելուց յետոյ մի կերպ ազատուելով, այս անգամ ընկաւ բոլշեւիկների ձեռքը։

Իսկ Ալբիոնի բախտաւոր զաւակը գնդ. Թէմպըլէ վերադարձաւ իր երկիրը, ստացաւ զօրավարի աստիճան եւ համապատասխան առաւելութիւններ։

ԲԵՆՕ

Զմիւռնիոյ աղէտին տարեդարձին առթիւ

1922 սեպտեմբեր 11ին Քէմալի բանակը յաղթականօրէն Զմիւռնիոյ անման քարափէն կը յառաջանար դէպի զօրանոցն ու կառավարական շէնքը։

Ամէն անոնք որ տակաւին Հելլէն քաջ բանակին վրայ մեծ յոյսեր դրած էին եւ անոր վերջին գրոհին կը սպասէին, գոնէ Զմիւռնիոյ պատերուն առջեւ, բոլորովին յուսախաբ, անոնց խուճապահար փախուստը տեսան։

Ներքին պայքարը քայքայած էր հերոս բանակին բարոյական ուժը, երէկուան հայրենասէրը դաւաճան դարձած էր, քաջը՝ վատ եւ վախկոտ։

Հելլէն բանակը, հակառակ իր լաւագոյն ուժերուն, թուրք անօթի, բոպիկ եւ մերկ զինուորներու առջեւ, տեղի տուած էր, զէնքը ձգած, ոչխարներու հօտի մը նման, իրար հրմշտկելով իր տունը հասնիլ կը կարծէր։

Իսկ ժողովո՞ւրդը։ Կրակն ու ջարդը, թալանն ու կողոպուտը խուճապի մատնած էին զայն, անտէր ու անտիրական։

Մենք տեսանք այդ գեղեցիկ երկրին բոցերու մէջ ճարճատիլը, դարերու աշխատանքին քանի մը օրուան մէջ կործանումը։

Հայը, Զմիւռնիոյ վաճառականութեան հոգին էր։

Հայը Զմիւռնիոյ ամէնէն կենսունակ տարրն էր։

Հայ արհեստաւորը կը շինէր, զարդարէր, հիւսնը կը կանգնէր։

Հայ եկեղեցին, օտարներու զօ- լումին առարկան էր, դպրոցները պար սերունդ մը կը հասցնէին ալ մրցելով օտար հաստատութիւններու հետ։

Զմիւռնիան ոչ միայն առեւտրականներ, այլեւ՝ հայ ժողովուրդին ռող մտաւորականներ եւ յեղափոխականներ ալ տուաւ։

Ընդհանուր հայութեան մէջ առանձնաւոր զաւակն էր Զմիւռնիան, պատմութեան իր անունին։

Վստահ էր իր ապագային եւ հաւատար որ ազատութիւնը պիտի կանանայ։ Ան իր Մայր Հայրենիքին անկախութիւնը կ'երազէր։

Ազգային կեանք կար, թատրոն, հանդէս, պարահանդէս իրարու յաջորդէին, առիթ տալով վայելելու հայկական կեանքը եւ զուարճանալու մարդկօրէն։

Զատիկ, Ծնունդ, Կաղանդ եւ մանաւանդ Բարեկենդանը բացօթեայ ութիւններ կուտային մեզի, մեր տուներուն մէջ, մեր թաղին վրայ. եկեղեցիին բակը տեսնել հայ նը եւ վայելել անոր ուժն ու ոչ մեզ իրար կը միացնէր։

Շատ գեղեցիկ յիշատակներ ունի մեր հայրերու կեանքէն։

Անոնք՝ աշխատանքի, սիրոյ եւ գային սպասուոյ արժանավայել ուորներ եղան։

Փոխանցման շրջան մըն է որ կը ցընենք տակաւին։ Իրաւ է, երկու սեւեց, սակայն ես վստահ եմ գիս կենսունակութեան եւ բարոյական կորովին վրայ։ Այսպէս երկարատեւ տառապանքներէ վերջ, վերածնունդը պիտի չուշանայ։

Ես կը հաւատամ որ հայ ժողովուրդը պիտի տիրանայ իր անկախութեան։ Իսկ բուներու ալ իրենց մար անկիւնը պիտի տան իրենց դածին պէս ապրելու համար

Հայ ժողովուրդը, տարուան ամէն նէն տխուր եղանակներուն իսկ դալար մանիշակն է անուշաբոյր տանելու հաստատուն ծաղկոց րին մէջ գրեթէ անյայտ, սակայն ու կը մնայ եւ կը սպասէ գարնան

Գեղեցիկ է մանիշակին ծաղիկը մէտ եւ անուշաբոյր։

Շատ աւելի գեղեցիկ է հայ ցեղը անուշաբոյր. տոկուն արմատով կ'ապրի. հաւատացէք։

Կ. ՏԱՑԻԵԱՆ

ՉՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

** Աւստրիոյ նախկին վարչապետ Տօքթ. Շուշնիկ, տպագրութեան թէ ինք արգելափակուած ունի, որպէսզի Գերմանիա իր 12 տարեկան տղուն գալուստ իսկ, նամակ գրած է Քարտինալ երէցին եւ իր ծնողքին ծննդեան յականները խնդրած։ Քարտինալ կալանաւոր մէջ գիւղ մըն է, ուր է Շուշնիկ։

** Վիլլիան Սիւր-Իվէթի մէջ բանտ) Վերսայլի եպիսկոպոսը նել տուած է եկեղեցի մը, որ կրօ- կան արարողութեանց դուրս պիտի ծառայէ նաեւ իբրեւ սենեակ։ Եկեղեցի եւ մէկ յարկի տակ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (25)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ ԹԻԼՓՕԹ ՄԸՆՑԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

— Նէյէ՞ կէլտիգ (ինչո՞ւ եկար), յանդիմանեց զիս թուրքերէն լեզուով։ Ինչ կը կակազէ փակուած հաւերու նման։

Նիչէվօ (ռուսերէն լեզուով անբարտաւանութիւն մըն էր ասիկա)։ Իսկ լաքանչիք գավարի արտայայտութեան համար առանձին լեզու կը գործածէր։ Ցեռոյ աւելցուց. այս անգամ անգլիերէն վար իջնենք եւ չմոռնենք որ այս յիմարները շատ աղմուկ հանեն։ Մէկը պէտք է տանիքը մնայ. մէկ հոգին կը բաւէ։

Ուստի ես հոն մնացի եւ սկսայ պոռալ անգլիերէն լեզուով ձիաւորներու խումբի մը, որ դուռը այնպէս կը բախէր որ երբ թէ սուլթանին ժամանումը աւետող լրաբերներու շարժումներն ըլլային։ (Շաթիր կը նշանակէ բարձր անձնաւորութեան մը ձիուն առջեւէն վազող անձ)։ Ցայտնի էր որ խարխլած դուռը կոտրելով ներս պիտի մտնէին եւ արդէն զաման երեւոյթ ունէին։ Քանի մը անգամ պոռացի թէ ովքե՞ր էին իրենք։ Անոնց պետը վերջապէս ինքզինքը յայտնեց.

— Ես Հանս ֆօն Բէյլինպուրկն եմ, գոչեց։

Բայց ես այս անունը չլսեցի։

— Միայն աւազակները այսքան ամբարտ ձեւով կը ճամբորդեն գիշեր ատեն, ըսի ես։ Ո՞վ կայ հետերնիդ։

Ուրիշ ձայն մը շտապ եւ կտտալից բառեր պոռաց թուրքերէն լեզուով, որուն ոչ գլուխը եւ ոչ ալ պոչը կրցի որսալ։

Ցեռոյ Գերմանացին բացատրեց մեր պարին ու երգերը։

— Դուք այն խումբը չէ՞ք որ հետս խօսեցաք իմ շինութեանց կայանին մէջ։

— Մենք մեր ժամանակը գրեթէ խօսելով կ'անցընենք։ Կ'ուտենք, կը սուլենք, կը խմենք, կը խնդանք, պատասխանեցի ես։

— Որովհետեւ կարծեմ դուք իմ փնտռած մարդիկս էք։ Հետս գտնուողները թուրք պաշտօնեաներ են, եւ ի վիճակի եմ անոնց տուած հրամանները բարեփոխելու, միայն ձգեցէք ներս մտնեմ։

— Քանի՞ հոգի էք, հարցուցի։ Կեանքս վտանգի ենթարկելու տարաձան վար ծռած էի գլուխս, եւ յիմար մը անգամ զայն կրնար տեսնել եւ կըրակել անոր՝ մութ երկնքին վրայ։ Բայց քանի հոգի ըլլալնին չկրցի համբել։

— Քանի հոգի ըլլալնիս ձեզի պէտք չէ։ Դուռը բացէք։ Ես Հանս ֆօն Բէյլինպուրկն եմ։ Իմ անունս կը բաւէ։

Ուստի կեղծ զուարթութիւն ծախելով, բայց ծանր մտածումներու մատնուած, ըսի.

— Այս տանիքէն հինգ հրացաններ ձեզ գետինը կը փռեն հիմակ։ Եթէ չէք հաւատար, բան մը ընել փորձեցէք։ Աւելի լաւ է մինչեւ մեր պետին արթնցնելնիս սպասէք այդտեղ։

— Միայն թէ շուտ ըրէ, յարեց Գերմանացին. եւ տեսայ որ գլանիկ մը կը վառէ։ Արդեօք ըսածիս հաւատա՞ց. չեմ գիտեր։ Վար իջայ. հոն գտայ Մընթին եւ Գազիկը որոնք դուրսի դրան մօտ իրարու քով կեցած էին։ Վերի խօսակցութիւնը չէին իմացած անոնք այն աղմուկին պատճառով, զոր սեփականատիրոջ ազգը յարուցած էին դրան առջեւ արգելքներ դնելու առթիւ։ Ամէն ոք իր տեղը վերադարձած էր քնանալու, յոյս թուրք տիրոջմէն՝ որ արթուն կը մնար եւ ջղային վիճակով մը կը ձէժէր։

Գերմանացիին բառերը կրկնեցի, յուսալով որ Գազիկ դիմադրել պիտի առաջարկէ։ Եւ սակայն ինքն էր որ նշան ըրաւ թուրքին եւ հրամայեց անոր դուռը բանալ։

— Բայց էֆէնտի...

— Զարգալ, շուտ կ'ըսեմ։

— Չէ արզ բիւմամ, յարեց թուրքը հեզութեամբ։ Ու կը նշանակէ «Ի՞նչ կրնամ ընդդէմ», ամէն բան Աստուծոյ ձեռքն է։

— Տանէն ինչ կ'ենել են, ըսաւ Գազիկ ջղային քմծիծաղով մը եւ մեզ մօտ կրակին քով եկաւ։ Թուրքը խարխափելով դրան եռեւը դրուած արգելքները վերցուց. մենք ալ հանդարտ կերպով մեր տեղերը նստանք, մինչեւ որ նոր հասնողները իրենց ձիերով ներս մտան, իրենց հետ բերելով պաղ օդի հոսանք մը, որուն պատճառով սենեակը մուխով պատեցաւ եւ ամէն ոք իր ծածկոցին տակը մտաւ։

— Դուռը խանութին գոցէ՛, որոտաց Գազիկ։ Եթէ շատ ուշ կուգան՝ խոեւ մնացողներուն վրան գոցէ դուռը։

— Այդ յանձնապաստան մարդը ո՞վ է, հարցուց Գերմանացին անգլերէն լեզուով։

Գեղադէմ մէկն էր ան, քաղաքային տարազով բայց զինուորական ձեւով զինուած, գլխին փոքր ֆէս մը, նման Փրուսիացիներուն որոնք կ'ուզեն Թուրքերուն հաւատացնել որ իրենք կը սիրեն Թուրքերը։ Բութեւէ մեան զայն ուշադրութեամբ դիտելով սկըսաւ անէծք կարդալ։ Գերմանացիին հետ ներս մտնողներէն մէկը մութին մէջ սկսաւ տեղ փնտռել իրենց կենդանիները կապելու համար։ Բայց ֆօն Բէյլինպուրկ ձիուն սանձը իր հետեւորդներէն մէկուն տալով կեցաւ առանձին, ձեռքերը եռեւը կապած։

— Ես մարդ մըն եմ որ ուրիշ մը բանները չարքին գիտեմ նաեւ նունը անոր որ կը խօսիք Զաքարի (Այմագամը), պատասխանեց յամրօրէն եւ անգլերէն լեզուով։

Գերմանացին խնդաց։

— Ուրեմն առանց երկար վիճաբանութեան գիտես անշուշտ որ ես բացողներէն չեմ։ Այս գիշեր կ'ըսեմ, կառավարութեան պաշտօն- եաները վաղը պիտի հասնին Դուն Գազի՞կն ես, որուն Զէյթունցիք անունը կուտան։

— Ես շնագայլ (չագալ) չեմ սաւ Գազիկ չոր կերպով, Զագալներու բառին վրայ, որ կը նակէ շնագայլերու վայր։

Գերմանացին հազաց, մէկ ռաջ դրաւ եւ երկու ձեռքերը քին վրայ ծալլեց։ Այդ դիրքը անիկա ինքզինքը ամենակարող մէկու մը կը նմանցնէր եւ տէր այդ պարագան։ Անոր ալ հասկցած էր այլեւս եւ կը յի թէ ինչպէս աւելի կանուխ ճանչնալ զինքը։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ապագան

ԵՒ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ
ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Ա.

ԱՄԲ — «Լը Սուառ», Պրիւքսէլի ... օրաթերթը, կարեւոր ուսումնա-սիրութիւն մը հրատարակեց ստորագր... Արաթիւրքի հիւանդու-թեան եւ Թուրքիոյ ապագայի մասին: ... ներկայացնենք երկու մասի բաժնե-լով:

Վերջերս մէկէ աւելի անգամներ վրդով լուրեր հրատարակուեցան նա-եւ Աթաթիւրքի առողջական վի-ճակին մասին:

..., ինչպէս կը սպասուէր, ձեռնհաս աղբիւրներէ անմիջապէս կիսապաշտօ-նական հերքումներ հրատարակուե-ցան:

Բայց առաջին լուրերը ճշմարտա-պատ հիմնաւոր են: Նոր չէ որ կ'ըսուի թէ Աթաթիւրք հիւանդ է: ... տանեւութը ամիսներէ ի վեր, գաղ-... որ իր դիմագրական կորովը կը ... Աթաթիւրք դադրեցուց իր ... պէնիրային եւ ցերեկուան վայելք-ները, որոնց մէջ կը մաշեցնէր ինք-զինք, արհամարհելով զգուշաւորու-թեան ամէն խրատ, ինչ որ Արեւելք-ցիի մը, մանաւանդ բարձրաստիճան ... յաղթական զինուորականի մը հա-մար կը նկատուի հոգեկան մեծու-թեան նշան:

Շատ չանցած, էնկիւրիի բարձր դիրքը, ուր իր բնակարանը մօտ հա-կար մէկիր բարձրութեան վրայ կը գտնուի, իրեն նպաստաւոր չթուե-ցաւ: Ուստի ան երկարեց իր ամառ-նային բնակութիւնը Սթամպուլի մէջ ... տարի փարիզեն փրոֆէսէօր մը կանչուեցաւ քննելու համար ակա-նաւոր հիւանդը, եւ ամէն այցելու-թեան խստացուց ռէժիմը եւ բազմա-պատիկ զգուշութեան պատուէրնե-րը: Ցուցին ամառուան Տոլմա Պաղչէի պալատն ալ անյարմար նկատուեցաւ այս մեծ մարդուն հանգստութեան համար. եւ այժմ վերջերս գնուած ու Վոսփորի ջուրերուն մէջ, պալատին մօտ առնուած խարխուլ «Սավարո-նա» չքեղ զբօսանաւին մէջ կ'ապրի Թրկինը Թուրքիոյ որ գատապար-տուած էր անդամատումի մեծ ցնո-ցումներու կողմէ, որոնք 1919ին կը փոխուէին Եւրոպայի ... եւ քէ-մէն ալ Ասիոյ քարուղիները:

Հիւանդին վիճակը ծանրակշիռ է: Պատուիրուած խնամքներէն առանց հանրամասնութիւն մը, որ պէրճա-խօս է: Արմուկը եւ նաեւ մեքենանե-րուն պատճառած ցնցումը խիստ կանխանշուածներէն զայն: Ուստի, զբօսանաւին ուժ հայթայթելու հա-մար, բերած են սուզանաւ մը եւ կը-ցած զբօսանաւին ընդծովեայ պարա-նով մը:

Արդարեւ, ոչ ոք կրնայ ճշդօրոշել ... դիմագրական չափը մարդու մը, որ տոկունութեան զմայլելի փաստերը տուած է թէ՛ պատերազմի, եւ թէ՛ քաղաքական յաղթանակներու, թէ՛ անվիճելի զեկավարի մը հոգերուն եւ ... աշխատանքներուն մէջ. բայց վարիչ ... շրջանակները ստիպուած են այժմէն իսկ հաշուի առնել ամէն հաւանակա-նութիւն:

1.— Ո՞վ պիտի ըլլայ այն անձը, որ ի հարկին ստանձնէ այս ծանր ժա-ռանգութիւնը:

2.— Ի՞նչ հետեւանքներ կրնան յառաջ գալ ատկէ, Թուրքիոյ թէ՛ արտաքին եւ թէ՛ ներքին քաղաքականութեան համար:

Այս երկու հարցերը անհրաժեշտ է քննել, մանաւանդ անոր համար որ, նոր համաձայնութիւններ, մօտ տա-րիէ մը ի վեր, յառաջ բերած են նոր փոփոխութիւն մը Թուրքիոյ տնտե-սական ու դիւանագիտական դիրքին մէջ. Այն աստիճան, որ Թուրքիա այժմ կը հակի, պետութիւնները բաժ-նող սուր պայքարին մէջ, դէպի այն արեւմտեան ազգերը, որոնք ամէնէն կործոն կերպով կը պայքարին քաղա-քակրթութեան պահպանման համար եւ որոնց մօտ մարդկային արժէքնե-րը ամէնէն շատ կը յարգուին:

ԻՐ ՅԱՋՈՐԴԻՆ ՀԱՐՑԸ

Դեռ երկու տարի առաջ, երկդիմու-թիւն չէր վերցներ անունը այն մար-դուն, որ լոկ երեւոյթին ամէն հաւա-նականութիւն ունէր յաջորդելու Ա-թաթիւրքին եւ անոր նման տիրաբար վարելու իր հայրենիքին յեղափոխու-թիւնը.

Թէ՛ Թուրք զանազան ազգաբնակ-չութեանց զգացումները նկատի առ-նելով — ցեղով Թուրքերէն՝ այսինքն խուժաններէն զատ եւ փոքրամասնու-թիւնները, որոնք քաղաքացիական տեսակէտով գործնական հաւասարու-թիւն չեն վայելեր Թուրքերուն հետ, — ինչպէս Յոյներ, Հրեաներ, Հա-յեր եւ աւելի անդին Քիւրտեր ու Ա-րաբներ), թէ՛ Թուրքիան լաւ ճանչ-ցող կամ այնտեղ բնակող օտարական-ներու կարծիքով Աթաթիւրքին կան-խորոշ յաջորդը զօրավար Իսմէթ փա-շայ Իսմէթին փառապսակներ: Իվմի-նիւ (Ինէօնիւ անունն է գիւղի մը, ու-րու մօտ 1923ին, անկախութեան պա-տերազմին Իսմէթ շահեցաւ փայլուն յաղթանակ մը):

Բայց այն ատեն Իսմէթ փաշա վար-չապետ էր, պալատին վստահելին եւ ...

Աւելի աղէկ ան կորսնցուց այս ե-րեք առաւելութիւնները:

Ան կորսնցուց վարչապետութիւնը 1937 Սեպտեմբերին: Թուրքիոյ մեծ ռազմափորձերը անհրաժեշտ էին բերե-լով Իսմէթին փառապսակներ: Իվմի-րի մեծ ռազմափորձերը տեղի պիտի ունենային ամիս մը ետք: Այս երկու դէպքերուն միջեւ զեկոյց մը իրեն, ինչպէս նաեւ ամբողջ աշխարհին ի-մացուց թէ ամիս մը արձակուրդ պի-տի տանէր որուն շատ պէտք ունի: Այս պայմանաժամին վերջանալուն, Եղք. Մեծ ժողովը կը գումարուէր էնկիւրիի մէջ եւ կ'ընդունէր առանց դժուարութեան կազմութիւնը նոր դահլիճի մը, գլխաւորութեամբ ազ-գային տնտեսութեան նախարար Ճէ-մալ Պայարի, արհեստով սեղանաւոր:

Աւելորդ ժողովուրդին այս առ-թիւ բսուեցաւ, թէ այսօրէն ժամա-նակներու մէջ, տնտեսական, ելմտա-կան եւ ընկերային կենսական խնդիր-ներ կը պահանջեն, որ կառավարու-թեան գլուխը անցնի տնտեսագէտ մը:

Տեղի ունեցաւ իրարանցում մը: Կը վախցուէր որ բանակի, ամենազօր բանակի պետերը վիրաւորուած զգա-յին եւ խլրտէին, բայց լռութիւնը տիրեց եւ ոչ ոք դիտցաւ թէ ի՛նչ գը-նով ու պայմաններով:

Շատ մը դիտողներ մտածեցին, թէ Գոնիայի մէջ կեցնելով միշտ բարկացայտ Աթաթիւրքը, որ այն-տեղ հասած էր արդէն եւ կ'ուզէր Սանճագ մտնել թրքական զինուորնե-րու գլուխը անցած, դեռ անցեալ Ապ-րիլին, հնարամիտ Իսմէթ Ինէօնիւ ինք իր ձեռքով պատրաստած էր իր շնորհազրկումը, բայց ոչ ոք կրցաւ ստուգել այս պարագան:

Իսմէթ քաշուեցաւ Հէյպէլի Ատա-յի իր համեստ բնակարանը (Իշխանաց կղզիներէն մին), եւ այնուհետեւ ալ հրաժարուեցաւ պաշտօնական արարո-ղութեանց, ինչպէս նաեւ պետական ծանրակշիռ հարցերու շուրջ խորհր-դակցութեանց: Նոյնիսկ թուեցաւ թէ զղջացած չէին զայն էնկիւրիի բե-րելով, դժուարին պարագաներու մէջ զայն ձեռքի տակ պահելու համար: Նոյնիսկ խօսուեցաւ իրեն համակիր սպաներու մէջ դաւադրութեան մը մասին, եւ այս բոլորը մնացին վիճե-լի զրոյցներ:

Այնուհետեւ Իսմէթ հիւանդացաւ:

Ան ալ կը տառապէր լեարդէ, կամ մաղձափամփուշտի հիւանդութենէ, ինչ որ միշտ պահած է խստակրօն ժուժկալութիւն եւ ընտանեկան կեան-քի սովորութիւնները: Ֆրանսացի փրոֆէսէօրը, որ Գազիին համար ե-կած էր, այցելեց նաեւ անոր իր ճամ-բորդութեան ընթացքին, ինչ որ իր-մէ վարագոյր ծառայեց միւս այցե-լութեան համար:

Կ'ըսեն թէ այժմ առողջական վիճա-կը աւելի լաւ է: Անոնք, որ կրնան զինքը տեսնել, յաճախ կը հարցնեն թէ հեռուհետէ ուժ առնելով պիտի կազդուրուի":

Բայց պաշտօնապէս եւ իբրեւ թեկ-նածու նախագահութեան ան արձա-նագրուած է «հիւանդ»:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ
ՍԱՆՃԱՔԻ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԱՄԲ.— Տոքթ. Լեփսիուսի հիմնած կազմակերպութեան «Գերման Արե-ւելեան Առաքելութիւն» ամսագիրը. «Orient im Bild», հետեւեալ տեղեկու-թիւնները կը հրատարակէ Սանճաքի Հայերու արտագաղթի եւ բժշկութ-եան մասին, իր անդամներէն Լ. Կասցիկի ստորագրութեամբ (1938 Սեպտեմբեր) —

Իմ համոզումով, աւելի լաւ եղած պիտի ըլլար, եթէ ոչ մէկ Հայ տեղէն շարժէր: Սակայն բոլոր Հայերուն մէջ, իբրեւ ազդարարութիւն, արթն-ցած էր ոչ շատ հեռաւոր անցեալին յիշողութիւնը... պատերազմը, տե-ղահանութիւնը, անասելի մեծ տա-ռապանքը, որ տարիներ շարունակ իր գո-հերը կը պահանջէր. ու այդ ազէտը այնպէս տորոց հայ ժողովուրդը, որ մինչեւ օրս ալ տակաւին ան կրցած չէ չափել իր մէջէն...

Տխուր էր իմ այցելութիւնս Մուսա Տաղի Սուէտիոյ ... Սուք Սու գիւղակին, Ա-մրղի դաշտին մէջ: Դեռ մէկ ամիս ա-ռաջ ան շրջապատուած էր բարձր բարտիներով եւ բազմաթիւ պտղատու ծառերով, որոնց շուքին տակ մա-նուկներու խումբեր կը խաղային:

Երբ Ցուլիսին եւ, բժիշկի մը հետ, նորէն հոն եկայ՝ հիւանդներ քննելու եւ դեղեր բաժնելու, ամբողջ գիւղը ամայութեան լռութեան մը մատնուած էր. ոչ մէկ կին, ոչ մէկ երախայ. մենք կը հանդիպէինք միայն ծեր, համր այրերու՝ կացին մը իրենց ու-սերուն եւ միշտ— բայց եւ վճռակա-նութիւն— դէմքերուն: Ու այն ատեն միայն, երբ մենք սովորական ողջոյ-նը— «Աստուծոյ բարին»— արտասա-նեցինք, անոնք մօտեցան մեզի եւ փոխանակեցին ողջոյնը:

— Ո՞ւր են ձեր կիներն ու երախա-ները, հարցուցինք մենք, խորապէս ապշած:

— Մեկնած են ու ապահովութիւն գտած:

Այս կարծր, դառն պատասխանը տուին, երկիւղէ ու յուսահատութենէ յայնցած իրենց աչքերը աւելի բաց-ուեցան, երբ նայեցան դէպի հեռուն, Հալէպի ուղղութեամբ: Անոնք պատ-մեցին մեզի, թէ որքան աժան ծա-խած էին իրենց լծկանները, իսկ վեր-ջը կորած էին նաեւ իրենց ծառերը՝ մեկնող ընտանիքներու ճանապարհա-ծախսը ապահովելու եւ իրենց կինե-րուն ձեռքը գոնէ քիչ մը դրամ տը-ւած ըլլալու համար: Ըսին նաեւ, թէ բոլորովին անկարելի է մնալ այս գիւ-ղին մէջ, վասնզի ան շրջապատուած է թրք. գիւղերով, որոնց բնակիչները վերջին ժամանակները թշնամականեւ գրգռիչ ընթացք մը ունին եւ կը յայ-տարարեն, թէ այսուհետեւ Հայերը իրենց գիւղերուն մէջ կրնան միայն իբրեւ Թուրք մնալ, թէ անոնք պէտք է իրենց աղջիկները կնութեան տան Թուրքերուն, թէ խաչը պէտք է ան-հետանայ եկեղեցիին վրայէն եւայլն:

— Թրքական վտանգը այստեղ շատ մեծ է, յաւելցին անոնք,— Թուրք զինուորները ցարդ իրենք զիրենք լաւ պահած են, բայց տեղական Թուրք ազգաբնակչութիւնը, ինչպէս մեծ պատերազմի ատեն, ի յայտ կը բերէ արտակարգ մոլեռանդութիւն եւ կը սպասէ այն վայրկեանին, երբ ինք կրնայ վերսկսիլ աւերիչ կռիւը քրիս-տոնեաներու դէմ:

Եթէ այսպէս կը շարունակուի, բո-լոր Հայերը, անտարակոյս պիտի լքե-քեն Սանճաքը, ու ոչ միայն անոր հա-մար, որ՝ կը վախնան Թուրքերէն, այլ եւ անոր համար որ՝ տեղական Թուրքերու ճնշման տակ՝ պիտի զըր-կուին իրենց աշխատանքէն եւ ուշ կամ կանուխ պիտի լուծուին մահմե-տականութեան մէջ:

Մեծ մտահոգութեամբ կը մտա-ծեմ եկ վերահաս ձմրան մասին: Ան-ցած ձմեռը ծանր էր ու երկար. պէտք եղաւ հաց ու ալիւր տալ աւելի քան 2000 հոգիի, չհաշուելով 900 երախա-ները, որոնք օրը մէկ անգամ հաց ու տաք կերակուր կը ստանային: Իսկ այս ձմեռ. կարիքը, անտարակոյս, աւելի մեծ պիտի ըլլայ...

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնն-երը գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդա-ծութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (10 սեպտ.) ·

— «Հայ կեանքի ողբերգութիւննե-րէն մէկն ալ հայ գրքի ճակատա-գիրն է:

Թող խոշոր չնկատուի բառը, ո-րովհետեւ խօսքը հայ գրքի մասին է, որ լիովին կը բաժնէ հայ ժողովուր-դի ճակատագիրը. կ'ապրի թշուառ ու տարագիր, անտեսուած ու արհա-մարհուած նոյնիսկ, ինչպէս ինք՝ հայ ժողովուրդը:

Նախ, ըսենք անմիջապէս որ ոչ մէկ ժողովուրդ թերեւս այնքան մեծա-րանք ուսպաշտամունք ունեցած է գրը-քի հանդէպ, որքան հայը. բայց, նաեւ, ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան ըղ-ձացական շրջանակի մէջ պահած է այս մեծարանքը, որքան Հայը: Բացի այս յարգանքէն, հայ գիրքը մեր հանրային կեանքին մէջ մեծ դեր մը չէ կատարած: Գիրքը իբրեւ գրա-կանութիւն, իբրեւ պատմութիւն եւ գաղափարական շարժման իբրեւ ա-ռաջին, մեծ բազմութիւններ չէ ողե-ւորած: Եթէ գրուի օր մը հայ գրքի պատմութիւնը, դժուար պիտի ըլլայ գտնել հատոր մը, որ հայ մտաւորա-կան կամ ընկերային կեանքին մէջ փոթորիկ առաջ բերած կամ յեղաշըր-ջում կատարած ըլլայ: Օտար գրա-կանութենէն անուններ գիտենք, ո-րոնք դարաշրջան ստեղծած են եւ գը-րական, ընկերարանական կամ փիլի-սոփայական շարժումներու դրօշակի-րը դարձած: Հայ կեանքի մէջ գիրքը իր տեղը, իր դերը տուած է թերթին ու հանդէսին, որոնք ամէն բան եղած են եւ են տակաւին: Կը բաւէ յիշենք Մասիսը, Հայրենիքը, Ազատամար-տը, տարբեր ժամանակաշրջաններ եւ գրական ու ընկերային - քաղաքական տարբեր ներուժներ եւ շարժումներ յատկանշելու համար: Ունինք թեր-թերու անուններ, բայց ոչ գիրքերու: Եւ ա՛ս անոր համար, որ հայ թեր-թը ամէն բան է եղած մեզ համար. թէ լուր, թէ գիտութիւն եւ թէ գրա-կանութիւն ու արուեստ: Զարիք մը անշուշտ, ի վնաս գրքին, այսինքն՝ ի վնաս աւելի աշխատուած, մտած-ուած եւ մշակուած գրականութեան: Զարիք մը, ու սակայն, ի վերջոյ, հարկադրական բարիք կը վերած-ուի, հայ գիրն ու գրականութիւնը գոնէ թերթի ձեւով ժողովուրդին հասցնելով:

Անշուշտ, գուրկ չենք բոլորովին գիրքէ ունինք գիրք. քիչ թիւով բայց ոչ քիչ արժէքով:

Դժբախտութիւնը այն է միայն, որ այս քիչն իսկ չունինք ձեռքի տակ: Անոր մէկ մասը միայն հրատարակ-ուած է, իսկ միւս մասը, մեծագոյ-նը, կամ մնացած է թերթերու եւ հանդէսներու մէջ եւ կամ անտիպ ու-լու մեր կեանքին մէջ:

Երկու պարագային ալ անտեսուած, գրեթէ ուրացուած է հայ գիրքը, որ սակայն կոչուած է մեծ դեր կատարե-լու մեր կեանքին մէջ:

Ի՞նչպէս ընել որ վերջ գտնէ այս ողբերգութիւնը:

Բարդ է անշուշտ այս խնդիրը եւ աւելի բարդ՝ անոր լուծումը, եթէ ընդունինք պահ մը թէ լուծելի խնդիր մըն է ան:

Ըսինք թէ ունինք հրատարակուած գիրքեր. բայց, խնդիր է թէ անոնցմէ քանի՞ն է որ ժողովուրդին կը հաս-նի. եւ յետոյ՝ անոնք որ կը հասնին, ունի՞ն արժէք:

Գիտենք թէ իր ատենին հասած են ժողովուրդին Թափառական Հրեաները, Գաղտնիք Փարիզուն, եւ մեր օ-րերուն նման գիրքեր ու պրակներ բաւական մեծ քանակութեամբ կը հասնին ժողովուրդին. բայց կ'անդ-րադառնա՞նք, որ գիրքեր ունինք մենք, որոնք մեծ արժէք ունին, բայց կը մնան դէզերով: Ձեռագիր գիրքե-րը կարելի է հարիւրներով գտնել, ի-րենց հրատարակութեան թուականէն աւելի քան 20 տարի ետքն ալ: Նահա-տակ Գրագէտներու գործերը, շուրջ 10 տարիէ ի վեր հրատարակուած, կարելի է գտնել հազարներով. Նմա-նապէս Համաստեղի ու ժամանակա-կից գրողներու գործերը, առանց յի-շելու Օշականը, որ կը սպասէ երի-տասարդ սերունդներու պարթումին:

Հայ գիրքը հայ մշակոյթն է, մէկ յեկորը անոր, եթէ գիտնանք ընտրել զայն եւ սիրելի դարձնել դանդուած-ներուն: Րաֆֆի մը իր գործերով հը-րաշք կը գործէ մեր օրերուն իսկ: Քանի՛ Րաֆֆիներ ունինք դեռ, որոնք իրենց գործերուն լոյսովը կրնան լու-սաւորել ազգային պանդխտութեան մէջ հովերէն ծեծուող մեր տուները: Ունինք այդ գործերէն, տպուած, թերթերու մէջ ցրուած կամ վանքե-րու մէջ ձեռագիր պահուած: Ձե՞նք կրնար գործի անցնիլ հայ գիրքը աղ-գային հոգածութեան առարկայ դար-ձնելու համար. հրատարակուածը տպաւելու, ցրուածը հաւաքելու եւ անտիպը՝ տպելու:

Ձե՞նք կրնար համոզուիլ, եւ համո-զել Հայը՝ թէ հայ գիրքը հայ գոյու-թեան պահպանման ամէնէն ամուր ազդակներէն է. թէ՝ հայ գրքի տա-րածումն ու ընթերցումը ազգային ու ազգապահպանման գործ է: Ազգային աջակցութիւն մը՝ հայ ժողովուրդի դէմքին ու ոգիին պայծառացման հա-մար»:

ԻՋԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 4. ՀԱԼԷՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Հայուհին խօսած էր մեղմիկ ձայ-նով մը, որ դողցեր շատ հեռուէն կուգար: Դէմքը հանդարտ էր. Ան-զիրջ յոգնածութիւն մը, նման չտես-նուած պարտասում մը միայն կը գա-ւէր անոր դիմագիծերուն եւ կեցուած-քին վրայ: Մելինէ Արամ կեցած էր անոր մօտ, տակաւին միշտ ուղիղ: Իր հայեացքն ու երիթացած դէմքին վրայ տարիքին քաշած խորշոմները կարծես փորագրուած էին, եւ իր բարակ շըր-թունքները ամուր մը պրկուած էին իրարու վրայ: Բայց իր աչքերուն մէջ կը շողար տակաւին միշտ բարեմոյն անձնուիրութեան ճառագայթը, որով բաղանած էր աղջիկները: Այնթապի մէջ իբրեւ երկնաւոր օժանդակ մը: Իր ցամքած չորցած ու պղտոր աչքերը Լուսաղբեր Կրապովիչէն երկա-րելով.

— Շնորհակալութիւն քեզի,— ը-սաւ պարզ ու կոկիկ ձեւով մը:—Շատ բան ըրիր մեզի համար, որպէսզի մեզ այս դժոխքէն փրկես.

— Ե՞ս: Ո՛չ: Վայլին՝ Պէտեր Սամի պէյն է ըրողը,— հակադարձեց Թու-սունին:

— Անշուշտ, անշուշտ, բայց եղա-ծին համար դուն աղաչեցիր, դատա-կըս Այլրի՛ս եւ Եղեանիկ ըլլաս, շատ մը մահամերձներու աղօթքն ու շնոր-հակալութիւնը պիտի հովանաւորեն եւ պաշտպանեն քեզ կեանքիդ ճամ-բուն վրայ:

— Մելինէ Արամ Սիրանոյշի նման յուշիկ ու դաշն կը խօսէր: Զիրենք պատող պաշարող գիւղակներուն վերեւ բիւր բիւրաւոր ճանճեր կը բզզային, եւ տապախառն օդը ժանտահոտ գա-յոլոշիներով արգասաւորուած էր: Հա-յերը միշտ շարան շարան յամբօրէն կը հոսէին դուռնէն դուրս:

— Գնա՛ ուրեմն, Լուսա՛ Լուսաղ-նա, գնա՛: Փութա՛ փրկել քեզ: Մեր ճամբան գոցուած է, եւ ուրախ եմ որ այդպէս է,— ըսաւ Սիրանոյշ:

— Պարտէզ մը կ'երթաք: Պիտի աշխատիմ անմիջապէս որ վրան մը յատկացնեմ ձեզի եւ ասկէ աւելի լաւ կենդանի մը: Նաեւ ուտելիք եւ ծածկոց: Մինչեւ այս իրիկուն ձեռք պիտի բերեմ այս ամէնը:

— Ո՛չ, Թոգուր: Ես միւսներէն ա-ւելի աղէկ ըլլալ չեմ ուզեր,— մեր-ժեց Սիրանոյշ: Բայց Մելինէ հաւա-նութեան նշան ըրաւ Թուսունիին.

— Այո՛, ըրէ՛ այդպէս: Որչափ ա-տեն որ ապրինք եւ իրարու կարե-նանք օգտակար ըլլալ, պէտք է այդ-պէս ընենք: Ես դեռ ուժով եմ, բայց ... աղջիկներն կիսամեռ են: Եւ աղ-ջիկը...— Փղձկեցաւ եւ կիզիչ թա-խիծով մը ակնարկներ կ'արձակէր դէպի փոքրերը, որ ռեւէ օգնութենէ զուրկ, մեռեալներու քով կը պառկէին.

— Գնա՛ ուրեմն: Մեզի զրկէ ինչ որ հոս կրնաս գտնել: Մեր մտածումնե-րը քեզի հետ են յաւէտ:

Ներուեն կինը նորէն ձեռքը երին-ցուց Լուսաղնա Կրապովիչին, որ բըռ-նեց զայն ու տարաւ շրթունքին:

Սիրանոյշը կրկին ողջագուրեց, որ առանց փոխարինելու, գրեթէ անզի-տակցօրէն թողուց որ զգուէ զինքը Թուսունին: Լուսաղ դարձաւ եւ ժան-տարման ընկերացաւ իրեն դուռնէն դուրս.

Պէտք էր փութար Պոլիս հասնիլ, երբ դեռ շատ ուշ չէր, եւ յաւակնելու անհամբերութիւն մը յանկարծ տա-կարեց զինքը, այնպէս որ Սիրանոյ-շէն բաժանումը վախցածին չափ ան-հանդուրժելի չերեւցաւ: Կը զգար թէ օգտա՛ն աւելի շատ գործէր հիմա, այնքան աւելի մեծ էր հետապնդակե-րը՝ իրեն շատ սիրած այս երկու կակ-ները գոնէ փրկելու: Եւ այս մտածու-մով արագ արագ դարձաւ ապաստան գտած խանը: Արեւելեանին Ֆրանսա-հիին օգնութեամբ հոգաց ինչ որ կըր-նար օգտակար ըլլալ Սիրանոյշին եւ Մելինէին համար, եւ իրիկունն իսկ Հայերու յատկացուած պարտէզը ա-ռաջնորդեց նոր կենդանին, վրանը բերած: Հոն յանձնեց զայն Մելինէ Արամին, եւ առանց Սիրանոյշը տա-ռնենալու, որ հոգին վրայ պառկած կը քնանար, թողուց Հայերը, ճիշդ ժամանակին հասնելու համար ամի կառախումբին, որ նոյն գիշերը պի-տի մեկնէր Քոլաւէէ, Պոլսոյ ուղղու-թեամբ երկաթուղիին վերջին կէ-տը:

Յաջորդ առտուն Հայերը ճամբայ ելան: Ամենամեծ մասը Դամասկոսի վրայով Հօրան ղրկուեցաւ, եւ հո-վիտներով բեռնաւոր լեռ մը, փոքր մասը անապատին մէջէն քալելով պի-տի երթարեփրատ, անոր եզերքը իր-րեւ գաղթական հաստատուելու, ինչպէս կ'ըսուէր: Եփրա՛տ: «Հայր Ջրոց» (կամ Գետահայր), ինչպէս կ'անուանեն զայն Արաբները, որ եր-կու հազարէ աւելի քիլոմէթր գնացքի մը վրայ կը թափառի անմարդաբնակ, քարուտ անապատի մը մէջէն: Իրաւ է որ անոր եզերքներուն վրայ կը գտը-նուին ընդարձակ մակերեսներ ջրար-բի հողերու եւ հունձերու: Բայց այս մշակելի փարթամ հողը արեւէն կ'այ-րի կը մրկի, եւ հազիւ թէ կարելի կ'ըլլայ պահել այդ կողմերը ամէնէն ստոյգ, դիմացկուն անապատական ասնիկներ:

Վիժածածուկ կամ ապառաժուտ բլուրներ կ'ընկերանան Եփրատի հո-սանքներուն, յաճախ ճիշդ մօտիկը ջուրերուն, եւ դարձեալ հետզհետէ դէպի ներսերը ետ քաշուած: Մինչեւ միակ կարեւորութիւն ունեցող քա-ղաքին, Տէր-էօ-Զօրի առջեւ կը գըտ-նուին լոկ հին բերդերու փլատակներ, ամէնէն նորերը՝ Հռոմէական ժամա-նակէն մնացած, որոնք, բոլորովին լքուած արեւէն անագորոյն հրկիզու-մին մէջ, կ'երթան կուրօրէն կը կոր-սուին կ'անհետին գետին դեղնաշորթ հոսանքներուն վերեւ:

Իրաւ է որ Արաբներ, վրանաբնակ-ներ տուներ ունին այս մարգերուն մէջ, եւ որոնց ողորմելի սեւաթորմի վրանները, որոնք վրանէ աւելի որե-ւային տապաստաններ են, փոքր կէտերու պէս կը կենան մեծ ամայքին մէջ: Մէջընէնէն վեր կը գտնուին դեռ քրտաբնակ քանի մը փոքր գիւ-ղեր, որոնց գնդաձեւ կաւակերտ հիւ-ղակները մոռցուած հսկայական խա-ղալիքներու պէս կը բարձրանան ջը-պարփի տափարակ դաշտանկարնե-րու չերկ մակերեսէն դուրս: Ուխտաւոր եւ այծի փոքրիկ երամակներ կ'արա-ծին եզերքին երկայնքը, եւ անհամ մը կենդանութեան պատրանքը կուտան քարածուփ անապատին բոցաշուրջ առանձնութեան մէջ: Բայց վարօք դէպի Տէր-էօ-Զօր գետը կը հոսի այն-քան անմխիթար պարապութեան մը մէջէն, որուն նման տեղեր շատ քիչ կան աշխարհի վրայ:

Թարգմ. ԵՅԱՆ

(Շար.)

հողերը եւ միանգամ ընդ միշտ երես կը դարձնէի ժողովրդապե-տական երկիրներէն »:

Կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ հանդարտութեան հրաւիրել ժողովուրդը, անընդհատ բանեցնելով ձայնասփիւռ գործիքները: Յայտարարութիւն մը կ'ըսէ .

- « Լոնտոնի առաջարկները պէտք չէ վերջնական համարել: Պահեցէք ձեր հանդարտութիւնը եւ վստահութիւնը »:

Փրակայի անթելը անընդհատ կը բանի Լոնտոնի, Փարիզի, Մոսկուայի եւ ուրիշ մայրաքաղաքներու հետ :

«Արմատախիլ ոչնչացնել չեխական խլիրդը»

Լոնտոնի մէջ լրջօրէն կը վախնան որ Չեխերը յուսահատելով իրենց լքումէն, անհաւասար պատերազմի մը մէջ նետուին, այն անխուսափելիութեամբ թէ Ֆրանսա, Խ. Միութիւնը եւ Անգլիա ի վերջոյ պիտի ստիպուին միջամտել եւ տեղական ճակատամարտը պիտի վերածուի ընդհանուր պատերազմի մը, ինչպէս եղաւ 1914ին: Այս հաւանականութիւնը նկատի առնելով, Անգլիա եւ Ֆրանսա շարունակ խոհեմութեան խրատներ կուտան չեխական կառավարութեան :

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Լեհաստան եւ Հունգարիա մասնաւոր աշխատանքներ կը կատարեն, իրենց կարգին կցելու համար այն հողամասերը ուր մեծամասնութիւն կը կազմեն իրենց ազգակիցները: Վարշաւայի կառավարական օրկանը կը գրէր առջի օր, խոշոր խորագիրներով.

Կը պահանջենք Լեհաստանի վերադարձնել Չեխոսլովաքիոյ լեհական հողերը»:

Մովսակալ Հորթի, Հունգարիոյ խնամակալը, Պերլին գնաց, մարաջախտ Կէօրինկի հրաւէրով: Երկրորդ այցելութիւնն է այս, վերջին ամիսներու ընթացքին :

Լեհական կառավարութիւնը զօրացուց լեհ-չեխական սահմանագլուխը, նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը :

*** Գերմանական թերթերը կը պահանջեն «արմատախիլ ոչնչացնել չեխական խլիրդը (քանսէր) Եւրոպայի սրտէն»: Անոնց հրատարակութեանց համաձայն, Հիթլէրի վերջնական պայմանն է բոլորովին ջնջել Չեխոսլովաքիան եւ արմատապէս բաժնել երկիրը, բաղկացուցիչ ազգութեանց միջեւ :

Այս առթիւ թերթերը միշտ կը յիշեցնեն Մուսոլինիի ճառը, որ կը թելադրէր հանրաքուէներ կատարել բոլոր ազգութեանց համար: Ամէն պարագայի մէջ, կը չեշտեն թէ Հիթլէր եւ Մուսոլինի երբեք պիտի չզոհեն միջին ճամբաներով: Այս անգամ բոլոր թերթերը կրակ կը տեղան Մոսկուայի դէմ, անոր վերագրելով ամբողջ պատասխանատուութիւնը: Ցեղայ չանդալից նկարագրութիւններ կը հրատարակեն «չեխական վայրագութեանց» մասին :

«Երբ Հէնլայն ձերբակալուի, ես եմ Առաջնորդը»

Երկուշաբթի օր ազմկալի ցոյցեր տեղի ունեցան Տրէզտէնի մէջ, նախաձեռնութեամբ Չեխոսլովաքիայէն փախած Գերմաններու: Այս առթիւ բուռն ճառեր խօսուեցան: Ահա քանի մը նմոյշներ :

— «Մենք սահմանագլուխը չանցանք անդէն մնալու համար, ինչպէս էինք հոն եղած առեն: Մենք մեր հայրենիքը պիտի վերադառնանք զէնքով եւ յաղթական »:

– « Մենք շուտով պիտի վերադառնանք, իբրեւ զինուորներ մեր հայրենիքին: Մենք պիտի յաղթենք, որովհետեւ այդպէս կ'ուզէ Հիթլէր: Ընկերներ, կը մօտենայ փրկութեան ժամը : Հասած ենք պայքարի վերջին հանգրուանին: Պիտի վերջանայ քսան տարուան ստրկութիւնը: Մէկ դար առաջ, Զուտէթեան երկիրը մաս կը կազմէր Գերմանիոյ: Ներկայ կացութեան յանցանքը կ'իյնայ անոնց վրայ որ 1918ին յօշոտեցին Կեդր. Եւրոպան իբրեւ մսի կտոր մը: Մեր ժողովուրդին իրաւունքը ոտնակոխ եղաւ Չեխերուն կողմէ, բայց հասած է վրէժխնդրութեան ժամը: Մեր Առաջնորդը Հիթլէրն է: Պենէշ բաղաքական սնանկութեան վարպետն է»: Աւելորդ է ըսել թէ ամբոխը մոլեգնօրէն կը ծափահարէր բոլոր ճառերը :

*** «Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ՝ Հիթլէր հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ իրեն.

— « Եթէ Հէնլայն ձերբակալուի, ես ինքս պիտի ըլլամ Զուտէթեան Գերմաններուն առաջնորդը եւ այն առեն պիտի տեսնեմ թէ Տոքթ. Պենէշ դեռ որքան առեն պիտի շարունակէ հրամանագիրներ հրատարակել: Կը յուսամ թէ ինծի դէմ ալ ձերբակալման հրամանագիր չի հանեն »:

*** Անգլիերէն եւ Ֆրանսերէն թերթերը արգիլուեցան Չեխոսլովաքիոյ մէջ :

Գերմանական եւ ֆրանսական պատրաստութիւնները սահմանին վրայ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսա կը շարունակէ իր պաշտպանողական պատրաստութիւնները սահմանագլուխի ամբողջ տարածութեան վրայ, որուն դիմացը նոյնպէս տենդագին պատրաստութիւններ կը կատարեն Գերմանացիները: Գերմանական ամրութիւններէն շատերը կը տիրապետեն Մոզէլի կամուրջներուն : Գետին գերմանական ափին վրայ, լուսարձակներ եւ հակօդային մարտկոցներ դրուած են անտառներու մէջ: Գործերը գրեթէ կանգ առած են Լիւքսէնպուրկի եւ Լոռէնի մէջ: Շատ քիչեր կը համարձակին Մոզէլը անցնիլ, Գերմանիա երթալու համար. թէեւ Գերմանացիները ազատօրէն Լիւքսէնպուրկ կը մտնեն:

Լիւքսէնպուրկի սահմանին ֆրանսական մասին մէջ ճամբաները լեցուած են ականներով: Մէցի մէջ հանդարտութիւն կը տիրէ ինչպէս ամբողջ Լոռէնի մէջ, եւ ամէն մարդ իր գործերով կը զբաղի: Մէցի բոլոր պետական պաշտօնեաներուն ազդարարուած է որ քաղաքէն չհեռանան, առանց մասնաւոր արտօնութեան :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԹԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 21 սեպտեմբեր, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, իր ակումբին մէջ: կը խօսի ընկեր ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

ԱՆԻԷՐ ԳՈԼՈՄՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 23 սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: կը զեկուցանէ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Տարզպետ» խումբի ընթացական դասախօսութիւնը՝ 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին: կը դասախօսէ Ընկ. Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ. Նիւթը՝ «Նոր սերունդի կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը»:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մոնթէլիէի «Իշխան» խումբի ընկերները՝ 21 Սեպտ. երեկոյ: կարեւոր օրակարգ. Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Յ. ՏԱՊՐԻԿԵԱՆ.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի բացառիկ ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, կարեւոր օրակարգ. Ներկայ պիտի ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԼԻՈՆԻ Երջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ:

ՍՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. ընկեր Արապեաններու բնակարանը. կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ պատանիներու խմբական ժողովները՝ 21 Սեպտ., Չորեքշաբթի, սովորական տեղը:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕԹՕՅԻ «Ռոստոմ» եւ «Քրիստափոր» խումբերու ժողովները, 22 Սեպտ., սովորական տեղը:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ խումբի ժողովը՝ 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ, սովորական տեղը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Րաֆֆի» խումբի ժողովը՝ 21 Սեպտ. Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անուն Մարիամ, հօր անուն Յովակիմ: 1928ին կը գտնուէր Ռումանիա: Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France:

— Կը փնտռուի Մարաշցի Անտոն Պալճեան և իր կինը՝ Շուշանիկ Կլօրոզեան. Հալէպէն եկած Մարսէյլ թատրոնէն անունով St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին: Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine):

ԿՈՒԶՈՒԻ

Պիվէրի (Կարտոն) Կրթասիրաց Միութիւնը կը փնտռէ կարող ուսուցչուհի մը: Դիմել մինչեւ Սեպտեմբեր 30 կամ Հոկտ. 15, հետեւեալ հասցէին. Léon Kayadjanian, Cartier Colle Vielle, Gardanne (B. D. R.):

ՀՈՒԷՆԱՏԵԱՆ

ՏԷՍԻՆԻ Վասպուրականի Հայր. Միութիւնը կը խնդրէ ծանուցանել թէ կնիքին վրայ աւելցուած «Լիոն»-էնքը բառը ջնջուած է: Նախկին կնիքին մակագրութիւնը ի զօրու է:

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 22 Սեպտեմբեր Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է :

ԾԱԽՈՒ Է Նպարավաճառատուն-կաթնատուն (alimentation-cremerie) մը, Թիւսոն թաղամասին մէջ, յարկարաժին՝ 3 փէէս, բակ եւ լուացարան, տարեկան վարձք՝ 3500 Ֆր., պայով Արժէքը՝ 15,000Ֆր.: Դիմել՝ Գ. Մերիկեանի, 13 Rue des Dominicaines, Marseille:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17 Rue Domrémy — PARIS (13)

ՋԱ.ԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔՈՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ.— Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդի շաբաթ օրուան նիստին մէջ, Անգլիոյ ներկայացուցիչը տեղեկութիւններ հաղորդեց Պաղեստինի կացութեան մասին: Այս առթիւ բացատրեց թէ կառավարութիւնը անհրաժեշտ կը դանէ բաժանումը, իբրեւ հիմ Պաղեստինի հարցին լուծման :

*** Թէլ-Ավիվի մէջ ռումբ մը պայթեցաւ, կառքի մը տակ, որ ութ Հրեայ ստիկաններ կը փոխադրէր: Կառքը ջարդուփշուր եղաւ եւ երեք հոգի մեռան: Ամէն օր արիւնալի դէպքեր կը պատահին երկրին զանազան մասերուն մէջ :

ԼԵՀԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐՈՒՆ կը մասնակցին հարիւր հազար զինուորներ: Առաջին անգամ է որ ռազմափորձեր կը կատարուին այնքան ընդարձակ ծաւալի մը վրայ, հարաւային-արեւելեան Լեհաստանի մէջ, ռուսական սահմանին վրայ: Գործողութեանց ներկայ են մարաջախտ Սմիկլի, պատերազմական նախարարը եւ ուրիշ բարձրաստիճան զօրականներ: Ռազմափորձերուն գլխաւոր նպատակն է փորձել թէ ռուսական բանակը կրնա՞յ սահմանն անցնիլ եւ մինչեւ Կեդր. Եւրոպա արշաւել, Լեհաստանի ճամբով (Հարաւային ճամբայ): Առաջին օրուան փորձերուն մէջ նշանակելի յաջողութիւն ունեցան իբրեւ թէ Խ. Միութենէն յարձակող օդանաւերը, հրասայլերը եւ հետեւակազօրքը :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Պ. Թուտիք, Ուկրայնայի ընդհ. դատախազը, մեռած է խորհրդաւոր պարագաներու մէջ: Հանգուցեալը ահարկու համբաւ մը հանած էր իր սարքած մաքրագործումներով եւ քաղաքական դատերով: Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան :

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ բանուորներու գործադուլը կը շարունակուի, տարածուելով ամէն կողմ: Աշխատանքի նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետին հետ: Ոստիկան մը ակամայ վիրաւորեց բանուոր մը, Սէն Ժէռմէնի մէջ: Լիոնի գործադուլն ալ կը շարունակուի նոյն սաստկութեամբ :

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ
LYON: ԼԻՈՆ M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.
MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԻՐԹԵՒԵԼԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 22 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 22 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3841

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ո՞ՐՆ Է «ՆՈՒԻՐԱԿԱՆ»Ը

Փշուր փշուր կ'եղծուին, կը փշրուին Մեծ Պատերազմէն վերջ կնքուած դաշնագիրները, որոնց գէջը ապահովաբար կրնար ...ասարիլ էյֆէլի բարձրութեան :

Անխուսափելի, անպարտելի վերաքննութիւնն է որ կը կա...տարուի, հետզհետէ աւելի ուժգին եւ արընթաց։ Եւ կը կատարուի ...այն պահուն երբ հին ու նոր վարիչներ միշտ կը խօսին դաշ...նագիրներու նուիրականութեան, ստորագրուած յանձնառու...թեանց գործադրութեան մասին։

Երէկ, ընկերվարական օրկանը, «Լը Փօփիւլէռ», հեգնու...թեամբ կ'արձանագրէր կարգ մը հատուածներ՝ օրուան վարիչնե...րու հանդիսաւոր յայտարարութիւններէն.

«Ֆրանսա ամէն պարագայի մէջ հաւատարիմ պիտի մնայ իր կնքած դաշինքներուն եւ դաշնագիրներուն։ Ան հաւատարիմ ... պիտի մնայ իր ստանձնած յանձնառութեանց»։ (Արտաքին նախա...րար Ժ. Պոնէ. 1938 սեպտեմբեր 4) :

«Անժխտելի են եւ նուիրական մեր յանձնառութիւնները Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ։ Ֆրանսական կառավարութիւնը, ինչ...պէս ամբողջ ժողովուրդը տոգորուած է երկու հաւասարապէս ...օր. զգացումներով,— 1. Առիթ չունենալ գործադրելու այդ յանձնառութիւնները : 2. Երբեք չուրանալ մեր տուած խոստումը, ...եւ, դժբախտաբար, մեր յոյսերը ի դերեւ ելլեն»։ (Պ. Տալատիէ, վարչապետ, 1938 յուլիս 12) :

—«Ֆրանսա ոչ կրնայ անտարբեր գտնուիլ Կեդր. Եւրոպայի ճակատագրին հանդէպ, ոչ ալ խուսափիլ այն զինակցութենէն որ ...պարտաւորէ զինքը պաշտպանել Չեխոսլովաքիոյ անկախու...թիւնը»։ (Պ. Շոթան, փոխ-վարչապետ, 1938 Փետրուար 26, ...երեսփ. ժողովին մէջ) :

Անշուշտ միայն Ֆրանսայի վարիչները չեն որ այսքան հանդի...սաւոր յայտարարութիւններ բրած են, զանազան առիթներու մէջ։ Կարելի էր նոյնքան պերճախօս հաւաստիքներ քաղել ուրիշ երկիր...ներէ :

Անհաւասիկ Մեծն Բրիտանիան, որ թէեւ որոշ յանձնառու...թիւններ չունէր Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ, բայց բազմաթիւ ա...ռիթներով հաստատած է թէ խօսքն ու գործը բոլորովին տարբեր բաներ են։ Եւ եթէ խիկայէս կը ձգնի հրէական հայրենիքի մը վե...րածել Պաղեստինը, համաձայն Պալֆուրի յայտարարութեան (1917), այդ մէկ պարագան չի կրնար արբել ուրիշ անվիճելի ա...ռանները :

Անոնք նուիրական են, երբ անմիջական կապ ունին քու աշ...խարհակալութեանդ հետ եւ դուն կրնաս կրակը նետուիլ, զանոնք պաշտպանելու համար։ Ուրիշ պարագաներու մէջ, միշտ կարելի է յարմարիլ, սակարկել, անցուկը մոռցուկ դարձնել եւ նոր կա...ցութեան մը առջեւ դնել ենթական։

Ցետոյ, կը պատահին պարագաներ ալ, երբ յանձնառու, դաշնագիրը ստորագրողը ինք չնորհներ կ'ընէ կամ զիջումներ կը կատարէ, միշտ համաձայն իր շահերուն :

Այսպէս էր որ վերագինուելու իրաւունք տուին Պուլկարիոյ եւ Հունգարիոյ, մինչ նոյն իրաւունքը վտանգաւոր կը համարէին Գերմանիոյ համար :

Այս վերջինը ինքն իր գլխուն պատռեց դաշնագիրը, եւ անար...գել գլուխ հանեց ինչ որ կը ցանկար։ Այլեւս ինչո՞ւ գրկել միւսնե...րը. Մանաւանդ որ կրնային ծառայել իրենց շահերուն, եթէ չե...խական անակնկալը վեր ի վայր չըրջէր ամէն բան։

Ուրեմն, վերաքննութեան ճամբան բացուած է արդէն, ողբա...լի ծաղրանկարի մը վերածելով դաշնագիրներու նուիրականու...թիւնը.

Չեխոսլովաքիոյ քայքայումը կը բանայ նախընթաց մը, ...րուն պարզած հեռանկարը գլխու պտոյտ կրնայ պատճառել։

Ահաւասիկ, արդէն ասպարէզ նետուած են երկու հարեւան եր...կիրներ, Լեհաստան եւ Հունգարիա, իրենց բաժինը պահանջելու համար :

Եւ ի՜նչ ողբերգութիւն,— այս պահանջը կը դրուի ճիշդ այն պահուն, երբ չեխական կառավարութիւնը գիշերը ցերեկին խառ...նած, ի զուր ելք մը կը փնտռէ, գոնէ գերմանական փորձանքէն ...ուժան ազատելու համար :

«Ինքնորոշման իրաւունք»,— ահա կարճ եւ կտրուկ բանա...ձեւը, էջ մը եւս պատռելու համար Վերսայլի մագաղաթէն :

Ո՞վ պիտի կրնար ընդդիմանալ այս սկզբունքին, երբ ամբողջ բանակներ շարժման մէջ դրուած են, խօսքէն գործի անցնելու հա...մար։ Երբ Հռոմ-Պերլին առանցքը անընդհատ իւղ կը լեցնէ կրա...կին վրայ, մէկուն թեւը մշտելով, միւսին ճամբայ ցուցնելով, երրորդը սպառնալիքի տակ պահելով :

Եւ ո՞վ կրնայ երաշխաւորել թէ չեխականով պիտի վերջանայ այս կազմալուծումը :

Կը բաւէ ակնարկ մը նետել յետպատերազմեան Եւրոպայի քարտէսին վրայ, տեսնելու համար թէ դեռ ի՛նչ «խմանկար» պե...տութիւններ կան, իբրեւ աչքի փուշ։ Ենթակայ՝ ճարճատումի։

Չեխերուն վերջին յոյսը Մոսկուան էր։ Արդ, համաձայն վեր...ջին լուրերու, չեխական գեսպանը ալ-ձախ իյնալէ վերջը, հետեւ...եալ պատասխանը ստացեր է,— Մենք ստիպուած ենք հետեւիլ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ընթացքին։

Դեսպանը դերագոյն փորձ մը կատարելու համար, ուղած է տեսնել Սթալինը։ Բայց արտաքին գործերու պաշտօնատունէն հասկցուցեր են թէ աւելորդ է ...

Այս պայմաններուն մէջ, ո՞րն է դաշնագիրներու ամէնէն նուիրականը։ Լօզա՞նը թէ Կարսը ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԲԱՆԱԿՑԻԼ...

ՉԷՅՄՊՐԼԷՆ-ՀԻԹԼԷՐ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ՅԵՏԱՁԳՈՒԵՑԱՒ

Լեհաստան եւ Հունգարիա վճռապէս կը պահանջեն իրենց բաժինը

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ ԿԱԶՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Չեխական կառավարութիւնը գիշեր-ցերեկ ժողով գումարելէ վերջ, Լոնտոն եւ Փարիզ հաղորդեց իր առաջին պատասխանը, որ վերապահումներ կը յայտնէ եւ կ'առաջարկէ բանակցութիւններ կատարել։ Այս առթիւ կը յիշեցնէ իրաւարարութեան դաշնագիր մը որ կնքուած է 1925ին, Գերմանիոյ հետ։ Այս հիման վրայ, չե...խական կառավարութիւնը կ'առաջարկէ միջազգային իրաւարար ատեանին յանձնել վէճը :

Այս պատասխանը անգոհացուցիչ համարուեցաւ թէ Լոնտոնի եւ թէ Փարիզի մէջ։ Փրակայի ֆրանսական եւ անգլիական դեսպանները գիշերանց ներկայանալով Չեխոսլովաքիոյ վարչապետին, ազդարարեցին թէ պէտք չէ ժամանակ կորսնցնել, որովհետեւ կացութիւնը շատ ծանր է եւ ստուարաթիւ զինուոր համախմբուած է սահմանին վրայ :

Չեխական կառավարութիւնը երեքշաբթի օր երրորդ ան...գամ ժողով գումարեց կէս գիշերէն վերջը, պատասխանելու հա...մար Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ճնշումին։ Երկրորդ ժողովին մէջ, որ տեւած էր մինչեւ առտու, կառավարութիւնը գրեթէ կը մերժէր անգլօ-ֆրանսական առաջարկները։ Այս առթիւ Լոնտոն եւ Փարիզ հաղորդուած պատասխանը կը խնդրէր կշռել գերմանական հո...ղերը Գերմանիոյ ձգելու որոշման հետեւանքները։ Այս պատաս...խանին վրայ էր որ նոր ազդարարութիւններ ուղղուեցան Փարիզէն եւ Լոնտոնէն, եւ Անգլիոյ վարչապետը այսօրուան (հինգշաբթի) յետաձգեց իր տեսակցութիւնը՝ Հիթլէրի հետ, Կոտէսպէրկի մէջ։

Մէկ օրէն միւսը կացութիւնը աւելի ծանրացաւ, իբրեւ հետե...ւանք Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ բռնած դիրքին։ Երկուքն ալ կը պահանջեն իրենց վերադարձնել Չեխոսլովաքիոյ այն հողերը ուր մեծամասնութիւն կը կազմեն իրենց ազգակիցները :

Հունգարիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը Պերլին գացին, իսկ Պերլինի լեհական դեսպանը Պէրխթէսկատէն գնաց (Հիթլէրի մենաստանը), այդ պահանջները յայտնելու համար։ Պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ Հունգարիոյ վարչապետը եւ ար...տաքին նախարարը գաղտնի տեսակցութիւն մը ունեցած են Հիթ...լէրի հետ։ Այս այցելութենէն վերջ հասած է լեհական դեսպանը :

Գերմանական կառավարութիւնը ոչ միայն հաճութեամբ ըն...դունած է Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի պահանջները, այլեւ հրաւի...րած է զանոնք իրեն հետ միասին միջամտելու, եթէ հարկ ըլլայ :

Այս առթիւ իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Հիթլէր մէկ շաբա...թէն աւելի պիտի չսպասէ, խօսքէն գործի անցնելու համար։ Ա...ռաջնորդը այս պարագան պիտի յիշեցնէ այսօր, Անգլիոյ վարչա...պետին հետ խօսած ատեն։ Լեհաստան եւ Հունգարիա հրապարա...կաւ կը քաջալերուին նաեւ Իտալիոյ կողմէ, ինչպէս կը հասկցուէր Մուսոլինիի ճառէն, Թրիէսթէի մէջ :

Լեհական կառավարութիւնը վճռական դիրք մը բռնած է ար...դէն եւ մամուլը սպառնալից հրատարակութիւններ կ'ընէ, գրգռե...լով հանրային կարծիքը։ Սեպտեմբեր 20ին Վարշաւայի հեռագրա...կան գործակալութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ազդարարէ թէ Լեհաստան պատրաստ է իրենց հայրենիքին ճամբան բանալու Չեխոսլովաքիոյ 200,000 Լեհերուն համար։ Եւ կ'աւելցնէ.— «Եթէ կարելի չըլլայ այդ բանը կատարել տարբեր միջոցով, Լեհաստան գայն գլուխ պիտի հանէ զէնքի զօրութեամբ։ Անցեալ մարտին բա...ւական եղաւ այս խօսքը, լուծելու համար լեհեւլիթուանական վէ...ճը։ Այսօր ալ, ինչպէս այն ատեն, մենք կազմ եւ պատրաստ ենք»։

Մամուլը աւելի բուռն լեզու կը գործածէ եւ ամէն օր ժողո...վրդական ցոյցեր կը կատարուին, պահանջելով լեհական երկրա...մասը (Թէշէնի շրջան) :

Վարշաւայի հեռագրական գործակալութեան մէկ զեկոյցը կ'ըսէ.— Լոնտոնի եւ Փարիզի հեռագիրները կը ծանուցանեն թէ Ֆրանսա եւ Մեծն Բրիտանիա կը պահանջեն որ Լեհաստան եւ Հուն...գարիա երաշխաւորեն Չեխոսլովաքիոյ նոր պետութեան սահման...ները։ Այդ երաշխաւորութիւնը պիտի չտանք, ցորչափ Թէշէնի շրջանը մաս չի կազմեր Լեհաստանի :

Ընդդիմադիր մամուլն ալ, որ մինչեւ հիմա նպաստաւոր էր Չեխոսլովաքիոյ, ուժ կուտայ այս պահանջներուն, առաջարկելով չեխեւլեհական նոր սահմանագլուխը գծել համաձայն 1918 նոյեմ...բեր 5ի կացութեան :

Հունգարիոյ դիրքն ալ նոյնքան վճռական է, ինչպէս կը հաս...տատեն նախարարական տեսակցութիւնները եւ հրատարակուած զեկոյցները։ Գերմանիա հասկցուցած է Հունգարիոյ թէ ով որ վտանգը աչք չառնէր, բան չի կրնար շահիլ։ Այս ազդարարու...թեան առջեւ, Հունգարիոյ վարիչները որոշած են ի հարկին ար...

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ՏԵՂԻ ԿՈՒՏԱՅ

Աժանս Հավաս կ'իմանայ թէ չեխական կառավարութիւնը ամ...բողջ գիշերը խորհրդակցելէ վերջ, ընդունեց անգլեւֆրանսական ծրագիրը։ Կը նշանակէ թէ փարատած է պատերազմի վտանգը։ Պ. Չէյմպրլէն այսօր այս պատասխանը պիտի հաղորդէ Հիթլէրի։

*** «Կոտէսպէրկ, ուր պիտի տեսակցին Հիթլէր եւ Չէյմպրլէն, փոքր գիւղ մըն է Հռենոսի վրայ, շրջապատուած այգիներով ու բարձրադիր բլուրներով, որոնց վրայ կանգուն կը մնան միջնա...դարեան դղեակներ :

Այս գիւղի մէկ հիւրանոցէն էր, որ Հիթլէր 1934ին հրամայեց «արիւնահեղ ըմբոստութիւնը», որու հետեւանքով նացիները իշ...խանութեան գլուխ անցան Հռենոսեան շրջանին մէջ :

Կ'ըսուի թէ Կոտէսպէրկ Հիթլէրի նախընտրած առանձնավայրն է, քանի որ 1920ին, երբ անօթի էր, անգործ ու անծանօթ, հիւրա...նոց մը գինք խնամեց։ Հիթլէր չմոռցաւ այս բարիքը եւ այժմ ալ երբեմն կ'այցելէ Կոտէսպէրկ ու կ'իջեւանի նոյն հիւրանոցը :

ԱՆՎԵՐՋ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Գերման եւ չեխ զօրքերը դէմ դիմաց

Անվերջ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Լոնտոնի մէջ։ Մտահոգութիւնը չէ փարատած տակաւին, քանի որ Չեխոսլովա...քիա վերապահումներ կը յայտնէ, իսկ անդին գերմանական բա...նակը կազմ եւ պատրաստ կը սպասէ, սահմանը անցնելու համար : Պ. Չէյմպրլէն հարկադրուած է համբերութեան յորդոր մը ուղղել Հիթլէրի, որ այլեւս չի ճանչնար չեխական կառավարութիւնը եւ անմիջական համակերպում կը պահանջէ :

Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութիւնը պահանջեց ար...տակարգ նիստի հրաւիրել խորհրդարանը։ Պ. Չէյմպրլէն վճռա...պէս մերժեց, ստանձնելով ամէն պատասխանատուութիւն։ Վար...չապետը այս առթիւ գիտել կուտայ թէ գրաւած է «դժուարին եւ փափուկ» բանակցութիւններով որոնք եթէ յաջող ելքի մը չյան...գին, կրնան «ամէնէն ծանր հետեւանքները» յառաջ բերել Անգլիոյ համար։ Մանաւանդ հիմա որ Գերմանիոյ հետ միացեալ ճակատ կազմած են Լեհաստան եւ Հունգարիա, իրենց բաժինը պահանջե...լով չեխական աւարէն։ Մէկ խօսքով, Չեխոսլովաքիան քարտէսէն ջնջելու հարցն է որ կը յուզուի այս միջոցին։ Սլովաքներուն մէջ ալ հետզհետէ կը զօրանայ անջատողական շարժումը :

Հակառակ պաշտօնական հերքումներու, իրազեկներ կը պնդեն թէ Հիթլէր տեսակ մը քաղաքավարի վերջնագիր յանձնած է Պ. Չէյմպրլէնի, պայմանաժամ տալով մինչեւ հոկտեմբեր մէկ։ Եթէ մինչեւ այդ օրը խաղաղութեամբ չլուծուի վէճը, գերմանական զօրքը պիտի անցնի սահմանը :

Ամէն պարագայի մէջ, իրողութիւն է որ Անգլիա միշտ կը ճնշէ Փրակայի վրայ, համակերպելու եւ աւելի մեծ փորձանքներ կանխելու համար։ Լոնտոնի մէջ կը վախնան թէ գերմանական ար...շաւանքը չի կրնար սահմանափակուիլ տեղական պատերազմով մը :

Անգլիական խորհրդարանը պիտի բացուի Չէյմպրլէն-Հիթ...լէր տեսակցութենէն վերջը, եթէ կառավարութիւնը յարմար դատէ :

*** Մինչ այս մինչ այն, զինուորական պատրաստութիւնները կը շարունակուին երկու կողմէն ալ։ Չեխոսլովաքիոյ վարչապե...տը եւ հանրապետութեան նախագահը երկար խորհրդակցութիւն...ներ ունեցան բանակին հրամանատարներուն եւ ընդհ. սպայակոյ...տին հետ։ Զօրաշարժը յառաջ կը տարուի ամէն ուղղութեամբ։ Գերմանական զօրքն ալ կասկածելի շարժումներ կը կատարէ սահ...մանագլուխին վրայ, ուր ամէն օր միջադէպեր կը ստեղծուին։ Չե...խական կառավարութիւնը կ'ըսէ թէ Գերմանիայէն դրկուած հրո...սախումբեր կը ջանան խռովութիւններ յարուցանել, միջամտու...թիւնը փութացնելու համար :

«Ոչ ոք կրնայ կեցնել մեզ»

Մուսոլինի, որ Թրիէսթէէն վերադարձած ատեն Ուտինէ...վիա մտած եւ ջերմ ընդունելութիւն գտած էր, նոր ճառ մը խօսե...ցաւ Ուտինէի մէջ :

Փառաբանելով Իտալիոյ նիւթական եւ հոգեկան զօրութիւնը, Առաջնորդը յայտարարեց.

— «Մենք ունինք ապահով սահմաններ։ Մենք վերագրաւե...ցինք Լիբիան։ Մենք լուծեցինք խառնաշփոթ խաղաղութեան մը բոլոր դիւանագիտական խնդիրները եւ այժմ այնքան զօրաւոր ենք ցամաքի վրայ, ծովու վրայ եւ օդին մէջ որ երբեք չէր տեսնուած։ Մենք կը նախընտրենք երկիւղ պատճառել։ Եւ կը յայտարարենք ...ի լուր աշխարհի թէ խաղաղութիւնը կարելի է միայն համաձայ...նելով Փաշական նոր Իտալիոյ հետ։ Մենք յաջողութեամբ կատա...րեցինք մեր արշաւը դէպի Հռոմ։ Արշաւը չէ վերջացած տակաւին. ոչ մէկը պիտի կրնայ կեցնել մեզ»։

Աւելի ալ Կորիցայի մէջ խօսելով, Մուսոլինի հետեւեալ ազ...դարարութիւնն ուղղած էր.

— «Կարգ մը նշաններ կը ցուցնեն թէ երկինքը կը պայծառա...նայ. բայց որովհետեւ մենք Փաշականներս տրամադիր չենք որ եւ է կանխահաս լաւատեսութեան, խօսելէ առաջ կը սպասենք որ վա...րագոյրը իջնէ ողբերգութեան բոլոր արարներուն վրայ։ Բայց ե...թէ ողբերգութիւնը վերջաբան մը եւս ունենայ, մենք պատրաստ ենք դիմագրաւելու»։

ՌՈՒՍԱՑՄԱՆ ԹԱՓԸ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Այս վերնագրով քանի մը տեղեկութիւններ հաղորդած էինք վերջերս, պարզելով ռուսացման քաղաքականութեան զանազան երեւոյթները Խորհրդային Միութեան մէջ :

«Պրաւդա»յի վերջին թիւերը նոր փաստեր կու տան այդ մասին:

Մեր ընթերցողին յայտնի է, որ « անկախ » հանրապետութիւններու մէջ ջնջուած են գրեթէ բոլոր անկախ գործավարութիւնները: Բոլոր ժողովրդական գործավարները, ինչպէս ներքին, պարենաւորման, դատական եւայլն ենթակայ են համամիութենական նոյնանուն գործավարներուն եւ զրկուած են անկախ գործունէութեան իրաւունքէն :

Այս միջոցով Մոսկուան քաղաքական-վարչական կեդրոնացում ստեղծեց, տիրաբար վարելու համար հանրապետութեանց բոլոր ներքին գործերը: Միակ եւ վերջին գործավարութիւնը, որ կը պահէր իր համեմատական անկախութիւնը, կրթական գործավարութիւնն էր: «Ամօթխած» Մոսկուան որոշած էր պահել այդ գործավարութիւնը, «անկախութեան» այս վերջին մնացորդը: Սակայն այս ասպարէզին մէջ ալ կը վարէ այնպիսի քաղաքականութիւն մը որ կը ձգտի այդ մնացորդն ալ հաւասարեցնել զէրոյի մը : Նաեւ ուղղութիւն պիտի տար բարձրագոյն դպրոցները: Երեւութապէս չուզելով հիմնել համրային կրթութեան համամիութենական գործավարութիւն, Մոսկուան կազմակերպեց « համամիութենական բարձրագոյն կրթութեան կոմիտէ մը », որ ընդհանուր ուղղութիւն » պիտի տար բարձրագոյն կրթութեան վերաբերեալ գործերու մէջ: Ճիշդ է այդ կոմիտէին կը մասնակցին նաեւ « դաշնակից » հանրապետութեանց ներկայացուցիչները: Կոմիտէի առաջին գործը եղաւ հրատարակել հետեւեալ դժխաւոր պայմանը բարձրագոյն դպրոց մտնելու համար : Իւրաքանչիւր քաղաքացի, երբ կ'ուզէ մտնել համալսարան, պարտաւոր է քննութիւն տալ ռուսերէն լեզուին :

Այսպէս, օրինակ, Հայաստանի համալսարանը կը պահանջէ իւրաքանչիւր ուսանողէ, բացի հայերէնէ, նաեւ ռուսերէնի քննութիւն :

Ցեռապային քայլ մը եւս յառաջ գացին: Թէեւ միջնակարգ եւ տարրական դպրոցները կը մնային տեղական գործավարութեան իշխանութեան տակ, Մոսկուան զանազան ճանապարհներով պարտադրեց բոլոր դպրոցներուն միանման դասագիրքեր, իսկ վերջերս նաեւ միօրինակ դասագիրք… պատմութեան եւ գրականութեան: Առաջինը արդէն գործադրուած է, իսկ երկրորդը կը պատրաստուի: Հայ միջնակարգ դպրոցը հայոց գրականութեան պատմութեան մասին այնչափ բան պիտի գիտնայ, որչափ… Մոսկուայի դպրոցի ռուս աշակերտը :

Այս ալ բաւական չհամարելով, ինչպէս արդէն գրած էինք, ռուսերէն լեզուն դարձաւ պարտաւորիչ « ոչ - ռուս » դպրոցներու համար: «Պրաւդա»ի մէջ մանրամասնօրէն տեղեկութիւններ կը տրուին, թէ որքան պիտի գիտնան ռուսերէն լեզուն ա) տարրական դպրոցներու աշակերտները, բ) միջնակարգ դպրոցներու առաջին չորս դասարանները եւ գ) միջնակարգ դպրոցներու վերջին դասարանները մինչ յետոյ Դեր. Խորհուրդի մէջ խօսուած ճառերէն մէկուն մէջ կարդացինք — « Խ. Միութեան իւրաքանչիւր քաղաքացի պարտաւոր է իր մայրենի լեզուին չափ գիտնալ ռուսերէն լեզուն »:

Եւ վերջապէս, « Իզվեստիա»յի եւ « Պրաւդա»յի վերջին թիւերէն կ'իմանանք, որ խորհրդային միութեան բոլոր բարձրագոյն դպրոցներու կառավարիչները այսուհետեւ պիտի ենթարկուին ուղղակի « Համամիութենական կոմիտէին», հանրապետական գործավարները այլեւս ո եւ է իրաւունք չունին կարգադրութիւն ընելու անոնց: Հանրապետութեանց կը վերապահուին միայն բարձրագոյն դպրոցներու «վարչական եւ տնտեսական գործերը »:

Այս կարճ լուրերը, զորս քաղած ենք խորհրդային մամուլէն, կը պարզեն, թէ որքան հեռուները գացած է ռուսացման գործը Խորհրդային միութեան մէջ:

Զուգընթացաբար, կառավարական կարգադրութիւնները եւ առաջնորդներու ճառերը կը ջանան հիմնովին փոխել նաեւ ժողովուրդներու հոգեբանութիւնը :

Ամենուրեք կը տարածուի մէկ հայրենիքի գաղափարը: «Խորհրդային Հայաստան»ի եւ «Գրական Թերթ»ի մէջ հրատարակուած ոտանաւորներն անգամ կ'երգեն « Մեծ Հայրենիք»ը , « Խորհրդային Հայրենիք»ը, անծայրածիր սահմանները. բուն հայրենիքները արդէն կը բռնեն երկրորդական տեղ: Վարիչներն ալ իրենց ճառերու մէջ կը խուսափին «Ուկրայնա» , « Վրաստան » եւ « Հայաստան » անուններէն եւ կը նախընտրեն ըսել՝ « Վրացական խորհրդային ժողովուրդ եւայլն :

Բոլոր այն նամակներու մէջ, որ կը խմբագրեն հանրապետութեանց զանազան համագումարներու մէջ եւ կը ղրկուին «Հանճարեղ»ին, միշտ նոյն չէշտը: Գաղափար մը տալու համար այդ մասին ընթերցողի ուշադրութեան կը յանձնենք քանի մը հատուածներ Ուկրայնայի ուսուցչական համագումարի նամակէն, ուղղուած Ստալինի («Պրաւդա » 23 օգոստոս):

— « Մենք իր բազմութեան վրայ պիտի դնենք եղբայրական մեծ ռուս ժողովուրդի եւ անոր գրականութեան ուսուցումը: Այն լեզուի, որով գրուած են Լենինի եւ Ստալինի անմահ գործերը եւ այն գրականութեան, որու ներկայացուցիչներն են՝ Պուշկին, Տոլստոյ, Գորկի» եւայլն: — « Մեր մանուկներուն սորվեցնելով աշխարհագրութիւն, գիտութիւն մեր անծայրածիր հողամասերու եւ անոր հարստութիւններու մասին, մենք պարտաւոր ենք տարածել անոնց մէջ սէր հանդէպ հայրենիքի »:

Նոյնանման նամակներ կը տեղան ամէն կողմէ, Թուրքեստանէն, Ղազախստանէն, Հայաստանէն եւայլն: Բոլորին մէջ կը փառաբանուին «անծայրածիր հողամասերը», «ռուսաց լեզուն» եւ «հերոսական ռուս ժողովուրդը»

Ահա այսպէս կը գործադրուին ժողովուրդներու ազատութիւնը եւ անկախութիւնը երկրի մը մէջ, որ այսօր «պատրաստ » է պաշտպանելու… չեխ ժողովուրդի անկախութիւնը :

Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ

ԹՈՒՂԹ ՄԸ ՈՐ ՊԻՏԻ ԲԱՑՈՒԻ… 6939ԻՆ

Մեր պատանեկութեան եւ երիտասարդութեան օրերուն՝ Ամերիկա կը համարուէր տարօրինակութիւններու երկիր, ընտանեկան, ընկերային, տնտեսական եւ քաղաքական զանազան կարգի խնդիրներու մէջ: Այդ տարօրինակութիւններէն մին էր, զոր օրինակ, նորակազմ Ամերիկեան քրիստոնէութեան կազմէ այլատարազ աղանդներ — միօրինութիւն նորաձոյլ անունին տակ - զարտուղ քրիստոնեայ արեւելեան համայնքներու համար: Այսօր մէն մի չափահաս կրնայ յիշել ամերիկեան ո եւ է տարօրինակութիւն մը, յիշողութեան մէջ կանչողուած :

Բայց ժամանակ անցնելով , եւ Գոլոմպոսի կամ Ամերիկոսի Նոր աշխարհը թեւակոխելով, իր կարգին, լափահասութեան տարիքը, նոյն տարօրինակութիւններուն մրցանիշը յանձնեց պարձեալ Հին Աշխարհին, Եւրոպական Ցամաքին, ի մասին մանաւանդ քաղաքական եւ գիտնագիտական կարգի նորութիւններու եւ այլանդակութիւններու :

Սակայն տարօրինակութեան տեսակ մը հով կը փչէ սա Միսիսիփիի ափունքէն — ինչպէս կ'ըսէին մեր ենցները — 1939ի համար ծրագրուած Արուեստահանդէսին առթիւ: Բնական է թէ աշխարհը իրենց ոտքը տանելու համար՝ Ամերիկացիք ամէն բան պիտի ժտածէին և տարօրինակութիւններու բնագրն ալ պիտի արթննար, գէթ բոլէ մը, բայց բովանդակ բնակուած աշխարհքը իրենցմով զբաղեցնելու բաւող յաւիտենական բոլէ մը:

Հոս այսօր կը փափաքիմ «Ցառաջ»ի ընթերցողներուն պարզել այդ նոր տարօրինակութիւնը, որուն պակաս մնացած կարեւոր ու անխտաձգելի մասն ալ կը համարձակիմ լրացնել —

Ուաշինկթընի հայրենիքը, այս Արուեստահանդէսին բարեգէպ առիթով, մեր արդի ժամանակներուն մէկ պատգամագիրը կը փափաքի հաղորդել ապագայ սերունդներուն: Թէ ինչպէս — Երեան ստնաչափ խոր հողին տակ հանգստաւորապէս պիտի թաղուի մետաղեայ գլան մը, որ պիտի պարունակէ ճշգրիտ տեղեկութիւններ բոլոր այն բաներուն վրայ, զոր արդի քաղաքակրթութիւնը արտադրած է մարդկային եւ բնական կեանքին բոլոր մարզերուն մէջ, եւ որուն բացումն ալ տեղի պիտի ունենայ… Շնորհաց թուականին 6939 տարին: Այս հսկայական գիրը ուղղուած է մեր թոռնաթոռ թոռնաթոռներուն, որոնք մէկ ակնարկով ամփոփ ծանօթութիւն մը պիտի ունենան սա մեր հիմակուան տառապակոծ ժամանակներուն ընդհանուր վիճակին վրայ, — կը հասկնաք անշուշտ որ պիտի փառաբանուի Արուեստը, Գիտութիւնը, Ճարտարութիւնը այսինքն, ծովուն, հողին սահմաններուն մէջ, որոնց մէջ պիտի ամփոփուի Քաղաքակրթութիւնը, կամ ինչ որ կ'իմբռնուի այդ անունով, առանց հեռանալու մէջ խորաշելով, անյայտացնելով բուն մարդկայնական կարգերուն մէջ տեսնուած ահաւոր անարդարութիւնները՝ որոնց վրայէն անձայն անշշուկ պիտի անցնի ծանօթ գլանը, հարթելով «արդի» ժամանակներուն վայրենարոյ, գրաստային արարքները·

Ո՞ր ընթերցողը հիմա չի հասկնար, թէ ինչեր, ինչեր պիտի պատմուին այդ Թուղթին մէջ, ինչեր պիտի ըսուին այն ժխտական տաքնութեան վրայ, որուն յառաջդիմութիւն անունը տրուած է :

Բայց 6939ի բնակելի աշխարհին մարդիկը այդ գլանին ընթերցումով չէ որ պիտի գոհանան: Այդ Թերակատար եւ մարդկայնականօրէն (humanitairement) անճիշդ — չըսելու համար ստապատում — Մագաղաթին հետ միաժամանակ պիտի կարենան գտնել իրենց հետաքրքրութիւնը գոհացնող, ամբողջացնող ուրիշ վաւերաթուղթեր, պատմութեան, օրագրութեան այլապէս ճշգրիտ էջերուն մէջ, որոնք խնամով պահած են գլանին այլանդակութիւններէն տարբեր հմտութիւններ, ի պէտս ապագայ զարգացելոց :

Ձենք գիտեր, թէ այդ տեսակ մը առասպելական թուականին ողջ գլուխով պիտի հասնի՞ արդեօք այդ առկասուած ապագայ մարդկութիւնը : Ձենք գիտեր, թէ արդի մարդկութեան հասկացողութեան համար անհրաժեշտ ֆիզիքական եւ իմացական եւ բարոյական գործարաններն ու կարողութիւնները ժառանգաբար դար ըստ դարէ, պիտի փոխադրուի՞ն արդեօք մինչեւ 6939 թուականը: Կամ, ինչ որ ամէնէն աւելի հաւանական է, ժամանակի մինչեւ այդ շրջանը նոր Ֆրիտտոս մը կամ, աւելի, նոր Մուհամմէտ մը իր անակնկալ երեւումով պիտի չայլափոխէ՞ արդեօք Գլանին նախատեսած թուականը: Եւ այդ պարագային, ի հարկէ, մեր թոռնաթոռներուն թոռնաթոռները բաւական դժուարութիւն պիտի կրե՞ն Գլանին ընթերցումը ճշդող երկու տարբեր թուանշաններու համար: Ասալ հաշիւ մըն է, չէ՞ :

Կը տեսնուի, ուրեմն, թէ Գլանին նախատապիրը թերի է երկու տեսակէտով — Նախ՝ իր պարունակութեան , յետոյ՝ թուանշաններուն անակնկալ, նոյնիսկ հաւանական փոփոխութեան տեսակէտով: Այն ատենը, չատ մեղք պիտի ըլլայ Արուեստահանդէսի կազմակերպիչներուն ծախսածներ աշխատութեան: Արդ, վերջապէս, չատ դիւրին բան չէ այնքան հսկայ յառաջդիմութիւններ ուրուագծել Գլանի մը կանեփահակին վրայ :

Ջմոռնանք ըսել, թէ այդ հրէշաւոր Գլանին պահարանին պատրաստութիւնը աւարտած են Փիթսպուրկի գործատները, եւ պահարանն ալ դրկուած է Նիւ Եորք, ի պարտ ու պատշաճ տնօրինութիւն, ինչպէս երբեմն կ'ըսուէր Հայոց Պատրիարքարանին դիւանական լեզուով, սա հին դարի ժամանակներուն, երբ Գլանին պարունակած ծանօթութիւնները տակաւին բոլորովին եղծած չէին արդարութեան եւ ճշմարտութեան ըմբռնումները, եւ մարդկայնականութեան մըշակուած ակօսներ գոյութիւն մը կը պահէին դեռ :

Բայց ու մնացինք ամփոփելու համար Գլանի մասին եւ այդ առիթով «Նիւ Եորք Թայմզ»ի տեսութիւնը — « 6939 ամբան գեղեցիկ օր մը, ըսենք Նոր - Զելանտացի հնախօս մը թերեւս պիտի յաջողի հասնիլ այն տեղը, ուր տեղի ունեցաւ 1939ի Ամերիկեան Միջազգային Արուեստահանդէսը: Խնամով պահպանուած հնամենի քարտէսի մը շնորհիւ, Թերեւս երեւան պիտի հանէ ժխտողական գլան մը՝ զոր այսօրուան, այսինքն՝ սա մեր օրերուն մարդիկը սահմանած են վաղուան աշխարհին համար, ըսելով անոր.— «Ահա թէ ինչ էր 1939ի քաղաքակրթութիւնը :»

« Տարակոյս չկայ թէ այդ թուականի մարդիկը պիտի ունենան միեւնոյն զգացումները՝ զոր մենք ունեցանք Թութ - Անք - Ամօնի շիրիմին առջեւ : Այդ գլանին հետ միաժամանակ թերեւս գտնուին գիրքեր, որոնք անոնց — այդ հին դալիք սերունդներուն — պիտի յայտնեն մեր չարերուն կրած յուսահատութիւնը քաղաքակրթութեան բռնած ընթացքին առջեւ: Եւ գիտութեան մարզին մէջ մեր հիւղերուն թանձրացեալ ապացոյցները մեր այդ սերունդներուն ծիծաղելի կերպով տղայամիտ պիտի երեւան: Մեր արուեստին նմոյշները թերեւս զարմանալ նորաձեւութիւն ըլլան: Բայց թաղուած թերթերը միեւնոյն ատեն պիտի խօսին Եւրոպայի մը վրայ, որ մինչեւ բերանը եւ մինչեւ գլուխն կ'եր զէնքերով զսպուած է, պատերազմներով, որոնք պաշտօնապէս « պատերազմ » չեն կոչուիր, եւ որոնք կատաղաբար կը մղուին Չինաստանի եւ Սպանիոյ մէջ:

« Ինչ որ ունինք չունինք, զետեղենք այդ լռանման գլանին, պարունակին մէջ, որպէսզի ապագայ սերունդները կարենան տանիլ մեզ: Այդ խորհրդակին մէջ մեր գնելիքը թերեւս քաղաքակրթութեան վերջին բառն է: Թերեւս սա մեր արդի քաղաքակրթութիւնը նորէն լաւագոյնն է զոր աշխարհ պիտի չունենայ բնաւ: Այս վճիռը պիտի տայ Նոր - Զելանտացի հնաբանը իր պաշտօնակիցներուն օգնութեամբ »:

Թող ներէ մեզի « Նիւ Եորք Թայմզ» իր չատ ճշգրիտ ու արդարակորով գիտողութիւններուն վրայ փոքրիկ յաւելում մը ընել: Մենք ալ ապրած ու տեսած ենք իրեն եւ իրեն հասակակից ու ժամանակակից խմբագիրներուն չափ, ըլլայ Նիւ Եորքի պողոտաներուն վրայ, ըլլայ Թէմզի եւ Սէնի ափունքը :

Որպէսզի այս շրջանին մէջ, որուն արձագանգները դեռ չեն մարած բոլորովին, զրիչ բռնող անէք հրապարակագիր արժանի ըլլայ իր կոչումին եւ կրած անունին, պէտք է անդրադառնայ, որպէսզի գլանի մը յիշատակութեան առիթով, ա՛յն զարհուրելի, ջրամենի եւ յաւէտ անամօթ անարդարութեան, որուն արդի Եւրոպան եւ Ամերիկան ենթարկեցին Հայ ցեղը, ի հեճուկս անոր քաղաքակրթական, մարդկայնական նկարագրին, որուն փարձն ու ապացոյցը ունեցան պատերազմի միջոցին, ի՛նչ կ'ըսեմ, նոյն իսկ վերջին այդ պատերազմէն հարիւրաւոր տարիներ առաջ:

Թող թոյլ տայ իրեն «Նիւ Եորք Թայմզ» անկրկիւղ առաջարկել իր հեղինակաւոր ձայնով, որ այդ գլանին մէջ ամփոփուին ժամանուրապէս այն չարչարանքները, մարտիրոսութիւնները, քաղաքակրթութիւնները եւ քրիստոնէութեան անունով տառապանքները, որոնց ենթարկուեցաւ Հայ ցեղը, Եւրոպայի եւ Ամերիկայի պաշտօն կամ պաշտել ձեւացուցած սկզբունքներուն, սրբութիւններուն անունով: Թող գրուի անոր մէջ, թէ պատերազմէն առաջ, մանաւանդ պատերազմի միջոցին, երկայնամիտ

յաղթականները իրենց ջղերով
բոլորներով քնացուցին Հայ ցեղը
դորելով զայն իր նկարագրին
գոյն ներշնչումներուն համեմատ
տեսնդուել , հասարակաց
դէմ համաձայնի մաս կազմել
սա՞հ, վստա՞հ, վստա՞հ ըլլալով
յաղթողական պայմանեւ
վրայ իրեն սեփական
պիտի գծուին, ազգային Գաղափար
կանին ուղղութեամբ: Միթէ
Նորք Թայմզ», քաջի մեծ պատիւ
չահած կ'ըլլար, աւելցնելով նաեւ
Համաձայնականները Պոլսոյ այս
տեղուան ասպնիական գետնի
չնչաւ պաշտօնական թղթիկ
յացուցին Բալֆուրին, Լէվէրին
պահելով որոշագին, թէ հա՜
լա՞յ որ մեր կողքին գտնուող
րուն դպչիք, հա՛, ըլլայ որ
դէք, խուէք, ակէք պահոնք
սիրելի պաշտօնակից, այդ
անմիջապէս վերջ, սկսաւ Հայ Ցեղ
ծանօթ մարտիրոսագրութիւնը
տնուոյն 800,000 զոհերու
ներկուեցաւ: Ու երբ Փիլաստր
ղանը սարքուեցաւ, մոռցա՞ն
սրբութիւնները, եւ այդ հին
ութիւններուն երկու հանրած
վկաները, Լոյտ Ճորճ եւ Ջրբէլ
վարչապետ, միւսը ծովային
բար, յայնմ ժամանակի), մինչեւ
սօր տակաւին չեն դադրած
թեան եւ մարդկայնութեան
ճառելէ, երբ իրենց զառամած
իր յաւակնին նոր աւելյ մը

Գրել տուէք այդ գլանին մէջ
թէ ծխախոտի միացող գլանի
այն— թէ ոչ միայն բուն
թիւնը չպրծողրեցին, այլ
րեք միլիոն ազատնուած
լըուած Հայերուն անձնական, հասա
բակաց, եկեղեցական անշարժ
ժողէն հարստութիւնները
տուին ջարդարարին՝ առանց
փոխարինութեան: Եւ այսօր ալ
կուտան որ հէք մնացորդներուն
գիլին հայերէն խօսիլը, ցեղային
յատկութիւններու պահպանումը
լեզուին ազատ ուսուցումը, նոյն
իր մեռելները թաղելը… Ո՞հ ի՛ն
ամբարչտութիւն, պիտի ըսէր
եւրոպամերիկեան քաղաքակրթ
թեան մը հիմնադիրը մէջտեղ
ղեկացուածով կամ հրաշքով—
կը նշանակէ անկարելի….

Սիրելի պաշտօնակից, դուք
մանրամասնութիւնները երեւ
ձգելով, Չինաստանի եւ Սպանիոյ
մասին կը խօսիք: Նիւկալպայի Ձեր
վէժը կառավարող ոգիները վկայ
ներողութիւն,— դուն այս յիշատա
կութիւնը կ'ընես, որովհետեւ այդ
կու դէպքերն ալ— մանաւանդ չինա
կանը— կրնան քու երկրին զաւակ
րուն ջախջախին ալ վարնել: Եթէ
կամար երկրի մը ազատ բիրաններ
կամ գործարաններէն մէկը շրջապատ
ո՞վ կրնար համարձակիլ այս
առաջարկներ ընել:

Որպէսզի գլանը լաւ փաթթուի
կարելի է քիչ մը թուղթ կցել
րեւ յաւելուած, ինչպէս յանախ
է մեր Նարեկացին, Եհովան
գրելու համար, եւ գոնէ յուսանք
վրայ տեղ մը գրել, թէ Ամերիկ
Բոյլ չտուաւ որ գիտական
թոռով պատառի վրայ ներկայաց
Հայ Ցեղին մարտիրոսագրութեան
դէթ նուազագոյն մէկ գրուագը,
հոյիուաի յայր ու վախճան
«պարմօբ զաւակօբ», մինչեւ իսկ

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՅԷԼԵԱՆ

— Շինութեանց յանձնառուն էր որ ճամբուն վրայ, երկաթուղիին կայանին մօտ մեզ հարցուփորձած եւ մեզի ուղղութիւն ցոյց տուած էր, բայց իր ձեւերը բոլորովին տարբեր էին այժմ: Այն ատեն աշխատած էր հաշտարար երեւոյթ մը առնել եւ գրեթէ քծնած էր Մընթիին, մինչդեռ հիմա ձեռնոցները կը նետէր:

Իր մարդիկը իրենց ձիերը պատսպարելիք տեղ մը չի գտնելով, սկսան մեր ձիերը քակել, որուն ի տես զինուորները սկսան խլրտիլ, կրաւորական եւ առանց շարժումի թողք մը տակաւին, որ կարող էր կռուի յանգիլ: Ուէլ գրեթէ ոտքի ելաւ, միջամտելու համար, բայց Մընթին անոր նշան ըրաւ որպէսզի պահէ իր պաղարիւնը, եւ Մընթիին ծանրաբարոյ բառերն էին որ օրէնքը տեղը բերին:

— Բոլքեզէք ըսելու ձեր մարդոցը որ մեր կենդանիներուն չի խառնուին, ըսաւ մեղմութեամբ:

Գերմանացին դարձաւ խնդաց :

— Թերեւս չիմացաք անունս: Ես Հանս Ֆոն Բէտլինպուրկն եմ: Որպէս Գաղատա երկաթուղագծին մնայուն յանձնառու, այս նահանգին բոլոր տուներուն վրայ իրաւասութիւն ունիմ մասնաւոր հանգստաւէտ պայմաններ ունենալ, թէ իմ եւ թէ հետեւորդներուս համար: Ասոր վրայ աւելցուցէք նաեւ հետս գտնուող Թուրք սպաները, որոնց իրաւունքի մասին՝ կը յանդգնիմ ըսել՝ չպիտի վիճիք.

Մընթին չխնդաց, թէեւ Ֆրէտ պարզուած տեսարանէն ուրախ էր:

— Վարուելակերպ սորվելու համար քիչ մը դասի պէտք ունիք, ըսաւ Մընթին:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, հարցուց Գերմանացին:

Առանց ոեւէ աւելորդ շարժում մը ընելու Մընթին ոտքի ելաւ:

— Ըսել կ'ուզեմ թէ եթէ անմիջապէս եւ այս վայրկեանին չհրահանգէք ձեր մարդոց որ մեր կենդանիները հանգիստ ձգեն, ձեզ պէտք եղած դասը պիտի տամ:

Գերմանացին ծաղրական կերպարանքով մը զայն բարեւելով, ձեռքը գրպանը տարաւ ցոյց տալու համար իր բազմահարուածեան ատրճանակը:

Մընթին երկու քայլ առաջացաւ ; Գերմանացին երգում մը ընելով ատրճանակը դուրս քաշեց: Ուէլ, Նէրքս՝ Ֆրէտին եւ մասամբ ալ Գերմանացիին ետեւը կեցած՝ մասնաւոր կերպով հազաց: Գերմանացին գլուխը ետեւ դարձուց եւ տեսաւ որ Ուէլ ալ զինուած էր իրենինին չափ խոշոր ատրճանակով մը:

— Ո՛հ, չատ լաւ, ի՞նչ հարկ կայ պէտք յարուցանելու, ըսաւ եւ ատրճանակը պատեանին մէջ զետեղելով, թուրքերէն հրաման մը արձակեց : Մընթին ալ իր տեղը վերադառնալով նստաւ, Գերմանացիին մարդիկը իրենց ձիերը կապեցին մերիններուն հետ եւ Հանս Ֆոն Բէտլինպուրկ տղուոր ժպիտով մը ըսաւ -

— Ձեզի համար թող պարզ ըլլայ որ պաշտօնական առանձնաշնորհումի մը միջամուխ եղաք:

— Որքան ատեն որ դուք շնորհքով վերաբերում ցոյց տաք, կրնաք ձեր յանձնարարութիւնը գործադրել, պատասխանեց Մընթին:

Ցանկարծ Ֆրէտ բարձրաձայն խնդաց, ըսելով.

— Մարտիրոս անասունին նայեցէք:

Ֆրէտ իրաւացի էր: Փիթըր Միլըլ, որ իր հայւոյն միօրինութիւն կ'ընէր եւ որ ժամանակին այնքան նուանարկիչ օրագրութիւն կը բռնէր, ընտանիքներուն մէջէն դուրս ելլելով եւ Գերմանացիին մօտէն վախ ի վախը յառաջանալով, փորձեց ինքզինքը ազատել: Հանս Ֆոն Բէտլինպուրկ բաղուկի զօրաւոր հարուածով մը, զայն իր տեղը մութին մէջ նետեց:

— Ձուէ-չուէ. Ձիւրաւէ, մռմռաց:

Իր հաստատած կարգին տարրաբաններուն կողմէ խանգարուելը զինքը խռովեց: Եւ այս մասնաւորաբար ապացելու համար այն խեղճ թուրքերուն վրայ որոնք իր հետ եկած էին: Փիթըր Միլըլ այս յանդիմանութեան վրայ այլեւս մէջէնք չելաւ, այլ սենեակին միւս կողմը անցնելով սկսաւ գնչուները դիտել վարպետ ցեղաբանի մը երեւոյթով:

— Դուք իմ յանձնարարութեանս մասին խնդացիք, կարծէք խորհելով որ շնորհք խնդրելու եմ եկած, ըսաւ Բէտլինպուրկ: Պատահաբար հոս կը գտնուիմ եւ փրկելու համար ձեզ եւ ձեր խումբը ապօրէն կալանաւորումէ մը: Ինձ հետ եղող թուրք պաշտօնեաները հրահանգ ունին հոս գտնուողները բոլորը—մէջը ըլլալով նաեւ զուք — ձերբակալելու: Բարեբախտաբար ես ի վիճակի եմ այդ հրամանը բարեփոխելու: Գաղիկ, ձեր քով գտնուող այդ սրիկան, հանրածանօթ խռովարար մըն է եւ ոճրագործ մը: Անոր ձերբակալութիւնն ու դատապարտութիւնը հրահանգուած է յետոյ կարգ մը ուրիշ յանցանքներու կարգին, նաեւ այն բանին որ երկաթուղագծին վրայ աշխատող Հայ գործաւորներուն մէջ դժգոհութեան խլրտում ստեղծած է: Բոլոր այս գնչուները իր գործակալներն են եւ ամէնքն ալ ձերբակալման հրամանի տակ կը գտնուին: Դուք ալ ապահով կերպով մինչեւ ծովեզերք պիտի առաջնորդուիք:

— Ինչո՞ւ ապահովութեան համար ուղեկիցի պէտք պիտի ունենանք, հարցուց Մընթին:

— Տանիքին վրայ չէի՞ք դուք, թէ չտեսա՞ք հրդեհը, պատասխանեց Գերմանացին: Հայկական ապստամբութիւն մը սաղմին մէջ խեղդուեցաւ: Շարք մը գիւղեր կ'այրին: Ուրիշ վայրերու մէջ ալ խռովութիւններ կան եւ բոլոր օտարականները վտանգի տակ են, մանաւանդ դուք, ձեր որ Գաղիկի նման մարդու մը հետ ճամբորդելը յարմար նկատած էք

— Փիթըր Միլըլը ի՞նչ կապ ունի այդ բանին հետ, հարցուց Ուէլ: Ան գիրքի մը մէջ ան մեր մեղքերը կը գրէ :

— Անիկա ձեր ինքնութիւնը կը յայտնէ: Ան պիտի յայտնէ նաեւ Գաղիկին գործակալները: Անձնական բողոք մը ունէի Բուսթամ Խան անունով մէկու մը դէմ, եւ այս վերջինը Տարսոն պէտք է վերադառնայ, իրեն ուղղուելիք հարցումներուն պատասխանելու համար: Ան բանի [illegible] լեան համար ամբաստանուած է

(Շար.)

Բանտային չարչարանքները Ի. Միութեան մէջ

ՄԱՆՏԱՐ ՓԷՀԼԷՎԻ (Իրան), 26 Օ-... Յառաջ).— Այսօր Շահումեան ... խորհրդային զմ ... բանտարկեալներ Մին-... եկած դաղթականներէն ... եկած են նաեւ քեռնատար ... բանտարկեալներ Բաքուի շրջա-...

... ալ խումբ ռզբերդական վի-... հասած են Իրան: Եկողներէն ... Թուրք եւ մաս մըն ալ Աստ-...

... Հայերու թիւն է 25: Անոնք ... բանտարկուած են եղեր մէկ մասը ..., միւսն ալ Թաշքենդի ... 7 ամիս շարունակ ենթարկուեր ... անօթութեան եւ տանջանքի, ... ծեծի եւ սպառնալիքի: ... երկար չարչարելէ ետք, ... սաորագրել տուած են թուղթ ... թէ «մենք փնտռարարներ ենք, ... ենք օտար պետութեան մը ... պարագային տաածն ... ենք փճացնել կառավարական ... մեքենաներն ու պարէնները»:

Եկողները կը պատմեն, թէ բանտերը լեցուած են եւ տեղ չկայ նորերու ..., այնպէս որ վերջին երկու ամիսներուն սկսած են աքսորականները ... սառնաշունչ գետնայարկերու ... մէջ, ուր շարունակ ծեծի ... կը պահեն ինչքերը:

Ոստոմեան հայ սափրիչ մը հարցաքննութեան ժամանակ կը հրամայեն «Ոլու ... վեր պահէ»: Սափրիչը ... ենթարկուի հրամանին: Հարցաքննիչը ձեռքի խարազանով ուժգնօրէն կը զարնէ խեղճին կուրծքին, ուրկէ արիւն կը խուժէ: Հարցաքննիչը կը ... — «Բանտարկեալը կոտրելի հիւանդութիւն ունի. բժշկական նոր միջոց է, այս ձեւով պէտք ... ձեզ»:

Այս ձեւի ծեծը վերջերս շատ է տարածուած: Կամ կոկորդին կը խփեն կամ վզին եւ կամ վառած ծխով դէմքին յետոյքը: Այս բարբարոս եղանակներով ալ վկայութիւն կը կորզեն եւ խոստովանութեան թուղթեր ստորագրել կուտան:

Այստեղ կը գտնուին տասնեակ բնակիչներ, որոնց ամուսինները այս վայրին ենթարկուած են 7—8 ամիսներէ ի վեր եւ որոնցմէ ոեւէ տեղեկութիւն չկայ: Եկողներու մէջ կան նաեւ ամուսիններ, որոնք զրկուած են իրենց բնտանիքներէն եւ անոնց մասին ոեւէ լուր չունին:

Ծնթր վերջերս այնպիսի տարածուն եւ ընդհանուր համոզմանք ստացած ..., որ բանտերու մէջ չկայ որեւէ կալանաւոր (խցիկ), որ իր զոհը չունենայ: Երբ խումբով հարցաքննութեան կը տանին, այն ատեն կը նկատուի թէ ... մէկը պակաս է...

Իրանի կառավարութիւնը մեծ հոգածութիւն ցոյց տուած է եւ կը շա-

...ռուններու բեմին վրայ կը հանուին ի ... զգատ փոքրիկներու:

Մեծ ծառայութիւն մատուցած կ'ըլլայ .. 6,939ի եւրոպամերիկեան ... րունդներուն:

Մենք հարկ եղածը կատարած ենք արդէն մեր փոքրիկ հոտին:

ԵՏԱՆ

Այց՝ Անդրանիկի գերեզմանին

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան, ու մասնակցութեամբ բազմաթիւ երիտասարդական, հայրենակցական եւ հանրային կազմակերպութիւններու, 18 Սեպտեմբերին՝ կիրակի, տեղի ունեցաւ աւանդական ուխտագնացութիւնը Անդրանիկի գերեզմանին վրայ, Փէռ Լաշէզ:

Ժամանակէն առաջ երկսեռ բազմութիւն մը կը սպասէր դրան առջեւ: Տեսայ պատանիներ, երիտասարդներ որոնք ժամացոյցի մը պէս մաքի կ'ընէին դրուագներ Անդրանիկի կեանքէն:

Ծիշդ ժամանակին թափօրը կարգի կեցաւ: Հայ Արծիւներն ու Հ. Մ. Ը. Մ.-ի սկաուտները կը հսկէին կարգապահութեան: Որքա՜ն խօսուն էր պատկերը: Ամէնէն առաջ կ'երեւային հայ եւ ֆրանսական ռազմիկները իրենց դրօշները պարզած: Ետոյ ծաղկեպսակներ դրօշակազարդուած օրիորդներու ձեռքին մէջ: Ետոյ օրուան բանախօսներն ու հիւրերը: Երբ թափօրը գերեզմանին առջեւ հասաւ, մէկ վայրկեան լռութիւն տիրեց: Ետոյ խօսք առաւ գնդ. Բաղդասարեան.

— Անցեալ տարի, այսօր, կ'ըսէինք թէ՝ կը լսուին փոթորիկի ձայները: Այս տարի սակայն, ոչ թէ կը լսենք, այլ փոթորիկին մէջ կ'ապրինք: Փոթորիկ մը որ կը սպառնայ ամբողջ աշխարհին: Վա՜յ անոր որ տկար է: Ժամանակը եկած է վերջ տալու քինախնդրութիւններու: Պէտք է եղբայրանալ, միանալ առանց կուսակցական դաւանանքի խտրութեան, ապահովել մեր ինքնապաշտպանութիւ-

բունակէ ցոյց տալ եկողներուն, անոնց կ'օգնէ նիւթապէս եւ որոշ վայրեր կը ղրկէ.

Սեպտ. 1ին դարձեալ եկան իրանահպատակ բանտարկեալներ: Լէնինականէն աքսորուած մասւորական մը նախ դիմեց Ժեզի Նպաստի համար (նախ քան տեղիս պետական դաղթականական օժանդակ մարմնին դիմելը): Աղքատախնամը մասնաւոր օգնութիւն ըրաւ անոր: Երբ հարցուցի իրեն իր վիճակի մասին, 50 տարեկան խեղճ մարդը յուզմունքէն լացաւ եւ հեծկլտաց.

— «Ծնեծում են անվերջ ասխական վայրենութեամբ. բանտային կեանքը անտանելի է»:

Այս մտաւորականը աւարտած է Լենինականի փաբրիքէն, պաշտօնավարած է հաւատարմօրէն խորհրդային դրասենեակներու մէջ: Ան պատմեց թէ ստիպած են որ «լրտես ըլլալու» թուղթ ստորագրէ, ինչ մերժած է: Ատոր վրայ ծեծած են զինք մինչեւ ուշաթափ ըլլալը, որու հետեւանքով փոխադրած են հիւանդանոց եւ ստորագրել տուած են ի վերջոյ պահանջուած թուղթը:

Ոստոմէն եկած ծերունի մը կը պատմէ թէ իր 24 տարեկան որդին ութ ամիսէ ի վեր բանտն է, որմէ հրաշքով երկտող մը կրցեր է առնել: Անոր ըսելովը, գիշեր ցերեկ կը ծեծեն նկուղներու մէջ, թափելով բոլորը իրարու վրայ ու ամէն օր զոհերու թիւը կը մեծնայ:

Օ.

ներ:

Ֆրանսական նախկին ռազմիկներու դաշնակցութեան կողմէ Ֆրանսերէն ուղերձ մը կարդաց Գ. Տիւպուա.

— Ֆրանսական Նախկին Թազմիկներու Միութիւնը խորապէս յուզուած, կուգայ մասնակցելու ձեր ազգային հերոս Զօր. Անդրանիկի յիշատակին սարքուած տօնակատարութեան: Լսած եմ այս հայ մեծ զինուորին կեանքն ու գործունէութիւնը, որ տարիներ շարունակ ի սպաս դրաւ ցան իր ժողովուրդի ազատագրութեանը համար: Մենք պրաանց կը մաղթենք՝ որ, իր երազը իրականանայ եւ հայ ժողովուրդը վերստանայ իր անկախ հայրենիքը»:

Զաւարեան Օրբերու Միութեան կողմէ, Գ. Հ. Ակոնայեան կարդաց խրատնուած ճառ մը, եւ թուեց պատմական փաստեր, ապացուցանելու համար թէ ուժը միշտ տիրապետող է եղած եւ արդարութիւնը՝ սաւրին ծայրը: Ետոյ մտմեց այն անհիմն մեղադրանքները՝ որ կը նետուին Հայ Յեղափոխութեան դէմ ու յայտնեց իրենց հաւատքը՝ վաղուան մասին:

Հայ Սպայից Միութեան կողմէ Գ. Թաղէոսեան պատկերացուց Զօր. Անդրանիկի երազը: Ցայտնեց թէ՝ Անդրանիկ այլեւս չառկալով բռնութեան խեղդումներուն հրաժարեւ մը պէս պօռթկաց: Ան ամէն տեղ էր զէնը ի ձեռին: Մանաւանդ հոն ուր հայուհանք կար հայ ժողովուրդի դէմ: Ան տեսակ մը ուժ, եռանդ արթնցուց հայ երիտասարդութեան սրտին մէջ: Արախուսեց, յայտնելով թէ միայն ... է մեր փրկութիւնը: Ու «զաւրկինք, զարկուանք»: Փառք այդ բոլոր քաջուհներուն:

Ցուցարժանի շինութեան Կեդրոնական Ցանձնախումբի կողմէ խօսք առաւ Գ. Անուշաւան Գարիկեան որ մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդեց արժանին շինութեան մասին: Բացատրեց թէ կարգ մը դժուարութիւններու համար այս տարի կարելի չեղաւ լրացնել յուշարձանը: Եւ ուրախութեամբ յայտարարեց որ, յուշարձանը գրեթէ պատրաստ է: Բայց քիչ մը բան կը պակսի: Եթէ այդ ալ հոգացուի, ոչ թէ եկող տարի, այլ նոյն իսկ այս տարի կրնանք զետեղել հոն: Այս մասին վստահ ենք որ հայ ժողովուրդը ձեռքէն եկածը չպիտի զլանայ: Քառասուն հազար ֆրանք սրբղէն վճարուած է: Մնացածը ոչինչ բան մըն է: Անանք որ կը փափաքին տեսնել յուշարձանը, կրնան դիմել հեղբ. Ցանձնախումբին» :

Երիտ. Միութեանց Համադրաժական Մարմնին կողմէ խօսեցաւ Գ. Մուրատեան, որ փառաբանեց Անդրանիկի գործը: Ջերմ բառերով ներբողեց հայ երիտասարդութեան համագործակցութիւնը եւ թելադրեց ազգային գերագոյն շահը վեր բռնել հատուածական հաշիւներէն: Այս առթիւ յոյս յայտնեց թէ հայ երիտասարդութիւնը, վաղը եւս, նոյնքան կորովի ու միակամ կերպով պիտի դիմանայ շարունակել Անդրանիկներու «կէս մնացած գործը»:

Ամէնէն վերջ խօսք արուեցաւ Գ. Վ. Բէյխանեանի (մամուլ), որ, յիշելով Վարուժանի Հովիւը, ըսաւ թէ Անդրանիկը եւս մէկն եղաւ այն բազմաթիւ անուանի ու անանուն հերոսներէն, որոնք, ծագումով համեստ թէեւ՝ բայց ոգիով վսեմ, օր մը յանկարծ հայրենի լեռները բարձրացան՝ «Թրիստոսի խաչին տակ կախուած» հրացանը խլելով: Այդ հերոսներն էին որ, ըսաւ, իրենց արիւնի թելերով դիւցներու լեռնակոյտին նեռւէն ջանացին Ազատութեան Աբեւը քաշել՝ մեր արշաւասումէջ աչքերը ողողելու համար նոյն այդ ազատութեան լոյսովը: Անոնք էին, դարձեալ որ մեր կեանքի վերջին յիսնամեակին մէջ դարաւշրջ մը ստեղծեցին, մեր նէրկան՝ 600 տարիներու ստրկութեան մը անդունդին վրայէն միացնելով մեր անցեալին հետ, երբ մենք էլ թագաւորներ ունէինք»... Ճիշդ է որ, վերջացուց, Անդրանիկ, Փիդի պայքա դադրած է իր ժամանակցութիւնը բերելէ այդ գործին, բայց, ինծի կը թուի թէ անոր ոգին իր այս հողակոյտէն կը բարձրանայ տեւականօրէն եւ կը տարածուի մեր վրայ, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս ինք երբեմն՝— «Թրէւ արծիւ սաւառնում էր լեռ ու ձորս»:

❖ Ծաղկեպսակներ բերած էին Կամաւորներու Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը, Իսիի Մասնաճիւղը, Անիէրի Մասնաճիւղը, Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը եւ Շապին Գարահիսարի Հայրենակցական Միութիւնը:

❖ Տօնակատարութենէն վերջ բազմութեան մէկ մասը եւ արիները այցելեցին Գօղոս Նուպարի գամբարանը, ուր նոյնպէս յարգանքի արտայայտութիւններ եղան: Այս առթիւ ճառեր խօսեցան Գ. Գ. Վ. Անդրէասեան եւ Մուրատեան:

Զարմանի

❖ Գիշերը տեղի ունեցաւ աւանդական հացկերոյթը, Փլաս Կամպէթթայի ճաշարանին վերնայարկը: Ժամանակէն առաջ, երկսեռ բազմութիւն մը արդէն լեցուած էր սրահը, եւ մեր ընկերներէն շատերը զրկուեցան ընկերական այս խանդավառ հանդիպումէն: Սեղանապետ ընտրուեցաւ Ա. Շահխաթունեան որ Հռոմէն նոր վերադարձած՝ մէկ օր յետաձգած էր իր ճամբորդութիւնը: Սեղանը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիքով», զոր երգեցին Մուլինոյի ռազմիկ ընկերները: Մէջ ընդ մէջ եղան երգեր եւ զանազան բաժակաճառեր: Առաջին անգամ խօսեցաւ Ծ. Միսաքեան, որ գեղեցիկ եւ յուզիչ բառերով բացատրեց քաջութեան աստուածային խորհուրդը: Ու առաջարկեց խմել քաջերու արեւշատութեան համար: Հայ Սպայից Միութեան կողմէ րժ. Գէորգեան զրուատեց հայ ռազմիկները եւ չէ մեց թէ ամենամեծն եւ ծանր պարտականութիւնը կը տանի հայ մայրը: Առաջարկեց խմել հայ մայրերու կենացը: Հայ մայրերուն անունով կարճ բայց գեղեցիկ խօսքերով պատասխանեց Տիկին Կարմիրմօրուքեան: Բաժակաճառեր առաջարկեցին նոյնպէս ռազմիկ ընկերներ:

Ի վերջոյ խօսք տրուեցաւ Տ. Բաղդասարեանին, որ յաճախ տեղեկութիւններ տալով զաւառի կազմակերպութեան մասին, ներկաներուն հաղորդեց գաւառի ռազմիկ ընկերներու ողջոյնը: Գարդեց Միութեան կատարած գործնական եւ բարոյական դերը եւ վայելած յարգանքը բոլոր հայ կազմակերպութիւններու կողմէ: Շնորհակալութիւն յայտնեց Ֆրանսական Թազմիկներու Դաշնակցութեան, որուն ընդհանուր քարտուղարը կը մասնակցէր սեղանին: Շնորհակալութիւն յայտնեց զանազան կազմակերպութեանց, Հայ Սպայից Միութեան եւ մասնաւորապէս «Յառաջ»ի, որ ամենամեծ բարոյական պզդակը եղած է մեր Միութեան յա-

ՄԱՄՈՒԼ

ԵԹԷ ՃԱՆՉՆԱՅԻՆ ՄԵԶ...

Պուքրէշի «Արազը» եռամսեայ խմբագրութիւնը կ'ըսէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (15 Սեպտ.).

«Ցաւօք արձագանգ կ'ըլլանք հայ ժողովուրդին եւ իր արժէքներու մասին օտարներու կողմէ եղած գնահատանքներուն: Լուսաւոր գիծեր շատ ունի արդարեւ հայ ժողովուրդը, եւ դարաւոր կեանքին մէջ ձգած է գեղեցիկ հետքեր. ու դեռ այսօր ալ ապացոյցները կուտայ ան իր մտաւոր ճիգին եւ իր հոգեկան կենսունակութեանը: Օտարը՝ որ այս բոլորը կը գնէ՝ չի կրնար համակրանքով չի յիշուիլ: Առկէ՝ դրուատիքի արտայայտութիւնները որոնք ատեն ատեն կը շռայլուին հայ ժողովուրդին:

Բարեկամ մը որ հաճոյքով կը հետեւի ինչ ալ մեր բրած արտայայտումներուն, անցեալ օր դիտել կուտար դառնութեամբ:

— Բարեբախտաբար մեր օտար բարեկամները լաւ չեն ճանչնար մեզ. մեր լուսաւոր կողմերը միայն գիտեն, ու ծանօթ չեն մեր ներսի գռեհկութեանց. եթէ տեղեակ ըլլային անոնք մեր ներքին ախտերուն ու աղտերուն՝ մեր անունն անգամ պիտի չտային...

Ու մեր բարեկամը մեզ յիշեց կարգ մը թարմ դէպքեր: Անունով, տեղով: Պարագան հայ անունը կրող սեւեռումներու՝ որոնք կ'ուրանան իրենց ծագումը: Ոչ այն հին սերունդի Հայերէն՝ որոնք դարեր առաջ օտար ափ նետուած, ժամանակին հետ հալեր ու սեւցուցեր են, եւ որոնք իրենց հոգիին մէջ դեռ տաք գիծ մը կը պահեն

ռաջդիմութեան եւ զարգացման:

Ճառերը կ'ընդմիջուէին երգերով: Ցիշատակելու արժանի են Տիկիններ Ա. Զարասեան եւ Փափազեան որոնք գեղեցիկ մեներգներ երգեցին:

Հացկերոյթը վերջացաւ շատ ուշ եւ բարձր տրամադրութեամբ: Ընկերները իրարմէ բաժնուեցան ներշնչուած վառ հաւատքով եւ նոր նուաճումներու կարօտով:

Զիծուօր

ՆԱԽԿԻՆ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐԸ ՊԱՇՏՕՆԱՊԷՍ ՃԱՆՉՑՈՒԵՑԱՆ

Ֆրանսական բանակի երբեմնի հայ լեգէոնականներուն կուռողի իրաւունքը (ancien combattant) վերջնականապէս ճանչցուած է Ֆրանսական պատերազմական եւ ազգային պաշտպանութեան նախարարութեան 25 Յուլիս 1938ի թիւ 06711 հրամանագրով:

Այս պաշտօնագիրը Հալէպի Ֆրանսական բանակի Հայ Լեգէոնական Միութեան յղուած է Արեւելեան մասնաւոր բանակներու պետ՝ հարիւրապետ Մորոյի կողմէ: Ահա ամփոփումը.—

«Պատիւ ունիմ Ձեզ յայտնելու պատերազմական եւ ազգային պաշտպանութեան նախարարութենէն ստացուած թիւ 06711 բնագիր որոշմնագրի Ֆրանսական բանակի երբեմնի հայ լեգէոնականներու վերաբերեալ մասը, ըստ որում բոլոր այն լեգէոնականները, որոնք 11 Նոյեմբեր 1918էն առաջ մասնակցած են զինուորական գործողութեանց, նախկին ռազմիկ կը ճանչցուին եւ իրաւունք կ'ունենան carte de combattantի:

Ա.— Անոնցմէ երեք ամիս 1—7—18—8—10—18 լեգէոնի առաջին եւ երկրորդ վաշտերու եւ կամ 23րդ սուրիական զումարտակի զինուորական գործողութեանց մասնակցած ըլլան:

Բ.— 1—7—18—8—10—18ի օրերուն վերոյիշեալ վաշտերէն եւ կամ զումարտակէն մէկին կամ միւսին զինուորական գործողութեանց ընթացքին վիրաւորուող եւ վտանգաւոր հիւանդութեանց ենթարկուողները՝ առանց ապաքինման շրջանը նկատի առնելու:

Գ.— Դարձեալ 1—7—18—7—10—8. օրերուն գերի ինկածները, անոնց արգելափակման տեւողութիւնը խնդրոյ առարկայ ըլլալու:

Դ.— Ոեւէ մէկ զօրամասէ ըլլալով պատերազմական վէրք ստացողները, առանց ապաքինման տեւողութիւնը նկատի առնելու:

Այս չորս պայմաններէն զատ, carte du combattantի իրաւունք կ'ունենայ դարձեալ այն լեգէոնականը, որ մասնակցած է, հոգ չէ թէ զատ զատ զօրամասերու զինուորական գործողութեանց, միայն թէ այդ մասնակցած օրերու ընդհանուր գումարը երեք ամիսէն պակաս եղած չըլլայ:

Սպասարկութեան պետը կարեւորութեամբ կ'ազդարարէ որպէսզի օրէնքի այս տրամադրութիւնները հետաքրքրողները դիմում չընեն իշխանութեանց:

Հայու: Անոնց չէր մեր բարեկամին ակնարկը: Այլ այնպիսի դիրտերու՝ որոնց բերնէն դեռ կուզայ շամանին համը եւ որոնք արդէն կը խպնին հայ երեւալու: Ու մէկ-երկուք չեն այդ «ինքնուրոյնները»: Ոմանք ծախած են արդէն իրենց հոգին եւ իրենց ժողովուրդին կռնակ դարձուցած. իրենց ծագումը կը յիշեն այն ատեն միայն երբ պէտք ըլլայ հայ անունէն օգտուիլ: Կան ուրիշներ ալ որոնք դեռ կը յիշեն իրենց ծագումը, բայց կցկած են իրենց սիրտը իրենց ազգին. անո՛նք ալ կ'օգտուին իրենց հայու անունէն, դրա՛մ կը գիզեն հայութեան հանդէպ ստեղծուած համակրանքին շնորհիւ, ... մէջ ... թէ հայ են երբ դիւրութիւն մը կորզել պէտք ըլլայ, բայց այդ տղրուկները երբեք չէք տեսներ հայ կարիքներու շուրջ. ոչ դպրոց կը ճանչնան, ոչ ալ եկեղեցի. ու երբ դիմելու ըլլաս հանրային կարիքի մը համար՝ կը մերժեն թէ հայ չեն իրենք:

Մեր բարեկամը թուեց նոյնիսկ անունններու շարան մը, մարդոց՝ որոնք հայ անունէն կը պծգան, եւ որոնք առէթ չեն փախցներ հայ անունը շահագործելու: Ոչ մէկ հանգամանքու մէջ կը տեսնես իրենց անունը. եկեղեցիին բակն իսկ չեն մտներ. իրենց հոգը չէ եթէ դպրոցն ալ փակուի. բայց վստահ եղէք որ այս խոլուրդները պիտի ըլլան ամէնէն առաջ օգտուող՝ եթէ օրինական դիւրութիւններ ստեղծուին հայ տարրի մասին, կամ եթէ աւելի նպաստաւոր ուժեր մը ապահովուի հայ Նանսէն-եաններուն...

...Ի՞նչ լաւ է որ մեր օտար բարեկամները չեն ճանչնար մեզ մեր ախտերուն եւ աղտերուն մէջ...

Եթէ ճանչնայի՛ն...»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՑՒՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 4. ՀԱԼԷՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Եւ ահա՛ հոս, հա՛ս «զաղթական» ... գան Հայերը, գոնէ ա՛յն մասը ... կրցեր է... ապրելով գալ մինչեւ հոս.

Բայց աս ալ ի զերեւ ելաւ: Եղեռ... Հայորդիները շարունակ կը հա-... սպանութեան դէպի գետը եւ դէպի այն ... սիւնը՝ զոր Եփրատ կը կազմէր Տէր-Զօրի տակը իրեն մէջ թափող Խապուրի ձախակողմը: Իրենց հասարակ բնակարաններէն վտարուող ... մը հարիւր հազարաւորներէն ... մը տասը հազարներ Հալէպ գացած էին մինչեւ Եփրատի վրայ: Բայց այս տասը հազարներն ալ ո՞ւրկէց պիտի գտնէին բաւարար անունդ: Եփրատի շուրջ թափառայած վրանաբնակները մեծ մասով արդէն անասնութենէ կը մեռնէին: Անտսատուածութիւնը պարբերական էր հոն, եւ, այնպէս, անոնց կերակրուելու պէտք մը հազարաւոր տարիներէ ի վեր ա-... մէնէն տարին աւազանի մը վրայ

կը գանուի Ուռհայի ձեռք բերելու համար հաղորդակցութեան միջոց չը կայ, որովհետեւ շատ պզտիկ եւ քարանկիւնի տափանաւորով միայն նաւարկութիւնը կարելի է: Ատոր վրայ աւելցուր նաեւ պատերազմի միջոցին զինուորական վարչութեան կողմէ գրաւումը ամէն մէկ հացարոյսի, որ տուտեւիկ բնակչութեան միջնադատութենէն կրնայ մնացած ըլլալ ոեւէ տեղ:

Սակայն Հայերը, շնորհիւ իրենց ջանասիրութեան, իրենց խնայասիրութեան եւ գործունէութեան, հոգատանական աշխատութիւններուն մէջ իրենց փորձառութեան, որ յատուկ էր հարիւրէն ութսուն գիւղացիներէ բաղկացած այս ժողովուրդին, շնորհիւ անոնց կազմակերպական ձիրքին, զոր այնքան զարգացուցած էր այս ժողովուրդը վաճառականութեան մէջ, ա՛յս ժողովուրդը որ հիմա մահուան ճամբուն վրայ մինչեւ Եփրատ եզերքը վտարուած էր, պիտի յաջողէր կենսապահպանում ամէնէն անհրաժեշտ պաշարին համար բաւարարող մաս մը ձեռք բերել ռաքուամի զանազան միջոցներով եւ կազմածներով, ջրարբի դաշտագետիններու տափարակ մակերեսին վրայ: Բայց կառավարութիւնը նոյնիսկ այս ամայութեան եւ տառապանքին մէջ ոեւէ հնարաւորութիւն չտուաւ անոր: Անապատին կիզիչ արեւուն տակ ճառագայթներուն դէմ անձշան ապաստան մը միայն տուող լացօթեայ եւ բոլորովին անպաշտպան բանակատեղիներու մէջ թխմուած, առանց ոեւէ անունդի, այս եղկելի ժողովուրդը շարունակ քշուեցաւ «գաղթավայրէ» «գաղթավայր», անկից ալ նորէն տեղափոխուելու պարտադրուած:

Եւ այս անապատական հետաւոր միայնութեան ոչ ուրեք ոեւէ ձայն արձագանք չտուաւ արտաքին աշխարհին մէջ: Մարդկութեան մնացածին հետ ոեւէ կապակցութիւն խզուած էր հոս: Հազարաւորներ եւ բիւրաւորներ կրնային այս անապատներուն մէջ իրենց ձայնը բարձրացնել եւ փրկութեան համար աղաղակ բառնալ, բայց «ձայն բարբառոյ յանապատի»ն, այդ ճիչն ու ճիչը կը փճանար կը տարածուէր անապատային հովին մէջ, կը ընդպատէր կը մարէր չողչողուն աւազի ... բուն տակ ամայի երկինքին մէջ:

Հայերու իրերաձոյլ կարաւանը, որուն մաս կը կազմէին Սիրանոյշ եւ Միքինէ Արամ, դանդաղօրէն վերջ կաւ իր յուռն Հալէպ քաղաքէն դէպ արեւելք: Իրենց եռեւը սպառնացայտ կ'ամբարտակէր երկայնանիստ բլուրը, որուն վրայ կայկայուած կը ցոլէր հնամենի ճեփճերմակ միջնաբերդը: Իրենց առջեւ սպալեր կարծրատարը լեռը վիմուտ կառոյցքով կը սեւնէր կապտաւուն աապագին երկինքին մէջ, եւ լերկ կուզճուտ հողի մկանունքներ ման կուգային անոր շուրջ: Թափօրը փաղաղիչ արեւի մը հրդեհակէզ տապնային տակ կը առաջնէր այդ անմխիթար ամայութեան մէջէն: Մերթ ընդ մերթ անոնց մօտէն ու քովէն կը սուրային արագաշարժ քանի մը կարգեր ձիաձիգ, կարծես հսկայ յետին յիշողութիւն մը, թէ աշխարհի վրայ տակաւին ուրիշ մարդիկ ալ կան, որոնք չեն պարտաւորուած դանդաղ ու տառապալից, փնտռել իրենց գերեզմանը: Կարաւանը տակաւին քանի մը ունելիք ունէր,

սակաւին մարդիկ ու կենդանիները կրնային ինքզինքնին քաշքշել, տակաւին միտքը կը կառչէր ա՛յն հնարաւորութեան, թէ Պէքիր Սամի պէյ պիտի կրնայ ոեւէ լուր մը ստանալ կեդրոնէն «վայրենի ժամադրամեծներ. զալելու իրաւասութեամբ: Բայց գիտէին թէ «հասնալ է ժամանակ»...:

Այդ աչքերծակ ժանտաժուտ ժանտաբամներն ու պաշտօնեաները արդէն իսկ խլրդօրէն կը դիտէին կարաւանին իրեն հետ բերած վերջին խեղճուկ ... առարկաները... որպէսզի ... ղանային:

Քանի մը օրէն հասան Մէսքէնէ: Քանի մը չէնքերէ միայն բաղկացած այս վայրը, գետէն հեռի, բլուրին ստորոտը, եւ դէպի Եփրատի ափը իջնող դաշտագետինին մէջ, դատարկ եղաւ: Անոնց առջեւ եկած էին, կարծես դիմաւորելու մարդկային կերպարանքէ ելած վախը, կիսամերկ, ճերմակ, դողդողուն Հայեր, առասպելէ հոն հասնող: Օրերով բան կերած չէին, շաբաթներէ ի վեր հազիւ կրնային պատառ մը չոր ու ցամաք հաց գտնել, աւելի յարդ թէ գարիի ալիւր պարունակող հաց:

Թուրք զինուորներն իրբեւ զրօսանք

ըրած էին այս անօթեւաններուն ցըրուել սանկ քիչ մը ալիւր, զոր խեղճերը անյագաբար կը լիզէին... Ձիերուն եւ ջորիներուն քակորէն հատընդով կը հաւաքէին տակաւին չմարսուած գարիի հատիկներ: Ու դեռ կը շարունակուէր այս ահաւոր մահուան մատնուող շարքերուն հանդիպումը.

Սիրանոյշ օրերէ ի վեր ափ մը չոր ալիւրէ զատ ուրիշ բան չէր կերած, որովհետեւ ալիւրը եփելու ոեւէ հնարաւորութիւն չկար, եւ իրեն քով տակաւին մնացած քիչ մը հացը խնամով կը պահէր կը պահպանէր Միքինէ Արամի համար:

Բայց ծայրը տակաւին չէր գար: Շատ մը օրերէ վերջ որոնք բացանուտ խարոյկներու պէս ճակատը կը մրկէին եւ ոչինչ կը ձգէին իրենց ետեւէն, ո՛չ յիշողութիւն, ո՛չ յոյս, հազիւ թէ տխուր մտածում մը միայն, կարաւանին վերապրողները հասան մինչեւ Էլ Համամ, գետին վրայ: Սիրանոյշ յաջողած էր մինչեւ հոս բերել իրենց կենդանիներէն մէկն՝ որ վրանը բեռցած էր:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

չաւել, Գերմանիոյ հետ կողք կողքի ։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ Հունգարիոյ խնամակալը եւ Լեհաստանի արտաքին նախարարը տեսակցութիւն մը պիտի ունենան։ Երկուքն ալ Գերմանիա գացած են, մասնաւոր հրաւէրով, բայց մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին։

*** Ռումանական մամուլը մեծ մտահոգութեամբ կը հետեւի դէպքերու ընթացքին, քանի որ այդ երկիրն ալ կը բաղկանայ բազմացեղ ժողովուրդներէ, որոնց մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն Հունգարները ։

*** Լեհական կառավարութիւնը մասնաւոր հրահանգներ ուղղեց Փարիզի, Լոնտոնի, Հռոմի եւ Պերլինի դեսպաններուն, որպէսզի պարզեն կառավարութեան տեսակէտը։ Դեսպանները մասնաւորապէս շեշտած են թէ Լեհաստան չի կրնար ընդունիլ որ եւ է կարգադրութիւն լեհական շրջանի մասին, առանց իր հաւանութեան ։

Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը Թուրքիա կ'երթայ

Գերմանիոյ տնտեսական նախարար Հէր Ֆունք Էնկիւրի մեկնեցաւ սեպտեմբեր 19ին, Թուրք կառավարութեան հրաւէրով ։ Պիտի այցելէ նաեւ Եւրոպայի հարաւ-արեւելեան երկիրները. մայրաքաղաքները նախարարին կ'ընկերանայ մասնագէտներէ բաղկացած պատուիրակութիւն մը ։ Պերլինի Թրքական դեսպանը՝ Հասի Ալփաւ ողջերթ մաղթեց նախարարին, մեկնումի առթին ։

Կը հաւաստեն թէ գերման նախարարին ճամբորդութիւնը կապ ունի տնտեսական այդ մեծ ծրագրին հետ, որով կը մտածուի Թուրքիայէն եւ Մերձաւոր Արեւելքէն ապրանքներու ներածումը կատարել Սեւ Ծովու վրայով դէպի Դանուբ գետը եւ անկէ ալ մինչեւ Եւրոպա եւ Գերմանիա։ Այսպէսով վերջ պիտի գտնէ ապրանքներու փոխադրութիւնը Միջերկրականի ճամբով։

Արդէն այժմ կը բանի Տրապիզոն (Թրանզիթ) Անգր-Իրան-եան երկաթուղին։ Եթէ վերոյիշեալ ծրագիրը գործադրուի, Գերմանիա եւ միջին Եւրոպա ուղղակի պիտի կապուին Պարսկական ծոցին եւ Հնդկական ովկիանոսին, հաղորդակցութեան նոր գիծով մը, առանց Միջերկրական ծովէն անցնելու ։

Այս ծրագրին իրականացումով Գերմանիա տիրական դիրք մը պիտի գրաւէ Փոքր Ասիոյ, Իրանի, Աֆղանիստանի, Իրաքի եւ Սուրիոյ վաճառականութեան մէջ ։

*** Պոլսէն կը հեռագրեն թէ շուտով պիտի գործադրուի Թուրքիոյ տնտեսական քառամեայ նոր ծրագիրը։ Պիտի կառուցուին հանքային եւ ճարտարարուեստ. գործարաններ, ծովուն վրայ արդիական նաւահանգիստներ եւ պիտի գնուին 28 առեւտրական նաւեր ։

Քառամեայ ծրագրին գործադրութեան յատկացուած է 13 միլիոն ոսկի, զոր Թուրքիա ապահոված է Անգլիայէն ։

Ընկերվարական համագումարը Լոնտոնի մէջ

Անգլիոյ Աշխատաւորական Գործադիր Խորհուրդը հեռագրով եւ հեռախօսով սխալագրեր ժողովի հրաւիրեց, եւրոպական երկիրներու ընկերվարական կուսակցութեանց եւ արհեստակցական միութիւններու վարիչները ։

Ժողովը տեղի ունեցաւ սեպտեմբեր 20ին, եւ քննելով միջազգային կացութիւնը, բանաձեւ մը քուէարկեց, հաւաքական գործակցութեան համար ։

Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան կողմէ ժողովին կը մասնակցէր նախկին նախարար Վէնսան Օրիոլ ։

Կարող պատմաբանը առաջնորդ Ամերիկայի

Ամերիկայի ռամկավարներու «երեսփ. ժողովը» առաջնորդ ընտրած է կաթողիկոսական նուիրակը, Գարեգին արք. Յովսէփեան, որ վերջերս էջմիածին կանչուած էր, համաձայն նոյն աղբիւրէն բխած լուրերու ։

ՔԱՆԱՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ նկատելով որ շատեր իրենց դրամները կը քաշեն, իբրեւ հետեւանք միջազգային տագնապին, մասնաւոր բանախօսութեամբ մը յանձնարարեց քաղաքացիներուն պաղարիւն մնալ, արագօրէն վճարել տուրքերը եւ գնել ազգային պաշտպանութեան պարտաթուղթերը։ Այս առթիւ յայտարարեց թէ մորաթորիոմ պիտի չհռչակուի դրամատուն դրուած աւանդներու համար եւ թէ ամէն միջոց ձեռք առնուած է, ամուր պահելու համար ֆրանքին եւ պետական պարտաթուղթերուն գինը ։ Եթէ նոյնիսկ շատեր շարունակեն քաշել իրենց գումարները, պետական գանձը դրամի նեղութիւն պիտի չկրէ ։

ՀԱՑՈՒՀԻ ՄԸ, Տիկին Զապէլ Միրիճանեան, որ կառուած էր իր ամուսնին հետ, անձնասպանութիւն փորձեց, նետուելով մեթրոյի գծին վրայ, Միրոմէնիլի կայարանին մէջ։ Կինը ծանրապէս վիրաւորուած էր եւ հրշէջներն ու ոստիկանները մէկ ժամ աշխատեցան, դուրս հանելու համար։ Քիչ վերջը հիւանդանոց փոխադրուեցաւ նաեւ ամուսինը, որ նոյնպէս վիրաւորուած էր։ Տիկին Միրիճանեան 28 տարեկան է եւ ունի երկու զաւակներ ։

12 ԲԱՆՏԱՐԿԵԱԼՆԵՐ ձերբակալուեցան Լիոնի մէջ, խանգարած ըլլալով աշխատանքի ազատութիւնը։ — Շինութեանց բանուորներու գործադուլը կը շարունակուի թէ Լիոնի եւ թէ Փարիզի մէջ ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, Անգլիոյ վարչապետին խրտուիլակը շինելով, կախեր են կախաղանէ մը, իբրեւ թշնամի խաղաղութեան ։

ԱՀԱԳԻՆ ԱՐՋ ՄԸ իջած է Քոնտոմի մէջ (Ժէռս), ահաբեկելով մասնելով քաղաքին բնակիչները։ Որսի հետապնդումներ կը կատարուին ։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԱՆԻՒԹ ԳՈՒԱՔՈԼՈՆՑԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 23 սեպտեմբեր, ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կը գլխաւորէ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ.

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մշօ», «Վռամեան», «Ռուբէն», «Սէրէմճեան» եւ «Յեղափոխութեան» խումբի բոլոր ընկերները 25 սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ծանօթ հաւաքավայրը։ Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւն։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Նորգլխեա» խումբի ճեթուական դասախօսութիւնը՝ 24 սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին։ կը դասախօսէ Ընկ. Յ. ՔԷՕՍԷՅԵԱՆ. նիւթը՝ «Նոր սերունդի կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը»։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 25 սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 24 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 24 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ. կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի բացառիկ ընդհ. ժողովը՝ 24 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին։ Կարեւոր օրակարգ. Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 23 սեպտ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։

ԳՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 24 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Նշանեանին մօտ։ Կարեւոր օրակարգ. Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՆԻԿՈԼ ԴՈՒՄԱՆ խումբի ժողովը՝ 25 սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին, սովորական տեղը.

ՔԵՌԻ խումբի ժողովը, կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին։ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ենթակոմիտէի ժողովը՝ 24 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին.

ԽԱԺԱԿ խումբի ժողովը՝ 25 սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին։

ՔԱՋ-ՆԱԶԱՐ խումբի ժողովը՝ 24 սեպտ., շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 2ին։

ՀԱՄԱԶԱՍՊ խումբի ժողովը՝ 24 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին։

Այս ժողովներուն ներկայ կ'ըլլան Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչները։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԱ ՎԻԱԹԻ պատանիներու «Անդրանիկ» խումբի ժողովը՝ 23 սեպտ., ուրբաթ երեկոյեան, Ընկ. Գոյումճեանի բնակարանին մէջ։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՕՅԻ «Ռոստոմ» եւ «Քրիստափոր» խումբերու ժող. կիրակի, 22 սեպտ., սովորական տեղը։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ խումբի ժողովը՝ 23 սեպտ., ուրբաթ երեկոյ, սովորական տեղը։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Րաֆֆի» խումբի ժողովը՝ 21 սեպտ., չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, «Ճամբիկեան» սրահին մէջ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Անգի), մօր անուն Մարիամ, հօր անուն Յովակիմ։ 1928ին կը գտնուէր Ռումանիա։ Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France։

— Կը փնտռուի Մարաշցի Անտոն Գալճեան և իր կինը՝ Շուշանիքէօրօղլեան, Հալէպէն եկած Մարիլայթունեան անունով, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին։ Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine)։

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ

Առնուվիլ-լէ-Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ 25 Սեպտեմբեր, կիրակի օր, Վարագայ Խաչի տօնին եւ եկեղեցւոյս անուան 7րդ տարեդարձին առթիւ պիտի կատարուի մատաղ օրհնութիւն։ Պիտի պատարագէ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան։ Կը հրաւիրուին շրջաններու եւ Փարիզի բարեպաշտ ժողովուրդը։ Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30, Ս. Պատարագ՝ 10.30. Շոգեկառքը կը մեկնի Կառ տիւ Նորէն առտուն ժամը 8.05, 8.49, 8.59, 9.40, 10.05, եւ 10.36։

ՑՈՒՑԱՏԵՍԻ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Թրիմեան» սրահին մէջ։

Զ. Ա. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը՝ 22 Սեպտեմբեր Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է ։

ԿԸ ՈՒԶՈՒԻ

Ուսուցիչ մը կամ ուսուցչուհի մը, Իսի-լէ-Մուլինոյի Կ. Խաչի «Թրիմեան» դպրոցին համար։ Դիմել անձամբ կամ նամակով Boyadjian, 29 Avenue du Bas Meudon, Issy-les-Moulinaux (Seine)։

ԿԸ ՈՒԶՈՒԻ

Գիվէրի (Կարտան) Կրթասիրաց Միութիւնը կը փնտռէ կարող ուսուցչուհի մը։ Դիմել մինչեւ Սեպտեմբեր 30 կամ Հոկտ. 15, հետեւեալ հասցէին. Léon Kayadjanian, Cartier Colle Vielle, Gardanne (B. D. R.)։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Domrémy — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Բելճիքա եւ Զուիցերիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 23 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 23 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3842

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՀԻԹԼԵՐԻ ԵՒ ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆԻ ԵՐԷԿՈՒԱՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Երէկ, հինգշաբթի, Անգլիոյ վարչապետը Կոտէսպէրկ (Հաւ... գնաց, Հիթլէրի հաղորդելու համար անգլեւֆրանսական պատասխանը։ Տեսակցութիւնը տեղի ունեցաւ իրիկուան ժամը 5ին։ Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ Հիթլէր նոր պահանջներ պիտի դնէ, լուծուած համարելով չեխական հարցը։ Զարտուղ զրոյցներ կը շրջին այս մասին, մանաւանդ որ Հիթլէր արդէն իւրացուցած է լեհական եւ հունգարական կառավարութեանց պահանջներն ալ։ Լեհաստան կը պահանջէ Թէշէնի նահանգը եւ Շլեզիոյ մնացեալ մասը, իսկ Հունգարիա՝ Սլովաքիան, մասամբ կամ ամբողջովին։

Պ. Չէմպըրլէն պիտի փորձէ սանձել այս երկու պետութեանց ախորժակները, թէեւ անոնք հատուցում կը պահանջեն նոյնքան վճռականութեամբ որքան Գերմանիա։ Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիոյ վարչապետը հարկադրուած է [illegible], որովհետեւ Հիթլէր կը սպառնայ Չեխոսլովաքիա արշաւել այս գիշեր իսկ, եթէ լիովին գոհացում չստանայ։

Պ. Չէմպըրլէն պիտի ջանայ համաձայնութեան գետինը հարթել եւրոպական ընդհանուր խնդիրներու համար։ Զանազան աղբիւրներ կը պնդեն թէ Հիթլէր պայմանաժամ սահմանած է մինչեւ Հոկտեմբեր 1։ Այս պարագան դիտելով, անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները իրենց կարգին վերջնագիր մը յանձնեցին չեխական կառավարութեան։

Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ Չէմպըրլէն - Հիթլէր խորհրդակցութիւնը երբեք պիտի չնմանի վերջին տարիներու դիւանագիտական բանակցութեանց։ «Ոչ ձգձգում, ոչ ալ մասնաւոր յանձնաժողովներ, այլ կտրուկ որոշումներ, անմիջապէս գործադրելի»։

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր պիտի պահանջէ մինչեւ մէկ շաբաթ պարպել գերմանական շրջանը, ներս առնելով գերման փախստականները, որոնք պիտի ստանձնեն բարեկարգութեան հոգը, իրենց կամաւորական վաշտերով։ Եթէ Չեխերը մերժեն, այս արձակազէն բանակը պիտի շարժի դէպի Չեխոսլովաքիա, գերմանական բանակն ալ հետեւէն։ Գերմանական հրամանատարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած է, ի նախատեսութիւն խռովութեանց։

Ի՞նչ կ՚ըսեն թերթերը օրուան տագնապի մասին

Ֆրանսական մամուլը — թէ՛ աջակողմեան եւ թէ՛ ձախակողմեան ազդեցիկ թերթեր — այն տեսակէտը կը պարզեն, թէ անգլեւֆրանսական համաձայնութիւնը չեխական հարցին մասին խաղաղութիւնը պահպանելու միակ միջոցն է, եւ խորհուրդ կու տան Չեխերուն ընդունիլ զայն։

«Թան», ըսելէ ետք թէ անգլեւֆրանսական առաջարկը զիջողութեան վերջին սահմանն է, քանի որ Զուտէթեան Գերմաններու երկիրը պիտի կցուի Գերմանիոյ, վախ կը յայտնէ, թէ ուրիշ ցեղային խմբաւորումներ ալ բաժանումի պահանջներ պիտի ներկայացնեն, եթէ Զուտէթներու հարցը արագօրէն ու կարճ ժամանակի մէջ չփակուի։

«Փըթի Փարիզիէն» կ՚ըսէ, թէ Չեխոսլովաքիայէն պահանջուած զոհողութիւնը ահաւոր է, բայց պատերազմի մը սարսափը շատ աւելի մեծ ու ահաւոր է։

«Ժուռնալ» կը գտնէ, որ կացութիւնը ողբերգական է, մանաւանդ որ Չեխոսլովաքիոյ անդամատումով շատ վտանգաւոր նախընթաց մը կը ստեղծուի։

Ազգայնական «էփօք»ն է միայն, որ կը յիշեցնէ Ֆրանսայի իր ստորագրած դաշինքին նուիրականութիւնը եւ կ՚ըսէ.

— «Ֆրանքօ-չեխոսլովաք դաշինքին ոգին յստակ ու անժխտելի է։ Ֆրանսա ըսաւ Չեխերուն. «Երդուեցէք որ պիտի պաշտպանէք զիս, եթէ յարձակման ենթարկուիմ, եւ ես կ՚երդնում, որ պիտի պաշտպանեմ ձեզ, եթէ դուք յարձակման ենթարկուիք»։

«Իւմանիթէ» կը շարունակէ պաշտպանել այն տեսակէտը, թէ անգլեւֆրանսական համաձայնութեամբ պատերազմի վտանգը չանհետացաւ, այլ մեծցաւ, որովհետեւ Հիթլէր այսուհետեւ աւելի պահանջկոտ պիտի դառնայ եւ նոր սպառնալիքներ պիտի տեղայ մարդկութեան գլխուն։

*** Խորհրդային մամուլը ուժգնօրէն կը յարձակի Ֆրանսայի վրայ եւ կը մեղադրէ զայն, թէ կը խուսափի իր դաշնագրի պարտաւորութիւնները կատարելէ Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ։

«Իզվեստիա» ի Ժընեւի թղթակիցը կը գրէ.

— «Ժընեւի մէջ Անգլիոյ ընթացքը ոչ ոքի համար անակնկալ ու զարմանալի չէ, քանի որ ան Չեխերուն զօրավիգ կանգնելու պաշտօնական յանձնառութիւն չունի, բայց Ֆրանսայի անձնատուութիւնը ապշեցուցիչ է։ Հիթլէր յաջողեցաւ Ֆրանսան նետել Մաժինոյի գծէն անդին եւ մաքրել կեդրոնական ու հարաւ-արեւելեան Եւրոպան ֆրանսական ազդեցութենէ։ Մարդ կրնայ երեւակայել այժմ, թէ Եուկոսլաւիա եւ Ռումանիա ի՛նչ դիրք պիտի բռնեն ֆրանսական խոստումներու հանդէպ եւ ի՛նչպէս Ֆրանսա պիտի կարենայ պահպանել իր դինակցութիւնը Լեհաստանի հետ»։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակցութիւնը նիստ գումարելով, բանաձեւ մը քուէարկեց, որով կը յայտնէ թէ չի կրնար ուժ տալ կառավարութեան վարած քաղաքականութեան՝ չեխական տագնապին մէջ։ Իր կարծիքով, ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները կրնային կանխել Չեխոսլովաքիոյ կործանումը, աւելի ամուր դիրք բռնելով, փոխանակ տկարութիւն ցուցնելու։ Արմատականները մերժեցին խորհրդարանը ժամանակէն առաջ վերաբանալու առաջարկը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽԵՐԸ ՏԵՂԻ ՏՈՒԻՆ ՄԻՆԱԿ ՄՆԱՑԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ

«ԿԸ ԶՈՀՈՒԻՆՔ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ, ԻՆՉՊԷՍ ԵՐԲԵՄՆ ԶՈՀՈՒԵՑԱՒ ՄԵԾ ՍՈՒՐԲԸ ԽԱՉԻՆ ՎՐԱՅ»

Ամբոխը զինուորական դիկտատուրա կը պահանջէ

ՊՐԱԿԱ, 22

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, չեխական կառավարութիւնը վերջին պահուն տեղի տուաւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ճնշումին առջեւ, ընդունելով անոնց առաջարկները, առանց վերապահութեան։

Այս ծանրակշիռ որոշումը տրուեցաւ չորեքշաբթի իրիկուան ժամը 5ին, եղերական ժողովէ մը վերջ որ տեւեց գրեթէ 24 ժամ անընդհատ, գիշեր-ցերեկ։ Ծանուցագիրը անմիջապէս յանձնուեցաւ Փրակայի անգլիական եւ ֆրանսական դեսպաններուն, որոնք ժամէ ժամ պատասխանի կը սպասէին, միշտ յիշեցնելով թէ որ եւ է մերժում կրնայ աղէտի մը մատնել Չեխոսլովաքիան եւ առհասարակ Եւրոպան։

Իսկապէս աննկարագրելի էր ոչ միայն այս պատմական ժողովը, այլեւ Փրակայի ընդհանուր պատկերը։ Հազարաւոր քաղաքացիներ խռնուած էին քաղաքին մէջ եւ կառավարական շէնքերուն առջեւ, լուռ սպասելով անսահման անձկութեամբ եւ խորին յուզումով։ Կառավարութիւնը նախապէս որոշած էր անգլեւֆրանսական ծրագիրը ընդունիլ վերապահութեամբ, առաջարկելով Լա Հէյի իրաւարար ատեանին քննութեան յանձնել զայն։ Անգլիական եւ ֆրանսական դեսպանները կէս գիշերէն վերջ անկողինէն հանելով հանրապետութեան նախագահը, Պ. Պենէշ, ազդարարեցին թէ խնդիրը չի կրնար լուծուիլ ոչ իրաւարարութեամբ, ոչ ալ ձգձգումով։ Նախարարներն ալ իրենց տուներէն կանչուեցան եւ ժողովի նստան գիշերուան ժամը 2ին, ի վերջոյ յանգելու համար անձնատուութեան։ Ուրիշ ելք չկար։ Եթէ ծրագիրը մերժուէր, Չեխոսլովաքիա պիտի հարկադրուէր մինակը պատերազմիլ Գերմանիոյ դէմ, քանի որ Անգլիա, Ֆրանսա եւ Ռ. Միութիւնը բացորոշապէս յայտնած էին թէ չեն կրնար օգնել։

Ճակատագրական որոշումէն վերջը, կառավարութիւնը հետեւեալ գեկոյցը հրատարակեց.

... «Քսան տարուան խաղաղութենէ մը վերջ, մենք մեզ գըտանք բուռն տագնապի մը առջեւ։ Հարեւան երկրի մը քաղաքական տիրամիտ ուժերը սպառնացին մեր երկրին։ Հարկ էր մեր սեփական ուժով ճակատիլ շատ աւելի զօրաւոր հակառակորդի մը դէմ։ Նոյնիսկ ասկէ առաջ մենք ստիպուած էինք ապաւինիլ մեր բարեկամներու օգնութեան. բայց երբ զինու զօրութեամբ սպառնացին մեզի, եւրոպական տագնապը այնքան ծանրակշիռ համեմատութիւններ ստացած էր որ, մեր բարեկամները մեզի խորհուրդ տուին ազատութիւնը եւ խաղաղութիւնը գնել հողային զոհողութիւններով, որովհետեւ իրենք չէին կրնար օգնել մեզի։ Նկատի առնուեցաւ նախագահ Պենէշի իրաւարարութեան առաջարկը։ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ դեսպանները մեզի յայտնեցին թէ այդպիսի եղանակ մը չի կրնար փարատել տագնապը։ Մեր առջեւ կը ցցուէր ահաւոր սպառնալիքը պատերազմի մը որ կրնար նոյն իսկ հիմէն սարսել Չեխերու եւ Սլովաքներու ազգային գոյութիւնը։ Հանրապետութեան նախագահը եւ կառավարութիւնը մեծ պետութեանց պահանջին առջեւ ուրիշ բան չէին կրնար ընել, եթէ ոչ ընդունիլ առաջարկը, որովհետեւ մինակ ենք։ Կառավարութիւնը պետութիւնը պիտի կառավարէ նոր պայմաններով եւ կը կարծէ թէ Ազգ. Ժողովը, որ նիստի պիտի հրաւիրուի այս առթիւ, յանուն ժողովուրդին պիտի վաւերացնէ կառավարութեան ծանրակշիռ որոշումը, եթէ կը կշռէ անոր եղերական շարժառիթները։ Կառավարութիւնը մեր սիրելի հայրենիքին անկախութիւնը պիտի պաշտպանէ իր նոր շրջանակին մէջ։ Բանակցութեանց ընթացքին մենք պիտի շարունակենք արթուն հսկել, միշտ պատրաստ, եթէ բացարձակապէս անհրաժեշտ ըլլայ, մեր կեանքերն ու գոյքերը դնելու նժարին մէջ, մեր ժողովուրդին եւ պետութեան համար»։

ԱՍՏՈՒԱԾ ԳԻՏԷ ՈՐ...

Այս պաշտօնական գեկոյցէն զատ, ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ քարոզութեանց նախարարը, մասնաւորապէս շեշտելով.

— «Պատմութեան մէջ աննախընթաց ըլլալով, մեր զինակիցներն ու բարեկամները մեզի պարտադրեցին պայմաններ որոնք սովորաբար կը պարտադրուին պարտուած թշնամիներու։ Աստուած գիտէ որ կարգ մը պարագաներու մէջ աւելի մեծ քաջութիւն կը պահանջուի ապրելու քան թէ անձնասպան ըլլալու համար։ Աստուած գիտէ թէ աշխարհի վրայ չկայ պատուաւոր մարդ մը որ կարենայ ըսել թէ ահուդողի մատնուեցանք եւ վատութիւն ցոյց տուինք, երբ այսօր կէս օրէն վերջը արտօնեցինք մեր արտաքին նախարարը որ տեղեկացնէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի թէ կը զոհուինք Եւրոպայի փրկութեան համար, ինչպէս երբեմն զոհուեցաւ մարդկութեան փրկութեան համար այն մեծ սուրբը որ խաչին գամուեցաւ փշապսակը գլխուն։ Սիրելի եղբայրներ, քոյրեր, հայրեր, մայրեր եւ մանուկներ, մենք մեղադրանքներ պիտի չուղղենք անոնց որ մինակ ձգեցին մեզ եւ անօգնական։ Պատմութիւնը իր վճիռ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ռումանիան ալ մտահոգ Հունգարական պահանջներուն առթիւ

Հավասի թղթակիցը Պուքրէշէն կը հեռագրէ թէ Հունգարիոյ խնամակալին, վարչապետին եւ արտաքին նախարարին Գերմանիա այցելութիւնը, որ տեղի ունեցաւ չեխական տագնապին ամէնէն եղերական պահուն, նոր կացութեան մը առջեւ կը դնէ Ռումանիան, որ վերապահ դիրք մը բռնած էր մինչեւ այսօր։ Պուքրէշի մէջ կը կարծեն թէ չեխական գերիշխանութեան խորտակումը, զոր սարքեց Պերլին եւ որուն հաւանութիւն յայտնեցին Լոնտոն եւ Փարիզ, կը սպառնայ ամէնէն ծանր հետեւանքները յառաջ բերել հարաւային-արեւելեան Եւրոպայի մէջ։ Ան կը յարուցանէ «Տրանկ նախ Օսթէն»ի (Դէպի Արեւելք) եւ ընդհանրապէս գերմանական ուժին ծաւալման խնդիրը։

Այս հոսանքներուն դէմ, Ռումանիա, որ կ՚ըմբռնէ վտանգը, չի յաւակնիր գործողութեան մը նախաձեռնութիւնը ստանձնել։ Հունգարիոյ միջամտութիւնը, ընդհակառակն, անոր ձեռնարկները Փրակայի մէջ, անոր վերաքննական յաւակնութիւնները եւ Գերմանիայէն ստացած օգնութիւնը անմիջականօրէն կը վտանգեն Փոքր Համաձայնութեան դաշինքը եւ ուղղակի կը սպառնան Ռումանիոյ շահերուն։

Այս առթիւ դիտելի է որ ճիշդ այն պահուն երբ Պուքրէշի խորհրդաժողովը սկզբունքի համաձայնութիւն մը կը հաստատէր Հունգարիոյ հետ, համաձայնութիւն մը որ կրնար ամրացնել կեդրոնական Եւրոպայի կացութիւնը եւ հանդարտեցնել խլրտումը, Գերմանիա յարմար դատեց ճակատ յարդարել Չեխոսլովաքիոյ դէմ, սրելով բոլորին ախորժակները։

Հունգարիա, որ կը յուսար պրծիլ գերմանական հզօր խնամակալութենէն, յափշտակուած՝ վերաքննական շարժումէն, ահա նորէն անձնատուր կ՚ըլլայ անոր։

Չեխոսլովաքիայէն վերջը առաջին վտանգուած ազգը, Ռումանիա, անշուշտ ամէնէն առաջ մտահոգութեան պիտի մատնուէր, մանաւանդ որ Թրանսիլվանիոյ գերմանական փոքրամասնութիւնը, 800,000 հոգի, սերտօրէն ենթակայ է Պերլինի ազդեցութեան։

Յայտնի է որ մեծ ջանքեր կատարուած են խռովելու համար հունգարական փոքրամասնութիւնը։ 1914ի պատերազմէն ի վեր Գերմանիա միշտ աչք տնկած է ռումանական քարիւղին եւ ցորենին։ Այս տարուան սկիզբէն իվեր Կարոլ թագաւորին վարած կորովի քաղաքականութիւնը Երկաթեայ պահակներու դէմ, որ Գերմանիայէն նպաստ կը ստանար «Ֆարպէն» ընկերութեան մասնաճիւղերուն միջոցաւ, հրամանատար Քոտրէանուի դատապարտութիւնը, ռումէն ազգին վերանորոգումը, այս բոլոր աշխատանքը վերջնապէս պիտի վտանգուէր, եթէ Գերմանիա կարենար ազատօրէն սպառնալ Ռումանիոյ եւ եթէ Պերլինի կողմէ քաջալերուած Հունգարիա մը կարենար վերսկսիլ իր վերաքննական խլրտումը, բազմապատկուած ուժերով։

Ռումանիոյ երկու զինակիցները, Լեհաստան եւ Եուկոսլավիա, իրենք ալ ենթակայ են գերմանական ծաւալման հարուածներուն։ Բայց Լեհաստան շատոնց ակռայ կը կճրտէ Չեխոսլովաքիոյ դէմ, Թէշէնի հողամասին պատճառով, իսկ Եուկոսլավիա ալ այժմ ինքզինքը ապահով կը զգայ գերմանական ցանկութիւններէն։

Միւս կողմէ, խորհրդային օգնութիւնը կը ներկայացնէ այնպիսի վտանգներ որոնց չուզեր ենթարկուիլ Ռումանիա։ Իսկ Իտալիա այնքան կապուած է Գերմանիոյ որ, կարելի չէ ո եւ է բան յուսալ անկէ։

Կը մնան արեւմտեան մեծ պետութիւնները։ Պուքրէշի մէջ անձկութեամբ կ՚ուզեն գիտնալ թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա ռազմագիտական ո՛ր կէտին վրայ պիտի կազմակերպեն դիմադրութիւնը եւ ո՛ր ժամուն պիտի սկսին «ոչ» ըսել Գերմանիոյ։ Այս պատասխանէն վերջն է որ կառավարութիւնը պիտի որոշէ իր դիրքը։

Լեհաստան վերջնագիր ղրկած է...

Վերջին լուրերու համաձայն, Լեհաստան ծանուցագիր մը ուղղած է չեխական կառավարութեան, պահանջելով իրեն վերադարձնել Թէշէնի նահանգը եւ Շլեզիան։ Ծանուցագիրը վերջնագրի հանգամանք ունի։ Միեւնոյն ատեն լեհական կառավարութիւնը չեղեալ հռչակեց 1925ի դաշնագիրը, որ կը ճշդէ Չեխոսլովաքիոյ լեհ փոքրամասնութեանց կացութիւնը։ Այս առթիւ, Լեհաստան հասկցուցած է թէ լեհաբնակ շրջաններու խնդիրը պէտք է կարգադրուի ճիշդ այնպէս ինչպէս Զուտէթեան Գերմաններու խնդիրը։

Պաշտօնապէս կը հաղորդուի թէ Լեհաստանի զինուորներու այն դասը որ պիտի արձակուէր երէկ, դրօշի տակ պիտի մնայ։ Սպարապետը վերադարձաւ ռազմափորձերէն եւ խորհրդակցութիւն մը կատարեց արտաքին նախարարին հետ։ Զէնքի տակ պահուած զինուորները եւ սպաները անոնք են որ մասնակցեցան ռազմափորձերուն։

Վարշաւայի մէջ ալ բուռն ցոյցեր կատարուեցան Չեխոսլովաքիոյ դէմ։ Ցուցարարները յետոյ գացին հունգարական դեսպանատան առջեւ եւ աղաղակեցին.

— «Կը պահանջենք միացեալ սահմանագլուխ մը Հունգարիոյ հետ»։

*** Հունգարական կառավարութիւնն ալ վճռական դիրք բռնած է։ Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Հունգարիոյ նախարարներուն վերջին այցելութեան առթիւ, համաձայնութիւն գոյացած է որ Գերմանիա, Իտալիա, Լեհաստան եւ Հունգարիա միացեալ ճակատ ներկայացնեն, պաշտպանելու համար հարստահարեալ ժողովուրդներու իրաւունքները։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԱՌՈՒԼԻՍ

ՉԷՅՄՊՐԼԷՆԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Չէյմպըլէնի իշխանութեան գլուխ անցնիլը եղաւ պատմական դարձակէտ մը, ինչպէս բրիտանական կայսրական շահերու, նոյնպէս համաշխարհային քաղաքականութեան ընդհանուր հարցերու տեսակէտէ։

Ան աւելի հիմնական ու հետեւողական դարձուց իր նախորդին՝ Պոլտուինի ուղղութիւնը,— խուսափիլ պատերազմէ, խուսափիլ զինակցութիւններէ եւ պաշտօնական յանձնառութիւններէ, որպէսզի որ եւ է փոփոխ պահու մը Բրիտանիա ազատ ըլլայ շարժելու իր նախասիրած ձեւով, ջանալ կարգադրել քաղաքական ամէն թնճուկ՝ բանակցութիւններով ու պետական վարիչներու միջեւ անձնական շփումներով։

Ասոր զուգընթաց՝ Անգլիա, տեսնելով Հռոմ - Պերլին առանցքի ան -

Քանի մը անգամներ Լոնտոն հրաւիրեց Փարիզի վարիչները եւ անոնց հետ գլուխ գլխի Եւրոպայի ու աշխարհի բարդ հարցերը լուծելու, անդամուկ, առանց պատերազմի ելք մը հարթելու միջոցները որոնեց։

Չէյմպըլէն ու իր գործակիցները կը ձգտէին, եւ այժմ ալ կը շարունակեն իրենց այս հիմնական գծին մէջ, կառուցանել խաղաղութիւն մը, ուր համեւրոպական ընդհանուր պատերազմ մը անհնարին դառնայ գէթ յառաջիկայ կէս դարու ընթացքին, եթէ նոյնիսկ մասնակի ու տեղական պատերազմներ մղուին հոս հոն, ինչպէս Սպանիա, Մայրագոյն Արեւելք եւայլն։

Անոնք համոզուած էին ու են, թէ նոր ընդհանուր պատերազմ մը ոչ միայն պիտի աւերէ Եւրոպան եւ անոր

քուն երեկուան ամէնէն մեծ հաւատաւորը՝ Ռեվլըզն անխառնակ զինեալ էջու, անոնք ալ որոնք, որոնց ի ինքնը զարեր առաջ մինչեւ անգամ Գերմանիա պարտուեցաւ եւ խաղ բարձրացաւ խաղաղութիւն ամէնեցուն իր ըմբոնմունքին։

Լոնտոն, Չէյմպըլէնի տիրական ու գործնապաշտ մղումին տակ, արդարացուած է մտածելու, թէ աշխարհի ճակատագիրը վարելու համար միակ ելքը եւրոպական չորս մեծերու իրարհասկացողութիւնն է, Մեծն Բրիտանիա, Գերմանիա, Իտալիա ու Ֆրանսա։ Այս տեսակէտը խորթնդոտ չէ հանդիպիր Պերլինի ու Հռոմի մէջ, եթէ այս երկուքին հողային - գաղութային սահմանային պահանջներուն ձեւով մը հնարաւոր ըլլայ գոհացում տալ։

Եթէ այս չորս մեծերու մէջ գործակցութեան եղանակ մը կարելի դառնայ սահմանել որոշ դաշնագրային սահմաններով, այն ատեն մնացեալ մարդկութիւնը, նոյնիսկ ահարկու Ճափոնը եւ խորհրդային միութիւնը կամայ ակամայ, կը թուային պարտադրուած

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ՅԱՋՈՐԴԷ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակեր էինք Փրիւսէլի «Լը Սուառ» թերթին թղթակցութեան առաջին մասը։ Ահաւասիկ երկրորդ մասը.—

Թերեւս աւելի լաւ պիտի ըլլար գործոն զինուորականի մը թեկնածութիւնը։

Նախ՝ արդէն Թուրքերու ամէնէն մեծ աւանդութիւնն է, եւ աւելի ճիշդը՝ Թերեւս միակ աւանդութիւնը։

Ցետոյ՝ արդէն պէտք նշանակէր որոշ կերպով շարունակականութիւն մը։ Աթաթիւրք զինուորական մըն էր։ Անոնք, որ իրեն հետ երկիրը փրկած էին, զինուորականներ էին։ Բացարձակ նախապատուութիւն կը տրուի միշտ այն հարցերուն միայն, որ կը գոհացնեն բանակը նախ եւ առաջ, ինչ պարագաներու մէջ ալ ըլլայ։

Բայց բանակը պիտի կրնա՞յ «տալ» այդ մարդը եւ այդ պարագային՞։

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐԷ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ԹԵՆԵԱԾՈՒՆԵՐՈՒ ՄԷՋԷՆ

Եղիշաւաղէ՛մ, Եղիշաւաղէ՛մ

(Տ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ)

Կ. Ե. ՌԱՄԱՋԵԱՆ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՍԻՐՈՂՆ

Փոխանակման

ԱՄԱՏՈՒՐ

« ՀՈՒԱՋ ՆԻ ԹՈՐԹՈՒՆԸ (27)

ՉԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

ՀԵՆՐԻԱԿ ԹԻԼՓՈՒ ՄԸՆՑԻ

Ազգ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻՆԵԱՆ

[illegible]

…ծ բնակչին այնտեղ, իսկ անոնք, որ … նախընթացէն այսօրուան գոյավի… … Թող Մնան Չեխոսլովաքիոյ …

… Չեխոսլովաքիա ուրախ … ապէտով, … ըլլայ, որ պատառ է այնպիսի … բաժանցիներէ, որոնց հետ գլուխ …

… Աղպէտով, ամբողջ աշխարհ գոհ … մնայ. Չեխերը պատրաստուած … ըլլան իրենց հողամասերէն … Թող կորսնցնելու, Զուտէթեան … բնակիչները իրենց փափաքին պիտի … և Հիթլէր ալ իր հայրենա … պատապրած պիտի ըլլայ»:

… ընթերցող մը Ցոյց թերթին … գրէ .

… Ցունաստանի և Թուրքիոյ մի… բնակիչներու փոխանակութիւնը … գարաւոր վէճի մը: Ինչու … նոյնը այսօր …

… գայինները կը յայտարարեն, որ … Գերմանները հարիւր առ հարիւր … ներ են: Ինչո՞ւ ուրեմն Գեր… մէջ չտեղաւորել զանոնք: Ա… ուրիշ պետութեան մը գործե… միջամտութիւն ըլլալու հակակշռան… պիտի պատէին Նացիները:

… ամբողջ աշխարհ գոհ պիտի մնայ, … Զուտէթները փոխա… անոնց հետ, զորս Գերմա… ուղեր պահել իր մէջ. Այս գոր… ծնները դժուար չէ, նախընթացը … Ցունաստանի և Թուրքիոյ … մէջ:

… ինչպէս իրականացնել այս ծրա…

… Չեխոսլովաքիոյ մէջ կան 3.500.000 Գերմաններ, բայց բոլորն ալ Նացիա… չեն Ասոնցմէ 36 առ հարիւր … են, թէ չեն ուզեր Նա…

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Խ. ԱԲՈՎԵԱՆԻ ԴԻՒԱՆԸ

«Խորհ. Հայաստան» (8 սեպտ.) կը գրէ.

Խ. Աբովեանի ժառանգորդներուն մօտ Երեւան հանուած են նոր ձեռագիրներ,— «Վէրք Հայաստանի» վէպին ձեռագիրը, «Պատմութիւն Տիգրանի», «Զանգի», «Աղասու խաղը» (չափածոյ), «Էինդա» (պատմական ուսումնասիրութիւն), «Տեսական եւ գործնական քերականութիւն», «Նախաշաւիղ» եւայլ գործեր:

Այդ ձեռագիրներուն հետ, Հայաստանի գրական թանգարանին յանձնուած են նաեւ Աբովեանի ուսանողական տետրակները գերմաներէն լեզուով.

Մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնեն Աբովեանի ուսումնասիրութիւնները Թիֆլիսի Հայերուն, անոնց հարսանեկան սովորութիւններուն մասին, քրտական ժողովրդական աւանդութիւնները, գիտական ակնարկ մը Թիւրքերու ծագման, լեզուին, կենցին եւ սովորութիւններուն մասին (գերմաներէն): Ուշագրաւ են նաեւ Համառօտ ակնարկ Հայաստանի մասին», «Ծառ Հայաստանի տնտեսական եւ կուլտուրական դրութեան մասին» աշխատութիւնները:

ՆՈՐ ՋՐԱՆՑՔՆԵՐ ԵՒ ՋՐՄՈՒՂՆԵՐ

Երեւանի նոյն թերթը կը գրէ (4 սեպտեմբեր) թէ հողային գործավարութեան ջրային տնտեսութեան վարչութիւնը այս տարի բաւական աշխատանք թափած է նոր ջրանցքներու եւ ջրմուղներու շինութեան ճամբով:

Ազիզբէկովի, Կոտայքի, Շամշադինի, Ախտայի, Ամասիոյ, Կիրովականի, Ապարանի, Ղամարլուի, Վեդիի, Լէնինականի եւ Միկոյեանի շրջաններուն մէջ այժմ կը շինուին 16 նոր ջրանցքներ, ինչպէս նաեւ ջրամբարներ, որոնք կ'ոռոգեն աւելի քան 1970 հեկտար անջրդի հողամաս: Այս շինութեանց համար պիտի ծախսուի մօտ մէկ միլիոն 700 հազար րուբլի:

Ցիսուն գիւղերու խմելու մաքուր ջուր հայթայթելու համար կը շինուին նոր ջրմուղներ, որոնց շինութեան վրայ պիտի ծախսուի 3 միլիոն 200 հազար րուբլի:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԵՐԱԺՇՏԱՆՈՑԸ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏ. ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ

Երեւանի Պետ. Երաժշտանոցը եւ երաժշտ. ուսումնարանը վերաբացուեցան սեպտեմբեր 1ին: Այս տարի Երաժշտանոցին եւ ուսումնարանին մէջ կ'ուսանին 115 հոգի: Պետ. Երաժշտանոցին մէջ կը շարունակուին ամառուան ընդունելութիւնները: Մասնակային հասած ուսումնական ծրագրին համաձայն, արդէն դասաւանդուող երաժշտական մասնագիտական առարկաներէն զատ՝ այս տարի պիտի դասաւանդուին նաեւ իտալերէն լեզու, բժշկական արուեստ, ուսուցման հնչաբանութիւն, ժողովրդական երաժշտութիւն, գրականութիւն: Աւելցուած են նաեւ ընկերաբանական ու քաղաքական դասեր:

Նախկին բաժիններու փոխարէն, այս տարի Պետ. Երաժշտանոցին մէջ բացուած են ստեղծագործական, ձայնական, դաշնամուրի, նուագի ղեկավարութեան եւ երաժշտական պատմութեան ֆագիւլթէներ: Այդ ֆագիւլթէներուն համար, հրաւիրուած են նոր դասախօսներ: Դաշնամուրի ֆագիւլթէին մէջ պիտի դասաւանդեն փրոֆ. Ա. Մնացականեան, Ն. Խանկալամեան, Ե. Խոտրովեան, Օ. Բաբասեան, Ա. Դոլուխանեան, իսկ Լէնինկրատէն յատկապէս հրաւիրուած է դաշնակահար Ռոպէր Անդրէասեան:

Ստեղծագործական ֆագիւլթէին մէջ պիտի դասաւանդեն փրոֆ. Ա. Տէր-Ղեւոնդեան, Վ. Տալեան, երգահան Գ. Եղիազարեան (Մոսկուայէն):

Ձայնական ֆագիւլթէին մէջ պիտի դասաւանդեն փրոֆէսօրներ Ն. Կարգեան եւ Գեանջեան: Պիտի հրաւիրուի նաեւ Ս. Բարխուդարեան: Ուս. տարուան մէջ երկու անգամ Մոսկուայէն Երեւան պիտի գայ Փրոֆէսօր Բաղդասարով, որ գործնական աշխատանքներէ զատ պիտի կատարէ շարք մը դասախօսութիւններ ձայնական արուեստի մեթոտներու եւ մեթոտաբանութեան մասին:

Նուագի ղեկավարութեան ֆագիւլթէին մէջ պիտի դասախօսէ փրոֆ. Սառաջեան, պատմագիտական ֆագիւլթէի փրոֆէսօրներէն՝ Մելիք Վրթանէսեան, փրոֆ. Լէկկէր, Կուշնարեւսկի, Զ. Վարդանեան:

Նորոգուած է երաժշտանոցի գիտական ուսումնասիրութեանց աշխատանոցը, ուր այս տարի տեղի պիտի ունենան ձայնագրումները: Այս տարի հոկտեմբերին երաժշտանոցը կուտայ 12 նոր շրջանաւարտներ:

ՀՐԷՇ ՄԸ

Նոր Բիւթանիոյ բնակիչներէն Պօղոս Պուռնազեան շարունակ կը ծեծէր իր կինը, Խոնարհէկ: Ցուլիս 20ին, գինովցած կը վերադառնայ տուն եւ դարձեալ կը ծեծէ: Ցուսահատած, կինը կ'երթայ գանգատիլ ոստիկանութեան: Նոյն գիշերը, Պուռնազեան հացի դանակով 11 հարուած կուտայ եւ կը սպաննէ իր կինը:

Սեպտեմբեր 5ին, ժողովրդային դատարանը 10 տարի բանտարկութեան դատապարտեց ոճրագործը:

ԲԱՆԱՎԷՃԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

Մարսէյլէն ստացած ենք երկու թղթակցութիւններ, իբրեւ պատասխան Ա. Ջօպանեանի յօրելեանին եւ դասախօսութեան առթիւ եղած խեղաթիւրեալ հրատարակութեանց: Մեր ընկերները ի զուր յոգնած են, գրի առնելով այդ նոր յուսաբանութիւնները: Մարդիկ, թերթեր եւ յօդուածագիրներ կան, որոնք արժանի են միայն մէկ բանի,— արհամարհանք:

*** Նոյն խորհուրդը կուտանք ընկեր Վ. Հիւսեանի, որ պատասխան մը գրկած էր Հնչակեան օրկանին մէջ հրատարակուած ծածկանուն վայրահաչութեանց: Աւելորդ՝ նոյնիսկ մէկ անգամուան համար, քանի բոլորն ալ գիտեն թէ այդ ծածկանուն թղթակցութիւնը վերէն վար սուտ է:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

— . —

«Սիփան-Կոմիտաս» երգչախումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ յիշրամուտի առթիւ կանոնաւոր փորձերը, ծանօթ հաւաքատեղին:

Կը հրաւիրուին բոլոր անդամները, ինչպէս նաեւ նորեր, որոնք կրնան ներկայանալ ամէն երեքշաբթի եւ ուրբաթ իրիկունները, 8, Rue Bossuet, Հայ Երիտասարդաց Միութեան կեդրոնը:

«Անուշ»ը, որուն բեմադրութիւնը կը պատրաստուի, պիտի ներկայացուի յառաջիկայ հոկտեմբեր 30ին, Միւթիւալիթէի մեծ սրահին մէջ:

Ցովհաննէս Թումանեանի մահուան տասնեւհինգամեայ տարեդարձին առթիւ խօսք պիտի առնէն ծանօթ դէմքեր:

Այս գեղարուեստական մեծ ձեռնարկին իրենց գործակցութիւնը պիտի բերեն համագործակցական ինը միութիւններ, (Հայ Երիտասարդաց Միութիւն, Հայ Երիտասարդաց Ակումբ, Հ. Մ. Ը. Մ. Հայ արիներ, Հոյսուհեաց Միութիւն, Ցափահաս Որբերու Միութիւն, Գարակէօզեան Սանուց եւ Իսի լէ Մուլինոյի Երիտասարդաց միութիւնները):

«Անուշ»ի ներկայացման պիտի ընկերանայ սէնֆոնիք մեծ նուագախումբ մը, ղեկավարութեամբ Պ. Ա. Պարթեւեանի, որ այս առթիւ մասնաւորապէս դաշնաւորած է Տիգրանեանի մօթիֆները, կարգ մը բազմաձայնական յաւելումներով:

«Անուշ»ի գերակատարն է Օր. Աւրիս Կոստանեան, որ նոր վերադարձած է Հնդկաստանէն, ուր երգած էր անգլիական գլխաւոր ռատիօ կայաններու մէջ. Պ. Գմբէթեան ստանձնած է Մօսիի դերը, Սարօ՝ Պ. Գ. Մէհրբէեան:

Այս առթիւ երգչախումբը կ'ընդունի նոր անդամներ:

Տ.

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ

— — —

Հաշուեկշիռ Նոյ. 1936—31 Օգոս. 938

Եմուտք.— Մնացորդը պատրաստ 1 Նոյեմբեր 1936ին 214.30 ֆրանք, նուիրատուութիւն 3276.90, հին պահանջներէ գանձուած 388, բաժանորդներէ 100, գիրքերու վաճառումէն գոյացած 7320.10, փոխառութիւն 2000 ֆր. գումար 13.299.30 ֆրանք:

Ելք.— Ա. Ցարութիւնեանի հատորին մնաց. 1200 ֆրանք, «Արդի Հայ Գրականութիւն»ի տպագր. 9062.50, առաքման ծախս 895, թղթակց., երթեւեկ 245.45, գրենական պիտոյք 155.90, քլիշէներու, գանազան 633, պարտքի վճարուած 1000, մնացորդը պատրաստ 31 օգոստոս 1938ին 107.45 ֆրանք, գումար 13.299.30 ֆրանք:

Հաշուեքննիչ՝ Վ. Թագւորեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

«ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՁԱԳՈՒԿԸ»

«Ազդակ» երեք խմբագրականներ հրատարակելով այս խորագրին տակ, կ'եզրակացնէ (15 սեպտ.).

— «Այսպէս, ուրեմն, Թուրքը Հայը կը հրաւիրէ երեք զարմնելու՝

1. «Դաշնակ-Հնչակէն, որովհետեւ անոնք «գրգռեցին Հաթայի ժողովուրդը», երբ ան «հանդարտ մնալ կ'ուզէր»:

2. Ֆրանսացիէն, որովհետեւ «Հայը մղեց հակաթուրք գործունէութեան եւ կէս ճամբան երեսի վրայ թողուց»:

3. Սուրիացիէն, որովհետեւ «վաղը պիտի նեղէ Հայերը, երբ ծայրայեղները ուժովնան»:

Իսկ ի՞նչ կը խոստանայ այս երեք զոհողութեանց փոխարէն:

Կար ատեն մը, երբ ոմանք կը հաւատային թէ խորհմաստ բան մը կայ թրքական այս ընթացքին մէջ եւ թէ նպատակն է պարզապէս հաշտուիլ Հայ ժողովուրդին հետ, անշուշտ «փոխադարձ շահերու հիման վրայ», այսինքն ո եւ է ձեւով զոհացնելով զայն:

Հիմա, երբ մէջտեղը կայ քանի մը ամսուան պերճախօս փորձառութիւնը, չենք կարծեր որ ամէնէն միամիտն անգամ անուցանէ նման պատրանք մը:

Արդարեւ, թղթատեցէք թուրքերէն թերթերը եւ պիտի տեսնէք թէ հիմնովին փոխուած է եղանակը:

Ահա «Զիւմհուրիյէթ»ը որ ամէնէն աւելի կը հոտուըտայ մեր կեանքը, իր հայանուն բարեկներու միջոցաւ: 1936ին կը հաւկցնէր թէ «շատ աղէկ պիտի ըլլայ» հայութեան համար: 1938ի կէսերուն, ընդհ. ներումի եւ վերադարձի յոյսը կը շողացնէր: Իսկ հիմա տեսէք թէ ի՞նչ կ'ըսէ:

Անդրադառնալով Սանճաքի խորհրդարանի անդրանիկ նիստին խօսուած ճառերուն, «շատ պերճախօս» կը գտնէ «հայ երեսփոխաններէն Գարաժեան էֆէնտիի ճառը, իբրեւ «թարգմանը Թուրք եւ Հայ գործակցութեան»: Ցետոյ դառն կը գտնէ նոյն իսկ թուել «անցեալի սխալները, որոնք անիրաւ տեղը եղբայրը եղբօր թշնամի դարձուցին»: Միայն պահ մը կը յիշէ այդ սխալները ու կ'անցնի, «որպէս զի կարենանք մեր յետագայ կեանքին մէջ օգտուիլ եղբայրական գործակցութեամբ ապրելու բոլոր հընարաւոր երջանկութիւններէն»:

«Ինչ գեղեցիկ խօսքեր, պիտի ըսէ միամիտ Հայը: Մարդը չենք ճորհե կը հասկցնէ թէ պէտք է մոռնալ անցեալը եւ եղբօր նման վայելել բոլոր կարելի երջանկութիւնները.— Վերադառնալ Թուրքիա, ետ առնել կալուածները եւ թերեւս ալ տեսակ մը ինքնավարութիւն ունենալ: Չէ՞ որ նոյն միս — արիւնէն ենք ....

Ափսոս, սակայն, որ երազ է: Թուրք խմբագրապետին այդ բոլոր փաղաքուշ բառերը կը վերաբերին միայն Սանճաքին: Այնպէս է որ, նոյն յօդուածին մէջ վերլուծելէ յետոյ նոյն երեսփոխանին ճառը զոր կը կոչէ «գլուխ գործոց», այսպէս կ'եզրակացնէ:

«Հաթայի երջանկութեան նախապայմանը կախուած է Հաթայցիներու այդ ճիշդ ըմբռնումէն եւ անոր համաձայն գործելէն: Հիմնուած առաջին նիստի առաջին ճառերու վճռապէս դրական իմաստին վրայ, կ'ըսենք թէ Հաթայցիները ուղիղ ճամբու վրայ են եւ կը յանձնարարենք չարունակել անոր մէջ» (Ճիւմհուրիյէթ, 5 սեպտեմբեր 1938):

Ինչպէս կը տեսնէք, ո՛չ մէկ խօսք ընդհանուր հայութեան մասին. միայն «Հաթայ», սկիզբէն մինչեւ վերջը: Մէկ խօսքով, «եղբօր պէս երջանիկ» ապրելու «աւետիս»ն ալ կը պատկանի միայն Հաթայի Հայերուն ..

Բայց ինչո՞ւ յոգնիլ, երբ նոյն օրուան թուրքերէն միւս թերթերը պէտքէ եղածէն աւելի բաց կը խօսին:

Ահա «Սօն Փօսթա»ն: Դասելով իր վերնագրէն՝ «Պատմական պահ Հաթայի Հայերուն համար», կը սաբուքէ խորհելու թէ իբրապէս պատմական բաներ պիտի ըսէ, նոր հորիզոններ բանալով Հայ եւ Թուրք յարաբերութեանց առջեւ: Մինչդեռ կը կարդաք եւ զարմանքով կը տեսնէք որ այդ «պատմական»էն ոչ իսկ միութիւն չինքնէ դուրս կուգայ: Բայց եզրակացութիւնը յանկէ բառացի ․

«Եթէ Հայերը ռէժոկրատ են, եթէ անկեղծ են իրենց դատին մէջ զոր յըտած էն աւելի քան 30 տարիէ ի վեր, իրենց համար հնչած է պատմական ժամը — ձեռք ձեռքի տալ Հաթայի թուրք «տէմոկրատ»ին հետ, յատակէ ու հայ մտաւորականները գործէ այս անգամ սխալի մէջ չպիտի իյնան, եւ հայ փօլիթիքաններու գործէ այս անգամ ճիշդ ճամբան պիտի գտնեն եւ աշխուժով պիտի հետեւին անոր (Սօն Փօսթա», 5 սեպտ. 1938).

Լսեցէք, լսեցէք, «Խմաստուններ կամ Թրքամոլներ բոլոր երկիրներու, Աթէնք զանուէք թէ Պէյրութ կամ Գահիրէ: Հայոց համար «պատմական ժամը», որուն մարգարէութիւնը այնքան եռանդով կը, չէփորէիք ծագէ ծագ, ահա հնչած է: Ճշդականութեամբ մը որ եզական է նոյնիսկ թրքական կաղապարով, «Սօն Փօսթա»յի խմբագրապետ մեր հայկական ամբողջ դատը բերած խտացուցած է խորթ բառի մը մէջ — տէմոկրասի, եւ կը յուզէ յուծման ձեւն ու վայրը — գործակցիլ թրքական տէմոկրասիին՝ Հաթայի մէջ ...

Նոյն այդ խմբագրականին մէջ, Սօն Փօսթա կը գրէ բառ առ բառ.

«Հաթայ ծագումն է դէմոկրատ Թուրքիոյ» (Հաթայ դէմոկրատ Թուրքիանըն եավրուսուտուր):

Նոյն բանը կը կրկնէ ուրիշ թիւի մէջ, իրեն ձայնակից ունենալով միւս թերթերն ալ: Արդէն, իրականութիւնն ալ այս է, քանի որ Սանճաքի մէջ ամէն ինչ ձեւուած չափուած է Անգարայի կաղապարին վրայ, սկսեալ ընտրութեան ձեւէն մինչեւ դրօշը, օրէնքները եւայլն:

Ուրեմն, յաւագոյն անձման պարագային իսկ, ձագուկ Հաթայը պիտի նմանի մօրը, պիտի դառնայ նոր Թուրքիա մը:

Արդ, հասկնալու համար թէ «ձագուկ»ը ի՛նչ պիտի տայ Հայերուն, կը բաւէ նկատի առնել թէ «մայր»ը ի՞նչ տուաւ Պոլսահայութեան, վերջին 15ամեակի ընթացքին»:

USUSUSԱՆՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (Ժողովածու), Ա. հատոր.— Արտասահմանի գրողներ: «Հայ Գրագէտներու բարեկամներ» մատենաշար թիւ 11: Փարիզ: 1939: Գին 25 ֆրանք: Ընդհանուր հասցէ.— M. Barsamian, 121 Rue Marcadet, Paris (18):

ՉՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

*** Վերջին շաբթուան ընթացքին, Գերմանիոյ մէջ սկսան ինքնաշարժերու մէջ հեռաձայն հաստատել: Այսուհետեւ ով որ ուզէ, իր ինքնաշարժին պիտի կրնայ խօսիլ հեռաձայնով իր ուզած վայրին ու անձնաւորին հետ:

ԷՋԵՐ ՀԱՅՑԵՂԻՆ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 4. ՀԱԼԷՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Միւսը իրենց ձեռքէն առած էին, չէր գիտեր թէ որոնք կամ ով, եւ արդէն սար վրայ մնացած ալ չունէր:

Ու Համամի մէջ հաւաքուած էին քանի մը հազար Հայեր: Հոս շատ ուշացած եւ արընթաց գետը իրենց առջեւ, իսկ բոլորտիքն ալ մերկ ու մերկ անապատը: Քանի մը կաւեղէն տներ Թուրք ժանտարմաներուն իբրեւ ապաստան կը ծառայէին: Հայերուն բնակութեան համար վրաններ զարնուած էին, որոնք քիչ շատ շուք կուտային, բայց շատ հեռուէ համար բաւական չէին Անապատով միայն սահմանափակուած այս հաւաքավայրին բնակիչները կը թափառէին անոր պատնէշ գետեզերքը հոս հոն, իրենց տառապակից ընկերներուն ամբոխին մէջ կամ անդրայ ու անգիտակից կը նայէին գետին: Քանի մը ... երիտասարդներ միայն կրնային Արաբներէն վար առնել գարի ալիւր գնել, ծանրութեամբ դրամ տալով: Մերթ ընդ մերթ կառավարութիւնը բաժին մը չոր ու ցամաք հաց կը բաժնէր, բայց տարագիրներուն տառապանքը կամաց կամաց կը դիմանար անսուաղութեան: Ոչ մէկուն միտքէն կ'անցնէր փախչիլ, որովհետեւ նոյնիսկ եթէ կարելի ըլլար յաջողիլ ո եւ է կերպով անապատի վրանականներուն, թափառաշրջիկ Արաբները տեսածնին կը զարնէին, անոր վրան գլուխը կողոպտելու համար: Այլերէն մնացածները ճամբայ չինելու կը գործածուէին Թուրքերու կողմէ: Անսովոր առք կլիմային տակ, առանց բաւարար ուտեստի, այս ծանր աշխատութեան մէջ խեղճերը կը յղինային սարսափելի արագութեամբ:

Սիրանոյշ ամենամեծ ճիգով իր վրանը կանգնած էր գետին բարձր ափին վրայ եւ հոն պահած էր իր պաշարին դոյղն մնացորդը: Մինչեւ Ալեամ կը հասկցուի անշուշտ որ բոլորովին անզգայ դարձած էր: Մերկ շրջապատը, շատ միայն հաղուած պատկած էր վրանին ներսը, առաջին կ'այրէր կը մրկէր, բայց գոնէ արեւուն ճառագայթներէն պատսպարուած, եւ կը սպասէր իր վախճանին: Սառնորակ չէր տաներ ո եւ է ուտելիք, եւ Եփրատի ջուրով կակուղցուած հացը կը մերժէր առանց ո եւ է կարգադրութեան: Հեռուները միայն կը յառէր եւ շարունակ շրթունքը կ'երերցնէր առանց բառ մը խօսիլ կարենալու: Ատրուն մը Սիրանոյշ տեսաւ որ մեռեր է իրեն մօտը: Մօրի պէս մարեր էր, եւ Սիրանոյշ անոր մարմինը գետը նետեց, անտարբեր, որպէս թէ շատ բնական բան մըն էր ըրածը:

Հիմա բոլորովին մինակ էր: Այլեւս ուտելիք ալ չունէր: Իր վերջին կենդանին առաջինին պէս անյայտ եղած էր գիշեր մը: Ջինքը հոգացող մը չունէր: Այս անտուտ, աղտոտ, հիւանդ Հայերը չէին կրնար այլեւս արթնցնել զգացած ժամանորմանաներին ոչ մէկուն ցանկութիւնը: Կ'ապրէ՞ր թէ մեռած էր, հո՞ն էր թէ ոչ, ոչ ոք կը հետաքրքրուէր, եւ նոյնիսկ ինք իրեն համար անտարբեր դարձած էր:

Միջնորդ կեանքը կը քշէր կը տանէր ձեռքը ինկած ո եւ է բանով, քանի մը չոր խոտ, ջուրին մէջ թրջելով:

Եւ իրեն վերեւ օրըստօրէ կը ճառագայթէր արեւը աւելի ուժգին, որ գէջի արեւմուտք շողշողուն գոյներով, բոսորագոյն եւ ոսկեռանգ, կը խոնարհէր, բոցանուռ ժամերով կարծես երկինքը հրձիգելով, չոյելով, մինչեւ որ այս վերջինը աղօտ կանանչէն եւ ազատագոյն գորշախայտէն փոխակերպուէր յանկուց գիշերուան խոր կապոյտին, սեւակ մը վահանի, որուն վրայ կը վառէին պայծառ աստղեր, հողաթներով եւ բիւրերով: Իրեն առջեւ կը չէր կ'եփէր գեղեցկագոյն գետը, որուն մէկանունքին վրայ մերթ ընդ մերթ փոքր մակոյկներ գերման եւ Թուրք զինուորներով կ'ակօսէին, մարդիկ՝ որոնք ուտելիք ունէին, մարդիկ՝ որոնք ազատ եւ ի կեանս էին...

Քանի մը շաբաթ վերջ, հաւաքավայրին մէկ մասը շարժումի մէջ դրուեցաւ, եւ Սիրանոյշ ալ պատրաստուեցաւ ճամբայ ելլել: Ջէր կրնար իրեն հետ առնել վրանը: Միակ զայն տոփ մը գարիի հատիկի փոխարէն:

Գիշերը իր անձնցած հաղուստները Արաբ լակոտները առած տարած էին, եւ հիմա հագիւ ծածկուած, ուսերը վարշամակ մը ձգած, որ գլուխը եւս արեւէն պիտի պաշտպանէր, ոտքերն ալ առանց կօշիկի, ճամբայ ելաւ միւս եղերաբախտ էակներուն հետ՝ նոր անապատական գնացք մը եւս երթալու համար: Ցերեկուան տօթին կը յաջորդէր գիշերային ցուրտը, որ կը դողացնէր, մանաւանդ առաւօտ հովը երբ կը սկսէր փչել: Քանի մը տակերամ ալ մնացած էր քովը, որով կրցաւ երբեմն սրկէ նրկէ բան մը գնել: Բայց որովհետեւ Արաբները կը մերժէին ոսկեդրամով մը ո եւ է բան տալ, Սիրանոյշ ինչպէս նաեւ մնացող եւ դիւրութիւն մը ունեցող Հայերը ստիպուած էին գոհանալ ափ մը գարիով, կտոր մը հացով, ի փոխարէն ոսկիի:

Սա մթին գիտակցութիւնը ունէր, թէ վախճանը մօտալուտ պէտք է ըլլայ: Ինչո՞ւ համար սակայն դրուէր իր կեանքը երկարաձգելու, ինչո՞ւ համար իր դրամին վերջին մնացորդը պարզապէս փողոցը չնետէր, ինչո՞ւ համար Եփրատի հոսանքին մէջ իր դարհուրելի չարչարանքներուն վախճան մը չտար,— չէր գիտեր: Ամէն բան իրեն անտարբեր կը թուէր, եւ իր մտածումները մեռածի պէս էին: Մեքենաբար, ոչինչ տեսնող աչքերով մտաւ գնացքին մէջ դէպի առաջին հաւաքավայրը, դէպի Բաքքա՝ Եփրատի վրայ: Գնացքը քանի մը օր միայն պիտի տեւէր, եւ անսուաղութեան պատճառները հոն բոլորովին այնքան վատթար պիտի չըլլային՝ ինչպէս էր Համամի մէջ, քանի որ այն տեղի կառավարիչը հոն տարագրուած հայ ժողովուրդին մնացորդներուն հոգածու եղաւ ամէն առթիւ:

Կարաւանը ուր ինքը կը գտնուէր, սկսաւ շարժիլ: Ժանտարմաները դաւազանի հարուածներով կը քշէին այս կէս սովալլուկ մարդիկը: Հայ ժողովուրդին բեկորները թթացած, անգոյացած, տառապանքի բաժակը քամելով լիուլի, մարդկային ո եւ է յուզումի եւ զգացումի անկարող, կը չուէ՛ր, կը չուէ՛ր, կը չուէ՛ր, դաւազանի հարուածներուն տակ: Խօլմէ՛ք փէմա, Էօլմիշ էյի — «Մեռնիլը դժուար է, բայց մեռած ըլլալը լաւ է»: — այս առածը անգիտակցաբար կը ծփար ամէնուն աչքին առջեւ իբրեւ միակ մտածում ...

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

որ պիտի արձակէ այս օրուան մասին։ Մեր պարտականութիւնն է չեչտակի նայիլ մեր առջեւ եւ ամրապնդել միութիւնը ազգին որ ապրած է եւ պիտի ապրի։ Այսուհետեւ մենք մեզի պիտի ըլլանք։ Զօրաւոր պիտի ըլլանք, եւ ձեզի կ'իյնայ ստեղծել նոր խոյանքի մը դարաշրջանը, հաւատարիմ մենք մեզի, հաւատարիմ մեր ազգի հանճարին։ Մենք պիտի պաշտպանենք մեր հողն ու բնակութիւնները։ Մենք նոր կեանքի մը մէջ կը մտնենք, մեր գլուխը բարձր բռնած» ։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՑԱՅՐՈՅԹԸ

Հակառակ այս յորդորներուն, փողոցներու մէջ խռնուած բազմութիւնը չէր կրնար զսպել իր յուզումը եւ բուռն ցոյցեր կատարեց, թափօրներ կազմելով եւ դրօշներ պարզելով։ Ցոյցերը սկսան իրիկուան ժամը 5էն վերջը, բայց արդէն առտուն աչքի կը զարնէր ընդհանուր յուզումը։ Ժամը 5ին 2000 այրեր եւ կիներ Փրակայի գլխաւոր պողոտան հաւաքուելով, ցոյցեր կատարեցին, առանց գիտնալու թէ երկրին ճակատագիրը կնքուած է արդէն։ Ոստիկանութիւնը փորձեց բազմութիւնը ցրուել, բայց չյաջողեցաւ։ Ուրիշ հրապարակի մը վրայ հաւաքուած էին 3000 քաղաքացիներ, մինչ կիները պատուհաններէն կ'ողջունէին զանոնք։ «Կեցցէ՛ բանակը», կ'աղաղակէր բազմութիւնը։ Ձայները երթալով կը բարձրանային.

– « Թո՛ղ ձգեն որ պատերազմինք… Մենք զինուորական դիկտատուրա կը պահանջենք …

Պահնորդ ոստիկաններ կանչուեցան, բարեկարգութիւնը պահպանելու համար, սակայն ցուցարարները տեղի չտուին։ Անոնք դրօշներ պարզած կ'երգէին եւ մարտական կանչեր կ'արձակէին։ Քիչ վերջը անձնատուութեան լուրը բերնէ բերան շրջան կ'ընէր արդէն։ Մարդիկ խումբերու բաժնուած կը վիճէին, կը պոռային, բռունցքները կը սեղմէին։ Բազմութիւնը երթալով կը ստուարանար։ «Անկցի՛ Պենէշ», անկցի՛ Հոճա» աղաղակներ ալ կը լսուէին։ Իսկ չատեր կու լային։ Երկու հազարնոց, հինգ հազարնոց, եօթը հազարնոց բազմութիւններ կը շրջէին փողոցներուն մէջ, եւ ոստիկանութիւնը ի զուր կը ջանար զսպել զանոնք։ Նախագահական պալատին երկաթեայ դուռները ամբողջ փակուած եւ հսկողութեան տակ առնուած էին։ Հեծեալ զինուորները բռնած էին գլխաւոր ճամբաները։ Հրամանատարը աղաչեց որ հեռանան, բայց բազմութիւնը կը մնչէր, որպէսզի ճամբան բանան դէպի նախագահական դղեակը։ Աննկարագրելի ժխորին մէջ կը լսուէին հետեւեալ աղաղակները ․

— « Անկցի՛ Պենէշ … Դղեակին պատուհանէն վար նետեցէք զայն …

Նմանօրինակ ցոյցեր կատարուեցան ամբողջ գիշերը։ Կէս գիշերին դեռ հազարաւորներ կը շրջէին, երգելով եւ պոռալով, մասնաւորապէս Վանչեսլաս Թագաւորին արձանին առջեւ (այս արքան իշխած է հազար տարի առաջ)։ Ցոյցերը շարունակուեցան երէկ ալ։

Լիթվինով ինչ կ'առաջարկէ

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհանուր ժողովին չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, Խ. Միութեան գործավարը երկար ճառ մը խօսեցաւ, մասնաւորապէս ծանրանալով չեխական տագնապին վրայ։ Այս առթիւ յայտարարեց թէ «Խ. Միութեան զինուորական իշխանութիւնները պատրաստ են անմիջապէս մասնակցելու խորհրդաժողովի մը Ֆրանսայի եւ Չեխոսլովաքիոյ զինուորական ներկայացուցիչներուն հետ, քննելու համար կացութեան պահանջած միջոցները»։ Եւ շարունակեց.

— «Անկէ զատ, մենք կը կարծենք թէ չեխոսլովաքեան խնդիրը պէտք է Ազգաժողովին առջեւ բերուի, գոնէ ցնցելու համար համաշխարհային կարծիքը եւ լուսաբանելու ուրիշ կարգ մը պետութեանց դիրքը՝ ի հարկին օգնութեան հասնելու, գործօն կամ կրաւորական եղանակով մը։ Բայց եւ այնպէս, անհրաժեշտ է սպառել բոլոր կարելի միջոցները, խուսափելու համար զինեալ ընդհարումէ մը, եւ մենք կը կարծենք թէ այդ միջոցներէն մէկն է անմիջապէս խորհրդաժողովի մը հրաւիրել Եւրոպայի մեծ պետութիւնները եւ ուրիշ շահակից պետութիւններ, ի հարկին հաւաքական գործողութիւն մը կատարելու համար։ Տակաւին երեք օր առաջ, չեխական կառավարութիւնը հարցուց խորհրդային կառավարութեան թէ պատրա՞ստ է անմիջական օգնութիւն ընծայելու Ֆրանսայի հետ, համաձայն կնքուած դաշնագիրներուն։ Խորհրդային կառավարութիւնը անմիջապէս հաղորդեց բացարձակապէս յստակ եւ դրական պատասխան մը։ Անշուշտ բոլորդ ալ կ'ընդունիք թէ այդ կրնար ըլլալ ուղղամիտ պատասխանը այն պետութեան որ միջազգային դաշնագիր մը ստորագրած է եւ հաւատարիմ պաշտպանն է Ազգերու դաշնակցութեան »։

Պ. Լիթվինով այս առթիւ մեղադրանքներ ուղղեց Նախայարձակ պետութեանց դէմ, գիտել տալով թէ իրարու ետեւէ լքուեցան Չինաստանը, Եթովպիան, Սպանիան, Աւստրիան եւ այժմ ալ Չեխոսլովաքիան։ Եւ շռայլ հաւաստիքներ տուաւ Խ. Միութեան խաղաղասիրական քաղաքականութեան մասին ։

Մուսոլինի նոր ճառ կ'ազդարարէ

Մուսոլինի նոր ճառ մը խօսեցաւ Թրէվիզոյի մէջ եւ յայտարարեց.

– « Եթէ այսօր Չեխոսլովաքիա փափուկ շրջանի մը մէջ կը գտնուի, պատճառը այն է որ ոչ թէ Չեխոսլովաքիա է, այլեւ Չեխեւգերման - Լեհ - Մաճառ - Ռումէն - Սլովաքիա է։ Ես կը պնդեմ որ ամբողջովին լուծուի այս խնդիրը։Այս միջոցին Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը իր փոքր նաւը կ'առաջնորդէ դէպի խաղաղութեան նաւահանգիստ։ Բոլոր օտարականները սորվեցան խոստովանիլ, թէեւ ուշամայ, թէ Եւրոպայի ժողովուրդներուն մէջ ամէնէն հանդարտը իտալականն է, այս տագնապին առջեւ»։

Իտալական թերթերը կը գրեն թէ Մուսոլինի կը պահանջէ ոչ միայն անջատել Չեխոսլովաքիոյ բաղկացուցիչ մասերը, այլեւ արմատէն սրբել Չեխոսլովաքիան, որուն բուն վարիչը կը համարուի Մոսկուան։ Այս ընդհանուր ժխորին մէջ, Պապը պատուիրեց հաւատացեալներուն աղօթել աշխարհի խաղաղութեան համար, այս կիրակի օր ։

ՍՊԱՆԻՈՅ ՆԱՒԵՐԸ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՊԱՆԻՈՅ հանրապետական կառավարութիւնը պատրաստակամութիւն յայտնեց ետ ղրկելու օտար կամաւորները։ Այս առթիւ ճառ մը խօսեցաւ իր վարչապետը, Ազգաժողովին առջեւ ։

ՄԱՐՍԷՅԼ - ԱՎԻՆԵՕՆ բեռնատար կառախումբը յարձակման ենթարկուեցաւ տասը աւազակներու կողմէ, որոնք ատրճանակները բռնած՝ կը սպառնային զարնել պաշտօնեաները։ Աւազակները յաջողեցան յափշտակել բազմաթիւ կապոցներ եւ արժէքաւոր առարկաներու սնտուկը ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻ-ԷԹ ՊՕՒԱՔՕԼՈՆԳԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 23 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական ճաշարանին։ Կը զեկուցանէ Ընկ. Վ. ԽՇԽԱՆՃԵԱՆ.

ԻՍԻ ԼԷ-ՄՕԼԻՆՕՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մշօ», «Վռամեան», «Մուրատ», «Սէբէնեան» եւ «Արդուզեան» խումբի բոլոր ընկերները 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ծանօթ ճաշարանը։ Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւն.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Հարզպետ» խումբի ցերեկական դասախօսութիւնը՝ 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին։ Կը դասախօսէ Ընկ. Ա. ՔԷՕՍԷՃԵԱՆ. Նիւթը՝ «Նոր սերունդի կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը»։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական ճաշարանին։ Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՍԷՆ ԺԷՌՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր ճաշարանին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսով։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

Վ.ԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի բացառիկ ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԼԻՈՆԻ Շրջ. Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։

ԳՕՐԱԼԻՒՁԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Սրապեաններու բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՎԱԼ ԴԱՐԷԼԻ (Մարսէյլ) «Վարուժան» խումբի ժողովը՝ այսօր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, ընկ. Արամ Գեսիկեանի բնակարանին մէջ։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԼԻՈՆԻ Շրջ. Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Սէն Մորիսի «Զաւարեան» խումբի ընկերները, 25 Սեպտ., կիրակի առաւօտեան ժամը 10էն, սովորական ճաշարանին։

Նոյնպէս ժողովի կը հրաւիրէ Նէօվիլի «Երկաթ» խումբի ընկերները, 24 Սեպտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական ճաշարանին։

Զարաւորիլ նոր անդամներ։

Սոյն ժողովներուն կը մասնակցի Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՆԻԿՕԼ ԴՈՒՄԱՆ խումբի ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, սովորական տեղը.

ՔՆՈՒՆ խումբի ժողովը, կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին։ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ենթակոմիտէի ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին։

ԽԱՆԱՍՈՐ խումբի ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին։

ՎԱՐԴԱՆ ՇՕՐ խումբի ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 3ին։

ՀԱՄԱԶԱՍՊ խումբի ժողովը՝ 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին։

Սոյն ժողովներուն ներկայ կ'ըլլան Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչները։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԱ-ՎԻՈՆԻ պատանիներու «Անդրանիկ» խումբի ժողովը՝ 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյեան, ընկ. Գօյաճեանի բնակարանին մէջ։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ խումբի ժողովը՝ 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ, սովորական տեղը։

ԱՐԱՐԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 20ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Մ. ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

25 Սեպտեմբեր, Կիրակի, Շաթօ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ

18 Bld. Michelet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՊԸՆՈՒՍ ՏԸՃԻ

Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 3.30ին

Ընկ. Թէքէեան լուսարձակով պիտի ներկայացնէ Մուսա լեռան քառասուն օրերէն գրուագներ։

Կ'արտասանեն՝ Պ. Պ. ԹԻՒԹԻՒԼԵԱՆ, Ս. ԲՐՈՒՏԵԱՆ, Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ։ Ֆրանսերէն արտասանութիւն մը՝ փոքրիկն Օր. Մ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԷ։ Հայկական պար՝ Պուլվար Օտտոյի Կապոյտ Խաչի սանուհիներու կողմէ, կ'երգէ Օր. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Քոնսէրվաթուարէն)։ Ջութակ՝ Պ. ԼԵՒՈՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ (Մարսէյլի Երաժշտական Լիսէէն) եւ Օր. ԷԼԻԶ ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Օր ՀԵՂԻՆԷ ՔԸՄՊԸԼԵԱՆ (Մարսէյլի Քոնսէրվաթուարէն) որոնց դաշնակով կ'ընկերակցի Madame SUZANNE ANDRÉ։

Մուտքը ազատ է

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կը տօնուի Արարատի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձը ինչպէս նաեւ Միութեան դրօշի պաշտօնական յանձնումը։

Կիրակի, 9 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Երրորդութեան սրահին մէջ։

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԿ. Տ. ԹԷՔԷԵԱՆԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Գ. ԽՐԻՄԵԱՆ

Հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութիւնները, ինչպէս նաեւ հայ կազմակերպութիւնները եւ ֆրանսական նախկին պատերազմիկներու Միութիւնը։

Գեղարուեստական նոխ բաժին, որուն կը մասնակցի Ֆրանսական Նախկին Պատերազմիկներու եւ Հաշմանդամներու Միութեան 60 հոգինոց նուագախումբը (Harmonie U. M. A. C.)։

Յակոբեան ընտանիքը եւ պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր եւ ազգականին՝

ՍԱՐԳԻՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 24 սեպտ. շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 60 Ավրնիւ Արիսթիտ Բրիան, Պանեէօ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Պանեէօ Քոմիւնի գերեզմանատունը ։

ԾԱՆ.— Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել ։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Արիմեան» սրահին մէջ։

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ

Առնուվիլ - լէ - Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ 25 Սեպտեմբեր, Կիրակի օր, Վարագայ Խաչի տօնին եւ եկեղեցւոյս անուան 7րդ տարեդարձին առթիւ պիտի կատարուի մատաղի օրհնութիւն։ Պիտի պատարագէ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան։ Կը հրաւիրուի շրջաններու եւ Փարիզի բարեպաշտ ժողովուրդը։ Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30, Ս. Պատարագ՝ 10.30։ Շոգեկառքը կը մեկնի Կառ տիւ Նորէն առտուն ժամը 8.05, 8.49, 8.59, 9.40, 10.05, եւ 10.36։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma …

Cours Lafayette, angle Garibaldi

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՎԱԼԱՆՍ.— Խորին շնորհակալութիւններս Հ. Յ. Դ. Վալանսի կոմիտէին, Կ. Խաչի Մասնաճիւղին, Կամ. եւ Ռազմիկներու Միութեան, Համազգայինի եւ Զոմ.ի Մասնաճիւղերուն, Մարզականի, Սէն Փիէռի Հ. Յ. Դ. «Վրէժ» խումբին եւ բոլոր այն ընկերներուն եւ բարեկամներուն որոնք անձամբ, նամակով կամ թերթով ցաւակցութիւն յայտնեցին սիրելի կնոջս՝ ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՏՈՆԱՊԵՏԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

Լ. Տօնապետեան

ԾԱՆՕԹ.— Տարաբախտ տիկինը … կրած էր 1915ի սարսափները … բէմալականներու կողմէ բռնագրուեցաւ զաւթել Խարբերդէն … ի վերջոյ Ֆրանսա գալով կ'ամուսնանայ ընկ. Լեւոն Տօնապետեանի հետ … Կը թողու չորս անչափահաս զաւակներ ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (Ժողովածու)

Ա. Հատոր.— Արտասահմանի գրողներ։ «Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ» Մատենաշար թիւ 11. Գին … ֆրանք (Ֆրանսա, գաղութներ, Պալքաններ)։ Ուրիշներ երկիրներ … տոլար։ Հասցէ.— M Barsamian … Rue Marcadet, Paris (18)։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	275 ֆրանք	190 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ
24
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI
24 Septembre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3843

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

Չափազանցութիւն պիտի չըլլար ըսել թէ՝ Անգլիոյ վարչապետին եւ Հիթլէրի նոր տեսակցութենէն առաջ, ինքնին կնքուած է Չեխոսլովաքիոյ ճակատագիրը։

Կատարուած խռովութիւնները իրարու կը յաջորդեն արդէն, եւ Անգլիոյ վարչապետը պարզապէս կարգի սպասելու կոչ մըն է կ'ուղղէ ինչպէս Գերմաններուն, նոյնպէս Լեհերուն, Հունգարներուն, Սլովաքներուն եւ մնացեալին։ Ուրիշ բացատրութեամբ, չատոնց համակերպած ըլլալով Չեխոսլովաքիոյ անդամահատումին, կը ջանայ կանխել բուռն գործողութիւններ եւ ցնցումներ, որոնք չափազանց վտանգաւոր են, արդէն իսկ խախուտ խաղաղութեան մը համար։

Եթէ հաւատանք վերջին լուրերուն, գերմանական շրջանին փոխանցումը սկսած է արդէն։ Գործողութիւնները կրնան աւելի արագանալ, Կոտէսպէրկի տեսակցութենէն վերջը։ Լեհական շրջանն ալ գրաւուած է, քանի որ երկու զօրաբաժիններ կազմ եւ պատրաստ կը սպասեն սահմանագլուխին վրայ։ Հունգարական «ժառանգութիւն»ն ալ ջուր չի վերցներ, մանաւանդ որ Հիթլէր եւ Մուսոլինի նոյն վճռականութեամբ կը պաշտպանեն Փէշթայի դատը։ Աւելի ճիշդ, իրենք են որ թեւ տուած են Հունգարական կառավարութեան։

Անգին կը մնան Սլովաքները եւ Ռութէնները, որոնք նոյնպէս իրենց բաժինը կը պահանջեն, հակառակ հաւատարմութեան ցոյցերուն։ Ջպահանջէն իսկ, Հռոմ եւ Պերլին պիտի չհանդուրժեն որ նաքէն «խճանկար» կամ խայտաբղէտ պետութիւն մը կազմուի նախկին Չեխոսլովաքիոյ բեկորներով։

Այս է տագնապին ամբողջ էլքը, ուշ-կանուխ։

Իսկ այնուհետեւ՞։ Այդ պիտի ըլլայ Կոտէսպէրկի բուն երկունքը.— Բոլորովին նոր քարտէս մը կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ, նոր քաղաքականութեամբ, որ կը նշանակէ ուժերու նոր դասաւորում։

ՎԵՑ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ ՊԻՏԻ ՀՐԱԺԱՐԷԻՆ. ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՀԱՄՈԶԵՑ ՈՐ ՄՆԱՆ

Կը հաստատուի թէ խոր տարակարծութիւններ կը տիրեն դահլիճին մէջ, իբրեւ հետեւանք չեխական տագնապին։ Երեք նախարարներ, Պ. Փօլ Ռէյնօ (դատական), Ժորժ Մանտէլ (գաղթային) եւ Շանթիէ տը Ռիպ (թոշակներու) արդէն պատրաստ էին իրենց հրաժարականները, իբրեւ բողոք վարչապետին արտաքին քաղաքականութեան դէմ, բայց Պ. Տալատիէ երկար բացատրութիւններէ վերջ համոզեց որ հոն մնան։ Այս առթիւ շեշտեց թէ դասալքութիւն պիտի ըլլար հրաժարիլ ճիշդ այն պահուն երբ Չէյմպըրլէն կը խորհրդակցի Հիթլէրի հետ։

Ուրիշ երեք նախարարներ, Քամփէնքի (ծովային), որ «Դիւանագիտական Սրտան», պարտութիւն կը կոչէ անգլօ-ֆրանսական դիրքումը, Ժան Զէյ (կրթական) եւ Քէոյլ (հողագործական) նոյնպէս կ'ուզէին հրաժարիլ, բայց երեքն ալ արմատականներ ըլլալով, Պ. Տալատիէ յիշեցուց կուսակցական կարգապահութիւնը, իբրեւ նախագահը կուսակցութեան։

Աւելորդ է բացատրել թէ վեց նախարարներու հրաժարման սպառնալիքը ինքնին կ'ապացուցանէ տարակարծութեանց խորութիւնը։ Կարծողներ կան թէ դահլիճը պիտի տապալի, օր մը տագնապին լուծումէն անմիջապէս վերջը։ Առաջին երեք նախարարները մասնաւորապէս զայրացած էին Փրակայի Ֆրանսական դեսպանին դէմ, որ երեքշաբթի առտու չեխական կառավարութեան, ներկայանալով, ազդարարած էր թէ եթէ մերժեն անգլօ-ֆրանսական ծրագիրը, Ֆրանսա օգնութեան պիտի չհասնի, գերմանական արշաւանքի մը պարագային։ Անշուշտ այս ձեռնարկը կատարուած է արտաքին նախարարին հրահանգով, եւ դանգատողները կը կարծեն թէ Պ. Ժորժ Պոնէ Լոնտոնի համաձայնութենէն ալ անդին անցած է։

Վարչապետը անձամբ հերքեց հրաժարման լուրերը, տագնապը փարատած ըլլալով։

*** Ծերակոյտի ճախակողմեան խմբակցութեանց ներկայացուցիչները առջի օր կրկին այցելեցին վարչապետին, խնդրելու համար որ փութացնէ խորհրդարանին վերաբացումը։ Վարչապետը բացատրեց թէ ժամանակը հասած չէ տակաւին։

*** Փարիզի լեհական դեսպանը արտաքին գործերու պաշտօնատունը երթալով, յիշեցուց թէ Լեհաստան եւս իր բաժինը կը պահանջէ Չեխոսլովաքիայէն։ Արտաքին նախարարը պատասխանեց թէ այդ խնդիրը պիտի քննուի գերմանական հարցէն վերջը։ Այս առթիւ բացատրեց որ եթէ պետութիւնները յանձն առնեն բաժան-բաժան ընել չեխական հանրապետութիւնը, չեն ժողովուրդին զայրոյթը կրնայ խորտակել Եւրոպայի խաղաղութիւնը։

*** Չէյմպըրլէն - Հիթլէր տեսակցութեան հետ զուգընթաց, Հռոմ ալ դիւանագիտական գործունէութեան կեդրոն մը դարձաւ։ Հինգշաբթի օր իրարու ետեւէ Իտալիոյ արտաքին նախարարին այցելեցին անգլիական, գերմանական եւ հունգարական դեսպանները։ Առաջինը տեսակցեցաւ կէս ժամ, մասնաւորապէս ծանրանալով անգլօ-իտալական յարաբերութեանց վրայ։ Գերմանական դեսպանը տեղեկութիւններ հաղորդեց Կոտէսպէրկի տեսակցութեան մասին, իսկ հունգարականը յիշեցուց Հունգարիոյ բաժինը

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԵՒ ՀԻԹԼԷՐ ԵՐԷԿ ԱԼ ՏԵՍԱԿՑԵՑԱՆ

«Կացութիւնը չափազանց փափուկ է»

Անգլիոյ վարչապետը երէկ, ուրբաթ ալ երկար խօսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ, Կոտէսպէրկի մէջ (Հռենոսեան շրջան, Քէօլնի մօտ)։ Հինգշաբթի օրուան տեսակցութիւնը տեւած էր աւելի քան երեք ժամ։ Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ.

— «Պ. Չէյմպըրլէն տեսակցութիւն մը ունեցաւ Գերմանիոյ վարչապետին հետ, ժամը 4էն 7.15։ Որոշուեցաւ խօսակցութիւնը վերսկսիլ վաղ առտու։ Վարչապետին կարծիքով, կենսական է որ բոլոր շահակից կողմերը այնպէս վարուին որ Չեխոսլովաքիոյ կացութիւնը չբարդանայ, վտանգելով բանակցութեանց ընթացքը։ Վարչապետը ջերմ կոչ մը կ'ուղղէ բոլորին, որպէսզի աջակցին բարեկարգութեան պահպանման եւ զգուշանան որ եւ է արարքէ որ կրնայ միջադէպեր յարուցանել»։

Երկու վարչապետներուն խօսակցութիւնը տեղի ունեցաւ գլուխ գլխի։ Ցետոյ երկու կողմի պատուիրակութեանց անդամներն ալ մասնակցեցան խօսակցութեանց։ Առաջինը տեղի ունեցաւ Կոտէսպէրկի շքեղ հիւրանոցին առաջին յարկը, ժամը 4էն 6 20։ Պ. Չէյմպըրլէնէն եւ Հիթլէրէն զատ, ներկայ էին միայն գերման պաշտօնատար մը, Շմիտ, որ կը ծառայէր իբրեւ թարգման եւ Պերլինի բրիտանական դեսպանատան քարտուղարը, որ ատենագրութիւնը կը կատարէր։ Այս խօսակցութեան ընթացքին, յարակից սրահի մը մէջ կը խորհրդակցէին Գերմանիոյ արտաքին նախարարը եւ իր օգնականները անգլիացի պատուիրակներուն հետ։ Ժամը 6.20ին երկու վարչապետները սրահ իջան եւ խօսակցութիւնները շարունակուեցան հաւաքաբար։

Անգլիական շրջանակներու մէջ ակներեւ յոռետեսութիւն չէր տիրեր խօսակցութեանց արդիւնքի մասին. բայց եւ այնպէս զգալի էր մտահոգութիւնը՝ անակնկալ դէպքերու մասին։ Իրազեկներու կարծիքով, Անգլիոյ վարչապետին առաջին հոգը եղած է Հիթլէրի ուշադրութիւնը հրաւիրել որեւէ զինուորական միջամտութեան հետեւանքներուն վրայ։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, խօսակցութեանց գլխաւոր նիւթերէն մէկը եղած է միջազգային յանձնաժողովի մը խնդիրը։ Անգլիոյ վարչապետը անհրաժեշտ կը գտնէ այսպիսի յանձնաժողով մը, կարգադրելու համար նախ գերմանական, յետոյ հունգարական եւ լեհական պահանջները. բայց առայժմ պէտք է սահմանափակուիլ միայն գերմանական շրջաններով։

Կ'ըսուի թէ Հիթլէր բացորոշ հաւաստիքներ տուած չէ Պ. Չէյմպըրլէնի մտահոգած վտանգներու մասին, բայց յիշեցուցած է թէ անկարգութիւններ կրնան պատահիլ, իբրեւ հետեւանք չեխական նոր դահլիճին կազմութեան։ Կը հաստատուի թէ Չէյմպըրլէն ալ ընդունելով այս հաւանականութիւնը, ազդարարութիւն մը ուղղել տուած է չեխական կառավարութեան։

*** Հիթլէր Կոտէսպէրկ հասած էր հինգշաբթի առտու, ընկերակցութեամբ քարոզութեանց նախարար Տոքթ. Կէօպէլսի եւ սպարապետ Զօր. Քայթէլի։ Իսկ Անգլիոյ վարչապետը, որ Քէօլն իջած էր օդանաւով, Կոտէսպէրկ հասաւ ժամը 2ին, ընկերակցութեամբ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին եւ առաջնորդուեցաւ Փեթերսպուրկ հիւրանոցը։

*** Անգլիական պատուիրակութեան անդամները «չափազանց փափուկ» համարելով կացութիւնը, իրենց կարգին խոհեմութեան յորդորներ կ'ուղղեն։ Պ. Չէյմպըրլէն Լոնտոնէն մեկնելէ առաջ յայտարարութիւն մը ուղղեց ժողովուրդին, շեշտելով թէ իր գլխաւոր նպատակն է Եւրոպայի խաղաղութիւնը եւ թէ այս ուղեւորութիւնը պիտի ցուցնէ առոր ճամբան։

*** Գերմանական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Հիթլէր հետեւեալ պահանջները դրած է.— 1. Բոլոր փոքրամասնութիւնները բաժնել չեխական պետութենէն.— 2. Ջնջել հաշակել չեխական դաշնագիրները Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան հետ.— 3. Չէզոքացնել Պոհեմիոյ մնացեալ մասը, միջազգային երաշխաւորութեամբ.— 4. Հրաժարեցնել չեխական նոր դահլիճը։ (Նոր վարչապետին բոլշեւիկեան համակիր կը վերագրուին։ Դահլիճին մէջ կը գտնուի ուրիշ զօրավար մը եւս։ Կ'ըսուի թէ 21 խորհրդային սաւառնակներ հասած են Չեխոսլովաքիա, սպաներով եւ պաշտօնատարներով)։

Անջատողական շարժումը կը ծաւալի

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա պիտի պահանջէ նաեւ անջատել Սլովաքիան։ Այս առթիւ գերմանական թերթերը կը հարցնեն.

— «2,500,000 Սլովաքները պիտի համարձակի՞ն անգամ մը եւս կրկնել Չեխերուն հետ ապրելու փորձարկութիւնը։ Պիտի ուզե՞ն վերականդանացնել պատմական վաղեմի կապերը։ Այս հարցումը պիտի ուղղուի նաեւ կազմալոյծ պետութեան արեւելեան (Կարպաթեան) շրջանին 500,000 Ուկրայնացիներուն, որոնք պետութիւն մը չունին որ խօսի ի դիմաց իրենց, հետեւաբար կը կարօտին Չեխոսլովաքիան վերակազմող պետութեանց աջակցութեան»։

*** 200,000 Հունգարներ – ամենամեծ բազմութիւնը Մեծ պատերազմէն իվեր— հաւաքուելով Փէշթայի գլխաւոր հրապարակին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ԳՐԱՒԵՆ ՔԱՆԻ ՄԸ ՇՐՋԱՆՆԵՐ

Լեհերն ալ խօսքէն գործի անցած են

Չէյմպըրլէն Հիթլէր խօսակցութիւնը հազիւ սկսած, հեռագիրները կը ծանուցանէին թէ Զուտէթեան Գերմանները արդէն գրաւած են երեք սահմանամերձ քաղաքներ, Էկէր, Աշ եւ Կրասլից, անմիջապէս ձեռք առնելով ոստիկանութիւնը, իրենց կամաւորական վաշտերուն միջոցաւ։ Չեխ ոստիկաններն ու զինուորները քաշուած են, ընդհարումներէ խուսափելու համար։ Տեղ տեղ Գերմանները վարչական իշխանութիւնը ձեռք առին Չեխերու հետ։ Անմիջապէս կեռ խաչի դրօշներ պարզուեցան եւ ժողովուրդը խրախճանքի ցոյցեր կատարեց։

Հակառակ բոլոր զգուշութեանց, կարգ մը ընդհարումներ ալ պատահեցան սահմանամերձ վայրերու մէջ։ Պերլինի թերթերը կը շեշտեն թէ Գերմանիա վճռած է անյապաղ գրաւել գերմանական շրջանը, ինչ որ ալ ըլլայ երկու վարչապետներուն խօսակցութեանց արդիւնքը։ Զրոյցի մը համաձայն, Չէյմպըրլէն հաւանած է որ գերմանական զօրքը ներս մտնէ մինչեւ 14 քիլոմեթր խորութեամբ։

Միւս կողմէ, լեհական երկու զօրաբաժիններ կազմ եւ պատրաստ կը սպասեն սահմանին վրայ։ Թէշէն քաղաքը, որ երկուքի կը բաժնուի սահմանին վրայ, Լեհերու ձեռք անցած է արդէն։ Այս փոխանցումը կատարուեցաւ առանց որ եւ է միջադէպի, եւ ոստիկան - զօրքը անձնատուր եղաւ։ Միեւնոյն ատեն յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ որ ժողովուրդին կը պատուիրէ պատրաստ ըլլալ, պաշտօնապէս ընդունելու համար զօրքը ուրբաթ օր (երէկ)։ Կը կարծուի թէ սահմանին վրայ համախմբուած երկու զօրաբաժինները պիտի գրաւեն ամբողջ լեհաբնակ շրջանը։

Երբ այս լուրերը Վարշաւա հասան, 50,000 քաղաքացիներ համախմբուեցան գլխաւոր հրապարակին վրայ։ Զօր. Սքվարցինսքի ճառ մը խօսելով բացագանչեց.— «Կեցցէ Լեհաստանը որ կ'ընդարձակուի Թէշէն-Շլիզիայով»։ Բազմութիւնը պատասխանեց.— «Անկցի՜ն չեխ աւազակները, անկցի՜ Պենէշ»։ Ցետոյ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, որ կ'ըսէ թէ ամբողջ ազգը կանգնած է իր սպարապետի կողքին, եթէ հարկ ըլլայ Չեխոսլովաքիա արշաւել, գրաւելու համար լեհական շրջանները։

Չեխոսլովաքիոյ դահլիճը փոխուեցաւ

Չեխական դահլիճը, որուն վարչապետն էր Միլան Հոճա, հրաժարեցաւ սեպտեմբեր 21ին, անգլօ-ֆրանսական ծրագիրն ընդունելէ քանի մը ժամ վերջը, տեղի տալով ժողովրդային պայքարին առջեւ։ Նոր դահլիճը կազմեց բանակին ընդհ. քննիչը, Զօր. Սիրովի, ազգային միութեան հիման վրայ։ Նոր վարչապետը հետեւեալ կոչը ուղղեց ժողովուրդին.

— «Այն պահուն երբ ժողովուրդը եւ պետութիւնը ճակատագրական շրջան մը կ'անցընեն, բոլորին կը յորդորեմ մնալ ձեր դիրքերուն վրայ,— զինուորը՝ իր զէնքին, գիւղացին՝ իր արօրին, բանուորը՝ իր արհեստին, պաշտօնատարը՝ իր գրասենեակին գլուխը։ Բանակը արթուն կը հսկէ հանրապետութեան ապահովութեան վրայ, բայց իր պարտականութիւնը կրնայ կատարել միայն այն ատեն երբ ազգը իր կողքին կանգնի միացեալ եւ հանդարտ։ Ձեր վճռականութիւնը արտայայտեցէք ձեր աշխատանքով ի նպաստ պետութեան, անմիջապէս վերադարձէք ձեր գործին գլուխը, այն ատեն է որ կարելի պիտի ըլլայ ապահովել պետութեան պաշտպանութիւնը։ Ուրիշ ցոյցեր պարզապէս պատրուակ պիտի ծառայեն հակառակորդին»։

Հանրապետութեան նախագահը, Պ. Պենէշ ալ իր կարգին հետեւեալ յորդորը ուղղեց ձայնասփիւռ ճառով մը.

— «Անձնատուր չըլլանք բուռն կիրքերու։ Մենք համաձայնութիւն կ'ուզենք բոլորին հետ։ Կը կրկնեմ, ես իմ ծրագիրս ունիմ։ Ամուր է մեր քաղաքական ուղեգիծը եւ մենք զայն պիտի պատշաճեցնենք նոր կացութեան։ Ձեր յուզումն իսկ, զոր խորապէս կ'ըմբռնեմ, օգտակար է պետութեան։ Թշնամին ակնդէտ կը սպասէ մեր կազմալուծման։ Չվատնենք մեր ուժերը, որովհետեւ պէտք պիտի ունենանք անոնց։ Մենք մեր մէջ միանալով, պիտի կրնանք արժանաւորութեամբ դուրս գալ եւրոպական տագնապէն։ Զգուշացէք սուտ լուրերէն եւ գրգռիչներէն։ Մի վախնաք ապագայէն։ Չեխ ազգը պիտի չմեռնի»։

*** Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, բուռն ցոյցեր կատարուեցան անձնատուութեան գիշերը, մասնակցութեամբ բիւրաւոր քաղաքացիներու, որոնք դահլիճին հրաժարականը կը պահանջէին։ Այդ գիշեր հազարաւոր բերաններէ կը ժայթքէր հզօր աղաղակ մը,— «Հայրենի՜ք»։ Ուսերու վրայ բարձրացած պատանիներ վեր կը բռնէին ազգային դրօշը որ կը ծածանէր բոլորին վրայ։ Շատեր կը հեծկլտային, ուրիշներ կուլային կամ բուռն կանչեր կ'արձակէին։ Այդ օրը հարիւր հազարէն 250,000 հոգինոց բազմութիւն մը բռնած էր Փրակայի փողոցները։

10,000 ՑՈՒՑԱՐԱՐՆԵՐ բուռն ընդհարում մը ունեցան ոստիկանութեան հետ, Լոնտոնի մէջ, չեխական հարցին առթիւ։ Ցուցարարները կ'աղաղակէին.— «Չէյմպըրլէն պէտք է հեռանայ, կեցցէ՜ Չեխոսլովաքիան» եւն.։ Մեծ մասը բոլշեւիկներ էին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ կառախումբին վրայ յարձակող վեց աւազակները յաջողած են յափշտակել 182 քիլօ ծանրութեամբ ձոյլ ոսկի, որ կ'արժէ 7,000,000 ֆրանք։ Ցարձակումը կատարուեցաւ Սէն Շարլ թէլէմի արուարձանին մէջ, բացառիկ յանդգնութեամբ։

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ իրարու կը յաջորդեն զանազան շրջաններու մէջ։ Կառավարութիւնը զինուորական դրաւման տակ առաւ Ռուպէի մանարանները, որոնք փակուած են 1937էն ի վեր, զինուորական ապսպրանքներ ընդունած ըլլալով հանդերձ։ Մարսէյլի լուացարաններն ալ գործադուլ հռչակեցին։ Կը յուսացուի վերջացնել շինութեանց բանուորներու գործադուլը, իրաւարարութիւնը ընդունուած ըլլալով։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԿՈՒԼԻՍ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԳՐՈՒԱ՞Ը

Մեծն Բրիտանիա կրնայ, եւրոպական չորս մեծ պետութեանց դաշինքը ապահովելու սիրոյն, կեդրոնական Եւրոպայի մէջ եւ Յորհրդային Միութեան հաշւոյն զիջումներ ընել Գերմանիոյ եւ այսպէսով ապահովել մարդկութեան երազած « կայուն խաղաղութիւն » կը կոչուի։

Վերոյիշեալ նպատակներէն ասդին Լոնտոն կը հետեւի հետեւեալ հիմնական քաղաքականութեան.—

1— Ապահովել մայր երկիրը ամէն նուաճողական յարձակման կամ ոտնձգութեան դէմ, ծովէն, ցամաքէն թէ օդէն։

2— Ապահովել կայսրութեան ծովային ճամբաները Ատլանտեանէն մինչեւ Կարմիր ծով եւ Խաղաղական ովկիանոս։

3— Ապահովել բրիտանական ընդարձակ գաղթավայրերը, երկիրները եւ ստացուածքները արեւելքէն կամ արեւմուտքէն սպառնացող ռազմական կամ հեռաւոր վտանգի դէմ։

Այս երեք կենսական կէտերը անձնատեսելի պահելու շուրջ կը թաւալի, երկու տասնեակ տարիներէ ի վեր, Անգլիոյ քաղաքական միտքը։ Աշխարհի որեւէ անկիւնի մէջ ծագած որեւէ խնդրի կարգադրման առեն Լոնտոն կ'առաջնորդուի հիմնական այս երեք կէտերը պահպանելու մտահոգութեամբ։ Կայսրութեան բոլոր բաղկացեալ մասերուն մէջ այս երեք հիմնակէտերու մասին գոյացած է յստակ համաձայնութիւն եւ երբեք, որեւէ առիթի կամ պատահարի պատճառով, ներքաշնակութիւնը չի կրնար խանգարուիլ։

Այս երեք տիրական խնդիրներու համար միայն բրիտանական առիւծը կրնայ բաչերը ցցել ու մռնչել։ Այս երեք յանձերու պաշտպանութեան համար միայն յարձման մէջ կրնան գործել այս անհամբերութեան ու անսահման կայսրութեան անդամ եւ անդամակից երկիրները, մարդկային թէ նիւթական։

Այս երեք կէտերուն համար է միայն, որ Անգլիան յանձնառու եղած է, հակառակ իր «կղզիացման» քաղաքականութեան կամ պետութեանց ներքին գործերուն չմիջամտելու իր աւանդական դրութեան, պաշտպանել Ֆրանսայի ու Պելճիոյ անձեռնմխելիութիւնն ու հողային ամբողջականութիւնը։ Այս յանձնառութեամբ ան կը պաշտպանէ ինքզինք, այսինքն մայր հայրենիքը, գերմանական վտանգին դէմ։ Եւ դուր չէ, որ Չէմպըրլէն կը յայտարարէ, թէ Անգլիական սահմանագլուխը կը հասնի մինչեւ Հռենոս։

Նոյն նպատակով է, որ դարձեալ Անգլիա յանձն առած է ի հարկին զէնքով պաշտպանել Փոքր Ասիայի ու Եգիպտոսի հողային ամբողջականութիւնը։ Ասով ան կը պաշտպանէ իր կայսրութեան ծովային գլխաւոր պողոտան— Միջերկրականը։ Ասոր պերճախօս վկաներն են Ճիպրալթարը, Սուէզը, Սինկափուրը եւն. մինչեւ հեռաւոր Աւստրալիան ու Նոր Զելանտա։ Եւ բրիտանական հիմնական երակներուն չդպչելու մտահոգութեամբ էր, որ Ճա-պոն իր աշխարհակալութեան աչքը ուղղեց ոչ թէ դէպի Աւստրալիա, այլ դէպի Մանչուքօ եւ Չինաստան, ուր Լոնտոն թէեւ կը հետաքրքրուի, բայց խելքով բարձր մարդոց համար աւելի նպատակայարմար թուեցաւ աշխարհակալութեան նուաճումն ուղղել դէպի Թուրքեստան ու դէպի Չինաստան, քան դէպի Հարաւ, դէպի անգլիական գօտիները։

Նոյնիսկ այսօր, այս տողերը գրուած պահուն, Լոնտոն կը վարանի անդամակցիլ Եւթանեայ Չեխոսլովաքիոյ մնացեալ մասին հողային ամբողջականութիւնը երաշխաւորելու յանձնառութիւն ստանձնել միւս մեծ պետութիւններու— Գերմանիա, Ֆրանսա, Իտալիա— եւ Չեխերու սահմանակից փոքր պետութեանց կարգին, որովհետեւ կեդրոնական Եւրոպայի թնճուկը հեռաւոր կերպով միայն առնչութիւն ունի իր հիմնական քաղաքականութեան հետ, եւ չիխական կնճիռի այս կամ այն կերպ լուծումը չանդրադառնար իր երեք հիմնական կէտերուն վրայ։ Ուստի՝ ինչո՞ւ պաշտօնական յանձնառութեան մը տակ մտնել, կարելի չէ՞ ձեւով մը խուսափիլ այդպիսի պարտադրանքէ մը։

Եւ եթէ մտնէ Անգլիան, վստահ պէտք է ըլլալ, որ Ֆրանսայի ամբողջականութեան մտահոգութենէն առաջնորդուած կ'առնէ այդ քայլը, ինչ որ համազօր է ըսելու թէ մայր հայրենիքի ապահովութեան ճակատը ամրացնելու թելադրանքն է դեր խաղացողը իր այդ քայլին մէջ։

Լոնտոնի քաղաքական մտածողութեան համար երկրորդական մակարդակի վրայ կ'իյնան 1) կեդրոնական Եւրոպայի, 2) Հեռաւոր Արեւելքի եւ 3) Խորհրդային Ռուսիոյ հետ կապուած բոլոր խնդիրները։ Անտարակոյս, ան անտարբեր չէ այդ կէտերու վրայ ծագած կամ ծագելիք որեւէ վէճի հանդէպ, քանի որ այդպիսի վէճ մը կրնայ անդրադառնալ եւրոպական ընդհանուր խաղաղութեան վրայ։ Եւ խաղաղութեան քաղաքականութիւն վարող երկիր մը չի կրնար անտարբեր աչքերով դիտել որեւէ կացութիւն կամ ուսերը թօթուել ու անցնիլ։ Աշխարհի որ անկիւնին որ հարց ծագի, այնտեղ է Անգլիան, չի կրնար չըլլալ. չէ՞ որ բրիտանական կայսրութեան մէջ արեւը մարը չի մտներ։ Բայց այս շահագրգռութիւնը նման չէ այն կենսական շահագրգռութեան, որ կը բղխի մեր մատնանշած առաջին երեք կէտերէն։

Ի՞նչ կը հետեւի այս նախադրեալներէն.—

1) Այն, որ Լոնտոն, խաղաղութեան հրամայականին առջեւ, աշխարհի մեծագոյն մասին համակրանքը իրեն հետ ունենալով հանդերձ, ի վիճակի է զիջելու գերման պահանջկոտութեան առջեւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ։ Ասկէ՝ Չեխերու երկրին անդամահատումը, որ կը ծրագրուի արդէն, թերեւս ազգային կաւ պետութիւն կազմելու տեսակէտէ նոյնիսկ Չեխերու համար նպաստաւոր։ Ասկէ՝ Պէրխթէսկատէնի Չէմպըրլէն-Հիթլէր տեսակցութիւնը եւ երկրորդ դրոյցը Կոտէսպէրկի մէջ։

2) Այն, որ Լոնտոն, միանգամայն միջտ փակած ըլլալու համար գերման ծաւալականութեան առջեւ իր ու Ֆրանսական գաղթավայրերու դուռը, ինչպէս նաեւ գոհացում տուած ըլլալու համար զօրաւոր ու ապառնալից Գերմանիոյ, կրնայ աչք գոցել, որ տնտեսական ահարկու զէնքը ուղղուի դէպի արեւելեան Եւրոպա, դէպի Խորհրդային երկիր։ Ասկէ՝ Գերլինի ախորժակի արումը Ուկրանական բերրի դաշտերուն ի տես։ Ասկէ՝ Մոսկուայի անճարներուն խուլ մըթմրթումը եւ ակռաներու կրճտոցը։ Եւ ի՞նչ։ Քսան տարիներէ ի վեր անընդհատ քանդող, կործանող, մարդկային ամէն սուրբ ըմբռնում չըջող սրտապղծող մարդիկ կը սպասէին, որ Անգլիան խնայէր պետութեան մը, որ պիտի չվարանէր աշխարհը կրակի տալ ու ամէն կարգ ու սարք չորս հովերուն ցրուել, եթէ ուժը ունենար, եթէ կարենար...

Համայնավարութիւնը չինայեց ոչ ոքի։ Կը թուի թէ ժամանակը կը մօտենայ եւ քաղաքական չահերը այնպէս կը դասաւորուին, որ չուտով ոչ ոք ալ չինայէ համայնավարութեան եւ անոր դժբախտ օրրան Ռուսաստանին...

Մեծն Բրիտանիա նմանապէս կրնայ զիջիլ Հեռաւոր Արեւելքի մէջ։ Չինաճափոնական պատերազմը կը վկայէ այս ճշմարտութեան։ Լոնտոն չէ միջամտած եւ տրամադիր չէ միջամտելու թոքիոյի ծաւալումին, մինչեւ թերեւս այն օրը, երբ եւրոպական կնճիռները կը հարթուին քիչ շատ կայուն ձեւով, եւ ինք ու Մ. Նահանգները, գերման - իտալական յարձակողականութիւնը դադրելու կամ արոչ հունի մէջ դնելու դժուարին գործը աւարտած, առիթն ու հնարաւորութիւնը կ'ունենան աւելի գործօն ուշադրութիւն դարձնելու դէպի Ծայրագոյն Արեւելք։

Այսպիսի պատասխանատու եւ ծանրակշիռ փորձարկութեան մը միջամուխ ըլլալու համար նախ եւ առաջ անհրաժեշտ է թիկունքը ապահով ըլլայ, Եւրոպան կարգի դնել, գլուխ հանել չորսերու դաշինքը, այսինքն ժամանակի մը համար, 40—50 տարի, հեռացնել պատերազմական Մոլոքը, կոտրել թափը զինուորական սպառազինումներու, որոնք կը փետտեն, մէջքը կը կոտրեն մեծ ու փոքր տնտեսութիւններու բոլորին, աշխարհի տնտեսական կնճիռները լուծելու ուղիներ որոնել, արժեզրկել այսօրուան մրցակից ու հակառակորդ առանցքները՝ Լոնտոն - Փարիզ - Մոսկուա մէկ կողմէ եւ Պերլին - Հռոմ - Թոքիօ միւս կողմէ, եւ թոյլ տալ որ խաղաղութեան մթնոլորտի մը մէջ մարդկութիւնը փորձէ դարման փնտռել իր անդարմանելի ցաւերուն։

Հիմնաւոր է Չէմպըրլէնի խաղաղութեան քաղաքականութիւնը։ Ան առաջ կը մղուի վճռականութեամբ ու ձեռնհասութեամբ։ Վա՜յ անոր, որ այս ուղեծին վրայ խոչընդոտ կը կանգնի։ Չեխոսլովաքիան անոր օրինակ։

Գալով Ֆրանսայի, նկատելի է որ ժամանակէ մը ի վեր ան կորսնցուցած է համաշխարհային քաղաքականութեան մէջ ամէն նախաձեռնութիւն եւ պարտաւորուած է միշտ լսել իր մեծ դաշնակցին։ Փարիզ պարտաւորուած է աչքը յառել Լոնտոնին, ամէն անգամ որ կարեւոր հարց մը կը ծագի քաղաքական երկնակամարի վրայ։ Եւ ասիկա շատ ալ հասկնալի է։

Երբ մեծ կնճիռներու հանդէպ նախաձեռնութիւնը եւ վերջին խօսքը Լոնտոնէն ու Պերլինէն կը բխին, մնացեալները բոլորը ի վերջոյ կը հետեւին նախաձեռնարկներուն, կամայ ակամայ, մանաւանդ որ չորսերու դաշինքի իրականացումը կը փարատէ բազմաթիւ վախեր եւ պետութիւններու այսօր խօսած չինարէն լեզուն, որով բոլորն ալ իրար չեն հասկնար, կը փոխարինէ այնպիսի նոր լեզուով մը, զոր բոլորն ալ կը հասկնան։

Այս է խաղաղութեան հանգրուանը, որուն կը ձգտի Չէմպըրլէնի քաղաքականութիւնը։

ԱՍԱՏՈՒՐ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐՆԱ՞Յ ՓՈԽՈՒԻԼ

ԽՄԲ.— Ահաւասիկ երրորդ եւ վերջին մասը Պրուսէլի «Լը Սուառ» թերթին թղթակցութեան, ճամբորդած Թուրքիոյ.—

Այս կուսակցութեան, աւելի ճիշդը անոր պետերուն խորհրդապահ եւ զօրակշիռ ազդեցութիւնը բարիք մըն է երկրին համար։ Ազգային Մեծ Ժողովին անգամ դառնալու համար ընտրութեան մը ընթացքին, եթէ այս կուսակցութեան ազդեցութիւնը նուազ ըլլար, երեւան պիտի գային փաստաբանութիւններ, մրցակցութիւններ, անխուսափելի բախումներ. ուրեմն երկիրը պիտի պառակտէին եւ թերեւս յառաջ բերէին քաղաքացիական պատերազմ, որ նուազ ահաւոր պիտի չըլլար ինչպէս Բիւզանդիոնի կամ Օսմանցիներու տիրապետութեան օրերուն։

Թուրքիա, այսպիսի ներքին պատերազմի մը մէջ, պիտի կորսնցնէր ամէն իրական յառաջդիմութիւն, որուն թափը կը շեշտուի տասնեւհինգ տարիներէ ի վեր, հակառակ փոքր ցնցումներու եւ ծայրայեղութեանց։ Ան վրայ պիտի տար ամբողջ արդիւնքը դիւանագիտական նշանակելի ճարտարութեան որ երբեք չվրիպեցաւ Լօզաննէն ի վեր(1923) եւ երեւան եկաւ նաեւ Մոնթրէօյի մէջ, յետոյ Անգլիոյ ու Ֆրանսայի հետ կնքուած վերջին համաձայնութեանց մէջ։ Ան պիտի կորսնցնէր ամէն ինչ, որ հետզհետէ իրեն կ'ընծայէր մեծ պետութեան մը փայլը։

Ինչ որ ըսինք ցարդ, կը բաւէ ցոյց տալու թէ նախադրական ընտրութիւնք ի՛նչ հետեւանքներ կրնայ ունենալ Թուրքիոյ ներքին քաղաքականութեան տեսակէտէն։

Անշուշտ քանի մը տարուան համար, կարելի է համարձակ ըսել թէ մեծ բան մը փոխուած պիտի չըլլայ։ Ժողովրդական Կուսակցութիւնը (Հալք) հոն է, իր վստահութիւնը վայելող մարդոցմով, իր արթուն քննիչներով, իր ընդհանուր քննիչներով, որոնք աւելի գերադաս են քան նահանգապետները, կուսակցութիւն մը աշխարհական ոգիով, որ կրցաւ ջնջել ու սահմանափակել ազդեցութիւնը կրօնական մոլեռանդութեան, որուն պատճառով 19րդ դարուն նոյնիսկ Սուլթաններէն ամէնէն լաւերը ձախողեցան։ Այս կուսակցութիւնը ամուր շղթայ մըն է, լաւ ձեռքերու մէջ, եւ երբեք այնքան ալ շուտով կազմալուծուելու վտանգին տակ չէ։

Նոր պետին հետեւելիք անտեսական ուղեգծին հետեւանքները կրնան ի վերջոյ ապահով, ժամանակի ընթացքին, այս շղախին կամ փեսեկ անել զայն։ Թշուառութիւնը մեծ է Թուրքիոյ մէջ, իսկ գիները՝ արտակարգ ու անմատչելի։ Մէկ տարիէ ի վեր կառավարութիւնը ջանքեր կը թափէ մեղմացնելու այս վիճակը, չափաւորելու անհատական ուղղի մը՝ (բոլոր պետական պաշտօնեաներու թոշակին 30—40 առհաւելը)։ Բայց այս առաջին ջանքերը տակաւին արդիւնք մը տուած չեն, եւ ծախքերու արտասովոր շատութիւնը կրնայ սպառնալ ընկերային եւ տնտեսական վերահաստատման, ինչ որ ցարդ չահած է։

Պատճառ չկայ, որ նոր պետը չըմբռնէ այս խորտակիչ բեռը թեթեւցնելու անհրաժեշտութիւնը։

Աւելի քիչ հաւանական է, որ ան անցի տայ բարենորոգչական նոր գաղափարներու առջեւ, յարեւմտեան Խորհրդային Միութեան օրինակին, կամ Ֆրանսայի տնտեսական փորձառութեանց վրայ կաղապարուած։ Թուրքիոյ մէջ չէ որ ընկերային հարցերը պիտի կրնային մոլորեցնել իշխանութեան գլուխ գտնուողները։

Նոր նախագահին ընտրութեան հետեւանքները կրնան այլապէս ծանր ըլլալ արտաքին քաղաքականութեան տեսակէտէն, որովհետեւ այս մարզին մէջ ուղեգիծը աւելի դիւրաւ կրնայ փոխուիլ։

Անկարելի է բնականաբար եւ դուր պիտի ըլլար ի յառաջագունէ ուրուագծել քաղաքական հակումները անոր, որ պիտի յաջորդէ Աթաթիւրքին, այն անուններու մէջէն զորս յիշատակեցինք։

Ընդհակառակն, կարելի է եւ պատշաճ է ճշդել երկու հիմնական ձգտումներ, որոնց մէկուն չկրնայ չյարմարիլ Աթաթիւրքի յաջորդը, ով որ ալ ըլլայ, համաձայն իր երկրի բնութեան եւ ապագայի խոր ըմբռնումին։

Առաջինն առաջինն է — ասիական հակումը։ Երկրորդը՝ եւրոպական հակումը։

ԱՍԻԱԿԱՆ ՀԱԿՈՒՄԸ

Ասիական հակումը ամէնէն հաւանական յաւականիչը պիտի կազմէ Իսմէթ փաշայի եւ թերեւս Ֆէվզի փաշայի նախագահութեան։

Այս հակումին գլխաւոր գիծերը պիտի ըլլան —

Թուրքիոյ հեռացումը — կամաց կամաց, նրբօրէն, ատրճանաբար — Անգլիայէն, Ֆրանսայէն եւ առհասարակ հարեւմտեան պետութիւններէն։

Սերտ սերտ մերձեցում Խորհրդային Միութեան, ինչպէս էր 1936էն առաջ։

Շատ աւելի կարեւոր եւ աւելի բացայայտ աջակցութիւն իսլամական գործօն ուժերու, մինչեւ իսկ Պաղեստինի Արաբներուն, եւ վերադարձ դէպի կրօնական գաղափարը աւելի լայն սահմաններով։

Շատ աւելի սերտ գործակցութիւն Սաադապատի դաշինքը կնքող պետութեանց հետ (Իրան, Իրաք, Աֆղանիստան), անոր մէջ առնելով թերեւս Իպնը Սէուտի Արաբիան եւ յետոյ Եգիպտոսը։

Հետեւաբար, քաղաքական այն խառնուրդ թատլոնը որով Թուրքիա երկու տարիէ ի վեր հակեցաւ դէպի Անգլիա ու Ֆրանսա, հակակշռելու համար Իտալիան արեւելեան Միջերկրականի մէջ, պիտի վտանգուի հիմէն իսկ։ Այն անսահման ծախքը, զորս Անգլիա կը տրամադրէ [illegible] նելու համար ռազմանաւեր, նաւահանգիստներ, ծովակայաններ, պայծ [illegible] ու պայթուցիկի գործարաններ, Եգուցներու պահապան երկրին [illegible] գացած պիտի ըլլան։ Գալով Ֆրանսայի ասլիք վարկերուն, ասոնք ասիւ [illegible] ին ծրագրային վիճակի մէջ են եւ բաւականաչափ ճամբան [illegible] թուած է Անգլիոյ տուածին [illegible] չափ գումարի մը համար..

Ասիկա կը բաւէ ցոյց տալու, թէ իրենց բովանդակ կարողութեամբ Գերմանիա եւ Իտալիա, նոյնքան [illegible] գոր եւ անուղղակի միջոցներով [illegible] ջանան ուժ տալ այն թեկնածու [illegible] որ ամէնէն շատ յոյսը կը ներշնչէ [illegible] խելու ուղղութիւն մը, որ կրնայ [illegible] դել վիրենք այն օրը երբ ընթացք [illegible] իրենց շատլ սպառնալիքներուն։

Ասիկա միւս կողմէ ցոյց կուտ[այ] նաեւ, թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա [illegible] պիտի պայքարին այս խաղին դէմ [illegible] րենց բոլոր միջոցներով։

Եւ մանաւանդ, կասկածելի է [illegible] Ժողովրդական Կուսակցութիւնը [illegible] պատրաստ աչքով դիտէ դիրքի [illegible] փոփոխութիւն մը այն քաղաքականութեան մէջ որուն կը [illegible] Անթիրէօյի խորհրդաժողովէն ի վեր Արտաքին գործերու նախարար Րիւ[շ]տիւ Արաս վերջին երկու տարիներու ընթացքին քանիցս զեկուցումներ [illegible] ւած է իր արտաքին քաղաքականութեան մասին, Հալք խմբի մէջ [illegible] Ժողովին կից, եւ ի զուր չէ որ [illegible] նած է։

Կը թուի աւելին, թէ եւրոպական հակումը պիտի յաղթանակէ ու [illegible] բաղէտէ։

Այս հակումը, որուն արտայայտիչներն են Ճէլալ Պայար, Թէֆիք Րիւշտիւ Արաս եւ ուրիշներ, կը [illegible] մադրէ շարունակել միջերկրականեան արդի քաղաքականութիւնը եւ [illegible] սական - եւրոպական վերջին [illegible] ձայնութիւնները։

Այս հակումը Թուրքիոյ համար [illegible] նշանակէ պահել, ամրապնդել եւ զօրացնել Պալքանեան Համաձայնութիւնը, անոր մէջ քաշել վերջապէս Պուլկարիան — ինչ որ գերադասն յայտ [illegible] գինուորականներուն — ի հարկէ [illegible] ռանց լքելու արեւելեան դաշինքը, սակայն վերապահ մնալով Արաբներու հանդէպ, քանի որ ասոնք [illegible] մէջ են Անգլիոյ հետ։ Առանձնապէս արեւմտեան հակումը կը նշանակէ [illegible] րունակել բարեկարգել աշխարհական [illegible] ցումը, առանց սակայն սուր պայքարի [illegible] ղելու իսլամական կրօնքին դէմ։ [illegible] Խորհրդային Ռուսիոյ հանդէպ պաշ[տօնական] բարեկամ՝ չէզոքութիւն, անշուշտ [illegible] նոզօք մնալով համայնավարական [illegible] րարկումներու դէմ, ինչպէս այժմ [illegible]

Ամփոփելով, Աթաթիւրքի գործը շատ խոր է եւ անոր բացած ակօսը [illegible] պարունակէ շատ մը հրաշքներ [illegible] այնպէս որ իր յաջորդին համար [illegible] րին պիտի չըլլայ հիմնական փոփոխութիւն մը մտցնել։ Երկիրը պիտի չկրնայ գիմանալ այսպիսի երկրորդ փորձարկութեան մը։ Անոր կը [illegible] շարունակել բացուած ճամբան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ [illegible] ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԱՐԴ ՅԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (28)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷՄՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐՊԼԵԱՆ

Մակային ողամանդակուռ սարճանիկը աչքիս զարկաւ եւ նոյնիսկ Բուրք ազան, որուն ուղղած էր ազէնիկը, տրամադիր չերեւցաւ այդ մասին վիճելու

Դուք Գերմանները ամէնքդ ալ իրարու կը նմանիք, ըսաւ Գագիկ արհամարհոտ ժպիտով մը։ Ձեր միտքը չուն մը անգամ կրնայ դուշակել։ Արքեցար որ այս ստարականները ինծի դէմ պիտի դառնան։ Քու ըթացած միտքէդ անգամ չանցուցիր թէ անոնք սխալ նախընտրելին քեզի ատարելով կարդալ, քան թէ զիս բանտարկուած տեսնել։ Ցիմա՞ր, մարդիկ զիս պաշտ՞պ տեղը Զէյթունի աչք կը կոչեն։ Եւ ի՞նչ բանի պաշտպանութիւն կ'ընեմ։ Աւանական անտառին մէջ գտնուած նամակները դուրս ե՞րբ կարդացի։ Դուն Ասիոյ մէջ միակ յիտեսը չե՞ս։ Եւ Գագիկն ըլլամ եւ չհասկնամ երկաթուղագծին վրայ աշխատող Հայերը արձակելու խորհուրդ տուողին մասին։ Ես Գագիկն ըլլամ եւ պատասխանը չգիտնամ, հա՞, Բէօխէֆ, չուն մը կ'ուզես իմ ժողովուրդս մուրացիկի խումբի մը վերածել, որպէսզի Թուրքերու շնորհին արժանանան։ Դուն կը փափաքիս զիս ձեռք ձգել, որովհետեւ քու հետապնդած նպատակներուդ անդամակ եմ։ Երկու ամիս առաջ արդէն գիտէիր թէ այս նոր քարոզները ե՞րբ պիտի սկսին։ Ամիս մը, երեք շաբաթ եւ չորս օր առաջ հրամայեցիր որ գերեզմանս փորեն եւ երգում ըրիր, զիս անոր մէջ ողջ ողջ թաղել։ Այս վայրկեանիս ո՞վ կ'արգելէ զիս որ քեզ ողջ ողջ կրակին մէջ այրեմ։

Բայց հոն հինգ արգելքներ կային, որովհետեւ կը կարծեմ որ Բուսթէմ Խանը այդ անգթութեանը պիտի ընդդիմանար, եթէ նոյնիսկ առանձին ըլլար։ Գագիկ Մընթինի աչքերուն մէջ նայելով ժպտեցաւ։

Թօրէմս — մի՛ վախնար— ձայնեց։ Ցետոյ իր ակնարկը դարձուց Թուրքերուն եւ Փիթրր Սիգըլին վրայ, որ անհեակին հետ մէկ անկիւնը կեցած՝ Մակային կը նայէր։

— Քու խոզ զափթիէներուդ հրամայէ որ զէնքերը վար դնեն։

Ընդհակառակը սակայն, Գերմանացին պատաց որպէսզի մեր վրայ կրակեն։

Բայց Թուրքերը չկրակեցին, որուն պատճառը պարզ էր թէ մենք էինք։ Գիւղին ոքս մը խոստացուած էր իրենց.— ձերբակալուած կ'ենէր, առաջ ու մեր ապահովութեան ուղեկցելու համար լայն վարձատրութիւն։ Անտարակոյս Ֆոն Բէլլինկութէն դանոնք վստահեցուցած էր թէ մեր հիւպատոսը մեզ համար գիրենք պիտի վարձատրէր։ Ուրեմն պատճառ մը եւս որպէսզի Անգլիացիներուն եւ Ամերիկացիներուն վրայ զէնք չզործածեն։ Մակային համար տեղի ունեցած կռիւէն միջամտելէն ի վեր ուրիշ տեսէ շարժում ըրած չէինք, բայց Բուրք տեղակալը մեր ուժերը չափած էր։ Այդ մասին թերեւս իր մարդոց ականջէն բաներ մը փսփսացած էր, կամ թերեւս իրենք ինքնաբերաբար այդ եզրակացութեան յանգած էին։ Երկու պարագային ալ ազդեցութիւնը նոյնն էր.

— Հրաման տուր ասոնց որ զէնքերը վար դնեն, հրամայեց Գագիկ, Գերմանացիին կողերուն աքացի մը զարնելով։ Անոր վերարկուին սառնի տաքութեան մէջ այնքան խանձուած էր որ, մէկ մասը բոլորովին ծուխ ծուխ եղաւ։

Այս անգամ Հանս Ֆոն Բէլլինկութէն հնազանդեցաւ, նորէն անոր համար որ իր այրուցքները կը սկսէին զինքը նեղել, եւ երկրորդ՝ կը տեսնէր որ իր հեղինակութիւնը իր խումբին վրայ՝ կը կորսնցնէր։ Ուստի կատաղօրէն պոռաց.

— Զէնքերը վար դրէք։

Բայց ան կարծածէն շատ աւելի կորսնցուցեր էր իր հեղինակութիւնը եւ կամ ակիզբէն իսկ արդէն իր սպասածէն աւելի նուազ կը վայելէր անկէ։ Թուրք տեղակալը— քաղաքանի մօտ անձ մը, որուն գէմքին վրայ յայտնօրէն կը տեսնուէին ասիական ախորժակները— խնդաց՝ եւ իր մարդոց «պատրա՛ստ» հրամանը արձակեց։ Ցետոյ դէպի մեր կողմը, իր ձեռքովը կէս զինուորական շարժում մը ըրաւ, հասկցնել ուզելով թէ մենք զանէ մտահոգուելու պատճառ չունինք, բայց Գագիկին կարեւորութիւն անգամ չտուաւ։

Այս անգամ Մական էր որ փրկեց կացութիւնը. Հակառակ անոր որ Թուրքերը իր հագուստները պատռած էին եւ այդ կիսամերկ վիճակին մէջ լաւ անպաշտպան՝ այդ մարդերու բազմութեան մը մէջ երեւալ եւ հագուստները փոխելու մասին չէր մտածած անգամ, Մական՝ առանց ամչնալու եւ այնքան գեղեցիկ ու այնքան կատաղի ինչպէս յովազ մը, խոյանալով տեղակալին վրայ, խլեց անոր ատրճանակն ու սուրը։

Գնչու կնոջ մը կողմէ զինաթափ ըլլալը տեղակալին ո՛չ ազգային հպարտութեան եւ ոչ ալ անոր կրօնական նախապաշարումներուն կը վայլէր. բայց Թուրքը զարմանալիօրէն ճակատագրապաշտ է եւ անյուսալին կատարելը անոր իւրայատուկ։

- Չէ՞ պաց Բիւմս, մըմնջեց, առասութիւն մը որ պարտաւած Թուրքին տեւական բացատրութիւնն է, որուն ի լուր Գագիկ արհամարհանքով ակռաները կճռտացուց։

Սակայն միամիտ զինուորները [illegible] նաթափ ընելը այնքան ալ դիւրին [illegible] Անոնք իրենց անձերէն աւելի սպա[ռ] վիճակին համար կը մտահոգուէին [illegible] մանաւանդ որ այդ նուաստ վիճա[կը] կնոջ մը կողմէ պարտադրուած էր։ Եւ անոնք մերժեցին զէնքերը վար [դնել], ընդհակառակը, հրացաններ[նին] ուղղեցին։ Ճիշդ այդ պահուն Գագ[իկ] նացին ըսաւ. անոնք քովերն [illegible] խնդալ։ Մական իր հրացանին [illegible] տեղակալին ականջին մօտեցուց [illegible] հրամայեց անոր որ կրկնէ հրամանը [illegible] մինչ գնչու կիները կը ծափահարէին [illegible] «Ծո՜ն, ա՛յծ ապաշաւներով» [illegible] կալը բացարձակ անզօր, [illegible] Մակային հրամանը գործադրել [illegible] իր մարդիկը որոնք պիտի նախընտ[րէին] րէին մեռնիլ, քան թէ կնոջ մը [illegible] մասին ենթարկուիլ, համակերպելով [illegible] անոր ու իրենց զէնքերը առանց [illegible] նալու կամաց մը վար դրին։

Այսպէս. Զէյթունցի կիները [illegible] բաշալի են, ըսաւ Գագիկ, [illegible] պարզ հաստատումով մը, եւ Մակ[ան] ինդաց անոր։

Գնչու կիները զէնքերը հաւաքեցին [illegible] Մական ալ Ջորինէներուն մօտ [illegible] հագուստները փոխելու։

[Շար.]

[illegible] ՉԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

[illegible]

…ուժով, ինչ որ մեզի … իսկ յուսահատութիւն կը ստանայ. Կ'աղաչեմ, գոնէ ազգովին ուժով, տոկուն, առհաւական, … արիւնային առաւելութիւն մը ունենալու. Կարծուածէն շատ աւելի ան… է գոնէ մեր լիզուական … կանգուն պահել իր կուսական … ութեամբ, Թէկուզ՝ տանտիկնական պատկառանքով: Եւ զարմանալին … է որ այս անհերքելի վրէպները … խաւարաբար անոնց կողմէ, որ, այսպէս, բնաիր գրողներ են, արդարեւ Այնպիսիներէն մէկն էր որ գրած էր անհասկնալի, … անպարտելի խմաստով Քերթուածի մը մէջ էր, բայց … ինքն չէ. Քերթուածին նոյ սահմանը լեզուական վրէպներու իբրեւ պատրուակ կամ արդարացում չի կրնար ծառայել: Ըսէ «անյաղթ»: Ան … պար կը նշանակէ «անմեղ»: Անպարտ ու ես յարեմէ արդարոյդ այդորիկ: Անոր գեղեցիկ եւ անպարտելի օրինակ … անպարտ բառին բուն իմաստին՝ անպարտական (յանցաւոր) … չէ:

Այս առթիւ, Արաղդ եմ, Թոյլ տուր … դրոշմ օրինակին գեղեցկութիւնը

մատնանիշ ընեմ գասագրքին, ուր կան մեր հին Մեծաւորներին ոչ միայն հիացողներ, այլեւ հմուտներ: Ձեմ խորանար, անհոգ եղիր: Մատով միայն կը նշեմ գրաբարին հորիզոնը ու կ'անցնիմ մեր ճեմելիքը: Արդարոյդ պ․դորիկ՝ սեռական հոլով, որուն բուն կամ ուղղական (ուղիղ) ձեւը կ'ըլլայ «արդարդ այդ» (այդ արդարը, այդ արդար մարդը): Ածականը — այդ — ինչպէս հոլովուեր, համաձայնէր է իր գոյականին — արդար (գոյականաբար ածական — արդար մարդ). Միբւեւ կուգայ այս ածականին եւ գոյականին արդարդ այդ — եզակի եւ յոգնակի բոլոր հոլովները գրել հոս, եւ քանիներ ուրախ պիտի ըլլային, բայց կը քաշուիմ դասատուիս մոլուտ դէմքէն:

Վեր հանել, լոյս բերել կրդործածեն «յայտնել, հրատարակել» իմաստով: Լաւ: Բայց … սխալ: Մեջենայով բեռը վեր հանել, անշուշտ կը հասկնուի: Կամ, ինչ որ ալ ըսես, դուն այս բեռը չես կրնար վեր հանել, ասալ կը հասկցուի անշուշտ. Բայց «գաղտնիքը վեր հանել» չըլլար, ուշադրութիւն, Մամիկոն, Մլեհ: Պէտք է ըսել՝ «գաղտնիքը ի վեր հանել», եթէ անպատճառ հին ձեւով կ'ուզես գործածել: Նաեւ «լոյս բերել սենեակը» կ'ըսուի, բայց չըսուիր «այս գիրքը լոյս բերողը», իբրեւ հրատարակող. Պէտք է ըսել «ի լոյս բերող», եթէ անպատճառ կապուած ես այդ բացատրութեան: Ֆրանսացի կամ ուրիշ ո եւ է օտար գրող լատիներէնէ բառ մը կամ բառ մը փոխ առնելու ատեն, հիմնական ձեւը կը գործածէ, չէ՞:

Երուսաղէմի պաշտօնաթերթ Սիոնի վերջին թիւը ցոյց կուտայ, թէ երբ խոսքը փոյսէն վիճաբանական կերպով բուն վրայ ըլլայ, «Բրագեկ» անունին տակ թաքնուած կամ անծանօթ խմբագիրներ «գրականութիւն» կ'ընեն, քիչ շատ լեզու դուրս կը հանեն, բայց այլապէս՝ խոշոր սխալներ կը գործեն: Ինչպէս… «Ժամը 7ին ատոր ժամանեցոյ»: Ի՞նչ է այս ատոր: Եթէ պարզապէս բառէր «հոն», ազնուութիւն մը պակաս ցուցադրուած կ'ըլլար Երուսաղէմի Հայոց… Ժամարանին մէջ: Քանի որ… գրաբար գրել կ'ուզէ, պէտք էր խորհիլ, թէ «ժամանել» շարժում ցոյց տուող բայ մըն է եւ անոր տեղական մակբայը կ'ըլլայ այսր, ոչ երբեք ատր: Նոյնպէս ատր կ'ըլլայ, այց ոչ բնաւ Նոյնպէս այսր, ինչպէս ժամանեաց այսր կ'ըլլայ, եւ ոչ բնաւ ատր: Այս անշան բանը հասկնալու կամ հասկցնելու համար, Օրսֆորտի Համալսարան երթալու կամ անկէց վարժապետ ճարելու հարկ ալ չկայ:

Միխենոյն հատուածին մէջ տեսէք իրուցնէ անուանի վանքին Հայերէնի մէկ ուրիշ նմոյշը — «Միաբանք եւ ժողովուրդէն գգալի !! բազմութիւն մը …»: Ի՞նչ է սա «գգալի»ն բազմութեան առջեւ: Եթէ բազմութիւն կայ, կ'իմացուի, կը տեսնուի արդէն, զգալու ինչ գործ կայ հոս: Բայց, կասակը մէկ կողմ, արդարեւ ցաւալի է այս անուշադրութիւնը, եւ միտքերն ու արամադրութիւնները բարեփոխելու պէտքը «զգալի» է վանքին համար: Այս պարագային «զգալի» բուն բառն է… բայց… զգալի …բազմութիւն! Թերեւս Scolastique-ով կարելի ըլլայ վերլուծել այս սառայութիւնը:

Բայց չարն ընդ հուպ:

ՏԱՐՈՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԵՆԻՔԻ ՀԱՆԳՍՏԱՎԱՅՐԵՐ ԱՆՆԻՒՅԱՆՆԵՐԵԱՆ

— . —

«Խորհ. Հայաստան», 10 սեպտ.— Քալեցէք Աբովեան փողոցն ի վար, տակաւին չհասած կոմունարներու այգին՝ կանգ առէք: Աջ կողմը կը տեսնէք չորս յարկով մեծ ու գեղեցիկ շէնք մը:

Քաղաքին երկրորդ հիւանոցն է

Շէնքին գեղեցկութիւնը թող չհրապուրէ ձեզ, որովհետեւ պանդոկին անց ու դարձին մօտէն ծանօթանալէ վերջ՝ կը յանգիք տխուր եզրակացութեան:

Այնտեղ մշտական ապրողները շատ դժգոհ են որ անօրէնութիւնը մէկ-երկու օրով սենեակ վարձու կուտայ կողմնակի մարդոց (ճամբորդներու): Առիկա իր պատճառները ունի:

Մշտական ապրողներու մեծ բազմութիւն մը իրենց ընտանիքի անդամներով, տնային կենդանիներով, երաժշտական գործիքներով ու կերակուր պատրաստելու պարագաներով կայուն բնակութիւն են հաստատած իբրեւ պանդոկ կառուցուած այդ ապարանքին մէջ:

Պանդոկը, բնակչութեան թիւին համեմատ, օժտուած է բազմակողմանի պաշտօններով, եւ իր գործունէութեամբ կը կրէ համագրական հանգամանք:

Այսպէս, մինչեւ կէսօր այդ շէնքին միջանցքները կը ներկայացնեն մանկապարտէզի սրահներ: Երեխաներու վազվզոցը, ճիչն ու աղաղակը մեծ կենդանութիւն կը մտցնեն շէնքին մէջ: Մէկ-երկու օրով ապրողին համար՝ այդ աշխուժութիւնը այնքան ալ հաճելի չէ դուցէ, սակայն անսահման ուրախութիւն կը պատճառէ մայրերուն: Երջանկութեան ժպիտով մը կը ծածկուի դրան մէջ կանգնած մօր դէմքը, երբ իր երեխան միւսներէն աւելի արագ կը վազէ, կամ կը պոռայ միւսներէն աւելի բարձր:

Կէսօրին, պանդոկը կը վերածուի խոհանոցի: Սենեակներուն մէջ գործի դրուած կերակուրի մեքենաները եւ փրիմուսներ իրենց քաղցրահնչիւն սիմֆոնիով կը հիացնեն պանդոկ իջեւանած ճամբորդները, իսկ բազմատեսակ կերակուրներուն անուշ հոտը կը գրգռէ նոյնիսկ քիչ առաջ կուշտ կերպով ճաշած մարդուն ախորժակը:

Երեկոյեան պանդոկը կը դառնայ նուագա-թատերաբեմ: Երգ ու պարի, երաժշտութեան ու ծխախոտի ձայները կը սուրան օդին մէջ ու կամաց-կամաց կը հալին կամարներուն տակ:

Կէս գիշեր է արդէն: Ցերեկուան անցուդարձէն ձանձրացած հիւրերը կենդանութեան նշան ցոյց կուտան: Բերան են որ գիշերուան մութը վերջ դրաւ դժոխային աղմուկին: Մանելով անկողին, կը պատրաստուին քնանալ, բայց յանկարծ …

Այսինքն՝ ոչ թէ յանկարծ, այլ կամաց-կամաց սենեակներուն անեւ-… ծակերէն արագաշարժ լուերը կ'արշաւեն դէպի անկողին, ուղեկցաբար անսահման քանակութեամբ փայտոջիլներու եւ անոնց ձագերուն ու ձագուկներուն: Ու մահճակալին մէջ, վիրաւորի մը նման պառկած ճամբորդը ուրիշ փափաք չունի այդ պահուն, բայց եթէ, ա՛խ, չո՛ւտ լուսնար եւ դուրս փախչէր Երեւան քաղաքէն խորհրդային պանդոկէն:

ՄՐՑՈՒՄ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Կրթական գործավարութեան հովանաւորութեան տակ, գրողներու եւ կոմունիստ երիտասարդներու Միութիւններ մրցում մը բացած են մանկական գրականութիւնը հարստացնելու համար գեղարուեստական գործերով (թատերախաղութիւն, պոէմա, պատմուածք, հէքեաթ, վիպակ):

Մրցումին կրնան մասնակցիլ ով որ կը փափաքի կը բաւէ որ «պատկերացնեն Ստալինեան ցարաշրջանի կոմունիստ երիտասարդներուն, դպրոցականներուն եւ արբեներուն երջանիկ կեանքը, անոնց հայրենասիրութիւնը, անոնց սէրը հանդէպ Ստալինի եւ խորհրդային երկրին»:

Ցաղող գրութիւններուն համար սահմանուած է վեց մրցանակ.

1.— Առաջին կարգի մրցանակ մէկ հատ, 5000 րուբլի:

2.— Երկրորդ կարգի մրցանակ, երկու հատ, 3000 րուբլի:

3.— Երրորդ կարգի մրցանակ, երեք հատ, 2000 րուբլի:

Ժիւրին կազմուած է հետեւեալներէն.— Ս. Միքայէլեան (նախագահ), Բ. Մարտիրոսեան, Ս. Սարգսեան, Հ. Գրիգորեան, Արագի, Գ. Բաբեան, Ս. Զօրեան, Ա. Թամաղեան, Ե. Ցարութիւնեան, Գ. Աւէթեան:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երեւանի Ակադեմիային կողմէ հրատարակութեան պատրաստուած վերջերս հետեւեալ գործերը.— Զաքարիա Ագուլեցիի «Օրագիր»ը, Աբրահամ Երեւանցիի Պատերազմների պատմութիւնը, Հ. Կարապետեանի Հայաստանի հանքային աղբիւրները, Աղաջանեանի երկրագործական մէկ գիրքը, ինչպէս նաեւ Հայ աշուղները, Հայկական ժողովրդական փակկորը:

••• «Խորհ. Հայաստանի» խմբագրութիւնը վերջերս խորհրդակցութեան հրաւիրած էր Երեւանի կարգ մը գրողները,— Գ. Դէմիրճեան, Միքայէլ Մանուէլեան, Արագի, Սիրաս, Գուրգէն Բորեան, Բադգէն Կարապետեան, Բես, Մկրտիչ Կորիւն, Անդրանիկ Ցովհէփեան եւ ուրիշներ: Բոլորն ալ խոստովանեցան որ գրողները կապ չեն պահեր «Խորհ. Հայաստանի» հետ, գրականութեան եւ արուեստի հարցերու մասին վերլուծումներ չեն կատարուիր, գիրքեր ու գրական թերթեր շատ քիչ կը հրատարակուին, «Խորհ. Հայաստանի» մէջ գրախօսականներ չեն երեւար:

Խմբագրութեան կողմէ՝ Հայկ Գաբրիէլեան ամփոփից յայտնուած միտքերը եւ կարգ մը թելադրանքներ ըրաւ:

ԵՐԲ ԿԸ ՊԱԿՍԻ ԱՂԸ, ՇԱՔԱՐԸ, ՕՃԱՌԸ, ԼՈՒՑԿԻՆ …

«Խորհ. Հայաստան» (11 սեպտ.) խմբագրականով մը կը յորձակի առեւտրի օրգաններուն նստած ժողովրդի անտրդ թշնամիներին վրայ, որոնք «երկրում գոնուող առատ ապրանքը փակցնում էին պահեստներում, շրջաններին զրկում էին անհրաժեշտ ապրանքներից, աշխատաւոր ժողովրդի մէջ դժգոհութիւն առաջացնելու նպատակով»: Այդքան մը խոսքը կամ սովորական ամբաստանութիւնը կրկնելու համար, խմբագիրը ամբողջ օրինակ մը թխէլ վերջ՝ կ'աւելցնէ թէ «խորհրդային պետութեան Եժով եան սուրը կտրեց նրանց կեղտոտ ձեռքը»: Բայց քիչ վերջ կը խոստովանի որ ժողովուրդին առօրեայ եւ կենսական կարիքները մատակարարող մարմինները կը շարունակեն թերանալ իրենց գործունէութեան մէջ: Եւ կարգ մը առեւտրական կեդրոններու մէջ, Բասարգեչար, Կոտայք, Ախտա, Ղափան, Ալլահվերդի, Ղամարլու, երբեմն հազուագիւտ կը դառնան առօրեայ գործածելի ապրանքներ,- աղը, շաքարը, լուցկին, օճառը, քարիւղը, կօշկոտ, անուշեղէն, եւայլն:

Ցետոյ նոյն թերթը կը քննադատէ պատկան մարմինները, որոնք երկրին մէջ դեղձը առատ ըլլալով հանդերձ մէկ հատ գեղձ չեն կրնար մատակարարել գրկուած շրջաններուն:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԲԱՐԵԶԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Երեւանի փողոցները ասֆալթով ծածկելու համար վարկ բացուած է երկու-երեք միլիոն րուբլի: Արդէն լրացած են կարգ մը փողոցներ: Կը մնան Սունդուկեան եւ Մարքսի փողոցները եւ Օրջոնիկիձէի պողոտան:

Հանրակառքի նոր գիծեր կը դրուին Լէնինի փողոցին մէջ 5 քիլոմեթր երկարութեամբ, իրար միացնելու համար Մաքսը եւ Աբովեան փողոցները: Այս գործին յատկացուած է մէկ միլիոն րուբլի:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԻՐԵՆԻՔԼ, 19 Սեպտ.— Կիրակի կէսօրէ վերջ տեղի ունեցաւ Օր. Ա. Վարժապետեանի երգահանդէսը Սաքրէ Քէօրի Թատերասրահին մէջ:

Օրիորդը երգեց մեծ յաջողութեամբ, փայլեցնելով իր ձիրքերը:

Ցայտագրին մաս կը կազմէին Կոմիտաս վարդապետի «Հայաստանը» եւ «Այգեպանը», այս վերջինը զուգերգ ընկերակցութեամբ Ս. Գ.ի, Երգեց նաեւ ուրիշ երգեր՝ ինչպէս «Զմեռն անցաւ», «Ուռենին», «Անոյշ զարուն» եւայլն: Ժողովրդական բուրն ծափերու տակ կրկնեց Պարթեւեանի «Օ՛ Գրենկօն» եւ Սարգիսեանի «Գարուն»ը: Մեծ անակնկալ մը եղաւ իր հեղինակած «Ինչո՞ւ»ն:

Ցայտագրին մաս կը կազմէին բազմաթիւ օտար երգեր, Ֆրանսերէն կտորներ ու դասական երաժշտութենէ ու օբերաներէ հատուածներ:

Ցայտագրի վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ Թումանեանի «Անոյշ»էն անտարան մը, ընկերակցութեամբ Ս. Գ.ի: Ունկնդիրներու խնդրանքին վրայ կրկնուեցաւ այս տեսարանը:

Հայերէն զատ կային նաեւ Ֆրանսացի ունկնդիրներ, որոնք ջերմապէս գնահատեցին հայկական երգերը եւ երգչուհին: Գաղութիս այն մասը, որ Ինքզինք գեղարուեստասէր կը կոչէ, դժբախտաբար կը բացակայէր: Ա. Վարժապետեան չէր ուզած իր երգահանդէսին ո եւ է կազմակերպութեան անուն կցել: Եթէ այս է պատճառը, որ շատեր բացակայեցան, թող գիտնան թէ երաժշտական վայելք մը կորսնցուցին:

Ե. Տ.

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԼՌՈՒԹԻՒՆԸ

«Նիւ Եորք Հէրըլտ Թրիպիւն» մեծ օրաթերթի փարիզեան տպագրութիւնը սեպտեմբեր 21ին գրած է ուշագրաւ խմբագրական մը, որու կարեւոր կէտերը կը ներկայացնենք քաղուածաբար.—

Ներկայ կացութեան ամէնէն զարմանահրաշ երեւոյթներէն մին է Թուրքիոյ չցայտումը Եւրոպական պատկերին վրայ: Մեծ պետութիւններու խրաքանչիւրին ձգտումը վերջը Չեխոսլովաքիոյ հարցին հանդէպ այժմ որոշապէս յայտնի է, բայց ո եւ է խօսք չի լսուիր Թուրքիոյ մասին կամ Թուրքիայէն: Այս լռութիւնը զարմանք կը պատճառէ:

Թուրքիան չորս տարի առաջ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ առնուեցաւ այն մտածումով, որ եւրոպական ներքաղաքականութեան մէջ իր դերը ունենար: Ազգաժողովի անդամ դառնալէ առաջ, պարտադիտուներու անհամաձայնութեան եւ այլ միջազգային նման խորհրդաժողովներու մէջ իր բռնած գործօն դիրքով, ան որոշ բաղձանք ցոյց տուած էր Թոյլատրել իբրեւ, որ եւրոպական գործերու մէջ լրբեւ մեծ պետութիւն իր խօսքը ըսէ: Նոյնիսկ անոր արուեցաւ Ազգաժողովի Խորհուրդին մէջ տեւական աթոռ մը: Վերջին չորս տարիներու ընթացքին առաջնորդող դեր կատարեց միջազգային ծանր հարցերու քննութեանց մէջ, ինչպէս եթովպական պատերազմը, Սպանիոյ չմիջամտելու որոշումը եւն: Ան փոխադարձ աջակցութեան դաշինքներ կնքեց Ֆրանսայի եւ Չեխոսլովաքիոյ հետ:

Եւ ահա Եւրոպական ծանրակշիռ տագնապ մը, որուն մէջ բաժին կ'առնեն բոլոր մեծ պետութիւնները, իսկ Թուրքիան չկայ ամբողջովին… Լռութիւնը կատարեալ է: Ֆրանսայէն վերջ ամէնէն շատ ուղղակի շահագրգռուողը Թուրքիան էր, քանի որ դաշնակից է Չեխոսլովաքիոյ: Բայց ահա ոչ ոք անոր կարծիքը հարցուցած է, եւ ինք ալ ոչ ոքի կարծիք չի հարցներ: Առիկա խորհրդաւոր լռութիւն է:

Ամէն ոք կը մտածէր, թէ այսօրինակ տագնապի առեն կարծիքներու տեւական փոխանակութիւն տեղի պիտի ունենար Մոսկուայի եւ Լոնտոնի ու Փարիզի միջեւ: Մինչեւ անգամ Լոնտոնի ամերիկեան դեսպանը ամէն օր անընդհատ տեղեակ պահուեցաւ կացութեան, իսկ Թուրքիան անտարբեր կը նայի:

… Ի՞նչ կը թխէ խորհրդային Թուրքիան, կամ որ եւ է բան կը թխէ՞, թէ քաշուած է իր պատեանին մէջ, ամփոփուած իր կէս-ասիական կայսրութեան մէջ…

ՉՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

••• Անգլիոյ մէջ հեռագիտումը (թէլէվիզիոն) արդէն բազմաթիւ բաժանորդներ ունի եւ արագօրէն կը տարածուի:

Անցեալ շաբթու վարչապետ Չէմպըրլէնի օդանաւով դէպի Գերմանիա մեկնիլը եւ վերադարձը Լոնտոնի մէջ դիտուեցաւ թէլէվիզիոնի միջոցաւ:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՑԻՆՉ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 5. ԲԱՔՔԱ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Եփրատի լայնէի հոսանքներուն վրայ կը գարէր կը դաղարէր այդածին ափերը, անոր դեղին ջուրը կարճ պահ մը արծաթերանգ փողփողելով: Անոր աջակողմը, բլուրները, հեռաւորին մէջ աղիսումեւ ամփոփուած, սարմարիոնի նման կը շողային ալիքնոյ եւ հարթ ձախ եզերքը կը տարածուէր կը ձգտէր կարծրատարը բացատանի մը պէս, աչքին հասած տեղը, մինչեւ հեռուն հորիզոնը, որ օրուկեւ տաղին հալածոյ, ծիրանի երանգին մէջ կը կայծկլտէր: Ափուն … ոչ այնքան հեռու, կը պարզային … պատեր ու կղմինտրներ, միներներ կը փայլատակէին երբեն, … նման, փլած պատեր եւ հաստ աշտարակներու մնացորդները՝ որոնք երկարաձիգ շարքերով օղակ առ օղակ կը բարձրանան … լայնքին մէջ սեւագգեստ

կը տեւէն կը մանրանան, եւ անոնց ապխոսուղէն սոսւեւերը երկար եւ երիզներ կը նետեն վեհօր, հազիւ գետնեներուն վրայ, որոնք դէպի արեւելք քանի մը գետափնեայ պարտէզներ կը ցուցնեն: ԲԱՔՔԱ, աւերակներու հնամենի քաղաքը անապատին մէջ, որուն բնակիչները անցած թաւուած կայսրութիւններու մեռած դրամներով կ'ապրին, անապատին մէջ փորելով ու գտնելով, կ'արթննար առ նորընծիւղ արշալոյսի մը դէմ:

Փլած հին շէնքերու աւերակներով ծածկուած գեղեցիկ հրապարակներուն մէջ եւ քաղաքին նեղ փողոցներուն մէջ արդէն եռուզեռ մը կը տիրէր: Տեղ տեղ փողոցներուն վերեւ լարուած արեւարդել առագաստներէն ծփային առաւօտեան զովութեան հովին դէմ բայց, շատ չանցած, ամառնային արեւուն փաղաղիչ տապը խորամուխ ուռելով ամէն գործունէութեան եւ կացութիւնը շարժում:

Կիներ ու աղջիկներ փութացին դէպի գետ, ջուր բերելու համար խոշոր պղինձէ ամաններով կամ այծենի տիկերով: Առեւտրականներուն եւ գործատուներուն կրպակները բացուեցան: Կարծր ճիւղերով ու տաղարթներով բռնուած էշերը թեթեւցան: Ամբողջ գիշերը քալող առանձին կարաւաններ, իրենց վարիչներու առաջնորդութեամբ, քալ կ'առնէին՝ ծանրակիր ու գանդաղաշարժ, դէպի բաները քանի մը փլխլած խաներու:

Այսպիսի կարաւաններէն մէկուն գլուխը գտնուող անհատ ձիաւոր մը հասնելով պատուհանարանին դրան առջեւ վար իջաւ: Թրքական ոսկի համազգեստին վրայ ճերմակ բուրդէ լայն արաբական վերարկու մը կը կրէր: Իր փոշոտած կօշիկները ցոյց կուտային գիշերանց կատարած երկար գնացքը ձիով: Ձիուն սանձէն բռնած՝ կարծես կը սպասէր որ մէկը գայ առնէ տանի զայն: Կարաւանն ալ հասաւ իր կարգին, եւ ձիաւորին առջեւէն կ'անցնէին կենդանիները յամրօրէն: Կարաւանին ծայրը գտնուած ձիաւորներէն մին անապարանօրէն ցատկեց թամբէն, երբ սպասողը առաւ եւ ձին առաւ անոր ձեռքէն:

— Մէկ ժամէն ետ կը դառնամ, Իսմայի՛լ,— ըսաւ արաբերէն ճերմակ վերարկուով մարդը: Հիմա անմիջապէս կառավարիչին կ'երթամ: Առա՛, առ պուրնուզս:

— Հոս ձեզի պիտի սպասեմ, պէյ, եւ ամէն բան պիտի պատրաստեմ ձեզի համար,— պատասխանեց ծառան, պուրնուզը ձիերէն մէկին համետին վրայ նետելով:

Համազգեստին ուսանոցը ցոյց կուտար թէ սպան թուրք բանակին զինուորական բժիշկ է, զօրավարի աստիճանով: Թանին դուռնէն կամաց կամաց դուրս ելաւ եւ իր առջեւ գտնուած հրապարակէն անցնելով գնաց Բաքքա քաղաքին կառավարիչ՝ Սառւտ Բեամիլ պէյի տունը:

Հոն հասնելուն իսկոյն առաջնորդուեցաւ կառավարական ամենաբարձր պաշտօնատարին աշխատութեան սենեակը: Կառավարիչը ոտքի ելաւ եւ շատ մտերմական կերպով ողջունեց զայն:

— Գալդ տեսայ,— ըսաւ կառավարիչը, երբ իր այցելուն նստաւ եւ ձեռքերուն մէջ պարեց որ սովորական սուրճը բերին:— Շատ շնորհակալ եմ քեզի, որ համբեր այս չեղումը ըրիր, ինծի այցելելու համար:

Զինուորական բժիշկը թեթեւնարուն կրթնեցաւ ետ ետ երթալով, եւ հետաքրքրական նայուածքներ կ'ուղղէր Սատտ Բեամիլի:

— Քեզի զատայ ճիշդ այնպէս ինչպէս կը մտածէի, տրիրլի բարեկամ,— պատասխանեց, եւ որովհետեւ ձեռքէս եկածը ըրի քեզի համար, արդէն իսկ պիտի գայի առանց քու հեռագրին:

— Մինչեւ հիմա աղէկ կ'երթամ, հոգ չէ: Բայց տատուրէն սխալ մինչեւ ուշ առնի գործերը չեն հասնիր: Երբ տարը անցնի, աւելի աղէկ պիտի ըլլայ: Ցոյսս քու վրայ դրած եմ, որպէսզի կառավարութեան մօտ ոյժ տաս եւ յաջողցնես առաջարկը այս անտանելի վիճակը փոխելու: Առիկա չի կրնար տեւել այսպէս: Դրամի կը կարօտիմ եւ ամէն բանէ առաջ ուտեստեղէնի: Պէտք ունիմ բժիշկի, հիւանդապահի, անկողինի, դեղի, Ինչպէս ամէն բան կը պակսի հոս, հոգալու համար ինծի ղրկուած այս մարդոց ահագին բազմութիւնը:

Տոքթ. Ֆրոնս, որ պատերազմը ծագելուն վրայ Լոնտոնէն Գերմանիա վերադարձած եւ յետոյ թրքական բանակին մաս կազմած էր, եւ որ Թուրքերէն եւ արաբերէն լեզուներուն մէջ իր հմտութեան հետեւանքով զինուորական բժիշկ կարգուեցաւ զօրավարի աստիճանով, ուսերը թօթուեց եւ պատուհանէն դուրս նայեցաւ, ուրկէց հեռուն աւազուտ բացատանին վրայէն դետը կը տեսնուէր:

— Կը վախնամ որ այդ մասին շատ բան պիտի չկրնամ ընել: Արդէն բանակին համար անգամ անհրաժեշտ պէտքերուն կէսը հազիւ կը ստանամ: Հոս կամ ուրիշ տեղեր գտնուած Հայերո՞ւն համար ինչ կը մնայ, նոյնիսկ եթէ կառավարութիւնը դիւրութիւն կամ նպաստ ունենայ անոնց օգնելու:

Բաքքայի կառավարիչը որ բոլոր ձեռքէն եկածը կ'ընէր դժբախտ հայ տարագրուածներուն չարչարանքներ մեղմացնելու համար, դժգոհի կամ բարկացողի ձեւքի շարժում մը ըրաւ:

— Այո՛, գիտեմ որ Կ. Պոլիսի մէջ մարդիկ ուրիշ հոգեր ունին, խիստ տագնապալից հոգեր, ուր մնաց որ Հայերով հետաքրքրուին, Սակայն ինչ որ ալ ըլլայ, առիկա դիմանալիք վիճակ չէ:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

վրայ, պահանջեցին Չեխոսլովաքիոյ հունգարաբնակ հողերը։ Երբ ճառախօսները Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի անունները կ'արտասանէին, բազմութիւնը կը ծափահարէր Գերմանիան, Իտալիան, Լեհաստանը եւ ուրիշ բարեկամ ազգեր։ Երեսփոխան մը յայտարարեց ․

— «Վերջապէս հնչած է ժամը դարմանելու Հունգարիոյ եղած անիրաւութիւնը։ Մեր համբերութիւնը սպառած է։ Երեսուն մի – լիոն Հունգարներ կը պահանջեն իրենց բաժնուած մէկ միլիոն եղբայրներուն վերադարձը»։

Ի՞նչ կ'ըսեն օտար թերթերը

«Լը Փօփիւլէր»ի մէջ Լէօն Պլում կ'աղաղակէ իր սեպտ. 22ի խմբագրականով․

– «Օգտուած՝ անյոյս կացութեան մը մէջ, ո եւ է աջակցութեան յոյս չունենալով դիմադրութեան համար, չեխ ժողովուրդը ենթարկուեցաւ ճակատագրի մը, որ պարտադրուած էր իրեն։

Աւելի լաւ պիտի ըլլար, եթէ Չեխերու տառապանքին եւ զայրոյթին վրայ չաւելցնէին կեղծաւոր կարեկցութեանց գարշանքը։ Ես չեմ կրնար խղճիս առջեւ պարտազանց գտնուիլ, լռեցնելով բողոքս։ Եթէ չէք ընդունիր, ոչ մէկ պարագայի մէջ իմ վրայ յոյս մի՛ դնէք, ըսաւ Ֆրանսան ։ Ուրեմն Ֆրանսական կառավարութիւնը ենթադրեց թէ մերժում մը կամ նոյնիսկ ձգձգուած վիճաբանութիւն մը պիտի ազատէր զինքը աջակցութեան այն պարտաւորութիւններէն որոնք բացորոշապէս կը կապեն զինքը Չեխոսլովաքիոյ։ Զօրութեամբ հասկցուած այս հաստատումին դէմ է որ կը բողոքեմ ես․․․ Այժմ Չեխոսլովաքիա տեղի տուած է անագորոյն ճակատագրին առջեւ։ Բայց տակաւին Լոնտոնի ծրագրին կը պակսի բան մը , էական բան մը ։ Անոր կը պակսի Գերմանիոյ Առաջնորդին վերջնական հաւանութիւնը։ Լոնտոնի ծրագիրը իր ամբողջութեան մէջ Պէրխթէսկատէնի ծրագիրն է, բայց Ֆիւհրէրը (Առաջնորդը) ինքը միշտ միեւնո՞յնն է։ Շաբաթ մը անցաւ երկու տեսակցութիւններուն միջեւ եւ այս չարքուան ընթացքին շատ բաներ փոխուեցան։ Անգամ մը որ Թումբը խորտակուի, բոլոր պահանջները, բոլոր ախորժակները ազատ ասպարէզ կը գտնեն։ Լեհաստան եւ Հունգարիա, դրդուած Մուսոլինիէն աւելի շատ քան Հիթլէրէն, իրենց բաժինը կը պահանջեն ։

Ի՞նչ պիտի ընէ Առաջնորդ - վարչապետը։ Ահա՛ թէ ուր հասաւ Եւրոպան ․․․

*** «Թան» անձկութեամբ կը հարցնէ իր խմբագրականին մէջ․

— «Պահ մը խորհեցէք թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ Եւրոպայի ապագան, եթէ լեհական եւ հունգարական պահանջներուն հետեւանքով, ուրիշ անդամատումներ նախատեսուին չեխոսլովաք պետութենէն, եթէ այդ երկրէն ուրիշ սահմանագլուխներ ալ վիճելի դառնան։ Մէկ կողմէ, Հունգարիոյ բանի միջամտութիւնը Գերմանիոյ կողքին մեքենաբար շարժման մէջ պիտի դնէ այն դաշնագիրը որ կը կապէ երեք պետութիւնները, եւ հետեւանքը պիտի ըլլայ ընդհարում մը զոր դժուար է սահմանափակել տեղին վրայ ։ Միւս կողմէ, Հունգարիոյ վերջնական հպատակումը գերմանական ազդեցութեան՝ ուղղակի մինչեւ Ռումանիոյ եւ ամբողջ պալքանեան շրջանին դուռները պիտի հասցնէ Գերմանիոյ քաղաքական եւ տնտեսական գերակայութիւնը։ Կացութիւն մըն է այս որուն առջեւ Ֆրանսա եւ Անգլիա պարտաւոր են սակայն ասոր խորհրդակցիլ եւ հաւաքական դիրք մը բռնել , երբ դեռ Եւրոպան նորէն չէ դրուած կատարուած իրողութեան մը առջեւ »։

** Իւմանիթէի մէջ (համայնավար պաշտօնաթերթ) Կապրիէլ Փէրի կը գրէ․

— «Փրակայի գաղափարը, իրաւարարութիւնը, հաշտարարութիւնը Ֆրանսական գաղափար մըն էր, այնպէս չէ՞, պարոն Լոուար երիօ։ Աւելորդ նշանաւոր առաջեալ Արիսթիտ Պրիանի գաղափարն էր ժընեւի մէջ — «Մէկդի՛ թնդանօթները եւ արշաւահարումները, իրաւարարութիւն եւ հաշտարարութիւն »։

Պոնէ – Տալատիէի բանաձեւն է․— «Մէկդի իրաւարարութիւնը եւ հաշտարարութիւնը․ ծունկի եկէք Գերմանիոյ թնդանօթներուն եւ արշաւահարումներուն առջեւ»։ Պ. Պ. Տալատիէ եւ Պոնէ կատարեցին գլուխ գործոց խայտառակութիւն մը։ Աւել, արհամարհել տուին Ֆրանսան Չեխոսլովաքիոյ կողմէ»։

«Լ'էփօք» (ազգայնական) կը յիշեցնէ Տալատիէի ճառերը՝ Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ եղած յանձնառութեանց գործադրութեան մասին, եւ բուռն դժգոհութեամբ կը կրկնէ, թէ պատերազմին առաջքը ոչ թէ առնուեցաւ , Չեխոսլովաքիոյ անդամահատումով, այլ պարզապէս յետաձգուեցաւ ։ Վտանգը աւելի ահաւոր է այսուհետեւ, կ'աղաղակէ թերթը ։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ ԱԼ ԻՐԱՐ ԱՆՑԱԾ Է

Պոլսոյ եւ Էնկիւրիի Թուրք մամուլը ջերմապէս գնահատելով հանդերձ Անգլիոյ վարչապետին «հերոսական ճիգը ի խնդիր խաղաղութեան», դիտել կուտայ, անգլօ-ֆրանսական ծրագրին առթիւ ․

· «Այսպիսի լուծում մը անշուշտ համաձայն է արդարութեան սկզբունքին, բայց չի փոխեր սա իրողութիւնը թէ նորէն բիրտ ուժն է որ կը պարտադրէ իր կամքը։ Ո՞ւր մնացին դաշնագիրները, յանձնառութիւնները, խոստումները։ Գերմաններէն վերջ, Հունգարացիները եւ Լեհերն ալ պահանջներ կը ներկայացնեն։ Փոքր պետութիւններ, միացէք եւ սպառազինուեցէք, ապաւինելով միայն ձեր սեփական ուժին »։

Թուրքիոյ քաղաքական շրջանակները կը յանձնարարեն ամենասերտ գործակցութիւն եւ համերաշխութիւն Պալքանեան Միութեան եւ սաադաբաթեան դաշինքով միացած պետութեանց, անխորտակելի ճակատ մը կազմելու եւ իւրաքանչիւրին ներքին թէ արտաքին սահմանները պաշտպանելու համար ։

*** Անգլիական նաւարաժին մը, որ Պոլսոյ ջուրերը գացած էր, հրաման ստացաւ ստիպողաբար վերադառնալու։ Մարտանաւերը պիտի այցելէին նաեւ պուլկարական եւ ռումանական ջուրերը, բայց ամբողջ ծրագիրը չեղեալ համարուեցաւ ։

Հ. Յ. Դ.

Փա րիզ

ՊԱՆԵՅՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Ա·ծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «կորիւն» Ակումբին մէջ,

ՌՈՒՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, ընկ. Գեղամեանի բնակարանին մէջ. կարեւոր օրակարգ

ԻՍԻ ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մշօ», «Վռամեան», «Մուրատ», «Սէքէմեան» եւ «Արդութեան» խումբի բոլոր ընկերները 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ծանօթ ճաւաքավայրը։ Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւն։

Գաւառ

ՑԷՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, սովորական վայրը։ կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները։ կարեւոր օրակարգ՝ կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարզպետ» խումբի ժիրթական դասախօսութիւնը՝ 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին։ կը դասախօսէ Ընկ. Ա. ՔԷՕՍԷՅԵԱՆ. Նիւթը՝ «Նոր սերունդի կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը»։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, սովորական ճաւաքատեղին օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր ճաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ, Ներկայանալ անդամատոմսով։ Ներկայ կ'ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

Գ. ՕԼԱՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ, կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի բացառիկ ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, կարեւոր օրակարգ. Ներկայ պիտի ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԳՈՒՅԱՐԻՋԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Սեդրակեաններու բնակարանը, կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԼԻՈՆԻ Երջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Սէն Մորիսի «Ցաւուպ» խումբի ընկերները, 25 Սեպտ., կիրակի առաւօտեան ժամը 10ին, սովորական ճաւաքատեղին։

Նոյնպէս ժողովի կը հրաւիրէ Նէօվիլի «Երկաթ» խումբի ընկերները, 24 Սեպտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական ճաւաքատեղին։

Պարտաւորիչ Ներկայութիւն։

Սոյն ժողովներուն կը մասնակցի Երջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

Հ. Յ. Դ. Մ. ՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՆԻԿՈԼ ԴՈՒՄԱՆ խումբի ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին, սովորական տեղը

ՔԱՌԻ խումբի ժողովը, կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին։ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ

ՀՕՑԱՍՏԱՆ ենթակոմիտէի ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ․․ին

ԽԻՃԱԿ խումբի ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին։

ՎԱՀԻ ԵՆՐՕ խումբի ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 2ին։

ՀԱՄԱԶԱՍՊ խումբի ժողովը 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին

Սոյն ժողովներուն ներկայ կ'ըլլան Երջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչները։

ԱՐԱՐԱՏ ՀՆԳԱՄԵԱՅԻ 20ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ս. ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

25 Սեպտեմբեր, Կիրակի, Շոփէ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ

18 Bld Michelet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ՊԸՆՈՒՐԸ Տ'ԱԶԻ

(Հրաւիրուած փարիզէն)

Հանդէսին հրաւիրուած են Ֆրանսական զինուորական եւ քաղաքային իշխանութեանց ներկայացուցիչները եւ հայ ազգային կազմակերպութիւնները։

Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 3.30ին

Ընկ. Թէքէեան լուսալ ձայնով պիտի ներկայացնէ Մուսա լեռան քառասուն օրերէն գրուածներ։

Դերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ կը ներկայացնէ «ԵՍ ՄԵՌԱԾ» դաւեշտը։

Հանդէսի ընթացքին ոստիոյով նուագ (հայերէն եւ ֆրանսերէն) Պ. ԱՀԱՆՉԻ։

Կ'երգեն․ Պ. Պ. ԽԻՒԹԷԼԵԱՆ, Մ. ԲՐՈՒՏԵԱՆ, Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ։ Ֆրանսերէն արտասանութիւն մը՝ փոքրիկն Օր. Մ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԷ։ Հայկական պար՝ Պուլվար Օտտոյի Կապոյտ Խաչի սանուհիներու կողմէ։ Կ'երգէ Օր. ԳԵՐԱՍԻՄԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Քոնսէրվաթուարէն)։ Ջութակ՝ Պ. ԼԵՒՈՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ (Մարսէյլի Ելամշտական Լիսէէն) եւ Օր. ԷՄՄԱ ԵԱԿՈՒԲԵԱՆ, Օր. ՀԵՐՈՍ ՔԸՄԱՐԸՆԵԱՆ (Մարսէյլի Քոնսէրվաթուարէն) որոնց դաշնակով կ'ընկերանայ Madame SUZANNE ANDRÉ։

Մուտքը ազատ է

Միութեան վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ տեղւոյն վրայ

Կը խնդրուի ծաղկեպսակ չի բերել։

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կը տօնուի Արարատի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձը ինչպէս նաեւ Արուրեանի գլուխին պաշտօնական յանձնումը։

Կիրակի, 9 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Երրորդ Թաղապետութեան սրահին մէջ։

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԿ. Տ. ԹԷՔԷԵԱՆԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Գ. ԽՐԱՅԵԱՆ

Հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութիւնները, ինչպէս նաեւ հայ կազմակերպութիւնները եւ Ֆրանսական Նախկին պատերազմիկներու Միութիւնը։

Գեղարուեստական մաս բաժին, որուն կը մասնակցի Ֆրանսական Նախկին Պատերազմիկներու եւ Հաշմանդամներու Միութեան 60 հոգինոց նուագախումբը (Harmonie U. M. A. C.)։

Կ'երգեն Օր. ՇՄԱՎՈՆԱՐ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (Լիոնի Քոնսէրվաթուարէն) եւ Օր. ԱՐՓՈՒՀԻ ԼԻՒԼԷՃԵԱՆ։

Լուսարձակով պիտի ներկայացուի Մուսա լեռան քառասուն օրերու հերոսամարտէն դրուագներ։

ԺՈՂՈՎԱՏԵՂԻ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Արմէնեան» սրահին մէջ։

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ

Առնուվիլ - լէ - Կոնէսի Վարդանանց Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ 25 Սեպտեմբեր կիրակի օր, Վարդապետ Նշան ․․․ եւ եկեղեցւոյս անուան 7րդ տարեդարձին առթիւ պիտի կատարուի մատաղօրհնութիւն։ Պիտի պատարագէ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան ․․ հրաւիրուի շրջաններու եւ փարիզի բարեպաշտ ժողովուրդը։ Սկիզբ ․․․ մերգութեան ժամը 8.30, Ս. Պատարագ՝ 10.30։ Շոգեկառքը կը մեկնի Կառ տիւ Նորէն ստորեւ ժամը 8․․, 8.49, 8.59, 9.40, 10.05, եւ 10.36։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անուն Մարիամ, հօր անուն Յովակիմ։ 1928ին կը գտնուէր Յունաստան։ Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France։

— Կը փնտռուի Մարաշցի Անտոն Պալճեան և իր կինը՝ Շուշանիկ Քէօրօղլեան, Հալէպէն եկած Մարի Ալթունեան անունով St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին։ Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine)։

La Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A DER (ACOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	365 ֆրանք	180 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 25 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3844

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՀԱՒՈՐ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

Օրուան լուրերը մեկնութեան չեն կարօտիր։ Եւ ամէն կողմ կը լսուի միեւնոյն հարցումը.— խաղաղութի՞ւն թէ պատերազմ։

Մտահոգութիւնը այնքան խոր է, որ նախկին վարչապետը, Լէոն Պլում անձկութեամբ կը թախանձէր, որպէսզի նախագահ Ռուզվելթ անմիջապէս խօսքն արտասանէ, «իբրեւ աշխարհի ամենամեծ հեղինակութիւնը» եւ գիտակցութիւն հոլակել տայ։

Վերջին լուրերու համաձայն, ամէն յոյս կորսուած չէ տակաւին։ Չէյմպըրլէն Լոնտոն վերադառնալէ առաջ նոր տեսակցութիւն մը ունենալով Հիթլէրի հետ — տեսակցութիւն մը որ շատ պաղ կը համարուի — հաւանիր է որ Չեխերը անմիջապէս պարպեն գերմանական շրջանը որ ամբողջութեամբ Գերմանիոյ յանձնուի շատ լայն սահմաններով։ Փոխադարձաբար, Հիթլէր յանձն առած է սահմանը չանցնիլ եւ երկու - երեք օր սպասել, մինչեւ որ Չեխերը ժամանակ ունենան պարպելու։ Անգլիոյ վարչապետը պայմանները Փրակա հաղորդած է գիշերանց։ Առկախ կը մնան Լեհերու այս Հունգարներու պահանջները, որոնց յետաձգումը պահանջած է Անգլիոյ վարչապետը։ Վերջնական լուծումը կախուած ունի Փրակայի պատասխանէն, ինչպէս եւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի խորհրդակցութիւններէն։

Գ. Տալատիէ զեկոյց մը հրատարակել տալով զինուորական զգուշութեանց մասին, յայտարարեց թէ անոնք ընդհ. զօրաշարժի հանգամանք չունին։ Որոշուած է առժամաբար կանչել կարգ մը պահեստի դասեր, եւ, զինուորական փոխադրութիւնները դիւրացնելու համար, քննադրութիւններ կատարել երկրին կարգ մը մասերուն մէջ։

*** Մուսոլինի, որ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի կացութեան ելեւէջներուն, երէկ առտու նոր ճառ մը խօսեցաւ Փատովայի մէջ, շեշտելով թէ Իտալիա կանգնած է Գերմանիոյ կողքին։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԶՕՐԱՇԱՐԺԸ

Երէկ առտու Փարիզի պատերուն վրայ կը կարդացուէին ազգ. պաշտպանութեան նախարարին յայտարարութիւնները, անմիջական զօրաշարժի մասին, որ վճռած էր գիշերանց։ Ուրբաթ կէս գիշերէն առաջ վարչապետը, որ միեւնոյն տեն ազգ. պաշտպանութեան նախարար է, պատերազմական նախարարութեան հրաւիրեց սպարապետը՝ Զօր. Կամլէն եւ նաւատորմին ընդհ. հրամանատարը՝ ծովակալ Տարլան, երբ հաստատուեցաւ չեխական զօրաշարժը։ Ուրիշ զգուշական միջոցներ ալ ձեռք առնուեցան երէկ, եւ վարչապետը ժամէ ժամ լուրի կը սպասէր, Լոնտոն երթալու համար։

Վարչապետը ունկնդրութեան ընդունելով իր կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակցութիւնը, պարզեց կացութեան ծանրութիւնը։ Այս առթիւ հետեւեալ ծանրակշիռ յայտարարութիւններն ըրաւ.

— « Եթէ Չեխոսլովաքիա յարձակման ենթարկուի, զօրաշարժի հրաման պիտի արձակեմ, որովհետեւ Ֆրանսա պէտք է կատարէ իր փոխադարձ օգնութեան յանձնառութիւնը։ Կարելի է տարբեր կարծիք ունենալ այս մասին, բայց իմ տեսակէտս այս է։ Եթէ հարցը միայն Զուտէթներու մասին ըլլայ, հարկադրուած եմ խորհրդակցիլ Լոնտոնի եւ իր պաշտօնակիցներուս հետ։

Երբ քանի մը ժողովականներ աւելի նեղացուցիչ հարցումներ կ'ուղղէին, վարչապետը կարճ կապեց, յայտարարելով.

— « Ես դիւանագիտութիւն չեմ կրնար ընել հանրային հրապարակի մը վրայ »։

Հարցումներ եղան նաեւ խորհրդարանի վերաբացման մասին։ Վարչապետը պատասխանեց թէ ի հարկին խորհրդարանը նիստի պիտի հրաւիրուի, ստանձնելու համար իր պատասխանատուութիւնները։

Եւ աւելցուց.— Ֆրանսա կատարած է եւ դեռ կը կատարէ վերջնական փորձ մը խաղաղութեան համար։ Հասած ենք վիճումներու ծայրագոյն սահմանին »։

Արմատական խմբակցութիւնը անգամ մը եւս իր կատարեալ վստահութիւնը յայտնեց կառավարութեան։

*** Մասնակի զօրաշարժի հրամանը կը վերաբերի այն պահեստի սպաներուն, ենթասպաներուն եւ զինուորներուն որոնց տետրակներուն կցուած ճերմակ թուղթին վրայ նշանակուած են 2 եւ 3 թիւերը։ Բոլորն ալ պարտաւոր են անմիջապէս միանալու իրենց պատկան զօրամասերուն, առանց որ եւ է ազդարարութեան սպասելու։ Աւելորդ է ըսել թէ խնդիրը կը վերաբերի արեւելեան սահմանագլուխին եւ մասնաւորապէս Մաժինոյի գծին։

*** Անգլիական թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա հետեւեալ պայմանները դրած է.—

1. Անմիջապէս կրճատել չեխական բանակը.— 2. Անուղղակի հսկողութեան տակ առնել չեխական զինագործարանները եւ թոյլ չտալ որ ապրանք ծախեն Գերմանիոյ թշնամի պետութեանց.— 3. Խզել Չեխոսլովաքիոյ դաշնակցութիւնները Խ. Միութեան եւ Ֆրանսայի հետ.— 4. Չեխական կառավարութիւնը որ եւ է նոր դաշնակցութիւն պիտի չկրնայ կնքել առանց Գերմանիոյ հաւանութեան։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Չէյմպըրլէն առաջարկած է.—

1. Միջազգային յանձնաժողով մը կազմել, նոր սահմանները գծելու համար.— 2. Անմիջապէս ցրուել զօրաշարժի ենթարկուած գերմանական եւ չեխական բանակները.— 3. Խաղաղութեան կոչ մը ուղղել բրիտանական, գերմանական, ֆրանսական եւ իտալական կառավարութեանց կողմէ.— 4. Միջազգային երաշխաւորութեան տակ առնել Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմանները։

*** Գերմանական զօրքը զանազան շարժումներ կը կատարէ Մինխէնի շրջանին մէջ։ Բազմաթիւ նոր զինուորներ կը հանեն ռազմամթերքով։ Փողոցներու մէջ անցուդարձը դադրած է այս պատճառով։

*** Միջոցներ կը խորհուին կազմակերպել դիմակներ տրամադրելու համար Փարիզի ժողովուրդին։ Պատսպարաններու մասին ալ կարգադրութիւններ եղած են։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆ ԼՈՆՏՈՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ ԱՌԱՆՑ ՀԱՄԱՁԱՅՆԵԼՈՒ ՀԻԹԼԷՐԻ ՀԵՏ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶՕՐԱՇԱՐԺ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՄԷՋ, ՄԱՍՆԱԿԻ՝ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Գերմանական բանակին շարժումները եւ Պ. Տալատիէի ազդարարութիւնները

Կացութիւնը մէկ անգամէն ծանրացաւ ուրբաթ առտու, ընդհանուր յուսահատութեան մը մատնելով ամբողջ աշխարհը։

Կարգադրուած էր որ այդ առտու ժամը 11.30ին շարունակուին Չէյմպըրլէնի եւ Հիթլէրի խօսակցութիւնները, Կոտըսպէրկի մէջ։ Տեսակցութեան ժամը կը մօտենար, երբ անգլիական պատուիրակութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.

— « Վարչապետ Պ. Չէյմպըրլէն վարչապետ Հիթլէրի նամակ մը ուղղեց, որուն կը յուսացուի թէ պիտի պատասխանէ։ Ուստի յետաձգուեցաւ երկու վարչապետներուն հանդիպումը որ տեղի պիտի ունենար այս առտու »։

Ժամէ ժամ կը սպասուէր Հիթլէրի պատասխանին, որ սակայն կ'ուշանար, աւելցնելով մտահոգութիւնը։ Ժամը 1ին լուր առնուեցաւ թէ Հիթլէր պատրաստած է իր պատասխանին նախագիծը, բայց տակաւին կը խորհրդակցի իր խորհրդականներուն հետ։ Գերմանական շրջանակներու մէջ կը խոստովանէին թէ բաւական լուրջ դժուարութիւններ ծագած են, բայց դիտել կուտային թէ ամէն խորհրդաժողովի առթին տագնապներ կը ծագին, հետեւաբար պէտք չէ յոյսերն աւելի յուսահատ ըլլալ։

Ժամը 1.30ին Հիթլէրի արարողապետը Պ. Չէյմպըրլէնի ներկայանալով, ճաշի հրաւիրեց զայն, քանի որ Հիթլէրի պատասխանը չէր հասած տակաւին։

Ժամը 3.15ին Պ. Չէյմպըրլէնի մէկ ներկայացուցիչը կը ծանուցանէր թէ Հիթլէրի պատասխանը չէ հասած տակաւին։

Ժամը 3.35ին Անգլիոյ վարչապետը ստացաւ Հիթլէրի պատասխանը։

Ժամը 4ին գերմանական շրջանակները կը հաղորդէին թէ հաւանական չէ որ խօսակցութիւնները վերսկսին ժամը 5էն առաջ։

Ժամը 4.30ին գերմանական շրջանակներու մէջ կը հաւաստէին թէ Պ. Չէյմպըրլէնի ուղղած նամակը վաւերագիր մըն է որ պիտի ներկայացուի բանակցութիւններէն վերջը, տեղի չտալու համար սխալ մեկնութեանց։ Միեւնոյն ատեն կը հաղորդէին թէ նամակը բաւական երկար է եւ կը ճշդէ քննուած խնդիրները, ուրուագծելով նախատեսուած լուծումները։

Ժամը 5ին Հիթլէրի թարգմանը, Տոքթ. Շմիտ մեկնեցաւ Պ. Չէյմպըրլէնի հիւրանոցէն, ուր մնացած էր մէկուկէս ժամ, Հիթլէրի պատասխանը յանձնելէ վերջ։

Ժամը 6ին Պ. Չէյմպըրլէնի խորհրդականը եւ Պերլինի անգլիական դեսպանը գացին Գերմանիոյ արտաքին նախարարին մօտ, իսկ վարչապետն ու միւս պատուիրակները մնացին հիւրանոցը։

Ժամը 7ին Չէյմպըրլէնի գլխաւոր խորհրդականը հաղորդեց թէ վարչապետը կը խորհի Լոնտոն վերադառնալ շաբաթ առտու, գիշերը տեսակցութիւն մը ունենալով Հիթլէրի հետ։ Թէեւ նոր ճիգ մը պիտի փորձուէր այդ խօսակցութեան ընթացքին, բայց առ այժմ ձախողած կը համարուին բանակցութիւնները։ Կը կարծուի թէ Գերմանիա մերժած է Անգլիոյ պահանջած երաշխաւորութիւններն եւ հաւաստիքները։

Ժամը 7.30ին Պերլինի բրիտանական դեսպանը, որ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին այցելած էր Չէյմպըրլէնի խորհրդականին հետ, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ։ Ցետոյ նախարարը Հիթլէրի քով գնաց, զեկուցում տալու համար։ Անգլիացի պատուիրակները մնացին հիւրանոցին դահլիճը։ Ցետոյ հրաւիրուեցան Ֆոն Ռիպպէնթրոփի կողմէ որուն հետ նոր խօսակցութիւն մը ունեցան եւ վերադարձան իրենց հիւրանոցը։

Ժամը 8ին գերմանական զեկոյց մը կը հաղորդէր թէ Պերլինի բրիտանական դեսպանը եւ Պ. Չէյմպըրլէնի խորհրդականը բաժնուեցան Գերմանիոյ արտաքին նախարարէն։

Ժամը 10.15ին գերմանական աղբիւրէ կը հաղորդէին թէ Պ. Չէյմպըրլէն Հիթլէրի հիւրանոցը գացած է իր խորհրդականին, դեսպանին եւ գերման արարողապետին հետ, վերջին տեսակցութիւնը ունենալու համար Հիթլէրի հետ։

Ժամը 10.32ին Անգլիոյ վարչապետը Օթէլ Տրէզէն հասնելով, անմիջապէս առանձնացուեցաւ Հիթլէրի մօտ։

Ժամը 12.25ին Անգլիոյ վարչապետը տակաւին կը խօսակցէր Հիթլէրի հետ։

Այս խօսակցութիւն ալ գոհացուցիչ արդիւնքի մը յանգած չըլլալով, Անգլիոյ վարչապետը շաբաթ առտու (երէկ) վերադարձաւ Լոնտոն, խորհրդակցելու համար իր կառավարութեան հետ։

կական զօրքը։ Այս առթիւ կ'ըսուէր թէ Չէյմպըրլէն յանձն առած է չեխական կառավարութեան հաղորդել այս առաջարկը, միեւնոյն ատեն խորհրդակցելով իր կառավարութեան հետ։

ԶՕՐ ՈՒ ՑԱՄԱՔ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի, « Լ'Էօվր »ի դիւանագիտական աշխատակիցը, որ ընդհանրապէս պաշտօնական շրջանակներէ կը քաղէ իր տեղեկութիւնները, հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ երկու վարչապետներուն միջեւ փոխանակուած նամակներու մասին.—

Պ. Չէյմպըրլէնի նամակը բացորոշ պատասխան, այո կամ ոչ կը պահանջէր Հիթլէրէն, կարգ մը հարցերու մասին։ Նամակը չոր էր եւ պաղ, եւ կը յիշեցնէր.— Մեծն Բրիտանիա զօրաւոր յայտարարութիւն մը կը պահանջէ Հիթլէրէն թէ որ եւ է յարձակում պիտի չգործէ Չեխոսլովաքիոյ դէմ, բանակցութեանց ընթացքին եւ թէ գերմանական բանակը պէտք է վերջացնէ զօրաշարժը։ Հիթլէր, որ առտուն տեսած էր իր զօրավարները, պատասխանեց քիչ մը նեղուած, բայց առանց տեղի տալու դրուած հարցերու մասին։ Այդ միջոցին երկարօրէն խորհրդակցած էր նաեւ իր արտաքին նախարարին հետ եւ դիտէր Խ. Միութեան եւ Լեհաստանի միջեւ փոխանակուած ծանուցագիրները։

Քանի մը վայրկեան վերջը, Հիթլէր կարծես տեղի տալու տրամադիր էր, բայց իր երկու խորհրդականները թելադրեցին անդրդուելի մնալ։ Այդ առթիւ բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան անգլիացի եւ գերման պատուիրակներուն միջեւ։ Այս խորհրդակցութիւններէն վերջն էր որ Չէյմպըրլէն որոշեց Լոնտոն վերադառնալ, վերջին տեսակցութիւն մը ունենալով Հիթլէրի հետ։

Հիթլէր կը բարձրացնէ ձայնը եւ կը սպառնայ

Միշտ նոյն աղբիւրին համաձայն, Հինգշաբթի առտու Հիթլէր հաւաստած էր իր ընդհ. սպայակոյտին թէ որ եւ է դաշնագիր պիտի չստորագրէ, մինչեւ որ սահմանամերձ ամրութիւնները գերմանական բանակին ձեռքը չանցնին։ Այս առթիւ ըսած է իր արտաքին նախարարին.

— « Հին սպուհը (Չէյմպըրլէն) իմ ստորագրութիւնս պիտի չտեսնէ, մինչեւ որ ամրութիւններ ձեռքս չանցնին։ Այն ատեն պիտի որոշեմ թէ ինչ կը ստորագրեմ։

Հիթլէր յայտարարած է թէ չեխական նոր կառավարութեան կազմութիւնը գրգռիչ քայլ մըն է։ Չէյմպըրլէնի հետ խօսած ատեն, Հիթլէր քանիցս բարձրացուց իր ձայնը, եւ իւրաքանչիւր խօսքը կը վերջանար բռնութեան սպառնալիքով։ Թարգմանը կը ջանար քիչ մը չափաւորել շեշտը։ Երբ կարգը եկաւ երաշխաւորութեանց, Չէյմպըրլէն իր կարգին բարձրացնելով շեշտը, դիտել տուաւ թէ այդ երաշխաւորութիւնները անգլիական գործեր են եւ Գերմանիոյ կամքէն կախում չունին. Առաջին օրուան խօսակցութիւնները ապարդիւն անցան, քարտէսագէտներու մասնաւոր խորհրդակցութիւններէն որևէ վերաբերէին չեխական նոր սահմաններուն։ Ուստի համաձայնութիւն չգոյացաւ հաւաքական զեկոյցի մը մասին եւ Չէյմպըրլէն գոհացաւ զեկոյց մը ուղղելով մամուլին։ Այդ իրիկունն իսկ (Հինգշաբթի) կ'ուզէր Լոնտոն վերադառնալ, խորհրդակցելու համար իր կառավարութեան եւ Փարիզի հետ, բայց Հիթլէր սպառնաց թէ բանակցութեանց խզում պիտի նկատէ իր մեկնումը եւ պիտի հարկադրուի զինեալ միջամտութիւն հրամայել։ Եւ հետեւաբար ուղղակի գիծ մը հաստատել տուաւ Կոտըսպէրկի եւ Լոնտոնի միջեւ, որպէսզի Չէյմպըրլէնի մեկնումը անհրաժեշտ չհամարուի եւ կարենայ նոր խօսակցութիւն մը ունենալ ուրբաթ օր։

Կէս գիշերին տեսակ մը սրտարեկութիւն կը տիրէր անգլիական շրջանակներու մէջ։ Հիթլէր առիթողաբար իր մօտ կանչած էր ընդհ. սպայակոյտին պետը։ Իր քով են արդէն սպարապետը եւ ուրիշ զօրավարներ, եւ նոյն օրը կը սպասուէր նաեւ Լեհաստանի արտաքին նախարարը։ Հիթլէր կ'ուզէր կատարուած իրողութեան առջեւ դնել աշխարհը, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի խորհրդարաններուն վերաբացումէն առաջ։

Ուրբաթ իրիկուն, բրիտանական ձայնասփիւռին ազդարարը (սփիքըր) այսպէս կը սկսէր իր զեկուցումը.— « Սիրելի ունկնդիրներ, ահաւասիկ սեւ լուրեր ...»։

Չեխական ընդհ. զօրաշարժը վեց լեզուով

Կացութեան ծանրացումը կայծակի արագութեամբ տարածուած էր ամէն կողմ։ Չեխական կառավարութիւնը անմիջապէս ընդհանուր զօրաշարժ հրատարակեց, գործադրելի՝ վեց ժամէն։ Զօրաշարժի հրամանագիրը կարդացուեցաւ չեխերէն, յետոյ սլովաքերէն, գերմաներէն, հունգարերէն, ռութէներէն եւ լեհերէն։ Հրամանագիրը կ'ըսէ թէ բոլոր զինուորցուները պէտք է անմիջապէս մեկնին իրենց յատկացուած վայրերը։ Բոլոր անհատական ձիերը, կառքերը, ինքնաշարժները, օդանաւերը գրաւման ենթակայ են։ Քաղաքային օդագնացութիւնը արգիլուած է։ Զինուորական լուրերը խիստ գրաքննութեան ենթարկուած են։ Ձայնասփիւռի միջոցաւ եղած յայտարարութիւնը կը վերջանայ հետեւեալ կոչով.

— « Քաղաքացիներ, հասած է վճռական ժամը։ Յաջողութիւնը կախում ունի իւրաքանչիւր քաղաքացիէ։ Թող ամէն մէկը իր ուժերը տրամադրէ հայրենիքին։ Արի եղէք եւ հաւատարիմ։ Մեր պայքարը արդարութեան եւ ազատութեան պայքար մըն է։ Կեցցէ՛ Չեխոսլովաքիա »։

Զօրաշարժի հրամանագիրը կը վերաբերի բոլոր զինուորցուներուն, մինչեւ 40 տարեկան։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՏԱՂ՝ ՁՕՆՈՒԱԾ ԳՐՔԵՐԻՆ

Օ՜, գրքերի աշխարհը — տիեզերք է անեզր :
— Արեւների նման բազմադէմ ·
Եւ աստղերի նման, ե՛ւ շողերի —
Ես սիրում եմ գրքերը, որ աշխարհի մասին
Բարբառում են անձուկ ու մտերիմ :
Տարփանքով, ինչպէս պտտաներ,
Ես սիրում եմ գրքերը թէ՛ նոր, թէ՛ հին,
Թէ արուեստով գրուած, թէ անարուեստ :
Բայց եւ կամքով անշեղ, ինչպէս ղեկավարը,
Ինչպէս այրն է հասուն ձգտում սիրած գործին ,—
Ես սիրում եմ գրքերի աշխարհը ,
Իմ խոհերի վսեմ այրումին :—
Նրանք շատ են ու բազմադիմի, տարբեր ու գունագեղ,
Ծնւած զանազան դարերում ու երկրներում ,
Իւրաքանչիւրը բերում է մի առանձին պարգեւ,
Իւրաքանչիւրն իր մէջ մի աշխարհ է կրում :—
Մեր կեանքի երկար ճանապարհին
Հանդիպում են նրանք հեռուից ,
Եւ դառնում են ընկեր ու մտերիմ ,
Կամ մնում են անցած տարիների յետեւ :
Ոմանք էլ դառնում մինչեւ ի մահ
Մի քանիսը միայն՝ անդաւաճան յաւէտ ,
Եւ այնպիսի գրքեր կան, որ չարքերի նման
Հալածում են մեզ մինչեւ վե՛րջ,
Գրքեր կան ,որ կեանքում մի ակնթարթ միայն
Մեզ ժպտալով՝ անցնում են ու կորչում ,
Բայց նրանցից մնում է մեր սրտերում մի բան,
Որ տարիներ նոյն մեզ անրջում :
Գրքեր կան, որ խոժոռ են ու խստադէմ ,
Ինչպէս ուսուցիչը, կամ առաջնորդը ,—
Եւ այնպիսի գրքեր ես գիտեմ ,
Որ հայրերի նման անհաղորդ են:
Աղջիկների նման սեթեւեթ
Կան կարկաչուն գրքեր, որ հանդիպում են մեզ,
Հրապուրում, գերում — եւ մոռացւում յաւէտ ..
Օ՜, գրքերի աշխարհը — Տիեզերք է անեզր :—
Նրանք շա՜տ են ու բազմադիմի ,
Իւրաքանչիւրն իր մէջ մի աշխարհ է ուրոյն ,
Եւ պատմում են նրանք մեզ աշխարհի մասին
Խօսքերով անկրկնելի եւ անազորոյն :—
Կան անզգեստ գրքեր, կան պճնազարդ,
Ֆոլիանտներ, որոնք սնամէջ են, ինչպէս
Աստրական արքայ Բալթազարը,
Որ պճնում էր կինն պչրուհու պէս :
Եւ անպաճոյճ գրքեր կան, որ բնութեան նման
Խառնիխուռն են թւում, խառնիճաղանճ ,
Բայց գերում են, կապում մինչեւ ի մահ ,
Եթէ անխոնջ ոգով եւ տքնութեամբ ջանաս
Խորասուզուել, բանալ գաղտնիքները նոցա ,
Նոցա ներքին դաշնութիւնը հասկանալ ,—
Այդ գրքերը խոհի ամրոցներ են գցած ,
Եւ կը բացուեն քո դէմ, եթէ լինես անահ ,
Գրքեր կան որ դղեակ նման են հսկայական
Դղյակների, սակայն ներս ես մտնում դու երբ —
Գաղջ՝ շնչում է դէմքիդ անմայութեան փոշին ,
Եւ սեղմում է կոկորդդ մի մեռեալ ձեռք :
Անտառների նման գրքեր կան թանձր ու մութ,
Կան ովկիանի՜ նման անհուն գրքեր ,
Կան զեփիւռի նման, նման քամո՜ւ,
Կան, որ զգւում են մեզ, ինչպէս ձեռքեր :
— Եւ սրինգի ձայնով կան գրքեր ,
Եւ որոտի ձայնով կան գրքեր ,
Եւ կան անձա՜յն գրքեր, որ լռին
Սրսկում են մեր սիրտը եղերական կրքեր ...
Օ՜, գրքերի աշխարհը — Տիեզերք է անեզր , —
Ես սիրում եմ նրանց բազմախորհուրդ
Այս խինդութիւնը դաշն, անկրկնելի ,
Նրանց միջեւ եղած տարբերութիւնն այս խոր ,—
Եւ բոլորն են նրանք ինձ սիրելի :
Արեգակի բոլոր երանգների նման,
Տիեզերքի նման բազմակեզու —
Ես սիրում եմ նրանց երփներանգ
Այս հուրերը կիզուն :
Եւ բնութեան բոլոր ձայների ,
Եւ մարդկային կեանքի բուրմունքների բոլոր
Այս ճառագումն եմ ես սիրում վերին,
Այս բո՛յր մշտահոլով :
Եւ այս ամէնը՝ մեծ մի դաշնութիւն կազմած ,
Կազմած ուրոյն մի կեանք, մի ինքնամփոփ աշխարհ —
Մեր տների փայտեայ դարակներում բազմած՝
Ապրում են լո՛ւռ կեանքով եւ կենդանի են յար ,
Ես սիրում եմ նրանց լաբիրինթոսը այս լուռ ,
Նրանց երի՜, գոյնի՜ շռայլութիւնն այս մեծ ,
Ինձ սիրելի է միշտ բազմազեղումն այս խոր
Օ՜, գրքերի աշխարհը — տիեզե՜րք է անեզր :

« Գիրք ճանապարհի » ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑ

ԱՖՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

4.— ԵՐԿՐԻՆ ԱՆՈՒՆԸ

Այն օր, մեկնելով Եւրոպայէն, առաջին անգամ ոտք կը դնէ աֆրիկեան հողին վրայ, եւ անոնք որ դպրոցական յիշատակ - ծանօթութիւններ միայն ունին Աֆրիկէի մասին, կ'ենթադրեն տեսնել, շոգենաւէն դուրս ելած - չելած, ուղտեր, ջայլամներ, ծառացած օձեր, վագրեր, յովազներ, ու սեւամորթներ, արմաւենիներ, տա՜ք, աւա՜ք, անծայրածի՜ր աւազ:

Ահա թէ ինչո՛ւ Եւրոպացիները, անոնք որ բնակութիւն հաստատած են այստեղ, հեգնանքով կ'ըսեն բարեկամ ճամբորդին, որ դուրս կ'ելլէ շոգենաւէն ու կ'իջեւանի իրենց մօտ ·

— Հէ՞, ջայլա՛մ տեսնելու եկար, հէ՞ ...

Այդպէս կ'ողջունէր նաեւ զիս Ֆրանսացի շատ համակրելի երիտասարդ մը, Անրի Մարթէն :

Ի՜նչ ջայլամ, ի՜նչ վագր կամ ի՜նչ անապատ, Հիւս - Աֆրիկէն երկիր մըն է դրախտային գեղեցկութեամբ: Գունաւոր քարթ - փոսթալներու վը - րայ՝ կարծես նկարիչ մըն է չիներ զայն: Կամ պարիկները, գրօսանքի ժամանակ, թուխ ու ծաղիկ են ափ - ռեր ամէն կողմ, յետոյ մոռցեր՝ հեռացեր: Ու թերեւս Եհովան, երբ ըզբաղած էր աշխարհի ստեղծումով, լաւ մը յոգնած, չափն ու ձեւը մոռցած՝ երանգապնակին ամբողջ գոյները, ու մանաւանդ լոյսը հոս է թափեր: Արդարեւ, երբ ճամբորդը կը կտրէ Միջերկրականը հիւսիսէն հարաւ, առաջին բաղդատութեամբ մը պիտի ըսէ թէ Եւրոպան կը նմանի սալը մոմնոց ելեկտրական լամփով մը լուսաւորուած մթնշաղ սենեակի մը, մինչ Աֆրիկէ լուսաւորուած է արփահեղեղ ջահերով,— լո՜յս, լո՜յս եւ ո՜րքան լոյս է ամէն կողմ եւ ամէն առարկայ, որ կը վախնամ թէ Թափանցիկ կը դառնամ ես ալ :

Եւ վերջապէս պէտք չէ կարծել երբեք թէ բարբարոս երկիր մըն է Աֆրիկէն,— ձիշդ է, վարաշրջաններ եղան, երբ բարբարոսացաւ, վայրենացաւ, ոչ զարմաւ զաւաններու եւ ծովահէններու, այսուհանդերձ փառաւոր պատմութիւն մը ունի իր եւեւ եւ մեծ քաղաքակրթութիւն մը :

✕

Աֆրիկէ ծանօթ է բազմաթիւ անուններով,— հին մատենագիրները զայն կոչած են Եթովպիա, Լիբիա, Եթերիա, Հեսպերիա, Եսխատիա, Կեփենիա, Ուռիւգիա, Ովկէանիա, Կորիւփէ: Այս անունները տրուած են անոր համար, որ հին ատեն աշխարհի այս մասը ծանօթ էր այն սահմանափակ տարածութեամբ որու անունը կը կրէր, — այսպէս Հելլէնները կոչելով Լիբիա կամ Եթովպիա, որոնք մասեր են ամբողջութենէն, կը հասկնային բովանդակ Աֆրիկէն: Կամ Հեսպերիա կոչուած է, հին յունարէն բառով մը, որովհետեւ կը ներկայացնէր արեւմտեան աշխարհը, Եսխատիա կոչուած է, որովհետեւ կը ներկայացնէր աշխարհի ծայրը. Ովկէանիա կոչուած է որովհետեւ կը ներկայացնէր ովկիանոսը եզերող երկրամասը, Կորիւփէ կոչուած է, որովհետեւ կը ներկայացնէր բարձրաւանդակ մը Միջերկրականի եզերքներուն վրայ: Եւ վերջապէս ծանօթ է Կեփենիա անունով՝ իր առատ պտուղները յիշեցնելու համար, Ուռիւգիա անունով՝ իր լորամարգիները յիշեցնելու համար:

Աֆրիկէ անունը առաջին անգամ գործածած է լատին քերթողահայրը՝ Էննիոս: Բայց թէ ի՛նչ կը նշանակէ Աֆրիկէ, զանազան բացատրութիւններ կը տրուին այդ մասին: Ոմանք կ'ըսեն թէ Աֆրիկէ կը ծագի հին յունական բառէ, որ կը նշանակէ «հարաւ - արեւելեան հով»: Կամ՝ «ցուրտ չունեցող» երկիր (փրիկէ = ցուրտ): Ուրիշներ կը պնդեն թէ Աֆրիկէ կը սերի լատինական բառէ մը, որ կը նշանակէ «արեւադէմ»: Բայց Սուիդաս աւելի կը մօտենայ բուն իմաստին, երբ կ'ըսէ թէ Կարքեդոնի հին անունն է. Արդ, Կարքեդոն Փիւնիկեան գաղութ մըն էր, եւ իր հին անունը, Աֆրիկա, կը նշանակէր Տիւրոսէն անջատ հիմնարկութիւն մը, կամ Տիւրոսէն գաղթած ծովագնացներու հանգրուան մը: Նաեւ Արաբները Աֆրիկիէ կոչեցին (ինչ ածանց մըն հոս) ամբողջ աֆրիկեան աշխարհը, այսպէս հասկցնելով թէ բովանդակ այդ ցամաքամասը կը գտնուի Աֆրիկայի տիրապետութեան տակ :

Ու քաղաքի մը անունը դարձաւ ամբողջ ցամաքամասին անունը, ինչպէս ժամանակ մը Լիբիացիներու հայրենիքին անունով այդ ամբողջ ցամաքամասը կը կոչուէր Լիբիա:

Արաբները, տիրելով կամ ծանօթանալով Աֆրիկէի, նոյնն անոր հիւսիսային մասը բաժնեցին երեք մասերու,— մաղրէպ-էլ-Աքսա (արեւմտեան), մաղրէպ-էլ-ավսաթ (միջին), Էֆրիքիա (արեւելեան, բուն Աֆրիկէն. Տրիպոլիս)

Իսկ այն երկրամասը, որ այսօր Ֆրանսացիներուն ծանօթ է Algérie անունով, կոչեցին ձէզիրաթ-էլ Մաղրէպ, այսինքն Արեւմուտքի կղզին, որ սկիզբները կ'երկարէր, այդ անունով, մինչեւ Ովկիանոս: Արդարեւ, կղզի մը կը ձեւացնէն Հիւս - Աֆրիկէի Ֆրանս. հողերը, — մէկ կողմէն կը կտրէ Միջերկրականի կապոյտ ծովը, միւս կողմէ՝ անապատներու աւազի ծովը: Թրքական տիրապետութեան շրջանին՝ սովորութիւն էր կոչել, աւելի կարճ, էլ-ձէզիրէ,— այս բառէն՝ այսօր Ալճերիա կամ աւելի՝ ֆրանսացուած՝ Algérie:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԵՐԱԺԻՇՏՆԵՐ ԵՒ ՓՈՂՀԱՐՆԵՐ

Հիւանդ ըլլալով ներկայացայ բժիշկներուն: Անոնք յանձնարարեցին օդափոխութիւն մը: Որոշեցի մեկնիլ Ամպուազ, որ կը գտնուի Ֆրանսայի պարտէզը կոչուած հին նահանգին՝ Թուրէնի մէջ: Գաւառները լեցուն են գղեակներով, միջնադարեան եկեղեցիներով եւ պատմական մատաններով գինիի.

Ամպուազն ալ ունի այդ բոլորէն ու քիչ մը ամէն բան — գետ, այգի, պտղաստան, ծաղկաստան: Մէկ բան բացակայ էր.— երաժշտութիւն:

Տանտիրուհիիս ազէկան հարցուցի.

— Սիրելի օրիորդ, կրնա՞ք ինծի ըսել թէ ինչու երգի կամ նուագի ձայն չկայ ամբողջ Ամպուազի մէջ:

Պատասխան.

— Ամպուազցիները շատ կը սիրենք երաժշտութիւնը: Շատ տուներ, ինչպէս պանդոկ - ճաշարաններ ունին ռատիօ

— Կ'երեւի ունին ունենալու համար միայն: Քաղաքին մէջ ալ, երկու տեղ, նուագախումբի բեմեր տեսայ եւ սակայն ձայն չլսեցի մինչեւ հիմա:

Ունինք Ֆանֆարի խումբ մը որ վերջերս մեկնեցաւ Գելճիքա՝ Օսթանդ, մրցման մը մասնակցելու համար.

— Եւ գրաւի կը մտնեմ որ առաջին հանդիպացաւ...

— Առաջի՞ն, կ'ըսէք առաջի՞ն...

— Այո՛, առաջին անյաջողութեան մէջ:

— Աւելի զէչ: Նուագելու արտօնութիւն իսկ չեն տուած:

— Ինչո՞ւ համար:

— Գիտէ՞ք, Օսթանդը հարուստ գրօսաքաղաք է:

— Բան մըն ալ աւելի

— Մեր նուագախումբին թոյլ չեն տուած նուագել՝ որովհետեւ մեր երաժիշտները համազգեստ չունենալով, ամէն մէկը իր ունեցած հին կամ նոր հագուստով գացած էր: Անոնց մէջ կային նոյնիսկ ճասքէթ ունեցողներ:

— Կ'երեւի համեստ զիւղաքաղաք մը կարծած են Օսթանդը: Ա՜հ, աս աշխարհագրութեան պակասը ... Եւրոպայի մէջ: Ինչ եւ է: Սակայն հնարամիտ չէ եղեր նուագապետը. կրնար անօրինակ յաջողութիւն ձեռք բերել՝ մերկացնելով երաժիշտները եւ իրենց մերկապաշտներու նուագախումբ ներկայանալով, թզենիի տերեւներով միայն ծածկուած:

— Ճիշդ է որ Օսթանդի մէջ մերկութիւնը յարգի է, ըլլալով ծովաքաղաք:

— Իսկ Ամպուազի բնակչութիւնը ի՜նչ ընդունելութիւն ըրաւ իր ձախողած նուագածուներուն:

— Նախ ծածկեցին իրողութիւնը: Հիմա, սակայն, հանրածանօթ գաղտնիք է

— Կ'երեւի այդ պատճառով է որ երաժշտական սուգի մէջ է քաղաքը եւ տեղ մը երաժշտութեան ձայն չելլեր:

— Մի՛ կատակէք: Շատ զգայուն են Ամպուազցիները:

— Նուագածուներուն համազգեստ պիտի չհնուի՞:

— Ձեռ գիտեր:

— Եթէ ես ըլլայի Ամպուազի քաղաքապետը, իրենց հագուստն ալ իրենց մրայէն կ'առնէի. Այսուհետեւ մինչեւ Գելճիքա երթալ եւ, ո՛վ զարթակցութիւն— առանց նուագելու, անձայն անձուն վերադառնալ:

— Քաղաքապետ բսիք... Ահա բուն պատճառը նուագ չըլլալուն: Քաղաքապետը Լուար գետին մէջ գտնուող Ոսկեկղզին շէնցուց ու ժողովուրդը հոն կը խուժէ, լողնալու, պարելու եւ զբօսնելու համար: Քաղաքին մէջ գտնուող պանդոկ - ճաշարաններու եւ սրճարաններու տէրերն ալ բարկացած՝ գադրեցուցին նուագը, քաղաքը անշքացնելու համար: Ուրեմն ընդդիմութիւն մը կայ...

— Մե՛ղք որ ոչ-խուլերը զոհ կ'երթան այդ տխմար պայքարին: Այս ի՜նչ անբախտ քաղաք է եղեր Ամպուազը, երաժշտութեան տեսակէտով: (Մխիթարուէ եւ հրճուէ, ո՛վ Ողիդ Հայկազեան, միայն քու որբերուդ մէջ չէ որ գոյութիւն ունին տխմար պայքարներ:)

— Անրա՞խտ...: Կը սխալիք: Մեր նուագածուները ձրի Օսթանդ գացին, կերան, խմեցին, պտտեցան: Նոյնիսկ քանի մը օր Փարիզ մնացողներ եղան: Այս բոլորը առանց նուագելու:

— Իսկ եթէ նուագէին, վստահաբար երկիրները պիտի բարձրանային ու վերջը վերադառնային:

— Հաւանաբար: Հիմա քով քովի կուգան եւ գաղտնի կը խնդան...

Ամպուազցիները ձգած խոր … մութեան մէջ: Կը հասկնամ … գամ, երաժշտութիւնը բախտաւոր … լայէ աւելի՝ երաժիշտները բախտ… ւոր են: Մանաւանդ փողային … չախումբերը կազմուած կ'ըլլան … քանիկ մարդոցմէ: Անոնք յաճախ … ւագող փողը բռնելու տեղ՝ կը … նեն բախտին փողը որ լեցուն … ուղեւորութիւն … Այս առթիւ … թիւն մը ընեմ: Ժամանակին … ցի մը, կը սոփսուի պալքան … կիր մը գաղթել, ուր կը փնտ… խատանք: Գիւղը կը զարկ … աեղ եւ սակայն չի յաջողիր … գտնել: Խեղճը ոչ գրամագլ… նէր, ոչ ալ արհեստ: Ջէր գիտ… եւ տեղական լեզուն: Իր վերջ … կը ցամքի քանի մը չարթ… թացքին եւ մարդը կ'իյնայ … ուղեւորութեան մէջ … քանի մը օրուան անօթի, … ու գլխիկոր թափառած … փողոցներուն մէջ, մայթի մը … կը լսէ ձայն մը: Մէկը իր … կուսար.

- Արամ՛չ, Արամ՛չ ..

Ուսուցհասութեան վիճէն … նէ նայուածքը ու կը տեսնէ … յարեկամ մը, մաքուր հագ… կիմացէն կը մօտենայ իրեն … մէն իրարու ձեռք: Ցոյնը … — Ի՞նչ կ'ընես հոս, Արամ…

— Կը մեռնիմ անօթի. ծարաւ … գործ, անյոյս: Մոտերս հասա… կը յսես մահուանս ժամը հնչեր

— Մոտերս կրնաս ուրիշ բան … չել...

— Դուն ի՞նչ կ'ընես...

— Ես քաղաքին նուագախմբ… դեկավարն եմ:

— Երանի՜ քեզի.

— Արամ, նուագածուի պէտ… նինք փողահար կ'ըլլա՞ս.

— Դժոխքի կրակներուն վրայ … պիկ ոտքով կը պարեմ ալ, … մը հացի համար, սակայն, փող … չեցնել չեմ գիտեր...

— Կարեւորութիւն չունի … մէջ երկու հոգի կան արդէն … նուագածու չեն: Հագած են … զգեստը, առած են փողերնին … կը կենան խումբին մէջ. Երաժշտ… թիւն եղած ժամանակ եւ ձայներ… րին նայելով՝ կ'ընեն նուագելու … ներ: Դուն ալ կ'ընես անոնց պէս … Նոնք իրենց ստացած ամսականին … որ ինծի կուտան: Ես բան չեմ … բռնէ. Եզա, կ'ընէ … ..

— Ըրի գնաց...

— Ամսականդ պէտք չէ...

— Համաձայն եմ.

— Եկուր քեզ տանիմ նիրկայ… ցնեմ:

Ու գործը կը կարգադրուի … չին կը հագնի համազգեստը, … նուագելու ձեւեր, կը սորվի … կանը: Այսպէս կը շարունակուի … նի մը ամիս: Օր մը, նուագախմբ… փորձին ատենը, Թաղապետն … կուգայ ու կը հրամայէ որ յանձ… զածուները: Լռութիւն: Թաղապ… ղեկար կը հրամայէ որ Արամը … առանձին նուագէ: Զոյսեցին կը … կնայ որ մատնուած է, … կեցած նուագածուներէն, որոնք … ամսականին կէսը նուագախմբ… կուտային, եւ իմացած էին որ Արա… վճարուած չըներ: Անոնց նախանձ… Արամը անծանօթ չէր: Զոյսեցին … ղարեն կ'ըսէ.

— Ես ամէնէն վերջը եկած եմ … նակցիլ այս նուագախմբին: Իմ … տալ թող միւսները, կարգով … առանձին նուագեն:

— Թող նուագեն, կը հրամայէ … րը:

Ու կը բռնուին երկու … կեղծարարները.

Երեք խարդախները կը … ճամբու: Ղեկավարը կը պահէ … բովհետեւ նորը գտնել կարելի չէ…

Եւ յաջորդ ներկայացման, … քին հարուստ թատերաէջը - երաժ… տասէրները կը տեսնեն որ խմ… պակսած են երեք հոգի: Կը սկս… բուն բաղձներ ու գիտողութիւններ

— Անպատճառ խնայողութեան … մար ճամբած է երեք արուեստագէտ… ները. զգուելի է այս:

— Գեղարուեստի մէջ խնայող… թիւնը դաւաճանութիւն է … ուրիշ … ունի ըսել. Մանաւանդ երբ … չկայ խնայողութեան.

— Եւ ճամբել խումբին ամէն… վարպետ ու խանդավառ անդամն…

— Մանաւանդ փողահար Հայը … յայտնապէս մեծ արուեստագէտ… էր, մէկ հատիկ էր, ուզգակի նը… չումով կը նուագէր, կ'ապրէր փող… հարած ժամանակ :

— Ես ալ դիտած եմ որ … յուզուէր փողահարած ժամանակ

— Այդ Հայը նուագածու ծնած է, … ուրիշ բան է բնատուր ձիրքը:

— Այդ Հայը ղեկավար ըլլալու …

ՉԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Այն ատեն Գագիկ մեր կողմը դառնալով ոտքին մատով զպաւ Հանս Ֆոն Բէլլինկուրկին, որ յամառօրէն մեր օձանկիքը իր այրած մասերուն վրայ կը քսէր:

Տակաւին դուք չէք գիտեր թէ ո՛րքան վատողի է այս մարդը: Արար աշխարհ կը նզկայ Թուրքերէն, որոնք կիներն ու մանուկները կը կողոպտեն, կը ծախեն ու կը սպաննեն: Բայց այդ աշխարհը ի՜նչ կը մտածէ Գերմանացիի մը մասին, որ օտար մը ըլլալով Թուրքիոյ մէջ, կը հրահրէ մարդասպանութիւնը, գողութիւնը, հրդեհումը, անբարոյականութիւնը պարզապէս պատճառ գառնալով իր, կամ իր արիւնոտ երկրին կործանումին: Այս մարդը գրգռիչ մըն է, եզրակացուց Գագիկ:

— Սուտ կը խօսիս, գոչեց Բէլլինկուրկ զայրալից: Դուն, չաւն Հայ, կը ստես:

Գագիկ՝ առանց անոր կարեւորութիւն տալու շարունակեց.

— Աւելի Գերմանացի այն մարդիկն է որ անգամ մը փորձեց Զէյթունի երթալ հոն արշ որսալու համար, ինչպէս կ'ըսէր ինք: Բայց ես գիտէի որ լրտես մըն էր: Զէյթունի աչք անունը վրաս լաւ յարմարելուն համար չէ միայն որ այդ տիտղոսով կը կոչուիմ: Սթամպուլի քաղաքապէտներուն կողմէ իրեն տրուած արտօնագիր մը ունի— թերեւս այժմ իսկ իր գրպանը կը գտնուի— որով իրեն շնորհուած է Զէյթունը չահագործելու իրաւունքը, տեղ մը զոր երբեք չէ տեսած: Հիմակ ալ այս ձեռնարկութիւնը կը քաջալերէ, որպէսզի այդ Թուրք գինուորները Զէյթուն մտնելու պատրուակ մը ունենան. բան մը որուն կը ցանկայ որանց: Իր փափաքն է որ դուք Անգլիացի մարզիկներդ չի հանդիպիք իր ճամբուն վրայ: Ասոր համար կ'ուզէ որ ապահով եւ՝ գէպի Տարսոն վերադառնանք, որպէսզի հոն պաշտօնեաներուն ականատես չըլլաք: Բոլոր այս բաներուն թերեւս չէք հաւատար.

Վար ծռելով սկսաւ Գերմանացիին վերարկուին գրպանները խառնել՝ անհամբեր մատներով եւ անոնց մէջէն դուրս թափեց թաշկինակներ, ռեւմեր, գլանիկներ, լուցկիներ՝ որ հրաշքով աւերութեան մէջ բռնկած չէին, եւ բաւականաչափ դրամ: Գագիկ դրամին ուշադրութիւն չըրաւ, բայց գնչու ծեր կիներէն մին մօտենալով հաւաքեց զանոնք, որուն ան ոչ մէկ դիտողութիւն ըրաւ:

— Իր մենաշնորհը վրան չէ: Այս գիշեր բան մը չեմ կրնար ապացուցանել: Ըսի թէ փորձի մը ականատես պիտի ըլլաք: Դուք ընտրեցէք: Այս Գերմանացին եւ այդ Թուրքերը իմ գերիներս են. դուք ատոր հետ գործ չունիք: Կարող էք Տարսոն երթալ, եթէ կը փափաքիք, եւ Թուրքերուն ըսումել որ Գագիկը իրենց ապարէդ կը կարդայ: Մինչեւ ամենամօտ պահականոցը ձեզի ուղեկիցներ պիտի ունենանք: Վաղն առտու արշալոյսին յետոյ մարդ պիտի ունենանք, որոնք ձեզ պիտի տանին:

Այս բառերուն վրայ Բուսթէմ Խան քանի մը գոյն փոխեց:

— Հա՛յ, ո՞վ ես դուն որ քեզմէ մեծերը փորձի ենթարկել կ'ուզես, հարցուց բարկութեամբ եւ կուրծքը զինուորական կերպով առաջ ցցելով: Աւելի Բաձփուեթի այս կեցուածքէն շատ չախորժեցաւ:

— Դուն անկէց աւելի բարձր չես, միջամտեց Ուիլ: Այն ատեն Մաքսծաիր սենեակին մէջէն համբոյր մը ուղարկեց. բայց չկրցինք գիտնալ թէ այդ համբոյրը Բուսթէմ Խանը չարըելո՞ւն համար էր թէ ոչ Ուիլին, Գագիկին ի նպաստ չարժած ըլլալուն համար:

Ֆրէտ բսա իր սովորութեան, դրաւթիւնը մեղմացնելու համար եղանակ մը սկսաւ մրմնջել եւ Բուսթէմ Խան կարծելով որ ռնգային այդ ձայները զինքը անարգելու համար կը հանէ՝ կպրի մը նման դարձաւ դէպի միւսին Ֆրէտը: Մընթիին պատրաստակամութիւնն ու չեչտակի ձայնը միայն տեղի ունենալէք գժտութիւնը կանխեց:

(Շար.)

ԱՆԷԾՔԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՍՊԵԼԻՆ ՄԷՋ

Ակսած հին ժամանակներէ մինչեւ մեր օրերը՝ անէծքը, մանաւանդ հօր կամ մօր կամ ծնողքի անէծքը, կարեւոր դեր է կատարած անհատներու եւ ժողովուրդներու ճակատագրին վրայ.

Այսօրուան մարդը,— առելի ճիշդ է ըսել,— ոչ-նախապաշարեալ մարդը, աղօտ՝ անէծքի ազդեցութեան, կը հաւատայ անոր, ոչ ալ կը սարսափի անկէ։ Տարբեր է սակայն անոր ազդեցութիւնը այն մարդուն կամ ժողովուրդին վրայ, ուր անէծքի հաւատացութիւնը ժողովրդական հաւատքի եւ քաղաքական ըմբռնումի մաս կը կազմէ.

Ինչ է անէծքը, անոր ստեղծած հոգեկան վիճակը անհատին եւ ժողովուրդին վրայ։ Կ՚արժէ քննել այս հարցը, անոր համար որ յաճախ ժողովրդական ԱՆԷԾՔՆԵՐ արձակուած ու գործածուած են հայ ժողովուրդի առասպելին եւ պատմութեան մէջ։

X

Միթէ ոչ այս արձանագրութիւնը եղած է կամ խորտակէ եւայլն՝… Թող Աստուծոյ անէծքը անոր եւ անոր սերունդին վրայ ըլլայ», կ՚ըսէ աստուածաշունչ հին ժամանակներէն մնացած սեպագիր արձանագրութիւնը.

Իմ կարծիքով, անէծքի ըմբռնումը մարդկային, աւելի ճիշդ կ՚ըլլար ըսել, ամենահին եւ առաջնաւոր Ասիոյ ժողովուրդներու յատուկ հաւատացութիւն է։ Աստուածաշունչը, որուն ազդեցութիւնը քաղաքական է, կը սկսի աստուածային անէծքով։ Եհովա կ՚անիծէ Ադամը, «Քրտամբ երեսաց քոց կերիցես զհաց քո», կ՚անիծէ Եւան, «Ցաւօք ծնցես որդիս», կ՚անիծէ օձը։ Իսրայէլի պատմութիւնը լեցուն է մարգարէութիւններով, անէծքներով եւ անոնց կատարումի դրուագներով։

Նոյն տեղ հոգեւորականի, մարդկային ծնողքի անէծքին այնքան առաւելութիւն է, որքան սուանալ անոնց օրհնութիւնը։ Ծանօթ է թէ ինչպէս Եսաւը ստացաւ իր հօր, Իսահակի օրհնութիւնը։

Ըստ էութեան անէծքը, մարդկային ըմբռնումները, դերվիշեան պատգամներ եւ գուշակութիւններ նոյն հոգեկան վիճակի արդիւնքներն են, ինչպէս պիտի բացատրենք աւելի վերջը։

Կասկած չկայ թէ կրօնքի առաջին վարդապետներուն (մոգերուն) կողմէ հնարուած է անէծքը, իբրեւ ատոնց միջոց ժողովուրդները ուղիղ ճանապարհի առաջնորդելու համար։ Մինչեւ մեր օրերը, հոգեւորականի հանդիսաւոր անէծքը (անաթեմա) հաստատ միջոց է անհնազանդները, աղանդաւորները դարձի բերելու համար։

Հրեայ ժողովրդի աշխարհահայեացքը թրծուած է մարգարէութեանց հաւատքով։ Անոր կրօնքը կատարումն է մարգարէութիւններու. մարգարէն Աստուծմէ դրկուած գերբնական անձ մըն է, որ կը վերանորոգէ օրէնքները, կը սահմանէ պատիժներ եւ աշխարհագրութիւններ, երբ ժողովուրդը գայթակղի։ Մարգարէն կը գուշակէ գալիք դէպքերը, անոր մարգարէացումները կը ստեղծեն ժողովուրդի ինքնաբերական մէջ մարգարէութեանց կատարումին սաղմերը։

Դրուագ մը հրեայ պատմութենէն ցոյց կու տայ մարգարէութեանց կատարումի ընթացքը։ Մարգարէները խորհուրդ տուած էին Հրեաներուն՝ չխառնուիլ աշխարհի քաղաքականութեան։ Այս խորհուրդին հակառակ Մակաբայեցիները Հռոմի դեսպան դրկեցին եւ անոր դաշնակցութիւնը խնդրեցին։ Հրեայ կրօնապետները այս քայլը մարգարէներու պատուէրին դէմ մեղանչում համարեցին որու հետեւանքը պիտի կրէր հրեայ ժողովուրդը։

Ուրիշ առեն մը դահին թեկնածու Մակաբայեցիները, չկրնալով իրարու հետ համաձայնիլ, դիմեցին Հռոմի իրաւարարութեան (63 ք. ա.), առոր վրայ Պոմպէոս, Երուսաղէմ գալով, առանց այլեւայլի Պաղեստինը կցեց Հռոմի։ Հրէական անկախութիւնը իբրաւալէս վերջ գտաւ։ Անկէց վերջ՝ հրէական ըմբոստութիւններն եւ պայքարները, որոնց հետեւանքով Երուսաղէմը կործանեցաւ Տիտոսի կողմէ (70 ք. վ.), նկատուած էին իբրեւ կատարումը մարգարէութեանց եւ անոնց արձակած անէծքին։ Անոր համար կրօնաւէր Հրեան կը հաւատայ թէ «իրենց մեղքերուն համար վտարուած են Ս. Երկրէն», եւ թէ աշխարհու-

թիւնով (աշխարհութեան եւ սուրի որ հրէից = թիշապէտով) պիտի կարենայ ողոքել Եհովան եւ անոր անէծքը վերցնել հրեայ ժողովուրդին վրայէն։

Մեղքի գաղափարին, ինչպէս նաեւ անէծքի հաւատացողութեան տրամաբանական հետեւանքներն են ապաշխարութեան, զոհաբերութեան, փրկագործութեան գաղափարները։

Այսպէս, աստուածային պատուհասումի ենթակայ ըլլալու հոգեկան վիճակը կը պայմանաւորէ ժողովուրդի մը ճակատագիրը։

X

Հայկական առասպելը խոր հետքեր ունի անէծքի հաւատալիքի մասին։ Ամէնէն հին գրուածը որ մեզ հասած է «Արտաշէս արքայի անէծքն է», զոր մեզ կը պատմէ Խորենացին. Ասիկա միայն պատմութիւն մը չէ, այլ հայկական գիւցազներգութեան, առասպելին մէջ մնած ժողովրդական վէպ, միեւնոյն ատեն խոր հաւատալիք։

Ինչպէս որ հաւատքը ժողովուրդի մը կամ անհատի մը հոգեկան կեցուածքը կ՚ամրացնէ, (Հրեաներու հաւատքը՝ Իսրայէլի ընտրեալ ժողովուրդը ըլլալու), այնպէս ալ, ժողովուրդի մը կամ անհատի մը վրայ ինկած աստուածային անէծքը կը խորտակէ անոր գոյութեան հիմերը։

Գողթն գաւառի գուսանները այսպէս կ՚երգեն գրուածը.

Մինչ դու գնացեր
Եւ զերկիրս ամենայն
Ընդ քեզ տարար,
Ես աւերակացս
Ո՞րպէս թագաւորեմ։

Ըսեր է Արտաւազդ իր հօր գերեզմանին վրայ։ Եւ Արտաշէս գերեզմանէն անիծեր է իր որդին.

Եթէ դու յորս հեծցես
Զազատ ի վեր ի Մասիս,
Զքեզ կալցին քաջք, տարցեն
Ցազատ ի վեր ի Մասիս,
Անդ կացցես,
Եւ զլոյս մի՛ տեսցես։

Եւ ահա անէծքի կատարումը։ Պատմութիւնը կ՚ըսէ.—

«Արտաւազդ, երբ Արտաշատի կամուրջէն կ՚անցնէր, որսի երթալու ատեն խելագար ինկած է վիհի մը մէջ»։

Ըստ աւանդութեան Արտաւազդ հասարակ որդի մը չէ, այլ դեւ մը.

Վիշապազունք գողացան
Զմանուկն Արտաւազդ
Եւ դեւ փոխանակ եդին.

Այսպէս ժողովրդական առասպելի մէջ Արտաւազդ կը կրէ անէծքի հետեւանքը, կը շղթայուի Մասիսի վիհը, դարբիններ կը լզեն անոր շղթաները, մաշեցնելու համար անոր կապանքները, բայց անոնք կ՚ամրանան դարբիններու հարուածներով։ Աւանդութիւնն կէս գիշերը դարբիններ կ՚երթան սալին վրայ երեք անգամ մուրճը իջեցնելու, այն հաւատքով որ ամրանան Արտաւազդ արքայի կապանքները։ Հայ ժողովուրդի բարոյական հաւատացողութեան մէջ ան «չար արքան է» որ երբ դուրս գայ՝ պիտի կործանէ աշխարհը.

Կամի նա ելանել վրէժխնդիր եղանել
Իւր անվերջ տանջանքի թոյնը մահաբեր
Աշխարհի չորս կողմը շաղ տալու մոլեգնաբար,—
Բայց՚ ամուր են նորա ծանր շղթաներ։
Զարկեցէ՛ք, դարբիններ, կռանը սալին,
Զարկեցէք կռանը —շղթայքն ամրանան,—

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«ԳԱՐԱԿԷՕԶ» ԿԱՄ ԹՐՔ. ՍՏՈՒԵՐԱԹԱՏՐՈՆԸ

Վերջերս թրքական մամուլին մէջ տեղի ունեցաւ վէճ մը Գարակէօզի գոյութեան մասին, երբ փափաք կը յայտնուէր նորոգել եւ բարեզարգել Գարակէօզի դերեզմանը։

Գարակէօզի գերեզմանը կը գտնուի Պրուսայի մէջ, բայց շատեր կը պնդեն թէ վաւերական արժէք չի ներկայացներ այդ դամբարանը, քանի որ արուեստական դէմք մըն է Գարակէօզը, թէ երբեք ապրած չէ իրական անձնաւորութիւն մը Գարակէօզ անունով։ Ընդհակառակն, ուրիշներ կը պնդեն թէ Գարակէօզ ապրած է Եըլտըրըմ Պայազիտի օրով, որու հրամանով կախաղան բարձրացուած է առնոր համար որ իր միմոսութիւններով կը գրգռէր սուլթանին բանուորները, արգիլելով հանգիստ Ուլու Ճամիի շինութեան, Պրուսայի մէջ։

Ինչ որ ալ ըլլայ, կ՚ըսէ Էրճիւմէնդ Էքրէմ – Թալու Ֆրանսերէն ուսում-նասիրութեան մը մէջ, Գարակէօզ ժողովրդական դէմք մըն է, վաւերական կամ ոչ, որ երկար տարիներ զուարճացուցած է թուրք զանգուածները, խնդացուցած, ծիծաղ ու զուարթութիւն սփռած հոն ուր դաժան իրականութիւնը հեծծուքի ու մղձաւանջի մթնոլորտ է ստեղծած։ Եւ յետոյ, թուրք հին պատմագիրներ անմահացուցած են զայն իբրեւ ազգային տիպար մը զուարթութեան, առաջնալ մը սկեպտիկ փիլիսոփայութեան։

Առաջին անգամ Շէյխ Մէհմէտ Քիւշթէրին է, բնիկ Պրուսացի, որ կենդանացուցած է Գարակէօզը, ինչպէս անխուսափելի ընկերը՝ Հաճի-վատ, անոնց ծիծաղաշարժ խօսակցութիւնը փոխադրելով բեմի վրայ, թափանցիկ սպիտակ վարագոյրի մը ետեւ։

«Հայալ» (ստուերաթատրոն) կը կոչուէր այդ բեմադրութիւնը, որ կը յիշեցնէ հնդկական, չինական, ճափոնական կամ հին պարսկական թատրոնը,— վարագոյրի մը ետեւ, լոյսով մը թափանցիկ դարձած, ստուերանկարներու խաղն ու խօսակցութիւնը։ Արդ, թրքական ստուերաթատրոնը ազդուա՞ծ է թէ փոխառութիւն Հնդիկներու «Ճինները»էն, Ճափոնացիներու Սամուրայներէն, հին Պարսիկներու «Ժէք-էլի ծներէն»։ Ճիշդ է որ թրքական ստուերաթատրոնին շատ առաջ գոյութիւն ունէին Ճափոնի մէջ. Արեւելքի բեմական այդ խաղերը, բայց Շէյխ Քիւշթէրի աշխատեցաւ ինքնատպութիւն եւ ազգայնութիւն տալ Գարակէօզի, այնքան որ այսօր թրքական ստուերաթատրոնին երկու հերոսները երբեք չեն նմանիր Հնդիկներու «Ճիններուն» կամ Ճափոններու «Սամուր ծներուն»։

Շէյխ Քիւշթէրի իր հերոսներուն շնորհեց երգիծաբանական տաղանդ, ծաղրելու եւ սրբագրելու համար զանգուածներու թերութիւնները, ինչպէս նաեւ պալատներու բնակչութիւնը։ Այսպէս Գարակէօզ դարձաւ ժողովուրդի զաւակ, միամիտ եւ անյաղթելի, որ չի փնտռեր բառերը՝ ծաղրելու համար իր մտածումը, եթէ նոյնիսկ գայթակղութիւն պատճառէ։ Ընդհակառակն Հաճիվատ կեղծ արաբական մըն է, որ կը սիրէ ծեքծեքուն խուսակցութիւնը, յաւակնութիւն ունի մեծ երեւնալու եւ մեծերու մօտ յաճախելու։

Այս երկու հերոսները այնքան ժողովրդականացան, որ պալատներուն մէջ իսկ յաճախակի դարձան թափանցիկ վարագոյրին ետեւ կատարուած ներկայացումները։ Եւ խաղացանկն ալ հետզհետէ դարձաւ այլազան։ Այսպէս ստեղծուեցան նոր դէմքեր,— «Թուղթուղ Տէլի Պէքիրը՝» որ կը մարմնացնէ գինով եւ կռուազան այրը, «Ալթըփարմաք Պէլէրուհիւն»՝ որ կը մարմնացնէ կէս-խենթ եւ այլասերած այրը, «Գարակէօզին կինը՝» որ զզուելի մեգերայ մըն է եւ փոքրանձ մը այր մարդուն դլխուն։ Աւելի վերջ բաւական բարդ ձեւ առաւ,— «Խաղեր բաղնիքին մէջ», «Կեղծ ամուսնութիւն», «Գարակէօզ երկիր», «Ալրզու եւ Թամաչէր», «Քէրէմ եւ Ասլի», «Պառապ մը դէպի Եալովա», եւ այսպէս դէմ եկան «Ջէննէ» (կինը) եւ պարուհիները (Ճէնկի)։ Ինչպէս սկիզբները սուլթաններու սարային եւ վէզիրներու քօշքերին մէջ, այնպէս ալ նաեւ ժողովրդական խրախճանքներու եւ սրճարաններու հանդիսութեանց միջոցին սովորութիւն դարձաւ քաշել թափանցիկ վարագոյրը եւ Գարակէօզ խաղալ։

Այսպէս զարգացաւ Գարակէօզ խաղացողներու (Հայալի կը կոչուէին անոնք) մասնաւոր արուեստ մը, որու նուիրեալները ընդհանրապէս կու գային «Հնակերուէնէն», այսինքն պատականային ծառաներու դպրոցէն, որ սուլթանական տիրապետութեան օրերուն՝ կը համարուէր տեսակ մը համալսարան գեղեցիկ դպրութեանց։ Ահա այդ դպրոցէն՝ կը յիշատակուին, իբրեւ նշանաւոր «Հայալիներ», Քեմալ Սալիհ, որ Հարուստ մնաւ, Սէբէթ Մէհմէտ, որ անօթի մեռաւ եւ անդամալոյծ, իսկ Հազիմ կ՚ապրի տակաւին։

Գարակէօզի արուեստը մըտած տեղ, աւելի նաեւ չինելու խամաճիկներ, ի պէտս ստուերաթատրոնին,— այդ խամաճիկները կը շինուէին խաղաւորական կամ ուղտի կաշիէ։ Այդ տեսակներին մէջ անուն հանած էր մասնաւորաբար Վէլի Ուսթա, որ ոչ միայն ձեւ կուտար խամաճիկներուն, այլ եւ կը ներկէր զանոնք վարպետօրէն։

Վերջացնելէ առաջ, արժանայիշենք որ Հայոց մէջ Գարակէօզի ուսումնասիրութեամբ զբաղած է Արմենակ Սաքըզեան, որ Ֆրանսերէն հրատարակութիւններ ալ ունի այդ մասին։

Սնիծեալ արքայի կապանքն ամրանան,
Զարկեցէ՛ք, դարբիններ, կռանը սալին։

Ինչպէս կը նկարագրէ Յ. Յովհաննիսեանի բանաստեղծութիւնը։

Խորենացիին Արտաւազդը չարութեան ոգին է։ Մինչ ըստ Եզնիկի (Եզնիկ Ա. 74), Արտաւազդ յափշտակուած է վիշապներէն եւ բանտարկուած Մասեաց վիհերուն մէջ։ Արտաւազդ շուներ կը լզեն անոր շղթաները, որպէսզի ան ազատի եւ փրկէ մարդկութիւնը։ «Յայժմ կենդանի կայ. նա նկատելոց է եւ ունելոց զաշխարհս» կ՚ըսէ Եզնիկ.

Ըստ Խորենացիի՝ Արտաւազդ չարի սկզբունքն է, ըստ Եզնիկի՝ մարդկութեան փրկիչն է։ Այս երկու հայեցողութիւնները իրարու դէմ են։ Մաշտոցեանց կ՚ըսէ թէ՝ Արտաւազդ լուսաւորութեան, լոյսի սկզբունքն է։ Ան ըմբոստ, գիտութեան, ճշմարտութեան արքան է ընդդէմ խաւարին, աւանդութեան, ազիտութեան։

Արտաւազդ հայ ժողովուրդի արիական-ցեղային ձգտին յայտնիչն է, (ծանօթ է արիական ժողովուրդներու հարցասիրութիւնը, քննական ոգին), ընդդէմ աւանդապաշտ նախ-արիական ոգիին։ Զարմանալի չէ որ մէկ կողմէն ան կործանիչ չար ոգի համարուի, միւս կողմէ ազատարար, փրկիչ։

Ինչ որ ալ ըլլայ, մեր այսօրուան նիւթի համար կարեւորը այն է որ հօր անէծքը կը լսուի եւ կը կատարուի եւ ժողովուրդի վէպը կը պատմէ եւ կը վաւերացնէ զայն։

Վ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ

ԽՕՍՔ ԲԱՐԻ ԵՐԹԻ

ԽՄԲ.— 1917 Հոկտեմբերին ծնած Լեհաստանցիներու գինուորագրութեան առթիւ, խորհրդային մամուլը կը յօրդի փառաբանական ստոյեններով եւ տաղերով, պանծացնելու համար խորհրդային հայրենասիրութիւնը։ Այս առթիւ շարք մը ոտանաւորներ հրատարակուած է նաեւ «Խ. Հայաստան»։ Ահաւասիկ նմոյշ մը.—

Ծամբադ բարի լինի, հայրենիքի զինուոր,
Մեր երկիրը, տես, կանչում է քեզ զէնքի,
Լսիր կանչը նրա, ոնց հարազատ քո մօր,
Եղիր կտրիճ մարտիկ մեր մեծ հայրենիքի։
Բռնիր քո կուռ ձեռքում սուրը արդարութեան,
Կախուած է այն բարձր, վեհմ զգաստութեամբ,—
Ընդդէմ շա՚ագործման, չարի եւ բռնութեան,
Հայրենիքի զինուոր, զրնա՛, զնաս բարով։
Գնա՛, թող քո ձամբին փռուեն յաղթանակներ.
Բող բշնամին սարսի երբեք քո յաղթական։
Գնա՛, թող քեզ ուժ տայ եւ զուրգուրանքը մեր
Եւ հայրենի երկրի ծերկանք եւ սաղաւարտ։
Դրձա՛, քաղ քո սրտում քաղաքականութեան հուրեր,
Թող չմարի քո մէջ ազատութեան ոգին,
Քեզ բարի ե՛րթ, քեզ կեա՛նք, քեզ յաղթանա՛կ, քեզ սէ՛ր,
Քեզ՝ մեր հզօր երկրի երիտասարդ որդին։
Եղիր կտրուն մրրիկ, եղիր անեղ սամուռ,
Լցուած ժողովրդի ուժով եւ զգաստութեամբ,
Խփի՛ր կռուի ժամին, խարդախ մեր թշնամուն,
Լուսիրդային մարդու հպարտ զգացումով։
Ծամբադ բարի լինի, հայրենիքի զինուոր,
Մեր երկիրը, տես, կանչում է քեզ զէնքի,
Լսի՛ր կանչը նրա, ոնց հարազատ քո մօր,
Եղիր կտրիճ մարտիկ մեր մեծ հայրենիքի։

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐԵԱՆ

սէն յարմարութիւն ունէր.

— Ահա այս է ճշմարիտ արուեստագէտին դասն ճակատագիրը։

Ոդրայր օգուտ չունի։ Պէտք է ամենօրէն պաշտպանել արուեստագէտները, մանաւանդ Հայը։

Ու Չիֆերուն կողմէ պատրաստուած թիւ մը կը ներկայանայ թատրոնին ախորժ գրասենեակը, պահանջելով որ անմիջապէս հոն տանուին ամբարուած նուագածուները։ Հակառակ պարագային կը սպառնայ պայթեցնել թատրոնը։ Տէրը կ՚աղաչէ ու կ՚ըսէ.

— Բայց անոնք…

— Ո՛չ մէկ բայց…

Թատրոնին տէրը կը նահանջէ, խոհեմութիւն կը համարէ մէջտեղ չհանել անոնց կեղծարարութիւնը, չխռովելու համար ինքզինքը ու իր թատրոնը.

Կեղծ նուագածուները կրկին կը լծուին… կեղծարարութեան։

Փողահար Արտաշ գործի կը լծուի։

Կը տրուի քիչ մը փողահարութիւն, քիչ մըն ալ ձայնագրութիւն եւ երբ յոյն ղեկավարը լուսաւոյն պաշտօնով մը կը մեկնի, մեր Արտաշը կ՚ըլլայ խմբապետ, առաջին գործը ընելով վտարել երկու կեղծ ու լրտես նուագածուները։

Այս դէպքը ամբողջովին իրական է, եւ ունի իր նմանները, ամէն տարբեր ու ամէն ազգի մէջ։

Ուշադրութիւն մը բաւական է տեսնելու համար բազմաթիւ կեղծ թերուս փողահարներ, կառավարական, բարեգործական, հայրենակցական, կուսակցական որոշ կազմակերպութիւններու մէջ։

Այդ կեղծ փողահարները կ՚ըսեն.

— Կը փչենք, պահպանելու համար երաժշտական ներդաշնակութիւնը… մեր ատամոքսին։

Աշխարհը նոյնն է Պալքաններէն Ամերիկա ու Ամերիկաէն Սան Ֆրանցիսքօ ու նորէն մինչեւ Պալքանները։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 5. ՐԱՔՔԱ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Բժիշկը իր արեւէն սեւցած դէմքը նորէն պատուհանէն ասդին դարձնելով, լուռ նայեցաւ կառավարիչին, եւ յետոյ ըսաւ.

— Անշուշտ ստացած ես կառավարութեան հրամանները, կարգադրութիւնները, չէ՞։

— Այո՛, անշուշտ եւ ըստ այնմ ալ կը շարժիմ.

— Կոմիտէին ծածկագիր հեռագիրները՞ն ալ,— հարցուց Տօքթ. Գրուէն։

— Այդ մասին հոգս անելամ չէ։ Իմ գործս կառավարութեան հետ է,— պատասխանեց Սամի Բէկմիր, յուզուած չերևալ։

— Բայց կառավարութիւնը երկրորդական կուգայ, առաջինը Կոմիտէն է Կ.Պոլսոյ, կը մտնեա այս կէտը, օրէնքէ բարեկամ։ Եւ յետոյ, կացութիւնը այնքան խառնաշփոթ է, գործերը այնքան բարդացած են որ ոչ ոք կրնայ քակել այս ահաւոր հայկական հարցին թնճուկը։ Անշուշտ ես վերջինն եմ որ հաւանիմ այս գժտութիւններու ենթարկուած վիճակին եւ անոնց անվերջ բռնուած ընթացքին, բայց այս մասին պէտք է երկու կէտ նկատի առնել։

Տօքթ. Գրուէն ստոյգ ելլելով սենեակին մէկ ծայրէն միւսը սկսաւ երթալ գալ։

— Պատասխանատուութիւններու մասին խօսք ընել կ՚ուզես,— ընդմիջեց զայն Սամի Բէկմիր պէյ.— Լա՛ւ, պարզէ՛ դուն ինչ որ կը խորհիս այս մասին։ Բայց ես կ՚ուզեմ գոնէ այս մարդին մէջ, գոնէ սա վիճակին մէջ, կրթնիլ բանականութեան եւ մարդկայնութեան, մարդասիրութեան, ինչ որ նոյնն է։

— Ո՛չ, պատասխանատուութիւններու մասին չեմ ուզեր խօսիլ։ Միայն բեզի ցոյց տալ կ՚ուզեմ որ այս հարցին մէջ բան մը յաջողցնելը, բան մը ձեռք բերելը որքա՜ն դժուար է։ Նախ, Հայերուն ալ յանցանքը կայ։ Գիտես դուն, որքան մեծամիտ ու յաւակնոտ են, երբ կը հաւատան աւելի զօրաւորները ըլլալ։ Արդէն պատերազմէն առաջ Թուրքերուն գաղտնիք չէր, թէ Ռուսիա միտքը դրած է Կովկասեան Հայերուն օգնականութեամբ անկարգութիւններ առաջ բերել Թրքական սահմանագլուխի մարզերուն մէջ։ Էրզրումահմանի մէջ նախապատրաստուած այս ծրագիրներուն Թրքահայերն ալ հաւանեցան։ Դէպք մը որուն մէջ ես ալ խառնուեցայ, կը ցուցնէ թէ այս գրգռումները ո՛րչափ առաջ գացած էին։ Լոնտոնի մէջ Թուրք պաշտօնատար մը, Շիւքրի պէյ, ծանօթացաւ մի ոմն Փիւսկիւլեանի եւ Վարդ անունով ուրիշ Հայու մը կողմէ։ Երկուքն ալ փախած անգլ. կառավարութեան աջակցութեամբ։ Բայց Անգլիացիները այնտեղուանքը չէին, թէ Ռուսերը, Հայերուն օժանդակութեամբ, իրենցմէ աւելի շուտ Սուրիա եւ Միջագետք կ՚իջնէին։ Իրենց համար կը բաւէր որ Հայերուն դէմ Թուրքերուն կասկածը աւելնար եւ խնդրոյ նիւթ մարզերուն վրայ ըդղուշական միջոցներ կարենային ձեռք առնել Ռուսերուն դէմ։

— Արդ, Շիւքրի պէյին այս երկու ապաներները, Փիւսկիւլեան եւ Վարդ, ռուսեւպարսկական սահմաններուն մէջ մերթ ընդ մերթ կ՚երեւէին իբրեւ գրգռիչ եւ պարագլուխ անկարգութիւններու։ Հայկական ապստամբութեան մը վախը երթալով աճեցաւ Կ. Պոլսոյ մէջ։ Հիմ մը, պատճառ կը փնտռուէր, Հայերը հեռացնելու համար սահմանակից մարզերէն։ Փիւսկիւլեան, Վարդ եւ իրենց նմանները կը շարունակէին դրգռութիւններ առաջ բերել, բանի արարքներ կը գործէին, վտարանջութեան աղաղակ կը բարձրանային, հայկական կամաւորական գունդեր կը կազմէին Թուրքերուն դէմ եւ յայտնի հոմարձակ առաջ կը քշէին իրենց յառակագիծները, անկախ Հայաստան մը հիմնելու համար այս երկրին աւերակներուն վրայ։

— Այս գրգռիչ ատենձրութիւններէն վերջ պիտի չըլլար թրքական երկրամասը։ Այսպէս, կռիւ եղաւ Վանի մէջ եւ Թուրքերը պարտուեցան։ Յետոյ ճակատամարտն ալ կորսնցուցին Սարը Ղամըշի մօտ։ Արեւելեան սահմանին վրայ բոլոր թրքական զինուորական գործողութիւնները անյաջող կ՚անցնէին։ Ռուսերը կը յառաջանային, եւ առով ա՛լ աւելի կը ստուարանային հայկական ապստամբութենէ մը առաջ դալիք վտանգները։

— Այդպիսի մարդոց ընթացքին բերումով հայ ժողովուրդին անվստահելիութեան մասին համոզումը զօրացած էր։ Ուստի որոշուեցաւ տեղահանութիւնը, փոխադրութիւնը Հայերուն։ Մինչեւ հոս ամէն բան խելքի մօտ է։ Եթէ Կովկասի եւ Պարսկաստանի Հայերը սանկ քիչ մը քիչ խանդավառութիւն ցոյց տուած ըլլային ռուսական դատին նկատմամբ, եթէ Փիւսկիւլեանի եւ Վարդի պէս մարդասպաններ որոնք — ինչպէս կ՚ըսուի— թրքահայեր են, բացէ ի բաց ապստամբութիւն գրգռած չըլլային, եթէ Արեւելեան սահմանին վրայ զինուորական գործողութիւնները քիչ շատ ի նպաստ Թուրքերու եղած ըլլային, այս որոշումը պիտի չտրուէր։ Կամաւորական խումբերով Թուրքերուն դէմ մղուած կռիւներուն Հայոց մասնակցութիւնը, վերեւ յիշուած անձերուն ձեռնձգութիւնները, Շիւքրի պէյի ապանութեան պէս դէպքեր — ահա Հայերուն յանցանքը։ Այս է պատճառը որ իրենք՝ Հայերն ալ իրարու մէջ միաբան չեն, եւ իւրաքանչիւրը իր անձը միայն կը խորհի։

Երբ այնուհետեւ բոլոր Հայերուն տեղահանութեան հրաման տրուեցաւ,— եւ ասիկա է երկրորդ կէտը, որուն մասին կ՚ուզեմ խօսիլ,— երեւան եկաւ այն իրողութիւնը՝ որ յատկանշական է ա՛յս երկրին՝ Թուրքիոյ համար— Պաշտօնեաներուն կատարեալ անբանականութիւնը եւ թուրք ժողովուրդին զանգուածին տգիտական, շատ վար աստիճանը։ Տեղահանութիւնը իբրեւ ապացոյց նկատուեցաւ թրքական դատին հանդէպ Հայերուն դաւաճանութեան։ Հետեւաբար Հայը թշնամի մըն էր, հետեւաբար ոչ մէկ վերապահումի, ոչ մէկ մեղմութեան արժանի էր, հետեւաբար պէտք էր փճացնել զայն։ Ուստի տեղի ունեցան բոլոր այն դէպքերը, որոնց կրնայ սպասել մարդ այսպիսի պարագաներու մէջ։ Տեղահանութիւնը սկսաւ, հետեւանքներն ալ ինքնին մէջտեղ եկան։ Պաշտօնատարներուն ատոր ցածոգի բնազդումները, նաեւ պանդուխտին նոյն ատորին եւ ցածոգի բնազդումները չէին սանձուեր։ Անանկ եղաւ, որ քանի անգամ մը գլորեցաւ, մէջտեղ ելաւ Կոմիտէի անդամներուն անուշիմութիւնը, որոնք մէկէն ի մէկ հնարաւորութիւնը տեսան Հայերուն փճացումով զօրացնել իրենց համաթրքականութիւնը։ Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

«ԱՆՈՒՇ»Ը ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ 30 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, Mutualitéի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Մթնոլորտը չափազանց թանձրացած է Չեխոսլովաքիոյ մէջ, թէեւ երեւութապէս հանդարտութիւն կը տիրէ։ Հեռաձայնի հաղորդակցութիւնները խզուած են Պերլինի հետ։ Զինուորական փոխադրութիւններ կը կատարուին ամէն կողմ։ Փրակայի մէջ զօրաշարժի թափորը աչքի կը զարնէ շարք - շարք բեռնակառքերու անընդհատ երթեւեկներով։ Ոստիկանութիւնը խստօրէն կը հսկէ բարեկարգութեան։ Կառավարութիւնը հրամայեց բանակին գրաւել գերմանական շրջանին որոշ կէտերը։ Տեղ - տեղ ալ չեխական զօրքը ետ քաշուած է, աւելի նպաստաւոր դիրքեր բռնելու համար։

Մոսկուա կը սպառնայ, Վարշաւա կը մերժէ

Խ. Միութեան փոխ-գործավարը իր մօտ հրաւիրելով լեհական գեսպանատան գործակատարը, անոր յանձնեց ծանուցագիր մը որով խորհրդային կառավարութիւնը կը յայտնէ թէ պիտի խզէ ոչ-յարձակման դաշինքը, եթէ լեհական կառավարութիւնը չեխական հողը մտնէ։ Խորհրդային ծանուցագիրը հիմնուած է այն լուրերուն վրայ թէ լեհաստան զինուոր կը համախմբէ չեխոսլովաք սահմանագլուխին վրայ եւ թէ այդ զինուորները պիտի անցնին սահմանը։ Խորհրդային կառավարութիւնը կը սպասէ որ հերքուին այդ լուրերը։

Լեհական կառավարութիւնը անմիջապէս պատասխանեց այս ծանուցագրին, Մոսկուայի գործակատարին միջոցաւ.—

1.— Պետութեան ապահովութեան հետ կապուած տնօրինութիւնները կախում ունին միայն լեհական կառավարութենէն, որ պարտականութիւն չունի բացատրութիւն տալու ո եւ է մէկուն։

2.— Լեհական կառավարութիւնը ճշգօրէն գիտէ իր կողմէ կնքուած համաձայնութեանց բնագիրը։

Գործակատարը հրաման ստացաւ նաեւ իր կառավարութեան զարմանքը յայտնելու այս ձեռնարկին առթիւ, գիտել տալով թէ որ եւ է բացառիկ միջոց ձեռք առնուած չէ լեհ-խորհրդային սահմանին վրայ, Լեհաստանի կողմէ։

Վերջին լուրերու համաձայն, Խ. Միութիւնը ստուարաթիւ զինուոր կեդրոնացուցած է լեհական սահմանին վրայ։

*** Լեհաստանի մէջ ցոյցերը կը շարունակուին լեհաբնակ շրջաններու կցման համար։ Կը հաստատուի թէ ստուարաթիւ զինուոր եւ ռազմամթերք փոխադրուած է սահմանագլուխին վրայ, բոլոր կայարաններուն մէջ։ Պատերուն վրայ փակցուած յայտարարութիւններ կ՚ըսեն թէ «հնչած է ժամը»։

Խ. Միութիւնը պիտի օգնէ՞

Բանակցութեանց խզումէն վերջ, Անգլերու Դաշնակցութեան անգլիական առաջին պատուիրակը իր կառավարութեան հրահանգով ներկայացաւ Պ. Լիթվինովի, իմանալու համար Խ. Միութեան դիրքը։ Պ. Լիթվինով նախ դիտել տուաւ թէ ազգերու ընկերութեան ուխտին 16րդ յօդուածը պէտք է որ գործադրուի, հասկնալու համար իր կառավարութեան դիրքը։ Ցետոյ յայտարարեց, երկար բացատրութիւններէ վերջ.

— «Գերման - անգլիական - ֆրանսական վերջնագրէն ետքը, Չեխոսլովաքիա ուզեց իմանալ թէ ի՛նչ դիրք պիտի բռնէ Խ. Միութիւնը, եթէ Գերմանիա նոր պահանջներ դնէ, եթէ խզուին անգլիագերման բանակցութիւնները եւ եթէ Չեխոսլովաքիա վճռէ զէնքով պաշտպանել իր սահմանները։ Հասկնալի էր այս հարցումը, քանի որ Չեխոսլովաքիա ընդունած էր վերջնագիր մը որ ուրիշ բաներու կարգին կը տրամադրէր նաեւ ռուսեւչեխ դաշինքին խզումը։ Այս կացութեան առջեւ, Խ. Միութիւնը անշուշտ քաղաքական իրաւունք ունէր չեղեալ համարելու դաշինքը։ Սակայն եւ այնպէս, խորհրդային կառավարութիւնը որ պատրուակներ չի փնտռեր իր յանձնառութիւններէն խուսափելու համար, պատասխանեց թէ պիտի գործադրուի չեխեւխորհրդային դաշինքը, եթէ Ֆրանսա օգնութեան հասնի Չեխոսլովաքիոյ, տուեալ պայմաններուն մէջ»։

Նորէն ձայնէր հանդուրժեան

Չեխական կառավարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.—

Կառավարութիւնը Պ. Չէյմպըրլէնէն ստացաւ հեռագիր մը որով կը խնդրէ ամէն տեղ եւ մասնաւորապէս խառն բնակչութեամբ վայրերու մէջ զգուշանալ ամէն արարքէ որ կրնայ տեղի տալ միջադէպերու։ Կոչը ուղղուած է ամէնուն եւ մասնաւորապէս Գերմաններուն։ Այդպիսի միջադէպեր պէտք չէ յարուցուին ոչ չեխոսլովաք սահմաններէն ներս, ոչ ալ միւս կողմէն։ Չեխոսլովաքիա իր մասին անշուշտ պիտի գործադրէ կարելին, որպէսզի այդպիսի դէպքեր եւ միջամտութիւններ չծագին։ Կառավարութիւնը կը յիշեցնէ իր հանդարտութեան եւ բարեկարգութեան հրաւէրը։ Ան իր կարելին պիտի փորձէ որպէսզի Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ կատարուած բանակցութիւնները չխանգարուին եւ կը յուսայ թէ նոյնը պիտի ընեն միւս բոլոր տարրերը որոնց ուղղուած է Պ. Չէյմպըրլէնի խօսքը։

Ուրիշ լուրեր օրուան տագնապի մասին

Գերմանական մամուլը կը շարունակէ ոլաքներ արձակել Մոսկուայի եւ Փրակայի դէմ, պնդելով թէ անոնք են որ կը խափանեն Հիթլէր - Չէյմպըրլէն համաձայնութիւնը։ Այս առթիւ կը գրեն թէ չեխական նոր կառավարութիւնը արշաւանքներ սարքած են գերմանական շրջանին մէջ։

Նոր ընդհարումներ պատահեցան առջի օր, նոյն շրջանին մէջ։ Գերմանական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ 50 հոգի սպաննուած են։ Գերմանական թերթերը «ջարդարար» կը կոչեն Չեխոսլովաքիոյ նոր վարչապետը, Զօր. Սիրովի։ Եւ կ՚ըսեն թէ արդէն իսկ 900.000 Չեխեր զէնքի տակ առնուած են։

*** Ուրբաթ օր քանի մը հազար ցուցարարներ Փարիզի չեխական դեսպանատան առջեւ երթալով, համակրանքի ցոյցեր կատարեցին։ Ցուցարարները խզեցին ոստիկանական շղթան եւ այս առթիւ ընդհարումներ պատահեցան։ Ոստիկանութիւնը քանի մը հոգի ձերբակալեց, բայց յետոյ ազատ արձակեց։ Թափոր մըն ալ Պուլոնյը - Պիյանքուրի մէջ կազմուած էր, նախաձեռնութեամբ մետաղագործական բանուորներու, բայց ոստիկանութիւնը ցրուեց։

*** Զօր. Ֆոշէ, Չեխոսլովաքիոյ ֆրանսական զինուորական պատուիրակութեան նախագահը, նկատելով իր կառավարութեան բռնած դիրքին, հրաժարեցաւ ֆրանսական բանակէն եւ ինքզինքը դրաւ չեխական բանակին տրամադրութեան տակ։

Ո՞վ է Չեխոսլովաքիոյ նոր վարչապետը

Զօրք Եան Սիրովի, Չեխոսլովաքիոյ նոր վարչապետը, ծնած է 1889ին Մորավիոյ մէջ։ Համեստ ծնողքի զաւակ, փոքր հասակէն զգացած է ռուսատան ազատութեան ճարելու, ճարտարագիտական ուսում աւարտել ետք։

Մեծ պատերազմին սկիզբը կը գտնուէր Վարշաւա, երկար ժամանակ Ուկրանիոյ մէջ ապրելէ ետք։

Զինուորական ասպարէզի հակում չունէր, բայց յանկարծ պատերազմի ընթացքին իր մէջ գաղափար ծագեցաւ համախմբել Ռուսիոյ Չեխերը եւ կռուիլ մղել զանոնք Աւստրիա - Հունգարիոյ դէմ։ Այսպէս կազմուեցաւ նշանաւոր չեխական զօրաբաժինը, որուն գլուխ անցաւ ինք եւ կարեւոր դեր կատարեց Աւստրիացիներու դէմ մղուած ճակատամարտներու մէջ։

Այս զօրաբաժինն էր, որ 1918ին կտրեց անցաւ 10.000 քիլոմեթր ճամբայ, Վլատիվոսթոքի վրայով մտնելու Ֆրանսա եւ անկէ ալ՝ ռազմաճակատ։

Այս կռիւներու ընթացքին զօր. Սիրովի վիրաւորուեցաւ եւ կորսնցուց մէկ աչքը։

ԱՐԱՐԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 20ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՀԱՅ ԼԵՌՆԷԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Մ.ԺԻՊՂԻՆ ԿՈՄԻՏԷ

25 Սեպտեմբեր, կիրակի, Շաթօ տը Ֆլէօրի սրահներուն մէջ

18 Bld Michelet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ՊԸՆՈՒԱ Տ՚ԱԶԻ

(Հրաւիրուած Փարիզէն)

Հանդէսին հրաւիրուած են ֆրանսական զինուորական եւ քաղաքային իշխանութեանց ներկայացուցիչները եւ հայ ազգային կազմակերպութիւնները։

Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 3.30ին

Ընկ. Թէքէեան լուսարձակով պիտի ներկայացնէ Մուսա լերան քառասուն օրերէն դրուագներ։

Դերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ կը ներկայացնէ «ԵՍ ՄԵՌԱՅ» զաւեշտը։

Հանդէսի ընթացքին ասմունքով նուագ (հայերէն եւ ֆրանսերէն) Պ. ԱԼԹՈՒՆԵ։

Կ՚արտասանեն՝ Պ. Պ. ԽԻԽՈՂԵԱՆ, Ս. ԲՐՈՒՏԵԱՆ, Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ։ Ֆրանսերէն արտասանութիւն մը՝ փոքրիկն Օր. Մ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԷ։ Հայկական պար՝ Պուլվար Օտտոյի կապոյտ խաչի սանուհիներու կողմէ։ Կ՚երգէ Օր. ԳԵՐԱՍԻՄԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Կօնսէրվաթուարէն)։ Ջութակ՝ Պ. ԼԵՒՈՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ (Մարսէյլի Երաժշտական Լիսէէն) եւ Օր. ԷԼԻԶ ՑԱԿՈՐԵԱՆ, Օր. ՀԵՌԱ ԽՐԻՄԼԵԱՆ (Մարսէյլի Կոնսերվաթուարէն) որոնց դաշնակով կ՚ընկերակցի Madame SUZANNE ANDRÉ։

Մուտքը ազատ է

Միութեան վիճակախաղը տեղի կ՚ունենայ տեղւոյն վրայ։ Կը խնդրուի ծաղկեպսակ չի բերել։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄՇԱԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Անիէռ Պուաքոլոմպի վարչութիւնը ընդհ. ասդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ազգային ընկերութիւնը այսօր, կիրակի ժամը 3.30ին։ Ներկայ կ՚ըլլայ Տ. Թագդասարեան։

Հասցէ.— 51 Rue Gramme Պուա Քոլոմպ։

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՍԵՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան վարժարանին դպրոցական 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի Հոկտեմբեր 1էն։

Արձանագրութիւններու համար պէտք է դիմել վարժարանին գրասենեակը ամէն օր ժամը 15էն 18ը, 26 Rue Troyon-Sèvres (S. et O.):

Տեսչութիւն

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Յօբթ. Զողոսեան 50 ֆրանք կը նուիրեն Փարիզի Սեբաստիոյ Նահանգային Միութեան, ողբացեալ Սարգիս Ցակոբեանի մահուան առթիւ։

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ

Առնուվիլ - լէ - Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ 25 Սեպտեմբեր, կիրակի օր, Վարագայ Խաչի տօնին եւ եկեղեցւոյս անուան 7րդ տարելիցին առթիւ պիտի կատարուի մատաղօրհնութիւն։ Պիտի պատարագէ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան։ Կը հրաւիրուի շրջաններու եւ Փարիզի բարեպաշտ ժողովուրդը։ Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30, Ս. Պատարագ՝ 10.30։ Շոգեկառքը կը մեկնի Կառ տիւ Նորէն սատասն ժամը 8.05, 8.49, 8.59, 9.40, 10.05, եւ 10.36։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dampame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Բելճիքա .... 285 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 225 ֆրանք 110 ֆրանք

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 27 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3845

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Ճգնաժամը հասած է իր գագաթնակէտին, եւ աշխարհի հըզօրները գերագոյն փորձն է որ կը կատարեն, փրկելու համար խաղաղութիւնը, մետասաներորդ ժամուն :

Երէկ երեկոյեան ժամը 8ին Հիթլէր մեծ ճառ մը պիտի խօսէր, պարզելով իր տեսակէտները :

Մ. Նահանգներու նախագահը, Ռուզվէլթ, որուն յառած են բոլոր աչքերը, սրտագրաւ կոչ մը ուղղեց Հիթլէրի եւ Պէնէշի, յանուն 130 միլիոն Ամերիկացիներու, որպէսզի չխզեն բանակցութիւնները եւ ջանան առկախ հարցերը կարգադրել խաղաղ, փրկչական եւ շինարար միջոցներով : Հակառակ տեսակէտները կրնան հաշտուիլ : Անգամ մը որ բանակցութիւնները խզուին, բանականութիւնը տեղի պիտի տայ բիրտ ուժին առջեւ : Բռնի ուժը որ եւ է խնդիր չի լուծեր ապագային, ոչ ալ մարդկութեան համար » :

Վերջին պահուն Լոնտոն հրաւիրուեցաւ նաեւ Ֆրանսայի սպարապետը, Զօր. Կամլէն, որ մեկնեցաւ օդանաւով :

Լաւատեսներ կը կարծեն թէ անգլօ-ֆրանսական միացեալ ճակատը ամրապնդուած ըլլալով, կարելի պիտի ըլլայ փրկել խաղաղութիւնը : Ամենազէշ պարագային, կը կարծուի թէ կարելի պիտի ըլլայ սահմանափակել ընդհարումը : Իտալական եւ գերմանական թերթերը կը շեշտեն թէ կացութեան բանալին Փարիզի մէջ կը գտնուի :

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Սթալին, մարաջախտ Վորոշիլով եւ ընդհ. սպայակոյտը խորհրդակցութիւն մը կատարեցին շաբաթ, կիրակի եւ երկուշաբթի :

Այսօր լոյս մը կը սպասուի թէ Լոնտոնէն եւ թէ Պերլինէն, մանաւանդ որ երկու կողմերն ալ տրամադիր կ'երեւան նոր զիջումներ կատարելու :

ԶՕՐԱՇԱՐԺԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Անձն քանի առաջ զինուորական փոխադրութիւն

Ինչպէս գրած էինք կիրակի օր, կառավարութիւնը մասնակի զօրաշարժ հրատարակեց գիշերանց, իբրեւ զգուշական միջոց : Ամբողջ օրը հազարաւոր պահեստիներ անմիջապէս ճամբայ ելան գտնելու իրենց զօրամասերը : Իրազեկներ կը կարծեն թէ Ֆրանսա արդէն դրօշի տակ ունի աւելի քան մէկ միլիոն զինուոր, իսկ նորակոչ պահեստիներուն թիւը կը հաշուեն 100,000էն մինչեւ 500,000 հոգի : Թերթերը կը գրեն թէ տասը նոր զօրաբաժիններ փոխադրուած են գծ[ի]ն Մաժինոյի գիծը, շաբաթէն կիրակի : Նորակոչիկներուն մեծ մասը մասնագէտներ են օդանաւի, գնդացիրի, թնդանօթի, կամ ամրաշէն զինուորներ, ելեկտրագէտներ, մեքենագէտներ, եւն. : Շատերը երիտասարդներ չեն, ծառայած ըլլալով Մեծ պատերազմին :

Մասնակի զօրաշարժին հետ, կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, զինուորական բռնագրաւումներու մասին, որոնց ենթակայ են բոլոր ձիերը, կառքերը եւ ուտեստը՝ սահմանամերձ շրջաններու մէջ : Նաեւ գրաքննութիւն հաստատուած է ռմբելի կայաններուն վրայ, որպէսզի սխալ տեղեկութիւններ չհաղորդեն : Երրորդ հրամանագիր մը կը տրամադրէ բոլոր երկաթուղիներուն վրայ նախապատուութեան տալ զինուորական փոխադրութեանց, թէ ճամբորդի եւ թէ բեռնատար կառախումբերու մէջ :

Մեծ պատերազմէն ի վեր, առաջին անգամ էր որ զօրաշարժ կը հրատարակուէր ընդհանուր ազդով մը : Նախապէս այս ազդարարութիւնը կ'ըլլար անձնապէս : Կ'ըսուի թէ բոլոր զինուորները գերմանական սահմանագլուխը փոխադրուած են :

Զօրաշարժի ձերմակ յայտարարութիւնները պատերը փակցուած էին ուրբաթէն շաբաթ լուսնալու գիշերը ժամը 4ին եւ մինչեւ երեկոյեան բազմութիւնը իրար կը հրմշտկէր կարդալով զանոնք, ինչպէս եւ վիճելով կամ հայրենասիրական կոչեր ուղղելով : Անշուշտ լացողներ ալ պակաս չէին, մանաւանդ մայրեր եւ քոյրեր : Անհամար բազմութիւն խռնուած էր արեւելեան կայարանը (Կառ տը լ'Էսթ), զինուորական փոխադրութեանց առթիւ : Ժողովուրդը միշտ հանդարտ է եւ բարեկարգութեամբ կը հետեւի կառավարութեան հրամաններուն :

*** Կառախումբերուն եւ կայարաններուն լամբարներուն վրայ կանանչ ապակիներ դրուած են, որոնք աղօտ լոյս մը կու տան :

Պելժիոյ մէջ ալ մասնակի զօրաշարժ

Պելժիական կառավարութիւնը հետեւեալ որոշումները առաւ գիշերային նիստի մը մէջ .—

1. Դրօշի տակ առնել կարգ մը պահեստիներ, գլխաւորաբար անոնք որ մասնագէտ են ստրատեգական քանդումներ կատարելու սահմանամերձ շրջաններու մէջ, յարձակման պարագային :

2. Նոյնպէս հրաւիրել դասակարգ մը 1937ի քաղաքացիական զօրքէն.

Այս որոշումներուն ենթակայ են 4400 զինուորներ, որոնց մէկ մասի հրամանը հաղորդուեցաւ գիշերանց, հեռաձայնով զինուորներու կողմէ, ինչ որ բաւական իրարանցում պատճառեց : Յաջորդ առտու նախարարները նորէն ժողով գումարեցին մինչեւ կէսօր, բայց զինուորական նոր միջոցներ ձեռք չառնուեցան : Այս առթիւ խորհրդակցեցան գործարանները շարժման մէջ դնելու, պարենաւորումը կազմակերպելու, ժողովուրդը օդանաւային յարձակումներու դէմ պաշտպանելու միջոցներու մասին :

*** Հոլանտան ալ զինուորական միջոցներ ձեռք առաւ, պաշտպանելու համար իր չէզոքութիւնը : Բոլոր արձակուրդները ջնջուեցան եւ ուրիշ բացառիկ տնօրինութիւններ եղան :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ԿԸ ՄԵՐԺԵՆ ՀԻԹԼԵՐԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏՆ ՈՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՆՈՐԷՆ ԼՈՆՏՈՆ ԳԱՑԻՆ

Մուսոլինի կը սպառնայ իր կարգին զօրաշարժ կատարել, եթէ...

Կացութիւնը շատ աւելի ծանրացաւ շաբաթէն կիրակի, երբ պաշտօնապէս հաստատուեցաւ թէ Չեխոսլովաքիա եւ Ֆրանսա մերժած են Հիթլէրի վերջին պայմանները :

Ինչպէս հաղորդած էինք, Չէմպըրլէն Լոնտոն վերադարձաւ շաբաթ առտու, ստանալով Հիթլէրի պատասխանը՝ իր գրած նամակին : Անգլիոյ վարչապետը համաձայնութեան յոյս չտեսնելով, կ'ուզէր խորհրդակցիլ իր պաշտօնակիցներուն հետ : Վերադարձէն անմիջապէս վերջը, ժողովի հրաւիրեց «ներքին դահլիճը», որ կը բաղկանայ իր անմիջական գործակիցներէն,— Լորտ Հըլիֆաքս (արտաքին), Սըր Ճօն Սայմըն (ելմտական) եւ Սըր Ս. Հօր (ներքին) : Վարչապետը անոնց հաղորդեց իր գրած նամակը եւ Հիթլէրի տուած պատասխանը : Յաջորդ օրը, կիրակի, բացառիկ նիստի հրաւիրուեցաւ ամբողջ դահլիճը, քննելու համար կացութիւնը : Առաջին նախարարական խորհուրդը գումարուեցաւ ժամը 10,30ին եւ տեւեց մինչեւ 13.25 : Յետոյ վարչապետը Թագաւորին ներկայացաւ : Երկրորդ ժողովը գումարուեցաւ ժամը 15ին, տեւելով մինչեւ 17 : Միեւնոյն ատեն Լոնտոն կանչուած էին Ֆրանսայի վարչապետն ու արտաքին նախարարը : Անոնց մեկնումէն առաջ, Ֆրանսայի դահլիճն ալ բացառիկ նիստ մը գումարեց կիրակի առտու եւ միաձայնութեամբ որոշեց կառավարութեան դիրքը : Երեկոյեան ժամը 17.40ին Պ. Պ. Տալատիէ եւ Ժորժ Պոնէ օդանաւ նստելով, Լոնտոն հասան ժամը 18.52ին, եւ ուղղակի գացին Ֆրանսական դեսպանատունը : Ժամը 20.40ին երկու նախարարները Անգլիոյ վարչապետարանը գացին, խորհրդակցելու համար բրիտանական կառավարութեան հետ : Խորհրդակցութիւնները շարունակուեցան երէկ ալ, երկուշաբթի :

Այդ խորհրդակցութեանց ընթացքին էր որ պաշտօնապէս հաստատուեցաւ թէ Ֆրանսա եւ Չեխոսլովաքիա մերժած են Հիթլէրի յուշագիրը, որ Փրակա հաղորդուած էր Պ. Չէմպըրլէնի միջոցաւ եւ որ կը տրամադրէր անմիջապէս գրաւել Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանը : Ֆրանսայի վարչապետը եւ արտաքին նախարարը աւելի քան երեք ժամ խորհրդակցեցան Պ. Չէմպըրլէնի եւ երեք նախարարներուն հետ, միջին ճամբայ մը գտնելու եւ խաղաղութիւնը փրկելու համար : Անգլիա պաշտպանողական դիրք մը բռնած էր, նախարարական երեք յաջորդական ժողովներէն վերջը, որոնց մէկը տեղի ունեցաւ կէս գիշերին : Կացութիւնը այնքան բարդացած էր որ, երկու երկիրներուն վարիչները գերագոյն փորձ մը կը կատարեն, մետասաներորդ ժամուն փրկելու համար խաղաղութիւնը : Պ. Տալատիէ տակաւին ամէն յոյս կորսնցուցած չէր երէկ առտու :

Չեխական կառավարութեան հետ մերժելով Հիթլէրի պայմանները, Ֆրանսա ինքնաբերաբար յանձն առած կ'ըլլայ ի հարկին զինու զօրութեամբ օգնութեան հասնիլ Չեխոսլովաքիոյ, եթէ այս վերջինը յարձակում կրէ : Չեխական կառավարութիւնը իր պատասխանին մէջ կը բացատրէ թէ եթէ Գերմանիոյ պայմանները նոյնութեամբ ընդունէին, բացարձակապէս անձնատուր եղած պիտի ըլլան, քանի որ նոր սահմանագլուխին մէջ պիտի մտնեն նաեւ չեխական ամրութիւնները : (250,000,000 տոլար ծախսուած է այս ամրութեանց համար) :

Ի՞նչ պահանջած է Հիթլէր

Անգլիական կառավարութիւնը կիրակի օր մամուլին յանձնեց Հիթլէրի յուշագիրը, որուն կցուած է նաեւ քարտէս մը, իր հաւաստիացմամբ :

Հիթլէր իր յառաջաբանին մէջ գիտել կու տայ թէ կացութիւնը բոլորովին անտանելի դարձած է Սուտէթեան Գերմաններուն համար, հետեւաբար վտանգաւոր՝ Եւրոպայի խաղաղութեան համար : Ուստի կը պահանջէ անյապաղ պարպել Սուտէթեան շրջանը : Քարտէսին մէջ, յանձնուելիք շրջանը կարմիր ներկուած է, իսկ այն մասերը որոնց մէջ հանրաքուէ պիտի կատարուի, ներկուած են կանանչ : Վերջնական սահմանագլուխները պէտք է գծուին համաձայն շահակիցներու բաղձանքին : Այդ բաղձանքները ճշդելու համար, անհրաժեշտ է երկրորդ ժամանակաշրջան մը, որպէսզի հանրաքուէ սարքուի : Այդ միջոցին խռովութիւնները պէտք է սանձուին ամէն գնով, եւ հաւասարութիւն պէտք է հաստատուի : Քարտէսի մէջ նշանակուած հողերը անմիջապէս պիտի գրաւուին գերման զօրքին կողմէ :

Բուն գերմանական հարցը անմիջապէս եւ վերջնապէս լուծելու համար, գերմանական կառավարութիւնը հետեւեալ առաջարկները կը ներկայացնէ .—

1. Չեխական բոլոր զինեալ ուժերը, ոստիկանութիւն, ոստիկան զօրք, մաքսային պաշտօնէութիւն եւ սահմանապահ ուժեր պէտք է քաշուին քարտէսին վրայ նշանակուած հողերէն, որոնք պէտք է Գերմանիոյ յանձնուին հոկտեմբեր 1ին :

2. Պարպուած երկրամասը պէտք է յանձնուին իրենց ներկայ վիճակին մէջ : (Այստեղ կը յիշուին մանրամասնութիւնները) : Գերմանական կառավարութիւնը կը հաւանի որ չեխական կառավարութեան եւ բանակին կողմէ մէկ մէկ լիազօր ներկայացուցիչներ մասնակցին գերմանական զօրքի ընդհ. կեդրոնին, կարգադրելու համար պարպումի ձեւակերպութիւնները :

3. Չեխական կառավարութիւնը պարտաւոր է անմիջապէս արձակել այն բոլոր Գերմանները որ կը ծառայեն չեխական պետութեան որ եւ է մէկ մասին ոստիկանութեան կամ զօրքին մէջ, եւ արտօնէ որ անոնք իրենց տուները վերադառնան :

4. Չեխական կառավարութիւնը պէտք է արձակէ բոլոր գերմանացի բանտարկեալները :

5. Գերմանական կառավարութիւնը կը հաւանի որ հանրաքուէ կատարուի այն շրջաններուն մէջ, որոնք աւելի ճշգրտօրէն պիտի նշանակուին ամէնէն ուշը մինչեւ 25 նոյեմբեր : Հանրաքուէին հետեւանքով անհրաժեշտ համարուած սահմանային փոփոխութիւնները պիտի ճշդուին գերմանեւչեխ կամ միջազգային յանձնաժողովի մը կողմէ :

Հանրաքուէն ալ պիտի կատարուի միջազգային յանձնաժողովի մը հսկողութեամբ : Այն բոլոր քաղաքացիները որ վիճելի շրջաններուն մէջ կը բնակէին 1918 հոկտեմբեր 28ին, կամ այնտեղ ծնած էին այս թուականէն առաջ, իրաւունք ունին քուէարկելու : Բոլոր քուէտու այրերու եւ կիներու պարզ մեծամասնութիւնը պիտի վճռէ ժողովուրդին կամքը՝ գերմանական կամ չեխական պետութեան միանալու համար : Քուէարկութեան ատեն, երկու կողմերը պիտի քաշեն իրենց զինուորական ուժերը : Թուականը եւ տեւողութիւնը փոխադարձաբար պիտի որոշուին գերմանական եւ չեխական կառավարութեանց կողմէ :

6. Գերմանական կառավարութիւնը կ'առաջարկէ որ գերմանեւչեխ իրաւասու յանձնաժողով մը կարգադրէ մնացեալ բոլոր մանրամասնութիւնները :

Պարպուելիք գերմանական տարածութիւնը պէտք է յանձնուի առանց քանդելու կամ անգործածելի դարձնելու զինուորական եւ տնտեսական հաստատութիւնները կամ հաղորդակցութեան գործիքները, մէջն ըլլալով օդանաւային ստորերկրեայ շինութիւնները եւ անթելի բոլոր կայանները : Բոլոր տնտեսական կամ երթեւեկի իրեղէնները, մասնաւորապէս երկաթուղիները պէտք է յանձնուին անվթար : Նոյն պայմանը կը դրուի նաեւ հանրային սպասարկութեանց համար (կազի եւ ելեկտրականութեան գործարաններ եւն.) : Վերջապէս պէտք չէ տեղափոխուին որ եւ է ուտեստ, ապրանք, արջառ, հում նիւթեր եւն. :

Ի՞նչ կ'առաջարկեն Անգլիա եւ Ֆրանսա

Իսկ անգլօ-ֆրանսական ծրագիրը, որ ընդունուած էր չեխական կառավարութեան կողմէ, կը պարունակէ հետեւեալ պայմանները .—

1. Առանց հանրաքուէի Գերմանիոյ յանձնել այն շրջանները որոնց ժողովուրդներուն աւելի քան յիսուն առ հարիւրը Գերմանացիներ են, պայմանաւ որ յետագայ բանակցութիւններով սահմանագլուխը ճշդուի հոն ուր պարագաները անհրաժեշտ կը դարձնեն, միջազգային յանձնաժողովի մը կողմէ, մասնակցութեամբ չեխ պատուիրակի մը :

2. Ժողովուրդներու փոխանակութիւն մը կատարել ազատ կամքով, որոշ պայմանաժամի մը ընթացքին :

3. Եթէ չեխական կառավարութիւնը պատրաստ է ընդունելու այս կարգադրութիւնները, որոնք նիւթական փոփոխութիւններ յառաջ պիտի բերեն պետութեան կացութեան մէջ, ան իրաւունք ունի երաշխիքներ խնդրելու իր ապագայ ապահովութեան համար : Հետեւաբար, ծրագիրը կ'առաջարկէ միջազգային ընդհանուր երաշխաւորութիւն մը, որ պիտի ապահովէ Չեխոսլովաքիոյ անկախութիւնը որ եւ է կարելի նախայարձակման դէմ, երաշխաւորութիւն մը որ պիտի յաջորդէ փոխադարձ եւ զինուորական ներկայ դաշնագիրներուն : Բրիտանական կառավարութիւնը տրամադիր է մասնակցելու այդ երաշխաւորութեան :

Անգլօ-Ֆրանսական ծրագիրը այս առթիւ կը շեշտէ Չեխոսլովաքիայէն պահանջուած մեծ զոհողութիւնը, խաղաղութեան դատին համար :

Մուսոլինի կը ճառէ եւ կը սպառնայ

Իտալիոյ Առաջնորդը անընդհատ ճառ կը խօսի այս միջոցին : Շաբաթ օր խօսած էր երկու ճառեր, մասնաւորապէս յարձակելով Ֆրանսայի վրայ : Կիրակի օր խօսեցաւ Վիչէնցայի մէջ եւ սպառնաց իր կարգին զօրաշարժ հռչակել, եթէ միւսները չդադրեցնեն իրենց զինուորական պատրաստութիւնները : Այս առթիւ շեշտեց.

— «Այլեւս բոլորն ալ կը խոստովանին թէ սխալներ գործուեցան 1919ի դաշնագիրներուն մէջ : Ես այդ պարագան հաստատեցի 1921ին : Բայց կը խնդրեմ որ մարգարէի յատկութիւններ չվերագրէք ինծի, որովհետեւ մարգարէները ձեր ցեղին չեն պատկանիր : Այժմ դիւրին է նախատեսել թէ ինչ կրնայ պատահիլ : Ի՞նչ պէտք

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՌՈՒՍԵՐԷՆԻ ՀԱՐՑԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Վերջին տարիների անխնայ ու արիւնոտ պայքարը հպատակ ոչ-ռուս ժողովուրդների ազգայնինքնավա- րութեան դէմ չէ գոհացուցած Մոս- կուայի կառավարութիւնը։

Դաշնակցային եւ ինքնավար հան- րապետութիւնները գործնապէս վե- րածուեցան խստօրէն կեդրոնացած պետութեան գաւառների, որոնք այ- սօր կը նախանձին միատարր Ֆրան- սայի ամենահամեստ մի մասնիկի, օրինակ Ալֆորվիլի քաղաքապետու- թեան իրաւասութիւնների լայնու- թեան ու ներքին անկախութեան։ Նա- քատեղծ «ամենաառակավար» սահ- մանադրութիւններն ու գերագոյն խորհուրդները, շնորհիւ Ստալինի բռնապետութեան ուժեղանալուն, ոչ միայն չթեթեւացրին «ազատ» փոքր ժողովուրդների շղթաները, այլ իր- րեւ նոր եւ յաւելեալ օղակներ աւելի եւս ծանրացրին նրանց։

Փոքր ազգերի մշակոյթները հա- լածուեցին ամենուրեք։ Մասնաւորա- պէս Նոր. Հայաստանի իրականու- թիւնից յայտնի են ամէնքին «ինքնա- ւարութիւնների», այժմ «պնդա- կահարուած »ների, « կաթուածա- հարների» ու անհետացումների բար- բարոսութիւնները, որոնց զոհ գացին քառահինգ դարերի հայ հոգեկան ներ- շնչումներին քիչ շատ կապուած այն- քան մտաւորականներ՝ գիտութեան, գրականութեան ու քաղաքականու- թեան մարզերում։

Ջնկան նրանց դիակների վրայով բացած էր «ձեւով ազգային, բովան- դակութեամբ ընկերվարական», միա- կերպ ու միջազգային մշակոյթի ճա- նապարհը։ Մինչդեռ դուռ, բիւրեղա- ցած ու մէկ համամարդկային մշա- կոյթ գոյութիւն ունենալ չի կարող, քանի գոյութիւն ունին տարբեր աշ- խարհագրական, պատմա - տնտեսա- կան ու հոգեբանական պայմաններում ապրող ժողովուրդներ։ Հայը նոյնքան է տարբերւում Ռուսից, որքան Հա- յաստանի երկնահաս ձիւնածածկ գա- գաթները տարբերւում են Մոսկուայի տափաստաններու. ճնճղուկի սարեր կոչուած մի քանի մարգահասակ բլր- րակներից։

Մշակոյթներն օդում չեն ստեղծ- ւում, այլ ժողովուրդների ծոցում, սնանելով նրանց կեանքի, գիտակցու- թեան, ապրումների ու շրջապատի ա- ռանձնայատկութիւններից, ինքնա- տիպ եւ բազմազան։

Խորհրդային միակերպ եւ միջազ- գային կոչուած մշակոյթն այլ բան չէ, քան համախմբուած ցարի պաշտամունք- քով ազատագրուած մեծ - Ռուսերի ազգային մշակոյթը։ Պարտադրել նը- րան «Հանճարեղի» առրկութեան տակ հեծող հին ու նոր փոքր ժողովուրդ- ներին նոյնն է, թէ 170 միլիոն քաղա- քացիներից պահանջել ամէն օր ուտել միայն բօրշչ կամ շչի (ռուսական ա- պուրներ) եւ ուրիշ ոչինչ։

Հարաւի Հայն ու Վրացին բացար- ձակապէս ոչինչ ունին ընդհանուր հիւսիսի Նենեցի կամ Կարելի հետ, բացի Ստալինեան ընդհանուր կա- պանքներից։

Սակայն Մոսկուան երբեք կանգ չի առել արգելքների առջեւ պարտադրե- լու ահարեկ հպատակների մի մասին իր քաղաքականութիւնը։ Այս պարա- գային եւս նա չէր վարանի վերաթե- ծել բոլոր ոչ-Ռուսներին Իվանուշկա- ների ու Դունեաշաների կաղապարին- բում, թէկուզ վնասի ուժով։

Կար ժամանակ, որ խորհրդային իշ- խանութիւնը ոչ միայն չէր ոտնահա- րում փոքր ազգերի գերագոյն արժէ- քը — լեզուն, այլ եւ Ռուսերի հետ ձուլման ենթակայ ու դեռ չունեցող ցեղային խմբաւորումներին լատինա- կան տառերով այբուբեններ էր տա- լիս ու խրախուսում նրանց մայրենի լեզուի կազմաւորմանը։ Ստիպուած էր այդպէս անելու։ Մի օրից միւսն ան- կարելի էր Լենինի-Ստալինի լեզուն պարմնել հասկանալի միլիոնաւոր ոչ- Ռուս բազմութիւններին։ «Ընկերվա- րականը» մշակոյթին նրանց հաղորդա- կից անելու միակ միջոցը մայրենի լե- զուն էր։ Թւում էր նպատակայարմար նախ սրսկել հոգեկան ռուսացումը, ապա ձեւականը — ռուսախօսութիւնը, որ պիտի յաջորդէր առանց ստիպու- մի։ Լէնին ասել էր. «Ոչ-Ռուսերն ա- տում են ռուսերէնը, որովհետեւ նը- րանց մէջ բռնութեամբ են ուզում տարածել այդ լեզուն։ Մեծ եւ զօրա- ւոր ռուս լեզուն Ռուսաստանի օտա- րազգիների մէջ իր ճանապարհը հար- թելու համար պէտք չունի գաւազա- նի. կեանքի պայմանների թելադրու- թեամբ կ'իւրացնի ամէնքը ռուսերէ- նը»։ Համոզուած դրանում նա խը- րամանկօրէն պնդում էր, որ — «Ըն- մարիտ ժողովրդապետութիւնը պի- տի հիմնուի բոլոր ազգերի ու լեզու- ների հաւասարութեան վրայ. պետա- կան լեզու պիտի չլինի. ոչ մի առանձ- նաշնորհ որեւէ լեզուի համար» (19րդ հատոր 36 էջ)։ Սա չէ նշանակում թէ, «մենք մեզ վրայ ենք վերցնում պաշտպանել ամէն մի ազգի ազգային զարգացումը, ընդհակառակը, մենք նախազգուշացնում ենք զանգուած- ներին այդպիսի պատրանքից եւ ող- ջունում ենք ազգերի ի մի ձուլման կարելիութիւնները»։ «Մենք չենք ձգտում ազգերի ձեւաւորման, չենք սահմանափակում նրանց առանձին առանձին ու ամուր պետական կա- ռուցուածքներով։ Ընդհակառակն, նպաստում ենք ազգային տարբերու- թիւնների անհետանալուն, անջրպետ- ների խորտակման եւ այն ամենին, ինչ ազգերի մէջ կապերը դարձնում է աւելի ու աւելի սերտ ու տանում դէ- պի ազգերի ձուլում» (19րդ հատոր 53 էջ)։

Անշուշտ Լէնինի այս «ընկերվարա- կան ու միջազգայնական» վերլա- ցումների յետին միտքը կը հասկանայ հայ ուղեղի չափ խելք ունեցողն իսկ։ 105 միլիոն մեծ - Ռուսերը չէ, որ պի- տի ձուլուէին 31 միլիոն Ուկրայինցի- ների կամ 5 միլիոն Բէլօ-Ռուսների կամ երկու միլիոն Վրացիների մէջ ու իւրացնէին նրանց լեզուն ու մշակոյ- թը, այլ ճիշդ հակառակը։ Հաշիւը ճիշդ էր, բայց Մեծ մարքսանը ան- տեսել էր մի աննպաստ հանգամանք — փոքր ժողովուրդների դիմադրական կարողութիւնը մեծ-Ռուսերի ոտնձ- գութիւնների դէմ. 5 տարիների արիւ- նալից «բռնաջնջումները» ազգայնամոլ- ների, սպեցիֆիկների եւ դաւաճաննե- րի» ցոյց տուեցին, որ նա արհամարհե- լի մեծութիւն չէ, որ Լէնինեան լե- զուների հաւասարութեան սկզբունքի ամենաանհամանափակ կիրառումն ան- գամ յանգում է աղետալի կացութեան ռուսկովեան լեզուի ու «միջազգային» մշակոյթի համար։

Ձեն ուզում սովորել ռուսերէն «հանրապետութիւններն» մէջ, երբ անհրաժեշտ պէտք չունեն նրան։ Բէ- լոռուսիայի շատ դպրոցներում ռու- սերէնը չի աւանդւում, բայց աւանդ- ւում է... լեհերէնը։ Ուկրայինայի հազարաւոր դպրոցներում ռուսերէնի դասեր գոյութիւն չունեն. ինչո՞ւ. ուսուցիչ չունենք — պատասխանում են։ Նոյն պատկերը Վրաստանում, Ա- դրբէյջանում, Հայաստանում եւ ա- ւելի վատթար անդրկասպեան երկիր- ներում։ Փախչում են բռնակալու- թեան լեզուից ու մշակոյթից։ «Պրաւ- դան գրում էր. — «Ժողովուրդի թշ- նամիները, ֆաշականութեան դրա- մատիրական - ազգայնական գործա- կալները բոլոր միջոցներով ձգտում էին խափանել ռուսերէնի ուսուցումն ազգային հանրապետութիւնների մէջ։ Դրամատիրական - ազգայնականնե- րը դաշնակցած՝ տրոցկիստ - բուխա- րինեան լրտեսների հետ փորձում էին խորհրդային մեծ միութիւնը վե- րածել միմեանց օտար, բաժան բա- ժան ժողովուրդների խմբի, որպէսզի նրան թուլացնեն ու աշխարհակալնե- րի աւարին յանձնեն »։

Կրեմլում իրար անցան։ Եւ որով- հետեւ խուճապի մատնուած իշխանու- թիւնները միշտ ծայրայեղութիւնների մէջ են ընկնում, գործավարների խոր- հուրդն էլ կայացրեց մի հերոսական, բայց անիրագործելի որոշում։

— « Միութեան բոլոր ոչ - ռուս դպրոցներում պարտադիր է ռուսերէ- նի ուսուցումը։

— «Առաջին դասարանում շաբա- թական 4 ժամ, երկրորդում 5 ժամ եւայլն յատկացնում էին ռուսերէնին։ Տարրական դպրոց աւարտողը պիտի ռուսերէն ազատ կարդայ ու պատմէ գրական մի հատուած։ Միջնակարգ դպրոց աւարտողը գրէ ռուսերէն շա- րադրութիւն»։ Այսպէս մի ամբողջ օ- րինագիծ։

Ամենալաւ օգային ամրոցներ կա- ռուցանող ազգայնամոլ մեծ - Ռուսեր աւելի հեռուն գացին պահանջելով, որ խորհրդային ոչ-Ռուս քաղաքացի- ները գիտնան ռուսերէն իրենց մայ- րենի լեզուին հաւասար կատարելու- թեամբ։ Պատճառաբանում էին նրանք այդ պահանջը յաբեւմեան ցարական սեւ - հարիւրակային (այդպէս էին կոչւում հին ժամանակ ծայրայեղ միապետականների խմբերը) ստարա- կեր չինովնիկները.

— «Ռուս լեզուն պետական միու- թեան զէնքն է. Նրա համատարած գիտնալը Խ.Ս.Հ.Մ. բոլոր ժողո- վուրդների կողմից՝ պետութեան ամ- րութեան գրաւականն է. ահա թէ ին- չու ռուսերէնը պիտի ամէն մի խոր- հրդային քաղաքացու սեփականու- թիւն դառնայ։ Դժուար գործ է, բայց նա պիտի գլուխ հանուի իսկական մե- ծամասնական խանդավառութեամբ, յամառութեամբ եւ աշնուութեամբ»։

Ու յանկարծ գլխի ընկան, որ սխալ են արել քանի չափ ժողովուրդների լատիներէն տառերով այբուբեն տա- լով։ Հրամայեց Օսերի, Ջուվաշնե- րի, Մարիյցիների, Եակուտների եւ ուրիշների այբուբենը կազմել ռուսա- կան տառերով, որպէսզի դիւրացնեն եւ ռուսերէնի ուսուցումը։ Քանի տարուան ընթացքում հրատարակ- ուած դասագրքերը պիտի վերահրա- տարակուէին, տանեակ հազարաւոր ուսուցիչներ նախ իրենք պիտի նոր այբուբենով գրել կարդալ սովորէին։ Ի՞նչ պիտի լինին հին այբուբենով գրող աւարտածները ու մինչեւ օրս հրատարակուած գիտական, գեղար- ուեստական եւայլ գրքերը — այդ մա- սին տեղեկութիւններ չհանդիպեցինք խորհրդային մամուլում։

Լաւ է այդ մամուլը նաեւ այն մա- ան, թէ որտեղի՞ց պիտի գտնեն 100 հազար ռուսերէնի դասատուներ ազ- գային դպրոցների համար, երբ ամ- բողջ Խ. Միութեան եւ մասնաւորա- պէս բուն Ռուսաստանում ուսուցիչ- ների սով է, իսկ եղածների մի մասն էլ կիսագրագէտ է։ Հարց է ծագում նաեւ, թէ ազգով ռուս ուսուցիչը կա- րո՞ղ է արդիւնաւոր կերպով ռուսերէն դասաւանդել, օրինակ, մի ուզբէկ ե- րեխայի, առանց նրա մայրենի ուզբէ- կերէն իմանալու եւ քանի՞ ռուսերէն լաւ իմացող ուզբէկ կարելի է գտնել ամենամօտիկ անցեալում գրեթէ գը- րովին անգրագէտների Ուզբէկիստա- նում։

Երբ Մոսկուայում ամպերն որո- տում են «ազգայնամոլութեան» ու յարակից «ախտերի» դէմ, ամէնից ա- ռաջ դող է բռնում Հայաստանի, յե- տոյ Բէլօրուսիայի, ապա Ուկրայի- նայի եւ այլոց վարիչներին։ Ովքեր «մէնից շատ են տուժել, նրանք էլ ա- մէնից աւելի ուշադիր են Ն՛ժովների կայրոյթին։ Ռուսերէն լեզուի հար- ցում եւս Խ. Հայաստան առաջին ի- րարանցման մէջ ընկաւ. հարուածա- յին կարգով մի հազար ռուսերէնի «դասատու» պատարատեց, երկու ռու- սպիտութեան ուսուցչանոցներ հիմ- նեց, ռուս դրամայի թատրոն հաս- տատեց Երեւանում, ռուսերէն օրա- թերթի հրատարակութեան ձեռնար- կեց եւայլն եւ այլն։

Իսկ խեղճ Բելօռուսները մինչ այն աստիճան կորցրել էին իրենց խելքը որ հանրապետութեան սահմանադրու- թեան մէջ մտցրին «երկու պետական պարտադիր լեզուների — բելօռուսե- րէնի եւ եւ ռուսերէնի» յօդուածը։ Ծանօ՞թ էին Բէլօրուսիայի սահ- մանադրութեան կազմողները Լէնինի կարծիքին այդ մասին, անշուշտ այո, որովհետեւ նրանք համայնավարներ էին։ — « Պէ՞տք է պարտադիր պե- տական լեզու » վիճաբանում է Իլի- չը (Լէնին) պահանջում է ոչ միայն վերացումը պետական լեզուի, այլեւ մուծումը սահմանադրութեան մէջ յատուկ յօդուածի պետական լեզուի չգոյութեան մասին, որպէսզի որ եւ է խարդախութիւն չլինի այդ հարցի վե- րաբերմամբ (19րդ հատոր, 88 էջ)։ Ահա թէ «ազգայնամոլութեան» վախը մինչեւ ո՛ր աստիճան կարող է մոռա- ցութեան տանիլ Լէնինի յաջորդնե- րին։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՆՈՐ ԳԵՐՄԱՆՈՒՀԻՆ ԵՒ ԻՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

Վերջերս գրութիւն մը կարդացի Գերմանիոյ կին - Առաջնորդին գոր- ծունէութեան մասին։ Կ'ուզէի ներկա- յացնել զայն «Յառաջ»ի ընթերցող- ներուն։

Տիկին Կերթրուտ Շոլց Քլինկ մե- ծարժէք Գերմանուհի մըն է, որ կ'իշ- խէ անհուն փխթակին ուր գերման կինը, առանց տարիքի խտրութեան կ'աշխատի մեծն Գերմանիոյ համար։

Տիկի՛ն Շոլց՝ կը դառնէ ազգային ընկերվարական կնոջ նախատիպը։ Ինչպէս Հիթլէր, ինքն ալ կը ստեղծէ նոր աշխարհ մը, անգիտանալով շա- բաթական հանգիստն անգամ։

Կինը պարզ պաշտօնեայի մը, հա- ւունցած մայրական ուրախ յարկին տակ, ան կ'ապրէր իրեններուն հետ երջանիկ։ Ոչ ոք կրնար կարծել թէ ան կրնար այնքան արտասովոր դէմք մը դառնալ։ Մինչդեռ դէպքերը այն- քան խորապէս ցնցեցին գերման կեան- քը, որ ան երեւցաւ առաջին գծի վը- րայ։

ՏիկինՇոլց արագօրէն հրապարակ- ցաւ ազգային ընկերվարական տեն- գով, եւ կրցաւ իր սահմանած առա- քելութիւնը կատարել կորովի խան- դավառութեամբ։

Ան գործակիցն է Առաջնորդին, կ'աշխատի անոր կողքին։ Վստահելի միակ կինն է, որ կը բաժնէ գերման Առաջնորդին խանդավառութիւնն ու մտահոգութիւնը։

Ծրագիր, յատակագիծ, թելադրու- թիւն կը ծնին իր պայծառ մտքէն։ Ան ամէն օր՝ Առաջնորդին կը բերէ իր անխոնջ աշխատանքին պտուղը, ար- ժանանալով անոր բարձր հիացումին։

Տիկին Շոլց հիմնադիրն է գերման «Կնոջ տան», նախագահ կարմիր խա- չի, հիւանդապահուհիներուն, տնօ- րէն գերման աշխատանքի ճակատի գրասենեակին, հիմնադիր նախագահ- մայրերու հանգստեան տան, «Մայր եւ մանուկ» հաստատութեան եւն.։ Ստեղծիչն է «Նշանաւոր» դպրո- ցին»։

Ան գլուխն է մարմին առած բոլոր այն կազմակերպութեանց, որոնց շըր- ջանակին մէջ կ'ընթանայ նոր Գերմա- նիոյ կնոջ կեանքը։

Ան առաջինն եղաւ որ քարոզեց մի- ատեսակ ճաշի եւ կիրակնօրեայ խա- չածոյի գաղափարը։

1933էն ի վեր Տիկին Շոլց յաջողած ագատել գերման կնոջ հոգին անպատ- ուաբեր զգայնութեան մշուշէն։ Իր համոզումով, «գերմանական կեանքը հաստատուած է այնպիսի օրէնքնե- րու վրայ որ յղացուած են աստուա- ծային օրէնքներէն»։

Արգի Գերմանիոյ նուիրագործեց կարեւորութիւնը կնոջ իբրեւ գործօ- նարը։

Կինը կը գրաւէ այրը, կ'ապրի ա- նոր հետ։ Կինը մայր պիտի ըլլայ, նոր մարդիկ պիտի արտադրէ։ Կինը պիտի վարէ ընտանեկան տնտեսութիւնը՝ եւ օրուան ճաշացուցակը։ Այնպէս որ գերման կնոջ ամէն օրը կարգի կանո- նի տակ առնուած է։

Գերման կինը այնպէս կը դաստիա- րակուի որ կարենայ դառնալ օգնա- կան եւ ընկերը իր ամուսնոյն, գնա- հատել անոր կեանքը, աջակցիլ անոր եւ յարատեւել սալ ազգային - ընկեր- վարական ճամբուն վրայ։ Գերմանու- հին այդ աշխատանքին լծուած է յա- նուն ամէնէն ճարտար սկզբունքնե- րու։

Գալով մայրութեան, ան կնոջ հո- գիէն ամենաբարձր տեղը կը գրա- ւէ։ Ազգային ընկերվարութիւնը «Հիթլէրականութիւն» կը մղէ կարելի եղածին չափ շատ զաւակ արտադրե- լու, ոչ թէ իբրեւ մարդկային հրա- ման, այլ որովհետեւ «հպարտութիւն կը սեպէ ունենալ առողջ զաւակներ, դաստիարակել զանոնք եւ այսպէս ա- պահովել կեանքի յաւիտենականու- թիւնը»։

Գերմանացի կինը, որուն ձեռքէն կ'անցնի ազգին հարստութեան 75 առ հարիւրը, պարտաւոր է իր աջակցու- թիւնը բերել քառամեայ ծրագրին իրականացման, յանուն Գերմանիոյ տնտեսական անկախութեան։

Ան բոլոր միջոցներով — թռուցիկ- ներով, անթելով, շարժանկար՝ գործ- նական դասընթացքներ եւն. — պէտք է սորվի լուծել սա տեսակ հարցեր — Ի՞նչ ուտել ընթրիքին, իրիկուան ճա- շին, առտուան նախաճաշին. Նոյն մտածումները նաեւ հագուստ - կա- պուստի, առտնին գործերու եւ ծա- ռին։

Այս բոլոր մտահոգութիւններու [illegible] մասնաւոր ուշադրութիւն կ'ընծայ[illegible] երիտասարդ Գերմանուհին, [illegible] որ ան պիտի պատրաստէ ապագան [illegible]

Մինչեւ 17 տարեկան Գերմանու[illegible] Տիկին Շոլցի հրամանին համաձայ[illegible] անդամ է Գերման երիտասարդու[illegible] ներու Միութեան։ Պէտք համապա[illegible] սանալ, սրունքները մերկ, ամէն[illegible] ները պէտք է սորվին լողալ, [illegible] կել, վազել, նետել եւն.։ Այսպէս [illegible] վարժութիւն մարզանքի եւ կարգապա[illegible] հութեան։ Ցետոյ խմբովին կը կատա[illegible] րեն բնատնեկան վարժութիւններ[illegible]

17էն մինչեւ 21 տարեկան նոյն [illegible] գիրը, ինչպէս եւ հոգազործական [illegible] խատանք եւ մանկատածութիւն [illegible] վերջապէս ազգային - ընկերվարա[illegible] դաստիարակութիւն։

Տիկին Շոլցի կազմակերպութեան ենթակայ գերմանուհին պէտք է [illegible] սորվի քանի մը կանոններ եւ [illegible] ամէն առաւօտ։

— « Չկայ ուրիշ ազնուական [illegible] բացի աշխատանքէն ։

— Ընտանիքը խարիսխն է ազգ[illegible] կեանքին ։

— Որպէսզի տղան լաւ [illegible] ըլլայ, մայրը պէտք է սորվի [illegible] ընկերվարութեան պատուէրները »

Գերմանուհին պէտք է գիտնայ [illegible] գային տօները, աշխարհագրութիւնը պատմութիւնը։

Ամէն բանէ առաջ, եւ մասնաւորա- պէս պէտք է գիտնայ Առաջնորդին կեանքը ու գլխաւոր վարիչներու կեանքը։

Պէտք է լաւ եւ լման հիթլէրակա- նութեան Սուրբ Գիրքին, « Իմ Պայ- քարը»ի շարաթական մեկնութիւնները։ Վերջապէս բան մը պէտք է լաւ բան մը սորվելու համար։

Քանի մը ամիսէ ի վեր Տիկին Շոլց կ'աշխատի սորվեցնել նաեւ ճաշակ եւ կեզծական հրապոյրներ։ Այս մտածու- թեամբ ալ հաստատուած են կարգ մը կանոններ։

Միւս կողմէ, խօսեցեալները [illegible] շրթուած շրջան մը կ'ընեն «նշանա- ներու տան» մէջ, որուն իւրաքանչիւր սենեակին մէջ կը գտնուի օրօրոց մը պուպրիկով։ Երիտասարդ գերմանու- հին կը սորվի այդ պուպրիկով [illegible] պէս մայր մը իր զաւակով։ Պատ- տուութիւնն ալ հազար մարքի պարգեւ մը սահմանած է, տուն - տեղ ըլլալու համար։

Կ'երթայ այս կամ այն խանութ եւ կը կահաւորէ երկու սենեակ. մէկ խոհանոց։ Կահաւորումը պարզ եւ առողջապահիկ ։

Այսպէս գերմանական վիճակը ցանցին բոլոր մասերուն մէջ կը փայ- լի կինը ։

Եւ այդ կինը կը թրծուի հետեւեալ դաւանանքով ։

[illegible] բնական կեանքին։ Մենք կ'ուզենք քալել չէշտակի եւ մեր գլուխները բարձր, այն կատարեալ գիտակցու- թեամբ թէ ազգի մը ուժն ու մեծու- թիւնը կը բխին իր բաղկացուցիչ ան- հատներու ուժէն ; Այս գիտակցու- թիւնը թող միջի համար դառնայ օ- րէնք մը եւ կազմէ մեր ամէնէն նուի- րական պարտականութիւնը։ Զանոնք միշտ հնազանդիլ իր կոչին »։

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱՋԵԱՆ

« ՀԱՌԱՋ »-Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (30)

ՋԵՅԹՈՒՆԻ ԱՂՋԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼ.ՊԹՈ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

— Գագի՛կ, ինչ որ Բուսթէմ Խանը կ'ուզէ ըսել, հետեւեալն է կարծեմ, — որ իմ բարեկամներս ու ես ձեզ հե- տերնիս առած ենք որպէս առաջնորդ ապահովական արշաւանքի մը։ Ձեզ կ'առաջարկենք այդ համաձայնութիւ- նը անշեղ գործադրել։

Գագիկ իւրաքանչիւրին վրայ սուր ակնարկ մը նետելով գլուխը շարժեց։

— Ես սպասողներու սրահագուիր տեսած եմ, ըսաւ չոր կերպով։

— Ես ալ կրկին շարժողի մը պատ- ժուիլը տեսած եմ, յանդիմանեց Բէճ- փուք եւ նստաւ կոնակը պատին աը- ւած։

— Դիտակնե՞ր եւ արջե՞ր, ժպտե- ցաւ Մրնթին։

Գագիկ բարկացաւ.

— Հապա ինծի ուրիշ որս մը առա- ջարկեմ, ի՞նչ պիտի ընէք.

— Առաջարկէ եւ կը տեսնես։

— Այս չունի, ըսաւ Գագիկ, Գեր- մանացին կողերուն դարձնելով աչա- ցի մը տալով, փրկիլի՞ք ուրիշ անձի մը մասին ոչ մէկ բան ըսաւ։ Ես ա- տոր կը վկայեմ։

Ատոր ճշգութիւնը մենք ալ հաստա- տեցինք։

— Եւ սակայն ես Ջէյթունի աչքն եմ եւ գիտեմ որ իր նպատակն էր իր բանտարկեալները հոս թողուլ եւ փուլթալ հանդիպիլ կնոջ մը... ամ- օրիորդ Վանաէքման, որ կը կարծէ թէ դէպի Մարաշի միսիոնը իր ճամ- բան կը շարունակէ։ Այս մարդը կը փափաքի այդպէս ընելով, երբ թէ փրկել օրիորդը որպէսզի աշխարհը ա- ւելի լաւ կուրցնէ որ իր վաստ արարք- ները չտեսնէ։ Այսու ամենայնիւ հի- մակ որ աղջիկը իրեն այլեւս օգտա- կար չէկրնար ըլլալ, նայեցէք իր ան- պետականութեան։ Անոր անունն ան- գամ չկէշեր։

Գերմանացին ուսերը թօթվեց, ը- սել ուզելով որ այս տեսակ վայրենի մարդու մը հետ վէճի բռնուիլը զուր տեղը չուզէ հասցնել կ'ըլլայ։

— Օրիորդ Վանաէքմանի ո՛ր տեղե- րը գտնուելուն մասին ի՞նչ լուր ու- նիք, հարցուց Ռեճը։

Մոկա ժպիր ուրիշ կնոջ մը անունը առնելուն պէս, երկու ուրիշ կիներու միջեւ գտնուած իր տեղէն յանկարծ ոտքի ցատկեց։

— Ձեր հոս գալէն մէկ ժամ առաջ անոր մասին տեղեկութիւն ստացայ էֆէնտի, պատասխանեց Գագիկ։ Օ- րիորդն ու իր խումբը այսօր ցերեկին վախու հանդիպեցան եւ բլուրները բարձրացան։ Անոնք հիմա այս խոզին երեւակայածէն շատ աւելի առաջ գա- ցած են — անգամ մըն ալ աչքացեց Ֆոն Քէշլինկուրկը — առկէց աւելի քան մէկ օրուան ճամբայ։

— Ուրեմն նախ օրիորդը փնտռելու երթանք, ըսաւ Մրնթին, որուն ա- մէնքս համակարծիք գտնուեցանք։

— Զինքը կը գտնէք։ Դղեակ մը պի- տի տեսնէք եւ հոն պիտի գտնէք զայն։ Համաձայն էք, այնպէս չէ՞ է- ֆէնտի, ըսաւ Գագիկ։

Ցեառյ հրաման տուաւ որպէսզի բանտարկեալները ամուր կերպով կապեն, որուն ժամանակցացան գնչու- ներն ու մեր Ջէյթունցի ապատաւոր- ները. իսկ ինքը կապեց Գերմանացին ձեռքերն ու ոտքերը։ Ռեճ՛ անոր այ- բուսքները փրրակապով փաթթեց, ես ալ անոր օգնեցի, բայց շնորհակալու- թեան ոեւէ արտայայտութիւն չըր- տացանք։

— Իմը զայդ վէճիմէդ. աւազակնե- րուն կողմը կը բռնէք։

— Փասդ մալ առուփ. պիտի պատ- ժուիք, ըսաւ ծաղրալից կերպով։

Ջէյթունցիները Փիթըր Միլըրն ալ սկսած էին կաշկանդել, բայց անիկա այնպիսի ոռնոց մը բարձրացուց որ Գագիկ ի վերջոյ հրամայեց որպէսզի առանց կապելու զինքը նետեն ճամ- բորդներու ձիերուն ուտելիքներուն համար յատկացուած տախտակէ խո- ռոր ամբարին մէջ, ուր պառկեցաւ, քնացաւ եւ խռկաց ամբողջ տեւողու- թեան, բերանը մէկան ծակի մը դէպ- ցուցած։

Գագիկ յետոյ տանիքին վրայի մեր Ջէյթունցի պահակին հրամաններ ըր- եւաւ եւ միջի ալ քնանալ հրամայեց պատրիարքական հեղինակաւոր շեշ- տով մը։

— Ձեզ գիտեր թէ ճամբայ եղեր

որոշումս ի՛նչ պիտի տամ, ըսաւ։

Մէկը որ բաւական յոգնութիւններէ վերջ ջերմութիւն եւ հանգստութիւն կը գտնէ, պառնհութիւնը եկածին պէս քնելու կը սկսի։ Աղուոր կրակը ճարճատեցաւ, բոցավառեցաւ եւ հուսկ ուրեմն կարմրագոյն անկողինի մը մէջ մեռաւ։ Բանտարկուածները շատ հաւանաբար բոլորն ալ արթուն էին, որովհետեւ ռեկրնները կապուած էին։ Միայն Գագիկ նստած մնաց իր ծածկոցներուն վրայ, ծխախոտ մը կարծեմ այդ վիճակին մէջ ալ քնա- ցաւ. ամէնէն վերջը ես քնացայ. բայց ձեզմէ ոչ ոք կրցաւ երկար ժամանակ քնանալ։

Տանիքէն դարձեալ պառակու ձայն մը բարձրացաւ։ Գնչուները ամէնքը մէկէրենց ալ ձեռքերը զէնքերուն տա- րին, ինչպէս կ'ըլլայ մարդ ոզորկ ճամբէ մը յանկարծական մացառուտ մը մէջ բռնուած պահուն։ Վայր- կեան մը յետոյ մէկը փայտէ նոր դէ- պէր դրան կրակին վրայ. այս անգամ անոնց դէմքերը իրենց սովորական հանդարտութիւնը գտած էին։ Մին- չեւ իսկ կիները այնպէս է ընայէին որ կարծես գիշերուան այդ պահուն ճախ- վէին դրան ուժգին բախումը ուշա- դրութեան արժանի բան մը չըլլար։

Գագիկ տեղէն չի շարժեցաւ, [illegible] տեսայ որ ան ալ զէնքը ձեռքին [illegible] բռնէր եւ սովորականէն աւելի [illegible] կը շնչէր։ Ֆոն Քէշլինկուրկ [illegible] օգնութիւն աղաղակել մերթ [illegible] րէն, մերթ գերմաներէն [illegible] արձարանին տէրը զէնք մը երկարե- երկար, փայլուն զէնք մը, [illegible] յունական առաջին պատերազմի կռիւներու ձեռքէն։ Եւ [illegible] իր տղաքը դրան մօտ վազեցին, [illegible] եւեւ արգիլելու [illegible]

— Սալա՛շ, հրամայեց Գագիկ, Բուլղարերէն բառ մը որ [illegible] նշանակէ «չատ աղմուկ մի հաներ» որպէսզի թշնամին չիմանայ։

Բայց մեծ դրան բախումը [illegible] չդադրեցաւ, եւ արձարանը [illegible] լեցուեցաւ աղմուկով որ [illegible] Ջէյթունցի մարդուն պառակցաւ իսկ իմանար Գագիկ ոտքի ելլ[illegible] դնաց սենեակին մէջտեղը [illegible] րակին լոյսը իր եւեւ. Քանի մը [illegible] կեան ականջ դրաւ, իր նիհար [illegible] վրայ թեթեւ ժպիտ մը [illegible] ցաւ եւ սուր, սատանայական [illegible] կանչները կը թուի թէ իմացած [illegible] մի խօսակցութիւնը։

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿԱՐԴԱԼ ՃԱՇԻ ՎՐԱՅ, ՍՕՆՔԻ ԽՄԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿ

«Խորհ. Հայաստան» (8 Սեպտ.) ... կը նկարագրէ բոլշեւիկեան ... մը, գումարուած՝ Աշտարակի ...

... ժողովի մասին ոչ մէկ յայտարարութիւն տրուած էր։ Միայն «ծանուցագրի» միջոցով յայտնած էին թէ ... պիտի սկսի երեկոյեան ժամը 6ին։

... ժամը 6 է։ Սրահը, սեղանները ... նստած է կուսակցական ... Բ. Սեթեան, ...

... ժամը 7.30ին եկան անդամները. Հիմակ ալ բացակայ է ... Գ. Վարդանեան։ Քիչ ... կը հասնի։

... «Գրաւդային» յուլիս ... խմբագրականը կուսակցութեան ... խօսելու մասին։ Սակայն ... չէր դրած «Խորհ. Հայաստանի» այն թիւը, ուր տպուած «Գրաւդայի» խմբագրականը։ Կը ... այս ու այն ընկերոջ մօտ։ ... այդ թերթը։ Սկսաւ տաք ... մը զեկուցաբերին եւ ... միջեւ։

— Ինծի, կը պոռայ զեկուցաբերը, ... ես քեզ ասել էի, որ այդ թերթը կը ճարես։

— Ապա՛ ի՛նչ, ինչ զեկուցող ես որ ես ... թերթ ճարեմ։

Խմբագրութիւնը կը շարունակուի ... մը այսպէս։ Ցանկարծ ներս կը ... Գայեանէ Մինասեան, որ զեկուցաբերին կը յանձնէ փնտռուած խմբագրականը։ Եւ ժողովը կը սկսի 8.15ին։

Ժողովին իբրեւ քարտուղար՝ թեկնածու ներկայացուեցան Մուրատեան եւ Խաչատրեան։

Ինձ նախագահ կ՚ընտրէք՝ կը լսուի, կ՚ըսէ Մուրատեան։

— Դուն քեզ զեկավարեցիր, մնաց ... զեկավարես, մէջ ինկաւ Շ. ...

— Ախպէ՛ր, խոմ ես պատմնավանդ ... չեմ, որ ամէն անգամ ... կը ընտրում, կը պատասխանէ Խաչատրեան։

Ժողովականները ընդ. առաջ գացին Մուրատեանի պահանջին եւ զայն ընտրեցին նախագահ, իսկ Խաչատրեանի օրինական պահանջը նկատի չառնուեցաւ, նորէն քարտուղար ընտրուեցաւ։ Սակայն Խաչատրեան յամառօրէն մերժեց եւ հրաժարեցաւ քարտուղարութենէ։ Ժողովականներէն մէկը, Մ. Վարդանեան, առանց ընտրուած ըլլալու, ինքնակոչ, գրաւեց քարտուղարին աթոռը։ Ժողովականները սովորական երեւոյթ համարելով՝ առարկութիւն չըրին «զեկավարութեան խախտման այդ փաստին», ինչ որ առիթ տուաւ սրամիտ ...

Քիչ վերջ, ժողովին նախագահը յայտարարեց.

— Այսպէս ժողով չի կարելի սկսել, ... քննում ենք ընդունելութեան ..., սակայն երիտասարդներից եւ ... ոչ մէկը չի եկել ժողովին։

— Ի՞նչ է, առաջարկում ես յետաձգե՞լ, մէջ ինկաւ Խաչատրեան։

— Ո՛չ, չեմ ուզում յետաձգել, այլ չեմ ասում, որ սա յանցագործութիւն է, պատասխանեց նախագահը։

— Էդ ինչո՞ւ, դու որ տարին մի անգամ ես մասնակցում ժողովին, յանցագործութիւն չի, իսկ այսօրուայ ժողովը յանցագործութիւն է։

Եւ այսպէս կէս ժամ անիմաստ վիճաբանութիւն եղաւ։

Ի վերջոյ զեկուցաբերը կը կարդայ «Գրաւդայի» խմբագրականը, յետոյ կը յիշատակէ բազմաթիւ դիպուածներ, ուր կուսակցութեան շարքերը մաքրելու մասին ոչ մէկ աշխատանք կը կատարուի։

Ժողովականներէն խօսք առին միայն երկու հոգի, լրացնելու համար զեկուցումը, եւ ըսին թէ պէտք է հաւանութիւն յայտնել «Գրաւդա»յին։

Եւ ժողովը փակուեցաւ բոլշեւիկօրէն։

«Ճեղակիցները»

Անցեալները Լօզանի Սէն Ֆրանսուա հրապարակէն կ՚անցնէի, երբ թուրքերէն խօսակցութեան ձայներ ուշադրութիւնս գրաւեցին։ Մօտեցայ, երեք-չորս թուրք ուսանողներ մարզական առարկաներ ծախող խանութի մը դրան առջեւ կը վիճէին։ Ի՞նչ մեղքըս պահեմ, աւելի մօտեցայ ցուցափեղկին եւ հոն շարուած իրերը նայելու պատրուակին տակ, ուզեցի իմանալ թէ սա մեր պատուական «ցեղակիցները» ինչ բանի մասին կը վիճէին։

Ներքամարմին, բարձրահասակ ուսանող մը կ՚ըսէր, կարճուկ եւ հաստամարմին ընկերոջ մը.

— Եղբայր, ձգէ սա ազգայնականութիւնը, հոս չէզոք երկրի մէջ ենք։ Երբ երկիր վերադառնաս եղիր ազգայնական որքան որ կ՚ուզես եւ հալածէ զանոնք ուզածիդ չափ։ Եկուր մտնենք սա խանութը, կինը շատ լաւ մեզի ծառայեց անցեալ օր, նոյնիսկ հարիւրին 10 զեղչ մըն ալ ըրաւ։ Մեր շահը կը պահանջէ որ օգտուինք այս առիթէն։

Բայց կարճուկ, հաստամարմինը ջղագրգիռ կը պատասխանէր.

— Ո՛չ, ո՛չ, ոտքս այդ խանութը չեմ դներ, այդ կրողը տանելիք կինը անցեալ օր ինծի Հայու տեղ դրաւ։ Ըլլալիք բան չէ որ նորէն հոն վերադառնամ, ինծի բրած այդ նախատինքէն վերջ։ Ոչ, անկարելի է։ Իմ արիւնս չընդունիր որ ինծի սա ձարգուելու արժանի Հայերուն նմանցնեն։

Ալ չկեցայ եւ մտայ խանութը որուն վաճառորդուհին կը ճանչնամ, Զուիցերուհի մը ամուսնացած մեր Դաշնակցութեան հետ։

— Բարեւ, տիկին, ի՞նչ է պատահեր որ, թուրք ուսանողները դուրսը կը վիճէին ձեր խանութը մտնելու կամ չմտնելու մասին։

— Հա, իրա՞ւ կ՚ըսէք, ըսաւ տիկինը ու դէպի ցուցափեղկը յառաջացաւ, տեսնելու համար թէ ովքեր էին։

— Ա՜հ, ա՜հ, կը յիշեմ, քանի մը օր առաջ խումբ մը ուսանողներ եկան գնումներ ընելու եւ որովհետեւ արեւելեանի նման լեզու մը կը խօսէին, հարցուցի թէ Հայեր են։ Աստուած իմ, պատասխանը չուշացաւ, ամէնը միաբերան ըսին «ոչ, ոչ, Հայեր չենք մենք, մեզ նկատեցէք ինչ ազգէ որ կ՚ուզէք, բայց ոչ Հայեր», (tout mais pas ça)։ Եւ մեկնեցան առանց գնումի։ Սա երկայնահասակը երկու երեք օր վերջը եկաւ ու գնումներ մը ըրաւ, հաւանաբար միջնադէպէն լուր չունէր։ Այդ մասի՞ն է որ կը վիճէին սա խոլիկները․․․։

Խանութէն դուրս ելած ատեն, տեսայ այդ ուսանողները կը հեռանային, զա՛հ՝ իրենց ազգային եւ ցեղային արժանապատուութիւնը փրկած ըլլալով․․․։

Ահա թէ որոնք են մեր «ցեղակիցները», ըստ նոր Գուրանի։

ՊԵՐՃ

Ֆրանսա կ՚երաշխաւորէ Սուրիոյ ապահովութիւնը

Դամասկոսէն կը գրեն արաբական թերթերուն.—

Նախարարական խորհուրդը շատ կարեւոր ժողով մը գումարեց եւ քննեց հետեւեալ խնդիրները.— 1. Միջազգային ներկայ կացութիւնն ու Սուրիոյ դիրքը։ 2.— Ճէզիրէի խնդիրը։ 3.— Փարիզի բանակցութիւններ։ 4.— Ճէզէլ Տրիւզի պետերէն ոմանց վերջին նիւթը։

Միջազգային ներկայ կացութեան ու Սուրիոյ սահմաններուն ապահովութեան մասին փոխ-վարչապետ Սաատալլահ պէյ Ճապրի յայտնեց թէ Ֆրանսական զինուորական իշխանութիւնը այս մասին սկսած է քննութիւններ կատարել եւ միջոցներ ձեռք առնել սահմաններու պաշտպանութեան համար։ Հիւսիսային սահմաններ արդէն զօրացուցած են նոր ուժերով։ Հետեւաբար, ըսած է Ճապրի պէյ, վախ չունինք մեր սահմաններէն։

Պատերազմի պարագային ծովային ճամբաներու փակուելուն հաւանականութիւնը յիշելով, եւ տնտեսական նախարարը առաջարկած է որ երկու տարուան բաւելիք հացահատիկ ամբարուած ըլլայ։ Որոշուած է վերաքննել այս խնդիրը եւ ցորենի մթերանոցներ բնդարձակել։

Ինչ կը վերաբերի Ճէզիրէի խնդրին, նախարարները փափաք յայտնած են որ առանց սպասելու Փարիզի բանակցութեանց արդիւնքին, պէտք է բարձր քոմիսէրի հետ խորհրդակցելով հարթել տագնապը։

Պատերազմի վախը կը շարունակուի եւ հրապարակը մատնուած է սաստիկ տագնապի։ Դրամատուները դադրեցուցած են վարկերը, բազմաթիւ առեւտրականներ մատնելով անշարժութեան։ Եթէ շարունակուի այս վիճակը, շատեր պիտի սնանկանան։ Ոսկեւոր դասակարգը քանի մը օրէ ի վեր սկսած է ուղեւոր մթերել պահեստով գներու անսովոր բարձրացման։

«Էքօ տը Սիրի» հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ Ֆրանսական նոր պայմաններու մասին.

1.— Վաւերացնել Սանճաքի համաձայնութիւնը։ 2.— Խառն վարչաձեւ մը հաստատել վերին Ճէզիրէի մէջ։ 3.— Ֆրանսական ուժերը Սուրիա պահել ամբողջ դաշնագրի տեւողութեան (25 տարի)։ 4.— Զինուորական ամրացումներ կատարել Ալեւի-ներու երկրին մէջ։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Հակահրէական ձայնաւոր Խ. Միութեան մէջ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն.—

Ըստ Անաստասեան Միութեան պաշտօնաթերթ «Պէզպոշնիկ»ի, Զեկան երեւան հանած է հրէական հակայեղափոխական եւ սիոնական կազմակերպութիւն մը Մոսկուայի մէջ։

Այս կազմակերպութեան կեդրոնատեղին կը գտնուէր Մոսկուայի կեդրոնական սինակոկին մէջ եւ մասնաճիւղեր ունէր ուրիշ քաղաքներու մէջ։

Վարիչն էր Րապպի Մէտալը։

Կազմակերպութեան բոլոր անդամներն ալ ձերբակալուեցան։ Անոնց դէմ եղած ամբաստանութիւններն են.— 1. «Սիոնական դպրոց»ի պիտակին տակ մարզել լրտեսներ եւ վնասարարներ.— 2. Խափանարարութիւն եւ վնասարարութիւն, որպէսզի խանգարուի Պիրոպիճանի զարգացումը (Պիրոպիճան հեռաւոր Արեւելքի մէջ խորհրդային հողամաս մըն է, յատկացուած Հրեաներուն իբր ինքնավար շրջան։ Վերջերս վերածուեցաւ հրէական ազգային անկախ հանրապետութեան).— 3. Խափանարարութեան ենթարկել Սզէթն «Կոմզէթ» խորհրդային կոմիտէներ, որոնք կը զբաղին ռուսական Հրեաներու ներգաղթի եւ կուսակցական գործերով։

Անցեալ տարի Պիրոպիճանի բաղմաթիւ վարիչներ ձերբակալուած էին իբրեւ թրոցքիականներ եւ վնասարարներ, մէկ մասն ալ իբր ճափոնական գաղտնի ոստիկանութեան գործակալներ։

Առաջին անգամն է, որ խորհրդային մամուլի մէջ կը խօսուի սիոնականներու վնասարարութեան մասին։

ՁՈՐՍ ՀԱՎԵՐԷՆ

*** Սեպտեմբերի 20—24ին ահաւոր ու աննախընթաց ուրական մը մահ ու աւեր սփռեց Մ. Նահանգներու ամբողջ արեւելեան ափունքին վրայ, Ֆլորիտայէն մինչեւ Քանատա։

Քամին կը փչէր մինչեւ ժամը 200 քիլոմեթր արագութեամբ եւ անձրեւն ու մրրիկը ծովը իր անկողնէն դուրս կը նետէին, խորտակելով տուն, ծառ, ճամբայ, պատուար, ամէն ինչ որ կ՚ելնար իրենց ճամբուն վրայ։

Սեպտեմբեր 24ին մեռեալներու թիւն էր 507, անտուն եւ անպատսպար մնացած 50.000 հոգի։ Նիւթական կորուստը կը հաշուուի աւելի քան 380 միլիոն տոլար։ Շատ մը քաղաքներ ու գիւղեր ողողուած են ջուրով։ Շատ վայրերու մէջ ալ հեռագրական ու հեռախօսային հաղորդակցութիւնը խանգարուած է։

Դաշնակցային ու նահանգային կառավարութիւնները, ինչպէս նաեւ բարեգործական հաստատութիւններն ու Ամերիկեան Կարմիր Խաչը կազմակերպած են արագ օգնութիւն։ 170.000 անձեր աշխատանքի կոչուած են աղէտեալներուն օգնութեան գործը գլուխ հանելու համար։

*** Ֆրանսայի մէջ, Փոն տը Գարէ գիւղը 135 տարիներէ ի վեր միեւնոյն գերդաստանէն կ՚ընտրէ իր քաղաքապետները։

Այժմու քաղաքապետը՝ Բոժէ Շանսէլ յաջորդած է իր եղբօր, հօր, մեծ հօր եւ պապին շարունակաբար շղթան երկարելով 1803էն մինչեւ 1938։

*** Մ. Նահանգներու մէջ, հետեւեալ հարցարանը ուղղուած է.— «Եւրոպայի ո՞ր երկիրը նախընտրելի է ձեզի համար»։

Պատասխան.— Անգլիա 55, Ֆրանսա 38, Իրլանտա 4 եւ Գերմանիա 0.75 առ հարիւր։

Հարցում.— Ո՞ր պետութիւնը պատասխանատու կրնայ ըլլալ նոր պատերազմի մը բռնկումին։

Պատասխան.— Գերմանիա 32, Իտալիա 27, Ճափոն 17, խորհրդային Ռուսաստան 11 առ հարիւր։

*** Գերմանիոյ մէջ անթելի ունկնդրութիւնը օրէ օր մեծ համեմատութիւններու կը հասնի։ Այժմ կան 9.600.000 ռատիօներ ամբողջ երկրին մէջ։

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹԻՒՆԸ

Պոլէնտ Այրէսի «Արմենիա»ն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (19 Օգոստոս).

— «Վերջերս, սխեմաթիկ կերպով եւ անզգալաբար, թրքանպաստ քարոզութիւնը նոր թափ կը ստանայ Հարաւ. Ամերիկայի մէջ։

Ցանախ տեղական լուրջ օրաթերթեր եւ պարբերականներ կը հիւրընկալեն այնպիսի յօդուածներ, որոնք թրքականէն զատ տարբեր աղբիւր չեն կրնար ունենալ։

Մեզ անծանօթ հեղինակները այլեւս բառեր չեն գտներ փառաբանելու եւ պանծացնելու թուրք ժողովուրդը եւ պետութիւնը։

Առաւելապէս կը խօսին «նոր Թուրքիոյ» քաղաքական, ընկերային եւ մշակութային նուաճումներու եւ բարենորոգութեան մասին։

Ինչպէս կ՚երեւի, Թուրքերը հասկցած են, որ Լատին Ամերիկան թրքութիւնը եւ Թուրքիան ընդունած է եւ կ՚ընդունի իբր նախատինք եւ հայհոյանք՝ շղթայուած մարդկութեան եւ քաղաքակրթութեան հանդէպ։

Անոնք գիտեն, անշուշտ, որ այս սպառազէն եւ ազնուական ժողովուրդները մէկ մը ծանրապէս վիրաւորելու եւ նախատելու համար տարբեր հայհոյանք չունին, քան «Թուրքօ» բառը։

Եւ ահա Թուրքերը սկսած են թրքանպաստ զօրաւոր քարոզութիւն մը ոչ միայն Եւրոպայի եւ Հիւս. Ամերիկայի, այլ եւ Հարաւ. Ամերիկայի հանրապետութիւններու մէջ, ուր Թուրքերը ո՛չ քաղաքական եւ ո՛չ ալ տնտեսական շահեր ունին ներկայիս, բայց երեւի կ՚երազեն ունենալ ապագային։

Անցեալները Պոլիս քաշուած երկբորդական ժապաւէն մը կը ներկայացնէին տեղւոյս կարգ մը թատրոններ, ուր ցոյց կը տրուէր քէմալական բանակը, անոր յաղթական մուտքը Պոլիս, Աթաթիւրքը իր աշխատանոցին մէջ, յոգանքի պահուն, Անգարայի համայնապատկերը, եւրոպական տարազով քանի մը Թուրքեր, մզկիթներ եւայլն։

Երբեմնի Թուրքիան եւ Թուրքը, մթութեամբ եւ արեւելեան խորհրդաւորութեամբ քողարկուած, ապահովաբար, աւելի հետաքրքրութիւն պիտի արթնցնէր, քան արդի քողազերծ Թուրքը, որ ժապաւէնի մէջ ուղղակի ծիծաղելի դարձած էր։

Ժապաւէնը քաշուած էր Թուրքը քաղաքակիրթ ցոյց տալու նպատակով։

Թէ որքա՞ն յաջողած էր, այդ չէ կարեւորը, այլ այն, որ Թուրքերը կ՚ուզեն ինքզինքնին ցոյց տալ իբրեւ քաղաքակրթուած եւ ժամանակակից ժողովուրդ։

Նոյն ուղղութեամբ կը գրուին նաեւ յօդուածները, անջրպետ մը բանալով նոր Թուրքիոյ եւ հին Թուրքիոյ միջեւ։ Անշուշտ, եթէ կան շատեր, որոնք միայն կը ծիծաղին ու կ՚անցնին, բայց կան նաեւ միամիտներ, որոնք կը հաւատան թէ Թուրքը կերպարանափոխուած է ոչ միայն արտաքնապէս, այլ ներքնապէս։

Պարզ է, որ Թուրքերը երկու ուղղութեամբ կը տանին։

Մէկ կողմէ դիւանագիտական ճամբով եւ ամենազօր դրամի միջոցով կը ջանան արգիլել տալ կամ խափանել հակաթուրք ամէն տեսակ քարոզութիւն, իսկ միւս կողմէ առատ շռայլութեամբ եւ սիստեմաթիք կերպով կ՚աշխատին թրքանպաստ քարոզութիւնը տարածել մինչեւ Լա Փլաթայի ափերը։

Անոնք դիւանագիտական ճամբով եւ դրամի միջոցով կրցան խափանել «Մուսա Լերան քառասուն օրերը» ժապաւէնի վերածելու ծրագիրը, որ ամենամեծ նախատինքը կարելի է համարել մարդկութեան եւ քաղաքակրթութեան։

Թուրք «գիտական», թատրոնական եւ ցեղաբանական արշաւանքը մը ըսկսած է մեր դէմ, մեզ ցեղակից դարձնելով եւ չփոթ ստեղծելով ամէն կողմ։

Իսկ մենք ի՞նչ կ՚ընենք այս նորօրինակ արշաւանքը եթէ ոչ ամբողջապէս կասեցնելու, գոնէ անոր ազդեցութիւնը մասամբ չէզոքացնելու համար։

Ողբերգութիւնը, սակայն, այն է որ անուղղակիօրէն կամ անգիտութեամբ, գոնէ Հարաւ. Ամերիկայի մէջ, կը նպաստենք թրքական քարոզութեան մեր նիստ ու կացով, վարք ու բարքով եւ ասիական շարք մը սովորութիւններով»։

ԻՋԵՐ ՀԱՅԱՑԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 5. ԲԱՔՔԱ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Ինչ որ սկիզբները զուտ ժամանակաւոր կարգադրութիւն մըն էր, դարձաւ երկար տեւողութեան միջոց մը Կովկասի եւ սահմանակից մարզերուն մէջ անպատասխանատու պաշտօնեաներու առաջ բերած դրգռութեան մը բնական անհրաժեշտութեամբ ասպանդակոյս մը դարձաւ, որ փճացուց հայ ազգաբնակչութիւնը իր տասնը անկումին ծանրութեան տակ։ Սակայն պէտք էր որ ասիկա կռուէ Հայերը, որոնք այս երկրին Թուրքիոյ պարագաները կը ճանչնան։

— Կ. Պոլսոյ մէջ կը թուի այն կարծիքը կը տիրէր, թէ Հայերուն տեղահանութեամբ միայն առաջքը առնուեցաւ ապստամբութեան մը եւ երկիրը փրկուեցաւ։ Ուստի գործը պէտք էր մինչեւ ծայրը տանիլ տեսակ մը ճառագրականութեամբ եւ Հայերը փճացնել, մէ՛կ խօսքով։ Այս կերպով կը նկատեմ ես բան կացութիւնը։ Հիմա, կը հաւատա՞ս դուն արդէօք որ կառավարութեան վրայ կարելի ըլլայ յոյս դնել՝ սանէ ձեւով օգնութիւն մը ձեռք բերելու համար ի նպաստ Հայերուն։

Սաուտ Բեամիլ իր Գերմանացի բարեկամին երկար բացատրութիւնները լռութեամբ մտիկ ըրած էր։

— Եթէ պարագաները քու քէֆ առաջ նկարագրածին պէս են, յոյս չըկայ դրեթէ։ Բայց ես այդ տեղահանութեանց դժբախտութեան ճիշդ մէջը կը գտնուիմ, որոնք, ի՛նչ որ ալ ըլլայ, բոլորովին անմեղ են,— ըսաւ հագարէ մը վերջ։

— Շատ լաւ կը հասկնամ քեզ, քու միտքդ, բայց կը մտածեմ որ ամենալաւ, այո՛, միակ օգնութիւնը՝ զոր դուն կրնաս ընել այս եղկելիներուն, ա՛յն պէտք է ըլլայ որ խուսափիս այս պաշտօնը լքելու սանէ պատճառէ, եւ մնաս հոս։ Եթէ սակայն ի նպաստ Հայերու քու դիմումներդ կամ պահանջումներդ շարունակես ընել Կ. Պոլիս, պէտք է սպասես որ պաշտօնդ կը փոխեն, ուրիշ տեղ կը ղրկեն քեզ, եւ ուրիշ մը կուգայ քու տեղդ, որ քեզի պէս չի խորհիր։

— Ճիշդ է,— յարեց կառավարիչը, բայց ես առանձին բան մը չեմ կրնար ընել։

— Ամէն պարագայի մէջ, նորէն բան մը կ՚ընես, եւ թերեւս ժամանակներն ալ բարւոքին։ Պէտք է սպասես Սիրով եւ յօժարութեամբ կ՚ուզեմ օգնել քեզի, բայց մեր մէջ միայն պէտք է մնայ։ Ամէն պարագայի մէջ, ձեռքէս մեծ բան մը չի կրնար գալ։

— Ուրեմն անգամ մը եկուր ինծի հետ՝ Հայերուն հաւաքավայրին շրջանը ընենք։ Ես վստահ եմ որ կրնաս բարւոքումներ ձեռք բերել այդ անհատ վիճակին, զոր պիտի տեսնես աչքերովդ,— թախանձեց իր բարեկամին Սաուտ Բեամիլ պէյ։

— Անշուշտ։ Բայց նախ պէտք է որ քէֆ մը հանգչիմ։ Զի՞լլար արդեօք որ կէսօրէ վերջ սկսինք,— ըսաւ բժիշկը, ձեռքը կառավարիչին երկնցնելով։

Սաուտ Բեամիլ պէյ ոտքի ելած էր։

— Ինչո՞ւ չէ։ Ձիերը պատրաստել կուտամ,— պատասխանեց եւ իր բարեկամին ընկերացաւ մինչեւ դուռը։

— Ուրեմն ցտեսութիւն այսօր կէսօրէ վերջ,— կրկնեց Տոքթ. Գրուէս եւ քայլ առաւ դէպի սենեակը, իր բընակիլ ուզած խանը երթալու համար։

Կառավարիչը իր սենեակը դարձաւ։ Բաց պատուհանի մը առջեւ աթոռի մը վրայ նստած, միտքովը խորասոյզ՝ կը նայէր դուրսը դէպի տափարակ դաշտավայրին, որ կ՚երկարէր մինչեւ գետը։ Իր անորոշ, տարտամ նայուածքները կեցան մօտակայ մը կողմը, որ համապատասխան հոսանքին վրայ սահելով կը մօտենար։ Աչքերովը անոր կը հետեւէր։ Հետաւորութիւնը այնքան մեծ էր որ չէր կրնար մանրամասնութիւնները ճշդել։

— Այս պաշտօնական Գրուէսը կըրնայ իրաւունք ունեցած ըլլալ։ Բայց ատկէց ի՞նչ օգուտ, ինչ օգնութիւն։ Այդ իր միտքերը կրնա՞ն միթէ մխիթարել սանէ խեղճ հայ տարագիր, ինչպէս սա հէք ողորմելի աղջիկը Սիրանոյշ Զուհաճեանը,— ըսաւ ինքնիրենը կիսաձայն, եւ ոտքի ելլելով դըլնաց դէպի գրասեղանը, աշխատութիւնը վերսկսելու։

Մակոյկը— տեղական բարբառով «Զատուր», զոր կառավարիչ Սաուտ Բեամիլ պէյ իր պատուհանէն տեսած էր, գետափին կը մօտենար։

Երկու հոգի կը վարէին զայն։ Նաւուն նստած էր երրորդ մը, որ այդ երկու թիավարներուն հրամաններ կ՚արձակէր, տախտակեայ երկար ձող մը իբրեւ ղեկ գործածելով։ Զատուրը կեցաւ դրեթէ քաղաքին վերօք։ Քանի մը մարդիկ, որոնք տաւատեան ժամերուն զովութենէն օգտուելով գետափ եկած էին, մակոյկին կողմը վազեցին, որովհետեւ անոր մօտեցած ու կեցած տեղը սովորական նաւամատոյցը չէր։ Հետաքրքրութեամբ լեցուած գացին առաջ, բայց յարգալից հեռաւորութեան մը վրայ կեցան, երբ տեսան որ մակոյկէն դուրս կ՚ելլէր Թուրք մը՝ բարձրաստիճան սպայի համազգեստով, եւ կ՚օգնէր քողածածուկ տիկինի մը որ իր կարգին մակոյկէն ելլէ։ Քողածածուկ տիկինը կը կրէր կարմիր մետաքսէ ծալիծալ ըղձեան։ Թուրքը իրեն հետեւող երկու ծառաներուն քանի մը հրամաններ տուաւ, զանազան ծրարներ գետափ հանուեցան, եւ յետոյ էջ մը, որ բեռն վրայ նստաւ Թրքուհին։ Փոքրիկ խումբը յամրօրէն սկսաւ շարժիլ դէպի քաղաք։ Բայց յանկարծ կեցաւ։ Թրքուհին ձեռքովը միւս կողմի ափը ցոյց տուաւ, որ շատ հեռուն ծածկուած էր փոքր սրածայր վրաններով, տեղահան Հայերուն մէկ մասին հաւաքավայրը, ուր գտնուողներուն չէին հինգ հազար հոգի։ Ուրիշ հազարներ կառավարիչին թոյլտուութեամբ կը բնակէին բուն Բաքքա քաղաքին մէջ, ուր իր հնամենի փլփլած աւերակներուն վրայ ամէն կողմ անկիւն կը տրամադրէր, ուր խեղճ Հայերը գոնէ կրնային սանկ նանկ չուք գտնել։

Թուրք սպան եւ իր հետեւորդները շարունակեցին իրենց յամր գնացքը։ Արտակարգ թափօր մը այս արտակարգ երկրին մէջ։ Բարձրահասակ մարդը իր գորշ կանանչ համազգեստով, թաղիքէ սեւ գալփաք մը գլուխը, էչ նստող կնոջ կարմիր մետաքսէ զգեստը, արեւակէզ թուրք զինուորները կ՚երթային տափարակ դեղին դաշտավայրերուն վրայէն, Միջագետքային առաւօտի մը ամենաշէն լոյսին ողողուած։

Թարգմ. ԵՅԱՆ

(Շար.)

է ընել սխալի մը առջեւ: Դարմանել զայն: Արդ, պէտք է դարմանել այն սխալները որոնց հետեւանքով ուռեցուցին Չեխոսլովաքիան: Ասոր համար կ'արժէ՞ որ Եւրոպայի ժողովուրդները իրարու վրայ խոյանան: Մինչեւ որ հակառակը ապացուցանեն, ես չեմ կարծեր թէ պիտի պատահի այն որ մարդկային պատմութեան ամէնէն եղերական առեղծուածներէն մէկը պիտի ըլլար: Մենք որ եւ է զինուորական միջոց ձեռք առած չենք, բայց եթէ ուրիշներ շարունակեն շարժման մէջ դնել իրենց բանակներն ու տորմիղները, պէտք չէ զարմանալ, եթէ Իտալիան ալ նոյն բանը կատարէ: Իտալիա կայսրութիւնը շահեցաւ ոչ միայն Հապէշներուն դէմ, որոնց կ'առաջնորդէին Եւրոպացիներ, այլեւ 52 պետութեանց պատժական անօրինութեանց դէմ: Իտալիան պատրաստ է ճակատելու: Իտալացի ժողովուրդը մէկ դէմք ունի,— համդարտութիւն եւ վճռականութիւն »:

Մուսոլինի երէկ ալ ճառ մը պիտի խօսէր: Շաբաթ օրուան երկրորդ ճառին մէջ, Առաջնորդը հետեւեալ ակնարկն ուղղեց Ֆրանսայի դէմ.

-- « Ալպեան լեռներէն անդին եղած մեր հակառակորդները, որոնք տակաւին կապուած են մաշած գաղափարներու, մեզ չեն ճանչնար: Չեն ճանչնար մեզ եւ այնքան բթամիտ են որ չեն կրնար վտանգաւոր ըլլալ »:

Այս առթիւ տեղական թերթերը գիտել կուտան թէ իտալերէն «Օթուփիտօ» բառը շատ աւելի նախատական իմաստ ունի, քան ֆրանսերէն «օթիւզիւ»ը:

Ժողովուրդին պաշտպանութեան եւ տեղափոխութեան համար

43,000 նկուղ—պատսպարան

Ներքին նախարարը կիրակի օր ամենկողմութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, հաւաստեց թէ ամէն միջոց ձեռք առնուած է քաղաքացի ժողովուրդին պաշտպանութեան եւ տեղափոխութեան համար, եթէ պարագաները հարկադրեն: Մանաւոր կառքեր եւ բաւարար կազոլին պիտի տրամադրուի անհատական ինքնաշարժներու համար: Փարիզեան շրջանի ժողովուրդին տեղափոխութիւնը պիտի կրնայ կատարուիլ արագօրէն, մանաւանդ որ անհատական եւ կամաւոր մեկնումները բազմաթիւ են արդէն: Դայով բուն կազմակերպուած տեղափոխութեան, այդ ալ ապահովուած է, եւ որոշ նահանգներու իշխանութիւնները արդէն ձեռք առած են անհրաժեշտ միջոցները, տեղաւորման համար: Մանաւոր յայտարարութիւններ եւ պաշտօնական զեկոյցներ տպուած են, որոնք ի հարկին ժողովուրդին պիտի տեղեկացնեն այն վայրերը ուր կարելի է չոգեկառք նստիլ, քաղաքէն հեռանալու համար: Պիտի գործածուի նաեւ անթելը եւ բարձրախօս գործիքներ պիտի դրուին փողոցներու մէջ: Քաղաքացիները պատրաստ են մարել բոլոր լոյսերը, երբ յանձ ազդարար սուլիչը: Աւելի քան 3000 շրջանային վարիչներ նշանակուած են, անհրաժեշտ հրահանգները տալու համար ժողովուրդին, վտանգի պահուն: 43,000 նկուղ-պատսպարաններ ցուցակագրուած են մասնագէտներու կողմէ, հաւաքական պաշտպանութեան համար: Սարքուած են նաեւ անմիջական օգնութեան կայաններ, իսկ Փարիզի մէջ գունդը 6500 պահեստիներ պիտի ունենայ իր տրամադրութեան տակ, կազմ եւ պատրաստ՝ միաժամանակ հազար հրդեհ մարելու:

Ուրիշ զգուշական միջոցներ ալ ծրագրուած են, բայց գաղտնի կը պահուին առ այժմ:

*** Գանք ալ Ֆրանսը 3000 Ֆրանքնոց թղթադրամներ շրջաբերութեան հանեց երէկ: Ասոնք շատոնց տպուած էին, եւ երկու տեսակ են, առաջին շարքը՝ 1918ին պատրաստուած, երկրորդը՝ 1934ին:

Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութիւնները

Բոլոր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ գերմանական հրամանատարութիւնը ամէն պատրաստութիւն տեսած է, ի հարկին ամբողջական գործողութիւն մը կատարելու համար: Հիթլերական կուսակցութեան մարտական խումբերն անգամ հրաման ստացած են համախմբուելու զանազան կէտերու վրայ, մինչեւ երեքշաբթի օր (այսօր): Արդէն 250,000 հոգի պատերազմական վիճակի մէջ դրուած են: Պիտի օգտագործուին նաեւ Գարատաուրէյ Աշխատանքի վաշտերը, որոնց անդամները կէս զինուորական կրթութիւն ստացած են: Պերլին քաղաքն անգամ պատերազմական շրջանի երեւոյթը կը ներկայացնէ, մանաւորապէս անոր համար որ շատ լայն միջոցներ ձեռք առնուած են օդանաւային յարձակումներու դէմ: Հակօդային թեթեւ թնդանօթներ դրուած են բարձր շէնքերու ռազմական կէտերուն վրայ եւ գիշեր ցերեկ փորձեր կը կատարուին ի նախատեսութիւն անակնկալ յարձակումներու: Զինուորական հեռաձայնի օժանդակ ցանցեր հաստատուած են, ինչպէս եւ թելեր՝ շէնքերու վրայ դրուած թնդանօթներու եւ վարը՝ փողոցը տեղաւորուած զինուորական կառքերու միջեւ: Ամէնէն արտակարգ պատրաստութիւնները աչքի չեն զարներ, քանի որ սարքուած են գիտական ամենավերջին կատարելագործութիւններով:

*** Վիէննայի մէջ երկու գիշեր մարեցին բոլոր լոյսերը, զինուորական նկատումներով: Որոշուած էր այսպէս շարունակել մէկ շաբաթ, ի նախատեսութիւն չեխական յարձակումներու, բայց առեւտրականները բողոքեցին: Օդագնացութիւնը արգիլուած է Վիէննայի վրայ:

160,000 զինուոր կազմ եւ պատրաստ Հունգարիոյ մէջ

Փէշթայէն կը հեռագրեն թէ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին եւ Հիթլերի վերջին տեսակցութենէն իվեր, զինուորական պատրաստութիւնները յառաջ կը տարուին արընթաց: Զէնքի տակ առնուած են երեք դասեր: Վերջին ռազմափորձերուն մասնակցող պահեստիները մեծ մասով դրօշի տակ պահուած են: Եթէ հաշուենք երկու սովորական դասերն ալ, այժմ կազմ եւ պատրաստ կը սպասեն 160,000 զինուորներ:

*** Հունգարիոյ ազգային - ընկերվարականները (հիթլերական) փորձեցին 600 հոգինոց արձակազէն վաշտ մը կազմել, չեխական սահմանին վրայ: Ետոյ թիւը պիտի բարձրանար 2500ի: Կառավարութիւնը արգիլեց եւ կամաւոր երիտասարդները զինաթափ ընելով տուն ղրկեց:

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՏՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կը տօնուի Արարատի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձը ինչպէս նաեւ Միութեան դրօշին պաշտօնական յանձնումը:

Կիրակի, 9 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Երրորդ Թագաւորութեան սրահին մէջ:

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԿ. Տ. ԹԷՔԷԵԱՆԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Կ. ԽՐԻՄԵԱՆ

Հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութիւնները, ինչպէս նաեւ հայ կազմակերպութիւնները եւ ֆրանսական նախկին պատերազմիկներու Միութիւնը:

Գեղարուեստական հոխ բաժին, որուն կը մասնակցի Ֆրանսական նախկին Պատերազմիկներու եւ Հաշմանդամներու Միութեան 60 հոգինոց նուագախումբը (Harmonie U. M. A. C.):

Կ'երգեն Օր. ԾՈՎԻՆԱՐ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (Լիոնի Քոնսէրվաթուարէն) եւ Օր. ՍՐԲՈՒՀԻ ԼԻՒԼԷՃԵԱՆ:

Լուսարձակով պիտի ներկայացուի Մուսա լերան քառասուն օրերու հերոսամարտէն պատկերներ:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1 Bld. du Nord, Le Raincy, S. et O.

Դպրոցասէր Տիկնանց գիշերօթիկ աղջկանց վարժարանին վեր-բացումը տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին:

Արձանագրութեան համար դիմել ամէն օր վարժարանս:

ԾԱՆՕԹ.— Առնել Gare de l'Estէն Garganի գիծը եւ իջնել Raincy-Pavillon. կամ Օփերայէն առնել 21A օթոպիւսը եւ իջնել Raincy-Pavillon

---

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

Ժ.ՐԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան « Գոյամարտ Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ շքեղ տպագրութեամբ:

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, ժամանակի չիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ: Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ:

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խոլէնտէրեանի) եռերանգ հայկական գոյն եռագոյնով:

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արզումեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ:

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Յուշարձանով:

Թերթիկներուն մէջ գետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սերէմճեանի, Վաճառեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Գօլոյեանի եւն. նկարները:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 Ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր., արտասահման՝ 6 Ֆրանք:

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր: Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ՅԱՌԱՋ կը ծախուի Մարսէյլի շրջանին մէջ

42, Rue des Petits Carreaux Փարիզ Mr Pierre Marchal խանութը:

ՓՐԱԳԱ Կ'ՈՒԶԷ ԲԱՆԱԿՑԻԼ ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ ՀԵՏ

Լեհաստան եւ Ռումանիա պիտի կռուի՞ն

Լեհական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով Չեխոսլովաքիոյ, պատասխան պահանջեց սեպտեմբեր 21ի ծանուցագրին: Չեխական կառավարութիւնը պատասխանեց թէ պատրաստ է բանակցելու, Թէշէնի լեհական շրջանի մասին:

Պուքրէշէն եւ Պելկրատէն կը հեռագրեն թէ Փրակայի ռումանական եւ եուկոսլաւական ներկայացուցիչները տեղեկացուցած են չեխական կառավարութեան թէ իրենց երկիրները պիտի կատարեն դաշնագրով կնքուած յանձնառութիւնները եւ պիտի օգնեն Չեխոսլովաքիոյ, եթէ յարձակում կրէ առանց տեղի տալու:

Այս ազդարարութիւնը ուղղուած է Հունգարիոյ դէմ: Հունգարական թերթերը կրակ կը տեղան այս առթիւ, յիշեցնելով.

— « Հիթլէր վերջնագիր մը յանձնեց: Մուսոլինի յայտարարեց թէ Իտալիա պատրաստ է եւ որոշած է իր ահղը: Մենք Հունգարներս ալ պատրաստ ենք: Մենք կը սպասենք, բայց երկար պիտի չսպասենք »:

Փէշթայի կարեւոր թերթերէն մէկը խմբագրական մը հրատարակեց, ուղղուած՝ «Մեր սլովաք եղբայրներուն»: Խմբագրականը գրուած է երկու լեզուներով, հունգարերէն եւ չեխերէն:

*** Պելկրատի մէջ համակրանքի ցոյցեր կատարուեցան ի նպաստ Չեխոսլովաքիոյ: Ոստիկանութիւնը արգիլեց եւ այս առթիւ ընդհարումներ պատահեցան:

ԱՆԳԼԻԱՅԻ ԼՈՒՐՋ ԺԱՄԵՐ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ներքին նաւատորմը ճամբայ ելաւ անծանօթ ուղղութեամբ: Կը կարծուի թէ խարիսխ ձգած է հիւսիսային ծովուն մէջ:— Այս կիրակի ալ աղօթքներ կատարուեցան Անգլիոյ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, խաղաղութեան համար: Հաւանական է որ խորհրդարանը վերաբացուի այս շաբթու, լսելու համար կառավարութեան զեկուցումները: Անգլիոյ պատերազմական նախարարութիւնն ալ տենդագին աշխատանքի մը լծուած է այս միջոցին:

ԼԵՀԵՒՉԵԽ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԸ փակուեցաւ, զինուորական համախմբումներու հետեւանքով: Երկաթուղին չի բանիր Փրակա-Փէշթա-Վիէննա գծին վրայ:

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ գործադուլը վերջացաւ, կառավարութեան միջամտութեամբ:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Բելճիքա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	235 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 28 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 28 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3846

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՄԷՆ ՅՈՅՍ ՉԷ ԿՈՐՍՈՒԱԾ ՏԱԿԱՒԻՆ

Երկուշաբթի կէս գիշերին մօտեցող բազմութիւններ կ'երթեւեկէին գլխաւոր հրապարակներուն վրայ, աւարի տալով երեկոյեան թերթերուն բացառիկ թիւերը, որ հրատարակեր էին Հիթլերի ճառը:

Եւ գէմքերը աւելի մթագնեցան, ի տես չընդմիջ խորագրերուն,— Վերջնական են մեր պայմանները: Զուտէթեան երկրամասը պէտք է յանձնուի Հոկտեմբերի 1ին եւն.:

Արդարեւ, Գերմանիոյ Առաջնորդին ճառը ոչ թէ կը մեղմացնէր, այլ աւելի կը ծանրացնէր կացութիւնը: Գերմանական արշաւանքը անխուսափելի կը համարուի այլեւս շաբաթ օր, 1 Հոկտեմբեր, եթէ ուրիշ ամէն միջոց ապարդիւն մնայ:

Եւ սակայն բոլոր դուռները փակուած չեն տակաւին, այդ ճառէն վերջն ալ: Եւ դիւանագէտները կը յուսան ելք մը գտնել, վերջին պահուն: Պ. Չէմպըրլէն ինքն ալ կը յուսայ:

Այդ ճառէն առաջ, կատարուեցան երեք սոփոզական ձեռնարկներ, որոնք բոլորովին անհետեւանք չեն կրնար մնալ:

Առաջին,— Մ. Նահանգներու նախագահին կոչը, որու մասին խօսեր էինք երէկ:

Երկրորդ՝ Անգլիոյ վարչապետին անձնական նամակը Հիթլերի: Նամակին բովանդակութիւնը գաղտնի կը պահուի, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Պ. Չէմպըրլէն տրամադրութիւն յայտնած է կարգ մը բարեփոխումներ կատարելու, անգլօ-ֆրանսական ծրագրին գործադրութեան եղանակներու մասին, փութացնելով սահմանագծումը: (Երէկ օգանաւով հաղորդուեցաւ Հիթլերի պատասխանը):

Երրորդ՝ Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան զեկոյցը, որ բացորոշապէս կը հասկցնէ թէ արշաւանքի մը պարագային Ֆրանսա պիտի հարկադրուի օգնել Չեխոսլովաքիոյ, իսկ Անգլիա եւ Ռուսաստան ալ «զօրահովարար Ֆրանսայի կողքին պիտի ըլլան»:

Լաւատեսներ կը կարծեն թէ այս պարագաները կրնան ի վերջոյ ազդել նաեւ Հիթլերի, մանաւանդ որ հիմնականը ապահոված է արդէն,— անջատում գերմանական երկրամասին: Կը թուի թէ այսօրուան բռնօրէն յարձակելով Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահին վրայ, Գերմանիոյ Առաջնորդը ինքն ալ կ'ուզէ մնացեալը շահիլ բարոյական ճնշումով, փոխանակ զինեալ միջամտութեան:

Ամէն պարագայի մէջ, տակաւին շատ մը տաք ու պաղ հովեր պիտի փչեն մինչեւ շաբաթ, երբ կը լրանայ Հիթլերի սահմանած պայմանաժամը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ԵՒ ՍԽԱԳԱՀ ՌՈԶՎԷԼԹԻ ԿՈՉԸ

Վարչապետ Պ. Տալատիէ եւ արտաքին նախարարը, որոնք Լոնտոն կը գտնուէին կիրակի օրէն ի վեր, վերադարձան երկուշաբթի իրիկուն եւ անմիջապէս նիստի հրաւիրեցին նախարարական խորհուրդը: Այս այցելութեան առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ կատարեալ համաձայնութիւն գոյացած է Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ:

Ֆրանսական կառավարութիւնը անմիջապէս պատասխանեց նախագահ Ռոզվէլթի կոչին, հաւաստելով թէ ամէն միջոց պիտի փորձէն խաղաղութիւնը պահպանելու համար: Նոյն բովանդակութեամբ պատասխանեց նաեւ Անգլիոյ վարչապետը, հաւաստելով թէ կառավարութիւնը կը շարունակէ փորձել բոլոր միջոցները, խաղաղօրէն կարգադրելու համար վէճը: Այս առթիւ կը յիշէ Հիթլերի ուղղուած նոր կոչը:

Երկար պատասխան մըն ալ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը ղրկեց, պարզելով կատարուած զոհողութիւնները եւ յիշեցնելով Գերմանիոյ հետ կնքուած իրաւարարութեան դաշնագիրը:

Մ. Նահանգներու նախագահին կոչին պատճէնը ղրկուած էր նաեւ միւս կառավարութեանց, արտաքին նախարարութեան միջոցաւ:

*** Փարիզի ամերիկեան դեսպանատունը յանձնարարեց Ֆրանսայի եւ Հունգարիոյ ամերիկեան քաղաքացիներուն որ իրենց երկիրը վերադառնան, եթէ հոս մնալու ստիպուած չեն:

*** Նախկին վարչապետ Պ. Ֆլանտէն նամակ մը հրատարակելով «Թանս»ի մէջ, կ'ըսէ թէ ամէն գնով պիտի ընդդիմանայ Ֆրանսայի զինեալ միջամտութեան, երբ խորհրդարանը վերաբացուի: Այս առթիւ կ'ըսէ թէ Ֆրանսա պէտք չէ ընդհ. զօրաշարժ կատարէ, եթէ վստահ չըլլայ թէ Անգլիան ալ պիտի կատարէ, պարտաւորիչ զինուորութիւն հռչակելով:

Օրուան տագնապը եւ Թուրքիա

Պոլսէն կը հեռագրեն սեպտ. 26 թուականով.—

Ինչպէս Գաղքանեան կարգ մը պետութիւններ, Թուրքիան ալ յայտնապէս մտավախութիւն կը զգայ Գերմանիոյ հողային ծաւալման ծրագիրներէն դէպի Մօտաւոր Արեւելքի ներքին ջուրերը, որոնց ալ քօղարկեալ ըլլան այդ ծրագիրները: Թէեւ չափաւոր իր գնահատումներուն մէջ, թուրք մամուլը աւելի շատ կը ձգտի դատապարտել Գերմանիոյ ինչպէս եւ Իտալիոյ բռնած դիրքը: «Ճիւմհուրիյէթ» լրագիրը (Թուրքերէն եւֆրանսերէն), որ դեռ վերջերս խորապէս գերմանասէր էր, այսօր բացէ ի բաց կը մեղադրէ Գերմանիան եւ իր կուսակիցները թէ գիտակցօրէն բռնկեցնել կ'ուզեն աշխարհը, այսպէս ժողովրդականացնելով պատերազմի գաղափարը արեւմտեան խաղաղասէր ժողովրդապետութեանց մէջ: Կ'ըսէ նաեւ թէ անոնք սպառեցին կը կարդան Անգլիոյ որուն համբերութիւնը սպառել սկսած է:

Թուրք թերթը կ'աւելցնէ թէ Իտալիա ուզելով հաճելի ըլլալ Գերմանիոյ, ամենածանր պատասխանատուութիւններ կը շալկէ, արհամարհելով ժողովրդապետութիւնները եւ անգիտանալով Չեխոսլովաքիան «որ ուշադրութեան արժանի ամբողջութիւն մը կը կազմէ»:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԿԸ ՆԿԱՏԷ ԻՐ ԴՐԱԾ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄ ՍԱՀՄԱՆԵԼՈՎ ՄԻՆՉԵՒ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1

«ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻՆ Պ. ՊԵՆԷՇԻ ՁԵՌՔԻՆ ՄԷՋ»

«Մենք ուրիշ հողային պահանջներ չունինք Եւրոպայէն»

«ԱԼԶԱՍ - ԼՈՌԷՆԸ ԱՅԼԵՒՍ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԻ ՄԵԶԻ ՀԱՄԱՐ».— ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՐԿՈՒ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՉԵՆ, ԱՅԼ ՄԷԿ ԶԱՆԳՈՒԱԾ».— ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՄԻԼԻԱՌՆԵՐ ԾԱԽՍԱԾ Է ԻՐ ԲԱՆԱԿԻՆ ՀԱՄԱՐ.— ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՄԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍՊԱՌԱԾ Է:

Հիթլէր երկուշաբթի գիշեր ժամը 8ին խօսեցաւ ճառ մը, որուն խոր անձկութեամբ կը սպասէր ամբողջ աշխարհ, իբրեւ Գերմանիոյ վերջին խօսքը: Իսկապէս ալ, Առաջնորդը հանդիսաւորապէս յայտարարեց թէ Կոտըսպէրկի յուշագիրը «վերջինն է եւ վերջնական»:

Բանախօսութիւնը տեղի ունեցաւ Պերլինի մարզական պալատին մէջ, որ լեցուած էր անհամար բազմութեամբ: Երբ Հիթլէր ներս մտաւ իր հետեւորդներով, ամբողջ հինգ վայրկեան չդադրեցան ծափերն ու բացագանչութիւնները: Ժողովին բացումը կատարեց Տօքթ. Կէօպէլս, քարոզչութեանց նախարարը, հետեւեալ յայտարարութեամբ.

— «Առաջնորդ իմ, խօսեցէք գերման ազգին, բովանդակ ժողովուրդին, այս ճակատագրական ժամուն, ձեր միաձայն եւ վճռակամ ժողովուրդին որ համախմբուած է ձեր շուրջը: Այս ժողովուրդը ոտքի կանգնած է ձեր կռնակը, իբրեւ մէկ մարդ: Ոչ մէկ բան, ոչ մէկ սպառնալիք, ոչ մէկ ճնշում կրնայ մեզ հոն կեցնելմեր անվիճելի իրաւունքէն: Գերման ժողովուրդը միաձայն է եւ միակամ իր այս վճռին մէջ: Այժմ, գերագոյն վճռի այս ժամուն, մենք կը կրկնենք մեր ամբողջ սրտով.— «Առաջնորդ, հրամայէ. մենք պիտի հնազանդինք»:

Հիթլէր իր ճառը սկսաւ յիշեցնելով թէ փետր. 22ին առաջին անգամ ըլլալով խորհրդարանին առջեւ պարզեց անվիճելի պահանջ մը:

— «Այն ատեն ազգը հասկցաւ զիս: Չհասկցաւ միայն քաղաքագէտ մը, որ անհետացաւ եւ իմ խոստումս կատարուեցաւ: Երկրորդ անգամ իմ պահանջներուս մասին խօսեցայ Նիւրընպէրկի մէջ: Այսօր առաջին անգամ կը խօսիմ ձեր բոլորին առջեւ: Կը հասկնաք թէ ի'նչ կը նշանակէ այս: Աշխարհ այլեւս կասկած պէտք չէ ունենայ այդ մասին: Այլեւս Առաջնորդը կամ մէկ մարդ չէ որ կը խօսի, այլ գերման ժողովուրդը: Ժողովուրդը միացած է ինծի եւ ուխտած: Թող կարգ մը ուրիշ դիւանագէտներ ալ փորձեն թէ կրնա՞ն միեւնոյն բանն ըսել իրենց ժողովուրդներուն համար: Ձեզի ծանօթ է այն խնդիրը որ խորապէս կը յուզէ մեզ քանի մը ամիսէ ի վեր: Այդ խնդիրը այնքան Չեխոսլովաքիա չի կոչուիր որքան պարոն Պենէշ: Այդ անունին մէջ կը խտանայ ամէն ինչ որ այսօր կը յուզէ միլիոնաւոր ժողովուրդներ եւ զանոնք կ'ոգեւորէ մոլեռանդ վճռականութեամբ մը»:

Ցետոյ պարզելով իր արտաքին քաղաքականութեան նպատակները, Հիթլէր շեշտեց թէ Գերմանիա ոչ կ'ուզէ ուրիշ ժողովուրդներ հարստահարել կամ իշխել անոնց վրայ, ոչ ալ ատելութիւն կը սնուցանէ ուրիշ ո եւ է ժողովուրդի դէմ: Ցիշեց նաեւ այն փորձերը զորս կատարած է աշխարհի խաղաղութիւնը պահպանելու եւ սպառազինութեանց կրճատում յառաջ բերելու համար: Իւրաքանչիւր պարագայ յիշած ատեն կը կրկնէր,— «Այդ ալ մերժեցին»: Եւ շարունակեց.

— «Այսօր կրնամ խոստովանիլ: Մենք գլուխ հանեցինք վերազինում մը զոր աշխարհ երբեք չէ տեսած: Ես կրնամ բացէ ի բաց ըսել ձեզի.— Ես վեթերան ազգայնը-ընկերվարական մըն եմ, եւ ռազմաճակատի գերման վեթերան մը: Գերման ժողովուրդ, ա'ռ զէնքդ: Հինգ տարուան ընթացքին, ես զինեցի, եւ մեր զօրքը սպառազինեցի ամէնէն արդիական զէնքերով: Իմ եղբայր Կէօրինկի հրամայեցի ստեղծել օդանաւային ուժ մը, պաշտպանելու համար Գերմանիան որ եւ է յարձակումի դէմ: Դուք այժմ ունիք բանակ մը որով կրնայ հպարտանալ գերման ժողովուրդը եւ զոր աշխարհ պիտի յարգէ, եթէ երբեք ռազմադաշտ նետուի: Մենք մեզի համար ստեղծեցինք հակօդային լաւագոյն տորմիղը եւ հրասայլերու դէմ պաշտպանութեան լաւագոյն միջոցները ամբողջ աշխարհի մէջ: Ես խաղաղութեան անսասան քաղաքականութիւն մը վարեցի նոյնիսկ ամէնէն ծանր զոհողութեանց գնով: Հազարումէկ խնդիրներ քննեցի վերջին հինգ տարիներու ընթացքին, աշխատելով գիշեր ցերեկ եւ գիտնալով թէ որքան սարսափելի բան է պատերազմը, ուզեցի Գերմանիոյ խնայել այդ աղէտը»:

Հիթլէր այստեղ ակնարկելով Լեհաստանի հետ եղած յարաբերութեանց, բացատրեց թէ յաջողեցաւ պայմանագիր մը ստորագրել, որ տասը տարուան համար կը խափանէ ընդհարումի որ եւ է վտանգ: Ցետոյ յիշեց Անգլիոյ հետ կնքուած նաւային համաձայնութիւնը: Եւ նորէն շեշտեց թէ Գերմանիա խաղաղութիւն կ'ուզէ:

— «Բայց կարելի չէ տեւական խաղաղութիւն ապահովել ժողովուրդներու միջեւ, երբ կողմերէն մին կ'ըսէ.— «Ես պատերազմ չեմ ըներ», իսկ միւսը կ'ըսէ.— «Ես պատերազմ կ'ընեմ երբ որ ուզեմ»: Պէտք է որ երկու ժողովուրդները խոստանան պատերազմ չմղել իրարու դէմ: Գալով Ֆրանսայի, ես յայտարարեցի, Սաարի շրջանին Գերմանիոյ վերադարձուելէն վերջը, թէ այլեւս որ եւ է հողային վէճ չունինք Ֆրանսայի հետ: Ըսի թէ Ալզաս-Լոռէնը այլեւս գոյութիւն չունի մեզի համար: Մենք գիտենք որ Ալզաս-Լոռէնը սահմանամերձ շրջան մըն է եւ թէ անոր ժողովուրդը երջանիկ պիտի ըլլայ, եթէ նորէն չկռուինք անոր համար: Մենք երկու մեծ ժողովուրդներ ենք որ կ'ուզեն աշխատիլ եւ ապրիլ, եւ որ կրնան աւելի լաւ ապրիլ, գործակցելով իրարու հետ»:

Գտնալով Իտալիոյ, Հիթլէր ջերմապէս ներբողեց Մուսոլինին, «միակ մարդը որ կ'ըմբռնէ մեր կացութիւնը: Մենք երբեք պիտի չմոռնանք ինչ որ ըրաւ ան վերջին ժամանակներս, պիտի չմոռնանք նաեւ իտալացի ժողովուրդին բռնած դիրքը: (Բուռն ծափեր եւ կեցցէներ): Գերմանիա եւ Իտալիա երկու պետութիւններ չեն, այլ զանգուած մը որ պիտի պաշտպանէ ինքզինքը»:

Եւ այնուհետեւ իր ամբողջ զայրոյթը թափեց Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահին վրայ: Բացատրեց թէ Պ. Պենէշ սուտ խօսեցաւ, միջազգային կարծիքը գրգռելու համար, ըսելով թէ Գերմանիա զօրաշարժ կատարած է Մայիս 21ին: Պնդեց թէ Գերմանները կը հարստահարուին Չեխոսլովաքիոյ մէջ, եւ պատմեց Չեխոսլովաքիոյ կազմութեան պարագաները: «Սլովաքները չէին ուզեր գործ ունենալ Չեխերուն հետ, բայց բռնի կցուեցան անոնց: Չեխերը մէկ միլիոն Հունգարներ ալ կցեցին, ինչպէս եւ 200.000 Լեհեր եւ բազմաթիւ Ուկրայնացիներ: Ես կ'ըմբռնեմ այդ Հունգարներուն, Լեհերուն եւ Ուկրայնացիներուն ճակատագիրը. բայց կ'ուզեմ խօսիլ միայն իմ Գերմաններու ճակատագրի մասին»:

«Պ. Պենէշ կը կարծէ թէ ամէն բան թոյլատրուած է իրեն, թէ ամբողջ հինգ տարի հազարաւոր Գերմաններ ստիպուեցան հեռանալ Չեխոսլովաքիայէն, անօթի չմնալու համար:

— «Պ. Պենէշ կը կարծէ թէ ամէն բան թոյլատրուած է իրեն, ցորչափ իր կռնակն ունի Ֆրանսան, Մեծն Բրիտանիան եւ Ռուսաստանը: Առանց երկդիմութեան ըսի Պ. Չէմպըրլէնի թէ ո'րն է բացարձակապէս միակ լուծումը: Ես կը խօսիմ Գերմաններուն անունով: Անոնց անունով էր որ խօսեցայ, երբ ըսի թէ չեմ կրնար անտարբեր մնալ խելագարի մը հանդէպ որ կը խոշտանգէ երեքուկէս միլիոն հայրենակիցներ: Հասկցուցի թէ Գերմանիոյ համբերութիւնն սպառած է: Պենէշ ընդունեց անգլօ-ֆրանսական ծրագիրը, բայց կը փորձէ խուսափիլ անոր գործադրութենէն: Փոխանակ հողերը յանձնելու, կը վտարէ Գերմանները: Արդէն իսկ 144,000ի հասած է գերման փախստականներուն թիւը: Արդ, հասած է կարգադրութեան ժամը: Կոտըսպէրկի ծրագիրը վերջինն է եւ վերջնականը: Պ. Պենէշի դիւանագէտները կը յուսան թէ Չէմպըրլէն եւ Տալատիէ պիտի իյնան: Այժմ երկու հոգի կը մնան ճակատ ճակտի,— Պենէշ եւ ես: Հոկտեմբեր 1ին Պենէշ պէտք է յանձնէ գերմանական հողերը: Ես երբեք վատ եղած չեմ: Ես իմ ժողովուրդիս առջեւէն կը քալեմ իբրեւ անոր առաջին զինուորը.. Իմ ետեւէս կը քալէ ժողովուրդ մը որ երբեք չի նմանիր 1918ի ժողովուրդին... Ես երախտապարտ եմ Պ. Չէմպըրլէնի, իր ջանքերուն համար: Ես հաւաստեցի անոր թէ գերման ժողովուրդը խաղաղութիւն կ'ուզէ: Ամէն ապահովութիւն տուի այդ մասին, եւ կը կրկնեմ,— երբ Զուտէթեան խնդիրը լուծուի, ուրիշ հողային խնդիր պիտի չունենանք: Պենէշի ձեռքն է խաղաղութիւնը եւ պատերազմը: Կա'մ ան ազատութիւն կու տայ Գերմաններուն եւ կ'ընդունի մեր պայմանները, եւ կամ մենք պիտի երթանք գտնել այդ ազատութիւնը: Մենք մինչեւ անգամ կ'ուզենք երաշխաւորել «Չեխերը», բայց Զուտէթեան հարցին մէջ իմ համբերութիւնս սպառած է: Ուստի կը խնդրեմ գերման ժողովուրդէն եւ կ'ըսեմ անոր.— Քալէ' իմ ետեւէս, կիներ եւ տղամարդիկ, մենք արձակած ենք մեր վճիռը: Պենէշի կը մնայ ընտրութիւնը»:

Բանախօսութիւնը վերջացաւ աննկարագրելի ցոյցերու մէջ:

Չէյմպըրլէնի վերջին փորձը եւ Անգլիոյ ազդարարութիւնը

Պերլինի ճառէն առաջ, Անգլիոյ վարչապետը անձնական նամակ մը ուղղեց Հիթլէրի, իր մասնաւոր խորհրդականին, Սըր Հորէյս Ուիլսընի հետ: Խորհրդականը երկուշաբթի օր ժամը 5ին ներկայացաւ Գերմանիոյ Առաջնորդին եւ յանձնեց նամակը:

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Չէյմպըրլէնի նամակը բարեկամական է, բայց շատ բացորոշ եւ վճռական բովանդակութեամբ: Անգլիոյ վարչապետը տրամադիր կ'երեւայ բարեփոխելու անգլօ-ֆրանսական ծրագրին գործադրութեան եղանակները, բայց միեւնոյն ատեն ատեն կ'ազդարարէ թէ ոչ Ֆրանսա, ոչ ալ Անգլիա չեն կրնար աւելի յառաջ երթալ:

Այս նամակին հետ մէկտեղ, Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.—

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը յայտարարեն թէ անցեալ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՐԱՆԷՆ

ՄԻՋԻՐԱՆԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ ԵՒ ԻՐ ԱՐԺԷՔԸ

ԹԷՀՐԱՆ, 10 Սեպտ. — Օգոստոսի 26ը՝ Միջիրանեան գծի միացման ու պաշտօնական հանդիսաւոր բացման օրը՝ դարձաւ այսուհետեւ պատմական մի դէպք Իրանի կեանքում։

Նոր Իրանը ունի մի շարք նման ազգային պատմական մեծ օրեր, ինչպիսին էր, օրինակ, Յունուար 8ը 1936 թուի, երբ Պարսկուհիները դէն շպրտեցին իրենց չարշաֆները՝ հարէմական սարկական կեանքի այդ խորհրդանիշը, եւ սկսան հագուիլ քաղաքակիրթ երկիրներու կիներու նման։

Եւ թէեւ այդ բարենորոգումը Իրանի ընկերային կեանքի մէջ ամենից անհաւատալին էր թւում, բայց եւ այնպէս տեղի ունեցաւ եւ հակառակ սակաւաթիւ անհամակիրների սուգին, առաջ բերաւ մեծ խանդավառութիւն, մանաւանդ գիտակից տարրերի մէջ։

Այսօր ամբողջ Իրանը՝ սկսած պետական իշխանութեան բարձունքներից մինչեւ ժողովրդական խոնարհ խաւերը անհամեմատ աւելի մեծ խանդավառութեամբ ու անխառն պարծանքով ընդունեց Միջիրանական երկաթուղիի լրացման լուրը։

Տարիներ շարունակ իր փայփայած երազը այսօր իրականութիւն է։

Եւ իրաւունք էլ ունի, քանզի դա մի գործ է որ կը համարուէր անիրագործելի, մի խելայար ձեռնարկ։

Մի՞թէ հնարաւոր է յաղթահարել Իրկրի երկրաբանական ու կլիմայական հսկայ դժուարութիւնները. մի՞թէ հնարաւոր է առանց փորձառութեան, առանց որակեալ բանուորների ու պաշտօնեաների նման մի մեծ ձեռնարկ գլուխ բերել։ Վերջապէս, ո՞րտեղից վերցնել նիւթական միջոցներ։ Չէ՞ որ տասնեակ եւ հարիւրաւոր միլիոն թումանների խնդիր էր. Իրանը ինքը չունէր, իսկ արտասահմանը մատնուած էր տնտեսական եւ ելմտական տագնապների, դեռ թողնենք մի կողմ այն պարագան, թէ ո՞րքան բազմալի է օտար դրամագլուխով գործ տանելը։

Չէր մոռացւում եւ այն, որ Իրանը չունի իր ճարտարարուեստը, հետեւաբար հարկադրուած է բոլոր գլխաւոր շինանիւթերն ու իրեղէնները գնել արտասահմանի հեռաւոր կեդրոններում եւ տեղ հասցնել. մի բան, որ պահանջում է թ'ւ ժամանակ, թ'ւ հրսկայ ծախքեր։

Դեռ 25 տարի առաջ յղացուած է Միջիրանեան երկաթուղիի կառուցման գաղափարը, սակայն այդ օրերին Իրանը չունէր որեւէ միջոց ոչ միայն նման մի հսկայ ձեռնարկի, այլ եւ աւելի չափ համեստ գործեր գլուխ հանելու համար։

Երկիրը աղքատ, ապահովութեան կատարեալ բացակայութիւն, իշխանութիւնը թոյլ ու պառակտուած…

Բայց այն, ինչ որ անհնարին էր համարւում հին Իրանում, Նոր Իրանը փայլուն կերպով իրագործեց։

Նոր Իրանի տնտեսական նուաճումների մէջ, Միջիրանեան գծին կառուցումը, անշուշտ, բռնում է առաջնակարգ տեղ, եւ այդ ոչ միայն իր տնտեսական եւ ռազմական մեծ նշանակութեամբ, այլ եւ նրա հետ կապուած հազար ու մի դժուարութիւնների յաղթահարումով եւ անհաշիւ զոհաբերութիւններով, ժողովրդի կողմից մատնուած. պարագայ։

Արդ, գծին շինութեան աշխատանքների աւարտումն եւ երթեւեկութեան պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ ու ցնծութեամբ։

Երեք օր՝ Օգոստոս 26, 27 եւ 28ին տեղի ունեցան հանդիսութիւնները մայրաքաղաքում ու գաւառներում։

Մայրաքաղաքի մամուլն ալ այդ օրերին լոյս ընծայեց բացառիկ համարներ, զարդարուած պատկերներով եւ նկարագրութիւններով եւ մանրամասն տեղեկութիւններով ու յօդուածներով։

Հանդիսութիւնների նկարագրութիւնը մեր նպատակից դուրս է, ուստի միայն այսքանը կ'ասենք, որ Օգոստոս 26ին փոքրիկ կայարանում՝ Սէֆիդ Չէշմէում (Սուլթանաբադից դէպի հարաւ մօտ 70 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ), ուր գծին հիւսիսային եւ հարաւային մասերը միանում են, տեղի ունեցաւ հանդէսների գլխաւոր եւ առաջին մասը։

Շահը եւ գահաժառանգը՝ ներկայութեամբ նախարարների, խորհրդարանի պատգամաւորների, բարձրաստիճան զինուորական եւ քաղաքացիների, դիւանագիտական ներկայացուցիչների, երկաթուղին կառուցանող «Կամպսաքս» ընկերութեան ճարտարագէտների ու բարձր պաշտօնէութեան, մայրաքաղաքից ու շրջակայ գիւղերից եկած բազմութեան՝— խըփեցին վերջին երկու ոսկի բեւեռները եւ այդպիսով միացրին գծին հիւսիսային եւ հարաւային մասերը. ապա Շահը հարաւից յիշեալ կայարանը արդէն հասած կառախումբի առջեւի եռագոյն ժապաւէնը կտրելով, ճանապարհ տուեց առաջին կառախումբին, որ եւ անցաւ հանդիսականների խանդավառ ցոյցերի տակ…

Ցիշատակենք նաեւ Շահին արտասանած ճառը, որ, ինչպէս յաճախ, պարունակում է նոր աշխատանքների ծրագիր ու հրահանգներ։

Լսելով ճանապարհների եւ հաղորդակցութեան նախարարի զեկուցումը գծին կառուցման մասին, Շահը ասաց.

— «Այսօր Իրանի ժողովրդի ամենախառաւոր օրերից մէկն է։ Որքա՜ն գոհ եւ երջանիկ պիտի զգանք մենք մեզ, տեսնելով Միջիրանեան գծին կառուցման լրացումը, որ միացնում է մեր կայսրութեան երկու ծայրամասերը։ Այսօր ես ինձ առանձնապէս երջանիկ եմ զգում եւ համոզուած եմ, որ դուք ամէնքդ, եւ ամբողջ ազգը ընդունում էք, թէ այսօր մի մեծ պատմական օր է, մի փառաւոր օր, քանզի իրականացած է ամբողջ ազգի ամենաթանկագին բաղձանքներից մէկը»։

Ապա դառնալով ճանապարհների եւ հաղորդակցութեան նախարարին, աւելցուց.

— «Բայց մենք պիտի շարունակենք իրագործելով եւ վերջացնելով այս գծին կառուցումը, որ, անշուշտ, մի շատ դժուարին եւ ծանրածախս ձեռնարկ էր։ Մենք հէնց այժմեանից պիտի ձեռնարկենք ուրիշ գծերի կառուցման գործին, արտայայտելով նոյն ուշադրութիւնը եւ կամքը։

(Այս ցանկութիւնը արդէն իրագործուած է։ Սկսած են նախապատրաստական աշխատանքները, Թէհրան - Թաւրիզ գծին կառուցման համար, ինչպէս Միջիրանեանի միացումը Սիմնան քաղաքին հետ)։

Պատասխանելով արքայի նախարարի ողջոյնի խօսքերին, Շահը ասաց.

— «Միշտ էք նկատում, որ այս հսկայ ձեռնարկը ի կատար է ածուած մեր ժողովուրդի սեփական միջոցներով, առանց օտար դրամագլխի օժանդակութեան։ Ես շատ գոհ եմ երկրի ամբողջ ազգաբնակութիւնից, որ միշտ պատրաստ է որեւէ կատարելու ամէն զոհաբերութիւն, երբ գործը վերաբերում է հայրենիքի բարենորոգման։ Ամբողջ ազգը ըմբռնեց, որ այս շինարարական գործը ծառայելու է Իրանի երջանկութեան եւ յառաջդիմութեան։ Մեր ազգը՝ մի ազնիւ ու պատուախնդիր ազգ է, եւ երբ պատուոյ խնդիր է դրուած լինում հայրենիքի յառաջդիմութեան եւ բարձրացման գործում, նա կանգ չի առնում ոչ մի զոհաբերութեան առջեւ։ Արդարեւ, մեր ժողովուրդը ունի քաջութեան եւ ազնուութեան մի հազուագիւտ յատկութիւն։ Նա որոշել է ընթանալ մի ուղիով, որ տանում է հայրենիքը դէպի երջանկութիւն։ Նա մեծապէս ապացուցեց, որ համակրում է եւ իրեն կապուած է զգում Միջիրանեանի կառուցման գործի հետ։ Խորապէս զգածուած եմ իմ ժողովուրդի արտայայտած զգացումներից եւ շատ շնորհակալ եմ»։

X

Միջիրանեան երկաթուղին միացնում է Պարսից ծոցը Կասպից ծովի հետ, հարաւում սկսւում է Բանդար Շահփուրից եւ վերջանում է հիւսիսում Բանդար Շահում, կտրելով մի շարք կարեւոր վայրեր ու քաղաքներ՝ Ահվազ, Սուլթանաբադ, Ղում, Թեհրան, Շահի, Սարի։

Գծի կառուցումը տարւում էր միաժամանակ հիւսիսային (Կասպից ծովից մինչեւ Թէհրան) մասում եւ հարաւային (Թեհրան - Պարսից ծոց) մասում։

Շինութիւնները սկսան 1927 Հոկտ. 5ից ամերիկեան Poland գործակալութեան կողմից։ Ուրեմն կառուցումը տեւած է 10 տարի եւ 11 ամիս։

Սակայն 1928ին աշխատանքների շարունակութիւնը յանձնւում է մի միջազգային ընկերութեան, որ գործում է մինչեւ 1931։

1931ին կառավարութիւնը իր ձեռքին է առնում գծի կառուցման գործը եւ շարունակում աշխատանքները մինչեւ 1933 մայիս ամիսը։

Այս շուրջ 5ուկէս տարւան ընթացքում կարելի եղած է հիւսիսում կառուցանել 127 քիլոմեթր՝ Բանդար Շահից մինչեւ Շահի, իսկ հարաւում՝ 250 քիլոմեթր՝ Բանդար Շահփուրից մինչեւ Սալիհաբադ (այժմ Անդիմէշք)։ Երկու մասում էլ սկսւում է ռնմիջապէս երթեւեկը։

Վերջապէս, 1933 մայիսին կառավարութիւնը յանձնում է աշխատանքների շարունակութիւնն եւ աւարտումը «Կամպսաքս» ընկերութեան, որ պիտի կառուցանէր մնացեալ 1000 քիլոմեթրը, պայմանաւ որ աւարտէր հիւսիսային մասը, այն է Շահից մինչեւ Թեհրան, շուրջ 335 քիլոմեթր, մինչեւ 1937 յունիս 22ը, այսինքն՝ չորս տարում, իսկ հարաւայինը, Սալիհաբադից մինչեւ Թեհրան, շուրջ 675 քիլոմեթր, մինչեւ յունիս 22ը 1939 թ., այսինքն վեց տարում։

Բայց «Կամպսաքս» ընկերութիւնը շնորհիւ թէ իր թափած ջանքերին ու եռանդին, եւ թէ մասնաւորապէս այնպիսի հմուտ ղեկավարներին, ինչպիսին է նրա գլխաւոր ճարտարապետ Գ. Սաքսիլդը, որ միաժամանակ «Կամպսաքս»ի ընդհ. տնօրէնն է, կարողանում է աւարտել հիւսիսային մասը պայմանադրով նախատեսուած ժամանակից երեք ամիս առաջ, այն է՝ 1937 փետրուար 9ին (ուր եւ անմիջապէս սկսւում է երթեւեկը), իսկ հարաւայինը՝ 9 ամիս առաջ, 1938 օգոստոս 20ին։

«Կամպսաքս»ը կազմուած է երկու դանիական ճարտարապետական ընկերութիւններից, որոնցից մէկն է՝ « Kampmann, Kierulff եւ Saxild A/s » (կրճատուած՝ «Kampsax» - «Կամպսաքս»), իսկ միւսը՝ «Saabye եւ Lerche» ընկերութիւնից, երրորդը՝ մի շուեդական ընկերութիւն է՝ « Nydovist եւ Holm a/b», որ արտադրում է գլխաւորապէս շոգեքարշեր։

ԿՎԻԴԱՄ

ՑՈ՞ ԵՐԹԱՍ, ԵՒՐՈՊԱ ԴԷՊԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷՊ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

1.

« Թան »ի աշխատակիցներէն Ժան Պարտու ,այս խորագրին տակ,իրատարակեց շատ հետաքրքրական յօդուածաշարք մը, որու մէջ, յունիս ամիսէն սկսեալ, քննութեան կ'առնէ Եւրոպայի տագնապը։ Թարգմանաբար կուտանք կարեւոր գլուխները, ուր կը յայտնուի յօդուածագրին յայտնատեսութիւնը այն դէպքերուն մասին, որոնք կը մթագնեն Եւրոպայի հորիզոնը ներկայիս.—

Աչքիս առջեւ դրուած է Աւստրեւ-գերմանիոյ նոր քարտէսը։ Ձեմ կրնար աչքերս բաժնել քարտէսէն, որուն պայծառօրէն դրուած է վրան վաղուան պատմութիւնը, կրակէ գիրերով։

Նախ դիտեցէք Չեխոսլովաքիան։ Փխրուն կզզեակ կամ սարաւանդ մըր կամար կը նետէ դէպի դուրս,-ընտրեցէք։ Կոթնած՝ Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ վրայ, կապուած՝ հիւսիսային եւ հարաւ-արեւելեան երկիրներու դաշնակցութեան, Ռումանիոյ լեռները կրնան ծառայել, խաղաղութեան կամ պատերազմի ժամանակ, միջոց առեւտրական հաղորդակցութեանկամ զինուորական դիմադրութեան։ Առանց այս կրկնակ խարխուխին, որ զայն կը շղկապէ եւ կ'ամրացնէ, չեխական թերակղզին, որ ամբողջովին պաշարուած է նոր Գերմանիոյ թեւերուն մէջ եւ ի հարկին կրնայ դրկուիլ Հիւսիսի եւ Հարաւի հետ ամէն հաղորդակցութենէ՝ երկաթուղիով, ճանապարհով, ջուրով, կը գտնուի պաշարումէն զատ դիւրութեամբ ինքզինքն բլլալու սպառնալիքին առջեւ։

Հիթլերական Գերմանիոյ ապագայ պատմութիւնը եւս նոյնքան յստակ կը կարդացուի այս քարտէսին վրայ։ Խաղաղասէր Գերմանիոյ առջեւ, պաշտպանողական ձեւով, Աւստրիան, դաշնակցային, բարեկամ, արեւմտեան առանցքին միացած, տնտեսական եւ մշակութային կապերով Մինիխի հետ շաղկապուած, կը կազմէր ապահովութեան աղդակ մը,բայց ոչ պատնէշ մը։ Զինուորի մը աչքերով, գերմանական Զուիցերիան անշարժութեան կը դատապարտէր չեխական թեւը փակելով անոր հարաւի ճամբան։ Տնտեսագէտին աչքով, իբրեւ ինքն իր վրայ դարձող նշանատախտակ եւրոպական երկաթուղիներու, իբրեւ բնական շուկայ հարաւ-արեւելեան երկիրներու համար, Աւստրիան կրնար գերմանական հանրապետութեանց ծառայել իբրեւ կեդրոն ծաւալման եւ վաճառաբաշխի։ Ան կրնար իրենց բերել գնորդ, սուրհանդակ, պայմանագրութիւն եւ շահաստան։

Բայց այն օրէն ի վեր, երբ այդ երկրամասը, Գերմանիոյ կցուած եւ շրջաններու բաժնուած, այլեւս դարձած է հարաւային նահանգ միացեալ, կեդրոնացեալ եւ զօրաւոր Գերմանիոյ, իր հրամանատարական մեքենան Պերլինի մէջ դրուած, կապուած՝ դէպի հարաւ եւ արեւելք յարձակողական առանցքին, նոյն քարտէսը կը կարդացուի տարբեր ձեւով։ Այսուհետեւ, սլաւական թերակղզին,որ խրած է փրուսիացած Գերմանիոյ սրտին մէջ, դարձած է մարտահրաւէր մը եւ սպառնալիք մը։ Պէտք է որ կորսուի եւ բաժան-բաժան ըլլայ, կամ ամէն պարագայի՝ զինարկ եւ չէզոք դիրքի մը մէջ դրուի։ Արիական ձեռքերու մէջ, Հարաւ արեւելեան շահաստաններու ճամբան եւ երկաթուղային նշանատախտակը, որու տիրապետումով կ'աճին գերմանական տնտեսութեան ծաւալական ուժերը՝ առանց աւելի լաւ հաւասարակշռելու իր ներքին կեանքը, պիտի դառնան նոր զէնքեր տնտեսական, թերեւս զինուորական նուաճումներ կատարելու համար այն երկիրներուն մէջ, որոնք կցուելէն վերջ սահմանակից կամ դրացի դարձած են հիթլերական Գերմանիոյ։

Աչա Կեդր. Եւրոպայի վտանգը։

X

Նոր Եւրոպայի մէջ, յառաջիկային դարայարժ յայտարարուելու ժամանակ, Աւստրիոյ կցումը ի՞նչ չափով կ'աւելցնէ ուժը որ կը դրուի Հիթլերի տրամադրութեան տակ, եթէ պարագաներն ու մարզիկ արգելք հանդիսանան նուաճումներ կատարելու,— առանց կռիւ բռնելու։

Նախ մարդկային ուժ։ Աւստրիա, միանալով Գերմանիոյ, անոր կուտայ 10 առ հարիւրի յաւելում մը զօրաշարժի ենթակայ զինուորներու։ Ճիշդ է որ, զինուորական ծառայութիւնը տակաւին երեք տարի առաջ միայն հաստատուած ըլլալով Դանուբի վրայ, գերմանական պահեստի բանակը, իբրեւ մարզուած զինուոր, կ'ունենայ 150.000 հոգի աւելի։ Այս օդանական ուժը գերմանական զօրաբաժիններուն թիւը 41էն կը բարձրացնէ 47ի, գերմանական բանակին ապահովելով թուական գերակշռութիւն մը եւրոպական բոլոր բանակներուն վրայ, ի բաց առեալ ռուսական բանակը։ Եւ սակայն, ինչի՛ կ, ծառայէ զինուորական նոր ուժեր աւելցնել, երբ անկարելի է պարենաւորել զանոնք հացով ու միսով։ Դեռ-զօրավար Մաքս վերջերս կը յիշեցնէր թէ 1918ի ընդհ. յարձակողականին ժամանակ՝ գերման անօթի զինուորները կը մերժէին յառաջանալ պարէնի մըթերանոցներէն անդին։

Գերման զինուորական մասնագէտներու կարծիքով, երկիր մը, հողագործական տեսակէտէն, պատերազմի պատրաստ կը համարուի այն ատեն միայն, երբ իր սպառողութիւնը 40 առ հարիւր աւելի նախապատրաստութեան պաշարներ ունենայ...

(Մնացեալը յաջորդով)

Ձեխոսլ
պատմութեան_անցիւ

Ձեխոսլովաքիա Վերսայլի դաշնագրէն ծնած անկախ պետութիւն է, որ սահմանակից է Գերմանիոյ, Հունգարիոյ, Ռումանիոյ, Լեհաստանի։ Կոկորդիլոսի ձեւ ունեցող պատկած է կեդրոնական Եւրոպայի մէջ, գլուխը խրած երեք կողմէ Գերմանիոյ մարմնին մէջ. Ունի 15 միլիոն 500.000 բնակիչ, որոնցմէ 7.500.000 Չեխեր են, մնացեալները Զուտէթներ (գերման) Սլովաքներ, Հունգարներ, Ռութէններ, Լեհեր եւայլն։

Զուտէթեան երկրի մէջ կան շուրջ 3 միլիոն 500.000 Գերմաններ, որոնց մասին Հիթլէր այնքան աղմուկ բարձրացուց եւ յաջողեցաւ միացնել մայր երկրին։

Շատեր կը կարծեն թէ Զուտէթները երկիրը 1919ի հաշտութեան դաշնագրի ուժով Գերմանիայէն խլուեցաւ եւ միացուեցաւ նորաստեղծ Չեխոսլովաքիային։ Այսպէս չէ։ Վերսայլի դաշնագրով միայն շատ փոքր շրջան մը կորսնցուց Փրուսիան ընդամէնը 50.000 բնակչութեամբ, կցուեցաւ Չեխիոյ։ Մնացեալ ամբողջ պատմութեան ընթացքին ...կեր էր, եւ երբեք գերմանական երկիր եղած չէ։

Գոհեմիա կը կազմէ Չեխոսլովաքիոյ կարեւոր շրջաններէն մին, որ դարերով քով քովի ապրած են Չեխեր եւ Գերմաններ։ Գոհեմիոյ հին պատմութիւնը ծանօթ է, Հայկական ցիներու ժամանակ այստեղ կ'ապրէին Կելտեր, զորս Հռովմայեցիները կը կոչէին Բոյի, եւ առանց երկրի մասը քաղաքը Տակիտոսի կողմէ անուանուած է Բոյոհէմիում, ...

...մի պատրաստ կը համարուի այն ատեն միայն, երբ իր սպառողութիւնը 40 առ հարիւր աւելի նախապատրաստութեան պաշարներ ունի։ Արդ, հանապազօրեայ պարենի կրճատումը եւ ինքնաբաւութեան ...նելու Հիթլերական վերջին ճիգերէն յետոյ, Գերմանիա հարկադրուած է ներածել 20 առ հարիւր համեմատութեամբ զօր (calories) որ անհրաժեշտ է անուցանելու։ Համար արտաքին ցեղախառնութիւն։ Փոփոխակ ...ւ արտադրութեան այդ բացը... կը շէշտէ արտասահմանէն ... իր կախումը։ Եւրոպական ... զինեալներու միջոցաւ ... գնումները կատարելով, կրնայ 20 ... առ հարիւր համեմատութեամբ ... հասցնել ցորենի, հաճարի, փարսի... եղիպտացորենի իր պահանջները ... կաթի, կարագի, պանիրի իր կարիքներու թեան կողմէ՝ գուրգուրական ...ւստրիան կրնայ օգնութեան ... Արեւմտեաններուն, որոնք ... են ամէնէն ժուժկալ անդամները ... Բայց աւստրիական արտադրութիւնը հաւասար են գերմանական ներածումներուն մէկ վեցերորդին,— 211 ... դէմ 1.250.000 կենդանի։

Այսպէս, գերմանական անտեսութեան անհաւասարակշռութիւնը բաղդայն աստիճանի է հասած։

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (31)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊԹԹ ՄԸՆՏԻ · Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

— Բացէք եւ թող ներս գան, հրամայեց վերջապէս։

— Ձեմ խնար, դուչեց արճարանատէրը։ Ջիս պիտի չարչարեն տունով տեղով։

— Բա'ց ըսի քեզի։

— Բայց դիրի պիտի բռնեն մեզ։

Գաղիկ աջ ձեռքի շարժում մը ըրաւ։ Կրիկոր ծաղր ատքի ելլելով փախաւ։ Մնացեալ դռները մէկ մէկ մութին մէջն անոր հետեւեցան եւ անա հայհոյնքներու եւ հարուածներու աղմուկ-մը ծայր առաւ։ Կրիկոր ժարխթ նախապէս յիշածին նման, անոնց միջա Գաղիկի հրամաններուն հլու եւ հնազանդ կ'ենթարկուէին։ Թուրքերը եռ նկան նկուն եւ ընկճուած եւ դրան ամրութիւնները քանդուեցան։ Դուռը բացուեցաւ, առաջեւալ օդի հոսանք մը ներս մտաւ, միաժամանակ տասնըչինը զինուած մարդիկ սենեակ թափեցան՝ աչքերնին կրակին բոցէն մթագնած։

— Գաղի՛կ, ո՞ւր է Գաղիկը։

— Անիծուած յիմարներ, հոս եմ, ո՞ւր պիտի ըլլամ։

— Իրաւ. դուն ես, Գաղիկ

— Դուռը կրկին գոցեցէք եւ փականքները դրէք։

— Այ, Գաղիկ, Գաղիկ, այս՛ դուն ես։

— Գաղիկն է, Գաղիկը, նայեցէք, ահա։

Ամէնքն ալ Գաղիկի շուրջը հաւաքուեցան, գայն մօտէն տեսնելու համար. անոնց հագուստներուն վրայէն ծանր քրտինք կը հոսէր եւ ցեխին մէջ լաթխուած էին։

— Գաղիկն եմ, այո, եւ այն բոլորը ինչ որ ձեզի ըսի պատահեցա՞ւ արդեօք։

— Այո՛, բոլորը. նոյնիսկ աւելին, աւելի՛ վատը։

— Թեկնածութիւններուս համաձայն շարժեցա՞ք։

— Ո՛չ Գաղիկ։ Անոնք մէկ կողմ դըրինք։ Խոսեցանք եւ իրարու մէջ չհամաձայնեցանք։ Վերջը հասկցանք, բայց այլեւս շատ ուշ էր։ Մինչ մենք տակաւին իրարու հետ կը վիճէինք, անոնք կոկորդ կը կտրէին։ Ու երբ պաշտպանողականի անցնելու համար փորոց վազեցինք, անոնք արդէն տանիքներուն վրայէն հրացանաձգութեան սկսած էին։

— Հա՛։

Այդ չոր բացականչութիւնը բրած ատեն աչքերը իրարու սեղմած էր ան եւ խնդուք չէր կարելի կոչել։

— Գաղիկ, մտիկ ըրէ։

— Այ։ Հիմա «Գաղիկ, մտիկ ըրէ» եղաւ։ Բայց քիչ ատեն առաջ ես էի որ «մտիկ ըրէք» կ'ըսէի։ Այն ատեն կողմ ի կող կը քալէի եւ խղճուկ ձայնիս կ'արձակէի։ Ջիս ո՞վ մտիկ ըրաւ որ հիմա ես ձեզ մտիկ ընեմ։

— Բայց Գաղիկ, կինս տարին։

— Հա՛։

— Գաղի՛կ աղջիկս։

— Հա՛։

Երրորդ մըն մը առաջ անցնելով մատը ատախտակամածին վրայի երկայն հրացաններուն վրայ տարաւ։

— Իմ աչքերուս առջեւ կինս ու երկու աղջիկներս առին, Գաղի՛կ։ Խօսելու ժամանակ չէ հիմա. արդէն մեզի շատ ես խօսած, Գաղիկ. այժմ գործի մարդ ըլլալը հաստատէ։ Այս իմ աչքերովս տեսայ անոնց երկուքին մազերէն բռնած փողոցներէն քաշքշուիլը։ Ա՛խ, երանի թէ աչքերս փորէի, քան թէ այդ տեսարանը դիտէի։ Գաղիկ…

— Ա՛յ… Գաղիկ։

— Ջիս չպիտի ծաղրես։ Թուրք մը սարկի եւ տասը հոգի եռեւէս եկան։ Ճղացին. ի՞նչ կրնայի ընել. միշտ կըռուեցայ մինչեւ որ հրացանին փողը մաշնելս այրեց։ Ցետոյ այդ անիծուած Թուրքերը առին եռեւէս հըրդեհեցին։ Ընկերներս գիս մէկ կողմ թողլով գացին ուրիշներ փնտռելու, որպէսզի մեզի միանալով դիմադրութիւն մը կազմակերպենք։ Ուրիշ մարդ չգտանք Գաղիկ։ Քեզի կ'ըսեմ որ այդ արիւնարբու Թուրքերը գիւղին եկեղեցիին մէջ մեր կիներն ու աղջիկները անօրէնի են հանած։ Գործելու ատենն է հիմակ։

— Հա՛։ Ո՞վ էր ձեզի պնդողը որ Զէյթուն գաք եւ քաղաքը ամրացնելու համար ինծի օգնէք. այս պնդումը կ'ընէի եղանակը ըլլար կամ ոչ. գիշեր ու ցերեկ ամէն ատեն։ Ձեզ ո՞վ առիպեց, երկար ատեն առաջ, որ ձեր կիները հոն դրկէք։

— Բայց Գաղիկ, դուն չես հասկնար։ Քեզի համար մօտը կին չգտնուիլը բան մը չէ. մենք մայրեր ունինք, քոյրեր, կիներ…

— Ինծի համար բան մը չէ, այս՛։ Այս աչքերը տեսան մօրս բռնաբարումը, տանկական համազգեստով Բիւրոսի մը կողմէ։

— Լաւ. այդքանը միայն կը հաստատէ որ դուն ալ մեզ հետ ես։ Այդքանը անգամ կը հաստատէ որ…

— Մէկը ձեզի հե՞տ։ Ինչո՞ւ չշարժեցաք այն ատեն, երբ ես կեանքս վտանգի տակ դրած՝ հազար անգամ պնդեցի ձեզի։

— Չէինք կրնար, Գաղիկ։ Այդ բանը պիտի փութացնէր…

Գաղիկ մարդուն խօսքը ընդմիջեց սխուր անէծքով մը։

— Պիտի փութացնէ՞ր։ Բայց սպանումը գոնէ մէկ օրով յապաղեցուց հաւերու նման մորթուելու այս ջարդերը։ Եւ հիմա կ'ըսէք, «Գաղիկ, եկուր մեզ առաջնորդէ»։ Քանի՞ հոգի մնացած էք որ առաջնորդեմ։

— Ո՞վ գիտէ. մենք տասնըինը հոգի ենք…

— Հա՛. Ուրեմն տասնըինը մարդո՞վ պիտի վազեմ Տարսոնի եւ Ադանայի կողոպտիչներուն դէմ։

— Մեր ժողովուրդը քեզի դիմեց միայն, Գաղիկ։

— Թու մօտդ պիտի խմբուին

— Եկէք ուրեմն։

— Զէյթունի մէջ պիտի խմբուի

— Օ՜հ, Գաղիկ, ինչպէ՞ս Զէյթուն պիտի հասնինք։ Անիծեալ Թուրքերու բանակներով գօրք թափած են

— Կ'ըսեմ ձեզի որ Զէյթուն կ'երթամ։

— Զինուոր զինուորները ճամբուն վրայի փախստականները կը սպաննեն։

— Ինչպէս որ նախապէս հազար անգամ ըսի ձեզի։

— Հայերը պաշտպանելու պատրաստուած են անոնք…

— Միշտ պատրաստ է արիւն...

— Ու անոնք միշտ կը սպաննեն… կը սպաննեն. ջարդ մը անոնցմէ երկու մղոնի վրայ հեռաւորութեամբ, մինչեւ որ ... մը մէջ պահուըտեցայ։ Վրանին ... չէ. նայէ մեր հագուստներուն ... չեւ մորթերնիս թրջած ենք. ... ...րեկ եւ անօթի։ Գաղիկ, մարդ մը դիր մեր վրայ։

...րուան Գաւառին։ Ցետոյ Ներխու-ժեցին Սլաւները։

Քրիստոնէական թուականի առաջին դարերուն Բոհեմիա եւ Մորաւիա բնակ էին գերման ներխուժումներու եւ արշաւանքներու։ Վեցերորդ դարուն արդէն Սլաւներու տիրապետութիւնն է ամբողջապէս։

Ութ դարուն Սլաւները հիմնեցին պետութիւն մը «Մեծ Մորաւիա», որ իր մէջ կը պարունակէր ...Սլովաքները։ 10րդ դարուն Մաճառները խորտակեցին այս պետութիւնը եւ մինչեւ 1918 պահեցին իրենց տիրապետութեան տակ։

...րդ դարուն Սլովաքիա ժամանակ մը մաս Բոհեմիոյ իշխանութեան տակ, յետոյ 14 եւ 15րդ դարերուն ...անկախ։ Չեխերը եւ Սլովաքները միեւնոյն ծագումն ունին, միեւնոյն լեզուն կը խօսին, թէեւ յա... տարբեր տիրապետութեանց ենթակայ եղած են։ 1490էն մինչեւ 1918 ...ալ ենթարկուեցան միեւնոյն ...՝ հունգարական տիրակալութեան։

Բոհեմիոյ թագաւորութիւնը տեւեց մինչեւ 1620։ Սլովաքիա երբեք ա...ռանձին «թագաւորութիւն» չունեցաւ։

Չեխիոյ հին իշխանապետները «թագաւոր» տիտղոսը չէին կրեր, այլ իշխանապետներ էին, ճանչցուած էին Հռոմէական կայսրներէն, միջին դարուն եւ յետագային խնամութիւն ...կնքէին գերման իշխաններու հետ, ...ութիւն ունէին եւ ճանչցուած էին պաշտօն, ու յաջորդական ...կայսրներէ։ Բոհեմիոյ Կարոլոս թագաւորն էր, որ (1346 — 78) Փրակին ...ին մայրաքաղաք դարձուց։

Բոհեմիա ինկաւ Հապսպուրկներու իշխանութեան տակ 1526ին, որ շարունակուեցաւ չորս դար։

1919ին յաղթական դաշնակիցները, երբ բաժանման ենթարկեցին Աւստրո-Հունգարական կայսրութիւնը, միացուցին Բոհեմիան Սլովաքիոյ եւ կազմեցին այժմեան Չեխոսլովաք հանրապետութիւնը։

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՊՈՒՔՐԷՇԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Պուքրէշի մեր թղթակիցը կը գրէ.

Առաջին անգամ ըլլալով Ռումէն համալսարանի մէջ հաստատուեցաւ այս տարուընէ սկսեալ հայերէնի եւ թուրքերէնի դասընթացք շաբաթը ...ական ժամ, կազմակերպուած հարաւ արեւելեան Եւրոպայի կաճառին կողմէ, որ 6 — 7 օտար լեզուներու դասընթացք ունէր մինչեւ հիմա։ Պուքրէշի գրական համալսարանին կից Ուսեան այս տարի կ'աւելնան հայերէնն ու թուրքերէնը։

Դասախօս նշանակուած է հայ ժամուլի անխոնջ աշխատակիցը, Պ. Շ. Ճ. Սիրունի, որ պիտի աւանդէ հայերէն գրաբար, հայ հին մատենագրութիւն եւ թուրքերէն։

Մինչեւ հիմա հետեւեալ համալսարաններու մէջ ունէինք հայերէնի ամպիոններ՝ Պերլին (Արտաշէս Աբեղեան), Փրիպուրկ (Նիկ. Ադոնց)։ Իսկ Պարիզի արեւելեան լեզուներու վարժարանին մէջ ակիզբէն ի վեր կը շարունակուին հայերէնի եւ թուրքերէնի դասերը։

ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՏԱՂԱՒԱՐԸ ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄԷՋ

Ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ ընդունուած է թուրքկառավարութեան ծրագիրը՝ 1939ի Նիւ Եորքի համաշխարհային ցուցահանդէսին մէջ արեւելեան պալատի մը մասին։

Այս պալատի մէկ մասը պիտի բաղկանայ փողոցային կրպակներէ, ուր պիտի ըլլան օրինակութիւնները Պոլսոյ այդ կարգի կրպակներուն, իրենց խունկերով, ծխախոտներով եւ պտուղներով։

Գլխաւոր շէնքը պիտի ունենայ գաւիթ պատուանդան մը, որուն վրայ պատերը պիտի բարձրանան կապոյտ ու կանանչ կղմինտրներով, բանուած զանազան ուրուագիծերով։ Թրքական ճաշարան մըն ալ պիտի բացուի առաջին յարկին վրայ։

Խանութներ պիտի բացուին՝ պարզելու համար թրքական զանազան արհեստներ, պղնձագործութիւն, կաշեգործութիւն եւ գորգագործութիւն։

Թրքական տաղաւարին շուրջ առատ ջուր պիտի գործածուի։ Ջուրի աւազաններ պիտի շինուին գլխաւոր շէնքի երեք կողմերը եւ կեդրոնը պիտի շինուի լճակ հաւզի մը, շրջապատուած նոճիներով։ Մուտքը պիտի զարդարուի մարմար սիւներով։

Թրքական կառավարութիւնը իր յատուկ շէնքը պիտի ունենայ Ազգութեանց սրահին մէջ։ Այս շէնքը պիտի կառուցուի երկաթէ ձողերով ու պիտի ունենայ պատշգամներ՝ ներսը պիտի դրուի Թուրքիոյ նախագահ Քէմալ Աթաթիւրքի ապակեայ արձանը։

Ճաշարանին վրայ պիտի պատրաստուի գրադարան մը, որուն մէջ գրքերով եւ արուեստի առարկաներով պիտի ցուցադրուի Թուրքիոյ 5000 տարուան պատմութիւնը։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԲԻՀԱՆԻԷԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ

«Զարթօնք» կը գրէ.—

Բիհանիէէն (Սանճաք) քաղաքս եկած հայրենակիցէ մը կը տեղեկանանք թէ տեղին 70 տնուոր հայութենէն հեռացած 60 ընտանիքները վերադարձած են իրենց գիւղը։

Այս առթիւ դիմում եղած է Թաղականութեան կողմէ, Հ. Բ. Ը. Միութեան, որպէսզի վերաբացուի իրենց վարժարանը, որ նպաստընկալ է։

ՑՈՒՆԱՀԱՅ ՀՕԿԻ ԱԼ ԼՈՒԾՈՒԵՑԱՒ

Ցունահայ Հօկի արտակարգ պատգամաւորական ժողովը սեպտեմբեր 11ին գումարուելով, Բօջինոյի ազգային վարժարանին մէջ, ի ներկայութեան Հօկի մասնաճիւղերու ներկայացուցիչներուն եւ Ցունաստանի Հօկի մասնաճիւղերու ներկայացուցիչներուն եւ Ցունաստանի Հօկի Կեդրոնական Վարչութեան անդամներուն, որոշեց.

ա) Ցունահայ Հօկը Ցունաստանի մէջ եւս լուծուած է եւ մինչեւ հաշուեյարդար կը պահէ իր գոյութիւնը։

բ) Ընտրուած է հաշուեյարդար մարմին մը որուն անդամ նշանակուած են Պ. Պ. Կ. Աղասեան, Տօքթ. Վ. Մարտիկեան, Ց. Ցարութիւնեան Վ. Դաջէսեան եւ Գ. Գալուստեան։

Սոյն մարմինը պաշտօն ունի միաժամանակ գրադելու եւ յաջողցնելու տեղական նոր միութեան մը կազմութիւնը։

գ) Նոյնպէս ընտրուած է հաշուեքննիչ մարմին մը։

դ) Որոշուած է «Ցունահայ Տուն»ի ֆոնտի գումարը 40 հազար դրախմի լրիւ աւանդ ի պահ դնել Հ. Բ. Ը. Միութեան Աթէնքի մասնաժողովին մօտ եւ միաժամանակ ձեռնարկներ ընել սոյն գումարով Հայաստան հայրենական ապրանքներ ղրկելու, որոնց մասին տեղեկութիւններ պիտի ուղղուին Հայաստանի կառավարութենէն։

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ԹԵՐԹԵՐԸ ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻ ՄԱՍԻՆ

«Թան»ը, ըսելէ ետք թէ միջազգային կացութիւնը տակաւին մռայլ է եւ վտանգը անհետացած չէ, դիտել կու տայ.

— «Կարեւոր խնդիրը այն է, որ գերման ուժականութիւնը (dynamisme) բարդուած նացիականութեան վրայ, զոյգ նպատակ կը հետապնդէ, կցել Գերմանիոյ գերմանացեղ, աւելի ճիշդը գերմանախօս ու գերմանասէր բնակչութիւնները եւ տարածել գերման ազդեցութիւնը դէպի արեւելք ու հարաւ։

«Ներկայ տագնապին արմատը կը գտնուի այն իրողութեան մէջ, որ Պերլին կը ձգտի Զուտէթեան հարցը լուծել բռնի ուժով»։

Լէոն Պլում կը գրէ «Փոփիւլէր»ի մէջ, թէ Չեխոսլովաքիա չի կրնար պարպել ու Գերմանիոյ յանձնել Զուտէթեան հողամասը այնպէս ինչպէս Հիթլէր կը պահանջէ, քանի որ ատոնք յետագային կրնան իբրեւ յարձակման խարիսխ ծառայել իրենց դէմ։

*** Մ. Նահանգներու մամուլը եռանդագին կ'արծարծէ Ամերիկայի չէզոքութեան հարցը։ Շատ թերթեր կը մեղադրեն նախագահ Րուզվէլթը, թէ Շիկակոյի մէջ խօսած ճառով որոշ յոյսեր ներշնչեց, թէ Մ. Նահանգներու համակրանքը ժողովրդապետական երկիրներու կողմն է։

Կարգ մը թերթեր, միաբերան կ'աղաղակեն, թէ Ամերիկա դուրս պէտք է մնայ եւրոպական կնճիռներէն.— «Եւրոպայի կեանքին մէջ երկու շրջաններ կան միշտ. առաջին՝ պատերազմի շրջան եւ երկրորդ՝ յաջորդ պատերազմին պատրաստուելու շրջան»։

ԴԻԵԳԻ ՏԻՄԱՎԷՆՏ

Չորս Գերմանացիներ յաջողած են, առաջին անգամ ըլլալով պատմութեան մէջ, մագլցիլ Իրանի ամենաբարձր լեռնագագաթը՝ Տիմավէնտ, որ 18.600 ոտք բարձրութիւն ունի։

Չորս մագլցողները առաջին օրը հասած են 6890 ոտք բարձրութեան, ուր կար ընդարձակ անտառ մը։ Ցաջորդ օրը շարունակեցին իրենց ճամբան, եւ 13.280 ոտք բարձրութեան վրայ հանդիպեցան ձիւնակոյտերու։ Երրորդ օրը հասան 17.060 ոտք բարձրութեան, որ ամբողջապէս սառցակոյտերով ծածկուած էր։ Օդը 0էն 15 աստիճան վար ցուրտ էր։ Չորրորդ օրը հասան գագաթը։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Մ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը 14 տարիէ ի վեր մեծ ճիգերով կը պաշտպանէ իր գոյութիւնը։ Անոր ծոցին մէջ եկած ու գացած են հազարաւոր պատանիներ ու երիտասարդներ, որոնք զանազան չափերով օգտուած են բարոյապէս ու ֆիզիքապէս։

Այսօր ալ 70է աւելի պատանիներ ու երիտասարդներ գրեթէ բոլորն ալ բանուորի զաւակներ, կ'օգտուին անոր մարմնակրթ. ասողջարար շարժումէն։ Մեր մասնաճիւղը, իր 14 տարուան գոյութեան ընթացքին, քանի մը անգամներ, նիւթական ծանր տագնապներու մատնուած ըլլալով, ապաւինեցաւ իր համակիրներուն ու հայ գաղութին՝ նիւթական աջակցութեան դիմել եւ գաղութը լայնօրէն բարոյապէս ու նիւթապէս քաջալերեց։

Արդ, այս տարի ալ, մեր Հ. Մ. Ը. Մ.ը շնորհիւ իր ունեցած ֆիզիքական շատ բարձր յառաջդիմութիւններուն, պատուոյ դասակարգ բարձրացած ըլլալով եւ համաձայն Ֆր. մարզական Դաշնակցութեան օրէնքներուն արտամադրութեան, ստիպուած է իր սեփական մարզադաշտը ընդարձակել եւ զանազան անհրաժեշտ շինութիւններ կատարել. հակառակ պարագային լուծման վտանգին կ'ենթարկուի։

Փահանջուած շինութիւնները պիտի արժեն 10.000 ֆրանքէն աւելի գումար մը, որու մօտաւորապէս 2000 ֆրանքը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը ապահոված է իր անդամներուն ներքին հանգանակութեամբ մը, իսկ մնացեալ գումարին մասին վարչութիւնը, այս կողով, կը դիմէ ընդհանրապէս Ֆրանսահայ գաղութին, ու մասնաւորապէս Մարսէյլահայ գաղութին, որպէսզի թոյլ չտան Հ. Մ. Ը. Մ.ի պէս ազգօգուտ կազմակերպութիւն մը տագնապի մատնուի, հարիւրաւոր պատանիներ ու երիտասարդներ զրկուին մարմնակրթական դաստիարակութենէ։

(Կ'ԸՆԷ)

ՖԱՆՕԹ.— Այս առթիւ քաղաքիս մէջ կազմուած է հանգանակիչ մարմին մը որ կը գրաղի դրամական աջակցութիւններով։ Հետաքր հայրենակիցներէն կը խնդրուի նիւթական աջակցութիւնները ղրկել հետեւեալ հասցէին.— 2, Rue Colbert, B. Kalenderian, Bar de la Poste, Marseille։

ՉՈՐՍ ՀԱՎԵՐԷՆ

Եւրոպայի քաղաքական անստոյգ կացութեան պատճառով եւրոպական դրամագլուխը կը շարունակէ փախչիլ Ամերիկա։ Մ. Նահանգներու գանձային նախարար Պ. Մորկընթօ սեպտեմբեր 17ին յայտարարեց, թէ հայս ամթիւ մտասանջուելու պատճառ չկայ։ Եթէ մարդիկ կ'ուզեն իրենց դրամը այստեղ ղրկել իբրեւ ապահով ապաստանարան, մենք լաւ լաւ հոգ կը տանինք անոնց դրամին»։

Նախարարը ըսաւ, թէ «Թերլին—Ֆրանք — տոլարի գիներու միջեւ եռակարանային վերիվայրումը չափազանց աննշան չափով մը միայն տեղի ունեցած է քաղզաամամբ այն ընդգրկած վիճակին, որ կը տիրէ Եւրոպայի քաղաքական կեանքին մէջ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՔՍԱՆԱՄԵԱԿ ՄԸ

«Ցուսաբեր» նկատելով խորհրդաշուքեթիւները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ Արագայի տասնըդարձին առթիւ (17 Սեպտ.)։

— «Գիտենք թէ շատերու համար մոռցուած կամ մոռցուելու վրայ յուշ մըն է այլեւս Արաքան. գիտենք թէ ազգային պաշտօնական շրջանակները կը գոհանան տօգայն հոգեհանգիստով մը միայն, եւ լեգէոնականները իրենք իսկ, ցրուած աշխարհի չորս ծագերուն, հազիւ տարին անգամ մը գործի կը ձեռնարկեն, իրարու քով գալու եւ անցեալի յիշատակին հետ կազմակերպութիւնը ողջ ու առողջ պահելու համար։

Արարա՞ն միայն. քանի՛ Արարաններ տօգայն յուշեր դարձած են, մեր մեղքովը եւ մեր անգիտութեամբը։

Բուռ մը հայ քաջեր, ոգեւորուած ազգային ազատագրութեան գաղափարով, լեցուած՝ զոհաբերութեան անհուն զգացումով, անհաւասար կռուի մէջ կը նետուին. կը գրաւեն բարձունքը՝ Արարան՝ թշնամին պարտութեան մատնելով։ Ի՜նչ յաղթանակ եւ ինչ խանդավառութիւն։ Ցաղթանակ՝ որ կը նպաստէ, իր վճռական թափով, Պաղեստինի ճակատի ընդհանուր յաղթանակին, թշնամի ճակատին քայքայումին եւ նահանջին։ Ցաղթանակ՝ որ բացի զինուորական յաջողութիւն մը ըլլալէ, կը դառնայ լուսաւոր, պերճ ու պերճախօս ապացոյց հայ բազուկի ու հայ հոգիի առութեան ու վճռականութեան։

Փոքր «աճուռ» հայ երկիրն ու հայ ժողովուրդը, բայց «արութեան» մեծ գործեր։ Եւ այս գործերը, այս ասպարէզները՝ դեռ հեռու մեր երկրէն, օտար սահմաններու մէջ եւ օտար երկինքներու տակ։ Կրնա՞նք չափել անոնց թափն ու տարողութիւնը, երբ հայրենի հողին վրայ, հայ լեռներու շուքին տակ կը կռուի հայը, յանուն իր հայրենիքին ու անոր ազատութեան։ Ցանուն կեանքի եւ ազատ գոյութեան իրաւունքներուն։

Տժգոյն են օրերը, որ կ'ապրինք. տարիները՝ որոնք կ'անցնին պանդխտութեան մէջ։ Մեր պատմութիւնը կը գրուի ջրախառն մելանով. մեր ժողովուրդը, յանձին նորահաս սերունդներուն, կը ծուատուի, կը դուանալ եւ բեկոր առ բեկոր կ'ընկղմի օտար զանգուածներու ծովուն մէջ։

Ու մենք կը գիտենք այս բոլորը, քանի մը յուզիչ խօսք, հանդիսաւոր օրերու եւ քանի մը կաթիլ արցունք, եթէ կ'ուզէք, հանգստացնելու համար մեր խիղճը։ Այսքան միայն, մինչ մեր հերոսական անցեալը, անոր ոգեկոչումը՝ մեծ, ոգեշունչ սրտադողում մը պիտի տայր մեզի եւ պիտի դառնայր փրկարար լաստ մեզ եւ մեր նորահաս սերունդներուն համար։

Ինչո՞ւ վառ չպահել Արարան, պայքարի ու քաջութեան իր դրուագներովը. ինչո՞ւ կենդանի չպահել զայն՝ ամէն տարի, գրաւոր ու բերանացի պանծացումի բոլոր միջոցներով։

Եւ Արարայի հետ, բոլոր միւսները, սկսած Խանասորէն մինչեւ մեծ պատերազմին համարժէք դրուագները. մինչեւ Ղարաքիլիսա, Սարդարապատ, Ուրֆան, Այնթապը, Վասպուրականը, Սուէտիան ու Հաճընը, եւ այնքա՜ն ուրիշներ։

Մինչեւ Սարտարապատն ու Ղարաքիլիսէն։

Հոն այս բոլորին մէջ ինկող հերոսներովը. այս բոլորին կատարած նուաճումներովը, եւ անոնց ազգային, բարոյական, ռազմական ու քաղաքական նշանակութեամբը։

Հարկ եղաւ որ օտար մը, հայու բարեկամ, եւ հայուն ճակատագրով ժողովուրդի մը զաւակը՝ Ֆրանց Վերֆէլ՝ հրապարակ գայ, հերոսական այս արարմունքներէն մէկը քանդակելու եւ աշխարհի ազգերուն աչքանին նետելու համար։ Մուսա Լեռը ունեցաւ իր խանդավառ, ոգեշունչ երգիչը, հոգ չէ թէ օտար, որ կերտեց մեծարժէք ու հայ ցեղի արժանավայել գործ մը, ուր յաւերժացած կը գտնենք հայուն քաջութիւնը, ընդմիշտ հերքելով անոր ճակատին նետուած անզօրութեան եւ անարիութեան մուրը։

Ո՞վ պիտի գայ քանդակելու այն միւս հերոսամարտները, ոչ նուազ յուզիչ, ցեղաշունչ եւ քաջակերով, որոնք Հայոց նոր պատմութիւնը կը լեցնեն, կը լուսաւորեն ու կը տանին յիշեցնելու զայն հին օրերու մեծաւորանց թուականներուն։

Այն համոզումն ունինք, որ գիւղացնական այս քայլերը մեկուսի, պատահական պոռթկումներ չեն։ Անոնք կը խօսին մեր ժողովուրդէն, աւելի ճիշդ՝ մեր ցեղէն ու անոր արիւնէն ու երակէն, անոր ոգիէն ու խառնուածքէն։

Մեր, բոլորի՛ս պարտքը թող ըլլայ՝ վերականգնել ու ամփոփել հայկական հերոսամարտներու պատմութիւնը, տալ անոնց ընդհանուր համայնապատկերը եւ յանձնել մեր ժողովուրդին։ Ցանձնել մեր երիտասարդութեան, իբրեւ ազգային Աստուածաշունչ, այս հեթանոս ու կապկապուտ օրերուն։

Իբրեւ ոգեկան պատնէշ ու վահան՝ աշխարհի չար հովերուն դէմ։

Եւ թող ասիկա մեր սրտագին մեծարանքը կազմէ մեր ինկած նահատակներու յիշատակին եւ մեր ցեղին հպարտ ոգիին»։

ՊԱՏՈՒՀԱՆՆԵՐԸ ԲԱ՞Ց ԹԷ ԳՈՑ

Գերմանիոյ օդային ուժերու պետ Զօր. Կէօրինկ հրամանագիր մը հրատարակեց եւ փոխեց շէնքերու պատուհաններու մասին նախապէս հրատարակուած հրահանգները։

Առաջ հրահանգուած էր, օդային յարձակման դէմ պաշտպանուելու համար, որ պատուհանները ամուր փակեն եւ փեղկերը կպչուն թուղթով ամրացնեն, որպէսզի օդի ճնշումէն եւ ցնցումէն կարենային դիմանալ։

Այժմ, նոր հրամանով կը հրահանգուի, որ պատուհանները ամբողջապէս բաց պահեն։ Կը կարծուի, թէ այս հրամանին նպատակն է առաջքը առնել, օդային յարձակման պարագային, ապակիներու ջարդուփշուր ըլլալու վտանգին, որովհետեւ պատերազմի պարագային ապակիները վերանորոգելու չափ նպահեստ չունի Գերմանիա։

Հրամանագիրը կ'ըսէ նաեւ, որ օդային յարձակման առեն պէտք է լոյսերը ամբողջապէս մարել, որպէսզի կատարեալ մթութիւն տիրէ։

ՆՈՐ ՀԱՅԱՑԻՆՉ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 5. ՐԱՔՔԱ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Իրենց առջեւ աւերակային քաղաքը իր խորհրդաւոր, վաղնջական, կործանած շէնքերով, իսկ իրենց ետեւը Եփրա՛տ, որ հոս հանդարտօրէն եւ վեհիմաստ լայն մկանունքներով կուտակուելով կը հոսէր։

Այսպէս, Սալահէտտին պէյ եւ Լուտովիկա Կրապովիչ կուգային Րաքքա, այցելելու Սիրանոյշին եւ փրկելու զայն։

Կէս ժամ վերջ քաղաքն էին։ Նեղ փողոցները մարդ լեցուած։ Հայ կիներ ու տղաքներ կեցած էին հացատուններու խանութներուն առջեւ, սուրիկ, եւ համբերութեամբ կը սպասէին որ ռեւէ ձեւով կտոր մը իւ... Ուրիշ Հայուհիներ, աղտոտ ցնցոտիներով ծանր բեռնաւորուած, կը շուէին վար դէպի գետը, հոն լուալու համար։ Արաբներ իրենց ծփուն զգեստներով ամբոխին մէջէն կ'երթային։ Ուղտերը եւ այծերը երաժանակներ ջուր խմցնելու կը տանէին։

Սեւ, ձմերուկ գիզուած սուներոսն առջեւը փայտէ լաստակներու վրայ, դարին դիզուած էր, ինչպէս նաեւ սակաւիկ մը խաղող։

Սալահէտտին պէյ քաղաքին մուտքին առջեւ կեցող պահակներէն մին իրեն կանչեց, եւ փափաք յայտնեց կառավարիչին մօտ առաջնորդուելու։ Երբ իր խումբով տուն հասաւ, ուր կը բնակէր քաղաքին ամենաբարձր պաշտօնատարը, իսկոյն ներսը հաղորդեց իր ժամանումը։ Աստուած Քեամիլ պէյ ինք անձամբ եկաւ դիմաւորել եւ ողջունել զայն։

— Ձեր բոլոր հեռագիրները ստացած եմ,— ըսաւ յետոյ— Սիրանոյշ Ջուզանեան Հայուհին, որով կը հետաքրքրուիք, գտնուած է, բայց իր վիճակը անյոյս կը թուի։ Զայն բերել տուի հոս իմ տունս, բայց չի կրնար այլեւս անուշ տանել եւ բոլորովին անզգայացած է։

Կառավարիչը իր աշխատութեան սենեակը տարաւ Սալահէտտինը եւ Լուտովիկա Կրապովիչը եւ խնդրեց իր այցելուներէն որ հաճին նստիլ։ Բայց Սալահէտտին մերժեց։

— Կը փափաքիմ տեսնել զայն, Վըսեմափայլ Տէր,— ըսաւ մեղմով,— եւ անմիջապէս տեսնել։

— Հրամմեցէ՛ք, պէյ էֆէնտի։

Կառավարիչը դէպի դուռը դարձաւ, իր երկու այցելուները, որոնք այնքան հեռուներէն եկած էին օրհասական մը այցելութեան, անոր հետեւեցան։ Քանի մը ճեմելիքէ անցան լռութեամբ, մինչեւ որ հասան դուռ մը, զոր բացաւ Աստուած Քեամիլ պէյ։

Բարդէ անկողինով մը ծածկուած փայտեայ մահճակալի մը վրայ պառկած էր Սիրանոյշ, մեռածէ բարակ ծածկոց մը վրան։ Անոր թառամած դէմքին վրայ կը բորբոքէին սեւ աչքերը անբնական կրակով մը, անհուն կապիններուն մէջ խորտակող։ Բերանը, կիսաբաց, կը թուէր ժպտիլ։ Մեռնակը բոլորովին թափուր էր մինչեւ անկողինը՝ ուր ան կը հանգչէր։

Սալահէտտին աղջկան անկողինին քով էր, որուն ծամն կ'արտասուէր Լուտովիկա Կրապովիչ։ Կառավարիչը դուռը գոցած էր իր ետեւէն, եւ երեք հոգին առանձին թողուած, Թուրքը, Վրացուհին եւ Հայուհին։

Սիրանոյշ փռուած էր լուռ մնջիկ։ Այլեւս կարող չէր նոյնիսկ գլուխը դարձնելու։ Իր աչքերը, որոնք պատուհանին մէջէն սեւեռած էին դաշտավայրին վրայ, կամաց կամաց կը դառնային դէպի Սալահէտտինի երեսը։ Տկար փայլատակում մը ցոյց տըւաւ որ ճանչցած էր զինք։ Շրթունքները կը շարժէին, բայց առանց ոեւէ ձայն առաջ բերելու։

Սալահէտտին բռնեց անոր ձեռքը եւ շատ վար ծռեցաւ անոր կողմը։

— Թաթի՛ս կ'ելլէ՛մ,— ըսաւ յուշիկ եւ անոր այլապէս տիրական ձայնը կը դողդղար.— Թաթի՛ս կ'ելլէ՛մ, անուշի՛կ վարդս։

Բայց Հայուհիին նայուածքը արդէն ուրիշ կողմ դարձած էր նորէն։ Իր աչքերը բացատանին ամայութիւնը կը փնտռէին մինչեւ հորիզոն։

Հազիւ իմանալի, կը հծծէր Սիրանոյշ.

— Ահա հո՛ն է Գարահիսա՛ր։ Զօրքն անոր պարտէզները իր ծառերուն ստուերներուն ներքեւ։ Վճիտ ջուրը կը վազէ կարկաչելով դաշտերով քարերուն վրայէն, եւ հովը կը փչէ գովացիկ իր լեռներէն։ Գարահիսա՛ր, հայրենի՛քս։

Սալահէտտին կը հասկնար անոր բառերը զոր թուրքերէն կը խօսէր, եւ որոնք կտոր կտոր կ'ընէին անոր սիրտը։

— Սիրանո՛յշ,— ըսաւ,— ես քովդ չե՞մ միթէ, ե՛ս, Սալահէտտին։ Միասին պիտի երթանք Գարահիսար, դուն եւ ես։

Մահամերձը նորէն աչքերը ուղղեց սիրականին երեսին, բայց գրեթէ օտարացած, խոշորցած եւ հարցական դէր։

— Ո՛հ, ո՛չ, Սալահէտտին պէյ էֆէնտի, ես արդէն Գարահիսարի մէջ եմ, եւ քեզ հետ— երբեք չեմ կրնար քեզի հետ երթալ—, դուն Թուրք ես եւ իմ ու քու մէջտեղը կը կենան իմ ազգիս բոլոր բազում մեռեալնե՛րը…

Սալահէտտին բռնած էր անոր ձեռքը, որ անշարժ ու անյոյզ կը կենար իրենին մէջ։ Հիմա նոյնիսկ զգաց, թէ ան— Սիրանոյշ— ինչպէ՛ս շատ թեթեւ, տկար շարժում մը կ'ընէր իր ձեռքը անոր ձեռքին մէջէն քաշելու համար։ Սալահէտտին խռոված, խորին վիշտով թողուց անոր ձեռքը։ Սիրանոյշ միշտ անոր կը նայէր։

Լուտովիկա Կրապովիչ կուլար եւ մարմինը կը ցնցուէր զուսպ հեծկլտուքներով։

— Սիրանոյշ, ա՛րդ իմ Սիրանոյշ, մենք եկանք քեզ փրկելու,— ըսաւ ճնշուած ձայնով, մինչ դէմքը կ'ողողուէր արցունքով։ Սէրդ իմ Սիր… ամէն ինչ անցաւ գնաց, երազը գընա՛ց։ Հիմա ազա՛տ ես։

Առանց իր նայուածքը անջատելու Սալահէտտինի թախծոտ ու քարացած դիմագիծերէն, Սիրանոյշ պատասխանեց խորունկ հծծող ձայնով մը։

Ազա՞տ։ Ես ազատ եմ։ Ոչ ոք եւ ոչինչ կրնայ զիս վար դնել։ Ես Գարահիսար կ'երթամ, ես արդէն հոն եմ։ Սիրտս լուռ է, լռէ՛ւ համակ, Սալահէտտի՛ն։ Բայց հոգիս զայն սփոփեց, գա՛յն, սիրտս, որ կը սիրէր քեզ շատ, քեզ, Սալահէտտի՛ն։

Գոցցես հուսկ յետին համբոյրի մը իբրեւ նշանակ, անոր աչքերը հեզ մը եւս սահեցան Թուրքին դիմագիծերուն վրայ, որ անշարժ կեցած էր անոր մահիկը իրարու մէջ անցած ջղաձիգ ձեռքերով։ Քրտինքի խոշոր կաթիլներ կը շողային անոր ճակտին վրայ։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(36)

չարքթուան ընթացքին Պ. Չէյմպըլէն փորձած է միջոց մը գտնել Գերմանիոյ վարչապետին հետ, խաղաղօրէն կարգադրելու համար չեխոսլովաքեան հարցը։ Տակաւին կարելի է այդ միջոցը գտնել բանակցութիւններով։ Զուտէթեան շրջաններուն փոխանցման մասին եղած գերմանական պահանջը արդէն գոհացուած է Ֆրանսական, բրիտանական եւ չեխոսլովաքեան կառավարութեանց կողմէ։ Բայց եւ այնպէս եթէ, հակառակ Մ. Բրիտանիոյ վարչապետին բոլոր ջանքերուն, Չեխոսլովաքիա գերմանական յարձակման մը ենթարկուի, անմիջական արդիւնքը այն պիտի ըլլայ որ Ֆրանսա պիտի հարկադրուի օգնութեան հասնիլ անոր եւ Մեծն Բրիտանիա եւ Ռուսաստան ապահովաբար Ֆրանսայի հետ պիտի ըլլան։

Տակաւին շատ ուշ չէ, վերջ տալու համար այս մեծ ողբերգութեան եւ որպէսզի բոլոր երկիրներու ժողովուրդները պնդեն խնդիրը ազատ բանակցութեամբ կարգադրելու տեսակէտին վրայ։

*** Անգլիոյ խորհրդարանը նիստի հրաւիրուած է այսօր, չորեքշաբթի, քննելու համար այս խնդիրը։ Անգլիական կառավարութիւնն ալ իր կարգին մասնակի զօրաշարժ հռչակեց։ Զէնքի տակ առնուեցան պահեստի սպաները, ենթասպաները եւ զինուորները։ Օդանաւային նախարարութիւնն ալ իր կարգին միջոցներ ձեռք առաւ. իսկ նաւատորմը արդէն շարժման մէջ դրուած էր քանի մը օր առաջ։ Քաղաքացի ժողովուրդին պաշտպանութեան համար պատրաստուած են 35 — 40,000,000 կազարգել դիմակներ, որոնք ձրի պիտի բաժնուին։

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ գումարեց երէկ։ Պետական խորհուրդն ալ ժողով գումարեց արքայական պալատին մէջ։

Պատուէրներ նոր զինուորներուն

Ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնը կը հաղորդէ.— Երկրորդ նորակոչիկներու յատուկ զօրակոչին առթիւ, առողջապահ կը հրահանգուի նորագիրներուն.— ճարել յարմար հագուստներ՝ ցուրտէն պաշտպանուելու համար ուղեւորութեան միջոցին կամ իրենց տեղը հասած ատեն.— 2. Կարելի եղածին չափ գործածել այն կառախումբերը որոնց միջոցաւ կրնան ցերեկ ատեն հասնիլ իրենց սահմանուած զօրանոցը։

Ի ԽՆԴԻՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

Դիւրութիւններ գաւառ երթալու համար

Հանրօգուտ շինութեանց նախարարը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.—

Երկաթուղիներու ազգ. ընկերութիւնը անցեալ շաբաթ եւ կիրակի օրերը տրամադրած էր բազմաթիւ յաւելուածական կառախումբեր, Փարիզէն մեկնելու համար։ Ամէն միջոց ձեռք առնուած է, ընդ առաջ երթալու համար յարաճուն հոսանքին որ կ'ուղղուի դէպի գաւառ։ Պարագաները նկատի առնելով, Հանրօգուտ շինութեանց նախարարութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզէն մեկնիլ ուզողները որ օգտուին ընծայուած դիւրութիւններէն։

*** Լիոնէն կը հեռագրեն թէ բազմաթիւ բնակիչներ կը հեռանան քաղաքէն։ Պ. Էռիօ հրամանագրով մը կը յանձնարարէ շուկամարմիններէն դուրս հանել բոլոր դիւրավառ նիւթերը։ Ինչպէս Փարիզի, նոյնպէս Լիոնի մէջ աւազ բաժնուած է բոլոր թաղերուն մէջ, ի նախատեսութիւն հրդեհներու։

Նահանգապետը յանձնարարեց այն քաղաքացիներուն որոնց ներկայութիւնը անհրաժեշտ չէ քաղաքին մէջ — մասնաւորապէս կիները, մանուկներ եւ ծերունիներ — օգտուիլ փոխադրութեան միջոցներէն, քաղաքէն դուրս տեղաւորուելու համար։ Ստուգուած է որ անկարելի է զանգուածօրէն պարպել քաղաքը։ Շրջանին բոլոր մեծ քաղաքներուն մէջ կոչեր ուղղուած են կամաւորներու, որպէսզի ի հարկին կարելի ըլլայ գետինները մաքրել, պատգարակներ կրել, վիրաւորներ դարմանել եւն.։

*** Անցեալ ապրիլին Ազնի նահանգային խորհուրդը 269 միլիոն Ֆրանքի վարկ մը քուէարկած էր, որպէսզի զինուորական իշխանութիւնը 4,900,000 կազարգել դիմակներ շինել տայ, ժողովուրդին համար։ Տեղական թերթերը կը գրեն թէ մթերքը պատրաստ չէ, ժամանակը շատ կարճ ըլլալով։

*** Պաշտօնաթերթը նոր հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն կարգ մը նիւթերու արտածումն ալ կ'արգիլուի, քանի որ անոնք անհրաժեշտ են ազգային պաշտպանութեան համար։ Այդ նիւթերուն մէջ կը գտնուին ձիւթ, ընկոյզ փայտ, ալիւմինիոմ, կլիսէրին, պղինձ, անագ, նիքէլը, ձգախէժ, զանազան թթուներ եւն.։

*** Կառավարութիւնը եւ քաղաքապետութիւնը կը տարածեն պատրաստութիւնները, լրացնելու համար քաղաքին պաշտպանութիւնը, պատերազմի պարագային։ Ինչպէս հաղորդած էինք արդէն, ամէն միջոց ձեռք առնուած է քաղաքը պարպելու համար։ Անոնք որ հարկադրուած են հոս մնալ, պիտի օգտուին ապաստարաններէն։ Բացի տուներու նկուղներէն, ապաստարաններ սարքուած են նաեւ ստորերկրեայ երկաթուղիին մէջ (մեթրօ), ինչպէս եւ դարմանատուներ հաստատուած են։ Երէկ օր փորձեր կատարուեցան փողոցներու լուսաւորութեան նոր եղանակի մը մասին որ աղօտ լոյս մը կը ձգէ սալայատակին վրայ, բայց ծածկուած ըլլալով, անտեսանելի է վերէն։ Փողոցներուն մէջ եղած բոլոր կառքերը պէտք է կապոյտ ապակիներ ունենան իրենց սովորական լոյսերուն վրայ։ Կառքի պահուն, գլխաւոր լոյսերը պէտք է մարեն, միայն կապոյտ լոյսը ձգելով։

Կառքի պահուն լոյսերը մարած ատեն, անոնք որ իրենց տուներուն մէջ կը մնան, պէտք է թուղթի կտորներ փակցնեն պատուհաններուն վրայ, որպէսզի որ եւ է լոյս չթափանցէ։ Խօսք կը յանձնարարուի որ եւ է ջուր չթափել հրձիգ ռումբերէ ծագած հրդեհներու վրայ, այլ զանոնք մարել աւազով։

Բացի հարիւրաւոր բեռնակառքերէ, բազմաթիւ նոր հանրակառքեր ալ զինուորական իշխանութեան յանձնուեցան եւ անոնց տեղ ... բանին հիներ։

*** Սեղմանուորական հաստատութիւնները դժուարութիւն չեն յարուցաներ աւանդները ետ պահանջուած ատեն։ Պանք տը Ֆրանսն ալ մասնաւոր զեկոյցով մը կը ծանուցանէ թէ պատրաստ է ամէն դիւրութիւն ընծայելու վճարումներու եւ գանձումներու համար։

*** Կին բժիշկներու ընկերակցութիւնը ծրագիր մը պատրաստած է, ի հարկին ժողովուրդին տրամադրութեան տակ դնելու համար իր անդամուհիները։

*** Կրթական նախարարը որոշեց հոկտեմբեր 10ին յետաձգել դպրոցական վերամուտը, նկատի առնելով քաղաքական կացութիւնը։

ՉԵԽԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ քաղաքային զօրաշարժ ալ հռչակեց, հայրենասիրական ծառայութեան հրաւիրելով 17էն մինչեւ 60 տարեկան քաղաքացիները։

ԵԳԻՊՏՈՍ ալ զգուշական միջոցներ ձեռք առաւ։ Նախարարները ամէն օր ժողով կը գումարեն, Անգլիոյ ներկայացուցիչներուն հետ

ԿԵՂԾ ԱՆՁՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ գործ մը երեւան հանուեցաւ Պոլսոյ մէջ։ Այս առթիւ ձերբակալուեցաւ գլխաւոր ամբաստանեալը, Ալպէռ Տիւփիւի, ժիրոնտի նահանգապետութեան ստորականներու բաժնին վերատեսուչը։ Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ կասկածելի օտարականներ, նոյնիսկ դատապարտեալներ 500էն մինչեւ 2500 Ֆրանք վճարելով ինքնութեան թուղթեր կը ստանային այդ պաշտօնատարին միջոցաւ, որ ուրիշ թուղթեր ալ կը ճարէր։ Հաստատուած է որ մօտ 60 հոգի Ֆրանսա մնալու արտօնութիւն ստացած են այս կարգի թուղթերով։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Ե շ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խմբերու ընկերները 30 Սեպտ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ. 181 Քուռ Լաֆայեթ.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Մարաշցի Անտոն Գալճեան և իր կինը՝ Շուշանիկ Չօրօղլեան, Հալէպէն եկած Մարիամ Թունեան անունով, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին։ Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Ménil, Asnières (Seine)։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameane, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԾՐԹՈՒԻՆԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
[illegible]	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	130 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 29 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 29 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3847

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ԺԱՄՈՒՆ...

Շատ աւելի ծանր, գրեթէ յուսահատական են վերջին լուրերը, ինչպէս պարզած ենք մանրամասնօրէն:

Ամէնէն չարաշուք պարագան այն է որ, ոչ միայն զինուորական պատրաստութիւնները շոգեմինդ յառաջ կը տարուին բոլոր շահակից կամ սահմանակից երկիրներու մէջ, սկսելով Մեծ Բրիտանիայէն, այլեւ Գերմանիա ինք ալ ընդհ. զօրաշարժ հռչակած է:

Երկրորդ չարաշուք իրողութիւն մը կը կազմէ Գերմանիոյ սահմանած նոր պայմանաժամը, «գոհացուցիչ պատասխան մը ստանալու համար Չեխոսլովաքիայէն»:

Այս առթիւ, յոռետեսներ գերմանական արշաւանքը անխուսափելի կը նկատեն այսօր իսկ, հինգշաբթի,— կամ վաղը կէսօրէն վերջ, երբ կը լրանայ հոկտեմբեր 1ի պայմանաժամը:

Երրորդ ծանրագոյն իրողութիւնը Հիթլէրի բռնած ժխտական դիրքն է ոչ միայն նախագահ Ռուզվելթի առաջին կոչին, այլեւ Չէմպրլէնի անձնական նամակին հանդէպ:

Եւ սակայն, այս մռայլ կացութեան մէջ անգամ, բանք՝ մետասաներորդ ժամուն, մարած չեն բոլոր յոյսերը:

Նախագահ Ռուզվելթի նոր եւ գերագոյն կոչին հետ, Մեծ Բրիտանիոյ բռնած վճռական դիրքը ապահովաբար պիտի նպաստէ չարը խափանելու:

Նախագահին կոչէն աւելի, Անգլիոյ դիրքը յուսատու է մէկ տեսակէտով,— Անգլիա չուզեր կռուիլ Չեխերուն համար, իսկ Ֆրանսայի հետ ասպարէզ նետուելու պարագան շատ ջուր կը վերցնէ տակաւին:

Միւս կողմէ, կարգ մը շրջանակներու մէջ կը կարծուի թէ Մետասաներորդ ժամուն վճռական դեր մը կրնայ կատարել Մուսոլինի, իր միջնորդութիւնը առաջարկելով կամ 15 օրուան պայմանաժամ մը ապահովելով:

Բարեբեր ազդեցութիւն մը կրնայ գործել, նաեւ, բրիտանական խորհրդարանը, որ վերաբացուեցաւ երէկ, լսելու համար վարչապետին յայտարարութիւնները:

Ամէն պարագայի մէջ, «դուռները փակուած, բայց կղպուած չեն», ինչպէս գիտել կու տար անգլիերէն թերթ մը:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ՊԻՏԻ ԱՐՇԱՒԷ՞ ԱՅՍՕՐ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈՒԶՎԵԼԹԻ ՆՈՐ ԿՈՉԸ

Գերմանական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով, չեխական կառավարութեան պայմանաժամ սահմանեց մինչեւ չորեքշաբթի ժամը 2 (երէկ), գոհացուցիչ պատասխան մը տալու համար: Հակառակ պարագային ընդհանուր զօրաշարժ պիտի հռչակուի: Գերմանիոյ պաշտօնական շրջանակներն ալ շատ ծանր կը նկատեն կացութիւնը: Բազմաթիւ օտար թղթակիցներ հեռացան Պերլինէն: Զօրաշարժը սկսած է արդէն եւ հաղորդակցութիւնները խանգարուած են մայրաքաղաքին մէջ:

Կը հաւաստեն թէ Չէմպրլէնի խորհրդականը աշխատած է համոզել Հիթլէրը որ երկարաձգէ նախապէս սահմանուած պայմանաժամը (1 հոկտեմբեր), բայց դրական պատասխան չէ ստացած:

Զանազան զրոյցներու համաձայն, Գերմանիա ոչ միայն ընդհանուր զօրաշարժ կը կատարէ, այլեւ այսօր իսկ (հինգշաբթի) պիտի գրաւէ Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանը, եթէ պատասխան ստացած չըլլայ չեխական կառավարութենէն: Գերմանական կառավարութիւնը կը կարծէ որ եթէ Չեխերը արդէն միջոցներ ձեռք չեն առած պարպելու համար վիճելի շրջանը, ժամանակ պիտի չունենան այդ գործողութիւնը կատարելու շաբաթ օր, մէկ հոկտեմբեր:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Պ. Չէմպրլէնի խորհրդականին հետ խօսած ատեն,— երկու անգամ — Հիթլէր ոչ միայն անդրդուելի կ'երեւար, այլեւ բարկացած: Խորհրդականը ի զուր փորձած է համոզել Առաջնորդը:

*** Հիթլէր երկար պատասխան մը ուղղեց նախագահ Ռուզվելթի կոչին, պատերազմի պատասխանատուութիւնը ձգելով Չեխոսլովաքիոյ վրայ: Այս առթիւ կը խօսի մեծ պատերազմին, հաշտութեան դաշնագիրներու եւն. վրայ եւ կ'եզրակացնէ թէ Գերմանիոյ համբերութիւնն սպառած է եւ թէ «այլ եւս կարելի չէ յետաձգել հարցին լուծումը: Ոչ թէ գերմանական, այլ միայն չեխական կառավարութեան կ'իյնայ վճռել,— խաղաղութի՞ւն կ'ուզէ թէ պատերազմ»:

Հակառակ այս ժխտական պատասխանին, նախագահ Ռուզվելթ նոր կոչ մը ուղղեց երէկ, չորեքշաբթի, առաջարկելով չէզոք երկրի մը մէջ հրաւիրել շահակից պետութիւնները եւ խաղաղութեամբ լուծել վէճը: Այդ պարագային, Հիթլէր մարդկութեան բարերարներու կարգը պիտի դասուի, այլապէս «պատմութիւնը, պատերազմի մը մէջ կորսուած ամէն մարդու, կնոջ եւ մանուկի հոգին պատասխանատու պիտի նկատէ մեզ բոլորս»:

*** Չեխական կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առաւ, գաղտնի վայր մը փոխադրելու համար մայրաքաղաքը: Երեք յարմար վայրեր նշանակուած են, Մորավիոյ եւ Սլովաքիոյ մէջ, նկատելով որ Պոհեմիան անպաշտպանելի է եւ բանակը չի կրնար կռուիլ առանց Մորավիա քաշուելու:

*** Քաղաքացիներու պաշտպանութիւնը ապահովելու համար, 34 հոգինոց վարչութիւն մը կազմուեցաւ: Անդամներուն մէջ կը գտնուին մէկ զօրավար, եւ ուրիշ վեց բարձրաստիճան սպաներ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐԻ ԺԽՏԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԵՒ ՉԷՄՊՐԼԷՆԻ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՄԵԾ ԲՐԻՏԱՆԻԱ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ԿՌՈՒԻԼ ՓՈՔՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՀԱՄԱՐ

ՆՈՐ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶՕՐԱՇԱՐԺ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Խորհրդարանին վերաբացումէն 24 ժամ առաջ, Անգլիոյ վարչապետը ձայնասփիւռ մը խօսեցաւ երեքշաբթի գիշեր ժամը 8ին: Ճառը տեւեց ութ վայրկեան եւ անմիջապէս թարգմանուեցաւ ֆրանսերէնի, գերմաներէնի, իտալերէնի եւ չեխերէնի: Ճառը վայրկենապէս տարածուեցաւ ի սփիւռս աշխարհի:

Պ. Չէմպրլէն շատ յուզուած եւ յոգնած կ'երեւար այս անգամ: Ունկնդիրները այն տպաւորութիւնը կը կրէին թէ վարչապետը վհատած է այլեւս եւ կ'ուզէ հրաժարիլ, ձախողած համարելով իր բոլոր ջանքերը: Ճառէն քանի մը վայրկեան առաջ, Լոնտոնի գլխաւոր փապուղիներէն (մեթրօ) ութը փակուած էին ցնոր տնօրինութիւն, անյապաղ հակօդային պատսպարաններու վերածուելու համար: Միեւնոյն ատեն կառավարութիւնը կ'որոշէր շարժման մէջ դնել բրիտանական ամբողջ նաւատորմը, չորեքշաբթի առտու (երէկ): Չէմպրլէն աւելի բացորոշ յայտարարութիւններ պիտի ընէր երէկ, խորհրդարանին վերաբացման առթիւ:

Ահաւասիկ վարչապետին ճառը, գրեթէ ամբողջութեամբ.

— «Վաղը խորհրդարանը պիտի վերաբացուի եւ լրիւ յայտարարութիւն մը պիտի ընեմ այն դէպքերու մասին որ յանգեցան ներկայ անձկալից եւ տագնապալի կացութեան: Երբ ես օդանաւով կ'երթայի կուգայի Եւրոպայի մէջ, կացութիւնը կը փոխուէր ժամէ ժամ, բայց այսօր կարճ դադար մը կը տիրէ եւ կ'ուզեմ քանի մը խօսք ուղղել ձեզի, այրեր եւ կիներ Բրիտանիոյ եւ կայսրութեան, եւ թերեւս ուրիշներու: Թոյլ տուէք նախ քանի մը խօսք ըսել անոնց որ նամակներ գրած են կնոջս եւ ինծի, վերջին շաբաթներու ընթացքին, իրենց երախտագիտութիւնը յայտնելու համար իմ ջանքերուս առթիւ, յաջողութիւն մաղթելով: Այդ նամակներուն մեծ մասը կուգան մեր հայրենակիցներու կիներէն, մայրերէն եւ քոյրերէն եւ դեռ կան անհամար ուրիշներ Ֆրանսայէն, Պելժիայէն, Իտալիայէն, մինչեւ անգամ Գերմանիայէն եւ սրտակեղեք բան էր կարդալ անոնց մէջ խտացած յարաճուն անձկութիւնը: Եթէ ես կը զգայի իմ պատասխանատուութեանս ծանրութիւնը այդ նամակները կարդալէ առաջ, այժմ գրեթէ ջախջախիչ կը թուի այդ պատասխանատուութիւնը:

«Ինչքան զարհուրելի է, ցնորական, անհաւատալի է որ մենք խրամներ փորէինք եւ կազարգել դիմակներ փորձէինք հեռաւոր երկրի մը մէջ ծագած կռիւի մը պատճառով, այնպիսի ժողովուրդներու միջեւ որոնց մասին ոչինչ գիտենք: Շատ աւելի անհնարին կը թուի որ արդէն սկզբունքով կարգադրուած կռիւ մը առարկայ դառնայ պատերազմի: Ես շատ լաւ կ'ըմբռնեմ թէ ինչու չեխական կառավարութիւնը չի կրնար ընդունիլ գերմանական յուշագրով դրուած պայմանները: Եւ սակայն ես կը հաւատայի թէ Պ. Հիթլէրի հետ ունեցած տեսակցութենէս վերջը, եթէ միայն ժամանակը ներէր, կարելի պիտի ըլլար կարգադրութեան մը յանգիլ, Գերմանիոյ փոխանցելու համար այն երկրամասը զոր յանձն առած է յանձնել չեխական կառավարութիւնը, ապահովելով արդարութիւնը շահակից ժողովուրդներուն համար:

«Ինչպէս գիտէք արդէն, ես ըրի ինչ որ կրնար ընել մէկ մարդ, կարգադրելու համար այս վէճը: Գերմանիա կատարած այցելութիւններէս վերջը, յստակօրէն կ'ըմբռնեմ թէ Պ. Հիթլէր կը զգայ որ ինք պէտք է ախոյեանը հանդիսանայ այն բոլոր Գերմաններուն որոնց տրտունջները գոհացում չեն ստացած: Ան ինծի ըսաւ մտերմաբար եւ յաջորդ օր ալ հրապարակաւ կրկնեց թէ երբ Զուտէթեան Գերմաններու խնդիրը կարգադրուի, Գերմանիա այլեւս հողային պահանջներ պիտի չունենայ Եւրոպայի մէջ: Պերխթեսկատէնի այցելութենէն վերջը, ես չեխական կառավարութեան յանձնեցի այն առաջարկները որ կը խտացնէին Պ. Հիթլէրի պահանջները, եւ բոլորովին զարմացայ, երբ, նորէն Գերմանիա գացած ատեն, տեսայ որ Գերմանիա կը պահանջէ անմիջապէս իրեն յանձնել եւ անմիջապէս գերման զօրքին գրաւման ենթարկել իր ուզած երկրամասը, առանց նախապէս կարգադրութիւններ ընելու այն բնակչութեանց համար որ գերմանացի չեն կամ չեն ուզեր միանալ Գերմանիոյ: Պէտք է ըսեմ որ ես բնաւ չեմ գտներ այս ընթացքը: Եթէ այդ պահանջը կը բխի ամենաթեթեւ կասկածէ մը զոր Պ. Հիթլէր կրնայ սնուցանել չեխական կառավարութեան դիտաւորութեանց մասին, իր խոստումներուն գործադրութեան համար, ես յանձն առի յանուն բրիտանական կառավարութեան, երաշխաւորել տրուած խոստումներուն գործադրութիւնը:

Ես պիտի չլքեմ խաղաղութեան համար թափած ջանքերս, որչափ ատեն որ պատեհութիւն մը կը մնայ: Ես յօժար եմ նոյնիսկ երրորդ այցելութիւն մը կատարելու Գերմանիա, բայց այս պահուս չեմ տեսներ որ եւ է օգտակար պարագայ միջնորդութեան համար:

Մինչ այս մինչ այն, կան կարգ մը միջոցներ զորս կրնանք եւ պէտք է ձեռք առնենք երկրին մէջ: Մենք պէտք ունինք կամաւորներու՝ հակօդային ծառայութեան, ոստիկանութեան, հրշէջ գունդերու եւ երկրապահ զօրքին համար: Մի յուզուիք, եթէ իմանաք որ մարդիկ ծառայութեան կը կանչուին իրենց հակօդային պաշտպանութեան վաշտերուն եւ մարտանաւերուն միանալու համար: Ատոնք պարզապէս զգուշական միջոցներ են զորս ամէն կառավարութիւն պարտաւոր է անհրաժեշտօրէն ձեռք առնել, այսպիսի ժամանակներու մէջ: Այդ չի նշանակեր թէ մենք վճռած ենք պատերազմիլ կամ թէ պատերազմը մօտալուտ է: Ինչքան ալ համակրանք ունենանք փոքր երկրի մը հանդէպ որ պայքարի բռնուած է աւելի մեծ եւ հզօր ազգի մը հետ, չենք կրնար անպատճառ ամբողջ բրիտանական կայսրութիւնը պատերազմի մէջ նետել այս միակ պատճառով: Եթէ պիտի կռուինք, պէտք է կռուինք աւելի շատ աւելի լայն հարցի մը համար: Ես խաղաղասէր մարդ մըն եմ ամբողջ հոգիովս: Ազգերու զինեալ ընդհարումը մղձաւանջ մըն է ինծի համար: Սակայն եթէ համոզուած ըլլամ թէ ո եւ է ազգ վճռած է աշխարհին տիրապետել բռնի ուժի սպառնալիքով, ես կը կարծեմ թէ պէտք է դիմադրել: Այդպիսի տիրապետութեան մը տակ ազատասէր ժողովուրդներուն համար կեանքը չարժեր ապրիլ: Բայց պատերազմը ահռելի բան է, եւ Բրիտանիա անոր մէջ նետուելէ առաջ, պէտք է վստահ ըլլայ թէ իսկապէս մեծ հարցեր վտանգուած են: Այն ատեն անդիմադրելի կը դառնայ ամէն բան վտանգելու կոչը, անոնց պաշտպանութեան համար: Առ այժմ կը խնդրեմ ձեզմէ հանդարտութեամբ սպասել յառաջիկայ քանի մը օրերու դէպքերուն: Ցորչափ պատերազմը չէ սկսած, միշտ յոյս կայ թէ կրնայ խափանուիլ, եւ գիտէք որ ես պիտի աշխատիմ խաղաղութեան համար, մինչեւ վերջին վայրկեանը»:

*** Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Չէմպրլէնի մասնաւոր խորհրդականը, Սըր Հորէյս Ուիլսըն, որ վարչապետին անձնական նամակը յանձնած էր Հիթլէրի եւ կէս ժամ ալ խօսած անոր հետ, աննպաստ պատասխան տարած է:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՀԼԻՃ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Միլիոնաւոր կազարգել դիմակներ կը բաժնուին Անգլիոյ մէջ

Կառավարութիւնը այժմէն միջոցներ կը խորհի, Ազգային Միութեան դահլիճ մը կազմելու համար, ի նախատեսութիւն պատերազմի, ինչպէս եղաւ Մեծ պատերազմի ընթացքին: Կուսակցութեանց եւ բոլոր հոսանքներու ներկայացուցիչները անընդհատ կը խորհրդակցին Պ. Տալատիէի հետ: Հաւանաբար Ազգային Միութեան դահլիճին պիտի մասնակցին բոլոր հոսանքները, բոլշեւիկներէն մինչեւ ծայրագոյն աջերը: Այս վերջիններուն ներկայացուցիչները առջի օր ունկնդրութեան ընդունուեցան վարչապետին կողմէ, պարզելով իրենց տեսակէտները: Բայց բոլոր անհամաձայնութիւնները չեն հարթուած: Օրինակ, բուռն ընդդիմութեան կը տիրէ նախկին վարչապետ Ֆլանտէնի դէմ, որ յուսահատօրէն կը պայքարի, որպէսզի ընդունուին Գերմանիոյ բոլոր պահանջները եւ բարեկամութիւն հաստատուի Պերլինի հետ, զոհելով Ֆրանսայի դաշնակիցները: Լուրջ առարկութիւններ կան նաեւ բոլշեւիկներու մասնակցութեան դէմ:

Նախարարական խորհուրդի առջի օրուան նիստին մէջ, նորէն անհրաժեշտ չհամարուեցաւ ժամանակէն առաջ վերաբանալ խորհրդարանը: Վարչապետը դեռ կը յուսայ թէ կարելի պիտի ըլլայ ելք մը գտնել, պատերազմը կանխելու համար: Այս առթիւ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ, գնահատելով ազգին պաղարիւնը, բարեկարգութիւնը եւ զգուշական միջոցներու կանոնաւորութիւնը:

— «Խաղաղութեան պայքարը չէ վերջացած տակաւին: Բանակցութիւնները կը շարունակուին: Մի կարծէք թէ մեր դիւանագիտութիւնը անգործ է: Դեռ այսօր իսկ ձեռնարկներ կատարուեցան բազմաթիւ մայրաքաղաքներու մէջ: Իբրեւ նախկին ռազմիկ, հա՞րկ է որ ըսեմ թէ իմ նախագահած կառավարութիւնս որ եւ է հնարաւորութիւն զանց պիտի չառնէ, պահպանելու համար պատուաւոր խաղաղութիւնը»:

*** Ընդդիմադիր թերթերը կը գրեն թէ, աջակողմեան ներկայացուցիչներու ունկնդրութեան ատեն, արտաքին նախարարը չէ կրցած բացորոշ պատասխաններ տալ Անգլիոյ եւ Խ. Միութեան զինուորական մասնակցութեան մասին, ինչպէս կը հաւաստէր Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան զեկոյցը:

*** Բրիտանական կառավարութիւնը ոչ միայն շարժման մէջ դրաւ ամբողջ նաւատորմը եւ մաս մը զօրք, այլեւ հրամայեց կազարգել դիմակներ բաժնել ժողովուրդին: Միլիոնաւոր դիմակներ բաժնուեցան թագաւորէն եւ թագուհիէն սկսեալ մինչեւ ամէնէն խոնարհ բանուորին: Գահաժառանգ իշխանուհին եւ քոյրը Սկովտիա փոխադրուեցան: Լոնտոնի ամերիկեան դեսպանատունն ալ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՐԱՆԷՆ

ՄԻՋԻՐԱՆԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ ԵՒ ԻՐ ԱՐԺԷՔԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ասացինք որ Միջիրանեան երկաթուղագծի կառուցումը կապուած էր այնպիսի մեծ դժուարութիւնների հետ, որ, թւում էր, անիրագործելի մի ձեռնարկ։

Այդ դժուարութիւնների մէջ առաջին տեղն են բռնում բնական պայմանները՝ երկրի մակերեւոյթի կազմութիւնն ու կլիման։

Հարթութիւններին՝ դաշտային եւ անապատային տարածութիւններին յաջորդում են հսկայ բարձրաւանդակներ եւ անանցանելի լեռներ, որոնք կազմում են խոր ձորեր, կիրճեր, յաճախ այդ ձորերով ու կիրճերով անցնում են լեռնային արընթաց գետեր ու մեծ հեղեղատներ, որոնք դարնան ձիւների հալուելուց եւ անձրեւներից դառնում են այնքա՜ն յորդառատ, որ իրենց աւերիչ հսկայ ընթացքով քանդում ոչնչացնում են ամէն ինչ ու ողողում ահագին տարածութիւններ։ Տեղ-տեղ երկաթուղագիծը կտրում անցնում է այնպիսի բարձրութիւններով, որոնք 2000մեթրից էլ բարձր են ծովի մակերեսից։

Ահա այս հանգամանքների պատճառով է, որ արհեստագիտական դժուարութիւնները եղել են շատ մեծ ու բազմաթիւ։

Որոշ գաղափար տալու համար միայն, ասենք, որ հիւսիսային մասում՝ Մազանդարանում, 27 քիլոմեթր տարածութեան վրայ (210րդ եւ 237րդ քիլոմեթրի միջեւ) երկաթուղին անում է անհրեւակայելի օձապտոյտներ, անցնելով բազմաթիւ կամուրջներով եւ փապուղիներով։ (Վերջիններից մէկի երկարութիւնը՝ Գեադուկ լեռան վրայ, հիւսիսային մասում,— 2880 մէթր է, իսկ միւսինը՝ հարաւում, Աբ-Դիզինը 2526 մեթր։ Ամբողջ երկաթուղին ունի 224փապուղի (թունել), որոնց 93ը հիւսիսային մասում, իսկ 131ը հարաւում, ընդհանուր երկարութեամբ՝ 84 քիլոմեթր։

Կամուրջների ընդհանուր թիւն է՝ 4772, որոնցից հիւսիսում՝ 1933, իսկ հարաւում՝ 2839։

Կամուրջները շինուած են կամ քարից կամ բետոնից եւ կամ երկաթից։ Շատերի երկարութիւնը 100 մեթրից աւել է։ Կամուրջներ կան, որ թէեւ շատ երկար չեն, բայց այնքան մեծ դժուարութիւնների հետ է կապուած եղել նոցա շինութիւնը, որ խլել է ահագին ժամանակ, աշխատանք եւ ծախս։

Այսպէս Քարուն գետի կամուրջը (հարաւում ամենախոշոր գետը) ունի 1030 մեթր երկարութիւն եւ մօտ 20 մեթր լայնութիւն։

Սէզար գետի կամուրջը (հարաւում Սալիհաբադի շրջան) ունի 324 մեթր երկարութիւն եւ 25 մեթր բարձրութիւն։ Ծախսուած է 2,500,000 ռիալ։ (պաշտօնական սակարանով անգլ. ոսկին 80 ռիալ է, 100 ֆրանս. ֆրանքը 45 ռիալ, տոլարը 60 տինար, ռիալը 100 տինար)։

Շուր գետի կամուրջը (Թէհրան-Ղում ճանապարհին) ունի 208 մեթր երկարութիւն եւ 18 մեթր բարձրութիւն։ Ծախսուած է՝ 2,500,000 ռիալ։

Աբ-Դիզի կամուրջը ունի 194 մեթր երկարութիւն։ Ծախսուած է՝ երեք միլիոն 400,000 ռիալ։

Շահրազանի կամուրջը ունի 189 մեթր երկայնութիւն եւ 50 մեթր բարձրութիւն։ Ծախսուած է՝ հինգ միլիոն ռիալ։

Եւ այսպէս մի շարք ուրիշները։

Ընդհանրապէս եթէ նկատի առնենք գետին անցած ամբողջ ճանապարհի մակերեւոյթի կազմութիւնը, շուրջ 1400 քիլոմեթր տարածութեան վրայ կը տեսնենք, որ հարթութիւնները կազմում են ընդամէնէ 27 առ հարիւր, իսկ բարձրաւանդակներն ու լեռնային մասերը՝ 73 առ հարիւր։

Գծին կառուցման դժուարութիւններին մէջ, տեսցինք, մեծ դեր ունին նաեւ կլիմայական պայմանները։

Աշխատանքները, ինչպէս վկայում է Գ. Սաքսինտը, տարուել են չափազանց աննպաստ պայմաններում։

Հիւսիսում, Մազանդարանում, ձմեռը բանուորներն ու պաշտօնեաները աշխատել են երբ ցուրտին աստիճանը եղել է 35 զերոյից վար (դէտ մի կողմ թողած Մազանդարանի մալարիայի աւերը), իսկ հարաւում, ամառան ամիսներին, երբ եղանակի ջերմութիւնը եղել է 50 զերոյից վեր...

✖

Վամպսաքսի միջոցով (Նրա կառուցած 1000 քիլոմեթրի վրայ ծախսուած է շուրջ 2.000.000.000 ռիալ կամ 25.000.000 անգլ. ոսկի) իսկ ամբողջ ճանապարհի վրայ (1400 քիլոմեթր) 2.188,334, 220 ռիալ եւ 3,587,448 ռուբլին.

Այս ամբողջ գումարը կառավարութիւնը ճարած է գլխաւորապէս շաքարի ու թէյի պետական մենաշնորհից, որ հաստատուած է 1925ին։ Ըստ այս մենաշնորհի օրէնքի իւրաքանչիւր 3 քիլօ շաքարի վրայ դրուած է եղել 2 ռիալ տուրք, իսկ իւրաքանչիւր 3 քիլօ թէյի վրայ՝ 6 ռիալ։

Այս տուրքից ստացած եկամուտը կազմում է՝ 2, 195. 180. 700 ռիալ։ Բացի այդ կառավարութիւնը ստացել է Ազգ. Դրամատունից իբրեւ փոխառութիւն՝ 3.587. 448 ռուբլին։

Այսպէս երկաթուղին կառուցուած է ներքին միջոցներով, առանց օտար դրամագլուխի օժանդակութեան։

Միջիրանեանը ունի 52 հատ եօթը ցանազան դրութեամբ վայրաշարժներ, գնուած Անգլիոյ, Շուէտի եւ Գերմանիոյ մէջ։ Ապսպրած է նոր 65 վայրաշարժներ, որով երկաթուղին կ'ունենայ 117 հատ։

Ամէն կարգի վակոններու թիւն է 830, որոնց 455ը կը գործեն հիւսիսի, 375ը հարաւի մէջ։ Ապսպրուած են նոր 1130 ամէն կարգի վակոններ, Եւրոպայի զանազան գործարաններէն։ Այսպէս երկաթուղին պիտի ունենայ ընդամէնը՝ 2297 վակոն։

Իբրեւ վառելանիւթ կը գործածուի գլխաւորապէս մազութ եւ փայտ։

Ամբողջ երկաթուղին ունի 90 կայարան, որոնց մէջ աչքի կը զարնէ Թէհրանի կայարանը իր հոյակապ գեղեցկութեամբ եւ յարմարութիւններով։

Կայարանը կառուցել է ճարտարապետ Rebainchep իր 45 օգնական ճարտարագէտներով եւ ճարտարապետներով։

Կայարանը բռնում է 2 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն եւ բաղկացած է 45 առանձին շէնքերից։ Կառուցմանը մասնակցել են 12 օտար եւ տեղական ընկերութիւններ։

Շէնքը շինուած է ժամանակակից նոր դասական ոճով եւ իր գեղեցկութեամբ ու յարմարութիւններով կրնայ մրցիլ եւրոպական լաւագոյն կայարանների հետ։

Կայարանին առջեւ կը գտնուի ներկայ Շահին մեծ արձանը։

Գալով Միջիրանեանի նշանակութեան երկրի բարգաւաճման եւ յառաջդիմութեան տեսակէտից, տեղական մամուլը եւ ժամանակապէս Journal de Téherane կը գրէ.

— Միջիրանեանը երկու կարեւոր խնդիրներ է լուծում — Առաջին՝ բաց է անում մի դուռ երկրի տնտեսական բարգաւաճման համար։ Ապահովում է արագ ու դիւրին փոխադարձ փոխանակութիւն ապրանքների հիւսիսի եւ հարաւի միջեւ եւ այսպէս կապում է երկրի երկու լայնատարածուած ծայրագաւառները՝ Մազանդարանն ու Խուզիստանը իրենց ուրոյն գիւղատնտեսական եւ ճարտարարուեստի արտադրութիւններով, ու րեմն ստեղծում է տնտեսական ամբողջութիւն երկրի մէջ, վերջ տալով գաւառների եւ մանաւանդ ծայրագաւառների նախկին տնտեսական անջատման եւ մեկուսացման։ Միջիրանեանը նպաստելու է նաեւ թէ ներքին եւ թէ արտաքին առեւտրի կենդրոնացման եւ աշխուժացման, ստեղծելով բարւոք պայմաններ։

Երկրորդ խնդիրը որ Միջիրանեանը գալիս է լուծելու, ունի լայն ընկերային հանգամանք։

«Մեր երկիրը ենթակայ էր բազմաթիւ շարիքների, որոնց դէմ պայքարը շատ դժուարին էր լինում։ Օրինակ՝ զանազան համաճարակները կամ սովը այս կամ այն գաւառում։ Այժմ Միջիրանեանի կառուցումով հնարաւոր է դառնում կեդրոնից կամ հարեւան գաւառից անմիջապէս օգնութիւն հասցնել վտանգուած գաւառին։

Միջիրանեանը կը ներկայացնէ ուրիշ արժէք մը։

Առաջ ժողովուրդը գրեթէ անշարժ վիճակի մէջ էր. շատ քիչ կը ճամբորդէր եւ հեռաւոր մի գաւառի բնակիչները միւս գաւառի բնակիչների հանդէպ նախապաշարուած էին լինում։ Մի տեսակ փոխադարձ անհաւակցողութիւն էր տիրում նրանց միջեւ ամբողջ երկրում։ Միջիրանեանը վերջ է տալիս այս տխուր կացութեան եւ նոր ու լայն հնարաւորութիւնների դուռ է բաց անում բնակիչների փոխադարձ շփման համար, որի հետեւանքով ժողովրդի մէջ ստեղծուած է ընդհանուր համակցողութիւն, մտաւոր կապ ու հաղորդակցութիւն։ Այսպէս Միջիրանեանը գալիս է մեծ զարկ տալու երկրի բնակիչների մէջ եղբայրութեան եւ հայրենասիրութեան վսեմ զգացումներին։

Մայրաքաղաքի սեպտեմբեր 2ի թերթերը հաղորդում են որ Միջիրանեանի հիւսիսային եւ հարաւային մասերի միացման կայարանի՝ Սէֆիդ Չէշմէի անունը փոխուած է եւ ի պատիւ Թագաժառանգի եւ Նրա հարսնացու Եգիպտոսի իշխանուհի Ֆօվզիէի, արուած է Ֆօվզիէ անունը։ Այս առթիւ Եգիպտոսի Թագաւորը, Ֆարուք Ա.ի եւ Շահին միջեւ փոխանակուած են շնորհակալութեան եւ շնորհաւորութեան հեռագիրներ։

Միջիրանեանի բացման առթիւ Շահը ստացաւ բազմաթիւ հեռագիրներ աշխարհի բոլոր մասերէն։ Նոյն առթիւ Շահը բազմաթիւ շքանշաններ ղուրեց հաղորդակցութեանց նախարարին եւ անոր պաշտօնեաներուն, կամպսաքս ընկերութեան գլխաւոր վարիչին եւ օգնականներուն։

ԿՎԻԴԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԿՐՆԱ՞Յ ԿՌՈՒԻԼ

Այն պահուն երբ Եւրոպան ճգնաժամի մէջ է եւ պատերազմի մղձաւանջը կ'ապրի, աւելորդ չըլլար թերեւս արագ ակնարկ մը նետել հիթլէրական Գերմանիոյ ռազմական ույժին վրայ՝ հիմ ընդունելով վերջին ուսումնասիրութիւնները։

Բոլոր ժողովուրդներուն նման, Գերմանիոյ ուզածն ալ խաղաղութիւն է, բայց գերմանական խաղաղութիւն (Pax Germanica)։ Այսինքն, առանց ընդհարելու Անգլիոյ հետ եւ միշտ պզուշանալով արեւմտեան թէ եւ, իր գէն ու զրահին սարսափին տակ պահել դրացիները եւ անոնց պարտադրել իր ըմբռնած ձեւով հաշուեյարդար։ Ասոր համար ալ տարիներէ ի վեր կը զարնէ վտանգաւոր եւ զարհուրելի զէնքեր։

Սակայն ճակատագրականօրէն պիտի գայ այն օրը, երբ հիթլէրական սահմանները պիտի բախին՝ հպարտութիւնը վիրաւորուած ժողովուրդի մը ինքնասիրութեան, որ պիտի ուզէ պաշտպանել իր անկախութիւնը. Այդ օրը պատերազմը պիտի դառնայ անխուսափելի։

⁂

Կարգ մը մասնագէտներու կարծիքով, արդի Գերմանիան նուազ հզօր է քան 1914ի կայսերականը։ Ասոր հակառակ պնդողներ ալ կան. ինչ որ կը պակսի սակայն Երրորդ Րայխին, դրամն է։ Ի հարկէ դրամը երբեք արգելք չէ եղած որ երկիր մը պատերազմական ձեռնարկներ կատարէ. սակայն Գերմանիոյ վանձը շատ լեցուն չէ այս պահուն։ Նախապատերազմեան աւելի հարուստ էր։ Ան արտասահմանի մէջ ունէր 24 միլիառ ոսկի մարք եւ պետական դրամատուն շրջաբերութիւնը կը հասնէր 4 միլիառի։ Հիթլէրական Գերմանիան պահանջ չունի արտասահմանի մէջ եւ Րայխսպանքի շրջաբերութիւնը կը հասնի 2 միլիառ ոսկի մարքի. Այսուհանդերձ արագ եւ վճռական հարուած մը կրնայ մեծ վարկեր ապահովել իրեն։

Հողագործական արտադրութեան գալով, շատեր կը կարծեն թէ 1933 եւ 1934 տարիներուն բացուած պայքարը չտուաւ սպասուած արդիւնքը։ Շատ հանճարեղ միջոցներ փորձուեցան, բայց Գերմանիա չկրցաւ ինքնաբաւ դառնալ գլխաւոր երկու պատճառներով.— աղքատ հող եւ բնակչութեան խտութիւն։ Ներկայ Գերմանիոյ 20 առ հարիւր աւելի կը սպառէ քան իր արտադրութիւնը։ Բայց շնորհիւ իրենց անդրդուելի կամքին, Գերմանացիները լծուեցան յաճախ աշխատանքի, լուծելու համար երկու հիմնական հարցեր— Պահեստի մը թերքի ամբարում եւ սպառման ներդաշնակութիւն։ Պահեստի պաշարները կը կազմեն առաւելապէս պահածոյ միս, ձուկ, ունդական ճարպեր, իւղ եւ շաքար։ Իսկ սպառումը ենթարկած են սահմանափակման երկար ատենէ ի վեր։

Իբրեւ ճարտարարուեստական երկիր, Գերմանիա կը վայելէ համաշխարհային համբաւ։ 1937ին արտադրած է 200 միլիոն թօն հանքածուխ եւ 203 միլիոն թօն լինեիթ, 1913ի 87 միլիոն լինեիթին դէմ։ Բայց երկրի մը ճարտարարուեստական դիմադրականութիւնը կախում ունի առաւելապէս երկաթի եւ պողպատի արտադրութենէն։ 1937ին Անգլիա եւ Ֆրանսա միասնաբար արտադրած են 17 միլիոն թօն ձոյլ երկաթ, իսկ Գերմանիա 16 միլիոն։ Միեւնոյն թուականին պողպատի արտադրութիւնը եղած է Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի համար 21 միլիոն թօն, իսկ Գերմանիա 19 միլիոն 800 հազար թօն։ Բայց պէտք չէ մոռնալ որ այս արտադրութեան հասնելու համար, Գերմանիա արտասահմանէն ներածած է — առաւելապէս Շուէտէն — 16 միլիոն թօն հանքային հում նիւթ։ Պատերազմի մը պարագայի Գերմանիա իր յոյսը կրնայ դնել միայն իր եւ Շուէտի հանքային արտադրութիւններուն վրայ՝ համագումար 20 միլիոն թօն, փոխան 30 միլիոնի, որուն պէտք ունի։ Գերմանիա տարիներէ ի վեր կ'օգտագործէ նաեւ երկրի եւ արտասահմանի գերմանական զաղութներէն հաւաքուած հին երկաթեղէնները, որոնք ձուլելով կը ստանայ տարեկան 10 միլիոն թօն պողպատ։ Գերմանիա այժմ ունի երկու տարուան պահեստ։

Գերմանիա նաւթային բնական արտադրութիւն չունի. բայց իր հանճարեղ հնարամտութեան շնորհիւ կրցած է մասամբ ազատիլ անգլեւաքսոններէն։ Իր հողին արտահանած տարեկան 200 միլիոն լինեիթէն կ'արտադրէ 12 միլիոն թօն իւղ եւ կուպր եւ գիտական նորագոյն փորձերու ենթարկելով զայն, կը ստանայ 2 միլիոն թօն մեթեւ կասիս եւ 2 միլիոն թօն քարիւղ։ Պահեստ աւելի քան երկու միլիոն թօն։ Մազութ գրեթէ չունի. տարեկան 150 հազար թօն միայն։ Կը ներածէ տարին կէս միլիոն թօն։ Մազութի պահեստը կրնայ երկու տարի բաւարարել գինք։

Գերման գործօն բանակը կը բաղկանայ մէկ միլիոն 100 հազար հոգիէ, 1914 թուականի 750 հազարին դիմաց։ Այս պահուն զէնքի տակ ունի երկու միլիոննոց պահուստի բանակ մը՝ ամէնավերջին կատարելութեամբ։ Ահարկու ույժ մը կը կազմեն պահեստները, մօտաւորապէս ութ միլիոն, լաւ մարզուած, կարգապահ եւ տոկուն։ Յոգնելի կէտ մը սակայն. — սորվածս սպաներու զգալի պակաս կայ բանակին մէջ։

Իր ամէնէն ահարկու զէնքը օդային բանակն է։ Ունի աւելի քան 6000 օդանաւ եւ 25 հազար վկայեալ օդանաւորդներ, մէջը հաշուելով նաեւ օդային առեւտրական տորմիղը։ Որակ, քանակ եւ կազմակերպութիւն կը կազմեն գերման օդանաւորդութեան երեք գլխաւոր յատկանիշերը։

Ծովային ռազմական նաւատորմը դեռ երկրորդ է, սակայն մեծ ճիգեր կը թափուին զայն հաւասարեցնելու համար ֆրանսականին։ 1942ին գերման նաւատորմին տարողութիւնը պիտի հասնի 430 հազարի, բաղկացած յոլորովին նոր եւ տոկուն զրահաւորներէ։ Դարձեալ խոցելի կէտ մը առնի չունի, քանի որ զրկուած է գաղթավայրէ։

Եզրակացնելով, կարելի է ըսել, եթէ Գերմանիա չկարենայ արագ վճռական հարուած մը տալ իր թշնամին կամ թշնամիներուն, երկարատեւ պատերազմի մը պարագային կրնայ վտանգուիլ։ Որովհետեւ այդ ատեն կարելի պիտի ըլլայ շատ հաստատ հրդեհը սահմանափակել բազմաթիւ չէզոքներու ընդհարման պատճառով, եւ իր դիմացը պիտի գտնէ հարուստ եւ հզօր հակառակորդներ։ Առաջին բախումը զարհուրելի պիտի ըլլայ. բայց պէտք է նկատի ունենալ որ, պատերազմի մը պարագային, իր թշնամիները սարսափեցնելու համար, Գերմանիա առաջին իսկ բոպէին ապարէզ պիտի նետէ իր առաջնակարգ օդային տորմիղը իր սպառազէն եւ պողպատեայ բանակը եւ նաւատորմիղը, որուն առաջին գործին վրայ պէտք է դնել իր համբաւաւոր սուզանաւերն ու արընթաց գրահապատ յածանաւերը։

Գերմանիա գիտէ լաւագոյնս օգտուիլ իր համաշխարհային հռչակ վայելող բանակին եւ սուզանաւերուն հմայքը։ Հաւանաբար պիտի յաջողի իր սարսափին տակ պահել կարգ մը ժողովուրդներ՝ անոնց մէջ սերմանելով մտաւոր անցեալի դառն յիշատակներ, պարտադրելու համար «Գերմանական խաղաղութիւնը»։

Այսուհանդերձ, եթէ խորապէս քննենք հարցերը, պիտի տեսնենք որ Գերմանիա ոչ մէկ շահ ունի երկարատեւ պատերազմի մը մէջ, եւ ասոր համար այս է պատճառը որ գերման ռազմավարութիւնը կը փնտռէ արագ եւ վճռական հարուածներ, եւ զայն կ'ուզէ վերածել անդիմադրելի հեղեղի մը՝ իր մոլեռանդ եւ խանդավառ կրթասարդութեան գրոհին շնորհիւ։

Գերման վարիչները անշուշտ այս մը գործած կ'ըլլան սակայն, եթէ ստորագնահատեն իրենց հաւանական հակառակորդներու ուժերը։

Հ. ՎԻՇԱՊԵԱՆ

Միջոցներ Փարիզի պաշտպանութեան համար

ԼՈՆՏՈՆԸ ՄԱՐԵԼ

Արգանչանը տրուած առեն բոլոր լոյսերը մարել, մէջը հաշուած նաեւ ինքնաշարժերու լոյսերը։

Փողոցի օդային ու ելեքտրական լամբերը ծածկել կապոյտ լուսարգելներով։

Փարիզի մէջ 73, արուարձաններու մէջ 80 սուլիչներ եւ ռատիկաններու 300 ահազանգեր պիտի հնչեցնեն նշանը։

ՆԿՈՒՂ - ՊԱՏՍՊԱՐԱՆ

Պատրաստուած են 43,000 նկուղ-պատսպարաններ, որոնց մուտքը շէնքերու դուրսի կողմը նշաններով ցոյց տրուած է։

Նոյնպէս կան հասարակական պատսպարաններ, դուրսէն մուտքը նշանով ցոյց տրուած։

Փարիզը բաժնուած է 5000 կղզեակներու, որոնց պետերը պէտք եղած

« ՅԱՌԱՋ »ի ԹԵՐԹՕՆԸ (32)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

Գապիկ ետ երթալով գնաց նստաւ իր ծածկոցներու կոյտին վրայ։ Գիւղացիները զայն սկսան յանդիմանել եւ դատապարտել խմբովին։ Կրակին ջերմութենէն անոնց հագուստները կը հոտէին.

— Այ, Գապիկ, պէտք չէ որ ցեղդ մոռնաս. պէտք չէ մոռնալ անցեալը Գապիկ։ Ցիշէ որ առհնօք Հայաստանը մեծ էր։ Միայն խօսելով բան չըլլար, պէտք է որ գործես այժմ։ Կ'ուզենք որ մեր ղեկավարն ըլլաս Գապիկ. Ջէյթունի Գապիկի որդին։

Ան իր հայրենակիցներուն նայեցաւ հրացայտ աչքերով եւ երկու ձեռքերն սկսաւ քունքերուն զարնել. յետոյ յանկարծ դանդաղ դէպի տանիքը բարձրացուց, ծայրայեղ խեղճութեան մատնուած մէկու մը նման։

— Օ՜հ, իմ ժողովո՛ւրդս։

Հոգեկան այդ տագնապը միայն վայրկեան մը աւեց եւ ձեռքերը վար առաւ սեղմուած մատներով։

— Բազմամթերքը ի՞նչ ըրիր, հարցուց։

— Ցովհաննէս Ջիմիսիի գդակին տակ՝ այրերուն մէջ պահեցինք։

— Այդ գիտեմ. ո՞ւր է հիմա։

— Այսօր արշալոյսին Թուրքերը գտան. մէկը խմաց տուած էր անոնց։ Ջիմիսիսը, կինն ու զաւակներն ալ յարդին մէջ ողջ ողջ այրեցին։

— Ան դուք տխմարներ։ Շաբաթ մը առաջ անոնց արդէն ապրանքին տեղը գիտէին։ Մէկ ամիս առաջ ձեզի յանձնարարեցի որ Ջէյթուն ղրկէք, բայց մէկը ձեզի ըսաւ որ ես մեռնիլ մըն եմ, եւ դուք յիմարներդ անոր մտիկ ըրիք։ Որքա՞ն ռազմանիւթ ունիք։

— Ամբողջ ունեցածնիս մեզ մօտ կը գտնուի։ Ես տասներկու գնդակ ունիմ։

— Ես տասը։

— Ես ինը։

— Ես երեսուն երեք։

Իւրաքանչիւրը ափ մը կամ երկու ափ լեցուն գնդակ ունէր։ Գապիկ ընդհանուրգինամթերքին վրայ անոնց աւելցնելիք բաժինն նայեցաւ շատ անբաւարար ծախսով մը։ Կարծես խօսելու զօրանակը սառած ըլլար։

— Քեզ ընտրեցինք որպէսզի մեզ ղեկավարես, Գապիկ։

Յոսելու կարողութիւնը վերստանալով Գապիկ յարեց.

— Ձեր ձեր ղեկավա՞րը կ'ընտրէք։ Լաւ կ'ընդունիմ։ Հիմակուընէ սկսեալ ձեզ պիտի ղեկավարեմ։ Ցանուն Աստուծոյ որ լեռներուն մէջ հաց պարգեւեց իմ հայրերուս, պէտք է ինծի հնազանդիք։ Կամ իմ խօսքս պիտի ընդունիք իբրեւ օրէնք։

— Քու խօսքդ մեզ համար օրէնք է Գապիկ։

— Եւ կամ դարձեալ պիտի երթաք հոն՝ ուր Թուրքերը ասխտակ կըհագնին, ուր տանիքներու խողովակներէն արիւն կը կաթկթի եւ ամխացած գերաններ դէպի երկինք կը բարձրանան։ Կամ ինծի պիտի հնազանդիք այս վայրկեանէն սկսեալ, եւ կամ ինձմէ գթութիւն հայցելու համար պէտք է որ Թուրքերուն քով վերադառնաք։ Մինչեւ հիմա շատ խօսք մտիկ ըրի։

—Իսկապէս առնական մարդու խօսքեր, ըսաւ Մընթին եւ ոտքի կեցաւ, որուն հետեւելով ամէնքս ոտքի ելանք. մինչեւ անգամ Րուսթէմ Խանը՝ որ չէր ախորժեր անկէց՝ բարեւեց հինաւուրց պատերազմիկը որ իր նպատակը այնքան հասկնալի կերպով կը յայտարարէր։ Մակս ժամը կեցած անկիւնին մէջ Ուիլին աչքերը կը փնտռէր։ Ֆրէտ քնաթաթաչ վիճակի մէջ, անզգալաբար առնելով իր երգեոնիկը, սկսաւ նուագել։ Վայրկեան մը յետոյ շրջան մէկտեղ կ'երգէինք «Որովհետեւ ան շատ լաւ մարդ մըն էր երգը, որուն վրայ Գապիկ ոտքի ելաւ, որպէս փոխադարձ յարգանք մեր տրամադրութիւններուն. ան այդ միջոցին իր այծի մորթովը Բուղէնսոն Գռուզօին կը նմանէր։

Փիթըր Միգըլ մեր յարուցած աղմուկէն արթնցած էր։ Ու մեր ուրախութիւնը լրացնելէ վերջ իր մօտ գացի հասկնալու համար թէ ի՛նչ կ'ըսէ — տեսայ որ կ'աղօթէր բարձրաձայն ու ռնգային՝ մեր ծակին մէջէն, ոչ թէ իր, այլ մեզ համար կ'աղօթէր։ Ժամացոյցիս նայեցայ։ Առաւօտեան ժամը երկուքը կ'անցնէր։

— Տղա՛ք, այսօր Կիրակի է ըսի։ Մարտիրոս Միգըլը արթնցած կիրակի ըլլալը միտքը ինկեր է։ Շաբաթի հանդարտութիւնը անբարոյական եղանակներով խանգարած ըլլալնուս եւ մեր այս մեղքին թողութեան համար կ'աղօթէ։

Իմ այս խօսքերս անսովոր ազդեցութիւն մը գործեցին։ Մընթին, Ֆրէտը եւ Ուիլը սկսան ծիծաղիլ։ Րուսթէմ Խանն ալ խնդաց լիահագագ. Բայց բոլոր Հայերը, Գապիկն ալ մէջն ըլլալով, անմիջապէս տախտակամածին վրայ ծնրադրելով սկսան աղօթել. գնչուները զաղանապէս կը ծիծաղէին այս տեսարանին ի տես։ Եւ հեռուն շտեմարանի ծակէն կը լսուէր փիթըր Միգըլի հնչիւն, հատկտեալ բառերը—

«Եւ, ով Տէ՛ր, մի թողուր որ անոնք Քու բարկութեանդ ենթարկուին։ Մի թողուր որ դժոխքին մէջ այրին։ Ո՛վ Տէր, ուրիշ պատահութիւն մըն ալ շնորհէ անոնց։ Թող Տանտարանեայ Գառնուկրանքներդ կրակէ գիրերով գրուին անոնց սրտերուն վրայ, բայց մի թողուր որ անոնց հոգիները յաւիտենապէս նզովուին։ Ներէ անոնց, ով Տէր որ այսօր Շաբաթ ըլլալը մոռցան...»

Այդ գիշեր հիանալի գիշեր մըն էր

ԳԼՈՒԽ 7

Այդ գիշերուան շարունակութիւնը խոլական մղձաւանջ մը եղաւ.— Գոբիներն ու ձիերը կը խրխնջէին բնադական վախով մը, տեսնելով որ գործողութիւն մը պիտի պատրաստուէր ի-րենց. արովհետեւ գնչուներն ու Հայերը տախտակամածէն ծրարներ դուրս կը քաշէին, առանց պատճառի մէկ ծրարը տասնեակ անգամ կը կապէին ու կը քակէին, Րուսթէմ Խան կարգով բոլոր փախստական Հայերը կը հարցափորձէր. Գապիկ՝ ձեռքերը եռեւը դրած եւ իր անխոնջանաւորը բուքը կուրծքին սեղմած՝ վեր վար կը ճեմէր. փառաւոր ու բոցավառ կրակներթեղանօթի հարուածի պէս կը պայթէր՝ ամէն անգամ որ Թուրքին ապաշը անոր վրայ ռետինոտ փայլեր կը շարէին։

(Շար.)

Միջազգային մամուլը

ՊԵԼՃԻՔԱ (Բ.)

…ատերազմէն առաջ խոր փոփոխութիւններ կրեց պելճիքական մամուլը։ Պարտադիր կրթութեան օրէնքը (1913) հետեւանքով, ընթերցողներու թիւը աւելցաւ։ Այնպէս որ …երը սկսան տպուիլ 20 առ հարիւր աւելի բարձր թիրաժով, մասնաւորապէս 1929էն 1938 տարիներուն։ …բոլոր այդ թերթերը ստիպուած …տեղ տալ մարզական կեանքի …աւելի շատ ընթերցող գտնելու …, որովհետեւ շատեր, մանաւանդ …, արդի երիտասարդութիւնը, …կը գնէ՝ կարդալու համար միայն մարզական լուրերը։

…է որ քանի շարժում կրթական …ները, սկսեալ 1920էն, …1930էն վերջ, այնքան …ֆրանսերէն լեզուով հրատարակուող թերթերը, մինչ հետզհետէ աւելի կը զարգանային եւ կը …ֆլաման լեզուով հրատարակուող թերթեր։ Եւ երեւակայել …ներ մարդ վրան անգամ չէր …ֆլաման թերթերուն։ Պատերազմէն առաջ, Պելճիքայի մէջ կը …միայն քանի մը հատ …օրաթերթեր սահմանափակ …, այսօր պելճիական օրաթերթերուն մէջ երրորդը կը հրատարակուի ֆլաման լեզուով եւ բարձր …։ Այն ֆրանսերէն թերթերը …կը տեսնեն ֆլաման նահանգներու մէջ, շատ դժուարութեամբ կ'ապրին, Թէեւ, մանաւանդ Անվերսի մէջ, մեծ հեղինակութիւն կը վայելեն։ Աւելի շատ, …ֆլաման շրջաններու թիւը, անոնց մէջ 10—12 թերթեր կան որ մեծ դեր կը …ֆլաման ազգային … յառաջացման։

…է արձանագրել որ 2 3 տարի վեր կը հրատարակուին վալոն …պարբերաթերթեր, …

Թիւեր խօսեցնելու համար, արձանագրենք որ Պելճիքայի մէջ ներկայիս կը հրատարակուին 42 ֆրանսերէն օրաթերթեր եւ 3 եղմտական թերթեր, իսկ 19 ֆլաման օրաթերթեր եւ … գերմաներէն թերթեր։ Անշուշտ բոլոր այս թերթերը հաւասար թիրաժ …ին Պելճիքայի մէջ, որ հազոր … միջոցներու տեսակէտ … հարուստ եւ բնակչութեան … խիտ երկիր մըն է, գաւառական թերթերը դժուարութիւն չեն կրեր բաժանորդ գտնելու համար, … որ գաւառապաշտական ոգին … զարգացած է Պելճիքայի մէջ։

Այսպէս կամ այնպէս, Պրիւսէլի

մեծ օրաթերթերը, ֆլաման կամ ֆրանսական լեզուով, կը կարդացուին բովանդակ երկրին մէջ, այսինքն թէ իրենց թիրաժին կէսէն աւելին կը սպառին գաւառներու մէջ։ Դիտելի է միայն որ հիւսիսային նահանգներու բնակչութիւնը, քաղաքներէ դուրս, ֆլամաներէնէ զատ ուրիշ լեզու չէ գիտեր, այնպէս որ միայն ֆլամաներէն թերթեր կը կարդան, իսկ Վալոնայի մէջ կը սպառի միայն քանի մը հազար ֆլամաներէն թերթ, զոր կը կարդան հանքերու եւ գործարաններու մէջ աշխատող ֆլաման բանուորները։ Ֆլաման թերթերու խմբագիրները ուշադրութեամբ կը հետեւին Պրիւսէլի եւ Վալոնայի բոլոր թերթերուն, ընդհակառակն վալոնական շարքերով հրատարակուած թերթերու խմբագիրները երբեք չեն կարդար Ֆլամաններու թերթերը, ասկէ կը ծագին յաճախ թիւրիմացութիւններ։ Վալոնայի մէջ, օրինակի համար, ժամը մը ժամին կը հետեւին ու ծանօթ են Ֆրանսայի մէջ պատահած դէպքերուն, բայց ոչ մէկ բան գիտեն Ֆլամաններու երկրին անցուդարձերէն։

Պելճիքայի մէջ, որ ութ միլիոն բնակիչ ունի եւ երկու ազգային լեզու կը խօսի, գոյութիւն չունին «միլիոնարի» թիրաժով օրաթերթեր։ Ամենաբարձր թիրաժ ունեցող թերթերն են Soir, Het Laatste Nieuws, Dernière Heure, Libre Belgique, Peuple, Gazet van Antwerpen, որոնք կը տպուին 300.000էն 100.000 օրինակ։ Անոնցմէ կուգան 100.000էն 50.000 օրինակ տպուող թերթերը, 10—12 հատ։ Ետքը նոյնքան մը 50.000էն 25.000 օրինակ տպուող թերթեր։ Անոնց մէջ կան սահմանափակ թիւով տպուած թերթեր, որոնց հաւատարիմ բաժանորդներն են ընտիր մտաւորականներ, ասով աւելի հեղինակութիւն կը վայելեն քան բարձր թիրաժով թերթերը։

Ձեւի եւ բովանդակութեան տեսակէտով, պելճիական թերթերու մեծամասնութիւնը կը յիշեցնէ ֆրանսական գաւառական թերթերը քան Փարիզի մեծ օրաթերթերը։ Ու բոլորովին տարբեր անգլիական եւ հոլանտական թերթերէն, որոնք սասանի պէս լայն երեսներով կը տպուին եւ մինչեւ բազմաթիւ էջերով։ Պելճիական թերթերը կը խմբագրուին նուազ խնամքով քան ֆրանսական թերթերը, ունին 6 — 10 էջ,— կարգ մը թերթեր, որոնք լայն տեղ կուտան ծանուցումներու, երբեմն կը տպուին մինչեւ 24 էջ։ Ֆորման ֆրանսական է երթերու մեծութիւնն ունի, բայց որոշ հակում մը կայ — որ ընթերցողներու կողմէ ալ գնահատուեցաւ — պատկերներու ծաւալը եւ աւելցնելու էջերը։

Պելճիական մամուլը չհետեւեցաւ ամերիկեան մամուլին մեթոտներուն, — մեծատառ խորագիրներ դնել, ոստայն կամ անտարբեր ամէն լուր հրատարակել, դէպքերը չափազանց մեծցնելով նկարագրել, ոճիրները եւ զայթակղիչ պատմութիւնները շահագործել, եւայլն։ Ընդհանրապէս, Պելճիքայի ֆլամաներէն կամ ֆրանսերէն լեզուով հրատարակուող թերթերը ցոյց կուտան որոշ վերապահութիւն հանդէպ ոճիրներու եւ զայթակղութիւններու։ Կը հրատարակեն յղացումներ այլազան նիւթերու շուրջ, անուանի աշխատակիցներու ստորագրութեամբ։ Պելճ ընթերցողը շատ պահանջկոտ է թերթի բովանդակութեան տեսակէտով, այնպէս որ թերթերուն տնօրէնները իրենց հասառութեամբ կը հետեւին հանրային աշխարհին, անուցանելու համար զանոնք նոր նիւթերով։

Ընդհանուր ձեւով խօսելու համար, կրնանք ըսել թէ պելճիական թերթերու հօդը մաքուր էջ,— խմբագրութիւնը միշտ կը խուսափի մեծատառերով թերթի տարազէն՝ նախընտրելով դասական թերթի տարազը, որ կը սիրէ լուրերը տալ վերապահութեամբ եւ մաքէ անցընելով եւ յօդուածներ հրատարակել պարբերական ճաշակով, ընդհանուր գաղափարականութեան ծրագրով։ Պելճ ընթերցողը առաւելապէս կը սիրէ այսպիսի թերթերը։ Գաւառականութիւնը կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ, մասնաւորաբար բարձր թիրաժով թերթերու մէջ, ընդհակառակն ծայրամասային … կան թերթեր ալ, որոնք հրապուրիչ, քաղաք ձեւեր կուտան, թէեւ ու ուրախ …, …ու նիւթերը կուտան կարճ, խուսափելով ձանձրացուցիչ երկարաբանութիւններէ։

Ուշեղ մրցակցութիւն մը կայ թերթերու մէջ, աւելցուցէք նաեւ ընթերցողին անձուն պահանջները, եւ հասկնալի կը դառնայ թէ ինչու՝ պելճիական թերթերը աւելի լեցուն են, «ռնդատատ»։ Ընդհանուր թուղթերու կողքին՝ կը գրուին քաղաքական լուրջ յօդուածներ եւ մարզական տեղեկատուութիւններ, ամէն օր կը ներկայացնեն սակարանային կեանքը, կը հաղորդեն ձայնասփիւռի (T.S.F.) եւ շարժանկարի յայտագիրները, մասնաւոր էջեր կը յատկացնեն կնոջ եւ երեխաներու, հողագործական աշխատանքներու, կը հրատարակեն միշտ երկու թերթօն միասին, շարաթական գրական թիւեր շատ լաւ խմբագրուած։

Այսպէս, եթէ պելճիական թերթը նուազ խօսեցեալ է քան ֆրանսական թերթերը, անպայման աւելի բովանդակալից է քան ամերիկեան եւ հոլանտական, գերմանական եւ զուիցերիական թերթերը։

Պելճիական թերթերը կը հրատարակուին շաբաթը եօթը օր, բացի Լիէժ քաղաքէն, ուր ընդհանուր համաձայնութեամբ մը թերթ լոյս չեն տեսներ կիրակի առաւօտները։

Ամերիկահայ Հօկին չարաշահութիւնները

ԽՄԲ.— Հնչակեան գործիչ մը, Լ. Մարտիրոսեան որ Հայաստան ալ գացած էր եւ որ նախապէս գործօն դեր կատարած է Ամերիկահայ Հօկին մէջ, ցարմանալի յայտնութիւններ կը հրատարակէ այդ կազմակերպութեան չարաշահութեանց մասին։ Ահաւասիկ առաջին մասը. (Եր. Հայաստան, 31 օգոստ.)։

Բայց ինչպէս կատարուեցան նիւթական բոլոր չահատակութիւնները։

Հիմակ կարգը եկած է պատասխանել այս հարցումին։

Ամէնէն առաջ պէտք է յիշատակել Քոլակատը պաշտօնեաներու բաշխումի խնդիրը։ Մարդիկը այդ պաշտօնները ապահովեր էին միմիայն իրենց անձնական շահուն համար։ Հօկի միամիտ անդամները կը կարծէին որ կեդրոնի քարտուղարը մեծագոյն զոհողութեամբ էր որ լծուած էր գործին. մէկը՝ որ կրնայ եղեր շաբաթական 50 տոլար առնել բուժական հաստատութեան մը ծառայելով, երբ եկեր Հօկին կը գործէր շաբաթական 20 տոլարով, դա արդէն անգնահատելի զոհողութիւն էր։ Պէտք էր ըսել որ աւելի մը եւ ալ այս … միմիանները պէս կը մտածէր։ 1932 թուին, աւելին, երբ Տիթրոյթի համագումարին ներկայ եղայ՝ ապշանքով նկատեցի որ քարտուղարը 1200 տոլար գանձեր էր եւ տակաւին կը պահանջէր 880 տոլար։ Դա կը նշանակէր 40 տոլար շաբաթական, այս, 40 տոլար շաբաթական՝ այնպիսի ատեն մը՝ երբ շատեր անգործ էին, իսկ գործողներն ալ հազիւ իրենց գոյութիւնը կրնային քաշքշել…

Շաբաթական 40 տոլարից պաշտօնեաներ, տարեկան 7000 տոլարի մուտք Ամերիկայի մէջ Հօկեան կազմակերպութեան համար, իսկ ի՞նչ կը մնար Հայաստանի աշխատաւորութեան համար. այս, բացարձակ անարդարութիւն է այս հարցման բացասական պատասխան տալ՝ Խորհրդային Հայաստանի աշխատաւորութիւնը միշտ ալ սատակեր է իր բաժինը. …Շնորհակալական ձեռնագիրներ…

Բայց երանի թէ նիւթական չահագործումի ամբողջ պատկերը սոսով վերջանար. տարեկան 7000 տոլարի մախումը ոչինչ բան էր։

Անցնինք ուրեմն, աւելի մութ գործերու երեւան հանելու գործին։

Գաղութահայութիւնը երբ ծանօթացաւ մի քիչ Խորհրդային Հայաստանի իրականութեան, պատերազմի … տեղահանութեանց հետեւանքով հաս հոն ցրուած թշուառ Հայերը Հայաստանի հողին վրայ տեղաւորելու խնդիրը դարձաւ օրուան կարգախօսը. կազմուեցան հայրենակցական միութիւններ նոր աւաններու շինարարութեան ծրագրով եւ հանգանակուեցան հազարաւոր տոլարներ։

Սկզբնական շրջանին՝ հայրենակցականները իրենց հաւաքած դրամները ուղղակի կը ղրկէին Հայաստան՝ Հօկի գլխաւոր վարչութեան։ Ամերհօկի կեդրոնը դրամական փոխանցման այս ձեւը աննպաստ նկատեց իրեն համար. ինչո՞ւ իրենց միջոցով չը պիտի ըլլար այդ փոխանցումը։ Անմիջապէս գրեցին Երեւան՝ Հօկի նախագահին յայտնելով որ հայրենակցականներու դրամները իրենց միջոցով Հայաստան փոխանցումը իրենց վարկը պիտի բարձրացնէր Ամերիկայի մէջ եւ Խորհրդային Հայաստանեան պրոպականտային աւելի սաստ պիտի տար։ Հօկի նախագահին ուզածն ալ այդ էր, որովհետեւ հայրենակցականները երբ իրենց դրամները ուղղակի իրեն կը ղրկէին, ինչ էր որ պիտի ճանչցուէր որպէս միակ պատասխանատու, բայց երբ Ամերհօկի կեդրոնի խողովակէն կ'անցնէին անոնք՝ պատասխանատուները գտնել դժուար կը լինէր։ Ահա թէ ինչպէս Հօկի կեդրոնի մարդիկը դարձան Երեւանի գլխաւոր վարչութեան նախագահի դրամական գործակալները. տակէ վերջն է որ կը սկսի վարագուրուած չարաշահութեանց շրջանը որ տեւեց մինչեւ Հօկի լուծարքի թուականը։

Բայց ինչպէ՞ս կ'ըլլային նիւթական չարաշահութիւնները։

Ամերհօկի կեդրոնը հայրենակցականներու դրամը Երեւանի գլխաւոր վարչութեան փոխանցած պահուն՝ փոխանակ տրամադրուած ամբողջ գումարը — ըսենք 5000 տոլար — Հայաստան ուղարկելու, ամէն անգամ մէկ երկու հազար տոլար Հօկի հաշուոյն վար կը դնէին եւ միեւնոյն ատեն կը պահանջէին որ իրենց ուղարկուի 5000 տոլարի համապատասխան ստացագիր՝ զոր թերթին ճակատը դնելով կը կուրցնէին բարդոց աչքերը։ Գլխաւոր վարչութեան նախագահը այդ բանը ակրթնապէս կ'ընէր շատ յօժարութեամբ, չէ՞ որ Հօկը արտասահմանի մէջ Խորհ. Հայաստանի պրոպագանդը վարող կազմակերպութիւնն էր, երբ անոր նիւթական միջոցները կը պակսէր, պէտք էր կերպով մը օգնել անոր։ Ցաւոք տարուած չարաշահութեանց վրայ ծգուած գաղափարական վարագուրումն է ասիկա, որու տակ թաղնուած իրականութիւն այլ էր, Գ. Վարդանեան ինքը՝ մեծ մասով արդէն կ'իւրացնէր հայրենակցականներու դրամները եւ չնչին մասը կը գործածէր նպատակին, եւ որովհետեւ Նիւ Եորքի տղաքը օգներ էին իրեն՝ անոնք ալ պէտք էր բաժին մը վերցնէին։

Ապացո՞յց կ'ուզէք։

Նախ փաստենք Գ. Վարդանեանի չարաշահութիւնը։

1933 թուականի նոյեմբեր ամսին X.. հայրենակցականի ներկայացուցիչը որ Ամերիկայի պատկան կեդրոնէն տեղեկացեր էր որ 8000 տոլար ուղարկուած էր Հօկի նախագահին, բանիցս դիմում կատարեց Գ. Վարդանեանի որ այդ գումարը անմիջապէս գործածուելու էր իրենց աւանի շինարարութեան գործին. Գ. Վարդանեան հոտն առնելով մօտեցող վըտանգին՝ մարդը ձերբակալել տուաւ, նետեց զայն Չեկայի բանտը եւ դեկտեմբերին մեկնեցաւ Փարիզ։ Խեղճ մարդը 6 ամիս չարչարուելէ վերջ հազիւ կրցաւ իր օձիքն ազատել եւ դուրս գալ բանտէն՝ կմախքացած վիճակով։

Ապացո՞յց Նիւ Եորքի կեդրոնի չարաշահութեանց։

1932 թուականին Ամերհօկի քարտուղարը Հօկեան համագումարին յայտարարեց որ իրենք Երեւանի գլխաւոր վարչութեան պարտական էին 2000 տոլար։ Նիւ Եորքի իշխանները շփոթեցին այս անխոհեմ յայտարարութիւնը եւ խստօրէն քննադատեցին քարտուղարը, որ ինքզինքն արդարացուց այն բանով, թէ ինք առով ուզեր էր մանամիսութեր մօտել գերագոյն զոհողութեանց։

«Բանուոր»ի օրաթերթ գտնալու տարին եւ անոր յաջորդող շրջանին՝ Նիւ Եորքի տղաքը սկսան աւելի խոր…

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԵՒՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

«Նոր Օր»ի խմբագիր Խեմալեան խորհրդածութիւններ կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 Օգոստ.)։

— «Հարեւան» փաստն է, այն թէ Թուրք թերթերը ամիսներէ ի վեր յօդուածներ կը հրատարակեն, մեր բարեկամութեան կոչում կ'ընեն, անցեալը մոռնալով ձեռք ձեռքի տալու եւ եղբայրօրէն ապրելու անուշ խօսքեր կ'ընեն։

Մէջ մը հայ շրջանակներ Թուրք մամուլին այս հրատարակութիւններուն գրգապատճառը փնտռեցին Հաթայի մէջ ու այնպէս ցոյց տուին թէ Հաթայի շրջանին մէջ հաստատուած հայութեան քանի մը հազար քուէներ չահելու քաղաքականութիւն մըն է եղածը։

Ասոր ճիշդ հակառակը հաստատուեցաւ Հաթայի վրայ Թուրք տիրապետութեան հաստատումէն յետոյ։ Թուրքերը իրենց ուզածները առանց կաթիլ մը արիւն թափելու ստանալէ յետոյ ալ, Թուրք թերթերը շարունակեցին գրաւել Հայերով եւ անոնց բարեկամութեան կոչում ընելով։

Միամտութիւն պիտի ըլլար մտածել թէ Թուրքերը մեզմէ վախնալուն պատճառաւ մեզմով կը զբաղին։ Թուրքիոյ ուժը այսօր հասած է աշխարհի ատենճանի մը, որ զինք անխոցելի կը դարձնէ։ Ոչ թէ մեզմէ, այլ Ֆրանսայէն անգամ չվախցաւ եւ ստիպեց Փարիզի կառավարութիւնը որ Հաթայի հարցին մէջ զիջի եւ ընդունի Թրքական տեսակէտը։

Թուրք թերթերու հրատարակութիւնները Հայերու մասին վախի պատճառներու վերագրելը միամտութիւն է։

Ուրիշ ի՞նչ պատճառներ կրնան ըլլալ։ Կամ Թուրքերը ինչո՞ւ կ'ուզեն որ մենք մեր թշնամանքը դադրեցնենք իրենց դէմ եւ հետեւինք իրենց ցոյց տուած ճամբուն։

Կարգ մը հայ թերթեր, Հայերու մասին Թուրք թերթերու հրատարակութիւններուն մէջ ծուղակ եւ կամ հակաթուրք հայ ճակատը ճեղքելու նպատակ կը տեսնեն։ Թուրքերը կը շոյեն, կը փայփայեն, որպէսզի հայ կանդուածին մէջ մասին Թուրքիոյ հանդէպ անուցած թշնամական զգացումները փոխեն եւ պառակտեն հայ ժողովուրդը։ Այսպէս մտածողներ շատ կան մեր մէջ ու այսպէս մտածողները թերեւս իրաւունք ունին այդպէս տրամաբանելու անցեալի փորձառութեան լոյսին տակ։

Ես այդպէս մտածողներուն մէջ չեմ, որովհետեւ քաղաքական կեանքին մէջ ենթադրութիւններուն մնալ չոր կտորներ մէջբերել հայրենակցականներու իրենց յանձնուած գումարներէն։ Բայց վարագոյրի ետեւ խոշորցած չարաշահութեանց կծիկը արդէն սկսեր էր քակուիլ ու անոր ծայրը խորհրդային իշխանութիւնը բռներ էր, իրարու ետեւ բռնուեցան ու դատապարտուեցան Հօկեան դծի վարիչները. Հօկը ենթարկուեցաւ լուծարքի, ինչպէս եւ Բարեգործականը եւ Մելքոնեան ֆոնտը, որոնց շուրջը նոյնպէս չահատակութեանց շրջանակները կազմուած էին։

սաֆար ըլլալուն համոզումը ունիմ։

Կրնայ ըլլալ որ այդպէս մտածողները ճիշդ կը տրամաբանեն. բայց կրնայ ըլլալ համոզուած չէ։ Կրնայ նաեւ ճիշդ չըլլալ։ Ձեռ ալ կրցած հասկնալ թէ Թուրք թերթերը ինչ նպատակներ կը հետապնդեն Հայերու մասին թեր ու դէմ հրատարակութիւններ ընելով։

Բարեկամութի՞ւն։ Ինչո՞ւ չէ։ Դրացի ժողովուրդներ ենք ու պիտի ապրինք միասին։ Փոխանակ իրարու դէմ ատելութիւն եւ թշնամանք սնուցանելու, կապուինք բարեկամութեան եւ խաղաղ կենակցութեան յարաբերութիւններով։ Բարեկամութեան մէջ շահ ունին երկու ժողովուրդներն ալ։ Բայց՝ ինչպէ՞ս պէտք է իրականացնել բարեկամութեան փափաքը. երկու ազգերու մերձեցման ճամբան ինչպէ՞ս պէտք է հարթել։ Պէտք է հաստատուն խարիսխ մը գտնել, անոր վրայ Թուրքեւհայ բարեկամութեան շէնքը բարձրացնելու համար։

Անցեալը մոռնալը բացարձակ նախապայման է, բայց միայն այդ նախապայմանով կարելի չէ ծիթենիի ճիւղ երկարել եւ եղբայրական մթնոլորտ ստեղծել։ Պէտք է ուրիշ բաներ ալ ընել, երկու ժողովուրդները բարեկամացնելու համար եւ այդ բաներու մասին պէտք է մտածեն Թուրքերը, քանի որ առաջին անգամ բարեկամութեան եւ ցեղային միութեան առաջարկը հրապարակ դրուեցաւ իրենց կողմէ։

Բարեկամ ըլլանք։ Բայց ոչ խօսքով։ Ու բարեկամ ըլլալու համար Թուրքերը պէտք է մտածեն մեր ժողովուրդի ապագայի մասին։ Մեր չար կամ բարի բախտէն, ահաւոր կոտորածներէ յետոյ, այսօր երբ ազգ մեր գոյութիւնը կը պահենք։ Ասիկա հաշուի առնելիք կէտ մըն է։ Քանի որ իբր ազգ կ'ապրինք, պէտք է մեզի տրուի մեր գոյութիւնը ամուր հիմերու վրայ դրուելու միջոցներ։ Թուրքիա Հաթայի մէջ գտնուող Թուրքերուն հանգիստը ապահովելու համար յանձն առաւ մինչեւ անգամ զէնքի դիմելու. ինչո՞ւ ուրեմն չմտածել թէ հայ ժողովուրդին ալ պէտք է իր գոյութիւնը պահելու եւ իր ապահովութիւնը ամուր հիմերու վրայ դնելու տեղ մը, ուր հաւաքուին աշխարհի բոլոր կողմերը ցիր ու ցան Հայերը։

Թուրքերու բարեկամութիւնը մեզի համար թանկագին պիտի ըլլայ ապագային, երբ Եւրոպացիներուն չիրցածը Թուրքերը ընեն։ Եւ ասիկա մեծ զոհողութիւն մը պիտի չըլլայ Թուրքերուն կողմէ։ Հայ ժողովուրդը տաղանդաւոր եւ երախտագէտ ժողովուրդ է եւ յաւիտեանս յաւիտենից եղբայրական զգացումներ պիտի ունենայ Թուրքիոյ հանդէպ, եթէ Թուրքերը միջոց գտնեն Հայերուն տալու ազատ ապրելու իրաւունքը։ Հայեւթուրք բարեկամութիւնը սեղանի վրայ դրուելէն յետոյ, Թուրք թերթերը պէտք է աւելի խորանան, աւելի յստակ կարծիքներ յայտնեն, արմատական լուծում մը գտնելու համար այս ժողովուրդը դարերէ ի վեր չարչարող հարցին։ Բարեկամութեան լաւագոյն ճամբան այս է։ Այս կերպով է որ Միջաւոր Արեւելքի մէջ տեւական խաղաղութիւն կը տիրէ եւ վերջ կը գտնեն եւրոպական պետութիւններուն մեքենայութիւնները, որոնց վնասները կուշտօրէն ճաշակած են հայ եւ թուրք ժողովուրդները»։

ԼՈՒՐԵՐ ԵՐԿՐԷ ...

Հաղորդ … 750 …
…
… 6480 … պիտի …
…
ՏՈՒՆ …
…
ԳԻՒՂ …
…

ԻՏԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՐԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 5. ՐԱՔՔԱ

(Գերմաներէն նամակ պատմուած)

— Սալահէտտին,— ըսաւ անգամ մըն ալ հեծեծագին։ Ետքոյ իր աչքերը դարձեալ փնտռեցին հօրեղբօրը, բանի՛ր մը՝ զոր ինք միայն կրնար տեսնել։

Պահ մը խոր լռութիւն տիրեց թափուր, աղօտալոյս սենեակին մէջ։ Դուրսէն ալ չէր հնչեր ոեւէ ձայն։

Ցանկարծ չարժեցաւ Սիրանոյշ եւ թեւերը թեթեւ մը վեր առաւ։

— Գարահիսա՛ր,— գոչեց, եւ իր ձայնին կ'արձագանգէր խոր հրճուանք մը, մեծ խաղաղութիւն մը։ Ետքոյ մաշած, վտիտ, բարակ թեւերը վար ինկան ծանրօրէն, դէմքը քար կտրած, եւ իր երբեմն այնքան կենդանի աչուկներէն փախ ատամ ամէն փայլ։

Սիրանոյշ մեռած էր, իր քաջարկով հոգին հայրենիք դարձած, հայրենի՛ք, որուն համար ան ա՛յնքան երկար տառ, ա՛յնքան, ատա՛ղ, է զուր աշխատած ու պայքարած էր։

Լուսաղինա Կրապովիչ խորը թաղուած էր անըմբռնելի լռութեան մը։ Գաղտաղանկով փակեց մեռած բարեկամուհիին յոգնած աչքերը, զոր համբուրեց խանդակաթ։ Ետքոյ ձեռնէջները գետեղեց կուրծքին վրայ եւ ոտքի ելաւ։

Սալահէտտին միշտ իր տեղը կը կենար անկողինին քով։ Իր դէմքը կարծես ծերացած էր եւ բերանին անկիւնները կը ստանային թեթեւօրէն՝ Դըժուարաւ շունչ կ'առնէր։ Իր նայուածքը անդադար կը սեւեռէր մեռնողին անսասան, ծիւրած, երկթացած երեսին, որուն գիծերէն վերեւ հիմա մահուան անդորրութիւնը սփռուած էր թեթեւակի յաղթական, խաղաղաւէտ ծիծաղ մը։

Լուսաղինա Կրապովիչ Սալահէտտինի մօտեցաւ, թեթեւ մը հպելով անոր ուսին։

— Ուշ մնացինք, բայց ոչ չափազանց ուշ։ Գոնէ տեսա՛նք զինքը։

— Սալահէտտին կարծես երազէ մը արթնցաւ։ Թեթեւ մը ձեռքը վեր առաւ եւ դարձեալ թուլակի ձգեց գահավար։

— Ո՛չ, — ըսաւ, իր ձայնը խուլ շեշտ մը առաւ։— Ո՛չ, Լուսաղինա Կրապովիչ։ Շատ ուշ մնացինք։ Զաւակներս շատ ո՛ւշ։ ՄԵՆՔ ԹՈՒՐՔԵՐՍ ՄԻՇՏ ՈՒՇ ԿԸ ՄՆԱՆՔ…

Եւ մելամաղձոտ դէպի զուռը քալել առաւ։ Վրացուհին ձեռքը դրած էր անոր թեւին վրայ։ Միասին մեկնեցան սենեակէն, ուր Սիրանոյշ, Հայուհի՛ն, իր վերջին քունը մինակ կը քնանար, երեսը դարձուցած դէպի Հայաստա՛ն, դէպի Գարահիսա՛ր (das Gesicht nach Armenien gewendet, nach Karahissar)։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Վերջ)

զգուշական միջոցներ ձեռք առաւ : Բոլոր պաշտօնեաները կազմակերպել դիմակներ առացան : Հինգ հարիւր դիմակներ ղրկուած են Ամերիկայէն, հազար հատ ալ ճամբան են : Աւելի քան 40 միլիոն դիմակներ շինուած են Անգլիոյ մէջ, ինը միլիոնը միայն Լոնտոնի համար : Անհամար բազմութիւններ կարգի կը սպասէին դիմակներ ստանալու համար, ինչպէս պիտի ընէին եթէ հաց բաժնուէր :

Միւս կողմէ հազարաւոր բանուորներ գործի լծուած են, խրամներ փորելու համար հանրային պարտէզներու եւ հրապարակներու մէջ : Աշխատանքները կը շարունակուին գիշերն ալ :

*** Փարիզի մէջ ալ կարգադրութիւններ եղած են, կազմակերպել դիմակներ բաժնելու համար :

Նոր գանձատոմսեր եւ զէնքի սակը

Ելմտական նախարարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն, բացի 1938 մայիս 2ի օրէնքով նախատեսուած վեցամսեայ եւ տարեկան գանձատոմսերէն զատ, եռամսեայ սովորական գանձատոմսեր ալ շրջաբերութեան կը հանուին : Այս գանձատոմսերը կը բաղկանան 100, 500, 1000 եւ 5000 ֆրանքնոց կտրոններէ : Տարեկան տոկոսն է հարիւրին երեք :

Երկրորդ հրամանագրով մը ազգ. պաշտպանութեան պարտաթուղթերուն տոկոսը պիտի ըլլայ հինգ առ հարիւր :

Ուրիշ երկու հրամանագիրներով տարեկան 3 առ հարիւր տոկոս կը նշանակուի 75 – 105 օրուան սովորական գանձատոմսերուն համար, 3.50 առ հարիւր՝ վեցամսեայ եւ 4 առ հարիւր՝ միամեայ գանձատոմսերուն համար :

Գանք որ Ֆրանսա երկուքուկէսէն երեք առ հարիւրի բարձրացուց զէնքի սակը :

*** Քաղաքական տագնապին հետեւանքով, երկուշաբթի օր անհոգին քննակաւթեամբ ղրամ քաշուեցաւ սնդանաւորական հաստատութիւններէն եւ խնայողական սնտուկներէն : Ելմտական նախարարութիւնը անտեղի գտնելով այս խելագար խուճապը, նորէն կը յիշեցնէ թէ կառավարութիւնը որոշած է բացառիկ տնօրինութեանց չդիմել : Միւս կողմէ, ամէն դիւրութիւն կ'ընծայուի, որպէսզի քաղաքացիները կարենան իրենց ուզած տեղին վրայ դանձել ասանդ գումարները, թղթատարական չէքերը եւն. : Անոնք որ բնակավայր կը փոխեն, պարզապէս խնդրագիր մը տալով կրնան իրենց հաշիւը փոխանցել չէքի գրասենեակէ մը ուրիշ գրասենեակ մը :

Փարիզ տեղափոխուած կիներն ու մանուկները

Նախարարական խորհուրդի առջի օրուան նիստին մէջ, առողջապահական նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց Փարիզի կայաններէն հանուած կիներու եւ մանուկներու անդաւորման համար ձեռք առնուած միջոցներու մասին : Ետքոյ յայտնեց թէ հրահանգած է արագօրէն քննել զինուորական նպաստներու խնդրագիրները :

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ ձեռք առնուած միջոցները կը վերաբերին այն կիներուն եւ մանուկներուն որոնք պարպուած են Հիւսիսային-արեւելեան շրջաններէն, իբրեւ զգուշական միջոց :

Զօրաշարժ ամբողջ Եւրոպայի մէջ

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ կարեւոր պատրաստութիւններ տեսնուած են, ի նախատեսութիւն պատերազմի : Տասնեակ հազարաւոր բանուորներ գունդերու մէջ դասաւորուելով, ճշմարիտ ասպմափորձեր կատարած են վերջերս, ամբողջ երկրին մէջ, կանոնաւոր զինուորներու հետ : Այսպէս մարզուած են 35,000 երիտասարդներ Լէնինկրատի շրջանին մէջ, 6000 Եարոսլաւի մէջ, քանի մը հազար կեդր. Ասիոյ մէջ եւն. : Ուրիշ ասպմափորձեր ալ պիտի կատարուին բազմաթիւ շրջաններու մէջ :

Հակառակ թղթակիցը կը կարծէ թէ պահեստիներու մէկ մասն ալ դրօշի տակ առնուած է : Ամէն պարագայի մէջ, Մոսկուայի զօրանոցները մեծ մասով թափուր են եւ բազմաթիւ տեղափոխութիւններ կը կատարուին :

ՊԵԼՃԻՔԱ

Պելճիական կառավարութիւնը որոշեց լրացնել զգուշական միջոցները, դրօշի տակ առնելով վեց դասեր : Իւրաքանչիւր դաս կը բաղկանայ 50,000 զինուորէ, ուրեմն համագումար 300,000 հոգի : Այս զօրաշարժին շնորհիւ Պելճիա կրնայ պատերազմական վիճակի մէջ դնել սասը զօրաբաժին գործօն բանակէն եւ վերակազմել առաջին պահեստի վեց զօրաբաժինները :

*** Ազգերու Դաշնակցութեան բոլոր յանձնաժողովները իրենց նիստերը դադրեցուցին սեպտեմբեր 27ին, ժամը 5էն սկսեալ, որովհետեւ Զուիցերիոյ կառավարութիւնը որոշած էր բոլորովին մարել քաղաքին լոյսերը, հակօդային պաշտպանութեան փորձեր կատարելու համար :

Հսկողութիւն օտարականներու վրայ

Հանրօգուտ շինութեանց նախարարութիւնը պաշտօնական զեկոյցով կը տեղեկացնէ թէ՝ Հիւսիսային շրջանի եւ Փա-տը-Քալէի հանքագործներու օտարական կողմէ եղած դիմումի մը վրայ, նախարարութիւնը որոշած է ներքին եւ դատական նախարարներուն ուշադրութիւնը հրաւիրել « Ֆրանսայի եւ անոր վարչական կարգուսարքին թշնամի» օտարականներու վրայ : Զեկոյցը կը յիշեցնէ թէ այլեւս պէտք չէ կրկնուին վերջերս պատահած դէպքերուն պէս միջադէպեր եւ թէ անմիջական պատիժներ պէտք է տնօրինուին խռովայոյզ օտարազգիներու դէմ :

Ինչպէս յայտնի է, հազարաւոր լեհ բանուորներ կ'աշխատին Հիւսիսային շրջանի հանքերուն մէջ, տարիներէ ի վեր :

*** «Փարիզի «Քաղաքապետական Տեղեկատու»ն սեպտ. 27ի թիւին մէջ հրատարակեց նամակ մը, որ մտահոգութիւն կը յայտնէ երեք միլիոն օտարականներու դիրքի մասին : Նամակագիրը դիտել կուտայ թէ երբ ընդհանուր զօրաշարժ հռչակուի եւ բազմաթիւ Ֆրանսացիներ ճակատ մեկնին, այդ օտարականները կրնան «այս երկրին քաղաքականութեան եւ ճակատագրին տէր դառնալ խռովարարութեամբ եւ բռնութեամբ :» Եւ կ'աւելցնէ թէ «բազմաթիւ օտարականներ բացէ ի բաց կը խառնուին մեր գործերուն եւ կը պղտորեն միտքերը, բարոյական ահաբեկումով կամ նենգամիտ փափաքներով» :

Իբրեւ եզրակացութիւն, նամակագիրը կը պահանջէ որ ոստիկանական վերատեսչութիւնը անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնէ գոնէ Սէնի նահանգին մէջ :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՅ ՊՈԻԱՌԹԼՈՆԴԻ «Դ»ուս» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ գիշեր ժամը 8.30ին. ճաւաքատեղին. նոյն օրակարգով :

Լիոն

ԼԻՈՆԻ Երջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 30 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, 181 Քուռ Լաֆայեթ :

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան « Գոյամարտ Օրացոյց », գեղեցիկ եւ չքեղ տպագրութեամբ :

Բովանդակութիւն — Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի չիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, առացուածքներ եւ առածներ : Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ :

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Մնունդը» (նկար՝ Վ. Խաչատուրեանի) եռգոյն հայկական զոյգ եռագոյնով :

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արզումեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ :

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Յուշարձանով :

Թերթիկներուն մէջ գետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիմեանի, Սերէմճեանի, Վռամեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները :

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք :

Բացի մեր գործակալներէն՝ պատուէրները նկատի չեն առնուիր : Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Գայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏՕՆԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կը տօնուի Արարատի ճակատամարտի 20րդ տարեդարձը ինչպէս նաեւ Միութեան դրօշին պաշտօնական յանձնումը :

Կիրակի, 9 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Երրորդ Թաղապետարանի սրահին մէջ :

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԿ. Տ. ԹՕՓՃԵԱՆԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Գ. ԽՈՐԷՆԵԱՆ

Հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութիւնները, ինչպէս նաեւ հայ կազմակերպութիւնները եւ ֆրանսական նախկին պատերազմիկներու Միութիւնը :

Գեղարուեստական մաս բաժին, որուն կը մասնակցի Ֆրանսական Նախկին Պատերազմիկներու եւ Հաշմանդամներու Միութեան 60 հոգինոց նուագախումբը (Harmonie U. M. A. C.) :

Կ'երգեն Օր. ԾՈՎԻՆԱՐ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (Լիոնի Քոնսէրվաթուարէն) եւ Օր. ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԼԻՒԼԷՃԵԱՆ :

Լուսարձակով պիտի ներկայացուի Մուսա լերան քառասուն օրերու հերոսամարտէն դրուագներ :

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ԽՆՋՈՅՔ ԱՌԱՆՁԻՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

42, Rue des Petits Carreaux. Վարիչ Mr Pierre Marchall խմբապետ :

Étude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

59 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68-02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ գործեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ : Խորհրդակցութիւն իրաւագէտ ամէն տեսակ խնդիրներու. Առեւտրի գործեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ. Նաթիւրալիզասիոնի օրինական հաւաստիքներ եւ անունները փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում : Ամէն տեսակ գործերու խորհրդատուութիւն : Դատական քննութիւններ եւ մրցումներու պատրաստութիւն : [illegible] Փաստաթուղթ. [illegible] Գաղթականներու [illegible] յաճախորդներուն համար [illegible] եւ մէջնորդներ : Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 9—10 եւ 5—7 :

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ :

---

21 ԱԶԳԻ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

4000 ԳՐԱԳԷՏՆԵՐ, որոնք անդամ են գրագէտներու միջազգային միութեան եւ կը պատկանին 50 ազգերու, մասնաւորապէս անգլիացի, ֆրանսացի եւ չեխ, կոչ մը ուղղեցին իրենց գերմանացի եւ իտալացի պաշտօնակիցներուն, որպէսզի իրենց հետ միասնաբար մերժեն զինեալ միջամտութիւնը չեխական տագնապին մէջ, մանաւանդ որ ընդունուած են Գերմանիոյ պահանջները, համաձայն ազգերու ինքնորոշման իրաւունքին : Կոչը դիտել կուտայ թէ «գերման եւ իտալացի գրագէտները եթէ մերժեն արտայայտուիլ ի նպաստ խաղաղութեան, ուրացած պիտի ըլլան քաղաքակրթութիւնը, դաւաճանելով մարդկութեան եւ ջախջախիչ պատասխանատուութեան մը տակ իյնալով» :

ԷՆՔԻՒԻՐԻԷՆ կը հեռագրեն թէ նախարարական խորհուրդի որոշումով վեց հոգի գրկուեցան հպատակութենէ եւ արտաքսուեցան երկրէն, իբրեւ գործակալներ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի : Վտարուածներէն երկուքը Կովկասցիներ են, մին Վրացի, միւսը Ատրպէճանցի : Ասոնց դէմ եղած մեղադրանքը այն է թէ քարոզութիւն կը կատարէին բարեկամ պետութեան մը դէմ (Խ. Միութիւն) եւ կը ջանային յեղափոխական կազմակերպութիւն յառաջ բերել :

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

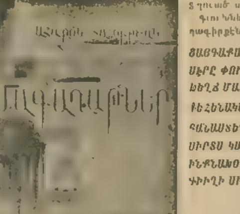

Փառաւորիչ հատոր մը. Գ. Դ. Տպուած ստահակութիւն օրինակ. Գնողները այս հոյակապ երկը գտնել գրավաճառներէն.—

ՑԱՑԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԳԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԿԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՈՅՋ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Damesme, PARIS

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐԹԻՍԱՂԷՄ, ԵՒ ԱՐՍԱՂԷՄ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան. Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը տպուած՝ վարդագոյն պաստառի թուղթի վրայ :

Գին, – ապսակ թուղթի վրայ ստուածները պիտի ծախուին 1 Յունուարի [illegible] մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, անկէ վերջ 7.50 ֆրանք : Վարդագոյն թուղթի վրայ տպուածները՝ 7,50 ֆրանք : Անոնք մեկ ճաշարի ապսպրանքի [illegible] ղրկել փոստի ծախք 0,60 ֆրանքի դրոշմաթուղթ Արտասահման 10 եւ 15 ֆրանք [illegible] : Դիմել՝ Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին

S. Diradourian 2 Rue Philippede Girard, Մարսէյլ

ԵՓՐԱՏ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

Ընկալեալ Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine Tél Observatoire 13 4[illegible]

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ :

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան ուտելիքներ : Միակ նպարավաճառը հանելի գործնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները

" ՇԻՐԱԿ ,,

Արեւելքի միակ իսկական օղին է : Ընդունուած ամէն ճաշակի : Առաջնակարգ զեցացուցիչ : պատրաստուած զուտ չամիչի [illegible] մով հայ ասանդական սեղանին վրայ

ՐԱՔԸ ՏԻԶԸ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառն պատրաստուած ճշմարիտ օղին է ՐԱՔԸ ՏԻԶԸ : Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ [illegible] կ'արկ [illegible] դիւրաւ կը [illegible] եւ որ վնասակար են առողջութեան : Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻԶԸ, որուն [illegible] կազդուրիչ եւ [illegible] համար [illegible] :

Dalakupeian 8 Rue Sultan[illegible]

Dépôt, 7 Rue de la Paix Marseille Tél Dragon 70–89

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Փայլածու Փընթեան, Ցակոբեան Գարօղլանեան եւ զաւակը Եարութիւն, Տէր Պօղոսեան, Տէր Յովէփեան (Արժանթէյ), Արթինեան, Գարօղլանեան, Քէօրօղլուեան, Հայրապետեան (Ցանսասէօ), Տ. Պետրոսեան (Ասնիէր), Փընթեան, Քէլլէճեան (Կ. Պոլիս), Արթինեան, Առաքելեան, Ավշարեան, Տ. Մեսրոպեան, Պէնլեան, Մոմջեան, Խալիճեան, Մասլաքեան, Ուշագլեան, Կէօզիւմեան, Պալըքճեան, Խօրադեան (Ֆրանսա), ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն մահը եւ շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որ անձամբ եւ գրաւոր ցաւակցեցան ինչպէս եւ հիւանդութեան պարագային ալ անձնուիրաբար խնամք տարին սիրելւոյն

ՅԱԿՈԲ ՓԸՆԹԵԱՆԻ

որ մահացաւ 43 տարեկան հասակին, 8 սեպտ., Մարսէյլի «Օթէլ Տիէօ» հիւանդանոցին մէջ, ուրկէ մարմինը փոխադրուեցաւ եւ ամփոփուեցաւ Սէն - Փիէրի գերեզմանատունը սեպտ. 10ին :

20 Սեպտ. 1938, Մարսէյլ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Մարաշցի Անտոն Պալճեան եւ իր կինը Ցուլանեան, Զէյթունցի, Հալէպէն եկած Մարսէյլ թուականին, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին : Իմացնել H. Issayan. 38 Rue du Mesnil, Asnières (Seine) :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Ժողովածու)

Ա. Հատոր.— Արտասահմանի գրողներ : «Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ» Մասնաճիւղը թիւ 11 : Գին 5 ֆրանք (Ֆրանսա, գաղութներ, Պալքաններ) : Ուրիշներ երկիրներ [illegible] : Հասցէ.— M. Barsamian. Rue Marcadet, Paris (18) : 5–[illegible]

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 74

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

VENDREDI 30 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3848

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՅԱՆՈՒՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ

Այսպէս ուրեմն, կարելի եղաւ ելք մը գտնել, մեծապատերազմ, գերագոյն փորձ մը կատարելու համար, յանուն խաղաղութեան։

Չորս վարչապետներուն խորհրդակցութեան լուրն իսկ բաւական եղաւ սփոփելու միլիոնաւոր քաղաքացիներ, որոնք խոր անձկութեամբ կը սպասէին Հիթլէրի սպառնալիքին գործադրութեան։

Աւելորդ է գուշակութիւններ փորձել, Միւնիխի խորհրդակցութեանց ելքի մասին։ Կարեւորը այն է որ՝ Անգլիոյ վարչապետին եւ Մ. Նահանգներու նախագահին անվհատ ճիգերն ու բարոյական ճնշումը, Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի մտերմական խօսակցութիւնը — 45 վայրկեան հեռաձայնով — ճամբան հարթեցին, գերագոյն փորձ մը կատարելու համար, յանուն խաղաղութեան։

Ենթադրութիւններն ու զրոյցները իրար կը հրմշտկեն, Միւնիխի տեսակցութեան առթիւ։ Կարծողներ կան թէ կարելի պիտի ըլլայ համոզել Հիթլէրը որ գերմանական երկրամասին գրաւումը յետաձգէ հոկտեմբեր 15ին կամ նոյեմբեր 1ին։ Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Թերեւս հաւանի անգլօ-ֆրանսական կամ միջազգային զօրքի մը հսկողութեան յանձնել վիճելի շրջանը, մինչեւ որ բանակցութիւնները վերջանան։

Բան չխօսական տագնապէն զատ, անշուշտ չորս վարչապետները պիտի խորհրդակցին նաեւ ընդհանուր հարցերու մասին, փորձելով քառեակ համաձայնութիւն մը, ինչպէս կ՚առաջարկէին Պերլին եւ Հռոմ, երկար ատենէ ի վեր։ Այդ ծրագրին իրագործումը կրնայ նոր անակնկալներ ստեղծել, մասնաւորապէս խախտելով գանազան դինակցութիւններ, եւ մեկուսացնելով Խ. Միութիւնը։ (Ուշագրաւ չէ՞ անոր բացակայութիւնը Միւնիխի մէջ)։

Թողո՛նք ենթադրութիւնները, արձանագրելով սփոփարար ձեռնարկը,— յանուն խաղաղութեան։

ՄԵԾ ԳՈՀՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԼԱՒԱՏԵՍ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պ. Տալատիէ, որ պատրաստուած էր երկար եւ ծանրակշիռ ճառ մը խօսելու, գոհացաւ հետեւեալ ձայնասփիւռ յայտարարութեամբ, իմացած ըլլալով Միւնիխի ժողովը.

— «Խոստացած էի հրապարակային զեկուցում մը տալ միջազգային կացութեան մասին։ Սակայն, կէսօրէ վերջ, գերմանական կառավարութեան կողմէ հրաւէր ստացայ հանդիպում մը ունենալու վաղը, Միւնիխի մէջ, Հիթլէրի, Մուսոլինիի եւ Չէյմպըրլէնի հետ։ Ընդունեցի հրաւէրը։

Այսպիսի կարեւոր խօսակցութեան մը նախօրեակին, հարկ կը համարիմ յետաձգել տալիք բացատրութիւններս։ Բայց մեկնելէ առաջ, պարտք կը նկատեմ շնորհակալութիւն յայտնել Ֆրանսայի ժողովուրդին՝ իր կորովի եւ ազնուական ընթացքին համար։ Պարտք կը նկատեմ շնորհակալութիւն յայտնել նաեւ այն Ֆրանսացիներուն՝ որոնք դրօշի տակ կանչուեցան, իրենց պաղարիւն եւ վճռական ընթացքին համար, որուն ապացոյցը տուին անգամ մըն ալ։ Դժուար է իմ առաքելութիւնս։ Վէճին առաջին օրէն սկսեալ, երբեք չդադրեցայ աշխատելէ՝ պաշտպանելու համար խաղաղութիւնը եւ Ֆրանսայի կենսական շահերը։ Վաղը պիտի շարունակեմ այդ աշխատանքը ազգին հետ համախորհուրդ»։

*** Պատերազմական նախարարութիւնը նոր հրամանագիր մը հրատարակեց, որով զէնքի տակ կ՚առնուի պահեստիներու նոր շարք մը,— անոնք որոնց տետրակներուն վրայ նշանակուած է «Թիւ 8»։

*** Երեսփ. ժողովի աջակողմեան խմբակցութեանց ներկայացուցիչները նորէն ներկայացան վարչապետին, ինչպէս եւ հանրապետութեան նախագահին, իրենց մտահոգութիւնները յայտնելու եւ խորհրդարանին վերաբացումը պահանջելու համար։ Վարչապետը անհրաժեշտ լուսաբանութիւնները հաղորդելով, հաւաստեց թէ կառավարութիւնը ընդհ. զօրաշարժ պիտի չհրատարակէ, ոչ ալ ուրիշ բացառիկ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, անխուսափելի դարձնելով պատերազմը, առանց նախապէս խորհրդարանին հաւանութիւնն առնելու։

Նախկին վարչապետ Պ. Ֆլանտէն, որ խորհրդարանին անմիջական վերաբացումը կը պահանջէ, պատերազմը խափանելու եւ Գերմանիոյ հետ հաշտուելու համար, բուռն յայտարարութիւն մը հրատարակեց Տորիոյի թերթին՝ «Լա Լիպէռթէ»ի մէջ։ Ոստիկանութիւնը գրաւեց թերթը։ Յայտարարութիւնը փակցուած էր նաեւ պատերուն վրայ, բայց պատռեցին։ Ձեռքի տակ չունենալով յայտարարութիւնը, տեղական թերթէ մը կը քաղենք հետեւեալ տողերը.

— «Ֆրանսացի ժողովուրդ, կը խաբեն քեզ։ Ես միմիայն կը խիզախեմ ըսել քեզի այս բանը ճիշդ այն պահուն երբ այնքան բորբոքած են կիրքերը... Զանազան թաքուն ուժեր պատերազմի կը մղեն երկիրը եւ խարդախութիւններ կը կատարեն յանուն հայրենասիրութեան...»։

*** Միւնիխի խորհրդաժողովին լուրը մեծ սփոփանք պատճառեց մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, ուր ընդհանուր մտահոգութիւն կը տիրէ մասնաւորապէս մէկ շաբաթէ ի վեր։

*** Երէկ, ժամը 3ին, երբ կը գումարուէր Միւնիխի ժողովը, հազարաւոր այրեր եւ կիներ դադրեցուցին աշխատանքը եւ մէկ վայրկեան լռութիւն պահեցին, յաջողութիւն մաղթելով յանուն խաղաղութեան։

*** Տոլարը 38.90ի բարձրացաւ Փարիզի սակարանին մէջ, անգլիականը՝ 178.90ի։ Ֆրանքն ալ ամուր է։

*** Միւնիխի ժողովը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց նաեւ Ազգաժողովին մէջ, ինչպէս եւ Պերլինի, Հռոմի եւ Ամերիկայի մէջ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԱՍՊԱՐԷԶ ԿԸ ՆԵՏՈՒԻ ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆԻ ԵՒ ՌՈԶՎԷԼԹԻ ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՀԻԹԼԷՐ ԵՐԷԿ ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԻՐԵՑ ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆԸ, ՄՈՒՍՈԼԻՆԻՆ ԵՒ ՏԱԼԱՏԻԷՆ, ՄԻՒՆԻԽԻ ՄԷՋ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵՆԷՆ ԿՈՒԼԱՐ, ԵՐԲ ԻՄԱՑԱՒ ԱՅՍ ԼՈՒՐԸ, ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ ԽՕՍԱԾ ԱՏԵՆ

Լոյսի շող մը եւս, ճիշդ այն պահուն երբ ամէն յոյս կորսուած կը համարուէր։

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, վերջին պահուն կը յուսացուէր թէ Մուսոլինի վճռական դեր մը կրնայ կատարել, իր միջնորդութիւնը առաջարկելով կամ պայմանաժամը չահելով։

Այդ ձեռնարկը կատարուած է արդէն, յանգելով խորհրդաժողովի մը, որ գումարուեցաւ երէկ, Միւնիխի մէջ, մասնակցութեամբ Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վարչապետներուն։ Ամբողջ աշխարհ խորունկ սփոփանք մը զգաց այս աւետաբեր լուրին վրայ եւ հիմա անհամբեր կը սպասէ վերջնական արդիւնքին։ Ամէն պարագայի մէջ, առ այժմ փարատած է պատերազմի մղձաւանջը, որ երթալով կը թանձրանար, 24 ժամ մնացած ըլլալով Հիթլէրի սահմանած պայմանաժամին, 1 հոկտեմբեր (վաղը)։

Ի՞նչպէս տեղի ունեցաւ այս բարենշան իրողութիւնը։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈԶՎԷԼԹԻ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ

Չորեքշաբթի առտու անընդհատ կը բանէր դիւանագիտական մեքենան։ Անգլիոյ խորհրդարանը վերաբացուած ըլլալով, մարդիկ անձկութեամբ կը սպասէին վարչապետին գերագոյն յայտարարութեան։ Նոյն իրիկունը ծանրակշիռ յայտարարութիւններ պիտի ընէր նաեւ Ֆրանսայի վարչապետը։ Կրակոտ ճառ մըն ալ պատրաստած էր Տոքթ. Կէօպէլս, Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարը։ Պիտի խօսէր նաեւ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը, Զօր. Սիրովի։ Մէկ խօսքով, ամէնքն ալ փոթորիկի մը կը սպասէին։ Մանաւանդ որ, Հիթլէր որոշած էր ընդհանուր զօրաշարժ հրատարակել նոյն օրը։ (Գերմանական գործակալութիւնը ուշ ատեն հերքեց այդ լուրը, ինչպէս եւ այն տեղեկութիւնը թէ նոր պայմանաժամ տրուած է մինչեւ հինգշաբթի ժամը 14, բայց հեռագրական գործակալութիւնները եւ կարեւոր թղթակիցներ կը պնդեն թէ երկու լուրերն ալ ճիշդ էին, եւ գործադրութիւնը յետաձգուեցաւ վերջին պահուն)։

Արդ, ի՞նչ կ՚անցնէր կը դառնար այդ ճակատագրական օրը, չորեքշաբթի առտու։

1. Պերլինի ֆրանսական դեսպանը երկար տեսակցութիւն մը կ՚ունենար Հիթլէրի հետ, անոր հաղորդելով Ֆրանսայի տեսակէտը օրուան տագնապի մասին։ Միեւնոյն ատեն արտաքին նախարարը շարունակ հաղորդակցութեան մէջ ըլլալով Լոնտոնի հետ, Պերլինի դեսպանին կը հաղորդէր նոր թելադրութիւններ, չեխական հողերու գրաւման մասին։

2. Հռոմի անգլիական դեսպանը իր կարգին տեսակցութիւն մը կ՚ունենար Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ եւ անոր կը յանձնէր Պ. Չէյմպըրլէնի մէկ հեռագիրը որ սփիւռքաբար կը խնդրէր Մուսոլինիէն բարեխօսել Հիթլէրի մօտ, ի սէր խաղաղութեան։ (Առտուան ժամը 10.30)։ Մէկ ժամ վերջը, դեսպանը երկրորդ տեսակցութիւն մը կ՚ունենար կոմս Չիանոյի հետ, աւելի յայտ տեղեկութիւններ հաղորդելով Չէյմպըրլէնի առաջարկներու մասին։ Այս առթիւ իրեն հաղորդուեցաւ թէ հրահանգներ տրուած են Պերլինի իտալական դեսպանին որ իմացնէ Հիթլէրի թէ Իտալիա իր յանձնառութիւնները կատարելով հանդերձ, կը յուսայ թէ կարելի է գոնէ 24 ժամ յետաձգել Գերմանիոյ ծրագրած գործողութիւնը, խորհրդակցելու համար շահակից պետութեանց հետ։

3. Նախագահ Ռոզվէլթ անձնական նամակ մը կը գրկէր Մուսոլինիի, բացի այն գերագոյն կոչէն որ ուղղուած էր Հիթլէրի եւ որու մասին խօսած էինք երէկ։ Նախագահին քարտուղարը կ՚ըսէ թէ այդ նամակը բացարձակապէս անձնական ըլլալով, չի կրնար յայտնել բովանդակութիւնը։ Իրազեկներու կարծիքով, նախագահը յիշեցնելէ վերջ եւրոպական պատերազմի մը ահաւոր հետեւանքները, կը խնդրէր Մուսոլինիէն իր ազդեցութիւնը ի գործ դնել, վէճը բանակցութիւններով կամ ուրիշ խաղաղ միջոցներով լուծելու համար։ Մուսոլինի այս առթիւ շնորհակալութիւն յայտնեց ամերիկեան դեսպանին, Պ. Ռոզվէլթի վստահութեան համար։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ 45 ՎԱՅՐԿԵԱՆ ԿԸ ԽՕՍԻ ՀԻԹԼԷՐԻ ՀԵՏ

Այս սփիւռքական ձեռնարկներէն անմիջապէս վերջը, Մուսոլինի հեռաձայնը բացաւ ժամը 12ին 5 մնացած, եւ ամբողջ 45 վայրկեան խօսելով Հիթլէրի հետ, համոզեց զայն որ գոնէ 24 ժամ յետաձգէ ընդհանուր զօրաշարժը, որպէսզի կարելի ըլլայ նոր փորձ մը կատարել, խաղաղութիւնը փրկելու համար։

Հիթլէր հաւանեցաւ եւ անմիջապէս հեռագիրներ ուղղեց Մուսոլինիի, Չէյմպըրլէնի եւ Տալատիէի, զանոնք ժողովի հրաւիրելով Միւնիխի մէջ, հինգշաբթի առտու ժամը 11ին կամ կէսօրէն վերջը, 3ին։ Երեք վարչապետները սիրայօժար ընդունեցին հրաւէրը, եւ անմիջապէս ճամբայ ելան, Մուսոլինի՝ կառախումբով, Տալատիէ եւ Չէյմպըրլէն՝ օդանաւով։

Այս պատմական ժողովը գումարուեցաւ Միւնիխի արդիական շէնքերէն մէկուն մէջ, ուր Հիթլէր կը բնակի երբեմն։

Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ կարելի պիտի ըլլայ համաձայնութիւն մը յանգիլ, Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանին գրաւման ձեւակերպութեանց մասին։ Պերլինի պաշտօնական գործակալութիւնը այս առթիւ նորէն կը յիշեցնէր թէ խնդիրը յետաձգում չի կրնար վերցնել, եթէ ոչ ուրիշ բանի գոնէ Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութեանց պատճառով։ Այս առթիւ կ՚աւելցնէր թէ Առաջնորդը կ՚ուզէ վերջին փորձ մը կատարել, խաղաղօրէն առնելու համար գերմանական հողերը։

Լոնտոնի չեխական դեսպանը իմանալով խորհրդաժողովին լուրը, հարցուց Անգլիոյ վարչապետին թէ իր երկիրն ալ իրաւունք չունի՞ ներկայացուցիչ մը ղրկելու։ Վարչապետը պատասխանեց թէ այդ մասին պիտի խօսի նախագահ Պենէշի հետ։

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս ըսինք, Անգլիոյ երեսփ. ժողովը բացուեցաւ չորեքշաբթի կէսօրէն վերջը, լսելու համար վարչապետին զեկուցումը օրուան տագնապի մասին։

Աննախընթաց տեսարան մը կը ներկայացնէր այս ժողովը, յիշեցնելով պատերազմի օրերը։ Անգլիոյ խորհրդարանին ժամանակակից պատմութեան մէջ միայն երկու երեք պարագաներ կան որ կը յիշեցնէին չորեքշաբթի օրուան պատկերը։ Առաջինը՝ 1914 օգոստոս, երբ արտաքին նախարար Սըր Էտուըրտ Կրէյ կը յայտարարէր թէ Անգլիա քանի մը ժամէն պատերազմ պիտի հրատարակէ Գերմանիոյ դէմ։ Երկրորդը՝ 1936 դեկտեմբեր, երբ Էտուըրտ Ը. կը հրաժարէր գահէն, կամաւոր աքսորի դատապարտելով ինքզինքը։ Եւ վերջապէս 1918 նոյեմբեր, երբ զինադադար կը հռչակուէր։

Անսովոր բազմութիւն մը խռնուած էր խորհրդարանին մէջ եւ ամէնքն ալ կը կարծէին պատերազմը անխուսափելի է մինչեւ շաբաթ։

Պ. Չէյմպըրլէն իր յայտարարութիւնն սկսաւ խորապէս յուզուած։ Գոյնը նետած էր եւ յաճախ ձայնը կը դողար, երբ կը պարզէր տագնապին ծագումն ու զարգացումը։ Մանրամասնօրէն պատմեց լորտ Րընսիմէնի անդուլ ջանքերը, հաշտեցնելու համար Գերմանները եւ չեխական կառավարութեան տեսակէտները, օգոստոս 21ի ծրագիրը, յաճախադէպ ընդհարումները սահմանին վրայ, կացութեան յարաճուն ծանրացումը, գերմանական զօրքին շարժումները օգոստոս 31ին, Ֆրանսայի ձեռք առած միջոցները, Պերլինի անգլիական դեսպանին խիստ ազդարարութիւնները՝ Անգլիոյ դիրքի մասին, եթէ յարձակում կատարուէր Չեխոսլովաքիոյ վրայ։ Սեպտեմբեր 1ին բրիտանական դեսպանը տեսակցելով Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ, նորէն կը յիշեցնէր Անգլիոյ դիրքը։ Միեւնոյն ատեն լորտ Րընսիմէն կը ջանար համոզել Պ. Պենէշը որ վերսկսին բանակցութիւնները։ Նիւրընպէրկի համագումարին առթիւ ալ բրիտանական դեսպանը միշտ կը յիշեցնէր թէ Անգլիա պիտի հարկադրուի միջամտել, եթէ կացութիւնը ծանրանայ։ Սեպտեմբեր 9ին դահլիճը նիստ գումարեց եւ կարգ մը զգուշական միջոցներ ձեռք առնուեցան։ Սեպտեմբեր 11ին վարչապետը յայտարարութիւններ ըրաւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի գործակցութեան մասին։ Բայց Նիւրընպէրկի ճառը «անմիջական եւ ցաւալի» ազդեցութիւն գործեց Զուտէթներուն վրայ եւ նոր ընդհարումներ պատահեցան չեխական ոստիկանութեան հետ։ Լորտ Րընսիմէնի միջնորդութիւնը ձախողեցաւ։ Սեպտեմբեր 14ին Հէնլայն յայտարարեց թէ իրենց սկզբնական ծրագիրը այլեւս անբաւական է եւ թէ իրենք ինքնորոշման իրաւունք կը պահանջեն։ «Սեպտեմբեր 14ի իրիկունը կացութիւնը այնքան տագնապալի էր որ կը կարծուէր թէ գերմանական զօրքը կրնայ Չեխոսլովաքիա մտնել։ Ամէն պարագայի մէջ, գերմանական զօրքին կողմէ արշաւանք մը կրնար Ֆրանսան մղել օգնութեան հասնելու Չեխոսլովաքիոյ, իբրեւ զինակից, եւ այսպէս յառաջ բերել եւրոպական պատերազմ մը ուր մեր երկիրն ալ պիտի մղուէր աջակցելու Ֆրանսայի։ Այս պարագաներուն մէջ, վճռեցի թէ հասած է ժամանակը գործադրելու ծրագիր մը որու մասին կը մտածէի երկար ատենէ ի վեր»։

ՀԻԹԼԷՐ Կ՚ՈՒԶԷՐ ԱՐՇԱՒԵԼ

Պ. Չէյմպըրլէն յետոյ պատմեց իր առաջին տեսակցութիւնը Հիթլէրի հետ, Պէրխթէսկատէնի մէջ (15 սեպտ.), եւ այդ առթիւ

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՅԼԱԶԱՆ ՈՒ ԾԱՆՐ ՀԱՐԿԵՐ

Տուր, տուր, տուր...

(Մասնաւոր թղթակցութիւն «Հայրենիքի»)

Ա.

Այս միջոցիս Թուրք մամուլին մէջ շատ կը խօսուի գործառնութեան տուրքի տագնապի մը մասին։ Մօտ 700 արհեստաւորներ Պոլսոյ մէջ քանդած են իրենց մեքենաները, իբրեւ բողոքի նշան տուրքի յաւելման դէմ։ Իրար անցաւ Պոլսոյ իշխանութիւնը եւ սկսաւ քննութիւն կատարել։ Անգարայէն ալ երեք պաշտօնեաներ եկան՝ յատկապէս՝ խնդիրը քննելու համար։

Շատ հետաքրքրական է դէպքը, իբրեւ նշանը տնտեսական այն զարհուրելի տագնապին, որուն մէջ կ'ապրի, կը մրկի Նոր Թուրքիան, տարիներէ ի վեր։ Հետեւաբար կ'արժէ քիչ մը լայնօրէն պարզել զայն։

×

Տուրքերու ընդհանուր դրութեան անցնելէ առաջ, ներկայացնեմ գործառնութեան տուրքի տագնապը, աւելի ճիշդ՝ գործադուլը, քանի որ եղածը ուղղակի ցոյց մըն է։

Բազմաթիւ այլ տուրքերու կարգին, Թուրքիոյ մէջ կան նաեւ սպառման (իսթիհլաք) եւ գործառնութեան (մուամէլէ) անունով երկու մասնաւոր տուրքեր։

Այս տուրքերը հաստատուեցան 1937ին եւ անկէ ի վեր կը շարունակուին զանազան ձեւափոխումներով։

Ինչպէս անունէն կը հասկցուի, սպառման տուրք կը գանձուի այն բոլոր բաներէն զորս կը սպառէ ժողովուրդը։ 1927ին փորձեցին գանձումը ընել գնումներու առեն։ Տպուեցան սուղով երկուքի բաժնուած մասնաւոր դրոշմաթուղթեր։ Յանութեան մը եթէ ապրանք մը ծախէ, պարտաւոր է դրոշմաթուղթին մէկ մասը կտրել եւ վրան փակցնել։ Միւս մասն ալ կը պահէ, որպէսզի կառավարական քննիչը կարենայ հակակշիռ կատարել։

Բայց միայն խանութպանները չէին որ ենթակայ էին այս պարտաւորութեան, այլ բոլորը։ Ընկալագի՞ր պիտի տաս ոեւէ գումարի, օրինակ 1—2 ոսկիի համար,— սպառման դրոշմաթուղթ փակցնելու ես։ Սեխ կամ ձմերո՞ւկ կը ծախես,— փակցնելու ես։ Կատակ չեմ ըներ։

Ղալաթիոյ մէջ կայ փուռ մը, որ պօղաչա կը շինէ,— տեսակ մը կարկանդակ, շինուած ալիւրով, իւղով եւ պանիրով, կամ առանց պանիրի։ Արդ, տիի մեծութեամբ այս կարկանդակներն ալ ենթակայ էին դրոշմուելու պարտաւորութեան, եւ երբ պատահեցաւ որ հատ մը ծախուի առանց դրոշմուելու, «Ճումհուրիէթ» պարոգ սկսեց հրատարակել դէպքը, տալով այդ պօղաչէներին եւ պակաս դրոշմաթուղթին լուսանկարները։

Գործը այնքան ծայրայեղութեան եւ ծիծաղելիութեան վերածուեցաւ, որ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ ջնջել այդ տուրքը։ Իրականին մէջ միայն ձեւը փոխուեցաւ։ Փոխանակ վաճառումներու առեն տուրքը գանձելու եւ այսպէս դժուար դիրքի մը մատնուելու, կառավարութիւնը որոշեց բուն իսկ տեղէն կատարել գանձումը, տուրքի ենթարկելով նախանիւթը։ Օրինակ, ինչո՞ւ պօղաչայէն տուրք առնել, երբ կարելի է առնել յաղկացուցիչ նիւթերէն,— ալիւր, իւղ, պանիր եւայլն։

Այլ խօսքով՝ ուղղակի տուրքը դարձաւ անուղղակի, տեսանելի գանձումը վերածուեցաւ անտեսանելի գանձման։ Եւ ժողովուրդը չունի առաւ, այն միամիտ հաւատքով թէ ազատեցաւ սպառման տուրքէն։ Մինչդեռ, միայն անոր ձեւը փոխուեցաւ ու փոխանակ խանութներու, հիմա մաքսատան կամ մթերանոցներու մէջ կը գանձուի տուրքը···։

×

Այսպէս, ուրեմն, երբ ծախուի ոեւէ ապրանք,— սկսեալ ալիւրէն մինչեւ իւղ, շաքար, ատաղձ եւն.— կառավարութիւնը կը գանձէ գումար մը, որուն համեմատութիւնը փոփոխական է եւ երբեմն մինչեւ հարիւրին 40ի կը հասնի (օրինակ՝ ատաղձին համար)։

Բայց ասով չի վերջանար գործը։ Անկէ յետոյ կը սկսի գործառնութեան՝ շինութեան տուրքը։ Օրինակ մը տանք, աւելի լաւ հասկցնելու համար։

Խաւաքարտէ տասի շինող էք։ Երբ հրապարակէն խաւաքարտ կը գնէք, արդէն իսկ կը վճարէք սպառման տուրքեր որ աւելցած է ապրանքին գինին վրայ։

Բայց երբ տասի շինէք, պարտաւորուած էք վճարել նոր տուրք մը, որ կը կոչուի գործառնութեան տուրք։ Եւ որպէսզի կառավարութիւնը կարենայ հակակշիռ գործ ընել, ժամանակ սահմանի մը մէջ արձանագրելու էք գործառնութիւնները, այսինքն շինուած ու ծախուած տասիներուն քանակը։

Մեր տասին օրինակ մըն է։ Իրականին մէջ, այս տուրքին ենթակայ են այն բոլոր հաստատութիւնները, որ բան մը կը շինեն, նախանիւթ մը կը ձեւափոխեն, սկսեալ ջաղացքներէն մինչեւ ամէն կարգի գործարաններ։

Մինչեւ հիմա գործառնութեան տուրքին ենթակայ էին միայն այն հաստատութիւնները, որոնց մոթօրները 5 ձիու ուժէն վեր էին եւ աշխատցուած բանուորներուն թիւն ալ՝ տասնէն վեր։ Այլ խօսքով՝ միայն մեծ հաստատութիւնները ենթակայ էին, իսկ փոքրերը զերծ էին, իբրեւ սպառողական կարօտ։

Թիւրիմացութեան տեղի չտալու համար, ճշդեմ թէ անոնք կան շարք մը տուրքեր զոր կը վճարեն նաեւ փոքր արհեստաւորները։ Այստեղ կացութիւնը կը վերաբերի միայն գործառնութեան տուրքին։

Կառավարութիւնը՝ որուն ամբողջ գործն է անդադար նոր հարկեր դնել, վերջերս որոշեց գործառնութեան տուրքը տարածել անխտիր բոլոր հաստատութեանց եւ արհեստաւորներուն վրայ, ինչ ալ ըլլայ մոթօրին ուժը կամ բանուորներուն թիւը։ Ժամանակին դիմումներ կատարուեցան, բայց ոեւէ արդիւնք չտուին, եւ օրէնքը դարձաւ վերջնական, գործադրելի 1 Օգոստոս 1938էն սկսեալ։

Տեսնելով որ ճար չկայ, արհեստաւորները սկսան քանդել իրենց մոթօրները, զերծ մնալու համար նոր տուրքէն։ Առաջներն ինչ որ կ'ընէին մեքենայով, ասկէ վերջ պիտի ընեն ձեռքով···

Այսպէս, համաձայն Թուրք թերթերուն (30 Յուլիս 1938), միայն Պոլսոյ մէջ մինչեւ Յուլիս 29, մոթօր գործածելէ դադրած են 650 արհեստաւորներ, որոնց 200ը՝ թորիչներ (մետաքսի կազմածներու ձեւ տուող), 250ը՝ ատաղձագործ, 70ը՝ թի շինող, 30ը՝ կոճակ շինող, 150ը՝ զանազան։

Ի՞նչ զանգատներ ունին այս խեղճ ու կրակ արհեստաւորները։ Ծանօթական է յսել՝ գաղափար կազմելու համար տուրքերու ծանրութեան մասին։

Տոմար պահելու պարտաւորութեան ենթարկուած աշխատանոցներու տէրերուն մեծ մասը կը նախընտրէ քանդել մոթօրները։ Այս կացութեան առջեւ, Թորիչներ, ատաղձագործ եւ կոճակագործ արհեստաւորները դիմեցին Արհեստակցական Միութեան եւ մեծ ժողով մը գումարեցին։ Ժողովէն վերջ բաժնեցաւ թէ Ուզուն Չարշըի 230 թորիչներէն 190ը որոշած են քանդել իրենց մեքենաները եւ թէ մէկ շաբթուան մէջ 40ի մօտ հաստատութիւններ քակած են իրենց մեքենաները եւ սկսած են ձեռքով ու ոտքով բանող «տէզկեահներով» աշխատիլ («Ճումհուրիէթ», 29 յուլիս 1938)։

Նոյն թերթին համաձայն (6 Օգոստոս 1938) ծխախոտ շինողներու կողմէ պատուիրակութիւն մը ներկայացած է թերթին խմբագրատունը եւ յայտնած թէ «իրենք զատ զատ խանութներու մէջ կը գործեն եւ բանուոր չեն աշխատցներ, այլ իրենք են գործատուն···»։

Ատաղձագործներու միութիւնն ալ Օգոստոս 5ին դիմած է Տրմտական կուսակալութեան եւ գանգատած։

Ատաղձագործները զաւազան, տակառ, թի, թռչունի վանդակ, աթոռ, փայտէ մանեակ եւ այլ խոնր շինողներ երբ ենթարկուին գործառնութեան տուրքի, «մոթօրները պիտի քանդեն եւ արդէն չզարգացած այդ ճիւղը նախնական ձեւի մը պիտի վերադառնայ»։

Պատուիրակութիւնը դիտել տուած է թէ փայտի վրայ աշխատողները արդէն իսկ ՀԱՐԻՒՐԻՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԵԱՄԲ ՏՈՒՐՔ ԿԸ ՎՃԱՐԵՆ ՆԱԽԱՆԻՒԹԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ։ Հետեւաբար խնդրած են զերծ կացուցանել գործառնութեան տուրքէն, իսկ մինչ այդ՝ միանուագ տուրքի մը ենթարկուիլ, փոխանակ տոմար պահելու պարտաւորութեան ենթարկուելու (Ճումհուրիէթ, 6 օգոստ. 1938)։

Ինչպէս կը տեսնուի, ատաղձագործներ արդէն իսկ հարիւրին 40 տուրք կը վճարեն իր գործածած ատաղձին համար եւ հիմա կը պարտադրուի նոր տուրք մը տալու, հարիւրին 10—12 համեմատութեամբ։ Միաժամանակ մասնաւոր տոմարակալ պահելու եւ գործառնութիւնները կրկնատոմարով արձանագրելու։

Ահիկա արդէն վեր է ուժէն խեղճ արհեստաւորի մը, որ յաճախ բոլորովին մինակը կ'աշխատի, կէս կամ մէկ ձիու ուժ ունեցող «մոթօրով» մը։

Երեւակայեցէք, դարձեալ, որ թռչունի վանդակ շինողները անգամ ենթակայ են այս ծանր հարկադրանքին, այսինքն պէտք է երկու անգամ տուրք տան նիւթի մը համար եւ կրկնատոմար հաշիւ պահեն···։

Հաշուակալութեան անպատեհութիւնը հոն չէ միայն որ աւելորդ ծախսի կ'ենթարկէ արհեստաւորը։ Բերենք կը կորսնցնեն եւ հաշուակալ մը կը վարձեն։ Բուն ցաւը հոն է որ, այդ ձեւով դուռ կը բացուի տուրքէն շատ աւելի ծանր ծախսերու, քանի որ կառավարական քննիչը միշտ կրնայ սխալ մը գտնել տոմարին մէջ, չեղեալ նկատել զայն եւ ուզածին պէս գնահատել բրած շահը եւ հետեւաբար վերկարելիք տուրքը։

Ահա թէ ինչո՞ւ ատաղձագործները խնդրած են գոնէ տեսակ մը տոմար բանելու հարկադրանքէն ազատել զիրենք, միանուագ, այսինքն որոշ տուրք մը սահմանելով իրենցմէ։ (Այս մասին աւելի հանգամանօրէն կը խօսիմ յաջորդ թղթակցութեամբ, երբ քննեմ տուրքերու ընդհանուր դրութիւնը)։

×

Աւելորդ է ըսել թէ տագնապը միայն Պոլսոյ յատուկ չէ, այլ ամբողջ երկրին։ Միակերպ չնմանցելու համար, միայն մէկ բողոք արձանագրեմ։

Առափնալքէն ընթերցող մը կը գրէ «Ճումհուրիէթ»ի (5 Օգոստոս 1938)։

Գործառնութեան տուրքի վերջին փոփոխութեան հետեւանքով, Թուրքիոյ բոլոր անկիւններու գտնուող փոքր արհեստաւորները ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՓԱԿԵՑԻՆ իրենց 5 ձիու ուժով մոթօրները եւ ԳՈՑԵՑԻՆ իրենց աշխատանոցները, որ մէջտեղ բերած էին շատ մեծ զոհերով եւ աշխատանքով։ Որովհետեւ չեն կրնար մրցիլ արդիական եւ մեծ գործարաններուն հետ, որոնք ամբողջովին կ'օգտուին մաքսազերծութենէն եւ կրնան հարիւրին երեսուն աւելի աժան ապրանք արտադրել։

Եւ խորհիլ որ ասոնք հրապարակով բասանծներ են։ Ինչե՞ր, ինչե՞ր չեն ըսեր արհեստաւորները առանձնաբար կամ մտերմական շրջանակներու մէջ, երբ չկայ կառավարութենէն հետապնդուելու վախը։ Ուղղակի կը հայհոյեն մեծերուն, որովհետեւ մաքսէ զերծ եղող այդ «մեծ գործարաններ» կը պատկանին մեծերուն,— էջ լաթոփիան, նախարար, պգերեցիկ գիրքեր։

ՅՈ՞Ւ ԵՐԹԱՍ, ԵՒՐՈՊԱ ԴԷՊԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄ։

2.

Աւստրիոյ կցումէն վերջ, գերմանական գործարանները ապահովուա՞ծ են նախանիւթով աւելի քան գերմանական սառմօքսները՝ անդանիւթով։ Նոյնիսկ փայտի կողմէ, Ադոլֆ Հիթլէրի այդ գործը չկրցաւ Գերմանիան ազատագրել արտասահմանի կախումէն։ Դանուբեան շրջանի Ալպեան անտառները 1.700.000 թոնայէն աւելի առաւել արտադրած չունին։ Արդ, գերմանական ճարտարարուեստը, կը ներածէ հինգ միլիոն թոնօ ատաղձ։ Լորէնի հանքերուն կորուստը եւս կարելի չէ ծածկել Աւստրիոյ հանքերուն արդիւնքով։ Գերմանիա, որ կը սպառէ 28 միլիոն թոնօ, իր հողէն կը ստանար 1937ին միայն 7 միլիոն։ Աւստրիական հողը կուտայ հազիւ մէկ միլիոն։ Եթէ նոյնիսկ եռապատկուի երկաթահանքերու արդիւնաբերութիւնը, կարելի չէ 3—4 միլիոն թոնայէն աւելի երկաթ ստանալ երկրին ընդերքէն։ Պարտաւորուած է ներածել նաեւ 16—18 միլիոն թոն։ Կէօրինկ ներկայիս վիթխարի ձուլարաններ կը շինէ Լինցի մէջ, երկրին հայթայթելու համար անհրաժեշտ պողպատը (19 միլիոն թոնօ), բայց սպառումի այդ քանակին չափ պողպատ արտադրելու համար բաւական չէ աւստրիական 600 հազար թոնօ պողպատի արտադրութիւնը։ Ուրեմ, պղինձ, կապարի, նոյնիսկ մագնեզիումի գերմանական քանի մը հանքերը բաւական չեն Կէօրինկի, որ կարենայ ապահովել Գերմանիոյ պահանջները նախանիւթի մասին՝ խաղաղութեան, ինչպէս մանաւանդ պատերազմի ժամանակ, հաւասարակշռելու համար արեւելեան տնտեսութիւնը եւ ազատագրելու համար Գերմանիան արտաքին շուկաներէն։

Աւստրիոյ կցումը վէթ ունի՞ ստացումութիւնը Գերմանիոյ նորածելու այնքան ելեկտրական ուժ, որքան չկրցաւ տալ հանքային կամ սննդական ուժ։

Եթէ անդրհռենոսեան շրջանին մէջ առատ է հանքածուխը, ընդհակառակը կը պակսին երկու տարբեր տեսակի ածուխներ,— ճերմակ եւ դեղին ածուխ, որոնք նոյնքան անհրաժեշտ են զարգացնելու համար ազգային տնտեսութեան անիւները, որքան խաղաղութեան, նոյնքան եւ աւելի պատերազմի ժամանակ։

Ելեկտրական ուժը, որ կ'արտածուի Աւստրիայէն,— տարեկան 12 միլիոն մարզ — կը ներկայացնէ չօգտագործուած ջրային ուժերու մէկ հինգերորդը միայն։ 12 մարտին, մարաջախտ Կէօրինկ, վիթխարի ջրաթումբի մը շինութեան առթիւ, Թառէյրնի լեռնային շրջանին մէջ հողին կը զարնէր առաջին բրիչը։ Այս ջրվէժը կրնայ տալ տասը միլիար «քիլովաթ»-ժամ։

Այս շինութիւններուն համար անհրաժեշտ են բաղուկներ, կրաշիւս, երկաթեղէն եւ փոթորակ (turbine)։ Եթէ հնգապատկուի անգամ, այս ճերմակ ածուխը չի կրնար վերականգնել գերմանական տնտեսութեան հաւասարակշռութիւնը, ոչ ալ ծածկել դեղին ածուխի պակասը։

Արդ, դեղին ածուխի (քարիւղ) պահանջը անհո՞ւն է խաղաղութեան ժամանակ,— Գերմանիա 1936ին սպառած էր 5 միլիոն թոն քարիւղ,— այնպէս որ աւելի ստիպուած է սպառել պատերազմի ժամանակ։ Շթայնպերկէր եւ Տօքթ․ Փրիտցինկէրկ կը հաշուեն 12—15 միլիոն թոն։ Ճիշդ է որ Առաջնորդը յայտարարեց թէ 1937ի վերջը Գերմանիա, դեղին ածուխի տեսակէտով, ազատագրուած պիտի ըլլայ արտասահմանի գերութենէն։ Արդարեւ, 1938ին, արտադրութիւնը աւելցած է 20 առ հարիւր համեմատութեամբ, եւ առաջին եռամսեակին՝ քարիւղի հորերու ժայթքումը 106.272էն բարձրացաւ 127.276 թոնոյի։ Գիտեմ որ Հանովրի մէջ եւ բնական հանուեցան ուրիշ նոր հորեր։ Գիտեմ նաեւ որ Շիֆասի եւ Էլպինկի բնելերութիւնները շինած են բազմազան մոթէօրներ, որոնք կը բանին փոխարինուած ածուխով։ Քաջալերուեցաւ փայտածուխի կազմէնի գործածութիւնը։ Անշուշտ շատ զարգացած է համաչափական կամ փոխարինող նիւթերէ շինուած վառելանիւթերու պատրաստութիւնը։ 1937ին անդրհռենոսեան քիմիագէտները արտադրեցին մէկուկէս միլիոն արուեստական էսանս, պէնզոլ, ալքոլ։ Փոխարինող վառելանիւթի վերածեցին լիկնիթի հարիւրին 35ը։ Եւ սակայն երկրին դեղին ածուխի պակասը չհացուցաւ։

Հետեւաբար, Աւստրիոյ կցումը փոխանակ պակասը գոցելու՝ ընդհակառակն կը մեծցնէ։

Ճիշդ է որ դանուբեան հանրապետութիւնը, 1930ին երկրին ընդերքէն մէկ լիթր քարիւղ անգամ չէր կրնար հանել, 1937ին յաջողեցաւ արտադրել 33.000 թոն։ Եւ սակայն այս թիւը ցոյց կուտայ երկրին պահանջին 10 առ հարիւրը միայն։ Այդ պահանջը կը հաշուեն 350.000 թոն։ Մինչեւ 1936ի դեկտեմբեր ամիսը, Պաւլիէն վէճէն առաջ, այդ պահանջին գրեթէ ամբողջութիւնը կը ներածուէր Ռումանիայէն։

Աւստրիոյ կցումը տնտեսական գործարութիւն մը չէ։ Ձի բարելաւեր Հիթլերական Գերմանիոյ պարենաւորումը անկանխելիութեամբ, երկաթով եւ պողպատով, ապիսակ եւ դեղին ածուխով։ Ընդհակառակն կը ծանրացնէ գերմանական տնտեսութեան առօրեական անհաւասարակշռութիւնը։

Այդ կցումը քաղաքական եւ զինուորական գործողութիւն մըն է առաւելապէս։ Ան Պերլինի կուտայ երկաթական երկաթուղիներու ուղեփոխութեան ղեկավարութիւնը եւ արեւելեան հողամասերու պաշտպանական շղթաները։

Այս ընթացքով, Գերմանիա, մարտային եւ երկաթուղային պալարում մը ենթարկելով չեխական թերակղզին, կրնայ խաղալ գործին գլխի կամքականութեան, եւ խնամակալ դառնալ Պալքանեան պետութեանց՝ առեւտրական գերակշռութիւն սահմանելով եւ նացիական քարոզչութիւն մը կատարելով։

Որովհետեւ համազգերմանականութեան ծրագիր մը հետապնդող Գերմանիան, վերջին ձեռք առնելով նախապատերազմեան յատակագիծը կարենայ տիրապետել Եւրոպայի վրայ եւ զինուորել զարմանել Արեւմուտքը, պէտք է որ առնէ հունգարական ընդերքները, սերմնական հացը եւ ռումանական քարիւղը։

Ասկէ՝ Հարաւ-Արեւելքի վառօդը, ամէնէն ծանրը այն վտանգներէն, որոնք հաւասարակշռութիւնը խախտելով կը սպառնան նաեւ խաղաղութեան։

ԺԱԿ ՔԱՐՏԱՆ

ՉՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

*** Մ. Նահանգները 1938 յունուար 1ին ունէր 129, 818.000 բնակիչ։ 1937 տարուան ընթացքին բնակչութեան ընդհանուր աճումը եղած է 941.000։

Այս թիւին մէջ չեն մտներ Փիլիփին, որ ունի 1.690.000 եւ Հավայի 403.000 բնակիչ։

** Ֆրիւսէլի մէջ սեպտեմբեր 18ին գումարուեցաւ խորհրդաժողով մը, որուն կը մասնակցէին 30 երկիրներու պատուիրակներ։ Այս խորհրդաժողովին նպատակն է միջազգային օրէնսդրութիւն մշակել ու հաստատել ազգային արկածներու զոհերուն եւ անոնց հասցուելիք օգնութեան մասին։

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (33)

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ԱՂՋԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՈԹ ՄԸՆՑԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

Թուրքն ու իր վեց տղաքը մեր վերջին խնդրութենէն որպէս նախազգուշացում՝ մեզմէ հեռանալով ինքզինքնին պահեցին։ Պարագային համեմատ Թուրքը անհաւատալի կերպով հանդիպած Հայուն անունին հոտը կ'առնէ, եւ այնպէս կը տրամաբանէին թերեւս որ մենք ալ անոնցմէ աւելի լաւ մարդիկ չէինք։

Զարմանալին այն էր որ աղջամէն մէկը հոն թողուցին որպէսզի մեզի սպասէ, գանձելու համար սենեակին եւ ձիերու ուտելիքներուն դրամը։

— Մէկ բան միտքերնիդ պահեցէք, ազդարարեց Մընթին. մինչ չորսս իրարու մօտ շարուած էինք, մեր կռնակները պատին կռթնցուած։ Մինչեւ որ մեր անձերը անմիջական վտանգի չենթարկուին, կռուի մը պատրաստ թող Գադիկն ու իր մարդիկը միայն չարժեն։

— Հասկցայ միտքդ։ Վառօդը նախապէս մենք պայթեցնելու պարագային, փոխանակ լաւի աւելի դէշ բան մը ըրած պիտի ըլլանք։ Բայց օրիորդ Վանտէրմանի մասին ի՞նչ լուր կայ, հարցուց Ռէյլ։

— Կարծեմ ընդմիշտ կորսուած է ան, ըսաւ Յրէտ անոր դէմը կենալով։ Ինծի կը թուի թէ մեր փոքրիկ Ռէյլին ալ պիտի կորսնցնենք։ Կին մը որուն հետ կարճ ժամանակուան ծանօթութիւն ունի, մանաւանդ երբ այդ տիկինը կը կրէ տարօրինակ եւ երկվեցակի մը չափ դանակներ։ Եթէ ատոր մէջէն ողջ դուրս ելլես՝ ամենախելօք մարդը եղած պիտի ըլլաս, Ռէյլ։

— Գնա՛ մըջիւններու բազմութիւնը ծաղրէ։

— Վիճաբանելու տեղի չկայ, ըսի ես։ Եթէ այս ճամբուն վրայ տեղ մը, վտանգի տակ գտնուող տիկին մը կայ, կարծեմ ամէնքս ալ գիտենք թէ ինչ պէտք է ընենք անոր մասին։

Մընթի գլխով հաստատական նշան ըրաւ։

— Եթէ կրցանք զայն գտնել եւ հետասէն լուր մը հաղորդել, այդ պարագային վրան կախելիք աւելի լծակ մը եւս պիտի ունենայ անիկա։

— Կը խորհի՞ք թէ անոնք Անգլիացի կին մը պիտի համարձակին չարչարել, հարցուցի ես ջղայնացած։

— Ամերիկացի է ան, ըսաւ Ռէյլ շրթունքներու մասնաւոր ձեւով մը։

Հայերէն մէկը, որուն հարցաքննութիւնը Բուսթէմ Խանի կողմէ վերջացած էր, գնաց Գադիկի ճամբուն վրայ կեցաւ, անոր անվերջ ճեմելը ընդհատելով։

— Ի՞նչ կայ Էֆլաթուն։

— Կինը, Գադիկ։

— Ա՜հ, կը յիշեմ կինը։ Ան զիս յաճախ կերակրած է։

— Անիկա գտնելու համար պէտք է ինծի հետ գաս Գադիկ.— կինը ու երկու աղջիկները, որոնք քեզ յաճախ կերակրեցին։

— Աղջիկները սիրուն էին, ըսաւ Գադիկ։ Կինն ալ գեղեցիկ էր եւ գեղերիտասարդ։ Յաճախ լուած եմ անոր տաքուկը ձեռքէ՝ այրերուս որ ինծի հետ Զէյթուն գաք եւ վայրին ամբողջներուն օգնէք։

— Այդպիսի լաւ կին մը Թուրքերուն ձե՞ռքը պիտի թողուս Գադիկ։ Եկուր, եկուր փրկենք զինքը։

— Շատ դէշ է, ըսաւ Գադիկ պարզապէս։ Այդ տեսակ կիները աւելի սարսափելի տանջանքներու կ'ենթարկուին քան տգեղ կիները, զոր տուրք մէկ հարուածով կը սպաննեն։ Տասը երիտասարդ ջարդերուն, տասը անգամ տեսած եմ Թուրքերուն բոլոր հայ կիներն ու աղջիկները անմարդի հանելը։ Կը ցաւիմ Էֆլաթուն։

— Աստուա՛ծ իմ, ըսաւ Ռէյլ հեծեծելով, մենք չորս՝ դանդաղաշարժներս ո՞րքան ատեն պիտի նստինք հոս եւ թողլ պիտի տանք որ ճերմակ կին մը մեր ճամբուն վրայ վտանգի ենթարկուի։

Վեր ցատկելով սկսաւ իր բուրդէ ծածկոցները ծալլել։

Հայը՝ զոր Գադիկ Էֆլաթուն էր կոչած՝ ինքզինքը տախտակամածին վրայ նետեց եւ խելագարի մը պէս կը ճչար։ Բուսթէմ Խան անոր վրայէն անցնելով եկաւ Մընթիին դիմացը կեցաւ։

— Այս մարդիկը ապուշ են, ըսաւ։ Թուրքերուն ինչ ընելիքը շատ լաւ գիտեն։ Անոնք բոլորը նախապէս տեսած են ջարդերը։ Հակառակ ատոր սակայն հիմակ որ կարգը այս մէկուն եկաւ, ոեւէ մէկը պատրաստ չէ։ Կ'ըսեն— եւ իրականութիւն է— թէ Թուրքերը միսիոնի կայաններէն դուրս գտնուող բոլոր Եւրոպացիները պիտի սպաննեն, որպէսզի յետագային իրենց ըրածներուն որեւէ վաւերական ականատես չգտնուի, որոնց աշխարհը կը հաւատայ։

— Բայց կի՞ն մը··· դժուար թէ սպիտակ կին մը, յարեց Ռէյլ, որուն ականջներուն ծայրերը կարմրած էին. իսկ դէմքին մնացած մասը մահատիպ։

— Կինէն կախում ունի, պատասխանեց Բուսթէմ Խան։ Ծեր, տգեղ··· իսկ եթէ գեղեցիկ է, կ'ըսեն որ անոնց համար երկրին ներսերը, օրինակի համար Կեսարիա կամ Մուսուլ, բարձր գիներ կը վճարեն։ Անգամ մը հարէմին մէջ մտնելէն վերջ, ո՞վ գիտէ թէ ինչ կը վիճակի անոնց։ Ճամբան մեր առջեւը, աւելի քան վտանգաւոր է։ Ով որ կ'ուզէ իր կեանքը փրկել, լաւագոյն է որ այժմէն Տարսոնի ճամբով հոս դառնայ։

— Ուրեմն փորձէ, եթէ այդքան կը վախնաս, ծաղրեց Ռէյլ։

Վայրկեան մը մտածեցի թէ Ըլճփութը այս խօսքերուն վրայ իր զէնքը պիտի քաշէր։

— Գիտեմ թէ այս լորտ սահիպը եւ իր ... ես ինչ պիտի ընենք, ըսաւ ան իր սեւ մօրուքին տակէն աւելի մութ գոյն մը ստանալով։

Գնչու կիներէն կախարդուած մարդոց համար է որ կը վախնամ։

Ռէյլ կանգնած էր։ Մընթիին ձայնը միայն վերահաս կռիւ մը արգիլեց։ Ան հարկ եղած պատասխանը տուաւ եւ Բուսթէմ Խան չորս քայլ ետ քաշուեցաւ։

— Ես վերադարձուցէք զայն, գրեցէ՞ք սահիպ. տա՛ մարդը ետ դարձուցէք, պնդեց անիկա։ Ինքն ու այն խմ գիւղխումը մեր մահուան պատճառ պիտի դառնան։

Յրէտ խնդալէն մէկ կողմ գնաց, Ըլճփութը աւելի կատղեցաւ։

— Իմ գիւղխումը ո՞վ է, հարցուցի ես, գուշակելով պատճառը։ (Շար.)

Ամերիկեան ցեղը

…Ամերիկեան հանրածանօթ հրատա-…ակ Ռոբերթ Բէնոալֆ Հըրսթ, որ …իր բազմաթիւ օրաթերթեր ու պարբե…կաններ Միացեալ Նահանգներու …ն նշանաւոր մէկն է, գրած ու հրատա…ակած է հետեւեալ խմբագրականը …ր բոլոր թերթերուն մէջ.—

…ր Հըթլէր— եւ անոր հետեւողու…, Պ. Մուսոլինին— ճիգը՝ … գարձնելու ապահով արիա…ն ցեղին համար, նոյնքան ապար…ն, թէեւ ոչ նոյնքան պատուաւոր, …ն մըն է որքան Ամերիկայի ճիգը՝ …ը դարձնելու ապահով ժողո…ապետական կարգերու համար։

…մերիկը կարելի չէ դարձնել ա…ով արիական ցեղին համար, եւ …ղ չէ որ ապահով դարձուի։

…րէ արիական ցեղը չի կրնար ինք…ին հօգ տանիլ ուրիշ ցեղերու հետ …ցութեան մէջ, կը նշանակէ թէ …ապաս ցեղ մըն է եւ արժանի չէ …պահպանելու։

…ականին է զայն պահպանել եւ ա… յարաբերութիւնը ապահովել իր …ին ընտրելով գերազանց մարդի…րութեան մէջ ժողովուրդները …ընտրել ուժն ու դիմադրական …ութիւնը անոնց, որոնց մրցակ…ենին կը վախնայ ինքը։

…երը երբեք հզօրացած չեն զը…ութեան պահպանումով։

…երը երբեք յառաջդիմած ու …ացած չեն իրենց յետնորդներուն …ով ֆիզիքական ու մտաւորա…ն այն կարողութիւնները, զորս ու…ն ծուլիլի ցեղեր ունին եւ որոնք …րատ ու բնական համբով կը ձուլ…ն ու կը միախառնուին, փոխան …րելով յաջորդ սերունդներուն։

Ամերիկան այսօր աշխարհի ամէնէն …ր ազգն է, բայց ասիկա ոչ թէ այն …աւ որ միախառնումի դէմ է, … որովհետեւ իրերախառնումի հու…ն անցած է։

Յաջորդ հզօրագոյն պետութիւնն է …, նոյն հիմնական պատճառով, …ութիւնը միայն այն է որ Անգ… ցեղային միախառնումը տեղի …ած է զինքի եւ բռնութեան ու…, մինչ Ամերիկայինը՝ խաղաղ …ով։

Մենք հպարտ ենք աշխարհի բո… ծուլիլի ու բազմալի ցեղերը զալ… երկիրը։

Մենք մտածած ենք, որ այդ ցեղե… բարիք մը կ'ընենք, երբ մեր եր… դարձուցած ենք անոնց համար … ապաստան մը, գրաւ մը։

Բայց իրականութեան մէջ մենք մեզ … բարիք մը ըրած ենք այս ձեւով։ Մենք կ'ըսէինք.

— «Եկէք այս ազատ երկիրը, եւ …ցէք ինչպէս կ'ուզէք, խօսեցէք … ինչ որ կ'ուզէք, գործեցէք ինչ… կ'ուզէք, միայն յարգեցէք մեր … օրէնքները եւ ազատ հիմնար…ութիւնները»։

Այսպէս ընելով, խոհական մենք … բարիք մը կը հասցնէինք բոլոր …ական ժողովուրդներուն, բայց … միաժամանակ թէ ինչքան … բարիք մը կ'ընէինք նաեւ մենք …։

Բացատրենք այս բարիքի իմաստը, …իր որոշ եւ յստակ կերպով բանա…ով մեր հրաւէրը։

Ենթադրենք թէ մեր հրաւէրը հե…ւեալ կերպով խմբագրուած ըլլայ.

— «Ղրկեցէք մեր երկիրը՝ ազատ Ամերիկա ձեր բոլոր ամենայառա…ջադէմ եւ ամենաազատական մտա…ծողները։

«Ղրկեցէք մեզ ձեր ամէնէն արի եւ արկածախնդիր դէմքերը։

«Ղրկեցէք մեզ այն բոլորը, որոնք կ'ատեն բռնութիւնը եւ կը պաշտեն ազատութիւնը։

«Ղրկեցէք մեզ այն բոլոր անձնաւորները, որոնք ընդունակ են ամէն զոհողութեան պաշտպանելու իրենց զաղափարները։

«Ղրկեցէք մեզ բոլոր անոնք, որ երիտասարդ են, կորովի, նախաձեռնող, ընդունակ են հեռանալու դարաւոր նախապաշարումներու եւ սովորութեանց պարտադրանքներէն, կորով ունին որիշար մտնելու աշխատանքի նոր մարզերու մէջ եւ չեն վախնար որդեգրելէ նորագոյն սկզբունքներ ու բարքեր։

«Ղրկեցէք մեզ այն մեծ մտածողները, որոնց հետ դուք տարակարծիք էք ձեր մաքերուն նեղ ըլլալուն պատճառով։

«Ղրկեցէք մեզ մարտիրոսներ, հանճարներ, ղրկեցէք մեզ հերոսներ։

«Ղրկեցէք մեզ անոնք, որ աւանդութեանց ստրուկը չեն կամ բռնութեանց տակ չեն ընկճուիր։

«Եւ մենք պիտի ստեղծենք ցեղ մը, որ պիտի դառնայ աշխարհի ղեկավարը։

«Մենք պիտի ստեղծենք ցեղ մը, որ պիտի պահպանէ ազատութիւնը, հաւասարութիւնը, պատեհութիւնը բոլորին անխտիր, բարգաւաճումը, խաղաղութիւնը, ներդաշնութիւնը եւ երջանկութիւնը, զոր մեր նախահայրերը շահեցան մեզ համար ու ժառանգեցին մեզ»։

Ձեւաւորենք ուրեմն մեր հրաւէրը ոչ թէ իր բարձր նպատակէն, այլ անոր օգտակար հետեւանքէն առաջնորդուած, եւ այն ատեն յստակօրէն պիտի ըմբռնենք, թէ ինչու Ամերիկան այսօր աշխարհի մէջ ամէնէն ուժեղ, ամէնէն յառաջդիմական եւ ամէնէն բարգաւաճ երկիրն է։

Այսպէս է, որովհետեւ մենք «զտարիւն» ցեղ մը չենք։

Որովհետեւ մենք փճացման ենթակայ անխառն ցեղ մը չենք։

Որովհետեւ մենք հարիւր տոկոս սրիական կամ որ եւ է այլ ցեղ մը չենք։

Այսպէս է, որովհետեւ մենք ցեղային խառնուրդ մըն ենք, անտարակոյս, խառնուրդի յատուկ գերազանց հզօրութեամբ։

Որովհետեւ մենք ընդունած ու ձուլած ենք ուրիշ բազմաթիւ մեծ ժողովուրդներու մտաւոր ու մարմնաւոր առաքինութիւնները եւ փոխանցած զանոնք սերունդէ սերունդ։

Որովհետեւ մեր մէջ առած ենք ուրիշ ծուլուելու տասակ ցեղերու ամէնէն յառաջադէմ դէմքերու լաւագոյն եւ արիագոյն մարմինները, միտքերն ու յատկութիւնները։

Որովհետեւ մեր երկիրը բերած, մեր տուներուն մէջ ընդունած, մեր արտերուն մէջ առած ենք անոնք, որ ունեցած են ոյժ ու նախաձեռնութիւն, յատակ ու հետահաս տեսողութիւն՝ թողելու հին, հիւծած, չարչարուած եւրոպական երկիրներն ու սիսթէմները եւ գալու մեր նոր երկիրը ու որդեգրելու մեր ազատ գաղափարները։

Մենք զատած ենք լաւերը Ամերիկային համար, իսկ Եւրոպային մնացած է տականքը։

Եւրոպան կրնայ ունենալ իր արիական ցեղը, իր արիական պատերազմները, իր արիական նախապաշարումները, իր արիական բռնապետութիւնները, իր արիական տականքներն ու փշրանքները։

Եւրոպայի ցեղը անցեալին կը պատկանի, մութ ու մռայլ անցեալին։

Ամերիկեան ցեղը լուսաւոր, երջանիկ ու յուսալից ապագայինն է։ Մաքրութիւնը նաեւ մաքի մէջ կը կայանայ եւ ոչ թէ միայն արեան մէջ։

Անխառն ու մաքուր ցեղը այն է, որ ունի անխառն ու մաքուր սկզբունքներ ու կենցաղ, բարձր ու ազնիւ գաղափարներ ու վարք։

Ի՞նչ վիճակի մէջ է Թիֆլիզ քաղաքը

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՄԲԱՐԱՆՆԵՐ ՔԱՆԴՈՒԱԾ

Իրազեկ թղթակից մը կը գրէ.—

Թիֆլիզը նախկինը չէ, շատ է փոխուել, ընդարձակուել եւ ծաղկել։

Կինօները եւ ժամանցի զպրոցները խիստ շատացել են։ Ուրախ էր Թիֆլիզը անցեալում, ուրախ է եւ այժմ։ Բոլշեւիկեան ռէժիմը բնաւ չի խաթարել վրացական զուարթ եւ կենսուրախ բնաւորութիւնը, որ իր դրոշմըն է դրել Տփխիսի կեանքի վրայ…

Թուխրի Փասքի Տաճարի («Սըրամ Սլավիւ») տեղում, այն քանդելուց յետոյ, կառուցւում է բնն յարկանի հսկայական մի շէնք, իսկ վրաց Սիոնի մայր տաճարը, եկզարխի ապարանքով հանդերձ՝ մնում է նոյնութեամբ իբր պատմական թանգարան։

Հայկական եկեղեցիներից միայն երկուսն են մնում, մինը Հաւլաբարում, Ս. Գէորգ Զօրավար, իսկ միւսը՝ Կարմիր Աւետարանի եկեղեցին…

Մեռնելի բերդը այլեւս բանտ չէ, այլ վերածուած է պատմական թանգարանի։ Այդ բերդի մէջն է գտնւում Շուշանիկի — Մեծն Վարդանայ Մամիկոնեան զստեր եւ վրաց Վախթանգ Բագաւորի կնոջ — նահատակի գերեզմանը։

Ցիցիանովսկի վերելքն այնքան է մեծացրուած եւ յարդարուած, որ վերայովն ազատօրէն երթեւեկում են ե. լեքտրաքարշն ու ինքնաշարժները միաժամանակ։ Շէյթան Բազարն ու Սալդատսկի Բազարն քանդել են եւ խիստ ընդարձակել։

Հայոց Մայր Տաճարը՝ Վանքի եկեղեցին՝ առաջնորդարանով հանդերձ քանդել են եւ տեղումը շինել օրինակելի դպրոց։ Այդ եկեղեցու բակում ցանուում էին յաղթական հայ զօրավարների՝ Լօրիս Մելիքեանի, Յովհաննէս Լազարեանի, Տէր Ղուկասեանի եւ այլոց գերեզմանները, որոնք նոյնպէս տեղահանուած են եւ զոր ծացրուած…

Եւս առաւել մեծ խայտառակութիւնն այն է, որ Խօջիվանքի հանգստարանում թաղուած Րաֆֆու, Ծերենցի, Գրիգոր Արծրունու, Սիմէոն Ձաւարեանի, Նիկոլ-Դումանի եւ այլ հասարակական-ազգային գործիչների գերեզմանաքարերը եւս գործածուած են Նարիքեժնի, խմա գետափի՝ փողոցի պատուարի համար։ Կուր գետի ափերով, քաղաքի մէջ, հրաշալի փողոց են կառուցել…։ Խօջիվանքը դարձրել են բաղ եւ զբօսավայր այգի։

Նաւթլուղի եւ կոյարանի միջեւ ընկած տարածութիւնն ամբողջապէս բռնուած է ներկայումս գործարաններ եւ մեծ խիտ ցանցով։ Այդտեղ չինութիւններ կան եւ Նաւթլուղից դէնը։ Նաւթլուղումն է կառուցւում ապագայական աէրոդրոմը եւ երկաթուղային տունը, բազկացած բազմաթիւ բնակարաններից, 2—3 յարկանի։

Մամա Դաւիթի (Հայր Դաւիթ սար) գագաթին շինուած անէրը մեծ խնամքով են պահւում եւ ընդարձակւում իբր ուշագրաւ կուրօրտ-ամառանոց, ուր քաղաքացիք բարձրանում են ֆունիկուլէօրով (վերելակ-էլեքտրաքարշ)։

Բուսաբանական այգին շատ լաւ է պահւում, ինչպէս եւ Մուշտէյիդի այգին։

Քաղաքը բաւականաչափ ընդարձակուել է Նաւթլուղի, Օրթաճալայի եւ մանաւանդ Դիդուբէյի ու Վակէի ուղղութեամբ։

Վարանցովի եւ ուրիշների արձանները փշրուած են եւ փոխարինուած Լենինով, Շահումեանով, Ստալինով եւայլն։

Քաղաքի բոլոր թաղերն ու փողոցները կապուած են իրար հետ ելեկտրաքարշով եւ աւտոբուսով։ Զպէտք է մոռանալ, որ Խորհրդային երկրում, մանաւանդ Թիֆլիզում չըկան մասնաւոր կառքեր կամ ինքնաշարժ-մարդատարներ։ Այդ է պատճառը, որ ելեկտրաքարշով երթեւեկութիւնն ուղղակի հոսում է եւ շատ մատչելի է…

Բօտանիկական (բուսաբանական) այգին եւս ընդարձակել են եւ նրան կից շինել Կոմսոմոլների Լիճը, նոյնպէս ընդարձակել են Մուշտէյիդի այգին։

Թիֆլիզը ներկայումս շատ խիտ է բնակեցրուած։ Կէսից աւելին Վրացիներ են, մնացածը Հայեր, Ռուսներ, Թաթար եւայլն։

Հայերն առաջուանից աւելի շատ են, իսկ Վրացիները Հայերի կրկնակին են, եթէ էոչ աւելի։

Այն դպրոցներում, ուր սովորում են մեծ մասամբ հայ երեխաներ, ամէն օր հայերէնի դաս կայ։ Վրացերէնը, իբր պետական լեզու, պարտադիր է Վրաստանի բոլոր բնակիչների համար, ինչպէս եւ ռուսերէնն այժմ, իբր համախորհրդային պետական լեզու։

Ըստ ցանկութեան՝ վրացի եւ ռուս կամ թուրք երեխաները եւս կարող են հայերէն սովորել, եթէ սովորում են այնպիսի թաղային դպրոցներում, ուր մեծամասնութիւն կազմում են հայ երեխաները։

Մանթաշեանի հաշւով շինուած փառաւոր շէնքը՝ Ներսիսեան դպրոցի համար՝ ներկայումս պետականացուած է, իսկ Սալդատսկի բազարի հին Ներսիսեանը դարձել հայկական տիպի դպրոց է։

ԿՈՐԻԻՆ

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.—

Ինչպէս ամէն տեղ Գերմանիոյ մէջ, ներկայիս գերմանական տիրապետութեան ենթարկուած Աւստրիոյ մէջ ալ սկսած են մանաւոր քննութեան ենթարկել հոն բնակող Հրեաներ եւ անոնց կարգին Հայերը։

Հայերը պէտք է յայտնեն իրենց ծագումը, այսինքն ապացուցանեն թէ արիական ցեղին կը պատկանին։

Ինդրոյ առարկայ Հայերէն, ինչպէս նաեւ իրենց ծնողքներէն վկայագիր կը պահանջուի թէ իրենք հայ հօրմէ եւ հայ մօրմէ ծնած են։ Այս տատնատով, առանձինը շատեր Իսթանպուլի մէջ իրենց մկրտուած եկեղեցին, կրօն. իշխանութիւններէ ծընընդեան վկայական բերել կուտան եւ կը ներկայացնեն կառավարութեան։

Այս գործը ներկայիս այնքան սաստ համզամանք ստացած է Աւստրիոյ մէջ որ, անցեալները հայ Համէնկանաց Պոլսոյ նախկին վիճակաւոր Յովհ. Արք. Նալյեան քիչ մնացեր է որ զոհ երթայ թիւրիմացութեան մը։

Արդարեւ, անցեալները, Նազլեան Գերապայծառ Վիեննայի Մխիթարեան վանքի վարդապետներէ մէկուն հետ հասարակաց պարտէզ մը նստած միջոցին, իրենց մօրուսաւոր վիճակը եւ հագածներար սեւ վերարկուն կասկած ներշնչելով թէ Հրեայ են, խումբ մ'ը Աւստրիացիներ կը շրջապատեն զանոնք եւ կ'ուզեն բռնի ասորիսնատեսակ։ Անոնք կ'ձգու կ'առար-կեն թէ իրենք Հայ են եւ արիական ցեղին կը պատկանին։ Բայց, լսող չըլլար ի.նչ յայտարարութիւնը։

Ի վերջոյ սակայն, պաշտօնական անձեր եւ ոստիկաններ վրայ հասնելով, կը քննեն իրենց ինքնութեան թուղթերը եւ ազատ կը թողուն զանոնք։

Այս դէպքը պատճառ եղած է որ Վիէն. Մխիթարեան Միաբանութեան անդամները իրենց գիւղը ճշգին կա. ռավարութեան մօտ, իբր հայ արիական ցեղին պատկանողներ։

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ ՍԵՂԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Հայ Գրագէտներու Բարեկամները, (դեռ մինչեւ վերջերս ծանօթ՝ Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ անունով), սովորութիւն ունին ճաշասեղան մը տալու ամէն անգամ որ հրապարակ կը նետեն նոր հատոր մը։

Այս անգամ հրապարակ հանած էին ծաղկաքաղ մը յետպատերազմեան շրջանի արտասահմանեան հայ գրողներու գործերէն։ Եւ այդ առթիւ հացկերոյթի հրաւիրած էին խումբ մը մտաւորականներ եւ գրասէրներ։

Հացկերոյթը տեղի ունեցաւ Ֆլոբիա ճաշարանին մէջ, անցեալ կիրակի կէսօրին։

Ընկերական ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, ընկեր Ս. Վրացեան կատարեց բացումը, քանի մը խօսքով ներկայացուց Հայ Գրագէտներու Բարեկամներուն կատարած աշխատանքը, հաւատք յայտնեց հայ ժողովուրդին կենսունակութեան մասին, փառաբանեց մշակոյթին կատարած դերը։ Եւ տոյ խօսք տուաւ սեղանակիցներուն եւ այսպէս յաջորդաբար խօսեցան Շ. Միսաքեան, Ա. Թէրզիպաշեան, Հրաչ Սարգիսեան, Արշէն Միքայէլեան, Աստուր Խորբեան, Շ. Նարդունի, Լեւոն Զարմխեան, ահելին Գերճունհ Բարսեղեան, Սահակ Տէր Թովմասեան։

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներուն ծաղկաքաղը տուաւ նիւթական զեկոյց մը, որ հրապարակուած է «Յառաջ»ի մէջ.— այդ զեկոյցէն տեսնուեցաւ որ Միութիւնը պարտք չունի՝ հրատարակած ըլլալով հանդերձ 11 հատոր։ Վերջին հատորը կը ներկայացնէ արտասահմանի նոր գրողները, — շուտով լոյս պիտի տեսնէ հատոր մը եւս, ամբողջացնելու համար արտասահմանի գրողներուն ցանկը։ Երրորդ հատոր մը եւս՝ Հայաստանի գրողներուն նուիրուած։ Այս երեք հատորները պիտի տան գրողներուն լուսանկարը, կենսագրականը եւ ճաշակ մը անոնց գրականութենէն։

Սեղանը ունէր գեղարուեստական բաժին մըն ալ,— երգեցին Տիկին Ա. Սարգիսեան, Օր. Մուշկամպարեան եւ ուրիշներ։

Տիկիններ Պարսամեանի եւ Սարգիսեանի առաջարկով՝ սեղանակիցները ազգային վիճակախաղի ամբողջական տոմս մը գնեցին եւ նուիրեցին Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ Միութեան։ Այդ թիւն է 0,124.946։

Այս հրատարակչական համեստ ձեռնարկը դրամագլուխ մը չունի իբր սնուցիչ մէջ եւ սակայն, իբր վայելած համակրանքին շնորհիւ, կրցաւ մինչեւ այժմ տալ 11 հատոր։ Ընթերցասէր հասարակութեան կը մնայ քաջալերել, սպառելով հրատարակուած հատորները, որպէսզի նորեր հրատարակուին։

Հացկերոյթը վերջ գտաւ ժամը 6ին։

Ներկայ մը

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՕԼ

ՎԱԼԱՆՍ, 26 սեպտ.— Զ. Ը. Մ. Մարզականը 1938—1939ի պաշտօնական եղանակը չսկսած ուզեց ֆութպոլի բացումը կատարել իրեն հաւասար խումբի մը դէմ, ինչպէս անցեալ տարի։ Միութիւնը կը հրաւիրէր F. C. Romans առաջին խումբին կողմէ, կիրակի օր կէս օրին խումբը կը հասնի Թօման եւ պտոյտէ վերջ կը մեկնի դաշտ, որ բաւական հեռու է քաղաքէն։

Ժամը ճիշդ 2.45ին խաղը սկսաւ տեղացիներու բուռն յարձակողականով, բայց Զ. Ը. Մ.-երն ալ իրենց կարգին կը պատասխանէին բոլոր հարուածներուն։ Հակառակ տեղատարափ անձրեւին մեր տղաքը առաջին կիսախաղին տիրացան, բայց դաշտին անվարժ ըլլալով չկրցան ազատուած արդիւնքը ձեռք բերել եւ փախցուցին շատ մը առիթներ։ Բայց գեղեցիկ վայրէջքով մը Յակոբին կողմէ դէպի Մամբրէն չահեցուց առաջին կէտը գրեթէ 30 մեթր հեռաւորութենէ մը։ Առաջին կիսախաղը վերջացաւ Զմի յաղթութեամբ 1—0։

Երկրորդ կիսախաղին, երբ անձրեւը կը սաստկանար, խաղը սկսաւ դարձեալ նոյն թափով։ Հակառակորդ խումբը բաւական նեղեց մեր կողմը, բայց շնորհիւ մեր վերջապահներու եւ բերդապահ Ժիրայրին հարուածները ապարդիւն մնացին, խաղին վերջանալուն 10 վայրկեան մեր տղաքը շահեցան երկրորդ կէտ մը եւս։ Եւ այսպէս Զմի առաջին մրցումը յաղթութեամբ պսակուեցաւ 2—0, դաշտ եկած էին շատ մը հայրենակիցներ, քաջալերելու համար մեր մարզիկները։

*** Զ. Ը. Մ. Մարզականը այս տարի պիտի խաղայ մէկ դասակարգ աւելի անցեալ տարուան վրայ քանի որ Տրոմ-Արտէշի 3րդ դասակարգի ախոյեան հանդիսացաւ։ Պիտի ունենանք 8—10 պաշտօնական խաղեր եւ 10ի մօտ ալ բարեկամական խաղեր։ Կը մաղթենք յաջողութիւն մեր մարզիկներուն։

Գ. Խաչերեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

ԽՄԲ.— Սեղանի վրայ դիզուած շարք մը կարճ պատմութիւններէ մէջ, այս էջին վրայ պիտի հրատարակենք ականատեսի մը յուշերը՝ Իգդիրի աղէտի մասին,— ԿՐԱԿԻ ՊԱՆԻՔ։

Մեր երկրորդ աքսորին յաջորդ տարիներուն՝ փարիզահայ պատմութիւնն անգամ՝ ընկերահոգեբանական որոշ երեւոյթներ, եթէ կարելի է ըսել՝ փոքր դարագլուխներ կը բնորոշէ։

Այդ եկւէջները՝— սալայատակներու չափչփող, սրճարանները «թաւ»լուն խաղցող, պարահանդէս լուսցնող, օրական 16 ժամ ծունկին վրայ կալի ծեծող, պնակ լուալով համալսարան դացող մերիններուն կեանքը՝ Սէնին շուրջ՝ անոր ջուրերուն պէս հանդարտ ու երբեմն ահեղ, փրփրո՜ւն.— Ա. Խաչատրեան իրեն յատուկ պարզութեամբ պատելու եւ գտնելու կարողութեամբ ու արմիտ ոճով՝ «Յառաջ»ի մէջ բռնած էր տալ երբեմն։

Չշարունակեց։ Զղջացուցեց։ Մի՞ն՞զ։

Բայց գիտե՛մ, գիտե՛մ, գրասեղանի ընկերս ալ Նարդունիին պէս թուխսի կը նստի «քիթիմնիկ թօղնելու համար»։

Կը ճանչնամ իր բոյնը։

Թերահաւատ չեմ։

Անգամ մըն ալ տեղ մը գրեցի թէ կէս ժամուան մէջ խումբ մը հայորդիներու հանդիպելու՝ իրարու սիրտ բանալու համար՝ կը բաւէր իջնել Լիւքսէնպուրկի հանրային պարտէզէն մինչեւ Սէն Միշէլի մէթրօն։

Ասիկա մեր գաղթականի, բանուորի, «զարիպ»ի, «բօքսոր»ի կեանքն էր վերջապէս։

Հոն՝ երիտասարդ, աշխոյժ, կեանքի դէմ կռուելու կազմ ու պատրաստ, փուշ, բլուր, անզուսպ չճանչցող ու անհողի հոգիներ։

Հոն՝ սակայն՝ կեդրոնէն տարատփով փախուստ։ Հասան։ Մրճմիթ, պաւկի տէր։ Արդէն յոգնութեան նշաններ։ Թաղումը թափէց անոնց հոգիներու։ Տափակ, տափա՛կ, տափակութի՛ւն…

Զուրանանք, անկիւնէ անկիւն, մութին մէջ գերեզմաններու վրայ բոցէ պիծեր քաշող կայծարձակ միջատներու պէս՝ լոյսի, լոյսի նշոյլներ։

Փա՛ռք զանոնք սնուցանող ցեղիս անցեալի ներշնչման դրախտային աղբիւրներուն։

Երկու շրջան, երկու երեւոյթ։

Զգացի կամուրջը «փոքրիկ դարաշրջանի» մը։

×

Ու հիմա իրարու մօտ գալու համար երկրաշարժ մը, յեղափոխութիւն մը, — առանց մեծ մեծ բառեր—անսուաղն հասարակաց ընկերոջ մը թաղումը պէտք է որ պատահի։

Ու այս հաւաքոյթը դիւրացնելու նախապայմաններուն մէջ կ'իյնան նաեւ՝

Ա. Ամուրի ըլլալ։ Բ. Ամուսնութեամբ կապուած չըլլալ օտարուհիի հետ։ Գ. Իբրեւ կողակից հայուհի մըն ալ ունենալ՝ անհուսալի հիրաւուն մը պէտք է եղած ըլլայ անիկա։

Չէ՞ որ կինը խափչիկ, կարմրամորթ, դեղին, թուխ թէ խարտեաշ՝ Իւայի մը ծնունդ է վերջապէս…։

Նչա՛ն, նչա՛ն, ա՛յ տղայ, կիրակի օրով, ժամ երթալիք օրով, անգամ մը հարսը, կնուքը, զոքանչը, տալը, քենին, թիւ մէկ, թիւ երկու թշնամի եւն. էին երգեր։

Եւ սակայն՝ մարդ Աստուծոյ՝ չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ մոռցեր էիր խօսիլ՝ կրկին, համայնքին, ընտանիքին,ազգին թէ մարդկութեան մէկ այլոր հըրեշտակ, միւսը… սատանայ՝ գլխագիր կնո՛ջ մասին։

Յեղափոխութենէ՞ վախցար…։

Իրաւունք ունիս թերեւս։

Միտքդ եկա՞ւ արդեօք թէ՝ մեր հանի Վահրամը Անիլինի պալատը օդը հանէր պիտի, մանկունակ եղնիկի մը պէս վայրի, Սոֆիայի մը համար…։

Վախցա՞ր թէ ուրիշ Վահրամներ, Արմենուհիներ գուցէ՝ օդը հանէին քեզի ալ, «Յառաջ»ի խմբագրատունն ալ։

Զըրիր։ Բան մը գիտէիր հարկաւ։

Ճամբայ չիտխենք։

Ու քիչ առաջ թուած գիպուածներէն մին է որ՝ քով քովի կը ձգէր հին օրերու երեք ընկերներ։

Սառնիկ առք օդ մը։

Փարիզի սալայատակները կը հալին, կը կակուղնան։

Երկինքը պուտ մը կապոյտ անգամ չունի։

Կը քրտնի տերեւները։ Կը շոգիանայ։ Ու շոգին, քրտինքը, գորշ շղարշ մը կը քաշեն երկրի ու երկնքի միջեւ։

Երեքնիս ալ դիպուածին սատուածներ խնկարկելէ վերջ՝ պղպջացող գով գարեջուրի գաւաթներուն առջեւ կը քաշենք կծիկը խոստկցութեան։

— Երբեք, երբեք չէի յուսար, մինչեւ անգամ չէր անցներ թէ Արշամին ու Սահակին միասին հանդիպէի պիտի։

— Դիպուա՛ծ, բարեկամս։

— Դիպուա՛ծ։

— Օրհնեալ ըլլայ դիպուածը։

Տարիներ, երկար տարիներ առաջ դպրոցին նստարանները խուճապով ձգած, հետեւեալ օրուան դրահաշուին տետրակները չշրջուած, մենք մեզ հարիւրաւոր դպրոցականներու, որբերու հետ, Ղալաթիոյ քարափն էինք գտեր։

Յունաստան։ Քորֆու։ Ֆրանսա։ Ագարակ։ Գործարան։ Համալսարան։ Յանձնարարականներ։ Նամակներ։ Պատէ պատ էինք զարկեր մեր գլուխները։

Պատերը չերերացին մեր սաղմոսէն։ Դռները գոց մնացին։

Արշամ հայրենակիցներու օգնութեամբ երկրագործական ուսման։ Ու հիմա երկրագործական նախարարութեան մէջ փոխ տնօրէն է եղած՝ Ֆրանսացիներուն արեւելեան տեսակէն վարունգ, դդում ու ամրուկ ու ալն սորվեցնելու համար…։

Սահակին «տանձ» ուրիշ ճամբով մը՝ առեւտրական բարձրագոյն ուսումներու վկայականը գրպանը, արեւելքէն արեւմուտք, հիւսիսէն հարաւ կ'անցնի, իբրեւ պետական ներկայացուցիչ ֆրանսական ճարտարարուեստի նեյրածումն ու արտածումը հաւասարակշռելու, կերպով մը պետական եկամուտներին բացը գոցելու համար…։

Երրորդ տղքը եռոտանին, մեղաւորը, ձեր ծառան, կը գրադի… կընոջ՝ արուներու սրտին միջեւ սըլաքներու ինամքովը։

Գրաբար եղա՜ւ։

Տարիներ առաջ, տեղը սեւին թել թել ծամերը, իսկ հիմա ալ՝ անոնց եբինոսէ սրունքները կը զարդարեմ։

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

(1)

«ԱՆՈՅՇ»Ը ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ 30 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, Mutualitè-ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

եղած խօսակցութիւնները: «Պ. Հիթլէր գանգատեցաւ բրիտանական սպառնալիքներէն: Բացատրեցի թէ տարբեր բաներ են սպառնալիքը եւ ազդարարութիւնը: Խօսակցութեանց ընթացքին այն զօրաւոր տպաւորութեան տակ էի թէ Գերմանիոյ վարչապետը կը նախատեսէ անմիջական արշաւանք մը դէպի Չեխոսլովաքիա: Այնպէս որ, հարցուցի թէ ինչու այսքան երկար ճամբորդութիւն մը կատարել տուաւ ինծի, քանի որ պարզապէս ժամավաճառ պիտի ըլլամ: Պատասխանեց թէ եթէ կարենայի տեղին վրայ հաւաստիք տալ իրեն թէ բրիտանական կառավարութիւնը սկզբունքով կ'ընդունի ինքնորոշման իրաւունքը, պատրաստ է բանակցելու գործադրութեան եղանակներու մասին: Եթէ ըսէի թէ այդ սկզբունքը չէր կրնար ընդունուիլ բրիտանական կառավարութեան կողմէ, այն ատեն աւելորդ պիտի ըլլար խօսակցութեանց շարունակութիւնը: Ես կասկած չունիմ թէ այցելութիւնս կանխեց արշաւանքը որուն համար ամէն բան պատրաստուած էր»:

Վարչապետը շարունակելով, պարզեց Ֆրանսայի հետ կատարուած խորհրդակցութիւնները եւ Լոնտոնի մէջ մշակուած ծրագիրը, որուն հաւանութիւն յայտնեց չեխական կառավարութիւնը: Ցետոյ նկարագրեց Կոտըսպէրկի այցելութիւնը, որ նոյնպէս արժանացաւ ջերմ ընդունելութեան:

ԽՄԲ.— Տեղի անձկութեան պատճառաւ, կարճ կը կապենք այս մասը:

Գերմանական յուշագրէն վերջը, Չէյմպըլէն անձնական նամակ մը կ'ուղղէ Հիթլէրի, մինչ շեշտելով թէ կարելի է համաձայնութեան մը յանգիլ: «Կը յայտարարեմ հրապարակաւ թէ մենք պատրաստ ենք հսկելու ծրագրին գործադրութեան վրայ: Չեմ կրնար հաւատալ թէ դուք կ'ուզէք աշխարհը նետել պատերազմի մը մէջ որ վերջ պիտի տայ քաղաքակրթութեան՝ հարցի մը համար որուն քանի մը օր յետաձգումով կարելի է կարգադրութեան մը յանգիլ»:

Վարչապետը այս նամակէն վերջն ալ կը շարունակէ իր ջանքերը, Պերլին ղրկելով իր խորհրդականը (26 սեպտ.), նոր նամակով մը: Հիթլէր կը կարդայ նամակը, կը լսէ բացատրութիւնները եւ նորէն կը պնդէ իր յուշագրին վրայ: Խորհրդականները ազդարարութիւններ կ'ուղղէ, եւ տեսնելով որ Հիթլէր չի փոխեր իր դիրքը, վարչապետին հրահանգով կը յիշեցնէ թէ Ֆրանսա պիտի կատարէ իր պարտաւորութիւնները Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ եւ թէ եթէ Ֆրանսա պատերազմի բռնուի Գերմանիոյ հետ, Անգլիա պիտի հարկադրուի օգնել անոր:

ՆԱՄԱԿ ՄԸՆ ԱԼ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ

Չէյմպըլէն յայտարարեց թէ անձնական նամակ մըն ալ Մուսոլինիի ուղղած էր, մասնաւորապէս յայտնելով թէ պատրաստ է անմիջապէս Պերլին երթալու եւ խնդիրը քննելու գերմ. եւ չեխական, եւ եթէ Հիթլէր կ'ուզէ՝ Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչներուն հետ: Այս առթիւ վստահութիւն կը յայտնէր թէ Պ. Մուսոլինի պիտի խնդրէ Հիթլէրէն ընդունիլ իր առաջարկը, «որ պիտի կանխէ պատերազմը մեր բոլոր ժողովուրդներուն համար: Ես հաւաստիք տուած եմ թէ չեխական խոստումները պիտի կատարուին եւ վստահ եմ թէ կատարեալ համաձայնութիւն մը կրնայ գոյանալ մէկ շաբաթէն»:

Մուսոլինի բարեացակամութեամբ կը պատասխանէ այս նամակին, հաղորդելով թէ անհրաժեշտ հրահանգները տրուած են Պերլինի իտալական դեսպանին:

— «Իբրեւ պատասխան, Պ. Հիթլէր կ'ընդունէր 24 ժամ յետաձգել զօրաշարժը»:

ԵՒ ԱՀԱ ԱՒԵՏԱԲԵՐ ԼՈՒՐ ՄԸ…

Մինչ այս ճառը կը շարունակուէր երեսփ. ժողովին մէջ, ժամը 3.40ին լորտ Հալիֆէքս, արտաքին նախարարը պաշտօնական պահարան մը կը ստանար Լորտերու ժողովին մէջ: Նախարարը նամակը բանալէ եւ ակնարկ մը նետելէ վերջ, բովանդակութիւնը կը հաղորդէր լորտ Պոլտուինի: Նախորդ վարչապետին քնարեր դէմքը պայծառացաւ յանկարծ: Արտաքին նախարարը դուրս ելլելով, պաշտօնեայ մը փնտռեց, վարչապետին հաղորդելու համար աւետաբեր լուրը: Իրարանցումը սկսած էր արդէն լորտերու ժողովին մէջ: Երբ նամակը երեսփ. ժողով հասաւ, ներքին նախարարը անմիջապէս զայն հաղորդեց Պ. Չէյմպըլէնի, որ կը շարունակէր խօսիլ: Վարչապետը խորապէս յուզուած յայտարարեց.

— «Ուրիշ բսելիք մը եւս ունիմ: Ձեզ հիմա իմացայ թէ Պ. Հիթլէր վաղը ժողովի կը հրաւիրէ զիս Միւնիխի մէջ»:

Այսքանը արդէն բաւական եղաւ, որպէսզի երեսփ. ժողովը աւելի վրայ ըլլայ, ինչ որ անսովոր բան է Անգլիոյ համար: Երեսփոխանները ուրախութեան կանչեր կ'արձակէին, կը ծափահարէին, ողջոյններ կ'ուղղէին իտալական դեսպանին եւ ատենապետը հազիւ կը յաջողէր պահել բարեկարգութիւնը: Վարչապետը ընդմիջելով շարունակեց.

— «Պ. Հիթլէր հրաւիրած է նաեւ Պ. Մուսոլինին եւ Պ. Տալատիէն: Պ. Մուսոլինի ընդունած է հրաւէրը եւ տարակոյս չունիմ թէ Պ. Տալատիէ եւս պիտի ընդունի: Աւելորդ է ըսել թէ ինչ պիտի ըլլայ իմ պատասխանս»:

Խանդավառութեան ցոյցերը վերսկսան աւելի բուռն արտայայտութիւններով: Վարչապետը հազիւ կրցաւ շարունակել.

— «Վստահ եմ թէ չկայ ժողովական մը որ չխայտայ, իմանալով որ տագնապը անգամ մը եւս կը յետաձգուի: Անգամ մը եւս պատեհութիւն կ'ունենանք փորձելու թէ ինչ կրնան ընել բանականութիւնը, բարեկամեցողութիւնը եւ քննութիւնը՝ լուծելու համար այս հարցը: Այժմ կը մնայ ինծի երթալ կատարել այս վերջին փորձը»:

Վարչապետը այնքան յուզուած էր որ ուրախութեան արցունքներ կը հոսէին աչքերէն: Կարծես շունչը բռնուած էր եւ արմուկը գրասեղանին դրած կը հեւար:

Այս յայտարարութենէն վերջը խորհրդարանին նիստը յետաձգուեցաւ երկուշաբթի օրուան:

Հունգարիա յաղթա՞ծ եղած է

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Փրակայի թղթակիցը կ'իմանայ թէ Հունգարիոյ կառավարութիւնը Վարշաւայէն լուր առած է թէ Գերմանիա ազդարարած է, որ Զուտէթեան հողամասերը գրաւելու պարագային չի կրնար թոյլ տալ, որ Հունգարիա - Լեհաստան սահմանակից դառնան, ինչպէս կը բաղձայ հունգարական կառավարութիւնը:

Հ. Յ. Դ.

Փալ. իզ

ԱՆԻԷՍ ԳՈՒԵՆՈԼՈՆԳի «Արամ» ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ գիշեր ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին, նոյն օրակարգով:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Եր. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 30 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, 181 Քուռ Լաֆայեթ:

1939 «ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ»

ԺԲԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ Օրացոյցը», գեղեցիկ եւ շքեղ տպագրութեամբ:

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, ժամանակի չիֆեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ գրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ: Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ:

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խոկէնտէլեանի) եղերուած հայկական զոյգ եռագոյնով:

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ:

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Ցուշարձանով:

Թերթիկներուն մէջ ցետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միքիաէլեանի, Սէրէմճեանի, Վառարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Գոլոյեանի եւն. նկարները:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք:

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր: Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Լեհաստան հաւաստած է, թէ Գերմանիոյ այս ընդդիմութեան պատճառը այն է, որ Պերլին կ'ուզէ պարտուած Չեխոսլովաքիան գործածել իբրեւ խարիսխ, յարձակելու համար ռուսական Ուկրանիոյ վրայ եւ սպառնալ ռումանական քարիւղին ու արմտիքին:

Իսկ միւս կողմէ ռումանական եւ եուկոսլաւ կառավարութիւնները ազդարարած են Հունգարիոյ որ չյարձակի Չեխոսլովաքիոյ վրայ, հակառակ պարագային պիտի պարտաւորուին միջամտել:

Այս երեք նկատումները պատճառ դարձած են, որ Հունգարիոյ մէջ մարի Չեխոսլովաքիոյ դէմ կռուի մտնելու խանդավառութիւնը, որ գոյութիւն ունէր սկզբնական օրերուն:

Գալով Սոֆիայի, Փոքր Համաձայնութեան եւ Ռուսիոյ վերաբերմունքը պատճառ դարձած են որ Պուլկարներու մէջ յառաջ գայ Չեխոսլովաքիոյ համակիր տրամադրութիւն մը, որ սկսած է արտայայտուիլ արդէն պուլկարական մամուլին մէջ:

Ի՞նչ պիտի վճարուի զինուորի ընտանիքներուն

Պաշտօնական զեկոյցի մը համաձայն, դրօշի տակ առնուած զինուորներու կիները պիտի ստանան.— օրական 3 Ֆր. 50 գործօն բանակին համար: 3 Ֆրանք՝ պահեստիներու համար: 3 Ֆր. մէկ զաւկի համար: 3.50 Ֆր. երկու զաւկի համար: 4 Ֆրանք 3 զաւկի համար: 4.50 Ֆր. չորս եւ աւելի զաւակներու համար:

*** Կառավարութիւնը բարելաւելու համար զէնքի տակ առնուած զինուորներու կարօտ ընտանիքներուն վիճակը, որոշեց անյապաղ աւելցնել անոնց յատկացուած նպաստները: Այս առթիւ ծրագիր մը ներկայացուած է Պետական Խորհուրդին, անհրաժեշտ վարկերն ստանալու համար:

*** Աշխատանքի նախարարին կարգադրութեամբ, Սէնի նահանգին քաղաքապետութիւնները արտօնուած են աժամարար գործադուլի զինուորներու կիներուն վճարելու որոշ նպաստ մը, փոխանակ պարզապէս աւելցնելու զանոնք, ինչպէս եւ յաւելում մը՝ մանուկներու համար:

Սէն - է - Ուազի նահանգապետն ալ միջոցներ ձեռք առաւ, որպէսզի զէնքի տակ առնուած պահեստիներու ընտանիքները կարելի եղածին չափ կարճ ժամանակի մը մէջ ստանան զինուորական նպաստները, առանց երկար ձեւակերպութեանց մտնելու:

ՀԵՆԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ԹՈՒՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՆ ԱԼ մեծաքանակ նուէրներ կը ղրկեն ազգ. պաշտպանութեան սնտուկին, կ'ըսէ զեկոյց մը: Ամէն կողմէ նուէրներ կը հասնին այս հաստատութեան: Գործադուլ մը 500 ֆրանք յանձնած է առջի օր:

ՓՐԱԿԱՅԻ փողոցները գիշեր ատեն կը ներկայացնեն պատերազմական վիճակ մը: Կը տիրէ բացարձակ մթութիւն: Մամուլի թղթակիցներ տեղէ տեղ կը շարժին գրպանի փոքր լուսարձակներով՝ համատարած խաւարին մէջ:

Պատուհանները ծածկուած են կպչուն թուղթերով, որպէսզի ապակիները չջարդուին օդային յարձակման ատեն: Շէնքերու մուտքերէն ներս եւս լոյսերը կը մարեն:

Զօրաշարժի օրէն իվեր փողոցներէն անհետացած են ինքնաշարժները:

ՓԱՐԻԶԻ ՀՐԷԱԿԱՆ Միութեանց դաշնակցութիւնը կոչ մը ուղղելով Ֆրանսա հաստատուած Հրեաներուն, կը յորդորէ հանդարտ եւ պաղարիւն մնալ: Ցետոյ կ'ըսէ թէ Հրեաները աւանդաբար կուսակից են խաղաղութեան, ինչպէս Ֆրանսայի ժողովուրդը: Բայց եթէ պատերազմ ծագի, «յօժարակամ պիտի ծառայեն երկրին, զայն պաշտպանելու համար իր թշնամիներուն դէմ, ինչպէս ըրին իրենց եղբայրները 1914ին»:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 10րդ շարքին վիճակահանութիւնը, որ պիտի կատարուէր հոկտեմբեր 4ին, յետաձգուեցաւ, իբրեւ հետեւանք օրուան տագնապին: Նոր թուականը պիտի ծանուցուի շուտով:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՊԱՏԱՐԱԳ

Ցառաջիկայ Կիրակի օր, 2 Հոկտեմբեր, Ս. եկեղեցւոյս օծման 35րդ տարեդարձին առիթով, հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն տեղի պիտի ունենայ՝ եկեղեցւոյս բարերար Աղեքսանդր Մանթաշեանի յիշատակ: Սկիզբ Ս. պատարագի՝ ժամը 10ին, սկիզբ հոգեհանգստեան պաշտօնի՝ ժամը 11.30ին:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame — PARIS (13)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Մարաշցի ... Գալճեան եւ իր կինը՝ Ցուշանիկ ... Հալէպէն եկած Մարսէյլ ..., St. Aubanէն փարիզ եկած 1929ին: Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine):

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒՆ

Տ. Կարպոս Խաչի «Արփիմեան» դպրոցը կը վերաբացուի Հոկտեմբեր ... Հինգշաբթի օր: Ծնողքներէն կը խնդրուի որ ներկայացնեն իրենց զաւակները արձանագրութեան համար ... Կիրակի օրը եւ կամ յառաջիկայ ... Հոկտ.: Ամսավճար՝ մէկ աշակերտի համար 4 ֆրանք, երկուքին 7 Ֆր. եւ երեքին 10 ֆրանք: